วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

Journal of Social Science and Cultural

P-ISSN: 2697-6269 ปีที่ 10 ฉบับที่ 8 (สิงหาคม 2569)

E-ISSN: 2730-1362 Vol.10 No.8 (August 2026)

วัตถุประสงค์

วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม เป็นวารสารวิชาการ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าและเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ นิสิตนักศึกษา และคณะครู โดยเน้นสาขาวิชาในด้านพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์ พัฒนาสังคม พัฒนาชุมชน รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ บริหารการศึกษา การศึกษาการสอนเชิงประยุกต์ เศรษฐศาสตร์ เศรษฐมิติและการเงิน บริหารธุรกิจ รวมถึงสหวิทยาการอื่น ๆ อาทิ วิทยาศาสตร์สุขภาพ หรือ การพยาบาล

บทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยรับพิจารณาตีพิมพ์ต้นฉบับของบุคคลทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ผลงานที่ส่งมาจะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

ทัศนะและข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสาร ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น มิใช่ความคิดของคณะผู้จัดทำ และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ ทั้งนี้กองบรรณาธิการไม่สงวนลิขสิทธิ์ในการคัดลอก แต่ให้อ้างอิงแสดงที่มา

กำหนดออกวารสารปีละ 12 ฉบับ (รายเดือน)

ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม ฉบับที่ 2 เดือนกุมภาพันธ์ ฉบับที่ 3 เดือนมีนาคม
ฉบับที่ 4 เดือนเมษายน ฉบับที่ 5 เดือนพฤษภาคม ฉบับที่ 6 เดือนมิถุนายน
ฉบับที่ 7 เดือนกรกฎาคม ฉบับที่ 8 เดือนสิงหาคม ฉบับที่ 9 เดือนกันยายน
ฉบับที่ 10 เดือนตุลาคม ฉบับที่ 11 เดือนพฤศจิกายน ฉบับที่ 12 เดือนธันวาคม

เจ้าของ

โรงเรียนพระปริยัติธรรมสามัญวัดสระเรียง

572 ถนนราชดำเนิน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80000

โทร. 061-5262919 โทรสาร. 075-340-042 E-mail : suriya.sur@mcu.ac.th

บรรณาธิการบริหาร

ดร.ปุญญาดา จงละเอียด

ผู้อำนวยการส่วนงานสนับสนุนวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

หัวหน้ากองบรรณาธิการ

นายธีรวัฒน์ ทองบุญชู

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

กองบรรณาธิการ

พระวัชรพุทธิบัณฑิต, รศ., ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

พระสาโรจน์ ธมฺมสโร, ดร.

โรงเรียนพระปริยัติธรรมสามัญวัดสระเรียง

ศาสตราจารย์ ดร. ครองชัย หัตถา

นักวิชาการอิสระ

รองศาสตราจารย์ ดร. ประเวศ อินทองปาน

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร. สืบพงษ์ ธรรมชาติ

มหาวิทยาลัยทักษิณ

รองศาสตราจารย์ ดร. สมบูรณ์ บุญโท

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

รองศาสตราจารย์ ฟื้น ดอกบัว

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต

มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วาสนา แก้วหล้า

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณิศ์ภาพรรณ คูวิเศษแสง
มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนิศร ยืนยง
มหาวิทยาลัยปทุมธานี
ดร.มะลิวัลย์ โยธารักษ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระพงษ์ สมเขาใหญ่
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิทธิโชค ปาณะศรี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พีระศิลป์ บุญทอง
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
ดร.มุกดาวรรณ พลเดช
วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคใต้
ดร.อุทัย เอกสะพัง
มหาวิทยาลัยทักษิณ
ดร.รื่นฤทัย รอดสุวรรณ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย
ดร.วงษ์สิริ เรืองศรี
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
นางอำภาพันธ์ พรหมรา
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช
นายเอกพร เอียดจุ้ย
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง

ผู้ช่วยกองบรรณาธิการ

นายอนุชิต ปราบพาล
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
นายศักดิ์ดา หารเทศ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
นายอภินันท์ คำหารพล
โรงเรียนนาจานซับสมบูรณ์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 2

ฝ่ายประสานงานและจัดการ

พระณัฐพงษ์ ญาณเมธี

วัดศาลามีชัย

นายบุญญฤทธิ์ ชูราศี

ฝ่ายกฎหมาย

อาจารย์ จรวยพร เหมรังสี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

ออกแบบปก

นายวินัย ธีระพิบูลย์วัฒนา

จัดรูปเล่ม

นางสาวศุภิสรา ณ สุวรรณ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

พิมพ์ที่

ห้างหุ้นส่วนจำกัด กรีนโซน อินเตอร์ 2001

155/2 ถนนปากนคร ตำบลท่าซัก อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80000

โทรศัพท์. 075-466-031 โทรสาร. 075-446-676

บทบรรณาธิการ

วารสารฉบับนี้เป็นฉบับที่ 8 ประจำปีพุทธศักราช 2569 บทความที่ได้รับการคัดเลือกให้เผยแพร่ในวารสารฉบับนี้ จำนวน 30 เรื่อง ประกอบด้วย บทความวิจัย จำนวน 29 เรื่อง และบทความวิชาการ จำนวน 1 เรื่อง เล่มนี้เป็นปีที่ 10 ของการปรับปรุงรูปแบบ และประเด็นหลักเพื่อเป็นไปตามเกณฑ์การประเมินคุณภาพวารสารในฐานข้อมูล TCI เพื่อรองรับการประเมินจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai Journal Citation Index - TCI) และเพื่อให้คุณภาพของบทความเป็นไปตามเงื่อนไข และกติกาสากล จึงเปิดโอกาสให้นักวิชาการ นักวิจัย นักศึกษา คณาจารย์ ครูอาจารย์ ได้เผยแพร่บทความทางวิชาการหรือบทความวิจัย ซึ่งกองบรรณาธิการได้ดำเนินการตามกระบวนการ เชิงหลักการเผยแพร่บทความตามเกณฑ์สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษาทุกประการ

กองบรรณาธิการวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม ขอขอบคุณท่านผู้เขียน ท่านสมาชิกและท่านผู้อ่านที่ให้ความสนใจและไว้วางใจวารสารของเราเป็นอย่างดีตลอดมาและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความที่ได้เลือกสรรมาตีพิมพ์มีประโยชน์ต่อผู้อ่านทุกท่าน บรรณาธิการขอขอบพระคุณท่านผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้ให้ความกรุณาอ่านและแนะนำการปรับแก้บทความวิจัยให้มีคุณภาพทางวิชาการยิ่งขึ้น

สุดท้ายนี้กองบรรณาธิการหวังอย่างยิ่งว่าเนื้อหาในวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านบ้างตามสมควร หากผู้อ่านจะมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงวารสารนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น กองบรรณาธิการขอน้อมรับไว้ด้วยความยินดียิ่ง

นางสาวปุญญาดา จงละเอียด

บรรณาธิการ

สารบัญ

บรรณาธิการ (ก)

บทบรรณาธิการ (จ)

การจัดการรายกรณีโดยครอบครัวเป็นศูนย์กลาง ในพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท: จากครัวเรือนที่มองไม่เห็น สู่ความเป็นผู้เชี่ยวชาญจากประสบการณ์และการเป็นผู้ออกแบบการดูแลคนพิการ 1

FAMILY-CENTERED CASE MANAGEMENT IN THE PERI-URBAN AREAS: FROM INVISIBLE HOUSEHOLDS TO EXPERTISE GAINED THROUGH EXPERIENCE AND DESIGN OF CARE FOR PEOPLE WITH DISABILITIES

ธัญญลักษณ์ รุ้งแสงจันทร์

การวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนความร่วมมือเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในจังหวัดเชียงราย 18

STAKEHOLDER ANALYSIS IN DRIVING AREA-BASED COLLABORATION TO REDUCE EDUCATIONAL INEQUALITY IN CHIANG RAI PROVINCE

วิกรม บุญนุ่น

หลวงพ่อทวด: ตำนาน ศรัทธา และอัตลักษณ์วัฒนธรรมแห่งแดนใต้ 29

LUANG PU THUAD: LEGEND, FAITH, AND CULTURAL IDENTITY OF SOUTHERN THAILAND

ขวัญเรือน บุญกอบแก้ว

การศึกษาฐานสมรรถนะและการประเมินตามสภาพจริงเพื่อความสำเร็จของนักศึกษา Gen Z: การสังเคราะห์แนวทางปฏิบัติในยุคดิจิทัล 46

COMPETENCY-BASED EDUCATION AND AUTHENTIC ASSESSMENT FOR GEN Z STUDENT SUCCESS: A SYNTHESIS OF PRACTICAL PATHWAYS IN THE DIGITAL ERA

ภูมิภวิชญ์ ทิพย์ธีรเศวต และธัญญารัตน์ สาริกา

การพัฒนานวัตกรรมสื่อเชิงพุทธเพื่อเสริมสร้างการเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบของผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีน 63

BUDDHIST MEDIA INNOVATION DEVELOPMENT TO ENHANCE PEACEFUL DEATH PREPARATION OF THAI-CHINESE ELDERLY PEOPLE

ณัฐนี แซ่ลี้, พระครูภัทรธรรมบัณฑิต (เอกภัทร วิเศษหมื่น) และวีรชัย คำธร

ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมและการทำงานเป็นทีมในองค์กรธุรกิจ MICE 78

INNOVATIVE LEADERSHIP AND TEAMWORK IN MICE ENTERPRISES

อภิญญา ทหราวานิช และปรียนันท์ ประยูรศักดิ์

สารบัญ (ต่อ)

ความต้องการจำเป็นของการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องของผู้บริหารโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานครเขต 2 92

THE PRIORITY NEEDS OF DEVELOPING STORYTELLING SKILL OF SCHOOL ADMINISTRATORS UNDER THE BANGKOK SECONDARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 2

สิริดิฐมน เติมภักดี และอภิรดี จริยารังษีโรจน์

การสร้างเส้นทางสายอาหารสตรีทฟู้ดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดนครนายก 105

CREATING A STREET FOOD ROUTE TO PROMOTE TOURISM IN NAKHON NAYOK PROVINCE

พัลยมน สินหนัง, วณิฎา ศิริวรสกุล, ชนะศึก วิเศษชัย, พัชรี กล่อมเมือง และณัฏฐา เกิดทรัพย์

อาภรณ์แห่งอัตลักษณ์: การสื่อสารวัฒนธรรมภาคกลางผ่านชุดชาติพันธุ์ของผู้เข้าประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2026 118

ADORNMENT OF IDENTITY: THE COMMUNICATION OF CENTRAL THAI CULTURAL IDENTITY THROUGH THE ETHNIC COSTUMES OF MISS GRAND THAILAND 2026 CONTESTANTS

วรพงษ์ ปลอดมูสิก และยุทธนา บุญอาชาทอง

สุนทรียศาสตร์ทางดนตรีและศิลปะการแสดง: อัตลักษณ์พหุวัฒนธรรมกับการสร้างเสริมสุขภาวะทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดนครพนม 133

AESTHETICS OF MUSIC AND PERFORMING ARTS: MULTICULTURAL IDENTITY AND SOCIAL WELL-BEING OF ETHNIC GROUP IN NAKHON PHANOM PROVINCE

พีระพงษ์ ธีระเผ่าพงษ์ และปุณชญา ศิวานิพัทน์

อำนาจแฝงของภาษาและวัฒนธรรมในสื่อทางสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส 148

THE SOFT POWER OF LANGUAGE AND CULTURE IN THAI PBS TELEVISION MEDIA

สุภาวดี ยาดี

แนวทางการใช้การสื่อสารเพื่อการยกระดับมาตรฐานการท่องเที่ยวระดับท้องถิ่นของอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตามกรอบการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและมาตรฐานสากล 163

COMMUNICATION APPROACHES FOR ENHANCING LOCAL TOURISM STANDARDS IN PAI DISTRICT, MAE HONG SON PROVINCE, IN ACCORDANCE WITH THE SUSTAINABLE TOURISM FRAMEWORK AND INTERNATIONAL STANDARDS

อรทัย กาวิ, กมลรัฐ อินทรทัศน์, หัสพร ทองแดง และกุลธิดา ธรรมวิภัชน์

การวิเคราะห์สภาพปัญหา บริบท และความต้องการจำเป็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวกับการส่งเสริมความฉลาดรู้การเงินสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครู 177

AN ANALYSIS OF PROBLEMS, CONTEXTS, AND NEEDS OF STAKEHOLDERS REGARDING FINANCIAL LITERACY PROMOTION FOR PRE-SERVICE TEACHERS

ตะวัน ทองสุข, ชุลิดา เหมตะศิลป์ และอัญญปารย์ ศิลปนิลมาลย์

สารบัญ (ต่อ)

การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นในการบูรณาการความฉลาดรู้ทางการเงิน ในแผนการจัดการเรียนรู้คณิตศาสตร์ระดับประถมศึกษาตอนปลาย 193

A NEEDS ANALYSIS OF INTEGRATING FINANCIAL LITERACY INTO MATHEMATICS LESSON PLANS AT THE UPPER PRIMARY LEVEL

อรนิภา ไทยแท้ พันธุ์สมุทร, ธงชัย พรหมจรรย์, ณัฐกรณ์ นาคะนอง และแสงเดือน เจริญฉิม

ทุนทางวัฒนธรรมชุมชนกับการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาตำบลวังตะกู อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม 207

MOBILIZING COMMUNITY CULTURAL CAPITAL FOR CULTURAL TOURISM ROUTE DEVELOPMENT: EVIDENCE FROM WANG TAKU SUB-DISTRICT, NAKHON PATHOM PROVINCE

ฤทธิศักดิ์ สดคมขำ, ปัญจพร ธนาวชิรานันท์, กนกวรรณ ขวัญยืน และพิไลรัตน์ ศรีวิเชียรอำไพ

รูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงสำหรับนิสิตบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา 226

THE ADMINISTRATIVE MODEL FOR PROMOTING AUTHENTIC LEADERSHIP AMONG GRADUATE STUDENTS IN EDUCATIONAL ADMINISTRATION

ญาดา ม่วงแก้ว และณัฐกานต์ ประจันบาน

นวัตกรรมการพัฒนาสมรรถนะผู้บริหารโครงการงานก่อสร้างในบริษัทเอกชน พื้นที่กรุงเทพมหานคร 244

INNOVATION IN COMPETENCY DEVELOPMENT FOR CONSTRUCTION PROJECT MANAGERS IN PRIVATE COMPANIES WITHIN BANGKOK

คณิศร วิภาสพงศกร, บุษกร วัฒนบุตร และวงศ์วิศว์ หมื่นเทพ

ภูมิปัญญาผ้าทอลายตากัดกับการพัฒนางานสร้างสรรค์: กรณีศึกษาชุมชนเกาะยอ อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา 259

LOCAL WISDOM OF TAKAD PATTERN WEAVING AND CREATIVE DEVELOPMENT: A CASE STUDY OF KOH YO COMMUNITY, MUEANG SONGKHLA DISTRICT, SONGKHLA PROVINCE

อุมาพร จรูญโรจน์, พรพันธุ์ เขมคุณาศัย, ธนภัทร เต็มรัตนกุล และอนินทร์ พุฒิโชติ

พฤติกรรมเชิงจริยธรรม 5 ด้านของนักเรียนมัธยมศึกษาและการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมผ่านการเรียนรู้ในสถานศึกษา 276

ETHICAL BEHAVIOR IN FIVE DIMENSIONS AMONG SECONDARY SCHOOL STUDENTS AND GUIDELINES FOR MORAL AND ETHICAL DEVELOPMENT THROUGH SCHOOL-BASED LEARNING

วีนันท์กานต์ รุจิภักดิ์, สัญญพงศ์ ลิ่มประเสริฐ, ธัชชนันท์ อิศรเดช และประเสริฐ ลิ่มประเสริฐ

อิทธิพลปัจจัยกำกับของการรู้สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ด้านสุขภาพ และความมั่นใจใช้ AI ต่อความตั้งใจใช้งาน AI Chatbot เพื่อการวินิจฉัยโรคด้วยตนเอง 294

THE INFLUENCE OF ELECTRONIC HEALTH LITERACY AND AI SELF-EFFICACY AS MODERATING FACTORS ON BEHAVIORAL INTENTION TO USE AI CHATBOT FOR SELF-DIAGNOSIS

นิรัญ เชิดชม, ธัมมะทินนา ศรีสุพรรณ และประสิทธิชัย นรากรณ์

สารบัญ (ต่อ)

การพัฒนาแนวปฏิบัติด้านการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องสำหรับการจัดการคลังสินค้าแบบหมุนเวียน: กรณีศึกษากระบวนการบรรจุเม็ดพลาสติกในประเทศไทย 311

DEVELOPMENT OF CONTINUOUS IMPROVEMENT GUIDELINE FOR CIRCULAR WAREHOUSE OPERATIONS: A CASE STUDY OF PLASTIC PELLET PACKING IN THAILAND

ธนัชธ์พร แก้วฉีด

ปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนในมุมมองของผู้ใช้ถนนในชุมชนจังหวัดระยอง 328

FACTORS INFLUENCING ROAD TRAFFIC ACCIDENTS FROM THE PERSPECTIVE OF ROAD USERS IN COMMUNITIES OF RAYONG PROVINCE

ยุทธจักร์ อุตเจริญ และอุเทน แก้วกัณหาเดชากุล

รูปแบบการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้งของวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม 343

FOOD WASTE MANAGEMENT MODELS OF TEMPLES IN SAM PHRAN DISTRICT NAKHON PATHOM PROVINCE

ณัฐวิชช์ ทรัพย์ปุญญนัน, สัญญา สดประเสริฐ และพระครูใบฎีกาธีรยุทธ จนฺทูปโม

การพัฒนาหลักสูตรออนไลน์เพื่อเสริมสร้างความรู้เรื่องกลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ 356

DEVELOPMENT OF AN ONLINE CURRICULUM TO ENHANCE KNOWLEDGE OF STRATEGIC PLANNING FOR FACILITIES IN SPORTS AND RECREATION

วิพงษ์ชัย ร้องขันแก้ว และจิรานุวัฒน์ คำปลิว

การเรียบเรียงเสียงประสานบทเพลงไทยลูกกรุงสำหรับวงดนตรีแจ๊ส 367

THE ARRANGEMENT OF THAI LUK KRUNG SONGS FOR THE JAZZ BAND

อัครวัฒน์ สิงห์ชู และณัชพล หะหวัง

ผลของการจัดการเรียนรู้เรื่องความเป็นพลเมืองดิจิทัลกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทยในวิชาพลเมืองวิวัฒน์บูรณาการกับโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรม อัตลักษณ์คุณธรรม และทักษะดิจิทัลสำหรับนักศึกษาพยาบาล 380

THE EFFECTS OF LEARNING MANAGEMENT ON DIGITAL CITIZENSHIP AND THE APPLICATION OF DIGITAL TECHNOLOGY FOR PRESERVING THAI ARTS AND CULTURE IN THE ACTIVE CITIZENS COURSE INTEGRATED WITH AN ARTS AND CULTURAL PRESERVATION PROJECT TO DEVELOP PRIDE IN ARTS AND CULTURE, MORAL IDENTITY, AND DIGITAL SKILLS AMONG NURSING STUDENTS

สุชาดา วงศ์สวาสดิ์, จิดาภา จิตตะสุสุทโธ และสุทธิเทพ สิริพงศ์พัฒนะ

มาตรการทางกฎหมายในการกำกับแพลตฟอร์มดิจิทัลข้ามพรมแดนภายใต้หลักอธิปไตยดิจิทัลของประเทศไทย 395

REGULATORY FRAMEWORK OF CROSS-BORDER DIGITAL PLATFORMS UNDER THE PRINCIPLE OF THAILAND'S DIGITAL SOVEREIGNTY

ฐิติกัญญ์ นิธิไชยวัฒน์ เว็นต์เซล, พุทธรักษา วรวงษ์ และประจำ สุขชุม

สารบัญ (ต่อ)

เมืองเก่าสงขลา: พื้นที่ความทรงจำร่วมของสังคมพหุวัฒนธรรม 412

SONGKHLA OLD TOWN: A SITE OF COLLECTIVE MEMORY IN A MULTICULTURAL COMMUNITY

สิรีธร ถาวรวงศา

อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ในการก่อรูปความหมายชีวิตเมื่อเผชิญความตายในหนังสือ สู้ดิวะ 425

THE CONCEPTUAL METAPHORS IN THE CONSTRUCTION OF LIFE MEANING IN THE FACE OF DEATH IN SOO DI WA

รัชตา มาอากาศ

แบบจำลองการพยากรณ์ราคาสุกรมีชีวิตในประเทศไทย 440

A MODEL FOR FORECASTING LIVE PIG PRICES IN THAILAND

เกียรติพงษ์ เถาว์วันดี และอารยา อึงไพบูลย์กิจ

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน 452

บทความวิจัย

การจัดการรายกรณีโดยครอบครัวเป็นศูนย์กลาง ในพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท: จากครัวเรือนที่มองไม่เห็น สู่ความเป็นผู้เชี่ยวชาญจากประสบการณ์และการเป็นผู้ออกแบบการดูแลคนพิการ*

FAMILY-CENTERED CASE MANAGEMENT IN THE PERI-URBAN AREAS: FROM INVISIBLE HOUSEHOLDS TO EXPERTISE GAINED THROUGH EXPERIENCE AND DESIGN OF CARE FOR PEOPLE WITH DISABILITIES

ธัญญลักษณ์ รุ้งแสงจันทร์

Tunyaluk Roongsangjun

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาธรรมศาสตร์ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

Faculty of Social Administration, Thammasat University, Bangkok, Thailand

Corresponding author E-mail: r.tunyaluk@gmail.com

Tel: 085-943-8434

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษาการจัดการรายกรณีของครอบครัวคนพิการในพื้นที่เทศบาลนครรังสิต จังหวัดปทุมธานี และ 2) พัฒนารูปแบบการจัดการรายกรณีโดยครอบครัวเป็นศูนย์กลาง ท่ามกลางการเปลี่ยนผ่านของระบบสนับสนุนคนพิการในประเทศไทย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 30 คน ได้แก่ บุคลากรจากภาครัฐที่ปฏิบัติงานด้านคนพิการ บุคลากรภาคประชาสังคม และครอบครัวที่เป็นผู้ดูแลคนพิการ เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และแบบบันทึกการสะท้อนคิดด้วยตนเอง ผลการวิจัยพบว่า การขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงของครอบครัว ได้แก่ 1) จากการเป็นผู้รอคอยความช่วยเหลือและยอมจำนนต่อโชคชะตาสู่การเป็นผู้พิทักษ์สิทธิ 2) การเกิดพลังและอาวุธทางปัญญา เพื่อรื้อถอนอุปสรรคเชิงระบบและการถูกครอบงำโดยอำนาจทางวิชาชีพ และ 3) การสร้างกลไกการประสานรอยต่อเชิงระบบด้วยการจัดการรายกรณี เพื่อปิดช่องว่างระหว่างนโยบายและการปฏิบัติในสภาวะสังคมเมืองที่กระจัดกระจาย ข้อค้นพบนี้ช่วยขยายขอบเขตความรู้เรื่องความเป็นพลเมืองของคนพิการและการรื้อถอนวัฒนธรรมสวัสดิการเชิงสงเคราะห์ด้วยการจัดการรายกรณีโดยครอบครัวเป็นศูนย์กลาง บทสรุปของการวิจัยเน้นย้ำว่า การส่งเสริมความเชี่ยวชาญจากประสบการณ์ตรงด้านการดูแลคนพิการของครอบครัวที่ดูแลคนพิการ และความเป็นอิสระของบุคคลที่ยังคงยึดโยงความสัมพันธ์กับครอบครัวและชุมชน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญของการเปลี่ยนจากการพึ่งพารัฐไปสู่ภาวะพึ่งพิงระหว่างกันที่มีอำนาจจัดการตนเอง และเป็นโมเดลต้นแบบในการสร้างระบบสนับสนุนทางสังคมท่ามกลางความท้าทายของสังคมเมืองยุคใหม่

* Received 29 May 2026; Revised 30 June 2026; Accepted 18 July 2026

คำสำคัญ: การจัดการรายกรณีโดยครอบครัว, ความเป็นพลเมืองของคนพิการ, พื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท

Abstract

This inquiry aimed to 1) Study the case management of families with disability in a Rangsit municipal area, Pathum Thani province, and 2) Develop a family-led case management model (FLCM) within the transition of disability support in Thailand. This research is qualitative research. Data were collected from 30 stakeholders, including government personnel who work with people with disabilities, civil society personnel, and families who take care of people with disabilities. Instruments in this inquiry are semi-structured Interviews, participant observation, and a self-reflection journal. The result of this inquiry showed that the transformation in the family, including 1) Changing of the silence culture through an ontological shift from being a passive victim and yielded to the fate to a rights defender; 2) The emergence of navigational agency and intellectual weapons to dismantle systemic barriers and professional dominance; and 3) The establishment of the reconstruction system with case by case management to bridge the gap between policy and the fragmented urban landscape. This finding contributes to expanding disability citizens hip knowledge and deconstructing welfare culture through FLCM. The conclusion of this inquiry emphasizes that supporting the expertise from direct experience on caring for disabilities from families with disability and the personal independence related to relationships with family and community are fundamental mechanisms for transitioning from state dependency towards relational autonomy, and as a model for creating a social support system within the challenges of modern urban society.

Keywords: Family-Led Case Management, Disability Citizenship, Peri-Urban

บทนำ

ปัจจุบันกระบวนทัศน์ของโลกเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยและการพัฒนาด้านความพิการได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก กล่าวคือ จากเดิมเป็นรูปแบบที่ให้ความสำคัญทางการแพทย์ที่มุ่งเน้นความบกพร่องส่วนบุคคลไปสู่รูปแบบทางสังคมที่เน้นด้านสิทธิมนุษยชนและความเท่าเทียม (World Health Organization, 2021); (United Nations, 2023) และการจัดการกับอุปสรรคเชิงระบบ การคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และการส่งเสริมการใช้ชีวิตอิสระของคนพิการในฐานะพลเมือง ภายใต้บริบทดังกล่าว การจัดการรายกรณี (Case Management: CM) จึงเป็นกลไกสำคัญในการประสานทรัพยากรที่มีจำนวนมากแต่ขาดระบบในการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งการจัดการรายกรณีหมายถึง กระบวนการประสานงานเชิงรุกในการประเมิน วางแผน จัดหา นำทาง และติดตามตรวจสอบระบบบริการและทรัพยากรที่หลากหลาย เพื่อตอบสนองความต้องการที่ซับซ้อนของคนพิการและครอบครัวเป็นรายบุคคลอย่างรอบด้าน (Frankel, A. J. & Gelman, S. R., 2020) ซึ่งกระบวนการจัดการรายกรณีแบบดั้งเดิม

มักถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่ามีความอคติ เพราะยึดวิชาชีพเป็นศูนย์กลาง ขาดความยืดหยุ่น มีรูปแบบที่ตายตัวตามระเบียบของสถาบัน และยังละเลยมิติของความเข้มแข็งและการยึดครอบครัวเป็นศูนย์กลาง

สำหรับประเทศไทยมีจำนวนคนพิการที่ได้รับการออกบัตรประจำตัวคนพิการสูงถึงประมาณ 2.2 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 3.33 ของประชากรทั้งประเทศ แม้การพัฒนากฎหมายและระเบียบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคนพิการที่ก้าวหน้ามาก แต่ก็ยังพบว่า ครอบครัวคนพิการยังคงเผชิญกับความเปราะบางที่ทับซ้อน โดยในกลุ่มคนพิการบางประเภทมีอัตราการเข้าถึงสิทธิบริการและการฟื้นฟูสมรรถภาพในระบบสาธารณสุขไม่ถึงร้อยละ 50 ของผู้ที่ลงทะเบียนทั้งหมด ขณะที่คนพิการอีกเป็นจำนวนมากยังคงตกสำรวจและไม่สามารถเข้าถึงการจดทะเบียนเพื่อรับสิทธิขั้นพื้นฐานอันพึงได้จากภาครัฐ (กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ, 2568) ซึ่งในพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบทอย่างเทศบาลนครรังสิต จังหวัดปทุมธานี เป็นพื้นที่ที่มีการขยายตัวของความเป็นเมืองสมัยใหม่ การเกิดขึ้นของสังคมหมู่บ้านจัดสรร ส่งผลให้ทุนทางสังคมแบบดั้งเดิมเสื่อมถอยลง และเกิดสภาวะความโดดเดี่ยวจากสถาบันทางสังคมรูปแบบใหม่ (Gleeson, B. & Sipe, N., 2006) นอกจากนี้ งานวิจัยไทยที่ผ่านมามักให้ความสำคัญกับการศึกษาด้านทักษะการดูแลทางกายภาพ ขณะที่การศึกษาเกี่ยวกับการส่งเสริมบทบาทของครอบครัวในการบริหารจัดการดูแลยังมีค่อนข้างจำกัด ซึ่งในบริบทวัฒนธรรมไทยมีลักษณะเฉพาะของการใช้ความเป็นเครือญาติผ่านการรวมกลุ่มทางสังคมในระดับฐานรากและการใช้ทักษะเจรจาต่อรองกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อร่วมจัดสรรทรัพยากรการดูแล ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้เกิดการลดภาวะการพึ่งพิงรัฐเปลี่ยนมาเป็นการพึ่งพิงตนเองอย่างยั่งยืนโดยเฉพาะในสถานการณ์ปัจจุบันที่ระบบสนับสนุนภาครัฐกำลังอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านเชิงนโยบาย ทั้งการกระจายอำนาจผ่านศูนย์บริการคนพิการทั่วไปในระดับพื้นที่ และการจัดการข้อจำกัดในการเข้าถึงทุนประกอบอาชีพและบริการดูแลจากกองทุนส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ

ดังนั้น การวิจัยนี้จึงนำเสนอการศึกษาและการพัฒนารูปแบบการจัดการรายกรณีโดยครอบครัวเป็นศูนย์กลาง (Family-led Case Management: FLCM) ผ่านวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษากระบวนการฟื้นฟูพลังอำนาจของครอบครัวคนพิการและการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของผู้ดูแลหลักในการมองสิทธิและความสามารถของคนพิการจากสถานะการเป็นผู้รับการสงเคราะห์เชิงรับสู่การเป็นผู้สร้างระบบสนับสนุนการจัดบริการทางสังคมและระบบการดูแลในชุมชนเชิงรุก ผู้วิจัยในฐานะนักวิชาการด้านสังคมสงเคราะห์ที่มีประสบการณ์ด้านการขับเคลื่อนสิทธิคนพิการได้ศึกษาเชิงลึกที่มุ่งค้นหาการเปลี่ยนแปลงทางอัตลักษณ์และการถอดรื้อรูปแบบเชิงสงเคราะห์ (Charity Model) ที่ฝังรากลึกในสังคมไทย ข้อค้นพบจากการศึกษานี้จะช่วยต่อยอดการอภิปรายเชิงวิพากษ์เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้การจัดการรายกรณีในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาหรือกลุ่มประเทศโลกใต้ (Global South) และสะท้อนอุปสรรคในพื้นที่เขตเมืองและความเหลื่อมล้ำเชิงระบบ (Grech, S., 2015) ด้วยการสังเคราะห์องค์ความรู้จากกระบวนทัศน์ด้านความพิการ สังคมวิทยากึ่งเมือง (semi-closed Urbanity) และทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning Theory) (Mezirow, J., 2018) บทความวิจัยนี้จึงมุ่งนำเสนอผลการศึกษาการจัดการรายกรณีของครอบครัวคนพิการและการพัฒนารูปแบบการจัดการรายกรณีโดยครอบครัวเป็นศูนย์กลาง ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของระบบสนับสนุนคนพิการในประเทศไทย โดยให้ความสำคัญกับวิเคราะห์กระบวนการเปลี่ยนแปลงและสมรรถนะหลักที่เกิดขึ้นจริงในทางปฏิบัติ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการจัดการรายกรณีของครอบครัวคนพิการในเทศบาลนครรังสิต จังหวัดปทุมธานี

2. เพื่อศึกษาการพัฒนารูปแบบการจัดการรายกรณีโดยครอบครัวเป็นศูนย์กลางท่ามกลางการเปลี่ยนผ่านของระบบสนับสนุนคนพิการในประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการจัดการรายกรณีโดยครอบครัวเป็นศูนย์กลาง ในพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท: จากครัวเรือนที่มองไม่เห็น สู่ความเป็นผู้เชี่ยวชาญจากประสบการณ์และการเป็นผู้ออกแบบการดูแลคนพิการ โดยมีกระบวนวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Approach) โดยศึกษาเชิงปฏิบัติการ (Action-oriented Approach) คือ การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงผ่านการฝึกอบรมหลักสูตรการจัดการรายกรณีโดยครอบครัว จำนวน 12 โมดูล และการลงพื้นที่ปฏิบัติภาคสนามจริง เพื่อร่วมกันออกแบบแผนการดูแลรายบุคคล (Individual Care Plan: ICP) ระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 3 ฝ่าย คือ ภาครัฐ ภาคประชาสังคม และครอบครัวคนพิการ ภายใต้แนวคิดปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenological) ที่ให้ความสำคัญกับประสบการณ์ชีวิต และการเปลี่ยนแปลงภายในของผู้มีส่วนร่วม โดยการเก็บข้อมูลทั้งปฐมภูมิ (Primary Data) ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตพฤติกรรมระหว่างการเข้าร่วมอบรม และการสะท้อนคิด และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยใช้การศึกษาจากเอกสาร ได้แก่ ศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ จากเอกสารทางวิชาการ วารสาร หนังสือ รายงานวิจัยและการสืบค้นข้อมูลผ่านระบบอินเทอร์เน็ต นโยบาย กฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง เอกสารเผยแพร่ ตลอดจนข้อมูลและสถิติ เพื่อให้ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์มีความครอบคลุมรอบด้าน

2. พื้นที่ศึกษาและระยะเวลา

การศึกษาครั้งนี้กำหนดเลือกพื้นที่เทศบาลนครรังสิต จังหวัดปทุมธานี เป็นพื้นที่ศึกษาเนื่องจากมีลักษณะเชิงยุทธศาสตร์ที่เป็นพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบทในเขตปริมณฑล รองรับการขยายตัวและการเปลี่ยนผ่านทางผังเมือง สังคม และเศรษฐกิจจากกรุงเทพมหานครอย่างรวดเร็ว พื้นที่นี้มีความหนาแน่นของประชากรและมีความซับซ้อนเชิงโครงสร้าง โดยปรากฏทั้งระบบสวัสดิการภาครัฐที่เป็นทางการ และเครือข่ายการสนับสนุนของภาคประชาชนในชุมชนดั้งเดิมที่ยังคงมีบทบาทสูง (เทศบาลนครรังสิต, 2569) บริบทดังกล่าวจึงมีความเหมาะสมสะท้อนภาพการปรับตัวและข้อจำกัดในการประยุกต์ใช้แนวคิดสากลสู่การปฏิบัติในระดับท้องถิ่นของระบบสวัสดิการและการจัดการรายกรณีสำหรับคนพิการในสังคมเปลี่ยนผ่าน ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2568 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2569 ซึ่งหลักสูตรการจัดการรายกรณีโดยครอบครัวมี 12 โมดูล ถูกพัฒนาขึ้นในระยะเตรียมการและระยะการพัฒนาหลักสูตร แล้วนำมาใช้ในการอบรมและเก็บข้อมูลภาคสนามกับกลุ่มเป้าหมาย

3. แหล่งข้อมูลและการเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษานี้ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อคัดเลือกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก จำนวน 30 คน โดยพิจารณาจากความเชี่ยวชาญจากประสบการณ์ตรง บทบาทที่มีต่อระบบการสนับสนุนคนพิการของประเทศไทย และการใช้สโนว์บอล (Snowballing) ผ่านเครือข่าย อสม. หรือ อพม. เพื่อเข้าหาครอบครัวคนพิการในพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท ซึ่งผู้มีส่วนร่วมแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่ 1 บุคลากรจากภาครัฐ จำนวน 10 คน ได้แก่ เจ้าหน้าที่ด้านคนพิการและนักสังคมสงเคราะห์ประจำเทศบาล ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติงานในส่วนท้องถิ่น กลุ่มที่ 2 บุคลากรภาคประชาสังคม จำนวน 10 คน ได้แก่ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) และกลุ่มที่ 3 ตัวแทนครอบครัวคนพิการ จำนวน 10 คน ได้แก่ ผู้ดูแลหลักในครอบครัว ซึ่งทำหน้าที่สำคัญในการดูแลคนพิการ และเป็นผู้จัดการรายกรณีโดยครอบครัว โดยเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกผู้วิจัยจึงมีการกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกผู้เข้าร่วมการศึกษา ซึ่งผู้เข้าร่วมทั้งหมดต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ คือ 1) มีประสบการณ์ในการดูแลคนพิการหรือปฏิบัติงานด้านความพิการอย่างน้อย 1 ปี 2) มีบทบาทเชิงรุกในการประสานงานระดับชุมชน และ 3) มีภูมิลำเนาหรือปฏิบัติงานในพื้นที่ศึกษาต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 1 ปี

4. เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 3 ชนิด ได้แก่ 1) แนวคำถามสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง 2) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และ 3) แบบบันทึกการสะท้อนคิดด้วยตนเองที่พัฒนาจากแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา ซึ่งจะทำให้ผู้ให้ข้อมูลหลักทำความเข้าใจกระบวนการเปลี่ยนผ่านภายในของตนเอง โดยใช้ศึกษาบุคลากรจากภาครัฐ บุคลากรภาคประชาสังคม และตัวแทนครอบครัวคนพิการ

5. การวิเคราะห์ข้อมูลและการตรวจสอบความน่าเชื่อถือ

การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงธีม (Thematic Analysis) มี 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) เริ่มจากการสร้างความคุ้นเคยกับข้อมูล ด้วยการถอดเทปและอ่านผลการถอดเทปสัมภาษณ์ และบันทึกการสะท้อนคิดเพื่อให้เกิดคุ้นเคยกับข้อมูล 2) การสร้างรหัสเริ่มต้น ได้แก่ คำพูด ประโยค และแนวคิดที่ปรากฏซ้ำ 3) เริ่มสร้างธีมหรือหัวข้อหลัก เพื่อหาแบบแผนของความหมายในภาพรวม 4) ตรวจสอบธีม โดยผู้วิจัย ผู้เชี่ยวชาญด้านความพิการ ผู้ให้ข้อมูล และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง 5) ทำการนิยามและตั้งชื่อธีม และ 6) รายงานผลการศึกษา ด้วยการเชื่อมโยงธีมที่ค้นพบเข้ากับรูปแบบทางสังคมด้านความพิการ และแนวคิดทฤษฎีอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

ตรวจสอบความน่าเชื่อถือด้วยการควบคุมการตรงตามความเป็นจริง โดยผู้วิจัยได้นำข้อค้นพบเบื้องต้นและการตีความข้อมูลกลับไปตรวจสอบกับผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ บุคลากรจากภาครัฐ บุคลากรภาคประชาสังคมและตัวแทนครอบครัวคนพิการ เพื่อยืนยันว่าธีมที่วิเคราะห์ได้นั้นสะท้อนถึงประสบการณ์ตรงจากชีวิตจริงได้อย่างถูกต้องแม่นยำ และควบคุมความสามารถในการถ่ายโอนข้อมูล โดยผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลอย่างละเอียด เพื่อช่วยให้ผู้อ่านสามารถพิจารณาถึงความเป็นไปได้ในการนำข้อค้นพบนี้ไปประยุกต์ใช้ในบริบทอื่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน อีกทั้งผู้วิจัยได้ควบคุมความสม่ำเสมอและความเชื่อมั่น ด้วยกระบวนการสร้างรหัส และการพัฒนาธีมโดยได้รับการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญด้านความพิการ เพื่อลดอคติของผู้วิจัยและสร้างความมั่นใจในความเที่ยงตรงของกระบวนการ และสุดท้ายควบคุมความชัดเจนที่ตรวจสอบได้ โดยผู้วิจัยได้จัดทำบันทึกกระบวนการวิจัยที่โปร่งใสชัดเจนและตรวจสอบย้อนกลับได้

6. จริยธรรมการวิจัย

การวิจัยนี้ดำเนินการตามหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์อย่างเคร่งครัด โดยโครงร่างการวิจัยได้รับการอนุมัติอย่างเป็นทางการจาก คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ สาขาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เลขที่ใบรับรองการอนุมัติ 073/2568 โดยก่อนการเข้าร่วมวิจัย ผู้วิจัยได้ชี้แจง วัตถุประสงค์และขั้นตอนของการวิจัยให้ผู้ให้ข้อมูลหลักทุกท่านได้รับทราบอย่างครบถ้วน และมีกระบวนการขอความยินยอมโดยสมัครใจก่อนเก็บข้อมูลทุกครั้ง ผู้ให้ข้อมูลหลักสามารถถอนตัวจากการวิจัยในระยะใดก็ได้โดยไม่ได้รับผลกระทบทางลบใด ๆ ผู้วิจัยได้รักษาความลับและไม่ระบุตัวตนของผู้ให้ข้อมูลหลักอย่างเคร่งครัด โดยใช้นามสมมติและในเก็บข้อมูลทุกขั้นตอนดำเนินการจัดเก็บข้อมูลอย่างปลอดภัย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตพฤติกรรมแบบมีส่วนร่วม การสะท้อนคิด และการศึกษาเอกสารทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ สามารถนำเสนอตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย 2 ประการ ดังนี้

1. การจัดการรายกรณีของครอบครัวคนพิการในเทศบาลนครรังสิต จังหวัดปทุมธานี

1.1 ลักษณะของเทศบาลนครรังสิต จังหวัดปทุมธานี

เทศบาลนครรังสิต จังหวัดปทุมธานี เป็นเทศบาลขนาดใหญ่ในเขตปริมณฑลที่มีลักษณะกึ่งเมืองกึ่งชนบทของกรุงเทพมหานคร ประเทศไทย ซึ่งเป็นพื้นที่รอยต่อที่สำคัญของการเปลี่ยนผ่านระหว่างเมืองและชนบท พื้นที่นี้มีการขยายตัวของความเป็นเมืองอย่างรวดเร็ว มีความหนาแน่นของประชากรสูง และเป็นจุดตัดที่ซับซ้อนระหว่างระบบสวัสดิการของรัฐที่เป็นทางการกับเครือข่ายการสนับสนุนของชุมชนที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งสามารถการสะท้อนภาพในระดับจุลภาคของกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาหรือประเทศโลกใต้ที่มีทุนทางสังคมแบบดั้งเดิม มีเครือข่ายอาสาสมัครต่าง ๆ ในชุมชนที่เข้มแข็ง เช่น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) และมีปฏิสัมพันธ์กับระบบการบริหารส่วนท้องถิ่นสมัยใหม่ สภาพแวดล้อมดังกล่าวทำให้เห็นข้อมูลเชิงลึกและความท้าทายในการเข้าถึงระบบสนับสนุนคนพิการ ทั้งบริบทด้านกายภาพ และความสัมพันธ์ของผู้คนในพื้นที่ ในขณะเดียวกันในพื้นที่นี้มีบางส่วนที่เป็นชุมชนหมู่บ้านจัดสรรที่ลักษณะความเป็นอยู่แบบต่างคนต่างอยู่ และปรากฏการณ์การถูกแยกตัวออกจากสถาบันทางสังคมของคนพิการและครอบครัวคนพิการภายในพื้นที่หมู่บ้านจัดสรร

1.2 การจัดการรายกรณีของครอบครัวคนพิการ

เนื่องจากลักษณะซับซ้อนและแยกส่วนของระบบราชการไทย การจัดการรายกรณีที่พบเป็นลักษณะของการดำเนินการโดยนักวิชาชีพ ได้แก่ บุคลากรสาธารณสุข นักสังคมสงเคราะห์ เป็นผู้ดำเนินการหลักที่เน้นบริการทางการแพทย์ (Medical Model) ซึ่งมองความพิการเป็นความบกพร่องทางร่างกายและอารมณ์จิตใจแบบรายบุคคลที่ต้องได้รับการรักษาหรือแก้ไข โดยมีอาสาสมัครเป็นผู้ช่วย ซึ่งจะช่วยได้เพียงพื้นฐานง่าย ๆ ได้แก่ การวัดความดันบีบนวด และนำสิ่งของ เช่น ผ้าอ้อมผู้ใหญ่ เครื่องอุปโภคบริโภคมาให้ ถ้าเป็นลักษณะการดูแลเชิงลึก หรือการจัดการรายกรณีนั้นทำไม่ได้ ส่วนครอบครัวคนพิการไม่มีความรู้ในการจัดการรายกรณีและมีมุมมองว่าการจัดการรายกรณี

เป็นหน้าที่ของนักวิชาชีพ คนพิการและครอบครัวเป็นผู้รับบริการและสวัสดิการเพียงอย่างเดียว ส่วนชุมชนหมู่บ้านจัดสรร พบว่า ไม่มีส่วนร่วมในการเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการ และเจ้าหน้าที่ของรัฐและอาสาสมัครเข้าไปให้บริการ เช่น การแนะนำสิทธิ เยี่ยมบ้าน และให้บริการทางการแพทย์ได้น้อยมาก

2. การพัฒนารูปแบบการจัดการรายกรณีโดยครอบครัวเป็นศูนย์กลาง (Family-led Case Management: FLCM) ท่ามกลางการเปลี่ยนผ่านของระบบสนับสนุนคนพิการในประเทศไทย

โครงสร้างของหลักสูตรการจัดการรายกรณีโดยครอบครัว (FLCM) ได้พัฒนาขึ้นในระยะเตรียมการและระยะการพัฒนาหลักสูตร แล้วนำมาใช้ในการจัดอบรมและเก็บข้อมูลภาคสนามกับกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งหลักสูตรดังกล่าวออกแบบมาเพื่อการเปลี่ยนแปลงที่มุ่งปรับเปลี่ยนบทบาทของผู้ดูแลจากผู้รับบริการที่นิ่งเฉยไปสู่การเป็นผู้จัดการรายกรณีและผู้นำทางสังคม ประกอบด้วย 12 โมดูล ได้แก่ 1) ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับความพิการ 2) บทบาทและหน้าที่ของ Case Manager 3) การวิเคราะห์ความต้องการและการตั้งเป้าหมาย 4) การออกแบบแผนการดูแลเฉพาะบุคคล (ICP) 5) การจัดการพฤติกรรม 6) การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ 7) การจัดการความเครียดในครอบครัว 8) การประสานงานกับทีมผู้เชี่ยวชาญ 9) การพัฒนาทักษะชีวิต 10) การจัดการสถานการณ์ฉุกเฉิน 11) การประเมินผลและการปรับปรุงแผนการดูแล และ 12) ปฏิบัติจริง จากผลการวิจัยพบว่า กระบวนการเปลี่ยนผ่านเชิงลึก ทั้งในด้านการรับรู้และการปฏิบัติการสนับสนุนคนพิการภายใต้บริบทพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท การเปลี่ยนแปลงนี้ไม่ได้เป็นเพียงการได้รับความรู้จากการอบรมเท่านั้น แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงภายใน จากการรับการสงเคราะห์ที่ต้องพึ่งพิงสู่การเสริมพลังอำนาจที่เข้มแข็ง ใน 3 ประเด็นสำคัญ (Themes) ดังนี้

2.1 การทลายวัฒนธรรมแห่งความเงียบ และการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์เชิงภววิทยาไปสู่เรื่องสิทธิ

การสร้างความตระหนักรู้เชิงวิพากษ์ และการเปลี่ยนแปลงจากการยอมจำนนต่อโชคชะตาสู่การวิพากษ์เชิงระบบ โดยพบการเปลี่ยนแปลงการรับรู้เชิงลึกของผู้เข้าร่วมวิจัยที่มีต่อสถานการณ์ในชีวิตจริงของตนเอง กล่าวคือ ในระยะแรกผู้ดูแลคนพิการที่เป็นคนในครอบครัวส่วนใหญ่เห็นว่าสิ่งที่ตนเองและคนพิการกำลังเผชิญอยู่เป็นเวรกรรม ซึ่งเป็นภาวะของการยอมจำนนต่อโชคชะตา โดยเมื่อผู้ร่วมวิจัยได้เข้าอบรมทำให้เกิดการปรับฐานคิดในโมดูล 1 และ 2 ผ่านการบรรยายวิชาการและบทบาทสมมติ เพื่อให้ครอบครัวมองเห็นว่าปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองและคนพิการไม่ใช่เรื่องของโชคชะตาหรือเวรกรรม แต่สามารถจัดการได้ด้วยการเป็นการจัดการรายกรณี โดยผู้ดูแลท่านหนึ่งสะท้อนว่า “ที่พวกเราเข้าไม่ถึงสิทธิและสวัสดิการมันไม่ใช่เรื่องเวรกรรมอย่างที่เคยเชื่อจากที่ได้ฟังอบรมมา เข้าใจได้ว่ามันเกิดจากสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปแบบต่างคนต่างอยู่ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่ฉันอยู่ที่เป็นบ้านจัดสรร ทำให้ฉันไม่รู้และเข้าไม่ถึงสิทธิของตัวเองและลูก” (F24 ผู้ดูแลในครอบครัว, 2568) ดังนั้นการอบรมจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่สร้างการเปลี่ยนแปลงมายาคติดังกล่าวไปสู่การมีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ ทำให้ผู้เข้าร่วมวิจัยเริ่มตั้งคำถามต่ออุปสรรคเชิงโครงสร้างทางสังคมรอบตัว โดยผู้ดูแลท่านหนึ่งกล่าวว่า “ความคิดของป้าเปลี่ยนไปมาก ป้าคิดว่ามันไม่ใช่เรื่องของบุญคุณ เค้าเหล่านั้นไม่ใช่ผู้มีพระคุณ สิ่งที่ป้าและลูกได้รับเป็นสิทธิอันพึงมีพึงได้ของป้าและลูกในฐานะพลเมืองของประเทศ และความพิการของลูกป้าไม่ใช่เป็นเรื่องของเวรกรรม” (F22 ผู้ดูแลในครอบครัว, 2568)

ข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ จากเดิมที่มีมุมมองต่อตนเองและคนพิการว่าเป็นเรื่องของความบกพร่องและความรู้สึกเป็นหนี้บุญคุณผู้ช่วยเหลือ จากผู้รอรับบริการและความช่วยเหลือเพียงอย่างเดียวสู่การเป็นพลเมืองเชิงรุก โดยผู้ดูแลท่านหนึ่งได้เล่าให้ฟังว่า “เมื่อก่อนจะไปติดต่อกับเทศบาลหรือหน่วยงานของรัฐ ป้าตื่นเต้นและทำอะไรไม่ถูกเลย กลัวโดนว่าแหละ แต่ตอนนี้ไม่เป็นอย่างนั้นแล้วนะ ป้าเข้าไปเลย...” (F25 ผู้ดูแลในครอบครัว, 2568) การเปลี่ยนแปลงนี้สะท้อนถึงรูปแบบทางสังคมที่เชื่อว่าพลังอำนาจจะเกิดขึ้นเมื่อปัจเจกบุคคลลุกขึ้นมาท้าทายอุปสรรคเชิงสถาบัน การมีส่วนร่วมเชิงรุกของครอบครัวในพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบทเป็นการทวงคืนพื้นที่ของความเป็นพลเมืองจากสวัสดิการที่เน้นการสงเคราะห์ดั้งเดิมที่เคยกดทับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เปลี่ยนมามองว่าสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสังคม และสภาวะความโดดเดี่ยวที่แฝงอยู่ในความเป็นเมืองแบบแยกส่วนเป็นอุปสรรคที่สำคัญ งานวิจัยชี้ให้เห็นว่าการตื่นรู้เชิงวิพากษ์นี้เป็นตัวเร่งที่นำไปสู่การขับเคลื่อนเชิงรุกและการทวงสิทธิในขั้นตอนต่อ ๆ ไป

การเปลี่ยนแปลงอำนาจนิยมแบบพ่อปกครองลูก (Paternalistic Gratitude)) ที่ฝังรากลึกในระบบราชการไทย ซึ่งกำหนดให้รัฐเป็นผู้รู้ดีที่สุด และพลเมืองเป็นผู้รับความช่วยเหลือเพียงอย่างเดียวภายใต้ขอบเขตที่รัฐกำหนด ข้อค้นพบเผยให้เห็นถึงความขัดแย้งเชิงคุณค่าที่สำคัญในช่วงเริ่มต้นโครงการระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐและผู้ให้บริการสวัสดิการ โดยพบความกังวลว่าการส่งเสริมเรื่องสิทธิและการให้ข้อมูลที่มากเกินไปแก่ครอบครัวจะทำให้เกิดการเรียกร้องที่หน่วยงานไม่สามารถควบคุมและตอบสนองได้ และเป็นภาระ โดยเจ้าหน้าที่ท่านหนึ่งสะท้อนว่า “ยอมรับว่าตอนแรกก็กังวลว่าถ้าชาวบ้านรู้เยอะเกินไปจะเรียกร้องสิทธิ์และผลประโยชน์จนเราจัดการไม่ไหว หรืออาจจะมาจับผิดการทำงานของเรา แต่พอได้ลงไปทำกระบวนการจัดการรายกรณีร่วมกับเขาจริง ๆ มันไม่ใช่อย่างที่คิดเลย” (S08 เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น, 2568) นอกจากนี้ อาสาสมัครท่านหนึ่งสะท้อนว่า “เมื่อก่อนเรามองเค้าเป็น 'เคส' ที่ต้องรอรับความช่วยเหลือจากเรา แต่ตอนนี้เราต้องถามเค้า ความสัมพันธ์เปลี่ยนจากการสั่งให้ทำตามมาเป็นการรับฟัง แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันและกัน” (V12 อาสาสมัครในท้องถิ่น, 2568) สะท้อนให้เห็นว่า กระบวนการ FLCM ทำหน้าที่เป็นกลไกในการปรับสมดุลอำนาจช่วยให้เกิดการกระจายพลังอำนาจอย่างเท่าเทียมมากขึ้น ผ่านการเปลี่ยนแปลงเชิงอำนาจที่เจ้าหน้าที่เป็นผู้กำหนดสิทธิและทรัพยากรเพียงฝ่ายเดียวไปสู่รูปแบบการมีอำนาจร่วมกัน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้สร้างระบบสวัสดิการที่สร้างความเป็นธรรมทางสังคมและทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างรัฐและครอบครัวคนพิการอย่างแท้จริง การที่เจ้าหน้าที่รัฐยอมรับในข้อจำกัดของตนเองและเปิดรับความเชี่ยวชาญจากประสบการณ์ชีวิตของครอบครัว ไม่เพียงแต่จะช่วยปิดช่องว่างของการบริการเท่านั้น แต่ยังเป็นการคืนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสร้างหลักประกันในการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมของพลเมืองพิการในพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบทอีกด้วย

2.2 การเกิดพลังและอาวุธทางปัญญาของครอบครัวในฐานะผู้สร้างการดูแลและผู้เชี่ยวชาญ

การเปลี่ยนแปลงเชิงอำนาจที่สำคัญมากระหว่างอำนาจเชิงวิชาชีพ (Professional Authority) ของเจ้าหน้าที่รัฐกับความเชี่ยวชาญจากประสบการณ์ชีวิตของผู้ดูแล โดยผลการวิจัยพบว่า กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันนี้ไม่ได้เป็นเพียงการรับรู้ในองค์ความรู้ทางวิชาการ หรือทางทฤษฎีทั่วไป แต่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดความเชื่อของผู้เข้าอบรมที่เป็นผู้ดูแลในครอบครัวจากเดิมเป็นผู้รอรับบริการเปลี่ยนไปสู่การทวงคืนอำนาจการจัดการโดยครอบครัวด้วยตนเอง ดังที่ผู้ให้การดูแลท่านหนึ่งสะท้อนว่า “ก่อนหน้านี้ป้าไม่รู้อะไรเลย ไม่รู้เลยว่า

จะต้องไปติดต่อเจ้าหน้าที่ส่วนงานไหนในเทศบาล หรือต้องใช้เอกสารอะไร พอมาได้อบรมป้าก็เริ่มรู้แล้วว่าต้องไปติดต่อกับใคร ที่ไหนบ้าง ป้าต้องรักษาสิทธิของลูกป้า” (F22 ผู้ดูแลในครอบครัว, 2568) บทบาทที่เปลี่ยนแปลงไปมีความสำคัญอย่างยิ่งในการปิดช่องว่างของความเหลื่อมล้ำ ในด้านการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและการเข้าถึงสิทธิสวัสดิการ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญของการเปลี่ยนแปลงเชิงอำนาจ โดยเกิดการพัฒนาทักษะที่เป็นระบบในการสำรวจและเข้าถึงทรัพยากรผ่านหลักสูตร FLCM การนำทางสังคม ในโมดูล 6, 8 และ 10 ได้มีการจำลองสถานการณ์และพูดคุยกับผู้เชี่ยวชาญ ที่ทำให้รู้ว่าจะประสานงานกับใครและรับมือภาวะฉุกเฉินได้อย่างไร ปรากฏการณ์นี้สะท้อนให้เห็นว่าพลังอำนาจของครอบครัวไม่ได้เกิดจากความมุ่งมั่นตั้งใจในการดูแลเท่านั้น แต่ต้องยกระดับบทบาทของครอบครัวสู่การเป็นผู้จัดการและบูรณาการระบบการดูแลโดยครอบครัวเป็นศูนย์กลาง และการก้าวสู่การเป็นผู้บูรณาการทรัพยากรที่หลากหลาย เพื่อร่วมกันออกแบบระบบสนับสนุนที่สอดรับกับวิถีชีวิตจริงของคนพิการในบริบทพื้นที่กึ่งเมือง ซึ่งเป็นการทลายสภาวะความไม่เท่าเทียมทางข้อมูลที่เคยเป็นอุปสรรคขัดขวางการเข้าถึงรัฐสวัสดิการของไทยมาอย่างยาวนาน

จุดเปลี่ยนสำคัญที่สุดของประเด็นนี้ คือ การเปลี่ยนบทบาทผู้ดูแลสู่การเป็นผู้ออกแบบการดูแลโดยยกระดับตนเองเป็นผู้เชี่ยวชาญจากประสบการณ์จริงที่คนนอกไม่มีวันเข้าใจ ในช่วงเริ่มแรกของการวิจัย พบว่าผู้ดูแลส่วนใหญ่ติดอยู่กับสภาวะยอมจำนน เพราะความเกรงใจ ซึ่งมีลักษณะของการยอมปฏิบัติตามคำสั่งหรือคำแนะนำของเจ้าหน้าที่รัฐและบุคลากรทางการแพทย์โดยไม่ตั้งคำถามใด ๆ สภาวะนี้มีเกิดจากสังคมและวัฒนธรรมไทยที่เชื่อฟังเจ้าหน้าที่ นักวิชาชีพ และผู้เชี่ยวชาญเป็นหลัก กระบวนการเรียนรู้ของ FLCM ได้ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงครอบครัวไปสู่การเป็นผู้ออกแบบร่วมที่มีความมั่นใจและเป็นเจ้าของชีวิตตนเอง ดังการสะท้อนของผู้ดูแลท่านหนึ่งว่า “แต่ก่อนพี่ก็ได้แต่ฟังว่าหมอกับเจ้าหน้าที่สั่ง แต่ตอนนี้พี่กล้าพูดว่า วิธีนี้ไม่เหมาะกับลูกฉันค่ะ ฉันรู้ฉันอยู่กับลูกตลอด 24 ชั่วโมง พี่น่ะกลายเป็นคนบอกหมอเลยว่าอยากให้ทำอะไรยังไงบ้าง ไม่ใช่แค่คนทำตามคำสั่งเหมือนเมื่อก่อนแล้วนะ” (F21 ผู้ดูแลในครอบครัว, 2568) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญจากการเป็นเพียงผู้ปฏิบัติตามเชิงรับสู่การเป็นผู้นำในการจัดการดูแลตนเอง โดยเฉพาะในบริบทสังคมไทยที่ให้ความสำคัญกับระบบลำดับชั้นและการเกรงใจผู้ที่มีสถานะสูงกว่า ผลการวิจัยทำให้เห็นว่า การทลายอำนาจในการชี้นำทางวิชาชีพ จะทำให้เกิดความรู้แบบบูรณาการที่ให้คุณค่ากับความเชี่ยวชาญจากประสบการณ์ตรงของครอบครัวคนพิการอย่างเท่าเทียมกับความเชี่ยวชาญทางเทคนิควิชาการ ในขณะเดียวกันก็ไม่ได้ปฏิเสธความรู้ทางวิชาการ ส่งผลให้ผู้ดูแลตระหนักว่าประสบการณ์ชีวิตของตนเองเป็นทุนทางปัญญาที่สำคัญในการต่อรองกับระบบสวัสดิการและระบบสาธารณสุขได้อย่างมีศักดิ์ศรี ทำให้การจัดการรายกรณีไม่ใช่สิ่งแปลกปลอมที่ถูกยัดเยียดจากภายนอก แต่เป็นสิ่งที่เกิดจากความต้องการที่แท้จริงของครอบครัว

การจัดทำแผนการดูแลรายบุคคล (Individual Care Plan: ICP) ไม่ได้ถูกรับรู้ว่าเป็นเพียงภาระงานเอกสารหรือการต้องกรอกแบบฟอร์มตามระเบียบราชการอีกต่อไป แต่ได้รับการยกระดับสู่การเป็นอาวุธทางปัญญาที่ครอบครัวใช้ในการต่อรองเชิงอำนาจภายใต้ระบบราชการที่ซับซ้อน ดังที่ผู้ดูแลในครอบครัวท่านหนึ่งสะท้อนว่า “พี่คิดว่าการได้เข้าอบรมการออกแบบการดูแลและทักษะการสื่อสารในฐานะผู้จัดการรายกรณีครั้งนี้มันมีประโยชน์มากนะ มันไม่ใช่แค่มานั่งฟังอบรม แต่พี่ได้ลองเอาไปใช้จริงกับเจ้าหน้าที่ของเทศบาลมาแล้ว เค้าฟังที่พี่พูดนะ” (F21 ผู้ดูแลในครอบครัว, 2568) และ “...การมีแผน ICP ที่เขียนด้วยมือตัวเองช่วยให้ป้าพูดกับเจ้าหน้าที่ได้ชัดเจน

ว่าลูกต้องการอะไร ไม่ใช่แค่พูดไปลอย ๆ แบบไม่มีจุดหมายเหมือนเมื่อก่อน” (F27 ผู้ดูแลในครอบครัว, 2569) ข้อมูลเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าทักษะที่ได้รับนั้นขยายขอบเขตไปไกลกว่าห้องอบรม และนำไปสู่การปฏิบัติจริง พัฒนาการของผู้ดูแลที่เปลี่ยนไปโดยเขาสามารถใช้ทักษะเหล่านี้เป็นเครื่องมือในการต่อรอง ทำให้เห็นได้ว่ากระบวนการ FLCM ได้ช่วยยกระดับการพึ่งพิงรัฐ ไปสู่การมีอำนาจผ่านการต่อรอง และช่วยให้ครอบครัวก้าวข้ามความไม่เท่าเทียมทางข้อมูลระหว่างตนเองกับผู้เชี่ยวชาญ และไม่ถูกลดทอนคุณค่า แต่ได้เปลี่ยนเป็นผู้ที่สามารถร่วมอภิปรายและกำหนดทิศทางการสนับสนุนของรัฐได้อย่างมีนัยสำคัญ ปรากฏการณ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงการคืนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยที่ครอบครัวเป็นพลเมืองที่มีศักยภาพในการกำหนดอนาคตของตนเอง

2.3 การสร้างกลไกการประสานรอยต่อเชิงระบบ

ความท้าทายเชิงพื้นที่ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของพื้นที่กึ่งเมืองรอบนอกของกรุงเทพมหานคร การขยายตัวของความเป็นเมืองอย่างรวดเร็ว นำไปสู่สภาวะทางสังคมที่แตกแยกและขาดตอน กล่าวคือ ในพื้นที่ที่ความสัมพันธ์แบบชุมชนดั้งเดิมกำลังเสื่อมถอยลง โดยในอดีตระบบสนับสนุนคนพิการในสังคมไทยมักพึ่งพิงทุนทางสังคมแบบสายสัมพันธ์ใกล้ชิด ซึ่งมีรากฐานมาจากครอบครัวและเครือญาติที่เหนียวแน่น แต่ในพื้นที่กึ่งเมืองกลับพบว่า ทุนทางสังคมรูปแบบนี้เริ่มเสื่อมถอยลงและถูกแทนที่ด้วยลักษณะทางสังคมแบบปัจเจกแยกส่วนของหมู่บ้านจัดสรรสมัยใหม่ ส่งผลให้คนพิการกลายเป็นประชากรที่ไร้ตัวตนที่ถูกตัดขาดจากกลไกการสนับสนุนโดยชุมชนอย่างถาวร ดังที่อาสาสมัครท่านหนึ่งได้กล่าวว่า “ในหมู่บ้านจัดสรร คนไม่ค่อยได้รู้จักกัน แต่ละบ้านมีรั้วบ้าน เวลาจะเข้าไปบอกเรื่องสิทธิทำยาก ยิ่งตอนนี้คนเค้ากลัวมิจฉาชีพหลอกกัน เลยบอกคนแก่ที่บ้านว่าห้ามเปิดประตูคุยกับคนแปลกหน้า แต่พอมาได้อบรมทำให้พี่ได้เรียนรู้ทักษะการจัดการรายกรณี พี่เอามาใช้ตอนไปเยี่ยมบ้านในหมู่บ้านจัดสรรด้วย เค้าเปิดบ้านพูดคุยกับพี่ด้วยนะ” (V15 อาสาสมัครในท้องถิ่น, 2569) จากปรากฏการณ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงสภาวะความเป็นเมืองแบบตัดขาด และแตกแยกทางสังคมภายในชุมชนปิด ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญในการเข้าถึงสวัสดิการของรัฐ ดังนั้น เมื่อทุนทางสังคมแบบดั้งเดิมเสื่อมถอยลง ครอบครัวจึงตกอยู่ในสภาวะความโดดเดี่ยว ความพยายามของอาสาสมัครในการใช้ทักษะการจัดการรายกรณีกับคนพิการและครอบครัวที่อยู่ในหมู่บ้านจัดสรรถือเป็นความพยายามเชิงรุกในการสร้างทุนทางสังคมแบบเชื่อมโยง โดยผู้เข้าอบรมใช้องค์ความรู้และการสะท้อนคิดที่ได้จากการอบรมในโมดูล 7, 9, 11 - 12 ไปใช้ตอนลงพื้นที่ทำงานจริง นำไปสู่การเยียวยาจิตใจจากการถูกละเลยโดยระบบดั้งเดิม ดังที่เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นท่านหนึ่งได้เล่าให้ฟังว่า “เวลาลงพื้นที่ทำงานพี่ไม่ได้เข้าไปหาคนในพื้นที่ในฐานะคนรู้จักแบบเดิมนะ แต่พี่เข้าไปในฐานะผู้จัดการรายกรณี” (S02 เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น, 2569) แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของระบบสวัสดิการไทยต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ และจากการบอกเล่าของเจ้าหน้าที่ท่านหนึ่งที่ว่า “พี่ลงเยี่ยมที่หมู่บ้านจัดสรร เขายอมเปิดบ้านแล้วนะ เขาคงรู้ว่าพี่จะให้ข้อมูลสวัสดิการที่เป็นประโยชน์กับเขา พี่รู้สึกว่าคนพิการในหมู่บ้านจัดสรรไม่เหมือนเดิมแล้วนะ” (S05 เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น, 2569) จากประเด็นดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงสภาวะแปลกแยกที่แฝงอยู่ในสภาพแวดล้อมเมืองแบบตัดขาดที่เคยเกิดขึ้น

การเปลี่ยนบทบาทของอาสาสมัครจากผู้ช่วยทางการแพทย์สู่ผู้เชื่อมประสานสิทธิ จากการวิจัยพบการยกระดับบทบาทจากการเป็นเพียงผู้ช่วยทางการแพทย์ทั่วไปที่เน้นการเฝ้าระวังทางสุขภาพพื้นฐานและการแจกสิ่งของอุปโภคบริโภค ไปสู่การเป็นผู้เชื่อมประสานสิทธิด้วยการพัฒนาตนเองสู่การมีบทบาทเชิงรุกในการพิทักษ์สิทธิให้แก่ครอบครัวคนพิการ ความรู้ทางสังคมในโมดูล 6, 8, 10 และการบูรณาการในโมดูล 7, 9, 11 - 12 เปลี่ยนแปลง

วัฒนธรรมการสงเคราะห์แบบเดิม ด้วยวิธีการประสานงานเชิงรุกในพื้นที่จริง ซึ่งอาสาสมัครท่านหนึ่งได้สะท้อนว่า “ที่ผ่านมางานของผม คือ ออกไปเยี่ยมบ้านเพื่อวัดความดันหรือดูแลพื้นฐาน และการเอาข้าวของใช้ไปให้ แต่ตอนนี้ผมออกไปเยี่ยมบ้านเพื่อสร้างความเข้มแข็งในชุมชนเพื่อให้พึ่งพากันเอง ผมไปให้ความรู้ คำแนะนำ การประสานสิทธิ และบอกช่องทางสวัสดิการที่ชาวบ้านไม่เคยรู้มาก่อน หลักสูตรนี้ทำให้ผมรู้ว่าต้องประสานงานกับใคร” (V11 อาสาสมัครในท้องถิ่น, 2569)

การประสานรอยต่อเชิงระบบเพื่อปิดช่องว่างระหว่างนโยบายกับการปฏิบัตินั้นค้นพบจากการวิเคราะห์ข้อมูลที่เผยให้เห็นว่า อุปสรรคในการเข้าถึงสวัสดิการในพื้นที่กึ่งเมืองอย่างเทศบาลนครรังสิตไม่ได้มีสาเหตุหลักมาจากการขาดแคลนตัวบทกฎหมายหรือกลไกทางนโยบาย แต่เกิดจากจุดเชื่อมต่อที่หายไประหว่างระบบราชการที่แข็งตัวและไม่ยืดหยุ่นกับความต้องการที่หลากหลายและซับซ้อนของครอบครัวในสังคมเมืองที่กำลังขยายตัว ดังที่เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นท่านกล่าวว่า “ในหมู่บ้านจัดสรรเกิดใหม่ ผู้อยู่อาศัยแทบไม่รู้อะไรเลยเกี่ยวกับการสนับสนุนของรัฐ” (S05 เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น, 2569) ในกรณีนี้กระบวนการของ FLCM จึงทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมโยงระบบ (Systemic Glue) ที่ช่วยประสานส่วนประกอบที่แยกส่วนกันให้กลับมาเป็นระบบสนับสนุนใช้การได้จริง เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นท่านหนึ่งกล่าวว่า “...พี่ว่าหลักสูตรนี้ทำให้พี่รู้วิธีการที่จะเข้าถึงครอบครัวที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนะว่าต้องทำยังไง...” (S07 เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น, 2569) โดยโมดูล 10 - 12 การปฏิบัติภาคสนามเป็นทำให้เกิดตัวเชื่อมโยงระบบที่เข้าไปปิดช่องว่างระหว่างนโยบายที่เขียนไว้สวยงามกับการปฏิบัติที่ทำได้จริงในชุมชน จากผลการวิจัยสะท้อนถึงการเข้าไปจัดการกับช่องว่างระหว่างนโยบายและการปฏิบัติ ผ่านการสร้างทุนทางสังคมเชิงสถาบัน การที่หลักสูตรเน้นการทำงานเชิงรุกในพื้นที่ปิดอย่างพื้นที่หมู่บ้านจัดสรร ช่วยทลายความถูกโดดเดี่ยวจากระบบสถาบัน ดังนั้นความสำเร็จของสวัสดิการไม่ควรดูแค่ตัวเลขการใช้งบประมาณเท่านั้น แต่ควรดูที่การเข้าถึงได้ทางสังคม และการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน โมเดล FLCM นี้ช่วยทำให้คนพิการและครอบครัวสามารถกลับเข้าสู่พื้นที่ทางสังคมได้อีกครั้ง ดังที่อาสาสมัครท่านหนึ่งเล่าว่า “แต่ตอนนี้เข้าถึงสิทธิ์ได้ง่ายขึ้น เพราะเราทำงานเชิงรุกลงพื้นที่ไปให้ความรู้ เราไม่ได้แค่เอาเงินไปให้ แต่เรากำลังช่วยประสานระบบสวัสดิการให้เข้ากับวิถีชีวิตจริงของเขา” (V20 อาสาสมัครในท้องถิ่น, 2569) การประสานเชื่อมโยงระบบไม่ใช่บทบาทของอาสาสมัครหรือเจ้าหน้าที่ที่ทำงานด้านนี้เท่านั้น แต่ต้องจัดการกับอุปสรรคเชิงโครงสร้าง และสร้างระบบสวัสดิการที่มีชีวิต ที่สามารถตอบสนองความต้องการและปัญหาที่แท้จริงเชิงพื้นที่ของโลกยุคปัจจุบันได้

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยสามารถนำมาอภิปรายเชื่อมโยงกับแนวคิดทฤษฎีและเอกสารหรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้ดังนี้

1. การพัฒนาหลักสูตรการจัดการรายกรณีโดยครอบครัวเป็นแกนนำ (FLCM) ในพื้นที่กึ่งเมืองของไทยไม่ได้เป็นเพียงการอบรมให้ความรู้ ทักษะ และเทคนิคเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการที่นำไปสู่การปฏิวัติอัตลักษณ์และการถอดรื้อโครงสร้างอำนาจที่ฝังรากลึกในระบบสวัสดิการของไทย การเปลี่ยนแปลงจากสภาวะพึ่งพิงเชิงรับไปสู่การมีสิทธิและพลังอำนาจในการบริหารจัดการชีวิตของคนพิการและครอบครัว สอดคล้องกับแนวคิดการสร้าง

ความตระหนักรู้เชิงวิพากษ์ (Conscientization) ที่กล่าวว่า เมื่อครอบครัวเปลี่ยนจากการเป็นผู้รอคอยความเมตตาปราณีไปสู่การมีสิทธิและอำนาจในการต่อรอง การสั่นคลอนวัฒนธรรมแห่งความเงียบงัน เพื่อนำพาผู้ที่ถูกทำให้เป็นคนชายขอบออกไปสู่พื้นที่แห่งสิทธิ (Freire, P., 1970); (Grech, S., 2015) ข้อค้นพบนี้ยังตอกย้ำวาทกรรมการพิทักษ์สิทธิโดยผู้ปกครอง เพื่อตอบโต้ระบบที่ลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ และเปลี่ยนอัตลักษณ์ของผู้ดูแลสู่การเป็นนักสู้เพื่อสิทธิและศักดิ์ศรีของสมาชิกในครอบครัว (Woodgate, R. L. et al., 2015) อีกทั้งหลักสูตร FLCM ยังทำหน้าที่มากกว่าการสอนทักษะ คือ ทำให้เกิดปลดปล่อยผู้ดูแลจากการเป็นแรงงานที่มองไม่เห็นให้กลายเป็นผู้มีอำนาจต่อรองเชิงนโยบาย สิ่งนี้ท้าทายโครงสร้างอำนาจนิยมในวิชาชีพที่เคยกดทับเสียงของครอบครัวไว้ภายใต้อำนาจและการชี้นำทางการแพทย์ (Freire, P., 1970)

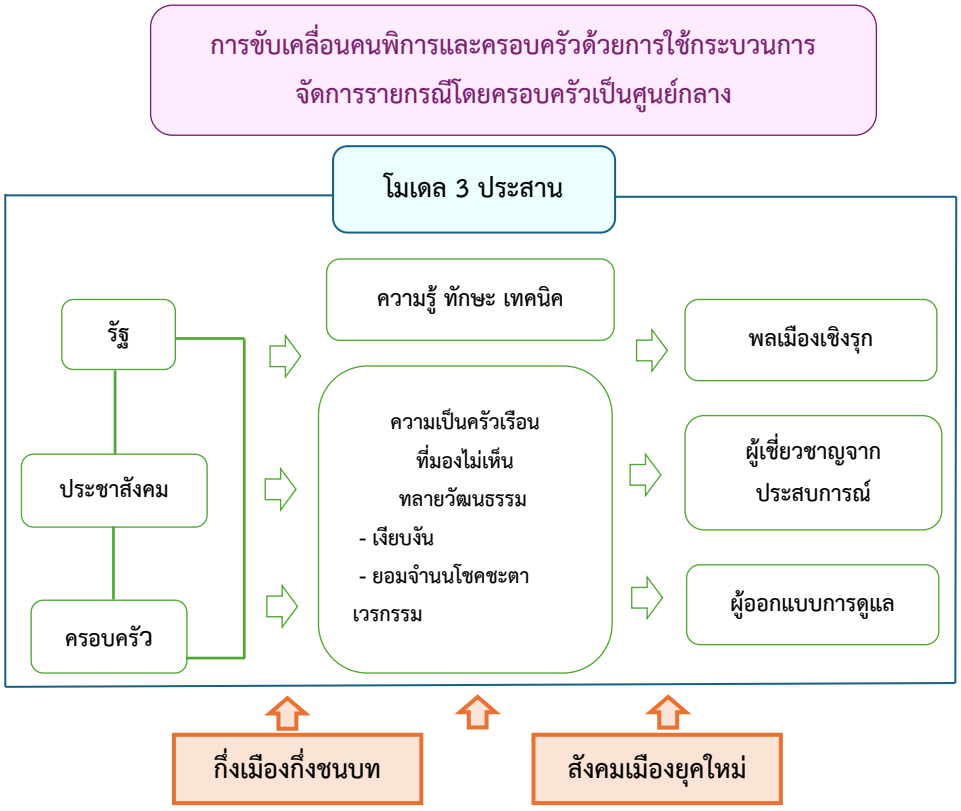
2. ในมิติเชิงพื้นที่ งานวิจัยพบปรากฏการณ์ที่เรียกว่าความย้อนแย้งของพื้นที่กึ่งเมือง (Peri-urban Paradox) ซึ่งการขยายตัวของเมืองผ่านหมู่บ้านจัดสรรสมัยใหม่และชุมชนปิดได้สร้างสภาวะสุญญากาศระหว่างการดูแลโดยชุมชนแบบดั้งเดิมกับบริการของรัฐ ในประเด็นนี้สะท้อนให้เห็นถึงการโดดเดี่ยวจากระบบสถาบัน (Atkinson, R. & Blandy, S., 2005) และความเป็นเมืองที่แยกส่วน ดังที่พบในพื้นที่แอฟริกาใต้หรือบราซิล (Grech, S., 2015); (Meekosha, H., 2011) หลักสูตรการจัดการรายกรณีโดยครอบครัวทำหน้าที่เป็นพื้นที่แห่งการต่อรอง โดยใช้ทุนทางสังคมแบบเชื่อมโยง (Putnam, R. D., 2000) ผ่านอาสาสมัคร เช่น อสม. อพม.ที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางสังคมเพื่อปิดช่องว่างระหว่างสวัสดิการที่แยกส่วนกับวิถีชีวิตจริง ทักษะดังกล่าวเป็นกลไกที่สำคัญที่สุดในการจัดการกับอุปสรรคเชิงโครงสร้าง และการมีรั้วรอบขอบชิดของชุมชนหมู่บ้านจัดสรรในพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบทของเทศบาลนครรังสิตและพื้นที่ในลักษณะเดียวกันนี้ไม่ได้เป็นเพียงอุปสรรคทางกายภาพ แต่จะทำให้เกิดปัญหาการกีดกัน และตัดขาดคนพิการและครอบครัวออกจากความเป็นชุมชน การที่ FLCM สามารถสร้างเครือข่ายผู้นำทางสังคมเข้าไปสู่พื้นที่เหล่านี้ได้ จึงถือเป็นการฟื้นฟูเมืองที่ให้ความสำคัญเรื่องสิทธิให้กับกลุ่มเปราะบางที่ถูกทำให้ไร้ตัวตนจากนโยบายการจัดสรรที่ดินแบบปัจเจกนิยม ซึ่งเป็นการสร้างระบบสนับสนุนทางสังคมในการดูแลคนพิการท่ามกลางความท้าทายของสังคมเมืองยุคใหม่

3. ประเด็นที่สำคัญของการวิจัยนี้ คือ การท้าทายแนวคิดความเป็นอิสระของตะวันตกที่มักจะให้คุณค่ากับความเป็นปัจเจกบุคคล แต่ในสังคมไทยมีความเป็นครอบครัวและชุมชน ดังนั้น ความเป็นอิสระของบุคคลยังคงยึดโยงความสัมพันธ์กับครอบครัวและชุมชน (Mackenzie, C. & Stoljar, N., 2000) ซึ่งนำไปสู่การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอย่างมีพลังอำนาจ (Power, A., 2008) สอดคล้องกับแนวคิดการพึ่งพาอาศัยกันในละตินอเมริกาที่กล่าวว่า การที่ผู้ดูแลมีฐานะเป็นผู้เชี่ยวชาญจากประสบการณ์ตรงที่กล้าท้าทายนักวิชาชีพ ถือเป็นการถอดรื้อวัฒนธรรมพ่อปกครองลูกและนำไปสู่การลดทอนอำนาจการชี้นำทางวิชาชีพ (Tronto, J. C., 2013) ซึ่งเป็นการคืนอำนาจให้แก่ครอบครัวตามทฤษฎีการเสริมพลังอำนาจทางจิตวิทยา (Zimmerman, M. A., 1995)

4. อีกประเด็นที่ควรพิจารณา คือ งานวิจัยยังเปิดเผยถึงการบริหารจัดการภายใต้แนวคิดนีโอลิเบอรัลผ่านปรากฏการณ์การผลักภาระให้เป็นความรับผิดชอบของพลเมือง (Trnka, S. & Trundle, C., 2017) ที่รัฐพยายามส่งต่อภาระการดูแลให้ภาคเอกชนและครอบครัว สำหรับประเทศไทยการจัดการรายกรณีโดยครอบครัว (FLCM) ไม่ใช่การที่รัฐถอนตัว แต่เป็นการเจรจาต่อรองและความสัมพันธ์ที่โปร่งใส ทำให้ทรัพยากรของรัฐถูกขับเคลื่อนตามความต้องการที่แท้จริงของประชาชน แทนที่จะเป็นภาระงานด้านเอกสาร (Herd, P. & Moynihan, D. P., 2018)

การใช้ระบบอาสาสมัคร (อสม./อสส.) เป็นทุนทางสังคมแบบเชื่อมโยง ทำหน้าที่เป็นตัวเร่งการปลดปล่อยทุนภายในระบบมัชฌิมภูมิ ทำให้เกิดการบูรณาการสวัสดิการที่ไร้รอยต่อ (Bronfenbrenner, U., 1979) ดังนั้น งานวิจัยนี้ได้ตกตะกอนองค์ความรู้ที่ว่าอนาคตของสวัสดิการขึ้นอยู่กับการผสานความเชี่ยวชาญจากประสบการณ์ตรงของคนพิการและครอบครัวเข้ากับการสนับสนุนทางเทคนิคของนักวิชาชีพ เพื่อสร้างพื้นที่แห่งสิทธิในการดูแลและการกำหนดชีวิตของตนเอง

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 การขับเคลื่อนคนพิการและครอบครัวด้วยการใช้กระบวนการจัดการรายกรณี
โดยครอบครัวเป็นศูนย์กลาง

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยประการแรก ภายใต้พื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบทของสังคมเมืองยุคใหม่ที่เต็มไปด้วยการขยายตัวของหมู่บ้านจัดสรร กระบวนการจัดการรายกรณีโดยครอบครัวเป็นศูนย์กลางไม่ได้ทำให้เกิดความรู้ทักษะและเทคนิคทางวิชาการเท่านั้น หากแต่ยังทำให้เกิดกระบวนการทลายวัฒนธรรมแห่งความเงียบ โดยเปลี่ยนฐานคิดจากการยอมจำนนต่อโชคชะตา และความเชื่อที่ว่าความพิการเป็นเรื่องของเวรกรรมไปสู่การสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ของพลเมือง ส่งผลให้บทบาทผู้ดูแลเปลี่ยนจากการเป็นผู้รับบริการที่รอคอยความเมตตาจากรัฐและนักวิชาชีพมาเป็นพลเมืองเชิงรุกที่มีศักดิ์ศรี ประการที่สอง การยกระดับองค์ความรู้ที่เกิดจากความเชี่ยวชาญ

จากประสบการณ์ตรงของครอบครัวเป็นทุนทางปัญญา และทลายอำนาจนำทางวิชาชีพที่เคยครอบงำระบบการดูแล มาเป็นการสร้างให้ครอบครัวทำหน้าที่เป็นผู้ออกแบบการดูแลที่สามารถบูรณาการทรัพยากรในสังคมเมืองสมัยใหม่ ให้เชื่อมโยงกัน และสามารถต่อรองกับเจ้าหน้าที่รัฐอย่างเป็นระบบและมีทิศทาง และประการสุดท้าย เกิดกลไกการประสานรอยต่อการพึ่งพาอาศัยกันของครอบครัวและชุมชน และอำนาจจัดการตนเอง งานวิจัยนี้ได้ค้นพบโมเดล 3 ประสาน ได้แก่ ภาครัฐ ภาคประชาสังคม และครอบครัวคนพิการ เพื่อสร้างความแข็งแกร่งและปิดช่องว่างระหว่างนโยบายและการปฏิบัติ ข้อค้นพบนี้ได้ขยายขอบเขตความรู้เรื่องความเป็นพลเมืองของคนพิการ โดยเน้นย้ำว่าเสรีภาพที่แท้จริงไม่ใช่การพึ่งพาตนเองอย่างโดดเดี่ยว หากแต่เป็นกระบวนการพึ่งพาระหว่างกัน และมีอำนาจในจัดการตนเอง ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในรูปแบบหุ้นส่วนการดูแลระหว่างรัฐ ประชาสังคม และครอบครัว ที่เป็นต้นแบบสำคัญในการสร้างระบบสนับสนุนทางสังคมที่ยั่งยืนในโลกยุคใหม่

สรุปและข้อเสนอแนะ

การนำหลักสูตร FLCM มาปฏิบัติใช้ได้ทำให้ครัวเรือนที่ไร้ตัวตนกลายเป็นเครือข่ายสนับสนุนสิทธิที่ไร้รอยต่อ โดยผลการวิจัยพบว่า จุดเปลี่ยนที่สำคัญ คือ กระบวนการสะท้อนคิดเชิงวิพากษ์ที่ลึกซึ้ง ซึ่งทำเกิดการทวงคืนอำนาจในการกำหนดชีวิตของตนเองที่ถูกกดทับจากโครงสร้างราชการที่ไม่ยืดหยุ่น และวัฒนธรรมพ่อปกครองลูก การวิเคราะห์เชิงคุณภาพทำให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในระดับภววิทยา โดยก่อนการเข้าร่วมหลักสูตร ครอบครัวมีมุมมองต่อตนเองว่าเป็นผู้รับการสงเคราะห์ที่รอรับสวัสดิการแบบการกุศลและค่านิยมกตัญญู โดยการอบรมจะมีกระบวนการสร้างการเปลี่ยนผ่านจากการพึ่งพิงรัฐสู่การใช้อำนาจทางการเมืองและสิทธิที่เข้มแข็ง จากการรอความเมตตาสู่การเรียกร้องสิทธิต่อรัฐ ซึ่งเป็นการทลายวัฒนธรรมแห่งความเงียบได้อย่างแท้จริง และยังทำให้เกิดการสร้างทุนทางสังคมแบบเชื่อมโยง โดยส่งเสริมให้ครอบครัวและอาสาสมัครเป็นผู้เชื่อมประสานสิทธิระหว่างครัวเรือนที่ถูกตัดขาดกับระบบสวัสดิการกระแสหลักให้เกิดการเจรจาต่อรองระหว่างรัฐกับพลเมือง ซึ่งในโครงสร้างสังคมไทยอำนาจในการกำหนดชะตาชีวิตไม่จำเป็นต้องหมายถึงการพึ่งพาตนเองอย่างโดดเดี่ยว แต่เป็นการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมที่มองว่าการพึ่งพาอาศัยกันไม่ได้เป็นจุดอ่อน ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย คือ รัฐบาลควรเปลี่ยนสวัสดิการสงเคราะห์เชิงรับไปสู่การดูแลแบบกระจายอำนาจ เพื่อลดแรงต้านจากระบบราชการเดิม โดยการออกระเบียบรองรับและแต่งตั้งให้ผู้ดูแลในครอบครัวมีสถานะเป็นผู้จัดการรายกรณีร่วมกับนักวิชาชีพ ส่วนข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้ คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรนำหลักสูตร FLCM 12 โมดูลนี้ไปใช้พัฒนาศักยภาพผู้ดูแลและอาสาสมัครในพื้นที่สังคมเมือง เพื่อสร้างเครือข่ายผู้นำทางสังคม เข้าถึงครัวเรือนที่ถูกตัดขาด และสนับสนุนให้ครอบครัวใช้แผนการดูแลรายบุคคล (ICP) ในการเจรจาต่อรองและจัดสรรทรัพยากรร่วมกับหน่วยงานภาครัฐอย่างเป็นระบบ และข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป คือ ควรมีการวิจัยเชิงประเมินผลกระทบทางสังคม และความคุ้มค่าเชิงต้นทุนในการนำโมเดล FLCM ไปใช้ในระยะยาว เพื่อขับเคลื่อนเชิงงบประมาณระดับชาติ เพื่อสร้างระบบสนับสนุนทางสังคมที่ยั่งยืน

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณกองทุนส่งเสริมการวิจัย คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สำหรับการสนับสนุนทุนวิจัย (เลขที่โครงการ สค 6/2568) ที่ทำให้งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จลุล่วงได้ตามวัตถุประสงค์และขอขอบคุณครอบครัวของคนพิการ อาสาสมัครสาธารณสุข และเจ้าหน้าที่เทศบาลนครรังสิต จังหวัดปทุมธานี ทุกท่านที่ได้สละเวลาอันมีค่าเพื่อร่วมแบ่งปันประสบการณ์และความเชี่ยวชาญจากประสบการณ์ตรง ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญอย่างยิ่งของการศึกษาในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ. (2568). รายงานสถานการณ์คนพิการ ณ 31 มีนาคม 2568. เรียกใช้เมื่อ 11 เมษายน 2569 จาก https://www.dep.go.th/th/law-academic/knowledge-base/disabled-person-situation/สถานการณ์คนพิการ-31-มีนาคม-2568

เทศบาลนครรังสิต. (2569). สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐาน. เรียกใช้เมื่อ 15 เมษายน 2569 จาก https://rangsitcity.go.th/

F21 ผู้ดูแลในครอบครัว. (11 ธ.ค. 2568). การจัดการรายกรณีโดยครอบครัวเป็นศูนย์กลาง. (ธัญญลักษณ์ รุ้งแสงจันทร์, ผู้สัมภาษณ์)

F22 ผู้ดูแลในครอบครัว. (11 ธ.ค. 2568). การจัดการรายกรณีโดยครอบครัวเป็นศูนย์กลาง. (ธัญญลักษณ์ รุ้งแสงจันทร์, ผู้สัมภาษณ์)

F24 ผู้ดูแลในครอบครัว. (11 ธ.ค. 2568). การจัดการรายกรณีโดยครอบครัวเป็นศูนย์กลาง. (ธัญญลักษณ์ รุ้งแสงจันทร์, ผู้สัมภาษณ์)

F25 ผู้ดูแลในครอบครัว. (11 ธ.ค. 2568). การจัดการรายกรณีโดยครอบครัวเป็นศูนย์กลาง. (ธัญญลักษณ์ รุ้งแสงจันทร์, ผู้สัมภาษณ์)

F27 ผู้ดูแลในครอบครัว. (22 ม.ค. 2569). การจัดการรายกรณีโดยครอบครัวเป็นศูนย์กลาง. (ธัญญลักษณ์ รุ้งแสงจันทร์, ผู้สัมภาษณ์)

S02 เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น. (22 ม.ค. 2569). การจัดการรายกรณีโดยครอบครัวเป็นศูนย์กลาง. (ธัญญลักษณ์ รุ้งแสงจันทร์, ผู้สัมภาษณ์)

S05 เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น. (22 ม.ค. 2569). การจัดการรายกรณีโดยครอบครัวเป็นศูนย์กลาง. (ธัญญลักษณ์ รุ้งแสงจันทร์, ผู้สัมภาษณ์)

S07 เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น. (22 ม.ค. 2569). การจัดการรายกรณีโดยครอบครัวเป็นศูนย์กลาง. (ธัญญลักษณ์ รุ้งแสงจันทร์, ผู้สัมภาษณ์)

S08 เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น. (11 ธ.ค. 2568). การจัดการรายกรณีโดยครอบครัวเป็นศูนย์กลาง. (ธัญญลักษณ์ รุ้งแสงจันทร์, ผู้สัมภาษณ์)

V11 อาสาสมัครในท้องถิ่น. (22 ม.ค. 2569). การจัดการรายกรณีโดยครอบครัวเป็นศูนย์กลาง. (ธัญญลักษณ์ รุ้งแสงจันทร์, ผู้สัมภาษณ์)

V12 อาสาสมัครในท้องถิ่น. (11 ธ.ค. 2568). การจัดการรายกรณีโดยครอบครัวเป็นศูนย์กลาง. (ธัญญลักษณ์ รุ้งแสงจันทร์, ผู้สัมภาษณ์)

V15 อาสาสมัครในท้องถิ่น. (22 ม.ค. 2569). การจัดการรายกรณีโดยครอบครัวเป็นศูนย์กลาง. (ธัญญลักษณ์ รุ้งแสงจันทร์, ผู้สัมภาษณ์)

V20 อาสาสมัครในท้องถิ่น. (22 ม.ค. 2569). การจัดการรายกรณีโดยครอบครัวเป็นศูนย์กลาง. (ธัญญลักษณ์ รุ้งแสงจันทร์, ผู้สัมภาษณ์)

Atkinson, R. & Blandy, S. (2005). Introduction: International perspectives on the nature and effects of gated communities. Housing Studies, 20(2), 177-186. https://doi.org/10.1080/02673030420003317 18.

Bronfenbrenner, U. (1979). The ecology of human development: Experiments by nature and design. Cambridge: Harvard University Press.

Frankel, A. J. & Gelman, S. R. (2020). Case management: An introduction to concepts and Skills. (5th ed.). New York: Oxford University Press.

Freire, P. (1970). Pedagogy of the oppressed. New York: Herder and Herder.

Gleeson, B. & Sipe, N. (2006). Creating child-friendly cities: Reinstating kids in the city. London: Routledge.

Grech, S. (2015). Disability and poverty in the Global South: Informing development policy and practice. London: Palgrave Macmillan.

Herd, P. & Moynihan, D. P. (2018). Administrative burden: Policymaking by other means. New York: Russell Sage Foundation.

Mackenzie, C. & Stoljar, N. (2000). Relational autonomy: Feminist perspectives on autonomy, agency, and the social self. New York: Oxford University Press.

Meekosha, H. (2011). Decolonising disability: Thinking and acting globally. Disability & Society, 26(6), 667-682. https://doi.org/10.1080/09687599.2011.602860.

Mezirow, J. (2018). Transformative dimensions of adult learning. San Francisco: Jossey-Bass.

Power, A. (2008). Caring for independent lives: Geographies of caring for young adults with intellectual disabilities. Social Science & Medicine, 67(5), 834-843. https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2008.05.023.

Putnam, R. D. (2000). Bowling alone: The collapse and revival of American community. New York: Simon & Schuster.

Trnka, S. & Trundle, C. (2017). Introduction: Competing responsibilities: The politics and ethics of contemporary life. In Trnka, S. & Trundle, C. (Eds.), Competing responsibilities: The politics and ethics of contemporary life. (pp. 1-25). Durham: Duke University Press.

Tronto, J. C. (2013). Caring democracy: Markets, equality, and justice. New York: New York University Press.

United Nations. (2023). Secretary-General's report on the implementation of the UN Disability Inclusion Strategy, 2023. New York: United Nations Publications.

Woodgate, R. L. et al. (2015). "I'm not a fighter, but I've had to become one": Parent advocacy for children with complex care needs. BMC Health Services Research, 15(2015), 278. https://doi.org/10.1186/s12913-015-0940-y.

World Health Organization. (2021). Global report on health equity for persons with disabilities. Geneva: World Health Organization.

Zimmerman, M. A. (1995). Psychological empowerment: Issues and illustrations. American Journal of Community Psychology, 23(5), 581-599. https://doi.org/10.1007/BF02506983.

บทความวิจัย

การวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนความร่วมมือเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในจังหวัดเชียงราย*

STAKEHOLDER ANALYSIS IN DRIVING AREA-BASED COLLABORATION TO REDUCE EDUCATIONAL INEQUALITY IN CHIANG RAI PROVINCE

วิกรม บุญนุ่น
Vikrom Boonnun
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย เชียงราย ประเทศไทย
Faculty of Social Sciences, Chiang Rai Rajabhat University, Chiang Rai, Thailand
Corresponding author E-mail: Krittamate2017@gmail.com
Tel: 065-249-1803

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนความร่วมมือเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในจังหวัดเชียงราย” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนความร่วมมือเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในจังหวัดเชียงราย และ 2) ศึกษาความเชื่อมโยง ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตามกรอบ CATWOE เป็นการวิจัยเชิงวิเคราะห์ที่ต่อยอดจากโครงการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โดยใช้ฐานข้อมูลเดิมจากการวิจัยแบบผสานวิธี พื้นที่ศึกษา คือ สำนักงานศึกษาธิการภาค 16 และสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเชียงราย กลุ่มเป้าหมาย คือ คณะกรรมการและคณะทำงานที่เกี่ยวข้องรวม 36 คน เครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และการประชุมกลุ่มย่อย วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพื้นฐานและการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความครบถ้วนในเชิงโครงสร้าง แต่การดำเนินงานจริงอยู่ในระดับปานกลาง ขณะที่ความต้องการจำเป็นอยู่ในระดับสูง สะท้อนช่องว่างระหว่างโครงสร้างกับการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิผล โดยเฉพาะด้านการประสานงาน การแลกเปลี่ยนข้อมูล และการกำหนดบทบาทร่วมระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และ 2) กรอบ CATWOE ช่วยแสดงความเชื่อมโยงเชิงระบบได้อย่างชัดเจน ขณะที่ TOWS Matrix ช่วยแปลงข้อมูลสู่ข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์ สู่การพัฒนาข้อมูลกลุ่มเป้าหมายพิเศษ การยกระดับทักษะพื้นฐาน การขยายโอกาสการศึกษาปฐมวัย การพัฒนาพื้นที่ชายแดนและเขตเศรษฐกิจพิเศษ และการเสริมโครงสร้างพื้นฐานกับทรัพยากรบุคคล ความสำเร็จของการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาขึ้นอยู่กับการบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และสถานศึกษาในพื้นที่ โดยการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาจำเป็นต้องยกระดับกลไกเชิงกระบวนการให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีอำนาจร่วม ข้อมูลร่วม และมีความรับผิดชอบร่วมต่อผลลัพธ์ของผู้เรียนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง, ความร่วมมือเชิงพื้นที่, ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา

* Received 5 June 2026; Revised 6 July 2026; Accepted 21 July 2026

Abstract

The research article entitled “Stakeholder Analysis in Driving Area-Based Collaboration to Reduce Educational Inequality in Chiang Rai Province” aimed to: 1) Analyze the stakeholders involved in driving area-based collaboration to reduce educational inequality in Chiang Rai Province; and 2) Examine the linkages among stakeholders based on the CATWOE framework. This analytical research was an extension of a completed research project, utilizing an existing database derived from a mixed-methods research design. The study was conducted in the Regional Education Office No. 16 and the Chiang Rai Provincial Education Office. The target group consisted of 36 members of the committees and working groups responsible for educational collaboration. The research instruments included questionnaires, semi-structured interviews, and focus group discussions, while the data were analyzed using descriptive statistics and content analysis. The findings revealed that: 1) Although the stakeholder structure was comprehensive in terms of organizational representation, the actual implementation of collaborative operations was at a moderate level, whereas the identified needs were at a high level, reflecting a gap between formal organizational structures and effective collaborative practices, particularly in the areas of interagency coordination, information sharing, and the establishment of shared roles among the relevant organizations; and 2) The CATWOE framework clearly demonstrated the systemic relationships among stakeholders, while the TOWS Matrix transformed the analytical findings into strategic recommendations for developing databases of special target groups, enhancing fundamental competencies, expanding opportunities for early childhood education, promoting educational development in border areas and special economic zones, and strengthening infrastructure and human resources. The successful reduction of educational inequality depends on the integration of collaboration among government agencies, the private sector, civil society organizations, and educational institutions within the area. Reducing educational inequality therefore requires strengthening process-oriented collaborative mechanisms that enable stakeholders to exercise shared decision-making authority, utilize shared information, and assume collective responsibility for sustainable learner outcomes.

Keywords: Stakeholder Analysis, Area-Based Collaboration, Educational Inequality

บทนำ

ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ส่งผลกระทบต่อการเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียมในประเทศไทย ปัญหานี้เป็นความท้าทายสำคัญที่จำกัดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และสิทธิในการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ (Thailand Development Research Institute, 2558); (UNESCO, 2020); (World, B. et al., 2021) แม้ระดับนโยบายจะมีการผลักดันแนวคิดการกระจายอำนาจการจัดการศึกษาและกำหนดบทบาท

ของกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา อย่างชัดเจนเพื่อลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความเสมอภาค (กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา, 2561) แต่โครงสร้างคณะกรรมการด้านการศึกษาในพื้นที่ระดับจังหวัดกลับพบช่องว่างในการทำงานจริงที่ขาดการบูรณาการข้ามสายงาน (O'Connor, M. T. & Takahashi, S., 2019)

เช่นเดียวกับบริบทของจังหวัดเชียงรายซึ่งสะท้อนปัญหานี้อย่างชัดเจนด้วยความซับซ้อนทางภูมิศาสตร์และความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ซึ่งทำให้การแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาไม่สามารถทำได้สำเร็จโดยอาศัยหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งเพียงลำพัง การจัดการศึกษาเชิงพื้นที่จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการบูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วนเพื่อสร้างกลไกการทำงานที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2564); (อรรถพล อนันตวรสกุล, 2565); (Gross, J. M. S. et al., 2015)

การพัฒนากลไกความร่วมมือเชิงพื้นที่เป็นแนวทางสำคัญในการแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อนโดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม การทำความเข้าใจระบบความร่วมมือดังกล่าวสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพผ่านระเบียบวิธีระบบแบบอ่อน (Soft Systems Methodology: SSM) ซึ่งเหมาะสำหรับปัญหาที่มีความซับซ้อนทางสังคมและมีผู้เกี่ยวข้องหลากหลาย เครื่องมือสำคัญในกระบวนการนี้ คือ กรอบการวิเคราะห์ CATWOE ซึ่งช่วยจำแนกบทบาทและมุมมองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตั้งแต่ผู้รับผลประโยชน์ ผู้ปฏิบัติการ ผู้มีอำนาจตัดสินใจ ไปจนถึงข้อจำกัดของสภาพแวดล้อม (Checkland, P., 2000) นอกจากนี้ การนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ร่วมกับ TOWS Matrix จะช่วยเปลี่ยนความเข้าใจเชิงระบบให้เป็นยุทธศาสตร์การดำเนินงานที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่

แม้ว่าที่ผ่านมาจะมีการศึกษายุทธศาสตร์การพัฒนากลไกความร่วมมือเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในจังหวัดเชียงรายมาบ้างแล้ว แต่ผลการศึกษาเดิมยังคงเน้นการสร้างยุทธศาสตร์ในภาพรวม โดยมุ่งเน้นที่การจัดทำแผน ช่องว่างของการวิจัยที่สำคัญ คือ ข้อมูลเดิมยังขาดการอธิบายรายละเอียดเชิงลึกเกี่ยวกับความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระดับกลไกปฏิบัติการ การศึกษาที่ผ่านมายังไม่ได้อธิบายอย่างชัดเจนว่าเครือข่ายความร่วมมือที่มีอยู่มีจุดอ่อนหรือความท้าทายในระดับโครงสร้างอย่างไร ดังนั้นบทความวิจัยนี้จึงมุ่งอุดช่องว่างดังกล่าวโดยการนำฐานข้อมูลเดิมมาวิเคราะห์ใหม่ผ่านมุมมองเชิงระบบเพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ อย่างเป็นรูปธรรมและลึกซึ้งยิ่งขึ้นด้วยความจำเป็นดังกล่าว การวิจัยครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการขับเคลื่อนความร่วมมือเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในจังหวัดเชียงราย และศึกษาความเชื่อมโยงของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตามกรอบ CATWOE ผลลัพธ์จากการศึกษาในบทความนี้จะให้ภาพและแผนผังความเชื่อมโยงของกลไกการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม พร้อมทั้งระบุระดับการมีส่วนร่วมและบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐ สถานศึกษาภาคเอกชน และเครือข่ายภาคประชาสังคมในจังหวัดเชียงรายอย่างชัดเจน ข้อมูลเชิงประจักษ์เหล่านี้จะถูกนำไปใช้เป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการออกแบบโครงสร้างการทำงานและยกระดับกลไกการกำกับดูแลการศึกษาเชิงพื้นที่ที่สามารถนำไปปฏิบัติและวัดผลได้จริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนความร่วมมือเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในจังหวัดเชียงราย

2. เพื่อศึกษาความเชื่อมโยงของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตามกรอบ CATWOE ในการขับเคลื่อนความร่วมมือเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในจังหวัดเชียงราย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงวิเคราะห์ที่ต่อยอดจากโครงการวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่อง ยุทธศาสตร์การพัฒนากลไกความร่วมมือเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของผู้เขียน โดยเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data Analysis) หรือการวิเคราะห์ซ้ำจากฐานข้อมูลเดิมของโครงการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) มาอ่านและตีความใหม่ ในประเด็นเฉพาะเกี่ยวกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนความร่วมมือเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในจังหวัดเชียงราย

พื้นที่วิจัยของโครงการเดิม ได้แก่ สำนักงานศึกษาธิการภาค 16 และสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเชียงราย กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย ผู้แทนจาก 4 กลุ่มหลัก ได้แก่ คณะกรรมการศึกษาธิการจังหวัด คณะอนุกรรมการบริหารราชการเชิงยุทธศาสตร์ คณะอนุกรรมการพัฒนาการศึกษา และคณะทำงานบริหารราชการเชิงยุทธศาสตร์ โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากบุคคลที่มีบทบาทโดยตรงต่อการกำหนดนโยบายและการขับเคลื่อนกลไกความร่วมมือเชิงพื้นที่ จากกลุ่มเป้าหมายรวม 36 คน ซึ่งมีผู้ที่ตอบแบบสอบถามเชิงปริมาณจำนวน 36 คน ในประเด็นสภาพปัจจุบันและความต้องการจำเป็นของกลไกความร่วมมือเชิงพื้นที่

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยอ้างอิงตามโครงการต้นทาง ประกอบด้วย 3 ประเภท ได้แก่ 1) แบบสอบถาม 2) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และ 3) การประชุมกลุ่มย่อย โดยเครื่องมือผ่านการตรวจสอบคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เท่ากับ 0.87 สำหรับการจัดการข้อมูลเดิม ผู้วิจัยดำเนินการภายใต้การคุ้มครองจริยธรรมการวิจัยตามหนังสือรับรองเลขที่ COA No.301/2023 และรหัสโครงการ IRBCMRU 2023/301.06.09 โดยรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูลอย่างเคร่งครัด

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น เนื่องจากข้อจำกัดด้านจำนวนกลุ่มเป้าหมาย การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณจึงใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่อฉายภาพรวมของสถานการณ์ พร้อมทั้งนำเสนอการเปรียบเทียบมุมมองเชิงลึกจำแนกตามกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์หาค่าความต้องการจำเป็นแบบปรับปรุง (Modified Priority Needs Index: $PNI_{modified}$) เพื่อจัดลำดับความสำคัญของปัญหา โดยคำนวณจากสูตร

$$PNI_{modified} = \frac{\mathrm{I} - \mathrm{D}}{\mathrm{D}}$$

โดยที่ I แทนค่าเฉลี่ยสภาพที่พึงประสงค์ (ความต้องการ) และ D แทนค่าเฉลี่ยสภาพปัจจุบัน (การปฏิบัติจริง) ทั้งนี้ เพื่อให้เห็นภาพความแตกต่างของช่องว่าง (Gap) ในแต่ละประเด็นการดำเนินงานอย่างชัดเจน ควบคู่ไปกับการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่ออธิบายกลไกเชิงกระบวนการให้สอดคล้องและสมเหตุสมผลยิ่งขึ้น

การสังเคราะห์ผลการวิจัยในขั้นสุดท้าย ผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์ข้างต้นมาสังเคราะห์ร่วมกันภายใต้กรอบ Soft Systems Methodology โดยใช้กรอบแนวคิด CATWOE (Checkland, P., 2000) เพื่อจำแนกบทบาทและนัยสำคัญของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และใช้หลัก TOWS Matrix (Weihrich, H., 1982) ในการแปลงเงื่อนไขของระบบไปสู่ยุทธศาสตร์ที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนความร่วมมือเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในจังหวัดเชียงราย

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 36 คน โดยจำแนกตามโครงสร้างคณะกรรมการที่รับผิดชอบด้านการศึกษาในพื้นที่จังหวัดเชียงราย เพื่อประเมินสภาพปัจจุบันและความต้องการจำเป็นในการขับเคลื่อนความร่วมมือเชิงพื้นที่ โดยใช้การหาค่าความต้องการจำเป็นแบบปรับปรุง (Modified Priority Needs Index: $PNI_{modified}$) ซึ่งคำนวณจากสูตร (I-D)/D โดย I แทนค่าเฉลี่ยสภาพที่ พึงประสงค์ (ความต้องการ) และ D แทนค่าเฉลี่ยสภาพปัจจุบัน (การปฏิบัติจริง) เพื่อจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

ผลการวิเคราะห์ในภาพรวมและจำแนกตามกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง แสดงดังตารางที่ 1 และ 2

ตารางที่ 1 สภาพปัจจุบันและความต้องการจำเป็นของการขับเคลื่อนความร่วมมือเชิงพื้นที่ในภาพรวม

ประเด็นการประเมิน	สภาพปัจจุบัน ($\bar{x}$)	S.D.	แปลผล	ความต้องการ ($\bar{x}$)	S.D.	แปลผล	$PNI_{modified}$	ลำดับ
1. การมีส่วนร่วมในการวางแผน	3.12	0.85	ปานกลาง	4.83	0.42	มากที่สุด	0.548	1
2. การสร้างเป้าหมายร่วมกัน	3.25	0.78	ปานกลาง	4.66	0.51	มากที่สุด	0.433	2
3. การรับรู้และใช้ข้อมูลร่วมกัน	2.67	0.91	ปานกลาง	4.59	0.55	มากที่สุด	0.719	3
4. การประสานงานระหว่างหน่วยงาน	2.30	0.88	น้อย	4.58	0.60	มากที่สุด	0.991	4
5. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน	3.08	0.75	ปานกลาง	4.26	0.68	มาก	0.383	5
รวมเฉลี่ย	**2.88**	**0.83**	**ปานกลาง**	**4.58**	**0.55**	**มากที่สุด**	**0.590**	

จากตารางที่ 1 พบว่า ในภาพรวม สภาพปัจจุบันของการขับเคลื่อนความร่วมมือเชิงพื้นที่อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = 2.88) ขณะที่ความต้องการจำเป็นอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.58) เมื่อพิจารณาค่า $PNI_{modified}$ พบว่า ประเด็นที่มีความต้องการจำเป็นเร่งด่วนสูงสุด คือ “การประสานงานระหว่างหน่วยงาน” ($PNI_{modified}$ = 0.991) รองลงมา คือ “การรับรู้และใช้ข้อมูลร่วมกัน” ($PNI_{modified}$ = 0.719) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างสำคัญในการทำงานร่วมกันข้ามหน่วยงาน

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบมุมมองต่อสภาพปัจจุบันและความต้องการจำเป็น จำแนกตามกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง	สภาพปัจจุบัน ($\bar{X}$)	ความต้องการ ($\bar{X}$)	ช่องว่าง (Gap)
1. คณะกรรมการศึกษาธิการจังหวัด (n = 12)	3.05	4.45	1.40
2. คณะอนุกรรมการบริหารราชการเชิงยุทธศาสตร์ (n = 15)	2.85	4.60	1.75
3. คณะทำงานบริหารราชการเชิงยุทธศาสตร์ (n = 9)	2.65	4.75	2.10

เมื่อพิจารณามุมมองที่แตกต่างกันของกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (ตารางที่ 2) พบว่า กลุ่ม “คณะทำงานบริหารราชการเชิงยุทธศาสตร์” ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติการในพื้นที่ ประเมินสภาพปัจจุบันไว้ต่ำที่สุด ($\bar{X}$ = 2.65) แต่มีความต้องการการเปลี่ยนแปลงสูงสุด ($\bar{X}$ = 4.75) ทำให้มีช่องว่าง (Gap) กว้างที่สุด (2.10) ในขณะที่กลุ่ม “คณะกรรมการศึกษาธิการจังหวัด” ซึ่งเป็นระดับนโยบาย ประเมินสภาพปัจจุบันไว้สูงกว่ากลุ่มอื่น ($\bar{X}$ = 3.05) ความแตกต่างนี้ชี้ให้เห็นว่า ผู้ปฏิบัติงานระดับพื้นที่เผชิญกับอุปสรรคในการบูรณาการความร่วมมือและรู้สึกถึงปัญหาความเหลื่อมล้ำในการทำงานจริงมากกว่าผู้กำหนดนโยบายในระดับบน

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาความเชื่อมโยงของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตามกรอบ CATWOE ในการขับเคลื่อนความร่วมมือเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในจังหวัดเชียงราย

ผลการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของระบบความร่วมมือเชิงพื้นที่ด้วยกรอบ CATWOE แสดงให้เห็นถึงโครงสร้างและปฏิสัมพันธ์ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างเป็นรูปธรรม ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์องค์ประกอบและบทบาทของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตามกรอบ CATWOE

องค์ประกอบ CATWOE	กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง/ บทบาทในพื้นที่จังหวัดเชียงราย	ความเชื่อมโยงและนัยสำคัญ
C - Customers (ผู้รับผลประโยชน์/ผู้ได้รับผลกระทบ)	- นักเรียนในพื้นที่ห่างไกล ชายขอบ และกลุ่มเปราะบาง - ผู้ปกครองและชุมชน	เป็นกลุ่มเป้าหมายหลักที่สะท้อนผลสัมฤทธิ์ของกลไก หากกลไกล้มเหลว กลุ่มนี้จะได้รับผลกระทบโดยตรงจากความเหลื่อมล้ำ
A - Actors (ผู้ปฏิบัติการ/ผู้ขับเคลื่อน)	- คณะทำงานบริหารราชการเชิงยุทธศาสตร์ - สถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น NGO	เป็นข้อต่อสำคัญในการแปลงนโยบายไปสู่การปฏิบัติ แต่ปัจจุบันขาดการบูรณาการข้อมูลและการประสานงานข้ามเครือข่าย
T - Transformation (กระบวนการปรับเปลี่ยน)	- การเปลี่ยนจาก “การทำงานแบบไซโล (Silo)” ไปสู่ “การจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ (Area-based)”	เป็นกระบวนการที่ต้องการให้เกิดขึ้นจริงผ่านการสร้างเป้าหมายร่วม แบ่งปันทรัพยากร และลดช่องว่างการตัดสินใจ
W - Worldview (มุมมอง/กระบวนทัศน์)	- การมองว่าการลดความเหลื่อมล้ำไม่ใช่หน้าที่ของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง แต่เป็นความรับผิดชอบร่วมกัน (Shared Responsibility)	กระบวนทัศน์นี้มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการทลายกำแพงระหว่างหน่วยงานเพื่อเป้าหมายในการสร้างความเสมอภาค
O - Owners (เจ้าของระบบ/ผู้มีอำนาจ)	- คณะกรรมการศึกษาธิการจังหวัด - คณะอนุกรรมการบริหารราชการเชิงยุทธศาสตร์	ผู้ถือครองทรัพยากรและอำนาจอนุมัติ มีบทบาทสำคัญในการจัดสรรงบประมาณและกำหนดทิศทางนโยบายระดับจังหวัด

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์องค์ประกอบและบทบาทของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตามกรอบ CATWOE (ต่อ)

องค์ประกอบ CATWOE	กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง/ บทบาทในพื้นที่จังหวัดเชียงราย	ความเชื่อมโยงและนัยสำคัญ
E - Environmental Constraints (ข้อจำกัดของสภาพแวดล้อม)	- ระเบียบราชการที่ซับซ้อนและงบประมาณที่มีข้อจำกัด - บริบททางภูมิศาสตร์และชาติพันธุ์ที่หลากหลาย	เป็นปัจจัยภายนอกที่กลไกไม่สามารถควบคุมได้โดยตรง แต่ต้องออกแบบยุทธศาสตร์ (TOWS) ให้ยืดหยุ่นและสอดรับกับข้อจำกัดเหล่านี้

จากตารางที่ 3 การวิเคราะห์ด้วยกรอบ CATWOE ทำให้เห็นภาพรวมเชิงระบบว่า ความพยายามในการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา (T) จะไม่สามารถไปถึงผู้รับผลประโยชน์ (C) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากผู้ปฏิบัติการ (A) ไม่ได้รับการสนับสนุนด้านทรัพยากรและนโยบายที่ยืดหยุ่นจากผู้มีอำนาจตัดสินใจ (O) ภายใต้ข้อจำกัดทางสภาพแวดล้อม (E) และกระบวนทัศน์ที่เน้นการทำงานร่วมกัน (W) อย่างแท้จริง

อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้แบ่งตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อวิเคราะห์ข้อค้นพบสำคัญและสร้างข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนความร่วมมือเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในจังหวัดเชียงราย

ข้อค้นพบสำคัญระบุว่าการประสานงานระหว่างหน่วยงานเป็นความต้องการจำเป็นลำดับที่ 1 ($PNI_{modified}$ = 0.991) ซึ่งสะท้อนว่ากลไกความร่วมมือในพื้นที่ยังเผชิญกับอุปสรรคเชิงโครงสร้างที่สำคัญ การที่ประเด็นนี้มีคะแนนสูงชี้ให้เห็นว่าแม้ในระดับนโยบายจะมีการกระจายอำนาจ แต่การนำไปสู่การปฏิบัติยังขาดแนวประสานที่เชื่อมโยงระหว่าง “ไซโล” ของแต่ละหน่วยงาน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ที่ต้องอาศัยเครือข่ายความร่วมมือมากกว่าการสั่งการจากส่วนกลาง

ประเด็นสำคัญที่น่าสนใจ คือ ประเด็นการพัฒนาคนทุกช่วงวัยได้รับการประเมินสภาพปัจจุบันต่ำที่สุด ($\bar{x}$ = 2.30) ซึ่งสะท้อนว่าความเชื่อมโยงในระบบนิเวศการเรียนรู้ระดับจังหวัดยังขาดความต่อเนื่อง โดยเฉพาะในจังหวัดเชียงรายที่มีความท้าทายด้านความหลากหลายทางชาติพันธุ์และการย้ายถิ่นฐานของประชากร ซึ่งความไม่เสมอภาคทางการศึกษาจะรุนแรงขึ้นหากการจัดการศึกษาไม่คำนึงถึง “ความหลากหลายเป็นฐาน” (Finding Strength through Diversity) (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2023) ดังนั้น ค่าสถิติที่ต่ำนี้จึงไม่ใช่เพียงปัญหาเชิงตัวเลขแต่เป็นตัวบ่งชี้ถึงความจำเป็นในการยกระดับกลไกการศึกษาให้ยืดหยุ่นและรองรับอัตลักษณ์เฉพาะของพื้นที่เชียงรายได้อย่างเป็นรูปธรรม นัยสำคัญ คือ การวิเคราะห์ซ้ำจากฐานข้อมูลเดิมอาจมีข้อจำกัดด้านความสดใหม่ของข้อมูลในช่วงเวลาที่วิเคราะห์ แต่ข้อค้นพบที่ซ้ำกันในระดับโครงสร้างนี้ยืนยันว่าปัญหาการประสานงานเป็น “จุดเปราะบาง” ที่แท้จริงที่ต้องการการแก้ไขอย่างเร่งด่วน

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาความเชื่อมโยงของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตามกรอบ CATWOE ในการขับเคลื่อนความร่วมมือเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในจังหวัดเชียงราย

จากการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงตามกรอบ CATWOE พบว่า การที่กลุ่มผู้ปฏิบัติการ (Actors) ประเมินช่องว่างของปัญหาไว้สูงกว่ากลุ่มนโยบาย (Owners) อย่างชัดเจน สะท้อนถึง “รอยแยกของการสื่อสารนโยบาย” (Policy-Practice Gap) เหตุผลเชิงวิชาการ คือ ผู้ปฏิบัติการเผชิญกับเงื่อนไขแวดล้อม (Environmental Constraints) ในพื้นที่จริงที่ระเบียบส่วนกลางไม่สามารถครอบคลุมได้ทั้งหมด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าการสร้างหุ้นส่วนระหว่างการวิจัยและการปฏิบัติ (Research-Practice Partnerships) ต้องอาศัยการปรับจูนมุมมอง (Worldview) ระหว่างกลุ่มผู้เกี่ยวข้องให้ตรงกัน (Farrell, C. C. et al., 2021) ความหนักแน่นของข้อค้นพบนี้ยืนยันได้จากการที่ TOWS Matrix ถูกนำมาใช้ในการระดมสมองและสังเคราะห์เป็นยุทธศาสตร์ โดยการดึงเอาศักยภาพของหน่วยงานท้องถิ่นมาเชื่อมกับเป้าหมายระดับจังหวัด ทำให้กลไกไม่ติดอยู่กับกรอบนโยบายแบบบนลงล่าง แต่สามารถสร้างการบูรณาการที่ตอบโจทย์ความเหลื่อมล้ำได้อย่างเหมาะสมกับบริบทเชียงราย ข้อจำกัดของการวิเคราะห์ซ้ำประเด็นนี้ คือ ผู้วิจัยอาศัยการตีความเชิงคุณภาพจากข้อมูลเดิมเป็นหลัก แม้จะมีความสมเหตุสมผลตามหลักการ Soft Systems Methodology แต่จำเป็นต้องมีการตรวจสอบความถูกต้อง (Validation) กับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระยะถัดไปเพื่อให้ข้อเสนอนโยบายมีความครบถ้วนตามหลักธรรมาภิบาลข้อมูล

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ผู้วิจัยสังเคราะห์ขึ้นภายใต้ชื่อ CATWOE–TOWS Area-Based Collaborative Governance Model เป็นโมเดลเชิงยุทธศาสตร์ที่มุ่งเน้นการปฏิรูปกลไกการบริหารจัดการศึกษา โดยไม่ได้มองว่าปัญหาความเหลื่อมล้ำเป็นเพียงความล้มเหลวในการจัดสรรงบประมาณ แต่เป็นปัญหาของการออกแบบ “ระบบความร่วมมือ” โดยโมเดลนี้มีรายละเอียดเชิงลึกในแต่ละองค์ประกอบ ดังนี้

1. องค์ประกอบเชิงระบบ (Governance Components: CATWOE) โมเดลใช้หลักการของ Soft Systems Methodology (SSM) ผ่านกรอบ CATWOE เพื่อจัดระเบียบความสัมพันธ์ของตัวแสดงในพื้นที่

- C (Customers) - ผู้รับผลประโยชน์ ผู้วิจัยมุ่งเป้าหมายไปที่นักเรียนกลุ่มเปราะบางและนักเรียนในพื้นที่ห่างไกล โดยมองว่าความเสมอภาค คือ “ผลลัพธ์ขั้นสูงสุด” (Ultimate Outcome) ที่ระบบต้องรับผิดชอบ

- A (Actors) - ผู้ปฏิบัติการ คือ เครือข่ายความร่วมมือเชิงพื้นที่ (Area-based collaboration) ประกอบด้วยสถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานระดับพื้นที่ ซึ่งต้องมีความยืดหยุ่นในการปรับตัว

- T (Transformation) - กระบวนการปรับเปลี่ยน คือ การเปลี่ยนจากการบริหารแบบ “ไซโล” (Silo) ที่ทำงานแยกส่วน เป็นการทำงานแบบ “บูรณาการเชิงพื้นที่” (Area-based) ที่เชื่อมโยงทรัพยากรและข้อมูลร่วมกัน

- W (Worldview) - กระบวนทัศน์ การเปลี่ยนมุมมองจากการมองว่าการศึกษาเป็นหน้าที่ของกระทรวงหลักเป็นความรับผิดชอบร่วมกัน (Shared Responsibility) ของคนในจังหวัดเชียงราย

- O (Owners) - เจ้าของระบบ คณะกรรมการศึกษาธิการจังหวัดและหน่วยงานยุทธศาสตร์ระดับจังหวัด ซึ่งมีบทบาทสนับสนุนอำนาจตัดสินใจ

- E (Environmental Constraints) - ข้อจำกัดสภาพแวดล้อม ปัจจัยที่ไม่สามารถควบคุมได้โดยตรง เช่น บริบททางชาติพันธุ์ ภูมิศาสตร์ที่ห่างไกล และข้อจำกัดด้านระเบียบการเงิน

2. การแปลงข้อมูลเป็นยุทธศาสตร์ (Strategic Transformation: TOWS) เมื่อวิเคราะห์ระบบผ่าน CATWOE แล้ว โมเดลจะนำเงื่อนไขที่พบ (โดยเฉพาะข้อจำกัดจาก E และความต้องการจาก A) มาเข้ากระบวนการ TOWS Matrix เพื่อสังเคราะห์เป็นยุทธศาสตร์การนำไปสู่ความเสมอภาคทางการศึกษา (Educational Equity Strategy) โดยมีจุดเน้นดังนี้

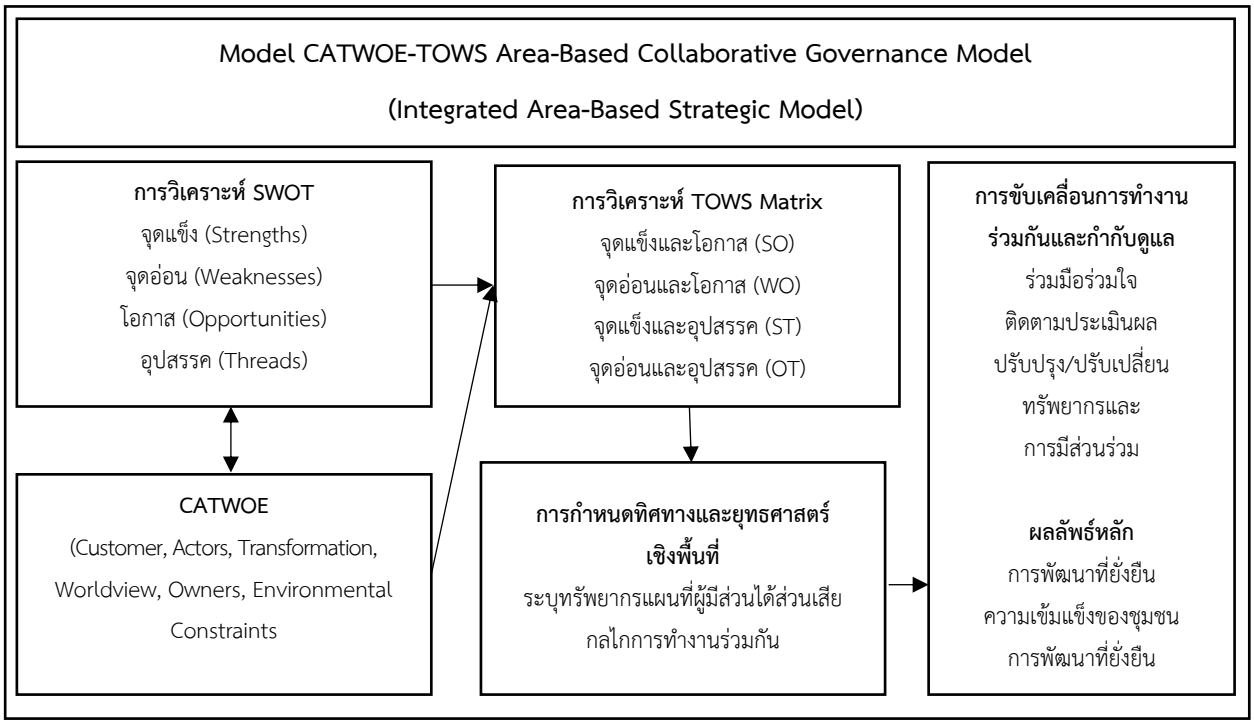
- Data-Driven Integration: การเปลี่ยนข้อมูลที่กระจัดกระจายให้กลายเป็น “ฐานข้อมูลกลาง” (Shared Data) ที่ใช้ระบุตัวตนและติดตามนักเรียนกลุ่มเป้าหมาย

- Authority Delegation การส่งมอบ “อำนาจร่วม” (Shared Authority) ให้คณะทำงานพื้นที่สามารถตัดสินใจแก้ปัญหาเบื้องต้นได้ทันทีโดยไม่ต้องผ่านระบบอนุมัติที่ล่าช้า

- Resource Alignment การแปลงความรับผิดชอบร่วมให้กลายเป็นการใช้ทรัพยากรที่มุ่งเน้นความเสมอภาค (Equity-based Resource Allocation) ไม่ใช่แค่การจัดสรรแบบเท่าเทียม (Equal Allocation)

3. นัยสำคัญเชิงยุทธศาสตร์

สรุปได้ว่า CATWOE-TOWS Area-Based Collaborative Governance Model ไม่ใช่เพียงกรอบทฤษฎี แต่เป็น “กลไกเชิงปฏิบัติ” (Operational Mechanism) ที่เชื่อมโยงมิติด้านนโยบาย (Owners) เข้ากับมิติด้านพื้นที่ (Actors) โดยใช้ข้อมูล (Data) เป็นตัวกลางในการสื่อสารและตัดสินใจ ซึ่งจะส่งผลให้การลดความเหลื่อมล้ำในเชียงรายมีความยั่งยืน เนื่องจากเกิดจากความตกลงร่วมกันของทุกภาคส่วน มากกว่าการสั่งการจากบนลงล่าง

ภาพที่ 1 โมเดล CATWOE–TOWS Area-Based Collaborative Governance Model

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อสรุปที่สำคัญและข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้และประเด็นสำหรับการวิจัยต่อไป การวิจัยเรื่องการวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนความร่วมมือเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในจังหวัดเชียงราย สามารถสรุปตามวัตถุประสงค์ได้ 2 ส่วน ดังนี้ 1) การวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง: โครงสร้างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในจังหวัดเชียงรายมีความครบถ้วนตามบทบาทหน้าที่ แต่อยู่ในสภาวะที่โครงสร้างที่เป็นทางการไม่สามารถเชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพได้จริง ช่องว่างที่สำคัญที่สุด คือ ปัญหาการประสานงานระหว่างหน่วยงาน การแบ่งปันข้อมูล และการกำหนดบทบาทหน้าที่ร่วมกัน และ 2) ความเชื่อมโยงผ่านกรอบ CATWOE-TOWS: การใช้กรอบ CATWOE และ TOWS Matrix ช่วยให้เห็นปฏิสัมพันธ์เชิงระบบระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างชัดเจน ทำให้สามารถสังเคราะห์ออกมาเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ครอบคลุม ทั้งการจัดทำฐานข้อมูลกลุ่มเป้าหมาย การพัฒนาสมรรถนะพื้นฐาน และการเสริมสร้างทรัพยากรที่รองรับบริบทพื้นที่เฉพาะ ซึ่งเป็นกุญแจสำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำอย่างยั่งยืน สำหรับข้อเสนอแนะนั้นจากการสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้วิจัยขอเสนอแนวทางเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติที่ชัดเจน ดังนี้ 1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 1.1) ผู้ใช้ประโยชน์ คณะกรรมการศึกษาธิการจังหวัด (ศธจ.) และหน่วยงานระดับนโยบายจังหวัด 1.2) แนวทางดำเนินการ สนับสนุนนโยบายการกระจายอำนาจตัดสินใจสู่คณะทำงานระดับพื้นที่ และกำหนดให้ “กลไกความร่วมมือเชิงพื้นที่” เป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของหน่วยงานในระดับจังหวัด และ 1.3) ผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ลดอุปสรรคเชิงระเบียบและเพิ่มความคล่องตัวในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำที่เฉพาะเจาะจงในแต่ละพื้นที่ 2) ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ 2.1) ผู้ใช้ประโยชน์ คณะทำงานบริหารราชการเชิงยุทธศาสตร์ และสถานศึกษาในพื้นที่ 2.2) แนวทางดำเนินการ: สร้างระบบสารสนเทศกลาง (Shared Data Platform) ที่เชื่อมโยงข้อมูลรายบุคคลของนักเรียนกลุ่มเปราะบาง เพื่อให้ทุกภาคส่วนสามารถเข้าถึงและใช้ข้อมูลร่วมกันในการวางแผนช่วยเหลือ และ 2.3) ผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ข้อมูลมีความถูกต้องและเป็นปัจจุบัน ช่วยให้การจัดสรรทรัพยากรตรงจุดและทันท่วงที และ 3) ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป 3.1) ผู้ใช้ประโยชน์ นักวิจัยและผู้สนใจประเด็นความเสมอภาคทางการศึกษา 3.2) แนวทางดำเนินการ: ควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Action Research) เพื่อทดลองใช้ “CATWOE-TOWS Area-Based Collaborative Governance Model” กับประเด็นปัญหาเฉพาะอื่น ๆ ในพื้นที่ และ 3.3) ผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น การทดสอบความแข็งแกร่งของโมเดลในสถานการณ์จริง และได้แนวทางปรับปรุงโมเดลให้สอดคล้องกับพลวัตของพื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไป

เอกสารอ้างอิง

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. (2561). พระราชบัญญัติกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา พ.ศ. 2561. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 135 ตอนที่ 33 ก หน้า 1-14 (13 พฤษภาคม 2561).

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2564). สมรรถนะการศึกษาไทยในเวทีสากล ปี 2563. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

อรรถพล อนันตวรสกุล. (2565). เมื่อ “การศึกษา” กลายเป็นเครื่องมือถ่างความเหลื่อมล้ำ. เรียกใช้เมื่อ 4 มิถุนายน 2569 จาก https://theactive.thaipbs.or.th/data/learning-inequality-factors

Thailand Development Research Institute. (2558). “ความเหลื่อมล้ำ” ทางการศึกษาของไทย. เรียกใช้เมื่อ 4 มิถุนายน 2569 จาก https://tdri.or.th/2015/08/kt37/

Checkland, P. (2000). Soft Systems Methodology: A Thirty Year Retrospective. Systems Research and Behavioral Science, 17(1), 11-58.

Farrell, C. C. et al. (2021). Research-Practice Partnerships in Education: The State of the Field. Retrieved June 4, 2026, from https://shorturl.asia/5fQg7

Gross, J. M. S. et al. (2015). Strong School-Community Partnerships in Inclusive Schools Are “Part of the Fabric of the School….We Count on Them”. School Community Journal, 25(2), 9-34.

O'Connor, M. T. & Takahashi, S. (2019). From Implication to Naming: Reconceptualizing School-Community Partnership Literature Using a Framework Nested in Social Justice. School Community Journal, 52(4), 362-379.

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2023). Equity and Inclusion in Education Finding Strength through Diversity. Retrieved June 4, 2026, from https://www.oecd.org/en/publications/equity-and-inclusion-in-education_e9072e21-en.html

UNESCO. (2020). Global education monitoring report, 2020: Inclusion and education: all means all. Retrieved June 4, 2026, from https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373724

Weihrich, H. (1982). The TOWS matrix-A tool for situational analysis. Long Range Planning, 15(2), 54-66.

World, B. et al. (2021). The State of the Global Education Crisis: A Path to Recovery. Retrieved June 4, 2026, from https://www.worldbank.org/en/topic/education/publication/the-state-of-the-global-education-crisis-a-path-to-recovery

บทความวิจัย

หลวงพ่อทวด: ตำนาน ศรัทธา และอัตลักษณ์วัฒนธรรมแห่งแดนใต้*

LUANG PU THUAD: LEGEND, FAITH, AND CULTURAL IDENTITY OF SOUTHERN THAILAND

ขวัญเรือน บุญกอบแก้ว
Kwanruan Boonkobkaew
สถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปัตตานี ประเทศไทย
Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (SAC), Prince of Songkla University, Pattani, Thailand
Corresponding author E-mail: kwanruan.b@psu.ac.th
Tel: 081-479-1709

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงคุณภาพเรื่อง “หลวงพ่อทวด: ตำนาน ศรัทธา และอัตลักษณ์วัฒนธรรมแห่งแดนใต้” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับตำนานหลวงพ่อทวดในภาคใต้ 2) วิเคราะห์บทบาทของตำนานหลวงพ่อทวดในฐานะกลไกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนความเชื่อ ศรัทธา และค่านิยมของชุมชน และ 3) อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตำนานหลวงพ่อทวดกับการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน พร้อมเสนอแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดอย่างยั่งยืน โดยการศึกษาเอกสารร่วมกับการเก็บข้อมูลภาคสนาม คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง จำนวน 25 รูป/คน ได้แก่ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่น และประชาชน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม ข้อมูลได้รับมีความน่าเชื่อถือผ่านการตรวจสอบแบบสามเส้า และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า ตำนานหลวงพ่อทวดในภาคใต้สามารถจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ตำนานลายลักษณ์อักษร และตำนานมุขปาฐะ สะท้อนประวัติความเป็นมา ความศักดิ์สิทธิ์ ปาฏิหาริย์ และหลักคุณธรรมทางพระพุทธศาสนา อันเป็นรากฐานความศรัทธา นอกจากนี้ ตำนานนั้นยังทำหน้าที่กลไกทางวัฒนธรรมสำหรับการถ่ายทอดคุณค่าทางศาสนา การสร้างความหมายร่วมทางสังคม สร้างความสามัคคีของคนในชุมชน ธำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม โดยการเชื่อมโยงผู้คนเข้ากับประวัติศาสตร์ ความทรงจำร่วม และมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น แนวทางการอนุรักษ์ และสืบทอดควรอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ผ่านการรวบรวมองค์ความรู้ การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ ทั้งนี้ องค์ความรู้ที่สังเคราะห์ได้ชี้ให้เห็นว่าตำนานหลวงพ่อทวดเป็นทุนทางวัฒนธรรมสำคัญต่อการธำรงอัตลักษณ์ ความเข้มแข็งของชุมชน และการพัฒนาสังคมวัฒนธรรมในภาคใต้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: หลวงพ่อทวด, ตำนาน, ศรัทธา, อัตลักษณ์วัฒนธรรม, ภาคใต้

* Received 24 May 2026; Revised 19 July 2026; Accepted 21 July 2026

Abstract

This qualitative research entitled “Luang Pu Thuat: Legend, Faith, and Cultural Identity of Southern Thailand” aimed to: 1) study and compile knowledge related to the legends of Luang Pu Thuat in Southern Thailand; 2) analyze the role of these legends as cultural mechanisms reflecting the beliefs, faith, and values of local communities; and 3) explain the relationship between the legends of Luang Pu Thuat and the construction of community cultural identity, while proposing guidelines for their sustainable preservation and transmission. The study employed documentary research in conjunction with fieldwork. Twenty-five key informants were purposively selected, including Buddhist monks, community leaders, local scholars, and community members. Research instruments consisted of semi-structured interviews, participant observation, and focus group discussions. Data credibility was ensured through triangulation, and the collected data were analyzed using content analysis techniques. The findings revealed that the legends of Luang Pu Thuat in Southern Thailand can be classified into two categories: written legends and oral traditions. These narratives reflect historical backgrounds, sacredness, miracles, and Buddhist moral teachings, which serve as the foundation of enduring faith among local people. Furthermore, the legends function as cultural mechanisms for transmitting religious values, creating shared social meanings, strengthening community solidarity, and preserving cultural identity. They connect people with their history, collective memory, and local cultural heritage. The preservation and transmission of the Luang Pu Thuat legends should involve cooperation among all sectors through knowledge documentation, the development of educational media, and the promotion of youth participation. The synthesized knowledge indicates that the legends of Luang Pu Thuat represent an important form of cultural capital that contributes to the preservation of cultural identity, community resilience, and sustainable socio-cultural development in Southern Thailand.

Keywords: Luang Pho Thuat, Legend, Faith, Cultural identity, Southern Thailand

บทนำ

ตำนานเป็นองค์ประกอบสำคัญของวัฒนธรรมที่สะท้อนความเชื่อ ค่านิยม และวิถีชีวิตของผู้คน โดยทำหน้าที่เป็นคลังความรู้ทางวัฒนธรรมในการถ่ายทอดประสบการณ์ โลกทัศน์ และความทรงจำร่วมจากรุ่นสู่รุ่น (Geertz, C., 1973); (Dundes, A., 1980) อีกทั้งยังมีบทบาทในการสร้างความหมายร่วมและอัตลักษณ์ของชุมชนผ่านการเชื่อมโยงกับบุคคล สถานที่ และเหตุการณ์สำคัญทางวัฒนธรรม (Hall, S., 1997) สอดคล้องกับแนวคิดการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของ UNESCO และนโยบายส่งเสริมทุนทางวัฒนธรรมของประเทศไทย

ที่มุ่งใช้วัฒนธรรมเป็นฐานการพัฒนาอย่างยั่งยืน (UNESCO, 2003) ภายใต้บริบทดังกล่าว หลวงพ่อทวดถือเป็นบุคคลสำคัญทางศาสนาและวัฒนธรรมของภาคใต้ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2546); (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2550) ตำนานเกี่ยวกับหลวงพ่อทวด โดยเฉพาะเหตุการณ์เหยียบน้ำทะเลจืด ได้กลายเป็นสัญลักษณ์แห่งความศักดิ์สิทธิ์และพลังศรัทธาที่ได้รับการสืบทอดทั้งในรูปแบบลายลักษณ์อักษรและมุขปาฐะ นอกจากนี้ ตำนานหลวงพ่อทวดยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางความทรงจำของชุมชน ช่วยสร้างอัตลักษณ์ ความผูกพัน และความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมผ่านการเล่าเรื่อง พิธีกรรม และสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Connerton, P., 1989)

อย่างไรก็ตาม ภายใต้บริบทของสังคมร่วมสมัยที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ส่งผลให้การถ่ายทอดองค์ความรู้แบบมุขปาฐะลดบทบาทลง ตำนานท้องถิ่นหลายแห่งเผชิญกับการลดทอนความหมายและการปรับเปลี่ยนเนื้อหาในเชิงพาณิชย์ (Hobsbawm, E. & Ranger, T., 1983) ขณะเดียวกัน คนรุ่นใหม่มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและภูมิปัญญาชุมชนลดลง (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2564) อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยียังส่งผลต่อการถ่ายทอดองค์ความรู้จากปราชญ์ชาวบ้านสู่คนรุ่นใหม่ (สุดแดน วิสุทธิลักษณ์, 2562) นอกจากนี้ คติชนและเรื่องเล่าพื้นบ้านจะสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนเมื่อชุมชนยังคงมีบทบาทในการสืบทอดและใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ดังกล่าว (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2551) อย่างไรก็ตาม ปราชญ์ชาวบ้านและผู้รู้ด้านตำนานท้องถิ่นในภาคใต้มีจำนวนลดลง ขณะที่การจัดเก็บและเชื่อมโยงองค์ความรู้ระหว่างชุมชน วัด และสถาบันการศึกษายังขาดความเป็นระบบ จึงสะท้อนถึงความจำเป็นในการรวบรวมและจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับตำนานหลวงพ่อทวดเพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดอย่างยั่งยืน (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2564)

ดังนั้น การศึกษาตำนานหลวงพ่อทวดในมิติทางวัฒนธรรมจึงมีความสำคัญต่อการอนุรักษ์องค์ความรู้ การทำความเข้าใจบทบาทของตำนานในฐานะกลไกทางสังคมและวัฒนธรรม และการเสริมสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาองค์ความรู้ บทบาทของตำนานในฐานะตัวกลางแห่งความศรัทธา และความสัมพันธ์ระหว่างตำนานกับการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในภาคใต้ของประเทศไทย โดยผลการศึกษาสามารถนำไปใช้เป็นฐานข้อมูลในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พัฒนาฐานข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และกำหนดแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดองค์ความรู้อย่างยั่งยืนในสังคมร่วมสมัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับตำนานหลวงพ่อทวดในภาคใต้ของประเทศไทย ทั้งในรูปแบบลายลักษณ์อักษรและมุขปาฐะ
2. เพื่อวิเคราะห์บทบาทของตำนานหลวงพ่อทวดในฐานะกลไกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนความเชื่อ ศรัทธา และค่านิยมของชุมชน
3. เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตำนานหลวงพ่อทวดกับการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน และเสนอแนวทางในการอนุรักษ์และสืบทอดอย่างยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “หลวงพ่อทวด: ตำนาน ศรัทธา และอัตลักษณ์วัฒนธรรมแห่งแดนใต้” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมุ่งศึกษาและวิเคราะห์ตำนานหลวงพ่อทวดในมิติทางวัฒนธรรมและคติชนวิทยา มีรายละเอียด ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคม วัฒนธรรม และความเชื่อของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับตำนานหลวงพ่อทวด มุ่งเน้นการตีความความหมาย และบริบทของปรากฏการณ์จากมุมมองของผู้ให้ข้อมูลเป็นสำคัญ แนวทางดังกล่าวช่วยให้สามารถเข้าถึงองค์ความรู้เชิงลึกเกี่ยวกับความศรัทธา การถ่ายทอดตำนาน และบทบาทของเรื่องเล่าในชีวิตประจำวันของชุมชน (Creswell, J. W., 2013); (Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S., 2011)

2. แหล่งข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “หลวงพ่อทวด: ตำนาน ศรัทธา และอัตลักษณ์วัฒนธรรมแห่งแดนใต้” ใช้ข้อมูลจากทั้งแหล่งข้อมูลปฐมภูมิและแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุม และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

2.1 พื้นที่ศึกษา (Study Area)

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการศึกษาในพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับตำนานหลวงพ่อทวดและเป็นศูนย์กลางของความศรัทธาในภาคใต้ของประเทศไทย ได้แก่ วัดพะโคะ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นสถานที่เกี่ยวข้องกับประวัติของสมเด็จเจ้าพะโคะหรือหลวงพ่อทวด และวัดช้างให้ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ซึ่งเป็นศูนย์กลางการเผยแพร่ความศรัทธาและตำนานหลวงพ่อทวดในภาคใต้ รวมถึงชุมชนโดยรอบที่มีการสืบทอดเรื่องเล่า ความเชื่อ และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับหลวงพ่อทวดอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ การเลือกพื้นที่ดังกล่าวเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรม อันสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างตำนานหลวงพ่อทวดกับวิถีชีวิตของชุมชนได้อย่างชัดเจน

2.2 ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)

ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sampling) รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 25 คน โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่มีความรู้ ประสบการณ์ และความเกี่ยวข้องกับตำนานหลวงพ่อทวด ดังนี้

2.2.1 พระสงฆ์ จำนวน 5 รูป ต้องเป็นพระภิกษุที่จำพรรษาอยู่ในวัดที่เกี่ยวข้องกับหลวงพ่อทวดหรือมีบทบาทในการเผยแผ่ประวัติและตำนานหลวงพ่อทวดไม่น้อยกว่า 5 ปี

2.2.2 ผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน ต้องเป็นผู้ดำรงตำแหน่งผู้นำชุมชนหรือมีบทบาทในการจัดกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมในพื้นที่ไม่น้อยกว่า 3 ปี

2.2.3 ปราชญ์ท้องถิ่น จำนวน 5 คน ต้องเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากชุมชนว่ามีความรู้ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรม หรือเรื่องเล่าพื้นบ้านเกี่ยวกับหลวงพ่อทวด และมีประสบการณ์ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ไม่น้อยกว่า 10 ปี

2.2.4 ประชาชนในพื้นที่ จำนวน 10 คน ต้องเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ศึกษาอย่างต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 10 ปี และมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับหลวงพ่อทวดอย่างสม่ำเสมอ

ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดได้รับการคัดเลือกโดยคำนึงถึงความสามารถในการให้ข้อมูลเชิงลึก ความหลากหลายของมุมมอง และความเกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัย

2.3 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data)

ข้อมูลทุติยภูมิ ประกอบด้วย เอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับตำนานหลวงพ่อทวด คติชนวิทยา ศาสนา และวัฒนธรรมภาคใต้ ได้แก่ หนังสือ ตำรา บทความวิชาการ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย เอกสารประวัติศาสตร์ เอกสารจดหมายเหตุ เอกสารของหน่วยงานภาครัฐ และฐานข้อมูลด้านวัฒนธรรมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ตลอดจนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของประเทศไทยและองค์การยูเนสโก (UNESCO) ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญในการทำความเข้าใจบริบททางประวัติศาสตร์สังคม และวัฒนธรรมของตำนานหลวงพ่อทวด รวมทั้งใช้เป็นข้อมูลประกอบการวิเคราะห์และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลภาคสนาม

3. เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย เครื่องมือเชิงคุณภาพที่ออกแบบให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.1 แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ใช้สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยกำหนดประเด็นคำถามหลักไว้ล่วงหน้า และเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถอธิบายความคิดเห็น ประสบการณ์ และความเชื่อเกี่ยวกับตำนานหลวงพ่อทวดได้อย่างอิสระ ซึ่งช่วยให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและหลากหลายมิติ (Creswell, J. W., 2013)

3.2 แบบบันทึกการสังเกต (Observation Form) ใช้สำหรับบันทึกข้อมูลจากการสังเกตพฤติกรรม กิจกรรม และบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับตำนาน เช่น พิธีกรรม ความเชื่อ และการปฏิบัติของชุมชน โดยเน้นการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้เข้าใจปรากฏการณ์ในบริบทจริง (Spradley, J. P., 1980)

3.3 แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion Guide) ใช้เป็นกรอบแนวทางในการจัดสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูล เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและมุมมองเกี่ยวกับบทบาทของตำนานหลวงพ่อทวดในชุมชน รวมถึงใช้ตรวจสอบและยืนยันข้อมูล (data validation) จากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย (Krueger, R. A. & Casey, M. A., 2015)

4. การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

4.1 การสร้างเครื่องมือวิจัย ผู้วิจัยศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคติชนวิทยา มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ความเชื่อ ศรัทธา และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม เพื่อนำมาเป็นกรอบในการพัฒนาแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง แบบบันทึกการสังเกต และแนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม ให้ครอบคลุมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

4.2 การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ผู้วิจัยนำร่างเครื่องมือเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านคติชนวิทยา ผู้เชี่ยวชาญด้านมานุษยวิทยาวัฒนธรรม และผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย ความครอบคลุมของเนื้อหา และความเหมาะสมของภาษา โดยใช้เกณฑ์ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ตั้งแต่ 0.67 ขึ้นไป จากนั้นปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิก่อนนำไปใช้จริง

4.3 การทดลองใช้เครื่องมือ (Try-out) ผู้วิจัยนำเครื่องมือไปทดลองใช้กับผู้ให้ข้อมูลที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 3 คน ซึ่งไม่ใช่ผู้ให้ข้อมูลหลักของการวิจัย เพื่อตรวจสอบความชัดเจนของข้อคำถาม ความเหมาะสมของลำดับคำถาม ระยะเวลาในการสัมภาษณ์ และความสามารถในการกระตุ้นให้ผู้ให้ข้อมูลถ่ายทอดประสบการณ์และความคิดเห็นได้อย่างครบถ้วน ก่อนปรับปรุงถ้อยคำและรายละเอียดของคำถามให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนมากยิ่งขึ้น

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ โดยใช้วิธีการที่หลากหลายเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

4.1 การศึกษาข้อมูลเอกสาร (Documentary Study) ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าเอกสารทางวิชาการ หนังสือ งานวิจัย และรายงานที่เกี่ยวข้องกับตำนานหลวงพ่อทวด เพื่อรวบรวมองค์ความรู้พื้นฐาน แนวคิด ทฤษฎี และบริบททางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งช่วยกำหนดกรอบการวิเคราะห์และประเด็นการศึกษา

4.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เช่น พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และปราชญ์ท้องถิ่น โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถถ่ายทอดประสบการณ์ ความเชื่อ และมุมมองเกี่ยวกับตำนานหลวงพ่อทวดได้อย่างละเอียดและเป็นธรรมชาติ (Creswell, J. W., 2013)

4.3 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อสังเกตพฤติกรรม กิจกรรม และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับตำนานหลวงพ่อทวด เช่น การบูชา การทำบุญ หรือกิจกรรมทางศาสนา โดยมีส่วนร่วมในบริบทของชุมชน เพื่อให้เข้าใจปรากฏการณ์ในสถานการณ์จริงและบริบททางวัฒนธรรม (Spradley, J. P., 1980)

4.4 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จัดการสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลในชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทและความสำคัญของตำนานหลวงพ่อทวด รวมถึงใช้เป็นกระบวนการตรวจสอบความสอดคล้องและความถูกต้องของข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ (Krueger, R. A. & Casey, M. A., 2015)

6. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

การวิจัยนี้ใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากหลายแหล่ง ได้แก่ เอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกต และการสนทนากลุ่ม เพื่อเพิ่มความถูกต้องของข้อมูล นอกจากนี้ ยังตรวจสอบข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลายกลุ่มเพื่อลดอคติ และใช้การยืนยันข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูล (Member Checking) เพื่อให้ผลการวิจัยมีความน่าเชื่อถือและสอดคล้องกับบริบทจริง (Denzin, N. K., 1978); (Lincoln, Y. S. & Guba, E. G., 1985)

7. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมถูกนำมาวิเคราะห์โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อจัดระบบและตีความข้อมูลเชิงคุณภาพอย่างเป็นขั้นตอน (Krippendorff, K., 2004) โดยมีขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ การจัดหมวดหมู่ข้อมูลเพื่อจำแนกประเด็นสำคัญ การตีความเชิงความหมาย (Interpretation) เพื่ออธิบายความสัมพันธ์และบริบทของข้อมูล และการสังเคราะห์องค์ความรู้ เพื่อเชื่อมโยงข้อมูลทั้งหมดให้เกิดข้อค้นพบเชิงองค์รวมที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับตำนานหลวงพ่อทวดในภาคใต้ของประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า ตำนานหลวงพ่อทวดในภาคใต้ของประเทศไทยสามารถจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะสำคัญ ได้แก่ ตำนานลายลักษณ์อักษรและตำนานมุขปาฐะ ซึ่งทั้งสองรูปแบบมีบทบาทร่วมกันในการสร้าง สืบทอด และถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับหลวงพ่อทวดในสังคมไทย ตำนานลายลักษณ์อักษรปรากฏในรูปของเอกสารประวัติศาสตร์ หนังสือ งานวิจัย และบันทึกทางศาสนา ทำหน้าที่เป็นหลักฐานอ้างอิงที่ช่วยสร้างความน่าเชื่อถือและความเป็นทางการของเรื่องเล่า ขณะที่ตำนานมุขปาฐะเป็นการเล่าขานในชุมชนที่มีความยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น โดยมักเน้นเรื่องปาฏิหาริย์ ความศักดิ์สิทธิ์ และการคุ้มครองปกปักรักษาผู้ศรัทธา นอกจากนี้ ผลการศึกษายังพบว่า ตำนานทั้งสองรูปแบบมีความสัมพันธ์เชิงเกื้อหนุนกัน กล่าวคือ ตำนานลายลักษณ์อักษรช่วยยืนยันความถูกต้องและความชอบธรรมของเรื่องเล่า ส่วนตำนานมุขปาฐะช่วยเติมเต็มรายละเอียด สร้างความมีชีวิตชีวา และเชื่อมโยงตำนานเข้ากับวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน ส่งผลให้ตำนานหลวงพ่อทวดยังคงดำรงอยู่และได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นอย่างต่อเนื่อง อีกทั้ง ตำนานหลวงพ่อทวดยังสะท้อนองค์ความรู้หลากหลายมิติ ทั้งด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น พระพุทธศาสนา คติชนวิทยา และวัฒนธรรมชุมชน โดยเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงบุคคล สถานที่ และเหตุการณ์ในอดีตเข้ากับความเชื่อของผู้คนในปัจจุบัน ตำนานจึงมิได้เป็นเพียงเรื่องเล่าทางศาสนาหรือความเชื่อเท่านั้น หากยังทำหน้าที่เป็น “ระบบความรู้ทางวัฒนธรรม” ที่อธิบายโลกทัศน์ ค่านิยม และอัตลักษณ์ของสังคมภาคใต้ ตลอดจนมีบทบาทในการธำรงความศรัทธา การสร้างความสามัคคีในชุมชน และการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ในสังคมไทยอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

ตารางที่ 1 สังเคราะห์องค์ความรู้ตำนานหลวงพ่อทวด

ประเด็นวิเคราะห์	ตำนานลายลักษณ์อักษร	ตำนานมุขปาฐะ	การสังเคราะห์องค์ความรู้
ลักษณะของข้อมูล	บันทึกเป็นเอกสาร หนังสือ งานวิจัย มีโครงสร้างชัดเจน	ถ่ายทอดผ่านการเล่าขานของชุมชน มีความยืดหยุ่น	เป็นองค์ความรู้ที่มีทั้งความเป็นทางการและไม่เป็นทางการ
คุณค่าทางวัฒนธรรม	ด้านประวัติศาสตร์และศาสนา	ด้านคติชนวิทยาและความเชื่อ	เป็นระบบความรู้ทางวัฒนธรรมแบบองค์รวม
เนื้อหา	เน้นประวัติ เช่น กำเนิด การบรรพชา การศึกษา และบทบาททางศาสนา	เน้นปาฏิหาริย์ เช่น เหยียบน้ำทะเลจืด การคุ้มครอง	สะท้อนทั้งมิติประวัติศาสตร์และความเชื่อ
ความน่าเชื่อถือ	มีความเป็นระบบ อ้างอิงได้	ขึ้นอยู่กับผู้เล่าและบริบท	เสริมความสมบูรณ์ของข้อมูลซึ่งกันและกัน
การถ่ายทอด	ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์และงานวิชาการ	ผ่านการบอกเล่า พิธีกรรม และวิถีชีวิต	ทำให้ตำนานคงอยู่ทั้งในระดับสถาบันและชุมชน
บทบาททางสังคม	สร้างความเข้าใจเชิงวิชาการและประวัติศาสตร์	สร้างศรัทธาและความผูกพันของชุมชน	เป็นกลไกสร้างความหมายและอัตลักษณ์ร่วม

จากตารางที่ 1 สรุปได้ว่า ตำนานหลวงพ่อทวดในภาคใต้ของประเทศไทย ประกอบด้วย 2 รูปแบบหลัก ได้แก่ ตำนานลายลักษณ์อักษรและตำนานมุขปาฐะ ซึ่งมีบทบาทเกื้อหนุนกันในการถ่ายทอดองค์ความรู้ โดยตำนานลายลักษณ์อักษรให้ความน่าเชื่อถือเชิงประวัติศาสตร์ ขณะที่ตำนานมุขปาฐะช่วยสะท้อนความเชื่อและศรัทธาของชุมชน ทั้งสองรูปแบบร่วมกันทำให้ตำนานหลวงพ่อทวดดำรงอยู่ในฐานะองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต และเป็นรากฐานสำคัญของอัตลักษณ์ชุมชนในภาคใต้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

2. การวิเคราะห์บทบาทของตำนานหลวงพ่อทวดในฐานะกลไกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนความเชื่อ ศรัทธา และค่านิยมของชุมชน ผลการวิจัยพบว่า ตำนานหลวงพ่อทวดมีบทบาทสำคัญในฐานะกลไกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนและถ่ายทอดความเชื่อ ความศรัทธา และค่านิยมของชุมชน โดยเฉพาะความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์และปาฏิหาริย์ที่ปรากฏผ่านเรื่องเล่าต่าง ๆ เช่น เหตุการณ์เหยียบน้ำทะเลจืด ซึ่งส่งผลต่อวิถีชีวิตและการปฏิบัติทางสังคมของผู้คน อาทิ การบูชา การสร้างและพกพาวัตถุมงคล การบนบานศาลกล่าว และการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา อันเป็นการแสดงออกถึงความศรัทธาและเป็นที่พึ่งทางจิตใจของชุมชน นอกจากนี้ ตำนานหลวงพ่อทวดยังทำหน้าที่ถ่ายทอดค่านิยมทางสังคมและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ความกตัญญู ความเสียสละ และการประพฤติปฏิบัติในทางที่ดี ส่งผลให้ผู้คนนำไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ตลอดจนมีบทบาทในการสร้างความสัมพันธ์ ความสามัคคี และความผูกพันของคนในชุมชนผ่านกิจกรรมทางศาสนา ประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ จึงกล่าวได้ว่า ตำนานหลวงพ่อทวดมิได้เป็นเพียงเรื่องเล่า หากแต่เป็นกลไกทางสังคมและวัฒนธรรมที่สำคัญในการสืบทอดความเชื่อ ค่านิยม และอัตลักษณ์ของชุมชนจากรุ่นสู่รุ่น

ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ชุมชนมิได้ตีความตำนานหลวงพ่อทวดในฐานะเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์เพียงอย่างเดียว แต่ยังใช้ตำนานเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังคุณค่าทางสังคมและสร้างแบบแผนพฤติกรรมที่พึงประสงค์แก่สมาชิกในชุมชน โดยเฉพาะเยาวชน ด้วยเหตุนี้ ตำนานหลวงพ่อทวดจึงมิได้เป็นเพียงมรดกทางวัฒนธรรมที่ถูกเก็บรักษาไว้ หากแต่เป็น “เครื่องมือทางสังคม” ที่มีบทบาทในการหล่อหลอมค่านิยม สร้างความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม และธำรงความเป็นชุมชนให้ดำรงอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมร่วมสมัย

โดยสรุป ตำนานหลวงพ่อทวดทำหน้าที่เป็นทั้งสื่อสะท้อนความเชื่อ กลไกในการถ่ายทอดค่านิยม และเครื่องมือในการสร้างความเข้มแข็งทางสังคม ส่งผลให้ตำนานมีบทบาทสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตและโครงสร้างทางวัฒนธรรมของชุมชนในภาคใต้อย่างต่อเนื่อง

ตารางที่ 2 สังเคราะห์บทบาทของตำนานหลวงพ่อทวดในฐานะกลไกทางวัฒนธรรม

มิติการวิเคราะห์	องค์ประกอบ	รายละเอียดเชิงลึก	กลไกการทำงานทางวัฒนธรรม	ผลกระทบต่อชุมชน	ตัวอย่างรูปธรรม
1. ความเชื่อและศรัทธา	ปาฏิหาริย์และความศักดิ์สิทธิ์	ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น เหยียบน้ำทะเลจืด	การสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Meaning)	เกิดศรัทธาและความยึดเหนี่ยวทางจิตใจ	การบนบาน การพกวัตถุมงคล
2. การปฏิบัติทางสังคม	พิธีกรรมและการบูชา	การทำบุญ ไหว้บูชา สร้างวัตถุมงคล	การปฏิบัติซ้ำ (Ritual Practice)	เกิดพฤติกรรมร่วมและแบบแผนทางสังคม	งานบุญ พิธีปลุกเสก

ตารางที่ 2 สังเคราะห์บทบาทของตำนานหลวงพ่อทวดในฐานะกลไกทางวัฒนธรรม (ต่อ)

มิติการวิเคราะห์	องค์ประกอบ	รายละเอียดเชิงลึก	กลไกการทำงานทางวัฒนธรรม	ผลกระทบต่อชุมชน	ตัวอย่างรูปธรรม
3. การถ่ายทอดค่านิยม	คุณธรรมและหลักศาสนา	ความดี ความกตัญญู ศรัทธาในพระพุทธศาสนา	การปลูกฝังทางวัฒนธรรม (Cultural Transmission)	หล่อหลอมจริยธรรมและวิถีชีวิต	การเล่าตำนานสอนลูกหลาน
4. การสร้างความหมายร่วม	การตีความตำนาน	การเชื่อมโยงเรื่องเล่ากับชีวิตประจำวัน	การสร้างความหมายร่วม (Shared Meaning)	เกิดความเข้าใจและโลกทัศน์ร่วม	การอ้างอิงตำนานในชีวิตจริง
5. ความสัมพันธ์ทางสังคม	การรวมกลุ่มกิจกรรม	การทำกิจกรรมทางศาสนาและประเพณีร่วมกัน	การสร้างเครือข่ายสังคม (Social Cohesion)	ความสามัคคีและความผูกพัน	งานประเพณีท้องถิ่น
6. อัตลักษณ์ชุมชน	การยึดโยงกับท้องถิ่น	ตำนานเป็นตัวแทนความเป็นชุมชน	การสร้างอัตลักษณ์ (Identity Formation)	ความภาคภูมิใจและความเป็นส่วนหนึ่ง	การใช้สัญลักษณ์หลวงพ่อทวด
7. การคงอยู่ของวัฒนธรรม	การสืบทอดข้ามรุ่น	การถ่ายทอดผ่านครอบครัวและชุมชน	การสืบทอดวัฒนธรรม	วัฒนธรรมดำรงอยู่ต่อเนื่อง	การเล่าขานรุ่นสู่รุ่น
8. บทบาทเชิงจิตวิญญาณ	การยึดเหนี่ยวจิตใจ	ตำนานเป็นที่พึ่งทางใจในยามวิกฤต	การสร้างความมั่นคงทางจิตใจ	ลดความวิตกกังวล เสริมพลังใจ	การขอพร แก้บน

จากตารางที่ 2 สรุปได้ว่า ตำนานหลวงพ่อทวดมีบทบาทเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่สำคัญในการเชื่อมโยงความเชื่อ ศรัทธา และค่านิยมของชุมชน โดยสะท้อนผ่านทั้งความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์และการปฏิบัติทางสังคม เช่น พิธีกรรมและการบูชา ตำนานยังทำหน้าที่ถ่ายทอดค่านิยมด้านคุณธรรมและศาสนา ซึ่งมีส่วนหล่อหลอมพฤติกรรมของผู้คน นอกจากนี้ ยังช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ ความสามัคคี และอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน ทำให้วัฒนธรรมสามารถดำรงอยู่และสืบทอดได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

3. ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตำนานหลวงพ่อทวดกับการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนและเสนอแนวทางในการอนุรักษ์และสืบทอดอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่า ตำนานหลวงพ่อทวดมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนภาคใต้ โดยทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงผู้คนกับรากเหง้าทางประวัติศาสตร์ ความเชื่อ และความภาคภูมิใจในท้องถิ่น กระบวนการสร้างอัตลักษณ์เกิดขึ้นผ่านการเล่าขานตำนาน การประกอบพิธีกรรม การจัดงานประเพณี และการสร้างวัตถุมงคล ซึ่งช่วยเสริมสร้างความผูกพันและความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ด้านการอนุรักษ์และสืบทอด พบว่า ชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงของสังคมร่วมสมัยทำให้จำเป็นต้องประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การจัดทำฐานข้อมูล และการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ควบคู่กับการบูรณาการความร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และสถาบันการศึกษา เพื่อให้การอนุรักษ์ตำนานหลวงพ่อทวดสามารถดำรงคุณค่าและสืบทอดได้อย่างยั่งยืนในสังคมร่วมสมัย

ตารางที่ 3 สังเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตำนานหลวงพ่อทวดกับการสร้างอัตลักษณ์และแนวทางการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน

มิติการวิเคราะห์	องค์ประกอบ	รายละเอียดเชิงลึก	กลไกทางวัฒนธรรม	ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น	แนวทางพัฒนา/อนุรักษ์
1. มิติด้านสัญลักษณ์	ตำนานในฐานะสัญลักษณ์	หลวงพ่อทวดเป็นตัวแทนของความศักดิ์สิทธิ์และคุณธรรม	การใช้เรื่องเล่าเป็นตัวแทนความหมายร่วม	เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่น	ส่งเสริมการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ผ่านสื่อร่วมสมัย
2. มิติการสร้างอัตลักษณ์	การรับรู้ความเป็นชุมชน	การเล่าขานและการอ้างอิงตำนานในชีวิตประจำวัน	การสร้าง “ความเป็นเรา”	ความผูกพันและการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน	สนับสนุนกิจกรรมเล่าเรื่องและการเรียนรู้ข้ามรุ่น
3. มิติการปฏิบัติทางวัฒนธรรม	พิธีกรรมและประเพณี	การบูชา งานบุญพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง	การปฏิบัติซ้ำทางวัฒนธรรม	อัตลักษณ์ได้รับการยืนยันและสืบทอด	พัฒนาเป็นกิจกรรมวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์
4. มิติการเรียนรู้	การถ่ายทอดองค์ความรู้	การเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการในชุมชน	การถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ	ความรู้คงอยู่ในวิถีชีวิต	จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นและฐานข้อมูลดิจิทัล
5. มิติทางสังคม	ความสัมพันธ์ในชุมชน	การรวมกลุ่มทำกิจกรรมร่วมกัน	การสร้างเครือข่ายทางสังคม	ความสามัคคีและความเข้มแข็งของชุมชน	ส่งเสริมเครือข่ายชุมชนและภาคีความร่วมมือ
6. มิติการอนุรักษ์	บทบาทของชุมชน	ชุมชนเป็นผู้สืบทอดหลัก	การมีส่วนร่วม (participation)	การคงอยู่ของตำนานในบริบทจริง	สนับสนุนบทบาทชุมชนอย่างต่อเนื่อง
7. มิติเทคโนโลยี	การบันทึกและเผยแพร่	การใช้สื่อดิจิทัลในการเก็บข้อมูล	การแปลงองค์ความรู้เป็นดิจิทัล	ลดความเสี่ยงการสูญหาย	พัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลและคลังข้อมูล
8. มิติการจัดการ	ความร่วมมือเชิงระบบ	ความร่วมมือระหว่างชุมชน รัฐ และการศึกษา	การบูรณาการเชิงนโยบาย	การอนุรักษ์มีความยั่งยืน	จัดตั้งศูนย์เรียนรู้และโครงการร่วม

จากตารางที่ 3 สรุปได้ว่า ตำนานหลวงพ่อทวดมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนผ่านมิติด้านสัญลักษณ์ การเล่าเรื่อง และการปฏิบัติทางวัฒนธรรม โดยช่วยสร้างความหมายร่วม ความภาคภูมิใจ และความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน การถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านครอบครัว วัด และชุมชน โดยเฉพาะการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ มีส่วนสำคัญต่อการธำรงรักษาตำนานให้คงอยู่ในสังคมร่วมสมัย ทั้งนี้ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์สะท้อนให้เห็นบทบาทของตำนานในการสร้างอัตลักษณ์และความผูกพันของชุมชนอย่าง

นอกจากนี้ เทคโนโลยีดิจิทัลยังมีบทบาทสำคัญในการบันทึกและเผยแพร่องค์ความรู้เพื่อลดความเสี่ยงจากการสูญหาย ขณะที่ความร่วมมือเชิงระบบระหว่างชุมชน ภาครัฐ สถาบันการศึกษา และองค์กรทางวัฒนธรรมเป็นกลไกสำคัญที่จะนำไปสู่การอนุรักษ์และสืบทอดตำนานหลวงพ่อทวดอย่างยั่งยืนในอนาคต

อภิปรายผล

การศึกษาเรื่อง หลวงพ่อทวด: ตำนาน ศรัทธา และอัตลักษณ์วัฒนธรรมแห่งแดนใต้ อภิปรายผล ดังนี้

1. ผลการศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับตำนานหลวงพ่อทวดในภาคใต้ของประเทศไทย

ผลการศึกษาพบว่า ตำนานหลวงพ่อทวดดำรงอยู่ควบคู่กันทั้งในรูปแบบลายลักษณ์อักษรและมุขปาฐะ สะท้อนให้เห็นว่าตำนานมิได้เป็นองค์ความรู้ที่หยุดนิ่ง หากแต่เป็นองค์ความรู้ที่มีการปรับเปลี่ยนและสร้างความหมายใหม่อย่างต่อเนื่องตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรม เหตุผลสำคัญอาจเนื่องมาจากตำนานหลวงพ่อทวดไม่ได้ดำรงอยู่เพียงในฐานะเรื่องเล่าทางศาสนา แต่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ความเชื่อ และประสบการณ์ร่วมของผู้คนในภาคใต้ จึงทำให้เกิดกระบวนการตีความและถ่ายทอดที่หลากหลายตามบริบทของแต่ละชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดคติชนวิทยาของ Dundes, A., Bauman, R. อธิบายว่าเรื่องเล่าพื้นบ้านเป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมที่มีพลวัต สามารถเปลี่ยนแปลงและปรับตัวตามเงื่อนไขของสังคมได้ตลอดเวลา (Dundes, A., 1980); (Bauman, R., 1986) รวมทั้งสอดคล้องกับแนวคิดการผลิตซ้ำทางสังคมและวัฒนธรรมของ Bourdieu, P. อธิบายว่าวัฒนธรรมดำรงอยู่ได้ผ่านกระบวนการผลิตซ้ำทางสังคม โดยชุมชนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสืบทอดและสร้างความหมายให้กับองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ (Bourdieu, P., 1977) ผลการศึกษายังสอดคล้องกับแนวคิดคติชนวิทยาของ ประคอง นิมมานเหมินท์ อธิบายว่า ตำนานท้องถิ่นในสังคมไทยมิได้ทำหน้าที่เพียงบันทึกความทรงจำทางประวัติศาสตร์ แต่ยังเป็นเครื่องมือในการสร้างความหมายและความชอบธรรมทางวัฒนธรรมให้แก่ชุมชน (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2551) ขณะเดียวกันยังสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างความหมายทางวัฒนธรรมของ อคิน รพีพัฒน์ อธิบายว่า เรื่องเล่าพื้นบ้านในภาคใต้มีการปรับเปลี่ยนเนื้อหาให้สอดรับกับบริบททางสังคมร่วมสมัยอยู่เสมอ (อคิน รพีพัฒน์, 2551) อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยครั้งนี้มีข้อค้นพบที่แตกต่างจากแนวคิดคติชนแบบดั้งเดิมบางประการ ซึ่งมักมองว่าตำนานลายลักษณ์อักษรเป็นรูปแบบที่มีอำนาจในการกำหนดความหมายหลักของเรื่องเล่า แต่ผลการศึกษาพบว่า ในกรณีของหลวงพ่อทวด ตำนานมุขปาฐะยังคงมีอิทธิพลอย่างมากต่อการรับรู้ของประชาชน และในหลายพื้นที่กลับมีบทบาทมากกว่าข้อมูลจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ เนื่องจากผู้คนให้คุณค่ากับประสบการณ์ ความทรงจำ และคำบอกเล่าจากผู้เฒ่าผู้แก่หรือพระสงฆ์ในท้องถิ่นมากกว่าหลักฐานเชิงเอกสาร

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับการงานวิจัยของ อำนาจ บุญศรี ศึกษาตำนานหลวงพ่อทวดในฐานะคติชนร่วมสมัย พบว่า ตำนานหลวงพ่อทวดในสังคมร่วมสมัยมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเล่าและช่องทางการถ่ายทอดตามบริบทของสังคมดิจิทัล อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาครั้งนี้พบเพิ่มเติมว่า แม้รูปแบบการสื่อสารจะเปลี่ยนแปลงไป แต่แก่นสำคัญของตำนาน โดยเฉพาะคุณค่าด้านความศรัทธา คุณธรรม และความศักดิ์สิทธิ์ ยังคงได้รับการรักษาและถ่ายทอดอย่างต่อเนื่องผ่านชุมชน ศาสนสถาน และพิธีกรรมทางศาสนา สะท้อนให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงของสื่อมิได้ส่งผลให้ความหมายหลักของตำนานสูญหายไป (อำนาจ บุญศรี, 2561) เช่นเดียวกับงานวิจัยของพระครูอดุลธรรมกิจ และคณะ ศึกษาความเชื่อและศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่อทวดของพุทธศาสนิกชนในภาคใต้ พบว่าความศรัทธาต่อหลวงพ่อทวดเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เรื่องเล่าเกี่ยวกับหลวงพ่อทวดยังคงได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ทั้งในฐานะที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจและเป็นสัญลักษณ์แห่งความคุ้มครอง อย่างไรก็ตาม งานวิจัยครั้งนี้ค้นพบมิติที่กว้างกว่าความศรัทธาในระดับปัจเจก กล่าวคือ ตำนานหลวงพ่อทวดยังทำหน้าที่เชื่อมโยงผู้คนเข้ากับประวัติศาสตร์ความทรงจำร่วม และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนภาคใต้ ทำให้ตำนานมีสถานะเป็นทั้งมรดกทางวัฒนธรรม

และกลไกในการธำรงความเป็นชุมชน (พระครูอดุลธรรมกิจ และคณะ, 2557) อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมชาย ณ นคร และคณะ ศึกษาหลวงพ่อทวดกับการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และการท่องเที่ยวเชิงศรัทธาในภาคใต้ พบว่า พื้นที่ซึ่งเกี่ยวข้องกับหลวงพ่อทวด เช่น วัดพะโคะและวัดช้างให้ มีบทบาทเป็นพื้นที่แห่งความทรงจำและศูนย์กลางของความศรัทธา (สมชาย ณ นคร และคณะ, 2559) อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยครั้งนี้ชี้ให้เห็นเพิ่มเติมว่าความสำคัญของพื้นที่ดังกล่าวมิได้จำกัดอยู่เพียงการเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม แต่ยังเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ช่วยผลิตซ้ำและตอกย้ำความหมายของตำนานให้ดำรงอยู่ในความรับรู้ของคนรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกันผลการวิจัยยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ศึกษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมภาคใต้ พบว่าตำนานและความเชื่อท้องถิ่นเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าต่อการสร้างอัตลักษณ์และความเข้มแข็งของชุมชน แต่ข้อค้นพบของการศึกษาครั้งนี้ได้ขยายองค์ความรู้เพิ่มเติม โดยแสดงให้เห็นว่าตำนานหลวงพ่อทวดมิได้เป็นเพียงทุนทางวัฒนธรรมที่ควรอนุรักษ์ หากยังเป็นองค์ความรู้ที่ยังคงมีชีวิต (Living Heritage) และสามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัยได้อย่างต่อเนื่อง (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2564)

ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นลักษณะเฉพาะของตำนานหลวงพ่อทวดที่แตกต่างจากตำนานทั่วไป กล่าวคือตำนานมิได้ดำรงอยู่เพียงในฐานะ “เรื่องเล่า” แต่เป็น “ทุนทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต”ซึ่งยังคงถูกใช้ในการอธิบายโลกสร้างความหวัง และหล่อหลอมอัตลักษณ์ของผู้คนในสังคมภาคใต้จนถึงปัจจุบัน ความแตกต่างดังกล่าวจึงถือเป็นข้อค้นพบใหม่ที่ช่วยขยายองค์ความรู้ด้านคติชนวิทยาและการศึกษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมร่วมสมัย โดยแสดงให้เห็นว่าความศักดิ์สิทธิ์และความศรัทธาของชุมชนสามารถเป็นพลังสำคัญในการธำรงและสร้างความหมายใหม่ให้กับตำนานได้อย่างต่อเนื่อง แม้อยู่ภายใต้บริบทของสังคมสมัยใหม่และการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีก็ตาม

2. บทบาทของตำนานหลวงพ่อทวดในฐานะกลไกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนความเชื่อ ศรัทธา และค่านิยมของชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า ตำนานหลวงพ่อทวดมิได้ทำหน้าที่เพียงเป็นเรื่องเล่าทางศาสนา หากแต่เป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่มีบทบาทในการผลิตซ้ำและถ่ายทอดความเชื่อ ศรัทธา และค่านิยมของชุมชนอย่างต่อเนื่องผ่านกระบวนการเล่าขาน การประกอบพิธีกรรม และการปฏิบัติทางสังคมต่าง ๆ ผลการศึกษาดังกล่าวสามารถอธิบายได้ว่าเหตุที่ตำนานยังคงดำรงพลังในสังคมร่วมสมัย เนื่องจากตำนานทำหน้าที่เป็นระบบความหมายที่ช่วยให้ผู้คนสามารถตีความประสบการณ์ชีวิตและสร้างความมั่นคงทางจิตใจท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคม สอดคล้องกับแนวคิดการตีความวัฒนธรรมของ (Geertz, C., 1973) อธิบายว่าวัฒนธรรมเป็นระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์ใช้สร้างความหมายให้แก่โลกและประสบการณ์ชีวิต (Geertz, C., 1973) เช่นเดียวกับงานวิจัยของ พระครูอดุลธรรมกิจ และคณะ ศึกษาเรื่อง “ความเชื่อและศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่อทวดของพุทธศาสนิกชนในภาคใต้” ซึ่งพบว่า ความศรัทธาต่อหลวงพ่อทวดเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและสร้างความรู้สึกปลอดภัยในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่มีความไม่แน่นอน อย่างไรก็ตาม งานวิจัยครั้งนี้พบเพิ่มเติมว่า ความศรัทธาดังกล่าวมิได้จำกัดอยู่เพียงระดับปัจเจกบุคคล แต่ยังถูกหล่อหลอมให้กลายเป็นค่านิยมร่วมของชุมชนผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมและพิธีกรรมที่ผู้คนมีส่วนร่วมร่วมกัน (พระครูอดุลธรรมกิจ และคณะ, 2557) นอกจากนี้ ผลการศึกษายังสอดคล้องกับแนวคิดสถาบันทางสังคมของ สุพัตรา สุภาพ อธิบายว่า พิธีกรรมทางศาสนาทำหน้าที่สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชนและช่วยธำรงระเบียบทางสังคม (สุพัตรา สุภาพ, 2558) เช่นเดียวกับ Durkheim, E. อธิบายว่า พิธีกรรมเป็นกลไกสำคัญ

ในการสร้างความสามัคคีและจิตสำนึกร่วมของสังคม อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับหลวงพ่อทวดมิได้ทำหน้าที่เพียงสร้างความสามัคคีเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่ในการถ่ายทอดความทรงจำร่วมและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนภาคใต้อีกด้วย (Durkheim, E., 1912) อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ อำนาจ บุญศรี ศึกษาตำนานหลวงพ่อทวดในฐานะคติชนร่วมสมัย พบว่า เรื่องเล่าหลวงพ่อทวดยังคงได้รับการถ่ายทอดและปรับตัวตามบริบทของสังคมสมัยใหม่ผ่านสื่อและช่องทางการสื่อสารรูปแบบใหม่ (อำนาจ บุญศรี, 2561) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยครั้งนี้ค้นพบเพิ่มเติมว่า แม้รูปแบบการสื่อสารจะเปลี่ยนแปลงไป แต่สาระสำคัญด้านคุณธรรม ความกตัญญู ความเสียสละ และความศรัทธา ยังคงได้รับการรักษาและส่งต่อจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมของชุมชน ขณะเดียวกัน ผลการศึกษายังสอดคล้องกับงานวิจัยของ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ศึกษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมภาคใต้ตำนานและความเชื่อเกี่ยวกับบุคคลสำคัญทางศาสนาเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน แต่ผลการศึกษาครั้งนี้เสนอประเด็นที่แตกต่างออกไปในเชิงลึก กล่าวคือ ตำนานหลวงพ่อทวดมิได้เป็นเพียงทุนทางวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ หากยังเป็นกลไกทางสังคมที่ทำหน้าที่สร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ ความไว้วางใจ และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2564) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทุนทางสังคมของ Putnam, R. D. อธิบายว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมและการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความเข้มแข็งและความยั่งยืนของสังคม (Putnam, R. D., 2000) อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาครั้งนี้มีประเด็นที่แตกต่างจากแนวคิดการประดิษฐ์สร้างประเพณีของ Hobsbawm, E. & Ranger, T. อธิบายว่า ประเพณีและเรื่องเล่าบางส่วนอาจถูกสร้างขึ้นใหม่เพื่อตอบสนองบริบททางสังคมและการเมืองในแต่ละยุคสมัย โดยผลการศึกษาพบว่า แม้ตำนานหลวงพ่อทวดจะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเล่าและช่องทางการสื่อสารตามบริบทสังคมร่วมสมัย แต่แก่นสารสำคัญด้านความศรัทธา คุณธรรม และความหมายทางวัฒนธรรมยังคงได้รับการยอมรับและรักษาไว้โดยชุมชนผู้สืบทอดอย่างต่อเนื่อง แสดงให้เห็นถึงความสามารถของชุมชนในการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมควบคู่ไปกับการปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าตำนานหลวงพ่อทวดมิได้เป็นเพียงเรื่องเล่าทางศาสนาหรือคติชนพื้นบ้าน แต่เป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่มีบทบาทสำคัญในการผลิตซ้ำความเชื่อ ถ่ายทอดค่านิยม สร้างทุนทางสังคม และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านกระบวนการทางสังคมที่ดำเนินอยู่อย่างต่อเนื่องในบริบทของสังคมภาคใต้ร่วมสมัย (Hobsbawm, E. & Ranger, T., 1983)

3. ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตำนานหลวงพ่อทวดกับการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนและเสนอแนวทางการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน

ผลการศึกษาพบว่า ตำนานหลวงพ่อทวดมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างและธำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนภาคใต้ ทั้งนี้อาจอธิบายได้ว่า ตำนานมิได้เป็นเพียงเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์หรือศาสนา หากแต่เป็นพื้นที่ทางความหมายที่ผู้คนใช้ในการนิยามตนเองและความเป็นสมาชิกของชุมชน เหตุที่ตำนานยังคงมีพลังในการสร้างอัตลักษณ์ เนื่องจากตำนานเชื่อมโยงผู้คนเข้ากับความทรงจำร่วม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ชุมชนให้คุณค่า ส่งผลให้เกิดความรู้สึกผูกพันและความภาคภูมิใจในรากเหง้าของตนเอง สอดคล้องกับแนวคิดการเป็นตัวแทนของ Hall, S อธิบายว่า อัตลักษณ์มิใช่สิ่งที่มีอยู่โดยธรรมชาติ หากแต่เป็นกระบวนการที่ถูกสร้างขึ้นผ่านการตีความสัญลักษณ์ เรื่องเล่า และวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง โดยตำนานหลวงพ่อทวดทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ร่วมที่ผู้คนใช้สร้างความหมายเกี่ยวกับความเป็นคนใต้ ความศรัทธา และความผูกพันกับชุมชน (Hall, S., 1997)

ขณะเดียวกันยังสอดคล้องกับแนวคิดแนวคิดชุมชนจินตกรรมของ Anderson, B. อธิบายว่า ชุมชนจินตกรรม (Imagined Community) คือ การที่ผู้คนสามารถสร้างความรู้สึกร่วมเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนผ่านเรื่องเล่าและสัญลักษณ์ที่ได้รับการยอมรับร่วมกัน แม้จะมิได้มีความสัมพันธ์กันโดยตรงก็ตาม (Anderson, B., 1983) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ สมชาย ณ นคร และคณะ ศึกษาหลวงพ่อทวดกับการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และการท่องเที่ยวเชิงศรัทธาในภาคใต้ พบว่า วัดพะโคะ วัดช้างไห้ และสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับหลวงพ่อทวด ได้กลายเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงผู้คนเข้ากับความทรงจำและความศรัทธาร่วมของสังคม (สมชาย ณ นคร และคณะ, 2559) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยครั้งนี้พบเพิ่มเติมว่า พื้นที่ดังกล่าวมิได้เป็นเพียงจุดหมายของการแสวงบุญหรือการท่องเที่ยวเชิงศรัทธาเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่ในการผลิตซ้ำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนผ่านการเล่าขาน การประกอบพิธีกรรม และการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง เช่นเดียวกับ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ศึกษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมภาคใต้ พบว่า ตำนานและความเชื่อเกี่ยวกับบุคคลสำคัญทางศาสนาเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่มีบทบาทต่อการสร้างอัตลักษณ์และความเข้มแข็งของชุมชน อย่างไรก็ตาม (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2564) งานวิจัยครั้งนี้เสนอข้อค้นพบที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นว่า อัตลักษณ์ที่เกิดจากตำนานหลวงพ่อทวดมิได้หยุดอยู่เพียงการรับรู้เชิงสัญลักษณ์ แต่ถูกแปรเปลี่ยนเป็นการปฏิบัติจริงผ่านกิจกรรมทางศาสนา พิธีกรรม และเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งทำให้อัตลักษณ์ดังกล่าวยังคงมีชีวิตอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คน ในอีกมิติหนึ่ง ผลการศึกษามีความแตกต่างบางประการจากแนวคิดแนวคิดการประดิษฐ์สร้างประเพณีของ Hobsbawm, E. & Ranger, T. อธิบายว่า ประเพณีและเรื่องเล่าหลายรูปแบบอาจถูกสร้างขึ้นใหม่เพื่อตอบสนองบริบททางสังคมและการเมืองของแต่ละยุคสมัย โดยผลการศึกษาครั้งนี้ พบว่า แม้ตำนานหลวงพ่อทวดจะมีการปรับเปลี่ยนวิธีการนำเสนอผ่านสื่อสมัยใหม่และเทคโนโลยีดิจิทัล แต่แก่นสารสำคัญของตำนาน เช่น ความศรัทธา คุณธรรม ความเสียสละ และความเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชุมชน ยังคงได้รับการรักษาไว้โดยชุมชนผู้สืบทอด จึงสะท้อนให้เห็นถึงพลวัตของอัตลักษณ์ที่สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้โดยไม่สูญเสียความหมายดั้งเดิม สำหรับประเด็นการอนุรักษ์ (Hobsbawm, E. & Ranger, T., 1983) ผลการศึกษาสอดคล้องกับแนวคิดแนวคิดมรดกวัฒนธรรมเชิงวิพากษ์ของ Smith, L. อธิบายว่ามรดกทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการทางสังคมมากกว่าการอนุรักษ์วัตถุหรือเรื่องเล่าเพียงอย่างเดียว โดยชุมชนต้องเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดความหมายและการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยครั้งนี้ขยายองค์ความรู้เพิ่มเติมว่า การอนุรักษ์ตำนานหลวงพ่อทวดในบริบทปัจจุบันควรพัฒนาไปสู่รูปแบบการจัดการเชิงระบบ โดยบูรณาการความร่วมมือระหว่างชุมชน วัด สถานศึกษา หน่วยงานภาครัฐ และภาควัฒนธรรม เพื่อพัฒนาเป็นฐานข้อมูลดิจิทัล เส้นทางการเรียนรู้เชิงวัฒนธรรม และแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับคนรุ่นใหม่ ข้อค้นพบที่น่าสนใจจากงานวิจัยครั้งนี้ คือ การอนุรักษ์ตำนานหลวงพ่อทวดไม่ควรมุ่งเพียงการเก็บรักษาเรื่องเล่า แต่ควรมุ่งสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงตำนานเข้ากับพื้นที่จริง ผ่านแนวคิด “หลักหมุดตามรอยหลวงพ่อทวด” ซึ่งประกอบด้วย หลักหมุดสำคัญตลอดเส้นทางชีวิตของหลวงพ่อทวด เช่น บ้านเกิด สำนักเรียน จุดเดินทางทางทะเล เหตุการณ์น้ำทะเลจืด วัดพะโคะ วัดช้างให้ และสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์อื่น ๆ แนวทางดังกล่าวจะช่วยให้การอนุรักษ์ก้าวข้ามการเก็บรักษาข้อมูลไปสู่การสร้างประสบการณ์เรียนรู้ที่มีชีวิต และทำให้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมได้รับการสืบทอดอย่างยั่งยืนในสังคมร่วมสมัย ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ตำนานหลวงพ่อทวดมิได้เป็นเพียงมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนอดีต แต่เป็นกลไกทางสังคมที่ยังคงทำหน้าที่สร้างความหมาย ความทรงจำร่วม และอัตลักษณ์ของชุมชนภาคใต้อย่างต่อเนื่อง

ขณะเดียวกัน การอนุรักษ์อย่างยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยการผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่น เทคโนโลยีสมัยใหม่ และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อให้ตำนานยังคงมีชีวิตและสามารถสร้างคุณค่าแก่สังคมในอนาคตได้อย่างแท้จริง (Smith, L., 2006)

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้นำเสนอองค์ความรู้ใหม่โดยอธิบายตำนานหลวงพ่อทวดในฐานะ “ระบบความรู้ทางวัฒนธรรมแบบบูรณาการ” ที่เชื่อมโยงมิติด้านศาสนา ความเชื่อ ค่านิยม และอัตลักษณ์ของชุมชนเข้าด้วยกัน ตำนานมิได้เป็นเพียงเรื่องเล่าในอดีต แต่เป็นองค์ความรู้ที่มีชีวิตและมีบทบาทต่อวิถีชีวิตของผู้คนในสังคม นอกจากนี้ งานวิจัยยังชี้ให้เห็นว่าตำนานหลวงพ่อทวดดำรงอยู่ผ่านความรู้สองระบบ ได้แก่ ความรู้แบบลายลักษณ์อักษรและความรู้แบบมุขปาฐะ ซึ่งทำหน้าที่เกื้อหนุนกันในการสืบทอดองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม ตลอดจนทำหน้าที่เป็นกลไกในการถ่ายทอดความเชื่อ ค่านิยม และสร้างอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน อีกทั้งยังเสนอแนวทางการอนุรักษ์ตำนานโดยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น เทคโนโลยีสมัยใหม่ และความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อให้มรดกทางวัฒนธรรมสามารถสืบทอดได้อย่างยั่งยืนในสังคมร่วมสมัย

ภาพที่ 1 แนวทางการอนุรักษ์ตำนานหลวงปู่ทวดในสังคมร่วมสมัย

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า ตำนานหลวงพ่อทวดมิได้มีความสำคัญเพียงในฐานะเรื่องเล่าแห่งความศักดิ์สิทธิ์ หากยังเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของชุมชนผ่านการถ่ายทอดความรู้ ความทรงจำร่วม พิธีกรรม และการปฏิบัติทางสังคมอย่างต่อเนื่อง ตำนานจึงทำหน้าที่เป็นทุนทางวัฒนธรรม สัญลักษณ์ร่วม และเครื่องมือในการสร้างอัตลักษณ์ ค่านิยม และความผูกพันของคนในชุมชนการอนุรักษ์และสืบทอดตำนานหลวงพ่อทวดควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนควบคู่กับการสนับสนุนจากภาครัฐ สถาบันการศึกษา และองค์กรทางวัฒนธรรม โดยพัฒนาฐานข้อมูลดิจิทัล แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม และการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่คนรุ่นใหม่อย่างเป็นระบบ รวมทั้งพัฒนา “โมเดลหลักหมุดตามรอยหลวงพ่อทวด” เพื่อเชื่อมโยงสถานที่สำคัญให้เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ การศึกษาครั้งต่อไปควรขยายการศึกษาเชิงเปรียบเทียบกับตำนานบุคคลศักดิ์สิทธิ์ในภูมิภาคอื่น และศึกษาบทบาทของสื่อดิจิทัลกับการรับรู้ของคนรุ่นใหม่ เพื่อทำความเข้าใจพลวัตของความศรัทธาและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในสังคมร่วมสมัยให้ลุ่มลึกยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2564). มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมภาคใต้. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวัฒนธรรม.

กระทรวงวัฒนธรรม. (2565). รายงานสถานการณ์ทางวัฒนธรรมของประเทศไทย พ.ศ. 2565. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวัฒนธรรม.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2550). ว่าด้วยประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: มติชน.

ประคอง นิมมานเหมินท์. (2551). คติชนวิทยา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระครูอดุลธรรมกิจ และคณะ. (2557). ความเชื่อและศรัทธาที่มีต่อหลวงพ่อทวดของพุทธศาสนิกชนในภาคใต้. สงขลา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมชาย ณ นคร และคณะ. (2559). หลวงพ่อทวดกับการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และการท่องเที่ยวเชิงศรัทธาในภาคใต้. สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2546). สังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: มติชน.

สุดแดน วิสุทธิลักษณ์. (2562). พลวัตมรดกวัฒนธรรมในสังคมไทยร่วมสมัย. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

สุพัตรา สุภาพ. (2558). สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

อคิน รพีพัฒน์. (2551). วัฒนธรรมคือความหมาย: มานุษยวิทยากับการศึกษาสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

อำนาจ บุญศรี. (2561). ตำนานหลวงพ่อทวดในฐานะคติชนร่วมสมัย. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 10(2), 45-62.

Anderson, B. (1983). Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism. London: Verso.

Bauman, R. (1986). Story, performance, and event: Contextual studies of oral narrative. Cambridge: Cambridge University Press.

Bourdieu, P. (1977). Outline of a theory of practice. Cambridge: Cambridge University Press.

Connerton, P. (1989). How societies remember. Cambridge: Cambridge University Press.

Creswell, J. W. (2013). Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches. (3rd ed.). Thousand Oaks: Sage Publications.

Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. (2011). The Sage handbook of qualitative research. (4th ed.). Thousand Oaks: Sage Publications.

Denzin, N. K. (1978). The research act: A theoretical introduction to sociological methods. (2nd ed.). New York: McGraw-Hill.

Dundes, A. (1980). Interpreting folklore. Bloomington: Indiana University Press.

Durkheim, E. (1912). The elementary forms of religious life. New York: Free Press.

Geertz, C. (1973). The interpretation of cultures. New York: Basic Books.

Hall, S. (1997). Representation: Cultural representations and signifying practices. London: Sage Publications.

Hobsbawm, E. & Ranger, T. (1983). The invention of tradition. Cambridge: Cambridge University Press.

Krippendorff, K. (2004). Content analysis: An introduction to its methodology. (2nd ed.). Thousand Oaks: Sage Publications.

Krueger, R. A. & Casey, M. A. (2015). Focus groups: A practical guide for applied research. (5th ed.). Thousand Oaks: Sage Publications.

Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. (1985). Naturalistic inquiry. Beverly Hills: Sage Publications.

Putnam, R. D. (2000). Bowling alone: The collapse and revival of American community. New York: Simon & Schuster.

Smith, L. (2006). Uses of heritage. London: Routledge.

Spradley, J. P. (1980). Participant observation. New York: Holt, Rinehart and Winston.

UNESCO. (2003). Convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage. Paris: UNESCO.

บทความวิชาการ

การศึกษาฐานสมรรถนะและการประเมินตามสภาพจริงเพื่อความสำเร็จของนักศึกษา Gen Z: การสังเคราะห์แนวทางปฏิบัติในยุคดิจิทัล*

COMPETENCY-BASED EDUCATION AND AUTHENTIC ASSESSMENT FOR GEN Z STUDENT SUCCESS: A SYNTHESIS OF PRACTICAL PATHWAYS IN THE DIGITAL ERA

ภูมิภาวิชญ์ ทิพย์ธีรเศวต[1], ธัญญารัตน์ สาริกา[2*]

Phumiphawit Thiptheerasawet[1], Thunyarut Sarika[2*]

[1]คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

[1]Faculty of Home Economics Technology, Rajamangala University of Technology Krungthep, Bangkok, Thailand

[2]กองบริหารทรัพยากรสุพรรณบุรี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ สุพรรณบุรี ประเทศไทย

[2]Suphan Buri Resource Administration Division, Rajamangala University of Technology Suvarnabhumi, Suphan Buri, Thailand

*Corresponding author E-mail: phumpawit.t@gmail.com

*Tel: 099-883-5158

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางการศึกษาฐานสมรรถนะ (Competency-Based Education: CBE) ร่วมกับการประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment) เพื่อพัฒนาความสำเร็จของนักศึกษา Gen Z ในยุคดิจิทัล โดยสังเคราะห์องค์ความรู้จากเอกสารไทยและต่างประเทศระหว่างปี 2020 - 2026 ภายใต้บริบทตลาดงานที่เปลี่ยนแปลงจากปัญญาประดิษฐ์ ระบบอัตโนมัติ ข้อมูลขนาดใหญ่ และการทำงานข้ามสาขา ซึ่งทำให้การศึกษาแบบเน้นเนื้อหาไม่เพียงพอต่อการผลิตบัณฑิตที่มีความพร้อมต่อการทำงานและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผลการวิเคราะห์พบว่า ช่องว่างสำคัญของการอุดมศึกษาไม่ได้อยู่ที่การขาดความรู้เพียงอย่างเดียว แต่อยู่ที่การไม่สามารถเชื่อมโยงผลลัพธ์การเรียนรู้ ภาระงานจริง หลักฐานสมรรถนะ เกณฑ์การประเมิน และข้อมูลย้อนกลับให้เป็นระบบเดียวกัน บทความจึงเสนอ “CBE-AAR Digital Implementation Model” เป็นกรอบปฏิบัติที่เชื่อมโยง 7 ขั้นตอน ได้แก่ การวิเคราะห์ช่องว่างสมรรถนะ การกำหนดผลลัพธ์เชิงสมรรถนะ การออกแบบย้อนกลับ การจัดการเรียนรู้เชิงรุกและดิจิทัล การสร้างหลักฐานการเรียนรู้ การประเมินด้วยรูบริกและแฟ้มสะสมงานดิจิทัล และการสะท้อนผลเพื่อปรับปรุงระดับบุคคลและหลักสูตร จุดเด่นของโมเดลนี้ คือ การเปลี่ยนการประเมินจากการตัดสินคะแนนปลายทางไปสู่ระบบพัฒนาสมรรถนะที่ตรวจสอบได้ โดยใช้ Digital Portfolio, Rubric, Feedback, Learning Evidence และความร่วมมือกับภาคอุตสาหกรรมเป็นกลไกสนับสนุน อีกทั้งยังช่วยให้อาจารย์ออกแบบการเรียนรู้ได้เป็นลำดับ มีหลักฐานรองรับการประเมิน และใช้ข้อมูลเพื่อปรับปรุงผู้เรียนได้อย่างต่อเนื่อง บทความเสนอว่า หากสถาบันอุดมศึกษานำโมเดลดังกล่าวไปใช้ จะช่วยยกระดับการออกแบบหลักสูตร การสอน และการประเมินผลให้สอดคล้อง

* Received 25 May 2026; Revised 24 June 2026; Accepted 6 July 2026

กับโลกงานดิจิทัล พร้อมส่งเสริมให้นักศึกษามีสมรรถนะ จริยธรรมดิจิทัล และความสามารถในการปรับตัวต่ออนาคตอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การศึกษาฐานสมรรถนะ, การประเมินตามสภาพจริง, การประเมินสมรรถนะ, การเรียนรู้ดิจิทัล, ผู้เรียนยุคดิจิทัลในอุดมศึกษา

Abstract

This academic article aims to analyze and synthesize approaches to Competency-Based Education (CBE) integrated with Authentic Assessment in order to enhance the success of Generation Z students in the digital era. The synthesis is based on Thai and international literature published between 2020 and 2026, within the context of a rapidly changing labor market driven by artificial intelligence, automation, big data, and interdisciplinary work. These changes indicate that content-based education alone is no longer sufficient for producing graduates who are prepared for employment and lifelong learning. The results of the analysis reveal that a key gap in higher education is not merely a lack of knowledge, but the inability to systematically connect learning outcomes, authentic tasks, competency evidence, assessment criteria, and feedback into a coherent system. Therefore, this article proposes the “CBE-AAR Digital Implementation Model” as a practical framework consisting of seven interrelated steps: competency gap analysis, formulation of competency-based learning outcomes, backward design, active and digital learning, development of learning evidence, assessment through rubrics and digital portfolios, and reflection for improvement at both individual and curriculum levels. The distinctive feature of this model lies in transforming assessment from a summative judgment of final scores into a verifiable competency development system supported by digital portfolios, rubrics, feedback, learning evidence, and collaboration with industry sectors. In addition, the model enables instructors to design learning experiences in a systematic sequence, provide evidence-based assessment, and use data for continuous learner improvement. The article argues that if higher education institutions apply this model, it can enhance curriculum design, instruction, and assessment in alignment with the digital world of work, while fostering students’ competencies, digital ethics, and capacity to adapt sustainably to future changes.

Keywords: Competency-Based Education, Authentic Assessment, Competency Assessment, Digital Learning, Digital Learners in Higher Education

บทนำ

การอุดมศึกษาในยุคดิจิทัลกำลังเผชิญแรงกดดันจากการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและตลาดงานอย่างต่อเนื่อง ทั้งปัญญาประดิษฐ์ การวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ ระบบอัตโนมัติ แพลตฟอร์มดิจิทัล และรูปแบบการทำงานข้ามสาขา ส่งผลให้ความรู้เชิงเนื้อหาซึ่งเคยเป็นแกนกลางของการจัดการศึกษาไม่เพียงพอต่อการสร้างบัณฑิตที่สามารถปรับตัวและทำงานได้จริงในบริบทใหม่ รายงานระดับสากลชี้ให้เห็นว่า ตลาดงานในอนาคตต้องการผู้ที่สามารถประยุกต์ความรู้ ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล แก้ปัญหาซับซ้อน ทำงานร่วมกับผู้อื่น และเรียนรู้ต่อเนื่องได้ด้วยตนเอง มิใช่เพียงผู้ที่จดจำหรืออธิบายเนื้อหาได้เท่านั้น (OECD, 2023a); (World Economic Forum, 2025) บริบทดังกล่าวเชื่อมโยงโดยตรงกับระบบอุดมศึกษาไทย ซึ่งกำลังอยู่ระหว่างการปรับเปลี่ยนจากการจัดการเรียนการสอนที่เน้นรายวิชาและเนื้อหา ไปสู่การจัดการศึกษาที่เน้นผลลัพธ์การเรียนรู้และหลักฐานเชิงประจักษ์ กรอบนโยบายด้านการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม พ.ศ. 2566 - 2570 ให้ความสำคัญกับการพัฒนากำลังคนสมรรถนะสูงเพื่อรองรับเศรษฐกิจและสังคมฐานนวัตกรรม ขณะที่มาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2565 กำหนดให้หลักสูตรต้องแสดงผลลัพธ์การเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างตรวจสอบได้ (คณะกรรมการมาตรฐานการอุดมศึกษา, 2565); (กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2565) อย่างไรก็ตาม ความท้าทายสำคัญของสถาบันอุดมศึกษาไทยมิได้อยู่ที่การกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ในเอกสารหลักสูตรเท่านั้น แต่อยู่ที่การแปลงผลลัพธ์ดังกล่าวให้เชื่อมโยงกับกิจกรรมการเรียนรู้ ภาระงานจริง เครื่องมือประเมิน หลักฐานสมรรถนะ และการใช้ข้อมูลย้อนกลับเพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างเป็นระบบ

ปัญหานี้ส่งผลโดยตรงต่อนักศึกษา Gen Z ซึ่งเติบโตมากับเทคโนโลยีดิจิทัลและคาดหวังว่าการเรียนรู้ต้องมีความหมาย เห็นผลลัพธ์ชัดเจน และนำไปใช้ได้จริงในชีวิตหรือเส้นทางอาชีพ ผู้เรียนกลุ่มนี้อาจเข้าถึงข้อมูลได้รวดเร็วและใช้เครื่องมือดิจิทัลได้หลากหลาย แต่ยังจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาสมรรถนะที่ลึกกว่า “การใช้เครื่องมือ” เช่น การคิดวิเคราะห์ การประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูล การใช้ AI อย่างมีจริยธรรม การสื่อสาร การทำงานร่วมกัน และการสร้างหลักฐานความสามารถของตนเองต่อสถานประกอบการ หากการเรียนการสอนยังเน้นการบรรยายและการสอบปลายภาคเป็นหลัก นักศึกษาอาจมีคะแนนรายวิชาแต่ขาดหลักฐานที่แสดงว่า “ทำอะไรได้จริง” ซึ่งเป็นข้อจำกัดสำคัญเมื่อต้องเข้าสู่การฝึกงาน สหกิจศึกษา หรือโลกการทำงานจริง ด้วยเหตุนี้การศึกษาฐานสมรรถนะจึงมีความสำคัญในฐานะแนวทางที่ช่วยเชื่อมโยงหลักสูตร การสอน การประเมิน และความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าด้วยกัน แนวทางนี้เปลี่ยนคำถามจาก “ผู้เรียนเรียนเนื้อหาอะไรแล้ว” ไปสู่ “ผู้เรียนสามารถใช้ความรู้นั้นทำอะไรได้ และมีหลักฐานใดพิสูจน์ได้” ขณะเดียวกัน การประเมินตามสภาพจริงทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการตรวจสอบสมรรถนะผ่านภาระงานที่ใกล้เคียงสถานการณ์จริง เช่น โครงงาน กรณีศึกษา สถานการณ์จำลอง แฟ้มสะสมงานดิจิทัล รูบริก การสะท้อนคิด และข้อมูลย้อนกลับ ซึ่งช่วยให้เห็นทั้งกระบวนการคิด การตัดสินใจ การปฏิบัติ และการพัฒนาของผู้เรียนมากกว่าการวัดความจำเพียงครั้งเดียว (UNESCO, 2023); (Vlachopoulos, D. & Makri, A., 2024)

จากปัญหาและความจำเป็นดังกล่าว บทความนี้จึงมุ่งวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาฐานสมรรถนะร่วมกับการประเมินตามสภาพจริง โดยกำหนดขอบเขตการวิเคราะห์ไว้ใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) ช่องว่างระหว่างการศึกษาแบบเน้นเนื้อหากับสมรรถนะที่ผู้เรียนต้องใช้จริงในยุคดิจิทัล 2) การออกแบบหลักสูตร

การเรียนรู้ และการประเมินให้เชื่อมโยงกันตั้งแต่ผลลัพธ์การเรียนรู้ ภาระงาน หลักฐาน รูบริก และข้อมูลย้อนกลับ และ 3) การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและความร่วมมือกับภาคอุตสาหกรรมเพื่อสนับสนุนการพัฒนาสมรรถนะของนักศึกษา Gen Z อย่างเป็นรูปธรรม การวิเคราะห์ดังกล่าวนำไปสู่การเสนอกรอบปฏิบัติ “CBE-AAR Digital Implementation Model” เพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับผู้บริหารและอาจารย์ในการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ และการประเมินผลที่ตอบสนองต่อโลกงานดิจิทัลและความสำเร็จของผู้เรียนอย่างยั่งยืน

บริบทและความจำเป็นในยุคดิจิทัล: Skill Gap, AI และผู้เรียน Gen Z

1. ช่องว่างของทักษะ: เหตุผลที่การศึกษาแบบเน้นเนื้อหาไม่เพียงพอ

การศึกษาแบบเน้นเนื้อหา (Content-based Education) ยังมีความสำคัญต่อการสร้างฐานความรู้ทางวิชาการ แต่ในบริบทของตลาดงานยุคดิจิทัล ความรู้เพียงอย่างเดียวไม่สามารถรับประกันได้ว่าผู้เรียนจะสามารถปฏิบัติงาน แก้ปัญหา หรือปรับตัวต่อสถานการณ์ใหม่ได้อย่างมีคุณภาพ รายงาน Future of Jobs Report 2025 ระบุว่า ทักษะด้าน AI, Big Data, Networks, Cybersecurity และ Technological Literacy จะมีความสำคัญเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และนายจ้างคาดว่าทักษะหลักในตลาดงานจะเปลี่ยนแปลงประมาณร้อยละ 39 ภายในปี 2030 (World Economic Forum, 2025) ประเด็นดังกล่าวสะท้อนว่า “ช่องว่างของทักษะ” มิได้หมายถึง การที่ผู้เรียนไม่มีความรู้เท่านั้น แต่หมายถึง การที่ผู้เรียนไม่สามารถแปลงความรู้ให้เป็นการปฏิบัติจริงในบริบทที่ซับซ้อน เปลี่ยนแปลงเร็ว และมีเทคโนโลยีเป็นตัวเร่งสำคัญ

ในบริบทของอุดมศึกษาไทย ความท้าทายมิได้อยู่ที่การประกาศใช้ผลลัพธ์การเรียนรู้หรือการปรับเอกสารหลักสูตรเพียงอย่างเดียว แต่อยู่ที่การทำให้ผลลัพธ์การเรียนรู้เหล่านั้นเชื่อมโยงกับกิจกรรมการเรียนรู้ ภาระงานจริง หลักฐานการเรียนรู้ เกณฑ์การประเมิน และข้อมูลย้อนกลับอย่างเป็นระบบ แม้กรอบนโยบายด้านการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม พ.ศ. 2566 - 2570 และมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2565 จะเน้นการผลิตบัณฑิตที่มีสมรรถนะและผลลัพธ์การเรียนรู้ที่ตรวจสอบได้ แต่ในทางปฏิบัติ หลายรายวิชายังคงวัดผลด้วยข้อสอบ รายงาน หรือการนำเสนอปลายภาคที่ไม่เพียงพอต่อการพิสูจน์ว่าผู้เรียน “ทำได้จริง” ในสถานการณ์ใกล้เคียงโลกงาน (คณะกรรมการมาตรฐานการอุดมศึกษา, 2565); (กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม, 2565)

ดังนั้น ปัญหาหลักของการอุดมศึกษาในยุคดิจิทัลจึงไม่ใช่การขาดเนื้อหา แต่คือ การขาดระบบเชื่อมโยงระหว่าง “เนื้อหา - สมรรถนะ - หลักฐาน - การประเมิน - การพัฒนา” อย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้ที่ยังเน้นการบรรยายและการสอบความจำอาจทำให้ผู้เรียนมีคะแนน แต่ไม่สามารถแสดงหลักฐานสมรรถนะต่อสถานประกอบการหรือสังคมได้ชัดเจน ในทางตรงกันข้าม การจัดการศึกษาฐานสมรรถนะช่วยเปลี่ยนเป้าหมายจาก “เรียนครบตามเนื้อหา” ไปสู่ “ใช้ความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะเพื่อปฏิบัติจริงได้” โดยมีการประเมินตามสภาพจริงเป็นกลไกตรวจสอบคุณภาพของสมรรถนะนั้น

ตารางที่ 1 การสังเคราะห์ช่องว่างระหว่างการศึกษาแบบเน้นเนื้อหาและการศึกษาฐานสมรรถนะในมุมมองของผู้เขียน

ประเด็นวิเคราะห์	สภาพที่พบในระบบอุดมศึกษา	ผลกระทบต่อนักศึกษา Gen Z	ข้อสังเคราะห์ของผู้เขียน
เป้าหมายการเรียนรู้	เน้นการครอบคลุมเนื้อหาและการสอบวัดความรู้	ผู้เรียนรู้เนื้อหา แต่ไม่มั่นใจว่าจะนำไปใช้ในงานจริงอย่างไร	หลักสูตรควรเริ่มจากสมรรถนะปลายทาง แล้วเลือกเนื้อหาเท่าที่จำเป็นต่อการปฏิบัติ
การออกแบบกิจกรรม	กิจกรรมบางส่วนเป็นงานรายงานหรืองานกลุ่มทั่วไป	ผู้เรียนทำงานเพื่อส่ง ไม่เห็นความเชื่อมโยงกับอาชีพหรือชีวิตจริง	ภาระงานควรมีโจทย์จริง ผู้ใช้จริง หรือเงื่อนไขคล้ายวิชาชีพ
การประเมินผล	คะแนนมักมาจากข้อสอบหรือผลงานปลายภาค	ผู้เรียนได้รับคะแนน แต่ไม่มีหลักฐานแสดงพัฒนาการหรือสมรรถนะ	ต้องใช้หลักฐานหลายประเภท เช่น ชิ้นงาน กระบวนการ Feedback และ Reflection
การใช้ AI	AI ถูกมองเป็นทั้งเครื่องมือช่วยและความเสี่ยงด้านการทุจริต	ผู้เรียนอาจใช้ AI สร้างงานโดยไม่เกิดการคิดเชิงลึก	ควรประเมินกระบวนการคิด การอธิบายเหตุผล การตรวจสอบข้อมูล และจริยธรรมการใช้ AI
การพัฒนาผู้เรียน	การให้ Feedback มักเกิดหลังส่งงานสุดท้าย	ผู้เรียนไม่มีโอกาสปรับปรุงงานจากข้อเสนอแนะ	ต้องออกแบบ Milestone หลายรอบ เพื่อให้ Feedback กลายเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้

จากตารางที่ 1 จะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนผ่านสู่การศึกษาฐานสมรรถนะไม่ใช่เพียงการเพิ่มกิจกรรม Active Learning หรือการใช้เทคโนโลยีในรายวิชา แต่เป็นการปรับระบบคิดของหลักสูตรและการประเมินผลทั้งหมด โดยผู้เขียนเห็นว่า “สมรรถนะ” จะเกิดขึ้นจริงเมื่อผู้เรียนได้เผชิญโจทย์ที่มีความหมาย ได้สร้างหลักฐาน ได้รับข้อมูลย้อนกลับ และได้ปรับปรุงผลงานก่อนการตัดสินผลขั้นสุดท้าย

2. ผู้เรียน Gen Z กับความหมายของการเรียนรู้ในยุค AI

นักศึกษา Gen Z เติบโตมากับอินเทอร์เน็ต สมาร์ตโฟน สื่อสังคมออนไลน์ และเครื่องมือดิจิทัล จึงคุ้นเคยกับการเข้าถึงข้อมูลอย่างรวดเร็ว การเรียนรู้หลายรูปแบบ และการได้รับข้อมูลย้อนกลับทันที งานวิจัยของ Chan, C. K. Y. & Lee, K. K. W. ชี้ว่า Gen Z มีแนวโน้มเปิดรับการใช้ Generative AI เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้เฉพาะบุคคลและเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน อย่างไรก็ตาม ความสามารถในการใช้เครื่องมือดิจิทัลไม่ได้หมายความว่าผู้เรียนมีสมรรถนะดิจิทัลอย่างสมบูรณ์ เพราะยังต้องได้รับการพัฒนาเรื่องการคิดเชิงวิพากษ์ การตรวจสอบแหล่งข้อมูล การอ้างอิงอย่างถูกต้อง การสื่อสารอย่างรับผิดชอบ และจริยธรรมในการใช้ AI (Chan, C. K. Y. & Lee, K. K. W., 2023)

เมื่อมองจากชีวิตจริงของนักศึกษา Gen Z ในอุดมศึกษา จะพบว่า ผู้เรียนจำนวนมากต้องเผชิญคำถามสำคัญ เช่น สิ่งที่เรียนจะนำไปใช้ทำอะไรได้ ผลงานที่ทำสามารถใช้สมัครฝึกงานหรือสหกิจศึกษาได้หรือไม่ และตนเองมีหลักฐานใดที่แสดงความสามารถมากกว่าเกรดเฉลี่ย การเรียนรู้ที่ไม่มีภาระงานจริงหรือไม่มีหลักฐานเชิงประจักษ์

จึงอาจไม่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนกลุ่มนี้ ในขณะที่การเรียนรู้ผ่านโครงงาน กรณีศึกษา สถานการณ์จำลอง และแฟ้มสะสมงานดิจิทัลช่วยให้ผู้เรียนเห็นความเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎี การปฏิบัติ และเส้นทางอาชีพชัดเจนขึ้น (Chernikova, O. et al., 2020); (Larsen, I. B., 2025)

อย่างไรก็ตาม การกล่าวว่า Gen Z ต้องการเรียนผ่านเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียวเป็นข้อสรุปที่ควรระมัดระวัง เพราะเทคโนโลยีเป็นเพียงเครื่องมือสนับสนุน ไม่ใช่สาระสำคัญของการเรียนรู้ สมรรถนะที่จำเป็น เช่น การคิดอย่างมีเหตุผล ความรับผิดชอบ การทำงานร่วมกัน และจริยธรรม ไม่สามารถเกิดขึ้นจากการใช้ AI หรือ LMS เพียงลำพัง แต่ต้องอาศัยการออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีเป้าหมายชัดเจน มีการโค้ช มีการตั้งคำถาม และมีพื้นที่ให้ผู้เรียนสะท้อนคิด (Chan, C. K. Y. & Lee, K. K. W., 2023); (UNESCO, 2024a)

ด้วยเหตุนี้ จุดเปลี่ยนสำคัญของการจัดการเรียนรู้สำหรับ Gen Z จึงไม่ใช่การเปลี่ยนจากห้องเรียนปกติไปสู่ห้องเรียนดิจิทัลเท่านั้น แต่คือ การเปลี่ยนจากการเรียนรู้ที่เน้นการรับข้อมูลไปสู่การเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนสร้างหลักฐานสมรรถนะของตนเองได้จริง ประเด็นนี้นำไปสู่ความจำเป็นของการจัดการศึกษาฐานสมรรถนะ ซึ่งทำหน้าที่เชื่อมโยงความรู้ ทักษะ คุณลักษณะ เทคโนโลยี และการประเมินให้เป็นระบบเดียวกัน

แนวคิดการจัดการศึกษาฐานสมรรถนะ: จากเนื้อหาไปสู่ความสามารถที่แสดงได้จริง

สมรรถนะ (Competency) ในบทความนี้ หมายถึง ความสามารถเชิงบูรณาการ ที่ประกอบด้วย ความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะ ซึ่งแสดงออกผ่านการปฏิบัติในบริบทจริงได้อย่างเหมาะสม การกำหนดสมรรถนะจึงไม่ควรหยุดอยู่ที่คำว่า “เข้าใจ” หรือ “ตระหนัก” แต่ควรระบุพฤติกรรมที่สังเกตและประเมินได้ เช่น วิเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งที่น่าเชื่อถือ ออกแบบแนวทางแก้ปัญหา สร้างสื่อดิจิทัลโดยคำนึงถึงจริยธรรม หรือประเมินผลกระทบของการใช้ AI ต่อผู้ใช้และสังคม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2566); (Vuorikari, R. et al., 2022)

หัวใจของการศึกษาฐานสมรรถนะ คือ การเริ่มต้นจากผลลัพธ์ปลายทางของผู้เรียน แล้วออกแบบการเรียนรู้และการประเมินให้สอดคล้องกันทั้งระบบ กล่าวคือ สมรรถนะต้องถูกแปลงเป็นผลลัพธ์การเรียนรู้ ภาระงาน หลักฐาน เกณฑ์ประเมิน และข้อมูลย้อนกลับ หากรายวิชากำหนดสมรรถนะด้านการแก้ปัญหาเชิงดิจิทัล ผู้สอนไม่ควรประเมินเพียงการสอบนิยามหรือแนวคิด แต่ควรให้ผู้เรียนวิเคราะห์สถานการณ์จริง ใช้ข้อมูลและเครื่องมือดิจิทัล เสนอแนวทางแก้ปัญหา อธิบายเหตุผล และสะท้อนข้อจำกัดของผลงานตนเอง (Cano, E. et al., 2023); (Hu, A. et al., 2025)

อย่างไรก็ตาม การนำ CBE ไปใช้ในอุดมศึกษาไทยมีข้อท้าทายสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก อาจารย์บางส่วนอาจเข้าใจ CBE เป็นเพียงการเขียนผลลัพธ์การเรียนรู้ในเอกสารหลักสูตร แต่ยังไม่สามารถออกแบบภาระงานและหลักฐานให้สอดคล้องกัน ประการที่สอง ระบบประเมินผลของรายวิชายังยึดกับคะแนนสอบและคะแนนงานปลายภาคเป็นหลัก ทำให้ไม่เห็นพัฒนาการของสมรรถนะระหว่างทาง และประการที่สาม การใช้เทคโนโลยียังมักอยู่ในระดับการส่งงานหรือจัดเก็บไฟล์ มากกว่าการใช้ข้อมูลเพื่อวิเคราะห์พัฒนาการของผู้เรียน ดังนั้น การขับเคลื่อน CBE จึงต้องมาพร้อมระบบประเมินตามสภาพจริงและการใช้เทคโนโลยีอย่างมีเป้าหมาย (คณะกรรมการมาตรฐานการอุดมศึกษา, 2565); (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2567)

การออกแบบหลักสูตรแบบย้อนกลับและการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างสมรรถนะ

1. การออกแบบแบบย้อนกลับ: เริ่มจากสิ่งที่นักศึกษาต้องทำได้

การออกแบบหลักสูตรแบบย้อนกลับ (Backward Design) ในบริบท CBE คือ การเริ่มจากสิ่งที่ผู้เรียนต้องทำได้จริง แล้วจึงกำหนดหลักฐานการเรียนรู้ เครื่องมือประเมิน กิจกรรม และเนื้อหาที่จำเป็น วิธีคิดนี้ช่วยลดปัญหา “สอนครบแต่ไม่รู้ว่าผู้เรียนทำได้หรือไม่” และช่วยให้รายวิชามีเส้นทางการพัฒนาสมรรถนะที่ชัดเจน

ตัวอย่างเช่น ในรายวิชาด้านคหกรรมศาสตร์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ อาจกำหนดผลลัพธ์ว่า “นักศึกษาสามารถออกแบบผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์จากวัสดุท้องถิ่นหรือวัสดุเหลือใช้ โดยวิเคราะห์ผู้ใช้ คำนวณต้นทุน สร้างต้นแบบ รับข้อเสนอแนะ และนำเสนอคุณค่าของผลิตภัณฑ์ได้อย่างมีเหตุผล” ผลลัพธ์ดังกล่าวไม่สามารถวัดได้ด้วยข้อสอบเพียงอย่างเดียว แต่ต้องใช้ภาระงานที่ให้ผู้เรียนลงมือทำจริง มีการเก็บหลักฐานกระบวนการ และมีการประเมินด้วยรูบริกหลายมิติ เช่น ความถูกต้องทางวิชาการ ความคิดสร้างสรรค์ ความเป็นไปได้เชิงตลาด ความยั่งยืน และการสื่อสารคุณค่าของผลงาน (Hu, A. et al., 2025); (Vlachopoulos, D. & Makri, A., 2024)

ตารางที่ 2 ตัวอย่างการแปลงสมรรถนะ K-S-A สู่การออกแบบรายวิชาแบบมีกรณีปฏิบัติ

องค์ประกอบ	แนวคำถามออกแบบ	ตัวอย่างรายวิชา: การออกแบบผลิตภัณฑ์คหกรรมศาสตร์เพื่อชุมชน
Knowledge	ผู้เรียนต้องรู้อะไรจึงจะปฏิบัติได้	หลักการออกแบบผลิตภัณฑ์ การวิเคราะห์ผู้ใช้ การคำนวณต้นทุน แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และจริยธรรมการใช้ข้อมูล
Skills	ผู้เรียนต้องทำอะไรได้	สำรวจปัญหาชุมชน ออกแบบต้นแบบ ทดลองใช้ ปรับปรุงผลิตภัณฑ์ คำนวณต้นทุน และนำเสนอผลงาน
Attributes	ผู้เรียนต้องมีคุณลักษณะใด	รับผิดชอบต่อผู้ใช้ เปิดรับ Feedback ทำงานร่วมกับทีม เคารพภูมิปัญญาท้องถิ่น และใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม
Authentic Task	ภาระงานจริง คืออะไร	พัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์จากวัสดุท้องถิ่นหรือวัสดุเหลือใช้เพื่อแก้ปัญหาหรือเพิ่มมูลค่าให้ชุมชน
Evidence	ใช้หลักฐานใดประเมิน	รายงานสำรวจผู้ใช้ แบบร่างผลิตภัณฑ์ ภาพ/วิดีโอกระบวนการต้นแบบจริง Feedback จากผู้ใช้ และ Digital Portfolio
Assessment Criteria	คุณภาพของงานวัดจากอะไร	ความสอดคล้องกับปัญหา ความคิดสร้างสรรค์ ความเป็นไปได้ต้นทุน ความยั่งยืน การใช้ข้อมูล และการสะท้อนคิดหลังปรับปรุง

จากตารางที่ 2 แสดงให้เห็นว่า การออกแบบรายวิชาเชิงสมรรถนะไม่ใช่การเพิ่มงานให้ผู้เรียนมากขึ้น แต่เป็นการทำให้ทุกงานมีความหมายและสัมพันธ์กับผลลัพธ์ที่ต้องการ ผู้เขียนเห็นว่า จุดสำคัญของ CBE อยู่ที่การทำให้ผู้เรียนเห็นเส้นทางของตนเองตั้งแต่เริ่มต้นว่า ต้องพัฒนาสมรรถนะใด ใช้หลักฐานอะไรพิสูจน์ และจะปรับปรุงคุณภาพงานจาก Feedback อย่างไร

2. กลยุทธ์การจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างสมรรถนะ

กลยุทธ์ที่เหมาะกับ CBE ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือทำ ตัดสินใจ รับผิดชอบ และสะท้อนผลการเรียนรู้ Active Learning, Project-based Learning, Virtual Case Studies, Simulation, Micro-credentials และ Industry-linked Learning ล้วนสามารถใช้สนับสนุน CBE ได้ แต่ต้องออกแบบอย่างมีเกณฑ์ ไม่ใช่นำมาใช้เป็นกิจกรรมเสริมแบบแยกส่วน (Chernikova, O. et al., 2020)

Project-based Learning (PBL) เหมาะกับ CBE เพราะให้ผู้เรียนทำงานกับปัญหาที่มีบริบท มีผู้ใช้จริงหรือมีข้อจำกัดคล้ายวิชาชีพ งานทบทวนด้าน PBL ในสาขาบริหารและการจัดการระบุว่า PBL ช่วยเพิ่ม engagement และการพัฒนาสมรรถนะ แต่ก็มีความท้าทายเรื่องความซับซ้อนของโครงการ ทรัพยากร และการประเมินผล ดังนั้นผู้สอนต้องออกแบบโครงงานให้มีขอบเขตชัดมี Milestone มี Feedback และมีรูบริกที่สอดคล้องกับสมรรถนะ (Larsen, I. B., 2025)

การใช้กรณีศึกษาเสมือนจริงและสถานการณ์จำลองในโลกดิจิทัลช่วยให้ผู้เรียนฝึกตัดสินใจในบริบทที่ปลอดภัยก่อนลงมือจริง เช่น การจำลองสถานการณ์การบริการลูกค้า การจัดการวิกฤตในองค์กร การวิเคราะห์ข้อมูลผู้บริโภค การออกแบบบทเรียนดิจิทัล หรือการทดสอบแผนธุรกิจขนาดเล็ก วิธีนี้ทำให้ผู้เรียนเห็นผลลัพธ์จากการตัดสินใจและสามารถเรียนรู้จากความผิดพลาดโดยไม่ก่อผลเสียจริงต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Chernikova, O. et al., 2020); (Hu, A. et al., 2025)

3. Micro-credentials และ Digital Badges: การแบ่งสมรรถนะเป็นหน่วยย่อยที่สะสมได้

ในเชิงวิพากษ์ Micro-credentials มีประโยชน์ต่อการแบ่งสมรรถนะเป็นหน่วยย่อยและช่วยให้ผู้เรียนสะสมหลักฐานความสำเร็จได้เป็นระยะ แต่ในบริบทอุดมศึกษาไทยยังมีข้อจำกัด เช่น การยอมรับจากสถานประกอบการ ความน่าเชื่อถือของผู้ออก Badge ระบบจัดเก็บ Metadata และความเชื่อมโยงกับหน่วยกิตหรือผลลัพธ์ระดับหลักสูตร หากออกแบบไม่รอบคอบ Micro-credentials อาจกลายเป็นเพียงใบรับรองกิจกรรมระยะสั้นที่ไม่ได้สะท้อนสมรรถนะจริง ดังนั้น สถาบันควรกำหนดว่า Badge แต่ละรายการต้องมีผลลัพธ์ เกณฑ์ หลักฐาน ระดับความสามารถ และผู้รับรองอย่างชัดเจน (European Commission, 2024); (OECD, 2023b)

ตารางที่ 3 กลยุทธ์การเรียนรู้เชิงสมรรถนะและตัวอย่างการนำไปใช้จริง

กลยุทธ์	สมรรถนะที่พัฒนา	ตัวอย่างภาระงานเชิงรูปธรรม	หลักฐานการเรียนรู้
Project-based Learning	การแก้ปัญหา การทำงานเป็นทีม การจัดการโครงการ	นักศึกษาพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน 1 ชิ้น โดยเริ่มจากสำรวจผู้ใช้จริง คำนวณต้นทุน และทดสอบต้นแบบ	ต้นแบบผลิตภัณฑ์ รายงานต้นทุน แบบสำรวจผู้ใช้ วิดีโอกระบวนการ และ Feedback จากชุมชน
Virtual Case Studies	การคิดวิเคราะห์ การตัดสินใจจริยธรรมดิจิทัล	วิเคราะห์กรณีองค์กรใช้ AI คัดเลือกบุคลากรแล้วเกิดอคติในข้อมูล พร้อมเสนอแนวทางลดความเสี่ยง	แผนวิเคราะห์เหตุผล แผนจัดการความเสี่ยง บันทึกการอภิปราย และ Reflection
Simulation	ทักษะปฏิบัติ การสื่อสาร การจัดการสถานการณ์	จำลองสถานการณ์การนำเสนอผลิตภัณฑ์ต่อผู้ประกอบการและตอบคำถามด้านต้นทุน คุณภาพ และผู้ใช้	วิดีโอการนำเสนอ แบบสังเกตรูบริกการสื่อสาร และข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ

ตารางที่ 3 กลยุทธ์การเรียนรู้เชิงสมรรถนะและตัวอย่างการนำไปใช้จริง (ต่อ)

กลยุทธ์	สมรรถนะที่พัฒนา	ตัวอย่างภาระงานเชิงรูปธรรม	หลักฐานการเรียนรู้
Micro-credentials	สมรรถนะย่อยที่วัดและรับรองได้	ทำภาระงานย่อย 3 ชิ้น ได้แก่ วิเคราะห์ข้อมูลผู้ใช้ ออกแบบต้นแบบ และประเมินผลจาก Feedback เพื่อรับ Badge	Badge พร้อม Metadata ระบุผลลัพธ์ เกณฑ์ หลักฐาน ระดับคุณภาพ และผู้รับรอง
Industry-linked Learning	ความพร้อมทำงานมาตรฐานวิชาชีพ	ให้สถานประกอบการหรือชุมชนร่วมกำหนดโจทย์ และร่วมให้ Feedback ต่อผลงานรอบกลางภาค	รูบริกร่วม คะแนนร่วม ความเห็นผู้เชี่ยวชาญ และแผนปรับปรุงผลงาน

จากตารางที่ 3 แสดงให้เห็นว่า กลยุทธ์การเรียนรู้เชิงสมรรถนะควรมุ่งให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงผ่านภาระงานที่มีบริบทใกล้เคียงโลกงาน โดยแต่ละกลยุทธ์ช่วยพัฒนาสมรรถนะที่แตกต่างกัน ทั้งการแก้ปัญหา การคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร การทำงานร่วมกัน และความพร้อมทางวิชาชีพ ขณะเดียวกัน หลักฐานการเรียนรู้ เช่น ชิ้นงาน วิดีโอ Reflection, Badge, Rubric และ Feedback จากผู้เกี่ยวข้อง ช่วยให้การประเมินสมรรถนะมีความชัดเจน ตรวจสอบได้ และนำไปพัฒนาผู้เรียนต่อได้อย่างเป็นรูปธรรม

การประเมินผลตามสภาพจริง: จากการสอบสู่การแสดงสมรรถนะ

1. จาก “สอบ” เป็น “แสดง”: หลักคิดของ Authentic Assessment

การประเมินตามสภาพจริง คือ การประเมินที่ให้ผู้เรียนแสดงความสามารถผ่านงานที่มีความหมายใกล้เคียงสถานการณ์จริง และสะท้อนการใช้ความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะร่วมกัน งานทบทวนวรรณกรรมของ Vlachopoulos, D. & Makri, A. พบว่า Authentic Assessment ในอุดมศึกษาช่วยพัฒนาทักษะศตวรรษที่ 21 และความพร้อมต่อการจ้างงาน เพราะผู้เรียนต้องประยุกต์สิ่งที่เรียนในบริบทที่ซับซ้อนมากกว่าข้อสอบมาตรฐาน (Vlachopoulos, D. & Makri, A., 2024)

ในบริบท AI การประเมินตามสภาพจริงมีความสำคัญมากขึ้น เพราะงานที่เน้นการผลิตข้อความหรือคำตอบสำเร็จรูปอาจถูกช่วยโดย AI ได้ง่าย ขณะที่งานที่ต้องออกแบบกระบวนการ เก็บข้อมูลจริง อธิบายเหตุผล ป้องกันความเสี่ยง นำเสนอ และตอบคำถามเชิงลึก จะทำให้เห็นสมรรถนะของผู้เรียนมากกว่า อย่างไรก็ตาม การประเมินตามสภาพจริง มิได้หมายถึง การเลิกสอบทั้งหมด แต่หมายถึง การใช้การสอบเป็นเพียงส่วนหนึ่งของระบบหลักฐานที่กว้างกว่า โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการคิด พัฒนาการ และคุณภาพของผลงาน (UNESCO, 2023); (Hu, A. et al., 2025)

2. เครื่องมือการประเมินสมัยใหม่: Digital Portfolio, Peer Assessment และ Rubrics

เครื่องมือสำคัญ ได้แก่ Rubrics, Digital Portfolio, Peer Assessment และ Reflection โดย Rubrics ควรระบุระดับคุณภาพอย่างชัดเจน ไม่ใช้คำกว้าง เช่น ดีมาก ดี พอใช้ โดยไม่มีคำอธิบายพฤติกรรมรองรับ ส่วน Digital Portfolio ควรรวบรวมทั้งชิ้นงาน หลักฐานกระบวนการ Feedback และการปรับปรุงงาน เพื่อให้เห็นว่า ผู้เรียนไม่ได้เพียงทำงานสำเร็จ แต่เรียนรู้และพัฒนางานอย่างไร (Cano, E. et al., 2023); (Vlachopoulos, D. & Makri, A., 2024)

บทบาทของเทคโนโลยี: LMS, Learning Analytics, AI Feedback และ Digital Portfolio

1. Learning Management Systems และ Learning Analytics

LMS และ Learning Analytics ควรถูกใช้มากกว่าการส่งไฟล์หรือประกาศงาน โดยควรเป็นระบบติดตามพัฒนาการสมรรถนะรายบุคคล โดยเฉพาะในชั้นเรียนขนาดใหญ่ที่อาจารย์ไม่สามารถให้ Feedback รายละเอียดแก่ผู้เรียนทุกคนได้พร้อมกัน แนวทางที่เป็นไปได้ คือ การแบ่งภาระงานออกเป็น Milestone การใช้รูบริกออนไลน์ การให้ Peer Feedback ก่อนอาจารย์ประเมิน การใช้ AI ช่วยให้ Feedback เบื้องต้น และการใช้ Dashboard เพื่อตรวจจับกลุ่มผู้เรียนที่ต้องการความช่วยเหลือ (Hu, A. et al., 2025); (สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2566)

อย่างไรก็ดี การใช้ข้อมูลต้องคำนึงถึงความเป็นส่วนตัว ความปลอดภัย และความเป็นธรรม ผู้เรียนควรรู้ว่าข้อมูลใดถูกเก็บ ใช้เพื่ออะไร และจะได้รับประโยชน์อย่างไร การใช้ Analytics โดยไม่มีคำอธิบายหรือไม่มีโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม อาจทำให้เกิดการควบคุมมากกว่าการพัฒนา

ตารางที่ 4 แนวทางใช้ LMS, Learning Analytics และ AI Feedback ในชั้นเรียนขนาดใหญ่

ขั้นตอน	วิธีดำเนินการ	เครื่องมือสนับสนุน	ข้อควรระวัง
1. แบ่งงานเป็น Milestone	แบ่งภาระงานใหญ่เป็น 4 รอบ ได้แก่ แนวคิด แบบร่าง ทดลองใช้ และผลงานสมบูรณ์	LMS Assignment, Calendar, Checklist	อย่าให้ Milestone กลายเป็นภาระเอกสาร ควรผูกกับการปรับปรุงงานจริง
2. ใช้รูบริกออนไลน์	สร้างรูบริกเดียวกันสำหรับ Self, Peer และ Teacher Assessment	LMS Rubric, Google Form, Spreadsheet	ต้องอธิบายเกณฑ์พร้อมตัวอย่างงานก่อนให้ผู้เรียนใช้
3. ใช้ AI Feedback เบื้องต้น	ให้ AI ช่วยตรวจโครงสร้าง ความครบถ้วน หรือเสนอคำถามปรับปรุง	Generative AI, Feedback Template	ห้ามใช้ AI ตัดสินคะแนนสุดท้าย และต้องให้ผู้เรียนเปิดเผยการใช้ AI
4. ใช้ Peer Review	ให้ผู้เรียนประเมินงานเพื่อนตามรูบริกก่อนส่งอาจารย์	LMS Discussion, Peer Review Tool	ต้องฝึกการให้ Feedback ที่สร้างสรรค์และอ้างอิงเกณฑ์
5. ใช้ Dashboard ติดตาม	ดูว่านักศึกษาคนใดไม่ส่งงาน คะแนนรูบริกต่ำหรือไม่ปรับปรุงงาน	LMS Analytics, Spreadsheet Dashboard	ต้องใช้ข้อมูลเพื่อช่วยเหลือ ไม่ใช่เพื่อตีตราผู้เรียน
6. ตรวจสอบความแท้ของผลงาน	ใช้การนำเสนอปากเปล่า การตอบคำถาม และ Reflection	Oral Defense, Reflection Form	ควรประเมินกระบวนการคิด ไม่ใช่จับผิดการใช้เทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว

จากตารางที่ 4 แสดงให้เห็นว่า การใช้ LMS, Learning Analytics และ AI Feedback ในชั้นเรียนขนาดใหญ่ควรมุ่งเน้นการจัดระบบการเรียนรู้และการประเมินให้เป็นขั้นตอน โดยเริ่มจากการแบ่งภาระงานเป็นช่วงย่อย ใช้รูบริกออนไลน์และการประเมินโดยเพื่อนเพื่อลดภาระอาจารย์ ควบคู่กับการใช้ AI ให้ข้อเสนอแนะเบื้องต้นและใช้ Dashboard เพื่อติดตามผู้เรียนที่ต้องการความช่วยเหลือ ทั้งนี้ การใช้เทคโนโลยีต้องอยู่ภายใต้หลักจริยธรรม ความโปร่งใส และการประเมินกระบวนการคิดของผู้เรียนเป็นสำคัญ

2. AI และ Feedback: โอกาสและข้อควรระวัง

ในเชิงจริยธรรม การใช้ AI ในการประเมินต้องยึดหลักมนุษย์เป็นศูนย์กลาง อาจารย์ควรกำหนดข้อตกลงระดับรายวิชาให้ชัดเจน เช่น งานใดใช้ AI ได้ ใช้ได้ในขั้นใด ต้องเปิดเผย Prompt หรือไม่ ต้องตรวจสอบข้อมูลอย่างไร และผู้เรียนต้องอธิบายบทบาทของ AI ในผลงานอย่างไร แนวทางนี้ช่วยเปลี่ยน AI จากความเสี่ยงด้านทุจริตทางวิชาการให้เป็นเครื่องมือฝึกความรับผิดชอบ การคิดเชิงวิพากษ์ และจริยธรรมดิจิทัล (UNESCO, 2023); (UNESCO, 2024a); (UNESCO, 2024b)

3. ตัวอย่างการนำ CBE-AAR Digital Implementation Model ไปใช้ในรายวิชา

เพื่อให้เห็นภาพการนำโมเดล CBE-AAR ไปใช้จริง สามารถยกตัวอย่างรายวิชา “การออกแบบผลิตภัณฑ์คหกรรมศาสตร์เพื่อชุมชน” ซึ่งมีผู้เรียน จำนวน 40 - 60 คน โดยกำหนดสมรรถนะหลัก 3 ด้าน ได้แก่ การวิเคราะห์ปัญหาผู้ใช้ การออกแบบผลิตภัณฑ์อย่างสร้างสรรค์ และการประเมินคุณค่าผลงานจาก Feedback จริง

ตารางที่ 5 ตัวอย่างกระบวนการใช้ CBE-AAR ในรายวิชา

ขั้นตอน CBE-AAR	การดำเนินการในรายวิชา	หลักฐาน/เครื่องมือ
1. วิเคราะห์ช่องว่างสมรรถนะ	สำรวจความสามารถเดิมของผู้เรียนด้านการออกแบบ ต้นทุน และการใช้ข้อมูล	แบบประเมินตนเอง Pre-assessment
2. กำหนดผลลัพธ์เชิงสมรรถนะ	ผู้เรียนสามารถพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ที่ตอบโจทย์ผู้ใช้และอธิบายคุณค่าได้	CLO และ Competency Map
3. ออกแบบย้อนกลับ	กำหนดผลงานสุดท้ายก่อน แล้วออกแบบกิจกรรมย้อนกลับเป็น 4 Milestone	Course Design Table
4. จัดการเรียนรู้เชิงรุกและดิจิทัล	ให้ผู้เรียนสำรวจผู้ใช้ ออกแบบต้นแบบ ใช้ AI ช่วยระดมแนวคิด และตรวจสอบข้อมูล	PBL, AI Use Log, LMS
5. สร้างหลักฐานการเรียนรู้	ผู้เรียนเก็บภาพ วิดีโอ แบบร่าง Feedback และการปรับปรุงงาน	Digital Portfolio
6. ประเมินด้วยรูบริก	ใช้รูบริกด้านปัญหา ความคิดสร้างสรรค์ ความเป็นไปได้ ต้นทุน และการนำเสนอ	Analytic Rubric
7. สะท้อนผลและปรับปรุง	ผู้เรียนเขียน Reflection ว่า Feedback ทำให้ปรับปรุงงานอย่างไร	Reflection Report และ Portfolio ฉบับสมบูรณ์

จากตารางที่ 5 ตัวอย่างดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า CBE-AAR ไม่ได้เป็นเพียงโมเดลเชิงแนวคิด แต่สามารถแปลงเป็นกระบวนการรายวิชาได้อย่างเป็นขั้นตอน ผู้เรียนจะได้รับโอกาสเรียนรู้จากสถานการณ์จริง พัฒนาผลงานหลายรอบ และมีหลักฐานสมรรถนะที่ใช้ต่อยอดในการฝึกงาน สหกิจศึกษา หรือสมัครงานได้ ขณะเดียวกันอาจารย์สามารถใช้ข้อมูลจากรูบริกและ Portfolio เพื่อปรับปรุงการสอนในรุ่นถัดไปได้อย่างเป็นระบบ

วิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างสมรรถนะกับความสำเร็จของนักศึกษา Gen Z

ความสำเร็จของนักศึกษา Gen Z ไม่ควรถูกวัดเพียงคะแนนเฉลี่ยสะสม แต่ควรมองเป็นความสามารถในการเรียนรู้ ปรับตัว ทำงานจริง สื่อสารคุณค่าของตน และใช้เทคโนโลยีอย่างรับผิดชอบ หากใช้กรอบนี้ สมรรถนะจึงเป็นสะพานเชื่อมระหว่างหลักสูตรกับความสำเร็จของผู้เรียนใน 4 มิติ ได้แก่ ความสำเร็จทางวิชาการ ความสำเร็จทางวิชาชีพ ความสำเร็จด้านตัวตนและการเรียนรู้ตลอดชีวิต และความสำเร็จด้านพลเมืองดิจิทัล

มิติแรก ความสำเร็จทางวิชาการเกิดจากการที่ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาเชิงลึกและสามารถนำไปใช้ในภาระงานที่ท้าทาย การประเมินตามสภาพจริงช่วยให้ผู้เรียนเชื่อมทฤษฎีกับการปฏิบัติ ทำให้ความรู้ไม่หยุดอยู่ที่การจำ แต่พัฒนาไปสู่การวิเคราะห์ สร้างสรรค์ และสะท้อนคิด

มิติที่สอง ความสำเร็จทางวิชาชีพเกิดจากการที่ผู้เรียนมีผลงาน หลักฐาน และ Micro-credentials ที่แสดงความสามารถต่อผู้ประกอบการได้ โดยเฉพาะสมรรถนะที่ตลาดงานต้องการ เช่น AI Literacy, Data Literacy, Communication, Collaboration และ Problem Solving (European Commission, 2024); (World Economic Forum, 2025)

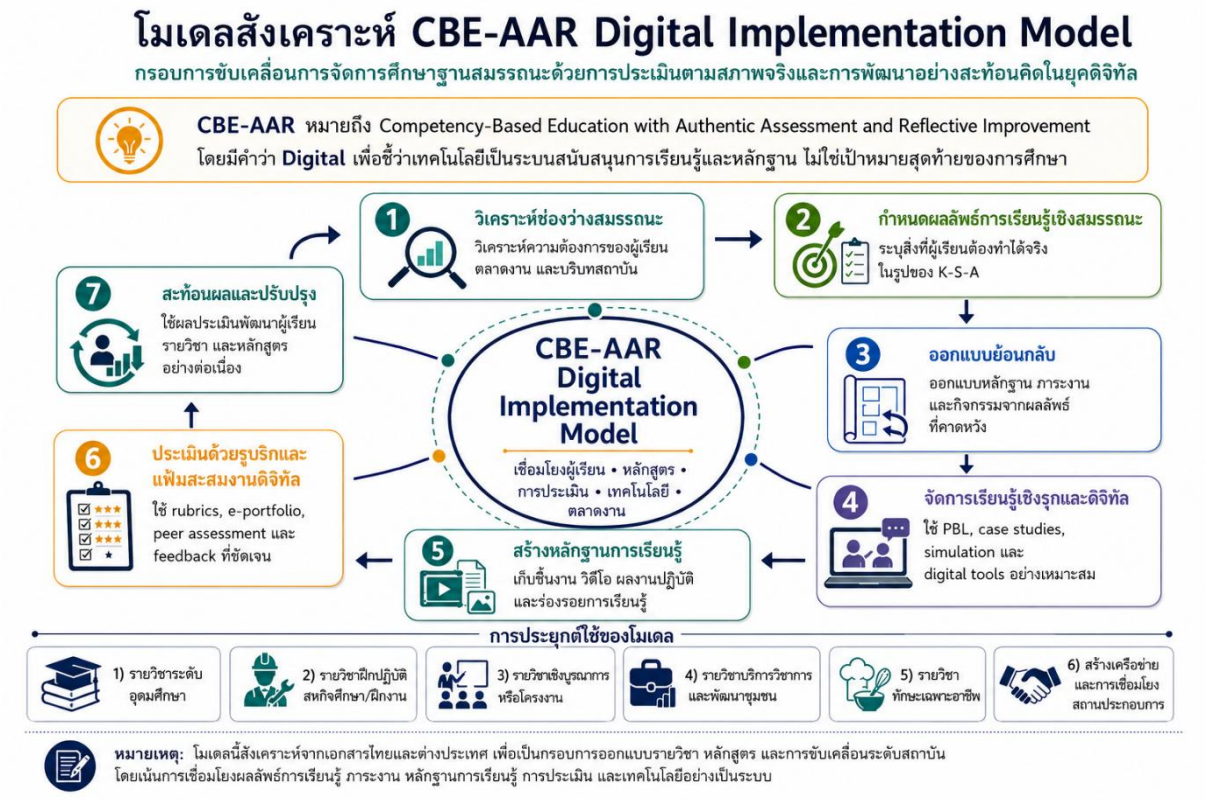
มิติที่สาม ความสำเร็จด้านตัวตนและการเรียนรู้ตลอดชีวิตเกิดจากการที่ผู้เรียนเห็นพัฒนาการของตนเองผ่าน Digital Portfolio ได้รับ Feedback ต่อเนื่อง และมีโอกาสปรับปรุงงานหลายรอบ สิ่งนี้สอดคล้องกับลักษณะของ Gen Z ที่ต้องการเห็นผลลัพธ์ชัดเจน ต้องการ Feedback รวดเร็ว และต้องการเส้นทางการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น (Chan, C. K. Y. & Lee, K. K. W., 2023)

มิติที่สี่ ความสำเร็จด้านพลเมืองดิจิทัลเกิดจากการที่ผู้เรียนใช้ AI และเทคโนโลยีโดยเข้าใจผลกระทบจริยธรรม อคติ ความเป็นส่วนตัว และความรับผิดชอบต่อสังคม (UNESCO, 2024b); (Vuorikari, R. et al., 2022)

โมเดลสังเคราะห์ CBE-AAR Digital Implementation Model

จากการวิเคราะห์เอกสารไทยและต่างประเทศ บทความนี้เสนอโมเดลสังเคราะห์ชื่อ CBE-AAR Digital Implementation Model เพื่อใช้เป็นกรอบการขับเคลื่อนในรายวิชา หลักสูตร และระดับสถาบัน โมเดลนี้ตั้งอยู่บนแนวคิดว่า การจัดการศึกษาฐานสมรรถนะต้องเริ่มจากการวิเคราะห์ช่องว่างของผู้เรียนและตลาดงาน จากนั้นออกแบบผลลัพธ์ หลักฐาน กิจกรรม การประเมิน และเทคโนโลยีให้เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ไม่ใช่การเพิ่มกิจกรรมดิจิทัลหรือโครงงานเข้าไปโดยไม่เชื่อมกับสมรรถนะ

CBE-AAR หมายถึง Competency-based Education with Authentic Assessment and Reflective Improvement โดยมีคำว่า Digital เพื่อย้ำว่าเทคโนโลยีเป็นระบบสนับสนุนการเรียนรู้และหลักฐาน ไม่ใช่เป้าหมายสุดท้ายของการศึกษา โมเดลนี้เหมาะกับการนำไปใช้กับรายวิชาระดับอุดมศึกษา รายวิชาฝึกปฏิบัติ รายวิชาชีพครู รายวิชาบริหารธุรกิจ รายวิชาคหกรรมศาสตร์ รายวิชาสหกิจศึกษา และหลักสูตรที่ต้องการเชื่อมโยงผู้เรียนกับสถานประกอบการ

ภาพที่ 1 โมเดลการขับเคลื่อน CBE-AAR สู่การปฏิบัติในยุคดิจิทัล

ปัจจัยความสำเร็จ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และข้อเสนอเชิงปฏิบัติ

การขับเคลื่อนการศึกษาฐานสมรรถนะและการประเมินตามสภาพจริงในระดับอุดมศึกษา ควรมองเป็นกระบวนการปรับระบบการเรียนรู้ทั้งระดับสถาบัน หลักสูตร และรายวิชาอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่ใช่เพียงการปรับเอกสารหลักสูตรหรือเพิ่มภาระงานให้ผู้สอน เป้าหมายสำคัญ คือ ทำให้ผู้เรียนสามารถแสดงสมรรถนะผ่านหลักฐานที่ตรวจสอบได้ และนำไปใช้ต่อในการฝึกงาน สหกิจศึกษา การทำงาน และการเรียนรู้ตลอดชีวิต

1. ปัจจัยความสำเร็จ

ปัจจัยแรก คือ ภาวะผู้นำและนโยบายที่ชัดเจนของผู้บริหาร โดยต้องทำให้ CBE และ Authentic Assessment เป็นวาระเชิงคุณภาพของสถาบัน พร้อมกำหนดให้หลักสูตรเชื่อมโยงผลลัพธ์การเรียนรู้ ภาระงาน หลักฐาน เกณฑ์ประเมิน และข้อมูลย้อนกลับอย่างเป็นระบบ อย่างไรก็ตาม การขับเคลื่อนควรดำเนินแบบเป็นระยะ เพื่อป้องกันแรงต้านและภาระที่เกินความพร้อมของบุคลากร

ปัจจัยที่สอง คือ การพัฒนาอาจารย์ให้เปลี่ยนบทบาทจากผู้ถ่ายทอดเนื้อหาไปสู่ผู้ออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ ผู้อำนวยความสะดวก และผู้ให้คำแนะนำ โดยควรสนับสนุนอาจารย์ด้านการเขียนผลลัพธ์เชิงสมรรถนะ การสร้างรูบริก การออกแบบภาระงานจริง การใช้ AI อย่างรับผิดชอบ และการให้ Feedback ที่ช่วยพัฒนาผู้เรียน

ปัจจัยที่สาม คือ การเชื่อมโยงกับภาคอุตสาหกรรม ชุมชน และผู้ใช้บัณฑิต เพื่อให้โจทย์การเรียนรู้ใกล้เคียงสถานการณ์จริงมากขึ้น เช่น การร่วมออกแบบโจทย์ ให้ข้อเสนอแนะ หรือร่วมประเมินบางมิติของผลงาน ทั้งนี้ควรกำหนดขอบเขตบทบาทของภายนอกให้เหมาะสม และใช้ความเห็นดังกล่าวเป็นหลักฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

ปัจจัยที่สี่ คือ ระบบเทคโนโลยีที่ช่วยลดภาระของอาจารย์ เช่น LMS, Digital Portfolio, Rubric Online และ Dashboard ซึ่งควรออกแบบให้ใช้งานง่าย มีแบบฟอร์มกลาง และสามารถสรุปข้อมูลเพื่อใช้ปรับปรุงผู้เรียนและรายวิชาได้จริง ไม่ใช่เพิ่มภาระเอกสารรูปแบบใหม่

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับผู้บริหาร

ผู้บริหารควรขับเคลื่อน CBE และ Authentic Assessment แบบเป็นระยะ

ระยะที่ 1 ควรเริ่มจากรายวิชานำร่องในแต่ละหลักสูตร โดยเฉพาะรายวิชาปฏิบัติ โครงงาน สหกิจศึกษา หรือรายวิชาที่เชื่อมโยงกับวิชาชีพ เพื่อทดลองจัดทำ Competency Map ที่เชื่อมโยง PLO-CLO-Task-Rubric-Evidence อย่างชัดเจน

ระยะที่ 2 ควรพัฒนาระบบสนับสนุนกลาง เช่น แบบฟอร์ม Competency Map ตัวอย่างรูบริก ระบบ Digital Portfolio คู่มือการใช้ AI ในรายวิชา และแนวทางการให้ Feedback ที่ไม่เพิ่มภาระเกินจำเป็น รวมถึงควรมีทีมสนับสนุนด้านเทคโนโลยีและการวัดผล เพื่อช่วยอาจารย์ออกแบบเครื่องมือและลดภาระด้านเอกสาร

ระยะที่ 3 ควรขยายผลสู่ระดับหลักสูตรและสถาบัน โดยนำข้อมูลจากรายวิชานำร่องมาวิเคราะห์ว่าสมรรถนะใดพัฒนาได้ดี ภาระงานใดสะท้อนผลลัพธ์ได้จริง และระบบ Portfolio ใช้งานได้เหมาะสมเพียงใด จากนั้นจึงพัฒนาไปสู่ Competency Transcript หรือระบบแสดงหลักฐานสมรรถนะที่เชื่อมโยงกับการฝึกงาน สหกิจศึกษา และการสมัครงาน

การลดแรงต้านควรเริ่มจากการสื่อสารว่า CBE ไม่ใช่การเพิ่มงาน แต่เป็นการจัดระบบงานเดิมให้เชื่อมโยงและตรวจสอบได้มากขึ้น พร้อมกำหนดแรงจูงใจที่เหมาะสม เช่น นับงานออกแบบรูบริกและ Portfolio เป็นภาระงานวิชาการ สนับสนุนผู้ช่วยสอนในรายวิชาขนาดใหญ่ และยกย่องรายวิชานำร่องที่เกิดผลจริง

3. ข้อเสนอเชิงปฏิบัติสำหรับอาจารย์ผู้สอน

อาจารย์ควรเริ่มจากรายวิชานำร่อง 1 รายวิชา เลือกสมรรถนะหลัก 2 - 3 ด้าน แล้วออกแบบภาระงานหลัก 1 งาน ที่ใกล้เคียงสถานการณ์จริง จากนั้นแบ่งงานเป็น 3 - 4 ช่วงย่อยหรือ Milestone เช่น เสนอแนวคิด แบบร่าง ทดลองใช้ และผลงานสมบูรณ์ เพื่อให้ผู้เรียนได้รับ Feedback และปรับปรุงงานก่อนการประเมินขั้นสุดท้าย เพื่อลดภาระงานของอาจารย์ ควรใช้ระบบประเมินแบบผสมผสาน ได้แก่ การใช้รูบริกกลางที่ชัดเจน การให้ผู้เรียนประเมินตนเอง การใช้ Peer Assessment ในบางรอบ การใช้ AI ช่วยให้ Feedback เบื้องต้น และให้อาจารย์เน้น Feedback เฉพาะประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับสมรรถนะหลัก วิธีนี้ช่วยลดการตรวจงานซ้ำซ้อนและทำให้ Feedback มีคุณภาพมากขึ้น สำหรับ Digital Portfolio ควรกำหนดองค์ประกอบขั้นต่ำ ได้แก่ ชิ้นงานหลัก หลักฐานกระบวนการ Feedback ที่ได้รับ การปรับปรุงงาน และ Reflection หลังการเรียนรู้ หากเป็นรายวิชาขนาดใหญ่อาจให้ส่ง Portfolio บางส่วนเป็นกลุ่ม และให้ส่ง Reflection รายบุคคลเพื่อสะท้อนบทบาทและพัฒนาการของตนเอง และการใช้ AI ในรายวิชาควรกำหนดข้อตกลงตั้งแต่ต้นภาค เช่น ใช้ AI เพื่อระดมความคิด ตรวจภาษา หรือช่วยจัดโครงร่างได้ แต่ผู้เรียนต้องเปิดเผยการใช้ AI ตรวจสอบข้อมูล อ้างอิงแหล่งที่มา และอธิบายเหตุผลของตนเองได้ โดยอาจารย์ควรประเมินความเข้าใจผ่านการนำเสนอ การตอบคำถาม หรือการสะท้อนคิด

สรุป

การศึกษาฐานสมรรถนะร่วมกับการประเมินตามสภาพจริงเป็นแนวทางสำคัญในการปรับการอุดมศึกษาให้ตอบสนองต่อโลกดิจิทัลที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สาระสำคัญมิใช่เพียงการเปลี่ยนรูปแบบการสอนหรือเพิ่มเทคโนโลยีในรายวิชา แต่คือ การออกแบบระบบการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้กับการปฏิบัติจริง มีหลักฐานแสดงความสามารถ และได้รับข้อมูลย้อนกลับเพื่อพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เครื่องมือ เช่น รูบริก แฟ้มสะสมงานดิจิทัล การประเมินโดยเพื่อน การสะท้อนคิด และข้อมูลจาก LMS สามารถใช้ได้ทั้งแบบเฉพาะส่วนหรือใช้ร่วมกันทั้งระบบ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับบริบทของรายวิชา ขนาดชั้นเรียน และความพร้อมของอาจารย์ แต่หลักสำคัญคือ ต้องเชื่อมโยงกับผลลัพธ์การเรียนรู้และสมรรถนะเป้าหมายอย่างชัดเจน และข้อเสนอสำคัญของบทความนี้คือ CBE-AAR Digital Implementation Model ช่วยเปลี่ยนการประเมินจากการตัดสินผลปลายทางไปสู่กลไกพัฒนาผู้เรียนตลอดกระบวนการเรียนรู้ เช่น ในรายวิชาที่ให้ผู้เรียนพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือโครงงานจริง หากใช้ Digital Portfolio ควบคู่กับรูบริกและ Feedback หลายรอบ ผู้เรียนจะไม่เพียงมีชิ้นงานส่งปลายภาค แต่ยังมีหลักฐานกระบวนการคิด การปรับปรุงงาน การรับฟังผู้ใช้ และการสะท้อนพัฒนาการของตนเอง ซึ่งสามารถนำไปใช้ต่อในการฝึกงาน สหกิจศึกษา หรือการสมัครงานได้จริง อีกทั้งในมุมมองอนาคต หากสถาบันอุดมศึกษาไทยยังคงยึดระบบการเรียนรู้ที่เน้นเนื้อหาและคะแนนรายวิชาเป็นหลัก ภายในปี 2030 อาจเผชิญความเสี่ยงด้านความไม่สอดคล้องระหว่างบัณฑิตกับตลาดงานมากขึ้น โดยเฉพาะในด้าน AI Literacy, Data Literacy, การแก้ปัญหาและจริยธรรมดิจิทัล ตรงกันข้าม หากสามารถขับเคลื่อนการเรียนรู้ฐานสมรรถนะอย่างเป็นระบบ สถาบันจะสามารถสร้างบัณฑิตที่มีทั้งความรู้ ความสามารถ หลักฐานเชิงประจักษ์ และทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต อันเป็นพื้นฐานสำคัญของความสำเร็จในสังคมและเศรษฐกิจดิจิทัลอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2565). กรอบนโยบายและยุทธศาสตร์การอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2566 - 2570. เรียกใช้เมื่อ 8 มีนาคม 2569 จาก https://www.mhesi.go.th/index.php/all-media/book-ministry/8310-2022-12-13-06-27-40.html

คณะกรรมการมาตรฐานการอุดมศึกษา. (2565). ประกาศคณะกรรมการมาตรฐานการอุดมศึกษา เรื่อง รายละเอียดผลลัพธ์การเรียนรู้ตามมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2565. เรียกใช้เมื่อ 8 มีนาคม 2569 จาก https://www.ops.go.th/th/role/edu-standard/item/6940-2022-07-22-02-54-49

สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2566). แผนกลยุทธ์ด้านดิจิทัล สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 - 2568. เรียกใช้เมื่อ 8 มีนาคม 2569 จาก https://www.ops.go.th/th/plan-policy/ops-policy-plan/item/12155-2566-2568

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2566). หลากหลายแนวทาง แบ่งปันประสบการณ์การจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ. เรียกใช้เมื่อ 9 มีนาคม 2569 จาก https://backoffice.onec.go.th/uploads/Book/2059-file.pdf

_____. (2567). รายงานการศึกษากระบวนการและผลการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาฐานสมรรถนะ. เรียกใช้เมื่อ 9 มีนาคม 2569 จาก https://backoffice.onec.go.th/uploads/Book/2090-file.pdf

Cano, E. et al. (2023). Competency-based assessment practices in higher education: Lessons from the pandemics. Trends in Higher Education, 2(1), 238-254. https://doi.org/10.3390/higheredu2010012.

Chan, C. K. Y. & Lee, K. K. W. (2023). The AI generation gap: Are Gen Z students more interested in adopting generative AI such as ChatGPT in teaching and learning than their Gen X and millennial generation teachers? Smart Learning Environments, 10, 60. https://doi.org/10.1186/s40561-023-00269-3.

Chernikova, O. et al. (2020). Simulation-based learning in higher education: A meta-analysis. Review of Educational Research, 90(4), 499-541. https://doi.org/10.3102/0034654320933544.

European Commission. (2024). A European approach to micro-credentials. Retrieved February 6, 2026, from https://education.ec.europa.eu/education-levels/higher-education/micro-credentials

Hu, A. et al. (2025). Digital technologies in authentic assessment in higher education: A systematic literature review and narrative synthesis. SAGE Open, 15(3), 1-27. https://doi.org/10.1177/21582440251357198.

Larsen, I. B. (2025). Project-based learning in business and management education: A scoping review and research agenda. The International Journal of Management Education, 23(2), 101159. https://doi.org/10.1016/j.ijme.2025.101159.

OECD. (2023a). OECD skills outlook 2023: Skills for a resilient green and digital transition. Retrieved February 9, 2026, from https://www.oecd.org/en/publications/oecd-skills-outlook-2023_27452f29-en.html

_____. (2023b). Micro-credentials for lifelong learning and employability: Uses and possibilities. Retrieved February 9, 2026, from https://www.oecd.org/en/publications/micro-credentials-for-lifelong-learning-and-employability_9c4b7b68-en.html

UNESCO. (2023). Guidance for generative AI in education and research. Retrieved February 17, 2026, from https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000386693

_____. (2024a). AI competency framework for teachers. Retrieved February 17, 2026, from https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000391104

_____. (2024b). AI competency framework for students. Retrieved February 17, 2026, from https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000391105

Vlachopoulos, D. & Makri, A. (2024). A systematic literature review on authentic assessment in higher education: Best practices for the development of 21st century skills, and policy considerations. Studies in Educational Evaluation, 83(2024), 101425. https://doi.org/10.1016/j.stueduc.2024.101425.

Vuorikari, R. et al. (2022). DigComp 2.2: The digital competence framework for citizens: With new examples of knowledge, skills and attitudes. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Retrieved February 25, 2026, from https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/50c53c01-abeb-11ec-83e1-01aa75ed71a1/language-en

World Economic Forum. (2025). The future of jobs report 2025. Retrieved February 25, 2026, from https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2025/

บทความวิจัย

การพัฒนานวัตกรรมสื่อเชิงพุทธเพื่อเสริมสร้างการเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบของผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีน*

BUDDHIST MEDIA INNOVATION DEVELOPMENT TO ENHANCE PEACEFUL DEATH PREPARATION OF THAI-CHINESE ELDERLY PEOPLE

ณัฐนี แซ่ลี้*, พระครูภัทรธรรมบัณฑิต (เอกภัทร วิเศษหมื่น), วีรชัย คำธร

Natthanee Saelee*, Phrakhru Phatradhambundit (Ekapatra Wisetmuen), Wirachai Kamthorn

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระนครศรีอยุธยา ประเทศไทย

Faculty of Humanities, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phra Nakhon Sri Ayutthaya, Thailand

*Corresponding author E-mail: natthanee@gmail.com

*Tel: 064-429-5595

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากรอบแนวคิดเกี่ยวกับการเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบของผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีน ออกแบบและพัฒนาโปรแกรมนวัตกรรมสื่อเชิงพุทธ “อู่ฝูหลินเหมิน” (五福臨門) เพื่อเสริมสร้างการเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบ และทดลองใช้โปรแกรมดังกล่าว เป็นการวิจัยแบบผสานวิธีเชิงสำรวจตามลำดับ 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 วิจัยเชิงคุณภาพโดยทบทวนวรรณกรรมและสัมภาษณ์ผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีน ระยะที่ 2 วิจัยเชิงปริมาณกับกลุ่มตัวอย่าง 88 คน เพื่อออกแบบและพัฒนานวัตกรรมสื่อ และระยะที่ 3 ทดลองโปรแกรมกับกลุ่มตัวอย่าง 60 คน ผลการวิจัยพบว่า 1) การเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบของผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีนครอบคลุม 5 มิติ ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านจิตใจ และด้านปัญญา สอดคล้องกับแนวคิดพร 5 ประการ (อู่ฝู 五福) ในวัฒนธรรมจีน 2) กลุ่มตัวอย่างมีระดับการเตรียมพร้อมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (M = 3.84, S.D. = .625) และตัวแปรทั้ง 5 มิติสามารถทำนายการเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบได้อย่างมีนัยสำคัญ (R^2 = 0.873) และ 3) โปรแกรม “อู่ฝูหลินเหมิน” ซึ่งประกอบด้วย กิจกรรม 5 ฐานตามพร 5 ประการ ในระยะเวลา 2 วัน (16 ชั่วโมง) มีประสิทธิผลในการเสริมสร้างการเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบ โดยกลุ่มทดลองมีคะแนนหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองและสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .001$) งานวิจัยนี้นำเสนอโมเดลเชิงนวัตกรรมที่บูรณาการภูมิปัญญาวัฒนธรรมจีนเข้ากับหลักพุทธธรรม อันเป็นแนวทางที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในศูนย์ดูแลผู้สูงอายุและองค์กรชุมชนไทย - จีนได้อย่างกว้างขวาง

คำสำคัญ: นวัตกรรมสื่อเชิงพุทธ, การเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบ, ผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีน, พร 5 ประการ

* Received 28 May 2026; Revised 27 June 2026; Accepted 16 July 2026

Abstract

This research aimed to explore a conceptual framework regarding peaceful death preparation among older Thai-Chinese adults, design and develop the "Wu Fu Lin Men" (**五福臨門**) Buddhist Media Innovation Program to promote peaceful death preparation, and examine its implementation outcomes. This sequential exploratory mixed-methods research comprised three phases: Phase 1 employed qualitative research through literature review and interviews with older Thai-Chinese adults; Phase 2 conducted quantitative research with 88 participants to design and develop the media innovation; and Phase 3 tested the program with 60 participants. The findings revealed that: 1) Peaceful death preparation among older Thai-Chinese adults encompassed five dimensions-physical, social, economic, psychological, and wisdom-which aligned with the Five Blessings concept (Wu Fu, **五福**) in Chinese traditional culture; 2) Participants demonstrated an overall high level of peaceful death preparation (M = 3.84, S.D. = .625), with all five dimensions significantly predicting peaceful death preparation (R^2 = 0.873); and 3) The "Wu Fu Lin Men" program, comprising five activity stations based on the Five Fortunes across a 2-day workshop (16 hours), proved effective in enhancing peaceful death preparation, with the experimental group scoring significantly higher than both pre-intervention levels and the control group ($p < .001$). This research presents an innovative model integrating Chinese cultural wisdom with Buddhist principles, offering a replicable framework applicable to elderly care centers and Thai-Chinese community organizations.

Keywords: Buddhist Media Innovation, Peaceful Death Preparation, Thai-Chinese Elderly, Five Blessings

บทนำ

ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged Society) อย่างเต็มรูปแบบ ประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมีสัดส่วนมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด และคาดว่าจะเพิ่มสูงขึ้นถึงร้อยละ 30 ภายในปี 2578 (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2562) ความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างประชากรนี้นำมาซึ่งความท้าทายด้านสุขภาวะและจิตใจของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะการเตรียมพร้อมจากลาอย่างสงบ ในจำนวนนี้ กลุ่มผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีนมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น ผสมผสานระหว่างพระพุทธศาสนามหายาน ลัทธิขงจื๊อ และลัทธิเต๋าเข้ากับวัฒนธรรมไทย จนเกิดเป็นคุณค่าและแนวปฏิบัติเฉพาะตัว ทั้งเรื่องความกตัญญู การรักษาสายสัมพันธ์ในครอบครัว และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความตาย ซึ่งมีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อทัศนคติในการเผชิญความตายและการเตรียมพร้อมจากลา (ถาวร สิกขโกศล, 2557) อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันยังขาดสื่อและเครื่องมือที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มนี้โดยเฉพาะ

สื่อเชิงพุทธมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความเข้าใจของผู้สูงอายุเกี่ยวกับธรรมชาติของชีวิตและความตายผ่านการนำเสนอหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีส่วนช่วยให้ผู้สูงอายุปล่อยวางความกลัวและลดความวิตกกังวลเกี่ยวกับความตายได้ นอกจากนี้ สื่อเชิงพุทธยังสามารถนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการฝึกสติ โดยเฉพาะมรณสติ

(มรณานุสสติ) ซึ่งเป็นการระลึกถึงความตายอย่างอบอุ่นและเป็นระบบ (พระไพศาล วิสาโล, 2552) เพื่อเตรียมตัวสู่ความตายอย่างมีสติ ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการเสริมสร้างความตั้งใจในการใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า และสงบเย็นในช่วงบั้นปลายของชีวิต (Suwannapong, K. et al., 2024)

ในวัฒนธรรมจีน แนวคิด “พร 5 ประการ” (Wufu 五福) ได้กำหนดลักษณะของชีวิตที่สมบูรณ์ ประกอบด้วย ฉางโซ่ว (長壽 อายุยืนยาว) เห่าเต๋อ (好德 คุณธรรม) ฟู่กุ้ย (富貴 มั่งคั่ง) คังหนิง (康寧 จิตสงบ) และซ่านจง (善終 จากลาสุขสงบ) แนวคิดนี้มีอายุเก่าแก่ และเป็นปรัชญาที่ลึกซึ้งสำหรับคนจีนและชาวเอเชียตะวันออก ความเชื่อว่า “ซ่านจง” (善終) เป็นพรข้อสุดท้ายและสำคัญที่สุดแสดงให้เห็นความสำคัญของการจากลาอย่างสงบในวัฒนธรรมจีน (Hung, W. S., 2017) ในขณะเดียวกัน พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาหลักในประเทศไทย ได้มีการสอนเกี่ยวกับการเตรียมพร้อมการจากลาผ่านหลักธรรมต่าง ๆ เช่น มรณานุสติ (Marananussati) ซึ่งเป็นการตระหนักถึงความจริงของความตาย พรหมวิหาร 4 (Four Divine Abidings) ซึ่งประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา (พระมหาเกษม ปญฺญาวโร, 2560) และไตรลักษณ์ (Three Characteristics of Existence) ได้แก่ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความไม่มีตัวตน หลักธรรมเหล่านี้ถูกมองว่าเป็นเส้นทางไปสู่ความสงบและการยอมรับความจริง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2555)

การวิจัยนี้จึงเป็นความพยายามในการบูรณาการความรู้จากสองแหล่ง คือ วัฒนธรรมจีนและพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างนวัตกรรมสื่อเชิงพุทธ “อู่ฝูหลินเหมิน” (五福臨門) ที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีน โดยมีความเชื่อว่าการทำความเข้าใจและเคารพต่อเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มเป้าหมายจะช่วยเสริมสร้างการเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากรอบแนวคิดเกี่ยวกับการเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบของผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีน
2. เพื่อออกแบบและพัฒนานวัตกรรมสื่อเชิงพุทธเพื่อเสริมสร้างการเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบของผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีน
3. เพื่อทดลองและนำเสนอผลการใช้นวัตกรรมสื่อเชิงพุทธเพื่อเสริมสร้างการเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบของผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบผสานวิธีเชิงสำรวจตามลำดับ (Exploratory Sequential Mixed Methods Design) (Creswell, J. W. & Plano Clark, V. L., 2018) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

ระยะที่ 1 การวิจัยเชิงคุณภาพ

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ศึกษาจากสองส่วน โดยส่วนหลัก คือ แหล่งข้อมูลเชิงเอกสาร ได้แก่ พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และส่วนเสริม คือ การสัมภาษณ์ผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีนอายุ 60 ปีขึ้นไป ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จำนวน 3 ท่าน เพื่อยืนยันและเสริมบริบทเชิงวัฒนธรรม

2. วิธีการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบบอกต่อ (Snowball Sampling) จนถึงจุดอิ่มตัวของข้อมูล

3. การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ใช้เครื่องมือ 2 ชนิด คือ แบบบันทึกข้อมูลเชิงเอกสารสำหรับรวบรวมและสังเคราะห์แนวคิดทฤษฎี และแบบสัมภาษณ์ปลายเปิดเพื่อศึกษาความหมาย แนวคิดการเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบ 5 มิติ (ร่างกาย สังคม เศรษฐกิจ จิตใจ และปัญญา) และหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์ผู้สูงอายุด้วยตนเอง โดยมีการทบทวนยืนยันความถูกต้องของข้อมูลร่วมกับผู้ให้ข้อมูล

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้เทคนิค 6’C (Concept, Contents, Classify, Category, Conceptualize, Communication) เพื่อแปลงข้อมูลดิบให้เป็นสารสนเทศการวิจัย บทสรุป และกรอบแนวคิดอย่างเป็นระบบ

ระยะที่ 2 การวิจัยเชิงปริมาณ

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มที่ 1 ผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีนอายุ 60 ปีขึ้นไป ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จำนวน 88 คน (สำหรับการสำรวจข้อมูลเชิงประจักษ์) โดยใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย

กลุ่มที่ 2 ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบการจากลา พระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมจีน จำนวน 10 คน (สำหรับการสนทนากลุ่ม)

2. วิธีการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) สำหรับผู้สูงอายุ และคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญตามเกณฑ์ที่กำหนด

3. การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ร่างแบบสอบถามการเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบ 5 มิติ และโปรแกรมนวัตกรรมสื่อเชิงพุทธ “อู่ฝูหลินเหมิน” โดยบูรณาการหลักพุทธธรรม คุณค่าวัฒนธรรมจีน และข้อมูลเชิงประจักษ์ ตรวจสอบคุณภาพด้วย IOC (ค่า 0.8 - 1.0) และค่าความเชื่อมั่น (Cronbach’s Alpha = 0.916 - 0.929)

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 แจกแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง 88 คน เพื่อศึกษาระดับการเตรียมพร้อมและปัญหาหลัก (Pain Points) รายมิติ

4.2 สนทนากลุ่มกับผู้เชี่ยวชาญ 10 ท่าน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาและรูปแบบโปรแกรม โดยบันทึกเสียงและถอดความ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้สถิติเชิงพรรณนา (ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน) เพื่อบรรยายระดับการเตรียมพร้อมรายมิติ และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression) เพื่อระบุตัวแปรทำนาย ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ระยะที่ 3 การวิจัยเชิงทดลอง

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีนอายุ 60 ปีขึ้นไป ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จำนวน 60 คน คำนวณขนาดตัวอย่างโดยโปรแกรม G*Power 3.1.9.4 กำหนดขนาดอิทธิพล (Effect size d) เท่ากับ 0.65 ซึ่งอยู่ในระดับปานกลางถึงมากตามเกณฑ์ของ Cohen, J. ระดับนัยสำคัญทางสถิติ (α)

เท่ากับ .10 และอำนาจการทดสอบ (Power, 1-β) เท่ากับ .80 (Cohen, J., 1988) จากนั้นสุ่มแบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 30 คน

2. วิธีการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง ประกาศรับสมัครอาสาสมัครโดยกำหนดเกณฑ์คัดเข้า ได้แก่ เป็นผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีนอายุ 60 ปีขึ้นไปที่มีสุขภาพดี มีคติความเชื่อแบบพระพุทธศาสนามหายาน เต๋า หรือขงจื๊อ และยินดีเข้าร่วมได้ตลอดระยะเวลา 2 วัน ส่วนเกณฑ์คัดออก ได้แก่ มีปัญหาสุขภาพที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้าร่วมกิจกรรม ไม่สามารถเข้าร่วมได้ตลอดโครงการ หรือมีความประสงค์ถอนตัวหรือได้รับผลกระทบทางจิตใจจนไม่สามารถเข้าร่วมต่อได้

3. การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

3.1 แบบสอบถามการเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบ 5 มิติ ฉบับสมบูรณ์ที่ผ่านการตรวจสอบและปรับปรุงแล้วจากระยะที่ 2

3.2 โปรแกรมนวัตกรรมสื่อเชิงพุทธ “อู่ฝูหลินเหมิน” ฉบับสมบูรณ์ ประกอบด้วย กิจกรรม 5 ฐาน ตามพร 5 ประการ ระยะเวลา 2 วัน (16 ชั่วโมง)

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 ประเมินก่อนการทดลอง (Pretest) ทั้งสองกลุ่มด้วยแบบสอบถาม

4.2 ดำเนินโปรแกรมกับกลุ่มทดลองเป็นระยะเวลา 2 วัน (16 ชั่วโมง) ประกอบด้วย กิจกรรม 5 ฐาน ตามพร 5 ประการ ได้แก่ ฉางโซ่ว (อายุยืนยาว) โดยสอนเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ เห่าเต๋อ (คุณธรรม) โดยเน้นการสร้างความสัมพันธ์และการสื่อสาร ฟู่กุ้ย (มั่งคั่ง) โดยสอนการวางแผนการเงินและพินัยกรรม คังหนิง (จิตสงบ) โดยสอนการภาวนาและการกำกับอารมณ์ และซ่านจง (จากลาสงบ) โดยสอนการเตรียมตัวสำหรับการจากลา ส่วนกลุ่มควบคุมไม่ได้รับโปรแกรมใด ๆ

4.3 ประเมินหลังการทดลอง (Posttest) ด้วยเครื่องมือชุดเดิม

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้สถิติเชิงพรรณนา (ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน) เพื่อบรรยายข้อมูล และสถิติเชิงอนุมาน Paired samples t-test ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 เพื่อเปรียบเทียบผลก่อน - หลังการทดลองภายในกลุ่ม และ Independent samples t-test ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 เพื่อเปรียบเทียบผลก่อน - หลังการทดลองระหว่างกลุ่มทั้งสอง

ตารางที่ 1 ค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือวิจัย

เครื่องมือวิจัย	จำนวนข้อ	ค่าความเชื่อมั่น (α)
แบบสอบถามการเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบ	25	.916
แบบสอบถามประสบการณ์การรับรู้ตามพร 5 ประการ	25	.929

ตารางที่ 1 แสดงเครื่องมือวิจัยที่ใช้ในการศึกษา ซึ่งมีการตรวจสอบความเชื่อมั่นด้วยวิธี Cronbach’s Alpha ผลการตรวจสอบ พบว่า แบบสอบถามการเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบมีค่าความเชื่อมั่น .916 ซึ่งบ่งชี้ว่ามีความสอดคล้องภายในสูง และแบบสอบถามประสบการณ์การรับรู้ตามพร 5 ประการมีค่าความเชื่อมั่น .929 ที่บ่งชี้ว่ามีความน่าเชื่อถือสูงเช่นกัน

การพิทักษ์สิทธิ์ และจริยธรรมการวิจัย

โครงการวิจัยนี้ได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตามระเบียบว่าด้วยข้อกำหนดและแนวทางการดำเนินการด้านจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ เลขที่อนุมัติ ว.527/2568 โดยผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์และการคุ้มครองความลับแก่ผู้เข้าร่วมวิจัยทุกคน และผู้เข้าร่วมวิจัยได้ลงนามในใบยินยอม (Informed Consent) ก่อนเข้าร่วมกระบวนการวิจัยทุกระยะ

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า

กรอบแนวคิดเกี่ยวกับการเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบของผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีน ครอบคลุม 5 มิติ ได้แก่ 1) มิติด้านร่างกาย (Physical Dimension) ประกอบด้วย การออกกำลังกาย การรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ และการตรวจสุขภาพประจำปี 2) มิติด้านสังคม (Social Dimension) ครอบคลุมความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว การสื่อสารอย่างเปิดเผย และการให้อภัยเหนือความขัดแย้ง 3) มิติด้านเศรษฐกิจ (Economic Dimension) เกี่ยวข้องกับการวางแผนการเงิน การจัดเตรียมข้อมูลสำคัญ และการจัดทำพินัยกรรม 4) มิติด้านจิตใจ (Psychological Dimension) ประกอบด้วย การฝึกสติ การจัดการอารมณ์ และการเจริญภาวนา และ 5) มิติด้านปัญญา (Wisdom Dimension) ที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับความไม่เที่ยงของชีวิต การพูดคุยเกี่ยวกับความปรารถนาสุดท้าย และการจัดทำเจตจำนงการรักษาพยาบาลระยะท้าย โครงสร้าง 5 มิติดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดความเชื่อวัฒนธรรมประเพณีของจีน คือ “พร 5 ประการ” (อู่ฝู 五福) ซึ่งประกอบด้วย ฉางโซ่ว (อายุยืนยาว) สัมพันธ์กับมิติด้านร่างกาย เห่าเต๋อ (คุณธรรม) สัมพันธ์กับมิติด้านสังคม ฟู่กุ้ย (มั่งคั่ง) สัมพันธ์กับมิติด้านเศรษฐกิจ คังหนิง (จิตสงบ) สัมพันธ์กับมิติด้านจิตใจ และซ่านจง (จากลาสุขสงบ) สัมพันธ์กับมิติด้านปัญญา นอกจากนี้ยังเชื่อมโยงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ ได้แก่ มรณานุสติ ซึ่งเป็นการตระหนักถึงความจริงของความตาย พรหมวิหาร 4 ซึ่งประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา และไตรลักษณ์ ซึ่งประกอบด้วย ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความไม่มีตัวตน

ผลการออกแบบและพัฒนานวัตกรรมสื่อเชิงพุทธเพื่อเสริมสร้างการเตรียมพร้อมการ จากลาอย่างสงบของผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีน พบว่า ในการสำรวจระดับการเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบด้วยแบบสอบถามที่พัฒนาขึ้น พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีระดับการเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (M = 3.84, S.D. = .625) ซึ่งบ่งชี้ว่าผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีนส่วนใหญ่มีความพร้อมในการจากลาอยู่ในระดับดี เมื่อจำแนกตามมิติ พบว่า มิติด้านสังคมมีคะแนนสูงสุด (M = 4.14) ซึ่งแสดงว่า ผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวและชุมชน รองลงมา คือ มิติด้านร่างกาย (M = 3.90) มิติด้านปัญญา (M = 3.88) มิติด้านจิตใจ (M = 3.80) และมิติด้านเศรษฐกิจมีคะแนนต่ำสุด (M = 3.41) โดยเฉพาะการจัดทำพินัยกรรม (M = 2.78) เป็นประเด็นที่มีความพร้อมต่ำสุด

ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ พบว่า ตัวแปร 5 ด้าน ทำนายการเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบได้อย่างมีนัยสำคัญ $R^2 = .873$ ที่ระดับนัยสำคัญ $p < .001$ ซึ่งหมายความว่าตัวแปรทำนายสามารถอธิบายความแปรปรวนของการเตรียมพร้อมการจากลาได้ 87.3% ด้าน ที่มีอิทธิพลสูงสุด ได้แก่ คุณธรรม (Beta = .365, $p < .001$)

ปัญญา (Beta = .355, p < .001) การวางแผนพินัยกรรม (Beta = .240, p < .001) และการดูแลสุขภาพ (Beta = .230, p < .001) ผลนี้บ่งชี้ว่า การพัฒนาคุณธรรมและปัญญาเป็นปัจจัยหลักที่ส่งเสริมการเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบ เมื่อนำข้อมูลดังกล่าวไปออกแบบโปรแกรมนวัตกรรมสื่อเชิงพุทธ “อู่ฝูหลินเหมิน” (**五福臨門**) พบว่า โปรแกรม ซึ่งประกอบด้วย กิจกรรม 5 ฐานตามพร 5 ประการ ในระยะเวลา 2 วัน (16 ชั่วโมง) ผลการตรวจสอบความเหมาะสมและสอดคล้องกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มเป้าหมายโดยผู้เชี่ยวชาญ 10 คน พบว่า โปรแกรมมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีน

ตารางที่ 2 โปรแกรม “อู่ฝูหลินเหมิน” พร 5 ประการมาถึงประตูบ้าน

กิจกรรม	หลักจิตวิทยา	หลักธรรม	การเตรียมพร้อมจากลาอย่างสงบ 5 มิติ
พรข้อ 1 ฉางโซ่ว (อายุยืนยาว) - การออกกำลังกาย, การทานอาหาร, สมุดบันทึกสุขภาพ	Self-Efficacy (ความเชื่อมั่นในตนเอง)	อัปปมาทะ (ไม่ประมาท)	ด้านร่างกาย
พรข้อ 2 เห่าเต๋อ (คุณธรรม) - การสื่อสาร, การสร้างสัมพันธภาพในครอบครัว	Attachment Theory (ทบ.ความผูกพัน), Communication Skills	พรหมวิหาร 4	ด้านสังคม
พรข้อ 3 ฟู่กุ้ย (มั่งคั่งร่ำรวย) - การวางแผนการเงิน, พินัยกรรม	ความมั่นคงปลอดภัย ตามทบ. Maslow	ทานบารมี, อริยทรัพย์	ด้านเศรษฐกิจ
พรข้อ 4 คังหนิง (จิตสงบ) - การฝึกภาวนา	Mindfulness, Emotional Regulation	สติ, สัมปชัญญะ ภาวนา, แผ่เมตตา	ด้านจิตใจ
พรข้อ 5 ซ่านจง (จากสงบ) - การซ้อมตายก่อนตาย, สมุดเบาใจ	Death Acceptance Theory	ไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา), มรณานุสติ	ด้านปัญญา

จากตารางที่ 2 แสดงโปรแกรม “อู่ฝูหลินเหมิน” พร 5 ประการมาถึงประตูบ้าน พบว่า การออกแบบกิจกรรมดังกล่าวมีพื้นฐานมาจากหลักฐานเชิงประจักษ์และมีเหตุผลสนับสนุนที่สำคัญ ดังนี้

1. การตอบสนองตัวทำนายสำคัญ โปรแกรม “อู่ฝูหลินเหมิน” ได้รับการออกแบบให้ครอบคลุมตัวแปรทั้ง 5 ด้านที่มีนัยสำคัญทางสถิติต่อการเตรียมพร้อมจากลาอย่างสงบ ได้แก่ ด้านอายุยืนยาว ด้านคุณธรรม ด้านความมั่งคั่งร่ำรวย ด้านจิตสงบ และด้านการจากสงบ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์การถดถอย ที่พบว่าตัวแปรเหล่านี้สามารถร่วมกันทำนายการเตรียมพร้อมจากลาอย่างสงบได้ถึงร้อยละ 87.3

2. การแก้ไขจุดอ่อน (Pain Points) โปรแกรมมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะในประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดจากการสำรวจ ได้แก่ การจัดทำสมุดบันทึกสุขภาพ การฝึกทักษะการสื่อสาร การฝึกร่างพินัยกรรมด้วยตนเอง การฝึกภาวนา การฝึกเขียนสมุดเบาใจและกิจกรรมซ้อมตายก่อนตาย ซึ่งเป็นช่องว่างสำคัญระหว่างการรับรู้ในเชิงความคิดกับการลงมือปฏิบัติจริงของผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีน

3. ความสอดคล้องกับวัฒนธรรม โปรแกรมนำแนวคิด “อู่ฝู” หรือพร 5 ประการตามวัฒนธรรมจีนมาเป็นกรอบหลักในการออกแบบกิจกรรม ซึ่งเป็นแนวคิดที่ได้รับการยอมรับและคุ้นเคยในชุมชนคนไทยเชื้อสายจีน ทำให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าใจและเข้าถึงเนื้อหาได้อย่างเป็นธรรมชาติ

4. แนวทางแบบองค์รวม โปรแกรมครอบคลุมการพัฒนาในทุกมิติของชีวิต ทั้งด้านร่างกาย สังคม เศรษฐกิจ จิตใจ และปัญญา สอดคล้องกับแนวคิดการตายดีที่เน้นความสมดุลและความสมบูรณ์ของชีวิตในทุกด้านก่อนการจากลา

5. การมีหลักฐานรองรับ การออกแบบโปรแกรมได้รับการสนับสนุนจากงานวิจัยที่ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการคุณภาพสูง ทำให้มีความน่าเชื่อถือและมีรากฐานทางวิชาการที่มั่นคง

6. การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 10 ท่าน เห็นพ้องกันในด้านเนื้อหาว่าการบูรณาการพร 5 ประการเข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีความเหมาะสมและสอดคล้องกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีน โดยเนื้อหาในแต่ละกิจกรรมมีความครอบคลุมและเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

สรุป โปรแกรม “อู่ฝูหลินเหมิน” จึงเป็นนวัตกรรมสื่อเชิงพุทธที่ได้รับการออกแบบอย่างเป็นระบบบนพื้นฐานของข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ได้จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่าง ผสานเข้ากับภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจีนและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมุ่งหวังให้ผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีนสามารถเตรียมพร้อมจากลาอย่างสงบได้อย่างครบถ้วนและสมบูรณ์ในทุกมิติของชีวิต

ผลการทดลองและนำเสนอผลการใช้นวัตกรรมสื่อเชิงพุทธเพื่อเสริมสร้างการเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบของผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีน พบว่า กลุ่มทดลองที่เข้าร่วมโปรแกรมนวัตกรรมสื่อเชิงพุทธ “อู่ฝูหลินเหมิน” มีระดับการเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบหลังการทดลอง สูงกว่าก่อนการทดลอง และสูงกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสนับสนุนสมมติฐานการวิจัยทั้ง 2 ข้อ ดังนี้

สมมติฐานการวิจัยข้อที่ 1 ผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีนในกลุ่มทดลอง เมื่อเข้าร่วมโปรแกรมนวัตกรรมสื่อเชิงพุทธเพื่อเสริมสร้างการเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบ มีระดับการเตรียมความพร้อมการจากลาอย่างสงบสูงกว่าก่อนทดลอง

ตารางที่ 3 แสดงการเปรียบเทียบการเตรียมพร้อมจากลาอย่างสงบ ก่อนและหลังการทดลอง กลุ่มทดลอง

กลุ่มทดลอง	N	M	S.D.	t	Sig. (2-tailed)
วัดก่อนทดลอง	30	3.77	.610	-5.887	.000
วัดหลังทดลอง	30	4.63	.521		

จากตารางที่ 3 แสดงการเปรียบเทียบการเตรียมพร้อมจากลาอย่างสงบก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มทดลอง พบว่า หลังจากเข้าร่วมโปรแกรมนวัตกรรมสื่อเชิงพุทธ “อู่ฝูหลินเหมิน” กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยการเตรียมพร้อมจากลาอย่างสงบหลังการทดลอง (M = 4.63, S.D. = 0.521) สูงกว่าก่อนการทดลอง (M = 3.77, S.D. = 0.610) อย่างชัดเจน โดยเมื่อทดสอบความแตกต่างด้วยสถิติ Paired samples t-test พบว่า ค่า t(29) = -5.887 และค่า Sig. (2-tailed) = .000 ซึ่งน้อยกว่าระดับนัยสำคัญทางสถิติที่กำหนดไว้ที่ .05 แสดงให้เห็นว่าคะแนนเฉลี่ยการเตรียมพร้อมจากลาอย่างสงบของกลุ่มทดลองหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยข้อที่ 1 ที่ว่าผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีนในกลุ่มทดลองที่เข้าร่วม

โปรแกรมนวัตกรรมสื่อเชิงพุทธ “อู่ฝูหลินเหมิน” มีระดับการเตรียมพร้อมจากลาอย่างสงบสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สะท้อนให้เห็นว่าโปรแกรมดังกล่าวมีประสิทธิผลในการเสริมสร้างการเตรียมพร้อมจากลาอย่างสงบของผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีนได้อย่างมีนัยสำคัญ

สมมติฐานการวิจัยข้อที่ 2 ผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีนในกลุ่มทดลอง เมื่อเข้าร่วมโปรแกรมนวัตกรรมสื่อเชิงพุทธเพื่อเสริมสร้างการเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบ มีระดับการเตรียมความพร้อมจากลาอย่างสงบสูงกว่ากลุ่มควบคุม

ตารางที่ 4 แสดงการเปรียบเทียบการเตรียมพร้อมจากลาอย่างสงบ จำแนกระหว่าง กลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม (วัดก่อน)

กลุ่ม	N	M	S.D.	t	Sig. (2-tailed)
กลุ่มทดลอง วัดก่อนทดลอง	30	3.77	.587	-1.177	.244
กลุ่มควบคุม วัดก่อนควบคุม	30	3.95	.571		

จากตารางที่ 4 แสดงการเปรียบเทียบการเตรียมพร้อมจากลาอย่างสงบระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมก่อนการทดลอง พบว่า กลุ่มควบคุมมีคะแนนเฉลี่ยการเตรียมพร้อมจากลาอย่างสงบ (M = 3.95, S.D. = 0.571) สูงกว่ากลุ่มทดลอง (M = 3.77, S.D. = 0.587) เล็กน้อย โดยเมื่อทดสอบความแตกต่างด้วยสถิติ Independent samples t-test พบว่า ค่า t(58) = -1.177 และค่า Sig. (2-tailed) = .244 ซึ่งมากกว่าระดับนัยสำคัญทางสถิติที่กำหนดไว้ที่ .05 แสดงให้เห็นว่าก่อนการทดลองกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีระดับการเตรียมพร้อมจากลาอย่างสงบไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จึงยอมรับว่าทั้งสองกลุ่มมีพื้นฐานการเตรียมพร้อมที่เทียบเคียงกันได้ก่อนเข้าร่วมโปรแกรม อันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ช่วยให้การเปรียบเทียบผลการทดลองภายหลังการใช้โปรแกรมนวัตกรรมสื่อเชิงพุทธ “อู่ฝูหลินเหมิน” มีความน่าเชื่อถือและสามารถอ้างอิงผลได้อย่างมีความเที่ยงตรง

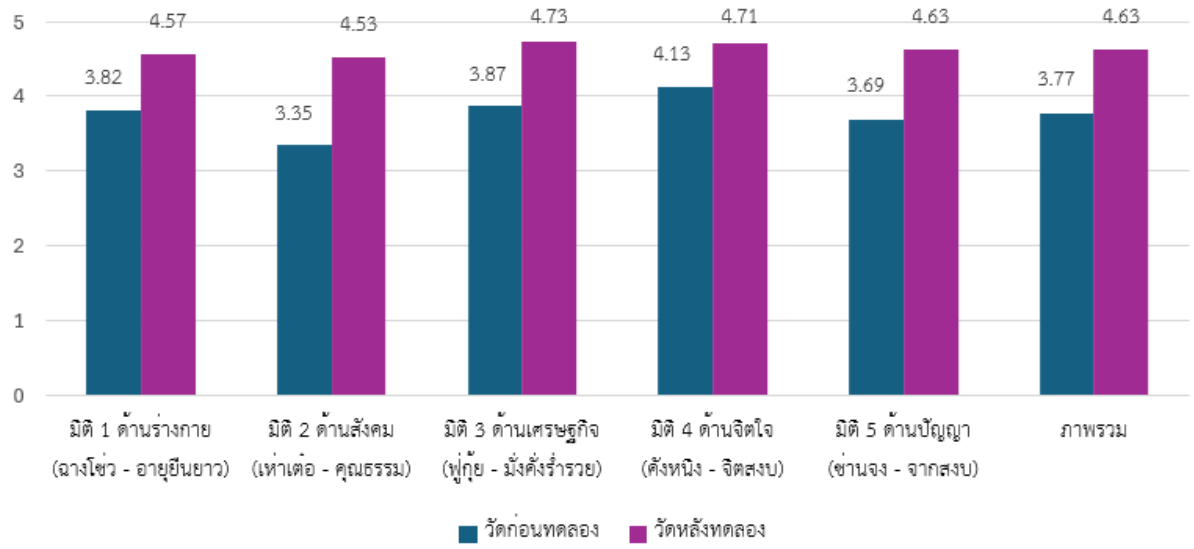
ตารางที่ 5 แสดงการเปรียบเทียบ การเตรียมพร้อมจากลาอย่างสงบ (YT) จำแนกระหว่าง กลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม (วัดหลัง)

กลุ่ม	N	M	S.D.	t	Sig. (2-tailed)
กลุ่มทดลอง วัดหลังทดลอง	30	4.63	.524	4.733	.000
กลุ่มควบคุม วัดหลังควบคุม	30	3.91	.646		

จากตารางที่ 5 แสดงการเปรียบเทียบการเตรียมพร้อมจากลาอย่างสงบระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมหลังการทดลอง พบว่า กลุ่มทดลองที่เข้าร่วมโปรแกรมนวัตกรรมสื่อเชิงพุทธ “อู่ฝูหลินเหมิน” มีคะแนนเฉลี่ยการเตรียมพร้อมจากลาอย่างสงบ (M = 4.63, S.D. = 0.524) สูงกว่ากลุ่มควบคุม (M = 3.91, S.D. = 0.646) โดยเมื่อทดสอบความแตกต่างด้วยสถิติ Independent samples t-test พบว่า ค่า t(58) = 4.733 และค่า Sig. (2-tailed) = .000 ซึ่งน้อยกว่าระดับนัยสำคัญทางสถิติที่กำหนดไว้ที่ .05 แสดงให้เห็นว่าหลังการทดลองกลุ่มทดลองมีระดับการเตรียมพร้อมจากลาอย่างสงบสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยข้อที่ 2 ที่ว่าผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีนในกลุ่มทดลองที่เข้าร่วมโปรแกรมนวัตกรรมสื่อเชิงพุทธ “อู่ฝูหลินเหมิน”

มีระดับการเตรียมพร้อมจากลาอย่างสงบสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สะท้อนให้เห็นว่าโปรแกรมดังกล่าวมีประสิทธิผลในการพัฒนาการเตรียมพร้อมจากลาอย่างสงบของผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีนได้อย่างมีนัยสำคัญเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มที่ไม่ได้เข้าร่วมโปรแกรม

ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย (M) ระดับการเตรียมพร้อมจากลาอย่างสงบของผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีน จำแนกตามมิติ เปรียบเทียบก่อนการทดลองและหลังการทดลอง กลุ่มทดลอง

ภาพที่ 1 ผลการทดสอบระดับการเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบ
เปรียบเทียบก่อนและหลังการทดลอง (กลุ่มทดลอง n = 30)

จากภาพที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ย (M) ระดับและลำดับการเตรียมพร้อมจากลาอย่างสงบของผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีน โดยภาพรวมก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มทดลอง พบว่า ก่อนการทดลองการเตรียมพร้อมจากลาอย่างสงบโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (M = 3.77) และหลังการทดลองมีค่าเฉลี่ยเพิ่มสูงขึ้นอยู่ในระดับมากที่สุด (M = 4.63) สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการที่ชัดเจนในทุกมิติภายหลังการเข้าร่วมโปรแกรมนวัตกรรมสื่อเชิงพุทธ “อู่ฝูหลินเหมิน”

เมื่อจำแนกเป็นรายมิติก่อนการทดลอง พบว่า มิติด้านจิตใจมีค่าเฉลี่ยสูงสุด (M = 4.13) อยู่ในระดับมาก เป็นอันดับที่ 1 รองลงมา คือ มิติด้านเศรษฐกิจ (M = 3.87) อยู่ในระดับมาก เป็นอันดับที่ 2 มิติด้านร่างกาย (M = 3.82) อยู่ในระดับมาก เป็นอันดับที่ 3 มิติด้านปัญญา (M = 3.69) อยู่ในระดับมาก เป็นอันดับที่ 4 และมิติด้านสังคมมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด (M = 3.35) อยู่ในระดับปานกลาง เป็นอันดับสุดท้าย ตามลำดับ

หลังการทดลอง พบว่า ทุกมิติมีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นอยู่ในระดับมากที่สุดทั้งหมด โดยมิติด้านเศรษฐกิจมีค่าเฉลี่ยสูงสุด (M = 4.73) เป็นอันดับที่ 1 รองลงมา คือ มิติด้านจิตใจ (M = 4.71) เป็นอันดับที่ 2 มิติด้านปัญญา (M = 4.63) เป็นอันดับที่ 3 มิติด้านร่างกาย (M = 4.57) เป็นอันดับที่ 4 และมิติด้านสังคม (M = 4.53) เป็นอันดับสุดท้าย ตามลำดับ

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายผล ได้ดังนี้

โครงสร้างการเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบทั้ง 5 มิติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดพร 5 ประการ (อู่ฝู) ในวัฒนธรรมจีน แสดงให้เห็นว่าทั้งหลักพุทธธรรมและปรัชญาจีนต่างมีรากฐานร่วมกันในการให้ความสำคัญกับการเตรียมตัวก่อนการจากลา การมีคุณธรรม และการยอมรับธรรมชาติของชีวิต สิ่งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของพระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิตย์ อาภากโร) และคณะ ที่พบว่า องค์ความรู้เชิงพุทธบูรณาการมุ่งเน้นการมีสติต่อความตายและการปล่อยวางเพื่อให้พร้อมกับการจากไปอย่างสงบ (พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิตย์ อาภากโร) และคณะ, 2561) รวมถึงสอดคล้องกับแนวคิดของ Kübler-Ross, E. ที่อธิบายกระบวนการยอมรับความตายผ่านขั้นตอนต่าง ๆ (Kübler-Ross, E., 2014)

มิติด้านสังคมมีคะแนนสูงสุดในกลุ่มตัวอย่าง 88 คน (M = 4.14) สะท้อนให้เห็นว่า ผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีนให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ทางครอบครัวและสังคมอย่างมาก ซึ่งสอดคล้องกับค่านิยมลัทธิขงจื๊อที่เน้นความกตัญญูและการรักษาสายสัมพันธ์ในครอบครัว (ถาวร สิกขโกศล, 2557) ในขณะที่มิติด้านเศรษฐกิจมีคะแนนต่ำสุด (M = 3.41) โดยเฉพาะการจัดทำพินัยกรรมซึ่งอยู่เพียงในระดับปานกลาง (M = 2.79) ชี้ให้เห็นว่ามีช่องว่างสำคัญระหว่างการรับรู้ในเชิงความคิดกับการลงมือปฏิบัติ ซึ่งน่าจะมีสาเหตุจากความเชื่อทางวัฒนธรรมที่มองว่าการพูดถึงการจัดการทรัพย์สินก่อนเสียชีวิตเป็นเรื่องอัปมงคล

ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 10 ท่านยืนยันว่าโปรแกรม “อู่ฝูหลินเหมิน” มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มเป้าหมาย แสดงให้เห็นว่าการออกแบบนวัตกรรมสื่อสำหรับกลุ่มเป้าหมายที่มีลักษณะเฉพาะจำเป็นต้องคำนึงถึงบริบทวัฒนธรรม ความเชื่อ และค่านิยมของกลุ่มเป้าหมายอย่างลึกซึ้ง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Kabat-Zinn, J. ที่ชี้ให้เห็นว่าการใช้สื่อและโปรแกรมที่บูรณาการมิติทางจิตวิญญาณสามารถลดความวิตกกังวลต่อความตายในผู้สูงอายุได้อย่างมีนัยสำคัญ (Kabat-Zinn, J., 2013)

โปรแกรมดังกล่าวถูกออกแบบโดยนำกรอบวัฒนธรรมจีน (อู่ฝู) มาเป็นโครงเรื่องหลักในทุกกิจกรรม พร้อมทั้งใช้สัญลักษณ์ที่ผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีนคุ้นเคย เช่น ซองอั่งเปา ชุดสีแดง อักขระจีน การใช้สี และตัวเลขมงคล ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าโปรแกรมนี้ “เป็นของตนเอง” ไม่ใช่สื่อที่นำมาจากบริบทอื่น ความรู้สึกเป็นเจ้าของนี้เองที่เป็นปัจจัยสำคัญในการลดความต้านทานทางจิตใจต่อการพูดถึงความตายในวัฒนธรรมจีน (สุดารา สุจฉายา, 2557) ผลการวิเคราะห์การถดถอย ที่พบว่า ตัวแปร 5 ด้าน ทำนายการเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบได้ถึงร้อยละ 87.3 (R^2 = .873) ยิ่งตอกย้ำให้เห็นว่าการออกแบบโปรแกรมที่ใช้กรอบวัฒนธรรมที่กลุ่มเป้าหมายคุ้นเคยมีพลังในการเสริมสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

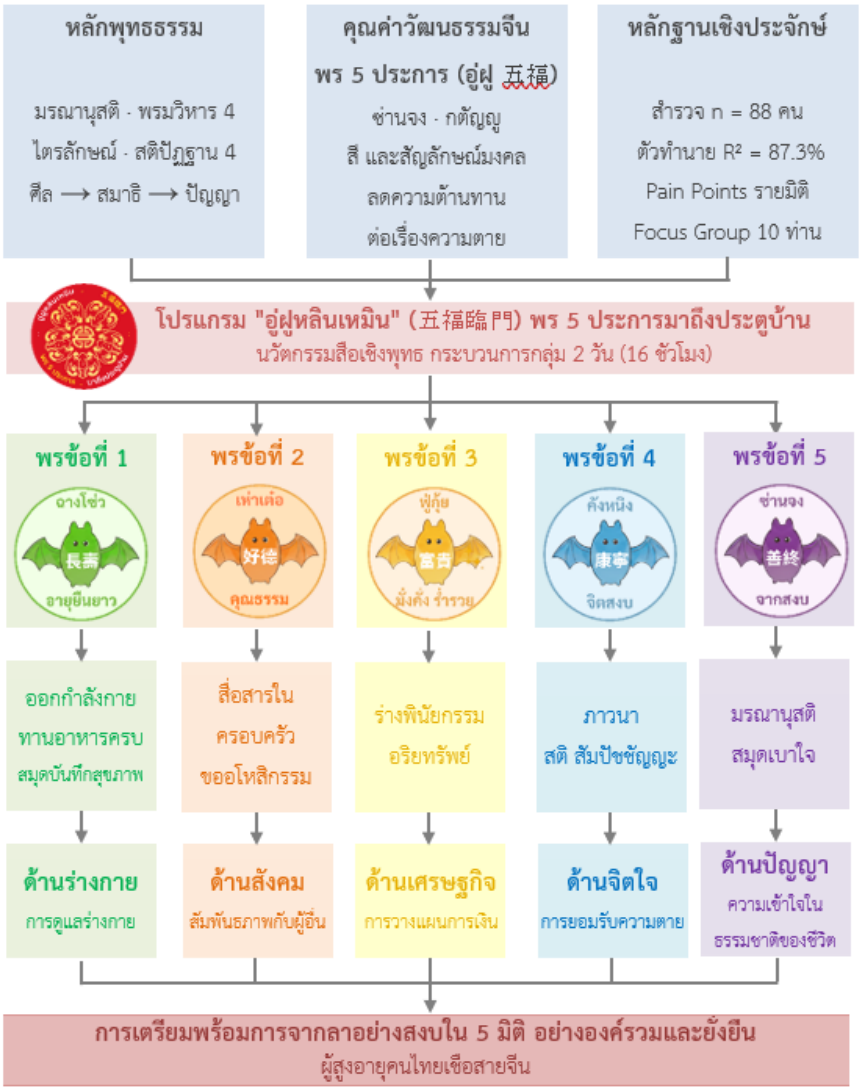
ผลการทดลอง ที่พบว่า กลุ่มทดลองมีระดับการเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบสูงกว่าทั้งก่อนการทดลองและสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ยืนยันประสิทธิผลของโปรแกรม สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระปลัดราชันย์ ปสนฺนจิตฺโต ที่พบว่า การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายเชิงพุทธบูรณาการที่ครอบคลุมทุกมิติทั้งกาย จิต ปัญญา และสังคม ช่วยให้ผู้ป่วยมีการตายดีอย่างมีคุณภาพ (พระปลัดราชันย์ ปสนฺนจิตฺโต, 2568) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ นพพล วิทย์วรพงศ์ ที่พบว่า การเตรียมพร้อมด้านการวางแผนการรักษาล่วงหน้าช่วยให้ผู้ป่วยมีทางเลือกในการจากลาอย่างสงบมากขึ้น (นพพล วิทย์วรพงศ์, 2563)

ผลการทดลอง ที่พบว่า กลุ่มทดลองมีระดับการเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบเพิ่มสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมิติด้านเศรษฐกิจ (การทำพินัยกรรม) มีพัฒนาการโดดเด่นและมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดภายหลังการทดลอง จนเกิดปรากฏการณ์คะแนนเพดานสูงสุด (Ceiling Effect) นั้น แสดงให้เห็นว่าโปรแกรม “อู่ฝูหลินเหมิน” ประสบความสำเร็จอย่างสูงในการทำ Cultural Reframing สื่อสามารถเปลี่ยนกรอบความคิด (Mindset) ของผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีน จากเดิมที่เคยมองว่าการทำพินัยกรรมล่วงหน้าเป็นเรื่องอัปมงคลและการแช่งตนเอง ให้กลายเป็นการสร้าง “ฟู่กุ้ย” (ความมั่งคั่งอันเป็นมงคล) และการันตีความกตัญญูและความสงบสุขของลูกหลานในตระกูล นวัตกรรมสื่อชุดนี้จึงทำหน้าที่เป็นสะพานทลายกำแพงความกลัวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Taboo) ได้อย่างมีประสิทธิภาพเหนือกว่าการให้ข้อมูลความรู้แบบดั้งเดิม

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้ได้สังเคราะห์ข้อค้นพบที่เสริมต่อองค์ความรู้ทางวิชาการในสองประเด็นสำคัญ ประเด็นแรก คือ การ “ทำให้ความตายเป็นเรื่องมงคล” (De-stigmatization through Cultural Reframing) กล่าวคือ ในบริบทวัฒนธรรมจีนที่ถือว่าการพูดถึงความตายเป็นสิ่งต้องหลีกเลี่ยง การออกแบบสื่อโดยใช้สัญลักษณ์มงคลในวัฒนธรรมเดียวกันเป็นสื่อกลาง สามารถลดความต้านทานและเปิดพื้นที่ให้เกิดการพูดคุยอย่างสร้างสรรค์ได้ ประเด็นที่สอง คือ การเตรียมพร้อมจากลาเป็น “กระบวนการต่อเนื่อง” ไม่ใช่ “เหตุการณ์ครั้งเดียว” ผู้สูงอายุที่มีทัศนคติ ความรู้และทักษะที่เหมาะสมจะสามารถเตรียมพร้อมได้เองในชีวิตประจำวัน หากได้รับ “จุดเริ่มต้น” ที่ถูกต้องผ่านโปรแกรมเชิงกลุ่มที่ออกแบบตามบริบทวัฒนธรรม

องค์ความรู้ที่สังเคราะห์จากการวิจัยครั้งนี้ก่อให้เกิด โมเดลอู่ฝูหลินเหมิน ซึ่งเป็นนวัตกรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะในการบูรณาการหลักพุทธธรรม คุณค่าวัฒนธรรมจีน และหลักฐานเชิงประจักษ์ เพื่อเสริมสร้างการเตรียมพร้อมจากลาอย่างสงบของผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีนอย่างองค์รวม และยืนยันด้วยผลการทดลองที่มีนัยสำคัญทางสถิติ ($t = -5.887$, $p < .05$ สำหรับสมมติฐานข้อที่ 1 และ $t = 4.733$, $p < .05$ สำหรับสมมติฐานข้อที่ 2 ผู้วิจัยนำเสนอรูปแบบโปรแกรมนวัตกรรมสื่อเชิงพุทธเพื่อเสริมสร้างการเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบของผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีน การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการโครงการ “อู่ฝูหลินเหมิน” ดังนี้

ภาพที่ 2 แสดงรูปแบบโปรแกรมนวัตกรรมสื่อเชิงพุทธเพื่อเสริมสร้างการเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบของผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีน

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้พัฒนาโปรแกรมนวัตกรรมสื่อเชิงพุทธ “อู่ฝูหลินเหมิน” โดยบูรณาการพร 5 ประการจากวัฒนธรรมจีนเข้ากับหลักพระพุทธศาสนาที่สำคัญ ได้แก่ มรณานุสติ พรหมวิหาร 4 สติสัมปชัญญะ และไตรลักษณ์ เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการจากลาอย่างสงบของผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีน โดยครอบคลุม 5 มิติ คือ ด้านร่างกาย สังคม เศรษฐกิจ จิตใจ และปัญญา ซึ่งออกแบบจากข้อมูลเชิงประจักษ์จากกลุ่มตัวอย่าง 88 คน และได้รับการยืนยันจากผู้เชี่ยวชาญ 10 ท่าน ผลการทดลองใช้นวัตกรรมกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 60 คน ซึ่งแบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 30 คน และกลุ่มควบคุม 30 คน แสดงให้เห็นว่า กลุ่มทดลองมีการเพิ่มขึ้นของระดับการเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบที่มีนัยสำคัญทางสถิติสูง ($M = 3.77$ ก่อนทดลองเป็น 4.63 หลังทดลอง, $t = -5.887$, $p < .001$) และคะแนนสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างชัดเจน ($M = 4.63$ เทียบกับ 3.91, $t = 4.733$, $p < .001$) โดยมิติด้านเศรษฐกิจมีพัฒนาการ

โดดเด่นที่สุด (3.87 เป็น 4.73) รองลงมา คือ ด้านสังคม (3.35 เป็น 4.53) นวัตกรรมนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้หลากหลายบริบท โดยศูนย์ดูแลผู้สูงอายุและองค์กรสาธารณกุศลไทย - จีน เช่น มูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง หรือสมาคมตระกูลแซ่ต่าง ๆ สามารถนำโปรแกรมอบรมอู่ฝูหลินเหมิน ระยะเวลา 2 วัน (16 ชั่วโมง) นี้ ไปบรรจุเป็นหลักสูตรระยะสั้นประจำปีได้ทันที โดยมุ่งเน้นการจัดกิจกรรมฐาน “ฟู่กุ้ย” และ “ซ่านจง” เพื่อเป็นเครื่องมือช่วยให้ผู้สูงอายุคลายความกังวลและกล้าลงมือทำสมุดเบาใจหรือร่างพินัยกรรมร่วมกับลูกหลาน ขณะที่หน่วยงานภาครัฐ เช่น กรมกิจการผู้สูงอายุ องค์กรพระพุทธศาสนา และหน่วยงานอื่นที่ให้บริการผู้สูงอายุ สามารถนำนวัตกรรมสื่อชุดนี้ไปขยายผลในโรงเรียนผู้สูงอายุในเขตเมืองที่มีประชากรคนไทยเชื้อสายจีนหนาแน่น เพื่อเปลี่ยนกรอบความคิดเรื่องความตายจากเรื่องอัปมงคลให้กลายเป็นเรื่องของการสร้างมงคลชีวิตในบั้นปลาย และใช้เป็นเครื่องมือในการเตรียมจิตใจและลดความกังวลที่เกิดจากการคิดถึงความตายสำหรับผู้สูงอายุคนไทยเชื้อสายจีนได้อย่างกว้างขวาง สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษา 1) ผลระยะยาวของโปรแกรมผ่านการวิจัยแบบ Longitudinal Study โดยติดตามผลการเตรียมพร้อมของผู้เข้าร่วมหลังจากเข้าร่วมโปรแกรมในระยะเวลาที่ยาวขึ้น เพื่อตรวจสอบว่าระดับการเตรียมพร้อมที่เพิ่มขึ้นนั้นยังคงอยู่ในระยะเวลานานเท่าใดหรือว่ามีแนวโน้มลดลง 2) การประยุกต์ใช้โปรแกรมไปยังผู้สูงอายุกลุ่มวัฒนธรรมอื่น ๆ ในประเทศไทย เช่น ผู้สูงอายุชาวไทยมุสลิม หรือผู้สูงอายุในชนบท เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของประสิทธิผล และพัฒนาโปรแกรมให้สอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรมที่หลากหลาย 3) การจัดโปรแกรมในรูปแบบออนไลน์หรือดิจิทัล เพื่อเพิ่มการเข้าถึงผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดด้านสุขภาพหรือการเดินทาง และ 4) การเพิ่มบทบาทของครอบครัวและผู้ดูแลหลัก (Caregiver) ในการสนับสนุนการเตรียมพร้อมการจากลาอย่างสงบ โดยการออกแบบโปรแกรมที่เชิญลูกหลานและผู้ดูแลเข้าร่วมกิจกรรมกับผู้สูงอายุ เพื่อสร้างช่องทางการสื่อสารเรื่องความตายในครอบครัวอย่างเปิดเผยและสร้างสรรค์

เอกสารอ้างอิง

ถาวร สิกขโกศล. (2557). แต้จิ๋ว: จีนกลุ่มน้อยที่ยิ่งใหญ่. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: มติชน.

นพพล วิทย์วรพงศ์. (2563). การตัดสินใจในระยะท้ายของชีวิตกับสังคมไทย: บทเรียนจากประสบการณ์ของต่างประเทศ. ใน รายงานการวิจัย. สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.

พระปลัดราชันย์ ปสนฺนจิตฺโต. (2568). การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายตามแนวพระพุทธศาสนา. วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์, 10(1), 382-393.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2555). พุทธธรรม (ฉบับปรับขยาย). เรียกใช้เมื่อ 28 พฤษภาคม 2569 จาก https://www.watnyanaves.net/th/book_detail/583

พระไพศาล วิสาโล. (2552). ระลึกถึงความตายสบายนัก. กรุงเทพมหานคร: ชมรมกัลยาณธรรม.

พระมหาเกษม ปญฺญาวโร. (2560). การเจริญพรหมวิหาร 4 ในชีวิตประจำวัน. วารสารปรัชญาปริทรรศน์, 22(1), 63-71.

พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิตย์ อาภากโร) และคณะ. (2561). การเสริมสร้างองค์ความรู้และแนวปฏิบัติเพื่อการตายดีตามแนวพระพุทธศาสนา. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 5(2), 205-232.

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2562). รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย ปี 2562. ใน รายงานการวิจัย. มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.

สุดารา สุจฉายา. (2557). ลูกจีนหลานมอญในกรุงสยาม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สารคดี ในนามบริษัทวิริยะธุรกิจ จำกัด.

Cohen, J. (1988). Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences. (2nd ed.). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Creswell, J. W. & Plano Clark, V. L. (2018). Designing and Conducting Mixed Methods Research. (3rd ed.). California: SAGE Publications.

Hung, W. S. (2017). The Traditional Chinese Culture in Asia: The Stories of Five Blessings. Retrieved September 14, 2025, from https://pb.edu.pl/sjo/wp-content/uploads/sites/9/2017/11/P2-The-Traditional-Chinese-Culture-in-Asia-The-Stories-of-Five-Blessings.pdf

Kabat-Zinn, J. (2013). FULL CATASTROPHE LIVING: Using the Wisdom of Your Body and Mind to Face Stress, Pain, and Illness. New York: Bantam Books.

Kübler-Ross, E. (2014). On Death and Dying What the Dying Have to Teach Doctors, Nurses, Clergy and Their Own Families. New York: Scribner.

Suwannapong, K. et al. (2024). Influencing Factors on Death Acceptance Among Thai Older Persons. Clinical Gerontologist, 49(2), 473-480.

บทความวิจัย

ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมและการทำงานเป็นทีมในองค์กรธุรกิจ MICE*

INNOVATIVE LEADERSHIP AND TEAMWORK IN MICE ENTERPRISES

อภิญญา ทหราวานิช, ปรียนันท์ ประยูรศักดิ์*

Apinya Taharawanich, Preeyanan Prayoonsak*

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

Faculty of Management Science, Suan Dusit University, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: jeab_preeyanan@yahoo.com

*Tel: 081-639-5383

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นแบบผสมผสานแบบลำดับขั้นเชิงอธิบาย มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม การเรียนรู้ขององค์กร ประสิทธิผลของทีม และผลการดำเนินงานของธุรกิจ MICE 2) วิเคราะห์อิทธิพลเชิงสาเหตุของภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมต่อการเรียนรู้ขององค์กร ประสิทธิผลของทีม และผลการดำเนินงานของธุรกิจ และ 3) ศึกษาบทบาทการส่งผ่านของการเรียนรู้ขององค์กร (OL) และประสิทธิผลของทีม (TE) ในความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม (IL) และผลการดำเนินงานขององค์กร (OP) การวิจัยเชิงปริมาณมีการเก็บข้อมูลจากบุคลากรในธุรกิจ MICE จำนวน 300 คน ด้วยการเลือกแบบเจาะจงร่วมกับการกำหนดโควตา และวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองสมการโครงสร้าง (SEM) ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหาร ผู้จัดการโครงการ และผู้เชี่ยวชาญในอุตสาหกรรม MICE จำนวน 15 คน เพื่ออธิบายผลการวิจัยเชิงปริมาณในบริบทของอุตสาหกรรม ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมมีระดับสูงที่สุด และมิติการจัดสรรทรัพยากรและเครือข่ายเพื่อสนับสนุนนวัตกรรมมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ผลการวิเคราะห์ยืนยันว่าแบบจำลองมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์เป็นอย่างดี (χ^2/df = 1.068, GFI = .948, CFI = .995, RMSEA = .015) โดย IL มีอิทธิพลเชิงบวกต่อ OL, TE และ OP อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ รวมทั้งมีอิทธิพลทางอ้อมส่งผ่านแบบลำดับขั้นในเส้นทาง IL ⟶ OL ⟶ TE ⟶ OP และแบบจำลองสามารถอธิบายความแปรปรวนของผลการดำเนินงานขององค์กรได้ร้อยละ 60.8 ข้อมูลเชิงคุณภาพยืนยันว่า ผู้นำที่สนับสนุนนวัตกรรม เทคโนโลยี และการเรียนรู้ร่วมกัน มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาทีมและองค์กร ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การพัฒนา Smart MICE Organization อย่างยั่งยืน จำเป็นต้องบูรณาการภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม การเรียนรู้ขององค์กร และประสิทธิผลของทีม เพื่อยกระดับความสามารถการแข่งขัน

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม, การเรียนรู้ขององค์กร, ประสิทธิผลของทีม, ผลการดำเนินงานขององค์กร, ธุรกิจ MICE

* Received 8 June 2026; Revised 25 June 2026; Accepted 18 July 2026

Abstract

This study employed an explanatory sequential mixed methods design with 3 objectives: 1) to examine the levels of innovative leadership (IL), organizational learning (OL), team effectiveness (TE), and organizational performance (OP) in MICE enterprises in Thailand; 2) to analyze the causal effects of IL on OL, TE, and OP; and 3) to investigate the mediating roles of OL and TE in the relationship between IL and OP. Quantitative data were collected from 300 employees in MICE enterprises through purposive and quota sampling and analyzed using structural equation modeling (SEM). Qualitative data were obtained through in-depth interviews with 15 executives, project managers, and experts in the MICE industry to provide contextual explanations of the quantitative findings. The results revealed that IL exhibited the highest overall mean score, while the dimension related to the allocation of resources and networks to support innovation received the highest rating. The SEM results indicated that the proposed model demonstrated an excellent fit with the empirical data (χ^2/df = 1.068, GFI = .948, CFI = .995, RMSEA = .015). IL had significant positive direct effects on OL, TE, and OP. In addition, a significant serial mediation effect was observed along the pathway IL ⟶ OL ⟶ TE ⟶ OP. The model explained 60.8% of the variance in OP. The qualitative findings further confirmed that leaders who promote innovation, support technology adoption, and encourage collaborative learning play a crucial role in enhancing both team and organizational development. The findings suggest that the sustainable development of Smart MICE Organizations requires the integration of IL, OL, and TE to strengthen organizational competitiveness.

Keywords: Innovative Leadership, Organizational Learning, Team Effectiveness, Organizational Performance, MICE Industry

บทนำ

ในยุคเศรษฐกิจฐานความรู้และเทคโนโลยีดิจิทัล อุตสาหกรรมธุรกิจ MICE (Meetings, Incentives, Conferences and Exhibitions) ต้องเผชิญกับการแข่งขันและการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว องค์กรจึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาสู่ “Smart MICE Organization” โดยมุ่งเน้นการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี นวัตกรรม และการจัดการข้อมูลเพื่อยกระดับผลการดำเนินงานและประสบการณ์ของผู้ใช้บริการ ทั้งนี้ ความสามารถในการแข่งขันไม่ได้ขึ้นอยู่กับโครงสร้างพื้นฐานเพียงอย่างเดียว แต่ยังขึ้นอยู่กับศักยภาพในการสร้างการเรียนรู้และพัฒนานวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2020); (Buhalis, D. & Amaranggana, A., 2015) ภายใต้บริบทดังกล่าว การลงทุนในระบบดิจิทัลเพียงอย่างเดียวไม่อาจนำไปสู่ความสำเร็จได้ หากขาดภาวะผู้นำที่สามารถขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัล สร้างวิสัยทัศน์ด้านเทคโนโลยี และส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันภายในองค์กร (Cortellazzo, L. et al., 2019); (Kane, G. C. et al., 2019) ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม (Innovative Leadership: IL)

จึงได้รับการยอมรับว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ การแลกเปลี่ยนความรู้ และการยกระดับผลการดำเนินงานขององค์กร (Janssen, O., 2000); (Mumford, M. D. et al., 2002) งานวิจัยร่วมสมัยยังชี้ให้เห็นว่า IL มีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อการเรียนรู้ขององค์กร ความสามารถในการปรับตัว และผลการดำเนินงานขององค์กรบริการ (Kozioł-Nadolna, K., 2020); (Chughtai, M. S. et al., 2023)

การเรียนรู้ขององค์กร (Organizational Learning: OL) หมายถึง ความสามารถในการสร้าง แบ่งปัน และประยุกต์ใช้องค์ความรู้เพื่อพัฒนาการดำเนินงานและนวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง (Senge, P. M., 1990) ซึ่งมีความสัมพันธ์กับความสามารถด้านนวัตกรรม ความยืดหยุ่นในการปรับตัว และผลการดำเนินงานขององค์กร (Diallo, A. & Sukkar, A., 2021); (Hao, Q. & Han, X., 2023) ในบริบท Smart MICE องค์กรจำเป็นต้องเปลี่ยนข้อมูลจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้เป็นองค์ความรู้สำหรับการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ ขณะที่ประสิทธิผลของทีม (Team Effectiveness: TE) มีบทบาทสำคัญต่อการประสานงาน การสื่อสาร และการทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะในรูปแบบการทำงานข้ามสายงานระหว่างผู้จัดงาน นักการตลาด และนักพัฒนาเทคโนโลยี เพื่อสร้างประสบการณ์การจัดงานที่มีประสิทธิภาพ (Hackman, J. R., 1987); (Katzenbach, J. R. & Smith, D. K., 1993) เมื่อพิจารณากลไกความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร จะพบว่า IL มีบทบาทในการกำหนดนโยบายและสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนความรู้ (IL ⟶ OL) การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องช่วยพัฒนาทักษะ เพิ่มขีดความสามารถในการปฏิบัติงาน และเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างสมาชิกทีม (OL ⟶ TE) ซึ่งนำไปสู่การยกระดับคุณภาพการบริการ นวัตกรรม และผลการดำเนินงานขององค์กร (TE ⟶ OP) ความสัมพันธ์ดังกล่าวสะท้อนแนวคิดการส่งผ่านแบบลำดับขั้น (Serial Mediation) จากระดับผู้นำสู่ระดับทีมและผลลัพธ์ขององค์กรสำหรับผลการดำเนินงานขององค์กร (Organizational Performance: OP) ในธุรกิจ MICE ครอบคลุมทั้งประสิทธิภาพการดำเนินงาน คุณภาพการบริการ นวัตกรรม และความสามารถในการตอบสนองต่อความต้องการของผู้ใช้บริการ (Buhalis, D. & Amaranggana, A., 2015)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่างานวิจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมและผลการดำเนินงานขององค์กรจะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่ยังพบช่องว่างทางวิชาการในการอธิบายกลไกความสัมพันธ์ผ่านบทบาทของ OL และ TE โดยเฉพาะการส่งผ่านแบบลำดับขั้นในบริบทอุตสาหกรรม MICE ของประเทศไทย ซึ่งกำลังเร่งเปลี่ยนผ่านตามแผนแม่บทการพัฒนาอุตสาหกรรม MICE (2023 - 2027) ที่มุ่งสร้าง Smart MICE Destination ทว่าหลักฐานเชิงประจักษ์ที่อธิบายความสัมพันธ์ดังกล่าวยังมีจำกัด โดยเฉพาะงานที่ใช้แบบจำลองสมการโครงสร้าง (SEM) เพื่อตรวจสอบบทบาทการส่งผ่านร่วมกันของ OL และ TE (García-Morales, V. J. et al., 2012); (Mai, N. K. et al., 2022) ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาระดับของภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม การเรียนรู้ขององค์กร ประสิทธิผลของทีม และผลการดำเนินงานขององค์กรธุรกิจ MICE วิเคราะห์อิทธิพลเชิงสาเหตุของภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม และตรวจสอบบทบาทการส่งผ่านของ OL และ TE ในความสัมพันธ์ระหว่าง IL และ OP ภายใต้กรอบแนวคิด Smart MICE Organization เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และสร้างข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาผู้นำ บุคลากร และองค์กรให้สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม การเรียนรู้ขององค์กร ประสิทธิผลของทีม และผลการดำเนินงานขององค์กรธุรกิจ MICE ในประเทศไทย

2. เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลเชิงสาเหตุของภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมที่มีต่อการเรียนรู้ขององค์กร ประสิทธิผลของทีม และผลการดำเนินงานขององค์กรธุรกิจ MICE

3. เพื่อศึกษาบทบาทการส่งผ่านของการเรียนรู้ขององค์กรและประสิทธิผลของทีมในความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมและผลการดำเนินงานขององค์กรธุรกิจ MICE

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานเชิงอธิบายลำดับก่อนหลัง (Explanatory Sequential Mixed Methods Research) โดยเริ่มจากการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อทดสอบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม (IL) การเรียนรู้ขององค์กร (OL) ประสิทธิผลของทีม (TE) และผลการดำเนินงานขององค์กร (OP) ในธุรกิจ MICE ของประเทศไทย จากนั้นจึงดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่ออธิบายและขยายผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณในเชิงบริบท โดยประยุกต์ใช้เทคนิคการวิเคราะห์แบบจำลองสมการโครงสร้าง (SEM) ซึ่งเหมาะสำหรับการทดสอบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุทั้งทางตรงและทางอ้อมระหว่างตัวแปรแฝงหลายมิติ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ บุคลากรที่ปฏิบัติงานในองค์กรธุรกิจ MICE ของประเทศไทย ซึ่งครอบคลุมธุรกิจด้านการจัดประชุม การจัดนิทรรศการ การจัดงานอีเวนต์ และธุรกิจบริการสนับสนุนที่เกี่ยวข้อง

กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 300 คน ได้มาจากการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ร่วมกับการกำหนดโควตา (Quota Sampling) โดยกำหนดคุณสมบัติของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เป็นบุคลากรที่ปฏิบัติงานในองค์กรธุรกิจ MICE และมีประสบการณ์ทำงานในองค์กรปัจจุบันไม่น้อยกว่า 1 ปี ทั้งนี้ ขนาดกลุ่มตัวอย่างสอดคล้องสำหรับการวิเคราะห์แบบจำลองสมการโครงสร้าง (Hair, J. F. et al., 2019)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือวิจัยเชิงปริมาณเป็นแบบสอบถามแบบมาตรประมาณค่า 5 ระดับ พัฒนาขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบ 2) ข้อคำถามเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม (IL) การเรียนรู้ขององค์กร (OL) ประสิทธิผลของทีม (TE) และผลการดำเนินงานขององค์กร (OP) รวม 20 ข้อ และ 3) ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

การพัฒนาเครื่องมือวิจัย

แบบสอบถามได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน พบว่า ค่า IOC ของข้อคำถามทุกข้ออยู่ระหว่าง 0.67-1.00 แสดงว่าข้อคำถามมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยและสามารถนำไปใช้ได้ จากนั้นนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try-out) กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกับประชากร จำนวน 30 คน เพื่อทดสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือ โดยวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach’s Alpha Coefficient) พบว่า ทุกตัวแปรมีค่ามากกว่า 0.70 แสดงว่าเครื่องมือวิจัยมีความเชื่อมั่นอยู่ในระดับที่ยอมรับได้และเหมาะสมสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลจริง

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งแบบออนไลน์และภาคสนามจากบุคลากรในองค์กรธุรกิจ MICE ของประเทศไทย โดยคัดเลือกเฉพาะผู้ที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ที่กำหนดและได้รับความยินยอม ทั้งนี้ ผู้วิจัยตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูลก่อนนำไปวิเคราะห์ทางสถิติ

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณแบ่งเป็น 1) การวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) โดยใช้ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ 2) การวิเคราะห์แบบจำลองสมการโครงสร้าง โดยใช้โปรแกรม AMOS วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของตัวแปรแฝง และการทดสอบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปร รวมทั้งการตรวจสอบอิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และบทบาทการส่งผ่านของตัวแปรตามสมมติฐานการวิจัย

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญและการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

การวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 คน ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย ผู้บริหารองค์กรธุรกิจ MICE จำนวน 5 คน ผู้จัดการ/ผู้จัดงาน จำนวน 5 คน และผู้เชี่ยวชาญในธุรกิจ MICE จำนวน 5 คน โดยผู้ให้ข้อมูลทุกคนมีประสบการณ์ไม่น้อยกว่า 5 ปี

แนวคำถามสัมภาษณ์ครอบคลุมบทบาทของภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม การเรียนรู้ขององค์กร ประสิทธิผลของทีม การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี และการพัฒนาองค์กร ข้อมูลที่ได้ถูกถอดความแบบคำต่อคำและวิเคราะห์เชิงธีม (Thematic Analysis) พร้อมตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อค้นพบเชิงคุณภาพ (Lincoln, Y. S. & Guba, E. G., 1985)

ผลการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 52.67) มีอายุระหว่าง 40 - 49 ปี (ร้อยละ 52.33) จบการศึกษาระดับปริญญาตรี (ร้อยละ 62.67) และอยู่ในตำแหน่งพนักงานทั่วไป (ร้อยละ 68.33) ส่วนใหญ่มีประสบการณ์การทำงานระหว่าง 7 - 9 ปี (ร้อยละ 38.00) และปฏิบัติงานในหน่วยงานด้านการจัดประชุม/อีเวนต์/นิทรรศการ (Event, Convention & Exhibition Operations) มากที่สุด (ร้อยละ 25.00)

2. ผลการวิเคราะห์หาค่าสถิติพื้นฐานของตัวแปรสังเกตได้ ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าสถิติพื้นฐานของตัวแปรสังเกตได้

ตัวแปร		M	S.D.	ค่าความเบ้	ค่าความโด่ง
ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม (IL)					
IL1	ผู้บริหารส่งเสริมให้บุคลากรคิดสร้างสรรค์แนวทางการทำงานใหม่	3.773	0.863	-0.300	-0.390
IL2	ผู้บริหารสนับสนุนการทดลองแนวคิดหรือวิธีการใหม่ในการทำงาน	3.917	0.812	-0.451	-0.207
IL3	ผู้บริหารเปิดรับความคิดเห็นที่แตกต่างจากบุคลากร	3.873	0.852	-0.440	-0.366
IL4	ผู้บริหารจัดสรรทรัพยากรและเครือข่ายเพื่อสนับสนุนนวัตกรรม	3.983	0.765	-0.423	-0.129
IL5	ผู้บริหารส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีในการพัฒนางาน	3.823	0.906	-0.376	-0.634
การเรียนรู้ขององค์กร (OL)					
OL1	องค์กรมีการแสวงหาและรับความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่อง	3.877	0.835	-0.459	-0.258

ตารางที่ 1 ค่าสถิติพื้นฐานของตัวแปรสังเกตได้ (ต่อ)

	ตัวแปร	M	S.D.	ค่าความเบ้	ค่าความโด่ง
OL2	บุคลากรมีการแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ระหว่างกัน	3.880	0.849	-0.494	-0.104
OL3	องค์กรมีระบบจัดเก็บและเข้าถึงองค์ความรู้ได้สะดวก	3.803	0.853	-0.361	-0.282
OL4	บุคลากรสามารถนำความรู้ไปใช้ในการปฏิบัติงานจริง	3.843	0.869	-0.554	0.062
OL5	มีการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างหน่วยงาน	3.853	0.899	-0.541	-0.122
ประสิทธิผลของทีม (TE)					
TE1	ทีมงานมีเป้าหมายการทำงานที่ชัดเจน	3.797	0.886	-0.346	-0.579
TE2	สมาชิกในทีมมีการสื่อสารกันอย่างเปิดเผย	3.837	0.879	-0.449	-0.431
TE3	สมาชิกในทีมมีความไว้วางใจกัน	3.817	0.920	-0.407	-0.633
TE4	ทีมสามารถร่วมกันแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ	3.840	0.885	-0.351	-0.610
TE5	สมาชิกในทีมให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนกัน	3.853	0.888	-0.546	-0.188
ผลการดำเนินงานขององค์กรธุรกิจ MICE (OP)					
OP1	องค์กรมีประสิทธิภาพในการดำเนินงานโดยรวม	3.857	0.875	-0.592	-0.052
OP2	องค์กรสามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้อย่างรวดเร็ว	3.860	0.854	-0.441	-0.205
OP3	องค์กรมีคุณภาพการให้บริการในระดับสูง	3.830	0.847	-0.434	0.001
OP4	องค์กรมีการพัฒนานวัตกรรมในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง	3.837	0.905	-0.461	-0.514
OP5	องค์กรมีการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน	3.800	0.940	-0.297	-0.730

จากตารางที่ 1 ตัวแปรสังเกตได้ทุกข้อมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก (M = 3.773-3.983) โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ ผู้บริหารจัดสรรทรัพยากรและเครือข่ายเพื่อสนับสนุนนวัตกรรม (IL4) (M = 3.983, S.D. = 0.765) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแม้กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จะเป็นพนักงานระดับปฏิบัติการ แต่ก็สามารถรับรู้ถึงการสนับสนุนและการจัดสรรทรัพยากรด้านนวัตกรรมจากผู้บริหารได้อย่างเป็นรูปธรรม ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ ผู้บริหารส่งเสริมให้บุคลากรคิดสร้างสรรค์แนวทางการทำงานใหม่ (IL1) (M = 3.773, S.D. = 0.863) บ่งชี้ว่าองค์กรยังสามารถเพิ่มกลไกกระตุ้นเชิงนวัตกรรมและการเสนอแนวคิดใหม่ของบุคลากรได้เพิ่มเติม ทั้งนี้ ค่าความเบ้และค่าความโด่งของทุกตัวแปรอยู่ในเกณฑ์ยอมรับได้ แสดงว่าข้อมูลมีการแจกแจงใกล้เคียงโค้งปกติและมีความเหมาะสมในการนำไปวิเคราะห์แบบจำลองสมการโครงสร้าง (SEM) ต่อไป

3. ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient: r) ระหว่างตัวแปรแฝงทั้ง 4 ตัว พบว่า ทุกตัวแปรมีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยค่าสหสัมพันธ์อยู่ในช่วง 0.354 - 0.627 สะท้อนว่าตัวแปรมีความสัมพันธ์กันในระดับปานกลางถึงค่อนข้างสูง และไม่ปรากฏปัญหาความสัมพันธ์เชิงพหุระหว่างตัวแปร (Multicollinearity)

4. ผลการตรวจสอบความเหมาะสมของข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบ พบว่า ค่า KMO เท่ากับ 0.924 ซึ่งอยู่ในระดับดีเยี่ยม และผลการทดสอบ Bartlett's Test of Sphericity มีค่า χ^2 = 2250.404, df = 190, p < .001 แสดงว่าเมทริกซ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรมีความเหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบและการวิเคราะห์แบบจำลองสมการโครงสร้าง (SEM)

5. ผลการตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลสมการโครงสร้าง แสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันและคุณภาพของโมเดลการวัด

ตัวแปร	ตัวแปรสังเกตได้	ค่าน้ำหนักองค์ประกอบ					
		Loading	SE	t	R^2	AVE	CR
ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม (IL)	IL1	0.543	<-->	<-->	0.295	0.385	0.756
	IL2	0.694	0.083	6.694	0.482		
	IL3	0.685	0.081	6.512	0.469		
	IL4	0.602	0.079	5.844	0.362		
	IL5	0.587	0.086	5.602	0.344		
การเรียนรู้ขององค์กร (OL)	OL1	0.656	<-->	<-->	0.430	0.446	0.793
	OL2	0.677	0.072	7.114	0.458		
	OL3	0.703	0.069	7.483	0.494		
	OL4	0.623	0.076	6.201	0.388		
	OL5	0.596	0.081	5.884	0.355		
ประสิทธิผลของทีม (TE)	TE1	0.672	<-->	<-->	0.452	0.518	0.842
	TE2	0.683	0.068	7.226	0.466		
	TE3	0.729	0.064	8.014	0.531		
	TE4	0.703	0.066	7.608	0.494		
	TE5	0.805	0.059	9.221	0.648		
ผลการดำเนินงานขององค์กรธุรกิจ	OP1	0.708	<-->	<-->	0.501	0.473	0.817
MICE (OP)	OP2	0.672	0.071	7.105	0.452		
	OP3	0.645	0.074	6.587	0.416		
	OP4	0.744	0.063	8.227	0.554		
	OP5	0.664	0.077	6.931	0.441		

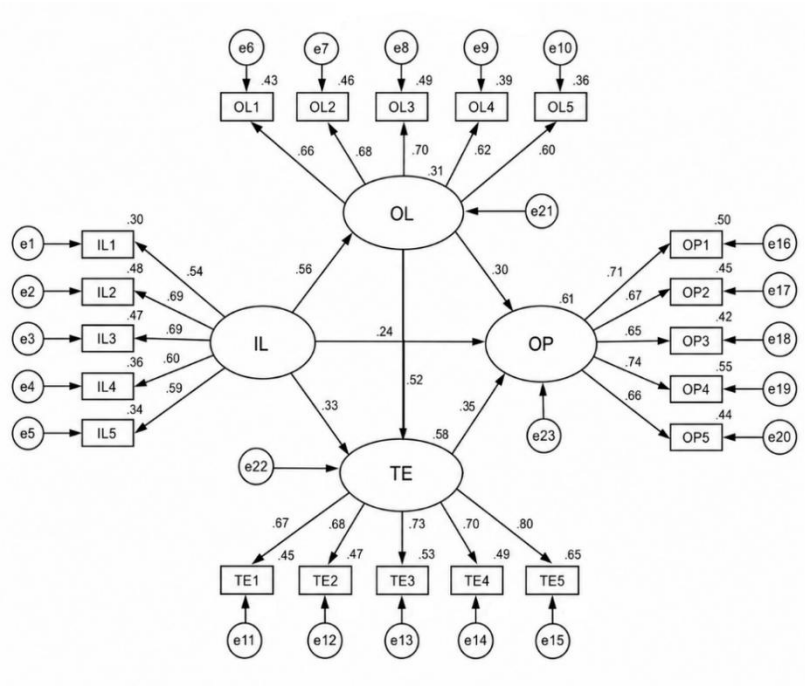
หมายเหตุ: *** $p < .001$, β หมายถึง ค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐาน และเครื่องหมาย <--> หมายถึง ตัวบ่งชี้อ้างอิง (Reference Indicator) ที่กำหนดไว้เพื่อใช้ในการระบุตัวแบบจึงไม่รายงานค่า S.E. และ t

จากตารางที่ 2 พบว่า โมเดลสมการโครงสร้างมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์อยู่ในระดับดีมาก โดยพิจารณาจากค่า χ^2 = 169.837, df = 159 และ p = .264 ซึ่งไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ สะท้อนว่าโมเดลที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ นอกจากนี้ ค่า χ^2/df = 1.068 ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์ 3.00 แสดงถึงความเหมาะสมของโมเดล ขณะที่ค่า RMSEA = .015 และ SRMR = .036 มีค่าเข้าใกล้ศูนย์และต่ำกว่าเกณฑ์ .08 สะท้อนว่าโมเดลมีความคลาดเคลื่อนในระดับต่ำ อีกทั้งค่าดัชนี CFI = .995, GFI = .948, AGFI = .931 และ TLI = .994 มีค่าสูงกว่าเกณฑ์ .90 แสดงว่าโมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในระดับที่ยอมรับได้ถึงดีมาก

เมื่อพิจารณาค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐาน (Factor Loading) พบว่า ตัวแปรสังเกตได้ทุกตัวมีค่าอยู่ในช่วง 0.543 - 0.805 ซึ่งอยู่ในระดับที่ยอมรับได้ โดยตัวแปร TE5 มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงที่สุด (Loading = 0.805) ขณะที่ IL1 มีค่าต่ำที่สุด (Loading = 0.543) นอกจากนี้ ค่า Composite Reliability (CR) อยู่ระหว่าง 0.756 - 0.842

ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ .70 และค่า Average Variance Extracted (AVE) อยู่ระหว่าง 0.385 - 0.518 แม้ว่าค่า AVE ของบางตัวแปรจะต่ำกว่าเกณฑ์ที่แนะนำที่ระดับ .50 เล็กน้อย แต่ยังสามารถยอมรับความตรงเชิงบรรจบ (Convergent Validity) ได้ เนื่องจากทุกตัวแปรมีค่า Composite Reliability (CR) สูงกว่า .70

ภายหลังการตรวจสอบความตรงของโมเดลการวัดและความสอดคล้องของโมเดลเชิงโครงสร้าง ผู้วิจัยได้นำเสนอโมเดลสมการโครงสร้างเชิงสาเหตุระหว่างภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม (IL) การเรียนรู้ขององค์กร (OL) ประสิทธิผลของทีม (TE) และผลการดำเนินงานขององค์กรธุรกิจ MICE (OP) ตามกรอบแนวคิดการวิจัย โดยโมเดลสะท้อนทั้งอิทธิพลทางตรงและอิทธิพลทางอ้อมผ่านบทบาทการส่งผ่านของการเรียนรู้ขององค์กรและประสิทธิผลของทีม ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 โมเดลสมการโครงสร้างเชิงสาเหตุ

เพื่อทดสอบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปรตามสมมติฐานการวิจัย ผู้วิจัยได้วิเคราะห์อิทธิพลทางตรงระหว่างตัวแปรแฝงในแบบจำลองสมการโครงสร้าง ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์อิทธิพลทางตรงและการทดสอบสมมติฐาน

สมมติฐาน	ความสัมพันธ์	β	S.E.	C.R.	p	ผลการทดสอบ
H1	IL ⟶ OL	.558	.083	6.694	***	สนับสนุน
H2	IL ⟶ TE	.331	.101	3.286	***	สนับสนุน
H3	OL ⟶ OP	.300	.111	2.716	.007	สนับสนุน
H4	TE ⟶ OP	.354	.084	4.190	***	สนับสนุน
H5	OL ⟶ TE	.522	.110	4.736	***	สนับสนุน
H6	IL ⟶ OP	.238	.092	2.577	.010	สนับสนุน

หมายเหตุ: β = Standardized Path Coefficient; S.E. = Standard Error; C.R. = Critical Ratio; *** p < .001

จากตารางที่ 3 พบว่า ทุกสมมติฐานได้รับการสนับสนุนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมมีอิทธิพลเชิงบวกต่อการเรียนรู้ขององค์กร ประสิทธิผลของทีม และผลการดำเนินงานขององค์กร ขณะที่การเรียนรู้ขององค์กรและประสิทธิผลของทีมก็มีอิทธิพลเชิงบวกต่อผลการดำเนินงานขององค์กรเช่นกัน ทั้งนี้ เส้นทางจากภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมสู่การเรียนรู้ขององค์กรมีค่าสัมประสิทธิ์สูงที่สุด (β = .558) สะท้อนให้เห็นว่าบทบาทสำคัญของผู้นำในบริบทธุรกิจ MICE คือ การส่งเสริมการเรียนรู้ภายในองค์กร ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาทีมและผลการดำเนินงานขององค์กรในลำดับต่อไป

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์อิทธิพลทางอ้อมและการทดสอบบทบาทตัวแปรส่งผ่าน

สมมติฐาน	เส้นทาง	อิทธิพลทางอ้อม	95% BC-CI	p-value	ผลการทดสอบ
H7	IL ⟶ OL ⟶ OP	0.221	[0.103, 0.395]	0.006	สนับสนุน
H8	IL ⟶ TE ⟶ OP	0.155	[0.070, 0.296]	0.001	สนับสนุน
H9	OL ⟶ TE ⟶ OP	0.208	[0.106, 0.351]	0.001	สนับสนุน
H10	IL ⟶ OL ⟶ TE	0.370	[0.258, 0.554]	< 0.001	สนับสนุน
H11	IL ⟶ OL ⟶ TE ⟶ OP	0.136	[0.070, 0.254]	0.001	สนับสนุน

หมายเหตุ: อิทธิพลทางอ้อมประเมินด้วยวิธี Bootstrapping 5,000 ครั้ง และรายงานช่วงความเชื่อมั่นแบบปรับแก้อคติ (95% Bias-Corrected Confidence Interval: BC-CI

จากตารางที่ 4 พบว่า อิทธิพลทางอ้อมตามสมมติฐาน H7-H11 มีนัยสำคัญทางสถิติทั้งหมด โดยช่วงความเชื่อมั่นร้อยละ 95 แบบปรับแก้อคติ (95% BC-CI) ไม่ครอบคลุมค่า 0 และมีค่า p ต่ำกว่า .05 แสดงให้เห็นว่าการเรียนรู้ขององค์กรและประสิทธิผลของทีมเป็นตัวแปรส่งผ่านสำคัญในความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมกับผลการดำเนินงานขององค์กรธุรกิจ MICE ทั้งนี้ เส้นทาง IL ⟶ OL ⟶ TE (H10) มีค่าอิทธิพลทางอ้อมสูงที่สุด ขณะที่ผลการวิเคราะห์ยังยืนยันการส่งผ่านแบบลำดับขั้น (Serial Mediation) ตามเส้นทาง IL ⟶ OL ⟶ TE ⟶ OP (H11) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหารและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 คน ด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงธีม (Thematic Analysis) พบประเด็นสำคัญ 2 ประเด็น ได้แก่ 1) ภาวะผู้นำที่ส่งเสริมนวัตกรรมและการเรียนรู้ร่วม และ 2) ประสิทธิผลของทีมในการดำเนินงานธุรกิจ MICE

ประเด็นแรก พบว่า ผู้นำที่เปิดรับความคิดเห็นใหม่ สนับสนุนการทดลองแนวทางการทำงานใหม่ และส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันภายในองค์กร มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้และการพัฒนานวัตกรรม

“โดยค้นพบจากข้อมูลเชิงคุณภาพที่กล่าวถึงผู้นำที่เปิดโอกาสให้ลองแนวทางใหม่ ๆ พนักงานก็จะกล้าออกความคิดเห็น”

ประเด็นที่สอง พบว่า การสื่อสาร การประสานงาน และความไว้วางใจภายในทีม เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสนับสนุนการดำเนินงานของธุรกิจ MICE ที่มีความซับซ้อนและต้องอาศัยการทำงานข้ามสายงาน

“โดยค้นพบจากข้อมูลเชิงคุณภาพที่กล่าวถึงการสื่อสารในทีมจะเกิดความผิดพลาดได้ง่ายถ้ากระบวนการสื่อสารไม่ชัดเจน”

ผลการวิจัยเชิงคุณภาพดังกล่าวสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณที่ชี้ให้เห็นว่า ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม การเรียนรู้ขององค์กร และประสิทธิผลของทีม เป็นกลไกสำคัญที่ส่งผลต่อผลการดำเนินงานขององค์กรธุรกิจ MICE อย่างมีนัยสำคัญ

อภิปรายผล

ผลการทดสอบแบบจำลองสมการโครงสร้างยืนยันว่า ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมมีอิทธิพลเชิงบวกต่อการเรียนรู้ขององค์กรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมิติการจัดสรรทรัพยากรและเครือข่ายเพื่อสนับสนุนนวัตกรรม (IL4) มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด สะท้อนว่าในบริบทอุตสาหกรรม MICE ของไทย ผู้นำไม่ได้ทำหน้าที่เพียงกำหนดทิศทางองค์กร แต่ต้องมีบทบาทในการจัดสรรทรัพยากร ข้อมูล เครือข่ายความร่วมมือ และเทคโนโลยีที่เอื้อต่อการพัฒนานวัตกรรมและการเรียนรู้ภายในองค์กร ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Senge, P. M., 1990) และทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้ (Nonaka, I. & Takeuchi, H., 1995) รวมทั้งสอดคล้องกับผลการศึกษาที่ชี้ว่าภาวะผู้นำมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้ การสร้างนวัตกรรม และการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงภายในองค์กร (Hao, Q. & Han, X., 2023); (Kozioł-Nadolna, K., 2020)

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังพบว่า ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมและการเรียนรู้ขององค์กรมีอิทธิพลเชิงบวกต่อประสิทธิผลของทีม สะท้อนให้เห็นว่าการสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ภายในองค์กรช่วยส่งเสริมการสื่อสาร ความไว้วางใจ และความร่วมมือระหว่างสมาชิกในทีมได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับแนวคิดของ Hackman, J. R., ที่อธิบายว่าระบบข้อมูลและการเรียนรู้ที่องค์กรจัดเตรียมไว้เป็นปัจจัยสำคัญต่อการทำงานร่วมกันของทีม (Hackman, J. R., 1987) รวมถึงผลการศึกษาของ García-Morales, V. J. et al. ที่พบว่าการเรียนรู้ขององค์กรเป็นกลไกสำคัญในการถ่ายทอดอิทธิพลของภาวะผู้นำไปสู่การพัฒนาศักยภาพของทีมและผลการดำเนินงานขององค์กร (García-Morales, V. J. et al., 2012)

ผลการทดสอบอิทธิพลทางอ้อม ยังพบว่า เส้นทางการส่งผ่านแบบลำดับขั้นระหว่างภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม การเรียนรู้ขององค์กร ประสิทธิผลของทีม และผลการดำเนินงานขององค์กรมีนัยสำคัญทางสถิติ สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ Mai, N. K. et al. ที่กล่าวว่าผู้นำเชิงนวัตกรรมสามารถสร้างผลลัพธ์ต่อองค์กรผ่านกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้และการทำงานเป็นทีมอย่างต่อเนื่อง มากกว่าการใช้อำนาจสั่งการเพียงอย่างเดียว (Mai, N. K. et al., 2022) สำหรับการพัฒนาองค์กรสู่ Smart MICE Organization พบว่า แม้การใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน (OP5) จะอยู่ในระดับมาก แต่ความสำเร็จของการใช้เทคโนโลยียังขึ้นอยู่กับบทบาทของผู้นำในการส่งเสริมการยอมรับเทคโนโลยี การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ และการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรควบคู่กันไป (Cortellazzo, L. et al., 2019); (Kane, G. C. et al., 2019)

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยครั้งนี้ถูกสังเคราะห์เป็นแบบจำลอง “Smart MICE Organization” ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาองค์กรธุรกิจ MICE สู่ความเป็นองค์กรอัจฉริยะมิได้เกิดจากการลงทุนด้านเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว

หากแต่เริ่มจากภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมที่กำหนดวิสัยทัศน์ สนับสนุนการเปลี่ยนแปลง และจัดสรรทรัพยากรที่จำเป็นต่อการพัฒนานวัตกรรม จากนั้นจึงก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ขององค์กรผ่านการสร้าง แบ่งปัน และประยุกต์ใช้องค์ความรู้ร่วมกัน ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาประสิทธิผลของทีมในด้านการสื่อสาร ความไว้วางใจ และการประสานงานข้ามสายงาน จนนำไปสู่ผลการดำเนินงานที่ดีขึ้นทั้งด้านประสิทธิภาพ คุณภาพการบริการ นวัตกรรม และการใช้เทคโนโลยี โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวเกิดขึ้นในลักษณะการส่งผ่านแบบลำดับขั้น ดังนั้น การพัฒนา Smart MICE Organization อย่างยั่งยืนจึงต้องบูรณาการการพัฒนาภาวะผู้นำ การจัดการความรู้ การพัฒนาทีมงาน และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีควบคู่กันไป เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันและการเติบโตอย่างยั่งยืนขององค์กร ดังแสดงในภาพที่ 2

ภาพที่ 2 แบบจำลองการพัฒนาองค์กรสู่ Smart MICE Organization

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยสามารถสรุปตามวัตถุประสงค์การวิจัย ได้ดังนี้ 1) ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม การเรียนรู้ขององค์กร ประสิทธิผลของทีม และผลการดำเนินงานขององค์กรธุรกิจ MICE อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด สะท้อนให้เห็นถึงความพร้อมขององค์กรธุรกิจ MICE ในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ และการพัฒนาองค์กรภายใต้บริบทเศรษฐกิจดิจิทัล 2) ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมมีอิทธิพลเชิงบวกต่อการเรียนรู้ขององค์กร ประสิทธิผลของทีม และผลการดำเนินงานขององค์กร ขณะที่การเรียนรู้ขององค์กรมีอิทธิพลเชิงบวกต่อประสิทธิผลของทีมและผลการดำเนินงานขององค์กร และประสิทธิผลของทีมมีอิทธิพลเชิงบวกต่อผลการดำเนินงานขององค์กรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 3) การเรียนรู้ขององค์กรและประสิทธิผลของทีมทำหน้าที่เป็นตัวแปรส่งผ่านที่สำคัญในความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมและผลการดำเนินงานขององค์กร ทั้งในลักษณะการส่งผ่านแบบขนานและการส่งผ่านแบบลำดับขั้น โดยเฉพาะเส้นทาง IL ⟶ OL ⟶ TE ⟶ OP ซึ่งมีนัยสำคัญทางสถิติ สะท้อนให้เห็นกลไกการพัฒนาองค์กรสู่การเป็น Smart MICE Organization ผ่านการสร้างการเรียนรู้และการยกระดับประสิทธิผลของทีมงาน ผลการวิจัยดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมเป็นปัจจัยต้นน้ำที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาศักยภาพของทีม และการยกระดับผลการดำเนินงานขององค์กร อันนำไปสู่ผลลัพธ์ด้านประสิทธิภาพ คุณภาพการบริการ ความสามารถในการปรับตัว และการสร้างนวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง ข้อค้นพบดังกล่าวช่วยขยายองค์ความรู้ด้านภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมในบริบทอุตสาหกรรม MICE โดยแสดงให้เห็นบทบาทของการเรียนรู้ขององค์กรและประสิทธิผลของทีมในฐานะกลไกการส่งผ่านแบบลำดับขั้น (Serial Mediation) ที่เชื่อมโยงภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมไปสู่ผลการดำเนินงานขององค์กร ซึ่งช่วยเติมเต็มช่องว่างขององค์ความรู้ที่การศึกษาก่อนหน้านี้มักอธิบายความสัมพันธ์ในลักษณะทางตรงหรือผ่านตัวแปรส่งผ่านเพียงมิติเดียว นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสนับสนุนแนวคิดองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Organizational Learning Theory) และมุมมองเชิงทรัพยากรขององค์กร (Resource-Based View: RBV) ที่ให้ความสำคัญกับทรัพยากรที่จับต้องไม่ได้ เช่น ความรู้ วัฒนธรรมการเรียนรู้ และศักยภาพในการทำงานร่วมกันของบุคลากร ในฐานะแหล่งสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืน ในเชิงปฏิบัติ องค์กรธุรกิจ MICE ควรพัฒนาภาวะผู้นำที่เปิดรับแนวคิดใหม่ สนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกัน และส่งเสริมการทำงานแบบข้ามสายงาน ควบคู่กับการพัฒนาระบบการจัดการความรู้และกลไกการสื่อสารภายในทีม เพื่อเพิ่มความคล่องตัวในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงและยกระดับองค์กรสู่การเป็น Smart MICE Organization อย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาแบบภาคตัดขวางและเก็บข้อมูลจากบุคลากรในองค์กรธุรกิจ MICE ของประเทศไทย จึงอาจมีข้อจำกัดในการอธิบายความสัมพันธ์เชิงสาเหตุในระยะยาวและการอ้างอิงผลไปยังบริบทอื่น การวิจัยในอนาคตควรใช้การวิจัยแบบตามช่วงเวลา (Longitudinal Study) ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างประเภทองค์กร หรือบูรณาการปัจจัยด้านเทคโนโลยีดิจิทัล นวัตกรรมบริการ วัฒนธรรมองค์กร และความสามารถในการปรับตัวเชิงกลยุทธ์ เพื่อพัฒนาแบบจำลองที่สามารถอธิบายความสามารถในการแข่งขันและความยั่งยืนขององค์กรธุรกิจ MICE ได้อย่างรอบด้านมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

Buhalis, D. & Amaranggana, A. (2015). Smart tourism destinations: Enhancing tourism experience through technology. In Tussyadiah, I. & Inversini, A. (Eds.), Information and Communication Technologies in Tourism 2015. (pp. 377-389). Cham: Springer.

Chughtai, M. S. et al. (2023). Role of adaptive leadership in learning organizations to boost organizational innovation. Sustainability, 15(8), 6534. https://doi.org/10.3390/su15086534.

Cortellazzo, L. et al. (2019). The role of leadership in a digitalized world: A review. Frontiers in Psychology, 10, 1938. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01938.

Diallo, A. & Sukkar, A. (2021). Organizational learning and adaptive organizational performance: Evidence from public sector organizations. Journal of Public Affairs, 21(4), e2268. https://doi.org/10.1002/pa.2268.

García-Morales, V. J. et al. (2012). Transformational leadership influence on organizational performance through organizational learning and innovation. Journal of Business Research, 65(7), 1040-1050. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2011.03.005.

Hackman, J. R. (1987). The design of work teams. In Lorsch, J. W. (Ed.), Handbook of Organizational Behavior. (pp. 315-342). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Hair, J. F. et al. (2019). Multivariate Data Analysis. (8th ed.). Andover, Hampshire: Cengage Learning.

Hao, Q. & Han, X. (2023). Organizational learning, innovation capability, and organizational resilience: Evidence from service organizations. Systems, 11(4), 183. https://doi.org/10.3390/systems 11040183.

Janssen, O. (2000). Job demands, perceptions of effort-reward fairness, and innovative work behavior. Journal of Occupational and Organizational Psychology, 73(3), 287-302.

Kane, G. C. et al. (2019). How digital leadership is different. MIT Sloan Management Review, 60(4), 34-41.

Katzenbach, J. R. & Smith, D. K. (1993). The Wisdom of Teams: Creating the High-Performance Organization. Boston: Harvard Business School Press.

Kozioł-Nadolna, K. (2020). The role of leadership in stimulating innovation in organizations. Administrative Sciences, 10(3), 59. https://doi.org/10.3390/admsci10030059.

Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. (1985). Naturalistic inquiry. Beverly Hills, CA: SAGE Publications.

Mai, N. K. et al. (2022). The impact of organizational learning on innovation and firm performance: Empirical evidence from service firms. Journal of Asian Finance, Economics and Business, 9(2), 245-255. https://doi.org/10.13106/jafeb.2022.vol9.no2.0245.

Mumford, M. D. et al. (2002). Leading creative people: Orchestrating expertise and relationships. The Leadership Quarterly, 13(6), 705-750.

Nonaka, I. & Takeuchi, H. (1995). The Knowledge-Creating Company: How Japanese Companies Create the Dynamics of Innovation. New York: Oxford University Press.

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2020). OECD Tourism Trends and Policies 2020. Paris: OECD Publishing.

Senge, P. M. (1990). The Fifth Discipline: The Art and Practice of the Learning Organization. New York: Doubleday.

บทความวิจัย

ความต้องการจำเป็นของการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องของผู้บริหารโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานครเขต 2*

THE PRIORITY NEEDS OF DEVELOPING STORYTELLING SKILL OF SCHOOL ADMINISTRATORS UNDER THE BANGKOK SECONDARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 2

สิริดิฐมน เติมภักดี*, อภิรดี จริยารังษีโรจน์
Siriditthamon Termpakdee*, Apiradee Jariyarangsiroge
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
Faculty of Education, Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand
*Corresponding author E-mail: Siriditthamon@gmail.com
*Tel: 097-031-9698

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบบรรยาย ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นของการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องของผู้บริหารโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานครเขต 2 โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการสถานศึกษา จำนวน 48 คน ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง ตามเกณฑ์ที่กำหนด คือ ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียน และรองผู้อำนวยการโรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องของผู้บริหารสถานศึกษา มีค่าความตรงเชิงเนื้อหาเท่ากับ 1.00 และค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.89 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าดัชนีความต้องการจำเป็น ($PNI_{modified}$) ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันของการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องของผู้บริหารโรงเรียนโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.987, S.D. = 0.558) ขณะที่สภาพที่พึงประสงค์ของการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.663, S.D. = 0.530) เมื่อพิจารณาค่าดัชนีความต้องการจำเป็น พบว่า ด้านที่มีความต้องการจำเป็นสูงสุด คือ ด้านความสามารถในการถ่ายทอดเรื่องราว (Storytelling Delivery) ($PNI_{modified}$ = 0.188) และด้านที่มีความต้องการจำเป็นน้อยที่สุด คือ ด้านความสามารถในการใช้วจนภาษา (Verbal Communication) ($PNI_{modified}$ = 0.144) ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าวิธีการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องของผู้บริหารโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานครเขต 2 โดยภาพรวมวิธีพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องด้านความสามารถในการถ่ายทอดเรื่องราวที่มีความถี่มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 85.42 คือ ฝึกการเล่าเรื่อง โดยการเปิดเรื่องที่มีความน่าสนใจ โครงสร้างการดำเนินเรื่องที่ต่อเนื่อง และการปิดเรื่องที่ให้ข้อคิดหรือ แรงบันดาลใจ

* Received 28 May 2026; Revised 24 June 2026; Accepted 2 July 2026

คำสำคัญ: ทักษะการเล่าเรื่อง, ผู้บริหารโรงเรียน, สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2

Abstract

This study employed a descriptive research design with the objective of investigating the needs for developing storytelling skills among school administrators under the Secondary Educational Service Area Office Bangkok 2. A quantitative research methodology was adopted. The sample consisted of 48 school principals and vice principals selected through purposive sampling based on the specified criteria of holding positions as school principals or vice principals. The research instrument was a questionnaire assessing the current and desirable conditions of storytelling skill development among school administrators. The instrument demonstrated excellent content validity (IOC = 1.00) and a reliability coefficient of 0.89. Data were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, and the Modified Priority Needs Index ($PNI_{modified}$). The findings revealed that the overall current condition of storytelling skill development among school administrators was at a moderate level ($\bar{x}$ = 3.987, SD = 0.558), whereas the overall desirable condition was at the highest level ($\bar{x}$ = 4.663, SD = 0.530). Regarding priority needs, the dimension with the highest need was Storytelling Delivery ($PNI_{modified}$ = 0.188), while the dimension with the lowest need was Verbal Communication ($PNI_{modified}$ = 0.144). The findings further indicated that, among the approaches for developing storytelling skills of school administrators under the Secondary Educational Service Area Office Bangkok 2, the most frequently reported approach (85.42%) was practicing storytelling through engaging openings, coherent and continuous story structures, and meaningful conclusions that provide lessons learned or inspiration.

Keywords: Storytelling Skills, School Administrators, Secondary Educational Service Area Office Bangkok 2

บทนำ

“ผู้นำยุคใหม่ต้องไม่ใช่แค่พูดเก่ง แต่ต้องเล่าเรื่องที่สร้างพลังให้ทีมเก่งด้วย” (Sinek, S., 2009) การเล่าเรื่องเป็นวิธีการดั้งเดิมที่ทรงพลังที่สุดวิธีหนึ่งที่ผู้นำสามารถใช้ได้ แต่สิ่งสำคัญ คือ ผู้นำต้องเลือกเรื่องราวให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ ซึ่งการเล่าเรื่องเป็นเครื่องมือที่ทรงพลังมาหลายศตวรรษ ใช้ในวัฒนธรรมต่าง ๆ เพื่อแบ่งปันประวัติศาสตร์และประสบการณ์ เรื่องเล่าช่วยให้เราสามารถสื่อสารแนวคิดที่ก้าวข้ามเหตุผลและโครงสร้าง ช่วยให้เราจินตนาการและถ่ายทอดสิ่งที่ยากจะอธิบายได้ ในฐานะกระบวนการสร้างสรรค์ร่วม การเล่าเรื่องยังสร้างวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมโดยธรรมชาติ ผ่านบริบทที่ร่วมกันและความหมายร่วมที่เกิดขึ้น (Mládková, L., 2013) อีกทั้ง Kuran, E. กล่าวว่า เครื่องมือที่แตกต่างและทรงพลัง เพื่อยกระดับการสื่อสารของผู้นำและทิ้งร่องรอยที่มีคุณค่าไว้ เครื่องมือนี้ไม่ใช่สิ่งมหัศจรรย์ทางเทคโนโลยีในศตวรรษที่ 21 หากแต่เป็นสิ่งที่คุณต้องย้อนกลับไป

ในความทรงจำวัยเด็กของตนเอง นั่นคือ การเล่าเรื่อง (Storytelling) (Kuran, E., 2013) พลังของการเล่าเรื่องยังเป็นสิ่งสำคัญในฐานะผู้บริหารและผู้ประกอบการ ความสามารถในการเล่าเรื่อง ทั้งเรื่องราวของตัวคุณเองหรือขององค์กร เป็นสิ่งจำเป็นแทบทุกมิติของการบริหาร (Guber, P., 2007) การเล่าเรื่องไม่ได้จำกัดอยู่เพียงเพื่อความบันเทิง แต่ยังสามารถใช้เป็นเครื่องมือการสอนที่มีประสิทธิภาพในห้องเรียน และยังเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาทักษะการสื่อสาร แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าในการใช้ภาษาผ่านการเล่าเรื่อง รวมถึงการพัฒนาความมั่นใจและทักษะในการถ่ายทอดเรื่องราวให้แก่ผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Mokhtar, N. H. et al., 2011) ภาวะผู้นำที่ใช้เทคนิคการเล่าเรื่องยังเป็นปัญหาขององค์กร และผู้บริหารยุคนี้ยังมีความพยายามใช้เครื่องมือและเทคนิคของศตวรรษที่ 20 มาจัดการกับผู้คนในศตวรรษที่ 21 ซึ่งศตวรรษที่ 21 มอบเทคโนโลยีล้ำสมัยมากมายและหลายคนมีความ ชื่นชมในเทคโนโลยีล้ำค่าที่เปลี่ยนไปตามบริบทสังคม แต่สิ่งเหล่านี้กลับให้ความสำคัญกับข้อความมากเกินไป ขณะที่ละเลยผู้ส่งสารที่มีความพยายามในการสื่อสาร และนั่นทำให้หลายครั้งเราเข้าใจผิดคิดว่าโฆษณาชวนเชื่อ คือ เรื่องเล่า ทั้งที่จริงแล้วไม่ใช่ (Kuran, E., 2013)

การสื่อสารจึงเป็นเครื่องมือสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาในการถ่ายทอดวิสัยทัศน์และนโยบายสู่การปฏิบัติ ยกตัวอย่างเช่น การประชุมผู้บริหาร การประชุมโรงเรียน การพูดหน้าเสาธง เป็นต้น ซึ่งการพูดในลักษณะนี้เป็นการเชิญชวนหรือการนำเสนอให้ผู้บริหาร ครู บุคลากรทางการศึกษา และนักเรียนให้เข้าใจในความหมาย ในการมีส่วนร่วมและการปฏิบัติที่เกิดผลจริง แต่ปัญหาทักษะการสื่อสารของผู้บริหารสถานศึกษายังเป็นประเด็นสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการดำเนินงานจากนโยบายและวิสัยทัศน์ของสถานศึกษาอย่างมาก และพบว่า ในทางปฏิบัติผู้บริหารสถานศึกษาจำนวนมากยังขาดทักษะการสื่อสารที่มีพลัง เนื่องจากมุ่งเน้นการบอกกล่าว เชิงข้อเท็จจริงหรือการสั่งการ มากกว่าการสร้างความหมายและแรงบันดาลใจ Bonds, C. ได้อธิบายว่าปัญหาทักษะการเล่าเรื่องทั้งการใช้ทั้งวจนภาษาและอวัจนภาษายังคงเป็นปัญหาสำคัญของการสื่อสาร การเล่าเรื่องด้วยโครงสร้างที่ยังไม่ชัดเจน และไม่มีการสร้างอารมณ์ร่วมระหว่างผู้พูดและผู้ฟัง ทำให้ไม่สามารถยกระดับการสื่อสารของผู้นำให้เกิดประสิทธิผลสูงขึ้น (Bonds, C., 2016) อีกทั้ง Raelin, J. A. กล่าวว่าปัญหาทักษะการสื่อสารของผู้บริหารสถานศึกษา ยังขาดการพัฒนาทักษะเชิงเทคนิค เช่น การควบคุมเสียง ท่าทาง และโครงสร้างเรื่องเล่า อีกทั้งยังจำกัดอยู่ในกรอบการสะท้อนคิดมากกว่าการสร้างแรงบันดาลใจหรือการเปลี่ยนแปลง (Raelin, J. A., 2016) และ Wang, X. et al. กล่าวว่าปัญหาทักษะการสื่อสารของผู้บริหารสถานศึกษาที่เป็นผู้พูดมือใหม่มักขาดการตระหนักรู้ในการใช้เสียง ไม่สามารถประเมินตนเองได้อย่างถูกต้อง อีกทั้งยังขาดกลไกการให้ผลตอบกลับแบบทันที ทำให้ไม่ทราบว่าการใช้เสียงของตนเหมาะสมเพียงใด จึงขาดความสม่ำเสมอ ผู้พูดยังมีข้อจำกัดในการผสมผสานเทคนิคการปรับเสียง เช่น การเว้นวรรค ระดับเสียง ความดัง และความเร็วให้สอดคล้องกับเนื้อหาและสถานการณ์การสื่อสาร การฝึกซ้อมที่ไม่ต่อเนื่องและไม่หลากหลายยิ่งทำให้การพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องเป็นไปได้ยาก ส่งผลให้การเล่าเรื่องขาดพลัง ขาดการดึงดูดใจ และไม่สามารถสร้างความเชื่อมโยงกับผู้ฟังได้อย่างเต็มศักยภาพ (Wang, X. et al., 2020) อย่างไรก็ตามผู้บริหารสถานศึกษาที่ยังขาดการพัฒนาทักษะดังกล่าวอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้การสื่อสารไม่สามารถสร้างความเข้าใจและการมีส่วนร่วมได้เต็มศักยภาพ จึงเกิดความจำเป็นในการศึกษาการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องของผู้บริหาร เพื่อเสริมสร้างคุณภาพการนำและการจัดการศึกษาให้ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษ ที่ 21 (Raelin, J. A., 2016)

ทักษะการเล่าเรื่องเป็นทักษะที่มีความสำคัญสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา และเป็นสมรรถนะที่มีความสำคัญยิ่งสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ทักษะการเล่าเรื่องจึงควรฝึกฝนเพื่อความสำเร็จในการเป็นผู้บริหารในอนาคต การศึกษาทางทฤษฎีเกี่ยวกับความเชื่อมโยงระหว่างผู้บริหารและการเล่าเรื่อง มีวิธีการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องหลากหลายวิธี แต่มีวิธีที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด เช่น การศึกษาและฝึกปฏิบัติตามรูปแบบ TED Talks ซึ่งมุ่งวิเคราะห์การใช้เสียง ทั้งระดับเสียง ความดัง ความเร็ว และการหยุดเว้นวรรคเพื่อเพิ่มพลังการสื่อสารและใช้เป็นต้นแบบการพัฒนาอย่างเป็นระบบ (Wang, X. et al., 2020) การพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยยกระดับสมรรถนะความสามารถด้านการสื่อสารของผู้บริหารสถานศึกษาและผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการใช้การเล่าเรื่องเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการมีส่วนร่วมและความเข้าใจ เช่น การถ่ายทอดเรื่องราวประสบการณ์ชีวิต เหตุการณ์ ข่าว สถานการณ์ในปัจจุบัน ภาพ และสื่อเป็นต้น เพื่อกระตุ้นและสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้บริหาร ครู บุคลากรทางการศึกษา และนักเรียนได้ Thomaidis, K. กล่าวว่าการฝึกเสียงในศตวรรษที่ 21 มิได้จำกัดอยู่เพียงการสอนเชิงกายวิภาคหรือการใช้บทละครแบบดั้งเดิม แต่ได้ขยายไปสู่การบูรณาการระหว่างเสียง ร่างกาย และการเคลื่อนไหว ตลอดจนการใช้สื่อและเทคโนโลยีใหม่ ๆ ในการสื่อสาร แนวคิดดังกล่าวสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องได้ โดยเน้นให้ผู้เล่าเรื่องฝึกการควบคุมลมหายใจ การปรับระดับเสียง จังหวะ และโทนเสียง ควบคู่กับการใช้ภาษากายและอวัจนภาษาเพื่อให้การเล่าเรื่องมีพลังและเข้าถึงอารมณ์ของผู้ฟังมากยิ่งขึ้น (Thomaidis, K., 2019)

แผนยุทธศาสตร์หรือแผนพัฒนาหน่วยงาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2 มีสถานศึกษาในสังกัด จำนวน 52 โรงเรียน มีพันธกิจในการพัฒนาผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษาให้เป็นมืออาชีพ มีสมรรถนะด้านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และภาษา มีการกล่าวถึงการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา ครู บุคลากรทางการศึกษา แต่ยังขาดประเด็นครอบคลุมถึงทิศทางของการพัฒนาการเล่าเรื่องของผู้บริหารที่เป็นการสื่อสารหลักเพื่อประสิทธิภาพของการสื่อสารนั้นได้ ซึ่งจากนโยบายหลักที่มุ่งเน้นการพัฒนาสมรรถนะผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษาให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีความสามารถด้านเทคโนโลยีดิจิทัล ภาษา ความเชี่ยวชาญวิชาชีพ จรรยาบรรณ และความก้าวหน้าในวิชาชีพ (แผนยุทธศาสตร์หรือแผนพัฒนาหน่วยงาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2, 2567) ดังนั้น การพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องไม่เพียงแต่ช่วยให้ผู้บริหารและครูสามารถจัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพ แต่ยังสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นที่ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีทักษะการเล่าเรื่อง (Storytelling Skill) และเป็นเครื่องมือในการสื่อสารและขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงภายในโรงเรียนอย่างมีพลัง ทักษะการเล่าเรื่องจึงมีความเชื่อมโยงกับเป้าหมายเชิงกลยุทธ์ดังกล่าวในหลายมิติ เช่น การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและภาษาสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารที่สามารถเล่าเรื่องด้วยโครงสร้างที่ชัดเจน จะช่วยถ่ายทอดวิสัยทัศน์ แรงบันดาลใจ และนโยบายของเขตพื้นที่สู่ครูและนักเรียนได้อย่างเข้าใจง่ายและมีส่วนร่วมมากขึ้น อีกทั้งการเล่าเรื่องที่มีพลังยังเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างแรงจูงใจและปลูกฝังจรรยาบรรณวิชาชีพ เพราะเรื่องเล่าที่ดีสามารถสะท้อนคุณธรรม จริยธรรม และคุณค่าที่องค์กรยึดถือได้อย่างลึกซึ้ง การศึกษานี้จึงมุ่งเน้นทักษะการเล่าเรื่อง (Storytelling Skill) ของผู้บริหารโรงเรียนในบริบทขององค์กรการศึกษาของไทย เพื่อให้สามารถนำไปปรับใช้ได้อย่างเหมาะสมกับบริบทขององค์กรการศึกษาของไทย โดยเน้นให้เห็นถึง บทบาทของการเล่าเรื่องในฐานะเครื่องมือของผู้นำ ที่สามารถช่วยในการสร้างแรงจูงใจ

ถ่ายทอดค่านิยม และเสริมสร้างวัฒนธรรมองค์กรให้เข้มแข็ง อีกทั้งยังช่วยให้ผู้บริหารโรงเรียนสามารถบริหารจัดการภายในสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทักษะการเล่าเรื่องไม่เพียงแต่จะช่วยเพิ่มสมรรถนะของผู้บริหารในการถ่ายทอดวิสัยทัศน์ นโยบาย ในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาสถานศึกษา ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาภายในประเทศ แต่ยังช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันในระดับสากลอีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นของการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องของผู้บริหารโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานครเขต 2

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาความต้องการจำเป็นของการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องของผู้บริหารโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานครเขต 2 เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

ขอบเขตการศึกษา

ด้านเนื้อหา การศึกษานี้ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check Lists) และแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ของการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องของผู้บริหารโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานครเขต 2 มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หาค่าดัชนีความต้องการจำเป็น และจัดลำดับความต้องการจำเป็น ความถี่ โดยนำเสนอผลในรูปแบบตารางพร้อมคำบรรยายประกอบ

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ผู้บริหารโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานครเขต 2 จำนวน 236 คน ผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานครเขต 2 จำนวน 48 คน ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการในช่วงระยะเวลา ตั้งแต่เดือนมีนาคม - พฤษภาคม พ.ศ. 2569

ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม ซึ่งผู้วิจัยพัฒนาขึ้นโดยการศึกษาเอกสาร หลักการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องของผู้บริหารโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานครเขต 2 จากนั้นดำเนินการสร้างแบบสอบถามนำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านเนื้อหา มีคุณวุฒิด้านการศึกษาไม่ต่ำกว่าระดับปริญญาโท และมีประสบการณ์การทำงานไม่น้อยกว่า 5 ปี ซึ่งจากผลการตรวจสอบเครื่องมือด้านความตรงเชิงเนื้อหา เท่ากับ 1.00 โดยทุกข้อคำถามมี IOC มากกว่า 0.50 ในทุกข้อ ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิแล้วจัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ นำแบบสอบถามไปหาค่าความเที่ยง (Reliability) โดยนำไปทดลองใช้กับกลุ่มที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันกับตัวอย่างที่ไม่ใช่ผู้ให้ข้อมูล จำนวน 15 คน ผลการวิเคราะห์ พบว่า ค่าระดับความเชื่อมั่นของแบบสอบถามเท่ากับ 0.89 ซึ่งถือได้ว่าอยู่ในระดับดี และนำแบบสอบถามฉบับบสมบูรณ์ไปใช้เก็บข้อมูลจริงกับผู้ให้ข้อมูล

วิธีการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานครเขต 2 ผ่านทาง Google Form ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความครบถ้วนและความถูกต้องของแบบสอบถามทุกฉบับก่อนนำไปวิเคราะห์

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ การแจกแจงความถี่ (Frequency) การหาค่าร้อยละ (Percentage) การหาค่าเฉลี่ยเลขคณิต ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS (Statistical Package for Social Science) ในการวิเคราะห์ข้อมูลสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ และหาค่าดัชนีความต้องการจำเป็น ($PNI_{modified}$) และจัดลำดับ โดยนำเสนอผลในรูปแบบตารางพร้อมคำบรรยายประกอบ

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง ความต้องการจำเป็นของการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องของผู้บริหารโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานครเขต 2 มีผลการวิจัย ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 48 ฉบับ ซึ่งสามารถจำแนกตามเพศ อายุ สถานศึกษาที่สังกัด ตำแหน่งงาน ระดับการศึกษา และประสบการณ์ในการทำงาน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อคำถาม	ความถี่	ร้อยละ
1. เพศ		
1.1 ชาย	19	39.58
1.2 หญิง	29	60.42
รวม	**48**	**100**
2. อายุ		
2.1 น้อยกว่า 30 ปี	0	0
2.2 30 - 34 ปี	5	10.42
2.3 35 - 39 ปี	10	20.83
2.4 40 - 44 ปี	11	22.92
2.5 45 - 49 ปี	12	25
2.6 50 ปี ขึ้นไป	10	20.83
รวม	**48**	**100**
3. สถานศึกษาที่สังกัด		
3.1 โรงเรียนในสหวิทยาเขตวชิรบูรพา	8	16.67
3.2 โรงเรียนในสหวิทยาเขตนวมินทร์	8	16.67
3.3 โรงเรียนในสหวิทยาเขตรัชวิภา	8	16.67
3.4 โรงเรียนในสหวิทยาเขตภาคีนพวัฒน์	8	16.67

ตารางที่ 1 แสดงสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (ต่อ)

ข้อคำถาม	ความถี่	ร้อยละ
3.5 โรงเรียนในสหวิทยาเขตเบญจวิโรฒ	8	16.67
3.6 โรงเรียนในสหวิทยาเขตนวสิรินครินทร์	8	16.67
รวม	**48**	**100**
4. ตำแหน่งงาน		
4.1 ผู้อำนวยการสถานศึกษา	12	25
4.2 รองผู้อำนวยการสถานศึกษา	36	75
รวม	**48**	**100**
5. ระดับการศึกษา		
5.1 ปริญญาตรี	0	0
5.2 ปริญญาโท	38	79.17
5.3 ปริญญาเอก	10	20.83
5.4 อื่น ๆ	0	0
รวม	**48**	**100**
6. ประสบการณ์ทำงานในตำแหน่งปัจจุบัน		
6.1 น้อยกว่า 1 ปี	1	2.08
6.2 1 - 5 ปี	24	50
6.3 6 - 10 ปี	14	29.17
6.4 11 - 15 ปี	4	8.34
6.5 16 - 20 ปี	1	2.08
6.6 21 - 25 ปี	1	2.08
6.7 25 ปี ขึ้นไป	3	6.25
รวม	**48**	**100**

จากตารางที่ 1 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 29 คน คิดเป็นร้อยละ 60.42 อายุของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุ 45 - 49 ปี จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 25 สถานศึกษาที่สังกัดของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า อยู่โรงเรียนในสหวิทยาเขตทั้ง 6 สหวิทยาเขต ละเท่ากัน จำนวน 8 คน ร้อยละ 16.67 ผู้ตอบแบบสอบถามเป็น ผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 25 และเป็นรองผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน 36 คน คิดเป็นร้อยละ 75 ระดับการศึกษาสูงสุด พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาสูงสุดในระดับปริญญาโท จำนวน 38 คน คิดเป็นร้อยละ 79.71 และประสบการณ์ในการทำงานในตำแหน่งปัจจุบันสูงสุด พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการทำงานในตำแหน่งปัจจุบันสูงสุด ช่วงเวลา 1 - 5 ปี จำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 50

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และค่าดัชนีความต้องการจำเป็น ($PNI_{modified}$) ของการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องของผู้บริหารโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2 ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงสภาพปัจจุบัน สภาพพึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องของผู้บริหารโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานครเขต 2 ในภาพรวม

ทักษะการเล่าเรื่อง	สภาพปัจจุบัน			สภาพที่พึงประสงค์				ลำดับความต้องการจำเป็น
	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ	$PNI_{modified}$	
1. ความสามารถในการใช้วจนภาษา (Verbal Communication)	4.073	0.581	มาก	4.661	0.525	มากที่สุด	0.144	5
2. ด้านความสามารถในการใช้อวัจนภาษา (Non-verbal Communication)	3.984	0.613	ปานกลาง	4.667	0.524	มากที่สุด	0.171	4
3. ด้านความสามารถในการถ่ายทอดเรื่องราว (Storytelling Delivery)	3.944	0.709	ปานกลาง	4.687	0.572	มากที่สุด	0.188	1
4. ด้านความสามารถในการสร้างอารมณ์ร่วม (Emotional Engagement)	3.937	0.689	ปานกลาง	4.656	0.585	มากที่สุด	0.182	2
5. ด้านความสามารถในการปรับเปลี่ยนวิธีการสื่อสาร (Adaptability in Communication)	3.951	0.641	ปานกลาง	4.638	0.637	มากที่สุด	0.174	3
เฉลี่ยรวม	**3.987**	**0.558**	**ปานกลาง**	**4.663**	**0.530**	**มากที่สุด**	**0.172**	

จากตารางที่ 2 พบว่า สภาพปัจจุบันของทักษะการเล่าเรื่องของผู้บริหารโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานครเขต 2 โดยภาพรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง ($\bar{x}$ = 3.987, S.D. = 0.558) ในขณะที่สภาพที่พึงประสงค์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.663, S.D. = 0.530) และด้านที่มีลำดับความต้องการจำเป็นสูงสุด คือ ด้านความสามารถในการถ่ายทอดเรื่องราว (Storytelling Delivery) ($PNI_{modified}$ = 0.188)

3. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลวิธีการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องของผู้บริหารโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานครเขต 2 ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แสดงวิธีการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องของผู้บริหารโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานครเขต 2 ในภาพรวม

องค์ประกอบทักษะการเล่าเรื่อง	$PNI_{modified}$	อันดับ	จำนวนความถี่และค่าร้อยละ	วิธีการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องของผู้บริหารด้านความสามารถในการใช้วจนภาษา ควรใช้วิธีการใด (สามารถเลือกตอบ ได้มากกว่า 1 วิธี) (N = 48)		
				1. การฝึกการออกเสียง	2. การฝึกเรียบเรียงภาษาและการแบ่งวรรค	3. การฝึกการควบคุมเสียงให้ชัดเจน
1. ความสามารถในการใช้วจนภาษา (Verbal Communication)	0.144	5	จำนวน	20	31	39
			ร้อยละ	41.67	64.58	81.25

ตารางที่ 3 แสดงวิธีการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องของผู้บริหารโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานครเขต 2 ในภาพรวม (ต่อ)

องค์ประกอบทักษะการเล่าเรื่อง	$PNI_{modified}$	อันดับ	จำนวน ความถี่ และค่าร้อยละ	วิธีการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องของผู้บริหาร ด้านความสามารถในการใช้วจนภาษา ควรใช้วิธีการใด (สามารถเลือกตอบ ได้มากกว่า 1 วิธี) (N = 48)		
				1. การฝึกฝนแสดงออกทางท่าทาง เช่น การผายมือ การยืน การนั่ง หรือการเดินที่สอดคล้องกับถ้อยคำและเนื้อหาที่พูด	**2. การฝึกฝนแสดงออกทางสายตา เช่น การใช้สายตาอย่างสอดคล้องกับถ้อยคำที่พูด**	**3. การฝึกฝนแสดงออกทางสีหน้า เช่น การใช้สีหน้าอย่างสอดคล้องกับถ้อยคำที่พูด**
2. ด้านความสามารถในการใช้อวัจนภาษา (Non-verbal Communication)	0.171	4	จำนวน	37	32	37
			ร้อยละ	77.08	66.67	77.08
				1. ฝึกการสื่อสารที่เป็นระบบชัดเจน เช่น การเรียบเรียงเรื่องเล่าตามลำดับมีเหตุผล ทำให้ผู้ฟังเข้าใจและติดตามได้ง่าย	**2. ฝึกการเล่าเรื่อง โดยการเปิดเรื่องที่มีความน่าสนใจ โครงสร้างการดำเนินเรื่องที่ต่อเนื่อง และการปิดเรื่องที่ให้ข้อคิดหรือ แรงบันดาลใจ**	
3. ด้านความสามารถในการถ่ายทอดเรื่องราว (Storytelling Delivery)	0.188	1	จำนวน	36	41	
			ร้อยละ	75	85.42	
				1. การพัฒนาอารมณ์และการมีส่วนร่วม	**2. การฝึกซ้อมการเล่าเรื่องตามบริบทผู้ฟัง และการสะท้อนผล**	**3. การเลือกสื่อช่วยเล่าเรื่อง**
4. ด้านความสามารถในการสร้างอารมณ์ร่วม (Emotional Engagement)	0.182	2	จำนวน	36	37	29
			ร้อยละ	75	77.08	60.41
				1. การฝึกซ้อมการเล่าเรื่องตามบริบทผู้ฟัง และการสะท้อนผล		**2. การเลือกสื่อช่วยเล่าเรื่อง**
5. ด้านความสามารถในการปรับเปลี่ยนวิธีการสื่อสาร (Adaptability in Communication)	0.174	3	จำนวน	40		31
			ร้อยละ	83.33		64.58

จากตารางที่ 3 พบว่า ทักษะการเล่าเรื่องด้านที่มีลำดับความต้องการจำเป็นสูงสุด คือ ด้านความสามารถในการถ่ายทอดเรื่องราว (Storytelling Delivery) ($PNI_{modified}$ = 0.188) และวิธีการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องของผู้บริหารโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานครเขต 2 โดยภาพรวม วิธีพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องด้านความสามารถในการถ่ายทอดเรื่องราว ที่มีความถี่มากที่สุด ร้อยละ 85.42

เห็นว่า วิธีที่ 1) ฝึกการเล่าเรื่องโดยการเปิดเรื่องที่มีความน่าสนใจ โครงสร้างการดำเนินเรื่องที่ต่อเนื่อง และการปิดเรื่องที่ให้ข้อคิดหรือ แรงบันดาลใจ และร้อยละ 75 เห็นว่าวิธีที่ 2) ฝึกการสื่อสารที่เป็นระบบชัดเจน เช่น การเรียบเรียงเรื่องเล่าตามลำดับ มีเหตุผล ทำให้ผู้ฟังเข้าใจและติดตามได้ง่าย

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัย เรื่อง ความต้องการจำเป็นของการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องของผู้บริหารโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานครเขต 2 อภิปรายผล ได้ดังนี้

สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ของการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องของผู้บริหารโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2 พบว่า สภาพปัจจุบันของการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องของผู้บริหาร โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.987, S.D. = 0.558) และสภาพที่พึงประสงค์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด สะท้อนให้เห็นว่าผู้บริหารสถานศึกษาตระหนักถึงความสำคัญของการเล่าเรื่องในฐานะเครื่องมือสำคัญของภาวะผู้นำและการสื่อสารในองค์กรการศึกษา โดยเฉพาะในบริบทของการบริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ที่ผู้บริหารจำเป็นต้องสามารถสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจ สร้างแรงบันดาลใจ และสร้าง การมีส่วนร่วมแก่ครู บุคลากรทางการศึกษา และนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Guber, P. ที่กล่าวว่า ความสามารถในการเล่าเรื่องของผู้นำเป็นทักษะสำคัญในการถ่ายทอดวิสัยทัศน์ ค่านิยม และเป้าหมายขององค์กรให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจและยอมรับร่วมกัน (Guber, P., 2007) อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Mládková, L. ที่กล่าวว่าการเล่าเรื่องเป็นกระบวนการสร้างความหมายร่วมและส่งเสริมวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมภายในองค์กร (Mládková, L., 2013) เมื่อพิจารณาความต้องการจำเป็นรายด้าน พบว่า ด้านความสามารถในการถ่ายทอดเรื่องราว (Storytelling Delivery) มีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นสูงที่สุด แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารสถานศึกษายังขาดทักษะในการสื่อสารที่เป็นระบบชัดเจน และการเล่าเรื่องอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะประเด็นการเล่าเรื่อง โดยการเปิดเรื่องที่มีความน่าสนใจ โครงสร้างการดำเนินเรื่องที่ต่อเนื่อง และการปิดเรื่องที่ให้ข้อคิดหรือ แรงบันดาลใจ วิธีการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องด้านความสามารถในการถ่ายทอดเรื่องราว (Storytelling Delivery) ที่ควรพัฒนามากที่สุด คือ ฝึกการเล่าเรื่อง โดยการเปิดเรื่องที่มีความน่าสนใจ โครงสร้างการดำเนินเรื่องที่ต่อเนื่อง และการปิดเรื่องที่ให้ข้อคิดหรือ แรงบันดาลใจ ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับ Mokhtar, N. H. et al. ที่กล่าวว่าการเล่าเรื่องเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาทักษะการสื่อสาร การสร้างความเข้าใจ และการถ่ายทอดประสบการณ์ให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน (Mokhtar, N. H. et al., 2011) ผลการวิจัยยังพบว่า ด้านความสามารถในการสร้างอารมณ์ร่วม (Emotional Engagement) มีความต้องการจำเป็นในระดับรองลงมา โดยเฉพาะความสามารถในการเชื่อมโยงเนื้อหาเรื่องเล่ากับประสบการณ์หรือความสนใจของผู้ฟัง เพื่อกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมกับเรื่องเล่าที่ถ่ายทอด วิธีการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องด้านความสามารถในการสร้างอารมณ์ร่วม (Emotional Engagement) ที่ควรพัฒนามากที่สุด คือ การฝึกซ้อมการเล่าเรื่องตามบริบทผู้ฟัง และการสะท้อนผล ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Sinek, S. ที่กล่าวว่า ผู้นำยุคใหม่ไม่ใช่เพียงผู้ที่พูดเก่ง แต่ต้องสามารถเล่าเรื่องที่สร้างพลังและสร้างแรงบันดาลใจให้ทีมงานเกิดความรู้สึกร่วมได้ (Sinek, S., 2009) การเล่าเรื่องจึงไม่ใช่เพียงการถ่ายทอดข้อมูล แต่เป็นกระบวนการสร้างความสัมพันธ์และแรงจูงใจร่วมกันภายในองค์กร ด้านความสามารถ

ในการปรับเปลี่ยนวิธีการสื่อสาร (Adaptability in Communication) เป็นด้านที่มีความต้องการจำเป็นลำดับถัดมา โดยเฉพาะการเลือกใช้สื่อหรือวิธีการสื่อสารให้เหมาะสมกับสถานการณ์ เช่น การใช้สื่อภาพ วิดีโอ หรือสัญลักษณ์ในการเล่าเรื่อง วิธีการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องด้านความสามารถในการปรับเปลี่ยนวิธีการสื่อสาร (Adaptability in Communication) ที่ควรพัฒนามากที่สุด คือ การฝึกซ้อมการเล่าเรื่องตามบริบทผู้ฟัง และการสะท้อนผล ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าผู้บริหารสถานศึกษายังจำเป็นต้องพัฒนาความสามารถในการประยุกต์ใช้วิธีการสื่อสารให้เหมาะสมกับบริบทและกลุ่มผู้ฟังที่หลากหลาย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Kuran, E. ที่กล่าวว่า ผู้นำในศตวรรษที่ 21 ไม่ควรยึดติดกับเทคนิคการสื่อสารแบบเดิม แต่ต้องสามารถเลือกใช้วิธีการสื่อสารที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมยุคใหม่ เพื่อให้การสื่อสารเกิดความเข้าใจและเข้าถึงผู้ฟังได้อย่างแท้จริง (Kuran, E., 2013) ด้านความสามารถในการใช้อวัจนภาษา (Non-verbal Communication) มีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นในลำดับถัดมา แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารสถานศึกษายังขาดทักษะในการใช้ภาษากาย สีหน้า สายตา และการแสดงออกทางอารมณ์เพื่อสนับสนุนการสื่อสารและการเล่าเรื่องอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะประเด็นการแสดงออกทางอวัจนภาษาเพื่อเสริมความน่าเชื่อถือของเรื่องเล่าและสร้างความเข้าใจแก่ผู้ฟัง วิธีการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องด้านความสามารถในการใช้อวัจนภาษา (Non-verbal Communication) ที่ควรพัฒนามากที่สุด มี 2 วิธี คือ การฝึกฝนแสดงออกทางท่าทาง เช่น การผายมือ การยืน การนั่ง หรือการเดิน ที่สอดคล้องกับถ้อยคำและเนื้อหาที่พูด และการฝึกฝนแสดงออกทางสีหน้า เช่น การใช้สีหน้าอย่างสอดคล้องกับถ้อยคำที่พูด ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับ Bonds, C. ที่อธิบายว่าปัญหาสำคัญของการเล่าเรื่องของผู้นำมักเกิดจากการใช้ทั้งวจนภาษาและอวัจนภาษาอย่างไม่สัมพันธ์กัน ทำให้การสื่อสารขาดพลังและไม่สามารถสร้างความเชื่อมโยงทางอารมณ์กับผู้ฟังได้อย่างแท้จริง (Bonds, C., 2016) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Thomaidis, K. ที่เสนอว่าการพัฒนาการสื่อสารในศตวรรษที่ 21 ควรบูรณาการการใช้เสียง ร่างกาย การเคลื่อนไหว และอวัจนภาษาเข้าด้วยกัน เพื่อให้การสื่อสารมีพลังและสามารถเข้าถึงอารมณ์ของผู้ฟังได้มากขึ้น (Thomaidis, K., 2019) สำหรับด้านความสามารถในการใช้วจนภาษา (Verbal Communication) แม้จะเป็นด้านที่มีค่าความต้องการจำเป็นต่ำที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับด้านอื่น แต่ผลการวิจัยยังสะท้อนให้เห็นว่าผู้บริหารสถานศึกษาต้องการพัฒนาการใช้ภาษาพูดที่เอื้อต่อการสร้างความเข้าใจร่วมและความร่วมมือในการปฏิบัติงานของบุคลากร วิธีการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องด้านความสามารถในการใช้วจนภาษา (Verbal Communication) ที่ควรพัฒนามากที่สุด คือ การฝึกการควบคุมเสียงให้ชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Raelin, J. A. ที่กล่าวว่าการสื่อสารของผู้นำไม่ควรเป็นเพียงการสั่งการหรือการสะท้อนความคิดเห็น แต่ควรเป็นการสื่อสารที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจและกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกัน (Raelin, J. A., 2016)

สรุปและข้อเสนอแนะ

สภาพปัจจุบันของทักษะการเล่าเรื่องของผู้บริหารโรงเรียนโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ขณะที่สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารสถานศึกษาตระหนักถึงความสำคัญของทักษะการเล่าเรื่องในฐานะเครื่องมือสำคัญของการสื่อสารและภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 เมื่อพิจารณาความต้องการจำเป็นรายด้าน พบว่า ด้านความสามารถในการถ่ายทอดเรื่องราว (Storytelling Delivery) มีความต้องการจำเป็นสูงที่สุด รองลงมาได้แก่ ด้านความสามารถในการปรับเปลี่ยนวิธีการสื่อสาร (Adaptability in Communication) ด้านความสามารถ

ในการสร้างอารมณ์ร่วม (Emotional Engagement) ด้านความสามารถในการใช้อวัจนภาษา (Non-verbal Communication) และด้านความสามารถในการใช้วจนภาษา (Verbal Communication) ตามลำดับ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผู้บริหารสถานศึกษายังจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่อง โดยเฉพาะการถ่ายถอดเรื่องราว รวมถึงการสร้างแรงบันดาลใจและการมีส่วนร่วมผ่านการเล่าเรื่อง ผลการวิจัยครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นประเด็นสำคัญที่ควรได้รับการส่งเสริมอย่างเป็นระบบ เนื่องจากทักษะดังกล่าวมีความเชื่อมโยงกับประสิทธิภาพในการสื่อสาร การถ่ายทอดวิสัยทัศน์ การสร้างแรงจูงใจ และการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงภายในองค์กรการศึกษา ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการบริหารสถานศึกษาและคุณภาพการศึกษา ในอนาคตข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ 1) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2 ควรให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างทักษะการเล่าเรื่องด้านความสามารถในการถ่ายทอดเรื่องราวเป็นอันดับแรก เนื่องจากเป็นด้านที่มีความต้องการจำเป็นสูงที่สุด เพื่อการถ่ายทอดเรื่องราวอย่างมีประสิทธิภาพ และ 2) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2 ควรนำข้อมูลประกอบเกี่ยวกับวิธีพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องของผู้บริหาร ออกแบบกิจกรรม โครงการ พัฒนาผู้บริหารโรงเรียนให้เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา โดยเฉพาะเน้นฝึกการเล่าเรื่องโดยการเปิดเรื่องที่มีความน่าสนใจ โครงสร้างการดำเนินเรื่องที่ต่อเนื่อง และการปิดเรื่องที่ให้ข้อคิดหรือแรงบันดาลใจ ซึ่งเป็นวิธีที่ผู้ให้ข้อมูลเลือกมากที่สุดในหลายองค์ประกอบ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป 1) ควรมีการศึกษารูปแบบหรือโปรแกรมการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องของผู้บริหารสถานศึกษา และศึกษาผลลัพธ์ของการพัฒนาทักษะดังกล่าวต่อประสิทธิภาพการบริหารงานในสถานศึกษา และ 2) ควรขยายขอบเขตการศึกษาไปยังสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอื่น หรือสถานศึกษาในระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน เพื่อเปรียบเทียบความต้องการจำเป็นและบริบทของการพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องของผู้บริหารสถานศึกษา

เอกสารอ้างอิง

แผนยุทธศาสตร์หรือแผนพัฒนาหน่วยงานสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2. (2567). แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน (พ.ศ. 2562 - 2567) ฉบับปรับปรุง (พ.ศ. 2567 - 2570). เรียกใช้เมื่อ 6 กุมภาพันธ์ 2567 จาก http://www.sesao2.go.th/data_18805

Bonds, C. (2016). Best storytelling practices in education. California: Pepperdine University.

Guber, P. (2007). The four truths of the storyteller. Harvard business review, 85(12), 52-59.

Kuran, E. (2013). Leader as storyteller. Industrial and commercial training, 45(2), 119-122. https://doi.org/10.1108/00197851311309561.

Mládková, L. (2013). Leadership and storytelling. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 75(2013), 83-90. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.04.010.

Mokhtar, N. H. et al. (2011). The effectiveness of storytelling in enhancing communicative skills. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 18(2011), 163-169. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.05.024.

Raelin, J. A. (2016). Leadership-as-practice. New York: Taylor & Francis.

Sinek, S. (2009). Start with why How great leaders inspire everyone to take action. United States: Penguin.

Thomaidis, K. (2019). Editorial what is new in voice training? Theatre, Dance and Performance Training, 10(3), 295-302. https://doi.org/10.1080/19443927.2019.1677384.

Wang, X. et al. (2020). Voice Coach. In the research report. The Hong Kong University of Science and Technology.

บทความวิจัย

การสร้างเส้นทางสายอาหารสตรีทฟู้ดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดนครนายก*

CREATING A STREET FOOD ROUTE TO PROMOTE TOURISM IN NAKHON NAYOK PROVINCE

พัลยมน สินหนัง*, วณิฎา ศิริวรสกุล, ชนะศึก วิเศษชัย, พัชรี กล่อมเมือง, ณัฏฐา เกิดทรัพย์

Panlayamon Sinnang*, Wanida Siriworasakul, Shanasuek Wisetchai, Patcharee Klommeung, Natta Kertsup

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

Faculty of Humanities and Social Sciences, Phranakhon Rajabhat University, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: panlayamon@hotmail.com

*Tel: 081-924-7067

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สำรวจเส้นทางการท่องเที่ยวสายอาหารสตรีทฟู้ด 2) สร้างเส้นทางการท่องเที่ยวสายอาหารสตรีทฟู้ด และ 3) ประชาสัมพันธ์เส้นทางการท่องเที่ยวสายอาหารสตรีทฟู้ด ในพื้นที่จังหวัดนครนายก การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน เชิงปริมาณใช้การแจกแบบสอบถามนักท่องเที่ยว จำนวน 200 คน ใช้วิธีการสุ่มแบบสะดวก และเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการร้านอาหารในพื้นที่ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่มาตรวจสอบความสมบูรณ์ และนำมาวิเคราะห์เนื้อหา สรุป ตีความ ตามประเด็นหลัก ประเด็นรอง และนำเสนอข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผลวิจัยพบว่า 1) ผลการวิเคราะห์การตัดสินใจเลือกใช้บริการร้านอาหารสตรีทฟู้ด ในจังหวัดนครนายก ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ส่วนใหญ่ คือ ด้านการส่งเสริมการตลาด รองลงมา ด้านผลิตภัณฑ์ และด้านกระบวนการให้บริการ คือ และลำดับสุดท้าย คือ ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย 2) เส้นทางการท่องเที่ยวสายอาหารสตรีทฟู้ด ในจังหวัดนครนายก แบ่งออกเป็น 4 เส้นทางหลัก ซึ่งมีจุดเด่นและเอกลักษณ์ที่แตกต่างกัน คือ 2.1) อำเภอเมืองนครนายก เป็นศูนย์รวมของร้านอาหารเก่าแก่ที่เปิดให้บริการมายาวนานและเป็นที่รู้จักของคนในพื้นที่ 2.2) อำเภอบ้านนา มีความหลากหลายสูง 2.3) อำเภอปากพลี มีจุดเด่นในด้านอาหารพื้นถิ่น และ 2.4) อำเภอองครักษ์ มีร้านอาหารที่รองรับผู้เดินทางและผู้คนในชุมชนอย่างหลากหลาย และ 3) แผนประชาสัมพันธ์เส้นทางอาหารควรมุ่งเน้นการเล่าเรื่อง ผ่านสื่อออนไลน์และออฟไลน์ โดยชูเอกลักษณ์ท้องถิ่น ปักหมุดร้านอร่อยระดับตำนานและ มาตรฐาน Clean Food Good Taste เพื่อความมั่นใจ ใช้ Influencer สายกินโปรโมท สร้างกิจกรรมเช็คอินรับส่วนลด และร่วมมือกับชุมชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอาหาร และได้รูปแบบการพัฒนาเส้นทางสตรีทฟู้ดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอาหารอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงอาหาร, เส้นทางการท่องเที่ยว, พฤติกรรมผู้บริโภค, เส้นทางสายอาหารสตรีทฟู้ด, จังหวัดนครนายก

* Received 29 May 2026; Revised 3 July 2026; Accepted 16 July 2026

Abstract

This research aimed to 1) Explore street food tourism routes, 2) Create street food tourism routes, and 3) Promote street food tourism routes in Nakhon Nayok province. This research employs a mixed-methods approach. Quantitative research involved distributing questionnaires to 200 tourists in Nakhon Nayok province by Convenience Sampling, while qualitative research involved interviewing key informants, such as restaurant owners in the area. The data were verified for completeness, subjected to content analysis, summarized, interpreted according to main and sub-themes, and presented in accordance with the research objectives. The research findings revealed that 1) The overall decision-making process in choosing street food restaurants in Nakhon Nayok province was at a high level. When considering each item individually, the most significant aspects were product, followed by marketing promotion and service process, and finally distribution channels. 2) The street food tourism routes in Nakhon Nayok Province are divided into four main routes, each with its own unique features and characteristics: 2.1) Nakhon Nayok City District, a hub of long-established and well-known local restaurants. 2.2) Ban Na District, offering high diversity. 2.3) Pak Phli District, highlighting local cuisine. and 2.4) Ongkharak District, featuring a wide variety of restaurants catering to both travelers and the local community and 3) The food route promotion plan should focus on storytelling through online and offline media, highlighting local identity, marking legendary restaurants, and emphasizing the Clean Food Good Taste standard for peace of mind. It should utilize food influencers for promotion, create check-in activities offering discounts, and collaborate with communities to develop food tourism. This research were found SFR Model: Street Food Route Development Model for Gastronomy Tourism.

Keywords: Food Tourism, Travel Routes, Consumer Behavior, Street Food Routes, Nakhon Nayok Province

บทนำ

อาหารสตรีทฟู้ด (Street Food) เป็นรูปแบบการจำหน่ายอาหารที่มีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจและวิถีชีวิตของประชาชนในสังคมเมือง โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งมีการขยายตัวของชุมชนเมืองและจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง อันเป็นผลมาจากปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการเปลี่ยนแปลงของระบบการสื่อสารในยุคโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้รูปแบบการดำเนินชีวิตของประชาชนเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเร่งรีบและให้ความสำคัญกับความสะดวกในการบริโภคมากยิ่งขึ้น อาหารริมบาทวิถีจึงกลายเป็นทางเลือกสำคัญที่สามารถตอบสนองความต้องการดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านความสะดวก ความรวดเร็ว การเข้าถึงง่าย และราคาที่เหมาะสม นอกจากนี้ อาหารริมบาทวิถียังมีบทบาทสำคัญต่อการส่งเสริมอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวของประเทศ โดยเฉพาะในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวนิยมแสวงหาประสบการณ์

การบริโภคอาหารท้องถิ่นควบคู่กับการเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชน ส่งผลให้อาหารริมบาทวิถีกลายเป็นส่วนหนึ่งของเสน่ห์ทางการท่องเที่ยวที่สะท้อนเอกลักษณ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของประเทศไทย อีกทั้งยังมีส่วนสำคัญในการกระจายรายได้สู่ผู้ประกอบการรายย่อยและเศรษฐกิจฐานราก (ศิริเพ็ญ ดาบเพชร, 2561) ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ อย่างไรก็ตาม แม้อาหารริมบาทวิถีจะมีคุณูปการต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม และการท่องเที่ยว แต่ยังคงเผชิญกับข้อท้าทายในหลายด้าน ทั้งด้านมาตรฐานสุขอนามัย ความปลอดภัยของอาหาร การจัดระเบียบพื้นที่สาธารณะ ตลอดจนผลกระทบต่อสุขภาพของผู้บริโภคและภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวของประเทศ ดังนั้น การศึกษาอาหารริมบาทวิถีจึงจำเป็นต้องพิจารณาอย่างรอบด้าน ทั้งในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสุขภาพ เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้กำหนดแนวทางการบริหารจัดการและพัฒนาอาหารริมบาทวิถีให้มีคุณภาพ มาตรฐาน และเกิดความยั่งยืน (กองยุทธศาสตร์และแผนงาน สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, 2564)

การศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาภาคการผลิตและการบริการให้มีศักยภาพ รวมถึงการส่งเสริมความหลากหลายด้านการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559) อีกทั้งยังสอดคล้องกับแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติที่มีเป้าหมายผลักดันประเทศไทยสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพระดับโลกบนพื้นฐานของอัตลักษณ์ความเป็นไทย และการกระจายรายได้สู่ประชาชนทุกภาคส่วนอย่างทั่วถึง (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2560) ด้วยเหตุนี้ การศึกษาประเด็นอาหารริมบาทวิถีจึงมีความสำคัญทั้งในเชิงวิชาการและเชิงนโยบาย อันจะนำไปสู่การพัฒนาแนวทางส่งเสริมศักยภาพอาหารริมบาทวิถีของประเทศไทยให้สามารถแข่งขันได้ในระดับสากลอย่างยั่งยืนต่อไป อาหารสตรีทฟู้ดยังเป็นธุรกิจที่ให้บริการอาหารแก่นักท่องเที่ยวที่มีบทบาทสำคัญ และเป็นธุรกิจที่สร้างรายได้ของประเทศ และยังเป็นพัฒนาการของการขายอาหารที่ตอบสนองวิถีชีวิต และวัฒนธรรมการกินอาหารของสังคมเมืองที่แพร่หลายมากขึ้น ตามแนวโน้มจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นและการขยายตัวของชุมชนเมือง รวมทั้งกระแสโลกาภิวัตน์อาหารริมบาท วิถีจึงเป็นทางเลือกที่ตอบสนองวิถีชีวิตเร่งรีบแข่งกับเวลา สะดวก เข้าถึงง่ายสอดคล้องกับ Life Style ของคนรุ่นใหม่ที่นิยมการมีประสบการณ์ใหม่ในการเดินทางท่องเที่ยวสัมผัสกับวิถีชีวิตต่างถิ่น (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2540)

จังหวัดนครนายก เป็นจังหวัดที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว และมีกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวด้านอื่น ๆ ต่อเนื่องเป็นประจำปีทุกปี เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ด้วยลักษณะของการเป็นเมืองท่องเที่ยว จังหวัดนครนายกได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวจำนวนมาก เนื่องจากนครนายกความสวยงามของธรรมชาติ เช่น เขื่อนขุนด่านปราการชล น้ำตกนางรอง วังตะไคร้ สาลิกา และอื่น ๆ เป็นที่รู้จักและชื่นชอบของนักท่องเที่ยว โดยมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวในปี พ.ศ. 2567 ถึง 2,156,618 คน (สำนักงานคลังจังหวัดนครนายก, 2567) สิ่งสำคัญและความต้องการจำเป็นที่นักท่องเที่ยวต้องการ เช่น ความปลอดภัย สาธารณูปโภค ที่พักและอาหาร ซึ่งจังหวัดนครนายกมีความหลากหลายของอาหารและมีให้เลือกบริโภคได้ง่ายตามเส้นทางต่าง ๆ ทั่วจังหวัด จากการสำรวจเบื้องต้น พบว่า ร้านจำหน่ายอาหารในจังหวัดนครนายกยังไม่ค่อยเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว เนื่องจากไม่มีการจัดทำข้อมูลและเส้นทางอย่างเป็นระบบ ดังนั้น มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครที่มีพื้นที่บริการจังหวัดนครนายก ทำให้การสำรวจและจัดทำเส้นทางอาหาร (สตรีทฟู้ด) เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว

จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งนอกจากจะเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดแล้วยังเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากสำหรับผู้ประกอบการรายย่อย และเศรษฐกิจชุมชนได้ด้วย (ธนภัทร พิริย์โยธินกุล, 2561)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจเส้นทางการท่องเที่ยวสายอาหารสตรีทฟู้ดในพื้นที่จังหวัดนครนายก
2. เพื่อสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวสายอาหารสตรีทฟู้ดในพื้นที่จังหวัดนครนายก
3. ประชาสัมพันธ์เส้นทางการท่องเที่ยวสายอาหารสตรีทฟู้ดในพื้นที่จังหวัดนครนายก

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยในรูปแบบผสมวิธีการวิจัย (Mixed Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ด้วยการแจกแบบสอบถามผู้บริโภคและการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการร้านอาหาร โดยงานวิจัยนี้ได้รับการอนุมัติจริยธรรมการวิจัยเรียบร้อยแล้ว

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรเชิงปริมาณ ได้แก่ นักท่องเที่ยวและผู้บริโภคที่ใช้บริการร้านอาหารสตรีทฟู้ดในพื้นที่จังหวัดนครนายก ซึ่งไม่สามารถระบุจำนวนประชากรที่แน่นอนได้ ผู้วิจัยจึงกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แนวคิดของ Cochran, W. G. ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และค่าความคลาดเคลื่อน .07 ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวนไม่น้อยกว่า 196 คน ผู้วิจัยจึงกำหนดกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ จำนวน 200 คน และใช้วิธีการสุ่มแบบสะดวก (Convenience Sampling) (Cochran, W. G., 1977)

กลุ่มตัวอย่างเชิงคุณภาพ ได้แก่ ผู้ประกอบการร้านอาหารสตรีทฟู้ดในพื้นที่จังหวัดนครนายก โดยผู้วิจัยกำหนดคุณลักษณะของร้านอาหารสตรีทฟู้ด หมายถึง ร้านอาหารขนาดย่อม ร้านอาหารริมทาง ร้านอาหารท้องถิ่น หรือร้านอาหารกึ่งถาวรที่จำหน่ายอาหารพร้อมรับประทานแก่ประชาชนทั่วไป สามารถเข้าถึงได้ง่าย และสะท้อนอัตลักษณ์ด้านอาหารของพื้นที่ ทั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ 1) ตั้งอยู่บนเส้นทางหลักในพื้นที่ 4 อำเภอของจังหวัดนครนายก 2) จำหน่ายอาหารคาวหรืออาหารท้องถิ่นเป็นหลัก 3) เปิดดำเนินกิจการมาแล้วไม่น้อยกว่า 2 ปี 4) เป็นร้านที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวหรือประชาชนในพื้นที่ และ 5) มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นจุดแวะในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงอาหาร

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. การวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถาม แบ่งเป็น 3 ตอน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน แหล่งข้อมูลที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเพื่อเลือกใช้บริการร้านอาหาร และช่วงเวลาที่ท่านไปรับประทานอาหารในร้านอาหาร

ตอนที่ 2 การตัดสินใจเลือกใช้บริการร้านอาหาร ได้แก่ ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ด้านการส่งเสริมการตลาด ด้านบุคลากร ด้านกระบวนการให้บริการ และด้านลักษณะทางกายภาพ

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะ หากท่านต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่งเสริมให้ถนนสายนี้เป็นถนนสายอาหารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ท่านเห็นว่าควรจะดำเนินการอย่างไร

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสัมภาษณ์ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 ประวัติร้านค้า

2.2 อาหารที่เป็นจุดเด่น สูตรต่าง ๆ (ถ้าบอกได้)

2.3 การให้บริการ (เวลา ปิด เปิด online)

2.4 ความต้องการสนับสนุนจากราชการ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2.5 แนวโน้มผู้บริโภค และ ความต้องการของผู้บริโภคในปัจจุบัน

2.6 ปัญหาและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาร้าน ให้เป็นถนนสายอาหาร เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวในจังหวัดนครนายก

การตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. การตรวจสอบคุณภาพแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ เป็นการนำแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ไปตรวจสอบคุณภาพการตรวจสอบความเที่ยงตรง (validity) ด้วยการนำแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน พิจารณาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา

2. การตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ด้วยการแจกแบบสอบถามนักท่องเที่ยวกลุ่มทดลองที่ไม่ได้เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน แล้วนำมาหาค่าด้วยวิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient: α) ได้ค่า = .91

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การสร้างเส้นทางสายอาหารสตรีทฟู้ดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดนครนายก ผู้วิจัยสรุปตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

การวิจัยเชิงปริมาณ

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 54.2 มีอายุระหว่าง 31 - 40 ปี ร้อยละ 37.3 มีการศึกษาปริญญาตรี ร้อยละ 53.0 มีอาชีพทำงานบริษัทเอกชน รับจ้าง ร้อยละ 29.8 มีรายได้ 15,001 - 25,000 บาท ร้อยละ 33.7 มีแหล่งข้อมูลจากสื่อออนไลน์ เช่น Facebook Line ร้อยละ 33.8 และไม่เจาะจงช่วงเวลาที่ไปรับประทานอาหาร (ตามสะดวก) ร้อยละ 43.5

2. ผลการวิเคราะห์การตัดสินใจเลือกใช้บริการร้านอาหารสตรีทฟู้ด (Street Food) ในจังหวัดนครนายก

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานภาพรวมการตัดสินใจเลือกใช้บริการร้านอาหารสตรีทฟู้ด (Street Food) ในจังหวัดนครนายก

ภาพรวมการตัดสินใจเลือกใช้บริการร้านอาหาร ในโซนกรุงเทพมหานครตอนเหนือ	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น	ลำดับ
1. ด้านผลิตภัณฑ์	4.21	.755	มากที่สุด	2
2. ด้านราคา	3.79	.918	มาก	5
3. ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย	3.72	.981	มาก	6
4. ด้านการส่งเสริมการตลาด	4.26	.799	มากที่สุด	1
5. ด้านบุคลากร	4.19	.790	มาก	4

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานภาพรวมการตัดสินใจเลือกใช้บริการร้านอาหารสตรีทฟู้ด (Street Food) ในจังหวัดนครนายก (ต่อ)

ภาพรวมการตัดสินใจเลือกใช้บริการร้านอาหารในโซนกรุงเทพมหานครตอนเหนือ	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น	ลำดับ
6. ด้านกระบวนการให้บริการ	4.26	.778	มากที่สุด	1
7. ด้านลักษณะทางกายภาพ	4.20	.763	มาก	3
รวม	**4.09**	**.826**	**มาก**	**-**

จากตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ภาพรวมการตัดสินใจเลือกใช้บริการร้านอาหารสตรีทฟู้ด (Street food) ในจังหวัดนครนายก โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.09, S.D. = .826) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าส่วนใหญ่ คือ ด้านการส่งเสริมการตลาด ($\bar{x}$ = 4.26, S.D. = .799) และด้านกระบวนการให้บริการ ($\bar{x}$ = 4.26, S.D. = .778) รองลงมา คือ ด้านผลิตภัณฑ์ ($\bar{x}$ = 4.21, S.D. = .755) และลำดับสุดท้าย คือ ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ($\bar{x}$ = 3.72, S.D. = .981)

เส้นทางการท่องเที่ยวสายอาหารสตรีทฟู้ด (Street food) ในจังหวัดนครนายก

เส้นทางการท่องเที่ยวสายอาหารสตรีทฟู้ด ออกเป็น 4 เส้นทางหลัก ตามพื้นที่ 4 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองนครนายก อำเภอบ้านนา อำเภอปากพลี และอำเภอองครักษ์ ซึ่งแต่ละเส้นทางมีจุดเด่นและเอกลักษณ์ของร้านอาหารที่แตกต่างกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เส้นทางที่ 1 อำเภอเมืองนครนายก

เส้นทางนี้เป็นศูนย์รวมของร้านอาหารเก่าแก่ที่เปิดให้บริการมายาวนานและเป็นที่รู้จักของคนในพื้นที่ โดยมีจุดแวะพักบนเส้นทาง ดังนี้ 1) ร้านที่ 1 ลุงจ่า สาขา 2 2) ร้านที่ 2 ก๋วยเตี๋ยวป้ามณี 3) ร้านที่ 3 ราดหน้าตา 4) ร้านที่ 4 ก๋วยเตี๋ยว 5 บาท 5) ร้านที่ 5 ลูกชิ้นย่างป้ามล (ศาลเจ้าตลาดเก่าทางเข้าวัดส้มป่อย) และ 6) ร้านที่ 6 ร้านก๋วยเตี๋ยวท่าน้ำวัดหนองโพ (เจ๊แมว)

เส้นทางที่ 2 อำเภอบ้านนา

เส้นทางนี้มีความหลากหลายสูง ทั้งร้านก๋วยเตี๋ยวระดับตำนาน คาเฟ่สมัยใหม่ และตลาดนัดสตรีทฟู้ดช่วงเย็น โดยมีจุดแวะพักบนเส้นทาง ดังนี้ 1) ร้านที่ 1 ก๋วยเตี๋ยวเป็ด วงเวียนบ้านนา ผู้ใหญ่บ๊วย 2) ร้านที่ 2 ร้าน Momty 3) ร้านที่ 3 ในเขาคาเฟ่ 4) ร้านที่ 4 ร้านปลาหมึกย่างรสแซ่บ ๆ 5) ร้านที่ 5 กาแฟโบราณไข่ลวกร้านเฟิร์น 6) ร้านที่ 6 สตอเบอรี่โยเกิร์ต และ 7) ร้านที่ 7 หมาล่า ชาบูเสียบไม้

เส้นทางที่ 3 อำเภอปากพลี

อำเภอปากพลีมีจุดเด่นในด้านอาหารพื้นถิ่น โดยเฉพาะสุกี้ไทยพวนที่สืบทอดกันมายาวนาน โดยมีจุดแวะพักบนเส้นทาง ดังนี้ 1) ร้านที่ 1 ร้านข้าว อำเภอปากพลี 2) ร้านที่ 2 สุกี้เจ๊แก๊ด ปากพลี 3) ร้านที่ 3 ร้านส้มตำบ้านสวนฟ้าบ่กั้น 4) ร้านที่ 4 สุกี้แม่ฉลวย และ 5) ร้านที่ 5 สุกี้ศรีไพร

เส้นทางที่ 4 อำเภอองครักษ์

เส้นทางสตรีทฟู้ดและอาหารจานด่วน อำเภอองครักษ์ เส้นทางนี้มีร้านอาหารที่รองรับผู้เดินทางและผู้คนในชุมชนอย่างหลากหลาย โดยมีจุดแวะพักบนเส้นทาง ดังนี้ 1) ร้านที่ 1 ก๋วยเตี๋ยวหลักกิโล องครักษ์ 2) ร้านที่ 2 ก๋วยเตี๋ยวเย็นตาโฟ คลอง 15 3) ร้านที่ 3 เจ๊หมวย ก๋วยเตี๋ยวปลา 4) ร้านที่ 4 ร้านตุ๊กตาโจ๊ก และ 5) ร้านที่ 5 ร้านอาหารต้อยติ่ง

จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเส้นทางการท่องเที่ยวสายอาหารสตรีทฟู้ดในพื้นที่ 4 อำเภอของจังหวัดนครนายก ผู้วิจัยได้ดำเนินการคัดเลือกร้านอาหารที่มีความโดดเด่น (ร้านเด็ด) ในแต่ละพื้นที่ เพื่อนำมาจัดทำเป็นสื่อประชาสัมพันธ์ในรูปแบบของแผ่นพับ (Brochure) ภายใต้ชื่อ “เปิดวาร์ป ตำนานความอร่อย 4 อำเภอ นครนายก” โดยมีเป้าหมายเพื่อใช้เป็นคู่มือแนะนำเส้นทางแห่งความอร่อยให้แก่นักท่องเที่ยวและผู้สนใจ

ผลการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์แผ่นพับ มีการออกแบบโดยแบ่งสัดส่วนเนื้อหาและการนำเสนอร้านอาหารเด็ดของแต่ละอำเภอ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ส่วนหน้าปกและจุดเชื่อมต่อข้อมูลการเดินทาง

หน้าปก ออกแบบเพื่อดึงดูดสายตาด้วยหัวข้อแคมเปญ “เปิดวาร์ป ตำนานความอร่อย 4 อำเภอ นครนายก” เพื่อสื่อสารถึงภาพรวมของการตามรอยร้านอาหารสตรีทฟู้ดในจังหวัด

หน้าสแกนพิกัด (QR Code Panel) ผู้วิจัยได้จัดสรรพื้นที่ส่วนหนึ่งของแผ่นพับเพื่อจัดทำพื้นที่สแกน QR Code ที่รวบรวมพิกัดแผนที่ (Google Maps) ของร้านอาหารทั้งหมด ให้นักท่องเที่ยวสามารถสแกนเพื่อรับเส้นทางการเดินทางไปยังร้านเด็ดในแต่ละอำเภอได้อย่างแม่นยำ และมีการแจ้งหมายเหตุว่า กรณีเข้าใหม่แล้วหมุดแผนที่ไม่ขึ้นโปรดสลับแอคเคาท์

2. ส่วนนำเสนอร้านเด็ดแยกตามพื้นที่ (ส่วนเนื้อหาด้านในของแผ่นพับ) ผู้วิจัยได้คัดเลือกร้านอาหารสตรีทฟู้ดที่มีความโดดเด่นรวมทั้งสิ้น 12 ร้าน โดยจัดวางเนื้อหาจำแนกตาม 4 อำเภอ

สรุปผลการดำเนินการประชาสัมพันธ์ สื่อแผ่นพับประชาสัมพันธ์ (Brochure) ที่จัดทำขึ้น ได้รวบรวมร้านเด็ดทั้ง 12 ร้านจาก 4 อำเภอไว้ด้วยกัน โดยออกแบบเนื้อหาให้กระชับและดึงดูดความสนใจผ่านคำโปรยที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละร้าน พร้อมรองรับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวผ่านการสแกน QR Code นำทาง ซึ่งผลผลิตนี้สามารถนำไปแจกจ่ายหรือต่อยอดเป็นสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (E-Brochure) เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอาหารของจังหวัดนครนายกให้เป็นที่รู้จักในวงกว้างต่อไป

“กระบวนการรวบรวมข้อมูลร้านอาหาร Street Food” และ “การวิเคราะห์ความพร้อม/ความเหมาะสม/ศักยภาพเพื่อคัดกรองเข้าสู่การจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวอาหาร” ได้ดังนี้

1. การวิเคราะห์กระบวนการรวบรวมข้อมูลร้านอาหาร Street Food

การศึกษานี้ใช้ทั้ง “ข้อมูลเชิงปริมาณ” และ “ข้อมูลเชิงคุณภาพ” ร่วมกัน เพื่อสร้างเส้นทางอาหารสตรีทฟู้ดในจังหวัดนครนายก

1.1 การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data)

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามประชาชน จำนวน 200 คน เพื่อศึกษาพฤติกรรมและปัจจัยการตัดสินใจเลือกใช้บริการร้านอาหาร Street Food

ข้อมูลที่เก็บประกอบด้วย เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ แหล่งข้อมูลที่มีอิทธิพลต่อการเลือกร้าน ช่วงเวลาที่นิยมรับประทานอาหาร ปัจจัยทางการตลาด 7Ps ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ ราคา ช่องทางการจัดจำหน่าย การส่งเสริมการตลาด บุคลากร กระบวนการให้บริการ และลักษณะทางกายภาพ

จุดเด่นของการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ สามารถสะท้อน “ความต้องการของผู้บริโภค” ได้จริง ใช้ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานในการวิเคราะห์ ช่วยกำหนดเกณฑ์คัดเลือกร้านเข้าสู่เส้นทางท่องเที่ยวอาหาร

ตัวอย่างปัจจัยสำคัญที่ผู้บริโภคให้ความสำคัญสูง ได้แก่ การประชาสัมพันธ์ออนไลน์ คุณภาพอาหารและเอกลักษณ์ร้าน ความสะดวกในการเข้าถึงและที่จอดรถ ความสะอาดและมาตรฐานร้านอาหาร

1.2 การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data)

ผู้วิจัยใช้ “การสัมภาษณ์เชิงลึก” ผู้ประกอบการร้านอาหารใน 4 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองนครนายก อำเภอบ้านนา อำเภอปากพลี อำเภอองครักษ์

ข้อมูลที่เก็บประกอบด้วย ประวัติและระยะเวลาการดำเนินกิจการ เมนูเด่น/อัตลักษณ์อาหาร เวลาเปิด - ปิด รูปแบบการประชาสัมพันธ์ ปัญหาและอุปสรรค ข้อเสนอแนะต่อภาครัฐ ศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยว เช่น ร้านสุกี้แม่ฉลวยมี “สุกี้ไทยพวนสูตรดั้งเดิม” ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่น ร้านก๋วยเตี๋ยว 5 บาท มีจุดขายด้าน “ความคุ้มค่าและความหลากหลาย” หลายร้านมีปัญหาด้านการเข้าถึงและป้ายบอกทาง

2. การวิเคราะห์ความพร้อม/ความเหมาะสม/ศักยภาพของร้านอาหาร

จากข้อมูลทั้งหมด สามารถสรุปเกณฑ์การประเมินศักยภาพร้านอาหาร Street Food ได้ดังนี้

2.1 ความพร้อมด้านผลิตภัณฑ์อาหาร (Food Readiness)

ร้านที่มีศักยภาพสูงมักมี รสชาติเป็นเอกลักษณ์ สูตรเฉพาะของร้าน ความสด สะอาด ปลอดภัย เมนูที่เป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่น ผู้บริโภคให้ความสำคัญกับ การตกแต่งอาหาร มาตรฐานความสะอาด สูตรเฉพาะของร้าน ตัวอย่างร้านศักยภาพสูง สุกี้แม่ฉลวย สุกี้ศรีไพร ก๋วยเตี๋ยวเป็ดผู้ใหญ่บ๊วย ลูกชิ้นย่างป้ามล เพราะมี “ตำนานร้าน” และ “สูตรดั้งเดิม” ที่สร้าง Storytelling ได้ดี

2.2 ความพร้อมด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์

ผลวิจัยพบว่า “สื่อออนไลน์” เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการตัดสินใจเลือกร้านอาหาร ร้านที่มีศักยภาพสูงมักมี Facebook/TikTok/Instagram รีวิวออนไลน์ การถูกพูดถึงในเพจท่องเที่ยว ความสามารถสร้างคอนเทนต์ ร้านจำนวนมากเรียกร้องให้รัฐช่วย “โปรโมทออนไลน์” เพิ่มเติม จึงสะท้อนว่า “ศักยภาพด้านดิจิทัล” เป็นเกณฑ์สำคัญในการคัดเลือกร้านเข้าสู่เส้นทาง

2.3 ความพร้อมด้านกายภาพและการเข้าถึง

ปัจจัยสำคัญ ได้แก่ ที่จอดรถ ป้ายร้านชัดเจน เดินทางสะดวก อยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยว ความสะอาดของพื้นที่ ผู้บริโภคให้ความสำคัญสูงกับที่จอดรถและสิ่งอำนวยความสะดวก ปัญหาที่พบ คือ เข้าถึงร้านยาก ไม่มีป้ายบอกทาง ไม่มีที่จอดรถ ถนนและสภาพพื้นที่ไม่เอื้อต่อการท่องเที่ยว ดังนั้น ร้านที่ถูกคัดเลือกเข้าสู่เส้นทางควรมีการเข้าถึงง่าย เชื่อมโยงกับเส้นทางท่องเที่ยวหลัก รองรับนักท่องเที่ยวได้จริง

2.4 ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงอาหาร (Gastronomy Tourism)

ร้านที่มีศักยภาพสูงมักมี เรื่องเล่า (Storytelling) อัตลักษณ์ท้องถิ่น ความเก่าแก่ เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตชุมชน เป็นร้านดังหรือร้านตำนาน เช่น สุกี้ไทยพวน ก๋วยเตี๋ยวเป็ดสูตรดั้งเดิม ร้านเก่าแก่กว่า 30 - 50 ปี สิ่งเหล่านี้ช่วยสร้าง “มูลค่าทางวัฒนธรรม” ให้เส้นทางอาหาร

3. กระบวนการคัดกรองร้านเพื่อจัดทำเส้นทางอาหาร

จากข้อมูลวิจัย สามารถสรุปกระบวนการคัดกรอง ได้ดังนี้

ขั้นที่ 1 สำรวจร้านอาหารในพื้นที่ สำรวจร้านใน 4 อำเภอ พร้อมเก็บข้อมูลภาคสนามและสัมภาษณ์ผู้ประกอบการ

ขั้นที่ 2 วิเคราะห์ศักยภาพร้าน ประเมินจาก เอกลักษณ์อาหาร ชื่อเสียงร้าน ความพร้อมบริการ ความสะอาด การเข้าถึง ศักยภาพด้านการตลาด ความสามารถรองรับนักท่องเที่ยว

ขั้นที่ 3 คัดเลือก “ร้านเด็ด” ผู้วิจัยคัดเลือก 12 ร้านเด่นจาก 4 อำเภอ เพื่อใช้เป็นร้านหลักของเส้นทางอาหาร

ขั้นที่ 4 จัดทำเส้นทางและสื่อประชาสัมพันธ์ พัฒนาเป็น Brochure QR Code Google Maps Digital Map Storytelling Route

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยพบว่า การตัดสินใจเลือกใช้บริการร้านอาหารสตรีทฟู้ด (Street food) ในจังหวัดนครนายก ผู้บริโภคให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์มากที่สุด รองลงมา คือ ด้านการส่งเสริมการตลาดและด้านกระบวนการให้บริการ ทั้งนี้ แสดงให้เห็นว่าผู้บริโภคให้ความสำคัญกับคุณภาพของอาหารและการบริการควบคู่กันไป ดังนั้น ผู้ประกอบการควรให้ความสำคัญกับการประชาสัมพันธ์และการโฆษณาผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น สื่อออนไลน์ โทรทัศน์ วิทยุ แผ่นพับ และป้ายไวนิล เพื่อสร้างการรับรู้และดึงดูดความสนใจของผู้บริโภค นอกจากนี้ ควรมีการอำนวยความสะดวกแก่ลูกค้า เช่น การให้บริการจองโต๊ะล่วงหน้า เพื่อเพิ่มความสะดวก รวดเร็ว และลดระยะเวลาในการรอคอย รวมถึงควบคุมมาตรฐานของอาหารในด้านต่าง ๆ ได้แก่ รสชาติ ความสะอาด ความสวยงามของการจัดตกแต่งอาหาร ปริมาณที่เหมาะสมกับราคา และความหลากหลายของประเภทอาหาร ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจของผู้บริโภคในการเลือกใช้บริการ ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Kotler, P. ที่กล่าวว่า ส่วนประสมทางการตลาด (Marketing Mix) หมายถึง เครื่องมือทางการตลาดที่องค์กรสามารถควบคุมและนำมาใช้ร่วมกันเพื่อตอบสนองความต้องการและสร้างความพึงพอใจให้แก่กลุ่มลูกค้าเป้าหมาย โดยเดิมประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ (Product) ราคา (Price) ช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) และการส่งเสริมการตลาด (Promotion) ต่อมามีการขยายแนวคิดให้ครอบคลุมธุรกิจบริการมากยิ่งขึ้น โดยเพิ่มอีก 3 องค์ประกอบ ได้แก่ บุคคล (People) ลักษณะทางกายภาพ (Physical Evidence) และกระบวนการ (Process) รวมเรียกว่า ส่วนประสมทางการตลาดแบบ 7Ps (Kotler, P., 1997) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ ที่อธิบายว่า ส่วนประสมทางการตลาดสำหรับธุรกิจบริการ ประกอบด้วย 7 ด้าน ได้แก่ ด้านผลิตภัณฑ์ (Product) ด้านราคา (Price)

ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) ด้านการส่งเสริมการตลาด (Promotion) ด้านบุคคลหรือพนักงาน (People) ด้านลักษณะทางกายภาพ (Physical Evidence) และด้านกระบวนการให้บริการ (Process) ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ล้วนมีบทบาทสำคัญต่อการตัดสินใจของผู้บริโภคในการเลือกใช้สินค้าและบริการ (ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, 2546)

จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเส้นทางการท่องเที่ยวสายอาหารสตรีทฟู้ดในพื้นที่ 4 อำเภอของจังหวัดนครนายก ผู้วิจัยได้ดำเนินการคัดเลือกร้านอาหารที่มีความโดดเด่น (ร้านเด็ด) ในแต่ละพื้นที่ เพื่อนำมาจัดทำเป็นสื่อประชาสัมพันธ์ในรูปแบบของแผ่นพับ (Brochure) ภายใต้ชื่อ “เปิดวาร์ป ตำนานความอร่อย 4 อำเภอ นครนายก” โดยมีเป้าหมายเพื่อใช้เป็นคู่มือแนะนำเส้นทางแห่งความอร่อยให้แก่นักท่องเที่ยวและผู้สนใจ

จากการศึกษาการประชาสัมพันธ์เส้นทางการท่องเที่ยวสายอาหารสตรีทฟู้ดในพื้นที่จังหวัดนครนายก ผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลเส้นทางการท่องเที่ยวด้านอาหารจากทั้ง 4 อำเภอของจังหวัดนครนายก และคัดเลือกร้านอาหารที่มีความโดดเด่นหรือเป็นที่นิยมในแต่ละพื้นที่ เพื่อนำมาจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ในรูปแบบแผ่นพับ (Brochure) ภายใต้ชื่อ “เปิดวาร์ป ตำนานความอร่อย 4 อำเภอ นครนายก” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นคู่มือแนะนำเส้นทางท่องเที่ยวสายอาหารให้แก่นักท่องเที่ยวและผู้ที่สนใจ ผลการดำเนินการ พบว่า สื่อแผ่นพับประชาสัมพันธ์ที่จัดทำขึ้นได้รวบรวมร้านอาหารที่มีชื่อเสียง จำนวน 12 ร้าน จากทั้ง 4 อำเภอไว้ด้วยกัน โดยมีการออกแบบเนื้อหาให้มีความกระชับ เข้าใจง่าย และดึงดูดความสนใจผ่านคำโปรยที่สะท้อนเอกลักษณ์ของแต่ละร้าน พร้อมทั้งเพิ่มความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวด้วยการเชื่อมโยงข้อมูลผ่าน QR Code เพื่อใช้สำหรับนำทางไปยังสถานที่จริง ซึ่งสอดคล้องกับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในยุคดิจิทัลที่นิยมใช้เทคโนโลยีในการค้นหาข้อมูลและวางแผนการเดินทาง นอกจากนี้ สื่อประชาสัมพันธ์ดังกล่าวยังสามารถนำไปแจกจ่ายให้แก่นักท่องเที่ยว หรือพัฒนาต่อยอดเป็นสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (E-Brochure) เพื่อเผยแพร่ผ่านช่องทางออนไลน์ อันจะช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอาหารของจังหวัดนครนายกให้เป็นที่รู้จักในวงกว้างมากยิ่งขึ้น ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ ทศพร ลิ้มดำเนิน และพิทักษ์ สิริวงศ์ ที่ศึกษาการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงอาหาร ซึ่งพบว่า การประชาสัมพันธ์และการยกระดับมาตรฐานร้านอาหารให้มีความสะอาดและถูกสุขลักษณะ เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว อีกทั้งยังควรมีการส่งเสริมให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น หน่วยงานด้านการท่องเที่ยวและหน่วยงานพัฒนาชุมชน เข้ามามีบทบาทในการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจกับประชาชนในพื้นที่ เพื่อร่วมกันพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว รูปแบบสินค้า และการบริการให้มีคุณภาพ ซึ่งจะช่วยสร้างความยั่งยืนทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน รวมถึงการดูแลสิ่งแวดล้อมและความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว (ทศพร ลิ้มดำเนิน และพิทักษ์ สิริวงศ์, 2560) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ ศิริเพ็ญ ดาบเพชร ที่พบว่า ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาหารยังขาดความรู้และทักษะในด้านการพัฒนาการท่องเที่ยว เช่น สุขอนามัยในการประกอบอาหาร การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ และการทำการตลาด ดังนั้น การพัฒนาความรู้และทักษะให้แก่ผู้ประกอบการและผู้ที่เกี่ยวข้องจึงเป็นแนวทางสำคัญในการยกระดับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว และสร้างความยั่งยืนให้กับการท่องเที่ยวเชิงอาหารในระยะยาว (ศิริเพ็ญ ดาบเพชร, 2561)

องค์ความรู้ใหม่

รูปแบบการพัฒนาเส้นทางสตรีทฟู้ดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอาหารอย่างยั่งยืน หรือ SFR Model: Street Food Route Development Model for Gastronomy Tourism

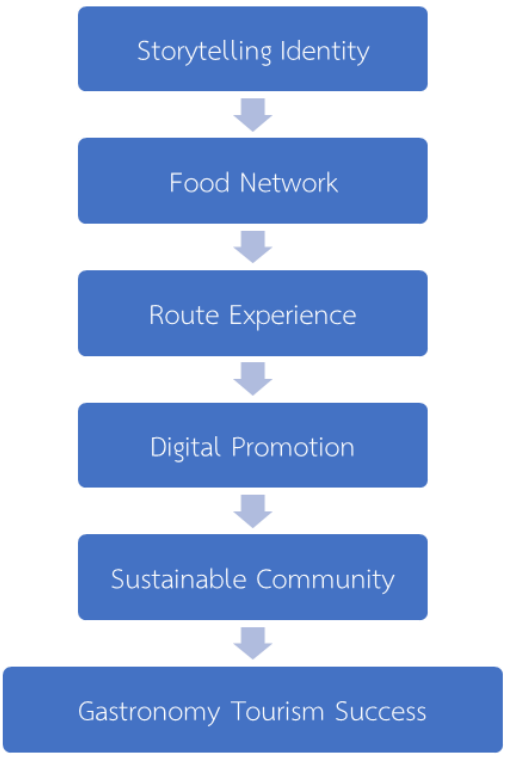
S = Storytelling Identity (อัตลักษณ์และเรื่องเล่าอาหาร) รวบรวมประวัติ ความเป็นมา และภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างเรื่องเล่าของร้านอาหารและเมนูเด่น และเชื่อมโยงอาหารกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชน ผลลัพธ์ คือ เพิ่มคุณค่าทางวัฒนธรรม สร้างความแตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวอื่น

F = Food Network (เครือข่ายอาหารท้องถิ่น) คัดเลือกและเชื่อมโยงร้านอาหารเด่น สร้างเครือข่ายผู้ประกอบการ กำหนดมาตรฐานคุณภาพและความสะอาด ผลลัพธ์ คือ เกิดเส้นทางอาหารที่มีความต่อเนื่อง เพิ่มราย ได้แก่ ผู้ประกอบการ

R = Route Experience (การออกแบบประสบการณ์เส้นทาง) จัดกลุ่มเส้นทางตามพื้นที่ จัดลำดับร้านอาหารและแหล่งท่องเที่ยว เชื่อมโยงกิจกรรมการเรียนรู้และการท่องเที่ยว ผลลัพธ์ คือ นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ครบวงจร เพิ่มระยะเวลาการท่องเที่ยวในพื้นที่

D = Digital Promotion (การประชาสัมพันธ์ดิจิทัล) ใช้ Social Media Google Maps QR Code Influencer Marketing Content Marketing ผลลัพธ์ คือ เข้าถึงนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ เพิ่มการรับรู้เส้นทางอาหาร

S = Sustainable Community (ความยั่งยืนของชุมชน) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน พัฒนาเศรษฐกิจฐานราก อนุรักษ์วัฒนธรรมอาหารท้องถิ่น ส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ผลลัพธ์ คือ รายได้กระจายสู่ชุมชน เกิดการอนุรักษ์มรดกอาหารท้องถิ่น

ภาพที่ 1 รูปแบบการพัฒนาเส้นทางสตรีทฟู้ดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอาหารอย่างยั่งยืน

“ความสำเร็จของการพัฒนาเส้นทางสตรีทฟู้ดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอาหาร เกิดจากการสร้างอัตลักษณ์อาหารผ่านเรื่องเล่า การเชื่อมโยงเครือข่ายร้านอาหาร การออกแบบประสบการณ์เส้นทาง การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อดิจิทัล และการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การท่องเที่ยวเชิงอาหารอย่างยั่งยืน”

กรอบแนวคิดนี้ เป็นกรอบแนวคิดใหม่ในการพัฒนาเส้นทางสตรีทฟู้ด สามารถประยุกต์ใช้ได้กับจังหวัดอื่นสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงอาหาร (Gastronomy Tourism) เชื่อมโยงเศรษฐกิจฐานรากกับการท่องเที่ยว และสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับอัตลักษณ์อาหารท้องถิ่น ต่อไป

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงอาหารสตรีทฟู้ดในจังหวัดนครนายกสามารถส่งเสริมศักยภาพด้านการท่องเที่ยวได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยผู้บริโภคให้ความสำคัญในระดับสูงต่อ การส่งเสริมการตลาด ตลอดจนความสะดวกในการเข้าถึงข้อมูลผ่านสื่อออนไลน์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัลในการสนับสนุนการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน นอกจากนี้ การพัฒนาเส้นทางสตรีทฟู้ด จำนวน 4 เส้นทาง ครอบคลุมพื้นที่ 4 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองนครนายก อำเภอบ้านนา อำเภอปากพลี และอำเภอองครักษ์ สามารถสะท้อนอัตลักษณ์ด้านอาหารและวิถีชีวิตของแต่ละพื้นที่ได้อย่างชัดเจน อีกทั้งการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ในรูปแบบแผ่นพับร่วมกับการใช้ QR Code เพื่อเชื่อมโยงข้อมูลเชิงลึก เช่น พิกัดร้านอาหาร เมนูแนะนำ และเส้นทางการเดินทาง ช่วยเพิ่มความสะดวกและยกระดับประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวได้อย่างเป็นรูปธรรม อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานยังเผชิญกับข้อจำกัดสำคัญ ได้แก่ การแข่งขันทางธุรกิจที่มีความรุนแรงมากขึ้น ภาวะเศรษฐกิจที่ชะลอตัวซึ่งส่งผลต่อกำลังซื้อของผู้บริโภค รวมถึงข้อจำกัดด้านโครงสร้างพื้นฐานและการเข้าถึงร้านอาหารบางแห่งที่ยังไม่เอื้อต่อการท่องเที่ยว ดังนั้น ข้อเสนอแนะจากการวิจัย คือ 1) ควรมีการวางแผนและดำเนินการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง และเป็นระบบ ทั้งในรูปแบบออนไลน์และออฟไลน์ เพื่อสร้างการรับรู้และดึงดูดนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย ควบคู่กับการพัฒนาคุณภาพอาหารและการบริการให้ได้มาตรฐานสากล โดยเฉพาะด้านสุขอนามัยและความปลอดภัย และ 2) ควรสนับสนุนผู้ประกอบการในด้านการพัฒนาศักยภาพทางการตลาด การใช้สื่อดิจิทัล และการสร้างแบรนด์ท้องถิ่น รวมถึงการบูรณาการเส้นทางสตรีทฟู้ดเข้ากับแหล่งท่องเที่ยวอื่นในพื้นที่ เช่น แหล่งธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชุมชน เพื่อเพิ่มความหลากหลายของกิจกรรมและสร้างความยั่งยืนให้กับการท่องเที่ยวในระยะยาว

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาเรื่องการสร้างเส้นทางสายอาหารสตรีทฟู้ดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดนครนายก ขอขอบคุณ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ที่สนับสนุนงบประมาณประมาณปี พ.ศ. 2568 ให้กับงานวิจัยชิ้นนี้ รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านซึ่งได้ให้ความเห็นและข้อเสนอแนะในการปรับปรุงเครื่องมือการวิจัยตลอดจนข้อแนะนำอื่น ๆ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย ผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2560). แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560 - 2564). กรุงเทพมหานคร: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.

กองยุทธศาสตร์และแผนงาน สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. (2564). รายงานผลการประเมินแผนปฏิบัติราชการกระทรวงสาธารณสุข สู่ความเป็นเลิศ รอบ 9 เดือน ปีงบประมาณ 2564. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงสาธารณสุข.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2540). การพัฒนาการท่องเที่ยวเรื่องกลยุทธ์การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

ทศพร ลิ้มดำเนิน และพิทักษ์ สิริวงศ์. (2560). แนวทางการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงอาหารกรณีศึกษาคลองดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ธนภัทร พิริย์โยธินกุล. (2561). วัฒนธรรมอาหารในวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. ใน วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศิริเพ็ญ ดาบเพชร. (2561). องค์ประกอบการท่องเที่ยวและช่องทางการนำเสนอการท่องเที่ยวสำหรับกลุ่มวิจัยอนาคตการศึกษาจังหวัดพิษณุโลก. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชน, 11(1), 79-98.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. (2546). การบริหารการตลาดยุคใหม่. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธีระฟิลม์ และไซเท็กซ์ จำกัด.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561 - 2580. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำนักงานคลังจังหวัดนครนายก. (2567). รายงานประมาณการเศรษฐกิจจังหวัดนครนายก โดยวิธี Management Chart ประจำไตรมาสที่ 4/2567 เดือนธันวาคม 2567. นครนายก: สำนักงานคลังจังหวัดนครนายก.

Cochran, W. G. (1977). Sampling Techniques. (3rd ed.). New York: John Wiley and Sons Inc.

Kotler, P. (1997). MARKETING MANAGEMENT: ANALYSIS, PLANNING, IMPLEMENTATION AND CONTROL. New Delhi: Prentice-Hall.

บทความวิจัย

อาภรณ์แห่งอัตลักษณ์: การสื่อสารวัฒนธรรมภาคกลางผ่านชุดชาติพันธุ์ของผู้เข้าประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2026*

ADORNMENT OF IDENTITY: THE COMMUNICATION OF CENTRAL THAI CULTURAL IDENTITY THROUGH THE ETHNIC COSTUMES OF MISS GRAND THAILAND 2026 CONTESTANTS

วรพงษ์ ปลอดมูสิก*, ยุทธนา บุญอาชาทอง
Worapong Plodmusik*, Yuttana Boonarchatong
คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
Faculty of Communication Arts, Dhurakij Pundit University, Bangkok, Thailand
*Corresponding author E-mail: Worapong.plo@dpu.ac.th
*Tel: 091-599-9266

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาลักษณะการแต่งกายที่ใช้สื่อสารอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของผู้เข้าประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2026 รอบชุดชาติพันธุ์ภาคกลาง และ 2) วิเคราะห์ความหมายเชิงสัญญะและรูปแบบการนำเสนอความเป็นชาติพันธุ์ผ่านการประกวดนางงามในฐานะกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมร่วมสมัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้กระบวนการวิเคราะห์เนื้อหาจากเทปบันทึกภาพการประกวด ภาพถ่าย และบทบรรยายชุด โดยกำหนดหน่วยวิเคราะห์เป็น “ชุดชาติพันธุ์ภาคกลาง” ที่ผู้เข้าประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2026 สวมใส่ในการประกวดรอบมิสแกรนด์ขวัญใจเมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี จำนวนทั้งสิ้น 77 จังหวัด/คน ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะการแต่งกายของผู้เข้าประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2026 รอบชุดชาติพันธุ์ภาคกลาง มิได้ทำหน้าที่เพียงเป็นเครื่องแต่งกายเพื่อความสวยงาม หากแต่เป็นสื่อทางวัฒนธรรมที่ใช้สื่อสารอัตลักษณ์ภาคกลางผ่านมิติของความศรัทธา ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ วิถีชีวิต และมรดกศิลปวัฒนธรรม อันสะท้อนการประกอบสร้างภาพแทนความเป็นภาคกลางในบริบทการสื่อสารร่วมสมัยได้อย่างชัดเจน ในขณะที่ การประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ในการสื่อสารวัฒนธรรมร่วมสมัยที่นำทุนทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นมาผลิตซ้ำ ตีความ และสร้างความหมายใหม่ผ่านกระบวนการประกวด การแสดง และการสื่อสารสาธารณะ ส่งผลให้วัฒนธรรมท้องถิ่นสามารถถูกมองเห็น จดจำ และเผยแพร่สู่สังคมในวงกว้างได้มากขึ้น สามารถเชื่อมโยงทุนทางวัฒนธรรมเข้ากับอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ ก่อให้เกิดคุณค่าทั้งในมิติทางวัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ พร้อมทั้งสนับสนุนการธำรงรักษาและต่อยอดอัตลักษณ์ท้องถิ่นให้สามารถดำรงอยู่และสื่อสารได้อย่างเหมาะสมในบริบทของสังคมร่วมสมัย

คำสำคัญ: อาภรณ์แห่งอัตลักษณ์, การสื่อสารวัฒนธรรม, ชุดชาติพันธุ์, มิสแกรนด์ไทยแลนด์, สัญญะทางวัฒนธรรม

* Received 8 June 2026; Revised 18 July 2026; Accepted 21 July 2026

Abstract

This study aimed to: 1) Examine the characteristics of costumes used to communicate the cultural identity of contestants in the Central Ethnic Costume Competition of Miss Grand Thailand 2026, and 2) Analyze the semiotic meanings and forms of ethnic representation presented through beauty pageants as a process of contemporary cultural communication. Employing a qualitative research approach, the study utilized content analysis of video recordings of the competition, photographic documentation, and official costume descriptions. The unit of analysis comprised the Central Ethnic Costumes worn by contestants representing all 77 provinces during the Miss Grand Khwanjai Pattaya competition held in Pattaya, Chonburi Province. The findings reveal that the costumes presented in the Central Ethnic Costume Competition of Miss Grand Thailand 2026 function not merely as aesthetic attire but as cultural media that communicate the identity of Thailand's Central Region through dimensions of faith and belief systems, ethnic diversity, traditional ways of life, and artistic and cultural heritage. These elements collectively construct and represent the image of Central Thai identity within the context of contemporary cultural communication. Furthermore, Miss Grand Thailand serves as a contemporary platform for cultural communication by reproducing, reinterpreting, and reconstructing local cultural capital through the processes of pageantry, performance, and public communication. This enables local cultures to become more visible, memorable, and widely disseminated to broader audiences. The pageant also demonstrates the capacity to integrate cultural capital with the creative industries, thereby generating value across cultural, social, and creative economic dimensions. In addition, it contributes to the preservation, revitalization, and sustainable development of local identities, allowing them to remain relevant and effectively communicated within the context of contemporary society.

Keywords: Adornment of Identity, Cultural Communication, Ethnic Costume, Miss Grand Thailand, Cultural Signifier

บทนำ

การประกวดนางงามในประเทศไทยถือเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องมายาวนานกว่า 92 ปี โดยเริ่มต้นในชื่อ “นางสาวสยาม” ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงมหาดไทย ซึ่งสะท้อนบทบาทของรัฐในการส่งเสริมภาพลักษณ์และอัตลักษณ์ของสตรีในสังคมไทยยุคสมัยนั้น ภายหลังการเปลี่ยนแปลงชื่อประเทศจากสยามเป็นไทย ใน พ.ศ. 2482 การประกวดจึงได้รับการเปลี่ยนชื่อเป็น “นางสาวไทย” ต่อมาเอกชนเริ่มเข้ามามีบทบาทในการจัดการประกวดแทน ผนวกกับยุคสมัยที่แปรเปลี่ยนไป ในแวดวงนางงามได้ก่อกำเนิดเวทีการประกวดครั้งใหม่ ๆ ขึ้นมากมาย ไม่ว่าจะเป็นการประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ (Miss Grand Thailand) การประกวดมิสซูปราเนชันแนลไทยแลนด์ (Miss Supranational Thailand) การประกวดมิสอินเตอร์เนชันแนล

ไทยแลนด์ (Miss International Thailand) และการประกวดมิสยูนิเวิร์สไทยแลนด์ (Miss Universe Thailand) (ธัญญารัตน์ ไพลดำ, 2566) ทว่าการประกวดนางงามในสังคมร่วมสมัยมิได้ทำหน้าที่เพียงเป็นเวทีนำเสนอความงามทางกายภาพ หากยังเป็นพื้นที่เชิงวัฒนธรรมที่เปิดโอกาสให้เกิดการประกอบสร้างความหมาย การผลิตซ้ำอัตลักษณ์และการสื่อสารเรื่องราวของท้องถิ่นผ่านองค์ประกอบต่าง ๆ บนเรือนร่างของผู้เข้าประกวด โดยเฉพาะ “ชุดชาติพันธุ์” ซึ่งเป็นเอกลักษณ์สำคัญของการประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ที่สังคมให้ความสนใจ การประกวดกลายเป็นการสื่อสารสำคัญที่เชื่อมโยงระหว่างแฟชั่น การแสดง สัญญะทางวัฒนธรรม และการสร้างภาพแทนความเป็นไทยในบริบทสื่อร่วมสมัย (วรพงษ์ ปลอดมูสิก, 2568) ทว่าในบริบทของการประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2026 รอบชุดชาติพันธุ์ภาคกลาง ชุดของผู้เข้าประกวดแต่ละจังหวัดมิได้เป็นเพียงเครื่องแต่งกายเพื่อความสวยงาม หากแต่ทำหน้าที่เป็นสื่อทางวัฒนธรรมที่บรรจุความหมายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความเชื่อ ตำนาน วิถีชีวิตชาติพันธุ์ ศิลปะพื้นบ้าน ประเพณี และศาสนพิธีของชุมชนภาคกลางไว้ในรูปแบบที่จับต้องได้และมองเห็นได้อย่างชัดเจน

สำหรับการประกวดรอบชุดชาติพันธุ์ภาคกลาง “The Civilization of Central Siam” บนเวทีมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2026 สะท้อนบทบาทของเวทีนางงามในฐานะพื้นที่สื่อสารอัตลักษณ์และทุนทางวัฒนธรรมไทยผ่านการออกแบบชุดร่วมสมัย (ผู้จัดการออนไลน์, 2569) โดยผู้เข้าประกวดทั้ง 77 จังหวัดได้นำเสนอเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านชุดชาติพันธุ์อย่างสร้างสรรค์ ซึ่งก่อให้เกิดความตื่นตาตื่นใจและการรับรู้ต่อวัฒนธรรมไทยในวงกว้าง (กระปุกดอทคอม, 2569) ทั้งนี้ มิสแกรนด์นครพนมยังได้รับรางวัลชุดชาติพันธุ์ยอดเยี่ยมจากชุด “เกียรติศักดิ์แห่งทุ่งบางพระ” ที่ได้รับแรงบันดาลใจจากประเพณีวิ่งควายไทย อันสะท้อนให้เห็นถึงการนำอัตลักษณ์ท้องถิ่นมาถ่ายทอดผ่านแฟชั่นและการแสดงบนเวทีนางงามในฐานะพื้นที่ทางวัฒนธรรมร่วมสมัยได้อย่างโดดเด่น (Line Today, 2026)

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง พบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่เกี่ยวกับการประกวดนางงามและการออกแบบเครื่องแต่งกายยังมุ่งศึกษาในมิติของอัตลักษณ์ท้องถิ่น การออกแบบเชิงศิลปวัฒนธรรม และการสะท้อนภูมิปัญญาพื้นถิ่นเป็นสำคัญ โดยมีการศึกษาการออกแบบเครื่องแต่งกายนางงามของจังหวัดระนอง มุ่งวิเคราะห์อัตลักษณ์ท้องถิ่นผ่านกระบวนการออกแบบเครื่องแต่งกาย (ศานตมล ปิ่นนัย และสุธิรา ชัยรักษา เงินถาวร, 2568) การศึกษาการสื่อสารอัตลักษณ์ภาคใต้ผ่านชุดของผู้เข้าประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2025 ซึ่งสะท้อนความเชื่อ วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี และทุนทางวัฒนธรรมของภาคใต้ (วรพงษ์ ปลอดมูสิก, 2568) รวมถึงการศึกษาการสร้างภาพแทนทางวัฒนธรรมผ่านชุดประจำชาติจีนบนเวทีมิสยูนิเวิร์ส ซึ่งชี้ให้เห็นถึงบทบาทของเครื่องแต่งกายในฐานะสื่อกลางในการนำเสนอวัฒนธรรมสู่เวทีระดับนานาชาติ (ณัฏฐคนินฐ์ นิจรมย์ และจตุวิทย์ แก้วสุวรรณ์, 2567) นอกจากนี้ยังมีการศึกษาในมิติของการออกแบบผ้าไหมแพรวาในฐานะการสืบทอดและสื่อสารคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านงานหัตถกรรมพื้นบ้าน (ฐิติวรรณ โพนะทา และคณะ, 2566) แม้งานวิจัยที่กล่าวมาทั้งหมดจะสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการออกแบบเครื่องแต่งกายกับการสื่อสารอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม แต่ยังพบช่องว่างทางการวิจัยในหลายประเด็นสำคัญ กล่าวคือ งานศึกษาส่วนใหญ่ยังมุ่งวิเคราะห์เฉพาะอัตลักษณ์ในระดับพื้นที่หรือภูมิภาคใดภูมิภาคหนึ่ง โดยเฉพาะภาคใต้หรือวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่ม ขณะที่วัฒนธรรมภาคกลาง ซึ่งมีลักษณะเป็นพื้นที่พหุวัฒนธรรมและเป็นศูนย์กลางของการผสมผสานชาติพันธุ์ ความเชื่อ และประวัติศาสตร์ทางสังคมกลับยังไม่ได้รับการศึกษาอย่างเป็นระบบในบริบทของการประกวดนางงามร่วมสมัย

นอกจากนี้ งานวิจัยที่ผ่านมาให้ความสำคัญกับมิติด้านการออกแบบ ความงาม หรือการอนุรักษ์วัฒนธรรมเป็นหลัก แต่ยังขาดการวิเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมผ่านชุดชาติพันธุ์ในฐานะพื้นที่การสร้างภาพแทน และการผลิตความหมายทางวัฒนธรรมในยุคสื่อดิจิทัล โดยเฉพาะการที่เวทีการประกวดนางงามร่วมสมัยทำหน้าที่เป็นพื้นที่สื่อสารอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ความเชื่อ ตำนาน และเรื่องเล่าทางจิตวิญญาณ เพื่อสร้างการจดจำและการรับรู้ทางวัฒนธรรมต่อสาธารณะ ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงมีความสำคัญในการเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการดังกล่าว โดยมุ่งศึกษาว่าชุดชาติพันธุ์ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสาร สร้างภาพแทน และตีความวัฒนธรรมภาคกลางอย่างไร ภายใต้บริบทของสื่อร่วมสมัย อันจะนำไปสู่ความเข้าใจใหม่เกี่ยวกับบทบาทของเวทีนางงามในฐานะพื้นที่สื่อสารวัฒนธรรม พื้นที่การต่อรองอัตลักษณ์ และพื้นที่การทำให้ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของภาคกลางถูกมองเห็นในระดับประเทศอย่างเด่นชัด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะการแต่งกายที่ใช้สื่อสารอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของผู้เข้าประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2026 รอบชุดชาติพันธุ์ภาคกลาง

2. เพื่อวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญญะและรูปแบบการนำเสนอความเป็นชาติพันธุ์ผ่านการประกวดนางงามในฐานะกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมร่วมสมัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยกระบวนการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากชุดชาติพันธุ์ภาคกลาง (The Civilization of Central Siam) ที่ผู้เข้าประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2026 ทั้ง 77 จังหวัด/คนสวมใส่ในการประกวดรอบมิสแกรนด์ขวัญใจเมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2569 ซึ่งเป็นหนึ่งในกิจกรรมการเก็บตัวผู้เข้าประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2026 โดยมีวิธีการการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประกวดชุดนางงามและกิจกรรมการประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์

2. วิเคราะห์ชุดผู้เข้าประกวดชุดชาติพันธุ์ภาคกลางจากเทปบันทึกภาพการประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2026 รอบขวัญใจเมืองพัทยา ที่จังหวัดชลบุรี ในวันที่ 16 มีนาคม 2569 จากช่องยูทูบ Grand TV ผ่านลิงก์ https://www.youtube.com/watch?v=vC2Q04pAnKM (สืบค้นเมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2569)

3. นำกรอบแนวคิดที่ได้ทบทวนวรรณกรรม ซึ่งประกอบด้วย แนวคิดการสื่อสารวัฒนธรรม แนวคิดสัญญะวิทยา แนวคิดการสร้างภาพแทน แนวคิดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และแนวคิดการแสดงทางวัฒนธรรม มาวิเคราะห์ชุดผู้เข้าประกวดรอบชุดชาติพันธุ์ภาคกลางทั้ง 77 จังหวัด/คน โดยจัดระบบข้อมูลผ่านการใช้ตาราง Coding Sheet ซึ่งเป็นตารางที่ใช้ในการบันทึก รวบรวม และจัดระเบียบข้อมูลที่ผู้วิจัยถอดรหัส (Coding) ออกมาจากข้อมูลต้นฉบับ ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยนำแบบวิเคราะห์เนื้อหาไปตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) กับผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อพิจารณาความเหมาะสมของหลักเกณฑ์ความชัดเจน และความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การศึกษา

4. นำผลมาวิเคราะห์เนื้อหาตามกระบวนการมาจัดกลุ่มหาประเด็นที่มีความคล้ายคลึงกันหรือแตกต่างกัน จากนั้นสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยใช้รูปแบบการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analytics) ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Methodological Triangulation) ตามแนวคิดของ Denzin, N. ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การดำเนินการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) ผ่านการเปรียบเทียบข้อมูลจากบทบรรยายชุดชาติพันธุ์ ภาพถ่ายจากการประกวด เอกสารทางวิชาการ และข้อมูลจากแหล่งข้อมูลสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ (Denzin, N., 1978) นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังใช้การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการ ผสมผสานการวิเคราะห์เนื้อหา การวิเคราะห์สัญญะและวิเคราะห์ภาพเพื่อเปรียบเทียบผลการตีความจากมุมมองที่แตกต่างกัน รวมทั้งใช้การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) ผ่านการประยุกต์ใช้แนวคิดสัญญะวิทยา แนวคิดการสร้างภาพแทน และแนวคิดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในการอธิบายข้อมูล เพื่อยืนยันความถูกต้องและเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาลักษณะการแต่งกายที่ใช้สื่อสารอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของผู้เข้าประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2026 รอบชุดชาติพันธุ์ภาคกลาง

ภายใต้แนวคิดที่สะท้อนว่าเครื่องแต่งกายมิได้ทำหน้าที่เพียงเป็นสิ่งปกปิดร่างกายหรือองค์ประกอบด้านความงามเท่านั้น หากแต่เป็นสื่อทางวัฒนธรรมที่สามารถสื่อสารความหมาย อัตลักษณ์ และคุณค่าทางสังคมของชุมชนผ่านสัญญะและการออกแบบชุดอย่างมีนัยสำคัญ การศึกษาชุดชาติพันธุ์ภาคกลางของผู้เข้าประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2026 จึงมุ่งวิเคราะห์ว่า ผู้เข้าประกวดแต่ละจังหวัดเลือกใช้ทุนทางวัฒนธรรมประเภทใดในการประกอบสร้างและสื่อสารภาพแทนของท้องถิ่นสู่สาธารณะ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลชุดชาติพันธุ์ภาคกลางของผู้เข้าประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2026 จำนวน 77 จังหวัด/คน พบว่า การแต่งกายถูกใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสารอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ่านการคัดเลือก ตีความ และประยุกต์ใช้องค์ประกอบทางวัฒนธรรมในรูปแบบที่สอดคล้องกับบริบทของการประกวดนางงามร่วมสมัย โดยผู้สร้างสรรค์ชุดได้นำเรื่องเล่า ความเชื่อ วิถีชีวิต ชาติพันธุ์ พหุวัฒนธรรม วิถีเกษตรกรรม ศิลปะการแสดง และมหรสพพื้นบ้านมาสื่อสารผ่านการสร้างสรรค์และออกแบบเครื่องแต่งกาย ส่งผลให้ชุดประกวดทำหน้าที่เป็นพื้นที่ของการสร้างความหมายทางวัฒนธรรมและการประกอบสร้างภาพแทนของภาคกลางในมิติที่หลากหลาย ทั้งนี้สามารถสรุปผลการศึกษา ได้ดังนี้

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลชุดชาติพันธุ์ภาคกลางของผู้เข้าประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2026

ที่	มิติการนำเสนอ	จำนวน (ชุด)	คิดเป็นร้อยละ (%)
1	ความเชื่อและสิ่งศักดิ์สิทธิ์	26	33.77
2	ชาติพันธุ์และพหุวัฒนธรรม	20	25.97
3	วิถีเกษตรกรรมและสายน้ำ	19	24.68
4	ศิลปะการแสดงและมหรสพพื้นบ้าน	12	15.58
	รวม	**77**	**100**

จากตารางที่ 1 สามารถอธิบายผลการศึกษา ได้ดังนี้

มิติที่โดดเด่นที่สุด คือ ชุดที่นำเสนอด้านความเชื่อและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จำนวน 26 จังหวัด/คน ประกอบด้วย จังหวัดชลบุรี ชัยนาท ชัยภูมิ เชียงใหม่ นครนายก นครปฐม นครราชสีมา บุรีรัมย์ พังง พัทลุง พิษณุโลก เพชรบุรี ภูเก็ต มุกดาหาร แม่ฮ่องสอน ร้อยเอ็ด ระนอง ลพบุรี สมุทรสาคร สระบุรี ศรีสะเกษ ตราด เพชรบูรณ์ ลำพูน หนองบัวลำภู และอุทัยธานี คิดเป็นร้อยละ 33.77 สะท้อนว่าการสื่อสารอัตลักษณ์ภาคกลางถูกเล่าเรื่องผ่าน ศรัทธา เทพ ตำนาน และพิธีกรรมมากที่สุด

มิติที่รองลงมา คือ ชุดที่นำเสนอชาติพันธุ์และพหุวัฒนธรรม จำนวน 20 จังหวัด/คน ประกอบด้วย จังหวัด จันทบุรี ชุมพร ฉะเชิงเทรา นครศรีธรรมราช นครสวรรค์ นนทบุรี บึงกาฬ ปัตตานี พะเยา แพร่ มหาสารคาม ยะลา ยโสธร ราชบุรี สิงห์บุรี สุโขทัย สุพรรณบุรี สระแก้ว สกลนคร และอ่างทอง คิดเป็นร้อยละ 25.97 แสดงถึงการเป็นพื้นที่หลอมรวมวัฒนธรรม เช่น มอญ จีน อินเดีย ลาว เป็นต้น

ในขณะที่ชุดที่นำเสนอด้านวิถีเกษตรกรรมและสายน้ำ มีจำนวน 19 จังหวัด/คน ซึ่งประกอบด้วย กรุงเทพมหานคร เชียงราย ประจวบคีรีขันธ์ ปราจีนบุรี เลย สมุทรปราการ นราธิวาส นครพนม หนองคาย พระนครศรีอยุธยา ระยอง สมุทรสงคราม ขอนแก่น น่าน ลำปาง กาฬสินธุ์ อำนาจเจริญ ตาก และสตูล คิดเป็นร้อยละ 24.68 ซึ่งแสดงถึงสอดคล้องกับภาพจำของลุ่มน้ำเจ้าพระยาที่เป็นดั่งแหล่งอารยธรรมของภาคกลาง

อย่างไรก็ตาม ในมิติที่น้อยที่สุด คือ ชุดที่นำเสนอในมิติของศิลปะการแสดงและมหรสพ จำนวน 12 จังหวัด/คน ประกอบด้วย จังหวัดกระบี่ กาญจนบุรี กำแพงเพชร ตรัง พิจิตร สุราษฎร์ธานี สุรินทร์ น่าน ชลบุรี กาญจนบุรี ปทุมธานี และสงขลา คิดเป็นร้อยละ 15.58 ถึงแม้ในมิตินี้จะเป็นอำนาจละมุนที่สำคัญ แต่ทว่าถูกใช้เป็นองค์ประกอบน้อยที่สุดในการนำเสนอผ่านชุดผู้เข้าประกวด

ผลการวิเคราะห์สะท้อนให้เห็นว่า เครื่องแต่งกายถูกใช้เป็นสื่อทางวัฒนธรรมในการถ่ายทอดอัตลักษณ์ภาคกลางผ่านการเลือกใช้สัญลักษณ์ เรื่องเล่า และองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย โดยชุดส่วนใหญ่มุ่งนำเสนอความศรัทธา ตำนาน เทพเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และพิธีกรรม ซึ่งเป็นมิติที่มีพลังในการสร้างความโดดเด่นและการจดจำบนเวทีการประกวด ขณะเดียวกันยังปรากฏการสื่อสารอัตลักษณ์ผ่านความหลากหลายทางชาติพันธุ์ อาทิ มอญ จีน ลาว อินเดีย และกลุ่มชาติพันธุ์ท้องถิ่น สะท้อนบทบาทของภาคกลางในฐานะพื้นที่แห่งการแลกเปลี่ยนและหลอมรวมวัฒนธรรม นอกจากนี้ ยังพบการนำเสนออัตลักษณ์ผ่านวิถีชีวิตลุ่มน้ำ วิถีเกษตรกรรม และความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับธรรมชาติ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของอารยธรรมภาคกลาง ตลอดจนการนำทุนทางวัฒนธรรมด้านศิลปะการแสดงและมหรสพพื้นบ้านมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบเครื่องแต่งกาย เพื่อเพิ่มความงดงามและมิติการสื่อสารทางวัฒนธรรม โดยสรุป ลักษณะการแต่งกายของผู้เข้าประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2026 รอบชุดชาติพันธุ์ภาคกลาง มิได้ทำหน้าที่เพียงเป็นเครื่องแต่งกายเพื่อความสวยงาม หากแต่เป็นสื่อทางวัฒนธรรมที่ใช้สื่อสารอัตลักษณ์ภาคกลางผ่านมิติของความศรัทธา ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ วิถีชีวิต และมรดกศิลปวัฒนธรรม อันสะท้อนการประกอบสร้างภาพแทนความเป็นภาคกลางในบริบทการสื่อสารร่วมสมัยได้อย่างชัดเจน

2. ผลการวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญญะและรูปแบบการนำเสนอความเป็นชาติพันธุ์ผ่านการประกวดนางงามในฐานะกระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมร่วมสมัย

ชุดประกวดทำหน้าที่เป็น “ตัวบททางวัฒนธรรม” ชุดของผู้เข้าประกวดส่วนใหญ่ไม่ได้ออกแบบเพื่อความงามเพียงอย่างเดียว แต่ถูกสร้างให้เป็นสื่อเล่าเรื่อง โดยแต่ละชุดมีชื่อมีเรื่องราวอ้างอิงและมีแกนความหมายชัดเจน เช่น เรื่องเล่าตำนาน ศรัทธา วิถีชุมชน หรือประวัติศาสตร์ท้องถิ่น สิ่งนี้สะท้อนว่าการแต่งกายในเวทีนางงามได้พัฒนาจากเครื่องนุ่งห่มเพื่อประกวดไปสู่ตัวบทที่มีหน้าที่สื่อสารความเป็นท้องถิ่นและชาติพันธุ์อย่างเป็นระบบ ตัวอย่างเช่น ชุดที่อ้างอิงพระแม่โพสพ พระแม่คงคา ยักษ์ทวารบาล แม่นาคพระโขนง ท้าวทองกีบม้า หรือเจ้าแม่โคกพนมดีล้วนใช้บุคคล เทพี ตำนาน หรือบุคคลในประวัติศาสตร์มาเป็นแกนหลักในการสร้างความหมาย ทำให้ผู้ชมสามารถเชื่อมโยงชุดกับความทรงจำทางวัฒนธรรมได้ทันที โดยยกตัวอย่างบทบรรยายชุดผู้เข้าประกวด ได้ดังนี้

“มิสแกรนด์ประจวบคีรีขันธ์ ชุด คงคามหาเทวี ศรีสุวรรณภูมิ ชุดถ่ายทอดสายสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับพระแม่คงคา ผู้หล่อเลี้ยงผืนแผ่นดินภาคกลางอันอุดมสมบูรณ์ สายน้ำเปรียบเสมือนสายชีวิตที่หล่อเลี้ยงวิถีเกษตรกรรม นา ข้าว ปลา และชุมชนริมฝั่ง ความอ่อนช้อยของชุดสะท้อนระลอกคลื่นและประกายแห่งสุวรรณภูมิ ลวดลายสื่อถึงความอุดมสมบูรณ์และศรัทธาที่ผู้คนมีต่อพระแม่คงคา ผู้ปกปักรักษาและหล่อหลอมวัฒนธรรมให้รุ่งเรืองสืบมา”

บทบรรยายชุดการประกวด (16 มีนาคม 2569)

ภาพที่ 1 ภาพตัวอย่างของผู้เข้าประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2026 รอบชุดชาติพันธุ์ภาคกลาง

ผลการวิเคราะห์และตีความหมายเชิงสัญญะ พบว่า การแต่งกายเพื่อสื่อสารทางวัฒนธรรมในชุดประกวดครั้งนี้กระจุกตัวอยู่ใน 4 มิติสำคัญ ได้แก่ 1) มิติความเชื่อและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พบชุดผู้เข้าประกวดจำนวนมากเป็นกลุ่มที่พบมากที่สุด เช่น พระแมโพสพ พระแม่คงคา เจ้าแม่ทับทิม กุมารทอง นางตะเคียน พระภูมิ กาลีอุมา กวนอิม นางรำแก้บน และปู่โสมเฝ้าทรัพย์ สะท้อนว่าภาคกลางถูกสื่อสารผ่านพื้นที่ของความศรัทธา พิธีกรรม และความเชื่อเหนือธรรมชาติอย่างชัดเจน 2) มิติศิลปะการแสดงและมหรสพพื้นบ้าน เช่น ลิเก กลองยาว หนังใหญ่ เต้นกำรำเคียว หัวโตกลองยาว และชิงช้าสวรรค์งานวัด มิติกลุ่มนี้สื่อสารและสะท้อนภาคกลางในฐานะพื้นที่แห่งความรื่นเริง ความบันเทิง และวัฒนธรรมการแสดงที่เชื่อมโยงกับชุมชน 3) มิติชาติพันธุ์และพหุวัฒนธรรม พบการอ้างอิงกลุ่มชาติพันธุ์และชุมชนหลากหลาย เช่น มอญ ไทยทรงดำ ไทยพวน กระเหรี่ยง ชอง จีนแต้จิ๋ว ซิกข์อินเดีย ญวน และไทยเชื้อสายจีน

แสดงให้เห็นว่าการสื่อสารวัฒนธรรมภาคกลางมิได้จำกัดอยู่ที่ไทยภาคกลางแบบเนื้อเดียว หากแต่ประกอบด้วยความหลากหลายทางชาติพันธุ์อย่างเด่นชัด และ 4) มิติวิถีเกษตรกรรมและสายน้ำ เช่น เจ้าพระยา รวงข้าว ทุ่งนา ควาย วิ่งควาย การเกษตร และชุมชนริมน้ำ มิติกลุ่มนี้ตอกย้ำภาพจำของภาคกลางในฐานะแหล่งอารยธรรมลุ่มน้ำและแผ่นดินอุดมสมบูรณ์ โดยสามารถยกตัวอย่างบทบรรยายชุดผู้เข้าประกวด ได้ดังนี้

“มิสแกรนด์สุราษฎร์ธานี ชุด The musical folk drama ลิเก เป็นมหรสพพื้นบ้านภาคกลางที่พัฒนามาจากการสวดแขกเจ้าเซ็น ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ โดยนำการสวดสรรเสริญของศาสนาอิสลามมาผสมกับการแสดงละครรำและดนตรีปี่พาทย์ เริ่มมีรูปแบบชัดเจนในสมัย ร.5 โดยคณะพระยาเพชรปาณี และนิยมแต่งกายเครื่องเพชรสวยงาม ส่วนใหญ่มักจะเล่าเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ”

บทบรรยายชุดการประกวด (16 มีนาคม 2569)

ภาพที่ 2 ภาพตัวอย่างของผู้เข้าประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2026 รอบชุดชาติพันธุ์ภาคกลาง

การแต่งกายสื่อสารผ่านสัญญะมากกว่าการเลียนแบบตรงตัว ผลการศึกษาพบว่า ชุดประกวดส่วนใหญ่ไม่ได้จำลองวัฒนธรรมแบบตรงไปตรงมา แต่ใช้การตีความเชิงสัญญะและการออกแบบร่วมสมัย เช่น ใช้โทนสีทองแทนรวงข้าวและความอุดมสมบูรณ์ ใช้สีแดงแทนพลังศักดิ์สิทธิ์ ใช้มุก ไข่มุก ปะการัง และคลื่นแทนท้องทะเล ใช้มงกุฎสูงหรือยอดแหลมแทนสถาปัตยกรรมศาสนสถาน ใช้เคียว รวงข้าว หม้อดิน ตรีศูล หรือกลอง เป็นอุปกรณ์ประกอบความหมายลักษณะดังกล่าวทำให้ชุดสามารถดึงดูดสายตาในเวทีประกวด ขณะเดียวกันก็ยังคงเชื่อมโยงกับรากวัฒนธรรมเดิมได้ในระดับหนึ่ง แสดงให้เห็นกระบวนการแปลงทุนทางวัฒนธรรมให้กลายเป็นภาษาภาพร่วมสมัย โดยขอยกตัวอย่างบทบรรยายชุดผู้เข้าประกวด ได้ดังนี้

“มิสแกรนด์น่าน ชุด เต้นกำรำเคียว เป็นการละเล่นพื้นเมืองเก่าแก่ของชาวนาภาคกลาง โดยเฉพาะที่บ้านสระทะเล อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ นิยมเล่นช่วงเก็บเกี่ยวเพื่อความสนุกสนานและผ่อนคลายความเหนื่อยล้า ผู้แสดงจะถือเคียวและรวงข้าว เต้นและร้องเพลงแก้กันระหว่างฝ่ายชายและฝ่ายหญิง”

บทบรรยายชุดการประกวด (16 มีนาคม 2569)

ภาพที่ 3 ภาพตัวอย่างของผู้เข้าประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2026 รอบชุดชาติพันธุ์ภาคกลาง

ภาพแทนสตรีไทย ถูกสร้างให้เชื่อมโยงกับความศักดิ์สิทธิ์ ความเสียสละ และพลัง อีกประเด็นสำคัญ คือ ชุดจำนวนมากนำเสนอภาพของสตรีในฐานะเทพี ผู้พิทักษ์ แม่ผู้หล่อเลี้ยง ผู้เสียสละ หรือวีรสตรี เช่น พระแม่โพสพ พระแม่คงคา วีรสตรีบางระจัน เจ้าแม่โคกพนมดี หรือสตรีผู้เกี่ยวข้องกับตำนานศรัทธาต่าง ๆ สิ่งนี้ชี้ให้เห็นว่าเวทีประกวดได้ประกอบสร้างความเป็นหญิง ผ่านวาทกรรมของความงามที่ผสานกับศักดิ์ศรี พลัง และความศักดิ์สิทธิ์ อย่างไรก็ตาม ภาพแทนดังกล่าวมักอยู่ภายใต้กรอบความงามแบบอุดมคติ คือ เป็นหญิงที่สง่างาม มีความอ่อนช้อย แต่ทรงพลัง ซึ่งสะท้อนการประนีประนอมระหว่างแฟชั่นเวทีนางงามกับอัตลักษณ์วัฒนธรรมไทย

“มิสแกรนด์ปทุมธานี ชุด วีรสตรีบางระจัน ได้แรงบันดาลใจจากหญิงไทยผู้กล้าหาญในตำนานแห่งบ้านบางระจัน ผู้ยืนหยัดเคียงข้างนักรบ ปกป้องผืนแผ่นดินไทยด้วยความเสียสละและหัวใจที่ไม่ยอมแพ้ ชุดนี้จึงถ่ายทอดพลัง ความกล้าหาญ และความสง่างามของสตรีไทย ที่แม้จะอ่อนโยน แต่ก็เปี่ยมไปด้วยพลังแห่งนักสู้”

บทบรรยายชุดการประกวด (16 มีนาคม 2569)

ภาพที่ 4 ภาพตัวอย่างของผู้เข้าประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2026 รอบชุดชาติพันธุ์ภาคกลาง

ผลการวิเคราะห์และตีความหมายเชิงสัญญะ พบว่า เวทีมิสแกรนด์ไทยแลนด์ทำหน้าที่เป็นพื้นที่การสื่อสารวัฒนธรรมร่วมสมัยที่นำทุนทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นมาผลิตซ้ำและสร้างความหมายใหม่ผ่านกระบวนการประกวด การแสดง และการสื่อสารสาธารณะ ส่งผลให้วัฒนธรรมท้องถิ่นสามารถถูกมองเห็น จดจำ และเผยแพร่สู่สังคมในวงกว้างได้มากขึ้น จึงอาจกล่าวได้ว่าเวทีนางงามทำหน้าที่ในฐานะอุตสาหกรรมวัฒนธรรมรูปแบบหนึ่งที่นำทุนทางวัฒนธรรมมาปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับบริบทของสื่อและวัฒนธรรมร่วมสมัย ความเป็นชาติพันธุ์ที่ปรากฏผ่านชุดชาติพันธุ์ภาคกลางมิได้ถูกนำเสนอในลักษณะการจำลองวัฒนธรรมดั้งเดิมโดยตรง หากแต่เป็นกระบวนการประกอบสร้างความหมายเชิงสัญญะผ่านการคัดเลือก ตีความ และออกแบบองค์ประกอบทางวัฒนธรรมให้กลายเป็นภาพแทนที่สามารถสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพบนเวทีการประกวด ชุดประกวดจึงทำหน้าที่เป็น “ตัวบททางวัฒนธรรม” ที่บรรจุเรื่องเล่า ความเชื่อ ประวัติศาสตร์ และอัตลักษณ์ของชุมชนไว้ในรูปแบบของแฟชั่นและการแสดง รูปแบบการนำเสนอสามารถจำแนกได้ 4 มิติ ได้แก่ ความเชื่อและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ชาติพันธุ์และพหุวัฒนธรรม วิถีเกษตรกรรมและสายน้ำ และศิลปะการแสดงและมหรสพพื้นบ้าน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าความเป็นชาติพันธุ์ไม่ได้ถูกนิยามผ่านเชื้อชาติหรือกลุ่มคนเพียงอย่างเดียว แต่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณี และประสบการณ์ทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย นอกจากนี้ ชุดส่วนใหญ่ใช้การออกแบบเชิงสัญญะมากกว่าการลอกเลียนวัฒนธรรมแบบตรงตัว โดยแปลงค์ประกอบทางวัฒนธรรมให้เป็นภาษาภาพร่วมสมัยที่สามารถดึงดูดความสนใจและสื่อสารอัตลักษณ์ได้อย่างชัดเจน ส่งผลให้การแต่งกายมิได้เป็นเพียงงานออกแบบแฟชั่น หากแต่เป็นกระบวนการสื่อสารทางวัฒนธรรมที่ใช้สัญลักษณ์ วาทกรรม และร่างกายของผู้เข้าประกวดเป็นพื้นที่ในการถ่ายทอดอัตลักษณ์ท้องถิ่นสู่สาธารณะ อันสะท้อนบทบาทของเวทีนางงามในฐานะกลไกสำคัญของการสร้างภาพแทนและการสื่อสารวัฒนธรรมในสังคมร่วมสมัย

อภิปรายผล

การที่ชุดจำนวนมากเลือกใช้ความเชื่อ ตำนาน และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นแกนหลักในการสื่อสาร แสดงให้เห็นว่าการรับรู้ภาคกลางในสื่อร่วมสมัยยังผูกพันอย่างแนบแน่นกับมิติศรัทธาและเรื่องเล่าเชิงจิตวิญญาณ วัฒนธรรมจึงถูกนำเสนอในลักษณะที่มีพลังทางอารมณ์สูง และสามารถสร้างความตื่นตาให้แก่ผู้ชมได้ง่ายกว่าการสื่อสารด้วยข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์หรือวิถีชีวิตอย่างตรงไปตรงมา สอดคล้องกับงานวิจัยของ ณัฐา คุ้มแคว้น และคณะที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของสังคมไทย จากเดิมที่วิถีชีวิตผูกพันกับธรรมชาติ ครอบครัวและสถาบันศาสนา ทำให้ความเชื่อ พิธีกรรม และเรื่องเล่ากลายเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม เมื่อเข้าสู่ยุคสื่อสมัยใหม่ วัฒนธรรมดั้งเดิมจึงไม่ได้สูญหายไป แต่ถูกปรับเปลี่ยนและนำเสนอใหม่ผ่านการสื่อสารที่เน้นภาพลักษณ์ อารมณ์ และความตื่นตา (ณัฐา คุ้มแคว้น และคณะ, 2554) ในบริบทของการประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2026 ชุดชาติพันธุ์จึงทำหน้าที่เป็นพื้นที่ในการตีความวัฒนธรรมใหม่ ผ่านการผสมผสานทุนทางวัฒนธรรมดั้งเดิมกับการออกแบบเชิงสร้างสรรค์ เพื่อตอบสนองพฤติกรรมการบริโภคสื่อร่วมสมัย ส่งผลให้ความเชื่อ ตำนาน และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ถูกใช้เป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างการจดจำและการรับรู้วัฒนธรรมภาคกลางอย่างเด่นชัด

การนำเสนอวัฒนธรรมผ่านชุดประกวดมีลักษณะคัดเลือกบางส่วนมาขยายความ กล่าวคือ วัฒนธรรมที่ถูกเลือกมักเป็นสิ่งที่มีภาพจำชัดมีพลังเชิงการวิเคราะห์และตีความหมายเชิงสัญญะ และสามารถออกแบบให้โดดเด่นบนเวทีได้ เช่น เทพี ผี ตำนาน เครื่องทรง หรือประเพณีที่มีอุปกรณ์เฉพาะ สิ่งนี้สอดคล้องกับแนวคิดการสร้างภาพแทนที่ชี้ว่า

สื่อมิได้สะท้อนความจริงทั้งหมด แต่เป็นผู้เลือกและจัดวางความจริงบางแบบให้เด่นชัดขึ้น การปรากฏของกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลาย เช่น มอญ ไทยทรงดำ ไทยพวน ชอง จีน ญวน ซิกข์ และกระเหรี่ยง สะท้อนว่าภาคกลางถูกทำให้เห็นในฐานะ “พื้นที่พหุวัฒนธรรม” มากกว่าจะเป็นพื้นที่ของคนไทยภาคกลางแบบเดียว งานวิจัยจึงชี้ให้เห็นมิติที่สำคัญว่า เวทีนางงามร่วมสมัยสามารถทำหน้าที่เปิดพื้นที่ให้ชาติพันธุ์ย่อยและชุมชนชายขอบถูกกล่าวถึงในระดับประเทศได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พลภัทร แห้วเพ็ชร ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไม่ใช่เพียงอดีตที่ต้องเก็บรักษา แต่เป็นเครื่องมือที่สามารถนำมาปรับใช้เพื่อสร้าง อนาคตของชุมชนได้อย่างมีพลัง (พลภัทร แห้วเพ็ชร, 2567) ขณะเดียวกัน ผลการศึกษายังสอดคล้องกับงานวิจัยของ เมนาถ ธนลัษณมณี ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พัฒนาการของการออกแบบชุดประจำชาติไทยสำหรับเวทีการประกวดระดับโลกมีความเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคม ศิลปะ และเทคโนโลยีในแต่ละยุคสมัย โดยอิทธิพลจากศิลปะและกระแสนิยมต่างประเทศมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนารูปแบบการออกแบบ ทั้งในด้านการตัดเย็บ วัสดุ เครื่องประดับ และวิธีการนำเสนอ ส่งผลให้ชุดประจำชาติไทยสามารถพัฒนาไปสู่ความเป็นสากล ควบคู่กับการสื่อสารอัตลักษณ์ความเป็นไทยและสร้างการยอมรับบนเวทีการประกวดระดับนานาชาติได้ (เมนาถ ธนลัษณมณี, 2560) ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า ชุดชาติพันธุ์ในการประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2026 ทำหน้าที่เป็นสื่อทางวัฒนธรรมที่ใช้สื่อสารอัตลักษณ์ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และเรื่องราวของท้องถิ่นสู่สาธารณะ โดยเวทีการประกวดนางงามได้กลายเป็นพื้นที่ร่วมสมัยในการเผยแพร่และต่อยอดคุณค่าทางวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับบริบทสังคมปัจจุบัน

การศึกษาสนับสนุนข้อเสนอสำคัญในมิติของการสื่อสารผ่านเครื่องแต่งกายว่า “เครื่องแต่งกาย” มิได้เป็นเพียงองค์ประกอบด้านความงามหรือแฟชั่น หากแต่เป็นสื่อวัฒนธรรมที่มีพลังอย่างยิ่งในการถ่ายทอดความหมายทางสังคมและอัตลักษณ์ของชุมชน เนื่องจากสามารถย่อส่วนประวัติศาสตร์ ความเชื่อ อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ตลอดจนประสบการณ์ร่วมของผู้คนให้ปรากฏผ่านการออกแบบ การแสดง และสัญลักษณ์ต่าง ๆ ได้ภายในช่วงเวลาสั้นบนเวทีการประกวด สอดคล้องกับงานวิจัยของ Montanay, E. ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง เครื่องแต่งกายประจำชาติทำหน้าที่เป็นเครื่องหมายทางวัฒนธรรม (Cultural Signifier) ที่สำคัญต่อการธำรงรักษาและถ่ายทอดความหมายทางวัฒนธรรม อีกทั้งยังช่วยเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และทำหน้าที่เป็นสื่อกลางของการสื่อสารทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการวิเคราะห์แบบบูรณาการ (Montanay, E., 2026) เครื่องแต่งกายทำหน้าที่เป็นสื่อวัฒนธรรมที่ทรงพลังในการถ่ายทอดอัตลักษณ์และความหมายทางสังคมของชุมชน ช่วยเชื่อมโยงมรดกทางวัฒนธรรมกับผู้ชมร่วมสมัยผ่านกระบวนการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม เครื่องแต่งกายมิได้เป็นเพียงการสะท้อนวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการ “ประกอบสร้างความหมาย” ที่ต้องอาศัยการตีความและอำนาจในการคัดเลือกองค์ประกอบทางวัฒนธรรมอย่างมีนัยสำคัญ ผลการศึกษาการแต่งกายเพื่อสื่อสารทางวัฒนธรรมของผู้เข้าประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2026 รอบชุดชาติพันธุ์ภาคกลาง พบว่า เครื่องแต่งกายทำหน้าที่เป็นสื่อทางวัฒนธรรมที่ทรงพลัง โดยอาศัยการออกแบบแฟชั่นร่วมกับการสร้างเรื่องเล่า (Narrative) เพื่อถ่ายทอดอัตลักษณ์ของท้องถิ่นภาคกลางในหลากหลายมิติ ทั้งด้านความเชื่อ ศิลปะการแสดง วิถีชีวิตเกษตรกรรม วัฒนธรรมสายน้ำ และความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างทุนทางวัฒนธรรมดั้งเดิมกับกระบวนการสร้างสรรค์ร่วมสมัยบนเวทีการประกวด ทั้งนี้ ผลการศึกษาดังกล่าวยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Nurzhanov, B. G. ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง เครื่องแต่งกายประจำชาติ

ถือเป็นแก่นสำคัญของวัฒนธรรมที่ทำหน้าที่อนุรักษ์ขนบธรรมเนียมและประเพณีดั้งเดิม ขณะเดียวกันก็สามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทสมัยใหม่ได้ โดยมีความเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ หลักการทางศิลปะ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และบทบาทด้านการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมอย่างชัดเจน (Nurzhanov, B. G., 2018) เครื่องแต่งกายชาติพันธุ์เป็นมากกว่าวัตถุทางวัฒนธรรม หากแต่เป็นพื้นที่แห่งการประกอบสร้างความหมายที่เชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบันผ่านการตีความและการนำเสนออัตลักษณ์ท้องถิ่นในรูปแบบที่ผู้ชมร่วมสมัยสามารถเข้าถึงและทำความเข้าใจได้

แม้การประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์จะมีส่วนช่วยเผยแพร่วัฒนธรรม แต่ก็มีข้อพิจารณาในเชิงวิพากษ์ว่าวัฒนธรรมบางส่วนอาจถูกทำให้เป็นภาพสวยงามเพื่อการแสดง จนลดทอนความซับซ้อนของบริบททางสังคมประวัติศาสตร์และความหมายดั้งเดิม อาทิ ความเชื่อพื้นบ้านบางเรื่องอาจถูกเปลี่ยนให้เป็นเพียงองค์ประกอบแฟนตาซี ขณะที่ชาติพันธุ์บางกลุ่มอาจถูกแทนค่าด้วยเครื่องแต่งกายหรือสัญลักษณ์เด่นบางชิ้นเท่านั้น ดังนั้น การใช้วัฒนธรรมในเวทีประกวดจึงควรคำนึงถึงความละเอียดอ่อนและความถูกต้องเชิงบริบทควบคู่กันไปด้วย สอดคล้องกับงานวิจัยของ วรพงษ์ ปลอดมูสิก ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ชุดที่ได้รับรางวัลมักเป็นชุดที่สามารถผสานอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ภาคใต้เข้ากับมาตรฐานความงามของเวทีประกวดได้อย่างลงตัว ในขณะที่บางชุดอาจสะท้อนอัตลักษณ์ที่หลุดกรอบหรือถูกตีความจากคนนอกจนไม่สอดคล้องกับบริบทของอัตลักษณ์ท้องถิ่น ซึ่งในอนาคตการศึกษาจากมุมมองของคนในพื้นที่อาจช่วยเปิดเผยความแตกต่างของการตีความและชี้ให้เห็นถึงช่องว่างระหว่างอัตลักษณ์ที่ถูกนำเสนอบนเวทีการประกวดกับอัตลักษณ์ที่ถูกยึดถือในชีวิตจริงของผู้คนในท้องถิ่นได้ (วรพงษ์ ปลอดมูสิก, 2568) แม้เวทีการประกวดนางงามจะมีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่และสร้างการรับรู้ทางวัฒนธรรม แต่การนำเสนออัตลักษณ์ผ่านเครื่องแต่งกายควรคำนึงถึงความถูกต้องและความละเอียดอ่อนทางบริบท เพื่อป้องกันการลดทอนความหมายของวัฒนธรรมให้เหลือเพียงภาพแทนเชิงสัญลักษณ์ อันจะนำไปสู่การสื่อสารอัตลักษณ์ที่สมดุลและสอดคล้องกับความเป็นจริงของชุมชนมากยิ่งขึ้น

ด้วยเหตุนี้ เวทีการประกวดนางงามจึงมิใช่เพียงพื้นที่ของการแข่งขันด้านความงาม หากแต่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่มีบทบาทในการผลิตซ้ำ ต่อรอง และเผยแพร่ภาพแทนของท้องถิ่นสู่สาธารณะในระดับกว้าง อย่างไรก็ตาม การนำเสนอวัฒนธรรมผ่านเวทีการประกวดควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้อง ความเคารพต่อชุมชนต้นทาง และการรักษาสมดุลระหว่างความคิดสร้างสรรค์ร่วมสมัยกับความหมายดั้งเดิมทางวัฒนธรรม เพื่อให้การสื่อสารอัตลักษณ์เกิดขึ้นอย่างมีคุณค่าและยั่งยืนต่อสังคมวัฒนธรรมในระยะยาว

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 5 ชุดชาติพันธุ์ในฐานะสื่อสร้างความหมาย

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยนี้ คือ การเสนอให้มองชุดชาติพันธุ์บนเวทีการประกวดนางงามในฐานะ “สื่อวัฒนธรรมร่วมสมัย” ที่ทำหน้าที่สื่อสารและประกอบสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่นผ่านการผสมผสานระหว่างแฟชั่น เรื่องเล่า และสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม โดยกระบวนการนำเสนอเกิดจากการคัดเลือกและตีความทุนทางวัฒนธรรมที่มีพลังเชิงสัญลักษณ์สูง เพื่อสร้างการรับรู้และการจดจำในบริบทสื่อร่วมสมัย ผลการศึกษายังชี้ให้เห็นว่า เวทีนางงามทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ช่วยเผยแพร่อัตลักษณ์ของชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์สู่สาธารณะ พร้อมทั้งแปลงทุนทางวัฒนธรรมให้เป็นทุนเชิงสัญลักษณ์และมูลค่าทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ อันนำไปสู่การสร้างคุณค่าทางสังคมวัฒนธรรม และการส่งเสริมอำนาจละมุน (Soft Power) ในบริบทสังคมดิจิทัล องค์ความรู้ใหม่นี้ สามารถต่อยอดการศึกษาในประเด็นการสื่อสารอัตลักษณ์ การสร้างภาพแทนทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ รวมถึงประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การสร้างแบรนด์ท้องถิ่น และการสื่อสารวัฒนธรรมร่วมสมัยของประเทศไทยได้อย่างเป็นรูปธรรม

สรุปและข้อเสนอแนะ

ลักษณะการแต่งกายของผู้เข้าประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2026 รอบชุดชาติพันธุ์ภาคกลาง มิได้ทำหน้าที่เพียงเป็นเครื่องแต่งกายเพื่อความสวยงาม หากแต่เป็นสื่อทางวัฒนธรรมที่ใช้สื่อสารอัตลักษณ์ภาคกลางผ่านมิติของความศรัทธา ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ วิถีชีวิต และมรดกศิลปวัฒนธรรม อันสะท้อนการประกอบสร้างภาพ

แทนความเป็นภาคกลางในบริบทการสื่อสารร่วมสมัยได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้ชุดชาติพันธุ์จึงมิได้เป็นเพียงเครื่องแต่งกายเพื่อความงาม หากแต่เป็นสื่อวัฒนธรรมร่วมสมัยที่ทำหน้าที่สร้างภาพแทน ถ่ายทอดอัตลักษณ์ และผลิตความหมายทางวัฒนธรรมสู่สาธารณะในบริบทสังคมปัจจุบัน ดังนั้น หน่วยงานที่ส่งเสริมด้านวัฒนธรรม ผู้จัดการประกวด และนักออกแบบเครื่องแต่งกายควรให้ความสำคัญกับการศึกษาบริบททางวัฒนธรรมอย่างรอบด้าน รวมถึงเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการออกแบบและการเล่าเรื่องเพื่อให้การสื่อสารอัตลักษณ์เกิดความถูกต้องเหมาะสมและเคารพต่อทุนทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น อีกทั้งยังสามารถใช้เวทีการประกวดเป็นพื้นที่สื่อสารวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ในแวดวงการศึกษาสามารถนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนด้านนิเทศศาสตร์ แฟชั่น และสื่อสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาความเข้าใจเกี่ยวกับการสื่อสารอัตลักษณ์และจริยธรรมทางวัฒนธรรมในบริบทสื่อร่วมสมัย สำหรับข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ควรขยายการศึกษาไปยังมิติของการรับรู้และการตีความของผู้ชม รวมถึงมุมมองของชุมชนต้นทางที่ถูกนำเสนอผ่านชุดการประกวด เพื่อเปรียบเทียบระหว่างอัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นในสื่อกับอัตลักษณ์ที่ชุมชนยึดถือจริง ควรศึกษาการสื่อสารอัตลักษณ์ในบริบทของเวทีการประกวดระดับนานาชาติหรือการเปรียบเทียบระหว่างภูมิภาค เพื่อทำความเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมและรูปแบบการสร้างภาพแทนในแต่ละสังคม ตลอดจนศึกษาบทบาทของสื่อดิจิทัลและสื่อสังคมออนไลน์ที่มีต่อการสร้างกระแส การตีความ และการผลิตซ้ำภาพแทนทางวัฒนธรรม ซึ่งจะช่วยอธิบายพลวัตของวัฒนธรรมในยุคสื่อหลอมรวมได้อย่างรอบด้านและลุ่มลึกมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กระปุกดอทคอม. (2569). ส่องความอลัง การประกวดรอบชุดชาติพันธุ์ภาคกลาง มิสแกรนด์ตระการตาทั้งเวที. เรียกใช้เมื่อ 15 พฤษภาคม 2569 จาก https://women.kapook.com/view299502.html

ฐิติวรรณ โพนะทา และคณะ. (2566). การออกแบบเครื่องแต่งกายที่สะท้อนความงามของภูมิปัญญาการทอผ้าไหมแพรวา. วารสารวิจัยเส้นใย ผ้า และแฟชั่น, 2(2), 30-39.

ณัฏฐคนินฐ์ นิจรมย์ และจตุวิทย์ แก้วสุวรรณ์. (2567). การศึกษารูปแบบและวัฒนธรรมผ่านชุดประจำชาติจีนบนเวทีมิสยูนิเวิร์ส ระหว่างปี 2545-2562. Lawarath Social E-Journal, 6(1), 19-44.

ณัฐา คุ้มแคว้น และคณะ. (2554). วัฒนธรรมต่างชาติ: พลวัตที่ส่งผลต่อการ เปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนอำเภอเกาะสมุยและเกาะพะงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. ใน รายงานการวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม.

ธัญญารัตน์ ไพลดำ. (2566). ประวัติศาสตร์นางงาม: จากการประกวดความงามสู่เวทีสะท้อนสังคม. เรียกใช้เมื่อ 11 กรกฎาคม 2569 จาก https://kindconnext.com/kindcult/beauty-pageant-history/

ผู้จัดการออนไลน์. (2569). ไอเดียเจ๋ง มิสแกรนด์นครพนม พาชุดประเพณีวิ่งควาย คว้ารางวัลชุดชาติพันธุ์ยอดเยี่ยม. เรียกใช้เมื่อ 15 พฤษภาคม 2569 จาก https://mgronline.com/entertainment/det ail/9690000025072

พลภัทร แห้วเพ็ชร. (2567). กระบวนการขับเคลื่อนชุมชนพหุวัฒนธรรมโดยใช้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นฐาน: กรณีศึกษาชุมชนกุฎีจีน กรุงเทพมหานคร. ใน วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต สาขาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เมนาถ ธนลัษณมณี. (2560). พัฒนาการชุดประจำชาติของนางงามไทยในการประกวดนางงามจักรวาล. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิเทศศิลป์. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วรพงษ์ ปลอดมูสิก. (2568). ชุดชาติพันธุ์ภาคใต้: การสื่อสารอัตลักษณ์ภาคใต้ผ่านชุดผู้เข้าประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2025. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 21(2), 125-149.

ศานตมล ปิ่นนัย และสุธิรา ชัยรักษา เงินถาวร. (2568). อัตลักษณ์การออกแบบเครื่องแต่งกายนางงาม กรณีศึกษามิสแกรนด์ไทยแลนด์ จังหวัดระนอง. วารสารวิชาการสถาบันวิทยาการจัดการแห่งแปซิฟิค, 11(1), 345-359.

Denzin, N. (1978). Sociological Methods: A Sourcebook. New York: McGraw Hill.

Line Today. (2026). เปิดภาพอลังการ รอบชุดชาติพันธ์ภาคกลาง Miss Grand Thailand 2026. Retrieved May 15, 2026, from https://today.line.me/th/v3/article/2D3D8Mz

Montanay, E. (2026). National costume as a cultural artifact: Representation within linguocultural discourse. Kazakhstan Oriental Studies, 17(1). https://doi.org/10.63051/kos.2026.1.359.

Nurzhanov, B. G. (2018). Oculocentrism of Western culture and philosophy. Journal of Philosophy, Culture and Political Science, 37(2), 103-106.

บทความวิจัย

สุนทรียศาสตร์ทางดนตรีและศิลปะการแสดง: อัตลักษณ์พหุวัฒนธรรมกับการสร้างเสริมสุขภาวะทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดนครพนม*

AESTHETICS OF MUSIC AND PERFORMING ARTS: MULTICULTURAL IDENTITY AND SOCIAL WELL-BEING OF ETHNIC GROUP IN NAKHON PHANOM PROVINCE

พีระพงษ์ ธีระเผ่าพงษ์*, ปุณชญา ศิวานิพัทน์
Peerapong Teerapaowpong*, Punchaya Shivaniphat
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม นครพนม ประเทศไทย
Faculty of Education, Nakhon Phanom University, Nakhon Phanom, Thailand
*Corresponding author E-mail: Dr.pee1975@gmail.com
*Tel: 096-682-6636

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) รากฐานและบริบททางสุนทรียศาสตร์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดนครพนม 2) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมทางสุนทรียศาสตร์กับความสุขและวิถีการดำรงชีวิต และ 3) เสนอแนวทางในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และต่อยอดสุนทรียวัฒนธรรมเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคมอย่างยั่งยืน การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 6 คน ซึ่งคัดเลือกด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านนโยบายและวิชาการ 2 คน ปราชญ์ชาวบ้านและครูภูมิปัญญา 2 คน และคนในชุมชน 2 คน ร่วมกับการสังเกตการณ์เชิงสุนทรียะในพื้นที่ศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าและการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า สุนทรียศาสตร์ท้องถิ่นของนครพนมมีรากฐานมาจาก “ธรรมชาติ 5 ประการ” (ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ แม่น้ำ ป่าไม้ และภูเขา) และระบบนิเวศวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง ซึ่งหล่อหลอมอัตลักษณ์พหุวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 9 กลุ่ม ดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้าน อาทิ แสกเต้นสาก โส้ทั่งบั้ง และการฟ้อนผู้ไท ได้ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่สำคัญสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ ในการแสดงออก แลกเปลี่ยน และธำรงอัตลักษณ์พหุวัฒนธรรมร่วมกัน กิจกรรมทางสุนทรียศาสตร์เหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการเป็นกลไกสร้างเสริมสุขภาวะแบบองค์รวม 6 มิติ ได้แก่ ด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม จิตวิญญาณ และปัญญา ซึ่งไม่เพียงแต่ช่วยกระตุ้นอารมณ์เชิงบวก แต่ยังเสริมสร้างความสามัคคี ความไว้วางใจ และความเข้มแข็งของทุนทางสังคม สำหรับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องยึด “หลักความถูกต้อง 3 ประการ” คือ ถูกต้องตามหลักศาสนา จารีตประเพณี และกฎหมาย โดยบูรณาการการอนุรักษ์รากเหง้าดั้งเดิมเข้ากับเทคโนโลยีและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: สุนทรียศาสตร์, ดนตรีและศิลปะการแสดง, อัตลักษณ์พหุวัฒนธรรม, สุขภาวะทางสังคม

* Received 26 May 2026; Revised 1 July 2026; Accepted 17 July 2026

Abstract

This article aims to study 1) The foundations and aesthetic context of music and performing arts of ethnic groups in Nakhon Phanom province; 2) Analyze the relationship between aesthetic activities, happiness and ways of life; and 3) Propose guidelines for the conservation, revitalization, and extension of aesthetic culture to promote sustainable social well-being. This qualitative research collected data through in-depth interviews with six key informants selected using purposive sampling. These included two policy and academic experts, two local wisdom keepers/teachers, and two community members. Auxiliary observation was also conducted in the study area. Data were analyzed using triangulation and content analysis. The study findings revealed that the local aesthetics of Nakhon Phanom are rooted in the " Five Elements of Nature" (the sun, the moon, rivers, forests, and mountains) and the Mekong River cultural ecosystem, which has shaped the multicultural identities of the nine ethnic groups. Traditional music and performing arts, such as Saek Ten Sak, So Thang Bang, and Phu Thai dance, serve as significant cultural spaces for ethnic groups to express, exchange, and collectively maintain their multicultural identities. These aesthetic activities play an important role as mechanisms to promote holistic well-being in six dimensions: physical, mental, emotional, social, spiritual, and intellectual. They not only stimulate positive emotions but also strengthen unity, trust, and the resilience of social capital. Regarding sustainable development guidelines, it is essential to adhere to the "Three Principles of Righteousness": accordance with religious principles, traditions, and law, by integrating the conservation of traditional roots with technology and the creative economy, in order to concretely enhance the quality of life of local people.

Keywords: Aesthetics, Music and Performing Arts, Multicultural Identity, Social Well-Being

บทนำ

ธรรมชาติและความงดงามเป็นปัจจัยสำคัญที่หล่อหลอมอารมณ์ ความรู้สึก และจิตใจของมนุษย์ให้เกิดความอ่อนโยน ความสมดุล และความสุขในการดำรงชีวิต ศิลปะในฐานะผลผลิตทางวัฒนธรรมของมนุษย์จึงมิได้เป็นเพียงสิ่งสร้างสรรค์เพื่อความบันเทิงเท่านั้น หากแต่เป็นการสะท้อนความคิด อุดมคติ โลกทัศน์ และจิตวิญญาณของมนุษย์ในแต่ละสังคม ผ่านรูปแบบที่หลากหลาย เช่น วรรณศิลป์ บทกวี ดนตรี ศิลปะการแสดง ศาสนา และพิธีกรรม ซึ่งล้วนมีคุณค่าทางสุนทรียภาพที่แตกต่างกันไปตามบริบททางวัฒนธรรม (สุชาติ สุทธิ, 2543) การรับรู้และการตอบสนองต่อความงามดังกล่าวก่อให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า "สุนทรียภาพ" หรือ "สุนทรียศาสตร์" ซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของปรัชญาที่ว่าด้วยการพิจารณาความงาม ความรู้สึกซาบซึ้ง และประสบการณ์ทางอารมณ์ของมนุษย์ ทั้งนี้ สุนทรียศาสตร์มีรากฐานมาจากปรัชญากรีกที่มุ่งแสวงหาความจริง ความดี และความงาม โดยความจริงได้พัฒนามาสู่ศาสตร์ทางวิทยาศาสตร์ ความดีสัมพันธ์กับจริยศาสตร์ และความงามสัมพันธ์กับสุนทรียศาสตร์ (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2552)

ในมิติของการดำรงชีวิต สุนทรียภาพมิได้เป็นเพียงประสบการณ์ส่วนบุคคล หากยังมีความสัมพันธ์กับการรับรู้โลกภายนอก ทั้งธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และผลงานสร้างสรรค์ทางศิลปะ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการหล่อหลอมจิตใจและพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม

แม้สุนทรียภาพจะเป็นประสบการณ์เชิงนามธรรมที่เกิดขึ้นในระดับปัจเจก แต่ประสบการณ์ดังกล่าวสามารถส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพชีวิตและความสุขในการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยในทัศนะของ Dewey, J. กล่าวว่า สุนทรียภาพเกิดจาก “ประสบการณ์” ที่มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและสังคม ซึ่งงานศิลปะมิได้แยกขาดจากชีวิตประจำวัน แต่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการดำรงชีวิต การเข้าถึงความงามผ่านงานศิลปะจึงมีพลังในการสื่ออารมณ์และคุณค่าทางจริยธรรม นำไปสู่ความประณีตทางความคิดและพฤติกรรมที่สอดคล้องกับคุณค่าทางสังคม เมื่อบุคคลเติบโตในสภาพแวดล้อมที่อุดมด้วยศิลปวัฒนธรรม ย่อมเอื้อต่อการพัฒนาประสาทรับรู้ทางสุนทรียภาพจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต (Dewey, J., 1934) สุนทรียภาพจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างเสริมความสุขและ “สุขภาวะ” ซึ่งตามนิยามของ องค์การอนามัยโลก (World Health Organization, 2006) หมายถึง ภาวะที่บุคคลมีความสมบูรณ์ทั้งทางกาย จิตใจ และสังคม มิใช่เพียงการปราศจากโรคหรือความเจ็บป่วยเท่านั้น ดังนั้น ในบริบทของสังคมที่มีความหลากหลาย การมีปัจจัยเกื้อหนุนด้านคุณค่าทางสุนทรียะจะช่วยลดทอนความขัดแย้งและเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและสมดุลในระยะยาว

จังหวัดนครพนมเป็นพื้นที่ที่มีบริบททางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมที่โดดเด่น ตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขงและเคยเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรศรีโคตรบูรณ์ในอดีต ลักษณะทางภูมิศาสตร์ดังกล่าวเอื้อต่อการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งฝั่งไทยและลาว ส่งผลให้จังหวัดนครพนมมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ภาษา ความเชื่อ และศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะด้านดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ซึ่งสะท้อน อัตลักษณ์พหุวัฒนธรรมของชุมชนในพื้นที่ได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ จังหวัดนครพนมยังเป็นพื้นที่ที่มีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ศาสนสถาน และโบราณสถานจำนวนมาก ตลอดจนมีทิวทัศน์ธรรมชาติที่งดงาม จากข้อมูลของ กรมสุขภาพจิต สำนักงานสถิติแห่งชาติ และสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล (POSTTODAY, 2563) พบว่า จังหวัดนครพนมเคยได้รับการจัดอันดับให้เป็นจังหวัดที่ประชากรมีความสุขมากที่สุดในประเทศในปี พ.ศ. 2555 และ 2556 ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความน่าสนใจของบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของจังหวัดนครพนมในฐานะพื้นที่ที่เอื้อต่อการสร้างเสริมความสุขและคุณภาพชีวิตของประชากร อย่างไรก็ตาม งานวิจัยที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างความสุขดังกล่าวกับมิติของสุนทรียศาสตร์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงในบริบทพหุวัฒนธรรมยังมีอยู่อย่างจำกัด

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษารากฐานและบริบททางสุนทรียศาสตร์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดนครพนม วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมทางสุนทรียศาสตร์กับความสุขและวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ตลอดจนศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และต่อยอดสุนทรียวัฒนธรรมเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคมและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยนี้ไม่เพียงเป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจบทบาทของศิลปวัฒนธรรมในมิติทางสังคมเท่านั้น หากยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนานโยบาย วางแผนกิจกรรมทางวัฒนธรรม และสร้างคุณค่าให้กับการดำรงชีวิตของประชาชนในจังหวัดนครพนมและสังคมไทยโดยรวมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารากฐาน แนวคิด และบริบททางสุนทรียศาสตร์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในจังหวัดนครพนม

2. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมทางสุนทรียศาสตร์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงกับความสุข และวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชน

3. เพื่อเสนอแนวทางในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และต่อยอดสุนทรียวัฒนธรรมด้านดนตรีและศิลปะการแสดงเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคมและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยภาคสนาม (Field Research) ด้วยการลงพื้นที่สัมภาษณ์และสังเกตการณ์ มีรายละเอียด ดังนี้

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ผู้วิจัยใช้วิธีเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยคัดเลือกผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญและมีบทบาทสำคัญต่อศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดนครพนม จำนวน 6 คน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ขอความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูลก่อนการเก็บข้อมูล และรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูลโดยใช้รหัสแทนชื่อ ดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 ผู้เชี่ยวชาญด้านนโยบายและวิชาการ ได้แก่ วัฒนธรรมจังหวัดนครพนม และนักวิชาการทางด้านดนตรีและศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดนครพนม จำนวน 2 คน

กลุ่มที่ 2 ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปะและการสร้างสรรค์ ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้านและครูภูมิปัญญาด้านดนตรีพื้นบ้านในจังหวัดนครพนม จำนวน 2 คน

กลุ่มที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลทั่วไป ได้แก่ ชาวบ้าน/คนในชุมชนต่าง ๆ เพื่อศึกษาการใช้สุนทรียศาสตร์ในระดับชุมชน จำนวน 2 คน จากชุมชนหมู่บ้านไทแสก ตำบลอาจสามารถ อำเภอเมืองนครพนม และหมู่บ้านเรณู ตำบลเรณู อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม คัดเลือกโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ชนิดกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว

2.2 แบบสังเกตการณ์ (Observation Form) ซึ่งผ่านการตรวจสอบคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อใช้ในการสังเกตการณ์พฤติกรรมผู้ชมและผู้แสดงในงานประเพณีท้องถิ่น

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย เครื่องมือวิจัย อันได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกชนิดกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) และแบบสังเกตการณ์ (Observation Form) ผู้วิจัยได้ตรวจสอบคุณภาพ โดยนำเครื่องมือเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และพิจารณาความสอดคล้องของข้อคำถามและประเด็นการสังเกตกับวัตถุประสงค์การวิจัย โดยมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ตั้งแต่ 0.67 - 1.00 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ จากนั้นนำเครื่องมือไปทดลองใช้กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อปรับปรุงความชัดเจนและความเหมาะสมของเนื้อหา ก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูลจริง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การศึกษาเอกสาร (Documentary Study) รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา หนังสือประวัติศาสตร์ชนเผ่าต่าง ๆ ในจังหวัดนครพนม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.2 การลงพื้นที่สำรวจ (Site Survey) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง “พื้นที่ทางกายภาพ” และ “อารมณ์ความรู้สึก” โดยแบ่งเป็น 2 กิจกรรมหลัก ดังนี้

3.2.1 การสังเกตการณ์เชิงสุนทรียะ โดยสังเกตการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างสถานที่และสภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อการเกิดสุนทรียภาพ เช่น บรรยากาศริมโขง แสง เสียง และอุณหภูมิในขณะที่มีการแสดงดนตรีหรือศิลปะพื้นบ้าน เพื่อดูว่าสภาพแวดล้อมเหล่านี้มีส่วนช่วยส่งเสริมอารมณ์ความรู้สึกของผู้ร่วมกิจกรรมอย่างไร

3.2.2 การวิเคราะห์เชิงพื้นที่ทางสังคม เพื่อดูว่ามีการเชื่อมโยงผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่างไร และสภาพแวดล้อมนั้นสร้างความสุข (Well-being) ให้กับผู้คนในชุมชนระดับใด

3.3 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยนัดหมายสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญตามกลุ่มที่กำหนด

4. การวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูล

4.1 การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการณ์ภาคสนาม โดยเริ่มจากการถอดเทปคำสัมภาษณ์แบบคำต่อคำ และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ก่อนดำเนินการคัดแยกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย พร้อมจัดหมวดหมู่ข้อมูลให้เป็นกลุ่มประเด็น (Theme) ตามความสัมพันธ์ของเนื้อหา แล้วจึงตีความและสังเคราะห์ข้อมูลให้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

4.2 การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ผู้วิจัยตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน ได้แก่ ปราชญ์ท้องถิ่น นักวิชาการ และผู้เกี่ยวข้องในชุมชน รวมทั้งเปรียบเทียบข้อมูลจากวิธีการเก็บข้อมูลที่แตกต่างกัน ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการณ์ภาคสนาม เพื่อยืนยันความถูกต้อง ความสอดคล้อง และความน่าเชื่อถือของข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัย

4.3 การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ผู้วิจัยนำผลการวิเคราะห์ข้อมูล มาเรียบเรียงเป็นผลการวิจัยและนำเสนอในรูปแบบการพรรณนาความ

ผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง สุนทรียศาสตร์ทางดนตรีและศิลปะการแสดง: อัตลักษณ์พหุวัฒนธรรมกับการสร้างเสริมสุขภาวะทางสังคมของชาวนครพนม ปรากฏผลการวิจัย ดังนี้

1. รากฐาน แนวคิด และบริบททางสุนทรียศาสตร์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดนครพนม

1.1 รากฐานทางสุนทรียศาสตร์และอัตลักษณ์พหุวัฒนธรรม จังหวัดนครพนมเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์สูง ประกอบด้วย 9 กลุ่มชาติพันธุ์หลัก ได้แก่ ไทยอีสาน ไทญ้อ ไทแสก ไทกะเลิง ไทโส้ ไทข่า ผู้ไท ไทกวน และไทตาด และอีก 2 เชื้อชาติ ได้แก่ ชาวไทยเชื้อสายเวียดนามและชาวไทยเชื้อสายจีน

ซึ่งแต่ละกลุ่มยังคงรักษาเอกลักษณ์ผ่านภาษา ประเพณี และดนตรีพื้นบ้าน จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน (ผู้ให้ข้อมูลหลัก KI-03, 2569) กล่าวว่า สุนทรียศาสตร์ท้องถิ่นมีรากฐานสำคัญมาจาก “ธรรมชาติ 5 ประการ” ได้แก่ ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ แม่น้ำ ป่าไม้ และภูเขา ซึ่งเป็นรากฐานที่ช่วยหล่อหลอมจิตใจของศิลปินให้มีคุณลักษณะเฉพาะ กล่าวคือ ดวงอาทิตย์สื่อถึงความซื่อสัตย์ ดวงจันทร์สื่อถึงความอ่อนน้อม นุ่มนวล แม่น้ำสื่อถึงความกตัญญู การเกื้อกูล ป่าไม้สื่อถึงความผูกพัน ความสมดุล ความอุดมสมบูรณ์ ส่วนภูเขาสื่อถึงความหนักแน่น มั่นคง อดทน และนับเป็นรากฐานสำคัญที่ส่งผลต่อการสร้างสรรค์ศิลปะในหลายมิติ ทั้งในด้านเนื้อหา จิตวิญญาณ และหลักการดำเนินชีวิตของศิลปิน โดยธรรมชาติทั้ง 5 ดังกล่าว ได้ถูกนำมาใช้เป็นเนื้อหาหลักในบทเพลง อันแสดงให้เห็นถึงความรักในแผ่นดิน น้ำ ป่าไม้ และภูเขาของนครพนม

นอกจากนี้ ยังพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์หลักในนครพนมมีอัตลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรมที่สะท้อนผ่านระบบความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชน อาทิ ปู่ตา พ่อปู่ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน แม้ว่าแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์จะมีภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกันภายใต้กรอบความเชื่อและพิธีกรรมร่วมได้อย่างกลมกลืน จนเกิดเป็นพหุวัฒนธรรมร่วมในระดับชุมชน ทั้งยังพบว่า ดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านมีบทบาทสำคัญในฐานะสื่อกลางของการแสดงออกถึงความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในรูปแบบของการรำถวาย การบรรเลงดนตรี และการแสดงเพื่อการบวงสรวง ซึ่งเป็นการใช้ทุนทางวัฒนธรรมและความเป็นสุนทรียะในการแสดงความกตัญญูต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แทนการถวายทรัพย์สินหรือวัตถุสิ่งของ กล่าวได้ว่า ศิลปะการแสดงมิได้ทำหน้าที่เพียงเพื่อความบันเทิงเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการธำรงรักษาความเชื่อ สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน และเชื่อมโยงผู้คนจากหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ให้เกิดความรู้สึกร่วมทางวัฒนธรรม

1.2 แนวคิดและบริบททางสุนทรียศาสตร์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดนครพนม กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในจังหวัดนครพนม ยังคงธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนไว้อย่างเหนียวแน่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านภาษา ประเพณี และศิลปะการแสดง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต พิธีกรรม และระบบความเชื่อดั้งเดิม ลักษณะเด่นที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การบูรณาการดนตรีพื้นบ้าน ซึ่งใช้เครื่องดนตรีประเภท แคน กลอง ฉิ่ง และฉาบ เข้ากับการขับร้องด้วยภาษาถิ่นและการฟ้อนรำ เพื่อใช้ประกอบในงานบุญประเพณีและ พิธีกรรมสำคัญของชุมชน จากการศึกษาพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดนครพนมมีแนวคิดและบริบททางสุนทรียศาสตร์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดง ดังนี้

1.2.1 แนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดง แนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดนครพนม มีรากฐานยึดโยงกับวิถีชีวิต ประเพณี และระบบความเชื่อของชุมชน ดนตรีและศิลปะการแสดง จึงมิได้ทำหน้าที่เพียงเพื่อตอบสนองความบันเทิงเพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นเครื่องมือเชิงสัญลักษณ์ในการสื่อสารความเชื่อทางศาสนาและการประกอบพิธีกรรม เช่น การรำบวงสรวงบูชาองค์พระธาตุพนมของ 9 ชนเผ่า ในงานประเพณีไหลเรือไฟ วันคืนออกพรรษาขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ตลอดแนวริมฝั่งแม่น้ำโขง ในเขตเทศบาลเมืองนครพนม เป็นต้น สุนทรียะที่ปรากฏจึงให้คุณค่ากับองค์ประกอบทางดนตรี ทั้งจังหวะ ท่วงทำนอง และการเคลื่อนไหวผนวกกับการออกแบบลีลาท่ารำ เครื่องแต่งกาย และคำร้องในบทเพลงที่สะท้อนเอกลักษณ์ของแต่ละชนเผ่าที่ผูกพันกับการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อพื้นถิ่น เช่น คติความเชื่อเรื่ององค์พญานาค เป็นต้น

1.2.2 บริบททางสุนทรียศาสตร์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดง บริบททางสังคมและวัฒนธรรมด้านดนตรีและการแสดงของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดนครพนม มีความผูกพันอย่างแนบแน่นกับระบบนิเวศลุ่มน้ำโขง ซึ่งเปรียบเสมือนหัวใจสำคัญและสายใยที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชาติพันธุ์ในภูมิภาคเดียวกัน รวมถึงประเทศเพื่อนบ้านอย่างสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว บริบทดังกล่าวเป็นแรงขับเคลื่อนให้เกิดการสร้างสรรค์ศิลปะการแสดงเพื่อใช้ในงานประเพณีและกิจกรรมของชุมชนอย่างหลากหลาย อาทิ ประเพณีแสกเต้นสากของกลุ่มไทแสก พิธีโส้ทั่งบั้งซึ่งเป็นการรำในงานศพเพื่อส่งดวงวิญญาณผู้ล่วงลับของกลุ่มไทโส้ การฟ้อนผู้ไทและการรำศรีโคตรบูรณ์ของชาวผู้ไท การรำไทญ้อในเทศกาลสงกรานต์ การรำตำนานพระธาตุพนมในเทศกาลนมัสการองค์พระธาตุพนม (ซึ่งมีการนำบทสวดสดุดีทำนองสรภัญญะมาประยุกต์เข้ากับวงดนตรีมโหรี) การรำหางนกยูง ในพิธีบวงสรวงสักการะเจ้าพ่อหลักเมือง เป็นต้น ทั้งนี้ พื้นที่ทางวัฒนธรรมและการแสดงพื้นบ้านเหล่านี้ ทำหน้าที่เป็นเวทีแลกเปลี่ยนและการแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ สุนทรียภาพในบริบทนี้ได้ทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากรุ่นสู่รุ่น โดยมิได้มุ่งเน้นเพียงแค่สุนทรียศาสตร์เท่านั้น แต่ให้ความสำคัญกับความสมัครสมานสามัคคีและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอีกด้วย

2. ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมทางสุนทรียศาสตร์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงกับ สุขภาวะ (Well-being)

จากการสัมภาษณ์คนในชุมชนและการสังเกตการณ์เชิงพื้นที่ พบว่า สุขภาวะ (Well-being) ของประชาชนในจังหวัดนครพนม ได้แก่ การมีคุณภาพชีวิตที่ดี ครอบคลุมไปถึงความสมดุลและความพึงพอใจในชีวิตทั้ง 6 มิติ ได้แก่ มิติทางกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม จิตวิญญาณ และปัญญา และด้วยบริบทของจังหวัดนครพนมที่เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และตั้งอยู่บนฐานวัฒนธรรมแห่งลุ่มน้ำโขง กิจกรรมทางสุนทรียศาสตร์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านจึงเป็นส่วนสำคัญของวิถีชีวิต ประเพณี พิธีกรรม และระบบความเชื่อ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างสุขภาวะแบบองค์รวมในมิติต่าง ๆ ดังนี้

2.1 ด้านร่างกาย (Physical Well-being) จากการสังเกตการณ์กิจกรรมทางสุนทรียศาสตร์ อันได้แก่ การฟ้อนรำของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ และการแสดงพื้นบ้านในงานบุญประเพณี ต้องอาศัยการเคลื่อนไหวร่างกายอย่างต่อเนื่อง กิจกรรมเหล่านี้จึงเปรียบเสมือนการออกกำลังกายที่ช่วยเสริมสร้างความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ความยืดหยุ่น และกระตุ้นการทำงานของระบบไหลเวียนโลหิต นอกจากนี้ การฝึกฝนท่ารำและการกำหนดลมหายใจอย่างถูกต้อง ยังช่วยลดความตึงเครียดของกล้ามเนื้อ บรรเทาความเมื่อยล้า และส่งเสริมให้ผู้แสดงมีสมรรถภาพทางกายที่แข็งแรงและมีพลานามัยที่สมบูรณ์

2.2 ด้านจิตใจ (Mental Well-being) ในสังคมพหุวัฒนธรรม ดนตรีและการแสดงพื้นบ้านนอกจากทำหน้าที่ให้ความบันเทิงแล้ว ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความผ่อนคลายและลดความวิตกกังวล เสียงดนตรีและการเข้าร่วมกิจกรรม เช่น การขับร้องเพลงพื้นบ้านช่วยสร้างบรรยากาศความรื่นเริง ทำให้ผู้แสดงและผู้ชมเกิดความสุข นอกจากนี้ การได้แสดงออกถึงศิลปวัฒนธรรมของตนยังช่วยสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ รวมถึงสร้างความสัมพันธ์และความผูกพันทางสังคม ซึ่งส่งผลเชิงบวกต่อสุขภาพจิตและความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง (Self-esteem)

2.3 ด้านอารมณ์ (Emotional Well-being) ดนตรีและการแสดงพื้นบ้านทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการสะท้อนความรู้สึกนึกคิดและสภาวะทางอารมณ์ของคนในสังคม การแสดงออกผ่านท่วงทำนอง การขับร้อง และลีลาท่ารำ เป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้บุคคลได้ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึก ไม่ว่าจะเป็นความสุข ความรัก หรือความผูกพันต่อบ้านเกิด ซึ่งช่วยลดความตึงเครียด ก่อให้เกิดอารมณ์เชิงบวก และช่วยรักษาสมดุลทางอารมณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.4 ด้านสังคม (Social Well-being) กิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงและสร้างความเข้มแข็งให้กับทุนทางสังคม (Social Capital) การรวมกลุ่มเพื่อฝึกซ้อมดนตรีหรือจัดการแสดงในงานประเพณี เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้ปฏิสัมพันธ์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และร่วมมือกัน ก่อให้เกิดความสามัคคี ความไว้วางใจ และความเอื้ออาทรต่อกัน อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและเสริมสร้างความผูกพันในระดับชุมชน

2.5 ด้านจิตวิญญาณ (Spiritual Well-being) กิจกรรมทางสุนทรียศาสตร์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงเป็นส่วนสำคัญของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวนครพนม ซึ่งมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และมีรากฐานความเชื่อทางศาสนาและประเพณีที่เข้มแข็ง ดนตรีและศิลปะการแสดงจึงมีบทบาทในการเสริมสร้างความสุขด้านจิตวิญญาณของคนในชุมชน เกิดการเชื่อมโยงกับศาสนาและความศรัทธา ดนตรีและศิลปะการแสดงมักปรากฏในกิจกรรมทางศาสนา เช่น งานบุญ งานประเพณี หรือพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งช่วยสร้างบรรยากาศแห่งความศรัทธา ความสงบ และความเลื่อมใสในหลักธรรมคำสอน สะท้อนความเชื่อและคุณค่าทางจิตใจของชุมชน โดยการแสดงพื้นบ้านและบทเพลงพื้นเมืองของชาวนครพนมมักสะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ บรรพบุรุษ และธรรมชาติ ทำให้ผู้คนตระหนักถึงคุณค่าทางจิตใจและความหมายของการดำรงชีวิต และช่วยสืบทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ ความเชื่อ ของชุมชนจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้คนในชุมชนยังคงรักษาอัตลักษณ์และรากเหง้าทางวัฒนธรรมไว้

2.6 ด้านปัญญา (Intellectual Well-being) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสุนทรียศาสตร์ของคนในชุมชนเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ทั้งการเรียนรู้ดนตรีพื้นบ้าน การจดจำบทร้องและการฝึกฝนท่ารำ ล้วนเป็นการพัฒนาทักษะด้านความจำ กระบวนการคิด และความเข้าใจในศิลปะด้านดนตรีและการแสดง นอกจากนี้ การสร้างสรรค์บทเพลงหรือการออกแบบการแสดงยังเป็นการกระตุ้นจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ ทำให้เยาวชนและคนในชุมชนเกิดความรู้ความเข้าใจในประวัติศาสตร์และซึมซับภูมิปัญญาท้องถิ่นนำไปสู่การเคารพในความหลากหลายทางวัฒนธรรมและขยายมุมมองทางปัญญาให้กว้างขวางขึ้น

3. ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมทางสุนทรียศาสตร์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงกับวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชน

ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมทางสุนทรียศาสตร์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงกับวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน เป็นการบูรณาการระหว่างศิลปวัฒนธรรมกับพลวัตทางสังคม โดยดนตรีและศิลปะการแสดงถือเป็นภาพสะท้อนทางวัฒนธรรมที่ผูกพันกับวิถีชีวิตอย่างแยกไม่ออก กิจกรรมเหล่านี้มักปรากฏในบริบทของประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ และค่านิยมผ่านกระบวนการทางสังคม ส่งผลให้คนในชุมชนเกิดการมีส่วนร่วม การแสดงออก ซึ่งอัตลักษณ์ร่วม และการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกในชุมชน นอกจากนี้ ดนตรีและศิลปะการแสดง

ยังทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์ความรู้ และมรดกทางวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น อันเป็นปัจจัยหลักในการธำรงรักษาเอกลักษณ์และความต่อเนื่องทางวัฒนธรรมของชุมชน

ในบริบทของจังหวัดนครพนม ดนตรีและศิลปะการแสดงได้ฝังรากลึกอยู่ในวิถีชีวิตประจำวันของประชาชน อาทิ การขับร้องเพลงพื้นบ้าน การฟ้อนรำ และการบรรเลงดนตรีพื้นเมือง กิจกรรมเหล่านี้นอกจากจะช่วยสร้างความผ่อนคลาย ทำให้เกิดความสนุกสนานรื่นเริงแล้ว ยังเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างสัมพันธภาพทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานประเพณีสำคัญ เช่น งานบุญตามจารีต “ฮีตสิบสอง” ประเพณีท้องถิ่น หรือเทศกาลของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งมักบูรณาการศิลปะการแสดงพื้นบ้านเข้าเป็นส่วนหนึ่งของงานเสมอ เพื่อสร้างเสริมความสามัคคี และเป็นช่องทางในการสืบสานวัฒนธรรม นอกจากนี้ ในมิติของพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อ ดนตรีและศิลปะการแสดงมีบทบาทสำคัญในการสร้างสภาวะแวดล้อมที่เอื้อต่อความศรัทธาและความสงบทางจิตใจ ในพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ การแสดงต่าง ๆ มักมีนัยเชิงสัญลักษณ์ที่สื่อถึงความอุดมสมบูรณ์ ความเป็นสิริมงคล และการแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และบรรพบุรุษ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการสร้างความมั่นคงทางจิตใจให้แก่คนในชุมชน

กิจกรรมทางสุนทรียศาสตร์ยังทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการสะท้อนและหล่อหลอมค่านิยมของชุมชน ในจังหวัดนครพนม ซึ่งมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และตั้งอยู่บนฐานรากทางวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขงที่เข้มแข็ง ดนตรีและศิลปะการแสดงจึงเป็นสื่อกลางในการปลูกฝังค่านิยมเชิงบวก เช่น ความสามัคคี การหวงแหนในศิลปวัฒนธรรม ความกตัญญูและความเคารพผู้ใหญ่ ตลอดจนการมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดงานประเพณีและการถ่ายทอดองค์ความรู้จากปราชญ์ชาวบ้านสู่คนรุ่นหลัง ไม่เพียงแต่สร้างเครือข่ายความร่วมมือทางสังคม แต่ยังก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ซึ่งท้ายที่สุดจะนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน

4. แนวทางในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และต่อยอดสุนทรียวัฒนธรรมด้านดนตรีและศิลปะการแสดง เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคมและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในด้านต่าง ๆ ได้เสนอแนะแนวทางสามารถสรุปได้ ดังนี้

4.1 การอนุรักษ์ ฟื้นฟู และต่อยอด ควรยึดหลักความถูกต้อง 3 ประการ ซึ่งถือเป็นหลักเกณฑ์สำคัญที่นักวิชาการด้านดนตรีและศิลปะการแสดง (ผู้ให้ข้อมูลหลัก KI-02, 2569) ของจังหวัดนครพนม ใช้เป็นบรรทัดฐานในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู หรือปรับปรุงวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้การสืบสานนั้นยังคงคุณค่าดั้งเดิมและไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคม ดังนี้

4.1.1 ถูกต้องตามหลักศาสนา การสร้างสรรค์หรืออนุรักษ์งานศิลปวัฒนธรรมต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรมและธรรมะ ศิลปะการแสดงและดนตรีทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสื่อสารความเชื่อทางศาสนาและสร้างบรรยากาศแห่งความศรัทธาและความสงบทางจิตใจ การยึดหลักศาสนาจะช่วยให้วัฒนธรรมนั้นนำไปสู่การสร้างสุขภาวะทางจิตวิญญาณ ทำให้ผู้คนตระหนักถึงความหมายของการดำรงชีวิตอย่างมีจริยธรรม

4.1.2 ถูกต้องตามจารีตประเพณี หมายถึง การรักษาแนวทางและระเบียบปฏิบัติที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เช่น “ฮีตสิบสอง” หรือพิธีกรรมบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชน การอนุรักษ์ในมิตินี้มุ่งเน้นการรักษา “จิตวิญญาณและรากเหง้า” ของตนเองไว้ แม้จะมีการปรับตัวตามยุคสมัยแต่ต้องไม่ทิ้งอัตลักษณ์ดั้งเดิม นอกจากนี้ ยังรวมถึงการรักษาค่านิยมเรื่องความกตัญญูและการเคารพครูบาอาจารย์ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาด้วย

4.1.3 ถูกต้องตามกฎหมาย ในการสืบสานหรือสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่ เช่น การสร้างอาคารหรือพื้นที่สาธารณะทางวัฒนธรรม จะต้องไม่ละเมิดกฎเกณฑ์หรือข้อบังคับของสังคมในปัจจุบัน แม้กฎหมายจะเปลี่ยนไปตามกาลเวลา แต่การขับเคลื่อนทางวัฒนธรรมต้องดำเนินไปอย่างสอดคล้องกับระเบียบสังคม เพื่อให้เกิดความกลมกลืนและยั่งยืน

4.2 การอนุรักษ์ ควรมุ่งเน้นการสงวนรักษาและปกป้องอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ตลอดจนทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดนครพนมให้ธำรงอยู่และรอดพ้นจากภาวะเสื่อมถอย แนวทางปฏิบัติที่สำคัญได้แก่ การจัดทำระบบฐานข้อมูลทางวัฒนธรรม เพื่อบันทึกและจัดเก็บองค์ความรู้ด้านดนตรีพื้นบ้าน เช่น หมอลำโปงลาง แคน และนาฏศิลป์พื้นเมืองอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ ควรส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างวัย ผ่านการจัดการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ ในสถานศึกษาหรือศูนย์วัฒนธรรม โดยมีกลไกสำคัญ คือ การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ศิลปะการแสดงท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ดนตรีพื้นบ้าน ที่ขับเคลื่อนและบริหารจัดการโดยชุมชน (Community-based Management)

4.3 การฟื้นฟู เป็นกระบวนการฟื้นคืนพลวัตให้แก่ศิลปวัฒนธรรมพื้นถิ่นที่เสื่อมสภาพหรือเลือนหายไป ให้กลับมามีบทบาทและสร้างคุณค่าทางสังคมอีกครั้ง รูปแบบการดำเนินงานครอบคลุมถึงการรื้อฟื้นเทศกาลทางวัฒนธรรมระดับท้องถิ่น งานบุญประเพณี และเทศกาลริมฝั่งแม่น้ำโขง ตลอดจนการสนับสนุนพื้นที่สำหรับการแสดงดนตรีและนาฏศิลป์พื้นบ้าน ทั้งนี้ อาจดำเนินการในรูปแบบของการจัดประกวดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านลุ่มน้ำโขง หรือมหกรรมช่างศิลป์ผู้ผลิตเครื่องดนตรีอีสาน เพื่อยกระดับทุนทางวัฒนธรรมเหล่านี้ให้เป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของจังหวัดนครพนม นอกจากนี้ ควรมีการพัฒนาพื้นที่สาธารณะเชิงวัฒนธรรม เช่น ถนนคนเดินเชิงวัฒนธรรม ลานการแสดงดนตรีพื้นบ้าน เวทีศิลปะชุมชน ถนนดนตรี เป็นต้น พร้อมทั้งบูรณาการศิลปวัฒนธรรมเข้ากับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวผ่านการออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยวลุ่มน้ำโขง ที่เชื่อมโยงมิติทางความเชื่อทรัพยากรธรรมชาติ และศาสนสถานเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบและยั่งยืน

4.4 การต่อยอด คือ การนำทุนทางวัฒนธรรมและองค์ความรู้ดั้งเดิมมาประยุกต์และสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรมรูปแบบใหม่ การดำเนินงานในมิตินี้ครอบคลุมถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Products) ผ่านการสร้างสรรค์ศิลปะการแสดงร่วมสมัยที่ผสานกลิ่นอายดนตรีพื้นบ้าน เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย ควบคู่ไปกับการผลิตสื่อดิจิทัล อาทิ การบันทึกเสียงเครื่องดนตรี หรือการจัดการแสดงผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ แนวทางดังกล่าวยังเป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่ช่วยสร้างรายได้และอาชีพให้แก่ศิลปินพื้นบ้าน ครูสอนดนตรีพื้นเมือง และนักออกแบบเครื่องแต่งกายการแสดง โดยอาศัยการ บูรณาการความร่วมมือแบบ พหุภาคีระหว่างชุมชน สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน

4.5 การพัฒนาชุมชน เป็นผลลัพธ์เชิงประจักษ์จากการขับเคลื่อนกระบวนการข้างต้น ซึ่งมุ่งเน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดนครพนม ทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ดนตรีและศิลปะการแสดงของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์ในการสร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่น ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และเป็นกลไกในการสืบสานภูมิปัญญา

ทั้งนี้ ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการพัฒนาอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมของชุมชน การบูรณาการระหว่างระบบการศึกษาและศิลปวัฒนธรรม การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการอนุรักษ์ และการขยายผลสู่การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมระดับอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงต่อไป

อภิปรายผล

จากการศึกษาเรื่อง สุนทรียศาสตร์ทางดนตรีและศิลปะการแสดง: อัตลักษณ์พหุวัฒนธรรมกับการสร้างเสริมสุขภาวะทางสังคมของชาวนครพนม สามารถอภิปรายผลในประเด็นสำคัญได้ ดังนี้

1. รากฐานทางสุนทรียศาสตร์ที่ยึดโยงกับธรรมชาติและบริบททางสังคม ผลการศึกษาที่พบว่า สุนทรียศาสตร์ท้องถิ่นของนครพนมมีรากฐานมาจาก “ธรรมชาติ 5 ประการ” (ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ แม่น้ำ ป่าไม้ และภูเขา) ซึ่งทำหน้าที่หล่อหลอมจิตใจและจริยธรรมของศิลปิน สอดคล้องกับแนวคิดของ Dewey, J. ที่ว่าสุนทรียภาพเกิดจาก “ประสบการณ์” ที่มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและสังคม โดยมองว่าศิลปะไม่ได้แยกขาดจากชีวิตประจำวัน แต่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการดำรงชีวิต (Dewey, J., 1934) นอกจากนี้ การที่ดนตรีและศิลปะการแสดงถูกใช้เป็นเครื่องมือเชิงสัญลักษณ์ในการสื่อสารความเชื่อ การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และการประกอบพิธีกรรม ยังสนับสนุนมุมมองทางมานุษยวิทยาของ Merriam, A. P. และทัศนะของ นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ ที่ระบุว่า ดนตรีเป็นการแสดงออกทางวัฒนธรรมประเภทหนึ่ง ที่พัฒนาขึ้นจากบริบททางสังคม ประวัติศาสตร์ และสิ่งแวดล้อมของชุมชน (Merriam, A. P., 1964); (นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ, 2558) อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า แนวคิดเกี่ยวกับสุนทรียะในบริบทสังคมไทยโดยทั่วไปอธิบายว่า สุนทรียะมีรากฐานมาจากศิลปกรรมและหลักธรรมทางศาสนา (วิช ตาแก้ว, 2568) ขณะที่ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า สุนทรียศาสตร์ท้องถิ่นของจังหวัดนครพนมมีรากฐานสำคัญจากธรรมชาติ 5 ประการ ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดที่ปรากฏในวรรณกรรมเดิม และนับเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้

2. พื้นที่ทางดนตรีและศิลปะการแสดงกับการธำรงอัตลักษณ์พหุวัฒนธรรม ผลการวิจัยที่พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เช่น ไทแสก ไทโส้ ผู้ไท เป็นต้น ได้ใช้การแสดงพื้นบ้าน (อาทิ แสกเต้นสาก โส้ทั่งบั้ง การฟ้อนผู้ไท) เป็นเวทีแห่งการแลกเปลี่ยนและแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ สอดคล้องกับแนวคิดพหุวัฒนธรรมของ Banks, J. A. กล่าวถึงความจำเป็นในการเปิดพื้นที่ให้แต่ละกลุ่มสามารถแสดงอัตลักษณ์ของตนได้อย่างมีคุณค่าเพื่อการอยู่ร่วมกัน (Banks, J. A., 2008) และสอดคล้องกับ Hall, S. ที่อธิบายว่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ถูกสร้างและธำรงไว้ผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Hall, S., 1990) นอกจากนี้ การที่พื้นที่ทางวัฒนธรรมเหล่านี้ ทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาและความผูกพันจากรุ่นสู่รุ่น ยังเป็นการยืนยันแนวคิดของ อเนก นาวิกมูล ที่กล่าวว่า ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน คือพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ทำหน้าที่เป็นกระบวนการเรียนรู้และสร้างความหมายร่วมกันของคนในสังคม มากกว่าจะเป็นเพียงกิจกรรมเพื่อความบันเทิง (อเนก นาวิกมูล, 2548) เช่นเดียวกับผลการวิจัยของ Argyrioui, M. ที่กล่าวว่า ดนตรี คือผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมที่ไม่ใช่มีไว้เพื่อความบันเทิงเท่านั้น แต่เป็นสัญลักษณ์ที่บรรจุเรื่องราวความทรงจำร่วมของชุมชน และเป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคมที่มีความหลากหลาย (Argyrioui, M., 2024) อันเป็นการตอกย้ำผลการวิจัยในครั้งนี้ว่า ดนตรีและศิลปะการแสดงมีส่วนช่วยในการธำรงค์อัตลักษณ์ทางพหุวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดนครพนมที่มีหลากหลายแต่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืน

3. การเสริมสร้างสุขภาวะแบบองค์รวมผ่านกิจกรรมทางสุนทรียศาสตร์ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า กิจกรรมทางดนตรีและศิลปะการแสดงมีบทบาทในการเสริมสร้างสุขภาวะ (Well-being) ใน 6 มิติ ได้แก่ กาย จิตใจ อารมณ์ สังคม จิตวิญญาณ และปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับคำนิยามของ องค์การอนามัยโลก (World Health Organization, 2006) ที่ระบุว่า สุขภาวะ คือ ความสมบูรณ์ทั้งทางกาย จิตใจ และสังคม โดยเฉพาะในมิติทางสังคมที่การใช้ดนตรีและศิลปะการแสดงเป็นสื่อกลางในการรวมกลุ่ม นับเป็นกลไกสร้างทุนทางสังคม (Social Capital) ที่ก่อให้เกิดความสามัคคีและความไว้วางใจ

4. แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนบนหลักความถูกต้อง จากผลการวิจัย ได้ข้อสรุปว่า แนวทางอนุรักษ์ ฟื้นฟู และต่อยอดสุนทรียวัฒนธรรมด้านดนตรีและศิลปะการแสดง ควรยึด “หลักความถูกต้อง 3 ประการ” (ศาสนา จารีตประเพณี และกฎหมาย) ซึ่งเป็นการจัดการสุนทรียทางวัฒนธรรมที่มุ่งเน้น “การรักษาจิตวิญญาณควบคู่ไปกับการปรับตัว” อันเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน การบูรณาการศิลปวัฒนธรรมเข้ากับเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง จะช่วยให้ทุนทางวัฒนธรรมเหล่านี้ยังคงอยู่ ทั้งยังสามารถสร้างรายได้และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในยุคปัจจุบันได้

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้ได้สร้างชุดความรู้ใหม่ที่เชื่อมโยงมิติด้านสุนทรียศาสตร์เข้ากับสุขภาวะทางสังคมในบริบทพหุวัฒนธรรม โดยมีประเด็นสำคัญ ดังนี้

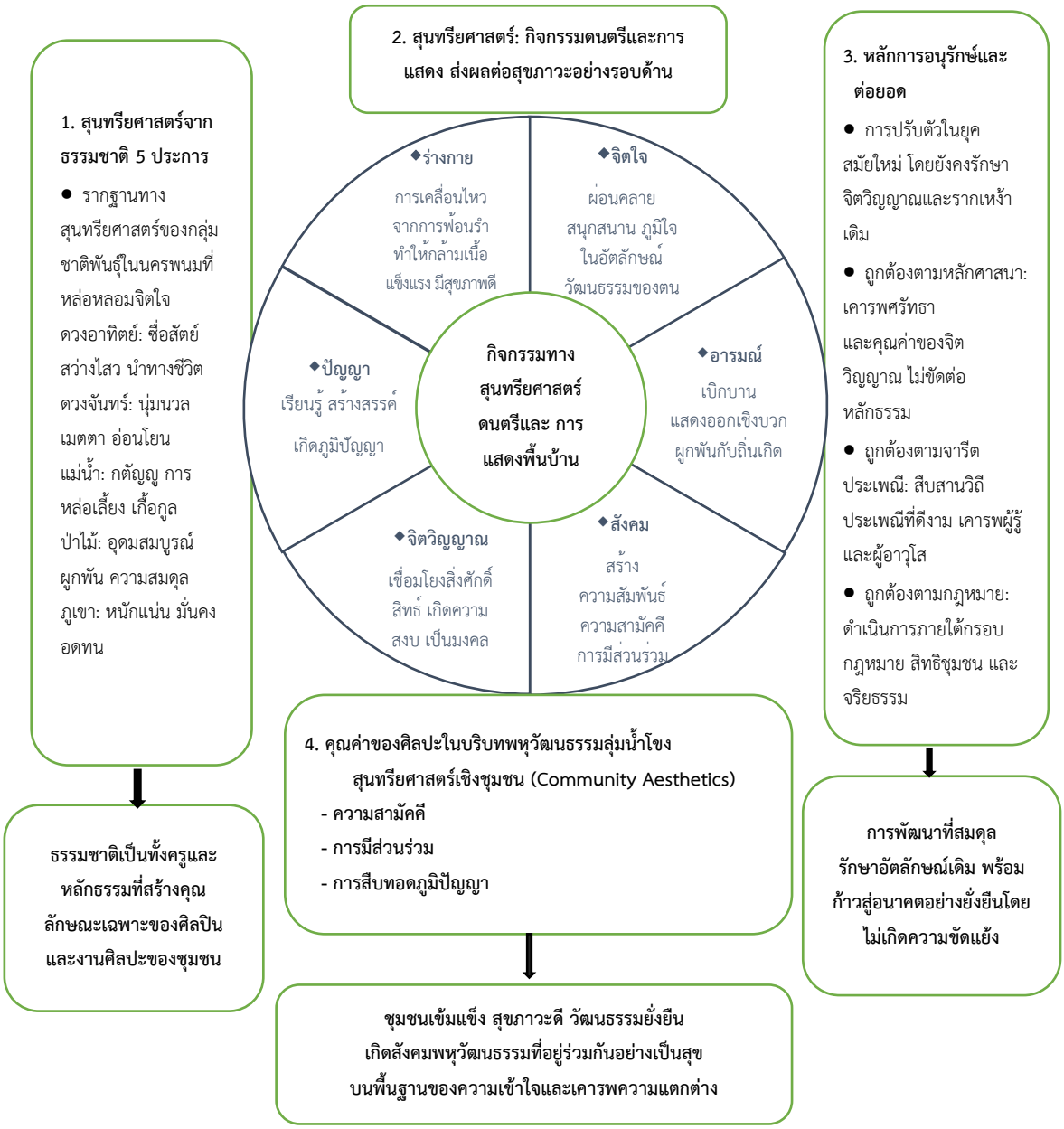
1. งานวิจัยนี้ค้นพบว่า สุนทรียศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในนครพนมมีรากฐานมาจาก ธรรมชาติ 5 ประการ อันได้แก่ ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ แม่น้ำ ป่าไม้ และภูเขา ซึ่งไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเพียงแหล่งข้อมูลพื้นฐานในการสร้างสรรค์ศิลปะเท่านั้น แต่ยังเป็นหลักธรรมที่หล่อหลอมจิตใจศิลปินให้มีคุณลักษณะเฉพาะ เช่น ความซื่อสัตย์ ความนุ่มนวล ความกตัญญู ความหนักแน่น เป็นต้น

2. งานวิจัยนี้มีการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบว่ากิจกรรมทางสุนทรียศาสตร์ ซึ่งได้แก่ ดนตรีและการแสดง ส่งผลต่อสุขภาวะ (Well-being) ของคนในชุมชนในทุกมิติ ซึ่งได้แก่ ร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม จิตวิญญาณ และปัญญา ถือเป็นการขยายขอบเขตความเข้าใจจากเดิมที่มักมองว่าศิลปะเป็นเพียงความบันเทิงเท่านั้น

3. เกิดองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์และต่อยอดที่ยึดถือหลัก “ถูกต้องตามหลักศาสนา ถูกต้องตามจารีตประเพณี และถูกต้องตามกฎหมาย” เพื่อให้การปรับตัวของวัฒนธรรมในยุคสมัยใหม่ยังคงรักษาจิตวิญญาณและรากเหง้าดั้งเดิมไว้ได้โดยไม่เกิดความขัดแย้ง

4. งานวิจัยชี้ให้เห็นว่าคุณค่าของศิลปะในบริบทพหุวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขงไม่ได้อยู่ที่รูปแบบของงานศิลปะเพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมไปถึงความสมัครสมานสามัคคี การมีส่วนร่วม และการสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชนด้วย ซึ่งถือเป็นสุนทรียศาสตร์เชิงชุมชน (Community Aesthetics) ที่สำคัญ

จากข้อความข้างต้น สามารถสร้างเป็นแผนภาพองค์ความรู้ใหม่ ได้ดังนี้

ภาพที่ 1 ภาพแสดงการเชื่อมโยงมิติด้านสุนทรียศาสตร์กับสุขภาวะทางสังคมในบริบทพหุวัฒนธรรม

สรุปและข้อเสนอแนะ

จังหวัดนครพนมเป็นดินแดนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ซึ่งมีรากฐานความงามผูกพันกับธรรมชาติและจิตวิญญาณอย่างลึกซึ้ง ศิลปะการแสดงและดนตรีพื้นบ้านไม่ได้มีไว้เพื่อความบันเทิงเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือสื่อสารความเชื่อและพิธีกรรมที่เชื่อมโยงผู้คนเข้ากับบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในลุ่มน้ำโขง จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า สุนทรียศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 9 กลุ่มในจังหวัดนครพนมมีรากฐานสำคัญมาจาก “ธรรมชาติ 5 ประการ” ที่หล่อหลอมจิตใจผู้คนและสร้างอัตลักษณ์พหุวัฒนธรรมอันเข้มแข็งของชุมชน โดยดนตรีและศิลปะการแสดงทำหน้าที่เป็นสื่อกลางที่บูรณาการวิถีชีวิต ความเชื่อ และพิธีกรรมเข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน ซึ่งไม่เพียงแต่จะช่วยส่งเสริมสุขภาวะของคนในชุมชนในมิติต่าง ๆ อันได้แก่ มิติทางกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม จิตวิญญาณ และปัญญา

แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการขัดเกลาทางสังคมเพื่อปลูกฝังความกตัญญูและความสามัคคีภายใต้นิเวศวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขงอีกด้วย ทั้งนี้ การอนุรักษ์และต่อยอดสุนทรียวัฒนธรรมในปัจจุบันควรยึดหลักการรักษาจิตวิญญาณควบคู่ไปกับการปรับตัว โดยต้องสอดคล้องกับหลักศาสนา จารีตประเพณี และกฎหมาย เพื่อสร้างคุณค่าที่ยั่งยืนและเชื่อมโยงภูมิปัญญาจากอดีตสู่ปัจจุบันได้อย่างสมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม สามารถสรุปข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปใช้ประโยชน์ได้ คือ อาจนำไปต่อยอดพัฒนานวัตกรรมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์จากทุนทางวัฒนธรรม โดยการนำองค์ความรู้ “ธรรมชาติ 5 ประการ” หรืออัตลักษณ์ชาติพันธุ์มาประยุกต์สู่ผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Products) หรือสื่อดิจิทัล (Digital Media) เพื่อสร้างรายได้และอาชีพที่ยั่งยืน และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป มี 2 ประเด็น ได้แก่ 1) ศึกษาเชิงลึกเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างสุนทรียศาสตร์กับดัชนีความสุข เพื่อหาความเชื่อมโยงที่ชัดเจนยิ่งขึ้น และ 2) ศึกษาผลกระทบของการสร้างพื้นที่ เช่น ถนนคนเดินเชิงวัฒนธรรม หรือลานแสดงดนตรีพื้นบ้านว่าส่งผลต่อสุขภาวะของคนในชุมชนและเศรษฐกิจท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรมอย่างไร

เอกสารอ้างอิง

นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ. (2558). คำศัพท์ทางมานุษยวิทยา: Anthropology of Music. เรียกใช้เมื่อ 10 เมษายน 2569 จาก https://anthropology-concepts.sac.or.th/glossary/11

ผู้ให้ข้อมูลหลัก KI-02. (20 มี.ค. 2569). รากฐานทางสุนทรียศาสตร์ของจังหวัดนครพนม. (พีระพงษ์ ธีระเผ่าพงษ์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลหลัก KI-03. (25 มี.ค. 2569). แนวทางในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และต่อยอดวัฒนธรรมด้านดนตรีและศิลปะการแสดงจังหวัดนครพนม. (พีระพงษ์ ธีระเผ่าพงษ์, ผู้สัมภาษณ์)

วิช ตาแก้ว. (2568). สุนทรียศาสตร์: การสังเคราะห์ทางวัฒนธรรมบนฐานปรัชญาไทย เพื่อการเสริมสร้าง Self-Aesthetics ของคนรุ่นใหม่. เรียกใช้เมื่อ 10 เมษายน 2569 จาก https://philosophysuansunandha.com/2025/10/22/aesthetics-cultural-synthesis-of-thai-philosophy-to-self-aesthetics/

วิรุณ ตั้งเจริญ. (2552). สุนทรียศาสตร์เพื่อชีวิต. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: สันติศิริการพิมพ์.

สุชาติ สุทธิ. (2543). สุนทรียภาพของชีวิต: คู่มือการสอน. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดตั้งคณะศิลปกรรมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต วิทยาเขตสุพรรณบุรี.

อเนก นาวิกมูล. (2548). ศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.

Argyrioui, M. (2024). Musica literacy as multimodal and multicultural practice: reimagining education, identity, and social inclusion in a globalised context. European Journal of Social Sciences Studies, 10(6), 68-101. https://doi.org/10.46827/ejsss.v10i6.1927.

Banks, J. A. (2008). An introduction to multicultural education. (4th ed.). Boston: Pearson Education.

Dewey, J. (1934). Art as experience. New York: Perigee Books.

Hall, S. (1990). Cultural identity and diaspora. In Rutherford, J. (Ed.), Identity : Community, culture, difference. (pp. 222-237). London: Lawrence & Wishart.

Merriam, A. P. (1964). The anthropology of music. Evanston: Northwestern University Press.

POSTTODAY. (2563). ชาวนครพนม มีความสุข อันดับ 1 ของประเทศ ติดกัน 2 ปีซ้อน. เรียกใช้เมื่อ 25 มกราคม 2569 จาก https://www.posttoday.com/pr-news/613169

World Health Organization. (2006). Constitution of the World Health Organization. Retrieved April 10, 2026, from https://www.who.int/governance/eb/who_constitution_en.pdf

บทความวิจัย

อำนาจแฝงของภาษาและวัฒนธรรมในสื่อทางสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส*

THE SOFT POWER OF LANGUAGE AND CULTURE IN THAI PBS TELEVISION MEDIA

สุภาวดี ยาดี
Supawadi Yadi
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ลำปาง ประเทศไทย
Faculty of Humanities and Social Sciences, Lampang Rajabhat University, Lampang, Thailand
Corresponding author E-mail: supawadinuyyadi@gmail.com
Tel: 094-286-3774

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์อำนาจแฝง (Soft Power) ของภาษาและวัฒนธรรมที่ปรากฏในสื่อโทรทัศน์ไทยพีบีเอส และ 2) ศึกษากระบวนการทางวาทกรรมที่ใช้สร้างอำนาจแฝง (Soft Power) โดยประยุกต์ใช้แนวคิดอำนาจแฝงร่วมกับแนวคิดวาทกรรมเป็นกรอบในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากรายการสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส จำนวน 23 รายการ ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจงจากสื่อ 3 ประเภท ได้แก่ ละคร สารคดี และรายการเด็กและเยาวชน ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาร่วมกับการตีความทางวาทกรรม 3 ด้าน ได้แก่ การคัดเลือกและจัดวางเนื้อหา การสร้างภาพแทน และการสร้างความหมายผ่านภาษาและสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม ผลการศึกษาพบว่า สื่อโทรทัศน์ไทยพีบีเอสมีบทบาทในการประกอบสร้างความหมายเกี่ยวกับ “ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์” ในฐานะคุณค่าหลักของสังคมไทย โดยพบการนำเสนออำนาจแฝงด้านชาติมากที่สุด รองลงมาได้แก่ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ กระบวนการดำเนินผ่านการคัดเลือกเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น และมรดกทางวัฒนธรรม การสร้างภาพลักษณ์ของสังคมไทยในฐานะชุมชนวัฒนธรรมที่มีรากเหง้าและความยาวนานทางประวัติศาสตร์ ตลอดจนการใช้ภาษา การตั้งชื่อเรื่อง และสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม เช่น อาหาร การแต่งกาย ศิลปะการแสดง และประเพณี เพื่อกำหนดกรอบการรับรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์ และคุณค่าของสังคมไทย ดังนั้น ภาษาและวัฒนธรรมในสื่อทำหน้าที่เป็นกลไกในการผลิตและผลิตซ้ำความหมายเกี่ยวกับความเป็นไทย จนได้รับการยอมรับในฐานะความจริงทางสังคม อีกทั้งสะท้อนบทบาทของสื่อในการสร้างอำนาจเชิงสัญลักษณ์ ความภาคภูมิใจทางวัฒนธรรม และการรับรู้ความเป็นไทย ซึ่งเป็นองค์ประกอบของการสร้างอำนาจแฝง (Soft Power) ผ่านการสื่อสารทางวัฒนธรรมในบริบทสังคมไทย

คำสำคัญ: วาทกรรม, การวิเคราะห์วาทกรรม, อำนาจแฝง, สื่อโทรทัศน์ไทยพีบีเอส, วัฒนธรรมไทย

* Received 24 May 2026; Revised 27 June 2026; Accepted 12 July 2026

Abstract

This qualitative study aimed to 1) Analyze the soft power of language and culture manifested in Thai PBS media, and 2) Study the discursive processes utilized to articulate soft power within such media. The concept of soft power was utilized concept of discourse and power as the analytical framework for Thai Public Broadcasting Service Television (Thai PBS). Data was obtained from 23 Thai PBS programs. Three categories were purposively sampled, i.e., dramas, documentaries, and programs for children and youth. Analysis and discursive interpretation were conducted and categorized in three aspects, i.e., content selection and placement, representation and articulation of meaning through lexical choices and cultural symbols. Findings revealed that Thai PBS's media played a significant role in articulating meanings "Nation, Religion, and Monarchy" as core values of Thai society. The presentation of nation was prominent. The presentation of religion and monarchy was less prominent (respectively). The process was conducted by the selection of content related to history, way of life, local wisdom and cultural heritage, creation of an image of Thai society as a cultural community with deep historical roots and continuity, as well as lexical choices, naming of titles and utilization of cultural symbols, i.e., Thai food, attire, performing arts and traditions to frame perceptions of Thai identity and values. Thus, lexical choices and cultural aspects contained in the media served as a mechanism for production and reproduction of Thainess to be accepted as social truth while the media reflected the role of public media in generating symbolic power, pride of cultural identity and perceptions of Thainess, all of which are important elements in the creation of soft power through cultural communication in Thai societal context.

Keywords: Discourse, Discourse Analysis, Soft Power, Thai PBS, Thai Culture

บทนำ

ปัจจุบันหลายประเทศให้ความสำคัญกับการขยายอิทธิพลของตนผ่านแนวคิดซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) ซึ่งเป็นอำนาจที่อาศัยการสร้างเสน่ห์ ภาพลักษณ์ และการยอมรับจากนานาชาติผ่านวัฒนธรรม ค่านิยม และนโยบาย แตกต่างจากฮาร์ดพาวเวอร์ (Hard Power) ที่ใช้อำนาจทางทหาร มาตรการทางเศรษฐกิจ หรือแรงกดดันทางการเมือง เพื่อบังคับหรือชักจูงให้ดำเนินการตามเป้าหมายที่ต้องการ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด คือ ประเทศมหาอำนาจในโลกตะวันตกและเอเชีย เช่น จีน ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้ ที่ใช้วัฒนธรรม สื่อบันเทิง และนโยบายความร่วมมือระหว่างประเทศเป็นเครื่องมือในการสร้างอิทธิพลต่อประเทศอื่น สถานการณ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาและส่งเสริม Soft Power ในฐานะกลไกสำคัญที่ใช้เสริมสร้างอิทธิพลทางวัฒนธรรมและภาพลักษณ์ของประเทศ เช่นเดียวกับ ประเทศไทยที่มีการกำหนดนโยบายด้าน Soft Power เพื่อผลักดันให้ประเทศกลายเป็นแม่เหล็กที่สามารถดึงดูดผู้คนจากทั่วโลกเข้ามาท่องเที่ยว ทำงาน และใช้ชีวิตเพื่อยกระดับบทบาทของประเทศในฐานะจุดหมายปลายทางของประชาคมโลก (กรมประชาสัมพันธ์, 2567)

จากแนวโน้มการส่งเสริม Soft Power หรือที่ สมพงศ์ วิทยศักดิ์พันธุ์ กล่าวว่า อำนาจแฝง หมายถึง อำนาจที่ไม่ต้องใช้กำลังบังคับ อำนาจที่ยอมรับโดยเต็มใจอย่างไม่รู้ตัว ทั้งในระดับนานาชาติ และระดับนโยบายของรัฐ สะท้อนให้เห็นว่าภาษาและวัฒนธรรมได้กลายเป็นกลไกสำคัญในการสร้าง และถ่ายทอดอำนาจในสังคม ภาษาและวัฒนธรรมทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างอิทธิพล และถ่ายทอดอำนาจแฝงต่อความคิดและการรับรู้ทั้งในมิติทางการเมือง เศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ภาษาได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการกำกับความคิด การรับรู้ และพฤติกรรมของผู้คนโดยที่ผู้รับสารอาจไม่รู้ตัว อาทิ Social Media Platform เช่น LINE Facebook หรือ Instagram ซึ่งผู้ใช้มักเข้าใจว่าเป็นพื้นที่สื่อสารที่ไม่มีค่าใช้จ่าย แต่ในความเป็นจริงชุดข้อความที่ปรากฏในรูปแบบ วัจนภาษาและอวัจนภาษาล้วนแฝงไว้ด้วยอำนาจบางประการที่อาจส่งผลต่อการกำหนดความคิด ค่านิยม และพฤติกรรมของผู้รับสารโดยที่ผู้รับสารอาจไม่รู้สึกว่าถูกควบคุม ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ภาษาและวัฒนธรรมสามารถทำหน้าที่เป็นเครื่องมือของอำนาจแฝง (Soft Power) อำนาจลักษณะนี้มักปรากฏผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น สื่อโฆษณา ละคร ภาพยนตร์ ดนตรี และบทเพลง ซึ่งล้วนมีบทบาทในการถ่ายทอดภาษา ค่านิยม และวัฒนธรรมของสังคมหนึ่งไปสู่ผู้รับสารในสังคมอื่น สื่อบันเทิงจึงสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการเผยแพร่ภาษาและวัฒนธรรม พร้อมทั้งสร้างความนิยมและการยอมรับต่อประเทศผู้ผลิตสื่อได้เป็นอย่างดี (สมพงศ์ วิทยศักดิ์พันธุ์, 2564)

ดังนั้น การศึกษาวาทกรรมในสื่อจึงเป็นแนวทางสำคัญในการทำความเข้าใจว่าภาษา และวัฒนธรรมถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างอำนาจแฝงและกำหนดความหมายทางสังคมอย่างไร ชุดข้อความที่ปรากฏในสื่อต่าง ๆ มีการสร้างความหมายและแฝงอำนาจในลักษณะใด รวมทั้งทำให้ผู้รับสารสามารถตระหนักถึงกระบวนการสร้างอิทธิพลทางความคิดที่เกิดขึ้นผ่านภาษาและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้าง Soft Power ที่มีบทบาทต่อการสร้างการยอมรับและภาพลักษณ์ของประเทศในระดับสากล สื่อมวลชนนับเป็นกลไกสำคัญในการเผยแพร่และผลิตซ้ำความหมายทางสังคมผ่านกระบวนการสื่อสาร โดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์ที่มีศักยภาพในการเข้าถึงผู้ชมจำนวนมากและมีอิทธิพลต่อการรับรู้ ค่านิยม และอัตลักษณ์ทางสังคม ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาถึงอำนาจแฝงของภาษาและวัฒนธรรมในสื่อทางสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ในฐานะสื่อสาธารณะที่มีบทบาทในการนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสังคม ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของชาติ โดยได้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงจากรายการที่ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส จำนวนทั้งสิ้น 23 เรื่อง แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) ประเภทรายการละคร จำนวน 6 เรื่อง ได้แก่ หน้ากาก จากเจ้าพระยาสู่อิรวดี โหมโรง ผัดไทยสูตรลับลิขิตฝัน เภรีระบัดชัย และปลายจวัก 2) ประเภทสารคดี จำนวน 14 เรื่อง ได้แก่ ร่วมรากเดียวกัน The Bond คีตามาลัยเทิดไท้พระพันปี จากรากสู่เรา ซีรีส์วิถีคน ภาคภูมิไทย สีสันมหรสพ ไทยศิลป์ เมล็ดข้าวเล่าเรื่อง วัฒนธรรมกินได้ หอมกลิ่นสยาม ฝากไว้ในผืนดิน ศิลป์สะท้อน เรื่องเล่ารัตนโกสินทร์ และอยุธยาที่ไม่รู้จัก และ 3) ประเภทรายการเด็กและเยาวชน จำนวน 3 รายการ ได้แก่ ขนมไทยอะไรเอ่ย The Diary บันทึกประวัติศาสตร์ชาติไทยกับสถาบันพระมหากษัตริย์ และหม้อข้าวหม้อแกง โดยใช้แนวคิดอำนาจแฝง (Soft Power) ของ Nye, J. S. อธิบายว่าอำนาจสามารถเกิดขึ้นได้ผ่านแรงดึงดูดทางวัฒนธรรม คุณค่า และภาพลักษณ์ โดยไม่จำเป็นต้องใช้การบังคับหรือใช้กำลังโดยตรง (Nye, J. S., 2004) เช่นเดียวกับแนวคิดเรื่องวาทกรรมและอำนาจของ Michel Foucault มองว่าอำนาจทำงานผ่านการผลิตความรู้และการสร้างความหมายที่กำหนดกรอบการรับรู้ของสังคม ส่งผลให้ผู้คนยอมรับ

แนวคิดหรือคุณค่า ในฐานะความจริง ทางสังคม (Foucault, M., 1978) มาเป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์เพื่อศึกษาว่าภาษาและวัฒนธรรม ที่ปรากฏในสื่อทางสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสมีการสร้างและถ่ายทอดอำนาจแฝงในลักษณะใด รวมทั้งเพื่อวิเคราะห์กระบวนการทางภาษาและวัฒนธรรมที่ใช้ในการประกอบสร้างอำนาจ ผลจากการศึกษาครั้งนี้คาดว่าจะช่วยให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะของอำนาจแฝงที่ปรากฏผ่านภาษาและวัฒนธรรมไทยในสื่อมวลชน ตลอดจนทำให้เห็นถึงกระบวนการสร้างอำนาจในรูปแบบที่ไม่ได้อาศัยการบังคับ หากแต่เกิดจากการสร้างความหมาย ค่านิยม และการยอมรับโดยสมัครใจของผู้รับสาร ซึ่งสะท้อนลักษณะของอำนาจในสังคมที่ดำรงอยู่ผ่านกระบวนการสร้างความหมายและการยอมรับของผู้รับสาร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาอำนาจแฝงของภาษาและวัฒนธรรมที่ปรากฏในสื่อทางสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส
2. เพื่อศึกษากระบวนการทางวาทกรรมในการสร้างอำนาจแฝงที่ปรากฏในสื่อทางสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Data) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และดำเนินการวิจัย 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. เก็บรวบรวมข้อมูลจากรายการทางสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส โดยใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง คัดเลือกรายการที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับภาษา วัฒนธรรม อัตลักษณ์ และคุณค่าทางสังคมของไทย จำนวน 23 รายการ

2. เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย และแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับวาทกรรม การวิเคราะห์สื่อและอำนาจแฝง (Soft Power) เพื่อใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์และตีความข้อมูล

3. ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงเดือนมกราคม พ.ศ. 2566 ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2567

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้กรอบการวิเคราะห์วาทกรรมที่ประยุกต์จากแนวคิดอำนาจแฝงและแนวคิดวาทกรรม เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ข้อมูลจากสื่อโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาร่วมกับการตีความเชิงวาทกรรม 3 ด้าน ได้แก่ 1) การคัดเลือกและจัดวางเนื้อหา 2) การสร้างภาพแทน และ 3) การสร้างความหมายผ่านภาษาและสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม ทั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบข้อมูล โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากตัวบทสื่อ เอกสารทางวิชาการและกรอบแนวคิดที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 3 การนำเสนอข้อมูล

ดำเนินการนำเสนอผลการวิเคราะห์อำนาจแฝงของภาษาและวัฒนธรรม รวมทั้งกระบวนการทางวาทกรรมในการสร้างอำนาจแฝงที่ปรากฏในสื่อทางสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

1. อำนาจแฝงของภาษาและวัฒนธรรมที่ปรากฏในสื่อของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส

จากการวิเคราะห์สื่อของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส พบว่า สื่อมุ่งประกอบสร้างอำนาจแฝงผ่านการตอกย้ำคุณค่าหลักของสังคมไทย ได้แก่ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ โดยถ่ายทอดผ่านเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิต ซึ่งมีส่วนในการสร้างความรู้สึกร่วมและอัตลักษณ์ของสังคมไทย ก่อให้เกิดพลังทางวัฒนธรรมผ่านการใช้ภาษาและสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในการสร้างความรู้ ความคิด ความเชื่อ และอุดมการณ์ อันนำไปสู่การยอมรับและการผลิตซ้ำคุณค่าทางสังคมในประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1.1 ประเด็นที่หนึ่ง อำนาจแฝงผ่านการสร้างความหมายเรื่อง “ชาติ” คือ การนำเสนอชุดความหมายเกี่ยวกับชุมชนจินตกรรมที่ถูกผลิตสร้างขึ้นมาเพื่อสร้างจิตสำนึกร่วมกันของผู้คนที่แตกต่างกันให้รู้สึกเป็นพวกพ้องเดียวกัน มุ่งเน้นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของผู้คนในฐานะสมาชิกของสังคม ปรากฏผ่านการสื่อสารที่สะท้อนประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม วิถีชีวิต ค่านิยม และอัตลักษณ์ร่วมของสังคม ทั้งในมิติของความรักชาติ การยกย่องบุคคล หรือเหตุการณ์สำคัญ ตลอดจนการธำรงรักษาภูมิปัญญาและแนวปฏิบัติทางวัฒนธรรม สะท้อนคุณค่าและอุดมการณ์เกี่ยวกับความเป็นชาติ

ตัวอย่างที่ 1 ละครเรื่อง จากเจ้าพระยาสู่อิรวดี เป็นละครโทรทัศน์อิงประวัติศาสตร์นำเสนอเรื่องราวของ “นุชนาฏ (ปิ่น)” หญิงสาวชาวไทยผู้เดินทางไปศึกษาการทำอาหารในประเทศพม่า ระหว่างการใช้ชีวิตอยู่ที่นั่น เธอประสบเหตุการณ์เหนือจริงคล้ายความฝัน หรือ การย้อนเวลากลับไปสู่ช่วงที่คนกรุงศรีอยุธยาถูกกวาดต้อนไปยังพม่า ในช่วงเวลาดังกล่าว การร่ายรำของปิ่นได้ไปสะดุดตา “หม่องสะ” หรือ “สะสะ” ผู้เป็นกวี จนนำไปสู่เหตุการณ์สำคัญ คือ หม่องสะได้กราบทูลขออนุญาตแปลบทละครเรื่องอิเหนา ซึ่งประพันธ์โดย เจ้าฟ้ากุณฑล และ เจ้าฟ้ามงกุฎ แต่เจ้าฟ้ากุณฑลไม่ทรงอนุญาต ดังปรากฏ ในเหตุการณ์ตอนที่ 4 กล่าวว่า

หม่องสะ “หม่อมฉันอยากขอแปลบทละครนี้เป็นภาษาพม่า...” (นาทีที่ 27.02)

เจ้าฟ้ากุณฑล “การแสดงของอยุธยานั้นเป็นของชั้นสูง... ถึงแม้ว่ากรุงศรีอยุธยาจะสิ้นไปแล้ว ก็ไม่ได้หมายความว่า ศิลปะของกรุงศรีอยุธยาจะต้องเป็นของใคร” (นาทีที่ 28.15)

จากบทสนทนาพบเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างกรุงศรีอยุธยากับพม่าที่สื่อให้เห็นว่าแม้กรุงศรีอยุธยาจะล่มสลายแต่ศิลปะและวัฒนธรรมยังคงเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าและควรได้รับการรักษาไว้ การใช้ภาษาที่ยกย่องและแสดงความเป็นเจ้าของทางวัฒนธรรมได้ทำหน้าที่สร้างเส้นแบ่งระหว่าง “เรา” กับ “ผู้อื่น” และกำหนดสถานะของศิลปะว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าเฉพาะกลุ่ม นอกจากนี้ ยังแสดงให้เห็นถึงการต่อรองความหมายทางวัฒนธรรมระหว่างตัวละครสองฝ่าย คือ ฝ่ายที่มองศิลปะเป็นมรดกของชาติที่ต้องรักษารูปแบบเดิม (เจ้าฟ้ากุณฑล ฝ่ายอโยธยา) กับฝ่ายที่มีความพยายามในการจะแปลและปรับบทละคร ให้เข้ากับบริบทใหม่ คือ (หม่องสะ สะสะ ฝ่ายพม่า) ถือเป็นการขัดขืนต่ออำนาจทางภาษาและวัฒนธรรมแบบเดิม ความขัดแย้งนี้สะท้อนแนวคิดเรื่องความเป็นเจ้าของทางวัฒนธรรม และการปกป้องอัตลักษณ์ ของชาติ ความเป็นชาติเป็นสิ่งที่ต้องได้รับการปกป้องและรักษาไว้ ผู้ที่เข้าใจวัฒนธรรมอย่างแท้จริงเท่านั้นจึงมีสิทธิ์ตีความหรือถ่ายทอด

ตัวอย่างที่ 2 รายการขนมไทยอะไรเอ่ย เป็นรายการเรียนรู้วิถีชีวิตและอาหารไทยในท้องถิ่นอาทิ การนำเสนอ “ขนมโบราณ” ตอน ขนมเสน่ห์จันทร์ กล่าวถึง ขนมที่ถือกำเนิดในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ณ เมืองลพบุรี ความว่า

“...สมเด็จพระนารายณ์มหาราชเป็นพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา มีบทบาทเด่นชัดในด้านการสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจ และสังคมแก่บ้านเมือง โดยมีการติดต่อและเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศ ...รับวิทยาการทางด้านต่าง ๆ จากต่างชาติเข้ามา...” (นาทีที่ 4.42 น.)

การใช้ “ขนมไทย” เป็นสื่อกลางในการเล่าเรื่องประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในช่วงสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ภายใต้บริบทความรุ่งเรืองของกรุงศรีอยุธยา มีการใช้ภาษาที่ยกย่อง และสร้างภาพความรุ่งเรืองในอดีตว่าเป็นช่วงเวลาแห่งความเจริญทางอารยธรรม ทั้งยังเชื่อมโยงความภูมิใจ ทางประวัติศาสตร์เข้ากับวัฒนธรรมอาหาร อย่างเช่น ขนมไทยเป็นผลผลิตของยุคสมัยที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนกับต่างชาติ การเชื่อมโยงอาหารกับศิลปะ วรรณกรรม และวิถีชีวิตของผู้คน ซึ่งทำให้ขนมไทยเป็นสัญลักษณ์ของความรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา กล่าวได้ว่า “ชาติ” ถูกสร้างความหมายผ่านกระบวนการนำเสนอประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นในฐานะรากฐานของอัตลักษณ์ไทย โดยใช้กลวิธีทางภาษาในการกล่าวยกย่อง การเล่าเรื่องเรื่องประวัติศาสตร์ และการเชื่อมโยงมรดก ทางวัฒนธรรมกับความภาคภูมิใจ เพื่อทำให้ศิลปะ อาหาร ประเพณี และเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์กลายเป็นสัญลักษณ์แทนความเป็นชาติ

1.2 ประเด็นที่สอง อำนาจแฝงผ่านการสร้างความหมายเรื่อง “ศาสนา” คือ การนำเสนอชุดความหมายจึงเชื่อมโยงความเชื่อ ความศรัทธา และหลักคำสอนทางศาสนาเข้ากับวิถีชีวิตและคุณค่าทางสังคม จากการวิเคราะห์ พบว่า มีการนำเสนอศาสนาในฐานะศูนย์กลางทางจิตใจและวัฒนธรรมของสังคมผ่านการยกย่องความศรัทธา การเชื่อมโยงศาสนากับวิถีชีวิตของผู้คน และการเน้นบทบาทของศาสนาในการหล่อหลอมคุณธรรมและจริยธรรมของสังคม ดังนี้

ตัวอย่างที่ 1 ละครเรื่อง เภรีระบัดชัย กล่าวถึง “พระสิทธา” พระภิกษุหนุ่มแห่งวัดก่องคำ ผู้ริเริ่มจัดตั้งกลุ่มเยาวชนเพื่อสืบสานศิลปะการตีกลองสะบัดชัยให้คงอยู่ในชุมชน แต่ต้องเผชิญกับข่าวลือและการใส่ร้ายจากหนานสิงห์ซึ่งมีความอิจฉาริษยา จนทำให้ชาวบ้านเกิดความเข้าใจผิดและความขัดแย้งระหว่างกลุ่มเยาวชน ภายหลังเกิดเหตุการณ์ทะเลาะวิวาทและเพลิงไหม้ศาลาเก็บกลอง พระสิทธาได้แสดงความเสียสละเข้าช่วยเหลือจนความจริงปรากฏว่าไม่ได้กระทำความผิด หนานสิงห์จึงยอมรับผิดและขอขมา ส่งผลให้ชาวบ้านกลับมาปรองดองกันอีกครั้ง และร่วมมือกันอนุรักษ์การตีกลองสะบัดชัยด้วยความสามัคคีและความเข้าใจร่วมกันในคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชน ดังบทสนทนาที่กล่าวว่า

หนานสิงห์ (ร้องไห้...พนมมือ) ผมมันคนหยาบ ผมคนบาปหนา ผมเป็นคนผิด พระสิทธาไม่เคยทำผิดอะไรเลยครับ ผมใส่ร้ายท่าน ผมทำผิดกับท่านสารพัด แต่ท่านก็ยังช่วยชีวิตผม ผมมันคนเลวครับท่าน ตกนรกกี่ร้อยกี่พันขุม ก็ใช้กรรมไม่หมดครับ (กราบ) (นาทีที่ 48.40 น.)

พระสิทธา กลองที่ดี ไม่ได้ตีให้เสียงมันดัง แต่ตีเพื่อให้เกิดกิเลสมันหนีห่าง วันนี้หนานสิงห์รู้แล้วใช่ไหม (นาทีที่ 50.19 น.)

จากการเนื้อหา พบว่า การนำเสนอศาสนาในฐานะศูนย์กลางทางจิตใจและศีลธรรมของชุมชน ตัวละครพระภิกษุมีบทบาทในการสืบสานศิลปวัฒนธรรม พร้อมกับการทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยความขัดแย้งและนำพาชุมชนไปสู่ความปรองดอง มีการใช้ภาษาที่สะท้อนแนวคิดทางศีลธรรมและการสำนึกผิด เป็นภาษาที่อิงความหมายทางพุทธศาสนาตามแนวคิดเรื่องบาป บุญ กิเลส และการชดใช้กรรม เพื่ออธิบายพฤติกรรมของตัวละครที่รับรู้ว่าการยอมรับผิด การให้อภัย และการละวางกิเลสเป็นคุณค่าที่พึงยึดถือ การนำเสนอทำให้ศาสนาถูกสร้างความหมายให้เป็นระบบคุณค่าที่กำกับพฤติกรรมของผู้คนในสังคม ให้อภัยและการสำนึกผิดในฐานะคุณค่าที่พึงปฏิบัติ

ตัวอย่างที่ 2 สารคดีเรื่อง ภาคภูมิไทย นำเสนออัตลักษณ์ความเป็นไทย ภูมิปัญญาของบรรพชน วิถีชีวิตของชุมชน และความหลากหลายทางวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น โดยมุ่งสะท้อนและปลูกฝังความภาคภูมิใจในรากเหง้าและคุณค่าความเป็นไทย อาทิ การนำเสนอเรื่อง “วัด” ในตอน วัดไทย พุทธศิลป์ระดับโลก ซึ่งกล่าวถึงความงดงามของพุทธศิลป์ไทยที่สะท้อนทั้งความศรัทธาทางศาสนา ความละเอียดอ่อนทางช่างศิลป์และภูมิปัญญาที่สืบทอดจากอดีตสู่ปัจจุบัน ความว่า

“...ด้วยเมืองไทยเป็นเมืองแห่งรสพระธรรม...วัดได้กลายเป็นสมบัติของชุมชนที่ทุกคนต่างตั้งใจจะบำรุงรักษา...เป็นสัญลักษณ์ของพลังศรัทธาที่กล่อมเกลาให้ศาสนิกชนไทยตั้งมั่นอยู่ในศิลป์ในธรรม วัดเป็นสัญลักษณ์ของศาสนสถานที่เชื่อมโยงให้ผู้คนได้มาปฏิบัติธรรม...ตั้งแต่วันที่ลืมตาดูโลกจนถึงวันสุดท้ายของชีวิต...ความงามของวัดไทยที่เหนือกว่าทุกศาสตร์งานศิลป์ทั้งปวง คือ ความงามที่เกิดจากรสพระธรรม...” (นาทีที่ 43.50)

จากเนื้อหา พบว่า “วัด” เป็นศูนย์กลางทางศาสนาและวัฒนธรรมของสังคมไทย โดยเชื่อมโยงวัดเข้ากับความศรัทธาทางพุทธศาสนา วิถีชีวิตของผู้คน และการสืบทอดภูมิปัญญาทางศิลปกรรม วัดเป็นพื้นที่ทางจิตวิญญาณและสัญลักษณ์ของความดีงาม การใช้ถ้อยคำยกย่องและให้คุณค่าทำหน้าที่สร้างภาพแทนเชิงบวกของวัดและศาสนา ทำให้วัดเป็นสิ่งสูงส่ง ควรเคารพ และควรอนุรักษ์ วัดจึงเป็นศูนย์กลางของชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นพื้นที่ปฏิบัติธรรมและหล่อหลอมจิตใจ และเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งเป็นอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของสังคมไทย ส่งผลให้รับรู้ว่าศาสนามีคุณค่าที่ช่วยหล่อหลอมจริยธรรม ความสงบ และระเบียบทางสังคม ที่สะท้อนการทำงานของอำนาจแฝงผ่านภาษาและการสร้างความหมายเชิงวัฒนธรรม

1.3 ประเด็นที่สาม อำนาจแฝงผ่านการสร้างความหมายเรื่อง “พระมหากษัตริย์” คือ การนำเสนอชุดความหมายเชื่อมโยงบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์กับประวัติศาสตร์ชาติ ความมั่นคง และคุณค่าทางวัฒนธรรม โดยการยกย่องพระราชกรณียกิจ พระปรีชาสามารถ และบทบาทในการสร้างความเจริญ หรือความเป็นปึกแผ่น จากการศึกษาพบว่า มีการนำเสนอพระมหากษัตริย์ในฐานะศูนย์รวมทางจิตใจ ยึดเหนี่ยวจิตวิญญาณและสัญลักษณ์ของความมั่นคงของชาติ ดังนี้

ตัวอย่างที่ 1 ละครเรื่อง ปลายจวัก นำเสนอความผูกพันของสถาบันพระมหากษัตริย์ในสมัยรัชกาลที่ 5 กับอาหารไทยโบราณ อาทิ ในตอนที่ 24 ชีวิตต้องเดินต่อไป กล่าวถึง พระอาการประชวรของพระมหากษัตริย์ทรงทวีความรุนแรง ส่งผลให้ห้องเครื่องต้องคัดสรรวัตถุดิบและปรุงพระกระยาหารรสอ่อนเพื่อบำรุงพระวรกายอย่างเหมาะสม ความว่า

คุณกรุ่น ทูลกระหม่อมแก้ว ทรงทิ้งข้าพระพุทธเจ้าไปแล้ว ต่อนี้ไปลูกจะอยู่อย่างไร จะมีชีวิตเพื่ออะไรเพคะ (นาทีที่ 38.36 น.)

พระภรรยาเจ้า (มเหสี) คนอื่นจะเศร้าโศกไม่สมประดีอย่างไรก็ได้ แต่คนทำกลับข้าวจะต้องมีสติเสมอ ... เพราะผู้คนก็ยังต้องหิว...ข้าเองก็เป็นลมไปหลายรอบ ต้องกัดฟัน...แม้เวลานี้คนส่วนใหญ่จะกินอะไรไม่ลง แต่เมื่อใดเขาหิวกันขึ้นมา ก็จะต้องมีอาหารให้กิน (นาทีที่ 38.53 น.)

จากเนื้อหาพบบรรยากาศและวิถีชีวิตของผู้คนภายในวัง คือ ห้องเครื่องที่มีการใช้ภาษาที่สะท้อนความเคารพและความผูกพันทางอารมณ์ และการใช้ถ้อยคำราชาศัพท์และภาษาสุภาพต่อพระมหากษัตริย์ การถ่ายทอดความเศร้าโศกของผู้คนทำให้รับรู้ถึงความสำคัญของพระมหากษัตริย์ในฐานะศูนย์รวมทางจิตใจ ดังนั้น การปฏิบัติหน้าที่แม้ในช่วงความสูญเสีย จะต้องมีสติความรับผิดชอบแม้ในภาวะโศกเศร้า

ตัวอย่างที่ 2 สารคดีเรื่อง เรื่องเล่ารัตนโกสินทร์ นำเสนอเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่การสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ ในปีพุทธศักราช 2325 โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ปฐมกษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ได้พัฒนาด้านการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม การสร้างสรรค์งานศิลปกรรม และการเสริมสร้างความมั่นคงของประเทศท่ามกลางบริบทล่าอาณานิคม รวมถึงเหตุการณ์สำคัญ เช่น วิกฤตการณ์ ร.ศ.112 โดยถ่ายทอดเรื่องราวผ่านมิติความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับประชาชน ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการธำรงเอกราชและการพัฒนาประเทศให้มีความมั่นคงสืบเนื่องยาวนานกว่า 235 ปี อาทิ ในตอน ฝ่าฟัน ผองภัยด้วยใจทะนง ได้กล่าวถึง ในรัตนโกสินทรศก 112 กองเรือรบฝรั่งเศส จำนวน 2 ลำ ภายใต้การนำของ ม. ปาวี ราชทูตฝรั่งเศสประจำกรุงเทพฯ ได้รุกล้ำเข้ามาในแม่น้ำเจ้าพระยา จนเกิดการปะทะและยิงต่อสู้กับทหารสยามซึ่งประจำการอยู่ ณ ป้อมพระจุลจอมเกล้า บริเวณปากแม่น้ำเจ้าพระยา มีการกล่าวกันว่า รัฐบาลสยามและรัฐบาลฝรั่งเศสได้ตกลงกันไว้ก่อนหน้านั้นว่าจะระงับการนำเรือรบเข้ามา แต่ฝ่ายฝรั่งเศสเพิกเฉยต่อข้อตกลงและนำเรือรบเข้ามาในน่านน้ำสยาม ส่งผลให้เกิดเหตุปะทะ และท้ายที่สุดสยามจำต้องเข้าสู่การเจรจา โดยฝรั่งเศสเรียกร้องให้สยามยกดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงทั้งหมด รวมทั้งชำระค่าปฏิกรรมสงครามเป็นเงิน 3 ล้านฟรังก์ ซึ่งเมื่อเทียบกับมูลค่าในปัจจุบันคิดเป็นประมาณ 25,000 ล้านบาทภายหลังเหตุการณ์ดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินพระราชกรณียกิจด้านการทูตและการปฏิรูปประเทศอย่างรอบคอบ เพื่อคลี่คลายวิกฤตการณ์ รักษาเอกราชของสยาม และปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทการเมืองระหว่างประเทศในยุคนั้นอย่างมีวิสัยทัศน์ ความว่า

“...พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงประชวรหนัก และทรงวิตกกังวลมากในเรื่อง ที่เกี่ยวกับความอยู่รอดของชาติบ้านเมือง จนมีพระราชนิพนธ์บทกลอนบทหนึ่งว่า...

กลัวเป็นทวิราช บ ตรีป้องอยุธยา
เสียเมืองจึงนินทา บ ละเว้น ฤ วางวาย
คิดใดจะเกี่ยงแก้ ก็ บ พบซึ่งเงื่อนสาย
สบหน้ามนุษย์อาย จึงจะอุดแลเลยสูญฯ

...ในที่สุดพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงมีกำลังใจที่จะแก้ไขปัญหาของบ้านเมืองให้ตลอดรอดฝั่งไปให้จงได้” (นาทีที่ 45.23 น.)

จากเนื้อหาเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ได้เชื่อมโยงบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์กับการธำรงเอกราชและความมั่นคงของประเทศ ที่ต้องตัดสินพระราชหฤทัยในการแก้ไขปัญหา ซึ่งสะท้อนภาพของพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้นำที่ต้องแบกรับภาระและความอยู่รอดของชาติ การนำเสนอจึงเน้นบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้ปกป้องประเทศ ใช้ภาษาที่มีลักษณะเชิงยกย่องและเน้นความรับผิดชอบของผู้นำ รวมถึงการอ้างอิงพระราชนิพนธ์ กล่าวได้ว่า สื่อได้นำเสนอ “พระมหากษัตริย์” ให้เป็นศูนย์กลางของประวัติศาสตร์ความมั่นคง และความต่อเนื่องของสังคมไทย ผ่านกลวิธีการเล่าเรื่องและการใช้ภาษายกย่องที่เชื่อมโยงบทบาทของสถาบันกับชีวิตประจำวันของผู้คน การถ่ายทอดบรรยากาศความโศกเศร้าในช่วงเสด็จสวรรคต การเน้นพระราชกรณียกิจด้านการธำรงเอกราชในสารคดีประวัติศาสตร์ เพื่อสื่อถึงการฟื้นฟูธรรมชาติและคุณภาพชีวิตของประชาชน กลไกดังกล่าวสะท้อนและตอกย้ำอุดมการณ์ความจงรักภักดี ความสามัคคี และความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ของชาติ

จากการศึกษาพบว่า อำนาจแฝงผ่านการสร้างความหมายเรื่องชาติ มีการนำเสนอมากที่สุด จำนวน 23 รายการ คิดเป็นร้อยละ 41.07 รองลงมา ได้แก่ อำนาจแฝงด้านพระมหากษัตริย์ จำนวน 19 รายการ คิดเป็นร้อยละ 33.93 และอำนาจแฝงด้านศาสนา จำนวน 14 รายการ คิดเป็นร้อยละ 25 ตามลำดับ

2. กระบวนการทางวาทกรรมในการสร้างอำนาจแฝงที่ปรากฏในสื่อทางสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส

จากการศึกษากระบวนการทางวาทกรรมในการสร้างอำนาจแฝงที่ปรากฏในสื่อทางสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส พบว่า กระบวนการในการคัดเลือกและสร้างภาพแทน หมายถึง กระบวนการประกอบสร้างความเป็นจริงจากการนำสิ่งที่อาจมีอยู่จริงหรือไม่ก็ได้มาประกอบสร้างขึ้น คัดสรร จัดวาง และถ่ายทอดฉากเหตุการณ์ บุคคล และมุมมองบางประการขึ้นมาเพื่อสร้างภาพความหมายเกี่ยวกับสังคมในลักษณะหนึ่ง ซึ่งมีผลต่อการกำหนดกรอบการรับรู้ ทัศนคติ และค่านิยมของผู้ชม ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

ประเด็นที่หนึ่ง การคัดเลือกและจัดวางเนื้อหา พบว่า มีการคัดเลือกฉาก ได้แก่ ฉากที่เชื่อมโยงกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ฉากที่แสดงอัตลักษณ์วัฒนธรรมไทย ฉากที่สื่อสารคุณค่าหลักของสังคม และฉากที่ตัวละครแสดงบทบาทเชิงอุดมการณ์ ตัวอย่างเช่น เรื่อง โหมโรง ปรากฏฉากสำคัญ 3 ฉาก ได้แก่ ฉากอัมพวา ฉากในราชสำนัก และฉากในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ผ่านตัวละครชื่อว่า “ศร” ตั้งแต่วัยเยาว์จนถึงบั้นปลายชีวิต ฉากอัมพวาสะท้อนสังคมไทยที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมดนตรีผ่านครอบครัว โดยศรได้รับการสอน การตีระนาดเอกจากครูสินผู้เป็นบิดา เมื่อศรเข้าสู่ราชสำนัก ดนตรีไทยถูกนำเสนอในฐานะศิลปะชั้นสูงที่ได้รับการอุปถัมภ์จาก สถาบันหลักของชาติ และฉากในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ภายใต้นโยบายรัฐนิยมที่มุ่งปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมให้ทันสมัย ทำให้ดนตรีไทยถูกจำกัดบทบาท สะท้อนความตึงเครียดระหว่างอำนาจรัฐกับการธำรงมรดกทางวัฒนธรรม ฉากดังกล่าวได้ทำหน้าที่ประกอบสร้างภาพแทนของสังคมไทย ในฐานะสังคมที่ยึดมั่นในจารีต ให้ความสำคัญกับครูอาจารย์ และศิลปวัฒนธรรม พร้อมทั้งธำรงมรดกทางวัฒนธรรมท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและอุดมการณ์ของรัฐ

นอกจากนี้ ละครเรื่อง ปลายจวัก ปรากฏฉาก 2 ฉาก ได้แก่ ฉากเรือนคุณหลวงพิชัยธานี ณ คลอง อัมพวา และฉากในพระราชวัง ภายใต้บริบทสังคมสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทั้งสองพื้นที่ทำหน้าที่คัดเลือกและสร้างภาพแทนของสังคมไทยผ่านอาหารในฐานะพื้นที่ของอำนาจ บทบาททางเพศ และความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้น กล่าวคือ ฉากเรือนที่อัมพวาสะท้อนสังคมครอบครัวชนชั้นขุนนางที่มีโครงสร้างอำนาจแบบชายเป็นใหญ่

การนำนางทองสำลีจากนครศรีธรรมราชมาเป็นอนุภรรยาก่อให้เกิดการแข่งขันในครัวระหว่างคุณช้อย (ภรรยาเอก) ผู้เชี่ยวชาญอาหารชาววังกับทองสำลีผู้ถนัดรสจัดแบบปักษ์ใต้ ส่งผลให้ “ครัว” เป็นพื้นที่ต่อรองสถานะ บทบาท และศักดิ์ศรีของสตรี การนำเสนอความแตกต่างระหว่างตำรับชาววังกับรสชาติพื้นถิ่นจึงสร้างภาพแทนของสังคมไทยในฐานะสังคมที่มีลำดับชั้นทางวัฒนธรรม ขณะเดียวกันก็สะท้อนความหลากหลายทางภูมิภาค ต่อมาเมื่ออ่อน (บุตรสาวภรรยาเอก) และวาด (บุตรสาวอนุภรรยา) ก้าวเข้าสู่พระราชฐาน ฉากในพระราชวังทำหน้าที่สร้างภาพแทนของสังคมที่มีระเบียบแบบแผน เคร่งครัดในมารยาท และเชื่อมโยงวัฒนธรรมอาหารเข้ากับสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งถือเป็นกระบวนการทางวาทกรรมที่ใช้การคัดสรรและจัดวางภาพแทนของสังคมไทยที่เน้นจารีต วัฒนธรรม และลำดับชั้นทางสังคม ส่งผลให้คุณค่าเหล่านี้ถูกทำให้ดูเป็นความจริงตามธรรมชาติ ซึ่งมีส่วนในการธำรงอุดมการณ์และโครงสร้างอำนาจของสังคมไทย

ประเด็นที่สอง การสร้างภาพแทน พบว่า ละคร จำนวน 5 เรื่อง มีการคัดเลือกตัวละครให้มีบทบาทเชื่อมโยงกับมรดกทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ หรืออัตลักษณ์ของสังคมไทย เป็นตัวแทนเชิงสัญลักษณ์ของคุณค่าและอุดมการณ์ทางสังคม เช่น การอนุรักษ์วัฒนธรรม ความกตัญญูต่อครอบครัว การสืบทอด ภูมิปัญญา และความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของชาติ ตัวอย่างเช่น ละครเรื่อง โหมโรง ละคร “ศร” หรือ หลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ในฐานะยอดนักระนาดที่มีความมุ่งมั่นในการฝึกฝน และนักอนุรักษ์ดนตรีไทย ท่ามกลางกระแสอิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตก ศรทำหน้าที่เป็นภาพแทนศิลปิน ผู้พิทักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ฉะนั้นการแข่งขันและการดวลระนาดกับ “ขุนอิน” จึงเป็นการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ระหว่างการธำรงดนตรีไทยกับกระแสความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในยุคสมัยใหม่ การนำเสนอตัวละครศรจึงเป็นกระบวนการทางวาทกรรมที่ช่วยสร้างภาพแทนของสังคมไทยในฐานะสังคมที่ให้คุณค่ากับศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิม และยกย่องบทบาทของครูบาอาจารย์และศิลปินผู้สืบทอดมรดกทางดนตรีของชาติ

นอกจากนี้ สารคดี จำนวน 14 เรื่อง มีการคัดเลือกบุคคลที่มีความรู้ทางวิชาการจากนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญ และมีความรู้เชิงวิชาชีพจากผู้ปฏิบัติงานจริง เช่น เชฟ ศิลปิน หรือผู้ประกอบอาชีพด้านวัฒนธรรม รวมไปถึงมีความรู้เชิงประสบการณ์จากคนในชุมชน ทำหน้าที่สร้างภาพแทนของสังคมไทยที่มีรากเหง้าทางวัฒนธรรม มีการสืบทอดภูมิปัญญา และมีผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ทำหน้าที่อธิบาย และรับรองคุณค่าขององค์ความรู้นั้น เช่น สารคดีเรื่อง หอมกลิ่นสยาม ตอน สำรับคาว ภูมิปัญญาแห่งรสสยาม มีการคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญด้านอาหารไทย เชฟ นักประวัติศาสตร์ และคนในชุมชน มาร่วมกันอธิบายความหมายของอาหารไทยในฐานะมรดกทางวัฒนธรรม อีกทั้งในรายการเด็กและเยาวชน จำนวน 3 รายการ มีการนำเสนอ “เด็ก” เป็นผู้ดำเนินเรื่องหลัก และเชื่อมโยงการเรียนรู้ร่วมกับบุคคลในชุมชน เช่น ครู ผู้สูงอายุ หรือผู้มีภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้แก่เด็ก ตัวอย่างเช่น รายการขนมไทยอะไรเอ่ย ตอน ขนมปุยฝ้าย โดยเด็ก ๆ ได้เรียนรู้การทอผ้ากับคุณตาคุณยายซึ่งเป็นกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน และการทำขนมปุยฝ้ายกับครูจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชนการคัดเลือกบุคคล ในลักษณะดังกล่าวสะท้อนการสร้างภาพแทนของสังคมไทยในฐานะสังคมที่ให้ความสำคัญกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น และการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเยาวชนกับผู้รู้ในชุมชน

นอกจากนี้ ในการศึกษากระบวนการทางวาทกรรม ยังพบว่า มีการสร้างความหมายผ่านภาษาและสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม คือ กระบวนการใช้ภาษา ถ้อยคำ ภาพ สัญลักษณ์ และเพลง ในการประกอบสร้างความหมายให้มีคุณค่า ชอบธรรม และเป็นธรรมชาติ ผ่านการคัดเลือก จัดวาง และเชื่อมโยงองค์ประกอบเหล่านี้เข้ากับระบบความเชื่อและอุดมการณ์ของสังคม จนก่อให้เกิดความหมายที่มีอำนาจ ซึ่งส่งผลต่อการรับรู้ ทัศนคติ และค่านิยมของผู้ชม ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

ประเด็นที่หนึ่ง ภาษาในการตั้งชื่อเรื่อง ทำหน้าที่เป็นกลไกทางภาษาและสัญลักษณ์ในการประกอบสร้างความหมายเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมไทย เช่น ละครเรื่อง หน้ากาก คำว่า “หน้ากาก” หมายถึง หน้ากากผีตาโขนมีความหมายนัยแฝง หมายถึง การปกปิดอัตลักษณ์หรือความจริง “หน้ากาก” จึงทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ของอัตลักษณ์ไทยที่มีทั้งความงดงามทางวัฒนธรรมและนัยยะเชิงอุดมการณ์ คือ เครื่องหมายแทนความเป็นไทยที่ควรค่าแก่ความภาคภูมิใจและอนุรักษ์ ทั้งนี้ ในละครเรื่อง ปลายจวัก คำว่า “จวัก” เป็นเครื่องมือประกอบอาหารไทยโบราณ ส่วนคำว่า “ปลาย” สื่อถึงความละเอียดอ่อนหรือขั้นตอนสุดท้ายของการปรุงอาหาร ชื่อเรื่องจึงสะท้อนภาพอาหารไทยในฐานะพื้นที่แห่งความประณีตและจารีตทางวัฒนธรรม อีกทั้งการใช้คำโบราณยังช่วยสร้างบรรยากาศของโลกอดีต และทำให้อาหารไทยถูกเชื่อมโยงกับความสง่างามและแบบแผนทางสังคม นอกจากนี้ในรายการสารคดียังมีการตั้งชื่อเรื่องโดยใช้ถ้อยคำและสัญลักษณ์สื่อความหมายเกี่ยวกับชาติ วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ ตัวอย่างเช่น กลุ่มคำว่า “ราก ผืนดิน” ได้แก่ ร่วมรากเดียวกัน The Bond, จากรากสู่เรา และฝากไว้ในผืนดิน คำว่า “ราก” และ “ผืนดิน” เป็นสัญลักษณ์ของความยาวนานทางประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์ สร้างภาพความเป็นชาติที่มีจุดกำเนิดร่วมกัน และเน้นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของสังคม และกลุ่มคำเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ ไทยศิลป์ สีสันมหรสพ ศิลป์สะท้อน และหอมกลิ่นสยาม โดยการใช้คำอย่าง “ศิลป์” “สยาม” และ “มหรสพ” ช่วยสร้างบรรยากาศเชิงสุนทรียะ ทำให้วัฒนธรรมไทยถูกนำเสนอในมิติของความงดงามและคุณค่าทางศิลปะ

ประเด็นที่สอง การใช้สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม หมายถึง การนำองค์ประกอบทางวัฒนธรรม เช่น อาหาร การแต่งกาย ศิลปะและการแสดง รวมถึงประเพณีและพิธีกรรม มาใช้เป็นตัวแทนในการสื่อความหมาย เพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ ค่านิยม ความเชื่อ และวิถีชีวิตของสังคมหรือกลุ่มวัฒนธรรม ได้แก่ “อาหาร” ดำรงอยู่ในฐานะสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ ความเชื่อ ค่านิยม และวิถีชีวิตของสังคม ตัวอย่างเช่น “อาหารในฐานะสัญลักษณ์รวมชาติ” ในละครเรื่อง ผัดไทย สูตรลับลิขิตฝัน “ผัดไทย” ถูกนำเสนอให้มีความหมายมากกว่าอาหารจานหนึ่ง แต่ถูกประกอบสร้างให้เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นชาติที่เชื่อมโยงกับนโยบายรัฐในสมัยรัฐบาลของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งมีการรณรงค์ให้ประชาชนบริโภคก๋วยเตี๋ยวแทนข้าวในช่วงภาวะข้าวยากหมากแพง ส่งผลให้ผัดไทยถูกทำให้เป็นผลผลิตของนโยบายสร้างชาติ และกลายเป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรมที่ช่วยสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประชาชน นอกจากนี้ ผัดไทยยังสะท้อนการปรับตัวร่วมกันของสังคมผ่านการประยุกต์วัตถุดิบตามสภาพเศรษฐกิจและข้อจำกัดในช่วงสงคราม จนกลายเป็นประสบการณ์ร่วมทางวัฒนธรรมของคนทั้งประเทศ และละครเรื่อง ปลายจวัก นำเสนออาหารจากหลากหลายภูมิภาค เช่น ยำทวาย ข้าวยำ แกงเหลืองหมี่กรอบ และคั่วกลิ้ง ในฐานะ “อาหารไทย” ภายใต้บริบทเดียวกัน ส่งผลให้อาหารท้องถิ่นถูกหลอมรวมและยกระดับเป็นอาหารของชาติ โดยเฉพาะเมื่อถูกจัดวางในบริบทของราชสำนักหรือศูนย์กลางอำนาจ ความแตกต่างทางภูมิภาค

จึงถูกนำเสนอในลักษณะของการผสมผสานมากกว่าความขัดแย้ง อาหารจึงทำหน้าที่สร้างจินตภาพของชาติที่เชื่อมโยงผู้คนจากภูมิภาคต่าง ๆ ให้รู้สึกเป็นสมาชิกของชุมชนเดียวกัน และอาหารในฐานะสัญลักษณ์ของภูมิปัญญาและศักดิ์ศรี การนำเสนออาหารในสารคดีเรื่อง ภาคภูมิไทย ผ่านถ้อยคำเกริ่นนำ เช่น “ไม่มีซุปไหนในโลกที่รวมทุกรสได้เท่าต้มยำกุ้ง” (ตอน “ต้มยำกุ้ง” Hot & Sour Thai soup อันโด่งดัง) หรือ “รสเผ็ดร้อน หอมมัน คือ ภูมิปัญญาอันดับหนึ่งของโลก” (ตอน “มัสมั่น” แกงแก้วตา หอมยี่หร่าในครัวโลก) สะท้อนการใช้ภาษายกย่องในระดับสูง เพื่อสถาปนาให้อาหารไทยมีสถานะโดดเด่นเหนืออาหารชาติอื่นในเชิงคุณค่า เป็นวาทกรรมเปรียบเทียบที่จัดวาง “อาหารไทย” ไว้ในตำแหน่งสูงในลำดับคุณค่าระดับโลก การใช้ถ้อยคำอย่าง “ไม่มี...เท่า” และ “อันดับหนึ่งของโลก” ช่วยสร้างน้ำหนักในการยืนยันให้ข้อความดูเสมือนข้อเท็จจริง และทำหน้าที่สร้างอำนาจเชิงสัญลักษณ์ให้กับชาติผ่านมิติของรสชาติและภูมิปัญญาการปรุงอาหาร นอกจากนี้ การเชื่อมโยงรสชาติของอาหารเข้ากับคำว่า “ภูมิปัญญา” ยังช่วยยกระดับอาหารให้เป็นตัวแทนขององค์ความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ และศักดิ์ศรีทางวัฒนธรรมของสังคมไทย กล่าวได้ว่า การยกย่องความเป็นเลิศของอาหารไทยในระดับสากลเป็นกระบวนการสถาปนาอัตลักษณ์ชาติผ่านวาทกรรมที่ทำให้อาหารไทยกลายเป็นสัญลักษณ์ของภูมิปัญญาและศักดิ์ศรีของชาติ ทั้งนี้ “การแต่งกาย” ทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สื่อความหมายเกี่ยวกับอัตลักษณ์ความเป็นชาติผ่านรูปแบบเครื่องแต่งกาย ลวดลายผ้า และวิธีการสวมใส่ ตัวอย่างเช่น ละครเรื่อง จากเจ้าพระยาสู่อิรวดี นำเสนอการแต่งกายย้อนยุค คือ โจงกระเบน ผ้าซิ่นลายทอพื้นเมือง การห่มสไบ และการเกล้าผม สร้างความสมจริงทางประวัติศาสตร์ในบริบทการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 พ.ศ. 2310 พร้อมทั้งสะท้อนรากเหง้าวัฒนธรรม ภูมิปัญญาหัตถศิลป์ และวิถีชีวิตแบบจารีต ภายใต้บริบทการกวาดต้อนผู้คนหลังการเสียกรุง เครื่องแต่งกายยังกลายเป็นสัญลักษณ์ของการพลัดถิ่นและการธำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม แม้อยู่ท่ามกลางความพ่ายแพ้ทางการเมือง

ประเด็นที่สาม ศิลปะและการแสดง ทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สื่อความหมายเกี่ยวกับอัตลักษณ์ความเป็นชาติผ่านรูปแบบการสร้างสรรค์ทางศิลป์ ทักษะการแสดง และสุนทรียภาพ อาทิ งานหัตถศิลป์ ศิลปะการต่อสู้ หรือการแสดงพื้นบ้าน ซึ่งล้วนสะท้อนค่านิยม ความเชื่อ และวิถีชีวิตของสังคมไทย สัญลักษณ์เหล่านี้มักจะได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดข้อมูลและแสดงความหมายในวัฒนธรรม ตัวอย่างเช่น สารคดี ไทยศิลป์ ตอน ศิลปะการแกะสลักผักผลไม้ นำเสนอในฐานะงานประณีตศิลป์ที่สะท้อนภูมิปัญญาและสุนทรียภาพทางวัฒนธรรมของสังคมไทย โดยการใช้ถ้อยคำ “ความงามที่ไม่จีรังยั่งยืนแต่คงอยู่ในใจ” เป็นการยกระดับงานฝีมือของช่างสู่คุณค่าทางจิตวิญญาณและสุนทรียศาสตร์ พร้อมทั้งประกอบสร้างให้ศิลปะแกะสลักผักผลไม้เป็นสัญลักษณ์ของความประณีตและความงามแบบไทย ถูกยอมรับในฐานะอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่การธำรงรักษาและภาคภูมิใจ และประเด็นที่สี่ ประเพณีและพิธีกรรม ทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สื่อความหมายเกี่ยวกับอัตลักษณ์ความเป็นชาติ ซึ่งกระแสความคิดเรื่องการสร้างชาติและอุดมการณ์ชาตินิยมที่ยังคงแฝงฝังอยู่ในกิจกรรมทางประเพณีผ่านรูปแบบความเชื่อ การปฏิบัติทางศาสนา และกิจกรรมทางสังคมของชุมชน ตัวอย่างเช่น รายการสารคดี ไทยศิลป์ ตอน ผีตาโขน เป็นประเพณีพิธีกรรมที่เชื่อมโยงตำนานพระเวสสันดรกับการกำเนิดผีตาโขนเพื่อสร้างความหมายเชิงประวัติศาสตร์และจิตวิญญาณให้แก่พิธีกรรม การรวมประเพณี “สามบุญ” ได้แก่ บุญผะเหวด บุญบั้งไฟ และบุญซำฮะ เข้าเป็นงานบุญหลวง สะท้อนการหลอมรวมความเชื่อหลากหลายให้เป็นระบบประเพณีของชุมชน ขณะเดียวกันการเน้นย้ำว่าเป็นงานที่ “มีหนึ่งเดียวในโลก” ยังทำหน้าที่สร้างอัตลักษณ์

และความภาคภูมิใจให้กับชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ส่วนในรายการสารคดี ซีรีส์วิถีคน ตอน “นางหาบ” นำเสนอวิถีปฏิบัติทางศาสนาของชุมชนบ้านแสงภา วัดศรีโพธิ์ชัยซึ่งเป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณผู้คนในชุมชนเข้าด้วยกัน บทบาทของ “นางหาบ” เป็นสตรีสูงวัยทำหน้าที่รวบรวมอาหารจากชาวบ้านเพื่อนำไปถวายวัด แสดงให้เห็นคุณค่าของวัยวุฒิ ประสบการณ์ และศรัทธาในศาสนา การสืบทอดบทบาทดังกล่าวอย่างต่อเนื่องสะท้อนพลังของความศรัทธาที่หล่อหลอมความสัมพันธ์ของคนในชุมชน กล่าวได้ว่า การนำเสนอประเพณีและพิธีกรรมในสื่อสารคดีดังกล่าวทำหน้าที่ผลิตซ้ำวาทกรรมที่ตอกย้ำคุณค่าของความเชื่อและศรัทธา ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมไทย และเป็นมรดกทางสังคมที่ควรค่าแก่การสืบทอดต่อไป

อภิปรายผล

จากการวิเคราะห์อำนาจแฝง (Soft Power) ของภาษาและวัฒนธรรมที่ปรากฏในสื่อโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ผลการศึกษาพบว่า สื่อโทรทัศน์ไทยพีบีเอสนำเสนออำนาจแฝงผ่านองค์ประกอบสำคัญของสังคมไทย ได้แก่ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ โดยอำนาจแฝงผ่านการสร้างความหมายเรื่องชาติมีการนำเสนอมากที่สุด รองลงมาได้แก่ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ สะท้อนให้เห็นว่าสื่อโทรทัศน์มีบทบาทในการสร้างคุณค่า ความรู้สึกร่วมและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม (เพิ่มพร ณ นคร และณัฏฐ์วัฒน์ ธนพรรณสิน, 2560) สื่อทำหน้าที่เป็นพื้นที่ของการประกอบสร้างความหมายผ่านภาษา ภาพ และสัญลักษณ์ ซึ่งส่งอิทธิพลต่อการรับรู้ ทัศนคติและค่านิยมของผู้ชม โดยเฉพาะการนำเสนอ “ชาติ” ผ่านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น อาหาร ศิลปะและประเพณีไทย จนกลายเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นชาติและคุณค่าที่ควรธำรงรักษา สอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง “ชุมชนจินตนาการ” ที่มองว่าชาติเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นผ่านกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างภาพแทนของ สุกัญญา ศิริสมบูรณ์ชัย ที่อธิบายว่าความหมายทางสังคมเกิดจากการคัดเลือกและจัดวางสิ่งต่าง ๆ ให้ได้รับการยอมรับร่วมกัน (สุกัญญา ศิริสมบูรณ์ชัย, 2562) นอกจากนี้ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ยังถูกนำเสนอในฐานะศูนย์กลางทางจิตใจของสังคมไทย โดยศาสนาสะท้อนบทบาทของศีลธรรมในฐานะ Soft Power ของพุทธศาสนา (พระทองเจริญ อุปสนฺโต, 2567) ขณะที่พระมหากษัตริย์ถูกนำเสนอในฐานะศูนย์รวมความมั่นคงทางจิตใจของประชาชน (กมลชนก นาเจริญ, 2557)

เมื่อพิจารณาภายใต้กรอบแนวคิด Soft Power ยังพบว่า การนำเสนออาหาร ศิลปะพื้นบ้าน ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำหน้าที่เป็นตัวแทนทางวัฒนธรรมที่สร้างแรงดึงดูดและความภาคภูมิใจในสังคม โดยเฉพาะอาหารไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์ ความเชื่อ ค่านิยม และวิถีชีวิตของผู้คน (พิสิทธิ์ ศรีประเสริฐ, 2561) เช่นเดียวกับประเพณีและพิธีกรรมที่สื่อความหมายเกี่ยวกับอัตลักษณ์ความเป็นชาติและอุดมการณ์ชาตินิยม (ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2559) จึงแสดงให้เห็นว่าภาษาและวัฒนธรรมเป็นทรัพยากรสำคัญในการสร้างอำนาจแฝงผ่านการดึงดูดและการปลูกฝังความภาคภูมิใจในความเป็นไทย

ผลการศึกษายังพบว่า การสร้างอำนาจแฝงในสื่อโทรทัศน์ไทยพีบีเอสดำเนินผ่านกระบวนการทางวาทกรรม ได้แก่ การคัดเลือกและจัดวางเนื้อหา การสร้างภาพแทน และการสร้างความหมายผ่านภาษาและสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งทำหน้าที่ผลิตและผลิตซ้ำความหมายเกี่ยวกับชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และอัตลักษณ์ไทย

จนได้รับการยอมรับในฐานะความจริงทางสังคม แสดงให้เห็นว่า อำนาจไม่ได้ดำรงอยู่เพียงในรูปแบบของการควบคุมหรือการบังคับโดยตรง หากแต่ทำงานผ่านกระบวนการผลิตความรู้และความหมายในสังคม (Foucault, M., 1978) กล่าวคือ ภาษาและการเล่าเรื่องในสื่อมีบทบาทในการกำหนดกรอบการรับรู้ของผู้ชมเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และอัตลักษณ์ของชาติ จนทำให้ความหมายบางประการถูกยอมรับในฐานะ “ความจริงทางสังคม” ที่ดูเป็นธรรมชาติ (Fairclough, N., 1989) โดยปรากฏผ่านการคัดเลือกเนื้อหา การใช้ภาษาเชิงยกย่อง การเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ และการใช้สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อกำหนดกรอบการรับรู้ของผู้ชม ขณะเดียวกันการต่อรองและการตีความวัฒนธรรมในสื่อยังสะท้อนการต่อสู้ทางความหมายในสังคม (ศิวัช ศรีโภคางกุล, 2561) นอกจากนี้ ภาษาและสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมยังมีบทบาทในการผลิตซ้ำอุดมการณ์และสร้างความชอบธรรมให้แก่คุณค่าทางสังคม วัฒนธรรมจึงเป็นเครื่องมือในการสร้างอิทธิพลเชิงสัญลักษณ์หรือ Soft Power ที่ส่งผลต่อความคิด ทัศนคติ และค่านิยมของผู้ชม (ประกายกาวิล ศรีจินดา, 2566) ซึ่งสะท้อนบทบาทของสื่อโทรทัศน์ไทยพีบีเอสในฐานะกลไกสำคัญของการสื่อสารวัฒนธรรมและการสร้าง Soft Power ในสังคมไทย

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยพบว่า สื่อทางสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสมีบทบาทในการประกอบสร้างความหมายเกี่ยวกับ “ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์” ในฐานะคุณค่าหลักของสังคมไทย ผ่านการนำเสนอประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น และมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งมีส่วนในการสร้างภาพลักษณ์ของสังคมไทยในฐานะชุมชนวัฒนธรรมที่มีรากเหง้าและความยาวนานทางประวัติศาสตร์ การนำเสนอความหมายดังกล่าวดำเนินผ่านกระบวนการทางวาทกรรม ได้แก่ การคัดเลือกและจัดวางเนื้อหา การสร้างภาพแทน และการสร้างความหมายผ่านภาษาและสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม เช่น อาหาร การแต่งกาย ศิลปะการแสดง และประเพณี เพื่อกำหนดกรอบการรับรู้เกี่ยวกับชาติ วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ไทย กระบวนการดังกล่าวส่งผลให้ภาษา และวัฒนธรรมทำหน้าที่เป็นกลไกในการผลิตและผลิตซ้ำความหมาย ตลอดจนสร้างอำนาจเชิงสัญลักษณ์ ที่นำไปสู่การยอมรับคุณค่าทางสังคมในฐานะ “ความจริงทางสังคม” ซึ่งสะท้อนบทบาทของสื่อสาธารณะในการสร้างอำนาจแฝง (Soft Power) ผ่านการสื่อสารทางวัฒนธรรมและการเสริมสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ความเป็นไทย ข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้ผลิตสื่อควรตระหนักถึงบทบาทในการกำหนดกรอบความคิด ค่านิยม และอัตลักษณ์ของสังคม โดยนำเสนอเนื้อหาอย่างรอบด้าน เปิดพื้นที่ให้กับความหลากหลายทางวัฒนธรรม และใช้ภาษา ภาพ และสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมอย่างมีวิจารณญาณ นอกจากนี้ ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนานโยบายสื่อ การผลิตรายการ การเรียน การสอนด้านสื่อศึกษา และการส่งเสริมอำนาจแฝง (Soft Power) ของประเทศ สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาการรับรู้ของผู้ชม ขยายขอบเขตไปยังสื่อรูปแบบอื่น และใช้การวิจัยแบบผสมหรือการศึกษาเชิงเปรียบเทียบ เพื่อให้เข้าใจกลไกของภาษา วาทกรรม และอำนาจแฝงในบริบทสื่อร่วมสมัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กมลชนก นาเจริญ. (2557). บทบาทของคุณค่าหลักร่วมด้านความจงรักภักดีที่ส่งเสริมจิตวิญญาณในการทำงานของบุคลากรสำนักทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

กรมประชาสัมพันธ์. (2567). Soft Power ไทยอยู่อันดับที่เท่าไหร่ของโลก? เรียกใช้เมื่อ 1 มีนาคม 2567 จาก https://prd.go.th/th/content/category/detail/id/2382/iid/266901

ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2559). ความเป็นชาติไทยในประเพณีอีสานร่วมสมัย: รัฐ ทุน อำนาจ และชาติพันธุ์. วารสารมนุษย์กับสังคม, 1(2), 8-41.

ประกายกาวิล ศรีจินดา. (2566). ละครโทรทัศน์ไทยกับการขับเคลื่อนซอฟต์พาวเวอร์ผ่านวัฒนธรรมมวลชน. วารสารเทคโนโลยีสื่อสารมวลชน มทร.พระนคร, 8(1), 109-122.

พระทองเจริญ อุปสนฺโต. (2567). ซอฟต์เพาเวอร์ของพระพุทธศาสนาที่ส่งอิทธิพลต่อสังคมไทย. วารสารปัญญาและคุณธรรม, 1(2), 1-10.

พิสิทธิ์ ศรีประเสริฐ. (2561). อาหารไทย: การนำเสนออัตลักษณ์ อุดมการณ์ความเป็นไทย และวาทกรรมเชิงอำนาจ. วารสารการสื่อสารมวลชน คณะการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 6(1), 1-35.

เพิ่มพร ณ นคร และณัฏฐ์วัฒน์ ธนพรรณสิน. (2560). การใช้ทฤษฎีบทบาทหน้าที่ของสื่อกับสื่อมวลชน. วารสารการสื่อสารมวลชน, 5(2), 144-163.

ศิวัช ศรีโภคางกุล. (2561). อำนาจและการเมืองของ “ภาษา”. วารสารการบริหารปกครอง, 7(2), 114-137.

สมพงศ์ วิทยศักดิ์พันธุ์. (2564). ภาษาไทยและวัฒนธรรมในวิถีโลกใหม่. เรียกใช้เมื่อ 1 มีนาคม 2567 จาก https://www.youtube.com/watch?v=YpOGiZ6akBc

สุกัญญา ศิริสมบูรณ์ชัย. (2562). ภาพตัวแทนนางเอกในละครโทรทัศน์แนวย้อนเวลา. ใน วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสื่อสารมวลชน. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Fairclough, N. (1989). Language and power. London: Longman.

Foucault, M. (1978). The History of Sexuality: Volume 1: An Introduction. New York: Pantheon Books.

Nye, J. S. (2004). Soft power: The means to success in world politics. New York: PublicAffairs.

บทความวิจัย

แนวทางการใช้การสื่อสารเพื่อการยกระดับมาตรฐานการท่องเที่ยว ระดับท้องถิ่นของอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตามกรอบการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและมาตรฐานสากล*

COMMUNICATION APPROACHES FOR ENHANCING LOCAL TOURISM STANDARDS IN PAI DISTRICT, MAE HONG SON PROVINCE, IN ACCORDANCE WITH THE SUSTAINABLE TOURISM FRAMEWORK AND INTERNATIONAL STANDARDS

อรทัย กาวิ[1*], กมลรัฐ อินทรทัศน์[1], หัสพร ทองแดง[1], กุลธิดา ธรรมวิภัชน์[2]

Oratai Kawi[1*], Kamolrat Intaratat[1], Hassaporn Thongdaeng[1], Kuntida Thamwipat[2]

[1]คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช นนทบุรี ประเทศไทย

[1]School of Communication Arts, Sukhothai Thammathirat Open University, Nonthaburi, Thailand

[2]คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

[2]Faculty of Industrial Education and Technology, King Mongkut's University of Technology Thonburi, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: kawioratai5137@gmail.com

*Tel: 099-442-3444

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) สถานการณ์และลักษณะการสื่อสารด้านการท่องเที่ยว 2) กระบวนการสื่อสารในการบริหารจัดการและยกระดับการท่องเที่ยว 3) ยุทธ์การสื่อสารของภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง และ 4) แนวทางการพัฒนาการสื่อสารเพื่อยกระดับมาตรฐานการท่องเที่ยวของอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอนให้สอดคล้องกับกรอบการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนระดับสากล เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 35 คน จาก 5 กลุ่ม ประกอบด้วย 1) ตัวแทนภาครัฐ 2) ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 3) ตัวแทนภาคเอกชน 4) ตัวแทนผู้นำชุมชน และ 5) ตัวแทนนักท่องเที่ยว เครื่องมือวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง ครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัย โดยผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญก่อนเก็บข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสังเคราะห์เนื้อหาร่วมกับแนวคิดทฤษฎี ผลการวิจัยพบว่า 1) สถานการณ์การสื่อสารด้านการท่องเที่ยวมีความเข้มแข็งด้านการประชาสัมพันธ์ภาพลักษณ์ผ่านสื่อดิจิทัลและการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการผ่านเครือข่ายออนไลน์และการบอกต่อของนักท่องเที่ยว แต่การสื่อสารเชิงนโยบายและการบูรณาการข้อมูลระหว่างหน่วยงานยังขาดเอกภาพ 2) กระบวนการสื่อสารมีลักษณะกระจายตัวตามบทบาทของแต่ละภาคส่วนโดยภาครัฐเน้นนโยบายและโครงสร้างพื้นฐาน ภาคเอกชนเน้นการตลาดและประสบการณ์ท่องเที่ยว ส่วนชุมชนมีบทบาทในการสื่อสารอัตลักษณ์ท้องถิ่น 3) กลยุทธ์การสื่อสาร

* Received 10 June 2026; Revised 1 July 2026; Accepted 18 July 2026

เน้นภาพลักษณ์เมืองท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ วัฒนธรรมร่วมสมัยดึงดูดนักท่องเที่ยว แต่ยังเน้นความสำคัญด้านเศรษฐกิจมากกว่า มาตรฐานการท่องเที่ยวอาเซียน และ 4) ด้านการพัฒนาระบบสื่อสารบูรณาการควรจัดตั้งศูนย์ข้อมูลกลางด้านการท่องเที่ยวเชื่อมรัฐ เอกชนและชุมชน ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยด้านการสื่อสารการท่องเที่ยวที่พบข้อจำกัดเรื่องความลักลั่นระหว่างการตลาดเชิงพาณิชย์กับการสื่อสารเพื่อความยั่งยืน

คำสำคัญ: การสื่อสารเพื่อการท่องเที่ยว, การท่องเที่ยวยั่งยืน, มาตรฐานการท่องเที่ยวสากล, การสื่อสารเชิงเครือข่ายแบบมีส่วนร่วม, การท่องเที่ยวในอำเภอปาย

Abstract

This research aimed to investigate 1) The situation and characteristics of tourism communication. 2) The communication processes in managing and enhancing tourism; 3) The communication strategies of relevant stakeholders and 4) Guidelines for developing communication to elevate tourism standards in Pai District, Mae Hong Son Province, in alignment with international sustainable tourism frameworks. Data was collected through in-depth interviews with a sample of 35 individuals from five groups: 1) Government representatives, 2) Local government representatives, 3) Private sector representatives, 4) Community leaders, and 5) Tourists. The research instrument underwent content validity verification by experts prior to data collection. Data analysis was conducted using content synthesis integrated with relevant theoretical concepts. The findings revealed that 1) Regarding the communication situation, there was robust public relations of destination image via digital media and informal communication through online networks and tourist word-of-mouth however policy communication and inter-agency data integration lacked unity. 2) The communication process was decentralized based on the distinct roles of each sector, with the government focusing on policy and infrastructure, the private sector on marketing and tourist experiences, and the local community on communicating cultural identity. 3) Communication strategies prioritized the image of eco-tourism and contemporary culture to attract visitors, yet primarily emphasized economic aspects over environmental and social dimensions as prescribed by the ASEAN Tourism Standards and 4) Regarding integrated communication system development, a centralized tourism information hub should be established to connect the government, private sector, and local communities. Crucially, the discussion of these findings aligns with previous literature in tourism communication, which consistently highlights a persistent conflict and discrepancy between commercial marketing and communication for sustainability.

Keywords: Tourism Communication, Sustainable Tourism, International Tourism Standards, Participatory Network Communication, Tourism in Pai District

บทนำ

อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีภาพลักษณ์เป็นแหล่งท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม (Niche Market) ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวผู้สนใจธรรมชาติและการท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น งานเคานต์ดาวน์ชนเผ่าและส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ งานประเพณีปอยส่างลอง งานมหกรรมดนตรีเร็กเก้สกา และงานเทศกาลหนังเมืองปาย แม้ปายจะเป็นที่รู้จักในฐานะแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมระดับนานาชาติ แต่การเติบโตของการท่องเที่ยวในช่วงหลายปีที่ผ่านมาได้ผลักดันให้เมืองท่องเที่ยวขนาดเล็กแห่งนี้เปลี่ยนผ่านจากพื้นที่ของนักท่องเที่ยวแบบแบกเป้ (Backpacker) ไปสู่การท่องเที่ยวเชิงมวลชน (Mass Tourism) และการท่องเที่ยวตามกระแสสื่อสังคมออนไลน์ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก่อให้เกิดแรงกดดันต่อระบบนิเวศ เศรษฐกิจท้องถิ่น และโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรม จนสะท้อนภาวะการท่องเที่ยวเกินขีดความสามารถในการรองรับ (Overtourism) ซึ่ง Cohen, E. ได้อธิบายปายว่าเป็น “Backpacker enclave in transition” หรือชุมชนแบ็กแพ็กเกอร์ที่กำลังเปลี่ยนผ่านสู่เมืองท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์และมวลชน (Cohen, E., 2006)

การขยายตัวของการท่องเที่ยวอย่างรวดเร็วได้ทำให้อำเภอปายเปลี่ยนผ่านจากพื้นที่เศรษฐกิจเกษตรกรรมไปสู่เมืองบริการและธุรกิจท่องเที่ยวภายในระยะเวลาไม่ถึงหนึ่งทศวรรษ โดยสื่อสังคมออนไลน์ เช่น Facebook, TikTok และ Instagram ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการกำหนดภาพลักษณ์ของปายในฐานะแหล่งท่องเที่ยวที่เน้นประสบการณ์เชิงไลฟ์สไตล์และการสร้างคอนเทนต์ภาพถ่ายเพื่อเผยแพร่บนสื่อดิจิทัล ปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลให้เกิดพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวบางกลุ่มที่ไม่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของพื้นที่ เช่น การใช้สารเสพติด การขับขี่รถจักรยานยนต์อย่างประมาท รวมถึงการแต่งกายที่ไม่เหมาะสมภายหลังการทำกิจกรรมล่องห่วงยาง ซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้งและความตึงเครียดระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยว ขณะเดียวกันคนในพื้นที่จำนวนหนึ่งเริ่มรู้สึกสูญเสียความเป็นเจ้าของพื้นที่ของตนเองอีกทั้งประเด็นความแตกต่างทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะกรณีนักท่องเที่ยวบางเชื้อชาติ ยังถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางผ่านสื่อออนไลน์ (อนุพันธ์ สถิตย์, 2568) สถานการณ์ดังกล่าวมีลักษณะใกล้เคียงกับปัญหาการท่องเที่ยวเกินขนาด (Overtourism) ที่เกิดขึ้นในประเทศญี่ปุ่นซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน วัฒนธรรมท้องถิ่น และความสัมพันธ์ระหว่างคนในพื้นที่กับนักท่องเที่ยว นอกจากผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมแล้ว การเพิ่มขึ้นของจำนวนนักท่องเที่ยวยังสร้างแรงกดดันต่อสิ่งแวดล้อมของพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านปริมาณขยะและปัญหามลพิษทางอากาศ โดยเฉพาะสถานการณ์ไฟป่าและฝุ่นละออง PM2.5 ที่ทวีความรุนแรงมากขึ้นในปี พ.ศ. 2569 พื้นที่ตำบลเวียงเหนือมีค่าดัชนีคุณภาพอากาศ (AQI) สูงถึง 1,357 $\mu g/m^3$ ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อสุขภาพของประชาชนและทำให้นักท่องเที่ยวลดลงมากกว่าร้อยละ 90 ในช่วงเวลาดังกล่าว ปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ทั้งในประเด็นการจัดการขยะ มลพิษทางอากาศและการบริหารทรัพยากรธรรมชาติเพื่อความยั่งยืน (กรมควบคุมมลพิษ, 2569)

การแก้ปัญหาและบริหารจัดการปัญหาการท่องเที่ยวดังกล่าวจำเป็นต้องยกระดับการจัดการการท่องเที่ยวของพื้นที่ให้สอดคล้องกับมาตรฐานการท่องเที่ยวระดับสากลซึ่งเป็นกรอบสำคัญที่ใช้กำหนดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระดับโลกและระดับภูมิภาค ทั้งนี้ มาตรฐานดังกล่าวไม่ได้มุ่งเน้นเพียงคุณภาพการบริการหรือการสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจเท่านั้นแต่ยังครอบคลุมถึงการบริหารจัดการทรัพยากร การมีส่วนร่วมของชุมชน การรักษาสิ่งแวดล้อม การคุ้มครองวัฒนธรรมท้องถิ่น การสร้างความร่วมมือระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน

การสื่อสารถือเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงการดำเนินงานทั้งหมดให้ไปสู่มาตรฐานดังกล่าวได้อย่างเป็นรูปธรรม เช่น 1) เกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโลก (Global Sustainable Tourism Criteria: GSTC) เกณฑ์ GSTC เป็นมาตรฐานสากลด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่พัฒนาโดย Global Sustainable Tourism Council ซึ่งเกิดจากความร่วมมือขององค์กรระหว่างประเทศ ภาคธุรกิจ และหน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นกรอบกลางในการกำหนดแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระดับโลก โดยเกณฑ์ดังกล่าวแบ่งออกเป็น 4 มิติสำคัญ ได้แก่ การบริหารจัดการอย่างยั่งยืน ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม การอนุรักษ์วัฒนธรรม และการจัดการสิ่งแวดล้อม (Global Sustainable Tourism Council, 2019) สาระสำคัญของเกณฑ์ GSTC คือ การกำหนดให้แหล่งท่องเที่ยวต้องมีระบบบริหารจัดการร่วมที่เปิดโอกาสให้ภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชนและประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนา การติดตามผลกระทบและการตัดสินใจด้านการท่องเที่ยวร่วมกัน 2) เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน หรือ SDGs ถูกกำหนดโดย United Nations ในปี ค.ศ. 2015 เพื่อเป็นกรอบการพัฒนาร่วมของโลก จำนวน 17 เป้าหมาย โดยเชื่อมโยงการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกันอย่างสมดุล ทั้งนี้ ภาคการท่องเที่ยวถูกเชื่อมโยงกับหลายเป้าหมายสำคัญ เช่น การจ้างงานที่มีคุณค่า เมืองและชุมชนยั่งยืน การบริโภคและการผลิตอย่างรับผิดชอบรวมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (United Nations, 2015) การบรรลุเป้าหมายดังกล่าวไม่สามารถเกิดขึ้นได้หากขาดกระบวนการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากเกณฑ์ SDGs ต้องอาศัยการสร้างความร่วมมือจากทุกภาคส่วน การสื่อสารจึงมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดนโยบาย สร้างการรับรู้และกระตุ้นให้ชุมชน ผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยวตระหนักถึงบทบาทของตนในการรักษาสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม 3) มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Thailand Community-Based Tourism Standard) มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทยได้รับการส่งเสริมโดย Designated Areas for Sustainable Tourism Administration เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ให้ชุมชนมีบทบาทเป็นศูนย์กลางของการบริหารจัดการ โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่การกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม การอนุรักษ์อัตลักษณ์วัฒนธรรมและการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน การยกระดับอำเภอปายให้สอดคล้องกับมาตรฐานดังกล่าวยังขาดกระบวนการสื่อสารที่จะเชื่อมโยงปัจจัยความเกี่ยวข้องทั้งหลายเข้าไว้ด้วยกัน (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน องค์การมหาชน, 2565) 4) มาตรฐานการท่องเที่ยวอาเซียน (ASEAN Tourism Standards) มาตรฐานการท่องเที่ยวอาเซียนถูกกำหนดโดย Association of Southeast Asian Nations เพื่อยกระดับคุณภาพการท่องเที่ยวของประเทศสมาชิกอาเซียนให้มีมาตรฐานร่วมกันทั้งในด้านคุณภาพบริการ ความปลอดภัย สุขอนามัย และการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้แก่นักท่องเที่ยวและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวของภูมิภาค (ASEAN Secretariat, 2015) สำหรับการท่องเที่ยวในอำเภอปายการเข้าสู่มาตรฐานดังกล่าวจำเป็นต้องพัฒนาระบบการจัดการพื้นที่ท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นทั้งด้านการจัดการขยะ ความปลอดภัย การจัดระเบียบพื้นที่ท่องเที่ยวยามค่ำคืนและการบริหารจัดการความแออัดของนักท่องเที่ยว

การยกระดับมาตรฐานการท่องเที่ยวของอำเภอปายไปสู่ระดับสากลมิใช่เพียงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานหรือการเพิ่มกิจกรรมทางการท่องเที่ยวเท่านั้นแต่จำเป็นต้องสร้างระบบการสื่อสารเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่สามารถเชื่อมโยงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วนให้เกิดความร่วมมือ ความเข้าใจร่วม และการมีส่วนร่วม

ในการกำหนดอนาคตของการท่องเที่ยวในพื้นที่ ดังนั้น การศึกษาเรื่อง “แนวทางการใช้การสื่อสารเพื่อการยกระดับมาตรฐานการท่องเที่ยวระดับท้องถิ่นของอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอนตามกรอบการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนตามมาตรฐานสากล” จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งเนื่องจากปัญหาการท่องเที่ยวของอำเภอปายในปัจจุบันมิได้สะท้อนเพียงข้อจำกัดด้านการบริหารจัดการพื้นที่หรือผลกระทบจากการเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวเท่านั้น หากแต่สะท้อนถึงข้อจำกัดของกระบวนการสื่อสารที่ยังไม่สามารถทำหน้าที่เป็นกลไกกลางในการเชื่อมโยงนโยบาย การจัดการ และความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชนท้องถิ่น และนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1 เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์และลักษณะการสื่อสารด้านการท่องเที่ยวของอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอนภายใต้กรอบการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนตามมาตรฐานสากล

2 เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารที่ใช้ในการบริหารจัดการและยกระดับการท่องเที่ยวของอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ว่ามีความสอดคล้องกับหลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนตามมาตรฐานสากลเพียงใด

3 เพื่อศึกษากลยุทธ์การสื่อสารของภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน สู่มาตรฐานการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระดับสากล

4 เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการสื่อสารเพื่อยกระดับมาตรฐานการท่องเที่ยวของอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ให้สอดคล้องกับกรอบการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนตามมาตรฐานสากล

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพมุ่งทำความเข้าใจบริบท กระบวนการ และมุมมองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียดังต่อไปนี้

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้ให้ข้อมูลหลักถูกคัดเลือกเจาะจงจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการจัดการการท่องเที่ยวในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 35 คน ประกอบด้วย 1) ตัวแทนภาครัฐ 2) ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 3) ตัวแทนภาคเอกชน เช่น ผู้ประกอบการที่พัก ร้านอาหาร ธุรกิจบริการท่องเที่ยว 4) ตัวแทนผู้นำชุมชน เช่น ผู้นำชุมชน ชุมชนหรือผู้มีบทบาทด้านวัฒนธรรมและทรัพยากรท่องเที่ยว และ 5) ตัวแทนนักท่องเที่ยว โดยเก็บข้อมูลในช่วงปี พ.ศ.2567-2568

2. เกณฑ์การคัดเลือก ใช้วิธีการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง ได้แก่ บุคคลหรือหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการจัดการการท่องเที่ยวในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอนทั้งในระดับนโยบาย ระดับปฏิบัติการ และระดับวิชาการ

3. เครื่องมือวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยมีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของเครื่องมือวิจัยแบบสามเส้า (Triangulation) ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้จากเครื่องมือ โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากแหล่งที่หลากหลาย ได้แก่ ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน ผู้นำชุมชน และนักท่องเที่ยว เพื่อดูความสอดคล้อง

4. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองประกอบกับการบันทึกเสียง การจดบันทึกภาคสนาม และการถ่ายภาพตามความเหมาะสม การเก็บข้อมูลเป็นไปตามหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์โดยขอความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูลก่อนการสัมภาษณ์ทุกครั้งซึ่งเป็นไปตามเงื่อนไขของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

5. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ถูกนำมาถอดความและจัดหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์การวิจัยและประเด็นที่ศึกษา จากนั้นตัดทอนข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้อง ตีความ และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสังเคราะห์เชิงเนื้อหาและการจัดหมวดหมู่เพื่อเรียบเรียงนำเสนอ

ผลการวิจัย

1. ผลการวิจัยสถานการณ์และลักษณะการสื่อสารด้านการท่องเที่ยว พบว่า สถานการณ์การสื่อสารด้านการท่องเที่ยวของอำเภอปายมีลักษณะเป็นระบบการสื่อสารแบบผสมผสานระหว่างการสื่อสารเชิงนโยบายและการสื่อสารเชิงพื้นที่โดยหน่วยงานภาครัฐทำหน้าที่กำหนดทิศทางการสื่อสารระดับมหภาค ขณะที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน และผู้ประกอบการเป็นกลไกสำคัญในการถ่ายทอดสารในระดับพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ลักษณะการสื่อสารยังคงเป็นการสื่อสารแนวดิ่ง (Top-down Communication) สอดคล้องกับมุมมองของตัวแทนภาครัฐที่ได้สะท้อนถึงโครงสร้างการสื่อสารเชิงนโยบายในปัจจุบันไว้ว่า “ส่วนใหญ่การทำแผนหรือตัวชี้วัดเรื่องท่องเที่ยวที่ส่งมาจากส่วนกลางหรือจังหวัด มันจะกำหนดกรอบมาให้เสร็จสรรพแล้วว่าปีนี้ปายต้องชูเรื่องอะไร หน้าที่ของหน่วยงานรัฐระดับต่าง ๆ คือ เอาสารนั้นมากระจายต่อในพื้นที่ให้คนรับรู้ แต่อาจจะยังไม่ได้มีเวทีเปิดรับฟังเสียงจากผู้ประกอบการตัวเล็ก ๆ กลับขึ้นไปมากนัก” ซึ่งการสื่อสารแนวดิ่งนี้เป็นข้อจำกัดการมีส่วนร่วมและการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าแม้อำเภอปายจะมีแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน แต่การสื่อสารยังไม่สามารถสร้างความเข้าใจร่วมกันในทุกภาคส่วนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกันการสื่อสารเพื่อการนำนโยบายไปปฏิบัติ พบว่า ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีความคิดเห็นว่า“ในแง่ของท้องถิ่น ท้องถิ่นพยายามสื่อสารเรื่องกฎระเบียบ ความสะอาด และวิถีชุมชนให้คนนอกเห็น แต่บางครั้งนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวระดับมหภาคเน้นการดึงตัวเลขนักท่องเที่ยวเข้ามาเยอะ ๆ สารมันเลยไม่ไปในทิศทางเดียวกัน ท้องถิ่นเดินหน้าเรื่องความยั่งยืนแต่ภาพที่สื่อออกไปในระดับประเทศเน้นผลทางเศรษฐกิจ” ความต้องการของท้องถิ่นได้สอดคล้องกับเกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโลก (GSTC) ที่กำหนดให้แหล่งท่องเที่ยวต้องมีระบบบริหารจัดการที่ยั่งยืนและการบูรณาการความร่วมมือของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย นอกจากนี้เมื่อพิจารณาในมิติการพัฒนาที่ยั่งยืน พบว่า การสื่อสารยังไม่สามารถทำหน้าที่สร้างความตระหนักรู้ด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนแก่ทุกกลุ่มเป้าหมายได้อย่างครอบคลุมซึ่งเป็นข้อจำกัดสำคัญต่อการขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยเฉพาะในประเด็นการสร้างสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม

2. ผลการวิจัยกระบวนการสื่อสารเพื่อการยกระดับการท่องเที่ยว พบว่า กระบวนการสื่อสารในอำเภอปายมีลักษณะเป็นเครือข่ายการสื่อสารหลายระดับ (Multi-level Communication Network) ที่เชื่อมโยงระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน ผ่านทั้งช่องทางทางการและไม่เป็นทางการ อย่างไรก็ตาม โครงสร้างเครือข่าย

ยังมีลักษณะกระจุกตัวโดยหน่วยงานรัฐเป็นศูนย์กลางของการไหลเวียนข้อมูล ส่งผลให้การกระจายข้อมูลและการมีส่วนร่วมของชุมชนยังไม่ทั่วถึง สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนข้อจำกัดที่ไม่สอดคล้องกับมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนซึ่งให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน การกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมและการรักษาอัตลักษณ์ท้องถิ่นโดยในบริบทของอำเภอปาย ชุมชนยังมีบทบาทจำกัดในการกำหนดทิศทางการจัดการท่องเที่ยว ขณะที่การสื่อสารระหว่างผู้ประกอบการกับชุมชนยังไม่สามารถสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับผลกระทบและการจัดการทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพจากลักษณะกระบวนการสื่อสารดังกล่าว ตัวแทนผู้นำชุมชนได้สะท้อนถึงอุปสรรคและข้อจำกัดในการเข้าถึงช่องทางข้อมูลและการมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นว่า “ข้อมูลข่าวสารส่วนใหญ่จะไปกองอยู่กับหน่วยงานรัฐหรือสมาคมใหญ่ ๆ ในตัวเมือง ส่วนชุมชนที่อยู่รอบนอกหรือกลุ่มชาติพันธุ์ที่ทำท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มักจะได้รับข้อมูลเป็นลำดับสุดท้าย ตอนที่เขาตัดสินใจไปหมดแล้ว เราไม่มีศูนย์กลางที่จะเชื่อมต่อหรือสะท้อนปัญหาเรื่องการจัดการขยะหรือน้ำเสียจากการท่องเที่ยวกลับไปหาคนที่มีอำนาจได้ทันท่วงที”

3. ผลการวิจัยกลยุทธ์การสื่อสารของภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง พบว่า กลยุทธ์การสื่อสารสามารถแบ่งออกเป็น 3 มิติหลัก ได้แก่ การสื่อสารเชิงการตลาด การสื่อสารเชิงนโยบายและการสื่อสารเชิงชุมชน โดยเฉพาะการใช้สื่อดิจิทัล อินฟลูเอนเซอร์และการเล่าเรื่องเพื่อสร้างภาพลักษณ์การท่องเที่ยวของอำเภอปาย แม้ว่ากลยุทธ์ดังกล่าวจะช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพแต่กลับมุ่งเน้นการดึงดูดนักท่องเที่ยวมากกว่าการสื่อสารเพื่อจัดการผลกระทบจากการท่องเที่ยวภาพสะท้อนดังกล่าวสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของตัวแทนภาคเอกชนในพื้นที่ ซึ่งยอมรับถึงทิศทางการใช้กลยุทธ์การสื่อสารที่เทน้ำหนักไปที่การตลาดมากกว่ามิติสิ่งแวดล้อมว่า “ต้องยอมรับว่ากลยุทธ์ที่เราใช้ ทั้งอินฟลูเอนเซอร์ รีวิวใน TikTok หรือเพจท่องเที่ยวต่าง ๆ มันเน้นสร้างจุดเช็กอินสร้างกระแสขายห้องพักขายอาหารเป็นหลัก เพราะเราต้องพึ่งพารายได้ แต่เรายังขาดการสื่อสารบอกนักท่องเที่ยวล่วงหน้าว่าช่วงไหนปายรับได้เท่าไหร่ หรือควรปฏิบัติตัวอย่างไรเพื่อไม่ให้กระทบชุมชนและธรรมชาติรอบข้าง” เมื่อมีนักท่องเที่ยวมากขึ้นสิ่งที่ตามมา คือ ปัญหาการท่องเที่ยวเกินขีดความสามารถในการรองรับและพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน ซึ่งสอดรับกับพฤติกรรมและการรับรู้ของตัวแทนนักท่องเที่ยว ที่สะท้อนว่าข้อมูลที่ได้รับส่วนใหญ่ไม่มีมิติด้านการจัดการผลกระทบหรือความรับผิดชอบร่วมเลย “ก่อนมาปาย ข้อมูลในโซเชียลมีเดียมีแต่บอกว่าต้องไปคาเฟ่ไหน ไปดูทะเลหมอกที่ไหน สวยงามมาก แต่ไม่มีข้อมูลบอกเลยว่าปายกำลังเจอปัญหาเรื่องขยะ หรือมีข้อควรระวังเรื่องวัฒนธรรมชุมชนตรงไหนบ้าง ถ้าระบบข้อมูลมันแทรกเรื่องพวกนี้มาพร้อมกับรีวิวท่องเที่ยวตั้งแต่แรก พวกเราก็พร้อมจะร่วมมือและปฏิบัติตาม” สถานการณ์นี้สอดคล้องกับกรณีศึกษาปัญหาการท่องเที่ยวเกินขีดความสามารถในการรองรับในประเทศญี่ปุ่นซึ่งชี้ให้เห็นว่าการขาดการสื่อสารด้านพฤติกรรมนักท่องเที่ยวและการจัดการพื้นที่สามารถนำไปสู่ปัญหาความแออัดและผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชน อีกทั้งยังสะท้อนข้อจำกัดในการดำเนินงานตามมาตรฐานการท่องเที่ยวอาเซียนที่ให้ความสำคัญกับคุณภาพบริการ ความปลอดภัย และการจัดการสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว

4. ผลการวิจัยแนวทางการพัฒนาการสื่อสารเพื่อยกระดับมาตรฐานการท่องเที่ยว พบว่า การพัฒนาการสื่อสารของอำเภอปายควรมุ่งสู่ระบบการสื่อสารเชิงบูรณาการและมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 4 แนวทางสำคัญ ได้แก่ 1) การพัฒนาระบบการสื่อสารแบบบูรณาการเพื่อเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างภาคส่วน 2) การสื่อสารเพื่อสร้างความรู้

และจิตสำนึกผ่านแนวคิด Knowledge-Attitude-Practice (KAP) เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและชุมชน 3) การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเข้าถึงข้อมูลและการมีส่วนร่วม และ 4) การพัฒนาเครือข่ายการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างภาคส่วน แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการของเกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโลก (GSTC) ที่เน้นการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและการจัดการผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมรวมถึงสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่เน้นการบูรณาการการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน สอดคล้องกับความเห็นจากภาคส่วนต่าง ๆ เช่น ตัวแทนภาคเอกชนและชุมชน ที่มองเห็นพ้องตรงกันในแนวทางการพัฒนาระบบสื่อสารกลาง “ทางออกเดียว คือ ทุกฝ่ายต้องเปลี่ยนการทำงานแยกส่วน มาสร้างฐานข้อมูลกลางร่วมกัน สื่อสารกันแบบสองทาง รัฐฟังเอกชน เอกชนคุยกับชุมชน แล้วแปลงมาตรฐานสากลเรื่องความยั่งยืนให้กลายมาเป็นเนื้อหาที่เข้าใจง่าย สื่อสารออกไปให้นักท่องเที่ยวตระหนักรู้พร้อมกับการตลาด”

อภิปรายผล

1. ด้านสถานการณ์การสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวตามกรอบการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน จากผลการวิจัยพบว่า สถานการณ์การสื่อสารสามารถอธิบายได้ผ่าน ทฤษฎีกระบวนการสื่อสารเชิงระบบ (Systemic Communication Theory) และตัวแบบการสื่อสารดั้งเดิม (Classic Communication Models) โดยหากพิจารณาเปรียบเทียบกับตัวแบบเชิงเส้นตรงอย่างตัวแบบของแชนนอนและวีเวอร์ (Shannon-Weaver Model) หรือตัวแบบเอสเอ็มซีอาร์ของเบอร์โล (Berlo’s SMCR Model) จะเห็นได้ว่าปัญหาหลักของอำเภอปายไม่ใช่ประสิทธิภาพทางเทคนิคของช่องทางการสื่อสาร (Channels) เนื่องจากภาคเอกชนและนักท่องเที่ยวสามารถใช้สื่อดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงจนสร้างกระแสความนิยมให้แก่พื้นที่อย่างต่อเนื่อง ทว่าปัญหาที่แท้จริง คือ การเกิดสิ่งรบกวนเชิงโครงสร้าง อำเภอปายมีความเข้มแข็งด้านการสื่อสารภาพลักษณ์การท่องเที่ยวผ่านสื่อดิจิทัลและเครือข่ายออนไลน์ แต่ยังขาดระบบการสื่อสารเชิงนโยบายที่เป็นเอกภาพ ประเด็นดังกล่าวสะท้อนว่าพื้นที่ยังเน้นการตลาดเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวมากกว่าการบริหารจัดการความยั่งยืน ซึ่งยังไม่สอดคล้องกับเกณฑ์มาตรฐานของสภาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโลก เนื่องจากมีหลายหน่วยงานสื่อสารด้วยตัวเองและเป็นการสื่อสารแนวดิ่งจากบนลงล่าง ส่งผลให้เครือข่ายการสื่อสารมีลักษณะแยกส่วน และเกิดช่องว่างการสื่อสารระหว่างภาครัฐ เอกชน และชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของภัทร์ศินี แสนสาแดง ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการสื่อสารในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงความร่วมมือเพื่อความยั่งยืน ซึ่งผลการวิจัยมีสภาพปัญหาการสื่อสารคล้าย (ภัทร์ศินี แสนสาแดง, 2563) นอกจากนี้ ปัญหาดังกล่าวยังสามารถเชื่อมโยงกับกรณีปัญหาการท่องเที่ยวเกินขนาด (Overtourism) ในประเทศญี่ปุ่นซึ่งเกิดจากมีจำนวนนักท่องเที่ยวมากจนเกินไปสอดคล้องกับงานวิจัยของ Huang, L. et al. ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องโครงสร้างเครือข่ายสังคม (Social Network Structure) ทำให้เกิดกลไกการแพร่กระจายข้อมูลการสื่อสารที่กระจุกตัวในเครือข่ายสังคมออนไลน์ เช่น อินฟลูเอนเซอร์, รีวิว, จุดเช็กอินซ้ำ ๆ ในจุดเดิมในกรณีของการท่องเที่ยวอำเภอปายจึงเกิดการสื่อสารชักชวนกันให้มาท่องเที่ยวโดยละเลยการขาดการสื่อสารด้านกฎระเบียบและพฤติกรรมที่เหมาะสมของนักท่องเที่ยว จนส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ แสดงให้เห็นว่าหากอำเภอปายยังขาดระบบสื่อสารเชิงนโยบายและการจัดการข้อมูลที่ชัดเจนอาจนำไปสู่ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและผลกระทบต่อชุมชนในอนาคตได้ (Huang, L. et al., 2021)

2. ด้านกระบวนการสื่อสารเพื่อยกระดับมาตรฐานการท่องเที่ยว จากผลการวิจัยที่พบว่า กระบวนการสื่อสารของอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีลักษณะกระจายตัวตามบทบาทและหน้าที่ของแต่ละภาคส่วน โดยภาครัฐเน้นการสื่อสารเชิงนโยบายและโครงสร้างพื้นฐาน ภาคเอกชนมุ่งเน้นการตลาดและการสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยว ขณะที่ภาคชุมชนมีบทบาทสำคัญในการสื่อสารอัตลักษณ์ วัฒนธรรม และการจัดการทรัพยากรในระดับท้องถิ่น ปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นไปตามทฤษฎีโครงสร้างเครือข่ายสังคม (Social Network Structure Theory) กล่าวคือ แม้โครงสร้างความสัมพันธ์ในพื้นที่จะมีลักษณะเป็นเครือข่ายหลายระดับ (Multi-level Network) แต่กลับเป็นเครือข่ายที่แยกส่วนกัน (Fragmented Network) ส่งผลให้สารหลัก (Core Message) และเป้าหมายการยกระดับการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนขาดเอกภาพสอดคล้องกับงานวิจัยของ Huang, L. et al. ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องความสมดุลของการไหลเวียนข้อมูลภายในเครือข่ายสังคมส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการระดับพื้นที่ การที่ภาครัฐยังคงใช้การสื่อสารในแนวดิ่งเป็นหลัก ขณะที่เอกชนและชุมชนสื่อสารในแนวราบแยกจากกันทำให้ข้อมูลด้านมาตรฐานความยั่งยืนจึงไม่ถูกส่งผ่านและแปรเปลี่ยนไปสู่การปฏิบัติร่วมกันในทุกระดับอย่างแท้จริง (Huang, L. et al., 2021) นอกจากนี้ การที่กระบวนการสื่อสารในปัจจุบันยังขาดระบบการติดตามและประเมินผลการสื่อสารที่เชื่อมโยงกับตัวชี้วัดด้านความยั่งยืน สะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการสื่อสารดังกล่าวยังไม่สามารถยกระดับไปสู่การเป็นระบบที่มีพลวัตและการสื่อสารเชิงยุทธศาสตร์ได้เต็มประสิทธิภาพ เมื่อพิจารณาผ่าน ตัวแบบการสื่อสาร ORATAI Model จะพบว่า พื้นที่อำเภอปายยังขาดองค์ประกอบสำคัญในส่วนของ T - Two-way & Network Communication และ A - Adaptive & Innovation Communication เนื่องจากข้อจำกัดของการทำงานแบบแยกส่วนทำให้ขาดช่องทางกลางในการแลกเปลี่ยนข้อมูลและรับฟังความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมซึ่งการขาดระบบสื่อสารสองทางที่มีปฏิสัมพันธ์แนวราบนี้ ทำให้ข้อจำกัดและปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมหรือวัฒนธรรมที่ชุมชนเผชิญไม่ถูกนำไปประมวลผลร่วมกับนโยบายของรัฐหรือการตลาดของภาคเอกชน

ผลการศึกษานี้สอดคล้องอย่างยิ่งกับเกณฑ์มาตรฐานของสภาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโลกในมิติด้านผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม ที่ระบุว่าแหล่งท่องเที่ยวจำเป็นต้องสร้างระบบการบริหารจัดการที่มีการพึ่งพาอาศัยกันและมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม เพื่อให้เกิดการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรมแก่คนในพื้นที่ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ อนุศักดิ์ คงมาลัย และคณะ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องกระบวนการสื่อสารเชิงเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวระดับท้องถิ่นจะต้องอาศัยการสื่อสารสองทางและการระดมสมองเพื่อสร้างข้อตกลงร่วมกันของทุกฝ่ายในท้องถิ่น (อนุศักดิ์ คงมาลัย และคณะ, 2566) อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชัชพันธุ์ ยิ้มอ่อน และวรรณลดา กันต์โฉม ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาภาคีเครือข่ายเพื่อบูรณาการฟื้นฟูเศรษฐกิจในท้องถิ่นที่เน้นย้ำว่าการแลกเปลี่ยนข้อมูลและการเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนร่วมกำหนดทิศทางเป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนความยั่งยืนของชุมชน (ชัชพันธุ์ ยิ้มอ่อน และวรรณลดา กันต์โฉม, 2565) ดังนั้น การยกระดับกระบวนการสื่อสารของอำเภอปายในอนาคต จึงจำเป็นต้องเปลี่ยนผ่านจากการสื่อสารแบบแยกส่วนไปสู่การสร้างระบบเครือข่ายการสื่อสารกลางแบบบูรณาการที่มีกลไกตรวจสอบ ติดตามและประเมินผลสัมฤทธิ์อย่างเป็นระบบ

3. ด้านกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อยกระดับมาตรฐานการท่องเที่ยว พบว่า อำเภอปายมุ่งสร้างภาพลักษณ์เมืองท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ วัฒนธรรม และไลฟ์สไตล์ร่วมสมัยผ่านจุดเช็กอิน กิจกรรมท่องเที่ยว และสื่อออนไลน์ แม้ช่วยสร้างรายได้และดึงดูดนักท่องเที่ยว แต่ยังเน้นการใช้ทุนวัฒนธรรมเพื่อการตลาดมากกว่าการสร้างความตระหนัก

ในการอนุรักษ์อัตลักษณ์ วิถีชุมชน สิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ ซึ่งสอดคล้องกับแนวปฏิบัติด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนและงานวิจัยของ ภัทร์ศินี แสนสาแดง ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การสื่อสารเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนควรสร้างอัตลักษณ์ร่วมระหว่างชุมชนกับนักท่องเที่ยวไม่ใช่เพียงภาพลักษณ์ทางการตลาด การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต้องสร้างสมดุลด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะการเชื่อมโยงกับ SDG 8: การจ้างงานที่มีคุณค่าและการเติบโตทางเศรษฐกิจ, SDG 11: เมืองและชุมชนที่ยั่งยืน และ SDG 12: การผลิตและการบริโภคที่รับผิดชอบและยั่งยืน อย่างไรก็ตาม กลยุทธ์การสื่อสารของอำเภอปายยังเน้นภาพลักษณ์เชิงการตลาดมากกว่าการจัดการความยั่งยืน จึงควรปรับสู่การสื่อสารเพื่อการจัดการความยั่งยืนและสร้างความร่วมมือระหว่างรัฐ เอกชน และชุมชนตามแนวทาง SDG 17 ควบคู่กับการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ (ภัทร์ศินี แสนสาแดง, 2563)

การเปลี่ยนผ่านกลยุทธ์การสื่อสารไปสู่ความยั่งยืนของอำเภอปายยังต้องอาศัยการนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาประยุกต์ใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการพื้นที่และส่งเสริมการมีส่วนร่วมแนวราบ ซึ่งสอดรับกับข้อค้นพบของแนวคิดเมืองอัจฉริยะสอดคล้องกับงานวิจัยของ Machado, C. et al. ที่ได้วิจัยเรื่องเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญยิ่งต่อประสิทธิภาพด้านเศรษฐกิจและสังคมของเมือง ยิ่งเมืองมีความต้องการและการเติบโตที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น การเลือกใช้เทคโนโลยีการสื่อสารที่เหมาะสมและเข้มข้นก็จะยิ่งทวีความสำคัญในการยกระดับโครงสร้างพื้นฐานและการจัดการทางสังคม ดังนั้น กลยุทธ์การสื่อสารของปายในอนาคตจึงไม่ควรจำกัดอยู่เพียงการใช้สื่อโซเชียลมีเดียเพื่อโปรโมตจุดเช็กอินเท่านั้นแต่ต้องบูรณาการเทคโนโลยีเพื่อการจัดการข้อมูลการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ (Machado, C. et al., 2021)

4. ด้านแนวทางการพัฒนาการสื่อสารเพื่อยกระดับมาตรฐานการท่องเที่ยวจากการใช้ตัวแบบการสื่อสาร ORATAI Model ในการจัดการการสื่อสาร ตัวแบบ ORATAI Model พัฒนาจากผลการวิจัยและการปฏิบัติงานในพื้นที่อำเภอปาย เพื่อใช้เป็นแนวทางการสื่อสารที่เชื่อมโยงปัญหาจริงกับการยกระดับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน องค์ประกอบแรก Objective-based Communication (O) สะท้อนปัญหาการขาดทิศทางนโยบายที่เป็นเอกภาพของอำเภอปาย โดยภาครัฐระดับมหภาคมักเน้นการประชาสัมพันธ์เชิงการตลาด ขณะที่ท้องถิ่นและชุมชนกังวลเรื่องขีดความสามารถในการรองรับ น้ำเสีย และขยะ ตัวแบบนี้จึงเสนอให้กำหนดสารหลักร่วมกัน (Common Message) ภายใต้เป้าหมายเมืองท่องเที่ยวเชิงคุณภาพที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อปรับการรับรู้ของนักท่องเที่ยวตั้งแต่ต้นทาง และสอดคล้องกับเกณฑ์ GSTC ที่เน้นระบบบริหารจัดการอย่างยั่งยืนและความร่วมมือของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จากนั้นจึงเชื่อมสู่องค์ประกอบ Responsibility & Regulation Communication (R) เพื่อสื่อสารบทบาท กติกา และความรับผิดชอบร่วม เช่น การจัดการข้อพิพาทเรื่องเสียงสถานบันเทิงและการจัดระเบียบถนนคนเดินปาย โดยแปลงกฎหมายหรือคำสั่งราชการให้เป็นข้อตกลงและกติกาทางสังคมของเมืองปายที่ผู้ประกอบการและชุมชนเข้าใจและปฏิบัติร่วมกัน เพื่อส่งเสริมจิตสำนึกในการดูแลทรัพยากรท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ในมิติเชิงพื้นที่ องค์ประกอบ Area-based Identity Communication (A) เน้นการสื่อสารอัตลักษณ์พื้นที่และทุนวัฒนธรรมของปายให้สะท้อนความจริงไม่ใช่เพียงภาพการตลาดเชิงกระแส เนื่องจากสื่อออนไลน์มักนำเสนอปายในฐานะจุดปาร์ตี้หรือคาเฟ่ จนบดบังวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์และคุณค่าธรรมชาติ ตัวแบบ ORATAI Model จึงใช้การเล่าเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วิถีเกษตรกรรม และวัฒนธรรมชาติพันธุ์ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวคุณภาพที่มีความรับผิดชอบ ทั้งนี้ ต้องอาศัย Two-way & Network Communication (T) เพื่อเปิดพื้นที่สื่อสารแบบมีส่วนร่วมระหว่างรัฐ เอกชน ชุมชน และนักท่องเที่ยว

แทนโครงสร้างเดิมที่รัฐเป็นศูนย์กลางและสื่อสารแนวดิ่ง การพัฒนาเครือข่ายทูตความยั่งยืนปายโดยดึงผู้ประกอบการรุ่นใหม่ ผู้นำชุมชน และกลุ่มชาติพันธุ์เป็นโหนดกระจายข้อมูล จึงช่วยลดการสื่อสารแบบกระจุกตัวและสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Huang, L. et al. ซึ่งศึกษาวิจัยเรื่องความไม่สมดุลของการไหลเวียนข้อมูลในเครือข่าย นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและพฤติกรรมนักท่องเที่ยวทำให้ตัวแบบเพิ่มองค์ประกอบ (Huang, L. et al., 2021) Adaptive & Innovation Communication (A) เพื่อเน้นการปรับตัวและใช้นวัตกรรมดิจิทัลจัดการการท่องเที่ยวโดยเสนอระบบฐานข้อมูลและการติดตามผลแบบเรียลไทม์เชิงพื้นที่ (STIS Pai / Information Hub) สำหรับเผยแพร่ข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม ขยะ และความแออัด ช่วยให้นักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการตอบสนองและเรียนรู้ร่วมกันได้ยืดหยุ่นขึ้น ส่วนองค์ประกอบ International Standard Communication (I) มุ่งยกระดับการสื่อสารของอำเภอปายให้สอดคล้องกับเกณฑ์สากล โดยแปลงมาตรฐานการท่องเที่ยวอาเซียนและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ด้านสิ่งแวดล้อม ความสะอาด และความปลอดภัย ให้เป็นเนื้อหาและสื่อดิจิทัลหลายภาษาที่นักท่องเที่ยวเข้าใจและปฏิบัติตามได้ง่าย ตัวแบบการสื่อสาร ORATAI Model ส่งเสริมการสร้างการสื่อสารที่สอดคล้องกับเกณฑ์ GSTC ด้านสิ่งแวดล้อมที่เน้นการบริหารทรัพยากร การสร้างความตระหนัก และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน รวมทั้งสอดคล้องกับรายงาน UNDP ที่ระบุว่าจังหวัดแม่ฮ่องสอนต้องอาศัยการสื่อสารและความร่วมมือเพื่อจัดการปัญหาขยะมลพิษทางอากาศ และทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน (United Nations Development Programme, 2024)

องค์ความรู้ใหม่

ตัวแบบการสื่อสาร ORATAI Model เป็นผลพวงเกิดจากการวิจัยนี้ ตัวแบบการสื่อสาร ORATAI Model สามารถอธิบายได้ว่าเป็นระบบการสื่อสารเชิงบูรณาการ (Integrated Communication System) ที่เชื่อมโยงองค์ประกอบการสื่อสารทุกมิติให้ทำงานอย่างสัมพันธ์กันทั้งในระดับนโยบาย โครงสร้าง เครือข่ายและการปฏิบัติในพื้นที่จริงโดยเฉพาะในบริบทของอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอนซึ่งนำเสนอเป็นภาพ ดังนี้

ภาพที่ 1 ตัวแบบการสื่อสาร ORATAI Model

ตัวแบบการสื่อสาร ORATAI Model สามารถอธิบายรายละเอียด ดังนี้

1. O - Objective-based Communication การสื่อสารเชิงนโยบายยังขาดเอกภาพและระบบกลางในการกำหนดทิศทางร่วมกัน ส่งผลให้การดำเนินงานของแต่ละภาคส่วนยังแยกส่วนและไม่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ดังนั้น องค์ประกอบ O จึงถูกพัฒนาขึ้นเพื่อชี้ให้เห็นว่าการสื่อสารเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต้องเริ่มต้นจากเป้าหมายร่วมที่ชัดเจน เช่น การรักษาสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม มิใช่มุ่งเพียงการเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยว

2. R - Responsibility & Regulation Communication ระบบการสื่อสารของปายยังขาดกลไกด้านกฎระเบียบและการสื่อสารความรับผิดชอบร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยเฉพาะประเด็นพฤติกรรมนักท่องเที่ยวและการจัดการผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ดังนั้น องค์ประกอบ R จึงทำหน้าที่เป็นโครงสร้างกำกับการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมเกี่ยวกับกติกา ความรับผิดชอบและการจัดการพื้นที่ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

3. A - Area-based Identity Communication การสื่อสารของอำเภอปายใช้ทุนทางธรรมชาติและวัฒนธรรมในการสร้างภาพลักษณ์การท่องเที่ยว เช่น ธรรมชาติ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมชาติพันธุ์ แต่ยังมีแนวโน้มใช้วัฒนธรรมในเชิงการตลาดมากกว่าการสร้างความตระหนักในการอนุรักษ์อัตลักษณ์ท้องถิ่น ดังนั้น องค์ประกอบ A นี้จึงเสนอว่าการสื่อสารการท่องเที่ยวต้องตั้งอยู่บนอัตลักษณ์จริงของพื้นที่ไม่ใช่เพียงการผลิตภาพเชิงกระแส เพราะอัตลักษณ์ท้องถิ่น คือ ฐานสำคัญของความยั่งยืนทางวัฒนธรรมตามแนวทาง GSTC

4. T - Two-way & Network Communication ระบบการสื่อสารของอำเภอปายยังมีลักษณะการสื่อสารแบบแนวดิ่งโดยภาครัฐเป็นศูนย์กลางของการไหลเวียนข้อมูล ทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมจำกัด แม้จะมีเครือข่ายการสื่อสารระหว่างภาครัฐ เอกชน และชุมชน แต่ยังขาดการสื่อสารสองทางอย่างแท้จริง องค์ประกอบ T จึงเน้นการสร้างระบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เปิดพื้นที่ให้รัฐ เอกชน ชุมชน และนักท่องเที่ยวสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลและร่วมตัดสินใจได้

5. A - Adaptive & Innovation Communication การท่องเที่ยวในอำเภอปายกำลังเผชิญความเปลี่ยนแปลงจากสื่อดิจิทัล พฤติกรรมนักท่องเที่ยวและปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น ขยะ มลพิษ และแรงกดดันจากการท่องเที่ยวอีกทั้งกลยุทธ์การสื่อสารยังพึ่งพาสื่อออนไลน์และ influencer marketing อย่างมาก ดังนั้น ระบบการสื่อสารจำเป็นต้องมีความสามารถในการปรับตัวและสร้างนวัตกรรมการสื่อสารใหม่ ๆ เช่น ระบบข้อมูลดิจิทัล การสื่อสาร KAP เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมนักท่องเที่ยว

6. I - International Standard Alignment เป็นองค์ประกอบที่เชื่อมโยงการสื่อสารทั้งหมดเข้าสู่กรอบมาตรฐานสากล แม้อำเภอปายมีความพยายามพัฒนาการท่องเที่ยวสู่ความยั่งยืนแต่ยังขาดระบบติดตามและประเมินผลที่เชื่อมโยงกับตัวชี้วัดมาตรฐานสากลอย่างเป็นรูปธรรม องค์ประกอบ I จึงทำหน้าที่กำกับให้การสื่อสารทุกมิติสอดคล้องกับเกณฑ์มาตรฐานสากล

การพัฒนาตัวแบบการสื่อสาร ORATAI Model เพื่อยกระดับมาตรฐานการท่องเที่ยวอำเภอปาย มีความแตกต่างจากตัวแบบการสื่อสารคลาสสิก ทั้งด้านโครงสร้าง ทิศทางการไหลของข้อมูล และเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ตัวแบบดั้งเดิม เช่น Shannon-Weaver และ Berlo’s SMCR มุ่งอธิบายการส่งสารเชิงเส้นตรงหรือองค์ประกอบของผู้ส่งและผู้รับสารเป็นหลัก ขณะที่ ORATAI Model ปรับมุมมองเป็นระบบการสื่อสารที่มีพลวัต เพื่อแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างของพื้นที่ เช่น การทำงานแยกส่วนและข้อมูลกระจัดกระจาย ผ่านการกำหนดเป้าหมายร่วมและกติกาความรับผิดชอบ

ทางสังคม ในขณะที่ Two-step Flow Model ยังมีลักษณะการส่งสารแบบแนวดิ่งผ่านตัวกลาง ORATAI Model มุ่งสู่ระบบเครือข่ายแนวราบที่เน้นการสื่อสารสองทาง เปิดพื้นที่ให้ภาครัฐ ท้องถิ่น เอกชน และชุมชนร่วมแลกเปลี่ยนข้อมูล ตัดสินใจ และปรับตัวต่อวิกฤตหรือความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ได้อย่างยืดหยุ่น

สรุปและข้อเสนอแนะ

อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีความพยายามส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพและยั่งยืนแต่ยังเผชิญข้อจำกัดด้านการสื่อสารที่ขาดเอกภาพและไม่เชื่อมโยงข้อมูลระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ส่งผลต่อการรับรู้และการบริหารจัดการท่องเที่ยวให้เป็นไปตามมาตรฐานสากลและกรอบความยั่งยืน ประกอบด้วย 1) ด้านสถานการสื่อสารด้านการท่องเที่ยวยังคงเผชิญข้อจำกัดหลายประการ โดยเฉพาะปัญหาการสื่อสารที่มีลักษณะกระจัดกระจาย ขาดเอกภาพ และไม่สามารถเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2) ด้านกระบวนการสื่อสารมีลักษณะเป็นการสื่อสารแบบทางเดียว โดยหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นผู้กำหนดสารและส่งต่อข้อมูลไปยังชุมชนและประชาชนในพื้นที่เป็นหลัก แม้ว่าจะเริ่มมีความพยายามในการเปิดพื้นที่ให้เกิดการมีส่วนร่วมมากขึ้น แต่กระบวนการดังกล่าวยังขาดกลไกการรับฟังความคิดเห็น และการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการกำหนดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง 3) ด้านกลยุทธ์การสื่อสาร พบว่าอำเภอปายเริ่มมีการนำเครื่องมือสื่อสารดิจิทัล การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์ และการเล่าเรื่องมาใช้มากขึ้น โดยเฉพาะการสร้างภาพลักษณ์ของพื้นที่ผ่านทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ อย่างไรก็ตาม การสื่อสารยังขาดการสร้างความตระหนักด้านผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชน 4) ด้านแนวทางการพัฒนาการสื่อสารเพื่อยกระดับมาตรฐานการท่องเที่ยวควรมีเป้าหมายเพื่อยกระดับมาตรฐานการท่องเที่ยวให้ได้ตามกรอบมาตรฐานสากลทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ 1) เกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโลก (GSTC) ซึ่งให้ความสำคัญกับระบบบริหารจัดการอย่างยั่งยืนและการบูรณาการความร่วมมือของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 2) เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ที่มุ่งสร้างสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม 3) มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและการรักษาอัตลักษณ์ท้องถิ่น และ 4) มาตรฐานการท่องเที่ยวอาเซียนซึ่งให้ความสำคัญกับคุณภาพบริการ ความปลอดภัยและการจัดการสิ่งแวดล้อม สำหรับข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้ คือ ควรการยกระดับมาตรฐานการท่องเที่ยวของอำเภอปายภายใต้ข้อจำกัดด้านเอกภาพของภาครัฐจำเป็นต้องขับเคลื่อนผ่านกลไกในทางปฏิบัติที่ชัดเจน โดยมีที่ทำการอำเภอปาย และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นเจ้าภาพหลักในการจัดตั้งคณะกรรมการร่วมเพื่อการสื่อสารการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนอำเภอปายเพื่อทำหน้าที่บริหารจัดการระบบสื่อสารแบบบูรณาการ แพลตฟอร์มนี้ควรเชื่อมโยงข้อมูลเชิงประจักษ์ร่วมกับสมาคมธุรกิจท่องเที่ยวอำเภอปาย เพื่อเผยแพร่สารหลักร่วมของพื้นที่ ลดความซ้ำซ้อน และเปลี่ยนผ่านจากการสั่งการแนวดิ่งไปสู่การมีส่วนร่วมแนวราบ ควบคู่กับการดึงเอาศักยภาพของชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์ผ่านระบบเครือข่ายทูตความยั่งยืนปาย ในการประเมินผลการสื่อสารตามอัตลักษณ์ท้องถิ่น และควรจัดทำตัวชี้วัดประสิทธิภาพ (KPIs) ที่เชื่อมโยงกับเกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโลกและมาตรฐานอาเซียน มีระบบติดตามผลสะท้อนกลับทุกไตรมาสเพื่อปรับปรุงกลยุทธ์และขับเคลื่อนการยกระดับมาตรฐานการท่องเที่ยวของอำเภอปายได้อย่างเป็นรูปธรรม

เอกสารอ้างอิง

กรมควบคุมมลพิษ. (2569). รายงานสถานการณ์และคุณภาพอากาศประเทศไทยประจำวัน (พื้นที่ภาคเหนือ). กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. เรียกใช้เมื่อ 20 เมษายน 2569 จาก https://gcc.go.th/?p=9696

ชัชพันธุ์ ยิ้มอ่อน และวรรณลดา กันต์โฉม. (2565). การพัฒนาภาคีเครือข่ายเพื่อบูรณาการฟื้นฟูเศรษฐกิจ และสังคมในพื้นที่ตำบลกระแชง อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี. วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์ (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์), 12(3), 142-154.

ภัทร์ศินี แสนสาแดง. (2563). การสื่อสารในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงความร่วมมือเพื่อความยั่งยืน. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสื่อสารวิทยา. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน องค์การมหาชน. (2565). คู่มือการประเมินสถานะความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวตามเกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโลก (GSTC-Destination Version 2.0). เรียกใช้เมื่อ 24 พฤษภาคม 2569 จาก https://www.dasta.or.th/uploads/file/202210/1666951894_e37b7953a68ed25daff8.pdf

อนุพันธ์ สถิตย์. (2568). สำนักประชาสัมพันธ์ที่ 3 ผู้ว่าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอน ติดตามการแก้ไขปัญหาการท่องเที่ยวอำเภอปาย. เรียกใช้เมื่อ 20 เมษายน 2569 จาก https://thainews.prd.go.th/thainews/news/view/930912/?bid=1

อนุศักดิ์ คงมาลัย และคณะ. (2566). การสื่อสารของเครือข่ายสภาองค์กรชุมชนเพื่อการปฏิรูปประเทศไทย โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน. วารสารวิชาการวิทยาลัย บริหารศาสตร์, 6(4), 1-18.

ASEAN Secretariat. (2015). ASEAN tourism strategic plan 2016-2025. Indonesia: Author.

Cohen, E. (2006). Pai - A backpacker enclave in transition. Tourism Recreation Research, 31(3), 11-27.

Global Sustainable Tourism Council. (2019). GSTC Criteria for Destinations (Version 2.0). (2nd ed.). Washington: Global Sustainable Tourism Council.

Huang, Li. et al. (2021). A review of research progress of social network structure. Complexity, 1-14. https://doi.org/10.1155/2021/6692210.

Machado, C. et al. (2021). The development of cities is supported by communication and information technologies. Journal of Urban Management, 10(2), 115-128.

United Nations. (2015). Sustainable Development Goals. Retrieved May 10, 2026, from https://sdgs.un.org/goals

United Nations Development Programme. (2024). SDG profile: Mae Hong Son [Research report]. Mae Hong Son. Thailand: United Nations Development Programme (UNDP).

บทความวิจัย

การวิเคราะห์สภาพปัญหา บริบท และความต้องการจำเป็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวกับการส่งเสริมความฉลาดรู้การเงินสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครู*

AN ANALYSIS OF PROBLEMS, CONTEXTS, AND NEEDS OF STAKEHOLDERS REGARDING FINANCIAL LITERACY PROMOTION FOR PRE-SERVICE TEACHERS

ตะวัน ทองสุข, ชุลิดา เหมตะศิลป์, อัญญปารย์ ศิลปนิลมาลย์*
Tawan Thongsuk, Chulida Hemtasin, Unyaparn Sinlapaninman*
คณะศึกษาศาสตร์และนวัตกรรมการศึกษา มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ กาฬสินธุ์ ประเทศไทย
Faculty of Education and Educational Innovation, Kalasin University, Kalasin, Thailand
*Corresponding author E-mail: Unyaparn.si@ksu.ac.th
*Tel: 095-194-1515

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์สภาพปัญหา บริบท และความต้องการจำเป็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละกลุ่ม และ 2) สังเคราะห์ฉันทามติร่วมและจุดแตกต่างระหว่างกลุ่ม ในการส่งเสริมความฉลาดรู้ทางการเงินสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครู คณะศึกษาศาสตร์และนวัตกรรมการศึกษา มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูล 3 กลุ่ม รวม 45 ราย คัดเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ ผู้บริหารระดับคณะ 5 ราย อาจารย์ที่ปรึกษาที่มีประสบการณ์สอนไม่น้อยกว่า 3 ปี จำนวน 8 ราย และนักศึกษาวิชาชีพครูชั้นปีที่ 3 - 4 ที่อยู่ในช่วงเตรียมฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู จำนวน 32 ราย เครื่องมือวิจัยเป็นแบบคำถามสนทนากลุ่มที่ครอบคลุมมิติปัญหา บริบท และความต้องการ ผ่านการตรวจสอบความเหมาะสมก่อนนำไปใช้ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่มแยกตามกลุ่มผู้ให้ข้อมูล โดยกลุ่มผู้บริหารและอาจารย์ใช้รูปแบบเผชิญหน้า ส่วนกลุ่มนักศึกษาดำเนินการ 2 ครั้ง ทั้งรูปแบบเผชิญหน้าและออนไลน์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงประเด็นแบบสะท้อนคิดร่วมกับ Framework Analysis ผลการวิจัยพบประเด็นหลัก 9 ธีม จำแนกเป็น 2 ระดับฉันทามติ ได้แก่ ธีมร่วมทั้ง 3 กลุ่ม จำนวน 5 ธีม ครอบคลุม 1) ข้อจำกัดโครงสร้างและเนื้อหาหลักสูตร 2) การบูรณาการในบริบทครูและการประยุกต์ใช้จริง 3) แรงจูงใจและการมีส่วนร่วมของนักศึกษา 4) ความต้องการทักษะและความรู้ด้านการเงิน และ 5) กลยุทธ์สนับสนุนการพัฒนาในรูปแบบที่ยืดหยุ่น และธีมร่วมเฉพาะ 2 กลุ่ม จำนวน 4 ธีม ได้แก่ 1) ข้อจำกัดด้านทรัพยากรและบุคลากร 2) ผลกระทบต่อคุณภาพบัณฑิตและภาพลักษณ์สถาบัน 3) ปัจจัยครอบครัวและสังคมที่เป็นอุปสรรค และ 4) ประสบการณ์เชิงลบกับการเรียนการเงินที่ผ่านมา ผลการวิจัยนี้เป็นข้อมูลสำคัญต่อการออกแบบกิจกรรมเสริมหลักสูตรในบริบทสถาบันผลิตครู

คำสำคัญ: ความฉลาดรู้การเงิน, นักศึกษาวิชาชีพครู, การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น, ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

* Received 23 May 2026; Revised 25 June 2026; Accepted 4 July 2026

Abstract

This research article aimed to 1) Analyze the problems, contexts, and needs of each stakeholder group, and 2) Synthesize the shared consensus and divergent perspectives across groups, regarding the promotion of financial literacy for pre-service teachers at the Faculty of Education and Educational Innovation, Kalasin University. The study employed a qualitative research methodology. The informants comprised three groups totaling 45 participants, selected through purposive sampling: 5 faculty administrators, 8 instructors and academic advisors with at least 3 years of teaching experience, and 32 third- and fourth-year pre-service teachers who were preparing for their professional practicum. The research instrument was a focus group discussion guide covering three dimensions: problem-related, context-related, and needs-related issues, which was reviewed for appropriateness prior to use. Data were collected through focus group discussions conducted separately for each stakeholder group, with the administrator and instructor groups in face-to-face sessions, while the student group engaged in two rounds through both face-to-face and online sessions. The data were analyzed using Reflexive Thematic Analysis integrated with Framework Analysis. The findings revealed 9 core themes across 2 levels of consensus: 5 themes shared across all three groups, including 1) Curriculum structure and content limitations, 2) Integration into the teaching profession context and practical application, 3) Student motivation and engagement, 4) Financial knowledge and skill needs, and 5) Flexible support strategies; and 4 themes shared between only two groups, namely 1) Resource and personnel constraints, 2) Impact on graduate quality and institutional image, 3) Family and social factors as obstacles, and 4) Negative prior experiences with financial education. These findings provide essential information for designing co-curricular activities within the context of teacher education institutions.

Keywords: Financial Literacy, Pre-Service Teachers, Needs Analysis, Stakeholders

บทนำ

ความฉลาดรู้การเงิน (Financial Literacy) ได้รับการยอมรับในระดับสากลว่าเป็นสมรรถนะพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 องค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD, 2023) ได้พัฒนากรอบการวัดระดับความฉลาดรู้การเงินระดับนานาชาติอย่างต่อเนื่อง โดยครอบคลุมทั้งมิติความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมทางการเงิน และชี้ว่าประชากรที่มีความฉลาดรู้การเงินสูงสามารถตัดสินใจทางการเงินได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีแนวโน้มออมและลงทุนได้อย่างเหมาะสม และมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระยะยาวสูงกว่า (Lusardi, A. & Mitchell, O. S., 2014) สำหรับประเทศไทย ผลการสำรวจทักษะทางการเงิน พบว่า รายไทยมีพัฒนาการด้านทักษะทางการเงินดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 71.4 ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยของ OECD ที่ร้อยละ 60.5 (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2565) อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณารายองค์ประกอบ พบว่า

ยังมีจุดที่ต้องพัฒนาต่อเนื่อง โดยเฉพาะด้านทัศนคติทางการเงินที่มีแนวโน้มลดลงเล็กน้อยจากการสำรวจครั้งก่อน และด้านความรู้ทางการเงินที่ยังคงเป็นจุดอ่อนสำคัญ สอดคล้องกับที่ Hastings, J. S. et al. ทบทวนวรรณกรรม และพบว่า ระดับความฉลาดรู้การเงินมีความสัมพันธ์กับผลลัพธ์ทางการเงินในหลายมิติ (Hastings, J. S. et al., 2013) และ Lusardi, A. & Mitchell, O. S. ที่ยืนยันว่าบุคคลที่มีความฉลาดรู้การเงินสูงมีแนวโน้มวางแผนเกษียณ สะสมความมั่งคั่ง และหลีกเลี่ยงการก่อหนี้ที่มีต้นทุนสูงได้ดีกว่าในระยะยาว (Lusardi, A. & Mitchell, O. S., 2014)

สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้นเมื่อพิจารณาจากข้อมูลระดับครัวเรือนไทย รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ปี 2567 ระบุว่า จำนวนรายจนเพิ่มขึ้นเป็น 3.43 ล้านราย หรือคิดเป็นร้อยละ 4.89 ของประชากรทั้งประเทศ เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 3.41 ในปี 2566 และในกลุ่มครัวเรือนยากจน พบว่า มีสัดส่วนถึงร้อยละ 39.10 ที่แบกรับภาระหนี้สิน โดยภาระหนี้ส่วนใหญ่ร้อยละ 48.77 เกิดจากการกู้ยืมเพื่อการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน สะท้อนให้เห็นว่ารายได้ที่ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายจำเป็นเป็นรากเหง้าสำคัญของวงจรหนี้สินในระดับครัวเรือน นอกจากนี้ ความเหลื่อมล้ำด้านรายจ่ายยังคงอยู่ในระดับสูง โดยค่าสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาคอยู่ที่ 0.333 และกลุ่มประชากรที่มีรายจ่ายต่ำสุดร้อยละ 20 ต้องใช้จ่ายเงินประมาณครึ่งหนึ่งไปกับอาหารและเครื่องดื่มเพียงอย่างเดียว ทำให้แทบไม่มีศักยภาพเหลือสำหรับการออมหรือการสร้างความมั่นคงทางการเงิน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2568) ปัญหาดังกล่าวมีความรุนแรงเป็นพิเศษในกลุ่มวิชาชีพครู โดยมีรายงานว่าครูและบุคลากรทางการศึกษาราว 720,000 ราย หรือคิดเป็นร้อยละ 80 ของครูทั้งประเทศ มีภาระหนี้สินรวมกว่า 1.4 ล้านล้านบาท หรือเฉลี่ยรายละ 1.94 ล้านบาท โดยเจ้าหนี้รายใหญ่ที่สุด คือ สหกรณ์ออมทรัพย์ครู (ร้อยละ 64) รองลงมา คือ ธนาคารออมสิน (ร้อยละ 25) (กระทรวงศึกษาธิการ, 2568) ซึ่งสอดคล้องกับที่ Lusardi, A. & Mitchell, O. S. พบว่า บุคคลที่มีความฉลาดรู้การเงินต่ำมีแนวโน้มสะสมหนี้และสะสมความมั่งคั่งได้น้อยกว่าในระยะยาว (Lusardi, A. & Mitchell, O. S., 2014) สถานการณ์ดังกล่าวจึงนำไปสู่ข้อเสนอทางวิชาการว่าการเสริมสร้างสมรรถนะทางการเงินตั้งแต่ช่วงผลิตครูอาจเป็นแนวทางเชิงป้องกันที่สำคัญในการตัดวงจรหนี้สินก่อนเข้าสู่วิชาชีพ

เมื่อพิจารณาบทบาทของวิชาชีพครูในระดับลึกขึ้น พบว่า ครูไม่เพียงเป็นกลุ่มที่มีปัญหาหนี้สิน แต่ยังเป็นบุคคลสำคัญในการถ่ายทอดความรู้และปลูกฝังพฤติกรรมทางการเงินที่เหมาะสมให้แก่ผู้เรียนรุ่นถัดไป สอดคล้องกับที่ สุธน วงค์แดง ชี้ว่านักศึกษาครูจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาความฉลาดรู้การเงินก่อนเข้าสู่วิชาชีพ แต่หลักสูตรครุศาสตร์และศึกษาศาสตร์ของไทยส่วนใหญ่ยังไม่บรรจุรายวิชาการเงินส่วนบุคคล ทำให้นักศึกษาขาดทักษะการจัดการเงินตั้งแต่ก่อนเข้าสู่วิชาชีพ (สุธน วงค์แดง, 2568) ทั้งนี้ งานวิจัยที่ผ่านมาสะท้อนจุดอ่อนของนักศึกษาไทยในด้านนี้อย่างเป็นรูปธรรม โดย ศิรินุช อินละคร ที่สำรวจนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา จำนวน 400 ราย พบว่า ความรู้ทางการเงินบุคคลอยู่ในระดับต่ำ จุดอ่อนสำคัญ คือ อัตราเงินเฟ้อ ดอกเบี้ยทบต้น การลงทุน และบัตรเครดิต (ศิรินุช อินละคร, 2563) ขณะที่ พัชราภา อินทพรต และคณะ สำรวจนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาเอกชน จำนวน 350 ราย พบว่า ความฉลาดรู้การเงินภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านความรู้ทางการเงินอยู่ในระดับน้อยที่สุด (พัชราภา อินทพรต และคณะ, 2566ก) นักวิชาการไทยจึงได้พัฒนานวัตกรรมการสอนหลายรูปแบบเพื่อยกระดับความฉลาดรู้การเงิน เช่น พัชราภา อินทพรต และคณะ ใช้หลักสูตรเสริม

โดยใช้สมองเป็นฐานร่วมกับเกมจำลองสถานการณ์ (พัชราภา อินทพรต และคณะ, 2566ข) รัตนวัชร์ เพ็ญรัตนหิรัญ พัฒนาโปรแกรมโดยใช้ปัญหาเป็นฐานสำหรับนักศึกษาคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ (รัตนวัชร์ เพ็ญรัตนหิรัญ, 2567) เช่นเดียวกับ อรรถพล คณิตชรางกูร พัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานสำหรับนิสิตวิชาชีพครู มหาวิทยาลัยพะเยา (อรรถพล คณิตชรางกูร, 2567) และ กณิชชา ศิริศักดิ์ และคณะ พัฒนาการ์ดเกมเพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้การเงินดิจิทัลของนิสิตครู (กณิชชา ศิริศักดิ์ และคณะ, 2567) ซึ่งทุกงานให้ผลพัฒนาเชิงบวกอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม เมื่อทบทวนวรรณกรรมไทยในช่วงปี 2563 - 2568 พบว่า การศึกษาส่วนใหญ่มุ่งเน้นที่การวัดระดับความฉลาดรู้ การวิเคราะห์ปัจจัย หรือการพัฒนานวัตกรรมการสอน โดยใช้มุมมองของนักศึกษาเป็นหลัก ขณะที่ยังขาดการศึกษาเชิงคุณภาพที่วิเคราะห์สภาพปัญหา บริบท และความต้องการจำเป็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในสถาบันผลิตครู ทั้งจากมุมมองของผู้บริหาร อาจารย์ผู้สอน และนักศึกษาวิชาชีพครูเอง ช่องว่างทางการวิจัยดังกล่าวจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาครั้งนี้ที่มุ่งสำรวจมิติเชิงลึกของการส่งเสริมความฉลาดรู้การเงินสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครู เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมที่สอดคล้องกับบริบทของสถาบันผลิตครูในประเทศไทย

จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าความฉลาดรู้การเงินเป็นสมรรถนะสำคัญที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของบุคคล ครอบครัว และประเทศ แม้ว่าผลการสำรวจในระดับชาติจะชี้ว่ารายไทยมีพัฒนาการด้านทักษะทางการเงินดีขึ้น แต่เมื่อพิจารณารายองค์ประกอบ พบว่า ด้านความรู้ทางการเงินยังคงเป็นจุดอ่อนที่ต้องพัฒนา สอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาหนี้ครัวเรือนและภาระหนี้สินของครูที่อยู่ในระดับวิกฤต ขณะที่นักศึกษาวิชาชีพครูซึ่งจะเป็นกำลังสำคัญในการถ่ายทอดความฉลาดรู้การเงินสู่เยาวชนรุ่นต่อไป กลับขาดโอกาสในการพัฒนาสมรรถนะดังกล่าวอย่างเป็นระบบในช่วงการศึกษา และเมื่อทบทวนวรรณกรรมในประเทศ พบว่ายังขาดงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ศึกษาสภาพปัญหา บริบท และความต้องการจำเป็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในสถาบันผลิตครูอย่างเป็นระบบ ทั้งจากมุมมองของผู้บริหาร อาจารย์ผู้สอน และนักศึกษาวิชาชีพครูเอง ด้วยเหตุนี้การศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหา บริบท และความต้องการจำเป็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวกับการส่งเสริมความฉลาดรู้การเงินสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครู จึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมความฉลาดรู้การเงินที่สอดคล้องกับบริบทของสถาบันผลิตครูในประเทศไทย โดยผลการวิจัยที่ได้คาดว่าจะก่อให้เกิดประโยชน์ใน 3 ระดับ ได้แก่ 1) ระดับสถาบัน เป็นฐานข้อมูลสำคัญสำหรับสถาบันผลิตครูในการพัฒนาหลักสูตร รายวิชา และกิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้การเงินที่ตอบสนองความต้องการจำเป็นของผู้เรียนได้อย่างตรงจุด 2) ระดับเครือข่าย เป็นแนวทางให้สถาบันผลิตครูในเครือข่ายอุดมศึกษาทั่วประเทศนำไปประยุกต์ใช้ในการกำหนดนโยบายและการขับเคลื่อนการพัฒนาความฉลาดรู้การเงินของนักศึกษาวิชาชีพครู และ 3) ระดับองค์ความรู้ เป็นการขยายฐานความรู้เชิงคุณภาพในประเด็นการส่งเสริมความฉลาดรู้การเงินสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครูในบริบทไทย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการต่อยอดการศึกษาในมิติอื่น ๆ ในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหา บริบท และความต้องการจำเป็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละกลุ่มเกี่ยวกับการส่งเสริมความฉลาดรู้การเงินสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครู

2. เพื่อสังเคราะห์ฉันทามติร่วมและจุดแตกต่างของมุมมองระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวกับการส่งเสริมความฉลาดรู้การเงินสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครู

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ภายใต้กระบวนทัศน์เชิงตีความและสร้างความหมาย (Interpretivist-constructionist Paradigm) ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของการวิเคราะห์สภาพปัญหา บริบท และความต้องการจำเป็น ทั้งในระดับมุมมองรายกลุ่มและในระดับการสังเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างกลุ่มที่ต้องอาศัยการทำความเข้าใจมุมมองและประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลอย่างลึกซึ้ง โดยใช้การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลัก

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและการคัดเลือก

ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความฉลาดรู้การเงินของนักศึกษาวิชาชีพครู คณะศึกษาศาสตร์และนวัตกรรมการศึกษา มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามเกณฑ์คุณสมบัติในการคัดเลือก ที่กำหนดไว้ล่วงหน้าสำหรับผู้ให้ข้อมูลแต่ละกลุ่ม แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม รวม 45 ราย โดยกลุ่มที่ 1 ผู้บริหารระดับคณะ จำนวน 5 ราย คัดเลือกจากผู้ที่ดำรงตำแหน่งบริหารซึ่งมีบทบาทโดยตรงในการกำหนดนโยบายและทิศทางการพัฒนาหลักสูตรและสมรรถนะ ของนักศึกษาวิชาชีพครู ประกอบด้วย คณบดี 1 ราย รองคณบดี 3 ราย และประธานหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต 1 ราย กลุ่มที่ 2 อาจารย์ผู้สอนและอาจารย์ที่ปรึกษา จำนวน 8 ราย คัดเลือกจากอาจารย์ที่ทำหน้าที่เป็นอาจารย์ที่ปรึกษานักศึกษาวิชาชีพครูและมีประสบการณ์การสอนในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิตไม่น้อยกว่า 3 ปี ซึ่งทำให้เข้าใจพฤติกรรมและบริบทการเรียนรู้ของนักศึกษาได้อย่างลึกซึ้ง และกลุ่มที่ 3 นักศึกษาวิชาชีพครูชั้นปีที่ 3 - 4 จำนวน 32 ราย คัดเลือกจากนักศึกษาที่มีประสบการณ์การจัดการการเงินด้วยตนเองมาแล้วไม่น้อยกว่า 2 ปีการศึกษา และอยู่ในช่วงเตรียมออกฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู จึงสามารถสะท้อนสภาพปัญหา บริบท และความต้องการจำเป็นได้ชัดเจนกว่านักศึกษาชั้นปีที่ 1 - 2

3. การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือหลักที่ใช้ คือ แบบคำถามในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion Guide) ที่พัฒนาขึ้นโดยการประยุกต์ใช้กรอบคำถามของ McKenney, S. & Reeves, T. C. ปรับเป็นภาษาไทยและสอดคล้องกับบริบทของสถาบันการผลิตครู (McKenney, S. & Reeves, T. C., 2012) ครอบคลุม 3 มิติ ได้แก่ มิติปัญหา (Problem-related) มิติบริบท (Context-related) และมิติความต้องการ (Needs-related) แบ่งออกเป็น 2 ชุดตามกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ชุดที่ 1 สำหรับกลุ่มผู้บริหารและกลุ่มอาจารย์ จำนวน 15 ข้อ และชุดที่ 2 สำหรับกลุ่มนักศึกษาวิชาชีพครู จำนวน 11 ข้อ กระบวนการพัฒนาเครื่องมือดำเนินการอย่างเป็นระบบผ่าน 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) สังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) ประยุกต์กรอบคำถามดังกล่าวมาเป็นโครงคำถามหลัก 3) แปลและปรับสำนวนภาษาไทยให้สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรม และ 4) ปรับโครงสร้างคำถามให้เหมาะสมกับลักษณะและประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลแต่ละกลุ่ม

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสนทนากลุ่มแยกตามกลุ่มผู้ให้ข้อมูล 3 กลุ่ม ในเดือนมีนาคม 2568 ตามหลักการความเป็นเอกพันธุ์ของกลุ่ม (Homogeneity Principle) ตามแนวคิดของ Krueger, R. A. & Casey, M. A. ที่เสนอว่าผู้เข้าร่วมที่มีลักษณะร่วมกันจะรู้สึกผ่อนคลายและกล้าแลกเปลี่ยนความเห็นได้อย่างเปิดเผย (Krueger, R. A. & Casey, M. A., 2015) อันเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับกระบวนทัศน์เชิงตีความและสร้างความหมายของการวิจัยครั้งนี้ กลุ่มผู้บริหารและกลุ่มอาจารย์ดำเนินการในรูปแบบเผชิญหน้า กลุ่มละ 1 ครั้ง ระยะเวลา 60 นาที สำหรับกลุ่มนักศึกษาวิชาชีพครู ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูล 2 ครั้ง โดยครั้งที่ 1 ใช้รูปแบบการสนทนากลุ่มแบบเผชิญหน้า (In-person Focus Group Discussion) ระยะเวลา 60 นาที และครั้งที่ 2 ใช้รูปแบบการสนทนากลุ่มออนไลน์แบบประสานเวลา (Synchronous Online Focus Group) ผ่านโปรแกรม Google Meet โดยให้ผู้ให้ข้อมูลตอบคำถามแบบไม่ระบุตัวตนผ่านกระดาน Padlet (Stewart, K. & Williams, M., 2005) ระยะเวลา 60 นาที ครั้งที่ 2 ดำเนินการในรูปแบบที่ไม่ระบุตัวตน เป็นการแก้ไขข้อจำกัดที่พบในรอบเผชิญหน้า ซึ่งนักศึกษาบางส่วนแสดงความลังเลในการเปิดเผยมุมมองอย่างตรงไปตรงมา การเก็บข้อมูลในรูปแบบที่ไม่ระบุตัวตนจึงทำให้ผู้ให้ข้อมูลกล้าแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระมากขึ้น การสนทนาทุกครั้งดำเนินการโดยผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้นำการสนทนา (Moderator) สำหรับรูปแบบเผชิญหน้ามีผู้ช่วยวิจัยบันทึกเสียงและจดบันทึก ก่อนนำไปถอดความแบบคำต่อคำ (Verbatim Transcription) ส่วนรูปแบบออนไลน์ผ่าน Google Meet และ Padlet ผู้วิจัยบันทึกข้อมูลที่ผู้ให้ข้อมูลพิมพ์ตอบบนกระดาน Padlet โดยตรงเป็นข้อความ (Text-based Data) เพื่อนำไปวิเคราะห์ต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงประเด็นแบบสะท้อนคิด (Reflexive Thematic Analysis: RTA) ผ่าน 6 ขั้นตอน (Braun, V. & Clarke, V., 2022) ได้แก่ 1) ทำความคุ้นเคยกับข้อมูล 2) สร้างรหัสเริ่มต้น 3) สร้างธีมเบื้องต้น 4) ทบทวนและพัฒนาธีม 5) นิยามและตั้งชื่อธีม และ 6) เขียนรายงานผล ร่วมกับ Framework Analysis ในขั้นที่ 4 และ 5 เพื่อจัดทำเมทริกซ์ธีม × กลุ่มผู้ให้ข้อมูล (Gale, N. K. et al., 2013) ระบุทั้งธีมร่วมที่ปรากฏในทุกกลุ่ม (Shared Themes) และธีมเฉพาะกลุ่ม (Group-specific Themes) สะท้อนจุดบรรจบและจุดแตกต่างของมุมมอง การบูรณาการ RTA และ Framework Analysis สามารถดำเนินการได้อย่างกลมกลืนเนื่องจากทั้ง 2 วิธีอยู่ภายใต้กระบวนทัศน์เชิงคุณภาพเดียวกัน เพื่อยืนยันความหนักแน่นของข้อค้นพบ ผู้วิจัยใช้กระบวนการสามเส้าด้านแหล่งข้อมูล (Data Triangulation) โดยตรวจสอบความสอดคล้องและความขัดแย้งของข้อมูลระหว่างผู้ให้ข้อมูล 3 กลุ่ม คือ ผู้บริหาร อาจารย์ และนักศึกษาวิชาชีพครู

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยตอบวัตถุประสงค์การวิจัย โดยแบ่งการนำเสนอออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1) ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 2) ผลการวิเคราะห์รายกลุ่มผู้ให้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และ 3) ผลการสังเคราะห์ระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2

1. ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความฉลาดรู้การเงินของนักศึกษาวิชาชีพครู คณะศึกษาศาสตร์และนวัตกรรมการศึกษา มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ จำนวนรวม 45 ราย คัดเลือกแบบเจาะจงตามเกณฑ์คุณสมบัติที่กำหนดล่วงหน้า แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มตามบทบาทในระบบการผลิตครู เพื่อให้ได้มุมมองที่หลากหลายและครอบคลุมจากผู้กำหนดนโยบาย ผู้สอน และผู้เรียน รายละเอียดของผู้ให้ข้อมูลในแต่ละกลุ่มดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล	จำนวน (ราย)	คุณสมบัติ/เกณฑ์การคัดเลือก
1. ผู้บริหารระดับคณะ	5	คณบดี 1 ราย, รองคณบดี 3 ราย, ประธานหลักสูตร 1 ราย
2. อาจารย์ผู้สอนและอาจารย์ที่ปรึกษา	8	อาจารย์ที่ปรึกษานักศึกษาวิชาชีพครูและมีประสบการณ์การสอนไม่น้อยกว่า 3 ปี
3. นักศึกษาวิชาชีพครูชั้นปีที่ 3 - 4	32	มีประสบการณ์การจัดการการเงินไม่น้อยกว่า 2 ปีการศึกษา และอยู่ในช่วงเตรียมออกฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู

ผู้ให้ข้อมูลทั้ง 3 กลุ่มสามารถสะท้อนสภาพปัญหา บริบท และความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับการส่งเสริมความฉลาดรู้การเงินจากมุมมองที่หลากหลายและครอบคลุมทุกระดับของระบบการผลิตครู

2. ผลการวิเคราะห์รายกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มแยกตามกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญแต่ละกลุ่มผ่านกระบวนการ RTA เพื่อให้ได้ธีมที่สะท้อนมุมมองเฉพาะของแต่ละกลุ่ม กระบวนการวิเคราะห์เริ่มจากการถอดรหัสเริ่มต้น (Initial Coding) จัดหมวดหมู่ (Categories) และสังเคราะห์เป็นธีมหลัก (Themes) ก่อนนำไปเปรียบเทียบข้ามกลุ่มในขั้นตอนถัดไป

2.1 กลุ่มที่ 1 ผู้บริหารระดับคณะ

การสนทนากลุ่มกับผู้บริหารดำเนินการในรูปแบบเผชิญหน้า ระยะเวลา 60 นาที ผลการวิเคราะห์ RTA พบธีมหลัก 6 ธีม (T1 - T6)

T1: ข้อจำกัดด้านโครงสร้างและทรัพยากร

ผู้บริหารทุกรายระบุถึงช่องว่างสำคัญระหว่างนโยบายที่สนับสนุน Soft Skills กับการปฏิบัติจริงในหลักสูตร หลักสูตรปัจจุบันมีภาระหน่วยกิตสูงทำให้ยากต่อการเพิ่มเนื้อหาใหม่ ขณะเดียวกันสถาบันยังขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านการเงิน รวมถึงขาดสื่อดิจิทัลที่นักศึกษาสามารถเข้าถึงได้โดยไม่มีค่าใช้จ่าย

“ปัญหาหลัก คือ เราไม่มีรายที่เชี่ยวชาญเรื่องการเงินจริง ๆ ในคณะ อาจารย์ทุกรายมีความตั้งใจดี แต่ขาดความมั่นใจในการสอนเรื่องนี้ ทำให้เนื้อหาไม่ถูกบรรจุแม้จะรู้ว่าจำเป็น”

T2: การบูรณาการความฉลาดรู้ทางการเงินในบริบทครู

ผู้บริหารเห็นพ้องว่าแนวทางที่เหมาะสมที่สุด คือ การบูรณาการในรายวิชาพื้นฐานที่มีอยู่มากกว่าการเปิดรายวิชาใหม่ซึ่งต้องผ่านกระบวนการสภาวิชาชีพ โดยเน้นรูปแบบ Problem-based Learning ที่ให้นักศึกษาได้ลองแก้ปัญหาจากชีวิตจริงในบริบทวิชาชีพครู

“ถ้าเราบูรณาการเข้าไปในวิชาทักษะชีวิตหรือวิชาชีพครู มันทำได้เลยโดยไม่ต้องรอ แล้วถ้าทำในรูปแบบ Problem-based Learning นักศึกษาจะเข้าใจมากขึ้น เพราะได้ลองแก้ปัญหาจริง”

T3: การมีส่วนร่วมและปัจจัยทางสังคมของนักศึกษา

ผู้บริหารสังเกตว่าปัญหาการขาดแรงจูงใจมีสาเหตุซ้อนกันหลายชั้น ทั้งตารางเรียนที่หนาแน่น วัฒนธรรมการบริโภค และครอบครัวที่ไม่ส่งเสริมการออม แต่ยืนยันว่าหากกิจกรรมสนุกและเชื่อมกับชีวิตจริง นักศึกษาก็พร้อมมีส่วนร่วม

“นักศึกษาบางส่วนไม่เข้าร่วมกิจกรรมเสริมด้วยเหตุผลด้านเวลาและภาระเรียน แต่ถ้ากิจกรรมสนุก น่าสนใจ และเชื่อมกับชีวิตจริง เขาก็อยากมา เราเห็นแล้วจากกิจกรรมอื่น ๆ ที่ผ่านมา”

T4: ผลกระทบต่อคุณภาพบัณฑิตและภาพลักษณ์สถาบัน

ผู้บริหารแสดงความกังวลถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นแล้วจากการขาดความฉลาดรู้ทางการเงิน ทั้งในระดับปัจเจก เช่น การมีหนี้สินและการ dropout และในระดับสถาบัน เช่น ภาพลักษณ์ที่ถูกตั้งคำถามในฐานะสถาบันผลิตครู

“เราเคยเห็นนักศึกษาที่ต้องออกกลางคัน เพราะไม่มีเงินจ่ายค่าธรรมเนียม ทั้งที่ผลการเรียนดี นี่คือ ความสูญเสียที่ป้องกันได้ถ้าเขามีทักษะการจัดการเงินที่ดีตั้งแต่ต้น”

T5: ความต้องการและเนื้อหาด้านการเงินสำหรับครูในอนาคต

ผู้บริหารระบุเนื้อหาที่มีความจำเป็นสูงมากครอบคลุม 8 ด้าน ได้แก่ การวางแผนรายรับ - รายจ่าย การออมระยะยาว การจัดการหนี้ การวางแผนเกษียณ การลงทุนเบื้องต้น การเงินดิจิทัล การป้องกันภัยไซเบอร์ และการวางแผนชีวิตช่วงเริ่มทำงาน โดยเน้นว่าควรเริ่มปลูกฝังตั้งแต่ชั้นปีที่ 1

“ความจำเป็นนี้อยู่ในระดับสูงมาก เพราะมันเป็นทักษะที่ส่งผลต่อความมั่นคงในชีวิตของบัณฑิตโดยตรง และถ้าปลูกฝังตั้งแต่ปี 1 โอกาสที่จะเห็นผลในระยะยาวก็มีมากกว่า”

T6: กลยุทธ์และวิธีการสนับสนุนการพัฒนา

ผู้บริหารเสนอกลยุทธ์หลากหลาย ทั้งเวิร์กช็อปร่วมกับหน่วยงานภายนอก ระบบที่ปรึกษา ชุมชนการเรียนรู้รุ่นพี่ - รุ่นน้อง และ Co-learning Space พร้อมกิจกรรมจำลองสถานการณ์และการประเมินผลครบ 3 มิติ ได้แก่ ความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรม

“กิจกรรมต้องออกแบบให้เป็น Learning by Doing ให้นักศึกษาได้ทดลองจริง เช่น ลองวางแผนงบประมาณส่วนตัว ลองคำนวณหนี้ แล้วรู้สึกถึงผลที่เกิดขึ้นจริง ไม่ใช่แค่ฟังบรรยาย”

2.2 กลุ่มที่ 2 อาจารย์ผู้สอนและอาจารย์ที่ปรึกษา

การสนทนากลุ่มกับอาจารย์ดำเนินการในรูปแบบเผชิญหน้า ระยะเวลา 60 นาที ผลการวิเคราะห์ RTA พบธีมหลัก 7 ธีม (T1 - T7) ซึ่งมากกว่ากลุ่มผู้บริหาร 1 ธีม เนื่องจากอาจารย์มองเห็นรายละเอียดเชิงพฤติกรรมนักศึกษาและกระบวนการจัดการเรียนการสอนได้ลึกกว่า

T1: ข้อบกพร่องทางความรู้ พฤติกรรม และทัศนคติทางการเงินของนักศึกษา

อาจารย์ทุกรายรายงานตรงกันว่านักศึกษาขาดความฉลาดรู้การเงินทั้ง 3 มิติ ในด้านความรู้ พบว่าขาดทักษะพื้นฐานการวางแผนรายรับ - รายจ่าย ไม่เข้าใจกลไกดอกเบี้ย และขาดความเข้าใจเรื่องความปลอดภัยทางการเงินดิจิทัล ในด้านพฤติกรรมสังเกตเห็นแบบแผนการใช้จ่ายแบบวัตถุนิยมและขาดวินัยทางการเงินอย่างชัดเจน

“นักศึกษาหลายรายที่ฉันดูแลได้รับทุน กยศ. มาแล้วแต่กลับใช้หมดก่อนสิ้นเทอม บางรายกู้เงินนอกระบบมาจ่ายค่าหอ ปัญหามันลึกกว่าแค่ไม่มีเงิน คือ เขาไม่เคยเรียนรู้วิธีจัดการเงินมาก่อนเลย”

T2: สาเหตุและปัจจัยต้นทางของปัญหา

อาจารย์วิเคราะห์สาเหตุ 2 ระดับ คือ ระดับครอบครัวและสังคม ซึ่งพบว่า การที่ครอบครัวไม่ได้ปลูกฝังเรื่องการเงินตั้งแต่เด็กเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด ควบคู่กับอิทธิพลโซเชียลมีเดียที่กระตุ้นการบริโภค และระดับระบบการศึกษา ซึ่งพบว่า หลักสูตรไม่มีรายวิชาบังคับและขาดกิจกรรมเชิงปฏิบัติที่มีความหมาย

“ปัญหามันเริ่มจากบ้าน นักศึกษาส่วนใหญ่ไม่เคยเห็นพ่อแม่ทำบัญชีครัวเรือน ไม่เคยถูกสอนให้แยกเงินออม แล้วพอมาอยู่หอ เจอโซเชียล เจอเพื่อน เขาก็ใช้เงินตามกระแส เพราะไม่มีฐานความรู้มารองรับ”

T3: ข้อจำกัดในหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน

อาจารย์ระบุช่องว่างเชิงโครงสร้างที่ทำให้ความฉลาดรู้การเงินไม่ได้รับการพัฒนา รายวิชาส่วนใหญ่ไม่มีการบูรณาการ ขาดสื่อทันสมัย และระบบประเมินไม่ครอบคลุมพฤติกรรมและทัศนคติ วิชาทักษะชีวิต ซึ่งมีศักยภาพสูงยังไม่ถูกใช้อย่างเต็มที่

“ในวิชาทักษะชีวิตเราพูดถึงการดูแลสุขภาพ การสื่อสาร แต่ไม่ค่อยได้พูดเรื่องการเงินอย่างจริงจัง ทั้งที่มันเป็นทักษะชีวิตที่สำคัญมาก แค่ปรับแผนการสอนก็ทำได้เลยโดยไม่ต้องรอเปิดวิชาใหม่”

T4: ผลกระทบของการขาดความฉลาดรู้การเงินต่อชีวิตนักศึกษา

อาจารย์บรรยายผลกระทบที่สังเกตได้จริงทั้งระยะสั้น ได้แก่ การลาเรียน เพราะไม่มีเงินค่าเดินทาง ไม่สามารถซื้ออุปกรณ์การเรียน และในระยะยาว ได้แก่ ไม่พร้อมเข้าสู่วิชาชีพเมื่อเริ่มฝึกสอนและเสี่ยงตกเป็นเหยื่อหนี้นอกระบบ

“ฉันเห็นนักศึกษาออกฝึกสอนแล้วมีปัญหาเรื่องเงินค่าเดินทาง ค่าอาหาร บางรายต้องกลับมาขอยืมอาจารย์ นี่แสดงว่าเขาไม่ได้วางแผนการเงินสำหรับช่วงฝึกสอนเลย ทั้งที่รู้ล่วงหน้าหลายเดือนว่าจะต้องออกไป”

T5: ความสำคัญของความฉลาดรู้การเงินต่อความสำเร็จในวิชาชีพครู

อาจารย์เน้นย้ำผลบวกหลายมิติที่จะเกิดขึ้นเมื่อนักศึกษามีความฉลาดรู้การเงิน ทั้งการเรียนอย่างมีสมาธิ การวางรากฐานชีวิตที่มั่นคง และในมิติวิชาชีพครู คือ การเป็นแบบอย่างและสามารถถ่ายทอดความรู้ด้านการเงินให้นักเรียนได้อย่างน่าเชื่อถือ

“ครูที่มีปัญหาหนี้สินเรื้อรังจะพาตัวเองไปสู่ความเครียดและอาจสร้างปัญหาให้โรงเรียนได้ แต่ถ้าเราช่วยให้เขามีทักษะการเงินตั้งแต่เรียน เขาจะเข้าสู่วิชาชีพได้อย่างมั่นคงกว่า และยังสอนเรื่องนี้ให้เด็กได้ด้วย”

T6: ความต้องการและเนื้อหาที่ควรส่งเสริมในกิจกรรม

อาจารย์ระบุเนื้อหาที่จำเป็น 6 ด้านหลัก ได้แก่ การจัดการหนี้สิน การออมเพื่อเป้าหมาย การลงทุนเบื้องต้น การวางแผนเกษียณ การใช้เทคโนโลยีการเงินปลอดภัย และการจำลองงบประมาณในบทบาทครู โดยเสนอรูปแบบการสอนเชิงปฏิบัติเป็นหลัก

“ถ้าให้นักศึกษาจำลองว่าตัวเองเป็นครูที่เพิ่งได้รับเงินเดือนเดือนแรก แล้วต้องวางแผนว่าจะจ่ายอะไรบ้าง จะออมเท่าไหร่ จะผ่อนอะไร มันจะทำให้เข้าใจความเป็นจริงมากกว่าการบรรยายทฤษฎีมาก” T7: แนวทางการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตร

อาจารย์เสนอการปรับปรุงระบบที่ชัดเจน ทั้งการปรับเนื้อหาวิชาทักษะชีวิต การเพิ่มวิชาเลือกด้านการเงิน การสอดแทรกในวิชาชีพครู และที่สำคัญที่สุด คือ การเพิ่มระบบประเมินพฤติกรรมการเงินและการติดตามผลระยะยาว

“เราต้องประเมินให้ครบทั้งความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรม ไม่ใช่แค่ทดสอบว่ารู้เรื่องการเงินหรือเปล่า เพราะนักศึกษาอาจรู้แต่ไม่ได้ทำจริง ต้องติดตามว่าหลังจากเรียนรู้แล้วพฤติกรรมเปลี่ยนไปอย่างไร”

2.3 กลุ่มที่ 3 นักศึกษาวิชาชีพครู

การสนทนากลุ่มกับนักศึกษาดำเนินการ 2 ครั้ง ได้แก่ ครั้งที่ 1 รูปแบบเผชิญหน้า ระยะเวลา 60 นาที และครั้งที่ 2 การสนทนากลุ่มออนไลน์แบบประสานเวลาผ่าน Google Meet โดยให้ตอบคำถามแบบไม่ระบุตัวตนผ่านกระดาน Padlet ระยะเวลา 60 นาที ใช้กรอบคำถาม 11 ข้อ ซึ่งปรับจาก 15 ข้อให้เหมาะกับบริบทนักศึกษา ผลการวิเคราะห์ RTA พบธีมหลัก 6 ธีม (T1 - T6)

T1: การตระหนักรู้และความสำคัญของความฉลาดรู้การเงิน

นักศึกษาทั้ง 32 รายแสดงความเห็นพ้องต้องกันว่าความฉลาดรู้การเงินมีความสำคัญสูงมากในชีวิตประจำวัน สาระที่ปรากฏซ้ำมากที่สุด คือ การมองว่าเงินเป็น “ปัจจัยที่ 5” ของชีวิตยุคปัจจุบัน และนักศึกษาเชื่อมโยงความฉลาดรู้การเงินกับบทบาทวิชาชีพครูได้อย่างชัดเจน

“ปัจจุบันนี้การเงินแทบจะเป็นปัจจัยที่ 5 ในยุคนี้ เพราะทุก ๆ อย่างต้องมีเรื่องเงินเข้ามาเกี่ยวข้อง เราควรใช้จ่ายให้เป็นสัดส่วน”

“มีความสำคัญมาก เพราะการเก็บออมต้องเริ่มจากตัวครูเองก่อน ถึงจะแนะนำผู้อื่นได้”

T2: ปัญหาและความท้าทายในการจัดการเงินของนักศึกษา

นักศึกษาส่วนใหญ่รายงานว่ามีความมั่นใจในการจัดการเงินน้อยถึงปานกลาง ปัญหาที่พบบ่อยที่สุด คือ การซื้อของออนไลน์ที่ไม่จำเป็น ซึ่งนักศึกษาอธิบายอย่างตรงไปตรงมาว่าเป็นเรื่อง “กิเลส” ที่หักห้ามใจยาก นักศึกษาส่วนใหญ่ยังพึ่งพารายได้จากผู้ปกครองเป็นหลัก ทำให้ขาดประสบการณ์การจัดการเงินจริง

“น้อยมาก ๆ เพราะทุกวันนี้ยังต้องใช้เงินของผู้ปกครอง จะชอบมีปัญหาที่อยากได้อะไรเอาเลยโดยไม่วางแผน”

“การซื้อของออนไลน์ เพราะเข้าถึงง่าย เห็นทุกวัน ล่อตาล่อใจ”

T3: ทักษะการวางแผนและการออมที่ต้องการพัฒนา

เมื่อถามถึงความสามารถในการวางแผนการเงิน นักศึกษาส่วนใหญ่ตอบว่าอยู่ระดับปานกลางและต้องการพัฒนา มีเพียงส่วนน้อยที่สามารถออมได้อย่างสม่ำเสมอ นักศึกษาบางรายเริ่มรู้จักทฤษฎีและแนวทางการเงินแล้ว แต่ยังขาดวินัยในการปฏิบัติจริง

“ใช้ทฤษฎี รายได้ - เงินออม = รายจ่าย สิ่งที่อยากปรับปรุง คือ ไม่เอาเงินออมออกมาใช้”

T4: บทบาทของสภาพแวดล้อมต่อพฤติกรรมการเงิน

นักศึกษาสะท้อนอิทธิพลสภาพแวดล้อมทั้ง 2 ด้าน ครอบครัวมีบทบาทเป็น “แรงซัพพอร์ต” ทั้งด้านการเงินและคำสอนความประหยัด ขณะที่เพื่อนมักมีบทบาทตรงกันข้ามในแง่การชักชวนกินและช้อปปิ้ง

“ครอบครัวให้รายได้ ส่วนเพื่อนพาใช้เงิน”

“เพื่อนกินเราก็ต้องกิน หักห้ามใจไม่ได้ สังคมใหญ่ใช้เงินเยอะ สังคมเล็กใช้น้อย”

T5: ความต้องการและรูปแบบการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

นักศึกษาทุกรายเห็นว่าการเรียนรู้ด้านการเงินในกิจกรรมเสริมหลักสูตรสามารถช่วยพัฒนาทักษะได้ เนื้อหาที่ต้องการสูงสุด คือ การลงทุน ซึ่งถูกกล่าวถึงซ้ำในทุกคำถาม ทั้งหุ้น กองทุนรวม ทอง นอกจากนี้ ยังต้องการรูปแบบการสอนเชิงปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ได้จริงทันที

“สอนแบบปฏิบัติจริง เช่น การลงทุน หรือเชิญผู้เชี่ยวชาญมาอบรม”

“ทุกอย่างขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของเรา แม้รู้แต่ไม่ลงมือทำก็ไม่ได้ผล” T6: ประโยชน์ที่คาดหวังจากความฉลาดรู้การเงิน

นักศึกษาคาดหวังว่าความฉลาดรู้การเงินจะนำไปสู่ความมั่นคงในอนาคต ไม่ต้องเป็นภาระครอบครัว ทำงานได้อย่างมีความสุข และในมิติวิชาชีพครูสามารถแนะแนวนักเรียนได้จากประสบการณ์จริง

“ถ้ามีความรู้ด้านการเงินจริง ๆ ก็อาจกลายเป็นครูด้านการเงินในอนาคต”

“ใช้เงินเป็น ทำงานได้อย่างมีความสุข ไม่เครียด”

3. ผลการสังเคราะห์ระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ผู้วิจัยนำธีมจากการวิเคราะห์รายกลุ่มผู้ให้ข้อมูล จำนวน 19 ธีม (ผู้บริหาร 6 ธีม อาจารย์ 7 ธีม และนักศึกษา 6 ธีม) มาเข้าสู่กระบวนการสังเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ (Cross-group Synthesis) ตามแนวทาง Framework Analysis โดยพิจารณาความหมายและสาระสำคัญของแต่ละธีม จัดกลุ่มธีมที่มีความหมายใกล้เคียงกันเข้าด้วยกัน และจัดทำเมทริกซ์เปรียบเทียบธีม × กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อระบุจุดบรรจบและจุดแตกต่างของมุมมองระหว่างกลุ่ม ผลการวิเคราะห์พบประเด็นหลัก 9 ธีม จำแนกเป็น 2 ระดับฉันทามติ ได้แก่ ธีมร่วมที่ปรากฏในทุกกลุ่ม จำนวน 5 ธีม และธีมร่วมเฉพาะ 2 กลุ่ม จำนวน 4 ธีม รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 เมทริกซ์ธีม × กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย: จุดสอดคล้องและจุดแตกต่างระหว่างกลุ่ม

ประเด็นหลัก	ผู้บริหาร	อาจารย์	นักศึกษา	การปรากฏ
ธีมร่วมทั้ง 3 กลุ่ม				
1. ข้อจำกัดโครงสร้างและเนื้อหาหลักสูตร	ภาระหน่วยกิตสูง ขาดระบบติดตามและประเมินผล	เนื้อหาไม่ครอบคลุม ไม่บูรณาการทักษะชีวิตการเงิน	เนื้อหาที่เรียนไม่ตรงกับความต้องการใช้จริง	ทุกกลุ่ม

หมายเหตุ: เครื่องหมาย “—” หมายถึง ไม่ปรากฏธีมดังกล่าวในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลนั้น

ตารางที่ 2 เมทริกซ์ธีม × กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย: จุดสอดคล้องและจุดแตกต่างระหว่างกลุ่ม (ต่อ)

ประเด็นหลัก	ผู้บริหาร	อาจารย์	นักศึกษา	การปรากฏ
2. การบูรณาการในบริบทครูและการประยุกต์ใช้จริง	เน้นประยุกต์ใช้ บูรณาการในวิชาพื้นฐาน	ใช้กรณีศึกษา เน้น Learning by Doing	ต้องการเนื้อหาเชิงปฏิบัติ ตัวอย่างจากชีวิตจริง	ทุกกลุ่ม
3. แรงจูงใจและการมีส่วนร่วมของนักศึกษา	นักศึกษาไม่เห็นความสำคัญ การมีส่วนร่วมต่ำ	นักศึกษาขาดความกระตือรือร้น	ไม่มีแรงจูงใจ เพราะไม่เห็นประโยชน์ชัด	ทุกกลุ่ม
4. ความต้องการทักษะและความรู้ด้านการเงิน	วางแผนรายรับ - รายจ่าย การออม การจัดการหนี้ การลงทุน การวางแผนเกษียณ การเงินดิจิทัล การป้องกันภัยไซเบอร์ การวางแผนชีวิตช่วงเริ่มทำงาน	การจัดการหนี้ การออมเพื่อเป้าหมาย การลงทุน การวางแผนเกษียณ การใช้เทคโนโลยีการเงินปลอดภัย การจำลองงบประมาณในบทบาทครู	การออม การลงทุน (หุ้น กองทุน ทอง) การป้องกันการโกงออนไลน์	ทุกกลุ่ม
5. กลยุทธ์สนับสนุนการพัฒนาในรูปแบบยืดหยุ่น	เวิร์กช็อป เว็บไซต์ ระบบพี่เลี้ยง Co-learning Space	อบรมเชิงปฏิบัติการ สื่อดิจิทัล ระบบที่ปรึกษา	กิจกรรมเชิงปฏิบัติและเกมการเรียนรู้	ทุกกลุ่ม
ธีมร่วมเฉพาะ 2 กลุ่ม				
1. ข้อจำกัดด้านทรัพยากรและบุคลากร	ขาดผู้เชี่ยวชาญด้านการเงิน ขาดทรัพยากรและเครื่องมือ	ขาดความเชี่ยวชาญทักษะการสอนด้านการเงินไม่เพียงพอ	-	ผู้บริหาร + อาจารย์
2. ผลกระทบต่อคุณภาพบัณฑิตและภาพลักษณ์สถาบัน	มีหนี้ Dropout ภาพลักษณ์สถาบันเสีย	ส่งผลต่อความพร้อมฝึกสอน	-	ผู้บริหาร + อาจารย์
3. ปัจจัยครอบครัวและสังคมที่เป็นอุปสรรค	ครอบครัวไม่ส่งเสริมการออม วัฒนธรรมบริโภค	-	ครอบครัวไม่สนับสนุน ค่านิยมใช้จ่ายสูง	ผู้บริหาร + นักศึกษา
4. ประสบการณ์เชิงลบกับการเรียนการเงินที่ผ่านมา	-	เคยจัดแล้วนักศึกษาไม่เข้าใจ ความล้มเหลวของกิจกรรมเดิม	เคยเรียนแต่รู้สึกไม่เกี่ยวข้อง เนื้อหาเข้าใจยาก	อาจารย์ + นักศึกษา

หมายเหตุ: เครื่องหมาย “—” หมายถึง ไม่ปรากฏธีมดังกล่าวในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลนั้น

จากตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์เมทริกซ์ธีม × กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย สามารถจำแนกประเด็นหลัก 9 ธีม เป็น 2 ระดับฉันทามติที่มีนัยสำคัญต่อการออกแบบกิจกรรมเสริมหลักสูตร ดังนี้

3.1 ธีมร่วมที่ปรากฏในทุกกลุ่ม

ธีมร่วมที่ปรากฏในทุกกลุ่มผู้ให้ข้อมูล จำนวน 5 ธีม ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้ง 3 กลุ่ม คือ

ประเด็นแรก คือ ข้อจำกัดโครงสร้างและเนื้อหาหลักสูตร ที่ทั้ง 3 กลุ่มเห็นพ้องว่าหลักสูตรปัจจุบันยังไม่ครอบคลุมและไม่บูรณาการความฉลาดรู้การเงินอย่างเป็นระบบ

ประเด็นที่สอง คือ การบูรณาการในบริบทครูและการประยุกต์ใช้จริง ที่ทุกกลุ่มเสนอตรงกันให้เน้นการเรียนรู้เชิงปฏิบัติผ่านกรณีศึกษาและสถานการณ์จริงในบริบทวิชาชีพครู

ประเด็นที่สาม คือ แรงจูงใจและการมีส่วนร่วมของนักศึกษา ที่ทุกกลุ่มยอมรับว่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของกิจกรรม

ประเด็นที่สี่ คือ ความต้องการทักษะและความรู้ด้านการเงิน ซึ่งครอบคลุมการวางแผนการเงิน การออม การจัดการหนี้ การลงทุน และการเงินดิจิทัล โดยมีจุดเน้นที่ต่างกันตามมุมมองของแต่ละกลุ่ม

ประเด็นที่ห้า คือ กลยุทธ์สนับสนุนการพัฒนาในรูปแบบยืดหยุ่น ที่ทุกกลุ่มเสนอรูปแบบกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น เวิร์กช็อป สื่อดิจิทัล ระบบที่ปรึกษา และเกมการเรียนรู้

3.2 ธีมร่วมเฉพาะ 2 กลุ่ม

ธีมร่วมเฉพาะ 2 กลุ่ม จำนวน 4 ธีม สะท้อนปัจจัยบริบท (Contextual Factors) ที่ปรากฏเฉพาะในมุมมองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียบางกลุ่ม ซึ่งจะต้องนำมาคำนึงถึงในการออกแบบกิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทเฉพาะของสถาบันผลิตครู 1) ข้อจำกัดด้านทรัพยากรและบุคลากร ที่ปรากฏในมุมมองของผู้บริหารและอาจารย์ ซึ่งเป็นกลุ่มที่รับผิดชอบจัดการเรียนการสอนโดยตรง สะท้อนข้อจำกัดเชิงระบบที่นักศึกษามองไม่เห็น 2) ผลกระทบต่อคุณภาพบัณฑิตและภาพลักษณ์สถาบัน ที่ปรากฏในกลุ่มผู้บริหารและอาจารย์เช่นกัน สะท้อนความกังวลในระดับสถาบันต่อผลกระทบระยะยาวจากการขาดความฉลาดรู้การเงิน 3) ปัจจัยครอบครัวและสังคมที่เป็นอุปสรรค ที่ปรากฏในมุมมองของผู้บริหารและนักศึกษา สะท้อนการรับรู้ร่วมกันต่อบทบาทของสภาพแวดล้อมภายนอกต่อพฤติกรรมการเงินของนักศึกษา และ 4) ประสบการณ์เชิงลบกับการเรียนการเงินที่ผ่านมา ที่ปรากฏในกลุ่มอาจารย์และนักศึกษา ซึ่งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ตรงกับกระบวนการจัดการเรียนการสอน

อภิปรายผล

เมื่อพิจารณาผลการวิเคราะห์รายกลุ่ม พบว่า แต่ละกลุ่มมีมุมมองเฉพาะที่สะท้อนบทบาทของตนในระบบการผลิตครู กลุ่มผู้บริหารพบ 6 ธีมที่เน้นมุมมองเชิงโครงสร้างและนโยบาย ทั้งข้อจำกัดของหลักสูตร ผลกระทบต่อภาพลักษณ์สถาบัน และกลยุทธ์เชิงระบบ สอดคล้องกับที่ สุธน วงค์แดง ชี้ว่าหลักสูตรครุศาสตร์และศึกษาศาสตร์ของไทยส่วนใหญ่ยังไม่บรรจุรายวิชาการเงินส่วนบุคคลอย่างเป็นระบบ ทำให้การพัฒนาความฉลาดรู้การเงินของนักศึกษาวิชาชีพครูยังเป็นช่องว่างเชิงนโยบายที่สำคัญ (สุธน วงค์แดง, 2568) ขณะที่กลุ่มอาจารย์พบ 7 ธีม ซึ่งมากกว่ากลุ่มผู้บริหาร 1 ธีม สะท้อนว่าอาจารย์มองเห็นรายละเอียดเชิงพฤติกรรมของนักศึกษาและกระบวนการจัดการเรียนการสอนได้ลึกกว่า โดยเฉพาะธีมข้อบกพร่องทางความรู้ พฤติกรรม และทัศนคติของนักศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ศิรินุช อินละคร ที่พบว่า นิสิตปริญญาตรีไทยมีความรู้ทางการเงินบุคคลอยู่ในระดับต่ำ โดยเฉพาะเรื่องการลงทุน อัตราเงินเฟ้อ และดอกเบี้ยทบต้น (ศิรินุช อินละคร, 2563) และสอดคล้องกับพัชราภา อินทพรต และคณะ ที่พบว่า ด้านความรู้ทางการเงินของนักศึกษาปริญญาตรีอยู่ในระดับน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับด้านเจตคติและพฤติกรรม (พัชราภา อินทพรต และคณะ, 2566ก)

นอกจากนี้ การที่อาจารย์วิเคราะห์สาเหตุของปัญหาเป็น 2 ระดับ คือ ระดับครอบครัว/สังคม และระดับระบบการศึกษา ยังสอดคล้องกับมุมมองของ สุธน วงค์แดง ที่ระบุว่าปัญหาความฉลาดรู้การเงินของนักศึกษาครูมีรากเหง้ามาจากทั้งครอบครัวที่ไม่ส่งเสริมการออม และหลักสูตรที่ไม่บรรจุเนื้อหาการเงินส่วนบุคคล (สุธน วงค์แดง, 2568) สำหรับกลุ่มนักศึกษาพบ 6 ธีมที่สะท้อนมุมมองของผู้เรียน จุดเด่นที่ปรากฏ คือ นักศึกษาตระหนักรู้ว่าเงินเป็น “ปัจจัยที่ 5” ของชีวิตและเชื่อมโยงกับบทบาทวิชาชีพครูได้ชัดเจน อย่างไรก็ตาม นักศึกษายอมรับว่าตนเองยังขาดวินัยในการลงมือปฏิบัติ ซึ่งสะท้อนช่องว่างระหว่าง “ความรู้” และ “พฤติกรรม” ที่ปรากฏ

ในวรรณกรรมไทยอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในงานของ พัชราภา อินทพรต และคณะ ที่พบว่า แม้นักศึกษามีเจตคติทางการเงินในระดับมาก แต่ความรู้ทางการเงินยังอยู่ในระดับน้อยที่สุด (พัชราภา อินทพรต และคณะ, 2566ก) สิ่งที่นักศึกษาในการวิจัยครั้งนี้สนใจมากที่สุด คือ เนื้อหาด้านการลงทุน (หุ้น กองทุนรวม ทอง) และต้องการการสอนเชิงปฏิบัติที่นำไปใช้ได้จริงทันที ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของ กณิชชา ศิริศักดิ์ และคณะ ที่พบว่า นิสิตครูมีความสนใจในการเรียนรู้ความฉลาดรู้การเงินดิจิทัลผ่านสื่อที่เป็นรูปธรรมและมีปฏิสัมพันธ์ เช่น การ์ดเกม (กณิชชา ศิริศักดิ์ และคณะ, 2567)

เมื่อสังเคราะห์ผลระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้ง 3 กลุ่ม พบประเด็นหลัก 9 ธีม จำแนกเป็น 2 ระดับฉันทามติ มีนัยสำคัญต่อการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมความฉลาดรู้การเงินสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครู ในส่วนของธีมร่วมที่ปรากฏในทุกกลุ่ม จำนวน 5 ธีม สะท้อนหลักการออกแบบที่ขาดไม่ได้ โดยเฉพาะประเด็นการบูรณาการในบริบทครูและการประยุกต์ใช้จริง และกลยุทธ์สนับสนุนการพัฒนาในรูปแบบยืดหยุ่น ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานของ พัชราภา อินทพรต และคณะ ที่พบว่า การจัดการเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐานร่วมกับเกมจำลองสถานการณ์สามารถยกระดับความฉลาดรู้การเงินของนักศึกษาได้สูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญ (พัชราภา อินทพรต และคณะ, 2566ข) และสอดคล้องกับ รัตนวัชร์ เพ็ญรัตนหิรัญ ที่พัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างการปรับตัวและความฉลาดรู้การเงินโดยใช้ปัญหาเป็นฐานสำหรับนักศึกษาคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ พบผลพัฒนาอย่างมีนัยสำคัญและคงทนในระยะติดตาม (รัตนวัชร์ เพ็ญรัตนหิรัญ, 2567) รวมทั้งสอดคล้องกับ อรรถพล คณิตชรางกูร ที่พัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานสำหรับนิสิตวิชาชีพครู มหาวิทยาลัยพะเยา พบว่าคะแนนความฉลาดรู้การเงินเพิ่มขึ้นทั้งภาพรวมและรายด้าน (อรรถพล คณิตชรางกูร, 2567) ซึ่งสะท้อนตรงกันว่าการเรียนรู้เชิงปฏิบัติผ่านสถานการณ์จริงเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาความฉลาดรู้การเงินของนักศึกษาวิชาชีพครู ขณะเดียวกัน ประเด็นด้านความต้องการเนื้อหาที่ครอบคลุมการลงทุน การจัดการหนี้ และการเงินดิจิทัลในการวิจัยครั้งนี้ ยังสอดคล้องกับการขยายมิติของความฉลาดรู้การเงินสู่ยุคดิจิทัลในงานของ กณิชชา ศิริศักดิ์ และคณะ ที่พัฒนาการ์ดเกมเพื่อส่งเสริมความรอบรู้ทางการเงินดิจิทัลของนิสิตครู (กณิชชา ศิริศักดิ์ และคณะ, 2567)

ในส่วนของธีมร่วมเฉพาะ 2 กลุ่ม จำนวน 4 ธีม สะท้อนปัจจัยบริบทที่ต้องนำมาคำนึงถึงในการออกแบบกิจกรรม โดยเฉพาะธีมปัจจัยครอบครัวและสังคมที่เป็นอุปสรรค ซึ่งปรากฏในมุมมองของผู้บริหารและนักศึกษาตรงกัน สอดคล้องกับที่ สุธน วงค์แดง ชี้ว่าครอบครัวที่ไม่ปลูกฝังเรื่องการเงินตั้งแต่เด็กเป็นรากเหง้าสำคัญของปัญหาความฉลาดรู้การเงินในนักศึกษาครู (สุธน วงค์แดง, 2568) และสอดคล้องกับ ศิรินุช อินละคร ที่พบว่า ระดับการศึกษาของผู้ปกครองส่งผลต่อทัศนคติทางการเงินของนิสิตอย่างมีนัยสำคัญ (ศิรินุช อินละคร, 2563) การที่งานวิจัยครั้งนี้สามารถสะท้อนได้ทั้งฉันทามติร่วมและจุดแตกต่างของมุมมองระหว่างผู้บริหาร อาจารย์ และนักศึกษา จึงเป็นพื้นฐานข้อมูลสำคัญในการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมความฉลาดรู้การเงินที่ตอบสนองความต้องการจำเป็นของผู้เรียนและสอดคล้องกับบริบทของสถาบันผลิตครูในประเทศไทย

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยพบประเด็นหลัก 9 ธีม จำแนกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ธีมร่วมที่ปรากฏในทุกกลุ่ม 5 ธีม ครอบคลุม 1) ข้อจำกัดโครงสร้างและเนื้อหาหลักสูตร 2) การบูรณาการในบริบทครูและการประยุกต์ใช้จริง 3) แรงจูงใจและการมีส่วนร่วมของนักศึกษา 4) ความต้องการทักษะและความรู้ด้านการเงิน และ 5) กลยุทธ์สนับสนุนการพัฒนาในรูปแบบยืดหยุ่น ซึ่งถือเป็นหลักการออกแบบที่ขาดไม่ได้สำหรับกิจกรรมเสริมหลักสูตร และธีมร่วมเฉพาะ 2 กลุ่ม 4 ธีม ได้แก่ 1) ข้อจำกัดด้านทรัพยากรและบุคลากร 2) ผลกระทบต่อคุณภาพบัณฑิตและภาพลักษณ์สถาบัน 3) ปัจจัยครอบครัวและสังคมที่เป็นอุปสรรค และ 4) ประสบการณ์เชิงลบกับการเรียนการเงินที่ผ่านมา ซึ่งถือเป็นปัจจัยบริบทที่ต้องคำนึงถึง โดยสรุป ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้ง 3 กลุ่มมีฉันทามติร่วมในการพัฒนาความฉลาดรู้การเงินผ่านกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่บูรณาการในบริบทวิชาชีพครู เน้นการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ และมีระบบประเมินผลครอบคลุมทั้งความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรม สำหรับข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ สถาบันผลิตครูควรพัฒนากิจกรรมเสริมหลักสูตรที่บูรณาการเนื้อหาทางการเงินเข้ากับบริบทวิชาชีพครู โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ เช่น Problem-based Learning การจำลองสถานการณ์ในบทบาทครู และเกมการเรียนรู้ จัดเนื้อหาให้ครอบคลุมการวางแผนรายรับ - รายจ่าย การออม การจัดการหนี้ การลงทุน การเงินดิจิทัล และการวางแผนชีวิตช่วงเริ่มทำงาน ควบคู่กับการพัฒนาระบบสนับสนุนแบบยืดหยุ่นและระบบประเมินผลที่ครอบคลุมทั้ง 3 มิติ พร้อมพัฒนาสมรรถนะของผู้บริหารและอาจารย์ด้านการเงินผ่านการอบรมและเครือข่ายความร่วมมือกับผู้เชี่ยวชาญภายนอก ส่วนข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป เนื่องจากผลการวิจัยนี้เป็นเพียงขั้นแรกของการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น จึงควรดำเนินการใน 3 ทิศทาง ได้แก่ 1) การออกแบบและพัฒนากิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ใช้ผลการวิจัยนี้เป็นฐาน พร้อมประเมินประสิทธิผลในมิติความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมทางการเงิน 2) การศึกษาในบริบทสถาบันผลิตครูอื่น เพื่อตรวจสอบการถ่ายโอนผลการวิจัย (Transferability) ของข้อค้นพบ และ 3) การศึกษาระยะยาว (Longitudinal Study) ที่ติดตามพฤติกรรมทางการเงินของนักศึกษาวิชาชีพครูตั้งแต่ก่อนเข้าเรียน ระหว่างเรียน และหลังเข้าสู่วิชาชีพ เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของกิจกรรมเสริมหลักสูตรในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

กณิชชา ศิริศักดิ์ และคณะ. (2567). การพัฒนาการ์ดเกมเพื่อส่งเสริมความรอบรู้ทางการเงินดิจิทัลของนิสิตครู: การประยุกต์ใช้การวิจัยประสบการณ์ผู้ใช้. วารสารการศึกษาและนวัตกรรมการเรียนรู้, 4(2), 193-208.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2568). ศธ.ร่วมกับ 3 กระทรวงหลัก เครือข่ายสหกรณ์ จับมือแก้หนี้ครู ก้าวสู่ความยั่งยืนด้วยหลักคิด WIN : WIN. เรียกใช้เมื่อ 1 ธันวาคม 2568 จาก https://www.moe.go.th/win-win/

ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2565). รายงานผลการสำรวจทักษะทางการเงินของไทย ปี 2565. กรุงเทพมหานคร: ธนาคารแห่งประเทศไทย.

พัชราภา อินทพรต และคณะ. (2566ก). ความฉลาดรู้ทางการเงินของนักศึกษาระดับปริญญาตรี สถาบันระดับอุดมศึกษาเอกชน. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 7(4), 1-14.

_____. (2566ข). ประสิทธิผลของหลักสูตรเสริมเพื่อเสริมสร้างความฉลาดรู้ทางการเงิน โดยการจัดการเรียนรู้ใช้สมองเป็นฐานร่วมกับเกมจำลองสถานการณ์ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี สถาบันระดับอุดมศึกษาเอกชน. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 7(5), 376-390.

รัตนวัชร์ เพ็ญรัตนหิรัญ. (2567). การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างการปรับตัวและความฉลาดรู้ทางการเงินโดยใช้ปัญหาเป็นฐานสำหรับนักศึกษาหอพักชั้นปีที่ 1 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. วารสารศึกษาศาสตร์ มสธ, 17(2), 19-37.

ศิรินุช อินละคร. (2563). การวิเคราะห์ทักษะทางการเงินของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา. วารสารสหศาสตร์ศรีปทุม ชลบุรี, 6(2), 78-90.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2568). รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ปี 2567. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สุธน วงค์แดง. (2568). ความฉลาดรู้ทางการเงินของนักศึกษาครู: กลยุทธ์และแนวทางการเสริมสร้างความพร้อมสู่วิชาชีพในยุคดิจิทัล. วารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์, 5(1), 101-115.

อรรถพล คณิตชรางกูร. (2567). การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน เพื่อเสริมสร้างความฉลาดรู้ทางการเงินสำหรับนิสิตวิชาชีพครู. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม, 14(2), 319-333.

Braun, V. & Clarke, V. (2022). Thematic analysis: A practical guide. London: SAGE Publications.

Gale, N. K. et al. (2013). Using the framework method for the analysis of qualitative data in multi-disciplinary health research. BMC Medical Research Methodology, 13, 117. https://doi.org/10.1186/1471-2288-13-117.

Hastings, J. S. et al. (2013). Financial literacy, financial education, and economic outcomes. Annual Review of Economics, 5, 347-373. https://doi.org/10.1146/annurev-economics-082312-125807.

Krueger, R. A. & Casey, M. A. (2015). Focus groups: A practical guide for applied research. (5th ed.). Thousand Oaks: SAGE Publications.

Lusardi, A. & Mitchell, O. S. (2014). The economic importance of financial literacy: Theory and evidence. Journal of Economic Literature, 52(1), 5-44. https://doi.org/10.1257/jel.52.1.5.

McKenney, S. & Reeves, T. C. (2012). Conducting educational design research. London: Routledge.

OECD. (2023). OECD/INFE 2023 international survey of adult financial literacy. Paris: OECD Publishing.

Stewart, K. & Williams, M. (2005). Researching online populations: The use of online focus groups for social research. Qualitative Research, 5(4), 395-416. https://doi.org/10.1177/1468794105056916.

บทความวิจัย

การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นในการบูรณาการความฉลาดรู้ทางการเงินในแผนการจัดการเรียนรู้คณิตศาสตร์ระดับประถมศึกษาตอนปลาย*

A NEEDS ANALYSIS OF INTEGRATING FINANCIAL LITERACY INTO MATHEMATICS LESSON PLANS AT THE UPPER PRIMARY LEVEL

อรนิภา ไทยแท้ พันธุ์สมุทร[1*], ธงชัย พรหมจรรย์[1], ณัฐกรณ์ นาคนอง[2], แสงเดือน เจริญฉิม[1]

Onnipa Thaithae Pansamut[1*], Thongchai Prommachan[1], Natthakorn Naknong[2], Sangduan Charoenchim[1]

[1]สำนักวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

[1]School of Education, Walailak University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

[2]สำนักวิชาการบัญชีและการเงิน มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

[2]School of Accountancy and Finance, Walailak University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

*Corresponding author E-mail: thongchai.pr@mail.wu.ac.th

*Tel: 062-515-4615

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อวิเคราะห์ลักษณะของงานคณิตศาสตร์ในแผนการจัดการเรียนรู้คณิตศาสตร์ระดับประถมศึกษาตอนปลาย 2) เพื่อเปรียบเทียบสภาพที่เป็นจริงกับสภาพที่พึงประสงค์ในการบูรณาการความฉลาดรู้ทางการเงิน และ 3) เพื่อจัดลำดับความต้องการจำเป็นในการบูรณาการความฉลาดรู้ทางการเงิน การวิจัยเป็นการวิจัยวิเคราะห์เอกสาร กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้คณิตศาสตร์ 30 แผน จากครู 15 คน คัดเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบวิเคราะห์ลักษณะของงานคณิตศาสตร์ ครอบคลุม 3 มิติ ได้แก่ ระดับการคิดของงานคณิตศาสตร์ ลักษณะสถานการณ์ทางการเงิน และการเชื่อมโยงกับการตัดสินใจทางการเงิน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิเคราะห์แผนการจัดการเรียนรู้ และตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างผู้วิจัย (Cohen's Kappa = 0.82) วิเคราะห์ข้อมูลด้วยความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และดัชนีความต้องการจำเป็นแบบปรับปรุง (PNImodified) ผลการวิจัยพบว่า แผนการจัดการเรียนรู้ส่วนใหญ่ ประกอบด้วย งานคณิตศาสตร์ระดับการดำเนินการตามขั้นตอนโดยไม่มีการเชื่อมโยงความหมาย (ร้อยละ 73.3) และขาดการบูรณาการสถานการณ์ทางการเงินและการตัดสินใจ (ร้อยละ 86.7) ทำให้ผู้เรียนมีโอกาสจำกัดในการประยุกต์ใช้ความรู้คณิตศาสตร์เพื่อตัดสินใจทางการเงิน เมื่อเปรียบเทียบกับสภาพที่พึงประสงค์ พบว่า มิติด้านลักษณะสถานการณ์ทางการเงินและการเชื่อมโยงกับการตัดสินใจมีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นสูงที่สุด (PNImodified = 1.647) ผลวิจัยนำไปสู่การพัฒนาข้อเสนอเชิงแนวคิดในรูปแบบโมเดลลำดับการบูรณาการ ความฉลาดรู้ทางการเงิน (FLIS Model) แสดงให้เห็นว่าการออกแบบสถานการณ์ทางการเงินแบบปลายเปิดช่วยส่งเสริมการตัดสินใจอย่างมีเหตุผลและการคิดขั้นสูง และเป็นแนวทางพัฒนาการจัดการเรียนรู้ หลักสูตรฐานสมรรถนะ และความฉลาดรู้ทางการเงินผ่านสถานการณ์ที่เชื่อมโยงชีวิตจริง

* Received 19 May 2026; Revised 28 June 2026; Accepted 6 July 2026

คำสำคัญ: ความฉลาดรู้ทางการเงิน, ครูคณิตศาสตร์, ความต้องการจำเป็น, แผนการจัดการเรียนรู้, ประถมศึกษาตอนปลาย

Abstract

This study aimed to: 1) Analyze the characteristics of mathematical tasks in upper primary mathematics lesson plans; 2) Compare the actual and desired conditions of integrating financial literacy; and 3) Prioritize the needs for integrating financial literacy. A document research analysis approach was employed using 30 mathematics lesson plans developed by 15 teachers, selected through purposive sampling. The lesson plans were analyzed across three dimensions: cognitive demand, the characteristics of financial contexts, and the connection to financial decision-making. Inter-rater reliability was established using Cohen's Kappa (Kappa = 0.82), and data were analyzed using frequency, percentage, mean, and the modified Priority Needs Index (PNImodified). The findings indicated that most lesson plans emphasized procedural tasks without meaningful connections (73.3%) and showed limited integration of financial contexts and decision-making (86.7%). This limited students' opportunities to apply mathematical knowledge to financial decision-making. Compared with the desired conditions, the dimensions of financial context characteristics and the connection to financial decision-making demonstrated the highest priority needs (PNImodified = 1.647). The findings led to the development of a conceptual proposal, the Financial Literacy Integration Sequence Model (FLIS Model), demonstrating that the design of open-ended financial contexts promotes reasoned decision-making and higher-order thinking. The proposed model also provides guidance for improving instructional design, implementing competency-based curricula, and promoting students' financial literacy through learning experiences connected to real-life situations.

Keywords: Financial Literacy, Mathematics Teacher, Needs Analysis, Lesson Plans, Upper Primary Education

บทนำ

ในบริบทสังคมเศรษฐกิจปัจจุบันที่การตัดสินใจทางการเงินมีความซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันมากขึ้น "ความฉลาดรู้ทางการเงิน (financial literacy)" จึงถูกยกระดับให้เป็นสมรรถนะสำคัญของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ทั้งในระดับนานาชาติและระดับประเทศ ความฉลาดรู้ทางการเงินมีบทบาทต่อคุณภาพชีวิตและความมั่นคงทางเศรษฐกิจของบุคคล (Lusardi, A. & Mitchell, O. S., 2014) ขณะที่รายงานของ OECD ได้เน้นย้ำว่าผู้เรียนควรมีความสามารถในการประยุกต์ใช้ความฉลาดรู้ทางการเงินในสถานการณ์จริง (OECD, 2020)

สำหรับประเทศไทย นโยบายการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดเป้าหมายให้ผู้เรียนมีสมรรถนะในการดำรงชีวิตและการจัดการตนเองอย่างเหมาะสม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2568) ซึ่งครอบคลุมในมิติด้านการเงินอย่างชัดเจน สะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินควรเริ่มตั้งแต่ระดับประถมศึกษาและบูรณาการอย่างเป็นระบบในกระบวนการจัดการเรียนรู้รายวิชาหลัก

อย่างไรก็ตาม หลักฐานเชิงประจักษ์ทั้งในและต่างประเทศยังสะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดของผู้เรียนในด้านความฉลาดรู้ทางการเงิน โดยผลการประเมินของ OECD พบว่า ผู้เรียนจำนวนมากยังไม่สามารถเชื่อมโยงความรู้ไปสู่การตัดสินใจทางการเงินในชีวิตจริงได้ (OECD, 2020) ขณะที่ Cordero, J. M. et al. รายงานว่าระดับความฉลาดรู้ทางการเงินของผู้เรียนมีความแตกต่างกันตามบริบทของประเทศ สถานะทางเศรษฐกิจ สังคม และโอกาสในการเข้าถึงการเรียนรู้ (Cordero, J. M. et al., 2022) ในบริบทประเทศไทย รายงานผลสำรวจทักษะทางการเงินของ ธนาคารแห่งประเทศไทย ยังชี้ว่าประชาชนจำนวนหนึ่งขาดความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับการวางแผนและการบริหารจัดการทางการเงิน โดยผลสำรวจทักษะทางการเงินของคนไทย ปี 2565 พบว่า คนไทยมีระดับทักษะทางการเงินเฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 71.4 ปรับตัวสูงขึ้นจากร้อยละ 67.4 ในปี 2563 แม้ระดับโดยรวมจะมีแนวโน้มดีขึ้น แต่องค์ประกอบด้านพฤติกรรมและการวางแผนทางการเงินยังเป็นจุดที่ต้องได้รับการพัฒนา ประกอบกับข้อมูลเชิงปริมาณที่สะท้อนความฉลาดรู้ทางการเงินเฉพาะกลุ่มผู้เรียนระดับประถมศึกษาตอนปลายยังมีอยู่อย่างจำกัด เนื่องจากการประเมินระดับนานาชาติมุ่งวัดผู้เรียนอายุ 15 ปีเป็นหลัก จึงนับเป็นช่องว่างสำคัญที่สะท้อนความจำเป็นในการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินอย่างเป็นระบบตั้งแต่ระดับประถมศึกษา (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2565) นอกจากนี้ งานวิจัยที่ศึกษาการบูรณาการความฉลาดรู้ทางการเงินในการเรียนการสอนคณิตศาสตร์โดยตรงยังมีจำนวนจำกัด โดยส่วนใหญ่มุ่งศึกษาในระดับมัธยมศึกษาหรืออุดมศึกษา เช่น งานของ Sawatzki, C. & Sullivan, P. ที่ออกแบบสถานการณ์การเงินแบบปลายเปิดในชั้นเรียนคณิตศาสตร์ และพบว่า ผู้เรียนสามารถใช้เหตุผลทางการเงินได้มากขึ้นเมื่อสถานการณ์มีทางเลือกที่หลากหลาย (Sawatzki, C. & Sullivan, P., 2018) และการฝึกครูผ่านโมดูลออนไลน์จะช่วยให้ผู้เรียนมีระดับความฉลาดรู้ทางการเงินสูงขึ้น (Compen, B. et al., 2023) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยเหล่านี้มุ่งศึกษาผลที่เกิดกับผู้เรียน โดยยังขาดการวิเคราะห์ที่ระดับการออกแบบการเรียนรู้ของครู โดยเฉพาะ การตรวจสอบว่าแผนการจัดการเรียนรู้ที่ครูใช้จริงมีลักษณะอย่างไร

เมื่อพิจารณาในระดับประถมศึกษาตอนปลาย ซึ่งเป็นช่วงวัยที่ผู้เรียนเริ่มมีประสบการณ์เกี่ยวกับการใช้จ่ายและการตัดสินใจทางการเงินในชีวิตประจำวัน การจัดการเรียนรู้จึงควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเชื่อมโยงความรู้กับสถานการณ์จริง โดยเฉพาะในรายวิชาคณิตศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการคำนวณ การเปรียบเทียบ และ การแก้ปัญหา เนื่องจากเป้าหมายความฉลาดรู้ทางการเงินสำหรับผู้เรียนระดับประถมศึกษาตอนปลาย (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6) มุ่งให้ผู้เรียนเข้าใจคุณค่าของเงิน การวางแผนการใช้จ่าย การออม ตลอดจน การเปรียบเทียบทางเลือกอย่างง่ายในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นระดับความรู้พื้นฐานที่ครูสามารถใช้เป็นกรอบในการออกแบบและพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้คณิตศาสตร์ที่เหมาะสมกับวัยของผู้เรียนได้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2568) ทั้งนี้ เหตุผลที่ความฉลาดรู้ทางการเงินควรได้รับการบูรณาการในวิชาคณิตศาสตร์มากกว่าจำกัดไว้เฉพาะในวิชาสังคมศึกษา คือ คณิตศาสตร์เป็นฐานของการพัฒนาความรู้สึกเชิงจำนวน (Number Sense) และการคิดเชิงวิเคราะห์ผ่านการสร้างและตีความแบบจำลองทางคณิตศาสตร์ ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนสามารถประเมินทางเลือกทางการเงินบนพื้นฐานของข้อมูล

เชิงปริมาณได้อย่างมีเหตุผล อย่างไรก็ตาม งานวิจัยด้านการออกแบบงานคณิตศาสตร์ชี้ให้เห็นว่างานที่ใช้ในห้องเรียนจำนวนมากยังคงเน้นการปฏิบัติตามขั้นตอนโดยไม่เชื่อมโยงความหมาย (Dingman, S. et al., 2023) ซึ่งจำกัดโอกาสของผู้เรียนในการพัฒนาการคิดวิเคราะห์และการประยุกต์ใช้ความฉลาดรู้ทางการเงินในสถานการณ์จริง นอกจากนี้ แนวคิดการวิเคราะห์งานคณิตศาสตร์ของ Smith, M. S. & Stein, M. K. อธิบายว่า งานในห้องเรียนส่วนใหญ่อยู่ในระดับการปฏิบัติตามขั้นตอน และการยกระดับการคิดจำเป็นต้องอาศัยการออกแบบบริบทที่มีความหมายต่อผู้เรียน (Smith, M. S. & Stein, M. K., 1998) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยในประเด็นดังกล่าวยังไม่ได้นำกรอบการวิเคราะห์งานคณิตศาสตร์มาใช้ร่วมกับมิติความฉลาดรู้ทางการเงินในบริบทห้องเรียนไทยอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้ขาดข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ใช้เป็นฐานในการพัฒนาวิชาชีพครูและการออกแบบหลักสูตรที่ตอบสนองต่อความต้องการจำเป็นได้อย่างเหมาะสม

แม้งานวิจัยที่ผ่านมาจะให้หลักฐานสนับสนุนความสำคัญของการบูรณาการความฉลาดรู้ทางการเงินในการเรียนการสอน แต่ยังไม่ค่อยมีงานวิจัยที่ศึกษาลักษณะของงานคณิตศาสตร์ในแผนการจัดการเรียนรู้ของครูและประเมินช่องว่างระหว่างสภาพที่เป็นจริงกับสภาพที่พึงประสงค์ในการบูรณาการความฉลาดรู้ทางการเงินอย่างเป็นระบบในบริบทโรงเรียนไทยระดับประถมศึกษาตอนปลาย ช่องว่างดังกล่าวทำให้ขาดข้อมูลเชิงประจักษ์ที่สามารถใช้เป็นฐานในการพัฒนาวิชาชีพครูและการออกแบบหลักสูตรที่ตอบสนองต่อความต้องการจำเป็นที่แท้จริง จากสภาพปัญหาและช่องว่างดังกล่าว การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งวิเคราะห์ลักษณะของงานคณิตศาสตร์และประเมินความต้องการจำเป็นในการบูรณาการความฉลาดรู้ทางการเงินในแผนการจัด การเรียนรู้คณิตศาสตร์ระดับประถมศึกษาตอนปลาย โดยใช้แนวคิดการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นเพื่อระบุช่องว่างและจัดลำดับความสำคัญของประเด็นที่ควรพัฒนา ผลการวิจัยคาดว่าจะให้ข้อมูลเชิงประจักษ์ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง ตลอดจนการพัฒนาวิชาชีพครู อันจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพผู้เรียนให้มีทั้งทักษะทางคณิตศาสตร์และความฉลาดรู้ทางการเงินที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ลักษณะของงานคณิตศาสตร์ในแผนการจัดการเรียนรู้คณิตศาสตร์ระดับประถมศึกษาตอนปลาย

2. เพื่อเปรียบเทียบสภาพที่เป็นจริงกับสภาพที่พึงประสงค์ในการบูรณาการความฉลาดรู้ทางการเงินในแผนการจัดการเรียนรู้คณิตศาสตร์ระดับประถมศึกษาตอนปลาย

3. เพื่อจัดลำดับความต้องการจำเป็นในการบูรณาการความฉลาดรู้ทางการเงินในแผนการจัด การเรียนรู้คณิตศาสตร์ระดับประถมศึกษาตอนปลาย

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis Research) มุ่งศึกษาลักษณะของงานคณิตศาสตร์ที่ปรากฏในแผนการจัดการเรียนรู้ และประเมินช่องว่างของการบูรณาการความฉลาดรู้ทางการเงิน

ในระดับการออกแบบการสอนของครูผู้สอนระดับประถมศึกษาตอนปลาย โดยพิจารณาจากแผนการจัดการเรียนรู้ที่ใช้จริงในบริบทโรงเรียน ทั้งนี้ การวิจัยดำเนินการตามแนวทางการวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis) ร่วมกับการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้คณิตศาสตร์ระดับประถมศึกษาตอนปลาย จำนวน 30 แผน ซึ่งจัดทำโดยครูผู้สอนคณิตศาสตร์ จำนวน 15 คน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช ได้มาโดยการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือก ดังนี้ 1) เป็นครูผู้สอนวิชาคณิตศาสตร์ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6 ที่ปฏิบัติการสอนในปีการศึกษาที่เก็บข้อมูล 2) มีประสบการณ์สอนวิชาคณิตศาสตร์ไม่น้อยกว่า 3 ปี เพื่อให้สะท้อนการปฏิบัติการสอนที่มีความต่อเนื่อง และ 3) มีแผนการจัดการเรียนรู้ที่จัดทำขึ้นก่อนเข้าร่วมกระบวนการพัฒนาวิชาชีพ เพื่อสะท้อนสภาพการออกแบบการเรียนรู้ตามบริบทจริงของครูโดยไม่ผ่านการปรับแต่งจากการอบรมหรือการแนะนำใด ๆ

ครูแต่ละคนส่งแผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน 2 แผน รวมทั้งสิ้น 30 แผน โดยครอบคลุมเนื้อหาคณิตศาสตร์ที่หลากหลายในระดับชั้นที่รับผิดชอบ เพื่อให้ข้อมูลสะท้อนลักษณะของงานคณิตศาสตร์ในบริบทการจัดการเรียนรู้ที่แตกต่างกันภายในกลุ่มตัวอย่าง โดยการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวพิจารณาจากลักษณะของระเบียบวิธีวิจัยวิเคราะห์เอกสาร ซึ่งมุ่งเน้นความลึกของการวิเคราะห์เนื้อหามากกว่าความเป็นตัวแทนทางสถิติ สอดคล้องกับแนวปฏิบัติในงานวิจัยวิเคราะห์เอกสารที่ใช้กลุ่มตัวอย่างขนาดเล็กแบบเจาะจงเพื่ออธิบายสภาพเชิงลึกในบริบทเฉพาะ (Bowen, G. A., 2009)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบวิเคราะห์ลักษณะของงานคณิตศาสตร์ พัฒนาขึ้นจากกรอบแนวคิดเกี่ยวกับงานคณิตศาสตร์ (Smith, M. S. & Stein, M. K., 1998); (Stein, M. K. et al., 2000) ร่วมกับแนวคิดการเชื่อมโยงคณิตศาสตร์กับสถานการณ์ทางการเงิน (Sawatzki, C. & Sullivan, P., 2018) โดยใช้วิเคราะห์แผนการจัดการเรียนรู้ใน 3 มิติ ได้แก่ 1) ระดับการคิดของงานคณิตศาสตร์ 2) ลักษณะของสถานการณ์ทางการเงิน และ 3) การเชื่อมโยงกับการตัดสินใจทางการเงิน โดยแต่ละมิติมีเกณฑ์การจัดระดับที่ชัดเจน ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 เกณฑ์การจัดระดับของแบบวิเคราะห์ลักษณะของงานคณิตศาสตร์ใน 3 มิติ

มิติ	ระดับ	เกณฑ์การพิจารณา
มิติที่ 1 ระดับการคิดของงานคณิตศาสตร์	การจำ (Memorization: M)	งานที่ให้ผู้เรียนท่องจำสูตร นิยาม หรือข้อเท็จจริง โดยไม่ต้องใช้กระบวนการคิด
	การดำเนินการตามขั้นตอนโดยไม่เชื่อมโยงความหมาย (Procedures Without Connections to Concepts or Meaning: Pwoc)	งานที่กำหนดขั้นตอนการแก้ปัญหาไว้ชัดเจน มุ่งหาคำตอบที่ถูกต้องเพียงคำตอบเดียว ไม่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนอธิบายเหตุผลหรือเชื่อมโยงกับความหมายทางคณิตศาสตร์
	การดำเนินการที่เชื่อมโยงความหมาย (Procedures with Connections to Concepts and Meaning: Pwc)	งานที่ให้ผู้เรียนใช้กระบวนการทางคณิตศาสตร์ โดยเชื่อมโยงกับแนวคิด ความหมาย หรือการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์
	การทำคณิตศาสตร์ (Doing Mathematics: DM)	งานที่ไม่มีแนวทางการแก้ปัญหาตายตัว ผู้เรียนต้องสำรวจให้เหตุผล และสร้างความเข้าใจด้วยตนเอง

ตารางที่ 1 เกณฑ์การจัดระดับของแบบวิเคราะห์ลักษณะของงานคณิตศาสตร์ใน 3 มิติ (ต่อ)

มิติ	ระดับ	เกณฑ์การพิจารณา
มิติที่ 2 ลักษณะของสถานการณ์ทางการเงิน	ไม่มีการบูรณาการสถานการณ์ทางการเงิน	งานใช้บริบทคณิตศาสตร์ล้วน ไม่ปรากฏองค์ประกอบที่เกี่ยวกับเงิน การซื้อขาย หรือการวางแผนการเงิน
	มีสถานการณ์ทางการเงินแบบปลายปิด	งานนำบริบทการเงินมาใช้ แต่มีคำตอบที่ถูกต้องชัดเจนเพียงคำตอบเดียว ไม่เปิดให้พิจารณาทางเลือก
	มีสถานการณ์ทางการเงินแบบปลายเปิด	งานออกแบบสถานการณ์การเงินที่มีทางเลือกหลายแบบ ผู้เรียนสามารถใช้ข้อมูลและเหตุผลในการพิจารณาได้หลายแนวทาง
มิติที่ 3 การเชื่อมโยงกับการตัดสินใจทางการเงิน	ไม่มีการตัดสินใจ	งานไม่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเลือกหรือประเมินทางเลือกใด ๆ
	การตัดสินใจที่มีคำตอบถูกต้องชัดเจน	งานให้ผู้เรียนเลือกทางเลือก แต่มีคำตอบที่ถูกต้องเพียงหนึ่งเดียวตามเงื่อนไขที่กำหนด
	การตัดสินใจโดยใช้เหตุผล	งานเปิดโอกาสให้ผู้เรียนประเมินทางเลือกโดยอิงข้อมูลให้เหตุผลประกอบ และยอมรับคำตอบที่หลากหลายได้

เครื่องมือดังกล่าวผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านหลักสูตรและการสอน และด้านคณิตศาสตร์ศึกษา จำนวน 3 คน ผลการประเมินได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Consistency: IOC) เท่ากับ 0.89 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ยอมรับได้ และได้ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิก่อนนำไปใช้ในการวิเคราะห์

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยประสานงานกับครูผู้สอนเพื่อขอรับแผนการจัดการเรียนรู้ตามเกณฑ์ที่กำหนด และนำแผนที่ได้มาวิเคราะห์ตามกรอบของเครื่องมือ โดยดำเนินการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบและตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูลก่อนการสรุปผล การวิจัยครั้งนี้ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ หนังสือรับรองเลขที่ WUEC-26-139-01

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการ 2 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์ลักษณะของงานคณิตศาสตร์ ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อจำแนกระดับการคิดของงานคณิตศาสตร์ ลักษณะของสถานการณ์ทางการเงิน และการเชื่อมโยงกับ การตัดสินใจทางการเงิน โดยการวิเคราะห์ดำเนินการโดยผู้วิจัย 2 คนอย่างอิสระจากกัน และตรวจสอบ ความสอดคล้องระหว่างผู้วิเคราะห์โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์โคเฮนแคปปา (Cohen’s Kappa) ผลการตรวจสอบได้ค่า Kappa เท่ากับ 0.82 ซึ่งอยู่ในระดับสอดคล้องกันดีมาก ในกรณีที่ผู้วิเคราะห์มีความเห็นไม่ตรงกัน ได้ดำเนินการอภิปรายร่วมกันจนได้ข้อสรุปที่ตรงกันก่อนบันทึกผล จากนั้นสรุปผลในรูปความถี่และร้อยละ

ส่วนที่ 2 การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น ดำเนินการโดยกำหนดค่าสภาพที่เป็นจริง (D) และค่าสภาพที่พึงประสงค์ (I) บนมาตรประมาณค่า 3 ระดับเดียวกัน (1 = ระดับต่ำสุด 2 = ระดับกลาง 3 = ระดับสูงสุด) ดังนี้

การกำหนดค่าสภาพที่เป็นจริง (D) แปลงผลการวิเคราะห์เชิงคุณภาพในแต่ละมิติให้อยู่ในรูปคะแนนเฉลี่ย โดยกำหนดค่าตัวเลขแทนระดับของแต่ละหมวดหมู่ตามลำดับขั้น ได้แก่ ระดับที่ 1 คือ ระดับการคิดหรือการบูรณาการที่ต่ำที่สุด และระดับที่ 3 คือ ระดับที่สูงที่สุด จากนั้นคำนวณค่าเฉลี่ยของแผนการจัดการเรียนรู้ทั้ง 30 แผนในแต่ละมิติ ทั้งนี้ มิติที่ 1 ระดับการคิดของงานคณิตศาสตร์จำแนกออกเป็น 4 ระดับ ผู้วิจัยจึงกำหนดค่าตัวเลขแทนระดับตามลำดับขั้น ได้แก่ การจำ = 1 การดำเนินการตามขั้นตอนโดยไม่เชื่อมโยงความหมาย = 2 การดำเนินการที่เชื่อมโยงความหมาย = 3 และการทำคณิตศาสตร์ = 4 ส่งผลให้ค่าเฉลี่ยสภาพที่เป็นจริงของมิตินี้เท่ากับ 2.20 ขณะที่มิติที่ 2 และมิติที่ 3 จำแนกเป็น 3 ระดับ (1 - 3) สำหรับการเปรียบเทียบช่องว่างระหว่างมิติ ผู้วิจัยกำหนดสภาพที่พึงประสงค์ของทุกมิติไว้ที่ระดับซึ่งสะท้อนการบูรณาการขั้นสูงสุดตามเป้าหมายของหลักสูตร เพื่อให้การประเมินช่องว่างของแต่ละมิติตั้งอยู่บนเกณฑ์เป้าหมายเดียวกัน

การกำหนดค่าสภาพที่พึงประสงค์ (I) อิงจาก 1) กรอบเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาประถมศึกษาตอนปลาย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2568) ซึ่งกำหนดให้ผู้เรียนระดับประถมศึกษาตอนปลายสามารถประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อการตัดสินใจในสถานการณ์จริง และ 2) แนวคิดของ Sawatzki, C. & Sullivan, P. ที่ชี้ว่าการเรียนรู้คณิตศาสตร์ที่มีประสิทธิผลต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนตัดสินใจในบริบทที่มีความหมาย (Sawatzki, C. & Sullivan, P., 2018) โดยผู้วิจัยร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 คน พิจารณากำหนดระดับที่พึงประสงค์ของทั้ง 3 มิติให้อยู่ที่ระดับสูงสุดของมาตรวัด (I = 3.00) เนื่องจากเป้าหมายของหลักสูตรมุ่งให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์และตัดสินใจอย่างมีเหตุผลในบริบทชีวิตจริง ซึ่งในกรอบการวิจัยนี้สะท้อนผ่านงานคณิตศาสตร์ในระดับการทำคณิตศาสตร์ การใช้สถานการณ์แบบปลายเปิด และการตัดสินใจโดยใช้เหตุผล การกำหนดค่า I ระดับเดียวกันสำหรับทุกมิติจึงเป็นแนวปฏิบัติที่ยอมรับได้ในการวิจัยประเมิน ความต้องการจำเป็นเมื่อกำหนดระดับเป้าหมายชัดเจน (สุวิมล ว่องวาณิช, 2562) อย่างไรก็ตาม การกำหนด I ให้เท่ากันทุกมิติมีผลให้ค่าความต้องการจำเป็นสะท้อนระยะห่างจากสภาพที่เป็นจริงเป็นหลัก ผู้วิจัยจึงนำเสนอผลการวิเคราะห์เชิงคุณภาพในแต่ละมิติควบคู่กับค่าดัชนีความต้องการจำเป็นในส่วนผลการวิจัย

จากนั้นคำนวณดัชนีความต้องการจำเป็นแบบปรับปรุง ($PNI_{modified}$) โดยใช้สูตร (I - D) / D เพื่อนำไปจัดลำดับความต้องการจำเป็นในแต่ละมิติ ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวนำมาใช้สะท้อนช่องว่างของการออกแบบการเรียนรู้ และเป็นฐานข้อมูลในการกำหนดแนวทางพัฒนาการบูรณาการความฉลาดรู้ทางการเงินในแผนการจัดการเรียนรู้คณิตศาสตร์ระดับประถมศึกษาตอนปลายต่อไป

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนำเสนอตามวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ประการ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. วิเคราะห์ลักษณะของงานคณิตศาสตร์ในแผนการจัดการเรียนรู้คณิตศาสตร์ระดับประถมศึกษาตอนปลาย

จากการวิเคราะห์แผนการจัดการเรียนรู้คณิตศาสตร์ จำนวน 30 แผน ครอบคลุมระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6 โดยพิจารณาใน 3 มิติ ได้แก่ ระดับการคิดของงานคณิตศาสตร์ ลักษณะของสถานการณ์ทางการเงินและการเชื่อมโยงกับการตัดสินใจทางการเงิน มีผลดังนี้

มิติที่ 1 ระดับการคิดของงานคณิตศาสตร์

ตารางที่ 2 ความถี่และร้อยละของระดับการคิดของงานคณิตศาสตร์ในแผนการจัดการเรียนรู้ (N = 30)

ระดับการคิดของงานคณิตศาสตร์	จำนวน (แผน)	ร้อยละ
การจำ (Memorization: M)	1	3.3
การดำเนินการตามขั้นตอนโดยไม่เชื่อมโยงความหมาย (Procedures Without Connections: Pwoc)	22	73.3
การดำเนินการที่เชื่อมโยงความหมาย (Procedures with Connections: Pwc)	7	23.3
การทำคณิตศาสตร์ (Doing Mathematics: Dm)	0	0.0
รวม	**30**	**100.0**

จากตารางที่ 2 พบว่า การออกแบบงานคณิตศาสตร์ของครูส่วนใหญ่ยังคงมุ่งเน้นการปฏิบัติตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ล่วงหน้า โดยผู้เรียนไม่จำเป็นต้องอธิบายเหตุผลหรือสร้างความเข้าใจเชิงมโนทัศน์ที่ลึกซึ้ง แม้จะพบงานในระดับการดำเนินการที่เชื่อมโยงความหมายบ้าง แต่ยังคงจำกัดอยู่ในบริบทคณิตศาสตร์อย่างเดียว โดยไม่เชื่อมโยงกับสถานการณ์ชีวิตจริง และไม่พบงานในระดับการทำคณิตศาสตร์แม้แต่แผนเดียว ซึ่งหมายความว่าผู้เรียนไม่มีโอกาสได้สำรวจ ตั้งสมมติฐาน หรือสร้างแนวทางการแก้ปัญหาด้วยตนเองในชั้นเรียน

มิติที่ 2 ลักษณะของสถานการณ์ทางการเงิน

ตารางที่ 3 ความถี่และร้อยละของลักษณะสถานการณ์ทางการเงินในแผนการจัดการเรียนรู้ (N = 30)

ลักษณะสถานการณ์ทางการเงิน	จำนวน (แผน)	ร้อยละ
ไม่มีการบูรณาการสถานการณ์ทางการเงิน	26	86.7
มีสถานการณ์ทางการเงินแบบปลายปิด	4	13.3
มีสถานการณ์ทางการเงินแบบปลายเปิด	0	0.0
รวม	**30**	**100.0**

จากตารางที่ 3 พบว่า ครูส่วนใหญ่ยังมองคณิตศาสตร์และความฉลาดรู้ทางการเงินเป็นองค์ความรู้ที่แยกจากกัน แผนการจัดการเรียนรู้ที่นำบริบทการเงินมาใช้เพียง 4 แผน และออกแบบในลักษณะปลายปิดที่มีคำตอบถูกต้องชัดเจน เช่น การคำนวณราคาสินค้าหรือการทอนเงิน ซึ่งยังเป็นเพียงการใช้เงินเป็นบริบทของการคำนวณมากกว่าการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนพิจารณาทางเลือกและตัดสินใจ

มิติที่ 3 การเชื่อมโยงกับการตัดสินใจทางการเงิน

ตารางที่ 4 ความถี่และร้อยละของระดับการเชื่อมโยงกับการตัดสินใจในแผนการจัดการเรียนรู้ (N = 30)

ระดับการตัดสินใจ	จำนวน (แผน)	ร้อยละ
ไม่มีการตัดสินใจ	26	86.7
การตัดสินใจที่มีคำตอบถูกต้องชัดเจน	4	13.3
การตัดสินใจโดยใช้เหตุผล	0	0.0
รวม	**30**	**100.0**

จากตารางที่ 4 พบว่า มิตินี้มีแนวโน้มสอดคล้องกับมิติด้านลักษณะสถานการณ์ทางการเงิน กล่าวคือ การตัดสินใจโดยใช้เหตุผลจะเกิดขึ้นได้เมื่อมีสถานการณ์การเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนพิจารณาทางเลือกที่หลากหลาย อย่างไรก็ตาม เมื่อแผนการจัดการเรียนรู้ส่วนใหญ่ขาดสถานการณ์ลักษณะดังกล่าว ผู้เรียนจึงมีโอกาสจำกัดในการฝึกประเมินทางเลือกและให้เหตุผลประกอบการตัดสินใจในบริบททางการเงิน

2. ช่องว่างระหว่างสภาพที่เป็นจริงกับสภาพที่พึงประสงค์

ในการวิเคราะห์ช่องว่าง ผู้วิจัยแปลงผลการวิเคราะห์เชิงคุณภาพแต่ละมิติให้อยู่ในรูปคะแนนเฉลี่ย จากนั้นคำนวณค่าเฉลี่ยถ่วงน้ำหนักจากความถี่ของแผนในแต่ละระดับ

ตารางที่ 5 ค่าเฉลี่ยสภาพที่เป็นจริง ระดับที่พึงประสงค์ และช่องว่างในแต่ละมิติ

มิติ	ค่าเฉลี่ยของสภาพที่เป็นจริง (D)	สภาพที่พึงประสงค์ (I)	ช่องว่าง (I – D)
1. ระดับการคิดของงานคณิตศาสตร์	2.20	3.00	0.80
2. ลักษณะสถานการณ์ทางการเงิน	1.13	3.00	1.87
3. การเชื่อมโยงกับการตัดสินใจทางการเงิน	1.13	3.00	1.87

หมายเหตุ: D = คะแนนเฉลี่ยสภาพที่เป็นจริง (1 = ต่ำสุด, 3 = สูงสุด), I = ระดับสภาพที่พึงประสงค์ มิติที่ 1 ใช้มาตร 4 ระดับ (1 - 4) ตามจำนวนระดับการคิดของงานคณิตศาสตร์ ส่วนมิติที่ 2 และมิติที่ 3 ใช้มาตร 3 ระดับ (1 - 3) โดยกำหนดสภาพที่พึงประสงค์ของทุกมิติไว้ที่ระดับการบูรณาการขั้นสูงสุดเป็นเกณฑ์เปรียบเทียบ

จากตารางที่ 5 พบว่า ช่องว่างในมิติที่ 2 และมิติที่ 3 มีขนาดใหญ่กว่ามิติที่ 1 อย่างเห็นได้ชัด สะท้อนว่าครูมีพื้นฐานในการออกแบบงานคณิตศาสตร์ แต่การเชื่อมโยงเนื้อหากับบริบททางการเงินและการตัดสินใจในชีวิตจริงยังเกิดขึ้นในระดับจำกัด นอกจากนี้ ช่องว่างที่มีขนาดเท่ากันในมิติที่ 2 และ 3 ยังสะท้อนความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างทั้งสองมิติ กล่าวคือ การขาดสถานการณ์ทางการเงินส่งผลโดยตรงให้ผู้เรียนไม่มีโอกาสฝึกการตัดสินใจ ช่องว่างทั้งสองมิติจึงควรได้รับการพัฒนาไปพร้อมกัน

3. การจัดลำดับความต้องการจำเป็น

ผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นแสดงให้เห็นว่ามิติด้านลักษณะสถานการณ์ทางการเงิน และการเชื่อมโยงกับการตัดสินใจทางการเงินมีความจำเป็นในการพัฒนาสูงที่สุด

ตารางที่ 6 ค่าดัชนีความต้องการจำเป็นแบบปรับปรุง ($PNI_{modified}$) และลำดับความสำคัญในแต่ละมิติ

มิติ	ค่าเฉลี่ยของสภาพที่เป็นจริง (D)	สภาพที่พึงประสงค์ (I)	$PNI_{modified}$	ลำดับ
1. ระดับการคิดของงานคณิตศาสตร์	2.20	3.00	0.3636	3
2. ลักษณะสถานการณ์ทางการเงิน	1.13	3.00	1.6471	1
3. การเชื่อมโยงกับการตัดสินใจทางการเงิน	1.13	3.00	1.6471	1

จากตารางที่ 6 พบว่า มิติด้านลักษณะสถานการณ์ทางการเงินและการเชื่อมโยงกับการตัดสินใจทางการเงินมีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นสูงกว่ามิติด้านระดับการคิดของงานคณิตศาสตร์ สะท้อนว่าประเด็นที่ควรได้รับการพัฒนาเป็นลำดับแรก คือ การออกแบบสถานการณ์การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับบริบททางการเงิน และการเปิดโอกาส

ให้ผู้เรียนได้ฝึกการตัดสินใจโดยใช้เหตุผล นอกจากนี้ การที่มิติที่ 2 และมิติที่ 3 มีค่า $PNI_{modified}$ เท่ากัน เป็นผลจากการที่ทั้งสองมิติมีค่าสภาพที่เป็นจริงเท่ากัน (D = 1.13) และสภาพที่พึงประสงค์เท่ากัน (I = 3.00) ดังนั้น ความเท่ากันของดัชนีจึงเป็นผลทางคณิตศาสตร์ และทั้งสองมิติไม่พบการบูรณาการในระดับสูงสุดในแผนการจัดการเรียนรู้ใด ซึ่งสะท้อนว่าทั้งสองมิติควรได้รับการพัฒนาควบคู่กัน

อภิปรายผล

ผลการวิจัยครั้งนี้สะท้อนข้อจำกัดสำคัญของการออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้คณิตศาสตร์ระดับประถมศึกษาตอนปลายในด้านการบูรณาการความฉลาดรู้ทางการเงิน โดยสามารถอภิปรายตามประเด็นสำคัญ ได้ดังนี้

ประการแรก ในมิติของระดับการคิดของงานคณิตศาสตร์ พบว่า งานส่วนใหญ่อยู่ในระดับ การดำเนินการตามขั้นตอนโดยไม่เชื่อมโยงความหมาย แนวโน้มดังกล่าวสะท้อนลักษณะของงานคณิตศาสตร์ที่เน้นการปฏิบัติตามขั้นตอนมากกว่าการสร้างความเข้าใจเชิงมโนทัศน์ (Smith, M. S. & Stein, M. K., 1998); (Stein, M. K. et al., 2000) อย่างไรก็ตาม ข้อค้นพบจากการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นลักษณะเฉพาะของบริบทโรงเรียนไทย กล่าวคือ ไม่เพียงแต่งานในระดับการคิดขั้นสูงจะมีจำกัดเท่านั้น แต่ยังไม่พบงานในระดับการทำคณิตศาสตร์ ซึ่งสะท้อนช่องว่างที่ค่อนข้างชัดเจนเมื่อเทียบกับข้อเสนอเชิงทฤษฎีที่มุ่งให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการสร้างความรู้ด้วยตนเอง (Dingman, S. et al., 2023) ประเด็นนี้สามารถอธิบายได้จากบริบทของระบบการศึกษาไทยในหลายมิติ ดังงานของ Uerpairojkit, T. ชี้ให้เห็นว่าการปฏิรูปการศึกษาในประเทศไทยได้นำไปสู่ภาวะการลดความเป็นวิชาชีพของครู กล่าวคือ ครูถูกคาดหวังให้ปฏิบัติตามแนวทางที่กำหนดจากภายนอกมากกว่าการออกแบบการเรียนรู้บนฐานการตัดสินใจทางวิชาชีพของตนเอง (Uerpairojkit, T., 2025) ส่งผลให้แผนการจัด การเรียนรู้มีแนวโน้มเน้นความถูกต้องของขั้นตอนและคำตอบมากกว่ากระบวนการคิด อีกมิติหนึ่ง ระบบการประเมินผลในโรงเรียนไทยที่ยังให้น้ำหนักกับการทดสอบแบบเลือกตอบและการคำนวณที่มีคำตอบเดียวถูกต้อง อาจเป็นแรงกดดันโดยนัยที่ทำให้ครูออกแบบงานในลักษณะที่สอดคล้องกับรูปแบบ การประเมินที่ผู้เรียนจะต้องเผชิญ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกลไกที่กำกับทิศทางการออกแบบการเรียนรู้ของครูในภาพรวมดังที่กล่าวข้างต้น

ประการที่สอง ในมิติของลักษณะสถานการณ์ทางการเงิน พบว่า แผนการจัดการเรียนรู้ส่วนใหญ่ไม่มีการบูรณาการบริบททางการเงิน และไม่พบสถานการณ์แบบปลายเปิด แม้ว่างานวิจัยก่อนหน้าจะสะท้อนว่าครูจำนวนมากยังมีข้อจำกัดในการจัดการเรียนรู้ด้านความฉลาดรู้ทางการเงิน (Jayaraman, J. D. et al., 2022); (De Beckker, K. et al., 2019) แต่ข้อค้นพบจากการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า การบูรณาการไม่ได้ปรากฏในแผนการจัดการเรียนรู้ และความฉลาดรู้ทางการเงินยังไม่ได้ถูกนำมาเป็นส่วนหนึ่งของการออกแบบการเรียนรู้ในวิชาคณิตศาสตร์อย่างเป็นรูปธรรมในบริบทนี้ ทั้งนี้ สาเหตุที่ความฉลาดรู้ทางการเงินยังไม่ถูกนำมาบูรณาการในการออกแบบการเรียนรู้อาจอธิบายได้จากหลายปัจจัย ได้แก่ หลักสูตรและสื่อการเรียนการสอนคณิตศาสตร์ที่ใช้อยู่ยังแยกเนื้อหาด้านการเงินออกจากสาระการเรียนรู้หลัก ครูผู้สอนขาดต้นแบบและสื่อที่บูรณาการบริบทการเงินอย่างเป็นระบบ ตลอดจนข้อจำกัดด้านเวลาและความมั่นใจของครูในการออกแบบสถานการณ์ทาง การเงินที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง

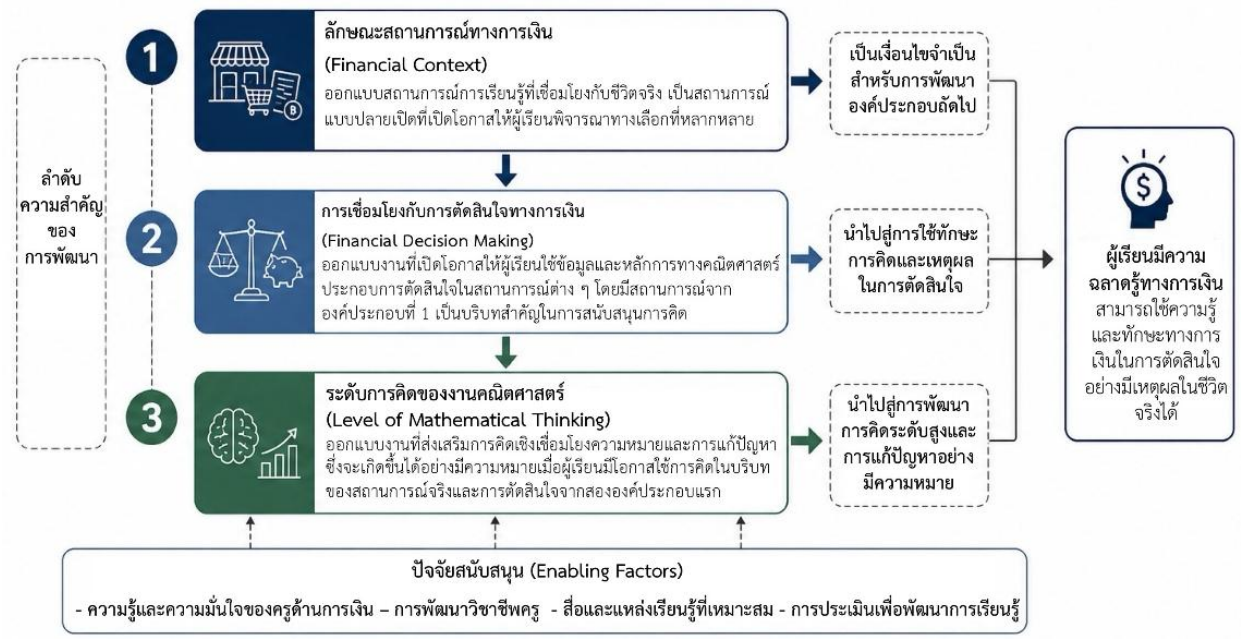
ประการที่สาม ในมิติของการเชื่อมโยงกับการตัดสินใจทางการเงิน พบว่า แผนการจัดการเรียนรู้ ส่วนใหญ่ไม่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนตัดสินใจ และไม่พบงานที่ส่งเสริมการตัดสินใจโดยใช้เหตุผล แนวโน้มดังกล่าวสะท้อนช่องว่างระหว่างแนวคิดเชิงทฤษฎีกับการปฏิบัติจริงในห้องเรียน โดยแนวคิดด้านการจัดการเรียนรู้คณิตศาสตร์ในบริบทชีวิตจริงชี้ให้เห็นว่าการตัดสินใจเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้ (Sawatzki, C. & Sullivan, P., 2018) รวมถึงแนวคิดด้านความฉลาดรู้ทางการเงินที่เน้นความสามารถในการนำความรู้ไปใช้ในสถานการณ์จริง (Compen, B. & Schelfhout, W., 2021); (OECD, 2020); (Lusardi, A. & Mitchell, O. S., 2014) อย่างไรก็ตาม ในแผนการจัดการเรียนรู้ที่ศึกษา ยังไม่พบการออกแบบกิจกรรมในลักษณะดังกล่าว ซึ่งสะท้อนว่าการนำแนวคิดเหล่านี้ไปใช้จริงยังมีข้อจำกัดอยู่มาก โดยข้อจำกัดที่พบ เช่น แผนการจัดการเรียนรู้มักกำหนดคำตอบที่ถูกต้องไว้ล่วงหน้าเพียงคำตอบเดียว และขาดสถานการณ์ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนชั่งน้ำหนักทางเลือก เช่น การเปรียบเทียบความคุ้มค่าของสินค้าที่มีราคาและปริมาณแตกต่างกัน หรือการวางแผน การออมภายใต้งบประมาณที่จำกัด รวมถึงรูปแบบการประเมินที่เน้นความถูกต้องของการคำนวณมากกว่าการให้เหตุผลประกอบการตัดสินใจ

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างมิติที่ 2 และมิติที่ 3 ซึ่งมีค่าดัชนีความต้องการจำเป็น ($PNI_{modified}$) เท่ากัน ซึ่งผลการวิเคราะห์แผนการจัดการเรียนรู้เชิงคุณภาพยืนยันในทิศทางเดียวกันว่า ครูที่ไม่ออกแบบสถานการณ์ทางการเงิน (มิติ 2) ก็ไม่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนตัดสินใจ (มิติ 3) ด้วยเช่นกัน สะท้อนความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างสองมิตินี้ในระดับการออกแบบการเรียนรู้ นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาแผนการจัดการเรียนรู้ 4 แผนที่มีการบูรณาการสถานการณ์ทางการเงิน (ตารางที่ 3) พบว่า ทั้งหมดเป็นสถานการณ์แบบปลายปิดและจัดอยู่ในระดับการตัดสินใจที่มีคำตอบถูกต้องชัดเจน (ตารางที่ 4) ซึ่งยืนยันว่าแม้จะมีการนำบริบทการเงินเข้ามาบ้าง แต่เมื่อสถานการณ์เป็นแบบปลายปิด การตัดสินใจของผู้เรียนก็ยังคงจำกัดอยู่ที่คำตอบเดียว ในภาพรวม ผลการวิจัยสะท้อนว่าการพัฒนาการจัดการเรียนรู้คณิตศาสตร์เพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ทางการเงินจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการออกแบบสถานการณ์การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริงควบคู่กับการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้เหตุผลในการตัดสินใจ มากกว่าการมุ่งเน้นเพียงการยกระดับระดับการคิดของงานคณิตศาสตร์เพียงอย่างเดียว ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อเชื่อมโยงกับแนวคิดด้านบุคลิกภาพและพฤติกรรมทางการเงิน การที่แผนการจัด การเรียนรู้เน้นเฉพาะความถูกต้องของขั้นตอนการคำนวณอาจส่งผลเสียในระยะยาวต่อผู้เรียน กล่าวคือ ทำให้ผู้เรียนมองว่าการจัดการการเงินเป็นเพียงเรื่องของการคำนวณตัวเลขให้ถูกต้อง มากกว่าการประเมินทางเลือกและการตัดสินใจบนพื้นฐานของเหตุผล ซึ่งเป็นทักษะชีวิตที่สำคัญต่อการสร้างพฤติกรรมทางการเงินที่ดีในอนาคต

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยครั้งนี้นำเสนอองค์ความรู้ในลักษณะของข้อเสนอเชิงแนวคิดเกี่ยวกับการบูรณาการความฉลาดรู้ทางการเงินในแผนการจัดการเรียนรู้คณิตศาสตร์ระดับประถมศึกษาตอนปลาย ภายใต้ชื่อ “โมเดลลำดับการบูรณาการความฉลาดรู้ทางการเงินในแผนการจัดการเรียนรู้คณิตศาสตร์ระดับประถมศึกษาตอนปลาย” (Financial Literacy Integration Sequence Model: FLIS Model) ซึ่งพัฒนาจากการสังเคราะห์ผล การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นร่วมกับแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะงานคณิตศาสตร์และการจัดการเรียนรู้ในบริบทชีวิตจริง โดยโมเดลดังกล่าวเสนอข้ออธิบายเชิงแนวคิดว่า ระดับการคิดของงานคณิตศาสตร์เป็นผลลัพธ์ของการออกแบบสถานการณ์การเรียนรู้

ที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริงและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนตัดสินใจอย่างมีเหตุผล อีกทั้งยังชี้ให้เห็นว่าสถานการณ์ทางการเงินแบบปลายเปิดเป็นเงื่อนไขสำคัญที่เอื้อต่อการเกิดการตัดสินใจและการคิดขั้นสูง โมเดลนี้ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ 1) ลักษณะสถานการณ์ทางการเงิน ซึ่งเน้นการออกแบบสถานการณ์การเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับชีวิตจริงและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนพิจารณาทางเลือกที่หลากหลาย 2) การเชื่อมโยงกับการตัดสินใจทางการเงิน ซึ่งมุ่งให้ผู้เรียนใช้ข้อมูลและหลักการทางคณิตศาสตร์ประกอบการตัดสินใจ และ 3) ระดับการคิดของงานคณิตศาสตร์ ซึ่งมุ่งส่งเสริมการคิดเชิงเชื่อมโยงความหมายและการแก้ปัญหา โดยลำดับขององค์ประกอบดังกล่าวสะท้อนกระบวนการเรียนรู้ที่เริ่มจากการสร้างความหมายผ่านสถานการณ์จริง นำไปสู่การตัดสินใจ และพัฒนาสู่การคิดขั้นสูง สาระสำคัญของข้อเสนอเชิงแนวคิดนี้ คือ การชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินในชั้นเรียนคณิตศาสตร์ควรเริ่มจาก การออกแบบสถานการณ์การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง ก่อนขยายไปสู่การสร้างโอกาสในการตัดสินใจและการพัฒนาการคิดขั้นสูงของผู้เรียนต่อไป

ภาพที่ 1 โมเดลลำดับการบูรณาการความฉลาดรู้ทางการเงินในแผนการจัดการเรียนรู้คณิตศาสตร์ระดับประถมศึกษาตอนปลาย (FLIS Model)

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มุ่งวิเคราะห์ลักษณะของงานคณิตศาสตร์และประเมินความต้องการจำเป็นใน การบูรณาการความฉลาดรู้ทางการเงินในแผนการจัดการเรียนรู้คณิตศาสตร์ระดับประถมศึกษาตอนปลาย ผลการวิจัยพบว่าแผนการจัดการเรียนรู้ส่วนใหญ่มีงานคณิตศาสตร์ในระดับการดำเนินการตามขั้นตอนโดยไม่เชื่อมโยงความหมายและยังขาดการบูรณาการสถานการณ์ทางการเงินและการตัดสินใจ ส่งผลให้มิติด้านลักษณะสถานการณ์ทางการเงินและการเชื่อมโยงกับการตัดสินใจมีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นสูงที่สุด นอกจากนี้ การวิจัยได้นำไปสู่การเสนอ

โมเดลเชิงแนวคิดลำดับการบูรณาการความฉลาดรู้ทางการเงิน (FLIS Model) ซึ่งสะท้อนว่า การออกแบบสถานการณ์ทางการเงินแบบปลายเปิดเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยส่งเสริมการตัดสินใจอย่างมีเหตุผลและยกระดับการคิดของงานคณิตศาสตร์ ในเชิงกระบวนการ FLIS Model เสนอลำดับการบูรณาการที่เริ่มจากการปรับเปลี่ยนบริบทของงานคณิตศาสตร์ให้เป็นสถานการณ์ทางการเงินแบบปลายเปิดที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริงเป็นลำดับแรก จากนั้นจึงยกระดับสู่การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนประเมินทางเลือกและตัดสินใจโดยใช้เหตุผลเป็นลำดับที่สอง และนำไปสู่การพัฒนาการคิดของงานคณิตศาสตร์ในระดับที่สูงขึ้นเป็นลำดับสุดท้าย กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงลักษณะของสถานการณ์เป็นจุดตั้งต้น ก่อนยกระดับการตัดสินใจและการคิดตามลำดับ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ ได้แก่ 1) ครูผู้สอนควรได้รับ การพัฒนาวิชาชีพด้านการออกแบบสถานการณ์การเรียนรู้แบบปลายเปิดที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริงและส่งเสริมการตัดสินใจของผู้เรียน 2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนการนำหลักสูตรฐานสมรรถนะพุทธศักราช 2568 ไปใช้ในชั้นเรียนอย่างเป็นรูปธรรม โดยเน้นกระบวนการคิดและการตัดสินใจควบคู่กับการประเมินผลที่สอดคล้องกัน และ 3) การวิจัยในอนาคตควรขยายขอบเขตกลุ่มตัวอย่างให้ครอบคลุมบริบทที่หลากหลาย ทั้งด้านภูมิภาค ขนาดโรงเรียน และบริบทชุมชน รวมถึงศึกษาความเหมาะสมของข้อเสนอเชิงแนวคิด FLIS Model ในบริบทที่แตกต่างกัน

เอกสารอ้างอิง

ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2565). ผลสำรวจทักษะทางการเงินของคนไทย ปี 2565. กรุงเทพมหานคร: ธนาคารแห่งประเทศไทย.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2568). กรอบเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ตามหลักสูตรการศึกษาประถมศึกษาตอนปลาย (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6) พุทธศักราช 2568. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.

สุวิมล ว่องวาณิช. (2562). การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Bowen, G. A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method. Qualitative Research Journal, 9(2), 27-40.

Compen, B. & Schelfhout, W. (2021). Collaborative Curriculum Design in the Context of Financial Literacy Education. Journal of Risk and Financial Management, 14(6), 1-25.

Compen, B. et al. (2023). Improving students' financial literacy by training teachers using an online professional development module. Education Economics, 31(1), 77-101.

Cordero, J. M. et al. (2022). Financial education and student financial literacy: A cross-country analysis using PISA 2012 data. The Social Science Journal, 59(1), 15-33.

De Beckker, K. et al. (2019). The capabilities of secondary school teachers to provide financial education. Citizenship, Social and Economics Education, 18(2), 66-81.

Dingman, S. et al. (2023). A Review of the Mathematical Tasks Framework and Levels of Cognitive Demand. In International handbook of mathematics teacher education, 219-252. https://doi.org/10.1007/978-3-031-35459-5_10.

Jayaraman, J. D. et al. (2022). Preparedness of early childhood teachers to teach financial literacy: evidence from the US. International Journal of Primary, Elementary and Early Years Education, 50(8), 1121-1136.

Lusardi, A. & Mitchell, O. S. (2014). The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence. Journal of Economic Literature, 52(1), 5-44.

OECD. (2020). OECD/INFE 2020 International Survey of Adult Financial Literacy. Paris: OECD Publishing.

Sawatzki, C. & Sullivan, P. (2018). Shopping for Shoes: Teaching Students to Apply and Interpret Mathematics in the Real World. International Journal of Science and Mathematics Education, 16(1), 1355-1372.

Smith, M. S. & Stein, M. K. (1998). Selecting and Creating Mathematical Tasks: From Research To Practice. Mathematics Teaching in the Middle School, 3(5), 344-350.

Stein, M. K. et al. (2000). Implementing standards-based mathematics instruction: A casebook for professional development. New York: Teachers College Press.

Uerpairojkit, T. (2025). The invisible costs of education reform: Understanding teacher deprofessionalisation in Thailand. British Educational Research Journal, 1-24. https://doi.org/10.1002/berj.70033.

บทความวิจัย

ทุนทางวัฒนธรรมชุมชนกับการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาตำบลวังตะกู อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม*

MOBILIZING COMMUNITY CULTURAL CAPITAL FOR CULTURAL TOURISM ROUTE DEVELOPMENT: EVIDENCE FROM WANG TAKU SUB-DISTRICT, NAKHON PATHOM PROVINCE

ฤทธิศักดิ์ สดคมขำ[1], ปัญจพร ธนาวชิรานันท์[1], กนกวรรณ ขวัญยืน[2], พิไลรัตน์ ศรีวิเชียรอำไพ[3*]

Ritisak Sodkomkham[1], Punjaporn Thanawachiranun[1], Kanokwan Khwanyuen[2], Philairat Sriwichian-aumphai[3*]

[1]คณะสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยคริสเตียน นครปฐม ประเทศไทย

[1]Multidisciplinary Faculty, Christian University of Thailand, Nakhon Pathom, Thailand

[2]คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

[2]Faculty of Science and Technology, Rajamangala University of Technology Srivijaya, Nakhon Si Thammarat, Thailand

[3]คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ชลบุรี ประเทศไทย

[3]Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University, Chonburi, Thailand

*Corresponding author E-mail: sriwphilairat@gmail.com

*Tel: 094-562-9597

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ 1) สำรวจและวิเคราะห์ศักยภาพของทุนทางวัฒนธรรมในมิติต่าง ๆ ที่เป็นฐานรากสำคัญต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนตำบลวังตะกู อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม 2) ศึกษาความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว และ 3) เสนอแนวทางการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง 3 กลุ่ม คือ ผู้บริหารท้องถิ่น ผู้ประกอบการรายย่อย และผู้รู้ด้านประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวม 18 คน ตรวจสอบความน่าเชื่อถือด้วยวิธีสามเส้า ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนมีทุนทางวัฒนธรรมโดดเด่น 5 มิติ คือ ทุนความเชื่อและศาสนา ทุนภูมิปัญญา ทุนเทคโนโลยีเกษตรอินทรีย์ ทุนอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ ทุนผู้ประกอบการที่พักและร้านอาหารร่วมสมัย ธุรกิจที่พักและร้านอาหารมีบทบาทสองด้านต่ออัตลักษณ์ท้องถิ่น ด้านหนึ่งส่งเสริมโดยนำวัตถุดิบและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาตีความใหม่ให้ตลาดสมัยใหม่ยอมรับ แต่การออกแบบเชิงพาณิชย์อาจทำให้ชุมชนเป็นเพียงฉากหลังการท่องเที่ยว ส่วนทุนมิติที่สามและห้า สะท้อนการปรับตัวสู่บริบทสมัยใหม่อย่างมีพลัง การมีส่วนร่วมของชุมชนอยู่ในระดับมีบทบาทและร่วมมือ แนวทางพัฒนานำเสนอ 6 ด้าน คือ กำหนดเส้นทางเชื่อมโยงทุนวัฒนธรรมกับแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น สร้างอัตลักษณ์ชุมชนผ่านสัญลักษณ์และสื่อประชาสัมพันธ์ เพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ส่งเสริมการตลาดผ่านโซเชียลมีเดีย สนับสนุนสตรี ผู้สูงอายุ และเยาวชนมีบทบาททางวัฒนธรรม และการจัดการ

* Received 20 May 2026; Revised 5 July 2026; Accepted 21 July 2026

สิ่งแวดล้อม ทว่าการมีส่วนร่วมยังไม่บรรลุระดับเสริมอำนาจ เพราะการตัดสินใจรวมศูนย์ที่ผู้นำท้องถิ่น ดังนั้น การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนฐานทุนชุมชนอย่างยั่งยืนต้องพัฒนากลไกการมีส่วนร่วมให้ครอบคลุมเท่าเทียม
คำสำคัญ: ทุนทางวัฒนธรรม, วัฒนธรรมชุมชน, การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

Abstract

This qualitative research aimed to: 1) Explore and analyze the potential of cultural capital across various dimensions that serve as a foundational basis for cultural tourism in Wang Taku Subdistrict, Mueang District, Nakhon Pathom Province; 2) Examine community opinions and participation in the development of tourism routes; and 3) Propose guidelines for developing cultural tourism routes within the community. Data were collected through in-depth interviews and focus group discussions with 18 purposively selected key informants from three groups: local administrators, small-scale entrepreneurs, and knowledgeable persons in local history and indigenous wisdom. Data reliability was verified using triangulation. The findings revealed that the community possesses five dimensions of cultural capital: capital in beliefs and religion, capital in indigenous wisdom, capital in organic agricultural technology, capital in historical identity, and capital in contemporary accommodation and food-service entrepreneurship. Accommodation and restaurant businesses were found to play a dual role in relation to local identity. On one hand, they promote local identity by reinterpreting local ingredients and indigenous knowledge to make them acceptable to modern markets; on the other hand, commercially oriented design risks reducing the community to a mere backdrop for tourism. The third and fifth dimensions of capital reflect a dynamic adaptation to contemporary contexts. Community participation was found to operate at the level of engagement and collaboration. Six guidelines for development were proposed: establishing routes that link cultural capital with local learning resources; constructing community identity through symbols and promotional media; enhancing the value of local products; promoting marketing through social media; supporting the cultural roles of women, the elderly, and youth; and managing the environment. Nevertheless, community participation had not yet reached the level of empowerment, as decision-making remained centralized among local leaders. Therefore, the sustainable development of cultural tourism based on community capital requires the advancement of participatory mechanisms to ensure inclusiveness and equity.
Keywords: Cultural Capital, Community Culture, Tourism Route Development, Cultural Tourism

บทนำ

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นที่ยอมรับในระดับสากลว่าเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นควบคู่กับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม โดย UNWTO นิยามว่าเป็นการเดินทางเพื่อสัมผัสศิลปะ วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ และอัตลักษณ์ของชุมชนปลายทางในบริบทไทย รายงานของสถาบันวิจัยมาสเตอร์การ์ด ปี 2566 ระบุว่าไทยติดอันดับ 1 ใน 10 ประเทศปลายทางยอดนิยมของโลก (ทีเอ็นเอ็นออนไลน์, 2566) และนิตยสาร CEOWORLD จัดให้ไทยอยู่อันดับ 5 ด้าน อิทธิพลมรดกทางวัฒนธรรมจาก 165 ประเทศ (CEOWORLD MAGAZINE, 2021) จึงทำให้การท่องเที่ยวเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชาติ รัฐบาลได้บรรจุแนวทางนี้ไว้ในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (2561-2580) ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ที่เน้นพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และวัฒนธรรมเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มจากภูมิปัญญาท้องถิ่น (สำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ, 2561) สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (2566 - 2570) หมุดหมายที่ 2 ที่ต้องการให้ไทยเป็นจุดหมายท่องเที่ยวเชิงคุณภาพและยั่งยืน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) แนวคิดที่ใช้ คือ ทุนทางวัฒนธรรม ตาม Bourdieu, P. ซึ่งมองว่าวัฒนธรรมแปรเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคมได้ การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวจากทุนนี้จึงไม่ใช่แค่การนำเสนอสถานที่ แต่คือการจัดการมรดกทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ให้เกิดการเรียนรู้และการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ที่สร้างรายได้สู่ชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม (Bourdieu, P., 1986) โดยรวม การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมช่วยยกระดับศักยภาพการแข่งขันทางเศรษฐกิจของประเทศ สร้างรายได้จากนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ แต่ความยั่งยืนต้องอาศัยการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ พร้อมมาตรฐานการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว (Destination Management Standards) ที่ครอบคลุมความปลอดภัย สิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ทรัพยากรวัฒนธรรม และคุณภาพบริการ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวโดยไม่ก่อผลกระทบทางลบในระยะยาว แนวทางนี้เชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (สำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ, 2561) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 หมุดหมายที่ 2 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) และแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (2566 - 2570) โดยเฉพาะยุทธศาสตร์ที่ 3 ว่าด้วยการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และวัฒนธรรม และยุทธศาสตร์ที่ 4 ว่าด้วยการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐาน ดังนั้น การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในระดับชุมชนจึงไม่ใช่เพียงเรื่องเฉพาะพื้นที่ แต่เป็นส่วนหนึ่งของกลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจและพัฒนาประเทศเชื่อมโยงทั้งระดับชาติและท้องถิ่น

สภาพปัญหาปัจจุบันของการท่องเที่ยวชุมชนมักเผชิญภาวะเปราะบางทางวัฒนธรรมและขาดการจัดการที่ยั่งยืน (Qu, M., 2025) การพัฒนาที่ขาดการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่นำไปสู่การสูญเสียอัตลักษณ์และการครอบงำจากทุนภายนอก (Sirichakkaraset, S. et al., 2025) อีกปัญหาสำคัญ คือ การขาดการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชน ทำให้ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้พำนักหรือทำกิจกรรมได้ไม่นานพอ สอดคล้องกับทฤษฎีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) ที่ระบุว่าหากชุมชนขาดกลไกบริหารจัดการและเส้นทางท่องเที่ยวที่ร้อยเรียงเรื่องราว (Storytelling) ทุนทางวัฒนธรรมจะกระจัดกระจาย ไม่สามารถสร้างแรงจูงใจทางการตลาด ส่งผลให้ศักยภาพการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจลดลง (Midam, K. & Ungpho, R., 2026) ทั้งนี้การขาดการบูรณาการวัฒนธรรมอย่างมีโครงเรื่อง (Narrative Route) ขาดกลยุทธ์สร้างอัตลักษณ์เชิงเศรษฐกิจวัฒนธรรม (Cultural Branding) และขาดการมีส่วนร่วม

ของชุมชนในการวางแผน สะท้อนหัวใจสำคัญว่าชุมชนต้องเป็นเจ้าของกระบวนการพัฒนาตั้งแต่ต้น มิฉะนั้นทุนทางวัฒนธรรมจะถูกใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์โดยไม่กระจายผลตอบแทนคืนสู่ชุมชน (Phi, G. T. & Pham, L. H., 2022) นอกจากนี้ การท่องเที่ยวชุมชนในไทยยังเผชิญความเปราะบางของภูมิปัญญาท้องถิ่น ขาดการสืบทอดสู่คนรุ่นใหม่ และข้อจำกัดด้านเทคโนโลยีดิจิทัล การตลาด และโครงสร้างระบบราชการ ซึ่งบั่นทอนศักยภาพการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง (ตรียากานต์ พรมคำ, 2565) สำหรับตำบลวังตะกู อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม แม้มีต้นทุนวัฒนธรรมเข้มแข็ง ทั้งศาสนสถานอย่างวัดวังตะกู ศาลเจ้าแม่ซือปุยเนี้ยว ศาลเจ้าแม่เบิกไพร และภูมิปัญญาท้องถิ่นเด่น เช่น การจักสานหมวกกุ้ยโล้ยและกลุ่มวิสาหกิจผ้าขาวม้า แต่ยังขาด “เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” ที่ชัดเจนในการเชื่อมโยงต้นทุนเหล่านี้ พร้อมเผชิญข้อจำกัดจากระบบราชการและกลไกตลาดที่เข้าไม่ถึงผู้ผลิตรายย่อย โดยเฉพาะกระบวนการขอรับงบประมาณจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ต้องผ่านระเบียบกระทรวงมหาดไทยและพระราชบัญญัติวิธีการงบประมาณ พ.ศ. 2561 ที่ผูกการจัดสรรไว้กับรอบปีงบประมาณ (1 ตุลาคม - 30 กันยายน) ทำให้การจัดกิจกรรมนอกรอบเข้าถึงงบไม่ทันเวลา ส่งผลให้แผนพัฒนาขาดความต่อเนื่อง อีกประเด็นการขาดการสืบทอดภูมิปัญญาสู่คนรุ่นใหม่ ทำให้ทุนวัฒนธรรมเสี่ยงเลือนหายหากไม่มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมและคนในชุมชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง จากการสำรวจเบื้องต้น พบว่า ผู้สืบทอดภูมิปัญญาจักสานหมวกกุ้ยโล้ยมีอายุเฉลี่ยกว่า 60 ปี และเหลือผู้สืบทอดไม่ถึง 10 ครัวเรือน ลดลงจากเดิมที่มีเกือบทุกครัวเรือน นอกจากนี้ จำนวนนักท่องเที่ยวที่แวะพักหรือทำกิจกรรมในชุมชนยังต่ำเมื่อเทียบกับปริมาณรถที่สัญจรผ่านมอเตอร์เวย์สาย 81 สะท้อนว่าชุมชนยังไม่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวผ่านทางได้อย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้ การจัดการการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบช่วยพัฒนาศักยภาพพื้นที่ในหลายมิติพร้อมกัน ทั้งมิติเศรษฐกิจชุมชนจากรายได้ที่กระจายสู่ผู้ประกอบการรายย่อยและกลุ่มอาชีพในพื้นที่ มิติสังคมจากความร่วมมือของภาคีเครือข่าย มิติสิ่งแวดล้อมจากการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม และมิติการอนุรักษ์วัฒนธรรมที่ช่วยธำรงวิถีชีวิตอันดีงามของชุมชนไว้สืบไป

จากที่กล่าวข้างต้นผู้วิจัยเลือกศึกษาตำบลวังตะกู เนื่องจากมีคุณค่าของทุนทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย ทั้งศาสนสถาน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวิถีชีวิตริมคลองเจดีย์บูชา แต่ปัจจุบันยังขาดการบริหารจัดการที่เป็นระบบ ขาดเส้นทางท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงทุนเข้าด้วยกัน มีข้อจำกัดด้านงบท้องถิ่น ขาดการสืบทอดภูมิปัญญาสู่คนรุ่นใหม่ และข้อจำกัดการเข้าถึงกลไกการตลาดดิจิทัล ด้วยเหตุนี้การศึกษาทุนทางวัฒนธรรมชุมชนกับการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ความเข้มแข็งของชุมชน และการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมท้องถิ่น ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในตำบลวังตะกูที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหัวใจหลัก เพื่อให้คนในพื้นที่เป็นผู้กระทำการทางวัฒนธรรมและเจ้าของพื้นที่อย่างเต็มศักยภาพ ทั้งนี้ การสร้างเรื่องเล่าใหม่ควรดำเนินการอย่างรอบคอบ เนื่องจากความเชื่อแบบผสมผสานพุทธ - จีนของชุมชนเป็นทุนวัฒนธรรมที่เปราะบาง หากเน้นความน่าสนใจเชิงพาณิชย์ที่มากอาจลดทอนความหมายดั้งเดิมของพิธีกรรมและศรัทธาให้กลายเป็นเพียงฉากหลังการท่องเที่ยว ในทางตรงข้าม การให้คนใน (Emic View) เป็นผู้กำหนดทิศทางและตีความจะช่วยเสริมอัตลักษณ์เดิมให้เข้มแข็งขึ้น เพราะเป็นการสืบทอดคุณค่าที่มีอยู่ มิใช่การประดิษฐ์ความหมายใหม่ที่แยกขาดจากรากเดิม ดังนั้น กลไกตรวจสอบและรับรองเนื้อหาโดยปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชนก่อนเผยแพร่จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในการปกป้องอัตลักษณ์ชุมชน ผลการวิจัยครั้งนี้จะนำไปสู่เส้นทาง

ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงทุนทางวัฒนธรรมและแหล่งเรียนรู้ของชุมชนอย่างเป็นระบบ พร้อมเรื่องเล่าใหม่ของท้องถิ่น (Local Narrative) ที่เพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์และบริการเป็นโมเดลสู่การจัดการท่องเที่ยวเพื่อประโยชน์ต่อหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นในการกำหนดนโยบาย และเป็นแนวทางให้ชุมชนอื่นในจังหวัดนครปฐมนำไปประยุกต์ใช้เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจและวิเคราะห์ศักยภาพของทุนทางวัฒนธรรมในมิติต่าง ๆ ที่เป็นฐานรากสำคัญในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนตำบลวังตะกู อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม

2. เพื่อศึกษาความคิดเห็นและระดับการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในชุมชน ต่อการขับเคลื่อนและพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภายใต้บริบทสภาพการณ์ของพื้นที่

3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนนำไปสู่การสร้างเรื่องเล่าใหม่และการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แนวทางการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic Research) เป็นกรอบหลัก ร่วมกับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การพัฒนาชุมชน และกระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อศึกษาทุนทางวัฒนธรรมและพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลวังตะกู อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม โดยเข้าถึงวิถีชีวิต ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน เพื่อให้การวิเคราะห์สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

1. พื้นที่และผู้ให้ข้อมูล

พื้นที่ศึกษา คือ ชุมชนตำบลวังตะกู อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีทุนทางวัฒนธรรมหลากหลาย ทั้งมรดกภูมิปัญญา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และวิถีชีวิตชุมชนที่มีศักยภาพพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

งานวิจัยนี้ไม่ได้ศึกษาประชากรทั้งหมด แต่เลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน 18 คน ด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากความรู้และประสบการณ์เชิงลึกเกี่ยวกับชุมชน แบ่งเป็น 3 กลุ่มหลัก ดังนี้

1.1 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารปกครองท้องถิ่น เช่น ผู้นำชุมชน กรรมการหมู่บ้าน ผู้บริหาร และนักวิชาการ

1.2 ผู้ประกอบการรายย่อยที่เชื่อมโยงกับทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน

1.3 ประชาชนทั่วไปที่มีความรู้และเข้าใจบริบทวัฒนธรรมของตำบลวังตะกูอย่างลึกซึ้ง

โดยเป็นปราชญ์ชาวบ้านและผู้รู้ในชุมชนที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น กำหนดเกณฑ์การคัดเลือกอย่างเฉพาะเจาะจง ดังนี้

1.3.1 อายุ 50 ปีขึ้นไป มีประสบการณ์ในชุมชนตำบลวังตะกูมายาวนาน

1.3.2 ประกอบอาชีพหรือสืบทอดภูมิปัญญาดั้งเดิม เช่น หัตถกรรมพื้นบ้าน เกษตรกรรมดั้งเดิม หรือพิธีกรรมท้องถิ่น มาไม่น้อยกว่า 20 ปี

1.3.3 ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนในฐานะผู้รู้หรือผู้สืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งอาจได้รับการเสนอชื่อจากผู้นำชุมชนหรือองค์การบริหารส่วนตำบลวังตะกู

การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงช่วยให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลเชิงลึกจากมุมมองที่หลากหลาย ครอบคลุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ช่วยให้การวิเคราะห์ทุนทางวัฒนธรรมมีความลุ่มลึกน่าเชื่อถือมากขึ้น

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการตรวจสอบเชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยพัฒนาเครื่องมือเก็บข้อมูล 3 ประเภท ได้แก่

2.1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก สำหรับสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นรายบุคคล

2.2 แบบบันทึกการสังเกตแบบมีส่วนร่วม สำหรับบันทึกข้อมูลจากการร่วมกิจกรรมผลิตสินค้า บริการ และวิถีชีวิตในชุมชน

2.3 แบบนำการสนทนากลุ่ม สำหรับระดมความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน

3. การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือและข้อมูล

ผู้วิจัยตรวจสอบคุณภาพด้วยการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากเอกสาร แหล่งข้อมูล วิธีการ และผู้ให้ข้อมูลที่แตกต่างกัน 3 ทาง เพื่อยืนยันความถูกต้อง ความสอดคล้อง และความน่าเชื่อถือก่อนเข้าสู่ขั้นตอนวิเคราะห์ข้อมูล

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยลงพื้นที่ศึกษาชุมชนตำบลวังตะกูอย่างต่อเนื่อง ในระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2567 ถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2568 รวมระยะเวลา 16 เดือน ตามแนวทางการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาที่เน้นการฝังตัวในชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและสะท้อนวิถีชีวิตจริง โดยแบ่งเป็น 4 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทุนทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การพัฒนาชุมชน และกระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนากรอบแนวคิดการวิจัย (ดำเนินการระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ - เมษายน พ.ศ. 2567 รวม 3 เดือน)

ระยะที่ 2 สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก 18 คน ด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) เพื่อเก็บข้อมูลด้านทุนทางวัฒนธรรม ประสบการณ์ ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (ดำเนินการระหว่างเดือนพฤษภาคม - กรกฎาคม พ.ศ. 2567 รวม 3 เดือน)

ระยะที่ 3 สังเกตแบบมีส่วนร่วมในการผลิตสินค้า บริการ และวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อเข้าใจปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอย่างใกล้ชิด ซึ่งเป็นข้อมูลที่การสัมภาษณ์เพียงอย่างเดียวไม่สามารถสะท้อนได้ (ดำเนินการระหว่างเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2567 - มีนาคม พ.ศ. 2568 รวม 8 เดือน เพื่อให้เห็นวิถีชีวิตชุมชนหลากหลายในบริบทวงจรชีวิตและกิจกรรมชุมชน)

ระยะที่ 4 สนทนากลุ่มกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่หลากหลายภาคส่วน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของชุมชน (ดำเนินการระหว่างเดือนเมษายน - มิถุนายน พ.ศ. 2568 รวม 3 เดือน)

ทั้งนี้ ด้านการพิทักษ์สิทธิ์ผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกในทุกขั้นตอน โดย 1) ชี้แจงวัตถุประสงค์ กระบวนการเก็บข้อมูล และประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับอย่างชัดเจน 2) ขอความยินยอมโดยสมัครใจจากผู้ให้ข้อมูลทุกท่านก่อนเริ่มสัมภาษณ์หรือสังเกตการณ์ พร้อมเน้นย้ำสิทธิ์ในการปฏิเสธหรือถอนตัวได้ตลอดเวลา และ 3) รักษาความลับของข้อมูลส่วนบุคคลและข้อมูลที่ละเอียดอ่อน โดยไม่เปิดเผยชื่อจริงหรือข้อมูลที่ระบุตัวตนได้ ใช้เพียงนามสมมติในการนำเสนอผลการวิจัย เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลมั่นใจและให้ข้อมูลได้อย่างอิสระและเป็นธรรมชาติที่สุด

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ร่วมกับการวิเคราะห์แบบตีความ (Interpretive Analysis) มีขั้นตอน ดังนี้

5.1 การถอดความและจัดทำบทบันทึก (Transcription) จากข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มให้เป็นข้อความที่สมบูรณ์

5.2 การจัดหมวดหมู่ข้อมูล (Data Categorization) โดยรวบรวมข้อมูลที่มีเนื้อหาสอดคล้องกันไว้ในกลุ่มเดียวกัน เพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์และตีความ

5.3 การวิเคราะห์และตีความข้อมูล โดยค้นหาประเด็นสำคัญ รูปแบบ ความสัมพันธ์ และความหมายที่ปรากฏ เชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดเชิงชาติพันธุ์วรรณาและวรรณกรรมที่ทบทวน เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย

5.4 การสังเคราะห์ผลการวิเคราะห์ เพื่อสรุปผลและจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนตำบลวังตะกูอย่างยั่งยืน

ทั้งนี้ตลอดกระบวนการวิเคราะห์ ผู้วิจัยยึดหลักการตรวจสอบสามเส้าอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้มั่นใจว่าผลการวิจัยมีความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือ (Credibility) ความสามารถในการถ่ายโอน (Transferability) ความสม่ำเสมอ (Dependability) และความเป็นกลาง (Confirmability) ตามเกณฑ์คุณภาพของการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัย

การวิจัยทุนทางวัฒนธรรมชุมชนเพื่อพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาตำบลวังตะกู อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ 1) สำรวจ วิเคราะห์ศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน 2) ศึกษาความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายต่อการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว และ 3) เสนอแนวทางพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อสร้างเรื่องเล่าใหม่และการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

1. ศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม

ตำบลวังตะกูมีทุนทางวัฒนธรรมหลากหลายและมีพลวัต จากการสำรวจภาคสนาม สัมภาษณ์เชิงลึก และสนทนากลุ่ม สามารถจำแนกได้ 5 ทุนหลัก

1.1 ทุนความเชื่อและศาสนา

วัดวังตะกู วัดราษฎร์เก่าแก่อายุกว่า 190 ปี เป็นทั้งศูนย์รวมศาสนกิจและศูนย์ถ่ายทอดภูมิปัญญาและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านพิพิธภัณฑ์ชุมชนในวัด พื้นที่วัดจัดกิจกรรมวัฒนธรรม เช่น งานบุญกลางบ้านทอดกฐินสงกรานต์ และมีสาธุคาเฟ่ของวัดรองรับนักท่องเที่ยวสายบุญ สมศรี วัฒนชน กล่าวว่า “วัดวังตะกูไม่ใช่แค่ที่สวดมนต์

วัดตอนนี้เป็นห้องสมุดมีชีวิตของชุมชน ประวัติศาสตร์ทุกอย่างอยู่ในนั้น” (สมศรี วัฒนชน, 2567) ขณะที่ ประเสริฐ ท้องถิ่นรัก เสริมว่า “พุทธก็ไปวัด จีนก็ไหว้ศาลเจ้า มันคือเอกลักษณ์ชุมชน” สถานที่เหล่านี้เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรม (Cultural Space) ที่เชื่อมโยงคนรุ่นเก่ากับรุ่นใหม่ผ่านพิธีกรรมและความศรัทธา นับเป็นจุดต่อยอดสำคัญในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (ประเสริฐ ท้องถิ่นรัก, 2567)

1.2 ทุนภูมิปัญญา

ตำบลวังตะกูมีภูมิปัญญาท้องถิ่นหลากหลาย เด่นที่สุด คือ หัตถกรรมจักสานหมวกกุ้ยโล้ย สืบทอดจากแรงงานชาวจีนที่อพยพมาขุดคลองเจดีย์บูชาสมัยรัชกาลที่ 4 และตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ สุพิน จักสานดี เล่าว่า “หมวกใบนี้แม่สอนฉัน จากที่ยายสอนแม่ฉัน ฉันก็สอนลูก สอนต่อ ๆ กันมา” ภูมิปัญญาสะท้อนการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชน และเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์แท้จริงผ่านกิจกรรมเชิงปฏิบัติร่วมกับชาวบ้าน ตอบโจทย์นักท่องเที่ยวยุคใหม่ที่แสวงหาประสบการณ์มีความหมาย (สุพิน จักสานดี, 2567)

1.3 ทุนเทคโนโลยีเกษตรอินทรีย์

ตำบลวังตะกูมีฐานทุนเกษตรอินทรีย์โดดเด่น มีปราชญ์หมอดินเป็นแกนนำชุมชน มีวิสาหกิจชุมชนกลุ่มปุ๋ยหมักอินทรีย์วังตะกู ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรตำบลวังตะกู และฟาร์มผักปลอดสารพิษบ้านทุ่งรางเทียน ม.8 ซึ่งประกอบกันเป็นภูมิทัศน์เกษตรวัฒนธรรมที่เสริมศักยภาพการเป็นจุดหมายปลายทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม ตอบสนองผู้บริโภคที่ใส่ใจสุขภาพและสิ่งแวดล้อม

1.4 ทุนอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์

วังตะกูมีรากฐานประวัติศาสตร์ผูกพันกับคลองเจดีย์บูชา ขุดในสมัยรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2401 เชื่อมแม่น้ำท่าจีนกับองค์พระปฐมเจดีย์ ชื่อ “วังตะกู” สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นจากต้นตะกูริมคลอง บ้านเรือนดั้งเดิม ศาลเจ้าเก่าแก่ และของเก่าในวัด เป็นเครื่องบอกเล่าวิถีเกษตร การตั้งถิ่นฐาน และพหุวัฒนธรรมไทยพุทธ - ไทยจีน อันเป็นฐานสร้างเรื่องเล่าชุมชนเพื่อเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

1.5 ทุนผู้ประกอบการที่พักและร้านอาหารร่วมสมัย

ชุมชนวังตะกูเติบโตผ่านผู้ประกอบการที่พักและร้านอาหารร่วมสมัยที่ผสมอัตลักษณ์ท้องถิ่นกับบริการทันสมัย เจ้าของกิจการร้านอาหารและที่พักร่วมสมัย นภา สวรรค์รีสอร์ท กล่าวว่า “ร้านเราไม่ใช่แค่ร้านกินข้าว มันคือการพาคนมาสัมผัสวัฒนธรรม วิถีชีวิต” (นภา สวรรค์รีสอร์ท, 2567) ขณะที่ อำนาจ พัฒนาถิ่น ระบุว่า “เราอยากเปลี่ยนชุมชนของเรา วังตะกูจากแค่ทางผ่านให้เป็นจุดหมายจริง ๆ ของที่มีอยู่ทุกอย่างพร้อมแล้ว” (อำนาจ พัฒนาถิ่น, 2567)

ชุมชนมีรีสอร์ท พูลวิลล่า คาเฟ่ร่วมสมัยตามแนวถนน และร้านอาหารพื้นถิ่น มีเส้นทางมอเตอร์เวย์หมายเลข 81 ตัดผ่าน ทำให้ศักยภาพเปลี่ยนจากพื้นที่ผ่าน สู่ “พื้นที่จุดหมายปลายทาง” อีกทั้งผู้ประกอบการเป็นภาคีสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) ที่ช่วยสร้างมูลค่าเพิ่มทางวัฒนธรรมและกระจายรายได้ ทั้งนี้คุณค่าทุนทางวัฒนธรรมทั้ง 5 ด้านที่กล่าวมาได้เสริมกัน เพื่อเป็นฐานสู่การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีอัตลักษณ์ของท้องถิ่น

2. ความคิดเห็นและระดับการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลวังตะกู

2.1 ความคิดเห็นของภาคีเครือข่าย

ภาคีเครือข่ายส่วนใหญ่มีทัศนคติเชิงบวกต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมองว่าช่วยแปลงทุนวัฒนธรรมเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคมใน 3 มิติ

มิติเศรษฐกิจ สร้างรายได้จากการนำเที่ยว ผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม ที่พัก และอาหารพื้นถิ่น

มิติอนุรักษ์วัฒนธรรม การท่องเที่ยวช่วยสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

มิติสังคมและอัตลักษณ์ เสริมความภาคภูมิใจและความเป็นเจ้าของร่วม

ทั้งนี้ ภาคีเครือข่ายกังวลผลกระทบเชิงลบ 3 ประเด็น 1) การกลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม (Cultural Commodification) 2) การจัดการขยะและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะคลองเจดีย์บูชา และ 3) การกำหนดขีดความสามารถการรองรับ (Carrying Capacity) เพื่อป้องกัน Mass Tourism ดวงพร วัฒนศิลป์ กล่าวว่า “เราไม่ได้กลัวนักท่องเที่ยว แต่กลัวว่าจะรับไม่ไหว ทั้งเรื่องถนน ที่จอดรถ คนที่พานักท่องเที่ยวมา พอคนมาเยอะ แล้วดูแลนักท่องเที่ยวไม่ดี จะส่งผลกับภาพลักษณ์ชุมชนเรา และคลองที่สวยมาก ถ้าไม่มีระบบจัดการขยะ น้ำเสีย แล้วจะเอาอะไรมาขาย” (ดวงพร วัฒนศิลป์, 2567)

2.2 ระดับการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย

ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมระดับปานกลางถึงสูง แบ่งเป็น 2 ระดับ

ระดับที่ 1: การรับรู้ข้อมูล แสดงความเห็น และร่วมกิจกรรม (Informing and Consultation) เครือข่ายรับรู้ข้อมูลและกระตือรือร้นที่สูง แต่ยังไม่ถึงขั้นตัดสินใจจริง

เจ้าของธุรกิจเพาะพันธุ์พืชเศรษฐกิจไม้ประดับ แพรไหม อินชัย กล่าวว่า “มักเข้าร่วมโครงการ OTOP หรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่ทาง อบต. จัดขึ้นเป็นประจำ อย่างงานสงกรานต์ สนับสนุนขนมหรือของกินเล็ก ๆ น้อย ๆ ให้กับชาวบ้านหมู่ 8 มาแล้วประมาณ 3 ปี ชุมชนที่นี่อยู่กันแบบพึ่งพิง” (แพรไหม อินชัย, 2567)

ระดับที่ 2: การตัดสินใจและวางแผนเชิงนโยบาย (Decision-Making and Policy Planning) ยังจำกัด มีอุปสรรค 3 ด้าน คือ 1) เชิงปฏิบัติการ ยังขาดการประสานข้อมูล 2) เชิงโครงสร้าง มีอำนาจกระจุกที่ภาครัฐท้องถิ่น) 3) เชิงวัฒนธรรม คือ ศักยภาพของภาคียังจำกัด ประธานสภาท้องถิ่น

เมื่อวิเคราะห์ตามกรอบสมาคมนานาชาติด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน (IAP2) คือ ภาคีส่วนใหญ่อยู่ระดับที่ 3 การปรึกษาหารือ (To Consult) การได้รับข้อมูลและแสดงความเห็น โดยอำนาจตัดสินใจอยู่ที่ อปท. ดังที่ วิรัตน์ ดำรงกิจ กล่าวว่า “ตามกฎหมายท้องถิ่น เรามีอำนาจอนุมัติโครงการ เราเดินเท้านำไปก่อน” (วิรัตน์ ดำรงค์กิจ, 2567) บางส่วน โดยเฉพาะกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและผู้ประกอบการ เริ่มเคลื่อนสู่ระดับที่ 4 ความร่วมมือ (To Collaborate) โดยเจ้าของพูลวิลล่าและคาเฟ่ วรรณภา วิลล่าวังตะกู กล่าวว่า “เราพร้อมช่วยกันดึงคนให้แวะเข้ามา ให้รู้จักชุมชนก่อน แล้วเขาจะกลับมาอีก ที่นี่มีร้านอาหาร ที่พักก็มาก” (วรรณภา วิลล่าวังตะกู, 2567) อุปสรรคที่ทำให้ไปไม่ถึงระดับที่ 5 การเสริมอำนาจ (To Empower) คือ ช่องว่างการสื่อสารระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภายนอก พบว่า ธนากร ข้าวดี สะท้อนว่า “บางครั้งชุมชนมีข้อมูลดีมาก แต่ไม่รู้จะส่งไปถึงใคร หน่วยงานข้างบนก็ไม่รู้ว่าชุมชนมีอะไร การสื่อสารมันขาดตอน” (ธนากร ข้าวดี, 2567) ชุมชนวังตะกูมีศักยภาพยกระดับการมีส่วนร่วม แต่ต้องการการสนับสนุนเชิงโครงสร้างด้านกลไกการสื่อสารและการตัดสินใจร่วมที่เป็นระบบและต่อเนื่อง

ทั้งนี้ อุปสรรคเชิงโครงสร้างนี้สามารถลดทอนได้ผ่านการจัดตั้งคณะกรรมการร่วมระหว่างชุมชนกับ อบต. เพื่อให้ทุกภาคส่วน วิสาหกิจชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ประกอบการ ตัวแทนชุมชน ร่วมกำหนดทิศทาง วางแผน และติดตามประเมินผล โดยกลไกนี้ช่วยแก้ปัญหา 3 ด้าน คือ 1) กระจายอำนาจตัดสินใจจาก อบต. สู่ภาคี 2) ประสานข้อมูลผ่านเวทีประชุมร่วมกับมหาวิทยาลัย ภาคเอกชน และหน่วยงานท่องเที่ยวจังหวัด 3) พัฒนาศักยภาพภาคีผ่าน Workshop และเครือข่ายการเรียนรู้ในแผนแม่บทการท่องเที่ยว

2.3 นัยสำคัญของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว โดยเฉพาะเมื่อทุนวัฒนธรรมวังตะกูเป็นมรดกที่มีชีวิต ในมิติวัฒนธรรมศึกษา การมีส่วนร่วมยังเสริมพลังอำนาจทางวัฒนธรรม (Cultural Empowerment) ให้ชุมชนควบคุมการนำเสนอตนเอง แทนการให้คนนอก (Etic) กำหนดคุณค่า การที่ระดับการมีส่วนร่วมเชิงตัดสินใจ - นโยบายยังจำกัด จึงสะท้อนความจำเป็นเร่งด่วนในการพัฒนากลไกใหม่ เพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืนบนฐานทุนวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง

3. แนวทางการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม

ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนตำบลวังตะกู จังหวัดนครปฐม เป็นการสร้างความหมายทางสังคม-วัฒนธรรมร่วมกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย สรุปได้ 6 ประเด็น

3.1 การออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวที่บูรณาการเชื่อมโยงทุนวัฒนธรรมหลัก คือ วัดวังตะกู คลองเจดีย์บูชา ศาลเจ้าแม่ซือปุยเนี้ยว ศาลเจ้าแม่เบิกไพร เข้ากับภูมิปัญญาชุมชน คือ ฟาร์มผักไฮโดรโปนิกส์ จักสานหมวกกุ้ยโล้ย กลุ่มพวงมาลัยผ้าขาวม้า เพื่อให้นักท่องเที่ยวสัมผัสชุมชนในฐานะพื้นที่วัฒนธรรมที่มีชีวิต

3.2 การสร้างอัตลักษณ์ชุมชนให้เป็นรูปธรรม ผ่านป้าย ประติมากรรม โลโก้ และสื่อประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างจุดจำที่ตลาดอื่นลอกเลียนไม่ได้

3.3 การพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ให้มีมูลค่าทั้งวัฒนธรรมและการตลาด คือ หมวกกุ้ยโล้ย พวงมาลัยผ้าขาวม้า อาหารพื้นบ้าน พร้อมพัฒนาบรรจุภัณฑ์และตราสินค้าให้เข้าถึงตลาดโดยตรง

3.4 การสร้างเรื่องเล่าใหม่ (re-narrativization) ผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล เช่น เฟซบุ๊ก ติ๊กตอก ไลฟ์โบรชัวร์ และเปิดให้เยาวชนถ่ายทอดวัฒนธรรมผ่านสื่อที่ถนัด ผู้ประกอบการกล่าวว่า

“กำลังออกแบบบรรจุภัณฑ์สินค้าแปรรูปถนอมอาหารให้สื่อถึงความเป็นร้านและชุมชน เพื่อขายออนไลน์และสร้างชื่อเสียง โดยจ้างบริษัทนอกดูแลการตลาดและระบบจองห้องพัก (OTA) คิดค่าธรรมเนียมราว 28% ของรายได้ พร้อมมีไมโครอินฟลูเอนเซอร์มาถ่ายคอนเทนต์ลงเฟซบุ๊กและติ๊กตอกเอง ก็ช่วยประชาสัมพันธ์ร้านได้ดี และเชื่อว่าหากได้รับส่งเสริมการทำคอนเทนต์ผ่านโซเชียลแบบนี้ จะช่วยสร้างรายได้ให้พ่อค้าแม่ค้าและส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ได้” (นภา สวรรค์รีสอร์ท, 2567)

3.5 การมีส่วนร่วมของชุมชนแบบพันธมิตรที่ถูกต่อรอง ใน 4 มิติ คือ การรับรอง ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมลงมือทำ แม้เผชิญ “ความเปราะบางเชิงรุ่นอายุ” จากการที่เยาวชนขาดการสืบทอดภูมิปัญญา จึงควรมีกลไก เช่นค่ายเยาวชนและอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อสร้างผู้กระทำการทางวัฒนธรรมคนรุ่นใหม่

3.6 การจัดการสิ่งแวดล้อมและโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ภูมิทัศน์ ป้ายบอกทาง ระบบขยะ เป็นเงื่อนไขพื้นฐานของการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ยั่งยืน

“ถนนพังก็ซ่อม แต่ต้องทำให้ถูกต้องด้วย ต้นไม้สองข้างทาง ป้ายบอกทางที่อ่านออก ถังขยะที่เพียงพอ นักท่องเที่ยวเขาดูสิ่งเหล่านี้ก่อนเลย ถ้าดูแลไม่ดี เขาก็ไม่อยากกลับมา” (สมชาย ดินดี, 2567)

สรุปได้ว่า การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวังตะกูต้องตั้งอยู่บนการจัดการความหมายที่ชุมชนเป็นเจ้าของเรื่องเล่าและอัตลักษณ์ ข้อจำกัดสำคัญ คือ การสนับสนุนจากรัฐส่วนกลางที่ไม่ต่อเนื่อง จึงต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างชุมชน ภาครัฐท้องถิ่น สถาบันการศึกษา และภาคเอกชน เพื่อให้การท่องเที่ยวสร้างรายได้และธำรงอัตลักษณ์ชุมชนได้อย่างมีศักดิ์ศรีในกระแสโลกาภิวัตน์

อภิปรายผล

งานวิจัยนี้ศึกษาชุมชนตำบลวังตะกู จังหวัดนครปฐม ใน 3 ด้าน คือ ศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย และแนวทางพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม โดยอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ 3 ข้อ ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1: ศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมในฐานะฐานรากของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ชุมชนวังตะกูมีทุนทางวัฒนธรรมครบตามกรอบ 4Hs ของ Smith, V. ได้แก่ มรดก เช่น วัดวังตะกู ศาลเจ้า ประวัติศาสตร์ที่สืบเนื่องจากยุคทวารวดี วิถีชีวิตริมคลองเจดีย์บูชาและการเกษตร และหัตถกรรมการสานหมวกกุ้ยโล้ย ซึ่งได้รับการส่งเสริมตามนโยบาย BCG-Soft Power (Smith, V., 1996) สอดคล้องกับแนวคิดของ Throsby, D. ที่ว่าทุนทางวัฒนธรรมเป็นสินทรัพย์ที่มีคุณค่าเกินกว่ามูลค่าทางเศรษฐกิจ โดยภูมิปัญญาการสานหมวกและประเพณีงานบุญสะท้อนอัตลักษณ์และการสืบทอด มิใช่เพียงสินค้าเพื่อการค้า (Throsby, D., 2001) ซึ่งสอดคล้องกับ McKercher, B. & Du Cros, H. ที่ระบุว่าทุนทางวัฒนธรรมเป็นทุนสำคัญในการผลิตสินค้าและบริการทางวัฒนธรรม (McKercher, B. & Du Cros, H., 2002) และสอดคล้องกับงานของ วรภพ วงค์รอด ที่ได้ศึกษาวิจัย แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า ชุมชนซึ่งมีแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรม (Cultural Space) มีความพร้อมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างมีนัยสำคัญ (วรภพ วงค์รอด, 2562)

ลักษณะเด่นของวังตะกู คือ ศาลเจ้าหลายแห่งที่สะท้อนความเชื่อผสมพุทธ - จีน ซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมพลวัตสูง แต่ต้องจัดการอย่างละเอียดอ่อนเพื่อป้องกันเพื่อป้องกันมิให้กระบวนการทำให้เป็นสินค้า (Commodification) ลดทอนความหมายดั้งเดิม ตามหลัก ICOMOS ที่ให้เคารพสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ก่อนพัฒนาเป็นกิจกรรมท่องเที่ยว (ICOMOS, 1999) นอกจากนี้ การที่นครปฐมเป็นศูนย์กลางอารยธรรมทวารวดีและมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ทำให้ทุนทางวัฒนธรรมในพื้นที่วังตะกูมีลักษณะหลายชั้น (Multi-layered) จึงต้องใช้กรอบชาติพันธุ์วรรณนาที่เน้นมุมมองคนใน (Emic View) ตามแนวทางของ Creswell, J. W. เพื่อหลีกเลี่ยงการตีความที่คลาดเคลื่อนจากคุณค่าของชุมชน (Creswell, J. W., 1998)

ข้อค้นพบชี้ว่า ชุมชนขนาดเล็กที่ไม่ถูกนิยามเป็นแหล่งท่องเที่ยวตามนิยามของภาครัฐ อาจมีทุนทางวัฒนธรรมที่ซ่อนเร้นอยู่ การประเมินศักยภาพจึงไม่ควรพึ่งพาเพียงข้อมูลภาครัฐหรือการสำรวจผิวเผิน แต่ต้องลงพื้นที่อย่างต่อเนื่องและรับฟังเสียงคนในอย่างลึกซึ้ง เพื่อให้ได้ภาพรวมที่ครบถ้วนสำหรับวางแผนพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างเหมาะสม

วัตถุประสงค์ที่ 2 ความคิดเห็นและระดับการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในชุมชน

ภาคีเครือข่ายในตำบลวังตะกูประกอบด้วยกลุ่มหลากหลาย ได้แก่ ผู้นำชุมชน สมาชิกสภา อบต. กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผู้สูงอายุผู้ทรงภูมิปัญญา และตัวแทนเยาวชน โดยรวมมีทัศนคติเชิงบวกต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ภายใต้เงื่อนไขสำคัญสามประการ ได้แก่ การพัฒนาต้องไม่ทำลายวิถีชีวิตดั้งเดิม ต้องกระจายผลประโยชน์อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม และชุมชนต้องเป็นเจ้าของในทุกกระบวนการ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สรัลพร คำปัญญา ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องกลไกขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนคุณธรรมบ้านท่าฉลอม ซึ่งพบว่า ความสำเร็จของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีแกนกลางอยู่ที่ความรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่ (สรัลพร คำปัญญา, 2566)

เมื่อวิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมตามกรอบของ Cohen, J. M. & Uphoff, N. T.ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 มิติ ได้แก่ การตัดสินใจ การปฏิบัติ การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล (Cohen, J. M. & Uphoff, N. T., 1981) ชุมชนวังตะกูมีส่วนร่วมระดับปานกลางถึงสูงในมิติการปฏิบัติและการรับผลประโยชน์ แต่ยังมีข้อจำกัดในมิติการตัดสินใจการวางแผนเชิงนโยบาย เมื่อเทียบกับกรอบ IAP2 (International Association for Public Participation, 2014) ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนอยู่ในระดับที่ 3 การปรึกษาหารือ ถึงระดับที่ 4 ความร่วมมือ โดยยังไม่บรรลุระดับที่ 5 การเสริมอำนาจอย่างสมบูรณ์ ทั้งนี้ ชุมชนแสดงความพร้อมที่จะเคลื่อนสู่ระดับห้า หากได้รับการสนับสนุนจากภาคนโยบายอย่างเหมาะสม กระบวนการมีส่วนร่วมในตำบลวังตะกูมีความซับซ้อนเนื่องจากภาคีมีโครงสร้างหลากหลาย แต่ละกลุ่มจึงให้ความหมายของการมีส่วนร่วมแตกต่างกัน สอดคล้องกับข้อเสนอของ ธเรศ ศรีสถิตย์ ที่เน้นการจำแนกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างละเอียดก่อนการออกแบบกระบวนการมีส่วนร่วม (ธเรศ ศรีสถิตย์, 2560)

ข้อค้นพบสำคัญ คือ บทบาทของวัดวังตะกูในฐานะสะพานเชื่อม ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งขยายข้อเสนอของ สันติ พัฒน์พันธุ์ ที่พบว่า การฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสิ่งที่บอกอัตลักษณ์ชุมชน (สันติ พัฒน์พันธุ์, 2561) โดยในบริบทวังตะกู อัตลักษณ์ของชุมชนสะท้อนผ่านสถาบันทางศาสนาทำหน้าที่รวบรวมโบราณวัตถุและเครื่องมือเกษตรดั้งเดิม ควบคู่กับการผสมผสานสาธุคาเฟ่ สำหรับศาสนิกชนยุคใหม่ นอกจากนี้ ชุมชนแสดงความกังวลต่อทุนนอกพื้นที่ สะท้อนความตระหนักรู้ทางเศรษฐกิจการเมืองในระดับสูง ซึ่งเป็นทรัพยากรสำคัญในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตามแนวคิดของสำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ที่เน้นสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนาโดยชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการทรัพยากรของตนเอง (สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2563) ดังนั้น การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในตำบลวังตะกูควรออกแบบกลไกการมีส่วนร่วมที่ยืดหยุ่น รองรับความต้องการที่แตกต่างของแต่ละกลุ่มภาคี โดยใช้สถาบันทางศาสนาเป็นสะพานเชื่อมข้ามกลุ่มเพื่อให้กระบวนการพัฒนาเกิดขึ้นบนฐานของความเป็นเจ้าของร่วมที่แท้จริง

วัตถุประสงค์ที่ 3 แนวทางการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ

ผลการศึกษาเสนอแนวทางพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลวังตะกูบนสามเสาหลัก คือ การใช้ทุนทางวัฒนธรรมเป็นฐาน การสร้างเรื่องเล่าใหม่ของชุมชน และการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนผ่านการมีส่วนร่วม โดยเชื่อมโยงจุดสำคัญ ได้แก่ วัดวังตะกู ศาลเจ้าชุมชน แหล่งจักสานหมวกกุ้ยโล้ย สวนเกษตรอินทรีย์ ร้านอาหารรีสอร์ท และคาเฟ่ร่วมสมัย พร้อมกิจกรรมเรียนรู้ที่เปิดให้นักท่องเที่ยวสัมผัสวิถีชีวิตจริงของชาววังตะกู สอดคล้องกับงานวิจัยของ ณัฐวุฒิ สุวรรณช่าง ที่ศึกษาเรื่องการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนเมืองเก่าเพชรบุรี

พบว่า กิจกรรมสร้างสรรค์ เช่น ตลาดริมน้ำ การทำขนมโก๋ การร้อยลูกปัด และการย้อมผ้าธรรมชาติ ช่วยสร้างประสบการณ์แก่ผู้มาเยือนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ณัฐวุฒิ สุวรรณช่าง, 2567) และสอดรับกับแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2566-2570) ยุทธศาสตร์ที่ 3 กลยุทธ์ที่ 3.2.1 ว่าด้วยการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และวัฒนธรรม และยุทธศาสตร์ที่ 4 ด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน รวมถึงกลยุทธ์ย่อยที่ 2.3 ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 สนับสนุนความหลากหลายของวัฒนธรรมชุมชน

จุดเด่นของผลการศึกษา คือ แนวคิดเรื่องเล่าใหม่ (New Narrative) ซึ่งไม่ใช่การสร้างสิ่งใหม่ แต่เป็นการตีความทุนวัฒนธรรมเดิมในเชิงมานุษยวิทยา เช่น การนำเสนอวังตะกูในฐานะดินแดนแห่งต้นตะกูและวิถีชุมชนริมคลองเจดีย์บูชา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ที่ว่าการนำเรื่องราวทางวัฒนธรรมมาสร้างความโดดเด่นให้ผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยวเป็นกลยุทธ์สำคัญในการสร้างมูลค่าเพิ่ม (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2562) ผลการศึกษานี้ขยายความข้อค้นพบของ เมทินี ทนงกิจ และคณะ ที่ศึกษาปัจจัยแห่งความสำเร็จของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว พบว่า การให้ชุมชนเป็นผู้เล่าเรื่องราว (Storyteller) เป็นปัจจัยความสำเร็จของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (เมทินี ทนงกิจ และคณะ, 2561) โดยในกรณีวังตะกู ผู้สูงอายุและผู้สืบทอดวัฒนธรรม คือ ผู้เล่าเรื่องที่ทรงพลังที่สุด จึงควรเปิดพื้นที่ให้พวกเขาถ่ายทอดเรื่องเล่าสู่นักท่องเที่ยวโดยตรง

งานวิจัยยังพบช่องว่างระหว่างนโยบายส่วนกลางที่เน้นตัวชี้วัดเชิงปริมาณ จำนวนนักท่องเที่ยว รายได้ กับความต้องการของชุมชนที่ต้องการ ความสุขของชุมชน ขณะที่นักท่องเที่ยวยุคใหม่ต้องการประสบการณ์ที่แท้จริง (Authentic Experience) ดังนั้น เส้นทางท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมจึงเป็นจุดบรรจบของทั้งสองด้าน โดยชุมชนได้เล่าเรื่องตนเองเป็นเจ้าของในการสืบทอด นักท่องเที่ยวได้สัมผัสประสบการณ์วิถีชีวิตจริงจากชุมชน สอดคล้องกับหลักการของ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) ที่เน้นการพัฒนายั่งยืนต้องประเมินผลทั้งมิติเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตควบคู่กัน (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), 2561) และผลได้ยืนยันแนวคิดท้องถิ่นนิยมของ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ที่ให้คนท้องถิ่นพัฒนาพื้นที่ตามอัตลักษณ์ของตน (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2560) โดยชุมชนวังตะกูพร้อมดำเนินการเอง หากได้รับการสนับสนุนด้านความรู้ งบประมาณ และโครงสร้างพื้นฐานอย่างเหมาะสม ซึ่งการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืนต้องบูรณาการสามมิติ คือ ทุนทางวัฒนธรรมที่คนในตีความเอง การมีส่วนร่วมในระดับหุ้นส่วนการตัดสินใจ และการสร้างเรื่องเล่าที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นอย่างแท้จริง อันจะนำไปสู่ความสุขของชุมชน ประสบการณ์แท้จริงของนักท่องเที่ยว และการยกระดับคุณภาพชีวิตของชาววังตะกูอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยเรื่องทุนทางวัฒนธรรมชุมชนกับการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาตำบลวังตะกู อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ 4 ประการ ดังนี้

ภาพที่ 1 แผนผังแสดงองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยทุนทางวัฒนธรรมชุมชนตำบลวังตะกู อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม

1. กรอบแนวคิดทุนทางวัฒนธรรมแบบพหุมิติเชิงพลวัต

งานวิจัยขยายแนวคิดของบูดิเยอร์และทรอสบี้ จากการมองทุนเป็นสินทรัพย์เชิงปัจเจก สู่การมองเป็นระบบนิเวศทางวัฒนธรรมชุมชน ที่ประกอบด้วย 4 มิติเสริมกัน คือ ทุนทางกายภาพสภาพแวดล้อม ทุนทางสังคมเครือข่าย ทุนภูมิปัญญาท้องถิ่น และทุนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยต้องพิจารณาทุกมิติร่วมกันอย่างองค์รวม จะใช้มิติเดียวพัฒนาการท่องเที่ยวมิได้ ทั้งนี้ ตำบลวังตะกูมีศักยภาพเชื่อมโยงการท่องเที่ยว 4 ด้าน คือ เชิงศาสนา (วัดวังตะกู ศาลเจ้าจีน) เชิงประวัติศาสตร์ (คลองเจดีย์บูชา) เชิงนิเวศ (เกษตรอินทรีย์ สมาร์ทฟาร์มเมอร์ ภูมิทัศน์ริมคลอง) และเชิงสุขภาพ (ฟาร์มไฮโดรโปนิกส์ อาหารพื้นบ้าน) เมื่อเชื่อมโยงเป็นระบบจะสร้างรายได้หมุนเวียนอย่างยั่งยืนในมิติเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมทุกมิติ

2. สถาบันทางศาสนาเป็นสะพานเชื่อมสังคมและลดความขัดแย้งเชิงผลประโยชน์

วัดวังตะกูไม่ได้เป็นเพียงศูนย์รวมใจหรือแหล่งท่องเที่ยว แต่เป็น "พื้นที่กลาง" เชื่อมประสานคนต่างกลุ่มอายุ วิถีชีวิต และฐานะทางเศรษฐกิจ ให้ร่วมพัฒนาการท่องเที่ยวได้ สะท้อนว่าในชุมชนพหุวัฒนธรรมพุทธ - จีน สถาบันศาสนาเป็นทุนทางสังคมแนวราบที่มีประสิทธิภาพ ด้วยว่าวัดและศาลเจ้ายังลดความขัดแย้งผลประโยชน์ใน 3 ด้าน คือ 1) เป็นพื้นที่ที่ทุกฝ่ายไว้วางใจในการเจรจาแบ่งปันผลประโยชน์ 2) ป้องกันการผูกขาดทางวัฒนธรรม เพราะเป็นสมบัติส่วนรวมไม่มีเจ้าของรายใดรายหนึ่ง 3) สร้างความชอบธรรมในการตัดสินใจผ่านกิจกรรมในวัด เช่น งานบุญกลางบ้าน งานทอดกฐิน ที่เปิดให้ทุกคนมีส่วนร่วม ลดการกระจุกตัวของอำนาจในกลุ่มผู้นำท้องถิ่น

3. แบบจำลองการสร้างเรื่องเล่าใหม่เพื่อความแท้จริงทางวัฒนธรรม

เรื่องเล่าใหม่ของชุมชนไม่ใช่การประดิษฐ์สิ่งใหม่ แต่เป็นการจัดเรียงและตีความใหม่จากทุนวัฒนธรรมเดิม โดยให้คนใน (Emic View) เป็นผู้กำหนดทิศทางเอง มีปราชญ์ชาวบ้านและผู้สูงอายุเป็นผู้ถ่ายทอดหลัก จะช่วยให้อัตลักษณ์การท่องเที่ยวมีความแท้จริงทางวัฒนธรรมมากกว่าการออกแบบจากภายนอก

4. การข้ามพ้นช่องว่างระหว่างนโยบายกับชุมชน สู่เศรษฐกิจชุมชนที่ยั่งยืน

นโยบายระดับชาติมักเน้นตัวชี้วัดเชิงปริมาณ เช่น จำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้ ขณะที่ชุมชนวังตะกูให้น้ำหนักกับคุณภาพ เช่น ความสุขของชุมชน ความเป็นเจ้าของกระบวนการ และความยั่งยืนของมรดกวัฒนธรรม ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องอาศัยเศรษฐกิจชุมชนแบบบูรณาการ เชื่อมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ประวัติศาสตร์ นิเวศ และสุขภาพ ให้รายได้กระจายสู่ทุกกลุ่ม ทั้งผู้ประกอบการ กลุ่มจักสาน เกษตรกร และปราชญ์หมอดิน โดยภาครัฐต้องติดตามประเมินผลทั้งมิติเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตอย่างสมดุล

สรุปว่า องค์ความรู้ทั้ง 4 ประการนี้ช่วยขยายมิติการศึกษาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมระดับชุมชน บูรณาการมุมมองสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเข้ากับการจัดการท่องเที่ยว และเป็นแนวทางให้ชุมชนพหุวัฒนธรรมอื่น ๆ นำทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่มาพัฒนาเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์แท้จริงของท้องถิ่นในทุกมิติการพัฒนา

สรุปและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้ศึกษาทุนทางวัฒนธรรมชุมชนและการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของตำบลวังตะกู จังหวัดนครปฐม ด้วยวิธีวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาและการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า ชุมชนวังตะกูมีทุนทางวัฒนธรรมเชิงพลวัต 4 มิติเสริมกัน คือ 1) ทุนกายภาพ - สภาพแวดล้อม 2) ทุนสังคม - เครือข่าย 3) ทุนภูมิปัญญาท้องถิ่น และ 4) ทุนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยความเชื่อผสมผสานพุทธ - จีน เป็นจุดเปราะบางที่ต้องดูแลเพื่อไม่ให้ความหมายดั้งเดิมสูญหาย ภาคีเครือข่ายเห็นด้วยกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมีเงื่อนไขว่าต้องไม่กระทบวิถีชีวิต ต้องกระจายผลประโยชน์เป็นธรรม ทั้งนี้การมีส่วนร่วมยังอยู่ระดับความร่วมมือ ยังไม่ถึงขั้นเสริมอำนาจเต็มรูปแบบ จากการสนทนากลุ่มได้ข้อเสนอแนวทางพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว 6 แนวทาง ได้แก่ 1) การออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวที่บูรณาการเชื่อมโยงทุนวัฒนธรรมหลัก 2) การสร้างอัตลักษณ์ชุมชนให้เป็นรูปธรรม 3) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น 4) การสร้างเรื่องเล่าใหม่ 5) การมีส่วนร่วมของชุมชนแบบพันธมิตรที่ถูกต่อรอง และ 6) การจัดการสิ่งแวดล้อมและโครงสร้างพื้นฐาน 1) ข้อเสนอแนะการวิจัยเชิงนโยบาย การปรับกรอบประเมินศักยภาพชุมชนให้ผนวกทุนวัฒนธรรมแบบพหุมิติ แทนการมองมิติเดียว เพื่อเห็นทุนที่ซ่อนเร้นในชุมชนขนาดเล็ก โดยพัฒนาตัวชี้วัดคู่ขนานครอบคลุมทั้งมิติเศรษฐกิจ (รายได้ จำนวนนักท่องเที่ยว) และมิติคุณภาพชีวิต (ความพึงพอใจ ความเป็นเจ้าของ การสืบทอดภูมิปัญญา) ใช้สถาบันศาสนา (วัดวังตะกู ศาลเจ้าชุมชน) เป็นพื้นที่กลางเชื่อมการมีส่วนร่วมข้ามกลุ่ม แทนช่องทางราชการเพียงอย่างเดียว เพราะเป็นพื้นที่ที่ภาคีหลากกลุ่มไว้วางใจ 2) ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ การพัฒนาระบบจัดเก็บ - ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น (จักสานหมวกกุยโล้ย สูตรขนมจีบฮะเก๋า วิถีเกษตรหมอดิน) ซึ่งเสี่ยงสูญหายจากการขาดผู้สืบทอด โดย อบต. เป็นเจ้าภาพร่วมกับมหาวิทยาลัย จัดทำคลังความรู้ดิจิทัล เช่น วิดีโอสาธิต บทสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน เอกสาร การเสริมทักษะสื่อสารและการตลาดดิจิทัลแก่ผู้ประกอบการรายย่อย

เนื่องจากบางรายต้องพึ่ง OTA ภายนอกที่คิดค่าธรรมเนียมสูงถึง 28% และวิสาหกิจชุมชนยังขาดทักษะสร้างคอนเทนต์บนเฟซบุ๊กและติ๊กตอกโดย อบต. ประสานสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดจัดอบรมต่อเนื่อง พร้อมเปิดให้เยาวชนเป็นผู้สร้างคอนเทนต์ รวมทั้งจัดทำคู่มือเส้นทางท่องเที่ยวที่สะท้อนมุมมองชุมชน บูรณาการ 5 ทุนหลัก คือ ทุนความเชื่อและศาสนา ทุนภูมิปัญญา ทุนเกษตรอินทรีย์ ทุนอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ และทุนผู้ประกอบการร่วมสมัย โดย อบต. ร่วมกับมหาวิทยาลัย และให้ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ตัวแทนวิสาหกิจตรวจสอบรับรองก่อนเผยแพร่ และ 3) ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป คือ ศึกษาเปรียบเทียบชุมชนพหุวัฒนธรรมบริบทคล้ายกันในนครปฐมและจังหวัดใกล้เคียง เพื่อตรวจสอบความสามารถประยุกต์ใช้ของกรอบทุนทางวัฒนธรรมแบบพหุมิติเชิงพลวัตที่พัฒนาขึ้น การติดตามผลระยะยาวหลังนำเส้นทางท่องเที่ยวไปปฏิบัติจริง เพื่อประเมินว่าการมีส่วนร่วมเคลื่อนสู่ระดับเสริมอำนาจได้หรือไม่ มีปัจจัยใดเป็นอุปสรรคหรือส่งเสริมกันอย่างไร รวมทั้งเพิ่มการวิจัยเชิงปริมาณสำรวจความพึงพอใจนักท่องเที่ยวและทัศนคติคนในชุมชน เพื่อเติมช่องว่างข้อมูลเชิงประจักษ์การพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนที่งานวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ไม่ได้ครอบคลุม

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย งบประมาณทุนภายใน ปี 2566 จากสำนักวิจัย มหาวิทยาลัยคริสเตียน จังหวัดนครปฐม ทั้งนี้คณะผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชน ขอขอบคุณผู้บริหาร นักวิชาการศึกษา บุคลากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลวังตะกู ตลอดจนคนในชุมชน ผู้ประกอบการรายย่อยทุกท่านที่อำนวยความสะดวกในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่กรุณาตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัยและให้ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนางานวิจัยฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2562). วัฒนธรรมคุณค่าสู่มูลค่า. เรียกใช้เมื่อ 24 เมษายน 2569 จาก http://www.culture.go.th/culture_th/ewt_news.php?nid=3972&filename=index

ณัฐวุฒิ สุวรรณช่าง. (2567). การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนเมืองเก่าเพชรบุรี. วารสารมนุษยสังคมปริทัศน์, 26(2), 145-165.

ดวงพร วัฒนศิลป์. (22 พ.ค. 2567). การรองรับนักท่องเที่ยวและการพัฒนาการท่องเที่ยว. (ฤทธิศักดิ์ สดคมขำ และคณะ, ผู้สัมภาษณ์)

ตรียากานต์ พรมคำ. (2565). การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนภายใต้แนวคิดการจัดการแบบร่วมมือกัน: กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้าและชุมชนบ้านร่องกล้า อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม. มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ทีเอ็นเอ็นออนไลน์. (2566). ไทยติดอันดับ 1 ใน 10 ประเทศปลายทางยอดนิยมของนักท่องเที่ยว. เรียกใช้เมื่อ 24 เมษายน 2569 จาก https://www.tnnthailand.com/news/social/149085/

ธนากร ข้าวดี. (9 ก.ค. 2567). ศักยภาพชุมชนและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว. (ฤทธิศักดิ์ สดคมขำ และคณะ, ผู้สัมภาษณ์)

ธเรศ ศรีสถิตย์. (2560). การออกแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation Process Design). เรียกใช้เมื่อ 24 เมษายน 2569 จาก https://www.eng.chula.ac.th/wpcontent/uploads/2017/07/public_participation01.pdf

นภา สวรรค์รีสอร์ท. (2 ก.ค. 2567). การพัฒนาธุรกิจร้านอาหารและที่พักร่วมสมัยบนฐานอัตลักษณ์ท้องถิ่น. (ฤทธิศักดิ์ สดคมขำ และคณะ, ผู้สัมภาษณ์)

ประเสริฐ ท้องถิ่นรัก. (8 พ.ค. 2567). อัตลักษณ์ชุมชนและความหลากหลายทางวัฒนธรรม. (ฤทธิศักดิ์ สดคมขำ และคณะ, ผู้สัมภาษณ์)

แพรไหม อินชัย. (16 ก.ค. 2567). การมีส่วนร่วมของผู้ประกอบการในกิจกรรมชุมชน. (ฤทธิศักดิ์ สดคมขำ และคณะ, ผู้สัมภาษณ์)

เมทินี ทนงกิจ และคณะ. (2561). ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยว บ้านน้ำเชี่ยว. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, 12(1), 1-23.

วรภพ วงค์รอด. (2562). การพัฒนาศักยภาพเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน: ศึกษากรณีตำบลเขาดิน อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์. บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์, 7(3), 203-220.

วรรณภา วิลล่าวังตะกู. (16 ก.ค. 2567). ศักยภาพพื้นที่ชุมชนและการมีส่วนร่วม. (ฤทธิศักดิ์ สดคมขำ และคณะ, ผู้สัมภาษณ์)

วิรัตน์ ดำรงค์กิจ. (15 ก.ค. 2567). กระบวนการตัดสินใจเชิงนโยบายของผู้บริหารท้องถิ่น. (ฤทธิศักดิ์ สดคมขำ และคณะ, ผู้สัมภาษณ์)

สมชาย ดินดี. (10 มิ.ย. 2567). การจัดการโครงสร้างพื้นฐานในชุมชน. (ฤทธิศักดิ์ สดคมขำ และคณะ, ผู้สัมภาษณ์)

สมศรี วัฒนชน. (14 มิ.ย. 2567). ทุนวัฒนธรรมและความเชื่อ ประวัติศาสตร์ชุมชนตำบลวังตะกู. (ฤทธิศักดิ์ สดคมขำ และคณะ, ผู้สัมภาษณ์)

สรัลพร คำปัญญา. (2566). กลไกขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ชุมชนคุณธรรมฯ บ้านท่าฉลอม: กรณีศึกษาโครงการคัดเลือก 10 สุดยอดชุมชนต้นแบบ “เที่ยวชุมชน ยลวิถี”. ใน สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะ. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สันติ พัฒน์พันธุ์. (2561). การมีส่วนร่วมของประชาสังคมในการบริหารการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น. ใน ดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. มหาวิทยาลัยรังสิต.

สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2563). Review ประเด็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism). เรียกใช้เมื่อ 24 เมษายน 2569 จาก https://secretary.mots.go.th/ewtadmin/ewt/ga/download/article/article_20200416204840.pdf

สำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ. (2561). ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580. เรียกใช้เมื่อ 24 เมษายน 2569 จาก https://www.nesdc.go.th/wordpress/wp-ontent/uploads/2025/06/NATIONAL-STRATEGY-2018-2037-THAI.pdf

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 พ.ศ. 2566-2570. เรียกใช้เมื่อ 24 เมษายน 2569 จาก https://www.nesdc.go.th/the-national-economic-and-social-development-plan/the-thirteenth-plan-2023-2027/

สุพิน จักสานดี. (3 มิ.ย. 2567). ภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานหมวกกุ้ยโล้ย. (ฤทธิศักดิ์ สดคมขำ และคณะ, ผู้สัมภาษณ์)

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน). (2561). การท่องเที่ยวหรืออุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นเรื่องใกล้ตัวกว่าที่คิด. เรียกใช้เมื่อ 24 เมษายน 2569 จาก https://tatreviewmagazine.com/article/community-based-tourism/

อำนาจ พัฒนาถิ่น. (29 พ.ค. 2567). ศักยภาพการรองรับนักท่องเที่ยว ความพร้อมของชุมชน. (ฤทธิศักดิ์ สดคมขำ และคณะ, ผู้สัมภาษณ์)

เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2560). เมืองนิยม เมืองของไทย คือบ้านของเรา. นนทบุรี: ศูนย์ศึกษามหานครและเมือง มหาวิทยาลัยรังสิต.

Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. New York: Greenwood Press.

CEOWORLD MAGAZINE. (2021). Revealed: World's best countries for cultural heritage influence, 2021. Retrieved April 24, 2026, from https://ceoworld.biz/2021/01/31/best-countries-for-cultural-heritage-influence-2021/

Cohen, J. M. & Uphoff, N. T. (1981). Rural development participation: Concept and measures for project design implementation and evaluation. Ithaca: Cornell University Press.

Creswell, J. W. (1998). Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

ICOMOS. (1999). International cultural tourism charter: Managing tourism at places of heritage significance. Mexico City: International Council on Monuments and Sites (ICOMOS).

International Association for Public Participation. (2014). The IAP2 spectrum of public participation. Retrieved April 24, 2026, from https://cdn.ymaws.com/www.iap2.org/resource/resmgr/pillars/spectrum_8.5x11_print.pdf

McKercher, B. & Du Cros, H. (2002). Cultural tourism: The partnership between tourism and cultural heritage management. New York: The Haworth Hospitality Press.

Midam, K. & Ungpho, R. (2026). Community storytelling and narrative practices in tourism: A case study of Ban Laem Homestay, Thailand. Asian Journal of Arts and Culture, 26(3), 45-62.

Phi, G. T. & Pham, L. H. (2022). Community-based tourism: Challenges and opportunities for sustainable development. In Bui. H. T. et al. (Eds.), Vietnam: Policies and practices.

Qu, M. (2025). Intergenerational dynamics and sustainability in community-based tourism: A case study of Koh Kret. SAGE Journals, 15(3), 1-18.

Sirichakkaraset, S. et al. (2025). Fostering sustainable growth through creative community-based tourism (C-CBT): A case study of Ban Ruam Thai village in Kui Buri National Park, Thailand. Humanities, Arts and Social Sciences Studies, 25(3), 631-646.

Smith, V. (1996). Indigenous tourism: The four Hs. In Butler. R. & Hinch. T. (Eds.), Tourism and indigenous peoples. London: International Thomson Business Press.

Throsby, D. (2001). Economics and culture. Cambridge: Cambridge University Press.

บทความวิจัย

รูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงสำหรับนิสิตบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา*

THE ADMINISTRATIVE MODEL FOR PROMOTING AUTHENTIC LEADERSHIP AMONG GRADUATE STUDENTS IN EDUCATIONAL ADMINISTRATION

ญาดา ม่วงแก้ว*, ณัฐกานต์ ประจันบาน
Yada Muangkaew*, Nattakan Prachanban
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร พิษณุโลก ประเทศไทย
Faculty of Education, Naresuan University, Phitsanulok, Thailand
*Corresponding author E-mail: Yadam@nu.ac.th
*Tel: 062-941-4929

บทคัดย่อ

การวิจัยและพัฒนาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อ 1) พัฒนาองค์ประกอบภาวะผู้นำที่แท้จริง 2) สร้างและตรวจสอบรูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริง 3) ศึกษาผลการทดลองใช้รูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริง และ 4) ประเมินรูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริง กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นิสิตบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา ชั้นปี 1 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร จำนวน 35 คน ที่ได้จากการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบวัดภาวะผู้นำที่แท้จริง จำนวน 30 ข้อ (ให้คะแนน 4 ระดับ) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐาน การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง การทดสอบสถิติที ผลการวิจัยพบว่า 1) องค์ประกอบภาวะผู้นำที่แท้จริง ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ การตระหนักรู้ในตนเอง การเปิดเผยตนเองอย่างจริงใจ กระบวนการที่สมดุล มุมมองเชิงจริยธรรมภายใน และการเรียนรู้สู่อนาคต 2) รูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริง ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ปัจจัยการบริหาร กระบวนการบริหาร และผลลัพธ์ของการพัฒนาภาวะผู้นำที่แท้จริง 3) นิสิตบัณฑิตมีคะแนนภาวะผู้นำที่แท้จริงสูงกว่าก่อนทำกิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในทุกด้าน ($p < .001$) และ 4) ผลการประเมินด้านความพึงพอใจและความเป็นประโยชน์ต่อกิจกรรมการส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริง ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.337 - 4.440, S.D. = 0.235 - 0.246) และผลการประเมินด้านความเป็นไปได้ ด้านความเป็นประโยชน์ ด้านความถูกต้องของรูปแบบการบริหารฯ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.200 - 4.371, S.D. = 0.167 - 0.369) ส่วนด้านความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารฯ ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.520, S.D. = 0.169)

คำสำคัญ: รูปแบบการบริหาร, ภาวะผู้นำที่แท้จริง, การตระหนักรู้ในตนเอง

* Received 4 June 2026; Revised 28 June 2026; Accepted 17 July 2026

Abstract

This research and development study aimed to: 1) Develop the components of authentic leadership; 2) Construct and validate an administrative model for promoting authentic leadership; 3) Examine the results of implementing the administrative model for promoting authentic leadership; and 4) Evaluate the administrative model for promoting authentic leadership. The sample consisted of 35 first-year graduate students in the Educational Administration program, Faculty of Education, Naresuan University, selected through purposive sampling. The research instrument was a 30-item authentic leadership assessment (rated on a 4-point scale). Data were analyzed using basic statistics, second-order confirmatory factor analysis, and the t-test. The findings revealed that: 1) The components of authentic leadership comprised five dimensions: self-awareness, relational transparency, balanced processing, internalized moral perspective, and future-oriented learning; 2) The administrative model for promoting authentic leadership comprised three components: administrative inputs (factors), administrative processes, and outcomes of authentic leadership development; 3) The graduate students' authentic leadership scores after the activities were significantly higher than before, at the .05 level of significance, across all dimensions ($p < .001$); and 4) The evaluation of satisfaction with and usefulness of the activities for promoting authentic leadership was, overall, at a high level ($\bar{X}$ = 4.337 - 4.440, S.D. = 0.235 - 0.246). The evaluation of the administrative model in terms of feasibility, utility, and accuracy was, overall, at a high level ($\bar{X}$ = 4.200 - 4.371, S.D. = 0.167 - 0.369), while the evaluation of the model's appropriateness was, overall, at the highest level ($\bar{X}$ = 4.520, S.D. = 0.169).

Keywords: Administrative Model, Authentic Leadership, Self-Awareness

บทนำ

ในปัจจุบันโลกเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเต็มไปด้วยความไม่แน่นอน (VUCA World) องค์กรต่าง ๆ ต้องเผชิญกับความท้าทายที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น ทั้งความผันผวน ความไม่แน่นอน ความซับซ้อน และความคลุมเครือ ภายใต้บริบทเช่นนี้แนวคิดภาวะผู้นำที่แท้จริง (Authentic Leadership) จึงได้รับการยอมรับว่า เป็นกระบวนทัศน์ที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาผู้นำในยุคปัจจุบัน ซึ่งภาวะผู้นำที่แท้จริงเป็นการแสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับค่านิยมและความเชื่อภายในของตนเอง โดยมีคุณลักษณะสำคัญ คือ การตระหนักรู้ในตนเอง การมีมุมมองทางจริยธรรม การปฏิบัติงานด้วยความโปร่งใส และการประมวลผลข้อมูลอย่างสมดุล (Avolio, B. J. & Gardner, W. L., 2005) ซึ่งผู้นำที่แท้จริงสามารถสร้างความไว้วางใจ จุดประกายแรงบันดาลใจ และนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จที่ยั่งยืน (Walumbwa, F. O. et al., 2008) คุณลักษณะดังกล่าวจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้นำในยุคที่เต็มไปด้วยการเปลี่ยนแปลง เพราะปัญหาที่ซับซ้อนต้องการผู้นำที่มีความมั่นคงทางอารมณ์ มีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน และตัดสินใจ

ได้อย่างถูกต้อง ภาวะผู้นำที่แท้จริงจึงมีความสำคัญสำหรับนิสิตบัณฑิตในสาขาวิชาการบริหารการศึกษา เนื่องจากผู้ที่สำเร็จการศึกษาในสาขานี้ส่วนใหญ่จะก้าวเข้าสู่ตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษาในอนาคต ซึ่งเป็นบทบาทที่ต้องอาศัยทั้งคุณธรรม จริยธรรม และศักยภาพในการนำพาองค์กรการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายอย่างยั่งยืน

การบริหารสถานศึกษาในปัจจุบันต้องเผชิญกับความท้าทายที่หลากหลายและซับซ้อนยิ่งกว่าในอดีต เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการปรับตัวให้เข้ากับเทคโนโลยีใหม่ การจัดการความหลากหลายของผู้เรียน การแก้ไขปัญหาการศึกษาที่ซับซ้อน ตลอดจนการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เกื้อหนุนการเรียนรู้ (Fullan, M., 2020) ในขณะเดียวกันทฤษฎีภาวะผู้นำทางการศึกษา ชี้ให้เห็นว่า ผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำที่แท้จริงจะสามารถกำหนดวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนให้กับสถานศึกษา สร้างความไว้วางใจจากครูและบุคลากร และสร้างแรงบันดาลใจให้ทุกฝ่ายในองค์กร (Robinson, V. M. et al., 2008) ด้วยเหตุนี้การพัฒนาภาวะผู้นำที่แท้จริงให้กับนิสิตบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษาจึงเป็นภารกิจที่เร่งด่วน เพื่อให้นิสิตมีความพร้อมในการเป็นผู้นำทางการศึกษาที่มีศักยภาพและสามารถผลักดันการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในระบบการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพในอนาคต สอดคล้องกับบริบทของผู้นำสถานศึกษาที่สามารถนำนโยบายสำคัญไปสู่การปฏิบัติได้สำเร็จ มักเป็นผู้ที่อธิบายความสำคัญของนโยบายอย่างมีเหตุผลและตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรมจริยธรรม มากกว่าที่จะสั่งการให้ครูปฏิบัติตาม อีกทั้งยังเป็นผู้นำที่เอาใจใส่ดูแลการทำงานของครูและบุคลากร ตลอดจนรักษาคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้ (ธีรภัทร กุโลภาส, 2560) อย่างไรก็ตามจากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับองค์ประกอบของภาวะผู้นำที่แท้จริง พบว่า องค์ประกอบของภาวะผู้นำที่แท้จริงยังคงมีความหลากหลายทั้งในเชิงแนวคิดและการนิยาม ส่งผลให้เกิดความไม่ชัดเจนในการวัดและประเมิน ซึ่งกลายเป็นอุปสรรคสำคัญในการออกแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำที่แท้จริงให้กับนิสิตบัณฑิต ด้วยเหตุนี้จึงมีความจำเป็นต้องพัฒนาองค์ประกอบของภาวะผู้นำที่แท้จริงที่สอดคล้องกับบริบทเฉพาะของนิสิตบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา

จากการสำรวจสภาพปัจจุบันและประสบการณ์ในบทบาทอาจารย์ประจำสาขาวิชาการบริหารการศึกษา พบว่า นิสิตบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษาในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นครูที่เพิ่งได้รับการบรรจุใหม่และมีประสบการณ์การปฏิบัติงานเพียงระยะเวลาสั้น ๆ ซึ่งยังขาดคุณลักษณะของภาวะผู้นำที่แท้จริงในหลาย ๆ ด้าน สอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุธาสินี แสงมุกดา และคณะ ได้กล่าวว่า ด้านการตระหนักในตนเองและด้านความโปร่งใสเชิงสัมพันธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานส่วนใหญ่อยู่ในระดับต่ำ โดยมีคะแนนน้อยกว่า P_{25} (สุธาสินี แสงมุกดา และคณะ, 2557) ทั้งนี้ สืบเนื่องมาจากการขาดประสบการณ์ในการบริหารองค์กรและการตัดสินใจในสถานการณ์ต่าง ๆ หากนิสิตเหล่านี้ไม่ได้รับการพัฒนาภาวะผู้นำที่แท้จริงอย่างเป็นระบบ อาจส่งผลให้เกิดปัญหาในการเข้าใจบทบาทของตนเองในฐานะผู้นำทางการศึกษา การตัดสินใจที่ผิดพลาดจากการไม่ตระหนักรู้ในข้อจำกัดของตนเอง ตลอดจนปัญหาในการบริหารองค์กรที่อาจตามมาในอนาคต (Avolio, B. J. & Gardner, W. L., 2005) นอกจากนี้การพัฒนาภาวะผู้นำที่แท้จริงสำหรับนิสิตในสาขาวิชาการบริหารการศึกษายังต้องอาศัยรูปแบบการบริหารที่เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ โดยเริ่มตั้งแต่การพัฒนาหลักสูตรให้มีเนื้อหามุ่งเน้นการเสริมสร้างภาวะผู้นำที่แท้จริง การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการพัฒนาตนเอง การสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาภาวะผู้นำ ตลอดจนการประเมินผลที่สามารถวัดความสามารถในการแสดงภาวะผู้นำที่แท้จริงได้อย่างเหมาะสม การพัฒนารูปแบบดังกล่าวจึงต้องคำนึงถึงคุณลักษณะเฉพาะของนิสิตบัณฑิตที่ส่วนใหญ่เป็นครูที่มีประสบการณ์การทำงาน

และมีความต้องการพัฒนาตนเองเพื่อเตรียมพร้อมก้าวสู่ตำแหน่งผู้บริหารในอนาคต รูปแบบการบริหารจึงต้องมีความยืดหยุ่น สามารถปรับให้สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของผู้เรียนแต่ละกลุ่ม รวมทั้งบูรณาการระหว่างทฤษฎีและการปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ รูปแบบที่พัฒนาขึ้นยังจำเป็นต้องผ่านการทดสอบและประเมินประสิทธิภาพอย่างครอบคลุม ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างแท้จริง (ธีรภัทร กุโลภาส, 2560)

จากปัญหาและความจำเป็นที่ได้กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะพัฒนารูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงสำหรับนิสิตบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา โดยใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา เพื่อให้การวิจัยมีความเป็นระบบและสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจริง โดยเริ่มต้นจากการพัฒนาองค์ประกอบของภาวะผู้นำที่แท้จริง ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างกรอบแนวคิดที่ชัดเจนในการวัดและประเมินภาวะผู้นำที่แท้จริง จากนั้นสร้างและตรวจสอบรูปแบบการบริหารฯ ซึ่งจะเป็นแนวทางปฏิบัติที่เป็นระบบและมีประสิทธิภาพสำหรับสถาบันการศึกษาที่ต้องการพัฒนาภาวะผู้นำให้กับนิสิต จากนั้นเป็นการศึกษาผลการทดลองใช้และประเมินรูปแบบการบริหารดังกล่าว ซึ่งจะให้ข้อมูลเชิงประจักษ์เกี่ยวกับประสิทธิภาพของรูปแบบที่ได้พัฒนาขึ้น ผลการวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนานิสิตบัณฑิต และส่งผลต่อการพัฒนาผู้บริหารการศึกษาที่มีคุณภาพในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาองค์ประกอบภาวะผู้นำที่แท้จริงสำหรับนิสิตบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา
2. เพื่อสร้างและตรวจสอบรูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงสำหรับนิสิตบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา
3. เพื่อศึกษาผลการทดลองใช้รูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงสำหรับนิสิตบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา
4. เพื่อประเมินรูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงสำหรับนิสิตบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) แบ่งวิธีดำเนินการวิจัยออกเป็น 4 ระยะ มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

ระยะที่ 1 การพัฒนาองค์ประกอบภาวะผู้นำที่แท้จริงสำหรับนิสิตบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูล แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

1.1 ผู้เชี่ยวชาญสำหรับการตรวจสอบความสอดคล้องของนิยามตัวแปรและข้อรายการของแบบวัด จำนวน 5 คน ได้จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) มีคุณสมบัติ ดังนี้ 1) อาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษาที่มีตำแหน่งทางวิชาการ ในสาขาวิชาการวิจัยและประเมินทางการศึกษา จำนวน 2 คน 2) อาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษาที่มีตำแหน่งทางวิชาการ ในสาขาวิชาการบริหารการศึกษา จำนวน 2 คน และ 3) ผู้บริหารในคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ที่มีประสบการณ์บริหารไม่น้อยกว่า 4 ปี จำนวน 1 คน

1.2 นิสิตระดับปริญญาโทและปริญญาเอกของคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ชั้นปี 1 จาก 8 มหาวิทยาลัยที่ไม่ใช่ตัวอย่างวิจัย จำนวน 240 คน ได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multistage Random Sampling) กำหนดขนาดตัวอย่างสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Soper, D. S., 2026) โดยกำหนดค่าขนาดอิทธิพลระดับปานกลาง เท่ากับ 0.3 ค่าอำนาจการทดสอบ เท่ากับ 0.8 ค่าระดับความน่าจะเป็น เท่ากับ .05 มีจำนวนตัวแปรแฝง 6 ตัวแปร (เนื่องจากเป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง) ตัวแปรสังเกตได้ 30 ตัวแปร ได้ขนาดตัวอย่างขั้นต่ำที่เท่ากับ 161 คน เพื่อเพิ่มความแกร่งของผลการวิเคราะห์ (Robustness Test) ผู้วิจัยเก็บข้อมูลเพิ่มเติมอีกประมาณ 50% ได้ตัวอย่างทั้งหมด 240 คน

2. เครื่องมือวิจัย

2.1 แบบประเมินความสอดคล้องระหว่างข้อรายการกับนิยามของตัวแปร ใช้สำหรับการประเมินหาค่าดัชนีความตรงเชิงเนื้อหาเป็นรายข้อ (Item-level Content Validity Index: I-CVI) และดัชนีความตรงเชิงเนื้อหาทั้งฉบับ (Scale-level Content Validity Index: S-CVI) ซึ่งได้ค่า I-CVI ตั้งแต่ 0.800 - 1.000 และ S-CVI เท่ากับ 0.960

2.2 ร่างเครื่องมือวัดภาวะผู้นำที่แท้จริง มีลักษณะเป็นแบบวัดเชิงสถานการณ์ ปรนัย 4 ตัวเลือก จำนวน 30 ข้อ มีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ 0.229 - 0.562 และมีความเที่ยงแต่ละองค์ประกอบ เท่ากับ 0.750, 0.755, 0.783, 0.751, 0.756 ตามลำดับ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ผู้วิจัยส่งแบบประเมินความสอดคล้องด้วยตนเองต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ใช้เวลา 2 สัปดาห์

3.2 ผู้วิจัยนำร่างเครื่องมือวัดภาวะผู้นำที่แท้จริงมาสร้างเป็นแบบประเมินออนไลน์จาก Google Forms และส่งลิงค์ของร่างเครื่องมือวัดไปทาง Email, Line, และ QR Code ไปยังผู้ช่วยวิจัยในการเก็บข้อมูลกับนิสิตระดับปริญญาโทและปริญญาเอก สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ชั้นปี 1 จำนวน 240 คน ใช้เวลา 1 เดือน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การวิเคราะห์หาค่าดัชนีความตรงเชิงเนื้อหาเป็นรายข้อ (I-CVI) พิจารณาจากข้อคำถามที่ค่ามากกว่า 0.78 และดัชนีความตรงเชิงเนื้อหาทั้งฉบับ (S-CVI) พิจารณาจากค่าเฉลี่ยทั้งฉบับมากกว่า 0.90 (Almanasreh, E. et al., 2019)

4.2 การวิเคราะห์หาค่าอำนาจจำแนก โดยใช้สูตร Item Total Correlation โดยพิจารณาจากค่าอำนาจจำแนกที่มีค่าเป็นบวกและมีระดับนัยสำคัญทางสถิติ

4.3 การตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้าง ใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) พิจารณาจากค่าสถิติวัดระดับความสอดคล้อง (Goodness of Fit Measures) (Steiger, J. H., 2007); (Kelloway, E. K., 2015)

4.4 การตรวจสอบความเที่ยงของเครื่องมือวัด ใช้การวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach’s Alpha Coefficient)

ระยะที่ 2 การสร้างและตรวจสอบรูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงสำหรับนิสิตบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา

1. การยกร่างรูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริง

1.1 นำผลจากการวิจัยในระยะที่ 1 มายกร่างรูปแบบและคู่มือการใช้รูปแบบการบริหารฯ

1.2 นำร่างรูปแบบและคู่มือการใช้รูปแบบการบริหารฯ เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ 5 คน เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบในขั้นตอนที่ 2.2

2. การตรวจสอบรูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริง

การตรวจสอบรูปแบบการบริหารฯ ใช้การประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารฯ และสัมภาษณ์จากผู้เชี่ยวชาญเพื่อให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขรูปแบบฯ มีรายละเอียด ดังนี้

2.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบรูปแบบการบริหารฯ ใช้การประเมินและสัมภาษณ์จากผู้เชี่ยวชาญ จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 5 คน มีคุณสมบัติ ดังนี้ 1) อาจารย์ในระดับอุดมศึกษาที่มีตำแหน่งทางวิชาการ ในสาขาวิชาการบริหารการศึกษา จำนวน 3 คน และ 2) ผู้บริหารในคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ที่มีประสบการณ์บริหารไม่น้อยกว่า 4 ปี จำนวน 2 คน

3. เครื่องมือวิจัย

3.1 ร่างรูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงฯ และร่างคู่มือการใช้รูปแบบการบริหารฯ

3.2 แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้างที่มีประเด็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขรูปแบบการบริหารฯ ได้ค่า I-CVI เท่ากับ 1.000 และ S-CVI เท่ากับ 0.986

3.3 แบบประเมินร่างรูปแบบการบริหารฯ มีลักษณะเป็นมาตรประมาณค่า 5 ระดับ ได้ค่า I-CVI ตั้งแต่ 0.800 - 1.000 และ S-CVI เท่ากับ 0.986

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 ผู้วิจัยติดต่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์

4.2 ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 คน ตามประเด็นที่กำหนดไว้ในแบบสัมภาษณ์ ใช้เวลา 2 สัปดาห์

4.3 นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ของผู้เชี่ยวชาญ มาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงแก้ไขรูปแบบการบริหารฯ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อประเมินรูปแบบการบริหารฯ และคู่มือการใช้รูปแบบการบริหารฯ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลจากการตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารฯ ใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) พิจารณาจากค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 3.51 ขึ้นไปและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานมีค่าไม่เกิน 1.00 ถือว่าผ่านเกณฑ์การประเมิน (บุญชม ศรีสะอาด, 2560)

ระยะที่ 3 การศึกษาผลการทดลองใช้รูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงสำหรับนิสิตบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา

1. ประชากรและตัวอย่างวิจัย

ประชากร ได้แก่ นิสิตระดับปริญญาโทและปริญญาเอกของคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ชั้นปี 1 ของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในประเทศไทย

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นิสิตระดับปริญญาโทและปริญญาเอกสาขาวิชาการบริหาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ชั้นปี 1 จำนวน 35 คน ที่ได้จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

2. เครื่องมือวิจัย

2.1 คู่มือการใช้รูปแบบการบริหารฯ ที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพด้านความเหมาะสมในระยะที่ 2

2.2 เครื่องมือวัดภาวะผู้นำที่แท้จริงสำหรับนิสิตบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษาที่ผ่านการประเมินคุณภาพในระยะที่ 1

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ดำเนินการขอหนังสือจากคณบดีคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร เพื่อขออนุเคราะห์ในการทำกิจกรรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงฯ

3.2 นำรูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงฯ ไปทดลองกับนิสิตระดับปริญญาโทและปริญญาเอกสาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร โดยดำเนินการตามคู่มือการใช้รูปแบบการบริหารฯ และประเมินภาวะผู้นำที่แท้จริงโดยใช้เครื่องมือวัดภาวะผู้นำที่แท้จริง ระหว่างก่อนและหลังการทำกิจกรรม

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจากผลการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงฯ ใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของภาวะผู้นำที่แท้จริงระหว่างก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรม โดยใช้สถิติ Paired Samples t-test

ระยะที่ 4 การประเมินรูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงสำหรับนิสิตบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

กลุ่ม 1 นิสิตระดับปริญญาโทและปริญญาเอกสาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร จำนวน 35 คน จากระยะที่ 3

กลุ่ม 2 อาจารย์ในคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร สาขาวิชาการบริหารการศึกษา จำนวน 5 คน และผู้บริหารคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร จำนวน 5 คน ได้จากเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) มีคุณสมบัติ ดังนี้ 1) อาจารย์ในสาขาวิชาการบริหารการศึกษาที่มีตำแหน่งทางวิชาการ มหาวิทยาลัยนเรศวร จำนวน 5 คน และ 2) ผู้บริหารคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ที่มีประสบการณ์ในการเป็นผู้บริหารไม่น้อยกว่า 4 ปี จำนวน 5 คน

2. เครื่องมือวิจัย

2.1 แบบประเมินความพึงพอใจและความเป็นประโยชน์ต่อกิจกรรมการส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริง มีลักษณะเป็นมาตรประมาณค่า 5 ระดับ มีค่า I-CVI ตั้งแต่ 0.800 - 1.000 และ S-CVI เท่ากับ 0.947

2.2 แบบประเมินความถูกต้อง เหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ต่อการใช้รูปแบบการบริหารฯ มีลักษณะเป็นมาตรประมาณค่า 5 ระดับ มีค่า I-CVI ตั้งแต่ 0.800 - 1.000 และ S-CVI เท่ากับ 0.936

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ผู้วิจัยนำแบบประเมินความพึงพอใจและความเป็นประโยชน์ต่อกิจกรรมการส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงฯ ไปเก็บข้อมูลกับนิสิตที่เป็นกลุ่มทดลอง หลังจากการเข้าร่วมกิจกรรมเรียบร้อยแล้ว

3.2 ผู้วิจัยนำแบบประเมินความถูกต้อง เหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ต่อการใช้รูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงฯ ไปเก็บข้อมูลกับอาจารย์ในคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร สาขาวิชาการบริหารการศึกษา จำนวน 5 คน และผู้บริหารคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร จำนวน 5 คน ใช้เวลาประมาณ 1 สัปดาห์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลระดับความพึงพอใจและความเป็นประโยชน์ต่อกิจกรรมการส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงฯ และความถูกต้อง เหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ต่อการใช้รูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงฯ ใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องรูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงสำหรับนิสิตบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยออกเป็น 4 ข้อมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ผลการพัฒนาองค์ประกอบภาวะผู้นำที่แท้จริงสำหรับนิสิตบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา

องค์ประกอบภาวะผู้นำที่แท้จริงสำหรับนิสิตบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา ที่ได้จากการสังเคราะห์ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การตระหนักรู้ในตนเอง ประกอบด้วย 6 ตัวบ่งชี้ 2) การเปิดเผยตนเองอย่างจริงใจ ประกอบด้วย 6 ตัวบ่งชี้ 3) กระบวนการที่สมดุล ประกอบด้วย 6 ตัวบ่งชี้ 4) มุมมองเชิงจริยธรรมภายในประกอบด้วย 6 ตัวบ่งชี้ และ 5) การเรียนรู้สู่อนาคต ประกอบด้วย 6 ตัวบ่งชี้

ผลการตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลการวัดภาวะผู้นำที่แท้จริงฯ ด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง มีรายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลการวัดภาวะผู้นำที่แท้จริงฯ

ตัวแปร	β	SE	z	R^2
การตระหนักรู้ในตนเอง (SA)	**0.983**	**0.002**	**409.272**	**0.966**
ครูสมชายเป็นหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์...(SA1)	0.762	0.028	27.301	0.580
ผู้อำนวยการได้รับแรงกดดันจากเขตพื้นที่ฯ ให้เพิ่มคะแนน O-NET...(SA2)	0.667	0.038	17.604	0.445
ในที่ประชุม ครูท่านหนึ่งวิจารณ์นโยบายใหม่ของท่าน...(SA3)	0.725	0.033	22.271	0.526
ท่านเป็นผู้อำนวยการที่พิจารณาเสนอชื่อครูเพื่อรับรางวัลครูดีเด่น...(SA4)	0.758	0.030	25.496	0.575

ตารางที่ 1 ผลการตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลการวัดภาวะผู้นำที่แท้จริงฯ (ต่อ)

ตัวแปร	β	SE	z	R^2
หลังจากท่านดำรงตำแหน่งรองผู้อำนวยการฝ่ายบริหารงานบุคคล... (SA5)	0.653	0.039	16.656	0.426
ท่านเป็นผู้อำนวยการที่กำลังพิจารณานำ AI มาใช้...(SA6)	0.698	0.035	19.875	0.487
การเปิดเผยตนเองอย่างจริงใจ (RT)	0.989	0.002	637.755	0.978
ในฐานะรองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ ท่านอนุมัติโครงการ...(RT1)	0.782	0.026	29.837	0.612
การประชุมคณะกรรมการบริหารโรงเรียน ครูท่านหนึ่งคัดค้าน...(RT2)	0.670	0.037	17.873	0.448
โรงเรียนได้รับงบประมาณสนับสนุนเป็นกรณีพิเศษ...(RT3)	0.757	0.029	25.774	0.574
การประชุมพิจารณาผลการปฏิบัติงานประจำปีของครู...(RT4)	0.794	0.026	30.944	0.631
ท่านกำลังเผชิญปัญหาที่ส่งผลต่อสภาพอารมณ์และการตัดสินใจ...(RT5)	0.730	0.032	22.846	0.533
โรงเรียนได้รับนโยบายจากเขตพื้นที่การศึกษาที่จะส่งผลกระทบงาน...(RT6)	0.695	0.035	19.731	0.483
กระบวนการที่สมดุล (BP)	**0.958**	**0.006**	**158.228**	**0.918**
ท่านในฐานะรองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ กำลังพิจารณาเลือกหลักสูตร...(BP1)	0.715	0.030	23.891	0.512
ท่านได้ผลักดันโครงการสอนเสริมหลังเลิกเรียน...(BP2)	0.736	0.034	21.952	0.542
ท่านได้รับมอบหมายให้ตัดสินใจเรื่องการปรับโครงสร้างการบริหาร...(BP3)	0.730	0.033	22.153	0.532
ท่านในฐานะผู้บริหารกำลังพิจารณาเปลี่ยนแปลงตารางเรียน...(BP4)	0.739	0.031	23.732	0.546
ท่านอยู่ระหว่างดำเนินโครงการพัฒนาทักษะดิจิทัลของครู...(BP5)	0.710	0.035	20.444	0.505
การพิจารณาคัดเลือกครูเข้าร่วมโครงการพัฒนาผู้นำทางวิชาการ...(BP6)	0.719	0.035	20.724	0.516
มุมมองเชิงจริยธรรมภายใน (IMP)	**0.952**	**0.006**	**150.658**	**0.906**
โรงเรียนได้รับงบประมาณสำหรับมอบทุนการศึกษา...(IMP1)	0.766	0.027	28.887	0.586
ท่านในฐานะผู้บริหารตัดสินใจอนุมัติโครงการหนึ่ง...(IMP2)	0.708	0.035	20.232	0.501
ในการคัดเลือกครูอัตราจ้างเข้าปฏิบัติงานในโรงเรียน...(IMP3)	0.645	0.040	15.951	0.416
ท่านพบหลักฐานชัดเจนว่า เพื่อนผู้บริหารอีกท่านในเครือข่ายเดียวกัน...(IMP4)	0.753	0.031	24.249	0.567
เกิดข้อพิพาทระหว่างครู 2 ท่าน ท่านในฐานะผู้บริหาร...(IMP5)	0.759	0.031	24.846	0.576
ท่านได้ให้คำมั่นสัญญาต่อคณะครูในที่ประชุมว่า...(IMP6)	0.816	0.025	32.908	0.665
การเรียนรู้สู่อนาคต (FOL)	**0.959**	**0.007**	**136.612**	**0.920**
โครงการพัฒนาคุณภาพการสอนที่ท่านเป็นผู้รับผิดชอบไม่บรรลุ...(FOL1)	0.604	0.036	16.576	0.365
ท่านในฐานะผู้บริหารปฏิบัติงานในตำแหน่งปัจจุบันมาหลายปี...(FOL2)	0.700	0.036	19.438	0.490
ท่านในฐานะผู้บริหารกำลังจัดทำแผนพัฒนาโรงเรียน...(FOL3)	0.792	0.027	29.163	0.627
โรงเรียนของท่านได้รับรางวัลระดับประเทศจากผลงาน...(FOL4)	0.663	0.039	16.941	0.440
ท่านในฐานะผู้บริหารได้รับผลการประเมิน 360 องศา...(FOL5)	0.625	0.043	14.706	0.391
ท่านสังเกตว่า ครูในโรงเรียนส่วนใหญ่ปฏิบัติงานตามความเคยชิน...(FOL6)	0.672	0.038	17.546	0.451
χ^2 (370, n = 240) = 414.399, χ^2/df = 1.120, p = .055, CFI = .990, TLI = .988, RMSEA = .022, SRMR = .038				

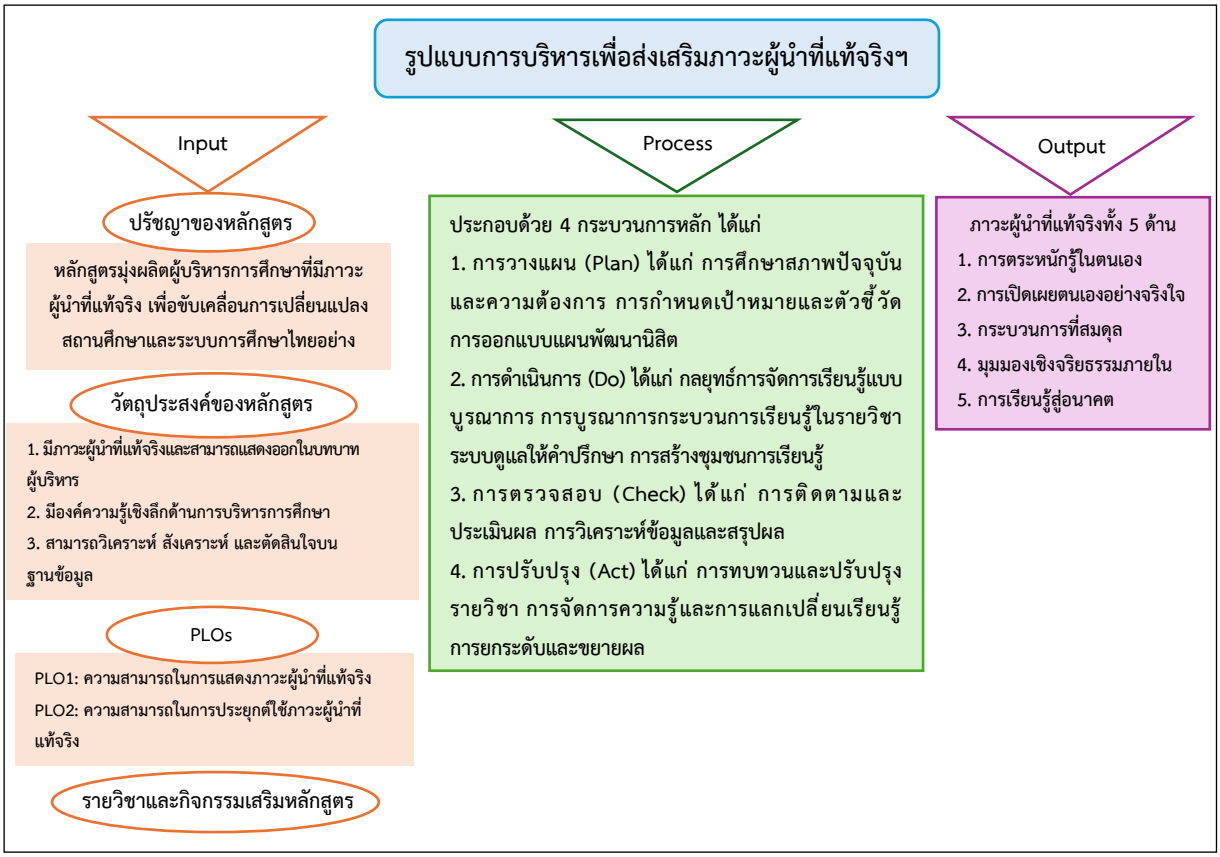
จากตาราง 1 พบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ (χ^2 (370, n = 240) = 414.399, χ^2/df = 1.120, p = .055, CFI = .990, TLI = .988, RMSEA = .022, SRMR = .038) พิจารณาจากค่า p-value ไม่มีนัยสำคัญ (p = .055) χ^2/df มีค่าไม่เกิน 2 (χ^2/df = 1.120) ค่า CFI, TLI มีค่ามากกว่า .950 (CFI = .990,

TLI = .988) ค่า RMSEA, SRMR มีค่าน้อยกว่า .050 (RMSEA = .022, SRMR = .038) ค่าน้ำหนักองค์ประกอบมีค่าตั้งแต่ .625 - .816 และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกข้อ แสดงว่า ข้อคำถามทุกข้อมีความตรงเชิงโครงสร้าง ทั้งนี้ สัดส่วนความแปรปรวนที่ร่วมกันอธิบายด้วยองค์ประกอบแต่ละตัว มีค่าร้อยละ 36.500 - 66.500

2. ผลการสร้างและตรวจสอบรูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงฯ

2.1 ผลการสร้างรูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงฯ

ผู้วิจัยปรับแก้รูปแบบตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 คน ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ปัจจัยการบริหาร (Input) 2) กระบวนการบริหาร (Process) และ 3) ผลลัพธ์ของการพัฒนา (Output) ผู้วิจัยสามารถออกแบบภาพโมเดลของรูปแบบการบริหารฯ ได้ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ภาพโมเดลของรูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงฯ

2.2 ผลการตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงฯ

ผู้วิจัยนำแบบประเมินความเหมาะสมของรูปแบบให้ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 คนทำการประเมินทั้ง 3 องค์ประกอบ ได้ผลการประเมินดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงฯ

ประเด็นการประเมิน	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ	ผลประเมิน
องค์ประกอบที่ 1 ปัจจัยการบริหารเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำที่แท้จริง (Input)				
1.1 ปรัชญาของหลักสูตร	4.600	0.548	มากที่สุด	ผ่านเกณฑ์
1.2 วัตถุประสงค์ของหลักสูตร	4.600	0.548	มากที่สุด	ผ่านเกณฑ์
1.3 PLOs	4.800	0.447	มากที่สุด	ผ่านเกณฑ์
1.4 รายวิชาที่ส่งเสริมการพัฒนาภาวะผู้นำที่แท้จริง	4.400	0.548	มาก	ผ่านเกณฑ์
1.5 กิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำที่แท้จริง	4.400	0.548	มาก	ผ่านเกณฑ์
องค์ประกอบที่ 2 กระบวนการบริหารเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำที่แท้จริง (Process)				
2.1 ด้านการวางแผน (Plan)	4.600	0.548	มากที่สุด	ผ่านเกณฑ์
2.2 ด้านการดำเนินการ (Do)	4.400	0.548	มาก	ผ่านเกณฑ์
2.3 ด้านการตรวจสอบ (Check)	4.600	0.548	มากที่สุด	ผ่านเกณฑ์
2.4 ด้านการปรับปรุง (Act)	4.800	0.447	มากที่สุด	ผ่านเกณฑ์
องค์ประกอบที่ 3 ผลลัพธ์ของการพัฒนาภาวะผู้นำที่แท้จริง (Output)				
3.1 การตระหนักรู้ในตนเอง	4.400	0.548	มาก	ผ่านเกณฑ์
3.2 การเปิดเผยตนเองอย่างจริงใจ	4.800	0.447	มากที่สุด	ผ่านเกณฑ์
3.3 กระบวนการที่สมดุล	4.600	0.548	มากที่สุด	ผ่านเกณฑ์
3.4 มุมมองเชิงจริยธรรมภายใน	4.800	0.447	มากที่สุด	ผ่านเกณฑ์
3.5 การเรียนรู้สู่อนาคต	4.600	0.548	มากที่สุด	ผ่านเกณฑ์
ภาพรวม	**4.600**	**0.164**	**มากที่สุด**	**ผ่านเกณฑ์**

จากตารางที่ 2 พบว่า รูปแบบการบริหารฯ มีความเหมาะสมในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.600, S.D. = 0.164) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ PLOs, ด้านการปรับปรุง (Act), การเปิดเผยตนเองอย่างจริงใจ และมุมมองเชิงจริยธรรมภายใน ($\bar{x}$ = 4.800, S.D. = 0.447)

3. ผลการศึกษาผลการทดลองใช้รูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงฯ

เนื่องจากรูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงฯ เป็นรูปแบบการบริหารที่จะต้องเริ่มต้นจากการปรับหลักสูตรระดับปริญญาโท และปริญญาเอกของสาขาวิชาการบริหารการศึกษา ซึ่งใช้เวลานานในการทดลองเพื่อให้เห็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น เพราะฉะนั้นการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยจะใช้กิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงสำหรับนิสิตบัณฑิตมาทดลองใช้ เพื่อให้เห็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นโดยใช้เวลาที่น้อยกว่า โดยกิจกรรมการส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงสำหรับนิสิตบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ชั้นปี 1 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ที่เป็นตัวอย่างวิจัย จำนวน 35 คน ประกอบด้วย 5 กิจกรรม ใช้เวลา 9 ชั่วโมง ผู้วิจัยเก็บข้อมูลระหว่างก่อนและหลังทำกิจกรรมโดยใช้แบบวัดภาวะผู้นำที่แท้จริงที่มีลักษณะเป็นแบบวัดเชิงสถานการณ์ 4 ตัวเลือก ให้คะแนน 1 - 4 คะแนน ประกอบด้วย ด้านละ 6 ข้อ มีคะแนนเต็มด้านละ 24 คะแนน ได้ผลการประเมินดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบคะแนนภาวะผู้นำที่แท้จริงฯ ระหว่างก่อนและหลังทำกิจกรรม (n = 35)

กิจกรรม	การทดสอบ	$\bar{x}$	S.D.	t	df	p	Effect Size
1. การตระหนักรู้ในตนเอง	ก่อนทดลอง	14.686	1.345	13.700	34	< .001	2.316
	หลังทดลอง	19.971	1.636				
2. การเปิดเผยตนเองอย่างจริงใจ	ก่อนทดลอง	14.800	1.183	25.757	34	< .001	4.354
	หลังทดลอง	20.714	1.426				
3. กระบวนการที่สมดุล	ก่อนทดลอง	15.114	1.105	14.111	34	< .001	2.385
	หลังทดลอง	20.314	1.694				
4. มุมมองเชิงจริยธรรมภายใน	ก่อนทดลอง	14.743	1.010	15.068	34	< .001	2.547
	หลังทดลอง	20.457	1.821				
5. การเรียนรู้สู่อนาคต	ก่อนทดลอง	14.971	1.404	15.846	34	< .001	2.678
	หลังทดลอง	21.029	1.581				

จากตารางที่ 3 พบว่า ผลการทดสอบข้อตกลงเบื้องต้นของ Normality test โดยใช้การวิเคราะห์ด้วย Shapiro-Wilk Test พบว่า คะแนนภาวะผู้นำที่แท้จริงฯ มีการแจกแจงแบบปกติ พิจารณาจากค่า p-value ที่มีค่ามากกว่า .05 (W_1 = .943, p = .069; W_2 = .947, p = .089; W_3 = .966, p = .347; W_4 = .945, p = .077; W_5 = .966, p = .334) ผู้วิจัยจึงเลือกใช้สถิติในกลุ่มพาราเมตริก มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

ผลการเปรียบเทียบคะแนนภาวะผู้นำที่แท้จริงระหว่างก่อนและหลังทำกิจกรรมการส่งเสริมด้านการตระหนักรู้ในตนเองด้วยการวิเคราะห์ Paired-samples t-test พบว่า นิสิตบัณฑิตมีคะแนนเฉลี่ยหลังการทดลอง ($\bar{x}$ = 19.971, S.D. = 1.636) สูงกว่าก่อนทดลอง ($\bar{x}$ = 14.686, S.D. = 1.345) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (p < .001, Effect size = 2.316) ด้านการเปิดเผยตนเองอย่างจริงใจ พบว่า นิสิตบัณฑิตมีคะแนนเฉลี่ยหลังการทดลอง ($\bar{x}$ = 20.714, S.D. = 1.426) สูงกว่าก่อนทดลอง ($\bar{x}$ = 14.800, S.D. = 1.183) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (p < .001, Effect size = 4.354) ด้านกระบวนการที่สมดุล พบว่า นิสิตบัณฑิตมีคะแนนเฉลี่ยหลังการทดลอง ($\bar{x}$ = 20.314, S.D. = 1.694) สูงกว่าก่อนทดลอง ($\bar{x}$ = 15.114, S.D. = 1.105) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (p < .001, Effect size = 2.385) ด้านมุมมองเชิงจริยธรรมภายใน พบว่า นิสิตบัณฑิตมีคะแนนเฉลี่ยหลังการทดลอง ($\bar{x}$ = 20.457, S.D. = 1.821) สูงกว่าก่อนทดลอง ($\bar{x}$ = 14.743, S.D. = 1.010) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (p < .001, Effect size = 2.547) และด้านการเรียนรู้สู่อนาคต พบว่า นิสิตบัณฑิตมีคะแนนเฉลี่ยหลังการทดลอง ($\bar{x}$ = 21.029, S.D. = 1.581) สูงกว่าก่อนทดลอง ($\bar{x}$ = 14.971, S.D. = 1.404) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (p < .001, Effect size = 2.678)

4. ผลการประเมินรูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงฯ

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลกับนิสิตที่เป็นกลุ่มทดลอง เพื่อประเมินความพึงพอใจและความเป็นประโยชน์ต่อกิจกรรมการส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงฯ พบว่า ความพึงพอใจต่อกิจกรรมการส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงฯ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.337, S.D. = 0.246) และความเป็นประโยชน์ต่อกิจกรรมการส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงฯ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.440, S.D. = 0.235)

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลกับอาจารย์ในคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร สาขาวิชาการบริหารการศึกษา จำนวน 5 คน และผู้บริหารคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร จำนวน 5 คน เพื่อประเมินความเป็นไปได้ ความเป็นประโยชน์ ความเหมาะสม และความถูกต้องของรูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงฯ พบว่า ด้านความเป็นไปได้ของรูปแบบการบริหารฯ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.200, S.D. = 0.225) ด้านความเป็นประโยชน์ของรูปแบบการบริหารฯ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.333, S.D. = 0.369) ด้านความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารฯ ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.520, S.D. = 0.169) ด้านความถูกต้องของรูปแบบการบริหารฯ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.371, S.D. = 0.167)

อภิปรายผล

1. องค์ประกอบภาวะผู้นำที่แท้จริงสำหรับนิสิตบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา ซึ่งได้มาจากการสังเคราะห์ตามแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้ได้องค์ประกอบของภาวะผู้นำที่แท้จริง 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การตระหนักรู้ในตนเอง 2) การเปิดเผยตนเองอย่างจริงใจ 3) กระบวนการที่สมดุล 4) มุมมองเชิงจริยธรรมภายใน และ 5) การเรียนรู้สู่อนาคต สอดคล้องกับ สุทธิ สีพิกา และคณะ ได้กล่าวว่า ภาวะผู้นำที่แท้จริง ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การตระหนักรู้ในตนเอง 2) ความโปร่งใสเชิงสัมพันธ์ 3) กระบวนการที่สมดุล 4) มุมมองเชิงจริยธรรมภายใน และ 5) การเรียนรู้สู่อนาคต (สุทธิ สีพิกา และคณะ, 2562) ทั้งนี้ เนื่องมาจาก 1) การตระหนักรู้ในตนเอง เป็นรากฐานสำคัญสำหรับภาวะผู้นำที่แท้จริง เพราะนิสิตที่จะเป็นผู้บริหารในอนาคตจะต้องเผชิญกับการตัดสินใจที่ซับซ้อนภายใต้แรงกดดันจากหลายฝ่าย ทั้งครู นักเรียน ผู้ปกครอง และหน่วยงานต้นสังกัด หากผู้บริหารขาดการตระหนักรู้ในตนเอง ย่อมนำไปสู่การตัดสินใจที่บิดเบือนจากอคติส่วนตัวและไม่สามารถพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง (Walumbwa, F. O. et al., 2008) 2) การเปิดเผยตนเองอย่างจริงใจ เป็นสิ่งที่ผู้บริหารจะต้องแสดงตัวตนที่แท้จริงต่อผู้อื่น เช่น การสื่อสาร ความคิดและความรู้สึกที่เปิดเผยตรงไปตรงมา ทั้งนี้ เพราะสถานศึกษาเป็นองค์กรที่ขับเคลื่อนด้วยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ความไว้วางใจ ซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญในการนำการเปลี่ยนแปลง (Jiewen, X. et al., 2024) 3) กระบวนการที่สมดุล เป็นสิ่งที่ผู้บริหารเปิดรับมุมมองที่แตกต่าง รวมถึงความเห็นที่ขัดแย้งกับจุดยืนของตนเอง ซึ่งมีความจำเป็นต่อผู้บริหารสถานศึกษาในอนาคต เพราะการตัดสินใจในบริบทการศึกษามักเป็นปัญหาที่ไม่มีคำตอบตายตัว ต้องอาศัยการประมวลผลข้อมูล เพื่อช่วยลดอคติ และเพิ่มคุณภาพการตัดสินใจในเชิงการบริหาร (Alomar, A. et al., 2022) 4) มุมมองเชิงจริยธรรมภายใน เป็นสิ่งที่ผู้บริหารจะต้องกำกับตนเองโดยใช้หลักคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมภายในเป็นเข็มทิศนำทาง โดยไม่หวั่นไหวต่อแรงกดดัน

จากกลุ่มที่หวังผลประโยชน์ (ศิริพงษ์ ทะหล้า และปณตนนท์ เถียรประภากุล, 2566) และ 5) การเรียนรู้สู่อนาคต เป็นองค์ประกอบที่ขยายจากกรอบแนวคิดเดิม เพราะบริบทของผู้นำในยุคปัจจุบัน จะต้องมีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง คาดการณ์แนวโน้มของอนาคต และนำองค์กรปรับตัวเชิงรุกต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น (Jiewen, X. et al., 2024)

2. รูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงฯ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ปัจจัยการบริหารเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำที่แท้จริง (Input) 2) กระบวนการบริหารเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำที่แท้จริง (Process) และ 3) ผลลัพธ์ของการพัฒนาภาวะผู้นำที่แท้จริง (Output) ทั้งนี้ องค์ประกอบแต่ละด้านมีความสำคัญและเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับงานวิจัยของ มนัส จันทร์พวง และคณะ ได้ศึกษาการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาคุณลักษณะความเป็นนวัตกรของนักศึกษาทุนนวัตกรรม สายวิชาชีพชั้นสูง หลักสูตรอนุปริญญาสาขาวิชาเทคโนโลยีการเกษตร วิทยาลัยชุมชนแพร” โดยรูปแบบการบริหาร ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) 2) ด้านกระบวนการ (Process) 3) ด้านผลผลิต (Output) เช่นเดียวกัน (มนัส จันทร์พวง และคณะ, 2567) ทั้งนี้ เพราะว่าปัจจัยการบริหาร (Input) เป็นองค์ประกอบพื้นฐานทางการบริหารที่กำหนดทิศทางและกรอบการดำเนินงานเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำที่แท้จริง ประกอบด้วย ปรัชญาของหลักสูตร วัตถุประสงค์ของหลักสูตร ผลลัพธ์การเรียนรู้ของหลักสูตร (PLOs) รายวิชาที่ส่งเสริมการพัฒนาภาวะผู้นำที่แท้จริง และกิจกรรมเสริมหลักสูตร นอกจากนี้ ปรัชญาของหลักสูตรเป็นสิ่งที่กำหนดทิศทางของการจัดการศึกษาทั้งหมด สอดคล้องกับ Ornstein, A. C. & Hunkins, F. P. อธิบายว่า ปรัชญาหลักสูตรทำหน้าที่เป็นเข็มทิศ เพื่อตอบคำถามที่ว่า หลักสูตรสาขาวิชาการบริหารการศึกษาสร้างผู้นำที่แท้จริงได้อย่างไร และให้คุณค่ากับองค์ความรู้แบบใดสำหรับการพัฒนาภาวะผู้นำที่แท้จริง (Ornstein, A. C. & Hunkins, F. P., 2017) กระบวนการบริหารเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำที่แท้จริง (Process) ใช้หลักการ PDCA ของวงจรเดมมิ่ง ประกอบด้วย 4 กระบวนการหลัก ได้แก่ 1) การวางแผน (Plan) ประกอบด้วย 3 กระบวนการย่อย ได้แก่ การศึกษาสภาพปัจจุบันและความต้องการ การกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัด การออกแบบแผนพัฒนานิสิต 2) การดำเนินการ (Do) ประกอบด้วย 4 กระบวนการย่อย ได้แก่ กลยุทธ์การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ การบูรณาการกระบวนการเรียนรู้ในรายวิชา ระบบดูแลให้คำปรึกษา การสร้างชุมชนการเรียนรู้ 3) การตรวจสอบ (Check) ประกอบด้วย 2 กระบวนการย่อย ได้แก่ การติดตามและประเมินผล การวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล และ 4) การปรับปรุง (Act) ประกอบด้วย 3 กระบวนการย่อย ได้แก่ การทบทวนและปรับปรุงรายวิชา การจัดการความรู้และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การยกระดับและขยายผล ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากหลักการ PDCA ได้รับความนิยมเนื่องจากส่งเสริมการทำงานอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยมีลักษณะของการเรียนรู้จากผลลัพธ์จริง ทำให้สามารถปรับปรุงกระบวนการให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น อีกทั้งยังสามารถนำไปใช้ในการบริหารงานหรือพัฒนาสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้อย่างยืดหยุ่นและเหมาะสมกับบริบท เช่น การออกแบบหลักสูตร การพัฒนาคุณภาพการศึกษา หรือการปรับปรุงการทำงานในองค์กร ซึ่งทั้งหมดนี้สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาคุณภาพอย่างยั่งยืน (Deming, W. E., 1986) เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า การพัฒนาคุณลักษณะหรือภาวะผู้นำที่จำเป็นสำหรับนิสิตจะต้องอาศัยวงจรการทำงานที่เป็นระบบผ่านการวางแผนอย่างรอบคอบ โดยเริ่มจากการกำหนดเป้าหมาย กระบวนการดำเนินงาน และตัวชี้วัดความสำเร็จ ผ่านการลงมือดำเนินการตามแผนที่วางไว้ นอกจากนี้ ยังต้องการการตรวจสอบและประเมินผลจากการดำเนินงาน เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ให้ความสอดคล้องกับเป้าหมายที่วางไว้

ตลอดจนการปรับปรุงแก้ไขหรือวางแผนใหม่เพื่อยกระดับผลลัพธ์ให้ดียิ่งขึ้น และผลลัพธ์ของการพัฒนาภาวะผู้นำที่แท้จริง (Output) เป็นผลลัพธ์ที่คาดหวังจากการพัฒนาภาวะผู้นำที่แท้จริง ประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ การตระหนักรู้ในตนเอง การเปิดเผยตนเองอย่างจริงใจกระบวนการที่สมดุล มุมมองเชิงจริยธรรมภายใน และการเรียนรู้สู่อนาคต สอดคล้องกับผลการสังเคราะห์องค์ประกอบของภาวะผู้นำที่แท้จริงในระยะที่ 1

3. รูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงฯ เป็นรูปแบบการบริหารที่เริ่มต้นจากการปรับหลักสูตรระดับปริญญาโทและปริญญาเอกของสาขาวิชาการบริหารการศึกษา ซึ่งใช้เวลานานในการทดลองเพื่อให้เห็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น เพราะฉะนั้นการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยจะใช้กิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงสำหรับนิสิตบัณฑิตมาทดลองใช้ เพื่อให้เห็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นโดยใช้เวลาที่น้อยกว่า โดยกิจกรรมการส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงสำหรับนิสิตบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ชั้นปี 1 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ที่เป็นตัวอย่างวิจัย จำนวน 35 คน ประกอบด้วย 5 กิจกรรม ใช้เวลา 9 ชั่วโมง ผู้วิจัยเก็บข้อมูลระหว่างก่อนและหลังทำกิจกรรมโดยใช้แบบวัดภาวะผู้นำที่แท้จริง ผลการวิจัยพบว่า นิสิตบัณฑิตมีคะแนนเฉลี่ยหลังการทดลองสูงกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกด้าน ทั้งนี้ เนื่องจากกิจกรรมการส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงใช้การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตามแนวคิดของ Kolb, D. A. ที่นิสิตบัณฑิตได้เผชิญเหตุการณ์ต่าง ๆ ในอดีตเพื่อนำมาเป็นประเด็นในการแลกเปลี่ยนกับเพื่อนระหว่างการทำกิจกรรม (Kolb, D. A., 2015) โดยบทบาทของวิทยากรจะทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกในระหว่างการทำกิจกรรม และกระตุ้นนิสิตโดยใช้คำถามพร้อมกับการโค้ชทางปัญญาเพื่อช่วยให้นิสิตบัณฑิตกระตุ้นความคิด ประกอบกับการใช้ SWOT Analysis เพื่อวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของนิสิตในฐานะผู้นำทางการศึกษา ร่วมกับการใช้วงล้อตัวตนของผู้นำ (Leadership Identity Wheel) ซึ่งเป็นเครื่องมือทำความเข้าใจตนเอง เพื่อให้นิสิตสำรวจคุณค่า ทัศนคติ บทบาทการเป็นผู้นำ ซึ่งสอดคล้องกับ Komives, S. R. et al. ได้กล่าวว่า วงล้อตัวตนของผู้นำ ไม่ใช่แค่กิจกรรมเสริม แต่เป็นเครื่องมือพัฒนาการที่ทำงานสอดคล้องกับสมมติฐานหลักที่ว่า อัตลักษณ์ผู้นำพัฒนาผ่านกระบวนการสะท้อนคิด การเปลี่ยนผ่านมุมมอง และการบูรณาการตัวตนเข้ากับบทบาท สำหรับนิสิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา วงล้อจะช่วยเปลี่ยนผ่านจากมุมมองความเชื่อที่ว่า “อำนาจมาจากเก้าอี้ ใครนั่งเก้าอี้ใหญ่กว่า คนนั้นเป็นผู้นำ คนอื่นเป็นผู้ตาม” แต่เป็นมุมมองที่ว่า “อำนาจมาจากคุณค่าและความไว้วางใจ” (Komives, S. R. et al., 2006)

4. ผลการประเมินรูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงฯ พบว่า ด้านความพึงพอใจและด้านความเป็นประโยชน์ต่อกิจกรรมการส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงฯ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ เนื่องมาจากสถานการณ์ที่ใช้ในกิจกรรมเป็นสิ่งที่เกิดได้ในชีวิตประจำวันของนิสิต ซึ่งจะช่วยทำให้นิสิตมีประสบการณ์และมุมมองที่หลากหลาย พร้อมกับการเผชิญปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในชีวิตประจำวันและพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา นอกจากนี้ กิจกรรมการค้นพบตนเองมีการใช้วงล้อตัวตนของผู้นำ พร้อมกับการแชร์ประสบการณ์ภาวะผู้นำของตนเอง และให้เพื่อนช่วยให้ข้อมูลป้อนกลับในเชิงสร้างสรรค์เป็นสิ่งที่ช่วยค้นพบจุดเด่นจุดที่ควรพัฒนาของตนเอง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ สอดคล้องกับทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองที่เน้นให้ผู้เรียนสร้างความรู้จากประสบการณ์ของตนเองผ่านการมีส่วนร่วมในสถานการณ์ที่แท้จริง (Vygotsky, L. S., 1978) ซึ่งผู้วิจัยได้จัดขึ้นผ่านกิจกรรมการส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริง และผลการประเมินด้านความเป็นไปได้ ความเป็นประโยชน์ ความเหมาะสมและความถูกต้องของรูปแบบการบริหาร

เพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงฯ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ เนื่องมาจากรูปแบบการบริหารที่ใช้หลัก PDCA ซึ่งเป็นวงจรของเดมมิ่ง ช่วยให้กระบวนการบริหารมีความเป็นระบบ สามารถทบทวนผลการดำเนินงานได้ตลอดเวลา และนำไปสู่การปรับปรุงแผนหรือกลยุทธ์ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ใหม่ ทำให้สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างยืดหยุ่นและมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีระบบที่มองว่า องค์ประกอบต่าง ๆ ในองค์กรมีความเชื่อมโยงกัน การปรับเปลี่ยนองค์ประกอบหนึ่งย่อมส่งผลต่อระบบโดยรวม (Bertalanffy, L. V., 1968) ดังนั้น การบริหารที่ยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้จึงช่วยให้ระบบสามารถคงสมดุล และตอบสนองต่อปัจจัยภายนอกได้ดียิ่งขึ้น

สรุปและข้อเสนอแนะ

องค์ประกอบภาวะผู้นำที่แท้จริงสำหรับนิสิตบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ เพื่อนำไปใช้ในการวัดภาวะผู้นำที่แท้จริง โดยรูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริง ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ เมื่อนำไปทดลองใช้กับนิสิตในส่วนของกิจกรรมการส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริง พบว่า นิสิตมีคะแนนภาวะผู้นำที่แท้จริงสูงกว่าก่อนทำกิจกรรมในทุกด้าน และผลการประเมินด้านความพึงพอใจและด้านความเป็นประโยชน์ต่อกิจกรรมการส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงฯ และผลการประเมินด้านความเป็นไปได้ ความเป็นประโยชน์ ความเหมาะสมและความถูกต้องของรูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงฯ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดทั้งหมด โดยมีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ ได้แก่ รูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำที่แท้จริงฯ ที่พัฒนาขึ้น มีเนื้อหาที่ครอบคลุมและมีรายละเอียดในหลายมิติ ผู้รับผิดชอบหลักสูตรหรือคณาจารย์ในสาขาวิชาการบริหารการศึกษาที่ประสงค์จะนำรูปแบบดังกล่าวไปใช้ควรศึกษาคู่มือการใช้รูปแบบอย่างละเอียดถี่ถ้วน เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาและบริหารจัดการได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมกับบริบทของหน่วยงาน และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป พบว่า การพัฒนาภาวะผู้นำที่แท้จริงเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยระยะเวลาในการพัฒนาและการติดตามผลอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้น ในการวิจัยครั้งต่อไปควรใช้การวิจัยระยะยาว (Longitudinal Research) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของภาวะผู้นำที่แท้จริงสำหรับนิสิตสาขาการบริหารการศึกษาในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน

เอกสารอ้างอิง

ธีรภัทร กุโลภาส. (2560). ภาวะผู้นำที่แท้จริง: ความเป็นมาและประเด็นวิจัยในบริบทการศึกษาไทย. วารสารพฤติกรรมศาสตร์เพื่อการพัฒนา, 9(2), 1-15.

บุญชม ศรีสะอาด. (2560). หลักการวิจัยเบื้องต้น. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.

มนัส จันทร์พวง และคณะ. (2567). รูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาคุณลักษณะและความเป็นนวัตกรของนักศึกษาทุนนวัตกรรมสายวิชาชีพชั้นสูง หลักสูตรอนุปริญญาสาขาวิชาเทคโนโลยีการเกษตร วิทยาลัยชุมชนแพร่. วารสารวิชาการการพัฒนาท้องถิ่น วิทยาลัยชุมชนพังงา, 1(2), 1-14.

ศิริพงษ์ ทะหล้า และปณตนนท์ เถียรประภากุล. (2566). ภาวะผู้นำที่แท้จริงของผู้บริหารสถานศึกษาในโครงการกองทุนการศึกษา ภาคเหนือ. Journal of Modern Learning Development, 8(7), 203-219.

สุทธิ สีพิกา และคณะ. (2562). ภาวะผู้นำที่แท้จริงของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อความผูกพันต่อองค์กร สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในจังหวัดอุดรธานี. วารสารบัณฑิตวิจัย, 10(1), 77-95.

สุธาสินี แสงมุกดา และคณะ. (2557). การพัฒนาเครื่องมือวัดภาวะผู้นำที่แท้จริงของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี, 8(15), 29-38.

Almanasreh, E. et al. (2019). Evaluation of methods used for estimating content validity. Research in Social and Administrative Pharmacy, 15(2), 214-221.

Alomar, A. et al. (2022). A Review of Authentic Leadership and Workplace Spirituality & Campus Sustainability in Educational Institutions. International Transaction Journal of Engineering, Management, & Applied Sciences & Technologies, 13(2), 13A2O, 1-13. https://doi.org/10.14456/itjemast.2022.36.

Avolio, B. J. & Gardner, W. L. (2005). Authentic leadership development: Getting to the root of positive forms of leadership. The Leadership Quarterly, 16(3), 315-338. https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2005.03.001.

Bertalanffy, L. V. (1968). General System Theory: Foundations, Development. New York: George Braziller.

Deming, W. E. (1986). Out of the crisis. Cambridge, MA: Center for Advanced Engineering Study, Massachusetts Institute of Technology.

Fullan, M. (2020). Leading in a culture of change. (2nd ed.). Hoboken: Jossey-Bass.

Jiewen, X. et al. (2024). A comprehensive review of authentic leadership models. International Journal of Academic Research in Economics and Management Sciences, 13(3), 21-30. https://doi.org/10.6007/IJAREMS/v13-i3/21919.

Kelloway, E. K. (2015). Using Mplus for structural equation modeling: A researcher's guide. (2nd ed.). Thousand Oaks: SAGE Publications.

Kolb, D. A. (2015). Experiential learning: Experience as the source of learning and development. (2nd ed.). Upper Saddle River: Pearson Education.

Komives, S. R. et al. (2006). A leadership identity development model: Applications from a grounded theory. Journal of College Student Development, 47(4), 401-418. https://doi.org/10.1353/csd.2006.0048.

Ornstein, A. C. & Hunkins, F. P. (2017). Curriculum: Foundations, principles, and issues. (7th ed.). Harlow: Pearson Education.

Robinson, V. M. et al. (2008). The impact of leadership on student outcomes: An analysis of the differential effects of leadership types. Educational Administration Quarterly, 44(5), 635-674. https://doi.org/10.1177/0013161X08321509.

Soper, D. S. (2026). A-priori sample size calculator for structural equation models [Software]. Retrieved March 12, 2026, from https://www.danielsoper.com/statcalc

Steiger, J. H. (2007). Understanding the limitations of global fit assessment in structural equation modeling. Personality and Individual Differences, 42(5), 893-898. https://doi.org/10.1016/j.paid.2006.09.017.

Vygotsky, L. S. (1978). Tool and Symbol in Child Development. In Cole, M. et al. (Eds.), Mind in society: The development of higher psychological processes. (pp. 19-30). Cambridge: Harvard University Press.

Walumbwa, F. O. et al. (2008). Authentic leadership: Development and validation of a theory-based measure. Journal of Management, 34(1), 89-126. https://doi.org/10.1177/0149206307308913.

บทความวิจัย

นวัตกรรมการพัฒนาสมรรถนะผู้บริหารโครงการงานก่อสร้างในบริษัทเอกชน พื้นที่กรุงเทพมหานคร*

INNOVATION IN COMPETENCY DEVELOPMENT FOR CONSTRUCTION PROJECT MANAGERS IN PRIVATE COMPANIES WITHIN BANGKOK

คณิศร วิภาสพงศกร*, บุษกร วัฒนบุตร, วงศ์วิศว์ หมื่นเทพ
Kanisorn Wipaspongsakorn*, Busakorn Watthanabut, Wongwit Muenthep
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ ปทุมธานี ประเทศไทย
Faculty of Liberal Arts, North Bangkok University, Pathum Thani, Thailand
*Corresponding author E-mail: kanisorn.wipa@northbkk.ac.th
*Tel: 091-949-6391

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการพัฒนาสมรรถนะผู้บริหารโครงการก่อสร้างในบริษัทเอกชน พื้นที่กรุงเทพมหานคร และ 2) ออกแบบนวัตกรรมการพัฒนาสมรรถนะฯ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) ข้อมูลเชิงปริมาณได้จากแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง 400 คน โดยวิเคราะห์ผลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ข้อมูลเชิงคุณภาพได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 18 ราย แบบเฉพาะเจาะจง และตรวจสอบนวัตกรรมด้วยการสนทนากลุ่มโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 10 ราย ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณมุ่งวิเคราะห์จุดเน้นที่แตกต่าง (Point of Difference: PoD) เพื่อระบุทักษะเฉพาะตัวในบริบทกรุงเทพมหานคร ควบคู่กับแนวคิด Sandbox Analysis ในการออกแบบพื้นที่ทดลองเชิงนวัตกรรม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันและปัญหาสำคัญ คือ ช่องว่างทางสมรรถนะด้านการมองภาพรวมเชิงระบบ ภาระงานที่หนักอึ้ง และการยึดติดกับชุดความคิดแบบดั้งเดิม ผู้วิจัยจึงได้ออกแบบนวัตกรรมระบบ Web Application SITE DOCUMENT (SD) เพื่อเป็นกลไกหลักในการพัฒนาสมรรถนะและการปฏิบัติงาน โดยระบบประกอบด้วย โครงสร้างคลาสผู้ใช้งาน (User Hierarchy) ที่เชื่อมโยงบทบาทหน้าที่ตั้งแต่วิศวกรหน้างานและผู้บริหารโครงการไปจนถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อเข้าถึงกับฐานข้อมูลแกนกลางอย่างเป็นระบบ ครอบคลุมถึงกระบวนการโครงการงานก่อสร้างตั้งแต่ระยะ Pre-Construction จนถึง Post-Construction นอกจากนี้ ระบบยังบูรณาการข้อมูลการรายงานความก้าวหน้าของโครงการ การควบคุมคุณภาพ (QA/QC) และเทคโนโลยีด้านการติดตามหน้างาน (CCTV/Drone) มาประมวลผลสู่หน้าจอ Dashboard แบบเรียลไทม์ ซึ่งช่วยลดช่องว่างการสื่อสารและเพิ่มความแม่นยำในการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ โดยผู้ทรงคุณวุฒิจากการสนทนากลุ่มยืนยันว่านวัตกรรมระบบ SITE DOCUMENT (SD) มีความเหมาะสมและเป็นไปได้สูงในการนำไปใช้จริง เพื่อยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันได้อย่างยั่งยืน

* Received 28 May 2026; Revised 30 June 2026; Accepted 14 July 2026

คำสำคัญ: นวัตกรรม, การพัฒนาสมรรถนะ, ผู้บริหารโครงการงานก่อสร้าง

Abstract

This research aimed to: 1) Examine the current states, problems, and needs for competency development among construction project managers in private companies within Bangkok; and 2) Design an innovation for such competency development. A mixed-methods research design was employed. Quantitative data were collected via questionnaires from a sample of 400 participants and analyzed using descriptive statistics. Qualitative data were gathered through purposive in-depth interviews with 18 key informants, while the innovation was validated through a focus group discussion with 10 experts. Furthermore, the quantitative phase focused on analyzing the Point of Difference (PoD) to identify unique skills within the Bangkok context, coupled with the Sandbox Analysis concept to design an innovative experimental space. Qualitative data were analyzed using content analysis. The findings revealed that the current states and core problems included competency gaps in systemic holistic vision, heavy workloads, and adherence to traditional mindsets. Consequently, the researcher designed an innovative Web Application system named "SITE DOCUMENT (SD)" as the primary mechanism for competency and operational development. The system features a User Hierarchy structure that systematically connects roles-ranging from site engineers and project managers to relevant stakeholders-to a centralized database, covering the entire construction project lifecycle from pre-construction to post-construction phases. Additionally, the system integrates project progress reporting, quality control (QA/QC), and on-site monitoring technologies (CCTV/Drone) to process data into a real-time dashboard. This integration effectively reduces communication gaps and enhances precision in strategic decision-making. Finally, the experts from the focus group confirmed that the SITE DOCUMENT (SD) system innovation possesses high appropriateness and feasibility for practical implementation to sustainably elevate competitive advantages.

Keywords: Innovation, Competency Development, Construction Project Manager

บทนำ

การขับเคลื่อนประเทศไทยไปสู่การเป็นเมืองน่าอยู่อัจฉริยะ (Smart City) ถือเป็นยุทธศาสตร์สำคัญที่ครอบคลุมการพัฒนาในทุกมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมีเป้าหมายเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนผ่านการบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ากับการบริหารจัดการเมือง สอดคล้องกับแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2566 - 2580) ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ที่มุ่งเน้นการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองให้รองรับสวัสดิการที่มีประสิทธิภาพ (ภราดร เพ็งแจ่ม, 2566) ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีโดยเฉพาะด้านพลังงานและการสื่อสาร

จึงเป็นโอกาสสำคัญในการพัฒนาศูนย์กลางเศรษฐกิจในภูมิภาคให้มีความเข้มแข็ง ซึ่งต้องอาศัยการพัฒนาทุนมนุษย์และการใช้เทคโนโลยีที่ชาญฉลาดเพื่อลดความเหลื่อมล้ำและกระจายความเจริญสู่ทุกภาคส่วนตามเป้าหมายของยุทธศาสตร์ชาติ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566)

ท่ามกลางการขยายตัวของเมือง อุตสาหกรรมการก่อสร้างได้กลายเป็นฟันเฟืองหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ โดยพบว่า ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา มูลค่าการลงทุนในภาคส่วนนี้มีสัดส่วนเฉลี่ยสูงถึงร้อยละ 8.1 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) และมีแนวโน้มเติบโตอย่างต่อเนื่องจากการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ของภาครัฐและการขยายตัวของอาคารพาณิชย์และที่อยู่อาศัยของภาคเอกชน อย่างไรก็ตาม งานก่อสร้างมีความซับซ้อนและมีลักษณะเฉพาะตัวสูงที่ต้องอาศัยทั้งทักษะเชิงทฤษฎีและประสบการณ์เฉพาะทางเพื่อให้บรรลุเป้าหมายภายใต้ข้อจำกัดด้านงบประมาณและเวลา โดยการการบริหารงานก่อสร้างยังมีความเหลื่อมล้ำทางทักษะการสื่อสารและการจัดการเอกสารผ่านเทคโนโลยีฯ ปัญหานี้ส่งผลกระทบให้เกิดความสูญเสียในเชิงธุรกิจการก่อสร้าง เช่น ด้านระยะเวลาการก่อสร้างของโครงการที่ล่าช้า ด้านงบประมาณค่าก่อสร้าง ด้านการส่งมอบโครงการที่ล่าช้ากว่าที่กำหนด ปัญหางานเอกสารที่ผิดพลาดเป็นสาเหตุทำให้โครงการก่อสร้างในกรุงเทพมหานครล่าช้ากว่าแผนงานเฉลี่ยร้อยละ 20 ถึง 40 ความล่าช้าดังกล่าวนำไปสู่ภาวะต้นทุนบานปลาย (Cost Overrun) อย่างมีนัยสำคัญ ส่งผลให้แนวทางการการจัดการเอกสารผ่านเทคโนโลยีฯ และการบริหารเชิงลีน (Lean Construction) เป็นกลยุทธ์สำคัญในการควบคุมความเสี่ยงของอุตสาหกรรมในปัจจุบัน

แม้ว่าความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีจะเข้ามามีบทบาทมากขึ้น แต่หัวใจสำคัญของการบริหารโครงการยังคงขึ้นอยู่กับสมรรถนะของตัวบุคคล โดยเฉพาะผู้จัดการโครงการซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุดที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จของงานจากสภาพการณ์ในเขตกรุงเทพมหานครที่มีการแข่งขันสูงและมีโครงการก่อสร้างหนาแน่น พบว่า ผู้บริหารโครงการจำนวนมากยังเผชิญความท้าทายในการบูรณาการความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) และความสามารถ (Abilities) ให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลง (นฤมล ขาวดี และคณะ, 2567) ปัญหาที่พบบ่อยในกลุ่มผู้บริหารโครงการเอกชน คือ ความเหลื่อมล้ำทางทักษะการสื่อสารและการจัดการเอกสารผ่านเทคโนโลยี ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อการประสานงานระหว่างเจ้าของโครงการและทีมงาน หากปราศจากการพัฒนาสมรรถนะที่ชัดเจนและเป็นระบบ ย่อมส่งผลให้โครงการขาดประสิทธิภาพและสูญเสียความสามารถในการแข่งขันในระดับสากล (ปัถย์ แสงวงศ์ และคณะ, 2567)

ด้วยเหตุผลความจำเป็นดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพปัญหาและความต้องการของการพัฒนาสมรรถนะของผู้บริหารโครงการก่อสร้างในบริษัทเอกชน พื้นที่กรุงเทพมหานคร เพื่อสังเคราะห์องค์ประกอบสำคัญและสร้างรูปแบบการพัฒนาที่มีนวัตกรรมเป็นตัวขับเคลื่อน โดยเฉพาะการนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) มายกระดับขีดความสามารถในการบริหารจัดการในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล งานวิจัยนี้ไม่เพียงแต่จะช่วยสร้างมาตรฐานใหม่ในการพัฒนาบุคลากรสายวิชาชีพก่อสร้าง แต่ยังมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อภาคธุรกิจในการเตรียมความพร้อมรับมือกับความท้าทายในอนาคต อันจะส่งผลให้ภาคธุรกิจก่อสร้างมีความเข้มแข็งและเป็นรากฐานสำคัญในการยกระดับเศรษฐกิจของประเทศอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพปัญหาและความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะของผู้บริหารโครงการงานก่อสร้างในบริษัทเอกชนพื้นที่กรุงเทพมหานคร

2. เพื่อออกแบบนวัตกรรมการพัฒนาสมรรถนะของผู้บริหารโครงการงานก่อสร้างในบริษัทเอกชนพื้นที่กรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Method Research) โดยใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) โดยเป็นแกนกลางในการดำเนินงาน เพื่อให้ได้นวัตกรรมที่สามารถนำไปใช้พัฒนาสมรรถนะบุคลากรได้อย่างเป็นรูปธรรม กระบวนการวิจัยแบ่งออกเป็นขั้นตอนดังนี้ 1) การศึกษาศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพปัญหาและความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะของผู้บริหารโครงการงานก่อสร้างในบริษัทเอกชนพื้นที่กรุงเทพมหานคร และ 2) ออกแบบนวัตกรรมการพัฒนาสมรรถนะของผู้บริหารโครงการงานก่อสร้างในบริษัทเอกชนพื้นที่กรุงเทพมหานคร

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยแบ่งประชากรออกเป็น 2 กลุ่มตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้ประกอบการที่ปรึกษางานก่อสร้างในเขตกรุงเทพมหานครที่ขึ้นทะเบียนกับศูนย์ข้อมูลที่ปรึกษา สำนักงานบริหารหนี้สาธารณะ ซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 18 ท่าน ประกอบด้วย ผู้บริหารโครงการ นักวิชาการ ตัวแทนจากภาครัฐ และผู้เชี่ยวชาญวิชาชีพวิศวกรรมและสถาปัตยกรรม โดยใช้เกณฑ์ประสบการณ์ทำงานไม่น้อยกว่า 5 ปี และความเต็มใจในการให้ข้อมูลจนถึงจุดที่ข้อมูลเกิดความอิ่มตัว (Data Saturation) (สุดา วงศ์สวัสดิ์ และคณะ, 2562)

1.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พนักงานและผู้บริหารโครงการในบริษัทที่ปรึกษาพื้นที่กรุงเทพมหานคร จำนวน 288 บริษัท (ศูนย์ข้อมูลที่ปรึกษา สำนักงานบริหารหนี้สาธารณะ กระทรวงการคลัง, 2568) โดยผู้บริหารโครงการทั้งหมดที่สังกัดอยู่ในบริษัทนั้น สมมติฐานว่ามีรวมกัน 1,500 คน แล้วจึงนำนำเลข 1,500 มาคำนวณสูตรของ Yamane, T. ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ได้กลุ่มตัวอย่างรวม 400 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Sampling) ตามเขตพื้นที่โครงการ 8 เขตหลัก และใช้การสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก (Convenience Sampling) ในขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล (Yamane, T., 1973)

1.3 การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบความเหมาะสมของนวัตกรรมร่วมกับผู้เชี่ยวชาญ 10 คน ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) โดยเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์บริหารโครงการก่อสร้างภาคเอกชนไม่น้อยกว่า 10 ปี เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะเชิงลึกที่สะท้อนบริบทหน้างานจริงและตรงตามจุดเน้นที่แตกต่าง (CPD) ของวิชาชีพ เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบแนวทางสนทนากลุ่มที่มุ่งเน้นการวิพากษ์โครงสร้างโมเดลและพื้นที่ทดลองนวัตกรรม (Sandbox) ก่อนนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อปรับปรุงนวัตกรรมให้มีความสมบูรณ์และนำไปปฏิบัติได้จริงอย่างมีประสิทธิภาพ

2. การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) สำหรับการเก็บข้อมูลเชิงลึก และแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Likert Scale) (Likert, R., 1967) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของสมรรถนะ 3 ด้าน คือ สมรรถนะหลัก (Core Competency) สมรรถนะด้านหน้าที่ (Functional Competency) และสมรรถนะด้านการจัดการ (Managerial Competency) สำหรับในขั้นตอนการสร้างนวัตกรรม ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิ 10 ท่าน ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจง เพื่อประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความถูกต้อง และความเป็นประโยชน์ของนวัตกรรมก่อนนำไปทดลองใช้ โดยเครื่องมือทุกชุดผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาและปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญอย่างเคร่งครัด

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ณ สถานที่นัดหมาย พร้อมบันทึกเสียงและจดบันทึกประเด็นสำคัญ สำหรับข้อมูลเชิงปริมาณ ดำเนินการแจกแบบสอบถามผ่านทางไปรษณีย์และวิธีเผชิญหน้า (Face to Face) ในพื้นที่โครงการก่อสร้างทั้ง 8 เขต จากนั้นจึงนำข้อมูลมาตรวจสอบความถูกต้องด้วยเทคนิคสามเส้า (Data Triangulation) เพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือของข้อมูลในมิติด้านเวลา สถานที่ และบุคคล

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสรุปประเด็นความสัมพันธ์เชิงทฤษฎีตามเป้าหมาย (จำเนียร จวงตระกูล, 2562) ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยกำหนดเกณฑ์การแปลผลตามมาตรฐานของ Best, J. W. ซึ่งผลการประเมินนวัตกรรมในขั้นตอนที่ 2 จะต้องมีค่าเฉลี่ยไม่น้อยกว่า 3.50 ในทุกด้าน จึงจะถือว่าผ่านเกณฑ์และสามารถนำไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 10 คน เป็นระยะเวลา 3 เดือน เพื่อสรุปผลการวิจัยในขั้นสุดท้ายต่อไป (Best, J. W., 1977)

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลการพัฒนาสมรรถนะของผู้บริหารโครงการงานก่อสร้างในบริษัทเอกชน พื้นที่กรุงเทพมหานคร โดยเริ่มจากการวิเคราะห์ลักษณะทางประชากรศาสตร์และข้อมูลทั่วไปของสถานประกอบการในกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน โดยใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบสะดวก (Convenience Sampling) เนื่องจากไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน จึงกำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรการคำนวณที่ระดับความเชื่อมั่น 95% จากนั้นจึงนำเสนอผลการประเมินค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเพื่อจำแนก ระดับสภาพปัจจุบัน สภาพปัญหา และความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะ ทั้งในส่วนของสมรรถนะหลัก สมรรถนะในงาน และสมรรถนะผู้บริหาร ซึ่งมีรายละเอียดและประเด็นสำคัญที่ค้นพบจากการวิจัยจำแนกตามตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างนวัตกรรมการพัฒนาสมรรถนะของผู้บริหารโครงการงานก่อสร้างในบริษัทเอกชนพื้นที่กรุงเทพมหานคร (n = 400)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1. เพศ		
1.1 ชาย	282	70.50
1.2 หญิง	113	28.20
1.3 เพศทางเลือก	5	1.30
รวม	**400**	**100**
2. อายุ		
2.1 ไม่เกิน 30 ปี	22	5.50
2.2 30 - 60 ปี	349	87.30
2.3 มากกว่า 60 ปี ขึ้นไป	29	7.20
รวม	**400**	**100**
3. ระดับการศึกษา		
3.1 ต่ำกว่าปริญญาตรี	14	3.50
3.2 ปริญญาตรี	296	74.00
3.3 สูงกว่าปริญญาโท	88	22.00
3.4 ปริญญาเอก	2	0.50
รวม	**400**	**100**
4. ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน		
4.1 ประธานบริษัท	33	8.30
4.2 กรรมการผู้จัดการ	21	5.30
4.3 ผู้จัดการโครงการ	146	36.50
4.4 รองผู้จัดการโครงการ	50	12.50
4.5 ผู้ช่วยผู้จัดการโครงการ	35	8.80
4.6 อื่น ๆ	115	28.60
รวม	**400**	**100**
5. ทุนจดทะเบียนของสถานประกอบการ		
5.1 น้อยกว่า 10 ล้านบาท	87	21.70
5.2 10 - 20 ล้านบาท	76	19.00
5.3 มากกว่า 20 ล้านบาท ขึ้นไป	237	59.30
รวม	**400**	**100**
6. จำนวนบุคลากรทั้งหมดกี่คน		
6.1 น้อยกว่า 20 คน	59	14.70
6.2 20 - 40 คน	69	17.30
6.3 มากกว่า 40 คน	272	68.00
รวม	**400**	**100**

ตารางที่ 1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างนวัตกรรมการพัฒนาสมรรถนะของผู้บริหารโครงการงานก่อสร้างในบริษัทเอกชนพื้นที่กรุงเทพมหานคร (n = 400) (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
7. ระยะเวลาการดำเนินกิจการ		
7.1 น้อยกว่า 5 ปี	35	8.80
7.2 5 - 10 ปี	62	15.40
7.3 มากกว่า 10 ปีขึ้นไป	303	75.80
รวม	**400**	**100**
8. จำนวนโครงการก่อสร้างที่ดำเนินการในปีที่ผ่านมา		
8.1 น้อยกว่า 5 โครงการ	70	17.80
8.2 5 - 10 โครงการ	66	16.50
8.3 11 - 20 โครงการ	42	10.50
8.4 มากกว่า 20 โครงการ	222	55.20
รวม	**400**	**100**

จากการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป พบว่า ประชากรและกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 70.50) มีอายุระหว่าง 30 - 60 ปี (ร้อยละ 87.30) จบการศึกษาระดับปริญญาตรี (ร้อยละ 74.00) และดำรงตำแหน่งผู้จัดการโครงการ (ร้อยละ 36.50) โดยส่วนมากปฏิบัติงานในบริษัทที่มีความมั่นคงสูง มีทุนจดทะเบียนมากกว่า 20 ล้านบาท (ร้อยละ 75.80) มีจำนวนบุคลากรทั้งหมด มากกว่า 40 คน (ร้อยละ 68.00) ดำเนินกิจการมานานกว่า 10 ปี (ร้อยละ 75.80) และมีจำนวนโครงการก่อสร้างที่ดำเนินการในปีที่ผ่านมา มากกว่า 20 โครงการ (ร้อยละ 55.20) ตามลำดับ

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความสำคัญในภาพรวมของสภาพปัจจุบัน สภาพปัญหาและความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะ (n = 400)

สภาพปัจจุบัน สภาพปัญหา และความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะ	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความสำคัญ
1. ด้านสภาพปัจจุบันในการพัฒนาสมรรถนะ	4.39	.687	มาก
2. ด้านสภาพปัญหาในการพัฒนาสมรรถนะ	4.53	.569	มากที่สุด
3. ด้านความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะ	4.41	.598	มาก
ด้านสมรรถนะหลัก (Core Competencies)			
1. ด้านความรู้ (Knowledge)	4.48	.625	มากที่สุด
2. ด้านทักษะ (Skills)	4.43	.561	มาก
3. ด้านความสามารถ (Abilities)	4.53	.498	มากที่สุด
ด้านสมรรถนะในงาน (Functional Competencies)			
1. ด้านความรู้ (Knowledge)	4.52	.521	มากที่สุด
2. ด้านทักษะ (Skills)	4.55	.496	มากที่สุด
3. ด้านความสามารถ (Abilities)	4.54	.499	มากที่สุด

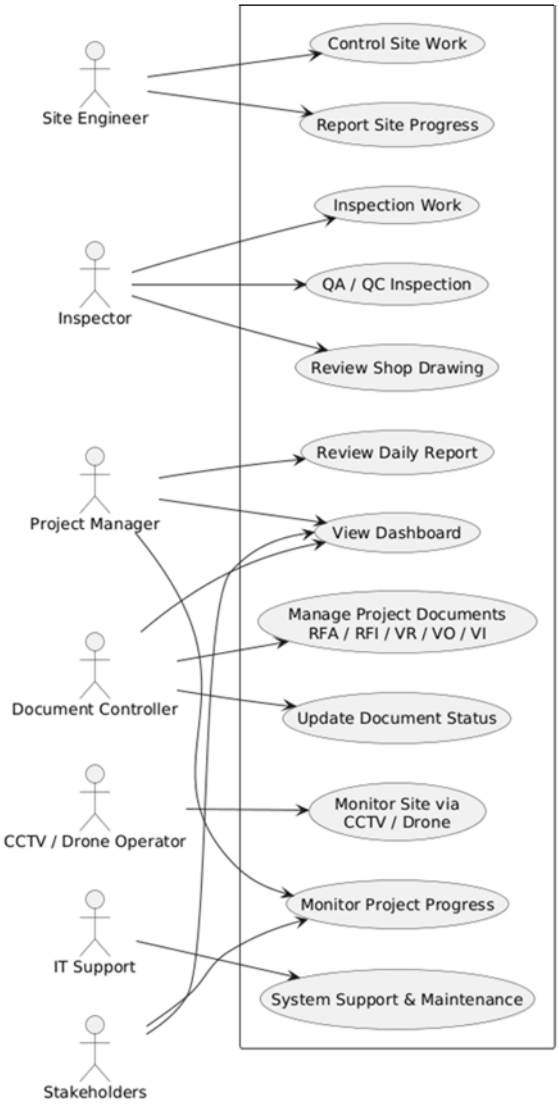
ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความสำคัญในภาพรวมของสภาพปัจจุบัน สภาพปัญหาและความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะ (n = 400) (ต่อ)

สภาพปัจจุบัน สภาพปัญหา และความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะ	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความสำคัญ
ด้านสมรรถนะผู้บริหาร (Managerial Competency)			
1. ด้านความรู้ (Knowledge)	4.55	.495	มากที่สุด
2. ด้านทักษะ (Skills)	4.53	.551	มากที่สุด
3. ด้านความสามารถ (Abilities)	4.67	.474	มากที่สุด
รวม	**4.51**	**.547**	**มากที่สุด**

จากการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน สภาพปัญหา และความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะ โครงการต่อปี ในส่วนของระดับความสำคัญ พบว่า สภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการพัฒนาสมรรถนะในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.51) โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3 อันดับ คือ ด้านสมรรถนะผู้บริหาร (Managerial Competency) ด้านความสามารถ (Abilities) ($\bar{x}$ = 4.67) รองลงมา คือ ด้านสมรรถนะ ในงาน (Functional Competencies) ด้านทักษะ (Skills) ($\bar{x}$ = 4.55) ด้านสมรรถนะผู้บริหาร (Managerial Competency) ด้านความรู้ (Knowledge) ($\bar{x}$ = 4.55) และด้านสมรรถนะในงาน (Functional Competencies) ด้านความสามารถ (Abilities) ($\bar{x}$ = 4.54) ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยเชิงคุณภาพที่ระบุความถี่ของความต้องการพัฒนาด้านทักษะและความสามารถสูงสุด (ร้อยละ 61) สะท้อนให้เห็นว่าผู้บริหารโครงการและบริษัทที่ปรึกษาจำเป็นต้องเร่งยกระดับศักยภาพในทุกองค์ประกอบย่อย เพื่อปิดช่องว่างทางสมรรถนะและตอบสนองต่อสภาพปัญหาการทำงานจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. การออกแบบนวัตกรรมการพัฒนาสมรรถนะของผู้บริหารโครงการงานก่อสร้างในบริษัทเอกชนพื้นที่กรุงเทพมหานคร

ภายหลังจากการศึกษาสภาพปัจจุบันและอุปสรรคสำคัญในการบริหารโครงการก่อสร้างในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้นำข้อมูลเชิงลึกเหล่านั้นมาสังเคราะห์ร่วมกับแนวคิดทฤษฎีสมรรถนะ เพื่อเป็นรากฐานในการออกแบบนวัตกรรมการพัฒนาสมรรถนะของผู้บริหารโครงการงานก่อสร้างในบริษัทเอกชนพื้นที่กรุงเทพมหานครที่มีความจำเพาะเจาะจงกับบริบทของบริษัทเอกชน โดยผลการศึกษาในขั้นตอนนี้สะท้อนให้เห็นว่า นวัตกรรมที่มีประสิทธิภาพไม่ควรจำกัดอยู่เพียงการถ่ายทอดความรู้ในเชิงทฤษฎี แต่ต้องเป็นระบบนิเวศการเรียนรู้ที่บูรณาการทั้งศาสตร์การบริหาร ศาสตร์ทางวิศวกรรม และเทคโนโลยีดิจิทัลเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ จึงได้เป็น Model การทำงานดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 Use Case Diagram ของระบบ Web Application SITE DOCUMENT (SD)

จากภาพที่ 1 แสดง Use Case Diagram ของระบบ PMC Application ซึ่งระบุปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้งานกลุ่มต่าง ๆ (Actors) และฟังก์ชันการทำงาน (Use Cases) ภายใต้ขอบเขตของ Web Application SITE DOCUMENT (S.D.) โดยมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ตามความรับผิดชอบ ดังนี้

สายงานปฏิบัติการและตรวจสอบ ประกอบด้วย Site Engineer ที่รับผิดชอบการควบคุมพื้นที่และรายงานความคืบหน้า (Control Site Work/Report Site Progress) ขณะที่ Inspector จะเน้นการตรวจสอบมาตรฐานคุณภาพงานก่อสร้าง และตรวจสอบแบบ (Inspection Work/QA/QC/Review Shop Drawing) เสริมด้วย CCTV/Drone Operator ที่ทำหน้าที่เฝ้าระวังและติดตามภาพรวมของไซต์งานผ่านเทคโนโลยีมุมสูง (Monitor Site via CCTV/Drone)

ในมิติด้านการบริหารและการจัดการเอกสาร Project Manager จะทำหน้าที่ติดตามภาพรวม ประเมินผลและตัดสินใจผ่านการตรวจสอบรายงานและแดชบอร์ด (Review Daily Report/View Dashboard/Monitor Project Progress) โดยมี Document Controller เป็นผู้ควบคุมดูแลระบบเอกสารทั้งหมด (Manage RFA/RFI/VR/VO/VI) และอัปเดตสถานะข้อมูลให้เป็นปัจจุบัน ส่วนกลุ่ม Stakeholders เช่น เจ้าของโครงการ จะเข้าถึงระบบเพื่อติดตามสถานะและภาพรวมความสำเร็จของโครงการแบบเรียลไทม์ (View Dashboard/Monitor Project Progress) เพียงอย่างเดียว

สุดท้ายในส่วนของโครงสร้างพื้นฐานระบบ IT Support จะเป็นผู้ดูแลความเสถียรและสนับสนุนการใช้งานทางเทคนิค (System Support & Maintenance) เพื่อให้ Web Application SITE DOCUMENT (SD) สามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

โครงสร้างของนวัตกรรมที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น มุ่งเน้นไปที่การสร้างชุดสมรรถนะฐานนวัตกรรม ที่มีความยืดหยุ่นและตอบโจทย์พลวัตของโลกธุรกิจในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล โดยแบ่งกลุ่มสมรรถนะออกเป็นสามเสาหลักที่เกื้อหนุนกัน เริ่มจากสมรรถนะหลักที่เน้นการปลูกฝังกระบวนการทางความคิดแบบเติบโต และความรับผิดชอบเชิงสร้างสรรค์ เพื่อเป็นเกราะป้องกันการยึดติดกับแนวทางปฏิบัติแบบดั้งเดิมที่ล้าสมัย ถัดมา คือ สมรรถนะด้านหน้าที่ ที่ผู้วิจัยได้สอดแทรกความเชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น การบริหารจัดการผ่านระบบ BIM และการนำปัญญาประดิษฐ์มาช่วยในการวิเคราะห์ความเสี่ยงหน้างาน เพื่อลดช่องว่างทางทักษะที่เคยเป็นปัญหาสำคัญ และสุดท้าย คือ สมรรถนะด้านการจัดการ ที่ยกระดับจากการสั่งการแบบเดิมสู่การตัดสินใจบนฐานข้อมูล (Data-driven Decision Making) และการบริหารจัดการความหลากหลายของภาคีเครือข่ายอย่างมีชั้นเชิง

นอกจากโครงสร้างสมรรถนะ นวัตกรรมดังกล่าวยังนำเสนอกลไกการพัฒนาเชิงระบบ ที่ก้าวข้ามข้อจำกัดด้านเวลาและความสมดุลในการทำงาน ผ่านรูปแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน ซึ่งประกอบด้วย แพลตฟอร์มการเรียนรู้ดิจิทัลที่ผู้บริหารโครงการสามารถเข้าถึงได้ตามความสะดวก ผสานกับการโค้ชหน้างาน เพื่อให้เกิดการนำทักษะไปใช้ได้ทันที ประเด็นสำคัญที่ผู้วิจัยให้ความสำคัญอย่างยิ่งในงานออกแบบครั้งนี้ คือการบรรจุระบบการบริหารกระแสเงินสดเชิงรุกและการประเมินความเสี่ยงทางการเงินของผู้รับจ้างรายย่อย ซึ่งเป็นนวัตกรรมเชิงกระบวนการที่จะเข้ามาปิดรอยรั่วของการทำงานก่อสร้างในบริษัทเอกชนที่มักประสบปัญหาการทิ้งงานหรือคุณภาพงานที่ลดต่ำลง

จากการประเมินคุณภาพของร่างนวัตกรรมโดยผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญในวิชาชีพ ผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่า นวัตกรรมนี้มีความสมบูรณ์ทางวิชาการและมีความเป็นไปได้สูงในการนำไปปฏิบัติจริงในบริษัทเอกชนพื้นที่กรุงเทพมหานคร โดยผู้ทรงคุณวุฒิต่างเห็นพ้องว่า การออกแบบที่ครอบคลุมทั้งมิติด้านทัศนคติ ทักษะทางเทคนิค และความสามารถเชิงนวัตกรรม จะเป็นกุญแจสำคัญที่ช่วยยกระดับให้ผู้บริหารโครงการสามารถขับเคลื่อนองค์กรให้ก้าวผ่านความท้าทายของเมืองอัจฉริยะและการแข่งขันที่ทวีความรุนแรงในอนาคตได้

อภิปรายผล

1. สภาพปัจจุบัน สภาพปัญหาและความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะของผู้บริหารโครงการงานก่อสร้างในบริษัทเอกชนพื้นที่กรุงเทพมหานคร

1.1 สภาพปัจจุบันและปัญหาเชิงโครงสร้าง ในพื้นที่กลุ่มตัวอย่างกรุงเทพมหานคร มีภาระงานสูงและแรงกดดันด้านกรอบเวลาที่กระชั้นชิดและข้อจำกัดของพื้นที่เมืองกรุงเทพมหานคร สวนทางกับสภาวะการขาดแคลนผู้บริหารโครงการที่มีสมรรถนะตรงความต้องการ ในตลาดแรงงานอย่างรุนแรงโดยผู้บริหารโครงการมักถูกกดดันให้เร่งรัดแผนงานหน้างาน และความก้าวหน้าของโครงการ จึงจำเป็นต้องใช้ Web Application SITE DOCUMENT (SD) เข้ามาช่วยจัดการงานด้านเอกสารอย่างเป็นระบบและรายงานความก้าวหน้าของโครงการแบบ Real-time และสามารถเพิ่มสมรรถนะของผู้บริหารโครงการได้เป็นอย่างดี แต่ในช่วงที่ภาระงานที่บีบคั้นโอกาสการเรียนรู้ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า สภาพปัจจุบันของผู้บริหารโครงการส่วนใหญ่ต้องรับผิดชอบโครงการมากกว่า 20 โครงการต่อปี ส่งผลให้เวลาเป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาตนเอง สอดคล้องกับ พัชชา ลัญฉกรเมธี ที่อธิบายว่า พลวัตของอุตสาหกรรมก่อสร้างในไทยมีความเร่งรัดสูง ส่งผลให้บุคลากรระดับบริหารขาดโอกาสในการเข้าถึงการพัฒนาทักษะสมัยใหม่ (พัชชา ลัญฉกรเมธี, 2567) นอกจากนี้ การที่บริษัทเอกชนมักลดทอนเกณฑ์มาตรฐานด้านคุณสมบัติเพื่อลดต้นทุนยังสอดคล้องกับแนวคิดของ ปัถย์ แสงวงศ์ และคณะ ที่กล่าวถึง ความเสี่ยงของการขาดแคลนบุคลากรเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ซึ่งกลายเป็นภาระให้ผู้บริหารโครงการต้องสูญเสียเวลาไปกับการสอนงานหน้างาน (On-the-job Coaching) แทนที่จะมุ่งเน้นการบริหารเชิงกลยุทธ์ (ปัถย์ แสงวงศ์ และคณะ, 2567)

1.2 สภาพปัญหาด้านความสามารถและทัศนคติ จุดวิกฤตของผู้นำโครงการในด้านความสามารถ (Abilities) ซึ่งมีค่าเฉลี่ยความต้องการพัฒนาสูงสุด พบปัญหาสำคัญ คือ การยึดติดกับชุดความคิดแบบดั้งเดิม (Legacy Mindset) และการขาดการมองภาพรวมเชิงระบบ

1.3 ความต้องการพัฒนาสมรรถนะ การมุ่งสู่สหวิทยาการและการบริหารความเสี่ยงในมิติด้านความรู้และทักษะ ผู้บริหารโครงการมีความต้องการพัฒนาองค์ความรู้แบบสหวิทยาการเพื่อบูรณาการงานที่ซับซ้อน สอดคล้องกับ นฤมล ขาวดี และคณะ ที่ระบุว่าการบริหารงานก่อสร้างยุคปัจจุบันต้องข้ามพ้นขอบเขตวิชาชีพแบบเดิมสู่การจัดการเชิงองค์รวม (นฤมล ขาวดี และคณะ, 2567) นอกจากนี้ ความต้องการสมรรถนะด้านการบริหารความเสี่ยงทางการเงินยังเป็นเรื่องเร่งด่วน

กล่าวโดยสรุป คือ สภาพปัจจุบันและปัญหาที่ผู้บริหารโครงการในกรุงเทพมหานครเผชิญ สะท้อนถึงความจำเป็นอย่างยิ่งในการสร้างนวัตกรรมการพัฒนาที่ไม่ใช่เพียงการเพิ่มพูนความรู้ทางเทคนิค แต่ต้องเป็นการปรับเปลี่ยนวิธีคิด (Mindset Transformation) และการสร้างระบบจัดการเชิงบูรณาการที่เท่าทันต่อพลวัตความเสี่ยงทางการเงินและแรงงาน เพื่อยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของภาคเอกชนไทยในระดับมหภาค

2. การออกแบบนวัตกรรมการพัฒนาสมรรถนะของผู้บริหารโครงการงานก่อสร้างในบริษัทเอกชนพื้นที่กรุงเทพมหานคร

2.1 การจัดลำดับชั้นและความสัมพันธ์ของข้อมูล (Data Hierarchy & Relationships) โครงสร้าง Class Diagram แสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบระหว่าง Class หลัก เช่น Project User Document และ Activity Log ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ นฤมล ขาวดี และคณะ ที่ระบุว่าหัวใจของการบริหารงานก่อสร้าง

ยุคใหม่ คือ การจัดการข้อมูลที่ซับซ้อนให้มีความเป็นเอกภาพ (นฤมล ขาวดี และคณะ, 2567) การออกแบบให้ Class Document เป็น Parent Class ที่ครอบคลุมเอกสารประเภท RFA RFI และ VO ช่วยให้การสืบค้นและการจัดการสถานะเอกสารมีความแม่นยำ ลดความซ้ำซ้อนของข้อมูล ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการเพิ่มความคล่องตัวให้แก่บริษัทก่อสร้างเอกชนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

2.2 การควบคุมสิทธิ์และบทบาทหน้าที่ (Role-Based Access Control) ความเชื่อมโยงระหว่าง Class User Role กับฟังก์ชันการทำงานต่าง ๆ ในระบบ สะท้อนถึงการนำหลักการควบคุมสิทธิ์มาใช้ตามภาระหน้าที่จริง โดยการกำหนด Methods ในแต่ละ Class เช่น approve Document สำหรับ Project Manager หรือ Upload Progress สำหรับ Site Engineer

2.3 การบูรณาการข้อมูลเพื่อการตัดสินใจเชิงบริหาร (Integrative Data for Governance) การออกแบบ Class Dashboard และ Report ให้ดึงข้อมูลจากทุก Class ที่เกี่ยวข้องมาประมวลผล แสดงถึงสมรรถนะของระบบในการทำ Data Analytics ซึ่งสอดรับกับข้อค้นพบของ Azhar, S. et al. ที่ชี้ให้เห็นว่าระบบสารสนเทศในงานก่อสร้างต้องเปลี่ยนจากที่เก็บเอกสาร (Storage) มาเป็นเครื่องมือสนับสนุนการตัดสินใจ (Decision Support Tool) (Azhar, S. et al., 2008) การที่ Class Diagram มีการเชื่อมต่อข้อมูลสถานะโครงการแบบ Real-time ช่วยให้ Stakeholders สามารถประเมินความเสี่ยงทางการเงินและประสิทธิภาพงานได้ทันที

กล่าวโดยสรุป คือ การออกแบบโครงสร้างระบบผ่าน Class Diagram ของ SITE DOCUMENT (SD) นี้ ไม่ได้เป็นเพียงการวางผังฐานข้อมูล แต่เป็นการออกแบบกลไกการบริหารจัดการ ที่ช่วยปิดช่องว่างความผิดพลาดในการสื่อสารและเอกสาร ความสมบูรณ์ของโครงสร้างนี้ได้รับการยืนยันจากผู้เชี่ยวชาญว่ามีความเป็นไปได้สูงในการนำไปพัฒนาระบบจริง เพื่อยกระดับการบริหารโครงการสู่ความยั่งยืนในยุคดิจิทัล

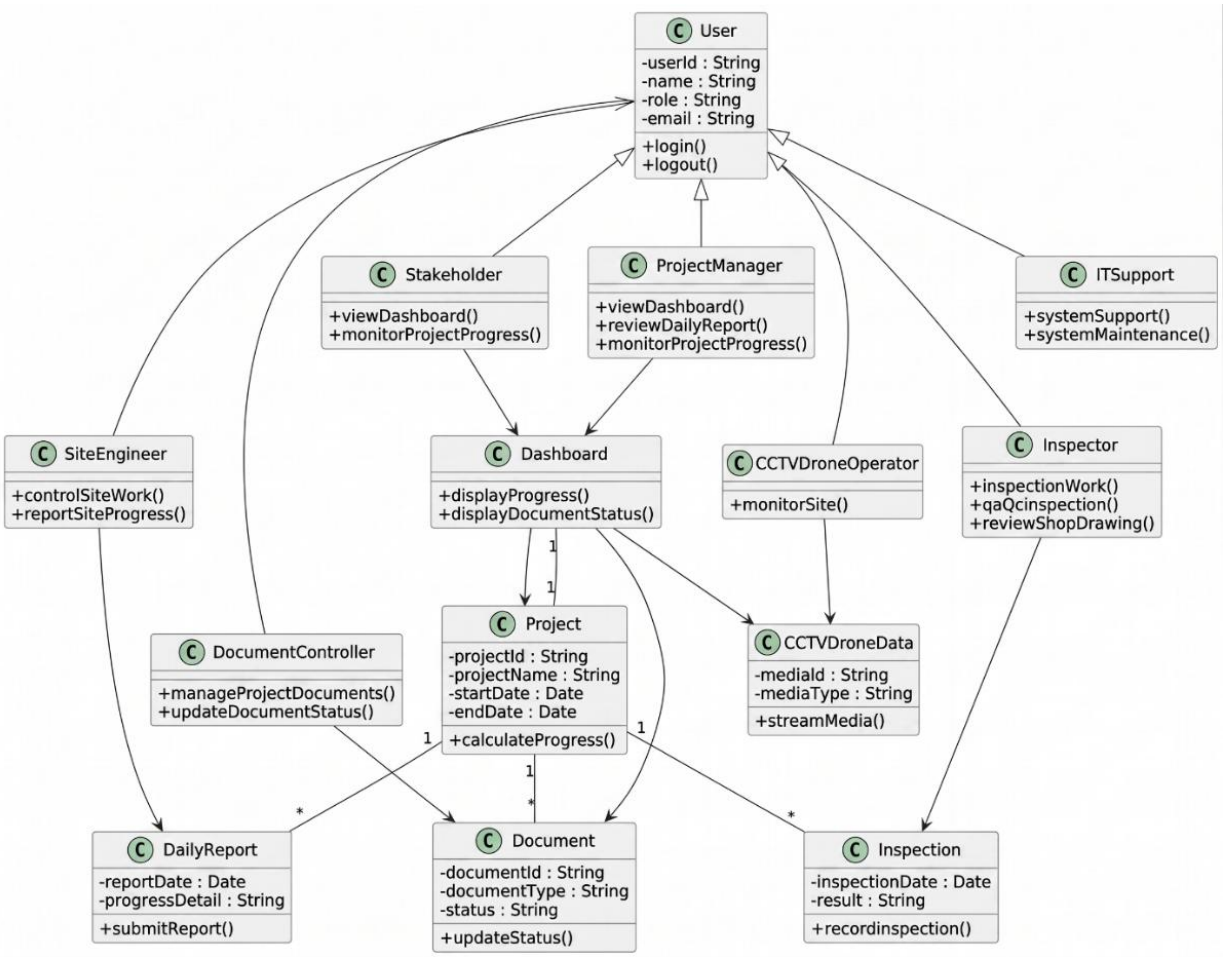
องค์ความรู้ใหม่

นวัตกรรมการบริหารงานก่อสร้างในปัจจุบันได้ก้าวข้ามขีดจำกัดของการบันทึกข้อมูลแบบดั้งเดิมสู่การใช้ระบบนิเวศดิจิทัลที่บูรณาการข้อมูลและการปฏิบัติงานเข้าด้วยกันอย่างสมบูรณ์ องค์ความรู้ใหม่นี้ถูกถ่ายทอดผ่านสถาปัตยกรรมระบบ Web Application SITE DOCUMENT (SD) ซึ่งเป็นการออกแบบโครงสร้างเชิงวัตถุ (Object-Oriented Structure) เพื่อแก้ปัญหาช่องว่างด้านความเร็ว ความแม่นยำ และความโปร่งใสในโครงการก่อสร้างภาคเอกชน โดยครอบคลุมตั้งแต่โครงสร้างพื้นฐานของข้อมูลไปจนถึงวงจรชีวิตของโครงการก่อสร้าง

หัวใจสำคัญของระบบเริ่มต้นจากการวาง โครงสร้างคลาสผู้ใช้งาน (User Hierarchy) ที่มีประสิทธิภาพ โดยใช้คลาสหลัก (Superclass) อย่าง User เป็นฐานในการสืบทอดคุณลักษณะไปยังคลาสย่อย (Subclasses) ตามบทบาทหน้าที่จริงในหน้างาน ตั้งแต่ผู้บริหารโครงการ (Project Manager) ที่เน้นการกำกับดูแลเชิงกลยุทธ์ วิศวกรหน้างาน (Site Engineer) และผู้ตรวจสอบ (Inspector) ที่มุ่งเน้นงานปฏิบัติการ ไปจนถึงเจ้าหน้าที่ควบคุมเอกสาร (Document Controller) และผู้ควบคุมเทคโนโลยีมุมสูง (CCTV/Drone Operator) การแบ่งบทบาทหน้าที่นี้ช่วยให้การจัดการสิทธิ์และ Methods ในการเข้าถึงข้อมูลเป็นไปอย่างเป็นระเบียบและปลอดภัย

ในมิติของคลาสแกนกลางและความสัมพันธ์ (Core System & Relationships) ระบบได้สร้างความเชื่อมโยงระหว่างคลาส Project กับกิจกรรมต่าง ๆ แบบหนึ่งต่อหลาย ไม่ว่าจะเป็นรายงานประจำวัน (Daily Report) การตรวจสอบคุณภาพ (Inspection) และคลังเอกสาร (Document) ข้อมูลเหล่านี้จะถูกประมวลผลไปสู่คลาส Dashboard เพื่อแสดงผลแบบเรียลไทม์ ช่วยให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) สามารถติดตามความคืบหน้าและสถานะเอกสารสำคัญ เช่น RFA RFI หรือ VO ได้ทันที ซึ่งถือเป็นการเปลี่ยนผ่านจากระบบจัดเก็บเอกสารแบบนิ่ง (Static) สู่ระบบฐานข้อมูลที่มีพลวัต (Dynamic Database)

นอกจากโครงสร้างข้อมูลที่แข็งแกร่ง กระบวนการทำงานของระบบ (Process Design) ยังถูกออกแบบให้ครอบคลุมตลอดวงจรชีวิตโครงการ (Project Life Cycle) ตั้งแต่ ระยะก่อนการก่อสร้าง (Pre-Construction) ที่เน้นการตรวจสอบความขัดแย้งของแบบและกฎหมาย ระยะระหว่างการก่อสร้าง (Construction) ที่เป็นศูนย์กลางการบันทึกรายงานผ่าน Mobile Application และการเฝ้าระวังผ่านโดรน จนถึง ระยะหลังการก่อสร้าง (Post-Construction) ที่มุ่งเน้นการเปรียบเทียบแบบ As-built และการปิดรายการ Punch List อย่างเป็นระบบ

ภาพที่ 2 Class Diagram ระบบ Web Application SITE DOCUMENT (SD)

ท้ายที่สุด องค์ความรู้นี้ถูกนำเสนอผ่าน การออกแบบหน้าจอผู้ใช้งาน (User Interface Design) ที่เน้นความเข้าใจง่าย โดยมี Dashboard เป็นศูนย์กลางการควบคุมที่รวบรวมทั้งแผนงาน กำลังคน อุปกรณ์ และภาพถ่ายจริงจากสนามรบก่อสร้าง นวัตกรรมระบบ SITE DOCUMENT (SD) จึงไม่ใช่เพียงแค่เครื่องมือดิจิทัล แต่เป็นกลไกการบริหารจัดการรูปแบบใหม่ที่สร้างมาตรฐานความยั่งยืนและความคล่องตัวให้แก่อุตสาหกรรมก่อสร้างในยุคเมืองอัจฉริยะอย่างแท้จริง

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยนี้ พบว่า ข้อมูลกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 70.50) มีอายุระหว่าง 30 - 60 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรี และดำรงตำแหน่งผู้จัดการโครงการ โดยส่วนมากปฏิบัติงานในบริษัทที่มีความมั่นคงสูง มีทุนจดทะเบียนมากกว่า 20 ล้านบาท ดำเนินกิจการมานานกว่า 10 ปี และมีภาระงานเฉลี่ยมากกว่า 20 โครงการต่อปีในส่วนของระดับความสำคัญ พบว่า สภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการพัฒนาสมรรถนะในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.51) โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านสมรรถนะผู้บริหาร (Managerial Competency) ด้านความสามารถ (Abilities) ($\bar{X}$ = 4.67) รองลงมา คือ ด้านสมรรถนะในงาน (Functional Competencies) ด้านทักษะ (Skills) ($\bar{X}$ = 4.55) ด้านสมรรถนะผู้บริหาร (Managerial Competency) ด้านความรู้ (Knowledge) ($\bar{X}$ = 4.55) และด้านสมรรถนะในงาน (Functional Competencies) ด้านความสามารถ (Abilities) ($\bar{X}$ = 4.54) ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยเชิงคุณภาพที่ระบุความถี่ของความต้องการพัฒนาด้านทักษะและความสามารถสูงสุด (ร้อยละ 61) สะท้อนให้เห็นว่าผู้บริหารโครงการและบริษัทที่ปรึกษาจำเป็นต้องเร่งยกระดับศักยภาพในทุกองค์ประกอบย่อย เพื่อปิดช่องว่างทางสมรรถนะและตอบสนองต่อสภาพปัญหาการทำงานจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงได้มุ่งยกระดับสมรรถนะการบริหารโครงการก่อสร้างในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ผ่านการพัฒนาระบบ Web Application SITE DOCUMENT (SD) บนสถาปัตยกรรมเชิงวัตถุ (Object-Oriented Design) ที่เชื่อมโยงบทบาทผู้ใช้งาน ตั้งแต่วิศวกรหน้างานไปจนถึงผู้บริหารโครงการเข้ากับฐานข้อมูลแกนกลางอย่างเป็นระบบ ระบบนี้ครอบคลุมวงจรชีวิตโครงการอย่างครบวงจร โดยบูรณาการการรายงานความคืบหน้า การควบคุมคุณภาพ (QA/QC) และเทคโนโลยีเฝ้าระวังมุมสูง (CCTV/Drone) มาประมวลผลสู่หน้าจอ Dashboard แบบเรียลไทม์ จุดเด่นของนวัตกรรมนี้ คือ การเปลี่ยนผ่านจากระบบเอกสารกระดาษสู่ระบบนิเวศข้อมูลดิจิทัลที่ช่วยลดช่องว่างการสื่อสารเพิ่มความแม่นยำในการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ และเสริมสร้างสมรรถนะการบริหารความเสี่ยงทางการเงิน นวัตกรรม SITE DOCUMENT (SD) จึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและความยั่งยืนให้แก่บริษัทก่อสร้างภาคเอกชนไทยในยุคเมืองอัจฉริยะได้อย่างมีประสิทธิภาพ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ 1) บริษัทเอกชนควรนำแพลตฟอร์มการเรียนรู้แบบ Micro-learning มาใช้เพื่อให้ผู้บริหารโครงการสามารถเข้าถึงเนื้อหาได้ตามความสะดวก ลดปัญหาข้อจำกัดด้านเวลา และควรบรรจุเรื่องการบริหารโครงการเป็นสมรรถนะบังคับในการประเมินผลงาน 2) สมาคมวิชาชีพ สามารถนำรูปแบบสมรรถนะในโมเดลนี้ไปเป็นแนวทางในการกำหนดมาตรฐานการพัฒนาวิชาชีพต่อเนื่อง (CPD) ที่เน้นทักษะการจัดการมากกว่าเพียงทักษะทางเทคนิค และ 3) ผู้บริหารโครงการควรปรับเปลี่ยนวิธีคิดจากการทำงานเชิงรับ (Reactive) มาเป็นการบริหารเชิงรุก (Proactive) โดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาช่วย

ในการตัดสินใจเพื่อลดความผิดพลาดหน้างาน ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป 1) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบประสิทธิผลของนวัตกรรมการพัฒนาสมรรถนะระหว่างบริษัทก่อสร้างขนาดใหญ่ (Tier 1) และบริษัทขนาดกลางถึงเล็ก (SME) เพื่อปรับปรุงโมเดลให้มีความยืดหยุ่นตามขนาดองค์กร 2) ควรมีการวิจัยติดตามผล ภายหลังการนำโมเดลไปใช้เกิน 1 ปี เพื่อวัดผลกระทบเชิงเศรษฐกิจ (ROI) ของบริษัท เช่น อัตราการลดต้นทุนจากการลดความผิดพลาด หรือความรวดเร็วในการส่งมอบงานที่เพิ่มขึ้น และ 3) ศึกษาแนวทางการนำ AI มาใช้ในการพยากรณ์ความเสี่ยงหน้างานแบบ Real-time เพื่อนำมาพัฒนาเป็นหลักสูตรสมรรถนะขั้นสูงต่อไป

เอกสารอ้างอิง

จำเนียร จวงตระกูล. (2562). การวิจัยเชิงคุณภาพ: การใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ. วารสารวิชาการการตลาดและการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, 6(2), 148-160.

นฤมล ขาวดี และคณะ. (2567). รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะของวิศวกรต้นทุนในอุตสาหกรรมก่อสร้าง. วารสารวิชาการพระจอมเก้าพระนครเหนือ, 34(2), 1-12.

ปัถย์ แสงวงศ์ และคณะ. (2567). การพัฒนารูปแบบศักยภาพผู้จัดการโครงการก่อสร้างระบบขนส่งมวลชนทางรางในเขตเมือง. วารสารพัฒนาธุรกิจและอุตสาหกรรม, 4(1), 77-79.

พัชชา ลัญฉกรเมธี. (2567). แนวโน้มธุรกิจ/อุตสาหกรรม ปี 2567 - 2569 ธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง. เรียกใช้เมื่อ 19 มกราคม 2569 จาก https://www.krungsri.com/th/research/industry/industry-outlook/construction-construction-materials/construction-contractors/io/construction-contractor-2024-2026

ภราดร เพ็งแจ่ม. (2566). แนวทางการจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานของธุรกิจรับเหมาก่อสร้างอาคารกลุ่มวิสาหกิจขนาดกลางในประเทศไทย. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ. มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ.

ศูนย์ข้อมูลที่ปรึกษา สำนักงานบริหารหนี้สาธารณะ กระทรวงการคลัง. (2568). ข้อมูลเชิงสถิติการให้บริการของศูนย์ข้อมูลที่ปรึกษา ไตรมาสที่ 3 ปีงบประมาณ พ.ศ. 2568. เรียกใช้เมื่อ 28 กรกฎาคม 2568 จาก https://www.consultant.pdmo.go.th/index.php?mod=news&route=newsdetail&news=66

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2566 - 2580) (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม). เรียกใช้เมื่อ 9 มกราคม 2568 จาก https://shorturl.asia/JNUko

สุดา วงศ์สวัสดิ์ และคณะ. (2562). การพัฒนารูปแบบการทำงานส่งเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุกลุ่มเสี่ยงของทีมสุขภาพในชุมชน. วารสารเครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลและการสาธารณสุขภาคใต้, 6(2), 229-242.

Azhar, S. et al. (2008). Building Information Modeling (BIM): A New Paradigm for Visual Interactive Modeling and Simulation for Construction Projects. Gainesville: University of Florida.

Best, J. W. (1977). Research in Education. (3rd ed.). New Jersey: Prentice-Hall.

Likert, R. (1967). The Human Organization - Its Management and Value. New York: McGraw-Hill.

Yamane, T. (1973). Statistics: An Introductory Analysis. (3rd ed.). New York: Harper and Row.

บทความวิจัย

ภูมิปัญญาผ้าทอลายตากัดกับการพัฒนางานสร้างสรรค์: กรณีศึกษาชุมชนเกาะยอ อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา*

LOCAL WISDOM OF TAKAD PATTERN WEAVING AND CREATIVE DEVELOPMENT: A CASE STUDY OF KOH YO COMMUNITY, MUEANG SONGKHLA DISTRICT, SONGKHLA PROVINCE

อุมาพร จรูญโรจน์*, พรพันธุ์ เขมคุณาศัย, ธนภัทร เต็มรัตนกุล, อนินทร์ พุฒิโชติ

Umaporn Jaroonroj*, Pornpan Khemakunasai, Tanapat Temrattanakul, Anin Puttichot

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา ประเทศไทย

Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, Songkhla, Thailand

*Corresponding author E-mail: Umapornjaroonroj34@gmail.com

*Tel: 084-246-9466

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาภูมิปัญญาผ้าทอลายตากัด ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา และเพื่อพัฒนาผ้าทอลายตากัดสู่งานสร้างสรรค์ประเภทผลิตภัณฑ์แฟชั่น การวิจัยในครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกต และการสัมภาษณ์ จากผู้ให้ข้อมูลหลักได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง และสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย โดยใช้แบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถามเป็นเครื่องมือที่ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ และทดลองใช้เพื่อประเมินความชัดเจนของข้อคำถาม และตรวจสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือ ก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา และข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้สถิติเชิงพรรณนาแบบแจกความถี่ และค่าเฉลี่ย ผลการวิจัยพบว่า ผ้าทอลายตากัด (อวน) ของชุมชนเกาะยอเป็นภูมิปัญญาที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม และมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว สามารถนำมาต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์แฟชั่นร่วมสมัยได้ โดยรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย ชุดราตรี ชุดเดรสทำงาน และชุดลำลอง ซึ่งผู้บริโภคมีแนวโน้มเลือกซื้อชุดลำลองมากที่สุด ขณะที่ผู้เชี่ยวชาญและผู้บริโภคมีความเห็นสอดคล้องกันว่าผลิตภัณฑ์ควรมีความทันสมัย ใช้งานได้จริงในชีวิตประจำวัน และมีราคาที่เหมาะสม ปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจซื้อ ได้แก่ เนื้อผ้า ราคา และรูปแบบของผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอควรให้ความสำคัญกับการออกแบบที่ผสมผสานอัตลักษณ์ดั้งเดิมกับแนวคิดร่วมสมัย การเพิ่มความหลากหลายของสีสัน และการสร้างเรื่องราวให้กับผลิตภัณฑ์ เพื่อเพิ่มมูลค่า และความน่าสนใจในตลาด

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาผ้าทอลายตากัด, การพัฒนางานสร้างสรรค์, ผลิตภัณฑ์แฟชั่น, ชุมชนเกาะยอ

* Received 23 May 2026; Revised 19 June 2026; Accepted 9 July 2026

Abstract

Research on Ta-Kad Pattern Woven Fabric Wisdom and Creative Development: A Case Study of Koh Yo Community, Mueang District, Songkhla Province. This research article is part of a Doctor of Philosophy program in Cultural Studies. This research article a qualitative research methodology and Participatory action research (PAR). Data were collected through observation and interviews with key informants selected by purposive sampling, as well as respondents selected through simple random sampling. The research instruments consisted of interview forms and questionnaires that were validated for content validity by experts and pilot-tested to assess the clarity of the questions and the reliability of the instruments prior to data collection. Qualitative data were analysed using content analysis, while quantitative data were analysed using descriptive statistics, including frequency distribution and mean values. The findings revealed the Ta-kad pattern woven fabric (fishing-net motif) of Koh Yo Community represents valuable local wisdom with distinctive cultural identity and uniqueness. This traditional textile can be further developed into contemporary fashion products. The developed fashion products included evening gowns, work dresses, and casual wear, with consumers showing the greatest preference for casual wear. Both experts and consumers agreed that the products should be modern, practical for everyday use, and reasonably priced. The key factors influencing purchasing decisions were fabric quality, price, and product design. Furthermore, the study indicated that the development of woven-fabric products should emphasise designs that integrate traditional identity with contemporary concepts, increase colour variety, and create compelling product narratives. These strategies can enhance product value and attractiveness in the marketplace, thereby contributing to economic value creation and the sustainable preservation of local wisdom.

Keywords: Ta-Kad Pattern Woven Fabric Wisdom, Creative Design Development, Fashion Products, Koh Yo Community

บทนำ

วัฒนธรรมถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของสังคมมนุษย์ที่ถ่ายทอดผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม และเป็นฐานสำคัญของการสร้างอัตลักษณ์ของบุคคล และชุมชน (กระทรวงวัฒนธรรม, 2562) สิ่งที่เรียกว่า สากลทางวัฒนธรรม ปรากฏอยู่ในทุกแห่งหน ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการแสดงออกอย่างศิลปะ ดนตรี การเต้นรำ พิธีกรรม และศาสนา ตลอดจนเทคโนโลยีที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อดำรงชีวิต เช่น การใช้เครื่องมือ การทำอาหาร ที่อยู่อาศัย และเครื่องแต่งกาย ในมิติของมนุษยศาสตร์ วัฒนธรรมยังสะท้อนถึงระดับการพัฒนาของปัจเจกบุคคล

ทั้งในด้านศิลปะ วิทยาศาสตร์ การศึกษา และมารยาท อีกทั้งยังทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ที่กลุ่มชาติพันธุ์ใช้เพื่อแสดงอัตลักษณ์ และแยกแยะตนเองออกจากผู้อื่น ผ่านรูปแบบต่าง ๆ เช่น การแต่งกาย เครื่องประดับ หรือแม้แต่การดัดแปลงร่างกาย ในบริบทของโลกยุคปัจจุบัน วัฒนธรรมมิได้เป็นเพียงเครื่องสะท้อนอัตลักษณ์ของบุคคล และสังคมเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ และความสามารถในการแข่งขันของประเทศอีกด้วย ท่ามกลางความก้าวหน้าของเทคโนโลยี และนวัตกรรมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว หลายประเทศทั่วโลกจึงได้ผลักดันนโยบายเพื่อเพิ่มขีดความสามารถทางเศรษฐกิจ โดยมุ่งเน้นทั้งการพัฒนาเทคโนโลยี และการยกระดับศักยภาพของประชาชนควบคู่กันไป จากแนวโน้มเศรษฐกิจโลกในอนาคตที่มีการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาค ส่งผลให้เอเชียมีแนวโน้มเติบโตอย่างรวดเร็ว และอาจกลายเป็นศูนย์กลางอำนาจทางเศรษฐกิจของโลกมากยิ่งขึ้น (Sawada, Y., 2019) จึงเป็นโอกาสสำคัญในการปรับกลยุทธ์ทางเศรษฐกิจให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง โดยเน้นการเพิ่มคุณค่า และสร้างมูลค่าให้กับสินค้า และบริการที่มีศักยภาพ พร้อมทั้งพัฒนาให้เกิดความแตกต่าง เพื่อลดการแข่งขันในรูปแบบเดิม แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ จึงกลายเป็นทางเลือกสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศ โดยอาศัยจุดแข็งด้านความหลากหลายทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะงานศิลปหัตถกรรม มาต่อยอดสู่ความคิดสร้างสรรค์เชิงเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน เศรษฐกิจสร้างสรรค์เริ่มได้รับความนิยมอย่างชัดเจนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 ครอบคลุมกิจกรรมหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นงานศิลปะ สินค้า และบริการทางวัฒนธรรม ของเล่น งานอดิเรก ตลอดจนการวิจัย และพัฒนา แม้รูปแบบจะแตกต่างกันไป แต่สิ่งที่เหมือนกันคือ การขับเคลื่อนด้วยความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดมูลค่าทางเศรษฐกิจ โดยความคิดสร้างสรรค์ดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว หากแต่มีรากฐานมาจากวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสม และถ่ายทอดกันมาในแต่ละชุมชน ซึ่งสามารถนำมาต่อยอด และพัฒนาให้เกิดคุณค่าในเชิงเศรษฐกิจได้อย่างหลากหลาย ในบริบทเศรษฐกิจสร้างสรรค์ นักเศรษฐศาสตร์อย่าง Throsby, D. ได้เสนอว่าวัฒนธรรมสามารถสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจ และคุณค่าทางสังคมควบคู่กัน ซึ่งทำให้ผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมมีศักยภาพในการแข่งขันในตลาด (Throsby, D., 2001) ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยเศรษฐกิจสร้างสรรค์

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) จึงสามารถมองได้ว่าเป็น “ทุนทางวัฒนธรรมที่ฝังตัวอยู่ในชุมชน” ซึ่งสะท้อนถึงความรู้ ทักษะ และวิถีชีวิตที่สั่งสมมา และสามารถนำไปพัฒนาเป็นนวัตกรรมหรือผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ได้ โดยเฉพาะในภาคหัตถกรรม เช่น งานผ้าทอ ที่เป็นตัวแทนของอัตลักษณ์ และความหมายเชิงวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถเข้าใจได้ว่าเป็นความรู้ที่มาจากชุมชน คือ ความรู้ของชาวบ้านที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ ส่งต่อจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดมีการปรับปรุง ประยุกต์ และเปลี่ยนแปลงจนเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม (คมกริช ชาญณรงค์, 2560) การอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต้องอาศัย “กระบวนการที่มีชีวิต” ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างรุ่น การฝึกฝนจริง และการบูรณาการกับระบบการศึกษาอย่างต่อเนื่อง (UNESCO, 2003) ซึ่งประกอบด้วย ทักษะ การปฏิบัติ และแนวทางการแก้ปัญหาที่สั่งสมมา พัฒนาขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระยะยาวกับบริบททางสังคม นิเวศวิทยา และวัฒนธรรมเฉพาะแทนที่จะมองว่าเป็นเพียงมรดกทางวัฒนธรรมเพียงอย่างเดียว มีงานวิจัยที่ได้กำหนดแนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าเป็นทรัพยากรความรู้เชิงกลยุทธ์ที่ฝังตัวอยู่ในระบบการผลิตของพื้นที่ โดยส่วนใหญ่เป็นความรู้ที่แฝงอยู่

เรียนรู้จากประสบการณ์ และถ่ายทอดผ่านสังคม แต่ก็สามารถนำมาบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรได้ และที่สำคัญในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบความรู้พื้นเมือง ภูมิปัญญาท้องถิ่นสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และเงื่อนไขทางสถาบันในท้องถิ่น ก่อให้เกิดฐานความรู้ที่มีพลวัต ความรู้ที่ฝังตัวอยู่เช่นนี้แสดงถึงทรัพยากรที่มีคุณค่า และอาจเลียนแบบไม่ได้ ซึ่งสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพโดยรวม และความแตกต่างในการแข่งขันทางเศรษฐกิจได้ การมองภูมิปัญญาท้องถิ่นในฐานะทรัพยากรความรู้ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ จึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการทำความเข้าใจว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถแปรเปลี่ยนจากความรู้ที่ฝังรากลึกให้กลายเป็นนวัตกรรมได้อย่างไร โดยเฉพาะในบริบทของประเทศไทยที่งานหัตถกรรมทำหน้าที่เป็นกลไกที่สำคัญในการถ่ายทอด และสะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่นออกมาในรูปแบบของผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ถูกเผยแพร่ให้แก่ชาวต่างชาติ และนักท่องเที่ยว ผ่านงานหัตถกรรมในหลายรูปแบบ หนึ่งในรูปแบบที่โดดเด่นและสะท้อนอัตลักษณ์ของไทยได้อย่างชัดเจน คือ ผ้าทอไทย ซึ่งมีความหลากหลายทั้งในด้านลวดลาย เทคนิคการทอ และความหมายเชิงวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ ซึ่งผ้าถือเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ที่มนุษย์มีไว้ใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม เป็นเครื่องแสดงวัฒนธรรมของกลุ่มชน การทอผ้าของไทยมีการสังเกตจากสิ่งต่าง ๆ รอบตัวออกมาเป็นการทอผ้า การย้อมสี หรือลวดลายบนผืนผ้า เหล่านี้ล้วนเป็นการบันทึกเรื่องราว ร่องรอยต่าง ๆ นอกจากแฝงความหมาย ความเชื่อ ประเพณี มโนทัศน์ โลกทัศน์ของกลุ่มชนแล้ว ยังสะท้อนคุณค่าทางภูมิปัญญาของชุมชนอีกด้วย ในปัจจุบัน ผ้าทอไทยมิได้เป็นเพียงเครื่องนุ่งห่มหรือสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมเท่านั้น หากยังได้รับการพัฒนา และต่อยอดให้กลายเป็นสินค้าเชิงสร้างสรรค์ที่มีมูลค่าเพิ่ม สามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน และมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของประเทศควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป จากความสำคัญของผ้าทอไทยดังกล่าว ในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทยล้วนมีเอกลักษณ์การทอผ้าที่แตกต่างกันไปตามบริบททางวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายของภูมิปัญญาที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน หนึ่งในพื้นที่ที่มีความโดดเด่นด้านการทอผ้า คือ ผ้าทอมือของตำบลเกาะยอ จังหวัดสงขลา ผ้าพื้นเมืองที่มีชื่อเสียงของจังหวัดสงขลา ที่มีความประณีต และสีสันสวยงาม โดยมีการทอยกดอกที่มีลวดลายอ่อนนุ่ม ถือเป็นสัญลักษณ์หัตถกรรมพื้นบ้านของภาคใต้ มรดกภูมิปัญญาผ้าทอได้สืบทอดผ่านครัวเรือนเรื่อยมาเป็นร้อย ๆ ปี ซึ่งเป็นงานหัตถกรรมที่มีประวัติความเป็นมา และอัตลักษณ์เฉพาะตัวทั้งในด้านลวดลาย สีสัน ผ้าทอเกาะยอไม่เพียงเป็นเครื่องนุ่งห่มหรือผลิตภัณฑ์พื้นบ้านเท่านั้น หากยังเป็นตัวแทนของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สะท้อนถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ และความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการเลือกใช้วัสดุ และการออกแบบลวดลายที่ได้รับอิทธิพลจากธรรมชาติ และบริบทของพื้นที่ ซึ่งล้วนมีส่วนสำคัญในการสร้างคุณค่า และมูลค่าเพิ่มให้แก่ผลิตภัณฑ์ในเชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบว่า จังหวัดสงขลามีภูมิปัญญาผ้าทอเกาะยอที่มีชื่อเสียงของจังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดที่น่าสนใจอย่างยิ่ง (สำนักงานส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิสาหกิจชุมชน, 2555) ท่ามกลางความหลากหลายของลวดลายผ้าทอเกาะยอ ลวดลายตากัด นับเป็นหนึ่งในลายอัตลักษณ์ของเกาะยอที่มีเรื่องราวที่น่าสนใจเนื่องจากมีต้นแบบมาจาก “กัดหรือตากัด” คำว่า “ตากัด” มีความหมายในเชิงกลวิธีการทอที่ลึกซึ้ง “ตา” หมายถึง ช่องตารางขนาดเล็กที่เกิดจากการทอ การสาน การถักหรือลากเส้นผ่านกัน เช่น ตาร่างแห ตาตะแกรง ตาตาราง หรือเรียกลายที่เป็นรูปตาต่าง ๆ เช่น ตาสมุก ตาราชวัต

ตาเมล็ดงา ตาเม็ดบัว ตาหมากรุก หรือตากัด สำหรับ “กัด” หรือ “ตากัด” เป็นภาษาถิ่นที่ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ใช้เรียกเครื่องมือจับสัตว์น้ำชนิดอวนของพวกเขา ซึ่งมีหลายประเภท เช่น กัดวาง กัดลอย (อวนลอย) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) เป็นการผสมผสานกันระหว่างเครื่องมือจับปลาอย่างง่ายของชาวประมงพื้นบ้านกับฝีมือของช่างทอ ลวดลายตากัดเกิดจากกระบวนการสร้างลวดลายบนผืนผ้าที่อาศัยความละเอียด ประณีต และทักษะเฉพาะของผู้ทอ โดยมีการจัดวางจังหวะของเส้นด้ายให้เกิดเป็นรูปแบบซ้ำอย่างมีแบบแผน ซึ่งก่อให้เกิดมิติทางสายตาและเอกลักษณ์เฉพาะตัวของผ้าทอเกาะยอ นอกจากนี้ ลวดลายตากัดยังสะท้อนถึงการผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมกับความคิดสร้างสรรค์ของช่างทอในแต่ละยุคสมัย ลวดลายที่ปรากฏมิได้เป็นเพียงความสวยงามเชิงศิลปะเท่านั้น หากยังแฝงไปด้วยความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต ความเชื่อ และสภาพแวดล้อมของชุมชน แม้ว่าลวดลายตากัดในผ้าทอเกาะยอจะได้รับการยอมรับในฐานะมรดกทางภูมิปัญญาที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม และศิลปะ แต่การศึกษาในอดีตส่วนใหญ่มักมุ่งเน้นเพียงการบันทึกข้อมูลพื้นฐาน เช่น ประวัติความเป็นมา ลักษณะลวดลาย หรือกระบวนการผลิตในเชิงอนุรักษ์เป็นหลัก ขณะที่การวิเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับศักยภาพในการประยุกต์ใช้ลวดลายตากัดสู่บริบทของงานสร้างสรรค์ร่วมสมัยยังมีอยู่อย่างจำกัด อีกทั้งยังขาดการบูรณาการองค์ความรู้ด้านการออกแบบร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม

จากข้อจำกัดดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างสำคัญขององค์ความรู้ ในการพัฒนา และต่อยอดผ้าทอลายตากัดจากบริบทดั้งเดิมไปสู่งานสร้างสรรค์ที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของตลาดในปัจจุบัน โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมแฟชั่น ซึ่งยังขาดแนวทางการออกแบบที่เชื่อมโยงอัตลักษณ์ดั้งเดิมเข้ากับรูปแบบร่วมสมัยได้อย่างเหมาะสม จากสภาพปัญหาและความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะวิจัย เรื่อง ภูมิปัญญาผ้าทอลายตากัดกับการพัฒนางานสร้างสรรค์ จึงมุ่งศึกษาศักยภาพของลวดลายตากัดในฐานะทุนทางวัฒนธรรม และนำองค์ความรู้ดังกล่าวมาพัฒนาเป็นงานสร้างสรรค์ประเภทผลิตภัณฑ์แฟชั่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญาผ้าทอลายตากัด ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา และเพื่อพัฒนาผ้าทอลายตากัดให้สามารถต่อยอดสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์แฟชั่นที่มีความร่วมสมัย สร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ และยังคงรักษาอัตลักษณ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ได้อย่างเหมาะสม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาผ้าทอลายตากัด ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
2. เพื่อพัฒนาผ้าทอลายตากัดสู่งานสร้างสรรค์ประเภทผลิตภัณฑ์แฟชั่น

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาผ้าทอลายตากัด ตำบลเกาะยอ อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา และใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยมุ่งเน้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมกับการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากผู้เชี่ยวชาญและผู้บริโภคเพื่อรับฟังความเห็น และข้อเสนอแนะสำหรับผลิตภัณฑ์แฟชั่น เพื่อประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของผลิตภัณฑ์แฟชั่นจากผ้าทอลายตากัด ดังนี้

1.1 ระยะที่ 1 การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากภูมิปัญญาผ้าทอลายตากัด เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ของผ้าทอลายตากัด ทั้งในด้านลวดลาย ความหมายเชิงวัฒนธรรม และเทคนิคการทอ จากนั้นนำองค์ความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์แฟชั่น

1.2 ระยะที่ 2 ประชุมระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาผ้าทอลายตากัดสู่งานสร้างสรรค์ประเภทผลิตภัณฑ์แฟชั่น เพื่อออกแบบร่างผลิตภัณฑ์แฟชั่น จากข้อมูลแนวทางการพัฒนาผ้าทอลายตากัด สู่งานสร้างสรรค์ประเภทผลิตภัณฑ์แฟชั่น

1.3 ระยะที่ 3 การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากผู้เชี่ยวชาญและผู้บริโภคเพื่อรับฟังความเห็น และข้อเสนอแนะสำหรับผลิตภัณฑ์แฟชั่น เพื่อประเมินความเหมาะสม และความเป็นไปได้ของผลิตภัณฑ์แฟชั่นจากผ้าทอลายตากัด

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ระยะที่ 1 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาภูมิปัญญาผ้าทอลายตากัด ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น จำนวน 3 กลุ่ม ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่ 1) ช่างทอผ้าเกาะยอ จำนวน 5 คน 2) ชาวประมงพื้นบ้านที่ครอบครัวทำประมงมาแล้ว 3 รุ่น จำนวน 5 คน และ 3) ผู้สูงอายุในชุมชนที่มีความรู้เกี่ยวกับผ้าทอลายตากัด จำนวน 3 คน

2.2 ระยะที่ 2 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประชุมระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาผ้าทอลายตากัดสู่งานสร้างสรรค์ประเภทผลิตภัณฑ์แฟชั่น ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น จำนวน 5 กลุ่ม ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่ 1) ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์แฟชั่น จำนวน 2 คน 2) ผู้เชี่ยวชาญด้านการตัดเย็บผลิตภัณฑ์แฟชั่น จำนวน 2 คน 3) ตัวแทนผู้บริโภคผลิตภัณฑ์แฟชั่น จำนวน 3 คน 4) ตัวแทนร้านค้าจำหน่ายผลิตภัณฑ์แฟชั่น จำนวน 2 คน และ 5) ช่างทอผ้าเกาะยอ จำนวน 1 คน

2.3 ระยะที่ 3 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาผ้าทอลายตากัดสู่งานสร้างสรรค์ประเภทผลิตภัณฑ์แฟชั่น ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น จำนวน 2 กลุ่ม ได้แก่

2.3.1 ผู้เชี่ยวชาญด้านการทอผ้า การออกแบบหรือการตัดเย็บ จำนวน 5 คน ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์แฟชั่น จำนวน 2 คน ผู้เชี่ยวชาญด้านการตัดเย็บผลิตภัณฑ์แฟชั่น จำนวน 2 คน และช่างทอผ้าเกาะยอ จำนวน 1 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากประสบการณ์และความเชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้อง

2.3.2 ตัวแทนผู้ใช้บริโภค จำนวน 140 คน ได้มาโดยการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (Simple Random Sampling) จากประชากรที่มีประสบการณ์หรือความสนใจในผลิตภัณฑ์ผ้าทอ

3. เครื่องมือที่ใช้การวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ระยะที่ 1 ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยแบบกึ่งมีโครงสร้าง ระยะที่ 2 ผู้วิจัยใช้การประชุมระดมความคิดเห็นเพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์ และระยะที่ 3 ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามเพื่อการวิจัยสำหรับผู้เชี่ยวชาญด้านการทอผ้า การออกแบบหรือการตัดเย็บ และแบบสอบถามเพื่อการวิจัยสำหรับตัวแทนผู้ใช้บริโภค ประกอบด้วย ข้อคำถาม 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 แนวทางการออกแบบผ้าทอสำหรับผลิตภัณฑ์แฟชั่น และตอนที่ 3 ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับแนวทางการออกแบบผลิตภัณฑ์แฟชั่น มีลักษณะเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) แบ่งตามมาตรฐานของลิเคิร์ท (Likert Scale) และคำถามปลายเปิด ก่อนการนำเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลไปใช้จริง ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) มีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.80 1.00 และปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม จากนั้นจึงนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try-out) กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อประเมินความชัดเจนของข้อคำถาม และตรวจสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือ ก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูลจริง ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ เท่ากับ 0.87 ทั้งนี้ ภายหลังการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความครบถ้วนและความถูกต้องของข้อมูล ทำการคัดกรองข้อมูล และจัดเตรียมข้อมูลให้อยู่ในรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์ทางสถิติต่อไป

4. วิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากสนามวิจัยเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ข้อความ ตรวจสอบ จัดหมวดหมู่ข้อมูล ตีความข้อมูล ในระดับคำ ระดับข้อความ ภาพ และแบบสอบถามเป็นข้อมูลเชิงปริมาณ นำมาวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ความถี่ และค่าเฉลี่ย เพื่อวิเคราะห์ผลเพื่อประกอบการอธิบายรายละเอียด โดยภาพประกอบจะเพิ่มความสมบูรณ์ของเนื้อหา การนำเสนอผลการศึกษาใช้รูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาผ้าทอลายตากัดเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาผ้าทอลายตากัดสู่งานสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์กระเป๋าและเครื่องแต่งกายแฟชั่นร่วมสมัย

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาผ้าทอลายตากัดกับการพัฒนางานสร้างสรรค์: กรณีศึกษาชุมชนเกาะยอ อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยขอนำเสนอผลการวิจัยเสนอตามลำดับ ดังต่อไปนี้

ผลการศึกษาภูมิปัญญาผ้าทอลายตากัด พบว่า ผ้าทอลายตากัดเป็นการผสมผสานกันระหว่างเครื่องมือจับปลากับฝีมือของช่างทอ โดยคำว่า “กัด” เป็นคำท้องถิ่นที่กร่อนมาจากคำภาษามลายูว่า “ปูกัต” (Pukat) ซึ่งหมายถึง “อวน” หรือเครื่องมือจับปลาของชาวประมงชายฝั่ง จนเป็นมรดกภูมิปัญญาที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage) กลยุทธ์การสืบสานลายทอนี้ให้เกิดความยั่งยืน คือ การนำผ้าทอลายตากัดที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวมาประดิษฐ์ใหม่ในรูปแบบผลิตภัณฑ์แฟชั่น นอกจากสะท้อนความหมายทางอาชีพของคนหาปลาที่มีมาแต่ดั้งเดิม และอาชีพทอผ้าในครัวเรือน หากยังสะท้อนคุณค่าของสิ่งประดิษฐ์ที่ชาวบ้านได้คิดค้นขึ้นมาด้วยตนเอง ผ้าทอลายตากัดที่นำเข้าสู่งานสร้างสรรค์จึงไม่ใช่เพียงผลิตภัณฑ์แฟชั่น และไม่ใช่แค่เป็นบันทึกประวัติศาสตร์ชีวิตของคนเกาะยอลุ่มทะเลสาบสงขลา หากแต่ยังเป็นสินทรัพย์ทางปัญญาที่นำมาสร้างมูลค่า (Value Creation) โดยเปลี่ยนจากการขายผ้าเป็นการขายคุณค่าและความทรงจำ

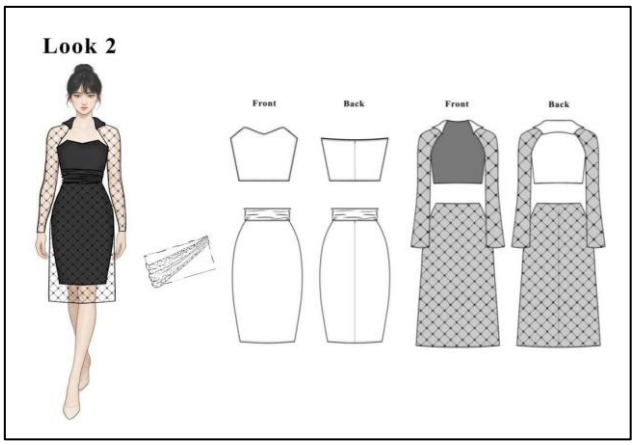
ผลการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมจากผ้าทอลายตากัด สู่ผลิตภัณฑ์แฟชั่นร่วมสมัย ผู้วิจัยใช้แนวคิดในการออกแบบ เริ่มจากการดึงเอกลักษณ์ของผ้าทอลายตากัด หมายถึง การทอผ้าที่มีต้นแบบการทอผ้ามาจากการซ่อมตาข่าย (แหหรืออวน) ของชาวประมงแบบพื้นบ้าน เป็นแนวทางหลักในการออกแบบ ซึ่งสามารถออกแบบออกมาเป็น 3 แบบ ดังนี้

แบบที่ 1 ชุดราตรีเข้ารูปทรงหางปลา (Mermaid) ได้รับแรงบันดาลใจจากรูปทรงของปลาและกัด (ตาข่ายดักปลา) โดยท่อนบนเป็นเกาะอกหัวใจลายตากัดที่เกิดจากการจับจีบผ้าให้เป็นลายนูนเพิ่มมิติของผ้าให้น่าสนใจ ท่อนล่างเป็นกระโปรงหางปลาบานเน้นส่วนเว้าส่วนโค้งและผ้าตาข่ายที่สัมพันธ์กับท่อนบนอย่างลงตัว หรูหรา พร้อมกระเป๋าทรงเฟรมแบ็ก (Frame Bag) ซึ่งมีโครงสร้างแข็งแรงและชัดเจน มีที่เปิดจากด้านบนคล้ายกับกระเป๋าสตางค์โบราณ ดูคลาสสิกและเป็นทางการ เหมาะกับโอกาสที่ต้องการความเป็นระเบียบและความสง่างาม กระเป๋าที่ดึงเอกลักษณ์ของการใช้ผ้าตาข่ายเช่นเดียวกับส่วนของกระโปรง ดังแสดงในภาพที่ 1

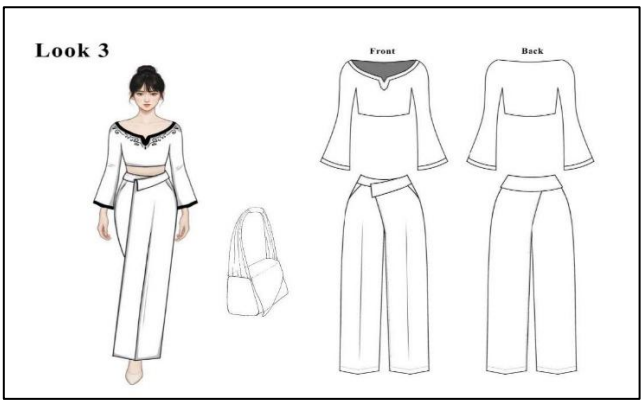
ภาพที่ 1 ชุดราตรีเข้ารูปทรงหางปลา (Mermaid) และกระเป๋าถือจากผ้าทอลายตากัด

แบบที่ 2 ชุดเดรสทำงาน ใช้ผ้าตาข่ายหรือผ้าซีทรูบริเวณแขนและกระโปรงเพื่อเพิ่มลูกเล่นและสไตล์ โดยตัวชุดหลักจะเป็นผ้าทึบจากผ้าทอลายตากัดที่ดูเป็นทางการ สามารถสวมใส่ได้ทั้งวันธรรมดาและวันพิเศษ คู่กับกระเป๋าทรงคลัตช์ (Clutch) ขนาดเล็ก มีความคล่องตัวในการถือ ออกแบบโดยใช้ผ้าทอ เป็นผ้าพื้นของตัวกระเป๋าและมีผ้าตาข่ายรูปแบบเดียวกับชุดพันอยู่รอบกระเป๋าให้ความรู้สึกเรียบหรูและเป็นทางการในเวลาเดียวกัน ดังแสดงในภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ชุดเดรสทำงาน และกระเป๋าถือจากผ้าทอลายตากัด

แบบที่ 3 ชุดลำลอง แรงบันดาลใจมาจากชุดชาวประมง ที่ไม่เพียงแค่สวยงาม แต่ยังดูสมาร์ทสวมใส่สบาย ใช้งานได้จริงในสถานการณ์ต่าง ๆ สามารถปรับสัดส่วนเอวให้พอดีสำหรับทุกคนตามอย่างของกางเกงเลหรือ กางเกงชาวประมง ใช้คู่กับกระเป๋าขนาดใหญ่ที่ผสมผสานระหว่างทรงย่าม (Satchel Bag) และกระเป๋าทรงพับ (Flap Bag) กระเป๋าสะพายไหล่ผ้าทิ้งตัวและมีฝาปิดพับลงมา ตัดเย็บเรียบง่าย ให้ความรู้สึกสบาย ๆ เข้ากับวิถีชาวเล ดังแสดงในภาพที่ 3

ภาพที่ 3 ชุดลำลอง และกระเป๋าถือจากผ้าทอลายตากัด

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาผ้าทอลายตากัดสู่งานสร้างสรรค์ประเภทผลิตภัณฑ์แฟชั่น

1. ผู้เชี่ยวชาญด้านการทอผ้า การออกแบบหรือการตัดเย็บ

1.1 ลักษณะข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามสำหรับผู้เชี่ยวชาญด้านการทอผ้า การออกแบบหรือการตัดเย็บ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดในภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดสงขลา จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดตรัง และจังหวัดพัทลุง ซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้เคียงกัน เมื่อพิจารณาตามอายุ

ของผู้เชี่ยวชาญ พบว่า ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 35 - 44 ปี จำนวน 3 คน รองลงมาอยู่ในช่วงอายุ 25 - 34 ปี จำนวน 1 คน และช่วงอายุ 18 - 24 ปี จำนวน 1 คน ตามลำดับ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในวัยทำงาน และส่วนใหญ่ผู้เชี่ยวชาญมีประสบการณ์ด้านการทอผ้า การออกแบบหรือการตัดเย็บ อยู่ในช่วง 7 - 9 ปี มากที่สุด จำนวน 3 คน รองลงมาอยู่ในช่วง 1 - 3 ปี จำนวน 1 คน และอยู่ในช่วง 4 - 6 ปี จำนวน 1 คน

1.2 แนวทางการออกแบบผ้าทอสำหรับผลิตภัณฑ์แฟชั่น ผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า ผู้เชี่ยวชาญเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ Look 3 ชุดลำลอง จำนวน 2 คน Look 2 ชุดเดรสการทำงาน จำนวน 2 คน และ Look 1 ชุดราตรี จำนวน 1 คน เมื่อพิจารณาจากความเหมาะสมของราคาต่อชุดต่าง ๆ พบว่า Look 1 ชุดราตรี ราคาที่เหมาะสม คือ 2,000 บาทขึ้นไป Look 2 ชุดเดรสการทำงาน ราคาที่เหมาะสมอยู่ระหว่าง 1,001 - 1,500 บาท และ 1,501 - 2,000 บาท และ Look 3 ชุดลำลอง ราคาที่เหมาะสมอยู่ระหว่าง 500 - 1,000 บาท และ 1,501 - 2,000 บาท ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของผู้เชี่ยวชาญด้านการทอผ้า การออกแบบหรือการตัดเย็บต่อชุดต่าง ๆ ในรายด้าน ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในประเด็นต่าง ๆ ต่อชุดต่าง ๆ จากความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

ชุด	แนวความคิด	วัสดุ	โอกาสในการสวมใส่	การออกแบบ	ความเป็นไปได้ด้านการตัดเย็บ	ความเป็นไปได้ด้านการตลาด
Look 1 ชุดราตรี	3	5	3	3	5	3
Look 2 ชุดเดรสทำงาน	4	4	4.5	4	4	4
Look 3 ชุดลำลอง	3.5	3.5	3.5	3	3.5	3.5

จากตารางที่ 1 พบว่า Look 2 ชุดเดรสทำงาน เป็นรูปแบบที่ได้รับคะแนนความพึงพอใจสูงและสม่ำเสมอในเกือบทุกด้าน โดยเฉพาะด้านแนวความคิด โอกาสในการสวมใส่ และศักยภาพทางการตลาด สะท้อนให้เห็นว่าผู้เชี่ยวชาญให้ความสำคัญกับชุดที่สามารถใช้งานได้จริง มีความร่วมสมัย และตอบโจทย์การใช้ชีวิตประจำวัน ขณะที่ Look 1 ชุดราตรีมีความโดดเด่นด้านวัสดุและการตัดเย็บ แต่มีข้อจำกัดด้านการใช้งานและตลาด ส่วน Look 3 ชุดลำลองมีจุดเด่นด้านความเรียบง่ายและความยืดหยุ่น แต่ยังสามารถพัฒนาเพิ่มเติมในด้านการออกแบบและการสร้างจุดขายทางการตลาดได้ในอนาคต

1.3 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับแนวทางการออกแบบผ้าทอสำหรับผลิตภัณฑ์ พบว่า ผ้าทอส่วนใหญ่มักมีสีโทนสีหม่นและจำกัดอยู่ในกรอบของสีดั้งเดิม จึงเสนอให้มีการพัฒนาการใช้สีสันที่หลากหลาย ในด้านการออกแบบ ควรปรับรูปแบบผ้าทอและเครื่องแต่งกายให้เหมาะสมกับการใช้งานจริงมากขึ้น โดยลดข้อจำกัดของการใช้งานในโอกาสเฉพาะหรือโอกาสพิเศษ เพิ่มความคล่องตัวและสามารถสวมใส่เป็นส่วนหนึ่งของการแต่งกายในชีวิตประจำวันได้ นอกจากนี้ ผู้เชี่ยวชาญยังให้ความสำคัญกับการสร้างเรื่องราวให้กับลวดลายผ้าทอเพื่อช่วยยกระดับคุณค่าของผ้าทอจากวัสดุเครื่องนุ่งห่มสู่ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม จากการวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ สามารถสรุปแนวทางการออกแบบผ้าทอสำหรับผลิตภัณฑ์แฟชั่น ได้ดังนี้

1.3.1 การพัฒนาสีสันให้หลากหลายและร่วมสมัย เพิ่มการใช้สีสันที่สดใสและทันสมัย โดยยังคงสะท้อนอัตลักษณ์และบริบททางวัฒนธรรมของผ้าทอพื้นถิ่น

1.3.2 การออกแบบโดยคำนึงถึงการใช้งานจริง ปรับรูปแบบเครื่องแต่งกายให้สามารถสวมใส่ได้ในชีวิตประจำวัน มีความสะดวกสบาย และตอบโจทย์ไลฟ์สไตล์ร่วมสมัย

1.3.3 ใช้แนวคิดการเล่าเรื่องในงานออกแบบ ถ่ายทอดเรื่องราว ความเชื่อ และวิถีชีวิตผ่านลวดลายผ้าทอ เพื่อเพิ่มคุณค่าและมูลค่าเชิงวัฒนธรรมให้กับผลิตภัณฑ์

1.3.4 ผสมผสานอัตลักษณ์พื้นถิ่นกับการออกแบบร่วมสมัย รักษาเอกลักษณ์ดั้งเดิมของผ้าทอ พร้อมประยุกต์องค์ประกอบการออกแบบสมัยใหม่ เพื่อขยายกลุ่มผู้บริโภค

1.3.5 ถ่ายทอดจิตวิญญาณของช่างฝีมือไทย ให้ความสำคัญกับผ้าทอมือในฐานะหัวใจของการออกแบบ เพื่อสร้างคุณค่าทางจิตใจ ความภาคภูมิใจ และเอกลักษณ์เฉพาะตัวแก่ผู้สวมใส่

2. ตัวแทนผู้ใช้บริโภค

2.1 ลักษณะข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามสำหรับตัวแทนผู้ใช้บริโภค ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดในภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดสงขลา 63 คน จังหวัดตรัง 16 คน จังหวัดพัทลุง 12 คน จังหวัดนครศรีธรรมราช 11 คน จังหวัดยะลา 10 คน จังหวัดนราธิวาส 5 คน จังหวัดสตูล 4 คน จังหวัดกระบี่ 4 คน จังหวัดปัตตานี 3 คน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 1 คน จังหวัดชุมพร 1 คน และภูมิลำเนาจังหวัดในภาคอื่น ๆ 10 คน เมื่อพิจารณาตามอายุของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตัวแทนผู้ใช้บริโภค ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 18 - 24 ปี จำนวน 57 คน รองลงมาอยู่ในช่วงอายุ 25 - 34 ปี จำนวน 40 คน รองลงมาอยู่ในช่วงอายุ 35 - 44 ปี จำนวน 21 รองลงมาอยู่ในช่วงอายุ 45 - 54 ปี จำนวน 15 คน และช่วงอายุ 55 - 64 ปี จำนวน 7 คน ตามลำดับ เมื่อพิจารณาตามอาชีพ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นนิสิตมากที่สุด จำนวน 39 คน รองลงมาพนักงานเอกชน จำนวน 28 คน และประกอบอาชีพข้าราชการบำนาญ พยาบาล เกษตรกรน้อยที่สุด จำนวน 2 คน

2.2 แนวโน้มการซื้อผ้าทอและแนวทางการออกแบบผ้าทอสำหรับผลิตภัณฑ์ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รู้จักผ้าทอเกาะยอ (จังหวัดสงขลา) มากที่สุด จำนวน 132 คน รองลงมาผ้าทอบาติก (จังหวัดปัตตานี/นราธิวาส) จำนวน 45 คน และไม่รู้จักเลย จำนวน 1 คน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เคยซื้อผ้าทอ จำนวน 102 คน (เสื้อผ้า จำนวน 48 คน, ของใช้ จำนวน 3 คน, ของที่ระลึก จำนวน 36 คน และผ้าชิ้น/ผ้าหลา จำนวน 15 คน) และไม่เคยซื้อ จำนวน 38 คน เมื่อวิเคราะห์สถานที่ในการซื้อขายผ้าทอ พบว่าส่วนใหญ่ซื้อขายผ้าทอ ณ จุดซื้อของในสถานที่ท่องเที่ยวมากที่สุด จำนวน 82 คน รองลงมา แหล่งผลิตผ้าทอ จำนวน 60 คน และห้างสรรพสินค้าน้อยที่สุด จำนวน 21 คน เมื่อพิจารณาจากปัจจัยสำคัญในการเลือกซื้อ พบว่าเนื้อผ้าเป็นปัจจัยสำคัญมากที่สุดในการเลือกซื้อ จำนวน 84 คน รองลง คือ ราคา จำนวน 79 คน และแบรนด์เป็นปัจจัยสำคัญในการเลือกซื้อน้อยที่สุด จำนวน 15 คน เมื่อพิจารณาจากชุดที่มีแนวโน้มที่จะซื้อ พบว่า Look 3 ชุดลำลอง มากที่สุด จำนวน 59 คน รองลงมา Look 2 ชุดเดรสทำงาน จำนวน 43 คน และ Look 1 ชุดราตรี จำนวน 38 คน ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของตัวแทนผู้ใช้บริโภคต่อชุดต่าง ๆ ในรายด้าน ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในประเด็นต่าง ๆ ต่อชุดต่าง ๆ จากความเห็นของผู้บริโภค

ชุด	แนวความคิด	วัสดุ	โอกาสในการสวมใส่	การออกแบบ	ความเป็นไปได้ที่จะตัดสินใจซื้อ
Look 1 ชุดราตรี	3.95	3.89	3.43	3.86	3.54

ตารางที่ 2 แสดงค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในประเด็นต่าง ๆ ต่อชุดต่าง ๆ จากความเห็นของผู้บริโภค (ต่อ)

ชุด	แนวความคิด	วัสดุ	โอกาสในการสวมใส่	การออกแบบ	ความเป็นไปได้ที่จะตัดสินใจซื้อ
Look 2 ชุดเดรสทำงาน	3.93	3.98	3.95	3.98	3.88
Look 3 ชุดลำลอง	3.85	3.83	3.75	4.05	3.73

จากตารางที่ 2 พบว่า ผู้บริโภคให้ความสำคัญสูงสุดกับชุดที่สามารถใช้งานได้จริง มีโอกาสสวมใส่หลากหลาย และใช้วัสดุที่มีคุณภาพ ส่งผลให้ Look 2 ชุดเดรสทำงาน มีแนวโน้มได้รับความนิยมและมีโอกาสในการตัดสินใจซื้อสูงที่สุด ขณะที่ Look 1 ชุดราตรีแม้มีแนวความคิดโดดเด่น แต่ข้อจำกัดด้านการใช้งานทำให้แนวโน้มทางการตลาดต่ำกว่า

2.3 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับแนวโน้มในการเลือกซื้อและการออกแบบผ้าทอสำหรับผลิตภัณฑ์แฟชั่น พบว่า ผ้าทอส่วนใหญ่เป็นงานที่มีคุณค่าและสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามควรมีการพัฒนารูปแบบให้สอดคล้องกับยุคสมัย มีความทันสมัย ร่วมสมัย และสามารถสวมใส่ในชีวิตประจำวันได้จริง นอกจากนี้ ในด้านราคา ผู้บริโภคมีความคิดเห็นว่าควรมีราคาที่เหมาะสมและสามารถเข้าถึงได้ เพื่อขยายฐานลูกค้าไม่จำกัดเฉพาะลูกค้ากลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง จากการวิเคราะห์ความชื่นชอบหรือต้องการปรับแก้ในประเด็นต่าง ๆ สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 สรุปความชื่นชอบหรือต้องการปรับแก้ในประเด็นต่าง ๆ ต่อชุดต่าง ๆ จากความเห็นของผู้บริโภค

ชุด	ความชื่นชอบ	ต้องการปรับแก้
Look 1 ชุดราตรี	- ดีไซน์โดยรวม มองว่าชุดมีความ สวย หรู ดูดี และมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว การออกแบบมีความร่วมสมัย สามารถสวมใส่ได้ในหลายโอกาส ดีไซน์เข้ากับยุสมัย และยังคงสะท้อนที่มา/อัตลักษณ์ของลวดลายผ้า - รูปทรงและสรีระ ชอบชุดที่ รัดรูป เข้าทรง โดยเฉพาะบริเวณเอว ทำให้ดูผอมและมีสรีระสวย กระโปรงยาว ทรงสวย ช่วยเสริมบุคลิกและรูปร่าง รูปทรงของชุดสอดคล้องกับลวดลายผ้า - ส่วนเสื้อและรายละเอียด ผู้ตอบจำนวนมาก ชื่นชอบทรงเสื้อ และ ส่วนบนของชุดเห็นว่าการออกแบบโดยรวม “ดีอยู่แล้ว” และ “ไม่ต้องปรับปรุง	- การเพิ่มลูกเล่น / กิมมิก เสนอให้เพิ่มรายละเอียดเล็กน้อย เช่น เพชร หรือกิมมิก เพื่อเพิ่มความโดดเด่น เพิ่มลูกเล่นในบางจุดของชุดเพื่อให้ดูน่าสนใจมากขึ้น แต่ไม่มากเกินไป - การปรับดีไซน์ส่วนบน เสื้อท่อนบนสามารถปรับให้ดูทันสมัยมากขึ้น มีข้อเสนอให้เปลี่ยนจากเกาะอกเป็นเสื้อปาดไหล่ หรือดีไซน์อื่นที่เพิ่มลูกเล่น - การเพิ่มลูกเล่น / กิมมิก เสนอให้เพิ่มรายละเอียดเล็กน้อย เช่น เพชร หรือกิมมิก เพื่อเพิ่มความโดดเด่น เพิ่มลูกเล่นในบางจุดของชุดเพื่อให้ดูน่าสนใจมากขึ้น แต่ไม่มากเกินไป - การปรับดีไซน์ส่วนบน เสื้อท่อนบนสามารถปรับให้ดูทันสมัยมากขึ้น มีข้อเสนอให้เปลี่ยนจากเกาะอกเป็นเสื้อปาดไหล่ หรือดีไซน์อื่นที่เพิ่มลูกเล่น

ตารางที่ 3 สรุปความชื่นชอบหรือต้องการปรับแก้ในประเด็นต่าง ๆ ต่อชุดต่าง ๆ จากความเห็นของผู้บริโภค (ต่อ)

ชุด	ความชื่นชอบ	ต้องการปรับแก้
Look 2 ชุดเดรสทำงาน	การออกแบบโดยรวม ผู้ตอบจำนวนมาก ชื่นชอบการออกแบบของชุด มองว่าดีไซน์ สวย เรียบหรู ดูสุภาพเหมาะสมกับวัยทำงาน มีภาพลักษณ์ที่ดูเป็นทางการแต่ไม่เชย - การใช้งาน ชุดสามารถ ใส่ทำงานได้จริง ใช้ได้หลายโอกาส เช่น ใส่ทำงานประจำ ใส่ออกงานทางการ ใช้ได้ทั้ง กลางวันและกลางคืน รายละเอียดเฉพาะส่วนชอบลายผ้า ชอบทรงชุด ชอบท่อนล่าง ชอบความเป็นเดรส ที่ดูสุภาพและใช้งานได้หลากหลาย	- ความมิดชิดของชุด ประเด็นที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุดส่วน ซีทรู เป็นจุดที่ถูกพูดถึงซ้ำหลายครั้งผู้ตอบเสนอให้ทำให้ มิดชิดขึ้น ซีทรูควร เสมอกับตัวผ้า - รายละเอียดเฉพาะจุด บริเวณแขน อยากให้ดูทันสมัยมากขึ้น บริเวณคอ อยากได้ความมิดชิดเพิ่มความยาวกระโปรง มีความต้องการแบบกระโปรงยาว
Look 3 ชุดลำลอง	- ดีไซน์เรียบง่าย ทันสมัย ชื่นชอบเสื้อผ้าที่เข้ากับทุกยุคทุกสมัย ใส่สบาย และดูดี - การประยุกต์ผ้าทอเข้ากับแฟชั่นปัจจุบัน แม้จะมีการลดทอนเอกลักษณ์ดั้งเดิมของผ้าทอลงบ้าง แต่ถือเป็นแนวทางที่ดีในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไม่ให้เลือนหาย - การใช้งานได้หลากหลายโอกาส ใส่ได้ทั้งในชีวิตประจำวัน งานทางการ และงานตามกาลเทศะ - แนวคิดรักษ์โลก ผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและใช้งานได้หลากหลายได้รับความสนใจสูง	- เพิ่มความหลากหลายของแบบและสินค้า ควรมีตัวเลือกมากขึ้นตามเทรนด์แฟชั่นที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา - ออกแบบให้ใช้งานได้จริงในชีวิตประจำวัน เน้นความคล่องตัว ใส่สบาย และไม่ดูเป็นชุดพิธีการมากเกินไป - ราคาเข้าถึงได้ เพื่อให้ผู้บริโภคตัดสินใจซื้อได้ง่ายขึ้น - ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย ควรมีสินค้าให้เลือกครบถ้วนสำหรับทุกเพศ ทุกช่วงวัย

จากตารางที่ 3 พบว่า Look 1 ชุดราตรี ผู้ตอบแบบสอบถาม มีความพึงพอใจต่อการออกแบบชุดในระดับสูง โดยเฉพาะในด้านความสวยงาม ความหรูหรา และรูปทรงที่ช่วยเสริมสรีระ ข้อเสนอแนะที่ได้รับส่วนใหญ่เป็นการปรับรายละเอียดเล็กน้อย เพื่อเพิ่มความทันสมัยและลูกเล่นของชุด มากกว่าการปรับโครงสร้างหลักของการออกแบบ แสดงให้เห็นว่าดีไซน์ปัจจุบันมีพื้นฐานที่ดี และสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดเชิงพาณิชย์หรือการออกแบบคอลเลคชั่นได้

Look 2 ชุดเดรสทำงาน ผู้ตอบแบบสอบถาม ชื่นชอบดีไซน์และแนวคิดของชุดเป็นอย่างมาก สิ่งที่ควรนำไปพัฒนาต่อ คือ ปรับระดับความมิดชิด พัฒนารายละเอียดแขนและทรงให้ดูทันสมัย เพิ่มตัวเลือกความยาวกระโปรง หากนำข้อเสนอเหล่านี้ไปปรับแก้ จะช่วยให้ชุดตอบโจทย์วัยทำงานมากขึ้น เพิ่มความมั่นใจ และขยายโอกาสการใช้งานได้หลากหลายขึ้น

Look 3 ชุดลำลอง ผู้ตอบแบบสอบถาม มีความชื่นชอบผลิตภัณฑ์ผ้าทอที่ถูกพัฒนาให้มีความร่วมสมัย เรียบง่าย ใส่ได้หลายโอกาส และเข้าถึงง่าย ทั้งในด้านราคาและช่องทางการจำหน่าย พร้อมทั้งมองว่าการปรับรูปแบบผ้าทอให้เข้ากับแฟชั่นยุคใหม่เป็นแนวทางที่ช่วยรักษาและสืบสานคุณค่าทางวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม

อภิปรายผล

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะเมื่อองค์ความรู้ดั้งเดิมถูกนำมาบูรณาการเข้ากับกระบวนการออกแบบร่วมสมัย การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่าลวดลายผ้าทอไม่ได้เป็นเพียงองค์ประกอบเชิงสุนทรียภาพ หากแต่เป็นระบบความรู้ที่สะท้อนอัตลักษณ์และความหมายเชิงวัฒนธรรม ซึ่งสามารถนำมาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มในเชิงเศรษฐกิจได้ ผลการวิจัย พบว่า ผ้าทอลายตากัด ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เกิดจากวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนที่ประกอบอาชีพทำการประมง โดยใช้อวนหรือกัด ในการจับปลา เมื่อใช้งานไปนาน ๆ เกิดการชำรุด จึงมีการซ่อมแซมและเกิดเป็นลวดลายของช่องตาข่าย ซึ่งเป็นที่มาของคำว่าตากัด ต่อมาผู้หญิงที่มักทอผ้าและซ่อมกัดอยู่กับบ้านได้เกิดแรงบันดาลใจโดยนำลวดลายตากัดมาประยุกต์เป็นลายผ้า และทดลองทอจนเป็นผืนผ้าลายตากัด ผ้าทอลายตากัดมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์แฟชั่นร่วมสมัยที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้ โดยเฉพาะในกลุ่มเสื้อผ้าลำลองและชุดทำงาน ซึ่งเน้นการใช้งานได้จริงในชีวิตประจำวัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาที่พบว่าผู้บริโภคให้ความสำคัญกับความสะดวกสบาย คุณภาพของวัสดุ และความเหมาะสมของราคาเป็นหลัก ประเด็นดังกล่าวมีความสอดคล้องกับแนวคิดของการพัฒนาผลิตภัณฑ์สิ่งทอจากภูมิปัญญาท้องถิ่นในงานวิจัยก่อนหน้าที่ระบุว่าการออกแบบผลิตภัณฑ์จำเป็นต้องคำนึงถึงการใช้งานจริง (Functionality) ควบคู่กับความงามเชิงวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถแข่งขันในตลาดได้อย่างยั่งยืน (อรรถพันธ์ พงศ์เลาหพันธุ์, 2563); (อรรถสิทธิ์ จันทร์นิเวศน์, 2557) แม้ผลการวิจัยจะค้นพบความท้าทายสำคัญ คือ ความไม่สอดคล้องระหว่างรูปแบบผลิตภัณฑ์ดั้งเดิมกับความต้องการของผู้บริโภคในปัจจุบัน กล่าวคือ ผู้ผลิตมักให้ความสำคัญกับการรักษารูปแบบดั้งเดิม ขณะที่ผู้บริโภคต้องการผลิตภัณฑ์ที่มีความทันสมัย ใช้งานได้จริง และมีราคาที่เหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ ตุนท์ ชมชื่น ที่ได้วิจัยเรื่องการเสริมสร้างศักยภาพการผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชน “ผ้าทอกะเหรี่ยง” ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจสร้างสรรค์: กรณีชุมชนตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ที่ชี้ให้เห็นว่าการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ จำเป็นต้องพัฒนาทั้งด้านคุณภาพสินค้าและการออกแบบให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด (ตุนท์ ชมชื่น, 2558) อีกทั้งผลการวิจัยที่พบว่าผู้บริโภคต้องการความหลากหลายของรูปแบบสีสัน และการออกแบบที่สอดคล้องกับแฟชั่นสมัยใหม่ รวมถึงต้องการให้ผลิตภัณฑ์สามารถตอบโจทย์ทุกเพศทุกวัย ยังสอดคล้องกับงานศึกษาด้านการอนุรักษ์และประยุกต์ใช้ผ้าทอในหลายพื้นที่ ที่ชี้ว่าการปรับตัวให้ทันต่อบริบทสังคมร่วมสมัยเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น (ทักษิณา พิธกุล, 2559) ประเด็นดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนากระบวนการออกแบบที่สามารถเชื่อมโยงระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับบริบททางสังคมร่วมสมัยได้อย่างเหมาะสม อย่างไรก็ตาม องค์ความรู้สำคัญที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ คือ แนวทางการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับการออกแบบร่วมสมัย โดยใช้ผ้าทอลายตากัดเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมในการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์แฟชั่นที่มีคุณค่า ทั้งในเชิงเศรษฐกิจและวัฒนธรรม การพัฒนาดังกล่าวควรคำนึงถึงความสมดุลระหว่างการรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมและการตอบสนองต่อความต้องการของตลาด เพื่อให้ผลิตภัณฑ์สามารถแข่งขันได้ในบริบทปัจจุบัน โดยใช้แนวคิดผ้าทอกับกระบวนคิดเชิงบูรณาการ มาพัฒนาเป็นลายผ้าทออย่างสร้างสรรค์ทางศิลปวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ธเนศวร์ เจริญเมือง ที่ได้อธิบายไว้ว่า การทอผ้าทอลายตากัดนั้นเกิดจากแรงบันดาลใจของชาวบ้าน ผ่านเครื่องมือทำการประมงหรือที่เรียกว่า “Cultural Embeddedness”

และการฝังตัวทางวัฒนธรรมที่สามารถอธิบายว่าศิลปะและงานหัตถกรรมพื้นบ้านนั้นทรงคุณค่า มีรากฐานและวิธีคิดมาจากการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน แฝงด้วยเรื่องราวของชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ (ธเนศวร์ เจริญเมือง, 2555) ผ้าทอตากัดนั้นไม่ได้เพียงแต่ความงดงามเท่านั้นแต่มีความหมายที่ลึกซึ้ง การถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งในบทบาทของครูนพมาศ สาสนัย ถือเป็นตัวอย่างสำคัญของการถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญา ทางวัฒนธรรมแบบมีชีวิตที่เน้นการรักษาและต่อยอดองค์ความรู้ผ่านการปฏิบัติจริง ดังแนวคิดของ ธำรงรัฐ ศรีทอง ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเชิงวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ที่เสนอว่าการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเชิงวัฒนธรรมควรมุ่งเน้นการสร้าง “คุณค่าทางวัฒนธรรม” (Cultural Value) ที่สะท้อนเรื่องราวของชุมชนมากกว่าการผลิตเพื่อการบริโภคเพียงอย่างเดียว ช่วยให้สินค้ามีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นสามารถทำการแข่งขันในตลาดได้ และยังเป็นการส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรมควบคู่ไปด้วย (ธำรงรัฐ ศรีทอง, 2562) นอกจากนี้ จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า งานวิจัยในอดีตส่วนใหญ่มุ่งเน้นการศึกษาในเชิงอนุรักษ์ เช่น ประวัติความเป็นมา ลักษณะลวดลาย และกระบวนการผลิตของผ้าทอ ขณะที่ยังขาดการศึกษาที่มุ่งเน้นการนำภูมิปัญญาดังกล่าวไปพัฒนาเป็นงานสร้างสรรค์ในบริบทร่วมสมัย งานวิจัยนี้ได้เข้ามาเติมเต็มช่องว่างดังกล่าว โดยแสดงให้เห็นถึงแนวทางการพัฒนาผ้าทอลายตากัดสู่ผลิตภัณฑ์แฟชั่นที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของตลาดได้จริง พร้อมทั้งยังคงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมไว้ได้ นอกจากนี้ ยังได้เสนอแนวทางในการปรับรูปแบบผลิตภัณฑ์ให้เหมาะสมกับการใช้งานในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นประเด็นที่ยังไม่ปรากฏอย่างชัดเจนในงานวิจัยก่อนหน้า

องค์ความรู้ใหม่

ผลการวิจัยครั้งนี้ทำให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาภูมิปัญญาผ้าทอลายตากัดของชุมชนเกาะยอสู่การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์แฟชั่นร่วมสมัย โดยพบว่า กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีประสิทธิภาพควรเริ่มต้นจากการศึกษาทุนทางวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของชุมชน นำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นแนวคิดการออกแบบ จากนั้นจึงประยุกต์ใช้หลักการออกแบบร่วมสมัยควบคู่กับความต้องการของผู้บริโภค เพื่อพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถใช้งานได้จริงและสอดคล้องกับวิถีชีวิตในปัจจุบัน โดยองค์ความรู้ที่ได้สามารถสรุปเป็นกระบวนการพัฒนาได้ดังนี้

ภาพที่ 4 กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากการศึกษาทุนทางวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของชุมชน

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผ้าทอลายตากัดของชุมชนเกาะยอมีศักยภาพสูงในการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์แฟชั่นร่วมสมัย หากมีการปรับปรุงในด้านการออกแบบ สีสัน และรูปแบบการใช้งานให้เหมาะสมกับผู้บริโภคยุคใหม่ ควบคู่กับการสื่อสารคุณค่าทางวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะช่วยเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ และส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชนได้อย่างยั่งยืน ข้อค้นพบที่สำคัญของการวิจัยนี้ คือ การยืนยันว่าภูมิปัญญาผ้าทอลายตากัดมีศักยภาพสูงในการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์แฟชั่นร่วมสมัยที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจได้ โดยเฉพาะเมื่อมีการปรับรูปแบบให้สอดคล้องกับการใช้งานในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ ยังพบว่าปัจจัยด้านการออกแบบ สีสัน และการเล่าเรื่องของผลิตภัณฑ์มีบทบาทสำคัญในการเพิ่มความน่าสนใจและคุณค่าของสินค้า อีกประการหนึ่งที่สำคัญ คือ การค้นพบว่าตลาดมีแนวโน้มให้ความสำคัญกับผลิตภัณฑ์ที่สามารถเข้าถึงได้ ทั้งในด้านราคาและการใช้งาน ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดการผลิตแบบดั้งเดิมที่มุ่งเน้นความประณีตและการใช้งานเฉพาะโอกาส ดังนั้น การพัฒนางานสร้างสรรค์จากผ้าทอลายตากัดจึงไม่ควรจำกัดอยู่เพียงการอนุรักษ์ แต่ควรมุ่งเน้นการสร้างความสมดุลระหว่างการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมกับการตอบสนองต่อความต้องการของตลาด เพื่อให้เกิดความยั่งยืนทั้งในมิติทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ จากผลการวิจัย ผู้วิจัยเสนอแนะเป็น 4 ประเด็น ดังนี้ ประเด็นแรก ขอเสนอแนะไปยังหน่วยงานภาครัฐ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรบรรจุการส่งเสริมผ้าทอพื้นถิ่นไว้ในแผนพัฒนาชุมชน ทั้งนี้เพื่อบูรณาการองค์ความรู้ในชุมชน สร้างรายได้ให้กับชุมชน ประเด็นต่อมา ชุมชนควรนำมรดกภูมิปัญญาผ้าทอลายตากัด ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ไปขยายผล และสร้างหรือพัฒนาเป็นหลักสูตรท้องถิ่นบรรจุไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้เพิ่มเติม หรือจัดไว้ในกิจกรรมลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ให้เด็ก และเยาวชนในสถานศึกษาหรือสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ได้เรียนรู้และฝึกปฏิบัติจริง ทั้งนี้เพื่อการอนุรักษ์ให้ผ้าทอยังคงอยู่คู่กับชุมชนเกาะยอ ประเด็นต่อไป ภาครัฐควรส่งเสริมให้เป็นชุมชนต้นแบบด้านมรดกวัฒนธรรมและการสร้างสรรค์ เพื่อยกระดับการพัฒนาท้องถิ่นด้วยนโยบายทางวัฒนธรรมของประเทศ และประเด็นสุดท้ายควรมีการวิจัยการพัฒนาศักยภาพกลุ่ม หรือ วิสาหกิจชุมชนผ้าทอด้านการตลาดผ่านการเล่าเรื่องราวของผ้า โดยเน้นการสื่อสารด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลในรูปแบบต่าง ๆ และควรวิจัยการนำผลิตภัณฑ์แฟชั่นที่ผ่านการสำรวจความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญและผู้บริโภค ไปต่อยอด หรือสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์หลายประเภท หลายรูปแบบ และมีกลุ่ม เป้าหมายที่หลากหลาย

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงวัฒนธรรม. (2562). วัฒนธรรมสรรค์สร้าง เศรษฐกิจสร้างสรรค์. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม.

คมกริช ชาญณรงค์. (2560). การใช้สาระด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานศึกษา : สภาพปัญหาและการพัฒนาเชิงสร้างสรรค์. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 11(3), 64-71.

ตุนท์ ชมชื่น. (2558). การเสริมสร้างศักยภาพการผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชน “ผ้าทอกะเหรี่ยง” ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจสร้างสรรค์: กรณีชุมชนตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต, 3(2), 203-214.

ทักษิณา พิธกุล. (2559). การอนุรักษ์และการประยุกต์ภูมิปัญญาหัตถกรรมผ้าทอของคนยองในจังหวัดลำพูน (The Conservation and Application of Local Wisdom in Hand Woven Textiles of Yawng People in Lamphun Province). วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 24(45), 139-156.

ธเนศวร์ เจริญเมือง. (2555). ชุมชนท้องถิ่นกับภูมิปัญญาไทย. เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์ และการพัฒนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ธำรงรัฐ ศรีทอง. (2562). การพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเชิงวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.

สำนักงานส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิสาหกิจชุมชน. (2555). คู่มือการลงทะเบียนผู้ผลิตผู้ประกอบการ OTOP ปี 2555. กรุงเทพมหานคร: กรมการพัฒนาชุมชน.

อรรถพันธ์ พงศ์เลาหพันธุ์. (2563). การพัฒนาผลิตภัณฑ์สิ่งทอแฟชั่นไลฟ์สไตล์จากทุนวัฒนธรรมพื้นถิ่นจังหวัดน่าน เพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์. ศิลปกรรมสาร, 13(2), 102-119.

อรรถสิทธิ์ จันทร์นิเวศน์. (2557). การศึกษาพัฒนารูปแบบผ้าทอดอกจอกแบบดั้งเดิม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาสินค้าแฟชั่น : กรณีศึกษาโครงการผ้าทอในพระบรมราชินูปถัมภ์วัดน้ำเต้าอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปกรรม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

Sawada, Y. (2019). Asian economic integration report 2019/2020: Demographic change, productivity, and the role of technology. Philippines: Asian Development Bank.

Throsby, D. (2001). Economy and culture. Cambridge: Cambridge University Press.

UNESCO. (2003). Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. Paris: United Nations.

บทความวิจัย

พฤติกรรมเชิงจริยธรรม 5 ด้านของนักเรียนมัธยมศึกษาและการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมผ่านการเรียนรู้ในสถานศึกษา*

ETHICAL BEHAVIOR IN FIVE DIMENSIONS AMONG SECONDARY SCHOOL STUDENTS AND GUIDELINES FOR MORAL AND ETHICAL DEVELOPMENT THROUGH SCHOOL-BASED LEARNING

วีนันท์กานต์ รุจิภักดิ์[1], สัญญพงศ์ ลิ่มประเสริฐ[2*], ธัชชนันท์ อิศรเดช[2], ประเสริฐ ลิ่มประเสริฐ[2]

Veenunkarn Rujiprak[1], Sanyapong Limprasert[2*], Thatchanan Issaradet[2], Prasert Limprasert[2]

[1]คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล นครปฐม ประเทศไทย

[1]Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University, Nakhon Pathom, Thailand

[2]คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระนครศรีอยุธยา ประเทศไทย

[2]Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phra Nakhon Si Ayutthaya, Thailand

*Corresponding author E-mail: sanyapong789@gmail.com

*Tel: 092-991-6959

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจระดับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย 5 ด้าน ได้แก่ ความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต ความมีจิตสาธารณะ และความพอเพียง และ เปรียบเทียบความแตกต่างของพฤติกรรมเชิงจริยธรรมจำแนกตามเพศและลักษณะการพักอาศัย รวมทั้งศึกษาแนวทางการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมผ่านการเรียนรู้ในสถานศึกษา การวิจัยใช้ระเบียบวิธีเชิงปริมาณ โดยการสำรวจนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 2,744 คน ผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวมนักเรียนมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.00, S.D. = 0.53) ด้านความซื่อสัตย์สุจริตมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{X}$ = 4.22, S.D. = 0.98) รองลงมา คือ ด้านความรับผิดชอบ ($\bar{X}$ = 4.18, S.D. = 0.62) และด้านความมีจิตสาธารณะ ($\bar{X}$ = 3.89, S.D. = 0.70) ด้านความพอเพียง ($\bar{X}$ = 3.82, S.D. = 0.77) มีระดับต่ำกว่าด้านอื่น ผลการวิจัยยังพบว่านักเรียนเพศหญิงมีระดับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมโดยรวมสูงกว่าเพศชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และนักเรียนที่พักอาศัยกับบิดามารดามีระดับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมสูงกว่านักเรียนที่พักอาศัยกับบุคคลอื่น สำหรับแนวทางการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม พบว่า ควรส่งเสริมกิจกรรมเชิงประสบการณ์ การบูรณาการคุณธรรมในรายวิชาต่าง ๆ การใช้สื่อดิจิทัลที่เหมาะสมกับบริบทยุคสมัย และการสร้างความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างโรงเรียนกับครอบครัว ผลการวิจัยนี้เสนอแนะให้สถานศึกษากำหนดแผนพัฒนาคุณธรรมเชิงระบบที่เชื่อมโยงระดับนโยบาย ห้องเรียน และกิจกรรมภาคปฏิบัติอย่างสอดคล้องกัน ควบคู่กับการส่งเสริมบทบาทของครอบครัวในการกำกับดูแลและ

* Received 21 May 2026; Revised 2 July 2026; Accepted 20 July 2026

เป็นแบบอย่างที่ดี รวมถึงการออกแบบสื่อและกิจกรรมที่เน้นการลงมือปฏิบัติจริงและการสะท้อนคิด เพื่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเชิงจริยธรรมในชีวิตประจำวันของเด็กและเยาวชนต่อไป

คำสำคัญ: พฤติกรรมเชิงจริยธรรม, การเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรม, นักเรียนมัธยมศึกษา, การเรียนรู้ในสถานศึกษา, คุณธรรมในโรงเรียน

Abstract

This research aimed to examine the levels of ethical behavior among upper secondary school students across five dimensions: discipline, responsibility, honesty and integrity, public-mindedness, and sufficiency; to compare differences in ethical behavior classified by gender and residential characteristics; and to explore students' perspectives on approaches to promoting morality and ethics through learning in educational institutions. The research employed quantitative survey methodology. The sample consisted of 2,744 upper secondary school students. The findings revealed that, overall, students demonstrated ethical behavior at a high level ($\bar{x}$ = 4.00, S.D. = 0.53). Honesty and integrity scored the highest means ($\bar{x}$ = 4.22, S.D. = 0.98), followed by responsibility ($\bar{x}$ = 4.18, S.D. = 0.62) and public mindedness ($\bar{x}$ = 3.89, S.D. = 0.70), while sufficiency scored ($\bar{x}$ = 3.82, S.D. = 0.77) notably lower than the other dimensions. Furthermore, comparative analysis indicated that female students exhibited statistically significantly higher overall levels of ethical behavior than male students. Students residing with their parents also demonstrated higher levels of ethical behavior in certain dimensions compared to those with other living arrangements, reflecting the significant role of family. Regarding Approaches to Moral and Ethical Development, it was also found that experiential activities, integration of morality across academic subjects, use of digital media appropriate to the contemporary context, and close collaboration between schools and families should be prioritized. The findings propose that educational institutions establish a systematic moral development plan that coherently connects policy, classroom practice, and extracurricular activity levels, alongside promoting the role of families in supervision and role modeling. Moreover, educational media and activities should be designed to emphasize hands-on practice and reflective thinking, to promote the transformation of ethical behavior in the daily lives of children and youth.

Keywords: Ethical Behavior, Moral and Ethical Development, Secondary School Student, School-Based Learning, Moral Education

บทนำ

การพัฒนาประเทศในศตวรรษที่ 21 ภายใต้การปฏิวัติทางเทคโนโลยีดิจิทัลได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกมิติของสังคมไทย การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารอย่างไร้ขีดจำกัด และการปรับเปลี่ยนรูปแบบการสื่อสารผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล แม้จะเปิดโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพมนุษย์ แต่ก็ได้นำมาซึ่งความท้าทายเชิงคุณธรรมและจริยธรรมในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการให้คุณค่ากับความเจริญทางวัตถุและผลประโยชน์ส่วนตนเหนือคุณค่าทางจิตใจและความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ส่งผลให้เกิดการเสื่อมถอยทางมาตรฐานทางจริยธรรมในสังคม (ปัญจนาฎ วรวัฒนชัย, 2563) ประเด็นดังกล่าวไม่เพียงส่งผลกระทบต่อวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวัน แต่ส่งผลต่อหลักคุณธรรมและการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการดำเนินชีวิต ปัญหาสังคมหลายมิติที่ทวีความรุนแรง เช่น อาชญากรรม ยาเสพติด การขาดความซื่อสัตย์สุจริต การทุจริตคอร์รัปชัน และการขาดความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นต้น (พระครูพิศาลจริยากร เลขธมฺโม (สังข์ขาว) และสุชน ประวัติดี, 2562) จากข้อมูลสถิติการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน จะเห็นได้ว่าอายุขณะกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนในปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 - 2568 จำนวนคดีทั้งสิ้น 28,243 คดี กลุ่มที่มีอายุเกิน 15 ปี แต่ไม่เกิน 18 ปี มีจำนวนการกระทำความผิดมากที่สุด สะท้อนให้เห็นว่าเยาวชนในช่วงวัยรุ่นตอนปลายเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงต่อการกระทำผิด และการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนยังมีแนวโน้มที่เพิ่มสูงขึ้น รูปแบบการกระทำความผิดมีความรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะคดีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและร่างกาย และฐานความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ที่มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 เป็นต้นมา (กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน, 2568) ซึ่งปัญหาเหล่านี้ส่วนหนึ่งเกิดจากการขาดการเสริมสร้างความตระหนักรู้ด้านคุณธรรมและจริยธรรมตั้งแต่ในวัยเด็กและเยาวชนนั่นเอง ประเด็นเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นอย่างมากสำหรับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ภายใต้กรอบ “คนไทย 4.0”

ในบริบทของนโยบายพัฒนาประเทศภายใต้กรอบ “ประเทศไทย 4.0” ซึ่งมุ่งเน้นการขับเคลื่อนประเทศสู่เศรษฐกิจ นวัตกรรม เทคโนโลยี และความคิดสร้างสรรค์ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หรือ “คนไทย 4.0” จึงเป็นวาระเชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญยิ่ง การพัฒนาบุคลากรในยุคดังกล่าวไม่อาจเน้นเพียงทักษะความสามารถทางเทคโนโลยี หรือความรู้ทางวิชาการเท่านั้น หากแต่จำเป็นต้องสร้างสมดุลร่วมกับการยึดมั่นในคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคมเช่นกัน (พระมหาอนันต์ องฺกุรสิริ, 2561) การขาดสมดุลในการพัฒนาดังกล่าวอาจนำไปสู่การผลิตบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถสูง แต่ปราศจากจิตสำนึกทางจริยธรรม ซึ่งอาจส่งผลกระทบเชิงลบต่อสังคมในระยะยาว โดยเฉพาะในปัจจุบันพฤติกรรมการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนยังคงมีแนวโน้มสูงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งไม่เพียงสะท้อนปัญหาในระดับบุคคล แต่ยังเป็นสัญญาณของความอ่อนแอในกลไกการหล่อหลอมคุณธรรมจริยธรรมของสถาบันการศึกษาและสังคม ในวัยนี้หากเด็กและเยาวชนได้รับการหล่อหลอมอย่างเหมาะสมจะนำไปสู่การเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ แต่หากขาดการชี้นำที่เหมาะสมอาจนำไปสู่พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ กล่าวคือ กลุ่มนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในยุคปัจจุบันต้องเผชิญความท้าทายที่ซับซ้อนและหลากหลายมากขึ้น ทั้งแรงกดดันทางสังคม การแข่งขันทางการศึกษาที่รุนแรง การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและสื่อสังคมออนไลน์ที่มีทั้งผลบวกและผลลบ รวมถึงสถานการณ์ทางคุณค่าที่ซับซ้อนและต้องอาศัยวิจารณญาณในการตัดสินใจ (Steinberg, L. D., 2014)

ดังนั้น การเสริมสร้างพฤติกรรมเชิงจริยธรรมในช่วงวัยนี้จึงมีความสำคัญอย่างมากที่ควรจะปลูกฝัง เนื่องจากเป็นการวางรากฐานทางจริยธรรมที่จะคงอยู่ตลอดช่วงชีวิต รวมทั้งเป็นกลไกสำคัญที่สะท้อนระดับพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคล และสามารถได้รับการส่งเสริมพัฒนาผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม (กิตติศักดิ์ จันทอง และกฤษกนก ดวงชาทม, 2566) โดยเฉพาะสถานศึกษามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของผู้เรียน ผ่านการออกแบบหลักสูตร กระบวนการจัดการเรียนรู้ กิจกรรมเสริมหลักสูตร และการสร้างบรรยากาศองค์กรที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรมในสถานศึกษา (Nucci, L. et al., 2014)

ทั้งนี้ แม้จะมีกรอบทฤษฎีและงานวิจัยที่ชี้ให้เห็นความสำคัญของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษา แต่ยังคงมีช่องว่างทางวิชาการในการทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับระดับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่แท้จริงของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย มุมมองและทัศนคติของเยาวชนเองต่อประเด็นคุณธรรมจริยธรรม รวมถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการแสดงพฤติกรรมเชิงจริยธรรมในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรอบนโยบาย Thailand 4.0 ที่มุ่งเน้นการพัฒนาคนไทยให้มีคุณภาพทั้งในมิติความรู้ความสามารถและมิติคุณธรรมจริยธรรมอย่างสมดุล อีกทั้งการกำหนดจริยธรรม 5 ด้านในการศึกษาครั้งนี้มีความสอดคล้องกับกรอบนโยบายระดับชาติ กล่าวคือ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ได้กำหนดให้คนไทยต้องมีวินัย ซื่อสัตย์สุจริต มีความรับผิดชอบต่อสังคม มีจิตอาสาเสียสละ และดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (ฉบับปรับปรุง 2562) ซึ่งได้กำหนดว่าการศึกษาต้องมุ่งพัฒนาคนไทยให้มีคุณธรรม จริยธรรม โดยปลูกฝังค่านิยมที่พึงประสงค์ ซึ่งครอบคลุมความมีวินัย ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความพอเพียง และความมีจิตสาธารณะ (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4), 2562) ดังนั้น กรอบจริยธรรม 5 ด้านที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้จึงมีฐานรากทางนโยบายและกฎหมายการศึกษาที่ชัดเจนและสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนในบริบทสังคมไทย ดังนั้น การศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต ความมีจิตสาธารณะ และความพอเพียง จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อทำความเข้าใจระดับพฤติกรรม ความคิด และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมในบริบทของสถานศึกษา จากมุมมองของเด็กและเยาวชน อันจะนำไปสู่การพัฒนาแนวทางการเรียนรู้ที่เหมาะสม สอดคล้องกับบริบทสังคมไทย และสนับสนุนการพัฒนาคนไทย 4.0 ให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ มีคุณธรรมจริยธรรม และสามารถดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจระดับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนมัธยมศึกษา ใน 5 ด้าน ได้แก่ ความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต ความมีจิตสาธารณะ และความพอเพียง รวมทั้งเปรียบเทียบความแตกต่างของพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนมัธยมศึกษา จำแนกตามเพศ และลักษณะการพักอาศัย

2. เพื่อศึกษามุมมองของนักเรียนมัธยมศึกษาต่อการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมผ่านการเรียนรู้ในสถานศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้วิธีการสำรวจ (Survey Research) ด้วยแบบสอบถามแบบรายงานตนเอง (Self-reported Questionnaire) โดยประชากรในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา (สพม.) การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multistage Sampling) โดยแบ่งประชากรตามภูมิภาคของประเทศจำนวน 6 ภูมิภาค ได้แก่ ภาคกลาง ภาคตะวันออก ภาคตะวันตก ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กำหนดสัดส่วนกลุ่มตัวอย่างในแต่ละภูมิภาคให้ใกล้เคียงกัน จากนั้นใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ในการเลือกจังหวัดโดยภูมิภาคละ 3 จังหวัด รวมทั้งสิ้น 18 จังหวัด และในขั้นตอนต่อไป ได้แก่ การสุ่มเลือกโรงเรียนจากแต่ละจังหวัด และการสุ่มตัวอย่างนักเรียนในแต่ละโรงเรียน โดยมีสัดส่วนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ถึง ปีที่ 6 ที่ใกล้เคียงกัน การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างอ้างอิงหลักเกณฑ์ของ Yamane, T. โดยใช้ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 (Yamane, T., 1973) ผู้วิจัยได้จัดส่งแบบสอบถามไปยัง 40 โรงเรียนทั่วประเทศ จำนวน 3,000 ชุด และได้รับแบบสอบถามที่สมบูรณ์คืนมา จำนวน 2,744 ชุด คิดเป็นอัตราการตอบกลับร้อยละ 91.4 กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศชายร้อยละ 40.1 เพศหญิงร้อยละ 59.9 มีอายุระหว่าง 14 - 19 ปี (ค่าเฉลี่ย 16.38 ปี) กำลังศึกษาในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ร้อยละ 35.4 ปีที่ 4 ร้อยละ 33.7 และปีที่ 5 ร้อยละ 30.9 ตามลำดับ สำหรับการพักอาศัย พบว่า ร้อยละ 63.5 พักอาศัยกับบิดาและมารดา

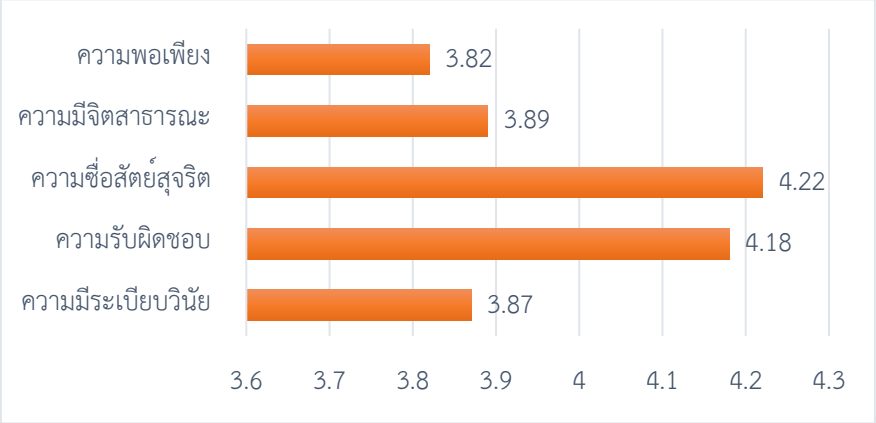
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่พัฒนาขึ้นจากแนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมเชิงจริยธรรม แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม แบบวัดพฤติกรรมเชิงจริยธรรม 5 ด้าน รวมทั้งแบบสอบถามเกี่ยวกับมุมมองของนักเรียนต่อความสำคัญของพฤติกรรมเชิงจริยธรรม และข้อเสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมผ่านการเรียนรู้ในสถานศึกษา สำหรับการการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้ดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruence: IOC) ผลการตรวจสอบพบว่า ข้อคำถามมีค่าดัชนีความสอดคล้องผ่านเกณฑ์ที่กำหนดทุกข้อ นอกจากนี้ ได้มีการทดสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือ โดยคำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach’s Alpha Coefficient) พบว่า แบบสอบถามมีค่าความเชื่อมั่นอยู่ในระดับสูง โดยมีค่า Cronbach’s Alpha อยู่ระหว่าง .809 - .879 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้

ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามนำมาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ประกอบด้วย 1) สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายลักษณะทั่วไปและระดับพฤติกรรมเชิงจริยธรรม และ 2) สถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ การทดสอบค่า t-test เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียน

ผลการวิจัย

1. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม 5 ด้านของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย

ผลการสำรวจพฤติกรรมเชิงคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย 5 ด้าน ได้แก่ ความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต ความมีจิตสาธารณะ และความพอเพียง จากแผนภูมิที่ 1 พบว่า นักเรียนมีระดับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมในระดับปานกลางถึงดี ในภาพรวมอยู่ในระดับดี ($\bar{x}$ = 4.00, S.D. = 0.53) จริยธรรมด้าน ความซื่อสัตย์สุจริต มีระดับสูงที่สุด รองลงมา คือ ความรับผิดชอบ และความมีจิตสาธารณะ ซึ่งมีระดับที่ใกล้เคียงกับความมีระเบียบวินัย ส่วนด้านความพอเพียงนั้นจะเป็นพฤติกรรมที่นักเรียนมีการกระทำน้อยที่สุด

ภาพที่ 1 ระดับค่าเฉลี่ยพฤติกรรมเชิงจริยธรรม 5 ด้าน

1.1 พฤติกรรมความมีระเบียบวินัย

ผลการสำรวจพฤติกรรมเชิงคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ด้านพฤติกรรมความมีระเบียบวินัย ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความมีระเบียบวินัย

ความมีระเบียบวินัย	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับพฤติกรรม
1. นักเรียนแต่งกายตามกฎระเบียบของทางโรงเรียน	4.19	0.80	มาก
2. นักเรียนประพฤติปฏิบัติตนตามกฎระเบียบหรือข้อตกลงในห้องเรียน	4.06	0.81	มาก
3. นักเรียนตั้งใจเรียนในห้องเรียน โดยไม่ใช้โทรศัพท์ และอุปกรณ์สื่อสารต่าง ๆ หรือทำกิจกรรมอื่นในที่ไม่เกี่ยวข้อง	3.39	0.93	ปานกลาง
4. นักเรียนทำงานทุกอย่างด้วยความเป็นระเบียบ เรียบร้อย	3.80	0.87	มาก
5. นักเรียนเป็นคนตรงต่อเวลา เข้าเรียนตรงตามเวลาที่ตารางเรียนกำหนดเสมอ	3.92	0.90	มาก
6. นักเรียนส่งการบ้านหรือรายงานตรงตามเวลาที่กำหนดเสมอ	3.87	0.95	มาก
รวม	**3.87**	**0.65**	**มาก**

จากตารางที่ 1 พบว่า ภาพรวมนักเรียนมีระดับความมีพฤติกรรมระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.87, S.D. = 0.65) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า นักเรียนมีพฤติกรมการแต่งกายตามกฎระเบียบของทางโรงเรียน ในระดับสูงที่สุด ($\bar{X}$ = 4.19, S.D. = 0.08) รองลงมา คือ พฤติกรรมการปฏิบัติตนตามกฎระเบียบหรือข้อตกลงในห้องเรียน ($\bar{X}$ = 4.06, S.D. = 0.81) และการเข้าเรียนตรงเวลาและเข้าเรียนตามเวลาที่กำหนดเสมอ ($\bar{X}$ = 3.92, S.D. = 0.90) ตามลำดับ ส่วนพฤติกรรมที่กระทำน้อยที่สุด ได้แก่ การตั้งใจเรียนในห้องเรียน โดยไม่ใช้โทรศัพท์มือถือ และอุปกรณ์สื่อสารต่าง ๆ หรือทำกิจกรรมอื่นในที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเรียนขณะที่กำลังเรียนในห้อง ($\bar{X}$ = 3.39, S.D. = 0.93)

1.2 พฤติกรรมความรับผิดชอบ

ผลการสำรวจพฤติกรรมเชิงคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ด้านพฤติกรรมความรับผิดชอบ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความรับผิดชอบ

ความรับผิดชอบ	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับพฤติกรรม
1. หากเกิดข้อผิดพลาดในการเรียน หรือการทำกิจกรรม นักเรียนจะยอมรับ พร้อมทั้งปรับปรุงข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นให้ดีขึ้นในทันที	4.18	0.8	มาก
2. นักเรียนทำงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ ไม่ละทิ้งหน้าที่กลางคัน	4.10	0.8	มาก
3. นักเรียนทำงาน ด้วยความตั้งใจ และเอาใจใส่ต่อการงานที่ได้รับมอบหมาย	4.13	0.8	มาก
4. นักเรียนให้ความสำคัญกับงานส่วนรวมก่อนเรื่องส่วนตัวเสมอ	3.97	0.86	มาก
5. เมื่อจบการเรียนการสอน นักเรียนจะเก็บอุปกรณ์การเรียนเข้าที่เดิม หรือคืนครูหรือเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง	4.35	0.80	มาก
6. นักเรียนดูแล รักษาทรัพย์สินของโรงเรียนไม่ให้เสียหายหรือสูญหาย	4.34	0.79	มาก
รวม	**4.18**	**0.62**	**มาก**

จากตารางที่ 2 พบว่า ภาพรวมนักเรียนมีพฤติกรรมความรับผิดชอบในระดับสูง ($\bar{X}$ = 4.18, S.D. = 0.62) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า นักเรียนมีพฤติกรรมการเก็บอุปกรณ์การเรียนเข้าที่ หรือคืนครู/เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเมื่อจบการเรียนการสอน ระดับสูงที่สุด ($\bar{X}$ = 4.35, S.D. = 0.80) ซึ่งมีระดับใกล้เคียงกับการที่นักเรียนมีพฤติกรรมดูแล รักษาทรัพย์สินของโรงเรียนไม่ให้เสียหายหรือสูญหาย ($\bar{X}$ = 4.34, S.D. = 0.79) ส่วนพฤติกรรมที่กระทำน้อยที่สุด ได้แก่ การที่นักเรียนการให้ความสำคัญกับงานส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว ($\bar{X}$ = 3.97, S.D. = 0.86)

1.3 พฤติกรรมความซื่อสัตย์สุจริต

ผลการสำรวจพฤติกรรมเชิงคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ด้านพฤติกรรมความซื่อสัตย์สุจริต ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความซื่อสัตย์สุจริต

ความซื่อสัตย์สุจริต	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับพฤติกรรม
1. นักเรียนทำการบ้านหรือรายงานด้วยตนเอง ไม่คัดลอกงานผู้อื่นมาเป็นของตน	3.42	0.98	ปานกลาง
2. เมื่อนักเรียนเก็บเงินหรือสิ่งของที่ไม่ใช่ของตน จะหาทางส่งคืนเจ้าของทันที	4.48	0.80	มาก
3. นักเรียนทำข้อสอบด้วยตนเอง ไม่ทุจริตในการสอบ	4.41	0.82	มาก

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความซื่อสัตย์สุจริต (ต่อ)

ความซื่อสัตย์สุจริต	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับพฤติกรรม
4. นักเรียนไม่เอาสิ่งของส่วนรวมมาใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตน	4.44	0.81	มาก
5. นักเรียนพูดความจริง และให้ข้อมูลที่เป็นจริงกับครู หรือผู้ปกครองอย่างสม่ำเสมอ	4.34	0.79	มาก
รวม	**4.22**	**0.98**	**มาก**

จากตารางที่ 3 พบว่า ภาพรวมนักเรียนมีพฤติกรรมความซื่อสตย์สุจิตย์ในระดับสูง ($\bar{X}$ = 4.22, S.D. = 0.98) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่านักเรียนมีพฤติกรรมการเก็บเงินหรือสิ่งของที่ไม่ใช่ของตนได้ จะรีบหาทางส่งคืนเจ้าของทันที สูงที่สุด ($\bar{X}$ = 4.48, S.D. = 0.80) รองลงมา คือ พฤติกรรมที่นักเรียนไม่เอาสิ่งของส่วนรวมมาใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตน ($\bar{X}$ = 4.44, S.D. = 0.81) ส่วนพฤติกรรมที่มีการกระทำน้อยที่สุด ได้แก่ การพูดความจริงและให้ข้อมูลที่เป็นจริงกับครู หรือผู้ปกครองอย่างสม่ำเสมอ ($\bar{X}$ = 4.34, S.D. = 0.79)

1.4 พฤติกรรมความมีจิตสาธารณะ

ผลการสำรวจพฤติกรรมเชิงคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ด้านพฤติกรรมความมีจิตสาธารณะ ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความมีจิตสาธารณะ

ความมีจิตสาธารณะ	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับพฤติกรรม
1. นักเรียนอาสามาเข้าช่วยกิจกรรมของทางโรงเรียนโดยไม่ต้องร้องขอ	3.67	0.95	มาก
2. นักเรียนให้ความร่วมมือกิจกรรมของทางโรงเรียนแม้เป็นวันหยุดก็ตาม	3.53	1.07	มาก
3. นักเรียนยินดีที่จะเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวม	3.83	0.92	มาก
4. นักเรียนให้ความช่วยเหลือเพื่อน และคุณครู แม้ไม่ได้ร้องขอ	3.97	0.88	มาก
5. นักเรียนมีความสนใจและเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณประโยชน์	3.82	0.98	มาก
6. นักเรียนให้ความร่วมมือในการทำงานกลุ่มหรืองานส่วนรวม	4.24	0.80	มาก
7. นักเรียนมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ร่วมบริจาคสิ่งของตามความเหมาะสม หรือเป็นการช่วยเหลือผู้อื่นตามสถานการณ์โดยไม่หวังผลตอบแทน	4.21	0.84	มาก
รวม	**3.89**	**0.70**	**มาก**

จากตารางที่ 4 พบว่า ภาพรวมนักเรียนมีพฤติกรรมจิตสาธารณะในระดับสูง ($\bar{X}$ = 3.89, S.D. = 0.70) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า พฤติกรรมที่นักเรียนมีการกระทำสูงสุด ได้แก่ การให้ความร่วมมือในการทำงานกลุ่มหรืองานส่วนรวม ($\bar{X}$ = 4.24, S.D. = 0.80) รองลงมา คือ การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ร่วมบริจาคสิ่งของตามความเหมาะสม หรือเป็นการช่วยเหลือผู้อื่นตามสถานการณ์โดยไม่หวังผลตอบแทน ($\bar{X}$ = 4.21, S.D. = 0.84) ส่วนพฤติกรรมที่กระทำน้อยที่สุด ได้แก่ การให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือ กิจกรรมของทางโรงเรียนในวันหยุด ($\bar{X}$ = 3.53, S.D. = 1.07)

1.5 พฤติกรรมความพอเพียง

ผลการสำรวจพฤติกรรมเชิงคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ด้านพฤติกรรมความพอเพียง ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความพอเพียง

ความพอเพียง	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับพฤติกรรม
1. นักเรียนรู้จักประหยัดเก็บออมเงินฝาก	3.75	1.03	มาก
2. ก่อนที่จะซื้อสิ่งของ หรือใช้จ่ายเงิน นักเรียนจะคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบ	3.92	1.03	มาก
3. นักเรียนใช้สิ่งของต่าง ๆ เช่น อุปกรณ์การเรียนอย่างคุ้มค่า	4.06	0.92	มาก
4. นักเรียนมีแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง	3.72	0.97	มาก
5. เมื่อทรัพย์สินของนักเรียนมีความชำรุดเสียหาย นักเรียนรู้จักซ่อมแซมสิ่งของที่ชำรุด เช่น เสื้อผ้า รองเท้า ให้สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้	3.67	1.05	มาก
รวม	**3.82**	**0.77**	**มาก**

จากตารางที่ 5 พบว่า ภาพรวมแล้วนักเรียนมีระดับพฤติกรรมความพอเพียงในระดับสูง ($\bar{X}$ = 3.82, S.D. = 0.77) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า นักเรียนมีพฤติกรรมการใช้สิ่งของต่าง ๆ เช่น อุปกรณ์การเรียนอย่างคุ้มค่า ระดับการกระทำที่สูงที่สุด ($\bar{X}$ = 4.06, S.D. = 0.92) รองลงมา คือ พฤติกรรมการคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบก่อนที่จะซื้อสิ่งของ หรือใช้จ่ายเงิน ($\bar{X}$ = 3.92, S.D. = 1.03) สำหรับพฤติกรรมที่มีการกระทำน้อยที่สุด ได้แก่ การซ่อมแซมสิ่งของที่ชำรุด เมื่อทรัพย์สินมีความชำรุดเสียหาย เช่น เสื้อผ้า รองเท้า ให้สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้ ($\bar{X}$ = 3.67, S.D. = 1.05)

นอกจากนี้ ได้มีการสอบถามมุมมองของนักเรียนต่อการให้ความสำคัญของพฤติกรรมเชิงจริยธรรมทั้ง 5 ด้าน ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนให้ความสำคัญต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรมทั้ง 5 ด้าน โดยมองว่าเป็นรากฐานสำคัญของการดำรงชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข พฤติกรรมดังกล่าวไม่ควรถูกจำกัดเพียงบริบทของโรงเรียน หากแต่ควรปฏิบัติอย่างต่อเนื่องในครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรวม เพื่อป้องกันความขัดแย้ง ลดพฤติกรรมเบี่ยงเบน และส่งเสริมความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม นอกจากนี้ นักเรียนสะท้อนว่า จริยธรรมทั้ง 5 ด้าน มีบทบาทในการกำหนดทิศทางการดำเนินชีวิต ช่วยให้สามารถแยกแยะถูก - ผิด ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางสังคม และหลีกเลี่ยงการแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ อีกทั้งยังเป็นพื้นฐานในการป้องกันการทุจริตและพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ในอนาคต นอกจากนี้ การมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมยังเอื้อต่อการได้รับการยอมรับจากผู้อื่น การปรับตัวทางสังคม และการพัฒนาบุคลิกภาพที่เหมาะสม อันนำไปสู่การยกระดับคุณภาพของสังคมโดยรวม สำหรับมุมมองแต่ละด้านนั้น นักเรียนมีความคิดเห็นว่า ความมีระเบียบวินัยเป็นกลไกสำคัญในการจัดการชีวิตและหน้าที่ ความรับผิดชอบช่วยสร้างความไว้วางใจและประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นพื้นฐานของความเชื่อมั่นและการไม่ทุจริต จิตสาธารณะส่งเสริมความสามัคคีและความเข้มแข็งของสังคม ส่วนความพอเพียงช่วยปลูกฝังการใช้ทรัพยากรอย่างมีสติและยั่งยืน ทั้งหมดสะท้อนให้เห็นว่าจริยธรรมมิใช่เพียงคุณลักษณะส่วนบุคคล หากแต่เป็นโครงสร้างทางคุณค่าที่หล่อหลอมเสถียรภาพและการพัฒนาของสังคมในระยะยาว

การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างเพศและพฤติกรรมเชิงจริยธรรม

ผลการศึกษาจากตารางที่ 6 พบว่า โดยภาพรวมแล้วนักเรียนเพศหญิงมีระดับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมสูงกว่าเพศชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($t = -4.47$, $p < 0.001$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านแล้ว พบว่านักเรียนเพศชายและเพศหญิงมีความแตกต่างกันในระดับพฤติกรรมเชิงจริยธรรม 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต และความมีจิตสาธารณะ โดยนักเรียนเพศหญิงมีความรับผิดชอบ มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีจิตสาธารณะสูงกว่านักเรียนเพศชาย สำหรับด้านความมีระเบียบวินัย และความพอเพียงนั้น พบว่า นักเรียนเพศชายและเพศหญิงมีระดับพฤติกรรมทั้งสองด้านไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 6 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของพฤติกรรมเชิงจริยธรรมระหว่างเพศของนักเรียน

เพศ	ค่าเฉลี่ย	S.D.	t-test	p-value
พฤติกรรมเชิงจริยธรรม (ภาพรวม)				
เพศชาย	3.94	0.56	-4.47	0.00
เพศหญิง	4.04	0.52		
ความมีระเบียบวินัย				
เพศชาย	3.84	0.66	-1.62	0.11
เพศหญิง	3.89	0.63		
ความรับผิดชอบ				
เพศชาย	4.11	0.64	-4.94	0.00
เพศหญิง	4.23	0.60		
ความซื่อสัตย์สุจริต				
เพศชาย	4.13	0.65	-6.83	0.00
เพศหญิง	4.29	0.56		
ความมีจิตสาธารณะ				
เพศชาย	3.78	0.73	-6.51	0.00
เพศหญิง	3.96	0.67		
ความพอเพียง				
เพศชาย	3.85	0.78	1.01	0.31
เพศหญิง	3.83	0.76		

การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการพักอาศัยและพฤติกรรมเชิงจริยธรรม

การเปรียบเทียบระดับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียน 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มนักเรียนที่พักอาศัยกับพ่อและแม่ กับ กลุ่มนักเรียนที่ไม่ได้พักอาศัยกับพ่อและแม่ ผลการศึกษา จากตารางที่ 7 พบว่า พฤติกรรมเชิงจริยธรรมโดยภาพรวมนั้น นักเรียนที่พักอาศัยอยู่กับพ่อและแม่มีระดับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมแตกต่างกับนักเรียนที่ไม่ได้พักอาศัยกับพ่อและแม่ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านแล้ว พบว่าการพักอาศัยของนักเรียนมีความแตกต่างกันในระดับพฤติกรรมเชิงจริยธรรม 3 ด้าน ได้แก่ ความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ และความพอเพียง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยที่นักเรียนที่พักอาศัยกับพ่อและแม่

มีความเป็นระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ และมีความพอเพียงสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้พักอาศัยกับพ่อและแม่ ส่วนด้านความซื่อสัตย์สุจริต และจิตสาธารณะนั้นนักเรียนทั้งสองกลุ่มมีระดับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 7 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของพฤติกรรมเชิงจริยธรรมระหว่างการพักอาศัยของนักเรียน

การพักอาศัย	ค่าเฉลี่ย	S.D.	t-test	p-value
พฤติกรรมเชิงจริยธรรม (ภาพรวม)				
พักอาศัยกับพ่อและแม่	4.02	0.53	2.03	0.04
ไม่ได้พักอาศัยกับพ่อและแม่	3.97	0.53		
ความมีระเบียบวินัย				
พักอาศัยกับพ่อและแม่	3.89	0.64	3.02	0.003
ไม่ได้พักอาศัยกับพ่อและแม่	3.82	0.64		
ความรับผิดชอบ				
พักอาศัยกับพ่อและแม่	4.19	0.61	2.15	0.03
ไม่ได้พักอาศัยกับพ่อและแม่	4.16	0.63		
ความซื่อสัตย์สุจริต				
พักอาศัยกับพ่อและแม่	4.23	0.60	0.69	0.48
ไม่ได้พักอาศัยกับพ่อและแม่	4.21	0.61		
ความมีจิตสาธารณะ				
พักอาศัยกับพ่อและแม่	3.88	0.71	-1.22	0.22
ไม่ได้พักอาศัยกับพ่อและแม่	3.91	0.72		
ความพอเพียง				
พักอาศัยกับพ่อและแม่	3.86	0.78	3.34	0.001
ไม่ได้พักอาศัยกับพ่อและแม่	3.76	0.77		

2. มุมมองของนักเรียนต่อแนวทางของสถานศึกษาในการเสริมสร้างด้านคุณธรรม จริยธรรมในการดำเนินชีวิตให้กับเด็กและเยาวชน

ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนได้เสนอแนะแนวทางที่หลากหลายและครอบคลุมต่อสถานศึกษาในการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับการดำเนินชีวิต สะท้อนให้เห็นถึงความต้องการให้โรงเรียนมีบทบาทเชิงรุก ทั้งในมิติของพฤติกรรม จิตสำนึก และการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยให้ความสำคัญประเด็นต่อไปนี้

2.1 ด้านการจัดกิจกรรม นักเรียนเสนอให้สถานศึกษาจัดกิจกรรมเสริมทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษาอย่างสม่ำเสมอ โดยกิจกรรมภายนอก เช่น ค่ายลูกเสือ ค่ายคุณธรรมจริยธรรม และค่ายจิตอาสา ล้วนมีคุณค่าในการเสริมสร้างระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ จิตสาธารณะ และทักษะการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นผ่านประสบการณ์ตรง สำหรับกิจกรรมภายในสถานศึกษา นักเรียนให้ความสำคัญกับกิจกรรมสานสัมพันธ์ระหว่างรุ่นพี่และรุ่นน้อง ซึ่งช่วยลดความขัดแย้งและสร้างสัมพันธภาพที่ดีภายในโรงเรียน รวมถึงกิจกรรม Home Room หรือการพบครูที่ปรึกษาอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งเปิดโอกาสให้ครูสอดแทรกข้อคิดด้านคุณธรรมเพื่อนำสู่การสะท้อนคิดในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ นักเรียนยังเสนอให้มีการปลูกฝังกิจวัตรประจำวัน เช่น การเคารพธงชาติ การนั่งสมาธิ

การไหว้ และการให้เกียรติผู้อื่น ตลอดจนการจัดกิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ เพื่อหล่อหลอมคุณธรรมให้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมองค์กรของสถานศึกษา และเสนอให้มีการยกย่องหรือมอบรางวัลแก่นักเรียนที่ประพฤติดีและเป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อสร้างแรงจูงใจและบรรยากาศเชิงบวกในสถานศึกษา รวมถึงการจัดทำสมุดบันทึกความดีเพื่อส่งเสริมการประเมินตนเองและการสร้างนิสัยที่ดีอย่างต่อเนื่อง

2.2 ด้านการจัดการเรียนรู้ นักเรียนเสนอให้ครูบูรณาการคุณธรรมและจริยธรรมเข้ากับรายวิชาต่าง ๆ อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับแนวนโยบาย “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลาเรียนรู้” โดยเน้นการปฏิบัติจริงอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อให้นักเรียนสามารถซึมซับและนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ เนื้อหาควรครอบคลุมคุณธรรมหลัก อาทิ ความตรงต่อเวลา ความรับผิดชอบ จิตสาธารณะ ความพอเพียง และความซื่อสัตย์สุจริต โดยควรนำเสนอผ่านสถานการณ์จริงหรือกรณีตัวอย่างที่สะท้อนพฤติกรรมที่เหมาะสมและไม่เหมาะสม เพื่อส่งเสริมการคิดวิเคราะห์และการแยกแยะเชิงจริยธรรมของผู้เรียน ทั้งนี้ เนื้อหาควรมีความทันสมัย กระชับ เข้าใจง่าย เหมาะสมกับช่วงวัย และบูรณาการทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติอย่างสมดุล

2.3 ด้านบุคลากรและการบริหารสถานศึกษา นักเรียนเน้นย้ำว่าผู้บริหารและครูควรทำหน้าที่เป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิต โดยแสดงพฤติกรรมที่สะท้อนคุณธรรมและจริยธรรมอย่างชัดเจนและสม่ำเสมอ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและเอื้อต่อการเรียนรู้ผ่านการเลียนแบบพฤติกรรมเชิงบวก นอกจากนี้ สถานศึกษาควรมีกฎระเบียบที่ชัดเจน เป็นธรรม และเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและกำหนดแนวทางการปฏิบัติร่วมกัน อันจะช่วยสร้างความเท่าเทียม ลดความขัดแย้ง และส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีภายในสถานศึกษา รวมทั้งควรประสานความร่วมมือกับภาครัฐ ภาคเอกชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริงและสร้างแรงบันดาลใจให้แก่นักเรียน

2.4 ด้านสื่อการเรียนรู้ นักเรียนให้ความสำคัญกับการพัฒนาสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย ทันสมัย และสอดคล้องกับพฤติกรรมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล โดยเน้นสื่อออนไลน์ที่เข้าถึงได้ทุกที่ทุกเวลา รูปแบบที่ได้รับความสนใจสูง ได้แก่ คลิปวิดีโอสั้นความยาวประมาณ 2 - 3 นาที หนังสั้นหรือละครสั้นที่สะท้อนสถานการณ์จริงผ่านแพลตฟอร์มอย่าง TikTok การ์ตูนและแอนิเมชันที่มีดนตรีประกอบ อินโฟกราฟิก เกมการเรียนรู้ สื่อ PowerPoint ที่ออกแบบอย่างสวยงามและกระชับ ตลอดจนเว็บไซต์และหนังสือออนไลน์ (E-book) ที่สามารถนำไปประกอบการเรียนการสอนในรายวิชาต่าง ๆ ได้ ทั้งนี้ นักเรียนเน้นว่าสื่อควรมีเนื้อหาที่ถูกต้อง สอดคล้องกับความเป็นจริง และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนรู้ตามความสนใจได้อย่างหลากหลาย เพื่อให้การเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมเกิดประสิทธิผลอย่างแท้จริงในบริบทการศึกษาปัจจุบัน

อภิปรายผล

ผลการศึกษาสรุปได้ว่านักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับดีทุกด้าน สะท้อนให้เห็นว่าระบบการจัดการศึกษาและสภาพแวดล้อมในสถานศึกษายังคงทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ Kohlberg, L. ที่อธิบายว่าวัยรุ่นส่วนใหญ่อยู่ในระดับจริยธรรมแบบยึดกติกาสังคม โดยการตัดสินใจเชิงศีลธรรมถูกกำกับด้วยความคาดหวังของกลุ่มและการรักษาระเบียบของสังคมเป็นสำคัญ (Kohlberg, L., 1984) เมื่อพิจารณา

รายด้าน พบว่า ด้านความซื่อสัตย์สุจริตมีคะแนนสูงสุด สอดคล้องกับการศึกษาของ Walker, L. J. & Hennig, K. H. ที่พบว่า วัยรุ่นมีความตระหนักในคุณค่าของความซื่อสัตย์เป็นพิเศษ ในทางตรงกันข้าม ด้านความพอเพียงมีคะแนนต่ำสุด ซึ่งอาจสะท้อนอิทธิพลของสังคมบริโภคนิยมที่มีต่อเยาวชนในยุคโลกาภิวัตน์ (Walker, L. J. & Hennig, K. H., 2004) สอดคล้องกับการศึกษาของ พระธรรมปิฎก ที่ชี้ให้เห็นว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งเน้นการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกัน แต่ในบริบทของสังคมปัจจุบัน การปลูกฝังคุณธรรมด้านนี้ในตัวเยาวชนกลับเผชิญความท้าทายอย่างมาก เนื่องจากกระแสวัตถุนิยมและสื่อดิจิทัลได้หล่อหลอมค่านิยมการบริโภคให้ฝังรากลึกในวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ (พระธรรมปิฎก, 2561) นอกจากนี้ ผลการศึกษายังพบว่า นักเรียนมองคุณธรรมทั้ง 5 ด้านในฐานะองค์ประกอบสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคม มิใช่เพียงกฎเกณฑ์ที่ต้องปฏิบัติตาม สะท้อนให้เห็นว่าผู้เรียนมีความเข้าใจคุณธรรมในเชิงคุณค่าที่มีความหมายต่อชีวิตจริง สอดคล้องกับการศึกษาของ Walker, L. J. & Pitts, R. C. ที่พบว่า วัยรุ่นมีแนวโน้มมองคุณธรรมในเชิงความสัมพันธ์และการอยู่ร่วมกันมากกว่าในเชิงหลักการนามธรรม กล่าวคือ คุณธรรมจะมีความหมายต่อวัยรุ่นก็ต่อเมื่อเชื่อมโยงกับประสบการณ์และบริบทความสัมพันธ์จริงในชีวิต ไม่ใช่แนวคิดเชิงทฤษฎีที่ห่างไกลจากตัวผู้เรียน (Walker, L. J. & Pitts, R. C., 1998)

ในมิติความแตกต่างทางเพศ ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนหญิงมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมสูงกว่านักเรียนชาย โดยเฉพาะด้านจิตสาธารณะและความรับผิดชอบ สอดคล้องกับแนวคิดของ Gilligan, C. ที่ชี้ให้เห็นว่าผู้หญิงมักพัฒนาจริยธรรมในลักษณะ Ethics of Care ที่เน้นความสัมพันธ์และความรับผิดชอบต่อผู้อื่น ขณะที่ผู้ชายมักเน้น Ethics of Justice ที่ยึดหลักการและความยุติธรรม (Gilligan, C., 1982) ความแตกต่างดังกล่าวอาจสะท้อนทั้งลักษณะทางชีววิทยาและกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่แตกต่างกันระหว่างเพศ สอดคล้องกับการศึกษาของ Eisenberg, N. & Lennon, R. ที่พบว่า นักเรียนหญิงมีคุณธรรมจริยธรรมสูงกว่านักเรียนชาย โดยเฉพาะในด้านความเห็นอกเห็นใจและความรับผิดชอบต่อผู้อื่น เนื่องจากเพศหญิงได้รับการขัดเกลาทางสังคมให้ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและการดูแลเอาใจใส่ผู้อื่นมากกว่าเพศชาย (Eisenberg, N. & Lennon, R., 1983) สอดคล้องกับการศึกษาของ วรรณวิสาข์ ไชยโย ที่พบในบริบทของสังคมไทยว่านักเรียนหญิงมีคุณธรรมจริยธรรมโดยรวมสูงกว่านักเรียนชาย ซึ่งอาจเป็นผลมาจากบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมที่คาดหวังให้เพศหญิงแสดงออกถึงความมีระเบียบวินัยและความรับผิดชอบในระดับที่สูงกว่า (วรรณวิสาข์ ไชยโย, 2566) ส่วนด้านลักษณะการพักอาศัย ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่พักอาศัยกับบิดามารดามีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้พักอาศัยกับบิดามารดา โดยเฉพาะด้านความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ และความพอเพียง สอดคล้องกับการศึกษาของ Steinberg, L. D. ที่พบว่า การกำกับดูแลของบิดามารดา (Parental Monitoring) มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของวัยรุ่น เนื่องจากการอยู่ร่วมกับบิดามารดาเอื้อให้เกิดการอบรมสั่งสอน การเป็นแบบอย่าง และการเสริมแรงทางบวกในชีวิตประจำวัน อันเป็นกลไกสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมอย่างยั่งยืน (Steinberg, L. D., 2001)

สำหรับแนวทางการเสริมสร้างคุณธรรมในสถานศึกษา ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนเสนอแนวทางที่ครอบคลุมหลายมิติ ทั้งการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การบูรณาการคุณธรรมในการเรียนการสอน การเป็นแบบอย่างของครูและผู้บริหาร การมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎระเบียบ และการพัฒนาสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย สอดคล้องกับแนวคิดของ Berkowitz, M. W. & Bier, M. C. ที่ยืนยันว่าการพัฒนาคุณธรรมต้องอาศัยการดำเนินงานเชิงบูรณาการ

ในหลายมิติ โดยไม่อาจอาศัยเพียงการสอนในห้องเรียนหรือกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งได้อย่างโดดเดี่ยว แต่จำเป็นต้องเชื่อมโยงระหว่างหลักสูตร บรรยากาศของสถานศึกษา กิจกรรมเสริมหลักสูตร (Berkowitz, M. W. & Bier, M. C., 2005) โดยข้อเสนอเกี่ยวกับกิจกรรมในโรงเรียนและจิตอาสา ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ พรพิทักษ์ เห็มบาสัตย์ และวรรณพล พิมพะสาลี ที่พบว่า การมีส่วนร่วมดังกล่าวส่งผลเชิงบวกต่อพฤติกรรมคุณธรรมและความรับผิดชอบของนักเรียน (พรพิทักษ์ เห็มบาสัตย์ และวรรณพล พิมพะสาลี, 2563) สำหรับด้านสื่อการเรียนรู้ ข้อเสนอให้ใช้สื่อดิจิทัลและแพลตฟอร์มออนไลน์สอดคล้องกับแนวคิด Multimedia Learning ที่พบว่า สื่อหลากหลายรูปแบบที่ผสมผสานทั้งภาพ เสียง และข้อความอย่างเหมาะสม ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ได้อย่างมีนัยสำคัญ เนื่องจากสอดคล้องกับกระบวนการประมวลผลข้อมูลของสมองมนุษย์ การนำแนวคิดดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างคุณธรรมผ่านสื่อดิจิทัล จึงอาจช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและเชื่อมโยงคุณค่าทางจริยธรรมกับชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น (Mayer, R. E., 2009) ในขณะที่ข้อเสนอให้นำเกมมาใช้ในการเรียนรู้คุณธรรมสอดคล้องกับแนวคิด Gamification in Education ที่ชี้ว่าการนำองค์ประกอบของเกม เช่น การสะสมคะแนน รางวัล และภารกิจท้าทายมาประยุกต์ใช้ในการเรียนรู้ สามารถกระตุ้นแรงจูงใจและช่วยให้ผู้เรียนซึมซับค่านิยมที่พึงประสงค์ได้อย่างเป็นธรรมชาติมากกว่าการบรรยายในชั้นเรียน (Deterding, S. et al., 2011) ซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับหลักการของ Active Learning ที่เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้อย่างกระตือรือร้น เนื่องจากการเรียนรู้ผ่านเกมกระตุ้นให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติ คิดแก้ปัญหา และตัดสินใจด้วยตนเองในสถานการณ์จำลอง ซึ่งเป็นกลไกเดียวกับที่ Active Learning ใช้ในการพัฒนาทักษะและปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่ผู้เรียน ที่เน้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายและเหมาะสมกับธรรมชาติของผู้เรียน ส่งเสริมให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ฝึกกระบวนการคิดและประยุกต์ความรู้เพื่อแก้ปัญหา ซึ่งเป็นกระบวนการที่เอื้อต่อการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติในตัวผู้เรียน (สุวัทนา สงวนรัตน์ และชัยวัฒน์ วารี, 2566); (ชนันภรณ์ ใจเสาร์ดี, 2567) ผลการศึกษาทั้งหมดนี้ชี้ให้เห็นว่าการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมในเยาวชนเป็นภารกิจที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนทั้งสถานศึกษา ครอบครัว และสังคม

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้เสนอกรอบมุมมองใหม่ที่คุณธรรมเป็นผลผลิตของระบบการพัฒนาคุณธรรมเชิงบูรณาการมากกว่าคุณลักษณะส่วนบุคคลเพียงอย่างเดียว โดยได้นำเสนอแนวทางการเรียนรู้ของโรงเรียนในการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายประกอบด้วย 4 ระดับที่เชื่อมโยงกัน (Integrated Moral Ecosystem Model: IMEM) ดังภาพที่ 2

ระดับ	องค์ประกอบ	กลไก	ผลลัพธ์เชิงจริยธรรม	ตัวชี้วัด
นโยบายและการกำกับ (ระดับระบบ)	- วิสัยทัศน์และนโยบายคุณธรรม - กฎ ระเบียบ และแนวปฏิบัติ - วัฒนธรรมองค์กร - ระบบดูแลนักเรียน	- การกำกับเชิงคุณธรรม - การบังคับใช้กฎเกณฑ์ - การเสริมสร้างบรรยากาศเชิงคุณธรรมในโรงเรียน	- ความมีระเบียบวินัย - ความซื่อสัตย์สุจริต - การเคารพกติกา	- การปฏิบัติตามกฎ - การลดพฤติกรรมเสี่ยง - บรรยากาศเชิงคุณธรรมในโรงเรียน
การเรียนรู้ในห้องเรียน (ระดับการสอน)	- หลักสูตรบูรณาการคุณธรรม - การสอนเชิงจริยธรรม - กรณีศึกษา/สถานการณ์จำลอง - การสอนสะท้อนคิด	- การให้เหตุผลเชิงจริยธรรม - การพัฒนาการคิด - การคิดใคร่ครวญและสะท้อนตนเอง	- จิตสาธารณะ - พฤติกรรมช่วยเหลือผู้อื่น - การปฏิบัติตัวอย่างมีวินัย	- คะแนนการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม - พฤติกรรมในชั้นเรียน - การสะท้อน/การตอบคำถาม
การเรียนรู้จากประสบการณ์ (ระดับปฏิบัติการ)	- ค่ายคุณธรรม/กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน - กิจกรรมจิตอาสา/บริการสังคม - กิจกรรมสัมพันธ์ - สื่อดิจิทัล/เกมคุณธรรม	- การเรียนรู้จากประสบการณ์ - การเสริมแรงทางพฤติกรรม - การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม	- จิตสาธารณะ - พฤติกรรมช่วยเหลือผู้อื่น - การปฏิบัติตัวอย่างมีวินัย	- การมีส่วนร่วมในกิจกรรม - ชั่วโมงจิตอาสา - พฤติกรรมช่วยเหลือ/แบ่งปัน
บริบทภายนอก (ระดับสภาพแวดล้อม)	- ครอบครัว - เพื่อนและกลุ่มเพื่อน - ชุมชนและสังคม - สื่อและเทคโนโลยี	- การขัดเกลาทางสังคม - การติดตามดูแลจากผู้ปกครอง - การควบคุมทางสังคมแบบไม่เป็นทางการ - การเป็นแบบอย่างที่ดี	- การกำกับตนเอง - ความเอาใจใส่ - พฤติกรรมเชิงบวกในชีวิตประจำวัน	- พฤติกรรมในชีวิตประจำวัน - การใช้เวลาว่างอย่างเหมาะสม - การไม่เกี่ยวข้องกับอบายมุข

การเปลี่ยนแปลงสู่พฤติกรรมเชิงจริยธรรมของเด็กและเยาวชน (5 ด้าน)

ภาพที่ 2 โมเดลการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมแบบบูรณาการเรียนรู้สำหรับนักเรียน

จากภาพที่ 2 แสดงองค์ความรู้ 4 ระดับที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของเด็กและเยาวชน โดยทั้ง 4 ระดับ เป็นการเสริมสร้างการทำงานร่วมกันเพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์ พฤติกรรมเชิงจริยธรรมของเด็กและเยาวชน ซึ่งวัดผลใน 5 มิติ ได้แก่ ความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต ความมีจิตสาธารณะ และความพอเพียง โดยระดับที่ 1 นโยบายและการกำกับ (ระดับระบบ) ประกอบด้วย วิสัยทัศน์เชิงคุณธรรม กฎระเบียบ วัฒนธรรมองค์กร และระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยมีกลไกผ่านการกำกับเชิงคุณธรรมและการเสริมสร้างบรรยากาศในโรงเรียน นำสู่ผลลัพธ์ด้านความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์สุจริต และการเคารพกติกา วัดได้จากการปฏิบัติตามกฎและการลดพฤติกรรมเสี่ยง ระดับที่ 2 การเรียนรู้ในห้องเรียน (ระดับการสอน)

ประกอบด้วย หลักสูตรบูรณาการคุณธรรม การสอนเชิงจริยธรรม กรณีศึกษา และการสอนแบบสะท้อนคิด กลไกสำคัญ คือ การพัฒนาการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมและการคิดใคร่ครวญ ผลลัพธ์ที่ได้ คือ จิตสาธารณะและพฤติกรรมช่วยเหลือผู้อื่น วัดได้จากพฤติกรรมในชั้นเรียนและการสะท้อนตนเอง ส่วนระดับที่ 3 การเรียนรู้จากประสบการณ์ (ระดับปฏิบัติการ) ประกอบด้วย ค่ายคุณธรรม กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน จิตอาสา บริการสังคม และสื่อดิจิทัล กลไกสำคัญ คือ การเรียนรู้จากประสบการณ์จริงและการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ผลลัพธ์ คือ พฤติกรรมช่วยเหลือและการปฏิบัติตัวอย่างมีวินัย วัดได้จากชั่วโมงจิตอาสาและการมีส่วนร่วมในกิจกรรม และ ระดับที่ 4 บริบทภายนอก (ระดับสภาพแวดล้อม) ประกอบด้วย ครอบครัว กลุ่มเพื่อน ชุมชน และสื่อเทคโนโลยี กลไกสำคัญ คือ การขัดเกลาทางสังคม การเป็นแบบอย่างที่ดี และการควบคุมทางสังคมแบบไม่เป็นทางการ ผลลัพธ์ คือ การกำกับตนเองและพฤติกรรมเชิงบวกในชีวิตประจำวัน วัดได้จากการใช้เวลาว่างอย่างเหมาะสมและการไม่เกี่ยวข้องกับอบายมุขจากแผนภาพแสดงให้เห็นว่าองค์ความรู้ทั้ง 4 ระดับดังกล่าวมีความสัมพันธ์เชิงระบบและเสริมสร้างซึ่งกันและกันอย่างบูรณาการ ทั้งในมิติของการกำกับเชิงนโยบาย กระบวนการจัดการเรียนรู้ การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง และบริบทแวดล้อมทางสังคม การพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมในเด็กและเยาวชนให้เกิดผลอย่างยั่งยืน จึงจำเป็นต้องอาศัยการดำเนินงานแบบพหุภาคี ที่ครอบคลุมทั้งสถานศึกษา ครอบครัว ชุมชน และสังคมในวงกว้าง เพื่อให้การเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมของเยาวชนเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง ครบวงจร และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเชิงบวกอย่างยั่งยืนในระยะยาว

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้ศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรม 5 ด้านของนักเรียนมัธยมศึกษาตอน ผลการศึกษาสรุปได้ว่านักเรียนมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับดี โดยด้านความซื่อสัตย์สุจริตมีคะแนนสูงสุด รองลงมา คือ ความรับผิดชอบและจิตสาธารณะ ในขณะที่ด้านความพอเพียงมีคะแนนต่ำสุด สะท้อนอิทธิพลของสังคมบริโภคนิยมที่มีต่อเยาวชนในยุคปัจจุบัน เมื่อเปรียบเทียบตามเพศ พบว่า นักเรียนหญิงมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมสูงกว่านักเรียนชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเฉพาะด้านความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต และจิตสาธารณะ และเมื่อเปรียบเทียบตามลักษณะการพักอาศัย พบว่า นักเรียนที่พักอาศัยกับบิดามารดามีระดับความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ และความพอเพียงสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้พักอาศัยกับบิดามารดาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สำหรับข้อเสนอแนะจากการวิจัย ได้แก่ ในเชิงนโยบาย สถานศึกษาควรบรรจุการพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมเป็นนโยบายหลักโดยบูรณาการในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ออกแบบมาตรการที่คำนึงถึงความหลากหลายของผู้เรียน โดยเฉพาะกลุ่มที่ไม่ได้พักอาศัยกับผู้ปกครองซึ่งต้องการการเสริมสร้างวินัยและความรับผิดชอบเป็นพิเศษ รวมทั้งส่งเสริมความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและครอบครัวอย่างเป็นรูปธรรม และเน้นการใช้เทคโนโลยีอย่างมีจริยธรรมมากกว่าการควบคุมเชิงวินัย สำหรับเชิงปฏิบัติการ ครูและสถานศึกษาควรจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนฝึกปฏิบัติจริง เช่น กิจกรรมค่ายและจิตอาสา ควบคู่กับกระบวนการสะท้อนความคิดเพื่อเชื่อมโยงประสบการณ์กับคุณธรรม ออกแบบภาระงานที่ลดโอกาสการลอกเลียน สร้างระบบเสริมแรงเชิงบวกอย่างต่อเนื่อง และเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมกำหนดกติกาในห้องเรียน เป็นต้น ส่วนข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรขยายขอบเขตการศึกษาให้ครอบคลุมนักเรียนในระดับการศึกษาอื่น เช่น ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือระดับอาชีวศึกษา

และควรศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรมเพิ่มเติม โดยเฉพาะอิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์และบทบาทของครอบครัว เพื่อให้การพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของเยาวชนไทยมีฐานความรู้ที่เข้มแข็งและนำไปสู่การกำหนดนโยบายที่มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน. (2568). รายงานสถิติคดีเด็กและเยาวชน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2568. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงยุติธรรม.

กิตติศักดิ์ จันทอง และกฤษกนก ดวงชาทม. (2566). แนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต 3. วารสารวิชาการรัตนบุศย์, 5(1), 398-411.

ชนันภรณ์ ใจเสาร์ดี. (2567). การใช้ Active Learning ในการพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนในศตวรรษที่ 21. วารสารมหาวิทยาลัยพายัพ, 34(1), 165-180. https://doi.org/10.14456/pyuj.2024.11.

ปัญจนาฏ วรวัฒนชัย. (2563). พฤติกรรมที่เป็นปัญหาของสังคม. วารสารเทคโนโลยีสารสนเทศและนวัตกรรม, 19(2), 1-16.

พรพิทักษ์ เห็มบาสัตย์ และวรรณพล พิมพะสาลี. (2563). แนวทางการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในสังคมไทย. วารสารด้านการบริหารรัฐกิจและการเมือง, 9(2), 63-80.

พระครูพิศาลจริยากร เลขธมฺโม (สังข์ขาว) และสุชน ประวัติดี. (2562). จริยธรรม : ปัญหาพฤติกรรมและการจัดการในปัจจุบันของสังคมไทย. วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์, 5(2), 131-145.

พระธรรมปิฎก. (2561). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาที่ยั่งยืน. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาอนันต์ องฺกุรสิริ. (2561). คุณธรรมจริยธรรมกับการพัฒนาผู้เรียนในยุคไทยแลนด์ 4.0. วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย, 2(2), 81-90.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4). (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก หน้า 49-53 (1 พฤษภาคม 2562).

วรรณวิสาข์ ไชยโย. (2566). ปัจจัยที่มีต่อค่านิยมทางจริยธรรมของวัยรุ่นไทย. มนุษยศาสตร์สาร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 24(1), 176-203.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564). กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.

สุวัทนา สงวนรัตน์ และชัยวัฒน์ วารี. (2566). เกมทางการศึกษา : ความสนุกสนานบนพื้นฐานทางวิชาการ. Journal of Roi Kaensarn Academi, 8(12), 754-772.

Berkowitz, M. W. & Bier, M. C. (2005). What works in character education: A research-driven guide for educators. Washington: Character Education Partnership.

Deterding, S. et al. (2011). From game design elements to gracefulness: Defining “gamification.”. In Proceedings of the 15th International Academic MindTrek Conference. (pp. 9-15). New York: Association for Computing Machinery.

Eisenberg, N. & Lennon, R. (1983). Sex differences in empathy and related capacities. Psychological Bulletin, 94(1), 100-131. https://doi.org/10.1037/0033-2909.94.1.100.

Gilligan, C. (1982). In a different voice: Psychological theory and women’s development. Cambridge: Harvard University Press.

Kohlberg, L. (1984). The Psychology of Moral Development: Essays on Moral Development. San Francisco: Harper & Row.

Mayer, R. E. (2009). Multimedia learning. (2nd ed.). New York: Cambridge University Press.

Nucci, L. et al. (2014). Handbook of Moral and Character Education. New York: Routledge.

Steinberg, L. D. (2001). We know some things: Parent-adolescent relationships in retrospect and prospect. Journal of Research on Adolescence, 11(1), 1-19. https://doi.org/10.1111/1532-7795.00001.

_____. (2014). Age of Opportunity: Lessons from the New Science of Adolescence. New York: Eamon Dolan/Houghton Mifflin Harcourt.

Walker, L. J. & Hennig, K. H. (2004). Differing conceptions of moral exemplarity: Just, brave, and caring. Journal of Personality and Social Psychology, 86(4), 629-647. https://doi.org/10.1037/0022-3514.86.4.629.

Walker, L. J. & Pitts, R. C. (1998). Naturalistic conceptions of moral maturity. Developmental Psychology, 34(3), 403-419. https://doi.org/10.1037/0012-1649.34.3.403.

Yamane, T. (1973). Statistics: An Introductory Analysis. (3rd ed.). New York: Harper and Row.

บทความวิจัย

อิทธิพลปัจจัยกำกับของการรู้สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ด้านสุขภาพ และความมั่นใจใช้ AI ต่อความตั้งใจใช้งาน AI Chatbot เพื่อการวินิจฉัยโรคด้วยตนเอง*

THE INFLUENCE OF ELECTRONIC HEALTH LITERACY AND AI SELF-EFFICACY AS MODERATING FACTORS ON BEHAVIORAL INTENTION TO USE AI CHATBOT FOR SELF-DIAGNOSIS

นิรัญ เชิดชม*, ธัมมะทินนา ศรีสุพรรณ, ประสิทธิชัย นรากรณ์
Nirun Cherdchom*, Tummatinna Seesupan, Prasittichai Narakorn
คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม พิษณุโลก ประเทศไทย
Faculty of Management Science, Pibulsongkram Rajabhat University, Phitsanulok, Thailand
*Corresponding author E-mail: nirun@psru.ac.th
*Tel: 098-669-9921

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับความคิดเห็นของตัวแปรความคาดหวังใช้งาน ความคาดหวังประสิทธิภาพ การรู้สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ด้านสุขภาพ ความมั่นใจใช้ AI และความตั้งใจใช้งาน AI Chatbot เพื่อการวินิจฉัยโรคด้วยตนเอง 2) ศึกษาอิทธิพลของความคาดหวังใช้งานและความคาดหวังประสิทธิภาพต่อความตั้งใจใช้งาน 3) ทดสอบบทบาทการเป็นตัวแปรคั่นกลางของความคาดหวังประสิทธิภาพที่เชื่อมโยงความคาดหวังใช้งานไปสู่ความตั้งใจใช้งาน 4) ทดสอบบทบาทตัวแปรกำกับของการรู้สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ด้านสุขภาพ และ 5) ทดสอบบทบาทตัวแปรกำกับของความมั่นใจใช้ AI ต่อความสัมพันธ์ระหว่างความคาดหวังทั้งสองด้านกับความตั้งใจใช้งาน กลุ่มตัวอย่างชาวไทยอายุ 20 ปีขึ้นไปที่มีประสบการณ์ใช้ AI Chatbot เพื่อการวินิจฉัยโรคด้วยตนเอง จำนวน 670 คน เก็บข้อมูลผ่านแบบสอบถามออนไลน์แบบคัดกรอง มาตรวัดลิเคิร์ท 5 ระดับ 56 ตัวชี้วัด ค่าความตรงเชิงเนื้อหา 0.96 ค่าความเชื่อมั่น 0.91 วิเคราะห์ด้วยโปรแกรม SPSS และ SmartPLS 4 ผลวิจัยทุกตัวแปรอยู่ระดับมาก การรู้สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ด้านสุขภาพค่าเฉลี่ยสูงสุด ความคาดหวังใช้งานส่งผลต่อความตั้งใจใช้งานสูงสุด (Total Effect = 0.358) รองลงมา คือ ความคาดหวังประสิทธิภาพ (Total Effect = 0.154) ร่วมกันอธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 56.40 ทั้งนี้ความคาดหวังประสิทธิภาพเป็นตัวแปรคั่นกลางบางส่วนระหว่างความคาดหวังใช้งานกับความตั้งใจใช้งาน ขณะที่การรู้สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ด้านสุขภาพและความมั่นใจใช้ AI เป็นตัวแปรกำกับความสัมพันธ์ดังกล่าวอย่างมีนัยสำคัญ ผู้พัฒนาและหน่วยงานสาธารณสุขจึงควรออกแบบ AI Chatbot ให้ใช้งานง่าย ส่งเสริมทักษะการรู้สารสนเทศสุขภาพออนไลน์ และสร้างความมั่นใจในการใช้ AI เพื่อผลักดันการใช้งานจริงอย่างยั่งยืน

* Received 4 June 2026; Revised 28 June 2026; Accepted 12 July 2026

คำสำคัญ: แชทบอทปัญญาประดิษฐ์, ความตั้งใจใช้งาน AI Chatbot เพื่อการวินิจฉัยโรคด้วยตนเอง, การยอมรับเทคโนโลยี AI ด้านสุขภาพ, การรู้สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ด้านสุขภาพ, ความมั่นใจใช้ปัญญาประดิษฐ์

Abstract

This research aimed to 1) Examine the levels of Effort Expectancy, Performance Expectancy, Electronic Health Literacy, AI Self-Efficacy, and Behavioral Intention to use AI Chatbots for self-diagnosis, 2) Examine the influence of Effort Expectancy and Performance Expectancy on Behavioral Intention to use, 3) Test the mediating role of Performance Expectancy in linking Effort Expectancy to Behavioral Intention to use, 4) Test the moderating role of Electronic Health Literacy, and 5) Test the moderating role of AI Self-efficacy on the relationships between the two expectancy constructs and Behavioral Intention to use. The sample comprised 670 Thai citizens aged 20 years and older who had experience using AI chatbots for self-diagnosis of disease. Data were collected via an online screening questionnaire consisting of 56 items on a 5-point Likert scale, which was validated for content validity by three experts (overall mean IOC = 0.96), achieved an overall reliability (Cronbach's alpha) of 0.91, and was analyzed using SPSS and SmartPLS 4. The results revealed that all variables were at a high level, with electronic health literacy showing the highest mean. Effort Expectancy had the greatest effect on Behavioral Intention to use (Total Effect = 0.358), followed by Performance Expectancy (Total Effect = 0.154), together explaining 56.40% of the variance. Performance Expectancy served as a partial mediator between Effort Expectancy and Behavioral Intention to use, while Electronic Health Literacy and AI Self-efficacy significantly moderated the relationships between Effort Expectancy and Behavioral Intention to use. Developers and public health agencies should therefore design AI chatbots that are easy to use, promote online health information literacy skills, and build confidence in using AI to sustainably encourage actual adoption.

Keywords: AI Chatbot, Behavioral Intention to Use AI Chatbot, Health AI Technology Acceptance, Ehealth Literacy, AI Self-Efficacy

บทนำ

การสาธารณสุขของประเทศไทยกำลังเผชิญกับความท้าทายจากอัตราผู้ป่วยนอกที่เพิ่มสูงขึ้นภายใต้ข้อจำกัดด้านบุคลากรทางการแพทย์ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2566) รัฐบาลจึงได้ผลักดันแผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของประเทศไทยที่มุ่งยกระดับบริการด้านสุขภาพให้ทันสมัย และเข้าถึงง่ายขึ้น (ประกาศคณะกรรมการพัฒนารัฐบาลดิจิทัล, 2566) ในขณะเดียวกันสถิติยังชี้ให้เห็นว่าประชาชนไทยส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อค้นหาข้อมูลด้านสุขภาพเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว (ศูนย์วิเคราะห์ข้อมูล, 2565) ความพร้อมเหล่านี้จึงเป็นรากฐานสำคัญ

ที่เปิดโอกาสให้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) เข้ามาพลิกโฉมการจัดการดูแลสุขภาพและการวินิจฉัยโรคเบื้องต้นอย่างมีนัยสำคัญ (Chopard, B. & Musy, O., 2023); (Desai, F. et al., 2022); (Thunga, G. et al., 2024)

อย่างไรก็ตามแม้ว่าเทคโนโลยีนี้จะมีศักยภาพสูงแต่งานวิจัยที่ผ่านมาส่วนใหญ่ยังไม่ได้ตรวจสอบบริบทเฉพาะของการนำ AI Chatbot มาใช้ในการวินิจฉัยโรคด้วยตนเองอย่างเพียงพอ นอกจากนี้ การศึกษาบทบาทผลกระทบทางอ้อมของตัวแปรเชื่อมโยงระหว่างความคาดหวังในการใช้งานและความตั้งใจใช้งาน ยังคงเป็นช่องว่างทางองค์ความรู้ที่ต้องการการสำรวจเชิงประจักษ์เพิ่มเติมเพื่อสร้างความกระจ่าง (Budhathoki, T. et al., 2024); (Chang, Y. T. et al., 2021); (Wang, Y. Y. & Chuang, Y. W., 2023) ที่สำคัญแม้ปัจจุบันจะมีผู้ใช้ AI Chatbot เพื่อวินิจฉัยโรคเพิ่มขึ้น แต่ยังคงพบความกังวลต่อความแม่นยำ และความน่าเชื่อถือของข้อมูล ในขณะเดียวกันยังไม่ปรากฏงานวิจัยที่ศึกษาบทบาทตัวแปรกำกับของการรู้สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ด้านสุขภาพ และความมั่นใจใช้ AI ร่วมกันในบริบทของประชาชนไทยโดยตรง จึงเป็นช่องว่างสำคัญที่งานวิจัยนี้จะเข้าไปเติมเต็มช่องว่างดังกล่าว การศึกษาการยอมรับเทคโนโลยีในบริบทความตั้งใจใช้งาน AI Chatbot เพื่อการวินิจฉัยโรคด้วยตนเอง ได้ประยุกต์ใช้ทฤษฎีการยอมรับและการใช้เทคโนโลยี (UTAUT) เป็นแกนกลางในการวิเคราะห์ (Venkatesh, V. et al., 2003) โดยความโดดเด่นที่การใช้วิเคราะห์ผ่านตัวแปรแฝงอันดับสอง (Second-order Constructs) ที่แตกตัวแปรหลักออกเป็นมิติย่อยอย่างละเอียด เพื่อให้เข้าใจความหลากหลายของผู้ใช้งานได้อย่างลึกซึ้ง ตัวแปรความคาดหวังประสิทธิภาพ (Performance Expectancy) ถูกแบ่งออกเป็น 5 มิติย่อย (Menon, D. & Shilpa, K., 2023) ในขณะที่ตัวแปรความคาดหวังใช้งาน (Effort Expectancy) แบ่งออกเป็น 3 มิติย่อย (Menon, D. & Shilpa, K., 2023); (Putra, P. O. H. et al., 2022) นอกจากโครงสร้างหลักแล้วงานวิจัยได้บูรณาการตัวแปรส่วนขยายเพิ่มเข้ามาอีก 2 ตัวแปร ได้แก่ การรู้สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ด้านสุขภาพ (eHealth Literacy) ที่มีองค์ประกอบ 3 มิติย่อย (Gartrell, K. et al., 2020); (Sudbury-Riley, L. et al., 2017) รวมถึงตัวแปรความมั่นใจใช้ AI (AI Self-Efficacy) ที่ถูกแบ่งองค์ประกอบเป็น 4 มิติย่อย (Wang, Y. Y. & Chuang, Y. W., 2023) กรอบงานวิจัยที่ครอบคลุมหลากหลายมิตินี้สามารถให้ความละเอียดในการวิเคราะห์มากกว่าในอดีตที่ผ่านมาที่มักพิจารณาตัวแปรเหล่านี้เป็นมิติเดียวเท่านั้น (Menon, D. & Shilpa, K., 2023)

เพื่อให้การวิเคราะห์โครงสร้างตัวแปรที่มีความซับซ้อนเหล่านี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ งานวิจัยได้เลือกใช้เทคนิคการวิเคราะห์แบบจำลองสมการโครงสร้างด้วยวิธีกำลังสองน้อยที่สุดบางส่วน (Partial Least Squares Structural Equation Modeling: PLS-SEM) ซึ่งมีความเหมาะสมสำหรับประเมินโมเดลแบบสะท้อนระดับสอง (Reflective-Reflective Second-Order Model) (Hair, J. F. J. et al., 2014) อีกทั้งยังเหมาะกับโมเดลที่มีความซับซ้อน ซึ่งประกอบด้วย ตัวแปรกำกับและตัวแปรคั่นกลางหลายตัวพร้อมกัน นอกจากนี้ ยังใช้การทดสอบนัยสำคัญทางสถิติด้วยกระบวนการ Bootstrapping ที่ช่วยเพิ่มความแม่นยำในการประเมินกลไกความสัมพันธ์ครอบคลุมทั้งบทบาทของตัวแปรคั่นกลาง (Mediator) และตัวแปรกำกับ (Moderator) ได้อย่างลึกซึ้ง ทำให้ผลลัพธ์ที่ได้มีความน่าเชื่อถือ และสามารถนำไปใช้อธิบายกลไกการยอมรับเทคโนโลยีสุขภาพดิจิทัลได้อย่างเป็นระบบ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของตัวแปรความคาดหวังใช้งาน ความคาดหวังประสิทธิภาพ การรู้สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ด้านสุขภาพ ความมั่นใจใช้ AI และความตั้งใจใช้งาน AI Chatbot เพื่อการวินิจฉัยโรคด้วยตนเอง

2. เพื่อศึกษาอิทธิพลของความคาดหวังใช้งานและความคาดหวังประสิทธิภาพต่อความตั้งใจใช้งาน AI Chatbot เพื่อการวินิจฉัยโรคด้วยตนเอง

3. เพื่อทดสอบตัวแปรคั่นกลางของความคาดหวังประสิทธิภาพที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างความคาดหวังใช้งานไปสู่ความตั้งใจใช้งาน

4. เพื่อศึกษาผลกำกับการรู้สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ด้านสุขภาพที่กำกับความสัมพันธ์ระหว่างความคาดหวังการใช้งานและความคาดหวังประสิทธิภาพกับความตั้งใจเชิงพฤติกรรม

5. เพื่อตรวจสอบผลกำกับความมั่นใจการใช้ AI ที่กำกับความสัมพันธ์ระหว่างความคาดหวังการใช้งานและความคาดหวังประสิทธิภาพกับความตั้งใจเชิงพฤติกรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณใช้วิธีการสำรวจผ่านแบบสอบถามออนไลน์แบบมีคำถามคัดกรองภายใต้กรอบแนวคิดทฤษฎีการยอมรับและการใช้เทคโนโลยี (Unified Theory of Acceptance and Use of Technology: UTAUT) ของ Venkatesh, V. et al. เป็นพื้นฐาน (Venkatesh, V. et al., 2003) โดยขยายกรอบทฤษฎีด้วยตัวแปรในบริบทสุขภาพดิจิทัล ได้แก่ การรู้สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ด้านสุขภาพ (eHealth Literacy) และความมั่นใจในการใช้ AI (AI Self-Efficacy) เพื่อให้ครอบคลุมปัจจัยที่อาจส่งผลต่อการยอมรับ AI Chatbot ในบริบทการวินิจฉัยโรคด้วยตนเองของประชาชนไทย

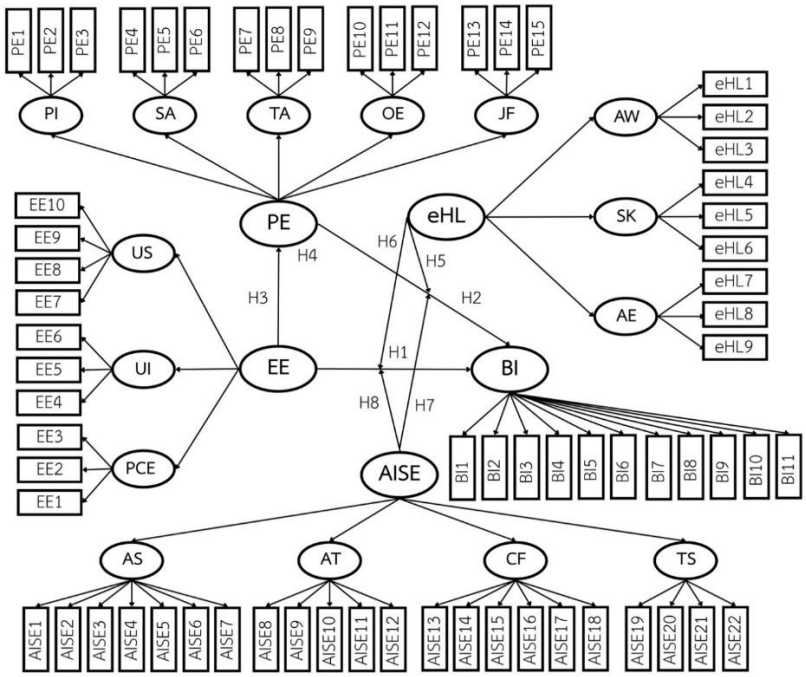
ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ ประชาชนทั่วไปในประเทศไทยที่มีประสบการณ์หรือมีศักยภาพในการใช้อินเทอร์เน็ตและสื่อดิจิทัล กลุ่มตัวอย่าง คือ คนไทยอายุ 20 ปีขึ้นไปที่มีประสบการณ์ใช้ AI Chatbot เพื่อการวินิจฉัยโรคด้วยตนเอง จำนวน 670 คน โดยคำนวณจากอัตราส่วนตามหลักเกณฑ์ของ Hair, J. F. et al. ที่เสนอว่าควรใช้ตัวอย่างไม่น้อยกว่า 10 ถึง 20 เท่าของจำนวนตัวชี้วัดในโมเดล (Hair, J. F. et al., 2010) ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) ตามสัดส่วนประชากรใน 5 ภูมิภาค ได้แก่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 220 คน (ร้อยละ 32.8) ภาคกลาง 177 คน (ร้อยละ 26.4) ภาคเหนือ 121 คน (ร้อยละ 18.1) ภาคใต้ 97 คน (ร้อยละ 14.5) และกรุงเทพมหานคร 55 คน (ร้อยละ 8.2) อ้างอิงจากข้อมูลประชากรของ สำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2567 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2568) ร่วมกับเทคนิคการสุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) ในการเก็บกลุ่มตัวอย่างออนไลน์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามออนไลน์ ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 คำถามสำหรับคัดแยกเบื้องต้น (Screening Questions) ได้แก่ การตรวจสอบว่าผู้ตอบมีอายุ 20 ปีขึ้นไป อาศัยอยู่ในประเทศไทยและระบุภูมิภาค เป็นผู้ใช้บริการสาธารณสุขและสุขภาพออนไลน์ และเคยใช้งาน AI Chatbot เพื่อการวินิจฉัยโรคด้วยตนเอง โดยผู้ที่ไม่ผ่านเกณฑ์คัดกรองจะถูกยุติการตอบทันที ส่วนที่ 2 ข้อมูลประชากรศาสตร์ (เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน) และพฤติกรรมการใช้งาน AI Chatbot และส่วนที่ 3 ข้อคำถามวัดตัวแปรต่าง ๆ

โดยใช้มาตรวัดลิเคิร์ท 5 ระดับ (Sullivan, G. M. & Artino, A. R., 2013) แบบสอบถาม ประกอบด้วย ตัวแปรแฝงลำดับที่สอง (Second-Order Latent Variables) จำนวน 4 ตัว และตัวแปรแฝงลำดับที่ 1 จำนวน 1 ตัวก่อนตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ (IOC) จำนวน 3 ท่าน ได้แก่ ดร.พลอยปภัส สุรโชติภูวพัฒน์ (ประธานกรรมการคลินิกทันตกรรม Dr.Whan's Group Dental Clinic) นางสาวประภาพร เห็มนนท์ (เจ้าหน้าที่อาวุโสพัฒนาระบบงาน Core System ธนาคารกรุงไทย) และ ภญ.พิชาวีร์ ศรีพิริยธรรม (ผู้จัดการร้านขายยา Lotus's สาขาฉลอง จังหวัดภูเก็ต) ซึ่งครอบคลุมความเชี่ยวชาญด้านการแพทย์และสาธารณสุข ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและปัญญาประดิษฐ์ และด้านเภสัชกรรมใช้ตัวชี้วัดทั้งหมด 67 ตัวชี้วัด หลังตรวจสอบพบค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เฉลี่ยของแบบสอบถามทั้งฉบับเพิ่มสูงขึ้นจาก 0.81 เป็น 0.96 อยู่ในเกณฑ์ดีมาก โดยพิจารณาค่า IOC เป็นรายข้อ ใช้เกณฑ์ยอมรับที่ IOC ≥ 0.50 ทั้งนี้ ข้อคำถามที่ผ่านเกณฑ์และคงเหลือมีค่า IOC รายข้ออยู่ระหว่าง 0.67 ถึง 1.00 ส่วนข้อคำถามที่มีค่าต่ำกว่าเกณฑ์ จำนวน 11 ข้อถูกตัดออก ได้แก่ ตัวแปร BI 7 ข้อ และ AISE 4 ข้อ และมีตัวชี้วัดคงเหลือ 56 ตัวชี้วัด ได้แก่ ตัวแปรความคาดหวังใช้งาน (EE) ประกอบด้วย 3 มิติย่อย มีทั้งหมด 10 ตัวชี้วัด ได้แก่ การรับรู้ความง่าย (EE1-EE3) (PCE) มี 3 ตัวชี้วัด หน้าจอของผู้ใช้ (EE4-EE6) (UI) มี 3 ตัวชี้วัด และความพึงพอใจของผู้ใช้ (EE7-EE10) (US) มี 4 ตัวชี้วัด ตัวแปรความคาดหวังประสิทธิภาพ (PE) ประกอบด้วย 5 มิติย่อย มีทั้งหมด 15 ตัวชี้วัด ความเข้าใจข้อมูล (PE1-PE3) (PI) มี 3 ตัวชี้วัด ความรู้สึกของความสำเร็จ (PE4-PE6) (SA) มี 3 ตัวชี้วัด งานบรรลุเป้าหมาย (PE7-PE9) (TA) มี 3 ตัวชี้วัด การคาดหวังในผลลัพธ์ (PE10-PE12) (OE) มี 3 ตัวชี้วัด และความเหมาะสมกับงาน (PE13-PE15) (JF) มี 3 ตัวชี้วัด ตัวแปรการรู้สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ด้านสุขภาพ (eHL) ประกอบด้วย 3 มิติย่อย มีทั้งหมด 9 ตัวชี้วัด การตระหนักรู้ (eHL1-eHL3) (AW) มี 3 ตัวชี้วัด ทักษะ (eHL4-eHL6) (SK) มี 3 ตัวชี้วัด และความสามารถในการประเมิน (eHL7-eHL9) (AE) มี 3 ตัวชี้วัด ตัวแปรความมั่นใจใช้ AI (AISE) ประกอบด้วย 4 มิติย่อย มี 18 ตัวชี้วัด ได้แก่ การช่วยเหลือ (AISE1-AISE6) (AS) มี 6 ตัวชี้วัด การมีปฏิสัมพันธ์แบบมนุษย์ (AISE7-AISE10) (AT) มี 4 ตัวชี้วัด ความสบายใจในการใช้ AI (AISE11-AISE14) (CF) มี 4 ตัวชี้วัด และ ทักษะเทคโนโลยี (AISE15-AISE18) (TS) มี 4 ตัวชี้วัด ร่วมกับตัวแปรตาม ตัวแปร มี 4 ตัวชี้วัด คือ ตัวแปรความตั้งใจใช้งาน (BI1-BI4) (BI) ตัวแปรสังเกตได้ทั้งสิ้น 56 ตัวชี้วัด ข้อคำถามทั้งหมดพัฒนาจากวรรณกรรมที่ผ่านการตรวจสอบแล้ว Menon, D. & Shilpa, K. สำหรับ EE และ PE รวมถึง Norman, C. D. & Skinner, H. A สำหรับ eHL และ Wang, Y. Y. & Chuang, Y. W. สำหรับ AISE (Menon, D. & Shilpa, K., 2023); (Norman, C. D. & Skinner, H. A., 2006); (Wang, Y. Y. & Chuang, Y. W., 2023) ในขณะที่ BI พัฒนามาจาก ทฤษฎีของ Venkatesh, V. et al. และงานวิจัยของ Menon, D. & Shilpa, K. โดยปรับข้อคำถามให้สอดคล้องกับบริบทการใช้ AI Chatbot เพื่อการวินิจฉัยโรคด้วยตนเอง (Venkatesh, V. et al., 2003); (Menon, D. & Shilpa, K., 2023)

แบบสอบถามผ่านการตรวจสอบคุณภาพ 3 ขั้นตอน ได้แก่ การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน โดยใช้ดัชนี IOC (Index of Item-Objective Congruence) การทดสอบนำร่อง (Pilot Study) กับกลุ่มตัวอย่าง 30 คน ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่างจริง และการทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability Test) โดยการวิเคราะห์จากค่าสัมประสิทธิ์แอลฟ่าของครอนบาค (Cronbach's Alpha) ปรากฏว่าผลการทดสอบทุกขั้นตอนยืนยันว่าเครื่องมือมีคุณภาพเพียงพอสำหรับการเก็บข้อมูลจริง มีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.91 ค่าความเชื่อมั่นแต่ละตัวแปรอยู่ในระดับยอมรับได้ทุกตัวแปร ได้แก่ EE = 0.845, PE = 0.908, eHL = 0.864, AISE = 0.894 และ BI = 0.793

โครงการวิจัยนี้ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ เลขที่รับรอง PCRU-REC-05/2569 ก่อนการตอบแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย และขอความยินยอมโดยสมัครใจ (Informed Consent) พร้อมรับรองการรักษาความลับและไม่เปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลที่ระบุตัวตนได้ ทั้งนี้ ผู้เข้าร่วมมีสิทธิ์ในการยุติการตอบแบบสอบถามได้ทุกเมื่อ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามออนไลน์ (Google Form) ร่วมกับการสุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) เพื่อเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างที่เข้าถึงได้ยาก โดยเริ่มจากการส่งลิงก์แบบสอบถามไปยังกลุ่มตัวอย่างตั้งต้นที่ผ่านคำถามคัดกรอง แล้วขอความร่วมมือให้ส่งต่อลิงก์ไปยังบุคคลในเครือข่ายที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกัน เผยแพร่ผ่านช่องทางออนไลน์ที่หลากหลาย ได้แก่ เฟซบุ๊ก ไลน์ และอีเมล รวมระยะเวลาเก็บข้อมูลประมาณ 8 สัปดาห์ จนได้กลุ่มตัวอย่างครบตามสัดส่วนภูมิภาคที่กำหนด ก่อนนำเข้าวิเคราะห์ใน SmartPLS ผู้วิจัยกำหนดให้ทุกข้อคำถามเป็นข้อบังคับตอบ จึงไม่มีข้อมูลสูญหาย ตรวจสอบ และคัดแบบสอบถามที่ตอบซ้ำซ้อน หรือมีรูปแบบการตอบที่ผิดปกติออก รวมถึงตรวจสอบค่าผิดปกติด้วยค่าคะแนนมาตรฐานจนได้ชุดข้อมูลที่สมบูรณ์ จำนวน 670 ชุด สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการเก็บกลุ่มตัวอย่างประชากร สำหรับการบรรยายลักษณะพื้นฐานทั่วไป และสถิติเชิงพรรณนาของระดับความคิดเห็นจะถูกวิเคราะห์ด้วยโปรแกรม SPSS และ ใช้ SmartPLS 4 ด้วยเทคนิค Disjoint two-stage approach เป็นวิธีการทางสถิติที่ใช้ในสมการโครงสร้างแบบกำลังสองน้อยที่สุดบางส่วน (PLS-SEM) เพื่อวิเคราะห์ตัวแปรแฝงอันดับสูง (Higher-order Constructs) โดยแยกการคำนวณเป็น 2 ขั้นตอน โดยขั้นตอนแรกหาคะแนนตัวแปรย่อย (Lower-order) และขั้นตอนสองใช้คะแนนจากขั้นตอนแรกวิเคราะห์ตัวแปรหลัก ช่วยลดความซับซ้อนของโมเดลในการศึกษานี้ ทุกขั้นตอนใช้วิธีการ Bootstrapping จำนวน 10,000 ครั้ง กำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq .05$ ในขณะที่ กระบวนการวิเคราะห์ ประกอบด้วย 2 ขั้นตอนหลัก คือ การประเมินโมเดลการวัด (Measurement Model) โดยวัดจากการวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นของตัวชี้วัด (Outer Loadings > 0.708) ความเชื่อมั่นภายใน (Cronbach's Alpha > 0.7, Composite Reliability > 0.7) ความตรงเชิงลู่เข้า (AVE > 0.5) และความตรงเชิงจำแนก (เกณฑ์ Fornell-Larcker และ HTMT < 0.85) ในขณะที่การประเมินโมเดลโครงสร้าง (Structural Model) วัดจากการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์การทำนาย (R^2) ดัชนีวัดความสามารถในการทำนายของแบบจำลองโครงสร้าง (Q^2) ขนาดอิทธิพล (f^2) และการทดสอบสมมติฐาน 8 ข้อ (Hair, J. F. J. et al., 2014)

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัยแบบสมการโครงสร้าง

ผลการวิจัย

ลักษณะทางประชากรศาสตร์ของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 670 คน พบเป็นเพศชายร้อยละ 36.1 เพศหญิง ร้อยละ 35.1 และไม่ต้องการระบุเพศร้อยละ 28.8 ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 20 - 29 ปี (ร้อยละ 37.3) รองลงมา คือ 30 - 39 ปี (ร้อยละ 27.6) สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่าร้อยละ 51.9 ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว ร้อยละ 27.8 และพนักงานบริษัทเอกชนร้อยละ 26.6 มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 15,001 - 30,000 บาท (ร้อยละ 29.1) สำหรับด้านพฤติกรรมการใช้งานพบกลุ่มตัวอย่างใช้ Gemini มากที่สุด (ร้อยละ 44.0) รองลงมา คือ ChatGPT (ร้อยละ 39.0) โดยทั้งสองแพลตฟอร์มครองสัดส่วนรวมร้อยละ 83.0 และมีการใช้ AI Chatbot เพื่อวินิจฉัยโรคด้วยตนเอง 1 - 3 ครั้งต่อเดือน (ร้อยละ 32.1)

ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นด้วยสถิติเชิงพรรณนา พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีระดับความคิดเห็นต่อตัวแปรทั้ง 5 ตัวอยู่ในระดับมากทุกตัวแปร โดยการรู้สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ด้านสุขภาพ (eHL) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}$ = 4.29, S.D. = 0.767) รองลงมา คือ ความตั้งใจใช้งาน (BI) ($\bar{X}$ = 4.27, S.D. = 0.686) ความมั่นใจใช้ AI (AISE) ($\bar{X}$ = 4.18, S.D. = 0.805) ความคาดหวังใช้งาน (EE) ($\bar{X}$ = 4.16, S.D. = 0.786) และความคาดหวังประสิทธิภาพ (PE) ($\bar{X}$ = 4.14, S.D. = 0.818) ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ด้วยเทคนิค Disjoint Two-Stage Approach ซึ่งเป็นวิธีการประเมินตัวแปรแฝงอันดับสอง (Higher-Order Constructs: HOCs) ในแบบจำลอง PLS-SEM โดยแยกการคำนวณออกเป็น 2 ขั้นตอนเพื่อลดความซับซ้อน คือ ขั้นตอนที่ 1 การประเมินตัวแปรอันดับล่าง (Lower-Order Constructs: LOCs) และดึงคะแนนของตัวแปรแฝง (Latent Score) ออกมาต่อจากนั้นในขั้นตอนที่ 2 ใช้คะแนนของตัวแปรแฝงจากขั้นตอนที่ 1 เป็นตัวบ่งชี้ (Construct) ในการประเมินตัวแปรอันดับสองและความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การประเมินตัวแปรอันดับล่าง (Lower-Order Constructs)

สำหรับขั้นตอนแรกผู้วิจัยทำการประเมินคุณภาพของมิติย่อยทั้ง 15 มิติที่ประกอบขึ้นเป็นตัวแปรอันดับสอง 4 ตัว (EE, PE, eHL, AISE) โดยพิจารณาค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Outer Loading) ค่าความสัมพันธ์พหุคูณ (VIF) ค่า t-statistic และ p-value จากการ Bootstrap 10,000 ครั้ง ผลการวิเคราะห์ในตารางที่ 1 พบว่า มิติย่อยทั้ง 15 มิติ มีค่า Outer Loading อยู่ระหว่าง 0.837 - 0.902 สูงกว่าเกณฑ์ 0.708 ทุกค่า ค่า VIF อยู่ระหว่าง 1.985 - 2.599 ต่ำกว่าเกณฑ์ 5.00 จึงไม่มีปัญหาความสัมพันธ์พหุคูณ และ ค่า t-statistic อยู่ระหว่าง 38.866 ถึง 81.284 ($p < .001$) ทุกค่ายืนยันว่ามิติย่อยทุกตัวเป็นตัวแทนที่ดีของตัวแปรอันดับสอง และสามารถนำคะแนนของตัวแปรแฝงไปใช้ในขั้นตอน 2 ได้

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ขั้นตอนที่ 1 ตัวแปรอันดับหนึ่ง (มิติย่อย) ที่เป็นองค์ประกอบของตัวแปรอันดับสอง

ตัวแปรอันดับสอง	ตัวแปรอันดับหนึ่ง (Lower Order)	รหัส	Factor Loading	VIF	t-value	p-value
ความคาดหวังใช้งาน (EE)	การรับรู้ความง่าย	PCE	0.879	2.098	77.918	< .001
	หน้าจอของผู้ใช้	UI	0.872	1.985	74.257	< .001
	ความพึงพอใจของผู้ใช้	US	0.870	1.999	72.059	< .001
ความคาดหวังประสิทธิภาพ (PE)	ความเข้าใจข้อมูล	PI	0.849	2.456	64.110	< .001
	ความรู้สึกของความสำเร็จ	SA	0.864	2.599	71.395	< .001
	งานบรรลุเป้าหมาย	TA	0.856	2.453	71.082	< .001
	การคาดหวังในผลลัพธ์	OE	0.870	2.504	77.388	< .001
	ความเหมาะสมกับงาน	JF	0.837	2.329	54.911	< .001
การรู้สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์	การตระหนักรู้	AW	0.876	2.288	39.806	< .001
ด้านสุขภาพ (eHL)	ทักษะ	SK	0.902	2.137	52.450	< .001
	ความสามารถในการประเมิน	AE	0.879	2.254	38.866	< .001
ความมั่นใจใช้ AI (AISE)	การช่วยเหลือ	AS	0.874	2.462	81.284	< .001
	การมีปฏิสัมพันธ์แบบมนุษย์	AT	0.866	2.367	70.242	< .001
	ความสบายใจในการใช้ AI	CF	0.872	2.444	81.039	< .001
	ทักษะเทคโนโลยี	TS	0.872	2.418	78.317	< .001

ขั้นตอนที่ 2 การประเมินตัวแปรอันดับสอง (Higher Order Constructs)

ขั้นตอนที่ 2 ผู้วิจัยนำคะแนนของตัวแปรแฝงของมิติย่อยจากขั้นตอน 1 มาเป็นตัวบ่งชี้ (Construct) สำหรับตัวแปรอันดับสอง พร้อมกับวิเคราะห์ความเชื่อมั่นภายใน และความเที่ยงตรงเชิงเหมือนของตัวแปรอันดับสอง รวมถึงตัวแปรลำดับที่หนึ่ง (BI) โดยมีตัวแปรอันดับสอง 4 ตัวแปร (EE, PE, eHL, AISE) และตัวแปรลำดับที่หนึ่ง 1 แปร (BI) จากข้อมูลในตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ พบว่า มีค่า VIF อยู่ระหว่าง 1.092 - 1.183 ต่ำกว่าเกณฑ์ 5.00 จึงไม่มีปัญหาความสัมพันธ์พหุคูณ ค่า Cronbach's Alpha อยู่ระหว่าง 0.793 - 0.908 ค่า Composite Reliability (rho_c) อยู่ระหว่าง 0.866 - 0.932 และค่า AVE อยู่ระหว่าง 0.618 - 0.785 โดยที่ทุกค่าผ่านเกณฑ์ตามข้อกำหนด ยืนยันว่าโมเดลการวัดในระดับตัวแปรอันดับสองมีคุณภาพสูง

ตารางที่ 2 ความเชื่อมั่นภายใน และความเที่ยงตรงเชิงเหมือนของตัวแปรอันดับสอง

ตัวแปรอันดับสอง (Higher order Constructs)	VIF	Cronbach's Alpha	rho_a	rho_c	AVE
ความคาดหวังใช้งาน (EE)	1.140	0.845	0.845	0.906	0.763
ความคาดหวังประสิทธิภาพ (PE)	1.183	0.908	0.915	0.932	0.731
การรู้สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ฯ (eHL)	1.092	0.864	0.884	0.916	0.785
ความมั่นใจการใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AISE)	1.183	0.894	0.894	0.926	0.759
ความตั้งใจใช้งาน (BI)*	-	0.793	0.800	0.866	0.618

หมายเหตุ: *BI เป็นตัวแปรลำดับที่หนึ่ง (First-order Construct) วัดด้วยตัวชี้วัด BI1-BI4 โดยตรง

ผลการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงจำแนกแสดงอยู่ในตารางที่ 3 และ 4 โดยเกณฑ์ Fornell-Larcker พบว่า ค่ารากที่สองของ AVE ในแนวทแยงมีค่าระหว่าง 0.786 ถึง 0.886 สูงกว่าค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงทุกคู่ในทุกสดมภ์ แสดงให้เห็นว่ามาตรวัดของตัวแปรแต่ละตัวสามารถสะท้อนคุณลักษณะเฉพาะของตนได้โดยไม่ปะปนกับตัวแปรอื่น ในขณะเดียวกันค่า HTMT ของทุกคู่ความสัมพันธ์มีค่าต่ำกว่า 0.85 ตามเกณฑ์ โดยอยู่ระหว่าง 0.122 - 0.464 ยืนยันว่าตัวแปรแฝงแต่ละตัวมีความแตกต่างจากกันอย่างชัดเจน สรุปได้ว่าโมเดลการวัดนี้ปราศจากปัญหาความซ้ำซ้อน และมีความเที่ยงตรงเชิงจำแนกที่เหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์ในขั้นต่อไป

ตารางที่ 3 ค่าสถิติแสดงความเที่ยงตรงเชิงจำแนกของ Fornell-Larcker Criterion

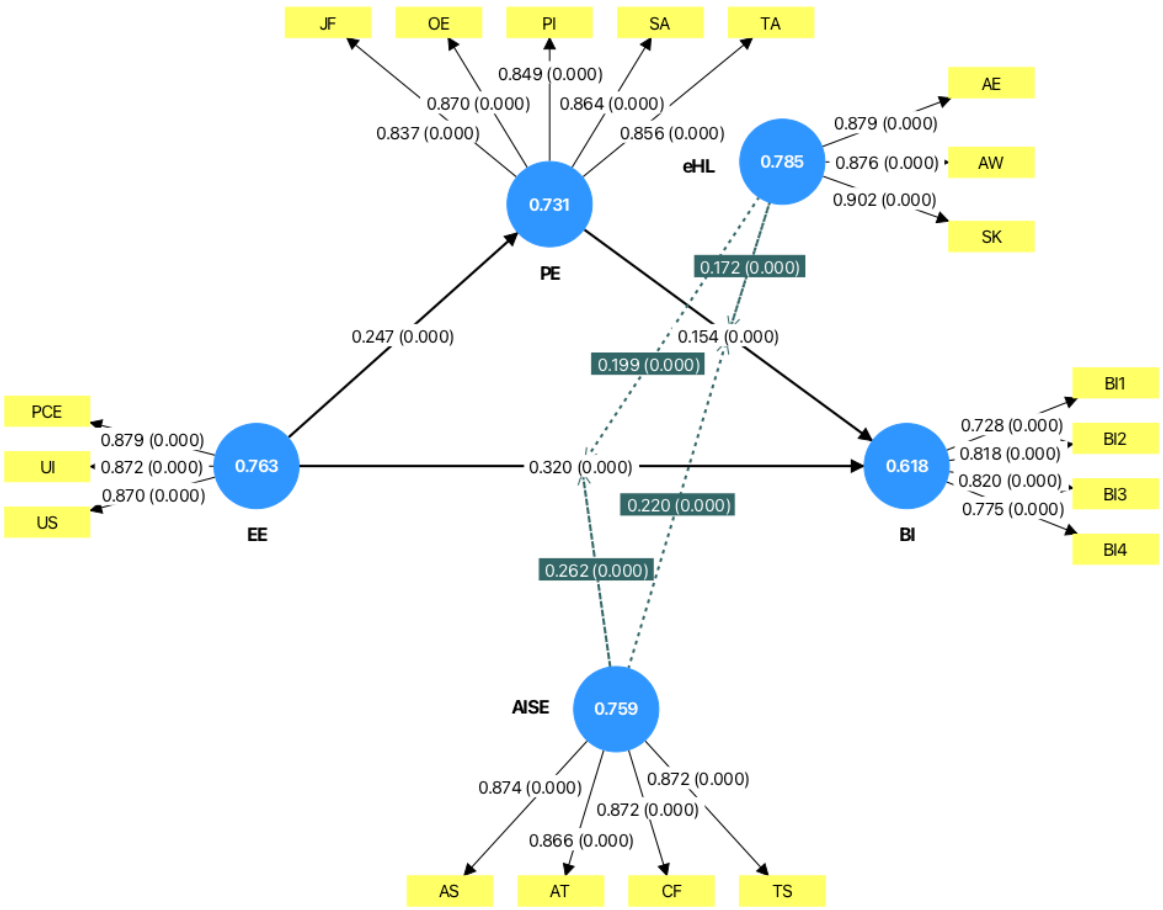
Construct	AISE	BI	EE	PE	eHL
AISE	0.871				
BI	0.333	0.786			
EE	0.221	0.380	0.874		
PE	0.263	0.272	0.247	0.855	
eHL	0.217	0.167	0.103	0.193	0.886

ตารางที่ 4 ค่าสถิติแสดงความเที่ยงตรงเชิงจำแนกของ Heterotrait-Monotrait Ratio (HTMT)

คู่ตัวแปรแฝง	HTMT	2.5%	97.5%
BI ↔ AISE	0.391	0.302	0.480
EE ↔ AISE	0.255	0.170	0.339
EE ↔ BI	0.464	0.374	0.553
PE ↔ AISE	0.291	0.209	0.369
PE ↔ BI	0.317	0.222	0.410
PE ↔ EE	0.279	0.192	0.365
eHL ↔ AISE	0.246	0.162	0.330
eHL ↔ BI	0.197	0.106	0.287
eHL ↔ EE	0.122	0.043	0.216
eHL ↔ PE	0.221	0.134	0.308

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในตารางที่ 5 และ 6 ในระดับแบบจำลองโครงสร้าง (Structural Model) เพื่อทดสอบสมมติฐาน พบว่า สามารถอธิบายความแปรปรวนของความตั้งใจใช้งาน AI Chatbot เพื่อการวินิจฉัยโรคด้วยตนเอง (BI) ได้สูงถึงร้อยละ 56.40 (R^2) ถือว่าโมเดลที่มีอำนาจในการพยากรณ์อยู่ในระดับปานกลางค่อนไปทางสูง ในขณะเดียวกันค่า Q^2 (Predictive Relevance) มีค่ามากกว่า 0 แสดงว่าแบบจำลองนี้มีคุณภาพและทำนายได้ถูกต้อง โดยมีรายละเอียดการประเมินอิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลกำกับ ดังต่อไปนี้

ผลการทดสอบสมมติฐานอิทธิพลทางตรง (Direct Effects) จากข้อมูลในตารางที่ 5 พบว่า ความคาดหวังใช้งาน (EE) มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อความตั้งใจใช้งาน (BI) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (β = 0.320, t = 10.453, p < .001) โดยมีขนาดอิทธิพลระดับปานกลาง (f^2) สนับสนุนสมมติฐาน H1 ในส่วนของความคาดหวังประสิทธิภาพ (PE) มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อความตั้งใจใช้งาน (BI) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (β = 0.154, t = 4.974, p < .001) แม้จะมีขนาดอิทธิพลในระดับน้อย (f^2) แต่เพียงพอที่จะสนับสนุนสมมติฐาน H2 ในขณะที่ความคาดหวังใช้งาน (EE) มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อความคาดหวังประสิทธิภาพ (PE) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (β = 0.247, t = 6.425, p < .001) โดยมีขนาดอิทธิพลระดับน้อย (f^2) สนับสนุนสมมติฐาน H3 ดังที่แสดงอยู่ในภาพที่ 2

ภาพที่ 2 การวิเคราะห์อิทธิพลเส้นทางของโมเดลสมการโครงสร้างอันดับสองแบบสะท้อนกลับ (Reflective-Reflective Second-Order Model) ด้วยเทคนิค Disjoint Two-Stage Approach ผ่านโปรแกรม SMART-PLS 4

สำหรับผลการทดสอบอิทธิพลทางอ้อมและตัวแปรคั่นกลาง (Mediation Effect) เป็นการทดสอบสมมติฐาน H4 จากข้อมูลการวิเคราะห์ในตารางที่ 5 และ 6 พบว่า ความคาดหวังประสิทธิภาพ (PE) ทำหน้าที่เป็นตัวแปรคั่นกลางบางส่วน (Partial Mediation) ในการส่งผ่านอิทธิพลจาก EE ไปยัง BI อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (β = 0.038, t = 3.808, p < .001) เมื่อพิจารณาค่าอิทธิพลรวม (Total Effect) พบว่า EE มีอิทธิพลรวมต่อ BI เท่ากับ 0.358 สูงกว่าค่าอิทธิพลรวมของ PE ต่อ BI ที่มีค่าเท่ากับ 0.154

ตารางที่ 5 ผลการทดสอบสมมติฐานอิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และ อิทธิพลตัวแปรกำกับ

สมมติฐาน	เส้นทาง	β	t-stat	p-value	f^2	R^2/Q^2	ผลการทดสอบ
H1	EE ⟶ BI	0.320***	10.453	<.001	0.207	R^2 = 0.564	สนับสนุน
H2	PE ⟶ BI	0.154***	4.974	<.001	0.046	Q^2 = 0.432	สนับสนุน
H3	EE ⟶ PE	0.247***	6.425	<.001	0.065		สนับสนุน
H4	EE ⟶ PE ⟶ BI	0.038***	3.808	<.001	-		สนับสนุน (Partial Mediation)
H5	PE × eHL ⟶ BI	0.172***	6.449	<.001	0.069		สนับสนุน
H6	EE × eHL ⟶ BI	0.199***	6.981	<.001	0.090		สนับสนุน
H7	PE × AISE ⟶ BI	0.220***	7.812	<.001	0.099		สนับสนุน
H8	EE × AISE ⟶ BI	0.262***	8.225	<.001	0.145		สนับสนุน

หมายเหตุ: *** p < .001

ตารางที่ 6 แสดงค่าอิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลรวม

ตัวแปรแฝง	R^2/Q^2	อิทธิพล (Effect)	EE	PE	eHL x PE	eHL x EE	AISE x PE	AISE x EE
PE	R^2 = 0.061	DE	0.247	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
	Q^2 = 0.113	IE	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
		TE	0.247	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
BI	R^2 = 0.564	DE	0.320	0.154	0.172	0.199	0.220	0.262
	Q^2 = 0.432	IE	0.038	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
		TE	0.358	0.154	0.172	0.199	0.220	0.262

หมายเหตุ: DE = Direct Effect, IE = Indirect Effect, TE = Total Effect

ผลการทดสอบสมมติฐานอิทธิพลของตัวแปรกำกับในตารางที่ 5 พบว่า การรู้สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ด้านสุขภาพ (eHL) เป็นตัวแปรกำกับเสริมอิทธิพลของ PE ต่อ BI (β = 0.172, t = 6.449, p < .001) และ EE ต่อ BI (β = 0.199, t = 6.981, p < .001) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สนับสนุนสมมติฐาน H5 และ H6 ในขณะเดียวกัน ความมั่นใจใช้ AI (AISE) เป็นตัวแปรกำกับเสริมอิทธิพลของ PE ต่อ BI (β = 0.220, t = 7.812, p < .001) และ EE ต่อ BI (β = 0.262, t = 8.225, p < .001) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สนับสนุนสมมติฐาน H7 และ H8

อภิปรายผล

ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างสะท้อนให้เห็นถึงมุมมองเชิงบวกต่อเทคโนโลยี AI Chatbot ในบริบทของการวินิจฉัยโรคด้วยตนเอง โดยตัวแปรที่ทำการศึกษาทั้ง 5 ด้านอยู่ในระดับมาก ปรากฏการณ์นี้สอดรับกับทิศทางของสุขภาพดิจิทัล (Digital Health) ในระดับมหภาค ที่สำรวจ พบว่า ประชากรไทยกว่าร้อยละ 75.99 มีพฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อสืบค้นและจัดการข้อมูลด้านสาธารณสุขเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว (ศูนย์วิเคราะห์ข้อมูล, 2565) ความพร้อมด้านดิจิทัลดังกล่าวจึงเปรียบเสมือนเป็นรากฐานสำคัญที่จะทำให้แพลตฟอร์มปัญญาประดิษฐ์ทางการแพทย์กลายเป็นเครื่องมือที่บุคคลทั่วไปสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ง่ายยิ่งขึ้น ดังที่ Aboueid, S. et al. ได้ให้ข้อสังเกตไว้ (Aboueid, S. et al., 2019) ทั้งนี้ ระดับความพร้อมและความคุ้นชินของประชาชนนำไปสู่การตั้งคำถามว่าภายใต้การเปิดรับเทคโนโลยีในบริบทนี้กลไกความคาดหวังใดที่เป็นตัวแปรหลักในการขับเคลื่อนให้เกิดพฤติกรรมการใช้งานอย่างแท้จริง

เมื่อวิเคราะห์ถึงอิทธิพลเชิงโครงสร้างตามสมมติฐานหลัก พบว่า ความคาดหวังใช้งาน (EE) และความคาดหวังประสิทธิภาพ (PE) ต่างมีอิทธิพลเชิงบวกต่อความตั้งใจใช้งาน (BI) ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดพื้นฐานของแบบจำลองการยอมรับเทคโนโลยี (TAM) ของ Davis, F. D. และทฤษฎี UTAUT ของ Venkatesh, V. et al. (Davis, F. D., 1989); (Venkatesh, V. et al., 2003) อย่างไรก็ตามผลการศึกษาได้แสดงให้เห็นถึงนัยสำคัญทางสถิติที่น่าสนใจเชิงวิพากษ์ กล่าวคือ ความคาดหวังใช้งาน (EE) ส่งผลอิทธิพลรวมต่อความตั้งใจใช้งาน (BI) สูงถึง 0.358 และมีมากกว่าความคาดหวังประสิทธิภาพ (PE) ที่มีค่าอิทธิพลรวมเพียง 0.154 ข้อค้นพบนี้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างจากพลวัตการยอมรับเทคโนโลยีในอดีต อย่างเช่น การศึกษาของ Chang, Y. T. et al. ในกลุ่มผู้ป่วยไต้หวัน ที่ระบุว่าประโยชน์และประสิทธิภาพเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงสุดต่อการยอมรับแอปพลิเคชันทางการแพทย์ (Chang, Y. T. et al., 2021)

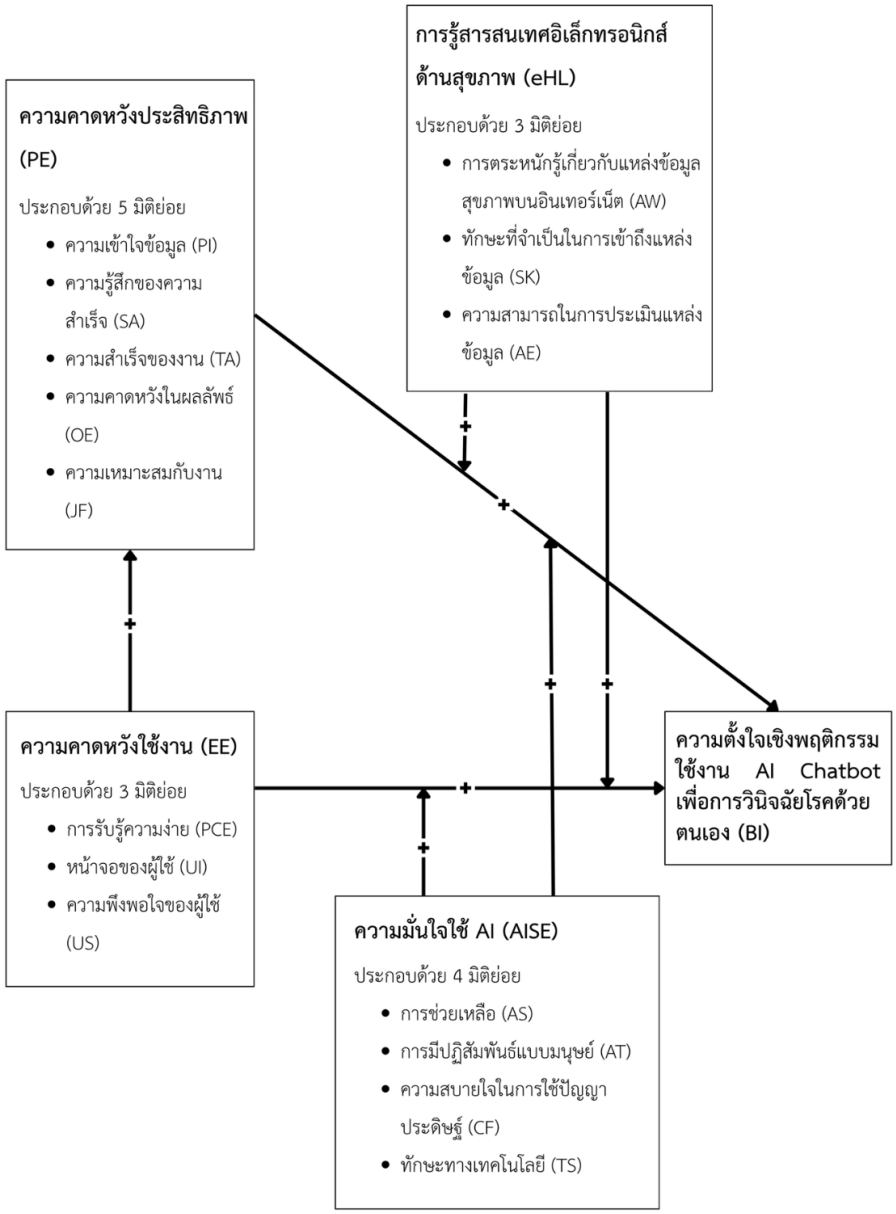
ในขณะที่บริบทของผู้ใช้งานชาวไทยกลับให้น้ำหนักกับความคาดหวังใช้งานมากกว่าความคาดหวังประสิทธิภาพเชิงลึก สิ่งที่เกิดขึ้นนี้สามารถอธิบายได้จากความกังวลและความเคลือบแคลงสงสัยที่ยังคงมีต่อความน่าเชื่อถือของผลลัพธ์ทางการแพทย์ที่ประมวลผลด้วย AI ดังนั้น การออกแบบส่วนต่อประสานที่ใช้งานง่ายจึงอาจเป็นเงื่อนไขแรกที่ควรบรรลุก่อนที่ผู้ใช้งานจะลดกำแพงความกังวลและเปิดรับพิจารณาถึงอรรถประโยชน์ในลำดับถัดไป เหตุผลที่ผู้ใช้ไทยให้น้ำหนักกับความง่ายมากกว่าความแม่นยำเชิงลึกนั้น ส่วนหนึ่งอาจสะท้อนความกังวลต่อความแม่นยำ ความน่าเชื่อถือ และความเป็นส่วนตัวของผลวินิจฉัยที่ประมวลผลด้วย AI ทางการแพทย์ ซึ่งสอดคล้องกับข้อสังเกตที่ว่าการวินิจฉัยโรคเป็นกระบวนการที่ต้องการความแม่นยำสูง ทำให้ผู้ใช้ยังคงลังเลที่จะไว้วางใจระบบในมิติของประสิทธิภาพเชิงลึก (Mennella, C. et al., 2024); (Ratta, R. et al., 2025)

ตรรกะการประเมินแบบเป็นลำดับขั้นดังกล่าวได้รับการยืนยันเพิ่มเติมผ่านการทดสอบอิทธิพลทางอ้อม พบว่า ความคาดหวังประสิทธิภาพทำหน้าที่เป็นเพียงตัวแปรคั่นกลางแบบบางส่วน (Partial Mediation) ในการถ่ายทอดอิทธิพลจากความคาดหวังใช้งานไปยังความตั้งใจใช้งาน AI Chatbot เพื่อการวินิจฉัยโรคด้วยตนเองตามกรอบการประเมินของ Zhao, X. et al. นัยทางสถิตินี้ชี้ให้เห็นว่ากลไกการขับเคลื่อนพฤติกรรมไม่ได้เกิดขึ้นแบบทางตรงเพียงเส้นทางเดียว (Zhao, X. et al., 2010) แต่ผู้ใช้งานจะมีกระบวนการไตร่ตรองเชิงพุทธิปัญญาโดยอาศัยความรู้สึกว่าเทคโนโลยีนั้นใช้งานง่ายและไม่มีอุปสรรคมาเป็นสะพานเชื่อมเพื่อสะท้อนภาพว่าระบบดังกล่าวน่าจะส่งมอบผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพได้ สอดคล้องกับการศึกษา ที่พบความคาดหวังประสิทธิภาพทำหน้าที่เป็นเพียงตัวแปร

คั่นกลางแบบบางส่วนเช่นกัน ถึงกระนั้นก็ตามแม้คุณลักษณะของตัวเทคโนโลยีเองจะมีความสำคัญต่อการสร้างเจตนาเบื้องต้นแต่ปัจจัยที่จะเป็นตัวเร่งปฏิกิริยาให้เกิดการใช้งานอย่างเต็มประสิทธิภาพนั้นกลับถูกตีกรอบและกำกับโดยขีดความสามารถส่วนบุคคลของผู้ใช้งานเองเป็นสำคัญ

การนำตัวแปรด้านทักษะและความเชื่อมั่นเข้ามาทดสอบในฐานะตัวแปรกำกับ (Moderator) เป็นการขยายขอบเขตทฤษฎีที่ช่วยเติมเต็มช่องว่างของการประเมินเทคโนโลยีสุขภาพ โดยผลการวิเคราะห์ชี้ชัดว่าการรู้สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ด้านสุขภาพ (eHL) สามารถเข้าไปเสริมอิทธิพลของทั้งความคาดหวังใช้งานและประสิทธิภาพต่อความตั้งใจใช้งานได้ โดยปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้สามารถอธิบายได้ด้วยแบบจำลองลิลลี่ (Lily Model) ของ Norman, C. D. & Skinner, H. A. และสอดคล้องกับการศึกษาของ Gartrell, K. et al. รวมถึงการศึกษาของ Sudbury-Riley, L. et al. ที่อธิบายว่า การรู้สารสนเทศสุขภาพเป็นทักษะผสมผสานหลายด้านซึ่งช่วยให้ผู้ใช้สืบค้น ทำความเข้าใจ และประเมินสารสนเทศสุขภาพจากแหล่งอิเล็กทรอนิกส์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้ที่มีทักษะระดับสูงจึงสามารถแปลงการรับรู้ประโยชน์และความง่ายในการใช้งานให้เป็นความตั้งใจใช้งานได้มากขึ้น (Norman, C. D. & Skinner, H. A., 2006); (Gartrell, K. et al., 2020); (Sudbury-Riley, L. et al., 2017) ที่ระบุว่าทักษะในการประเมินและคัดกรองข้อมูลสุขภาพออนไลน์อย่างรู้เท่าทัน คือ ปัจจัยที่ทำให้ผู้ใช้สามารถดึงศักยภาพของเทคโนโลยีดิจิทัลออกมาใช้ได้อย่างแท้จริง นอกจากนี้ แล้วทฤษฎีการรับรู้ความสามารถของตนเอง (Self-Efficacy Theory) ของ Bandura, A. ยังคงเป็นที่ยอมรับในวงวิชาการผ่านตัวแปรความมั่นใจใช้ AI (AISE) ซึ่งทำหน้าที่เสริมอิทธิพลในเชิงบวก และช่วยยกระดับอำนาจการพยากรณ์ความตั้งใจใช้งาน ตามการศึกษาของ Bandura, A. ได้เน้นย้ำว่าความเชื่อมั่นในการควบคุมระบบ AI เป็นปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญในการแปลงการรับรู้ความง่ายและประโยชน์ให้กลายเป็นการกระทำ ภาพรวมของผลลัพธ์ทางสถิติทั้งหมดนี้จึงนำไปสู่ข้อสรุปเชิงประจักษ์ที่ว่าการส่งเสริมระบบนิเวศสุขภาพดิจิทัลที่ยั่งยืนไม่สามารถพึ่งพาความล้ำสมัยของเทคโนโลยีเพียงมิติเดียวแต่ทว่าต้องบูรณาการเพื่อยกระดับการรู้สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ด้านสุขภาพ และความเชื่อมั่นใน AI ของตัวผู้ใช้งานไปพร้อม ๆ กัน (Bandura, A., 1977) อย่างไรก็ตามการวิจัยนี้มีข้อจำกัดที่ควรพิจารณาในการตีความผล กล่าวคือ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในช่วงวัย 20 - 39 ปี และใช้แพลตฟอร์ม Gemini และ ChatGPT เป็นหลัก (รวมร้อยละ 83.0) ผลที่ได้จึงอาจยังไม่สะท้อนพฤติกรรมของผู้สูงอายุ หรือผู้ที่ไม่คุ้นเคยกับ AI มากนัก อีกทั้งเป็นการศึกษาเชิงสำรวจ ณ ช่วงเวลาหนึ่ง (Cross-sectional) ที่อาศัยการรายงานด้วยตนเอง

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 3 กรอบแนวคิดพหุมิติอันดับสอง: บทบาทตัวแปรกำกับของการรู้สารสนเทศสุขภาพอิเล็กทรอนิกส์และความมั่นใจใช้ AI ต่อการวินิจฉัยโรคด้วยตนเอง

งานวิจัยนี้สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่เป็นแบบจำลองเชิงบูรณาการที่ขยายกรอบ UTAUT ในบริบทเฉพาะของการใช้ AI Chatbot เพื่อการวินิจฉัยโรคด้วยตนเองของประชาชนไทย ตามที่แสดงในภาพที่ 3 โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) บทบาทของความคาดหวังใช้งาน (EE) ในฐานะปัจจัยพยากรณ์เด่นกว่าความคาดหวังประสิทธิภาพ (PE) แตกต่างจากบริบทเทคโนโลยีสุขภาพอื่น ๆ 2) บทบาทของความคาดหวังประสิทธิภาพในฐานะตัวแปรคั่นกลางบางส่วน (Partial Mediation) ที่เชื่อมโยง EE สู่ BI และ 3) บทบาทของการรู้สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์

ด้านสุขภาพ (eHL) และความมั่นใจใช้ AI (AISE) ในฐานะตัวแปรกำกับที่ช่วยเสริม (Enhancing Moderator) อิทธิพลของ EE และ PE ที่มีต่อ BI โดย AISE แบบจำลองนี้นำเสนอกลไกการยอมรับ AI Chatbot สุขภาพในประเทศกำลังพัฒนาที่กำลังเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัล โดยชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาเทคโนโลยีต้องคู่ขนานกับการเสริมสร้างทักษะการรู้สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ด้านสุขภาพ และความมั่นใจใช้ AI ของผู้ใช้

สรุปและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเชิงปริมาณครั้งนี้ทำการศึกษาอิทธิพลของปัจจัยกำกับการรู้สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ด้านสุขภาพและความมั่นใจใช้ AI ต่อการยอมรับ AI Chatbot เพื่อการวินิจฉัยโรคด้วยตนเองของประชาชนไทย จำนวน 670 ตัวอย่าง พบว่า ตัวแปรทั้ง 5 ตัวแปรอยู่ในระดับมาก การรู้สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ด้านสุขภาพมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ปัจจัยความคาดหวังใช้งาน และความคาดหวังประสิทธิภาพมีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อความตั้งใจใช้งาน โดย EE มีอิทธิพลรวมสูงสุด (TE = 0.358) PE เป็นตัวแปรคั่นกลางบางส่วนระหว่าง EE และ BI ขณะที่ eHL และ AISE ต่างก็เป็นตัวแปรกำกับที่ช่วยเสริมอิทธิพลของ EE และ PE ที่มีต่อ BI อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จากผลการวิจัยจึงมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติ ดังนี้ 1) ผู้พัฒนา AI Chatbot ควรให้ความสำคัญสูงสุดกับการออกแบบหน้าจอผู้ใช้ที่เป็นมิตร เข้าใจง่าย และตอบสนองรวดเร็ว เนื่องจากความคาดหวังใช้งานเป็นปัจจัยพยากรณ์เด่นที่สุดต่อความตั้งใจใช้งาน 2) หน่วยงานด้านสาธารณสุขควรส่งเสริมทักษะการรู้สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ด้านสุขภาพของประชาชน โดยเฉพาะมิติด้านการประเมินแหล่งข้อมูลเป็นจุดอ่อนที่พบในผลการศึกษา เช่น การจัดหลักสูตรอบรมระยะสั้น หรือสื่อให้ความรู้ผ่านช่องทางออนไลน์ เพื่อพัฒนาทักษะการประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูลสุขภาพอย่างเป็นรูปธรรม 3) ผู้พัฒนาควรสร้างกลไกเสริมสร้างความมั่นใจใช้ AI ของผู้ใช้ปลายทาง เช่น การออกแบบฟีเจอร์ตรวจสอบและแก้ไขข้อความก่อนส่ง การให้ข้อมูลความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล และการแสดงข้อจำกัดของระบบอย่างชัดเจน และ 4) ผู้กำหนดนโยบายควรบูรณาการกลยุทธ์การพัฒนาเทคโนโลยีกับการพัฒนาทักษะดิจิทัลด้านสุขภาพของประชาชนเพื่อลดช่องว่างการเข้าถึงเทคโนโลยีสุขภาพดิจิทัลตามแผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัล พ.ศ. 2566 - 2570 สำหรับข้อเสนอแนะการวิจัยในอนาคต ได้แก่ 1) ควรขยายการศึกษาไปสู่การวิจัยแบบติดตามระยะยาวเพื่อทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมการใช้งานจริงในระยะยาว 2) ควรศึกษาตัวแปรอื่น ๆ ที่อาจมีอิทธิพลเพิ่มเติม เช่น ความไว้วางใจ การรับรู้ความเสี่ยง และอิทธิพลทางสังคม เพื่อสร้างความเข้าใจที่ครอบคลุมยิ่งขึ้น และ 3) ควรขยายการศึกษาเปรียบเทียบในกลุ่มประชากรเฉพาะ เช่น ผู้สูงอายุ ผู้ป่วยโรคเรื้อรัง หรือบุคลากรทางการแพทย์ เพื่อให้ได้แบบจำลองที่เหมาะสมในแต่ละบริบท

เอกสารอ้างอิง

ประกาศคณะกรรมการพัฒนารัฐบาลดิจิทัล. (2566). แผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของประเทศไทย พ.ศ. 2566 - 2570. ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 140 ตอนพิเศษ 84 ง หน้า 14 (10 เมษายน 2566).

ศูนย์วิเคราะห์ข้อมูล. (2565). รายงานผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ปี 2565. เรียกใช้เมื่อ 15 มกราคม 2568 จาก https://www.etda.or.th/getattachment/78750426-4a58-4c36-85d3-d1c11c3db1f3/IUB-65-Final.pdf.aspx

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2566). การสำรวจอนามัยและสวัสดิการ พ.ศ. 2566 THE 2023 HEALTH AND WELFARE SURVEY. เรียกใช้เมื่อ 11 มกราคม 2568 จากhttps://www.nso.go.th/nsoweb/storage/survey_detail/2023/20230929131046_99194.pdf

_____. (2568). รายงานสถิติรายปี ประเทศไทย พ.ศ. 2568 STATISTICAL YEARBOOK THAILAND 2025. เรียกใช้เมื่อ 12 มกราคม 2568 จาก https://www.nso.go.th/public/e-book/Statistical-Yearbook/SYB-2025_webPage/Page_SYB_TH.html

Aboueid, S. et al. (2019). The Use of Artificially Intelligent Self-Diagnosing Digital Platforms by the General Public: Scoping Review. JMIR Med Inform, 7(2). https://doi.org/10.2196/13445.

Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. Psychological Review, 84(2), 191-215.

Budhathoki, T. et al. (2024). ChatGPT adoption and anxiety: a cross-country analysis utilising the unified theory of acceptance and use of technology (UTAUT). Studies in Higher Education, 49(5), 831-846.

Chang, Y. T. et al. (2021). Extending the Utility of UTAUT2 for Hospital Patients' Adoption of Medical Apps: Moderating Effects of e-Health Literacy. Mobile Information Systems, 1-10. https://doi.org/10.1155/2021/8882317.

Chopard, B. & Musy, O. (2023). Market for artificial intelligence in health care and compensation for medical errors. International Review of Law and Economics, 75. https://doi.org/10.1016/j.irle.2023.106153.

Davis, F. D. (1989). Perceived Usefulness, Perceived Ease of Use, and User Acceptance of Information Technology. MIS Quarterly, 13(3), 319-340.

Desai, F. et al. (2022). HealthCloud: A system for monitoring health status of heart patients using machine learning and cloud computing. Internet of Things, 17. https://doi.org/10.1016/j.iot.2021.100485.

Gartrell, K. et al. (2020). Three-factor structure of the eHealth Literacy Scale and its relationship with nurses' health-promoting behaviours and performance quality. J Adv Nurs, 76(10), 2522-2530.

Hair, J. F. et al. (2010). Multivariate Data Analysis. London: Pearson.

Hair, J. F. J. et al. (2014). A Primer on Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM). European Journal of Tourism Research, 6(2). https://doi.org/10.54055/ejtr.v6i2.134.

Mennella, C. et al. (2024). Ethical and regulatory challenges of AI technologies in healthcare: A narrative review. Heliyon, 10(4). https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e26297.

Menon, D. & Shilpa, K. (2023). “Chatting with ChatGPT”: Analyzing the factors influencing users’ intention to Use the Open AI’s ChatGPT using the UTAUT model. Heliyon, 9(11). https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e20962.

Norman, C. D. & Skinner, H. A. (2006). eHealth Literacy: Essential Skills for Consumer Health in a Networked World. J Med Internet Res, 8(2). https://doi.org/10.2196/jmir.8.2.e9.

Putra, P. O. H. et al. (2022). Usability factors that drive continued intention to use and loyalty of mobile travel application. Heliyon, 8(9). https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e10620.

Ratta, R. et al. (2025). The Relevance of Trust in the Implementation of AI-Driven Clinical Decision Support Systems by Healthcare Professionals: An Extended UTAUT Model. Electronic Journal of Knowledge Management, 23(1), 47-66.

Sudbury-Riley, L. et al. (2017). Exploring the Measurement Properties of the eHealth Literacy Scale (eHEALS) Among Baby Boomers: A Multinational Test of Measurement Invariance. J Med Internet Res, 19(2). https://doi.org/10.2196/jmir.5998.

Sullivan, G. M. & Artino, A. R. (2013). Analyzing and interpreting data from likert-type scales. Journal of graduate medical education, 5(4), 541-542.

Thunga, G. et al. (2024). Artificial intelligence in neglected tropical diseases. In Artificial Intelligence in Clinical Practice, 155-161. https://doi.org/10.1016/b978-0-443-15688-5.00029-2.

Venkatesh, V. et al. (2003). User Acceptance of Information Technology: Toward a Unified View. MIS Quarterly, 27(3). https://doi.org/10.2307/30036540.

Wang, Y. Y. & Chuang, Y. W. (2023). Artificial intelligence self-efficacy: Scale development and validation. Education and Information Technologies, 29(4), 4785-4808.

Zhao, X. et al. (2010). Reconsidering Baron and Kenny: Myths and Truths about Mediation Analysis. Journal of Consumer Research, 37(2), 197-206.

บทความวิจัย

การพัฒนาแนวปฏิบัติด้านการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องสำหรับการจัดการคลังสินค้าแบบหมุนเวียน: กรณีศึกษากระบวนการบรรจุเม็ดพลาสติกในประเทศไทย*

DEVELOPMENT OF CONTINUOUS IMPROVEMENT GUIDELINE FOR CIRCULAR WAREHOUSE OPERATIONS: A CASE STUDY OF PLASTIC PELLET PACKING IN THAILAND

ธนัชธ์พร แก้วฉีด
Tanaporn Kaewcheed
คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ ระยอง ประเทศไทย
Faculty of Business Administration, King Mongkut's University of Technology North Bangkok, Rayong, Thailand
Corresponding author E-mail: Tanaporn.k@fba.kmutnb.ac.th
Tel: 062-494-4792

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และอธิบายสภาพปัญหาในกระบวนการบรรจุเม็ดพลาสติกในประเทศไทย และ เพื่อสร้างแนวทางปฏิบัติสำหรับระบบการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องของการจัดการคลังสินค้าแบบหมุนเวียน ช่วยลดต้นทุนการจัดการถุงบรรจุขนาดใหญ่และลดเวลาที่ส่งผลต่อผลิตภาพในขั้นตอนการบรรจุ ด้วยการวิจัยแบบผสานวิธี พื้นที่วิจัยเป็นสถานประกอบการผู้ผลิตเม็ดพลาสติกในนิคมอุตสาหกรรมเขตอุตสาหกรรมภาคตะวันออกของประเทศไทย ขั้นตอนการบรรจุในคลังสินค้าของอุตสาหกรรมการผลิตเม็ดพลาสติก ตัวอย่างเป็นพนักงานผลิตและคลังสินค้า สุ่มแบบเฉพาะเจาะจง เครื่องมือวิจัย แบ่งออกเป็น การใช้แบบบันทึกเวลา แบบสัมภาษณ์เริ่มจากการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพในสภาพปัจจุบัน และกระบวนการทำงานด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกสรุปข้อความด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในสายการผลิตใช้บันทึกภาคสนาม และแบบสอบถามเป็นข้อคำถามด้านประสิทธิภาพการทำงานเปรียบเทียบก่อนและหลังการปรับปรุงงาน การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการทำงาน ร่วมกับการสำรวจความคิดเห็น สรุปการศึกษา มิติด้านผลิตภาพด้วยค่าเวลาดีขึ้น 19.33% และอัตราการปรับปรุงเพิ่มขึ้น 18.5% ผลการศึกษาแสดงผลลัพธ์ด้วยกรอบแนวทางปฏิบัติโครงการด้านการปรับปรุงและตัวบ่งชี้ในมิติผลิตภาพ กับความสามารถในการหมุนเวียนวัสดุมาใช้ใหม่ ความพึงพอใจของผู้ปฏิบัติงานโดยรวมอยู่ในระดับดีมาก งานวิจัยนี้ช่วยสังเคราะห์หลักการนำสู่การขยายผลต่อในกระบวนการย่อยอื่น ๆ และเป็นองค์ความรู้ข้อค้นพบในรูปแบบการปรับปรุงการทำงานประจำวันจากการศึกษากระบวนการโดยคัดเลือกขั้นตอนที่สร้างผลกระทบตัวบ่งชี้ด้านผลิตภาพ และความสามารถในการใช้วัสดุหมุนเวียนได้แนวทางการดำเนินงานเป็นแนวทางปรับปรุงตามหลักการพัฒนาปรับปรุงอย่างต่อเนื่องในกระบวนการคลังสินค้าหมุนเวียน

* Received 18 June 2026; Revised 16 July 2026; Accepted 19 July 2026

คำสำคัญ: การปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง, คลังสินค้าแบบหมุนเวียน, การปรับปรุงผลิตภาพ, การจัดการโซ่อุปทาน, การวิเคราะห์งาน

Abstract

This research aimed to analyze and explain operational problems in the plastic pellet packaging process in Thailand and to develop practical guidelines for continuous improvement system within a circular warehouse management framework. The study focused on reducing the management costs of large packaging bags and decreasing processing time that affects productivity during the packaging stage. A mixed-methods approach was employed in plastic pellet manufacturing company located in the Eastern Industrial Zone of Thailand. The research area covered warehouse packaging operations in plastic pellet manufacturing industry. The sample consisted of production and warehouse employees selected through purposive sampling. The research instruments included time-recording forms, interview protocols, field observations, and questionnaires. Qualitative data was first collected to examine current conditions and work processes through in-depth interviews. The interview data were summarized using content analysis, while participatory observations on production line were documented through field notes. Quantitative data were gathered using questionnaires that assessed operational efficiency before and after the improvement initiative. The study combined work process analysis with employee opinion surveys to evaluate effectiveness of implemented improvements. The findings indicated significant productivity enhancement. Time-related productivity improved by 19.33%, while the overall improvement rate increased by 18.50% following implementation of proposed practices. The results were presented through a project-based improvement framework that incorporated productivity indicators and measures of material recirculation capability. Overall operator satisfaction with improved process was rated at very high level. The study contributes by synthesizing practical principles that can be extended to other sub-processes within warehouse operations. It also provides new knowledge in the form of a daily work improvement model derived from process analysis and selection of operational steps that have greatest impact on productivity indicators and the effective reuse of circulating materials. The proposed operational guidelines offer a practical approach for continuous improvement and support development of sustainable circular warehouse management practices.

Keywords: Continuous Improvement, Circular Warehousing, Productivity Improvement, Supply Chain Management, Work Analysis

บทนำ

ปัจจุบันระบบนิเวศอุตสาหกรรมเผชิญแรงกดดันจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอกองค์กร โดยเฉพาะข้อกำหนดด้านสิ่งแวดล้อม การจัดการของเสีย และการลดผลกระทบต่อระบบนิเวศ แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนจึงได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในฐานะกลไกสำคัญในการยกระดับความยั่งยืนของภาคอุตสาหกรรม ผ่านการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด การนำวัสดุกลับมาใช้ใหม่ และการลดของเสียตั้งแต่ต้นทาง (Farooque, M. et al., 2019) การเปลี่ยนผ่านดังกล่าวไม่เพียงเกี่ยวข้องกับการปรับเปลี่ยนเทคโนโลยี แต่ยังรวมถึงการพัฒนากระบวนการทำงาน การจัดการข้อมูล และการเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริงในโรงงานอุตสาหกรรม (Aghalari, H. & Parvaresh, F., 2025); (Sonke, J. et al., 2025) หลักการของโซ่อุปทานหมุนเวียนมุ่งรักษาวัสดุและสินค้าให้อยู่ในวงจรการใช้งานให้นานที่สุด แตกต่างจากโซ่อุปทานแบบเส้นตรงที่มีลักษณะ “ผลิต - ใช้ - ทิ้ง” ซึ่งก่อให้เกิดของเสียจำนวนมากและเพิ่มภาระต่อสิ่งแวดล้อม (Somlai, C. et al., 2023) ในทางปฏิบัติ องค์กรสามารถนำวัสดุ เช่น พลาสติก โลหะ พาเลต หรือบรรจุภัณฑ์กลับมาใช้ใหม่ ซ่อมแซม หรือผลิตซ้ำเพื่อลดการใช้ทรัพยากรใหม่และลดต้นทุนการดำเนินงาน (Choudhary, D. & Kumar, R., 2021); (Chien, C. et al., 2022) อย่างไรก็ตาม การดำเนินการดังกล่าวยังเผชิญข้อจำกัดด้านต้นทุน เทคโนโลยี และระบบจัดการของเสียที่ยังไม่เชื่อมโยงกันอย่างมีประสิทธิภาพ (Chen, C. et al., 2023) อุตสาหกรรมพลาสติกเป็นภาคส่วนที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากแนวโน้มดังกล่าว เนื่องจากบรรจุภัณฑ์พลาสติกเป็นแหล่งกำเนิดขยะสำคัญของโลก โดยมีสัดส่วนมากกว่าร้อยละ 51 ของการใช้พลาสติกทั้งหมด (OECD, 2022) ประเทศไทยจึงเผชิญความท้าทายในการลดขยะพลาสติกและเพิ่มอัตราการนำกลับมาใช้ใหม่ โดยเฉพาะในกระบวนการบรรจุและจัดเก็บวัสดุในคลังสินค้า (Houssini, K. et al., 2025); (Hsu, W. et al., 2022) แนวทางเศรษฐกิจหมุนเวียนจึงมุ่งเน้นการออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่ใช้ซ้ำได้ การปรับปรุงระบบรีไซเคิล และการจัดการวัสดุให้สามารถถอดประกอบ ซ่อมแซม หรือผลิตซ้ำได้ง่ายขึ้น (Gong, B. et al., 2022) จากบริบทดังกล่าว การพัฒนาแนวปฏิบัติด้านการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องสำหรับคลังสินค้าแบบหมุนเวียนจึงมีความสำคัญต่อการยกระดับประสิทธิภาพของกระบวนการบรรจุเม็ดพลาสติก งานวิจัยนี้ประยุกต์ใช้เครื่องมือ ECRS (Eliminate, Combine, Rearrange, Simplify) เพื่อกำจัดกิจกรรมที่ไม่จำเป็น รวมงานที่ซ้ำซ้อน และจัดลำดับขั้นตอนการทำงานใหม่ ผลการปรับปรุงแสดงให้เห็นว่าการลดเวลาการทำงานเกิดจากการออกแบบกระบวนการใหม่ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ไม่ใช่จากการเพิ่มความเร็วในการทำงานของพนักงาน ส่งผลให้เกิดการเพิ่มผลิตภาพอย่างยั่งยืน พร้อมทั้งลดการใช้ทรัพยากรและของเสียในกระบวนการ

พื้นที่ศึกษาในจังหวัดระยองมีความสำคัญเป็นพิเศษ เนื่องจากเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมปิโตรเคมีและมีปริมาณขยะอุตสาหกรรมสูง การนำวัสดุสิ้นเปลืองจากกระบวนการบรรจุเม็ดพลาสติกกลับมาใช้ใหม่จึงช่วยลดขยะต้นทางได้โดยตรง ซึ่งเป็นลำดับสูงสุดของการจัดการขยะตามหลักเศรษฐกิจหมุนเวียน นอกจากนี้ การลดการใช้วัสดุใหม่ยังช่วยลดภาระการจัดการของเสียของท้องถิ่นและสนับสนุนการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าในระดับพื้นที่ ผลลัพธ์ดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของ Wichaiutcha, N. et al. ซึ่งระบุว่าอุตสาหกรรมพลาสติกเรซิ่นมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมสูง และการประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนร่วมกับพลังงานสะอาดสามารถลดผลกระทบดังกล่าวได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยวัสดุสิ้นเปลืองที่นำกลับมาใช้ใหม่ทุก 1 ตันสามารถลดคาร์บอนฟุตพริ้นท์ได้ประมาณ 1.5 - 2.0 tCO_2e ซึ่งสนับสนุนเป้าหมาย Net Zero ของจังหวัดระยองอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงเสนอว่าการบูรณาการแนวคิดโซ่อุปทานหมุนเวียน เครื่องมือวิศวกรรมอุตสาหการ และระบบการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง

สามารถสร้างทั้งประสิทธิภาพเชิงปฏิบัติการและความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อมได้พร้อมกัน โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมพลาสติกที่มีการใช้บรรจุภัณฑ์และวัสดุสิ้นเปลืองจำนวนมาก ซึ่งเป็นแนวทางที่สามารถขยายผลไปยังอุตสาหกรรมการผลิตและโลจิสติกส์อื่น ๆ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและสนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างยั่งยืนในระยะยาว (Wichaiutcha, N. et al., 2023)

จากความสำคัญของเศรษฐกิจหมุนเวียนในอุตสาหกรรมบรรจุภัณฑ์ ปัญหาการจัดการถุงบรรจุขนาดใหญ่ (Big Bag) เป็นประเด็นสำคัญของการศึกษานี้ เนื่องจากการจัดเก็บและเตรียมถุงบรรจุที่ไม่มีประสิทธิภาพส่งผลให้เกิดเวลารอคอยสูง กระทบต่อเวลาในการบรรจุและทำให้ผลผลิตไม่เป็นไปตามเป้าหมาย นอกจากนี้ ผู้ปฏิบัติงานยังขาดกรอบแนวปฏิบัติที่ชัดเจนในการปรับเปลี่ยนขั้นตอนการทำงาน ส่งผลให้การปรับปรุงกระบวนการเกิดขึ้นได้ยาก งานวิจัยจึงมุ่งศึกษาการถอดองค์ความรู้เชิงปฏิบัติจากภาคอุตสาหกรรมผลิต เพื่อพัฒนาระบบการหมุนเวียนและการใช้ซ้ำของบรรจุภัณฑ์ในโรงงานผลิตเม็ดพลาสติก โดยเชื่อมโยงหลักการวิเคราะห์งานและเวลาระดับกิจกรรมย่อยเข้ากับมาตรฐานการทำงานและการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี (Aghalari, H. & Parvaresh, F., 2025); (Das, T., 2024) การศึกษายังครอบคลุมรูปแบบธุรกิจบรรจุภัณฑ์และการจัดการคลังสินค้า เพื่อพัฒนาแนวทางปฏิบัติสำหรับคลังสินค้าแบบหมุนเวียน โดยใช้โรงงานผลิตเม็ดพลาสติกเป็นกรณีศึกษา และเสนอเป็นต้นแบบสำหรับการขยายผลสู่ภาคอุตสาหกรรมการผลิตอื่นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์และอธิบายสภาพปัญหาในกระบวนการบรรจุเม็ดพลาสติกในประเทศไทย
2. เพื่อสร้างแนวทางปฏิบัติสำหรับระบบการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องของการจัดการคลังสินค้าแบบหมุนเวียน

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้การวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยการออกแบบการทดลอง (Experimental Design) และการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ทั้งข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยมุ่งเน้นการตรวจสอบผลของการปรับปรุงกระบวนการจัดการคลังสินค้าหมุนเวียนตามหลักการพัฒนาปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง กำหนดพื้นที่วิจัยเป็นสถานประกอบการผู้ผลิตเม็ดพลาสติกในนิคมอุตสาหกรรมเขตอุตสาหกรรมภาคตะวันออกของประเทศไทย ประชากรเป็นพนักงานในสายการผลิตและคลังสินค้า กลุ่มตัวอย่างเลือกพนักงานผลิตและคลังสินค้า เฉพาะเจาะจงเป็นผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการวัสดุโรงงานที่ 11 ใช้การสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง เพื่อให้ได้กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน เครื่องมือวิจัย แบ่งออกเป็น การใช้แบบบันทึกเวลา (Time Study) แบบสัมภาษณ์ที่ผ่านทบทวนและตรวจสอบจากหัวหน้างาน และผู้เชี่ยวชาญ โดยเริ่มจากการการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพในสภาพปัจจุบัน และข้อมูลกระบวนการทำงาน ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เฉพาะเจาะจงผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ผลิตของโรงงาน 11 ในขั้นตอนการบรรจุ และแนวคิดการปรับปรุงการทำงานเป็นคำถามปลายเปิดจำนวน 5 ข้อ บันทึกสรุปข้อความด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ในสายการผลิต โรงงาน 11 และบันทึกภาคสนาม (Field Notes) และแบบสอบถามเป็นข้อคำถามด้านประสิทธิภาพการทำงานเปรียบเทียบก่อนและหลังการปรับปรุงงาน (ค่า IOC = 1 จากผู้เชี่ยวชาญ 3 คน ค่าความเชื่อมั่น Cronbach's Alpha เป็น 0.735 ซึ่งถ้าค่าที่ได้มากกว่า 0.7) และ ข้อมูลการผลิตจริง (Production Records) (Das, T., 2024)

เริ่มต้นจากการสำรวจและศึกษาสภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการคลังสินค้า ขั้นตอนการบรรจุเม็ดพลาสติกแล้ว นำหลักการจัดการคลังสินค้าแบบหมุนเวียนมาประยุกต์ใช้ด้วยแนวทางวิศวกรรมอุตสาหการเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาปรับปรุงกระบวนการในขั้นตอนย่อยของโซ่อุปทานหมุนเวียน ซึ่งเป็นข้อกำหนดและแนวทางปฏิบัติ (Enable) ขั้นตอนการปรับปรุงกระบวนการในการศึกษา ยกกรณีศึกษาต้นแบบเป็นการจัดการคลังสินค้าแบบหมุนเวียน ในขั้นตอนย่อย การบรรจุเม็ดพลาสติก ลำดับการวิเคราะห์เพื่อการพัฒนาเป็นขั้นตอนกำหนดแนวทางการศึกษาเป็นลำดับ ได้ดังนี้

1. ลักษณะพื้นที่ที่ทำการวิจัย (Site Description) โรงงานผลิตเม็ดพลาสติก เป็นส่วนหนึ่งในธุรกิจให้บริการโลจิสติกส์และโซ่อุปทานครบวงจร ด้วยตั้งอยู่ในพื้นที่อุตสาหกรรมแบ่งพื้นที่โรงงาน 11 โรงงานในบริเวณเดียวกัน ได้มีการกำหนดแนวทางและเทคโนโลยี ดังนี้ 1) กำหนดนโยบายการคัดแยกขยะต้นทาง ใช้จุดรวบรวม (Drop Points) และส่งต่อไปยังโรงงานรีไซเคิลหรืออัพไซเคิลเพื่อปรับเพิ่มมูลค่า 2) บริหารส่วนของพื้นที่โรงงานรีไซเคิลหรืออัพไซเคิล เน้นการใช้เครื่องจักรสำหรับพลาสติกที่คัดแยกได้ และกระบวนการทางเคมีเพื่อย่อยและแปรสภาพสำหรับพลาสติกปนเปื้อนที่ปกติไม่สามารถรีไซเคิลได้ และการใช้งานพลาสติกชีวภาพ (Bio-based plastic) ที่สามารถย่อยสลายได้อย่างเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยในระบบการผลิตเป็นระบบที่เชื่อมโยงการจัดการขยะพลาสติกทุกขั้นตอนตั้งแต่รวบรวม คัดแยก ขนส่ง ไปจนถึงรีไซเคิล ซึ่งระบบในคลังสินค้าในมาบตาพุดออกแบบรองรับการจัดเก็บและขนส่งขยะพลาสติกไปยังโรงงานรีไซเคิล การจัดการการไหลของวัตถุดิบทำให้คลังสินค้าสามารถรองรับการหมุนเวียนของวัสดุและลดความสูญเสียจากการจัดเก็บขยะ และรวมแพลตฟอร์ม End-to-End Waste Management กับระบบคลังสินค้าเป็นแนวนโยบายขององค์กร ทั้งนี้ในระหว่างการเปลี่ยนสู่แพลตฟอร์มการเชื่อมโยงที่ทำให้สามารถติดตามปริมาณและประเภทขยะพลาสติกได้อย่างเป็นระบบ ลดความซ้ำซ้อนและเพิ่มผลผลิตเชิงเศรษฐกิจ การศึกษานี้เป็นส่วนที่ทำมาตรฐานการทำงานพื้นที่ผลิต คลังสินค้า และพื้นที่จัดเตรียมการส่งออกและด้านศุลกากร ตั้งอยู่ในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ปัญหาการจัดการกระบวนการ คือ การนำเข้าวัตถุดิบบางส่วนลำเลียงมาโดยรถบรรทุกถัง (Tank Car) ระหว่างการนำสินค้าเข้าสู่สายการผลิต ขั้นตอนการผลิตเป็นการผลิตแบบต่อเนื่อง ดังนั้น เมื่อเครื่องจักรทำงาน 24 ชั่วโมง ขั้นตอนสุดท้ายของการทำงาน คือ การบรรจุเม็ดพลาสติกจึงเป็นขั้นตอนสำคัญของแต่ละโรงงานที่ยังปัจจุบันผลลัพธ์ด้านการบรรจุไม่ได้ตามเป้าหมายของโรงงานที่ตั้งไว้

วิเคราะห์ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมในเชิงพื้นที่ เห็นได้ว่า แนวนโยบายด้านการจัดการขยะครบวงจรเป็นจุดเด่นขององค์กรนี้ เช่นนั้นการศึกษาริเริ่มในภาพรวมขององค์กรต่อสังคมและชุมชนทั้งการจัดการการรั่วไหลของเสียสู่แหล่งน้ำในชุมชน หรือภาระการจัดการขยะของท้องถิ่น จึงเป็นที่มาและจุดริเริ่มในการกำหนดจุดการปรับปรุงในสายกระบวนการผลิต ในพื้นที่ที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อชุมชน คือ โรงงานผลิต และบรรจุ เป็นความสำคัญของการทำ “คลังสินค้าหมุนเวียน” ในบริบทของพื้นที่สู่การศึกษาแนวทางในการวิจัยนี้ สอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มย่อยผู้ปฏิบัติงานด้านการผลิตและการจัดการคลังสินค้าเรื่องนโยบายขององค์กรส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติงานตระหนักถึงความสำคัญของการจัดการของเสีย และการจัดการกระบวนการที่ไม่ก่อให้เกิดการเพิ่มคุณค่าเรียนรู้และพัฒนาด้วยการนำเสนอรูปแบบข้อเสนอแนะ (Suggestion) และพร้อมให้การสนับสนุนในการปรับกระบวนการหากแต่ต้องมีผู้ประสานงานระหว่างส่วนงานที่ชัดเจนเป็นกระบวนการมาตรฐาน

2. ศึกษาวิเคราะห์กระบวนการบรรจุเม็ดพลาสติกและเก็บข้อมูลการผลิตเบื้องต้น ศึกษากระบวนการประกอบด้วย ขั้นตอนการจัดเก็บ ประกอบด้วย ผลิตตั้งแต่ กระบวนการตรวจรับวัตถุดิบ จนกระทั่งการบรรจุหีบห่อและการส่งออก ปริมาณที่ผลิตต่อเดือน ปริมาณ ของเสียที่เกิดขึ้น และลักษณะของเสียที่พบ ในการศึกษาครั้งนี้กำหนดการย่อยขั้นตอนงานออกเป็นงานย่อยดัง แสดงเป็นตารางเปรียบเทียบขั้นตอน งานวิจัยนี้ของ Houssini, K. et al. จากการสำรวจการปฏิบัติงาน สามารถอธิบายกระบวนการผลิตพลาสติกต้นน้ำ (Houssini, K. et al., 2025) หรือ กระบวนการผสมพลาสติกแบบผสม หมายถึง วิธีการผสมโพลีเมอร์พื้นฐานกับสารเติมแต่งต่าง ๆ เพื่อเพิ่มหรือปรับแต่งคุณสมบัติของพลาสติกให้เหมาะกับการใช้งานเฉพาะ เป็นการปรับแต่งวัสดุให้ทำหน้าที่ตามที่คุณต้องการให้เป็นไปตามนั้น เช่น แข็งแรงขึ้น ยืดหยุ่นขึ้น ทนความร้อนมากขึ้น เป็นต้น สามารถสรุปกระบวนการตามลำดับ ดังนี้ 1) การเลือกโพลีเมอร์พื้นฐาน วัตถุดิบเรซิน พลาสติกดิบ เช่น โพลิโพรพิลีน หรือ โพลีเอทิลีน เป็นต้น 2) การผสมสารเติมแต่ง ผสมเรซินพื้นฐานกับสารเติมแต่ง เช่น สี สารกันแสงยูวี สารหน่วงการติดไฟ สารพลาสติไซเซอร์ หรือสารตัวเติม เป็นต้น สารเหล่านี้จะปรับเปลี่ยนคุณสมบัติของวัสดุเพื่อให้ตรงตามความต้องการด้านประสิทธิภาพหรือความสวยงามได้ 3) การผสมด้วยกระบวนการหลอมละลาย (Melt Compounding) ส่วนผสมจะถูกให้ความร้อนและผสมโดยใช้เครื่องจักร เช่น เครื่องอัดรีดแบบสกรูคู่ เพื่อให้แน่ใจว่าสารเติมแต่งกระจายตัวอย่างสม่ำเสมอ เป็นต้น 4) การทำให้เย็นลงและการทำให้เป็นเม็ด (Cooling & Pelletizing) ส่วนผสมที่หลอมละลายจะถูกทำให้เย็นลงโดยปกติแล้วจะใช้น้ำ จากนั้นจึงสับเป็นเม็ดเล็กๆ ที่เรียกว่า Compounds 5) บรรจุภัณฑ์ นำเม็ดพลาสติกบรรจุลงถุงขนาดใหญ่ (Big Bag) เม็ดพลาสติกเหล่านี้จะพร้อมใช้ในกระบวนการผลิต เช่น การฉีดขึ้นรูปหรือการอัดขึ้นรูปต่อไป เป็นต้น ข้อมูลการผลิตและการควบคุมการผลิตโดยค่าเป้าหมายการผลิตเมื่อเปรียบเทียบกับผลผลิตที่ได้ วิเคราะห์ผลลัพธ์ไม่ได้ตามเป้าหมาย ได้เพียง 810-918 ตัน/วัน จากเป้าหมายที่ตั้งไว้ รายชั่วโมง 18-22 ตัน/ชั่วโมง หรือ 960 ตัน/วัน โดยวิเคราะห์ในปัจจัยการผลิต 3 ส่วน คน เครื่องจักร และกระบวนการเป็นสาเหตุหลักของความไม่ต่อเนื่องในการบรรจุเม็ดพลาสติกจากการทำงานร่วมกันระหว่าง คน - เครื่องจักร

3. วิเคราะห์ของเสียของสายการผลิตโดยใช้แผนผังเหตุและผล เพื่อหาของเสียที่มีสัดส่วนเป็นร้อยละ เทียบจากปริมาณทั้งหมด และนำมาวิเคราะห์เพื่อหาสาเหตุของของเสียที่เกิดขึ้นจากเครื่องมือทางวิศวกรรมอุตสาหการ

4. ระบุสาเหตุของของเสียที่เลือกมาโดยการสร้างแผนผังเหตุและผลอย่างเป็นระบบ (Cause and Effect Diagram) โดยใช้การระดมสมองกับผู้ปฏิบัติงาน สรุปสาเหตุหลักของของเสีย

5. กำหนดแนวทางลดของเสียที่เกิดขึ้น โดยทำการจัดทำวิธีการปรับตั้งเครื่องจักรที่เป็นมาตรฐาน ประยุกต์ใช้ Visual Control เพื่อวางผังจัดการพื้นที่ปฏิบัติงาน (Workstation) ใช้หลักการ ECRS (Eliminate, Combine, Reduce, Simplify) และนำเสนอการบำรุงรักษาด้วยตนเองสำหรับเครื่องจักร ในกระบวนการผลิต และการสร้างมาตรฐานการทำงานจากการวิเคราะห์ค่าเวลา (Time study) เพื่อกำหนดเวลามาตรฐานและเป้าหมายการผลิตต่อชั่วโมงงาน

6. นำแนวทางปรับปรุงไปทดลองจริง และวัดผลความสูญเปล่าด้วยเวลาในกระบวนการที่ดีขึ้น และเป้าหมายหลังการปรับปรุงที่เพิ่มขึ้น

7. เปรียบเทียบสัดส่วนของเสียก่อนและหลังการปรับปรุง โดยใช้วิธีการทดลองซ้ำกระทั่งได้วิธีการทำงานที่ได้ค่าเป้าหมายสอดคล้องกับความสามารถในการผลิตตามที่วางแผน หรือค่าความสามารถของกระบวนการ

8. สรุปผลการดำเนินการและสรุปเป็นแนวทางปฏิบัติในการปรับปรุง ออกแบบโมดูลเชื่อมโยงหลักการในหัวข้อทางการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องในกระบวนการคลังสินค้า และผลลัพธ์จากการสำรวจความคิดเห็นของผู้ปฏิบัติงาน ด้วยการวิเคราะห์สถิติพรรณนา

ผลการวิจัย

ผลของการสรุปข้อมูลในสภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการคลังสินค้า ขั้นตอนการบรรจุเม็ดพลาสติกแล้วนำหลักการจัดการคลังสินค้าแบบหมุนเวียนมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาปรับปรุงตามลำดับการวิเคราะห์ ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์และอธิบายสภาพปัญหาด้วยเครื่องมือ ECRS แผนภาพสายธารแห่งคุณค่า และการใช้ DMAIC ใน Six Sigma และแนวคิดลีน เพื่อดำเนินการตามขั้นตอนการกำหนดปัญหา และชี้บ่งในกระบวนการทำงานนำไปสู่การปรับปรุงการทำงานในกิจกรรมงานย่อย ในกระบวนการบรรจุภัณฑ์ในสายการผลิตเม็ดพลาสติกจะบรรจุในถุงพลาสติกขนาดใหญ่ เพื่อเคลื่อนย้ายสู่กระบวนการผลิตต่อไป กรณีศึกษาวิเคราะห์ขั้นตอนการบรรจุและการจัดการคลังสินค้าเม็ดพลาสติกในสายการผลิต การศึกษาปัญหาในขั้นตอนวิเคราะห์ปัญหาได้ดังแสดงในแผนผังเหตุและผลในอธิบายลักษณะของการทำงานก่อนการปรับปรุงได้ถึงประเด็นสาเหตุในการบรรจุเม็ดพลาสติก จากกระบวนการบรรจุไม่ต่อเนื่อง สามารถบรรจุได้ 15 - 17 ตัน/ชั่วโมง จึงได้ยอดไม่ได้ตามเป้าหมาย ได้เพียง 810 - 918 ตัน/วัน จากเป้าหมายที่ตั้งไว้ รายชั่วโมง 18 - 22 ตัน/ชั่วโมง หรือ 960 ตัน/วัน โดยวิเคราะห์ในปัจจัยการผลิต 3 ส่วน คน เครื่องจักร และกระบวนการเป็นสาเหตุหลักของความไม่ต่อเนื่องในการบรรจุเม็ดพลาสติกจากการทำงานร่วมกันระหว่าง คน-เครื่องจักร ทั้งนี้บริษัทยังไม่มีการบันทึกข้อมูลปริมาณขยะ Big bag และปริมาณการซื้อแยกตามโรงงาน ซึ่งยังลักษณะเป็นข้อมูลรวมทุกโรงงาน ข้อมูลดังกล่าวจึงเป็นหนึ่งในความท้าทายด้านการวัดผลความประหยัดที่งานวิจัยฉบับนี้และเป็นโอกาสในการศึกษาในอนาคต

ตารางที่ 1 ผลการศึกษากระบวนการและเวลาในกระบวนการผลิต (วินาที)

ขั้นตอน	รอบที่ 1	รอบที่ 2	รอบที่ 3	เวลาเฉลี่ย	ค่าความแปรปรวน
1. การเตรียมถุงบรรจุ					
1.1 เตรียมถุง	6.07	5.83	6.10	6.00	0.12
1.2 แขวนถุง	40.64	39.78	41.62	40.68	0.75
1.3 เป่าลมเข้าถุง	8.78	8.83	8.83	8.81	0.02
2. จัดเตรียมพาเลทเข้าเครื่อง					
2.1 จัดวางพาเลทครั้งละหนึ่ง	21.82	21.79	21.91	21.84	0.05
2.2 โหลดพาเลทเข้าสู่เครื่อง	21.91	22.42	22.95	22.43	0.42
3. การบรรจุ					
3.1 จัดเตรียมบรรจุ	30.21	30.19	30.13	30.18	0.03
3.2 เติมเม็ดน้ำหนักชดเชย	6.77	5.52	6.41	6.23	0.53
3.3 มัดปากถุง	28.59	24.27	28.72	27.19	2.07
4. Finishing					
4.1 ติดป้าย	1.09	1.02	0.96	1.02	0.05
4.2 จัดเรียงถุง	39.19	38.79	40.24	39.41	0.61

ตารางที่ 1 ผลการศึกษากระบวนการและเวลาในกระบวนการผลิต (วินาที) (ต่อ)

ขั้นตอน	รอบที่ 1	รอบที่ 2	รอบที่ 3	เวลาเฉลี่ย	ค่าความแปรปรวน
5. รถโฟล์กลิฟต์ขนย้ายไปยังพื้นที่พักสินค้า	38.95	37.34	28.52	34.94	4.58

จากตารางที่ 1 ขั้นตอนที่ใช้เวลามากที่สุด คือ แขวนถุง (40.68) และ จัดเรียงถุง (39.41) ค่าความแปรปรวนสูงสุดอยู่ที่ มัดปากถุง (2.07) และ รถโฟล์กลิฟต์ขนย้าย (4.58) บ่งชี้ว่ามีความไม่สม่ำเสมอในการทำงาน และเวลานำทั้งกระบวนการประมาณ 253 วินาที โดยมีเวลาสูญเปล่ามากกว่า 120 วินาที ซึ่งเป็นโอกาสในการปรับปรุงกระบวนการบรรจุ ผลการวิเคราะห์เวลาในกระบวนการด้วยแนวคิดการวิเคราะห์ความสูญเปล่า (Waste Analysis) มาใช้เพื่อลดความสูญเปล่าในกระบวนการ เช่น เวลารอคอย (Waiting Time) รวมถึง การรอเครื่องจักรที่ชำรุด และการรอระหว่างการเปลี่ยนถุงบรรจุ เวลาจากการเคลื่อนที่ (Motion) การพักเบรกของพนักงานทำให้บรรจุไม่ต่อเนื่อง เป็นต้น และ เวลาในกระบวนการ (Processing Time) ไม่ว่าจะเป็นสาเหตุจากการขาดเป้าหมายที่ชัดเจนในการกำหนดยอดบรรจุเป็นรายชั่วโมง การปรับปรุงวิธีการทำงาน เป็นต้น การวิเคราะห์งานและเวลางานจากกิจกรรมย่อยสามารถเป็นข้อมูลเป็นรอบเวลา (Cycle Time) เปรียบเทียบใช้อ้างอิงเพื่อการคำนวณผลิตภาพ (Productivity)

2. การสร้างแนวทางปฏิบัติสำหรับระบบหมุนเวียนในการใช้วัสดุ ขั้นตอนย่อยการบรรจุเม็ดพลาสติก โดยกำหนดมาตรฐานการทำงานเป็นข้อกำหนดเบื้องต้นในกระบวนการบรรจุ ดังนี้ มาตรฐานการบรรจุถุงใหญ่ (Big bag packing standard) 1) ขณะทำการเดินเครื่องผลิตในกรณีที่เกิดการหยุดชะงักที่ไม่คาดคิด (เช่น เครื่องจักรขัดข้องหรือพื้นที่ทำงานไม่เพียงพอ เป็นต้น) ให้ดำเนินการตามตารางการทำงานเดิมและมาตรฐานที่กำหนดไว้ 2) หากเครื่องจักรทำงานตามปกติ ให้ตั้งเป้าหมายรายวันไว้ที่ 160 ตันต่อทีม โดยไม่มีช่วงเวลาพักคงที่ตามตาราง พนักงานสามารถปรับช่วงเวลาพักได้ตามความเหมาะสม และ 3) ในกรณีเครื่องจักรทำงานเป็นช่วง ๆ ให้คำนวณชั่วโมงการทำงานที่มีประสิทธิภาพ และ รักษาอัตราการบรรจุที่ 18 ตันต่อชั่วโมงเป็นส่วนหนึ่งของการทำสมดุลสายการผลิต (Line Balancing) และเป้าหมายผลลัพธ์ในการทำงาน (Yield)

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์งานเปรียบเทียบก่อนและหลังการปรับปรุง

กระบวนการ	การปรับปรุงกระบวนการ (วินาที/ถุง)			ผลลัพธ์ (ตัน/8 ชั่วโมง)		
	ก่อน	หลัง	อัตราการปรับปรุง (%)	ก่อน	หลัง	อัตราการปรับปรุง (%)
การบรรจุเม็ดพลาสติก	253.06	189.80	19.33	810	960	18.5

จากตารางที่ 2 พบว่า ขั้นตอนที่พนักงานทำงานร่วมกับเครื่องจักรอัตโนมัติมีความแปรปรวนของเวลาการปฏิบัติงานแตกต่างกัน โดยเฉพาะขั้นตอน “รถโฟล์กลิฟต์ขนย้ายไปยังพื้นที่พักสินค้า” ซึ่งมีความไม่สม่ำเสมอสูง อันเกิดจากข้อจำกัดด้านการจัดสรรเวลาใช้งานโฟล์กลิฟต์และระยะทางในการขนย้าย หลังการปรับปรุงกระบวนการพบว่า จุดคอขวดที่สำคัญ คือ ขั้นตอน แขวนถุง (15.90 วินาที) และจัดเรียงถุง (15.80 วินาที) การปรับปรุงขั้นตอนแขวนถุงส่งผลให้เวลาของขั้นตอนเป่าลมเข้าถุงและมัดปากถุงลดลงตามลำดับ แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของกิจกรรมภายในกระบวนการ

ในมิติด้านผลิตภาพ เวลาของกิจกรรมย่อยลดลงจาก 80.09 วินาที เหลือ 31.15 วินาที หรือ ลดลง 61.1% ขณะที่เวลารวมของกระบวนการลดลง 19.33% และผลผลิตเพิ่มขึ้น 18.5% จาก 810 เป็น 960 ตันต่อ 8 ชั่วโมงทำงาน หรือเพิ่มขึ้น 150 ตันต่อรอบการผลิต สะท้อนลักษณะของการเพิ่มผลิตภาพแบบ Breakthrough ซึ่งผลผลิตเพิ่มขึ้นในขณะที่ใช้ปัจจัยนำเข้าด้านเวลาลดลง

เมื่อวิเคราะห์ภายใต้กรอบ PQCDSME พบว่า การกำหนดมาตรฐานการทำงานระหว่างคนและเครื่องจักรช่วยให้กระบวนการบรรจุมีความต่อเนื่องและสม่ำเสมอมากขึ้น ส่งผลต่อการประกันคุณภาพและการใช้ประโยชน์เครื่องจักรอย่างมีประสิทธิภาพ ด้านต้นทุน คาดการณ์ว่ายอดขายสามารถเพิ่มขึ้นประมาณ 18.5% จากราว 10 ล้านบาทต่อปี เป็น 12 ล้านบาทต่อปี ด้านการส่งมอบ สามารถรองรับคำสั่งซื้อเพิ่มขึ้นประมาณ 20% เนื่องจากเวลาการผลิตลดลง ด้านความปลอดภัย การจัดพื้นที่ทำงานและกำหนดรอบเวลามาตรฐานช่วยลดความเมื่อยล้าและความเสี่ยงจากอุบัติเหตุ ด้านขวัญกำลังใจ พนักงานมีภาระงานลดลงและทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ส่วนด้านสิ่งแวดล้อม ถุงบรรจุขนาดใหญ่สามารถนำกลับมาใช้ซ้ำได้ 6 ครั้ง ช่วยลดการใช้วัสดุสิ้นเปลืองในคลังสินค้า

ผลสำรวจความคิดเห็นของผู้ปฏิบัติงาน จำนวน 32 คน ซึ่งมีประสบการณ์ทำงานมากกว่า 1 ปี พบว่าหลังการปรับปรุงกระบวนการ ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่าการทำงานดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ โดยด้านผลลัพธ์การมีส่วนร่วม และการใช้วัสดุหมุนเวียนอย่างคุ้มค่าอยู่ในระดับ ดีมาก สะท้อนว่าการปรับปรุงไม่เพียงเพิ่มผลิตภาพแต่ยังได้รับการยอมรับจากผู้ปฏิบัติงานและสนับสนุนการดำเนินงานตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนอย่างเป็นรูปธรรม

อภิปรายผล

หลักการปรับปรุงวิธีการปฏิบัติในคลังสินค้าหมุนเวียนจากงานวิจัยนี้อธิบายขั้นตอนการกำหนดการปรับปรุงกระบวนการย่อยและการใช้ค่าเป้าหมายในการสร้างมาตรฐานการทำงาน เพื่อสนับสนุนโซ่อุปทานหมุนเวียนจึงจำเป็นต้องทำให้โลจิสติกส์ภายในในระดับหน่วยการผลิตสามารถทำงานได้ตามเป้าหมายในการผลิต แนวคิด การหมุนเวียนจึงช่วยสร้างความยืดหยุ่นในการทำงานและลดต้นทุนจากการใช้ทรัพยากรหมุนเวียนอย่างมีประสิทธิภาพ (Aghalari, H. & Parvaresh, F., 2025); (Das, T., 2024) ภายใต้หลักการและความหมายของการจัดเก็บสินค้าแบบหมุนเวียนเป็นแนวทางการเปลี่ยนแปลงในการบริหารจัดการโซ่อุปทานโดยมีเป้าหมายหลักในการรักษาผลิตภัณฑ์วัสดุและทรัพยากรให้อยู่ในวงจรให้นานที่สุด ซึ่งจะช่วยลดความจำเป็นในการดึงทรัพยากรใหม่และลดของเสียให้เหลือน้อยที่สุด แนวทางนี้สามารถขยายลงในระดับการปฏิบัติหรือการปรับปรุงในการบรรจุเม็ดพลาสติก โดยสามารถนำวัสดุสิ้นเปลืองในกระบวนการเข้าสู่กระบวนการและส่งเสริมให้การปรับปรุงการทำงานทำได้รวดเร็วขึ้น ตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. ศึกษาสภาพปัญหาและสภาพปัจจุบันอย่างละเอียดด้วยการวิเคราะห์งานและเวลาในการทำงาน โดยทำงานร่วมกับผู้ปฏิบัติผ่านการระดมสมองเพื่อเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ร่วมกับข้อมูลการผลิตจากตารางการทำงาน รายวันสู่การวิเคราะห์ข้อมูลแบบผสมผสาน สังเคราะห์ร่วมกับการใช้เครื่องมือวิเคราะห์กระบวนการและความสูญเสียในการคัดเลือกขั้นตอนย่อยที่ต้องปรับปรุง (Das, T., 2024) งานวิจัยนี้นำเสนอความสอดคล้องอย่างมีนัยสำคัญกับแนวคิด Lean-Green Synergy ซึ่งเป็นแนวทางหลักในการจัดการโซ่อุปทานอย่างยั่งยืนสมัยใหม่ การใช้ระเบียบวิธีแบบผสมผสานและการระดมสมองกับผู้ปฏิบัติงานในขั้นตอนที่ 1) สอดคล้องกับงานวิจัยของ Salibi, J. et al. ที่ค้นคว้าทบทวนความสำคัญของการนำหลักการลีนมาร่วมในการเปลี่ยนสู่เศรษฐกิจหมุนเวียน (Salibi, J. et al., 2022) ที่ระบุว่า

ความสำเร็จในการเปลี่ยนสู่เศรษฐกิจหมุนเวียนขึ้นอยู่กับการสร้างวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมและการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องมากกว่าการพึ่งพาเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ แนวทางการศึกษาโลจิสติกส์ภายในเพื่อลดการลงทุนใหม่ หรือปรับกระบวนการใหม่ทั้งหมดสำหรับใช้ทรัพยากรใหม่ยังสอดคล้องกับกลยุทธ์การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ (Resource Tight Loops) ของ Geissdoerfer, M. et al ซึ่งเน้นว่าการหมุนเวียนวัสดุในระดับปฏิบัติการเป็นจุดยุทธศาสตร์ในการลดต้นทุนและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมให้มากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับการหมุนเวียนในระดับมหภาค (Geissdoerfer, M. et al., 2020)

2. การสร้างแนวทางปฏิบัติสำหรับระบบโลจิสติกส์หมุนเวียนโดยศึกษาครบวงจรในกระบวนการย่อยที่คัดเลือกจาก 1) ใช้เครื่องมือวิศวกรรมอุตสาหกรรม เช่น การปรับปรุงพื้นที่การทำงานภายใต้หลักการวิเคราะห์งานและเวลาจากผลการทำ ECRS หรือแผนผังความสัมพันธ์ของงานกับพื้นที่ หรือการวิเคราะห์ความสูญเสียในขั้นตอนย่อย พร้อมคำนวณเวลาในการทำงานเพื่อคำนวณค่าเวลามาตรฐาน นับเป็นการนำเครื่องมือวิศวกรรมดั้งเดิมมาประยุกต์ใช้ในบริบทใหม่อย่างมีประสิทธิภาพ หลังการปรับปรุงกระบวนการโดยใช้ ECRS, Value Stream Mapping, DMAIC และการกำหนดมาตรฐานการทำงาน ทำให้เวลาการผลิตลดลงจาก 253.06 วินาที เหลือ 189.80 วินาที (ลดลง 19.33%) ในขณะที่ผลผลิตเพิ่มขึ้นจาก 810 ตัน เป็น 960 ตันต่อวัน (18.5%) ผลดังกล่าวสามารถอธิบายได้ว่า การเพิ่มผลิตภาพไม่ได้เกิดจากการเพิ่มกำลังการผลิตหรือการลงทุนเครื่องจักรใหม่ แต่เกิดจากการกำจัดกิจกรรมที่ไม่สร้างคุณค่า เช่น เวลารอคอย การเคลื่อนไหวที่ไม่จำเป็น และการขนย้าย ซึ่งเป็นความสูญเปล่าตามหลักลีน การลดเวลานำทำให้เครื่องจักรเดินต่อเนื่องมากขึ้น พนักงานทำงานสอดคล้องกันมากขึ้น ลดเวลาหยุดรอ ส่งผลให้ประสิทธิภาพของระบบเพิ่มขึ้นโดยไม่ต้องเพิ่มทรัพยากร ผลนี้สอดคล้องกับหลักการของลีน และ การลด Waste ซึ่งอธิบายว่าการลดความสูญเปล่าเป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพที่สุดในการเพิ่มผลิตภาพ และเมื่อวิเคราะห์เชิงระบบ มาตรฐานการทำงานช่วยลดความแปรปรวน ผลการศึกษาพบว่า หลังจัดทำและปรับปรุงงานเป็น เวลาการทำงานของแต่ละขั้นตอนมีความสม่ำเสมอมากขึ้น สามารถอภิปรายได้ว่า ความแปรปรวนของกระบวนการเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ผลผลิตไม่แน่นอน คุณภาพไม่สม่ำเสมอ เครื่องจักรหยุดรอ เมื่อมีมาตรฐานการทำงาน พนักงานทุกคน ใช้วิธีเดียวกัน ใช้เวลาใกล้เคียงกัน ลดความผิดพลาดจากประสบการณ์ส่วนบุคคล จึงทำให้ประสิทธิภาพของระบบเพิ่มขึ้น มุ่งลดความแปรปรวนของกระบวนการ ประเด็นนี้สนับสนุนการทบทวนวรรณกรรมและข้อเสนอแนะของ Teixeira, N. ในแนวทางของเศรษฐกิจหมุนเวียนและมุมมองการใช้เทคโนโลยีในมิติด้านการใช้ทรัพยากร (Teixeira, N., 2025) และ Ndoka, E. et al ที่ศึกษางานวิจัยการเปลี่ยนผ่านสู่ตัวแบบเศรษฐกิจแบบหมุนเวียนในประเทศกำลังพัฒนาที่เสนอการมุ่งเน้นสนับสนุนการเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจหมุนเวียนโดยเน้นการวิเคราะห์อุปสรรคและศึกษาปัจจัยสนับสนุน (Ndoka, E. et al., 2025) สรุปว่าการปรับปรุงกระบวนการหมุนเวียนในอุตสาหกรรมพลาสติกต้องอาศัยการกำจัดกิจกรรมที่ไม่เกิดมูลค่าเพื่อลดต้นทุนการจัดการวัสดุใช้ซ้ำที่มักสูงกว่าต้นทุนวัสดุใหม่ การวัดผลผ่านมิติ PQCDSME ขยายขอบเขตการประเมินผลให้รวมมิติความยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับกรอบการประเมินประสิทธิภาพของ Govindan, K. & Hasanagic, M. ในงานวิจัยที่อธิบายไว้ว่า การเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจหมุนเวียนในมุมมองโซ่อุปทานต้องอาศัยทั้งแรงผลักดันจากภายนอก และการปรับตัวภายในองค์กร โดยมีความท้าทายด้านต้นทุนและเทคโนโลยีเป็นอุปสรรคสำคัญ แต่หากสามารถจัดการได้ จะนำไปสู่ความยั่งยืนและความสามารถในการแข่งขันระยะยาว (Govindan, K. & Hasanagic, M., 2018) สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยนี้ในการปรับปรุงและปรับตัวภายในองค์กร

ที่ให้ความสำคัญกับวัดผลการปรับปรุง ว่า การวัดผลแค่ด้านต้นทุนไม่เพียงพอสำหรับคลังสินค้าหมุนเวียน แต่ต้องรวมมิติด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การลดการใช้ทรัพยากรใหม่และความปลอดภัย เพื่อสร้างความยืดหยุ่นในระบบ

ผลติดตามการทำงานหลังการปรับเปลี่ยนจากตัวชี้วัดที่กำหนด จุดคอขวด (Bottleneck) เป็นตัวกำหนดสมรรถนะของทั้งระบบ ผลการศึกษาพบว่า ขั้นตอนแขวนถุง จัดเรียงถุง ใช้เวลาสูงที่สุด รวมทั้ง การมัดปากถุง การขนย้ายด้วย Forklift มีความแปรปรวนสูง สิ่งนี้สะท้อนว่า ประสิทธิภาพของสายการผลิตถูกจำกัดโดยกระบวนการที่ใช้เวลานานที่สุด เมื่อสามารถลดเวลาในขั้นตอนคอขวด ทำให้เวลาลดลง การสมดุลสายการผลิตดีขึ้น เครื่องจักรไม่ต้องรอคน คนไม่ต้องรอเครื่อง จึงทำให้ผลผลิตเพิ่มขึ้น ผลดังกล่าวสนับสนุนแนวคิด Theory of Constraints (TOC) ซึ่งอธิบายว่า การเพิ่มประสิทธิภาพควรเริ่มจากการปรับปรุงข้อจำกัดของระบบก่อน เพราะข้อจำกัดเป็นตัวกำหนดผลลัพธ์ของทั้งกระบวนการจากระบบการรายงานและแจ้งข้อมูลด้วยแบบฟอร์มออนไลน์ และระบบการติดตามสนับสนุนแบบเรียลไทม์เพื่อนำส่งผลลัพธ์เชิงปริมาณ และข้อมูลที่ตั้งเป็นค่าเป้าหมายได้ และได้รับผลการสำรวจความคิดเห็นของผู้ปฏิบัติงานต่อการปรับปรุงการทำงานตามแนวทางการหมุนเวียนอย่างเป็นระบบ ประเด็นสำคัญของงานวิจัยนี้ คือ ไม่ใช่เพียงเพิ่มผลิตภาพ แต่เป็นการสร้างระบบ คลังสินค้าหมุนเวียน ผลการศึกษาพบว่า Big Bag สามารถนำกลับมาใช้ซ้ำได้ 6 ครั้ง รวมทั้งลดการใช้วัสดุสิ้นเปลือง สามารถอภิปรายได้ว่า การลดเวลาการผลิตทำให้วัสดุเสียลดลง การจัดเก็บเป็นระบบ การหมุนเวียนบรรจุภัณฑ์ทำได้ง่ายขึ้น ส่งผลให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นหัวใจของเศรษฐกิจหมุนเวียน ดังนั้น ผลการศึกษานี้แสดงให้เห็นว่า แนวคิดลีน และเศรษฐกิจหมุนเวียนไม่ได้ขัดแย้งกัน แต่สามารถส่งเสริมกันได้ กล่าวคือ ลีนช่วยลดความสูญเปล่า ส่วนเศรษฐกิจหมุนเวียนเพิ่มการใช้ทรัพยากรให้เกิดมูลค่าสูงสุด ประกอบกับการจัดการระบบของพื้นที่วิจัยเป็นสถานประกอบการที่มีระบบการรายงานและแจ้งข้อมูลด้วยแบบฟอร์มออนไลน์ และระบบการติดตามสนับสนุนแบบเรียลไทม์ทำให้การศึกษาและสร้างระบบการทดลองวิจัยในครั้งนี้เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว และรัดกุม ภายใต้ระบบเทคโนโลยีดิจิทัลที่มาสนับสนุนการติดตามและควบคุมกระบวนการช่วยลดความหน่วงของข้อมูลและสร้างความยั่งยืนช่วยให้สามารถติดตามผลการดำเนินงานเทียบกับค่าเป้าหมาย วิเคราะห์ความเบี่ยงเบนของกระบวนการ แจ้งเตือนเมื่อเกิดความผิดปกติ และสนับสนุนการตัดสินใจบนพื้นฐานข้อมูล ส่งผลให้การปรับปรุงผลิตภาพ การลดความสูญเปล่าและการดำเนินงานตามแนวคิดคลังสินค้าแบบหมุนเวียนสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง มีความโปร่งใสและสามารถวัดผลเชิงปริมาณได้อย่างเป็นระบบ ทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดอุตสาหกรรม 4.0, การผลิตอัจฉริยะและโซ่อุปทานดิจิทัลที่มุ่งใช้ข้อมูลแบบเรียลไทม์ในการยกระดับประสิทธิภาพและความยั่งยืนของระบบ

ทบทวนรายงานผลการปรับปรุงและระบุผลลัพธ์ภายใต้มิติการปรับปรุงการทำงาน ด้วย PQCDSME เพื่อขยายผลในการใช้ระบบการหมุนเวียนในกระบวนการปรับปรุงการทำงานในการจัดการคลังสินค้าแบบหมุนเวียนเพื่อการใช้ซ้ำของวัสดุสิ้นเปลือง ซึ่งแสดงผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงผลิตภาพในกระบวนการย่อยที่สำคัญ (Cui, L. et al., 2021); (Wu, K. et al., 2021) การเพิ่มผลิตภาพไม่ได้ส่งผลเฉพาะด้านผลผลิต ผลการศึกษาพบว่า การปรับปรุงส่งผลต่อ PQCDSME พร้อมกัน สามารถอภิปรายได้ว่า แนวทางการปรับปรุงไม่ได้มุ่งเพียง “ผลิตได้มากขึ้น” แต่ยังช่วยให้ลดต้นทุน ส่งมอบเร็วขึ้น ลดความเหนื่อยล้าของพนักงาน ลดความเสี่ยงอุบัติเหตุและลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม แสดงให้เห็นว่า การจัดการคลังสินค้าแบบหมุนเวียนสามารถสร้างคุณค่าหลายมิติ (Multi-dimensional Performance) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการโลจิสติกส์อย่างยั่งยืน โมเดลนี้มีศักยภาพ

ในการปรับใช้กับอุตสาหกรรมอื่นที่มีลักษณะการดำเนินงานแบบกระบวนการ เช่น อุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์หรืออาหาร อย่างไรก็ตามในการศึกษาของ Tseng, M. et al อธิบาย การสร้างโซ่อุปทานแบบหมุนเวียนในอุตสาหกรรมอาหารของเวียดนามจำเป็นต้องอาศัยทั้งศักยภาพภายในองค์กร และความร่วมมือภายนอกโดยมีเทคโนโลยีและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นแรงผลักดันหลักนั้น ให้ข้อสังเกตว่าการปรับใช้ในอุตสาหกรรมที่มีความซับซ้อนของวัสดุมาก อาจต้องเพิ่มขั้นตอนการตรวจสอบคุณภาพเชิงเทคนิคเข้าไปในมาตรฐานการทำงาน เพื่อป้องกันความเสี่ยงจากการเสื่อมสภาพของวัสดุหมุนเวียน แม้โมเดลนี้จะไม่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงเช่น IoT หรือ AI ในงานวิจัยจากกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว (Tseng, M. et al., 2021) ขณะที่งานวิจัยในตัวแบบธุรกิจเชิงนวัตกรรมเพื่อการปรับใช้ในอุตสาหกรรมของ Jabbour, A. et al. การอภิปรายนี้สอดคล้องกับการวิจัยนี้ที่ระบุชี้ให้เห็นว่า โมเดลการปรับปรุงคลังสินค้าหมุนเวียนถูกออกแบบมาเพื่อการใช้งานจริงในอุตสาหกรรมภายใต้หลักการที่เรียบง่ายและมีระบบ รูปแบบที่ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนนี้ เป็นจุดแข็งสำหรับอุตสาหกรรมในประเทศเศรษฐกิจเกิดใหม่ เนื่องจากช่วยลดอุปสรรคด้านการลงทุนและทักษะทางเทคนิค ทำให้เกิดการยอมรับและนำไปปฏิบัติได้จริง (Jabbour, A. et al., 2020) จึงไม่เพียงเป็นเครื่องมือในการเพิ่มประสิทธิภาพในระดับท้องถิ่นหรือเฉพาะในเขตอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง แต่ยังมีรากฐานทางทฤษฎีที่แข็งแกร่งและสอดคล้องกับมาตรฐานการวิจัยระดับสากล การใช้รูปแบบนี้จะช่วยสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันที่ยั่งยืนโดยบูรณาการประสิทธิภาพการดำเนินงานและความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมเข้ากันอย่างเป็นรูปธรรม งานวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นแนวปฏิบัติการประยุกต์ใช้เครื่องมือวิศวกรรมอุตสาหการร่วมกับแนวคิดลีน Six Sigma และการจัดการคลังสินค้าแบบหมุนเวียน สามารถยกระดับผลิตภาพของกระบวนการบรรจุเม็ดพลาสติกได้อย่างมีนัยสำคัญ เนื่องจากการปรับปรุงมุ่งลดความสูญเปล่าในกระบวนการ ลดความแปรปรวนของการทำงาน และขจัดข้อจำกัดของระบบผ่านการกำหนดมาตรฐานการทำงาน การจัดสมดุลสายการผลิต และการมีส่วนร่วมของพนักงาน ผลลัพธ์ที่ได้ไม่เพียงเพิ่มผลผลิตและลดเวลาในกระบวนการ แต่ยังส่งผลเชิงบวกต่อคุณภาพ ต้นทุน การส่งมอบ ความปลอดภัย ขวัญกำลังใจ และสิ่งแวดล้อมตามกรอบ PQCDSME นอกจากนี้การนำหลักการเศรษฐกิจหมุนเวียนมาบูรณาการกับการจัดการคลังสินค้าโดยเฉพาะการหมุนเวียนใช้ซ้ำของบรรจุภัณฑ์และการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า แสดงให้เห็นว่า ลีน และระบบเศรษฐกิจหมุนเวียนสามารถทำงานร่วมกันเพื่อสร้างทั้งประสิทธิภาพเชิงปฏิบัติการและความยั่งยืนของโซ่อุปทาน ซึ่งเป็นแนวทางที่เหมาะสมสำหรับอุตสาหกรรมการผลิตในยุคที่มุ่งสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

การศึกษาในครั้งนี้เชื่อมโยงผลกระทบที่สำคัญระหว่างประสิทธิภาพการปรับปรุงการทำงานของผู้ผลิตเม็ดพลาสติกและความยั่งยืนของระบบนิเวศในจังหวัดระยอง ที่สามารถอภิปราย ได้ดังนี้

1. ระยองเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมปิโตรเคมีที่มีปริมาณขยะอุตสาหกรรมสูง การนำวัสดุสิ้นเปลืองจากกระบวนการบรรจุเม็ดพลาสติกกลับมาใช้ใหม่ตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนจึงช่วยลดขยะต้นทางได้โดยตรง ซึ่งถือเป็นลำดับสูงสุดของการจัดการขยะ การประยุกต์ใช้เครื่องมือ ECRS เพื่อกำจัดกิจกรรมที่ไม่จำเป็น รวมงานที่ซ้ำซ้อน และจัดลำดับขั้นตอนใหม่ ช่วยลดเวลาการทำงานและเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการ โดยไม่เกิดจากการเร่งการทำงานของพนักงาน แต่เกิดจากการออกแบบกระบวนการใหม่ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการเพิ่มผลิตภาพอย่างยั่งยืน จากผลลัพธ์ดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของ Wichaiutcha, N. et al. ที่ชี้ว่า

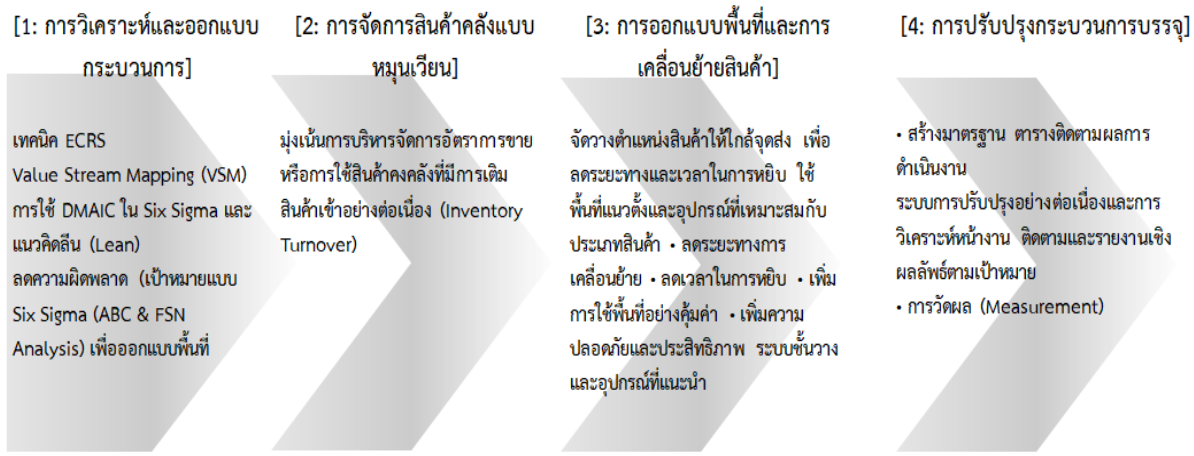
อุตสาหกรรมพลาสติกเรซิ่นมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมสูง และการประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนร่วมกับพลังงานสะอาดสามารถลดผลกระทบดังกล่าวได้ โดยวัสดุสิ้นเปลืองที่นำกลับมาใช้ใหม่ทุก 1 ตัน สามารถลดคาร์บอนฟุตพริ้นท์ได้ประมาณ 1.5 - 2.0 tCO_2e ซึ่งสนับสนุนเป้าหมาย Net Zero ของจังหวัดระยองอย่างเป็นรูปธรรม (Wichaiutcha, N. et al., 2023)

2. การสร้างระบบปิดภายในคลังสินค้าตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนช่วยลดภาระการจัดการขยะของท้องถิ่นได้อย่างมีนัยสำคัญ เนื่องจากวัสดุสิ้นเปลืองที่ไม่เป็นอันตรายซึ่งเดิมอาจเข้าสู่ระบบกำจัดขยะของเทศบาล ถูกนำกลับมาใช้ซ้ำภายในกระบวนการผลิตแทน แนวทางนี้สอดคล้องกับการศึกษาของ Addis, M. et al. ที่เน้นความสำคัญของการออกแบบผลิตภัณฑ์และระบบจัดการของเสียให้สามารถนำกลับมาใช้ใหม่หรือรีไซเคิลได้ง่าย เพื่อลดการสะสมของพลาสติกและการแพร่กระจายของไมโครพลาสติกในสิ่งแวดล้อม ผลการศึกษาชี้ว่า การจัดการวงจรการนำวัสดุหมุนเวียนกลับมาใช้ใหม่ภายในโรงงานเป็นกลไกสำคัญในการลดปริมาณขยะที่ต้องส่งออกไปกำจัดภายนอก เมื่อประยุกต์ใช้ร่วมกับหลักการทั้ง 4 ของคลังสินค้าแบบหมุนเวียน จะช่วยลดต้นทุนการกำจัดของเสียขององค์กร และลดภาระงบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการขยะอุตสาหกรรมและขยะชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น (Addis, M. et al., 2025)

3. เมื่อเปรียบเทียบกับแบบจำลองเศรษฐกิจหมุนเวียนในยุโรป เช่น Kalundborg Symbiosis ซึ่งเน้นการแลกเปลี่ยนวัสดุระหว่างโรงงาน งานวิจัยนี้ให้ความสำคัญกับการเริ่มต้นจากการปรับปรุงกระบวนการภายในโรงงานก่อน แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของ Tseng, M. et al. ที่เสนอว่าการเปลี่ยนผ่านสู่โซ่อุปทานแบบหมุนเวียนในประเทศเศรษฐกิจเกิดใหม่ควรเริ่มจากการเสริมสร้างมาตรฐานภายในองค์กรให้เข้มแข็ง ก่อนขยายไปสู่เครือข่ายความร่วมมือภายนอก สำหรับบริบทของประเทศไทย การสร้างมาตรฐานการทำงานและการประเมินผลด้วยกรอบ PQCDSME โดยเฉพาะมิติด้านสิ่งแวดล้อม สามารถใช้เป็นตัวชี้วัดสำคัญในการสนับสนุนยุทธศาสตร์ “ระยองเมืองสะอาด” และความยั่งยืนของเขตอุตสาหกรรม รวมถึงเป็นพื้นฐานสำหรับการกำหนดแรงจูงใจทางภาษีหรือสิทธิประโยชน์แก่โรงงานที่สามารถพิสูจน์ผลการลดของเสียและการใช้ทรัพยากรหมุนเวียนได้อย่างเป็นรูปธรรม (Tseng, M. et al., 2021)

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้จากการศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาแนวปฏิบัติด้านการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องสำหรับการจัดการคลังสินค้าแบบหมุนเวียน กรณีศึกษากระบวนการบรรจุเม็ดพลาสติกในประเทศไทยนี้ สรุปได้ว่า 4 หลักการในการวิเคราะห์กระบวนการและการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องเป็นจุดเริ่มต้นสำหรับการเพิ่มผลิตภาพ นำเสนอ มีดังนี้

ภาพที่ 1 สรุป 4 หลักการวิเคราะห์การปรับปรุงอย่างต่อเนื่องสำหรับการจัดการคลังสินค้าแบบหมุนเวียน

หลักการที่ 1 การวิเคราะห์และออกแบบกระบวนการ มุ่งลดกิจกรรมที่ไม่สร้างคุณค่าโดยใช้เทคนิค ECRS (Eliminate, Combine, Rearrange, Simplify) เพื่อปรับปรุงวิธีการทำงานและลดเวลาในกระบวนการ ร่วมกับการใช้ Value Stream Mapping เพื่อตรวจจับจุดสูญเปล่าและวิเคราะห์การไหลของงานในกระบวนการบรรจุวัสดุ นอกจากนี้ยังประยุกต์ใช้แนวคิด DMAIC (Define, Measure, Analyze, Improve, Control) ภายใต้ Six Sigma และ Lean เพื่อควบคุมความแปรปรวน ลดข้อผิดพลาด และกำหนดเป้าหมายการปรับปรุงอย่างเป็นระบบ รวมถึงใช้การจัดหมวดหมู่สินค้าแบบ ABC และ FSN Analysis เพื่อสนับสนุนการออกแบบพื้นที่จัดเก็บและลำดับขั้นตอนการทำงาน

หลักการที่ 2 การจัดการสินค้าคลังแบบหมุนเวียน เน้นการบริหารอัตราการหมุนเวียนของสินค้าคงคลังและการเติมสินค้าอย่างต่อเนื่อง เพื่อลดต้นทุนการถือครองสินค้าคงคลังและรักษาระดับการให้บริการลูกค้า โดยใช้อัตราการหมุนเวียนสินค้าคงคลังเป็นตัวชี้วัดเชิงกลยุทธ์ในการประเมินประสิทธิภาพของระบบ การติดตามข้อมูลปริมาณและมูลค่าของบรรจุภัณฑ์ที่นำกลับมาใช้ใหม่ เช่น Big Bag ช่วยให้สามารถประเมินผลด้านความประหยัดและความคุ้มค่าของระบบหมุนเวียนได้อย่างเป็นรูปธรรม

หลักการที่ 3 การออกแบบพื้นที่และการเคลื่อนย้ายสินค้า มุ่งลดระยะทางและเวลาการขนย้าย โดยจัดวางสินค้าที่มีความถี่ในการเคลื่อนไหวสูงไว้ใกล้จุดส่งและใช้พื้นที่แนวตั้งผ่านระบบชั้นวาง เช่น Conventional Racking, Drive-in Racks และ Mobile Racks ให้เหมาะสมกับลักษณะสินค้าและรูปแบบการเคลื่อนย้าย แนวทางดังกล่าวช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พื้นที่ ลดการเคลื่อนที่ที่ไม่จำเป็น และสนับสนุนการไหลของงานอย่างต่อเนื่อง

หลักการที่ 4 การปรับปรุงกระบวนการบรรจุ มุ่งเพิ่มความแม่นยำและลดเวลาการค้นหาโดยการกำหนดรหัสและตำแหน่งบรรจุภัณฑ์ที่ชัดเจน รวมขั้นตอนการตรวจสอบและบรรจุเข้าด้วยกันเพื่อลดการทำซ้ำ และประยุกต์ใช้บาร์โค้ดและเครื่องมืออัตโนมัติเพื่อลดข้อผิดพลาด นอกจากนี้ ยังมีการกำหนดตัวชี้วัดประสิทธิภาพ ตารางติดตามผลและแผนผังเหตุและผล เพื่อควบคุมและติดตามปัญหาอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ลดระยะการเคลื่อนย้ายสินค้า ลดต้นทุนแรงงาน และเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานโดยรวม

กรอบแนวปฏิบัตินี้ไม่เพียงช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของคลังสินค้า แต่ยังสนับสนุนการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า การนำบรรจุภัณฑ์กลับมาใช้ซ้ำ และการลดของเสียตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน องค์ความรู้ที่ได้สามารถขยายผลไปยังอุตสาหกรรมอื่น เช่น อุตสาหกรรมอาหาร เกษตรแปรรูป และโรงงานผลิตที่มีลักษณะการจัดการวัสดุคล้ายคลึงกัน ในมุมมองเชิงกลยุทธ์ การประยุกต์ใช้หลักการทั้ง 4 ช่วยสร้างการพัฒนาแบบองค์รวมที่ครอบคลุมมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ผ่านการลดของเสีย เพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากร และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของพนักงาน พร้อมทั้งเปิดโอกาสในการนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้เพื่อเพิ่มคุณภาพและความสามารถในการแข่งขันขององค์กรในระยะยาว

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้นำเสนอแนวปฏิบัติด้านการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องสำหรับการจัดการคลังสินค้าแบบหมุนเวียน เพื่อยกระดับประสิทธิภาพกระบวนการบรรจุเม็ดพลาสติกในภาคอุตสาหกรรม โดยประยุกต์ใช้เครื่องมือ ECRS, Value Stream Mapping, DMAIC การศึกษางานและเวลา และการกำหนดมาตรฐานการทำงาน ผลการศึกษาพบว่าสามารถลดเวลารอบการผลิตลงได้ 19.33% และเพิ่มกำลังการผลิตจาก 810 เป็น 960 ตันต่อวัน หรือเพิ่มขึ้น 18.5% โดยไม่ต้องลงทุนเครื่องจักรเพิ่มเติม การปรับปรุงดังกล่าวช่วยลดกิจกรรมที่ไม่สร้างคุณค่า ลดความแปรปรวนของกระบวนการ และเพิ่มความต่อเนื่องของการทำงานระหว่างคนและเครื่องจักร นอกจากนี้ การใช้ระบบรายงานข้อมูลออนไลน์และระบบติดตามผลแบบเรียลไทม์ช่วยสนับสนุนการตัดสินใจบนพื้นฐานข้อมูล และการติดตามผลเทียบกับค่าเป้าหมายอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดการพัฒนาในทุกมิติของ PQCDSME ได้แก่ ผลผลิต คุณภาพ ต้นทุน การส่งมอบ ความปลอดภัย ขวัญกำลังใจ และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและการใช้ซ้ำของบรรจุภัณฑ์ตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน ซึ่งสามารถเป็นต้นแบบสำหรับอุตสาหกรรมการผลิตอื่นในการยกระดับความสามารถในการแข่งขันและความยั่งยืนของโซ่อุปทาน ข้อเสนอแนะจากการศึกษา ประกอบด้วย 1) การเชื่อมโยงการปรับปรุงกระบวนการกับการพัฒนาองค์ความรู้ขององค์กร 2) การบูรณาการหลักการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องผ่านวงจร PDCA 3) การพัฒนาระบบการจัดการความรู้เพื่อสนับสนุนการเก็บและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ 4) การพัฒนาทักษะของผู้ปฏิบัติงานผ่านการประยุกต์ใช้ความรู้ในงานจริง และ 5) การปรับปรุงระบบเก็บข้อมูลและมาตรฐานการทำงานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความรวดเร็วในการตัดสินใจ สำหรับการวิจัยในอนาคต ควรศึกษาการถ่ายทอดเทคนิคจากผู้ปฏิบัติงานและการมีส่วนร่วมของทุกหน่วยงาน รวมถึงปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรมการทำงาน ตลอดจนการประยุกต์ใช้แนวคิดคลังสินค้าแบบหมุนเวียนกับวัสดุประเภทอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกัน โดยเริ่มจากการวิเคราะห์สภาพพื้นที่และปัญหาเฉพาะของแต่ละอุตสาหกรรม ในเชิงวิชาการ งานวิจัยนี้มีคุณูปการสำคัญในการเสนอกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการสำหรับการจัดการคลังสินค้าและกระบวนการผลิตอย่างยั่งยืน พร้อมแสดงหลักฐานเชิงประจักษ์ว่าการลดความสูญเปล่าผ่านการวิเคราะห์งานและเวลา ร่วมกับการสร้างมาตรฐานการทำงานสามารถเพิ่มผลิตภาพ ควบคู่กับการใช้ทรัพยากรหมุนเวียนและการลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้อย่างเป็นรูปธรรม

เอกสารอ้างอิง

Addis, M. et al. (2025). Global material flow of macro- and microplastics to support a circular economy. Journal of Advanced Manufacturing and Processing, 3(7) https://doi.org/10.1002/amp2.70015.

Aghalari, H. & Parvaresh, F. (2025). Analyzing factors affecting the recycling and reuse of bread waste using content analysis, descriptive statistics, and structural equations. International journal of research in industrial engineering, 14(2), 281-297.

Chen, C. et al. (2023). Evaluating a Sustainable Circular Economy Model for the Indonesian Fashion Industry under Uncertainties: A Hybrid Decision-Making Approach. Journal of Industrial and Production Engineering, 40(3), 188-204.

Chien, C. et al. (2022). Smart Semiconductor Manufacturing for Pricing, Demand Planning, Capacity Portfolio and Cost for Sustainable Supply Chain Management. International Journal of Logistics Research and Applications, 27(1), 193-216.

Choudhary, D. & Kumar, R. (2021). Risk Investigation in Circular Economy: A Hierarchical Decision Model Approach. International Journal of Logistics Research and Applications, 27(1), 1-26.

Cui, L. et al. (2021). Exploring Circular Supply Chain Practices from a dual Perspective: Using a Hybrid Method under Uncertainty. International Journal of Logistics Research and Applications, 27(12), 1-24.

Das, T. (2024). Productivity optimization techniques using industrial engineering tools: A review. International Journal of Science and Research Archive, 12(1), 375-385.

Farooque, M. et al. (2019). Circular Supply Chain Management: A Definition and Structured Literature Review. Journal of Cleaner Production, (228), 882-900. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.04.303.

Geissdoerfer, M. et al. (2020). Circular Business Models: A Review. Journal of Cleaner Production, 277, 123741. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.123741.

Gong, B. et al. (2022). Cooperate or Compete? A Strategic Analysis of Formal and Informal Electric Vehicle Battery Recyclers under Government Intervention. International Journal of Logistics Research and Applications, 27(1), 149-169.

Govindan, K. & Hasanagic, M. (2018). A systematic review on drivers, barriers, and practices towards circular economy: a supply chain perspective. International Journal of Production Research, 56(2), 278-311.

Houssini, K. et al. (2025). Complexities of the global plastics supply chain revealed in a trade-linked material flow analysis. Commun Earth Environ, 6(257). https://doi.org/10.1038/s43247-025-02169-5.

Hsu, W. et al. (2022). Closing the loop on plastics in Europe: the role of data, information and knowledge. Sustainability Production Consum, (33), 942-951. https://doi.org/10.1016/j.spc.2022.08.019.

Jabbour, A. et al. (2020). Stakeholders, innovative business models for the circular economy and sustainable performance of firms in an emerging economy facing institutional voids. Journal of Environmental Management, 264, 110416. https://doi.org/10.1016/j.jenvman. 2020.110416.

Ndoka, E. et al. (2025). Transitioning to circular business models in developing countries: a systematic literature review of barriers, enablers, and future directions. Discov Sustain, 6, 605. https://doi.org/10.1007/s43621-025-01339-x.

OECD. (2022). Global Plastics Outlook. Retrieved February 9, 2025, from https://www.oecd-ilibrary.org/environment/ data/global-plastic-outlook_c0821f81-en

Salibi, J. et al. (2022). Lean and the circular economy: A systematic literature review. Journal of Lean Systems, 7(4), 23-46.

Somlai, C. et al. (2023). Plastic packaging waste in Europe: Addressing methodological challenges in recording and reporting. Waste Management and Research, 41(6), 1134-114.

Sonke, J. et al. (2025). Global environmental plastic dispersal under OECD policy scenarios toward 2060. Science advances, 11(16), 2396. https://doi.org/10.1126/sciadv.adu2396.

Teixeira, N. (2025). Circular economy perspectives: challenges, innovations, and sustainable futures. Discov Sustain, 6, 738 (2025). https://doi.org/10.1007/s43621-025-01606-x.

Tseng, M. et al. (2021). Modelling Hierarchical Circular Supply Chain Management Enablers in the Seafood Processing Industry in Vietnam under Uncertainties. International Journal of Logistics Research and Applications, 27(1), 30-58.

Wichaiutcha, N. et al. (2023). Life Cycle Assessment of Plastic Resin: A Case Study of the Petrochemical Industry in Thailand for the Production of HDPE Resin. Applied Environmental Research, 45(1). https://doi.org/10.35762/AER.2023004.

Wu, K. et al. (2021). Structuring an Influential Model for Indonesian Pulp and Paper Circular Supply Chain Practices. International Journal of Logistics Research and Applications, 27, 6-29. https://doi.org/10.1080/13675567.2021.1959903.

บทความวิจัย

ปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนในมุมมองของผู้ใช้ถนนในชุมชนจังหวัดระยอง*

FACTORS INFLUENCING ROAD TRAFFIC ACCIDENTS FROM THE PERSPECTIVE OF ROAD USERS IN COMMUNITIES OF RAYONG PROVINCE

ยุทธจักร์ อุตเจริญ, อุเทน แก้วกัณหาเดชากุล*

Yutthajakr Uttajarern, Uthen Kaewkanhadechakul*

คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ ระยอง ประเทศไทย

Faculty of Business Administration, King Mongkut's University of Technology North Bangkok, Rayong, Thailand

*Corresponding author E-mail: uthen.k@fba.kmutnb.ac.th

*Tel: 061-147-9392

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนในชุมชนจังหวัดระยอง 2) เปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อปัจจัยดังกล่าวจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลด้านเพศ อาชีพ ระดับการศึกษาและการมีพาหนะส่วนตัว และ 3) เพื่อเสนอแนวทางในการป้องกันและลดอุบัติเหตุทางถนนที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนจังหวัดระยอง การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ใช้ถนนในชุมชนจังหวัดระยอง จำนวน 400 คน ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถาม มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.93 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ Independent t-test และ One-way ANOVA หากพบความแตกต่างจะทำการทดสอบรายคู่ด้วย Scheffe Analysis ผลการวิจัยพบว่า ระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยปัจจัยที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่ตำรวจจราจร ($\bar{X}$ = 3.46) รองลงมา คือ ด้านตัวผู้ขับขี่ ($\bar{X}$ = 3.43) และด้านพฤติกรรมของผู้ขับขี่ ($\bar{X}$ = 3.34) ตามลำดับ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลด้านเพศ อาชีพ ระดับการศึกษา และการมีพาหนะส่วนตัว พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการบังคับใช้กฎหมายและพฤติกรรมของผู้ใช้ถนนมีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนในชุมชน ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด จัดกิจกรรมส่งเสริมวินัยจราจรในชุมชน เพื่อช่วยลดความเสี่ยงของการเกิดอุบัติเหตุทางถนนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: อุบัติเหตุทางถนน, พฤติกรรมผู้ใช้ถนน, วินัยจราจร, การบังคับใช้กฎหมายจราจร

* Received 30 May 2026; Revised 26 June 2026; Accepted 13 July 2026

Abstract

The purposes of this research were 1) To study public levels of agreement on factors affecting road traffic accidents in communities in Rayong Province, 2) To compare public opinions on the factors according to personal characteristics, including gender, occupation, education level, and vehicle ownership, and 3) To provide a proper guideline to prevent and reduce road traffic accidents according to the community context of Rayong Province. A quantitative research design was implemented. The sample group was of 400 residents who were road users selected through accidental sampling in Rayong Province. The research instrument used to collect the data was a questionnaire with a reliability coefficient of 0.93. The data was analyzed by descriptive statistics including frequency, percentage, mean, and standard deviation, and inferential statistics including independent t-test and one-way ANOVA. If a significant difference was found, pairwise comparisons would be implemented using Scheffe's method. The findings revealed that the overall level of public opinions on factors affecting road traffic accidents was moderate. And the highest mean score was the factor of traffic law enforcement by police officers with ($\bar{x}$ = 3.46), followed by driver factor with ($\bar{x}$ = 3.43), and driver behavior factor with ($\bar{x}$ = 3.34), respectively. The results of comparison of public perceptions classified by personal characteristics, including gender, occupation, education level, and vehicle ownership showed that the variables significantly influenced public perceptions of factors affecting road traffic accidents at the level of 0.05. The findings also indicated that effective law enforcement and proper driver behavior could prevent road accidents. Therefore, relevant authorities should put emphasis on the effectiveness of traffic law enforcement and activities supporting traffic discipline among road users for local community contexts in order to sustainably reduce road traffic accidents.

Keywords: Road Traffic Accidents, Driver Behavior, Traffic Discipline, Traffic Law Enforcement

บทนำ

อุบัติเหตุทางถนนยังคงเป็นวิกฤตสาธารณภัยที่สำคัญของประเทศไทย และเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบรุนแรงต่อชีวิตประชาชน สังคม และการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศอย่างต่อเนื่อง จากสถิติการรับแจ้งอุบัติเหตุทางถนนของ ศูนย์ข้อมูลอุบัติเหตุ ทางเพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมความปลอดภัยทางถนน ณ เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2569 พบว่า มีผู้เสียชีวิตสะสมตั้งแต่ต้นปี จำนวน 2,432 ราย และมีผู้บาดเจ็บสะสม 156,442 ราย แม้ว่าตัวเลขทั้งปีจะยังไม่สมบูรณ์ แต่พบว่า มีจำนวนสูงขึ้นเมื่อเทียบกับช่วงเวลาเดียวกันในปีที่ผ่านมา แนวโน้มดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าปัญหาอุบัติเหตุทางถนนยังคงอยู่ในระดับที่น่ากังวล โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น เทศกาลปีใหม่ 2569 จากข้อมูลสถิติ 7 วันอันตรายเทศกาลปีใหม่ (Thai RSC, 2569) พบว่า มีผู้เสียชีวิตจากอุบัติเหตุมากถึง 447 ราย

โดยยานพาหนะที่เกี่ยวข้องมากที่สุด คือ รถจักรยานยนต์ นอกจากผลกระทบด้านชีวิตและสุขภาพแล้ว อุบัติเหตุทางถนนยังสร้างความสูญเสียทางเศรษฐกิจอย่างมหาศาล โดยมีมูลค่าความเสียหายประมาณ 5.9 แสนล้านบาทต่อปี หรือคิดเป็นประมาณร้อยละ 3.3 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) ซึ่งครอบคลุมค่าใช้จ่ายด้านการรักษาพยาบาล การสูญเสียกำลังแรงงาน และค่าเสียโอกาสทางเศรษฐกิจอื่น ๆ (Thai PBS The ACTIVE, 2569) ตัวเลขดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าอุบัติเหตุทางถนนไม่ได้เป็นเพียงปัญหาด้านมนุษยธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นภาระทางเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศ

ในระดับพื้นที่จังหวัดระยองซึ่งเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมสำคัญในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC) และเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักของภาคตะวันออก มีลักษณะการจราจรที่ซับซ้อนและมีความหนาแน่นสูง มีการใช้ถนนร่วมกันระหว่างรถจักรยานยนต์ รถยนต์ส่วนบุคคลของประชาชนในพื้นที่และรถบรรทุกจากภาคอุตสาหกรรม ปัญหาการจราจรในจังหวัดระยองจึงมีความรุนแรงมากขึ้นส่งผลกระทบต่อการจราจรในย่านชุมชนเมือง โดยเฉพาะชั่วโมงเร่งด่วน ส่งผลกระทบกับปัญหาเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวิถีชีวิตของประชาชนอย่างมาก โดยในพื้นที่ชุมชนจังหวัดระยองมีชุมชนหนาแน่น เป็นพื้นที่ธุรกิจ นิคมอุตสาหกรรม สนามบินอู่ตะเภา และมีจุดเชื่อมต่อกับทางหลวงพิเศษหมายเลข 7 สายพัทยา - มาบตาพุด ทำให้เกิดความไม่สะดวกและความล่าช้าในการเดินทาง อีกทั้งสภาพเส้นทางสัญจรยังมีข้อจากัดเชิงพื้นที่ในการขยายถนน ส่งผลให้เกิดปริมาณการจราจรที่หนาแน่น (จังหวัดระยอง, 2569) และมีความเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนสูง โดยพบว่าในปี 2567 จังหวัดระยองมีอัตราการเกิดอุบัติเหตุของรถยนต์ต่อจำนวนรถยนต์จดทะเบียน ในอัตรา 5.5/10,000 คัน ซึ่งเป็นอัตราที่สูงที่สุดรองลงมา คือ จังหวัดชลบุรีและฉะเชิงเทรา และมีการเสียชีวิตจากอุบัติเหตุทางถนนในอัตรา 8.05/100,000 คน (หน่วยเฝ้าระวังและสะท้อนสถานการณ์ความปลอดภัยทางถนน, 2569) นอกจากนี้ในปี 2567 จังหวัดระยองยังมีสถิติจำนวนผู้ประสบภัยจากรถมากถึง 16,482 รายและเพิ่มขึ้นเป็น 18,584 รายในปี 2568 (Thai RSC, 2569) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าอุบัติเหตุในจังหวัดระยองยังมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น

เมื่อย้อนกลับไปดูสาเหตุของการเกิดอุบัติเหตุเมื่อปี พ.ศ. 2561 ก็จะพบว่า สาเหตุของการเกิดอุบัติเหตุในจังหวัดระยองสรุปได้หลัก ๆ ได้แก่ การขับรถเร็วเกินที่กฎหมายกำหนด การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ขณะขับขี่ การดัดแปลงสภาพรถของรถจักรยานยนต์ และปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม (กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย, 2561) ซึ่งปัจจัยเสี่ยงของอุบัติเหตุข้างต้นดังกล่าวสามารถอธิบายได้ตามแนวคิด Haddon Matrix ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 มิติสำคัญ ได้แก่ ปัจจัยด้านมนุษย์ (Human Factors) เช่น พฤติกรรมขับรถเร็วเกินกำหนด การไม่สวมหมวกกันน็อก และการดื่มสุราแล้วขับ ปัจจัยด้านวิศวกรรมหรือสภาพแวดล้อม (Engineering/ Environmental Factors) เช่น สภาพถนนที่ไม่เหมาะสม จุดตัดอันตราย การขาดป้ายเตือน หรือแสงสว่างไม่เพียงพอ และปัจจัยด้านยานพาหนะ (Vehicle Factors) เช่น สภาพรถไม่พร้อมใช้งาน ระบบเบรกขัดข้อง หรือยางเสื่อมสภาพ (Muangpan, T. et al., 2025) วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องชี้ให้เห็นว่าปัจจัยด้านมนุษย์เป็นสาเหตุหลักของการเกิดอุบัติเหตุทางถนนถึงร้อยละ 90 - 95 ขณะที่ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมและยานพาหนะมีบทบาทสำคัญต่อระดับความรุนแรงของอุบัติเหตุ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีลักษณะเศรษฐกิจอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว เช่น เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ซึ่งมีการจราจรหนาแน่นและมีความหลากหลายของประเภทพาหนะ (Seefong, M. et al., 2024); (Muangpan, T. et al., 2025) อย่างไรก็ตาม การจัดการหลังเกิดอุบัติเหตุ (Post-crash Response)

ในหลายพื้นที่ยังคงเป็นจุดอ่อนสำคัญ เนื่องจากการขาดระบบข้อมูลแบบบูรณาการและการตอบสนองเหตุฉุกเฉินที่รวดเร็วแม้ว่าภาครัฐได้กำหนดยุทธศาสตร์ระดับชาติ เช่น Thailand Road Safety Master Plan 2022 - 2027 เพื่อมุ่งลดจำนวนผู้เสียชีวิตจากอุบัติเหตุทางถนน แต่มาตรการส่วนใหญ่ยังเป็นการดำเนินงานในลักษณะจากส่วนกลางสู่พื้นที่ (Top-down Approach) ซึ่งอาจไม่สอดคล้องกับบริบทเชิงพื้นที่และวิถีชีวิตของประชาชนในแต่ละชุมชน การแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืนจึงจำเป็นต้องส่งเสริมแนวทางการมีส่วนร่วมจากฐานราก (Bottom-up Approach) โดยให้ความสำคัญกับมุมมอง ประสบการณ์ และข้อเสนอแนะของผู้ใช้ถนนจริงในชุมชน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีการศึกษาจำนวนมากเกี่ยวกับปัจจัยที่ก่อให้เกิดอุบัติเหตุทางถนนในประเทศไทย แต่งานวิจัยส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติจากฐานข้อมูลของหน่วยงานรัฐเป็นหลัก ซึ่งแม้จะช่วยสะท้อนภาพรวมของสถานการณ์ได้ดี แต่ยังมีข้อจำกัดในการอธิบายปัจจัยเสี่ยงเชิงบริบทของพื้นที่ งานวิจัยที่สะท้อนมุมมองของผู้ใช้ถนนจริงในระดับชุมชนยังมีจำนวนจำกัด อีกทั้งการศึกษาที่เชื่อมโยง ปัจจัยด้านพฤติกรรมผู้ใช้ถนน สภาพแวดล้อมทางกายภาพของถนนและบริบทชุมชน เพื่อพัฒนาแนวทางป้องกันอุบัติเหตุเชิงพื้นที่ยังไม่เพียงพอ ช่องว่างดังกล่าวจึงชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับประสบการณ์และการรับรู้ของผู้ใช้ถนนในพื้นที่จริง ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนในมุมมองของผู้ใช้ถนนในชุมชนจังหวัดระยอง เพื่อเสนอแนวทางและมาตรการป้องกันที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาความปลอดภัยทางถนนอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนในมุมมองของผู้ใช้ถนนในชุมชนจังหวัดระยอง
2. เพื่อเปรียบเทียบปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนในมุมมองของผู้ใช้ถนนในชุมชนจังหวัดระยอง จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ ระดับการศึกษา อาชีพและยานพาหนะส่วนตัว
3. เพื่อเสนอแนวทางในการป้องกันและลดอุบัติเหตุทางถนนที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนจังหวัดระยอง

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนในมุมมองของผู้ใช้ถนนในชุมชนจังหวัดระยอง เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดระยอง ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 782,171 คน (กรมการปกครอง, 2568) กลุ่มตัวอย่างการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนผู้ใช้ถนนในเขตพื้นที่ชุมชนในจังหวัดระยอง ใช้วิธีการคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ระดับความเชื่อมั่น 95% และความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ 5% (e = 0.05) (Yamane, T., 1967) คำนวณได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 399.79 หรือ 400 คน และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) เพื่อเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจนครบตามจำนวนที่กำหนด

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยแบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ลักษณะคำถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check-list) ได้แก่ ข้อมูลด้านเพศ การศึกษา อาชีพและยานพาหนะส่วนตัว

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับลักษณะและพฤติกรรมการใช้รถใช้ถนน ลักษณะคำถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check-list)

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนในมุมมองของผู้ใช้ถนนในชุมชนจังหวัดระยอง แบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับ (Rating Scale) และกำหนดค่าน้ำหนักตามวิธีการของลิเคิร์ท (Likert) (Likert, R., 1967)

ตอนที่ 4 เป็นแบบสอบถามด้านความคิดเห็นทั่วไป เป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open-ended)

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร บทความวิจัย หนังสือต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กำหนดประเด็นและข้อคำถามตามวัตถุประสงค์ จากนั้นได้จัดทำแบบสอบถามฉบับร่างและนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณา จำนวน 3 ท่าน เพื่อพิจารณาและตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) คำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Item-objective Congruence: IOC) โดยคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00 ไปมาใช้เก็บข้อมูล ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ผ่านการพิจารณาและตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญไปแก้ไขปรับปรุงตามคำแนะนำ และนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้ (Try-out) กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน แล้วนำมาวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach’s Alpha Coefficient) (Cronbach, L. J., 1963) ผลการวิเคราะห์ปรากฏค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.93 แสดงว่าเครื่องมือมีความเชื่อมั่นสูง สามารถนำไปจัดเก็บข้อมูลจริงได้

การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้แบบสอบถามออนไลน์ในการเก็บข้อมูลและการนำเสนอข้อมูลจะทำเป็นภาพรวม ข้อมูลจากแบบสอบถามจะถูกปิดเป็นความลับโดย 1) ลักษณะแบบสอบถามแบบตรวจสอบรายการ (Check-list) ได้แก่ ข้อมูลส่วนบุคคลและลักษณะและพฤติกรรมการใช้รถใช้ถนน นำเสนอเป็นค่าร้อยละ (Percentage) 2) การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนในมุมมองของผู้ใช้ถนนในชุมชนจังหวัดระยอง ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) ใช้วิธีการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และ 3) การเปรียบเทียบความแตกต่างของปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนในมุมมองของผู้ใช้ถนนในชุมชนจังหวัดระยอง โดยสถานภาพส่วนบุคคลด้านเพศผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ความแตกต่างด้วย t-test ส่วนสถานภาพส่วนบุคคลด้านวุฒิการศึกษา อาชีพและยานพาหนะใช้การวิเคราะห์ความแตกต่างด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) เพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างเป็นรายกลุ่ม หากพบความแตกต่างเป็นรายกลุ่มจะทำการวิเคราะห์ความแตกต่างรายกลุ่มเป็นรายคู่อีกครั้ง โดยใช้การวิเคราะห์แบบเชฟเฟ่ (Scheffe Analysis) โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จากนั้นทำการนำเสนอผลการวิจัยพร้อมเสนอแนะแนวทางการป้องกันอุบัติเหตุต่อไป

ผลการวิจัย

1. การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป ได้แก่ ข้อมูลส่วนบุคคลและลักษณะพฤติกรรมการใช้รถใช้ถนน

การวิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคล พบว่า การตอบแบบสอบถามของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ 51.50 อาชีพนักเรียน/นักศึกษา ร้อยละ 43.25 การศึกษาระดับปริญญาตรี ร้อยละ 56.50 และมีพาหนะส่วนตัวทั้งรถยนต์และรถจักรยานยนต์ ร้อยละ 37.50 ลักษณะพฤติกรรมการใช้รถใช้ถนน พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ใช้รถจักรยานยนต์เป็นยานพาหนะหลัก ร้อยละ 54.50 ความถี่ในการใช้รถใช้ถนนทุกวัน ร้อยละ 67.25 มีการปฏิบัติตามกฎจราจรเสมอ ร้อยละ 63.50 คาดเข็มขัดหรือสวมหมวกกันน็อคทุกครั้ง ร้อยละ 50.75 และมีการตรวจสอบสภาพรถทุกครั้งก่อนออกเดินทาง ร้อยละ 42.00

2. การวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

ระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามของปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนในมุมมองของผู้ใช้ถนนในชุมชนจังหวัดระยอง แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความคิดเห็นของปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนในมุมมองของผู้ใช้ถนนในชุมชนจังหวัดระยอง

ปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนน	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงแบนมาตรฐาน (S.D.)	ระดับความสำคัญ
1. ด้านตัวผู้ขับขี่	3.43	1.19	ปานกลาง
2. ด้านพฤติกรรมของผู้ขับขี่	3.34	1.40	ปานกลาง
3. ด้านความพร้อมของผู้ขับขี่	3.09	1.37	ปานกลาง
4. ด้านมาตรฐานของยานพาหนะ	3.15	1.36	ปานกลาง
5. ด้านความพร้อมใช้งานของยานพาหนะ	3.27	1.34	ปานกลาง
6. ด้านการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่ตำรวจจราจร	3.46	1.11	ปานกลาง

จากตารางที่ 1 พบว่า ระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามต่อปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนในมุมมองของผู้ใช้ถนนในชุมชนจังหวัดระยอง มีค่าเฉลี่ยระหว่าง 3.46 - 3.09 โดยปัจจัยด้านการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่ตำรวจจราจร มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ปัจจัยด้านตัวผู้ขับขี่ ปัจจัยด้านพฤติกรรมของผู้ขับขี่ ปัจจัยด้านความพร้อมใช้งานของยานพาหนะ ปัจจัยด้านมาตรฐานของยานพาหนะ และปัจจัยด้านความพร้อมของผู้ขับขี่ ตามลำดับ

3. การวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2

การเปรียบเทียบความแตกต่างของปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนในมุมมองของผู้ใช้ถนนในชุมชนจังหวัดระยอง จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล แสดงผลการเปรียบเทียบดังตารางที่ 2 - 5

ตารางที่ 2 แสดงค่าสถิติที่ใช้ในการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนในมุมมองของผู้ใช้ถนนในชุมชนจังหวัดระยอง จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคลด้านเพศ

ปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนน	t-value	แปลผล
1. ด้านตัวผู้ขับขี่	4.86*	แตกต่าง

หมายเหตุ: * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 2 แสดงค่าสถิติที่ใช้ในการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนในมุมมองของผู้ใช้ถนนในชุมชนจังหวัดระยอง จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคลด้านเพศ (ต่อ)

ปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนน	t-value	แปลผล
2. ด้านพฤติกรรมของผู้ขับขี่	5.50*	แตกต่าง
3. ด้านความพร้อมของผู้ขับขี่	6.91*	แตกต่าง
4. ด้านมาตรฐานของยานพาหนะ	6.53*	แตกต่าง
5. ด้านความพร้อมใช้งานของยานพาหนะ	6.32*	แตกต่าง
6. ด้านการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่ตำรวจจราจร	6.16*	แตกต่าง

หมายเหตุ: * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนในมุมมองของผู้ใช้ถนนในชุมชนจังหวัดระยอง จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคลด้านเพศ พบว่า ทุกด้านมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเพศชายให้ความสำคัญกับปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนมากกว่าเพศหญิง

ตารางที่ 3 แสดงค่าสถิติที่ใช้ในการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนในมุมมองของผู้ใช้ถนนในชุมชนจังหวัดระยอง จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคลด้านอาชีพ

ปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนน	f-value	แปลผล
1. ด้านตัวผู้ขับขี่	4.18*	แตกต่าง
2. ด้านพฤติกรรมของผู้ขับขี่	9.25*	แตกต่าง
3. ด้านความพร้อมของผู้ขับขี่	9.21*	แตกต่าง
4. ด้านมาตรฐานของยานพาหนะ	8.58*	แตกต่าง
5. ด้านความพร้อมใช้งานของยานพาหนะ	8.95*	แตกต่าง
6. ด้านการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่ตำรวจจราจร	4.57*	แตกต่าง

หมายเหตุ: * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนในมุมมองของผู้ใช้ถนนในชุมชนจังหวัดระยอง จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคลด้านอาชีพ พบว่า ทุกด้านมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ผู้วิจัยจึงได้ทำการทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ่ (Scheffe) ปรากฏ ดังนี้

ปัจจัยด้านตัวผู้ขับขี่ พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จำนวน 1 คู่ ได้แก่ กลุ่มนักเรียน/นักศึกษากับกลุ่มเจ้าของธุรกิจ

ปัจจัยด้านพฤติกรรมผู้ขับขี่ พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จำนวน 3 คู่ ได้แก่ 1) กลุ่มนักเรียน/นักศึกษากับกลุ่มเจ้าของธุรกิจ 2) กลุ่มนักเรียน/นักศึกษากับกลุ่มพนักงานบริษัท และ 3) กลุ่มนักเรียน/นักศึกษากับกลุ่มอื่น ๆ

ปัจจัยด้านความพร้อมของผู้ขับขี่ พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จำนวน 3 คู่ ได้แก่ 1) กลุ่มนักเรียน/นักศึกษากับกลุ่มเจ้าของธุรกิจ 2) กลุ่มนักเรียน/นักศึกษากับกลุ่มพนักงานบริษัท และ 3) กลุ่มนักเรียน/นักศึกษากับกลุ่มอื่น ๆ

ปัจจัยด้านมาตรฐานของยานพาหนะ พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จำนวน 3 คู่ ได้แก่ 1) กลุ่มนักเรียน/นักศึกษากับกลุ่มเจ้าของธุรกิจ 2) กลุ่มนักเรียน/นักศึกษากับกลุ่มพนักงานบริษัท และ 3) กลุ่มนักเรียน/นักศึกษากับกลุ่มอื่น ๆ

ปัจจัยด้านความพร้อมใช้งานของยานพาหนะ พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จำนวน 3 คู่ ได้แก่ 1) กลุ่มนักเรียน/นักศึกษากับกลุ่มเจ้าของธุรกิจ 2) กลุ่มนักเรียน/นักศึกษากับกลุ่มพนักงานบริษัท และ 3) กลุ่มนักเรียน/นักศึกษากับกลุ่มอื่น ๆ

ปัจจัยด้านการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่ตำรวจจราจร พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จำนวน 1 คู่ ได้แก่ กลุ่มนักเรียน/นักศึกษากับกลุ่มพนักงานบริษัท

ตารางที่ 4 แสดงค่าสถิติที่ใช้ในการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนในมุมมองของผู้ใช้ถนนในชุมชนจังหวัดระยอง จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคลด้านระดับการศึกษา

ปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนน	f-value	แปลผล
1. ด้านตัวผู้ขับขี่	18.98*	แตกต่าง
2. ด้านพฤติกรรมของผู้ขับขี่	14.03*	แตกต่าง
3. ด้านความพร้อมของผู้ขับขี่	11.46*	แตกต่าง
4. ด้านมาตรฐานของยานพาหนะ	12.97*	แตกต่าง
5. ด้านความพร้อมใช้งานของยานพาหนะ	13.74*	แตกต่าง
6. ด้านการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่ตำรวจจราจร	7.77*	แตกต่าง

หมายเหตุ: * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนในมุมมองของผู้ใช้ถนนในชุมชนจังหวัดระยอง จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคลด้านระดับการศึกษา พบว่า ทุกด้านมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ผู้วิจัยจึงได้ทำการทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ่ (Scheffe) ปรากฏ ดังนี้

ปัจจัยด้านตัวผู้ขับขี่ พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จำนวน 2 คู่ ได้แก่ 1) กลุ่มต่ำกว่าปริญญาตรีกับกลุ่มปริญญาตรี และ 2) กลุ่มปริญญาตรีกับกลุ่มสูงกว่าปริญญาตรี

ปัจจัยด้านพฤติกรรมผู้ขับขี่ พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จำนวน 2 คู่ ได้แก่ 1) กลุ่มต่ำกว่าปริญญาตรีกับกลุ่มปริญญาตรี และ 2) กลุ่มปริญญาตรีกับกลุ่มสูงกว่าปริญญาตรี

ปัจจัยด้านความพร้อมของผู้ขับขี่ พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จำนวน 2 คู่ ได้แก่ 1) กลุ่มต่ำกว่าปริญญาตรีกับกลุ่มปริญญาตรี และ 2) กลุ่มปริญญาตรีกับกลุ่มสูงกว่าปริญญาตรี

ปัจจัยด้านมาตรฐานของยานพาหนะ พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จำนวน 2 คู่ ได้แก่ 1) กลุ่มต่ำกว่าปริญญาตรีกับกลุ่มปริญญาตรี และ 2) กลุ่มปริญญาตรีกับกลุ่มสูงกว่าปริญญาตรี

ปัจจัยด้านความพร้อมใช้งานของยานพาหนะ พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จำนวน 2 คู่ ได้แก่ 1) กลุ่มต่ำกว่าปริญญาตรีกับกลุ่มปริญญาตรี และ 2) กลุ่มปริญญาตรีกับกลุ่มสูงกว่าปริญญาตรี

ปัจจัยด้านการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่ตำรวจจราจร พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จำนวน 2 คู่ ได้แก่ 1) กลุ่มต่ำกว่าปริญญาตรีกับกลุ่มปริญญาตรี และ 2) กลุ่มปริญญาตรีกับกลุ่มสูงกว่าปริญญาตรี

ตารางที่ 5 แสดงค่าสถิติที่ใช้ในการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนในมุมมองของผู้ใช้ถนนในชุมชนจังหวัดระยอง จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคลด้านยานพาหนะ

ปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนน	f-value	แปลผล
1. ด้านตัวผู้ขับขี่	5.91*	แตกต่าง
2. ด้านพฤติกรรมของผู้ขับขี่	12.57*	แตกต่าง
3. ด้านความพร้อมของผู้ขับขี่	10.75*	แตกต่าง
4. ด้านมาตรฐานของยานพาหนะ	10.50*	แตกต่าง
5. ด้านความพร้อมใช้งานของยานพาหนะ	9.20*	แตกต่าง
6. ด้านการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่ตำรวจจราจร	8.28*	แตกต่าง

หมายเหตุ: * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 5 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของความคิดเห็นของปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนในมุมมองของผู้ใช้ถนนในชุมชนจังหวัดระยอง จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคลด้านการมียานพาหนะ พบว่า ทุกด้านมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ผู้วิจัยจึงได้ทำการทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ่ (Scheffe) ปรากฏ ดังนี้

ปัจจัยด้านตัวผู้ขับขี่ พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จำนวน 2 คู่ ได้แก่ 1) กลุ่มที่มีเฉพาะรถจักรยานยนต์กับกลุ่มที่มีทั้งรถยนต์และรถจักรยานยนต์ 2) กลุ่มที่มีทั้งรถยนต์และรถจักรยานยนต์กับกลุ่มที่ไม่มียานพาหนะ

ปัจจัยด้านพฤติกรรมผู้ขับขี่ พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จำนวน 4 คู่ ได้แก่ 1) กลุ่มที่มีเฉพาะรถยนต์กับกลุ่มที่ไม่มียานพาหนะ 2) กลุ่มที่มีเฉพาะรถจักรยานยนต์กับกลุ่มที่ไม่มียานพาหนะ 3) กลุ่มที่มีทั้งรถยนต์และรถจักรยานยนต์กับกลุ่มที่ไม่มียานพาหนะ และ 4) กลุ่มที่มีเฉพาะรถจักรยานยนต์กับกลุ่มที่มีทั้งรถยนต์และรถจักรยานยนต์

ปัจจัยด้านความพร้อมของผู้ขับขี่ พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จำนวน 3 คู่ ได้แก่ 1) กลุ่มที่มีเฉพาะรถยนต์กับกลุ่มที่ไม่มียานพาหนะ 2) กลุ่มที่มีทั้งรถยนต์และรถจักรยานยนต์กับกลุ่มที่ไม่มียานพาหนะ และ 3) กลุ่มที่มีเฉพาะรถจักรยานยนต์กับกลุ่มที่มีทั้งรถยนต์และรถจักรยานยนต์

ปัจจัยด้านมาตรฐานของยานพาหนะ พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จำนวน 3 คู่ ได้แก่ 1) กลุ่มที่มีเฉพาะรถยนต์กับกลุ่มที่ไม่มียานพาหนะ 2) กลุ่มมีทั้งรถยนต์และรถจักรยานยนต์กับกลุ่มที่ไม่มียานพาหนะ และ 3) กลุ่มที่มีเฉพาะรถจักรยานยนต์กับกลุ่มที่มีทั้งรถยนต์และรถจักรยานยนต์

ปัจจัยด้านความพร้อมใช้งานของยานพาหนะ พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จำนวน 3 คู่ ได้แก่ 1) กลุ่มที่มีเฉพาะรถยนต์กับกลุ่มที่ไม่มียานพาหนะ และ 2) กลุ่มมีทั้งรถยนต์และรถจักรยานยนต์กับกลุ่มที่ไม่มียานพาหนะ และ 3) กลุ่มที่มีเฉพาะรถจักรยานยนต์กับกลุ่มที่มีทั้งรถยนต์และรถจักรยานยนต์

ปัจจัยด้านการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่ตำรวจจราจร พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จำนวน 2 คู่ ได้แก่ 1) กลุ่มที่มีเฉพาะรถจักรยานยนต์กับกลุ่มที่มีทั้งรถยนต์และรถจักรยานยนต์ และ 2) กลุ่มมีทั้งรถยนต์และรถจักรยานยนต์กับกลุ่มที่ไม่มียานพาหนะ

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนในมุมมองของผู้ใช้ถนนในชุมชนจังหวัดระยอง สามารถอภิปรายผลโดยเชื่อมโยงกับวรรณกรรมทั้งในประเทศและต่างประเทศ ได้ดังนี้

1. อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

ระดับความคิดเห็นต่อปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนน ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยปัจจัยที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่ตำรวจจราจร รองลงมา คือ ด้านตัวผู้ขับขี่และพฤติกรรมของผู้ขับขี่

ผลการศึกษาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าประชาชนให้ความสำคัญกับบทบาทของการบังคับใช้กฎหมายในการควบคุมพฤติกรรมเสี่ยงของผู้ใช้ถนน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ภาวิณี เอี่ยมตระกูล และสรารัตน์ ฉายพงษ์ ทำการศึกษาปัจจัยพฤติกรรมเสี่ยงที่ส่งผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนน พบว่า ด้านการปฏิบัติตามกฎจราจร มีค่าสัมประสิทธิ์อันดับที่หก (B = -1.097 และ Exp (B) = 0.334) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในการทำนายโอกาสในการเกิดอุบัติเหตุจากพฤติกรรมเสี่ยงจากการปฏิบัติตามกฎจราจร กล่าวคือ ผู้ที่มีพฤติกรรมด้านการปฏิบัติตามกฎจราจรมีโอกาสเสี่ยงในการเกิดอุบัติเหตุลดลงเมื่อเปรียบเทียบกับผู้ที่มีพฤติกรรมเสี่ยงด้านการไม่ปฏิบัติตามกฎจราจร (ภาวิณี เอี่ยมตระกูล และสรารัตน์ ฉายพงษ์, 2564) สอดคล้องกับการศึกษาของ StanoJevic, P. et al. ที่พบว่า การบังคับใช้กฎหมายจราจรอย่างเข้มงวดมีความสัมพันธ์กับการลดพฤติกรรมเสี่ยงของผู้ขับขี่ เช่น การขับรถเร็วเกินกำหนดและการไม่คาดเข็มขัดนิรภัย (StanoJevic, P. et al., 2013) นอกจากนี้ Elvik, R. et al. ยังรายงานว่ามาตรการบังคับใช้กฎหมาย เช่น การตรวจจับความเร็วหรือการตรวจวัดแอลกอฮอล์ สามารถลดอุบัติเหตุทางถนนและการเสียชีวิตได้อย่างมีนัยสำคัญ (Elvik, R. et al., 2009) สอดคล้องกับรายงานของ World Health Organization ซึ่งระบุว่าอุบัติเหตุทางถนนเป็นสาเหตุการเสียชีวิตอันดับต้น ๆ ของประชากรโลก โดยมีผู้เสียชีวิตประมาณ 1.19 ล้านคนต่อปี และหนึ่งในมาตรการสำคัญในการลดอุบัติเหตุ คือ การบังคับใช้กฎหมายจราจรอย่างมีประสิทธิภาพ (World Health Organization, 2023) นอกจากนี้ ผลการศึกษายังพบว่าปัจจัยด้านพฤติกรรมของผู้ขับขี่มีบทบาทสำคัญต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนน ซึ่งสอดคล้องกับ Evans, L. ที่อธิบายว่าปัจจัยด้านมนุษย์ เช่น ความประมาท การตัดสินใจผิดพลาด และพฤติกรรมการขับขี่ที่เสี่ยง เป็นสาเหตุหลักของการเกิดอุบัติเหตุทางถนนในหลายประเทศ (Evans, L., 2004)

2. อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2

2.1 ความแตกต่างของความคิดเห็นจำแนกตามเพศ

ผลการวิจัยพบว่า เพศชายและเพศหญิงมีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเพศชายมีระดับความคิดเห็นต่อปัจจัยต่าง ๆ สูงกว่าเพศหญิง สอดคล้องกับรายงานของ World Health Organization ระบุว่าเพศชายมีโอกาสเสียชีวิตจากอุบัติเหตุทางถนนมากกว่าเพศหญิงประมาณ 3 เท่า ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากพฤติกรรมการขับขี่ที่มีความเสี่ยงสูงกว่า เช่น การขับรถเร็ว การละเมิดกฎจราจร และการขับรถภายใต้ฤทธิ์แอลกอฮอล์ (World Health Organization, 2023) นอกจากนี้ Rhodes, N. & Pivik, K. ยังพบว่า เพศชายมีแนวโน้มแสดงพฤติกรรมการขับขี่เชิงเสี่ยงมากกว่าเพศหญิง โดยเฉพาะในด้านการขับรถเร็วและการตัดสินใจที่เสี่ยงขณะขับขี่ ซึ่งส่งผลให้เพศชายมีอัตราการเกิดอุบัติเหตุทางถนนสูงกว่า (Rhodes, N. & Pivik, K., 2011) นอกจากนี้ ยังมีความสอดคล้องกับการศึกษาของ สุรชัย จันทรศรี ที่ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการป้องกันและแนวทางแก้ไขปัญหาอุบัติเหตุ พบว่า กลุ่มประชากรที่ได้รับผลกระทบจากอุบัติสูงสุด ได้แก่ เพศชายและประชาชนวัยทำงาน โดยยานพาหนะที่เกี่ยวข้องกับอุบัติเหตุมากที่สุด คือ รถจักรยานยนต์ คิดเป็นร้อยละ 79.7 ของอุบัติเหตุทั้งหมด (สุรชัย จันทรศรี, 2568) สะท้อนถึงความเปราะบางของกลุ่มผู้ใช้รถจักรยานยนต์ในบริบทพื้นที่ชนบทและชุมชนอีกด้วย

2.2 ความแตกต่างของความคิดเห็นจำแนกตามอาชีพ

ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนที่มีอาชีพแตกต่างกันมีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยกลุ่มเจ้าของธุรกิจและพนักงานบริษัทมีค่าเฉลี่ยความคิดเห็นสูงกว่ากลุ่มนักเรียน/นักศึกษา ผลการศึกษานี้อาจเกิดจากความแตกต่างของรูปแบบการใช้ถนนและประสบการณ์ในการเดินทางในชีวิตประจำวัน โดยกลุ่มผู้ทำงานมักมีการเดินทางเป็นประจำและต้องเผชิญกับสภาพการจราจรที่ซับซ้อนมากกว่ากลุ่มนักเรียนหรือนักศึกษา สอดคล้องกับงานวิจัยของ Useche, S. A. et al. ที่พบว่า ลักษณะการเดินทางและความถี่ในการใช้รถใช้ถนนมีความสัมพันธ์กับการรับรู้ความเสี่ยงและพฤติกรรมการขับขี่ของผู้ใช้ถนน โดยผู้ที่ใช้ถนนเป็นประจำมักมีการรับรู้ความเสี่ยงของอุบัติเหตุสูงกว่า (Useche, S. A. et al., 2019)

2.3 ความแตกต่างของความคิดเห็นจำแนกตามระดับการศึกษา

ผลการวิจัยยังพบว่า ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นต่อปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรีมีค่าเฉลี่ยความคิดเห็นสูงกว่ากลุ่มที่มีการศึกษาต่ำกว่า ผลการศึกษานี้สะท้อนให้เห็นว่าระดับการศึกษามีบทบาทสำคัญต่อการรับรู้ความเสี่ยงและความเข้าใจเกี่ยวกับความปลอดภัยทางถนน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Machin, M. A. & Sankey, K. S. ที่พบว่าผู้ขับขี่ที่มีระดับการศึกษาสูงมักมีทัศนคติด้านความปลอดภัยและการปฏิบัติตามกฎจราจรที่ดีกว่า (Machin, M. A. & Sankey, K. S., 2008) นอกจากนี้ Rumar, k. ยังอธิบายว่าความรู้และการรับรู้ความเสี่ยงเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการขับขี่ของบุคคล โดยผู้ที่มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับความปลอดภัยทางถนนมากกว่าจะมีแนวโน้มปฏิบัติตามกฎจราจรและหลีกเลี่ยงพฤติกรรมเสี่ยงมากกว่า (Rumar, k., 1987)

2.4 ความแตกต่างของความคิดเห็นจำแนกตามการมีพาหนะ

ผลการวิจัยพบว่า การมีพาหนะส่วนตัวมีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นต่อปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนในทุกด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยเฉพาะกลุ่มที่มีทั้งรถยนต์และรถจักรยานยนต์มีค่าเฉลี่ยความคิดเห็นสูงกว่ากลุ่มอื่นในหลายปัจจัย ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าประสบการณ์และความถี่ในการใช้ถนนมีบทบาทสำคัญต่อการรับรู้ปัจจัยเสี่ยงที่อาจนำไปสู่การเกิดอุบัติเหตุทางถนน ทั้งในด้านตัวผู้ขับขี่ พฤติกรรมการขับขี่ ความพร้อมของผู้ขับขี่ มาตรฐานและความพร้อมใช้งานของยานพาหนะ รวมถึงการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่ตำรวจจราจร ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากผู้ที่มีพาหนะหลายประเภทมักมีการใช้ถนนบ่อยครั้งและเผชิญกับสภาพการจราจรที่หลากหลายมากกว่า จึงมีโอกาสรับรู้ถึงความเสี่ยงและตระหนักถึงความสำคัญของมาตรการด้านความปลอดภัยทางถนนมากกว่ากลุ่มที่มีพาหนะเพียงประเภทเดียวหรือไม่มีพาหนะ ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับแนวคิดด้านความปลอดภัยทางถนนที่ระบุว่าประสบการณ์ในการใช้ถนนและความถี่ในการขับขี่มีความสัมพันธ์กับระดับการรับรู้ความเสี่ยงและพฤติกรรมการใช้ถนนของบุคคล (Evans, L., 2004); (Useche, S. A. et al., 2019) รวมทั้งการรับรู้ต่อการบังคับใช้กฎหมายจราจรยังมีบทบาทสำคัญต่อการกำกับพฤติกรรมของผู้ใช้ถนนและการลดความเสี่ยงของการเกิดอุบัติเหตุทางถนน (StanoJevic, P. et al., 2013) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของประสบการณ์ในการใช้ถนนต่อการตระหนักรู้ด้านความปลอดภัยของผู้ใช้ถนนในชุมชน และสอดคล้องกับการศึกษาของ ปิยวรรณ ถนัดธนูศิลป์ และสุรเมศวร์ พิริยะวัฒน์ ได้ทำการการวิเคราะห์ปัจจัยองค์ประกอบการเกิดอุบัติเหตุทางถนน พบว่า ยานพาหนะมีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อความรุนแรงของอุบัติเหตุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (ปิยวรรณ ถนัดธนูศิลป์ และสุรเมศวร์ พิริยะวัฒน์, 2567) ซึ่งชี้ให้เห็นว่ายานพาหนะก็ล้วนมีส่วนสำคัญในการเกิดอุบัติเหตุทางถนน

นอกจากนี้ การวิเคราะห์ความเสี่ยงของทีมธนชาตประกันภัย ยังพบว่าประเด็นปัญหาของสาเหตุของการเกิดอุบัติเหตุนั้น มาจาก 2 สาเหตุ ได้แก่ ลักษณะกายภาพของถนน เช่น สภาพถนน สิ่งกีดขวาง ความสว่าง หรือสภาพแวดล้อมต่าง ๆ เป็นต้น กับอีก 1 สาเหตุ ได้แก่ พฤติกรรมการขับขี่ (ธนชาตประกันภัย, 2564) ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยที่ได้นำเสนอไปข้างต้น ซึ่งหากผู้ขับขี่โดยเฉพาะกลุ่มที่มีทั้งรถยนต์และรถจักรยานยนต์ที่พบเจอสภาพแวดล้อมทางการจราจรที่มากกว่ากลุ่มอื่น ประสบการณ์ในการขับขี่จะช่วยประเมินความเสี่ยงของการเกิดอุบัติเหตุได้ แม้ว่าสภาพแวดล้อมทางถนนจะไม้ดีก็ตาม ทั้งนี้ ก็ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมผู้ขับขี่ด้วย

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาพบว่า ระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามต่อปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนในมุมมองของผู้ใช้ถนนในชุมชนจังหวัดระยอง อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยปัจจัยด้านการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่ตำรวจจราจร มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดเท่า 3.46 รองลงมา คือ ปัจจัยด้านตัวผู้ขับขี่ ค่าเฉลี่ย 3.43 ปัจจัยด้านพฤติกรรมของผู้ขับขี่ มีค่าเฉลี่ย 3.34 ตามลำดับ ชี้ให้เห็นว่าปัจจัยด้านผู้ขับขี่ พฤติกรรมของผู้ใช้ถนนและการบังคับใช้กฎหมายมีบทบาทสำคัญต่อการป้องกันอุบัติเหตุทางถนน ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนในมุมมองของผู้ใช้ถนนในชุมชนจังหวัดระยอง จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกด้าน ผู้วิจัยจึงเสนอแนวทางในการลดและป้องกันอุบัติเหตุทางถนน ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ซึ่งสามารถทำได้โดยการเพิ่มประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมายจราจร

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ตำรวจจราจรภายในจังหวัดระยองต้องเข้มงวดในการบังคับใช้กฎหมายจราจร โดยเฉพาะการควบคุมพฤติกรรมเสี่ยง เช่น การขับรถเร็วเกินกำหนด การฝ่าฝืนสัญญาณไฟจราจร และการดื่มสุราแล้วขับ รวมถึงการนำเทคโนโลยีมาช่วยในการตรวจสอบอย่างจริงจัง เช่น กล้องตรวจจับความเร็ว หรือระบบตรวจจับการฝ่าฝืนกฎจราจร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการป้องกันอุบัติเหตุ การส่งเสริมจิตสำนึกและพฤติกรรมการขับขี่อย่างปลอดภัยของประชาชน หน่วยงานภาครัฐระดับจังหวัดและองค์กรปกครองท้องถิ่น ได้แก่ สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดระยอง ศูนย์ปฏิบัติการความปลอดภัยประจำอำเภอทุกอำเภอ ควรจัดกิจกรรมรณรงค์และสร้างความตระหนักด้านความปลอดภัยทางถนนอย่างต่อเนื่อง เช่น การส่งเสริมการสวมหมวกกันน็อก การคาดเข็มขัดนิรภัย และการปฏิบัติตามกฎจราจร เพื่อสร้างวัฒนธรรมความปลอดภัยในการใช้รถใช้ถนนของประชาชน การพัฒนามาตรการด้านการตรวจสอบความพร้อมของยานพาหนะ สำนักงานขนส่งจังหวัดระยองควรจัดกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้ใช้รถใช้ถนนตรวจสอบสภาพรถก่อนใช้งาน เช่น ระบบเบรก ยางรถยนต์และไฟสัญญาณ เพื่อป้องกันความเสี่ยงที่อาจเกิดจากความบกพร่องของยานพาหนะ รวมทั้งสนับสนุนโครงการตรวจสภาพรถฟรีในชุมชนหรือสถานศึกษา การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันอุบัติเหตุทางถนน การพัฒนาสภาพแวดล้อมของถนนให้มีความปลอดภัยมากขึ้น โดยหน่วยงานของรัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ เทศบาลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล ปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานของถนน ได้แก่ การติดตั้งป้ายเตือนจราจร ไฟส่องสว่างและเครื่องหมายจราจรในจุดเสี่ยง รวมถึงการปรับปรุงสภาพถนนในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุ การจัดตั้งเครือข่ายอาสาสมัครความปลอดภัยทางถนน หรือการจัดกิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับความปลอดภัยในการใช้ถนนในระดับชุมชน เป็นต้น สำหรับการวิจัยครั้งต่อไปผู้วิจัยควรศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนโดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับพฤติกรรมและสาเหตุของการเกิดอุบัติเหตุในพื้นที่ ควรขยายพื้นที่การศึกษาไปยังจังหวัดอื่น ๆ ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) เพื่อเปรียบเทียบปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนนในบริบทพื้นที่ที่แตกต่างกัน และศึกษาปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพของถนน เช่น ลักษณะทางวิศวกรรมจราจร จุดเสี่ยงและโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์กับการเกิดอุบัติเหตุทางถนน

เอกสารอ้างอิง

กรมการปกครอง. (2568). ประกาศสถิติจำนวนประชากรประจำปี 2567. เรียกใช้เมื่อ 10 ธันวาคม 2568 จาก https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statMenu/newStat/sumyear.php

กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย. (2561). สรุปรายงานสถานการณ์อุบัติเหตุทางถนน. เรียกใช้เมื่อ 25 มีนาคม 2569 จาก https://backofficeminisite.disaster.go.th/apiv1/apps/minisite_RAYONG/204/sitedownload/1492/download?TypeMenu=InnerMenu&filename=5ed61cd05c264.pdf

จังหวัดระยอง. (2569). รายงานผลการดำเนินงานการขับเคลื่อนไทยไปด้วยกันจังหวัดระยอง. เรียกใช้เมื่อ 20 มีนาคม 2569 จาก http://rayong.go.th/web/assets/uploads/department/document/20210329_58194.pdf

ธนชาตประกันภัย. (2564). เมื่อรู้แล้วว่ามีจุดเสี่ยง ก็ต้องแยกแยะได้ว่าเสี่ยงเพราะอะไร. เรียกใช้เมื่อ 17 มิถุนายน 2569 จาก https://x.gd/tcuAQ

ปิยวรรณ ถนัดธนูศิลป์ และสุรเมศวร์ พิริยะวัฒน์. (2567). การวิเคราะห์ปัจจัยองค์ประกอบการเกิดอุบัติเหตุทางถนนในกรณีที่มีผู้เสียชีวิต: กรณีศึกษาพื้นที่เขตเมืองหลักจังหวัดชลบุรี. วิศวกรรมสารฉบับวิจัยและพัฒนา, 35(4), 43-66.

ภาวิณี เอี่ยมตระกูล และสรารัตน์ ฉายพงษ์. (2564). การศึกษาปัจจัยพฤติกรรมเสี่ยงที่ส่งผลต่อการเกิดอุบัติเหตุทางถนน. วารสารชุมชนวิจัยและพัฒนาสังคม, 15(3), 30-42.

สุรชัย จันทรศรี. (2568). การพัฒนารูปแบบการป้องกันและแนวทางแก้ไขปัญหาอุบัติเหตุทางถนนกลไกของคณะกรรมการศูนย์ปฏิบัติการความปลอดภัยทางถนนและการมีร่วมของชุมชน อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ. วารสารวิชาการเพื่อการพัฒนาระบบสุขภาพปฐมภูมิและสาธารณสุข, 3(3), 757-769.

หน่วยเฝ้าระวังและสะท้อนสถานการณ์ความปลอดภัยทางถนน. (2569). สถิติและข้อมูล. เรียกใช้เมื่อ 20 มีนาคม 2569 จาก https://trso.thairoads.org/statistic/provincial/52/P-SPI-B/P-SPI-B1/P-SPI-B1-02

Cronbach, L. J. (1963). Educational psychology. (2nd ed.). New York: Harcourt.

Elvik, R. et al. (2009). The handbook of road safety measures. (2nd ed.). Leeds: Emerald Group Publishing.

Evans, L. (2004). Traffic safety. Retrieved April 10, 2026, from https://scienceservingsociety.com/ts/text/ch01.pdf

Likert, R. (1967). The human organization: Its management and value. New York: McGraw-Hill.

Machin, M. A. & Sankey, K. S. (2008). Relationships between young drivers' personality characteristics, risk perceptions, and driving behaviour. Accident Analysis & Prevention, 40(2), 576-585. https://doi.org/10.1016/j.aap.2007.08.013.

Muangpan, T. et al. (2025). Post-crash Response Factors for Road Traffic Transport in the Eastern Economic Corridor of Thailand. Journal of Road Safety, 36(4), 28-39. https://doi.org/10.33492/JRS-D-25-4-2658024.

Rhodes, N. & Pivik, K. (2011). Age and gender differences in risky driving: The roles of positive affect and risk perception. Accident Analysis & Prevention, 43(3), 923-931. https://doi.org/10.1016/j.aap.2010.11.015.

Rumar, k. (1987). Collective Risk but Individual Safety. Ergonomics, 31(4), 507-518. https://doi.org/10.1080/00140138808966695.

Seefong, M. et al. (2024). A study of motorcycle riders related to speeding behavior in Thailand's Industrial zones. Scientific Reports, 14(2024), 29889. https://doi.org/10.1038/s41598-024-81793-1.

StanoJevic, P. et al. (2013). Influence of traffic enforcement on the attitudes and behaviour of drivers. Accident Analysis & Prevention, 52(2013), 29-38. https://doi.org/10.1016/j.aap.2012.12.019.

Thai PBS The ACTIVE. (2569). ใครได้ ใครเสีย ใครต้อง จ่าย? อุบัติเหตุทางถนนทำไทยสูญ 5.9 แสนล้านต่อปี. เรียกใช้เมื่อ 12 มีนาคม 2569 จาก https://x.gd/PLqsT

Thai RSC. (2569). รวมสถิติ อุบัติเหตุทางถนน. เรียกใช้เมื่อ 10 มีนาคม 2569 https://www.thairsc.com

Useche, S. A. et al. (2019). Validation of the driving behaviour questionnaire for Spanish drivers. Transportation Research Part F: Traffic Psychology and Behaviour, 60(2019), 549-559. https://doi.org/10.1016/j.trf.2018.11.013.

World Health Organization. (2023). Global status report on road safety 2023. Retrieved April 20, 2026, from https://www.who.int/publications/i/item/9789240086517

Yamane, T. (1967). Statistics: An introductory analysis. (2nd ed.). New York: Harper & Row.

บทความวิจัย

รูปแบบการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้งของวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม*

FOOD WASTE MANAGEMENT MODELS OF TEMPLES IN SAM PHRAN DISTRICT NAKHON PATHOM PROVINCE

ณัฐวิชช์ ทรัพย์ปุญญนัน*, สัญญา สดประเสริฐ, พระครูใบฎีกาธีรยุทธ จนฺทูปโม
Nattwitt Suppunyanan*, Sanya Sodprasert, Phrakru Baidika Theerayut Chantupamo
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นครปฐม ประเทศไทย
Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Pathom, Thailand
*Corresponding author E-mail: perapat.rar@mcu.ac.th
*Tel: 099-146-9179

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้ง 2) เพื่อการพัฒนากระบวนการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้ง และ 3) เพื่อสร้างเครือข่ายการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้งของวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการจัดเวทีสนทนากลุ่ม จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ เจ้าอาวาส ไวยาวัจกร กรรมการวัด ผู้นำชุมชน และผู้บริหารเทศบาล จำนวนทั้งสิ้น 25 รูป/คน โดยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์ พบว่า 1) เศษอาหารเหลือทิ้งของวัดในพื้นที่อำเภอสามพราน มีปริมาณสูงในช่วงวันหยุดหรือเทศกาล ปัญหาหลักเกิดจากข้อจำกัดด้านบุคลากรขาดองค์ความรู้ในการคัดแยก และขาดโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นระบบปิด ทำให้เกิดมลพิษทางกลิ่น ทัศนียภาพเสื่อมโทรม และน้ำขยะปนเปื้อนลงสู่แม่น้ำท่าจีน 2) การพัฒนากระบวนการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้งโดยเริ่มจากการคัดแยกและกรองของเหลวตั้งแต่ต้นทาง การจัดเก็บกลางทางด้วยภาชนะปิดมิดชิด และการแปรรูปปลายทาง เช่น การทำปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ การใช้ไส้เดือนดิน และเทคโนโลยีเครื่องย่อยเศษอาหาร โดยนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการเพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติบุคลากรให้มองว่าการจัดการสิ่งแวดล้อม คือ การทำบุญ สามารถดึงขยะอินทรีย์ออกจากระบบฝังกลบได้ และ 3) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการขับเคลื่อนผ่านกลไก “บวร” (บ้าน - วัด - โรงเรียน/หน่วยงานราชการ) โดยใช้พื้นที่วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ปัจจัยความสำเร็จ คือ การทำบันทึกข้อตกลงร่วมกัน และธรรมนูญชุมชน ควบคู่กับการปันผลประโยชน์ผ่านทรัพยากรหมุนเวียน ช่วยเปลี่ยนปัญหาขยะให้เป็นโมเดลความร่วมมือทางสังคมที่ยั่งยืน

คำสำคัญ: การจัดการ, เศษอาหารเหลือทิ้ง, กลไกบวร, เครือข่าย, เศรษฐกิจหมุนเวียน

* Received 29 May 2026; Revised 2 July 2026; Accepted 16 July 2026

Abstract

This research aimed to: 1) Study food waste management practices, 2) Develop a food waste management process, and 3) Create a food waste management network for temples in Sam Phran District, Nakhon Pathom Province. The study employed a qualitative research approach. Data were collected through document analysis, in-depth interviews, and focus group discussions with 25 key informants, including abbots, temple stewards, temple committee members, community leaders, and municipal administrators. The data were analyzed using content analysis and presented through descriptive interpretation. The findings revealed that: 1) Food waste generated in temples within the study area increased substantially during weekends, religious festivals, and special events. Major challenges included limited personnel, inadequate knowledge of waste separation, and the lack of an effective sanitary waste management system, resulting in odor pollution, deterioration of the temple environment, and contamination of the Tha Chin River from food waste leachate. 2) The development of the food waste management process involved source separation and liquid filtration, intermediate storage in sealed containers, and end-of-process conversion into value-added products such as compost, bio-fermented liquid fertilizer, vermicompost, and processed materials through food waste shredding technology. Buddhist principles were integrated into the process to transform personnel attitudes, encouraging them to perceive environmental management as a form of merit-making and social responsibility, thereby reducing the amount of organic waste entering landfill systems. and 3) A collaborative network was established through the “Bowon” mechanism (Home-Temple-School/Government Agency), with temples serving as community learning centers. Key success factors included the establishment of memoranda of understanding (MOUs), the development of a community charter, and a fair benefit-sharing system based on circular resource utilization. These mechanisms transformed food waste from an environmental burden into a sustainable model of community collaboration and social innovation.

Keywords: Management, Food Waste Management, Bovorn Mechanism, Collaboration Network, Circular Economy

บทนำ

ประเทศไทยมีขยะเศษอาหารเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมีปริมาณขยะเศษอาหารเกิดขึ้น 10.24 ล้านตัน หรือ 155 กิโลกรัม/คน/ปี โดยเป็นขยะอาหารส่วนที่รับประทานได้ ร้อยละ 40 และส่วนที่รับประทานไม่ได้ ร้อยละ 60 เช่น กระดูก ก้างปลา และเปลือก เป็นต้น สถานการณ์ขยะมูลฝอยยังคงเป็นปัญหาที่ต้องเร่งดำเนินการแก้ไขโดย ปัญหาหลัก คือ ประชาชนไม่คัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทาง มีการทิ้งขยะบรรจุภัณฑ์และขยะที่นำไปใช้ประโยชน์ได้ใหม่

ปะปนไปกับขยะทั่วไปอื่น ๆ ทำให้ขยะที่ใช้ประโยชน์ได้ใหม่ปนเปื้อน ไม่สะอาด และส่งไปกำจัดเป็นภาระขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการต้องจ่ายค่ากำจัดเป็นจำนวนมาก และมีงบประมาณไม่เพียงพอที่จะกำจัดขยะให้ถูกต้องและมีประสิทธิภาพ ซึ่งหากจัดการขยะอาหารไม่ถูกวิธีจะส่งผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก เนื่องจากขยะอาหารจะก่อให้เกิดก๊าซมีเทน จึงเป็นก๊าซเรือนกระจกที่มีศักยภาพในการทำให้โลกร้อนสูงกว่าก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ถึง 28 เท่า (กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2566) ซึ่งการทิ้งขยะแบบไม่ควบคุมและการเผาขยะในที่โล่งเป็นเรื่องปกติ การทิ้งขยะและการเผาขยะในที่โล่งก่อให้เกิดความเสี่ยงร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ส่งผลให้เกิดมลพิษทางอากาศ น้ำ และดินอย่างรุนแรง มลพิษจากขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลเพิ่มอัตราการเสียชีวิตและการเจ็บป่วย (Mahajan, R., 2023) นอกจากนี้ การสะสมของก๊าซชีวภาพในกองขยะที่ไม่ได้มาตรฐานยังเพิ่มความเสี่ยงต่อการเกิดอัคคีภัยและอุบัติภัยทางสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกัน สถานที่กำจัดขยะที่ไม่ถูกสุขลักษณะยังกลายเป็นแหล่งสะสมของเชื้อโรคและพาหะนำโรค ซึ่งส่งผลต่อการแพร่ระบาดของโรคระบบทางเดินอาหารและโรคระบบทางเดินหายใจในชุมชน ในมิติด้านพฤติกรรมของประชาชน ยังพบว่า การขาดองค์ความรู้และความตระหนักด้านการจัดการขยะเป็นอุปสรรคสำคัญ ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่มีส่วนร่วมในการลด คัดแยก และจัดการขยะ ณ แหล่งกำเนิดอย่างจริงจังตามหลักการ 3Rs ได้แก่ Reduce Reuse และ Recycle (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2561) แม้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะมีหน้าที่โดยตรง แต่ข้อจำกัดด้านงบประมาณและพื้นที่กำจัดขยะแบบฝังกลบเริ่มเข้าสู่ภาวะวิกฤต จึงจำเป็นต้องอาศัยกลไกทางสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการที่แหล่งกำเนิด

วัดทางพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจและเป็นศูนย์กลางการพัฒนาด้านจิตใจของประชาชน อีกทั้งยังเป็นพื้นที่สำคัญทางวัฒนธรรมและศาสนาที่มีผู้คนเข้าร่วมกิจกรรมจำนวนมากตลอดทั้งปี ไม่ว่าจะเป็นการทำบุญตักบาตร การถวายภัตตาหาร การจัดโรงทาน งานประเพณี และกิจกรรมทางศาสนาต่าง ๆ ส่งผลให้เกิดขยะมูลฝอยจำนวนมาก โดยเฉพาะเศษอาหารเหลือทิ้งซึ่งเป็นขยะประเภทหลักของวัด (พระคมสัน เจริญวงค์ และคณะ, 2567) เศษอาหารเหล่านี้ส่วนใหญ่มาจากภัตตาหารที่ญาติโยมนำมาถวายพระสงฆ์เกินกว่าความต้องการ อาหารที่เหลือจากโรงครัวและโรงทาน เศษผัก ผลไม้ และวัตถุดิบที่ใช้ในการประกอบอาหาร ตลอดจนอาหารที่เหลือจากการจัดงานบุญและกิจกรรมสาธารณะต่าง ๆ โดยเฉพาะในช่วงวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและเทศกาลประจำปี ซึ่งมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวนมาก ทำให้ปริมาณเศษอาหารเพิ่มสูงขึ้นหลายเท่าตัวเมื่อเทียบกับวันปกติ จากการสำรวจ ในวันปกติปริมาณเศษอาหาร 150 - 300 กิโลกรัมต่อวัน และในช่วงวันสำคัญปริมาณเศษอาหารพุ่งสูงขึ้นเป็น 800 - 1,000 กิโลกรัมต่อวัน อำเภอสามพรานเป็นพื้นที่ที่มีวัดสำคัญและเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาหลายแห่งจึงเกิดปัญหาเศษอาหารเหลือทิ้งเพิ่มมากขึ้น และยังเกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมเนื่องจากเศษอาหารเป็นขยะอินทรีย์ที่ย่อยสลายได้รวดเร็ว หากไม่ได้รับการจัดการอย่างถูกต้องจะก่อให้เกิดกลิ่นเหม็น น้ำชะขยะ การสะสมของแมลงวัน หนู และสัตว์พาหะนำโรค รวมถึงการอุดตันของระบบระบายน้ำจากคราบไขมันและเศษอาหารที่ตกค้าง อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อทัศนียภาพ ความสะอาด และความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่เข้ามาประกอบกิจกรรมภายในวัด (พัชญทัฬห์ กิณเรศ, 2567) ที่ผ่านมา การจัดการเศษอาหารเหลือทิ้งของวัดส่วนใหญ่มุ่งเน้นการรวบรวมและกำจัดทิ้งร่วมกับขยะทั่วไป หรือรอให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามาเก็บขนไปกำจัด รวมทั้งมีการนำเศษอาหารบางส่วนไปเลี้ยงสัตว์หรือทิ้งในพื้นที่ว่าง ซึ่งเป็นการจัดการที่เน้นการแก้ปัญหาที่ปลายทางมากกว่าการจัดการที่แหล่งกำเนิด ดังนั้น การประยุกต์ใช้

นวัตกรรมทางสังคมและการสร้างการมีส่วนร่วมของวัด ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนารูปแบบการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้งให้เกิดประสิทธิภาพ สามารถลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และสร้างคุณค่าใหม่จากทรัพยากรอินทรีย์ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน รวมทั้งการบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เช่น หลักอัปปมาทธรรม ซึ่งมุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรด้วยความรอบคอบและไม่ประมาท ตลอดจนหลักสัปปายะ 7 ที่ให้ความสำคัญกับการจัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมและเอื้อต่อการดำรงชีวิตอย่างสมดุลและเกื้อกูลต่อสุขภาวะของมนุษย์ (พระครูอุทัยสุตกิจ และสุวิชัย อินทกุล, 2564) การบูรณาการถือเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนานวัตกรรม เนื่องจากการสร้างนวัตกรรมจำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้เดิมมาเป็นฐานในการต่อยอดและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมา ในปัจจุบันประเทศไทยกำลังเผชิญกับปัญหาขยะที่ทวีความรุนแรง ส่งผลกระทบต่อทั้งประชาชนและสิ่งแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อม ขณะเดียวกัน หน่วยงานภาครัฐยังต้องใช้งบประมาณจำนวนมากในการบริหารจัดการและกำจัดขยะ ซึ่งก่อให้เกิดภาระด้านงบประมาณอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนานวัตกรรมด้านการจัดการขยะ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาขยะอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนในระดับประเทศ (แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม และคณะ, 2568)

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษารูปแบบการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้งของวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหา แนวทางการดำเนินงาน และพัฒนากระบวนการจัดการที่สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้ ผู้วิจัยคาดหวังว่าองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาจะสามารถนำไปใช้เป็นต้นแบบในการขับเคลื่อนวัดและชุมชนสู่การเป็นสังคมปลอดขยะ โดยอาศัยหลักพุทธธรรมเป็นแนวทางในการขัดเกลาจิตสำนึก ส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม และสร้างความสมดุลให้กับระบบนิเวศอย่างยั่งยืนในระยะยาว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้งของวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม
2. เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้งของวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม
3. เพื่อสร้างเครือข่ายการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้งของวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้งของวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ตลอดจนพัฒนากระบวนการจัดการและสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้ง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยวิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้งของวัดและการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน จำนวนทั้งสิ้น 25 รูป/คน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1.1 กลุ่มวัด จำนวน 10 รูป/คน ประกอบด้วย พระสงฆ์ ไวยาวัจกร กรรมการวัด และเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบงานภายในวัด

1.2 กลุ่มหน่วยงานภาครัฐ จำนวน 5 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่รับผิดชอบด้านการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อม

1.3 กลุ่มชุมชน จำนวน 10 คน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ประชาชน นักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการร้านค้าในพื้นที่รอบวัด

2. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

2.1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สำหรับใช้เก็บข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหา แนวทางการจัดการ และข้อเสนอแนะในการพัฒนารูปแบบการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้ง

2.2 แบบสังเกตการณ์ (Observation Form) สำหรับบันทึกสภาพพื้นที่ ระบบการจัดการขยะ และพฤติกรรมการจัดการเศษอาหารของวัด

2.3 ประเด็นการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion Guide) สำหรับแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและตรวจสอบความเหมาะสมของแนวทางการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้งร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย และข้อมูลภาคสนาม โดยเริ่มจากการศึกษาข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้ง จากนั้นดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 3 กลุ่ม ควบคู่กับการสังเกตสภาพการจัดการเศษอาหารภายในวัดแต่ละแห่ง และจัดการสนทนากลุ่มเฉพาะเพื่อร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และหาแนวทางการพัฒนารูปแบบการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้งที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ และการสนทนากลุ่มมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยดำเนินการจัดหมวดหมู่ข้อมูล ตีความ และสังเคราะห์ประเด็นสำคัญตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย พร้อมทั้งใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย และนำผลการวิเคราะห์ไปสะท้อนกลับสู่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูล

5. ขอบเขตพื้นที่และระยะเวลาในการศึกษา

พื้นที่ศึกษา ประกอบด้วย วัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม จำนวน 4 แห่ง ได้แก่ 1) วัดไร่ขิง พระอารามหลวง 2) วัดดอนหวาย 3) วัดท่าพูด และ 4) วัดสามพราน (วัดมังกร) โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกดังนี้ 1) เป็นวัดที่มีบทบาทสำคัญต่อชุมชนและเป็นศูนย์กลางกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในอำเภอสามพราน 2) เป็นวัดที่มีประชาชน นักท่องเที่ยว และผู้มาร่วมกิจกรรมทางศาสนาในปริมาณมาก ส่งผลให้เกิดเศษอาหารเหลือทิ้งและขยะอินทรีย์อย่างต่อเนื่อง และ 3) มีความแตกต่างด้านขนาดและพื้นที่ซึ่งเกิดความหลากหลายของปัญหาและแนวทางการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้ง ทั้งนี้ วัดไร่ขิง พระอารามหลวง และวัดสามพราน (วัดมังกร) เป็นวัดขนาดใหญ่ที่มีนักท่องเที่ยวและพุทธศาสนิกชนจำนวนมาก ส่วนวัดดอนหวายและวัดท่าพูดเป็นวัดที่มีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชุมชนและกิจกรรมท้องถิ่นอย่างใกล้ชิด

6. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Data Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน ได้แก่ กลุ่มวัด กลุ่มหน่วยงานภาครัฐ และกลุ่มชุมชน รวมทั้งใช้การตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ และการสนทนากลุ่ม นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังใช้วิธีการตรวจสอบโดยผู้ให้ข้อมูล (Member Checking) ด้วยการนำผลการวิเคราะห์เบื้องต้นกลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบความถูกต้องและยืนยันข้อค้นพบ เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือและความถูกต้องของผลการวิจัย

7. จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการภายใต้หลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการขอจริยธรรมการวิจัย โดยได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตามหนังสือรับรองเลขที่ ว.368/2568 และผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ ขั้นตอนการวิจัย สิทธิในการเข้าร่วมหรือถอนตัวจากการวิจัย และการรักษาความลับของข้อมูลแก่ผู้ให้ข้อมูลทุกคนก่อนดำเนินการเก็บข้อมูล พร้อมทั้งได้รับความยินยอมโดยสมัครใจ (Informed Consent) จากผู้ให้ข้อมูล และนำเสนอผลการวิจัยในภาพรวมโดยไม่เปิดเผยชื่อหรือข้อมูลส่วนบุคคลที่อาจส่งผลกระทบต่อผู้ให้ข้อมูล

ผลการวิจัย

จากการศึกษาและพัฒนารูปแบบการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้ง สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ 3 ประเด็น ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. การจัดการเศษอาหารเหลือทิ้งของวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

1.1 ปริมาณและแหล่งกำเนิดเศษอาหาร วัดขนาดใหญ่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธสถาน มักพบปัญหาปริมาณเศษอาหารที่ผันแปรตามจำนวนผู้มาเยือน จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า ในวันธรรมดาจะมีเศษอาหารเฉลี่ยอยู่ที่ 30 - 50 กิโลกรัมต่อวัน มาจากภัตตาหารเหลือฉันและโรงครัว แต่ในช่วงวันหยุดหรือเทศกาลงานบุญ ปริมาณจะพุ่งสูงขึ้นอย่างก้าวกระโดดถึง 200 - 500 กิโลกรัมต่อวัน ต้นเหตุสำคัญมาจากความศรัทธาที่เกินพอดีของพุทธศาสนิกชนที่นำอาหารคาวหวานมาถวายมากเกินความต้องการจริง ซึ่งอาหารไทยมักมีความชื้นสูงและบูดเสียได้ง่ายในสภาพอากาศร้อน

1.2 การจัดการในปัจจุบัน ระบบการจัดการเศษอาหารของวัดยังเป็นไปตามยถากรรมและขาดมาตรฐานทางสุขาภิบาลที่ชัดเจน บุคลากรหรือจิตอาสามักนำเศษอาหารใส่ถุงดำทิ้งรวมกับขยะประเภทอื่น ทำให้ปนเปื้อนและยากต่อการคัดแยกนำไปใช้ประโยชน์ แม้จะมีการนำเศษอาหารบางส่วนไปเลี้ยงสัตว์จรจัดหรือให้เกษตรกรบ้าง แต่ก็เป็นเพียงส่วนน้อยและขาดระบบขนส่งที่ถูกสุขลักษณะ

1.3 ปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้น ปัญหาสำคัญ คือ จุดพักขยะมักเป็นถังของของกลางแจ้ง ทำให้น้ำชะขยะมีกลิ่นเหม็นรุนแรงไหลซึมลงดินและท่อระบายน้ำ ส่งผลให้เกิดคราบไขมันสะสมจนท่ออุดตัน และกลายเป็นแหล่งเพาะพันธุ์พาหะนำโรค เช่น แมลงวัน หนู และสุนัขจรจัดสภาพปัญหาเหล่านี้กระทบต่อสุนทรียภาพและภาพลักษณ์ของวัด สร้างความรำคาญใจต่อพระสงฆ์ในการปฏิบัติศาสนกิจ และบั่นทอนศรัทธาของญาติโยมที่มาทำบุญ

1.4 อุปสรรคที่เป็นหัวใจสำคัญ การแก้ไขปัญหาติดขัดอยู่ที่การขาดแคลนบุคลากรและองค์ความรู้ คนงานในวัดมีจำกัดและขาดทัศนคติเชิงบวกต่อการคัดแยกขยะ โดยมองว่าเป็นงานที่สกปรกและเหนื่อยล้า ประกอบกับวัดส่วนใหญ่ไม่มีพื้นที่จัดเก็บขยะเปียกที่เป็นสัดส่วนและขาดระบบบำบัดน้ำเสียที่มีประสิทธิภาพ เศษอาหารจึงถูกมองว่าเป็นภาระที่ต้องรอเทศบาลมาเก็บไปกำจัดแทนที่จะถูกมองว่าเป็นทรัพยากรที่สามารถนำมาสร้างประโยชน์หมุนเวียนได้

การจัดการเศษอาหารของวัดในอำเภอสามพรานมิใช่เพียงปัญหาขยะมูลฝอยทั่วไป แต่เป็นปัญหาที่เกิดจากพฤติกรรมการทำบุญที่ขาดความสมดุล และระบบการจัดการภายในวัดที่ยังก้าวไม่ทันปริมาณขยะที่เกิดขึ้นจริง ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาทั้งในเชิงระบบและจิตสำนึกควบคู่กันไป

2. การพัฒนากระบวนการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้งของวัดในอำเภอสามพรานจังหวัดนครปฐม

2.1 การพัฒนาระบบคัดแยก ณ ต้นทาง หลักสำคัญของการพัฒนาเริ่มต้นที่การสร้างระบบคัดแยกก่อนทิ้ง โดยทำการปรับปรุงจุดรับถวายภัตตาหารและบริเวณโรงครัวให้มีถังขยะสำหรับคัดแยกเศษอาหารโดยเฉพาะ ซึ่งต้องมีฝาปิดมิดชิดเพื่อป้องกันพาหะนำโรคและควบคุมมลพิษทางกลิ่นพร้อมกันนี้ยังใช้มาตรการเชิงพฤติกรรมผ่านการสื่อสารและรณรงค์กับพุทธศาสนิกชนในเรื่องตักแต่พอดี เพื่อลดปริมาณเศษอาหารตั้งแต่จุดกำเนิด ซึ่งการลดการปนเปื้อนของขยะตั้งแต่ต้นทางนี้ ทำให้กระบวนการนำเศษอาหารไปแปรรูปทำได้ง่ายและมีประสิทธิภาพสูงขึ้น

2.2 นวัตกรรมการแปรรูปและเศรษฐกิจหมุนเวียน ผู้วิจัยได้พัฒนารูปแบบการแปรรูปให้สอดคล้องกับข้อจำกัดด้านพื้นที่และกำลังบุคลากรของวัด โดยเน้นระเบียบวิธีที่ปฏิบัติได้ง่ายและเห็นผลเชิงประจักษ์รวดเร็ว 2 รูปแบบ ได้แก่ การผลิตน้ำหมักชีวภาพสูตรเร่งด่วนโดยนำเศษผัก ผลไม้และเศษอาหารที่เน่าเสียง่าย มาหมักร่วมกับกากน้ำตาลและสารเร่ง เพื่อนำไปใช้บำบัดปัญหากลิ่นเหม็นและไขมันอุดตันในท่อระบายน้ำ รวมถึงใช้เป็นปุ๋ยนำสำหรับภูมิทัศน์ของวัด และการทำปุยหมักแบบเติมอากาศเป็นการจัดการเศษอาหารร่วมกับวัสดุทางธรรมชาติที่มีในวัด นอกจากนี้ ยังมีการพัฒนาระบบการส่งต่อทรัพยากร โดยนำเศษอาหารที่ยังมีคุณภาพดี เช่น ข้าวสวยเหลือฉัน ไปเป็นอาหารสัตว์ให้แก่กลุ่มเกษตรกรในเครือข่ายรอบวัด ซึ่งถือเป็นการสร้างวงจรเศรษฐกิจหมุนเวียนที่เรียบง่ายแต่มีความยั่งยืน

2.3 การปรับเปลี่ยนทัศนคติและพัฒนาศักยภาพบุคลากร ปัจจัยที่เป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการพัฒนาทั้งหมด คือ การปรับเปลี่ยนทัศนคติของคนงานวัดและกลุ่มจิตอาสา โดยใช้หลักพุทธธรรมมาเป็นกลไกในการขับเคลื่อนผ่านกระบวนการกายภาวนาและจิตภาวนา กระบวนการนี้ช่วยปรับกระบวนทัศน์ของบุคลากรให้มองเห็นว่า การจัดการเศษอาหารมิใช่การทำงานกับสิ่งสกปรกแต่เป็นการทำบุญด้วยการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม ตลอดจนมีการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการด้านสุขาภิบาลและการใช้เครื่องมือแปรรูป ส่งผลให้เกิดบุคลากรกลุ่มอาสาสมัครรักษ์วัดที่มีความภาคภูมิใจ มีทักษะเชิงระบบ และสามารถเป็นแกนนำถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชนได้

การพัฒนากระบวนการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้งในบริบทของวัด มิได้จำกัดอยู่เพียงการจัดหาเทคโนโลยีหรือเครื่องจักรราคาสูง แต่เป็นการพัฒนาระบบการจัดการที่สอดประสานกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของวัด โดยอาศัยหลักพุทธธรรมเป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ควบคู่ไปกับการเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ซึ่งก่อให้เกิดผลลัพธ์ความสำเร็จที่สามารถลดปริมาณขยะที่ต้องส่งออกไปกำจัดภายนอกได้อย่างมีนัยสำคัญ และสามารถสร้างผลิตภัณฑ์พลอยได้ กลับคืนมาดูแลพื้นที่สีเขียวของวัดและชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรมและยืน

3. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้งของวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

3.1 การยกระดับความร่วมมือผ่าน MOU และธรรรมนูญชุมชน ในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้งสิ่งที่สำคัญ คือ การจัดประชุมหารือร่วมกันระหว่างวัด ชุมชน สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา กำหนดเป้าหมาย และออกแบบแนวทางการจัดการเศษอาหารที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ กระบวนการจัดทำธรรมนูญชุมชนเริ่มจากการเปิดเวทีรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน เพื่อกำหนดกติกา แนวปฏิบัติ และบทบาทหน้าที่ร่วมกันในการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้ง ตั้งแต่การคัดแยกขยะจากต้นแหล่งกำเนิด การรวบรวม การแปรรูป และการนำกลับมาใช้ประโยชน์ โดยกำหนดให้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และพื้นที่ต้นแบบด้านการจัดการเศษอาหาร เทศบาลสนับสนุนองค์ความรู้ วัสดุอุปกรณ์ และระบบขนส่ง โรงเรียนทำหน้าที่ถ่ายทอดองค์ความรู้สู่เยาวชน ส่วนชุมชนและภาคประชาชนร่วมดำเนินกิจกรรมและติดตามผลการดำเนินงาน ธรรมนูญชุมชนดังกล่าวก่อให้เกิดประโยชน์หลายประการ ได้แก่ การสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการจัดการเศษอาหาร การกำหนดกติกาสังคมที่ทุกฝ่ายยอมรับและปฏิบัติร่วมกัน การลดความขัดแย้งในการดำเนินงาน การสร้างความต่อเนื่องของกิจกรรมแม้มีการเปลี่ยนแปลงบุคลากรหรือผู้บริหาร และการสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมของคนในชุมชน นอกจากนี้ ยังช่วยให้การจัดการเศษอาหารเหลือทิ้งมีความเป็นระบบ สามารถตรวจสอบ ติดตาม และประเมินผลได้อย่างชัดเจน ส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งของเครือข่ายความร่วมมือและนำไปสู่การพัฒนาระบบการจัดการเศษอาหารที่ยั่งยืนในระดับชุมชน

3.2 เศรษฐกิจหมุนเวียนและระบบปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรม เครือข่ายได้เปลี่ยนกระบวนทัศน์จากการที่แต่ละฝ่ายต่างคนต่างทำมาสู่การแบ่งปันทรัพยากรร่วมกันอย่างเป็นระบบ โดยมีภาคีเครือข่ายสำคัญประกอบด้วย วัด เทศบาล โรงเรียน ชุมชน กลุ่มเกษตรกร และภาคประชาชนในพื้นที่ โดยวัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการรวบรวมและคัดแยกเศษอาหาร รวมทั้งเป็นพื้นที่สาธิตและแปรรูปเศษอาหารให้เป็นปุ๋ยหมักและน้ำหมักชีวภาพ เทศบาลทำหน้าที่สนับสนุนองค์ความรู้ด้านวิชาการ วัสดุอุปกรณ์ และการติดตามประเมินผล โรงเรียนทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้และถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมสู่เยาวชน ขณะที่กลุ่มเกษตรกรและชุมชนทำหน้าที่นำผลผลิตจากการแปรรูปไปใช้ประโยชน์ในภาคการเกษตรและพื้นที่สาธารณะของชุมชน ความสำเร็จที่เกิดขึ้นมาจากระบบปันผลประโยชน์ที่ทุกคนสามารถจับต้องได้ กล่าวคือ เศษอาหารจากวัดจะถูกนำไปแปรรูปเป็นปุ๋ยหมักและน้ำหมักมักชีวภาพ จากนั้นผลผลิตจะถูกส่งต่อคืนสู่โรงเรียนเพื่อใช้ในแปลงเกษตร และส่งคืนสู่ครัวเรือนในชุมชนเพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายในการซื้อปุ๋ยเคมี การเชื่อมโยงทรัพยากรเช่นนี้ทำให้สมาชิกเครือข่ายเห็นคุณค่าของเศษอาหารและเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน มีการตั้งกลุ่มสื่อสารเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลขยะและปุ๋ย ทำให้การบริหารจัดการมีความยืดหยุ่นสูง

3.3 การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อความเข้มแข็งของเครือข่าย หัวใจสำคัญที่ยึดโยงเครือข่ายให้ทำงานร่วมกันอย่างเข้มแข็ง คือ การใช้หลักพุทธธรรมมาเป็นรากฐาน ได้แก่ ศีลภาวนาการกำหนดกฎระเบียบกติกาสังคมร่วมกัน ที่ทุกภาคส่วนยินยอมปฏิบัติตามเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมจิตภาวนา การขัดเกลาจิตใจของสมาชิกเครือข่ายให้มีจิตสาธารณะ มีความอดทนต่ออุปสรรค และมีความเมตตาต่อกันในการทำงาน ก่อให้เกิดสังคมแห่งการเผื่อแผ่และการสร้างบุญผ่านการจัดการขยะ ปัญญาภาวนา การที่โรงเรียนนำกระบวนการจัดการเศษอาหารเข้าสู่หลักสูตรท้องถิ่น เพื่อปลูกฝังความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมให้แก่เยาวชนรุ่นถัดไป

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการจัดการเศษอาหารของวัดในอำเภอสามพราน ได้เปลี่ยนผ่านจากการแก้ปัญหาเชิงสุขาภิบาลทั่วไป ไปสู่โมเดลความร่วมมือทางสังคมที่อาศัยต้นทุนทางวัฒนธรรมและพลังศรัทธาเป็นตัวขับเคลื่อน ความร่วมมือของกลไก บวร (บ้าน - วัด - โรงเรียน/เทศบาล) ไม่เพียงแต่ช่วยลดปริมาณขยะที่ต้องนำไปกำจัดทิ้งได้อย่างมหาศาล แต่ยังเป็นการสร้างความสามัคคีและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้ดีขึ้นอย่างยั่งยืน บนฐานของหลักพุทธธรรมและเศรษฐกิจหมุนเวียน

อภิปรายผล

1. การจัดการเศษอาหารเหลือทิ้งของวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม พบว่า วัดขนาดใหญ่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีปริมาณเศษอาหารเฉลี่ยเพียง 30 - 50 กิโลกรัมในวันธรรมดา แต่ปริมาณขยะกลับพุ่งสูงขึ้นอย่างก้าวกระโดดถึง 200 - 500 กิโลกรัมต่อวันในช่วงวันหยุดนักขัตฤกษ์หรือเทศกาลงานบุญ ซึ่งมีสาเหตุหลักมาจากความศรัทธาที่เกินพอดีที่ญาติโยมนำอาหารมาถวายมากเกินความจำเป็น รวมถึงพฤติกรรมการตักอาหารปริมาณมากของนักท่องเที่ยวที่โรงทานสอดคล้องกับงานวิจัยของ พัชญทัฬห์ กิณเรศ ได้ศึกษาเรื่อง ศึกษาและพัฒนาต้นแบบการลดปริมาณขยะอาหารภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนในชุมชนวัดมหาธาตุ เขตเทศบาลเมืองนครพนม จังหวัดนครพนม ผลลัพธ์ที่ได้จากการดำเนินกิจกรรม พบว่า ปริมาณขยะอาหารที่เกิดขึ้นทั้งหมดในช่วงระยะเวลา 10 เดือน ถูกนำไปใช้ประโยชน์ทางด้านอาหารสัตว์ จำนวน 6,383 กิโลกรัม (6.383 ตัน) ส่งผลให้ปริมาณขยะอาหารที่ปะปนไปกับขยะประเภทอื่น ณ หลุมฝังกลบ คิดเป็นอัตราร้อยละที่ลดลง เท่ากับ ร้อยละ 56.41 จากความร่วมมือของโครงการและสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จังหวัดนครพนม พบว่า สามารถลดปริมาณก๊าซเรือนกระจกเท่ากับ 3,245.06 กิโลกรัมคาร์บอนไดออกไซด์เทียบเท่า จากความพยายามของโครงการในการลดปริมาณขยะอาหารที่ปะปนไปกับขยะทั่วไป ด้วยการเพิ่มมูลค่าจากขยะอาหารไปสู่อาหารสัตว์นั้นประสบความสำเร็จในการลดปริมาณขยะอาหาร และมีส่วนสนับสนุนความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมโดยการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก (พัชญทัฬห์ กิณเรศ, 2567)

2. การพัฒนากระบวนการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้งของวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม พบว่า บทบาทของการมีส่วนร่วม ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ และแนวทางการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการขยะกลไกสำคัญในการบริหารจัดการ คือ การสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันระหว่างคณะผู้บริหาร ท้องถิ่น สมาชิกสภาผู้นำชมชน และคณะทำงาน โดยต้องกำหนดบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจนเพื่อลดความซ้ำซ้อนของงาน มีการจัดทำทะเบียนสมาชิกและระบบบันทึกข้อมูลอย่างเป็นระบบเพื่อสร้างความโปร่งใส รวมถึงการเสริมสร้างศักยภาพให้คนในชุมชนมีความรู้เรื่องการคัดแยกขยะ ซึ่งจะช่วยลดการพึ่งพิงภาครัฐในระยะยาว สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุวิน ศรีเมือง และภูกิจ ยลชญาวงศ์ ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการคัดแยกมูลฝอยของชุมชนรัตนวิบูลย์และชุมชนไทยโฮเต็ล ในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ ผลการศึกษาพบว่า สาเหตุสำคัญที่ประชาชนไม่ให้ความร่วมมือในการคัดแยกมูลฝอยก่อนทิ้ง เนื่องมาจากการขาดถังรองรับมูลฝอยแยกประเภทอย่างเพียงพอและประชาชนส่วนหนึ่งไม่มีเวลาในการคัดแยกขยะ นอกจากนี้ ปัญหาที่พบในการดำเนินงาน ได้แก่ การไม่มีภาชนะรองรับมูลฝอยที่เหมาะสม การถูกรื้อค้นจากคนหรือสัตว์เลี้ยง รวมทั้งการจัดเก็บมูลฝอยของเจ้าหน้าที่ที่ไม่ตรงตามเวลา

อีกทั้ง ยังพบว่า หน่วยงานที่รับผิดชอบมีบุคลากรไม่เพียงพอ ขาดผู้ประสานงานระหว่างชุมชนกับเทศบาล และการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการคัดแยกมูลฝอยยังดำเนินการไม่ทั่วถึงและขาดความต่อเนื่อง ตลอดจนการสื่อสารยังไม่สามารถสร้างความเข้าใจให้ประชาชนตระหนักว่าปัญหามูลฝอยเป็นปัญหาสำคัญที่อาจส่งผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมในอนาคตได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ ประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่ยังขาดจิตสำนึกด้านการจัดการขยะ ไม่เห็นว่าปัญหามูลฝอยเป็นเรื่องเร่งด่วนที่ต้องร่วมกันแก้ไข อีกทั้งยังไม่ตระหนักถึงความสำคัญและประโยชน์ของการคัดแยกมูลฝอย ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากการขาดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ทำให้ไม่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน รวมถึงขาดความผูกพันต่อท้องถิ่นและไม่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพย์สินส่วนรวมของชุมชน (สุวิน ศรีเมือง และภูกิจ ยลชญาวงศ์, 2563)

3. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้งของวัดในอำเภอสามพรานจังหวัดนครปฐม พบว่า ก้าวแรกของการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ คือ การทำบันทึกข้อตกลง(MOU) และธรรมนูญชุมชน โดยแบ่งบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจนผ่านกลไก บวร (บ้าน - วัด - โรงเรียน/เทศบาล) โดยวัดเป็นศูนย์กลาง เทศบาลสนับสนุนอุปกรณ์และวิชาการ และโรงเรียนช่วยถ่ายทอดความรู้ สอดคล้องกับแนวคิด การมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นกระบวนการทางสังคมที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้ามารับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมรับผิดชอบเพื่อให้บรรลุดามความต้องการที่แท้จริงของชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธัชพล ทีดี และคณะ ได้ศึกษาการจัดตั้งธนาคารขยะรีไซเคิลโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแพะตีนดง ตำบลพุแค อำเภอเฉลิมพระเกียรติจังหวัดสระบุรี ผลการวิจัยพบว่า การจัดตั้งธนาคารขยะรีไซเคิลในชุมชนมีความเป็นไปได้ เนื่องจากองค์การบริหารส่วนตำบลพุแคให้ความสำคัญกับปัญหาขยะและสนับสนุนงบประมาณด้านวัสดุอุปกรณ์สำหรับการดำเนินงาน อีกทั้งยังมีความคุ้มค่าในด้านผลตอบแทน และได้บรรจุแนวทางดังกล่าวไว้ในแผนพัฒนา 5 ปี (พ.ศ. 2561 - 2565) ทั้งนี้ การบริหารจัดการธนาคารขยะรีไซเคิลอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลพุแค ในรูปแบบคณะกรรมการที่เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยกระบวนการจัดตั้งธนาคารขยะรีไซเคิล ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การประชุมชี้แจงแนวคิดเกี่ยวกับการจัดตั้งธนาคารขยะ 2) การแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารธนาคารขยะ 3) การจัดประชุมประชาคมในชุมชน 4) การออกระเบียบว่าด้วยการบริหารจัดการธนาคารขยะรีไซเคิลโดยองค์การบริหารส่วนตำบลพุแค 5) การรับสมัครสมาชิก และ 6) การดำเนินการรับซื้อขยะรีไซเคิลจากสมาชิกในชุมชน (ธัชพล ทีดี และคณะ, 2565)

องค์ความรู้ใหม่

การจัดการเศษอาหารเหลือทิ้งของวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ปัจจุบันปริมาณเศษอาหารเหลือทิ้งพุ่งสูงขึ้นในช่วงเทศกาล ซึ่งอุปสรรคสำคัญที่ไม่ใช่เรื่องปริมาณขยะที่ล้นเท่านั้น แต่ยังส่งผลถึงทัศนคติเชิงลบของผู้ปฏิบัติงานที่มองเศษอาหารเป็นความสกปรก และโครงสร้างพื้นฐานด้านสุขาภิบาลที่ยังไม่ถูกสุขลักษณะ ปัจจัยเหล่านี้ก่อให้เกิดปัญหามลพิษทางกลิ่น ระบบระบายน้ำอุดตันจากคราบไขมันสะสม ทำลายทัศนียภาพของศาสนสถาน และส่งผลกระทบต่อเนื่องถึงสุขอนามัยโดยรวมของวัดและชุมชนรอบข้าง นอกจากนี้ ธรรมนูญชุมชนยังเป็นกลไกทางสังคมที่มีความสำคัญต่อความสำเร็จของการจัดการขยะในระดับพื้นที่ โดยทำหน้าที่เป็นข้อตกลงร่วม

ในการกำหนดบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของวัด ชุมชน โรงเรียน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตั้งแต่การคัดแยก การรวบรวม การแปรรูป และการใช้ประโยชน์จากเศษอาหารเหลือทิ้ง ส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างเป็นรูปธรรม สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม และทำให้การดำเนินงานมีความต่อเนื่องและยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 1 รูปแบบการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้งของวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นว่ารูปแบบการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้งเชิงพุทธบูรณาการของวัดในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นการบูรณาการหลักภาวนา 4 เข้ากับกระบวนการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้งและการสร้างเครือข่ายความร่วมมือของชุมชนอย่างเป็นระบบ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนสำคัญ ได้แก่

1. การวิเคราะห์และคัดแยกเศษอาหาร (ปัญญาภาวนา) เป็นการพัฒนาความรู้และความเข้าใจของผู้เกี่ยวข้องในการจำแนกประเภทเศษอาหาร การคัดแยกของเหลวออกจากของแข็ง และการวางแผนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอินทรีย์อย่างเหมาะสม

2. การดำเนินกิจกรรมจัดการเศษอาหาร (กายภาวนา) เป็นการลงมือปฏิบัติในการรวบรวม คัดแยก แปรรูป และนำเศษอาหารเหลือทิ้งกลับมาใช้ประโยชน์ในรูปของปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ และวัสดุปรับปรุงดิน เพื่อลดปริมาณขยะที่เข้าสู่ระบบกำจัดขั้นสุดท้าย

3. การปรับเปลี่ยนทัศนคติและสร้างจิตสำนึก (จิตภาวนา) เป็นกระบวนการสร้างคุณค่าทางจิตใจให้ผู้ปฏิบัติงานตระหนักว่าการจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นส่วนหนึ่งของการทำความดีและการดูแลส่วนรวม ส่งผลให้เกิดความรับผิดชอบและการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง

4. การสร้างกติกาและเครือข่ายความร่วมมือ (ศีลภาวนา) เป็นการพัฒนาธรรมนูญชุมชนและบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) เพื่อกำหนดบทบาท หน้าที่ และแนวปฏิบัติร่วมกันระหว่างวัด ชุมชน โรงเรียน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทำให้เกิดระบบการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้งที่มีความต่อเนื่อง ตรวจสอบได้ และยั่งยืน

การจัดการเศษอาหารเหลือทิ้งในบริบทวัดไม่ควรมุ่งเน้นเพียงการกำจัดขยะหรือการใช้เทคโนโลยีเท่านั้น แต่ต้องพัฒนาควบคู่กันทั้งด้านความรู้ พฤติกรรม จิตสำนึก และกติกาทางสังคม โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และเชื่อมโยงเครือข่าย “บวร” (บ้าน - วัด - โรงเรียน/หน่วยงานภาครัฐ) จนนำไปสู่การสร้างระบบเศรษฐกิจหมุนเวียนและการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนในระดับชุมชน

สรุปและข้อเสนอแนะ

การจัดการเศษอาหารของวัดในอำเภอสามพรานสะท้อนให้เห็นว่าปัญหาขยะอินทรีย์มิได้เกิดจากปริมาณเศษอาหารเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากพฤติกรรมการทำบุญและระบบการจัดการภายในวัดที่ยังไม่สอดคล้องกับสถานการณ์จริง ซึ่งการพัฒนาระบบจัดการเศษอาหารที่เหมาะสมกับบริบทของวัด โดยอาศัยหลักพุทธธรรมร่วมกับเทคโนโลยีที่เหมาะสม สามารถลดปริมาณขยะที่ต้องนำออกไปกำจัดภายนอกได้อย่างมีนัยสำคัญ อีกทั้งยังสามารถสร้างผลิตภัณฑ์พลอยได้เพื่อนำกลับมาใช้ประโยชน์ในการดูแลพื้นที่สีเขียวของวัดและชุมชนได้อย่างยั่งยืน นอกจากนี้ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือผ่านกลไก “บวร” (บ้าน - วัด - โรงเรียน/เทศบาล) ยังช่วยยกระดับการจัดการขยะจากมิติสุขาภิบาลไปสู่การสร้างความร่วมมือทางสังคมและเศรษฐกิจหมุนเวียนในระดับชุมชน โดยข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ ได้แก่ 1) วัดและบุคลากรภายในวัด ควรนำรูปแบบการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้งเชิงพุทธบูรณาการไปประยุกต์ใช้เป็นแนวปฏิบัติมาตรฐานในการคัดแยก จัดเก็บ และแปรรูปเศษอาหารเหลือทิ้ง โดยกำหนดผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน จัดอบรมบุคลากรและอาสาสมัครวัดอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งบูรณาการหลักภาวนา 4 ในกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างจิตสำนึกและวัฒนธรรมองค์กรด้านการจัดการขยะอย่างยั่งยืน 2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานภาครัฐ ควรพัฒนาระบบสนับสนุนวัดต้นแบบด้านการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้ง โดยจัดสรรงบประมาณสำหรับภาชนะจัดเก็บแบบปิด เครื่องย่อยเศษอาหาร หรืออุปกรณ์ผลิตปุ๋ยหมัก จัดทำหลักสูตรฝึกอบรมด้านการจัดการขยะอินทรีย์สำหรับพระสงฆ์และบุคลากรวัด จัดตั้งเครือข่าย “วัดปลอดขยะอินทรีย์” ในระดับตำบลหรืออำเภอ ตลอดจนผลักดันให้ธรรมนูญชุมชนด้านการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้งได้รับการบรรจุในแผนพัฒนาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดกลไกการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องและสามารถขยายผลสู่พื้นที่อื่นได้อย่างเป็นรูปธรรม และ 3) ชุมชน สถานศึกษา และภาคเกษตรกรรม ควรร่วมกันพัฒนาเครือข่ายเศรษฐกิจหมุนเวียนในระดับพื้นที่

โดยเชื่อมโยงการใช้ประโยชน์จากปุ๋ยหมักและน้ำหมักชีวภาพที่ผลิตจากเศษอาหารของวัดสู่แปลงเกษตร โรงเรียน และพื้นที่สาธารณะของชุมชน พร้อมทั้งจัดกิจกรรมเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมและการคัดแยกขยะอินทรีย์ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและยกระดับการจัดการทรัพยากรอินทรีย์ร่วมกันอย่างยั่งยืน ส่วนประเด็นสำหรับการวิจัยต่อไป ได้แก่ 1) ควรศึกษาประสิทธิภาพและคุณภาพของปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ และผลิตภัณฑ์ที่ได้จากเศษอาหารแต่ละประเภท เพื่อกำหนดมาตรฐานการใช้ประโยชน์ในภาคเกษตรกรรมและชุมชน 2) ควรศึกษาการประเมินมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์และผลตอบแทนทางสังคม (Social Return on Investment: SROI) ของวัดต้นแบบด้านการจัดการเศษอาหารเหลือทิ้ง เพื่อแสดงให้เห็นความคุ้มค่าในการลงทุนและผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นต่อชุมชน และ 3) ควรศึกษาการพัฒนาระบบโลจิสติกส์และแพลตฟอร์มดิจิทัลสำหรับบริหารจัดการขยะอินทรีย์ที่เชื่อมโยงระหว่างวัด บ้าน โรงเรียน และวิสาหกิจชุมชน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการรวบรวม กระจาย และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอินทรีย์ในระดับพื้นที่

เอกสารอ้างอิง

กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2566). รายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทย พ.ศ. 2566. เรียกใช้เมื่อ 14 กันยายน 2568 จาก https://www.pcd.go.th/ebook/book18/PCD%202024.html.

ธัชพล ทีดี และคณะ. (2565). การจัดตั้งธนาคารขยะรีไซเคิลโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแพะตีนดง ตำบลพุแค อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสระบุรี. Journal of Roi Kaensarn Academi, 7(11), 55-70.

พระคมสัน เจริญวงค์ และคณะ. (2567). วัด : สถานที่ทิ้งขยะศักดิ์สิทธิ์และขยะมีชีวิต. วารสารพุทธนวัตกรรมและการจัดการ, 7(1), 170-182.

พระครูอุทัยสุตกิจ และสุวิชัย อินทกุล. (2564). พุทธจริยธรรมเพื่อสิ่งแวดล้อมตามวิถีพุทธ. วารสาร มจร การพัฒนาสังคม, 6(1), 218-231.

พัชญทัฬห์ กิณเรศ. (2567). ศึกษาและพัฒนาต้นแบบการลดปริมาณขยะอาหารภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนในชุมชนวัดมหาธาตุ เขตเทศบาลเมืองนครพนม จังหวัดนครพนม. The Journal of Research and Academics, 7(6), 167. https://doi.org/10.14456/jra.2024.145.

แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม และคณะ. (2568). การบูรณาการหลักการจัดการขยะและหลักพุทธธรรมเพื่อสร้างสรรค์นวัตกรรมวิถีพุทธสำหรับจัดการขยะในชุมชน. วารสารวิจยวิชาการ, 8(1), 261-278.

สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. (2561). คู่มือปฏิบัติการ 3 ใช้ (3R) เพื่อจัดการขยะชุมชน. เรียกใช้เมื่อ 21 ตุลาคม 2568 จาก https://spm.thaigov.go.th/th/e-book/8

สุวิน ศรีเมือง และภูกิจ ยลชญาวงศ์. (2563). การสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาขยะชุมชนในเขตหนองแขม กรุงเทพมหานคร. วารสารบัณฑิตวิทยาลัย พิชญทรรศน์, 15(1), 203-211.

Mahajan, R. (2023). Environment and Health Impact of Solid Waste Management in Developing Countries: A Review. An International Research Journal of Environmental Science, 18(1), 18-29.

บทความวิจัย

การพัฒนาหลักสูตรออนไลน์เพื่อเสริมสร้างความรู้เรื่องกลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ*

DEVELOPMENT OF AN ONLINE CURRICULUM TO ENHANCE KNOWLEDGE OF STRATEGIC PLANNING FOR FACILITIES IN SPORTS AND RECREATION

วิพงษ์ชัย ร้องขันแก้ว*, จิรานุวัฒน์ คำปลิว

Wipongchai Rongkhankaew*, Jiraruwat Khamplew

คณะพลศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

Faculty of Physical Education, Sports and Health, Srinakharinwirot University, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: Wipongchai@g.swu.ac.th

*Tel: 081-648-9004

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อ 1) หาประสิทธิภาพหลักสูตรออนไลน์เพื่อเสริมสร้างความรู้เรื่องกลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการตามเกณฑ์ 80/80 และ 2) เพื่อศึกษาผลของหลักสูตรออนไลน์เพื่อเสริมสร้างความรู้เรื่องกลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ กลุ่มตัวอย่างได้แก่ บุคลากรด้านกีฬาและนันทนาการในหน่วยงานทางวิชาชีพ จำนวน 30 คน ด้วยวิธีการคัดเลือกแบบอาสาสมัคร (Voluntary Sampling) โดยใช้เกณฑ์กำหนด (Criterion Sampling) เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่ตามเงื่อนไขของการวิจัย คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และสมัครใจเข้าร่วมงานวิจัยและเข้าร่วมจนจบกระบวนการ เครื่องมือวิจัย ได้แก่ หลักสูตรออนไลน์เรื่องกลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ แบบทดสอบวัดความรู้ ความเข้าใจ และแบบสอบถามความพึงพอใจที่มีต่อหลักสูตรออนไลน์ สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าที วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า 1) หลักสูตรออนไลน์มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด 80/80 ผู้วิจัยกำหนดขั้นตอนการทดลอง รวม 3 รอบ โดยระยะแรกเน้นประเมินและตรวจสอบหลักสูตรออนไลน์เพื่อพัฒนาคุณภาพให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น สำหรับการทดสอบรอบที่ 2 หลักสูตรออนไลน์มีประสิทธิภาพ (E1/E2) 87.72/89.00 และการทดลองรอบที่ 3 หลักสูตรออนไลน์มีประสิทธิภาพ (E1/E2) 89.88/90.11 2) ผลของหลักสูตรออนไลน์เพื่อเสริมสร้างความรู้เรื่องกลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ ในเรื่องผลสัมฤทธิ์ด้านความรู้ ความเข้าใจ พบว่าหลังการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบหลักสูตรออนไลน์ มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3) การศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อหลักสูตรออนไลน์โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.71, S.D. = 0.35) พิจารณารายด้าน พบว่า มีความพึงพอใจระดับมากที่สุดทุกด้าน

คำสำคัญ: หลักสูตรออนไลน์, กลยุทธ์การวางแผน, ทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ

* Received 20 May 2026; Revised 23 June 2026; Accepted 9 July 2026

Abstract

This study pursued two primary objectives: 1) To assess the efficiency of a newly designed online curriculum targeting strategic planning for sports and recreational facilities against the standard 80/80 criterion, and 2) To explore the educational impacts of this web-based training. The sample consisted of 30 sports and recreation personnel in professional organizations, selected through voluntary sampling. Criterion sampling was utilized to obtain a sample that met the research conditions, along with purposive sampling. The participants voluntarily participated in the research and engaged until the completion of the process. For data collection and intervention, three main instruments were utilized: The online course titled 'Strategies for Planning Facilities in Sports and Recreation, a cognitive achievement assessment measuring knowledge and comprehension, and a user satisfaction survey. Statistical evaluation of the gathered information involved descriptive parameters-namely, means and standard deviations-alongside a t-test analysis. The findings were as follows: 1) The efficiency of the online curriculum successfully achieved the targeted 80/80 benchmark. The developmental phase encompassed three iterative trials. The initial stage was dedicated to program evaluation and refinement for quality enhancement. Subsequently, the second trial produced an E1/E2 efficiency ratio of 87.72/89.00, and the final third trial reached 89.88/90.11, both satisfying the established standard. 2) In terms of learning outcomes, the post-intervention scores reflecting the participants' knowledge and understanding of the subject matter were significantly higher than their pre-intervention scores at a .05 3) The overall satisfaction with the online course was at the highest level ($\bar{X}$ = 4.71, S.D. = 0.35). Considering each aspect, it was found that satisfaction was at the highest level in all aspects.

Keywords: Online Curriculum, Strategic Planning, Sports and Recreation Facilities

บทนำ

ทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการนับเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการให้บริการของหน่วยงานในด้านกีฬาและนันทนาการ โดยหมายถึง สิ่งปลูกสร้าง โครงสร้างพื้นฐาน และระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงพื้นที่หลักสำหรับการให้บริการ พื้นที่ปฏิบัติงาน ระบบไฟฟ้า และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ ที่สนับสนุนการดำเนินงานของโปรแกรมหรือกิจกรรมหลัก (Core Product) ของหน่วยงานอย่างมีประสิทธิภาพ ทรัพยากรเหล่านี้ไม่เพียงแต่มีบทบาทในการรองรับการดำเนินกิจกรรมเท่านั้น แต่ยังช่วยยกระดับคุณภาพประสบการณ์ของผู้ใช้บริการ ทั้งในด้านความสะดวก ความปลอดภัย และความพึงพอใจ (Beggs, B. A. et al., 2023) อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ พบว่า ทรัพยากรกายภาพมักถูกละเลยหรือลงทุนอย่างไม่เหมาะสม ส่งผลให้การบริหารจัดการขาดประสิทธิภาพ และอาจเป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จของการให้บริการโดยรวม ดังนั้น นักวิชาชีพด้านกีฬาและนันทนาการจึงจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการวางแผน พัฒนา และ

บริหารจัดการทรัพยากรกายภาพอย่างเป็นระบบ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้ใช้บริการที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง ท่ามกลางบริบทของการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเทคโนโลยี พฤติกรรมผู้บริโภค และนโยบายองค์กร ซึ่งล้วนมีผลกระทบต่อการจัดการทรัพยากรดังกล่าว การวางแผนเชิงกลยุทธ์ที่ยืดหยุ่นและสอดคล้องกับสถานการณ์จึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อเพิ่มขีดความสามารถของหน่วยงานในการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ และรักษาความสามารถในการแข่งขันได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว (เสริชย์ โชติพานิช และวัลยา พัฒนพีระเดช, 2563)

หลักสูตรออนไลน์ (Online Curriculum) เป็นรูปแบบการจัดการศึกษาที่ผสมผสานระบบสารสนเทศเข้ากับกระบวนการเรียนรู้ โดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการสื่อสารระหว่างผู้สอนและผู้เรียน รวมถึงสามารถจัดการเรียนการสอนผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตได้อย่างมีประสิทธิภาพ (จริยา ทองหอม และคณะ, 2560) ลักษณะสำคัญของหลักสูตรออนไลน์ คือ การนำเนื้อหาบางส่วนหรือทั้งหมดมาจัดทำในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์และเผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ เพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าถึง ลดค่าใช้จ่าย และสามารถปรับปรุงเนื้อหาได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ผู้เรียนยังสามารถมีปฏิสัมพันธ์กับผู้สอนและเพื่อนร่วมหลักสูตรผ่านระบบเครือข่ายได้ในหลายรูปแบบ เช่น การแลกเปลี่ยนข้อมูล การสนทนา และการนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบมัลติมีเดียหลักสูตรออนไลน์เป็นแนวทางสำคัญในการจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล ซึ่งช่วยให้กระบวนการเรียนรู้มีความยืดหยุ่นและสามารถเข้าถึงได้ง่าย โดยอาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศและระบบบริหารการเรียนรู้ (Learning Management System) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้ นอกจากนี้ การจำแนกหลักสูตรออนไลน์ออกเป็นหลักสูตรเต็มรูปแบบและหลักสูตรแบบผสมผสาน (Blended Learning) ยังช่วยให้สามารถเลือกใช้ให้เหมาะสมกับบริบทและความต้องการของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในยุคที่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เทคโนโลยี และความต้องการด้านการศึกษามีความหลากหลายและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น การพัฒนานักวิชาชีพทางกีฬาและนันทนาการให้มีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะที่จำเป็นในการวางแผนและพัฒนาทรัพยากรกายภาพ จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งนี้ เนื่องจากทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่ส่งเสริมให้กิจกรรมต่าง ๆ บรรลุผลตามเป้าหมาย ทั้งในด้านสุขภาพ สังคม และเศรษฐกิจ ขณะเดียวกัน หลักสูตรออนไลน์ได้รับการยอมรับว่าเป็นแนวทางที่มีศักยภาพในการตอบสนองต่อความต้องการทางการศึกษาในศตวรรษที่ 21 อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านความยืดหยุ่น การเข้าถึง และความหลากหลายของเนื้อหา ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความจำเป็นในการศึกษาผลของหลักสูตรออนไลน์ที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างความรู้ด้านกลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาหลักสูตรที่มีคุณภาพ สามารถนำไปใช้ได้จริง และเป็นต้นแบบสำหรับการจัดการเรียนการสอนในสาขานี้ในอนาคต อีกทั้งยังมีศักยภาพในการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนสนับสนุนการเติบโตของนักวิชาชีพในยุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน.

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อหาประสิทธิภาพหลักสูตรออนไลน์เพื่อเสริมสร้างความรู้เรื่องกลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการตามเกณฑ์ 80/80

2. เพื่อศึกษาผลของหลักสูตรออนไลน์เพื่อเสริมสร้างความรู้เรื่องกลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ

3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อหลักสูตรออนไลน์เพื่อเสริมสร้างความรู้เรื่องกลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ

วิธีดำเนินการวิจัย

กระบวนการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้มีรายละเอียด ดังนี้

1. ผู้วิจัยเลือกใช้รูปแบบการวิจัยเชิงทดลอง โดยกำหนดแผนการทดลองแบบวัดผลก่อนและหลังการเรียนรู้ในกลุ่มเป้าหมายเดียว (One-Group Pretest-Posttest Design)

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ บุคลากรด้านกีฬาและนันทนาการในหน่วยงานทางวิชาชีพ ด้วยวิธีการคัดเลือกแบบอาสาสมัคร (Voluntary Sampling) ผ่านการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจงตามเกณฑ์ (Criterion Sampling) อันจะทำให้ได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และเงื่อนไขงานวิจัย โดยมีรายละเอียด ดังนี้ 1) บุคลากรด้านกีฬาและนันทนาการในหน่วยงานทางวิชาชีพ คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) 2) มีความเต็มใจเข้าร่วมศึกษาตั้งแต่ต้นจนสิ้นสุดโครงการ 3) อนุญาตให้จัดเก็บข้อมูลสำคัญเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ผลงานวิจัยอย่างต่อเนื่อง และ 4) ยอมรับข้อตกลงและเงื่อนไขตามที่กำหนดไว้ สำหรับขั้นตอนการสรรหากลุ่มเป้าหมาย ผู้วิจัยใช้วิธีประกาศประชาสัมพันธ์เพื่อเปิดรับผู้สนใจที่มีคุณสมบัติครบถ้วนตามเกณฑ์ข้างต้น โดยแบ่งสัดส่วนการทดสอบออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะแรก 6 คน ระยะต่อมา 10 คน และระยะสุดท้าย 30 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 46 คน ทั้งนี้ การคัดเลือกผู้เข้าร่วมในแต่ละรอบจะใช้วิธีสุ่มโดยการจับสลากเพื่อนำกลุ่มดังกล่าวไปใช้ในการทดสอบหาประสิทธิภาพหลักสูตรออนไลน์เพื่อเสริมสร้างความรู้เรื่องกลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการตามเกณฑ์ 80/80 และศึกษาผลของหลักสูตรออนไลน์เพื่อเสริมสร้างความรู้เรื่องกลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการในเรื่องความรู้ ความเข้าใจและความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมหลักสูตรออนไลน์เพื่อเสริมสร้างความรู้เรื่องกลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ในการสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มี 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) หลักสูตรออนไลน์เพื่อเสริมสร้างความรู้เรื่องการวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ จำนวน 6 บท ประกอบด้วย บทที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับทรัพยากรกายภาพ บทที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ บทที่ 3 การประเมินเพื่อวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ บทที่ 4 การศึกษาความเป็นไปได้เพื่อวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ บทที่ 5 เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ บทที่ 6 กลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ แต่ละบท จะประกอบด้วย คลิปวิดีโอการสอนโดยตรง คลิปวิดีโอภาพเคลื่อนไหวมีเสียงบรรยายประกอบ เอกสารประกอบการอบรม และกิจกรรมประกอบบทเรียน ดำเนินการทดลองหาประสิทธิภาพของหลักสูตรออนไลน์เพื่อเสริมสร้างความรู้เรื่องการวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการตามเกณฑ์มาตรฐาน 80/80 (ชัยยงค์ พรหมวงศ์, 2556) หลังการอบรมแต่ละบท ผู้เรียนต้องผ่านเกณฑ์คะแนนเฉลี่ยจากแบบฝึกหัดและการประเมินหลังเรียนที่ระดับ 80% เป็นอย่างน้อย 2) แบบทดสอบวัดความรู้ความเข้าใจด้านกลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ เป็นแบบทดสอบแบบปรนัย

จำนวน 60 ข้อ ซึ่งผ่านการคัดเลือกข้อสอบที่มีค่าความยากง่าย (p) ระหว่าง .20 - .80 และค่าอำนาจจำแนก (r) ตั้งแต่ .20 ขึ้นไป โดยผลการวิเคราะห์ความเชื่อมั่น (Reliability) ด้วยวิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha) เท่ากับ 0.91 และ 3) แบบประเมินความพึงพอใจต่อหลักสูตรออนไลน์ เป็นแบบสอบถามประเภทมาตราส่วนประมาณค่า (Likert Scale) 5 ระดับ จำนวน 19 ข้อ โดยแบ่งออกเป็น ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป และส่วนที่ 2 ระดับความพึงพอใจ แบบสอบถามความพึงพอใจผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาและดัชนีความสอดคล้อง (IOC) จากผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งมีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.6 - 1.0 พร้อมทั้งมีค่าความเชื่อมั่นรวมของฉบับเท่ากับ 0.94

4. การพิทักษ์สิทธิ์และจริยธรรมการวิจัย โครงการวิจัยนี้ได้รับความเห็นชอบและผ่านการรับรองจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ สังกัดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดยปรากฏตามใบรับรองเลขอ้างอิง SWUEC-681134

5. ขั้นตอนการจัดเก็บข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการจัดฝึกอบรมผ่านระบบออนไลน์เพื่อมุ่งเน้นการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ ซึ่งประกอบด้วย เนื้อหาหลัก รวม 6 บทเรียน โดยใช้ระยะเวลาในการเรียนรู้ตลอดหลักสูตรรวมทั้งสิ้น 12 ชั่วโมง จำนวนชั่วโมงการเรียนรู้ต่อสัปดาห์ 2 ชั่วโมง/สัปดาห์ รวม 6 สัปดาห์ เก็บข้อมูลด้วยการประเมินความรู้ ความเข้าใจ และประเมินความพึงพอใจด้วยแบบสอบถามออนไลน์ ผ่านระบบเว็บรายวิชา Moodle โดยเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างเพื่อขอความยินยอม ผ่านทางอีเมล์ (E-mail) โดยไม่มีการเปิดเผยข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง เป็นแบบสอบถามในรูปแบบออนไลน์ที่ไม่ระบุตัวตนผู้ตอบแบบสอบถาม และไม่เชื่อมโยงไปยังไปยังข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

6. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ 1) การวิเคราะห์สถิติพื้นฐาน ประกอบด้วย การหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S. D.) พร้อมทั้งใช้สถิติทดสอบที (t-test Dependent Samples) สำหรับเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนก่อนและหลังการเข้าร่วมโครงการ 2) ข้อมูลเชิงปริมาณทั้งหมดจะถูกประมวลผลด้วยซอฟต์แวร์ทางสถิติสำเร็จรูป จากนั้นจึงนำผลลัพธ์มาสังเคราะห์เพื่อสรุป อภิปราย และนำเสนอข้อมูลในรูปแบบการบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยมีประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. การทดสอบประสิทธิภาพของหลักสูตรออนไลน์เพื่อเสริมสร้างความรู้ด้านกลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการตามเกณฑ์มาตรฐาน 80/80 ซึ่งจากการทดลองรวมทั้งสิ้น 3 ระยะ มีรายละเอียดผลการวิจัย ดังนี้

การทดลองครั้งที่ 1 ซึ่งเป็นการประเมินและตรวจสอบคุณภาพหลักสูตรออนไลน์เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น ส่วนผลการทดลองในครั้งที่ 2 และ 3 รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการพัฒนาประสิทธิภาพหลักสูตรออนไลน์ตามเกณฑ์ 80/80

การทดลอง	แบบฝึกหัดระหว่างเรียน			แบบทดสอบหลังเรียน			ประสิทธิภาพ
	คะแนนเต็ม	ค่าเฉลี่ย	E1	คะแนนเต็ม	ค่าเฉลี่ย	E2	E1 / E2
การทดลองครั้งที่ 2	60	52.63	87.72	60	53.40	89.00	87.72/89.00
การทดลองครั้งที่ 3	60	53.93	89.88	60	54.06	90.11	89.88/90.11

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่า ผลการทดลองครั้งที่ 2 หลักสูตรออนไลน์มีประสิทธิภาพ (E1/E2) 87.72/89.00 และในการทดลองครั้งที่ 3 หลักสูตรออนไลน์มีประสิทธิภาพ (E1/E2) 89.88/90.11 สรุปได้ว่าหลักสูตรออนไลน์มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด 80/80

2. การศึกษาผลของหลักสูตรออนไลน์เพื่อเสริมสร้างความรู้เรื่องกลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลสัมฤทธิ์ด้านความรู้เรื่องกลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ

ผลการเรียนรู้	คะแนนก่อนทดลอง			คะแนนหลังทดลอง			t	p
	คะแนนเต็ม	($\bar{x}$)	S.D.	คะแนนเต็ม	($\bar{x}$)	S.D.		
	60	43.33	1.79	60	54.06	1.37	36.25	.000*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 2 แสดงให้เห็นว่าผลสัมฤทธิ์ด้านความรู้เรื่องกลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ หลังการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบหลักสูตรออนไลน์ มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. การศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อหลักสูตรออนไลน์เพื่อเสริมสร้างความรู้เรื่องกลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ความพึงพอใจที่มีต่อหลักสูตรออนไลน์เพื่อเสริมสร้างความรู้เรื่องกลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ

รายการประเมิน	($\bar{x}$)	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
1. ด้านเนื้อหาการเรียนรู้	4.69	0.34	มากที่สุด
2. ด้านวิธีการสอน	4.72	0.37	มากที่สุด
3. ด้านผู้สอน	4.74	0.38	มากที่สุด
4. ด้านการประเมินผลการสอน	4.68	0.32	มากที่สุด
5. ด้านเทคนิคการผลิตสื่อ	4.66	0.36	มากที่สุด
6. ประโยชน์ที่ได้รับจากการเรียน	4.79	0.35	มากที่สุด
รวม	**4.71**	**0.35**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 3 แสดงให้เห็นว่า กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรออนไลน์เพื่อเสริมสร้างความรู้เรื่องกลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยรวม 4.71 และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ผู้เข้าร่วมมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุดทุกด้าน ด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการเรียนมีความพึงพอใจเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ ด้านผู้สอน ด้านวิธีการสอน ด้านเนื้อหาการเรียนรู้ ด้านการประเมินผลการสอน และด้านเทคนิคการผลิตสื่อ ตามลำดับ

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายผล ได้ดังนี้

1. ผลการหาประสิทธิภาพหลักสูตรออนไลน์เพื่อเสริมสร้างความรู้เรื่องกลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการตามเกณฑ์ 80/80 ผลการทดลองครั้งที่ 1 ซึ่งเป็นการประเมินและตรวจสอบคุณภาพหลักสูตรออนไลน์เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น ผลการทดลองครั้งที่ 2 หลักสูตร ออนไลน์มีประสิทธิภาพ (E1/E2) 87.72/89.00 และในการทดลองครั้งที่ 3 หลักสูตรออนไลน์มีประสิทธิภาพ (E1/E2) 89.88/90.11 สรุปได้ว่าหลักสูตรออนไลน์มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด 80/80

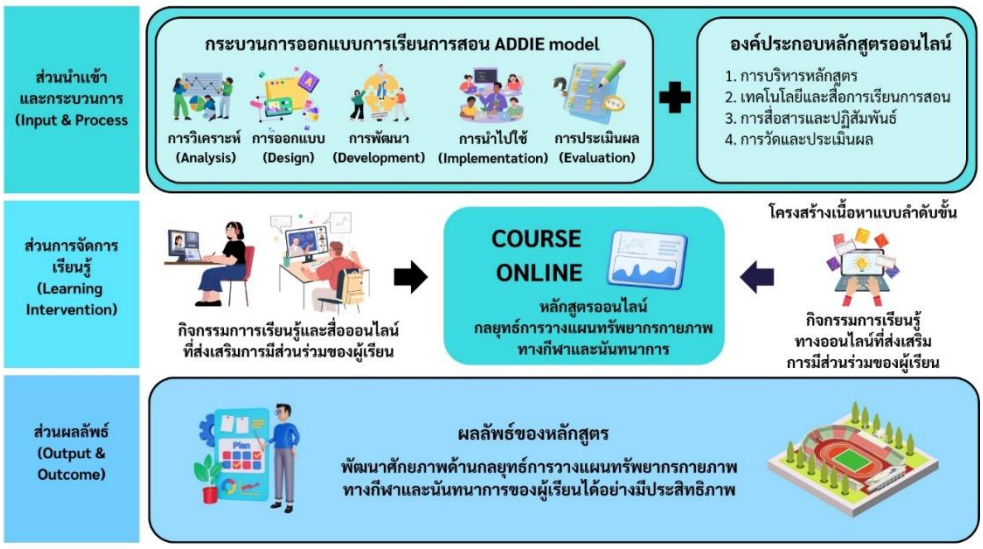
ผลการวิจัยที่ปรากฏดังกล่าวเนื่องมาจาก ผู้วิจัยได้ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรออนไลน์โดยให้ความสำคัญกับการออกแบบเนื้อหาที่ครอบคลุมองค์ความรู้ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียนในด้านการวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ หลักสูตรดังกล่าวถูกพัฒนาบนพื้นฐานแนวคิดการออกแบบการเรียนการสอนตามแบบจำลอง ADDIE ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดที่เน้นความเป็นระบบและความสอดคล้องของทุกองค์ประกอบในกระบวนการจัดการเรียนรู้ในขั้นวิเคราะห์ (Analysis Phase) ผู้วิจัยได้ศึกษาปัญหาและความต้องการทางการเรียนการสอนอย่างรอบด้าน เพื่อกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับบริบทของผู้เรียน สภาพแวดล้อมทางการศึกษา และความรู้พื้นฐานที่ผู้เรียนมีอยู่เดิม ซึ่งช่วยให้การออกแบบหลักสูตรตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม ขั้นออกแบบ (Design Phase) เป็นการกำหนดโครงสร้างและลำดับการเรียนรู้ โดยครอบคลุมการออกแบบวัตถุประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการสอน รวมถึงเครื่องมือวัดและประเมินผลอย่างเป็นระบบและเฉพาะเจาะจงในขั้นพัฒนา (Development Phase) ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างและพัฒนาสื่อการเรียนรู้ตามแผนที่กำหนดไว้ เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และลักษณะการเรียนรู้ในรูปแบบออนไลน์ จากนั้นในขั้นดำเนินการ (Implementation Phase) หลักสูตรและสื่อการเรียนรู้ถูกนำไปใช้จริงกับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง มีปฏิสัมพันธ์กับเนื้อหา และเรียนรู้ตามจังหวะของตนเองสุดท้าย ในขั้นประเมินผล (Evaluation Phase) ผู้วิจัยได้ดำเนินการประเมินทั้งในรูปแบบการประเมินเชิงรูปแบบ (Formative Evaluation) เพื่อใช้ปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรในระหว่างการดำเนินการ และการประเมินเชิงสรุป (Summative Evaluation) ภายหลังการจัดการเรียนรู้เสร็จสิ้น เพื่อพิจารณาประสิทธิภาพและประสิทธิผลของหลักสูตรโดยรวม กระบวนการพัฒนาหลักสูตรที่เป็นระบบตามแบบจำลอง ADDIE ดังกล่าวจึงมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมความเข้าใจของผู้เรียน และส่งผลให้หลักสูตรออนไลน์มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด (McGriff, S. J., 2008) นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ออกพัฒนาหลักสูตรออนไลน์ตามองค์ประกอบของหลักสูตรออนไลน์

ได้แก่ 1) การบริหารหลักสูตร (Curriculum Management) ครอบคลุมการออกแบบ การจัดการ และการพัฒนาหลักสูตรออนไลน์เพื่อให้สามารถเข้าถึงและใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2) เทคโนโลยีและสื่อการเรียนการสอน (Technology and Learning Materials) ครอบคลุมการใช้สื่อดิจิทัล วัสดุการเรียน และเครื่องมือเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ 3) การสื่อสารและปฏิสัมพันธ์ (Communication and Interaction) เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์ผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ 4) การวัดและประเมินผล (Assessment and Evaluation) เป็นกระบวนการที่ใช้ในการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและปรับปรุงหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง (Bair, R. A., 2008) ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิจิตร กิจเจตนี ได้ทำวิจัยเรื่อง การพัฒนาชุดฝึกอบรมอิเล็กทรอนิกส์ เรื่อง หลักการจัดองค์ประกอบ การถ่ายภาพโดยสมาร์ทโฟน สาหรับบุคลากรมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ได้แก่ บุคลากรหน่วยเลขานุการกิจสาขาวิชา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช จำนวน 40 คน ได้มาด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม ผลการวิจัยพบว่า ชุดฝึกอบรมอิเล็กทรอนิกส์ เรื่อง หลักการจัดองค์ประกอบการถ่ายภาพโดยสมาร์ทโฟนมีค่าประสิทธิภาพ 78.34/78.06 ซึ่งมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กาหนด 80/80 (พิจิตร กิจเจตนี, 2561)

2. การศึกษาผลสัมฤทธิ์ด้านความรู้เรื่องกลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการหลังการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบหลักสูตรออนไลน์ มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิจัยที่ปรากฏดังกล่าวเนื่องมาจาก หลักสูตรออนไลน์ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมีการออกแบบเนื้อหาอย่างเป็นระบบ ครอบคลุมองค์ความรู้ที่สำคัญและจำเป็นต่อการวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ ประกอบด้วย 1) แนวคิดเกี่ยวกับทรัพยากรกายภาพ 2) แนวคิดเกี่ยวกับทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ 3) การประเมินเพื่อวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ 4) การศึกษาความเป็นไปได้เพื่อวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ5) เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ 6) กลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ (วิพงษ์ชัย ร้องขันแก้ว, 2567) นอกจากนี้ การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้และสื่อประกอบเนื้อหาในรูปแบบออนไลน์ยังมีส่วนช่วยกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ และเอื้อต่อการทำความเข้าใจเนื้อหาที่มีลักษณะเชิงนามธรรมและเชิงกลยุทธ์ได้ดียิ่งขึ้น ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ตามลำดับขั้นจากพื้นฐานแนวคิดไปสู่การประยุกต์ใช้เชิงกลยุทธ์ ส่งผลให้เกิดการเชื่อมโยงความรู้และการสร้างความเข้าใจอย่างมีความหมาย อันนำไปสู่การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ด้านความรู้ที่สูงขึ้นหลังการจัดการเรียนรู้ ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องคล้องกับงานวิจัยของ อนุชิต นาคกล่อม และคณะ ได้วิจัยและพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมนักพัฒนาระบบด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล โดยใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีไอโอที อาศัยรูปแบบการเชื่อมโยงองค์ความรู้มหาวิทยาลัย และภาคอุตสาหกรรม กลุ่มตัวอย่าง คือ นักพัฒนาระบบที่มีความสนใจเรื่องเทคโนโลยีดิจิทัล จำนวน 20 คน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง ผลการวิจัยพบว่า การเรียนรู้ด้วยหลักสูตรฝึกอบรมนักพัฒนาระบบด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล โดยใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีไอโอที อาศัยรูปแบบการเชื่อมโยงองค์ความรู้มหาวิทยาลัย และภาคอุตสาหกรรมที่สร้างขึ้นทำให้ผู้เรียนมีความรู้สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (อนุชิต นาคกล่อม และคณะ, 2565)

ผลการศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อหลักสูตรออนไลน์เพื่อเสริมสร้างความรู้เรื่องกลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายด้าน มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุดทุกด้าน ที่ผลการวิจัยที่ปรากฏดังกล่าวเนื่องมาจาก หลักสูตรออนไลน์ที่พัฒนาขึ้นมีการออกแบบเนื้อหาและโครงสร้างการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการและบริบทของผู้เรียน เนื้อหามีความชัดเจน เป็นลำดับเข้าใจง่าย และสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองผ่านระบบออนไลน์ นอกจากนี้ การออกแบบสื่อและกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายและเหมาะสมกับการเรียนในรูปแบบออนไลน์ยังช่วยส่งเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ และสามารถเรียนรู้ได้อย่างยืดหยุ่นตามเวลาและความพร้อมของตนเอง อีกทั้งเนื้อหาหลักสูตรยังมีความทันสมัยและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทการวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการได้จริง ส่งผลให้ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรในระดับมากที่สุด ผลการวิจัยดังกล่าว สอดคล้องกับงานวิจัยของ จิรัชญา ปานมณี และคณะ ได้วิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมออนไลน์ที่ส่งเสริมสมรรถนะด้านการทำวิจัยในชั้นเรียนของครูผู้สอนระดับประถมศึกษาในจังหวัดราชบุรี จำนวน 30 คน ผลการประเมินความพึงพอใจต่อการจัดหลักสูตรฝึกอบรมออนไลน์อยู่ในระดับมากที่สุด (จิรัชญา ปานมณี และคณะ, 2568) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชนาภรณ์ ปัญญาการผล ที่ได้ทำวิจัยการพัฒนากิจกรรมฝึกอบรมออนไลน์ เรื่องการใช้งานระบบ MUx เพื่อการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการสร้างบทเรียนออนไลน์และการเรียนรู้แบบนำตนเองของอาจารย์และบุคลากร มหาวิทยาลัยมหิดล กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นอาจารย์และบุคลากร มหาวิทยาลัยมหิดล คัดเลือกแบบอาสาสมัคร (Volunteer Sampling) จำนวน 30 คน การประเมินระดับความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบการเรียนการสอนผ่านกิจกรรมฝึกอบรมออนไลน์ของอาจารย์และบุคลากร มหาวิทยาลัยมหิดลที่เรียนด้วยกิจกรรมฝึกอบรมออนไลน์ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด (ชนาภรณ์ ปัญญาการผล, 2563)

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 การพัฒนาหลักสูตรออนไลน์เพื่อเสริมสร้างความรู้ด้านกลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ

จากผลการวิจัยสามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่ได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรออนไลน์เพื่อเสริมสร้างความรู้ด้านกลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการออกแบบการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ โดยการบูรณาการแบบจำลอง ADDIE เข้ากับองค์ประกอบของหลักสูตรออนไลน์ ได้แก่ การบริหารหลักสูตร เทคโนโลยีและสื่อการเรียนการสอน การสื่อสารและปฏิสัมพันธ์ และการวัดและประเมินผล จะช่วยให้หลักสูตรมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด นอกจากนี้ การจัดโครงสร้างเนื้อหาแบบลำดับขั้นจากแนวคิดพื้นฐานไปสู่การประยุกต์ใช้เชิงกลยุทธ์โดยเรียงลำดับเนื้อหาจาก 1) แนวคิดเกี่ยวกับทรัพยากรกายภาพ 2) แนวคิดเกี่ยวกับทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ 3) การประเมินเพื่อวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ 4) การศึกษาความเป็นไปได้เพื่อวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ 5) เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ และ 6) กลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ ร่วมกับกิจกรรมการเรียนรู้และสื่อออนไลน์ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เรียน สามารถพัฒนาความรู้เชิงกลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ ผลการวิจัยจึงสะท้อนให้เห็นว่าหลักสูตรออนไลน์ที่ออกแบบอย่างเหมาะสม สามารถใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาศักยภาพด้านกลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ สรุปได้ว่า 1) ประสิทธิภาพหลักสูตรออนไลน์เพื่อเสริมสร้างความรู้เรื่องกลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการตามเกณฑ์ 80/80 2) ผลสัมฤทธิ์ด้านความรู้เรื่องกลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ หลังการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบหลักสูตรออนไลน์ มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3) ความพึงพอใจที่มีต่อหลักสูตรออนไลน์เพื่อเสริมสร้างความรู้เรื่องกลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายด้าน มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุดทุกด้านและมีข้อเสนอแนะ ดังนี้ 1) หลักสูตรออนไลน์ที่พัฒนาขึ้นสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา รวมถึงการฝึกอบรมบุคลากรด้านกีฬาและนันทนาการ เนื่องจากมีโครงสร้างเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้ที่ชัดเจน ส่งเสริมการเรียนรู้เชิงกลยุทธ์ และสามารถเรียนรู้ได้อย่างยืดหยุ่นตามบริบทของผู้เรียนและองค์กร นอกจากนี้ สถาบันการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำโมเดลเชิงแนวคิดจากงานวิจัยนี้ไปใช้เป็นกรอบในการพัฒนาหลักสูตรออนไลน์ในสาขาที่มีลักษณะใกล้เคียงกันได้ 2) ควรพัฒนาหลักสูตรออนไลน์โดยให้ความสำคัญกับการจัดลำดับเนื้อหาอย่างเป็นระบบจากแนวคิดพื้นฐานไปสู่การประยุกต์ใช้เชิงกลยุทธ์ รวมถึงการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้และสื่อออนไลน์ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียน อีกทั้งควรใช้กระบวนการประเมินเชิงรูปแบบอย่างต่อเนื่องเพื่อปรับปรุงคุณภาพหลักสูตรในระหว่างการดำเนินการ เพื่อให้หลักสูตรมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนที่เปลี่ยนแปลงไป 3) การวิจัยในอนาคตควรนำผลการวิจัยไปต่อยอดเพื่อเพิ่มความสามารถในการอ้างอิงผลการวิจัยในวงกว้างในเรื่อง การศึกษาผลของหลักสูตรออนไลน์ต่อการพัฒนาทักษะการคิดเชิงกลยุทธ์และการตัดสินใจของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานในองค์กรกีฬา เพื่อศึกษาในกลุ่มตัวอย่างที่หลากหลายมากขึ้น และประเมินผลลัพธ์ด้านอื่น ๆ รวมถึงการนำความรู้ไปใช้จริงในสถานการณ์ทำงาน นอกจากนี้ ควรมีการศึกษา

ในเรื่องการเปรียบเทียบประสิทธิผลของการจัดการเรียนรู้แบบออนไลน์ แบบผสมผสาน (Blended Learning) และแบบเผชิญหน้าที่มีต่อสมรรถนะของบุคลากรการกีฬา เพื่อหาแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพสูงสุดต่อไป

เอกสารอ้างอิง

จริยา ทองหอม และคณะ. (2560). การพัฒนาหลักสูตรออนไลน์เพื่อเสริมสร้างทักษะสร้างสรรค์นวัตกรรม. วารสารอิเล็กทรอนิกส์ Veridian มหาวิทยาลัยศิลปากร (มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์และศิลปะ), 10(2), 138-156.

จิรัชญา ปานมณี และคณะ. (2568). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมออนไลน์ที่ส่งเสริมสมรรถนะด้านการทำวิจัยในชั้นเรียนของครูผู้สอนระดับประถมศึกษาในจังหวัดราชบุรี. Interdisciplinary Academic and Research Journal, 5(6), 433-450.

ชนาภรณ์ ปัญญาการผล. (2563). การพัฒนากิจกรรมฝึกอบรมออนไลน์ เรื่องการใช้งานระบบ MUx เพื่อการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการสร้างบทเรียนออนไลน์และการเรียนรู้แบบนำตนเองของอาจารย์และบุคลากร มหาวิทยาลัยมหิดล. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ชัยยงค์ พรหมวงศ์. (2556). การทดสอบประสิทธิภาพสื่อหรือชุดการสอน. วารสารศิลปากรศึกษาศาสตร์วิจัย, 5(1), 5-20.

พิจิตร กิจเจตนี. (2561). การพัฒนาชุดฝึกอบรมอิเล็กทรอนิกส์ เรื่อง หลักการจัดองค์ประกอบการถ่ายภาพโดยสมาร์ทโฟน สาหรับบุคลากร มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ใน สารนิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

วิพงษ์ชัย ร้องขันแก้ว. (2567). กลยุทธ์การวางแผนทรัพยากรกายภาพทางกีฬาและนันทนาการ. เรียกใช้เมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2569 จาก https://lifelong.swu.ac.th/course-detail?coursepublicId=49

เสริชย์ โชติพานิช และวัลยา พัฒนพีระเดช. (2563). การบริหารทรัพยากรกายภาพเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อนุชิต นาคกล่อม และคณะ. (2565). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมนักพัฒนาระบบด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลโดยใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีไอโอทีอาศัยรูปแบบการเชื่อมโยงองค์ความรู้มหาวิทยาลัยและภาคอุตสาหกรรม. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 24(3), 303-314.

Bair, R. A. (2008). Online curriculum development: An introductory course in organizational communication. Cedar City: Southern Utah University.

Beggs, B. A. et al. (2023). Recreation facility management. (2nd ed.). Champaign: Human Kinetics.

McGriff, S. J. (2008). ADDIE model diagram. WikiEducator. Retrieved February 1, 2026, from http://wikieducator.org/File:ADDIE_model_diagram_by_McGriff.gif

บทความวิจัย

การเรียบเรียงเสียงประสานบทเพลงไทยลูกกรุงสำหรับวงดนตรีแจ๊ส*

THE ARRANGEMENT OF THAI LUK KRUNG SONGS FOR THE JAZZ BAND

อัครวัฒน์ สิงห์ชู*, ณัชพล หะหวัง

Akkarawat Singchoo*, Natchapon Hawang

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ภูเก็ต ประเทศไทย

Faculty of Education, Phuket Rajabhat University, Phuket, Thailand

*Corresponding author E-mail: akkarawatsingchoo@gmail.com

*Tel: 089-594-9596

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การเรียบเรียงเสียงประสานบทเพลงไทยลูกกรุงสำหรับวงดนตรีแจ๊ส มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์แนวคิดทางดนตรีในการเรียบเรียงเสียงประสานบทเพลงไทยลูกกรุงสำหรับวงดนตรีแจ๊ส และศึกษาความคิดเห็นของนักศึกษาที่มีต่อบทเพลงที่เรียบเรียงขึ้นเพื่อใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนในรายวิชาปฏิบัติรวมวงเล็ก การวิจัยใช้ระเบียบวิธีจัยแบบผสานวิธี กลุ่มตัวอย่าง คือ นักศึกษาสาขาวิชาดนตรีศึกษา ชั้นปีที่ 2 จำนวน 21 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือวิจัย ประกอบด้วย บทเพลงไทยลูกกรุงที่เรียบเรียงใหม่ จำนวน 5 เพลง ได้แก่ เพลงรักคุณเข้าแล้ว เพลงเพียงคำเดียว เพลงชั่วฟ้าดินสลาย เพลงครวญ และเพลงคืนนี้พี่คอยเจ้า และแบบสอบถามความคิดเห็นของนักศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า การเรียบเรียงเสียงประสานบทเพลงไทยลูกกรุงสำหรับวงดนตรีแจ๊สใช้แนวคิดการเปลี่ยนเสียงประสาน เพื่อเพิ่มสีสันทางดนตรีให้เหมาะสมกับวงดนตรีแจ๊สขนาดเล็ก โดยใช้เทคนิคสำคัญ ได้แก่ การดำเนินคอร์ดแบบ II-V-I คอร์ดโดมินันต์ทุติยภูมิ คอร์ดแทนแบบไตรโทน คอร์ดนอกกุญแจเสียง การเคลื่อนคอร์ดขั้นคู่ 3 การใช้แนวเบสเป็นตัวนำคอร์ด และการปรับลีลาจังหวะเป็นสวิง บอสซาโนวา และบัลลาด ส่งผลให้บทเพลงมีความหลากหลายทางเสียงประสานและจังหวะ โดยยังคงเอกลักษณ์ทำนองเดิมไว้ได้ ผลความคิดเห็นของนักศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.68 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.47 แสดงว่าเหมาะสมต่อการเรียนการสอนและการพัฒนาทักษะปฏิบัติดนตรีแจ๊ส

คำสำคัญ: การเรียบเรียงเสียงประสาน, เพลงไทยลูกกรุง, วงดนตรีแจ๊ส

Abstract

This research, The Arrangement of Thai Luk Krung Songs for the Jazz Band, aimed to analyze the musical concepts used in arranging Thai Luk Krung songs for a jazz band and to study students' opinions toward the arranged songs as instructional media for the Small Ensemble Practice course.

* Received 27 May 2026; Revised 27 June 2026; Accepted 20 July 2026

The study employed a mixed-methods research design. The sample group consisted of 21 second-year students majoring in Music Education, selected by purposive sampling. The research instruments included five arranged Thai Luk Krung songs: Rak Khun Khao Laeo, Phiang Kham Diao, Chua Fa Din Salai, Khruan, and Khuen Ni Phi Khoi Chao, together with a student opinion questionnaire. Qualitative data were analyzed through content analysis, while quantitative data were analyzed using mean and standard deviation. The findings revealed that the arrangement of Thai Luk Krung songs for the jazz band applied the concept of reharmonization to enrich musical color and make the songs suitable for a small jazz ensemble. The major techniques included II-V-I chord progressions, secondary dominant chords, tritone substitution, non-diatonic chords, chord movement by thirds, bass-line-led harmonic movement, and rhythmic adaptation into swing, bossa nova, and ballad styles. These techniques created harmonic and rhythmic diversity while preserving the identity of the original melodies. The overall students' opinion was at the highest level, with a mean score of 4.68 and a standard deviation of 0.47. This indicates that the arranged songs were suitable for teaching and learning and for developing jazz performance skills.

Keywords: Arrangement, Thai Luk Krung Songs, Jazz Band

บทนำ

ดนตรีเป็นสื่อทางวัฒนธรรมที่มนุษย์ใช้ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิด และประสบการณ์ชีวิตได้อย่างลึกซึ้ง โดยไม่จำกัดเชื้อชาติ ภาษา หรือศาสนา นับตั้งแต่วัยแรกเกิด มนุษย์ได้สัมผัสกับเสียงเพลงผ่านเพลงกล่อมเด็ก และเมื่อเติบโตขึ้น ดนตรีก็ยังคงมีบทบาทในการสะท้อนอารมณ์หลากหลายรูปแบบ ทั้งความรัก ความโศกเศร้า ความยินดี ความสงบ หรือแม้กระทั่งความรู้สึกสูญเสีย ในวาระสุดท้ายของชีวิต ดนตรียังปรากฏในรูปของบทสวดหรือเสียงเพลงที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและพิธีกรรมของแต่ละสังคม ดังนั้น ดนตรีจึงมิได้เป็นเพียงความบันเทิง หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ความเชื่อ และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของมนุษย์

ในแต่ละสังคม ดนตรีมีลักษณะเฉพาะที่สะท้อนภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และค่านิยมของผู้คน ความแตกต่างของดนตรีในแต่ละชาติสามารถรับรู้ได้จากท่วงทำนอง จังหวะ ภาษา เครื่องดนตรี และรูปแบบการขับร้อง ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้ทำให้ดนตรีทำหน้าที่เสมือนสัญลักษณ์แทนความเป็นชาติหรือกลุ่มวัฒนธรรมนั้น ๆ ดังที่ สุกรี เจริญสุข ได้กล่าวถึงบทบาทของดนตรีในฐานะตัวแทนทางวัฒนธรรมของแต่ละชนชาติไว้ว่า ดนตรีสามารถบ่งบอกลักษณะเฉพาะของชาติได้อย่างชัดเจน เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รูปแบบของเพลงก็ย่อมปรับเปลี่ยนตามไปด้วย เช่นเดียวกับสังคมไทยที่มีพัฒนาการของเพลงหลายประเภท ทั้งเพลงพื้นบ้าน เพลงลูกทุ่ง เพลงไทยเดิม และเพลงไทยสากล ซึ่งล้วนเกิดจากการปรับตัวของผู้ประพันธ์และศิลปินให้สอดคล้องกับบริบทของแต่ละยุคสมัย (สุกรี เจริญสุข, 2539) เพลงไทยสากลประเภทลูกกรุง หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า “เพลงลูกกรุง” มีพัฒนาการสัมพันธ์กับเพลงประกอบละครร้อง เพลงประกอบภาพยนตร์

เพลงประกอบละครเวที และเพลงที่ใช้ขับร้องสลับฉากในการแสดง ต่อมาคำว่า “เพลงลูกกรุง” ถูกใช้เพื่อจำแนกประเภทของเพลงไทยสากลที่มีลักษณะการขับร้อง กลุ่มผู้สร้างงาน และรสนิยมทางดนตรีแตกต่างจากเพลงลูกทุ่ง นอกจากนี้ เพลงลูกกรุงยังคงได้รับการสืบสรรค์และนำมาผลิตซ้ำในบริบทร่วมสมัยอย่างต่อเนื่อง ทั้งในรูปแบบการขับร้องใหม่ การเรียบเรียงเสียงประสานใหม่ และการนำเสนอผ่านสื่อบันเทิงสมัยใหม่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเพลงลูกกรุงมิได้เป็นเพียงบทเพลงในอดีต แต่ยังเป็นทุนทางวัฒนธรรมดนตรีที่สามารถปรับใช้และสร้างสรรค์ใหม่ได้ในสังคมไทยร่วมสมัย (ต่อพงศ์ เชื้ออุ่น, 2565) และต่อมาได้กลายเป็นคำที่ใช้จำแนกประเภทของเพลงไทยสากลระหว่างเพลงลูกทุ่งกับเพลงลูกกรุงอย่างแพร่หลาย (สมบัติ กิ่งกาญจนวงศ์, 2534) ลักษณะสำคัญของเพลงลูกกรุงมักพิจารณาจากกลุ่มผู้สร้างสรรค์ผลงาน วิธีการขับร้องของนักร้องต้นฉบับ ตลอดจนจุดมุ่งหมายของผู้ประพันธ์ที่มุ่งสร้างบทเพลงให้มีความประณีตทางภาษา ท่วงทำนอง และอารมณ์เพลง เพลงลูกกรุงมีพัฒนาการที่เชื่อมโยงกับละครร้องในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยเฉพาะผลงานของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ซึ่งบทเพลงประกอบละครมีลักษณะใกล้เคียงกับดนตรีตะวันตกมากขึ้น ต่อมาพรานบูรพ์ได้พัฒนาละครร้องและเนื้อเพลงให้มีลักษณะสากลชัดเจนยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันยังคงรักษากลิ่นอายความเป็นไทยไว้ในท่วงทำนองและการผันเสียงวรรณยุกต์ของคำร้องให้สอดคล้องกับแนวทำนอง จึงอาจกล่าวได้ว่ายุคของพรานบูรพ์เป็นช่วงเปลี่ยนผ่านสำคัญจากเพลงไทยเดิมไปสู่เพลงไทยสากล หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 อุตสาหกรรมภาพยนตร์ไทยเริ่มขยายตัวมากขึ้น ส่งผลให้เพลงประกอบภาพยนตร์ได้รับการสร้างสรรค์อย่างจริงจัง เพลง “กล้วยไม้” ซึ่งประพันธ์โดยเรือโทมานิต เสนะวีณิน เพื่อใช้ประกอบภาพยนตร์เรื่อง “ปู่โสมเฝ้าทรัพย์” ของบริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุงเมื่อ พ.ศ. 2476 ได้รับการกล่าวถึงว่าเป็นเพลงไทยสากลเพลงแรกที่ประพันธ์ด้วยโน้ตดนตรีสากล (ธีรภาพ โลหิตกุล, 2540) ต่อมาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ละครเวทีไทยได้รับความนิยมอย่างสูงในช่วง พ.ศ. 2491 - 2496 เนื่องจากโรงภาพยนตร์ยังขาดภาพยนตร์ต่างประเทศใหม่ ๆ เข้ามาฉาย จึงเกิดโรงละครและนักประพันธ์เพลงจำนวนมาก เช่น สง่า อารัมภีร ชาลี อินทรวิจิตร และสมาน กาญจนะผลิน ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเพลงลูกกรุงในเวลาต่อมา (สมบัติ กิ่งกาญจนวงศ์, 2534) แม้กระนั้นเพลงลูกกรุงมิได้สูญหายไปจากสังคมไทย หากแต่ได้รับการนำกลับมาผลิตซ้ำและตีความใหม่อยู่เสมอ โดยเฉพาะในช่วงหลัง พ.ศ. 2530 ที่ค่ายเพลงต่าง ๆ นำเพลงลูกกรุงเดิมมาสร้างสรรค์ใหม่ เพื่อตอบสนองกลุ่มผู้ฟังวัยผู้ใหญ่ซึ่งยังคงผูกพันกับบทเพลงประเภทนี้ (ปรกเกศ ใจสุวรรณ์, 2564) ในปัจจุบัน เพลงลูกกรุงยังคงปรากฏอยู่ในพื้นที่สาธารณะผ่านการประกวดร้องเพลง การแสดงดนตรี การเรียบเรียงเสียงประสานใหม่ และการนำเสนอในรูปแบบร่วมสมัย ความงดงามของเพลงลูกกรุงมิได้อยู่เพียงท่วงทำนองที่ไพเราะเท่านั้น หากยังอยู่ที่การเลือกใช้ถ้อยคำอย่างประณีต การใช้สัมผัสตามแบบฉันทลักษณ์ไทย และการเชื่อมโยงกับขนบวรรณศิลป์และวรรณคดีไทยในหลายบทเพลง ลักษณะดังกล่าวทำให้เพลงลูกกรุงมีคุณค่าทั้งในเชิงดนตรี วรรณศิลป์ และวัฒนธรรม

ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยเรื่องการเรียบเรียงเสียงประสานบทเพลงไทยลูกกรุงสำหรับวงดนตรีแจ๊ส จึงมุ่งศึกษาแนวทางการนำทำนองเพลงลูกกรุงมาสร้างสรรค์ใหม่ผ่านกระบวนการเรียบเรียงเสียงประสานในบริบทของดนตรีแจ๊ส การศึกษานี้ให้ความสำคัญกับการผสมผสานระหว่างเอกลักษณ์ของเพลงลูกกรุงกับองค์ประกอบทางดนตรีแจ๊ส ทั้งด้านเสียงประสาน จังหวะ การด้นสด และการสื่อสารระหว่างนักดนตรี โดยมีเป้าหมายเพื่อค้นหาเทคนิค

และแนวทางที่เหมาะสมในการเรียบเรียงบทเพลงให้มีความร่วมสมัย การเรียบเรียงเสียงประสานจึงไม่ใช่เพียงการเปลี่ยนคอร์ดหรือปรับจังหวะเท่านั้น แต่เป็นการตีความบทเพลงเดิมให้เกิดมิติใหม่ทางดนตรีและอารมณ์ กล่าวได้ว่า การเรียบเรียงเสียงประสานบทเพลงไทยลูกกรุงสำหรับวงดนตรีแจ๊สมีความสำคัญต่อทั้งการอนุรักษ์และการสร้างสรรค์ดนตรีไทยในบริบทร่วมสมัย การนำบทเพลงเหล่านี้มาพัฒนาในรูปแบบ แจ๊สจึงเป็นแนวทางหนึ่งในการสืบสานคุณค่าดั้งเดิม พร้อมทั้งเปิดพื้นที่ให้เกิดการรับรู้และตีความใหม่ที่สามารถเชื่อมโยงกับผู้ฟังยุคปัจจุบันและเวทีดนตรีสากลได้มากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดทางดนตรีในการเรียบเรียงเสียงประสานบทเพลงไทยลูกกรุงสำหรับวงดนตรีแจ๊ส
2. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักศึกษาที่มีต่อบทเพลงไทยลูกกรุงที่ผู้วิจัยเรียบเรียงขึ้นเพื่อนำไปใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนในรายวิชาปฏิบัติรวมวงเล็ก

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การเรียบเรียงเสียงประสานบทเพลงไทยลูกกรุงสำหรับวงดนตรีแจ๊ส ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน โดยมีลักษณะสำคัญเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ควบคู่กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการทางดนตรี และเสริมด้วยการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ เพื่อศึกษากระบวนการเรียบเรียงเสียงประสานบทเพลงไทยลูกกรุงสำหรับวงดนตรีแจ๊สขนาดเล็ก ตลอดจนศึกษาความคิดเห็นของผู้เรียนที่มีต่อบทเพลงที่ได้รับการเรียบเรียงเสียงประสานใหม่ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักศึกษาสาขาดนตรีศึกษา ชั้นปีที่ 2 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชาปฏิบัติรวมวงเล็ก จำนวน 30 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักศึกษาสาขาดนตรีศึกษา ชั้นปีที่ 2 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต จำนวน 21 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง โดยพิจารณาจากนักศึกษาที่มีความพร้อมด้านทักษะการบรรเลงเครื่องดนตรีและสามารถเข้าร่วมกระบวนการฝึกซ้อมและบรรเลงบทเพลงที่เรียบเรียงขึ้นใหม่ได้ตลอดกระบวนการวิจัย กลุ่มตัวอย่างแบ่งออกเป็น 3 วง เพื่อทดลองฝึกซ้อมและบรรเลงบทเพลงไทยลูกกรุงที่ได้รับการเรียบเรียงเสียงประสานใหม่สำหรับวงดนตรีแจ๊สขนาดเล็ก ขอบเขตด้านเนื้อหาของการวิจัยมุ่งศึกษาบทเพลงไทยลูกกรุง จำนวน 5 เพลง ได้แก่ 1) คืนนี้พี่คอยเจ้า 2) ชั่วฟ้าดินสลาย 3) เพียงคำเดียว 4) ครวญ และ 5) รักคุณเข้าแล้ว โดยนำมาเรียบเรียงเสียงประสานสำหรับวงดนตรีแจ๊สขนาดเล็ก ประกอบด้วย แซกโซโฟน เปียโน กีตาร์ เบส และกลองชุด การเรียบเรียงพิจารณาองค์ประกอบทางดนตรี ได้แก่ ทำนอง จังหวะ เสียงประสาน การดำเนินคอร์ด บทบาทของเครื่องดนตรี และพื้นที่สำหรับการด้นสด

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการหาคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 4 ประเภท ดังนี้

2.1 แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ใช้สำหรับเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิและนักดนตรีอาชีพ เพื่อรวบรวมแนวคิด ข้อเสนอแนะ และมุมมองเกี่ยวกับการเรียบเรียงเสียงประสานบทเพลงไทยลูกกรุงในรูปแบบดนตรีแจ๊ส

2.2 แบบสอบถามความคิดเห็นของนักศึกษา ใช้สำหรับศึกษาความคิดเห็นของนักศึกษาที่มีต่อบทเพลงไทยลูกกรุงที่ได้รับการเรียบเรียงเสียงประสานใหม่ โดยครอบคลุมประเด็นด้านความเหมาะสมของบทเพลง ความน่าสนใจของการเรียบเรียงเสียงประสาน ความเหมาะสมต่อการฝึกปฏิบัติรวมวง และประโยชน์ต่อการเรียนรู้ดนตรีแจ๊ส

2.3 โน้ตเพลงและสกอร์ดนตรีสำหรับวงดนตรีแจ๊สขนาดเล็ก เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการเรียบเรียงเสียงประสานบทเพลงไทยลูกกรุงทั้ง 5 เพลง โดยออกแบบให้เหมาะสมกับรูปแบบวงดนตรีแจ๊สขนาดเล็กและศักยภาพของผู้บรรเลง

2.4 เครื่องบันทึกเสียงและวิดีโอ ใช้สำหรับบันทึกกระบวนการฝึกซ้อม การบรรเลง และพฤติกรรมการทำงานร่วมกันของนักศึกษาในวงดนตรี เพื่อนำมาใช้ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ การหาคุณภาพเครื่องมือวิจัยดำเนินการโดยนำแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามความคิดเห็นของนักศึกษาเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิด้านดนตรีและการวิจัย จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา โดยใช้ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ ผลการตรวจสอบพบว่า เครื่องมือมีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ จากนั้นผู้วิจัยได้ปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิก่อนนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการเป็นลำดับขั้นตอน ดังนี้

3.1 ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา งานวิจัย และแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบทเพลงไทยลูกกรุง การเรียบเรียงเสียงประสาน ทฤษฎีดนตรีแจ๊ส และการจัดวงดนตรีแจ๊สขนาดเล็ก เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการกำหนดกรอบแนวคิดและแนวทางการเรียบเรียงเสียงประสาน

3.2 ศึกษาลักษณะทางดนตรีของบทเพลงไทยลูกกรุงต้นฉบับทั้ง 5 เพลง โดยพิจารณาองค์ประกอบด้านทำนอง จังหวะ โครงสร้างเพลง คีย์ อารมณ์เพลง และลักษณะเฉพาะของบทเพลง เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลในการออกแบบการเรียบเรียงเสียงประสานใหม่

3.3 เก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและนักดนตรีอาชีพ เพื่อรวบรวมแนวคิดและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเรียบเรียงเสียงประสานบทเพลงไทยลูกกรุงในรูปแบบดนตรีแจ๊ส

3.4 ดำเนินการเรียบเรียงเสียงประสานบทเพลงไทยลูกกรุงทั้ง 5 เพลง สำหรับวงดนตรีแจ๊สขนาดเล็กโดยใช้แนวคิดทางดนตรีแจ๊ส เช่น การดำเนินคอร์ดแบบ II-V-I การใช้คอร์ดโดมินันต์ทุติยภูมิ การแทนคอร์ดแบบไตรโทน การใช้คอร์ดขยาย การกำหนดรูปแบบจังหวะสวิงหรือบอสซาโนวา ตลอดจนการออกแบบบทนำ ท่อนเพลงหลัก ท่อนด้นสด และท่อนจบให้เหมาะสมกับลักษณะของเพลงและศักยภาพของผู้บรรเลง

3.5 นำบทเพลงที่เรียบเรียงขึ้นใหม่ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและให้ข้อเสนอแนะ จากนั้นปรับปรุงแก้ไขบทเพลง สกอร์ และแนวทางการบรรเลงให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

3.6 นำบทเพลงที่เรียบเรียงขึ้นใหม่ไปทดลองใช้กับนักศึกษากลุ่มตัวอย่าง โดยให้นักศึกษาฝึกซ้อมและบรรเลงในรูปแบบวงดนตรีแจ๊สขนาดเล็ก พร้อมทั้งบันทึกเสียง บันทึกวิดีโอ และสังเกตพฤติกรรมการบรรเลง การทำงานร่วมกันในวง และความเหมาะสมของบทเพลงต่อการเรียนการสอนในรายวิชาปฏิบัติรวมวงเล็ก

3.7 เก็บข้อมูลความคิดเห็นของนักศึกษากลุ่มตัวอย่างหลังจากการฝึกซ้อมและบรรเลงบทเพลงที่เรียบเรียงขึ้นใหม่ โดยใช้แบบสอบถามความคิดเห็น เพื่อนำข้อมูลไปวิเคราะห์ในเชิงปริมาณประกอบการอภิปรายผลการวิจัย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพและการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ดังนี้

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกต การบันทึกเสียง และการบันทึกวิดีโอ โดยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและการวิเคราะห์เชิงประเด็น เพื่อสังเคราะห์ลักษณะทางดนตรีของบทเพลงไทยลูกกรุง แนวคิดการเรียบเรียงเสียงประสาน เทคนิคทางดนตรีแจ๊ส บทบาทของเครื่องดนตรี และผลของการนำบทเพลงที่เรียบเรียงขึ้นใหม่ไปใช้ในการฝึกปฏิบัติรวมวง นอกจากนี้ ข้อมูลจากกระบวนการสร้างสรรค์บทเพลงใช้การวิเคราะห์เชิงกระบวนการ โดยพิจารณาตั้งแต่ขั้นตอนการศึกษาเพลงต้นฉบับ การออกแบบการเรียบเรียงเสียงประสาน การทดลองบรรเลง การปรับปรุงแก้ไข และการนำเสนอผลงานดนตรี เพื่ออธิบายกระบวนการสร้างสรรค์บทเพลงไทยลูกกรุงสำหรับวงดนตรีแจ๊สขนาดเล็กอย่างเป็นระบบ

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามความคิดเห็นของนักศึกษาที่มีต่อบทเพลงไทยลูกกรุงที่ได้รับการเรียบเรียงเสียงประสานใหม่ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อนำเสนอระดับความคิดเห็นของนักศึกษาด้านความเหมาะสม ความน่าสนใจ และประโยชน์ของบทเพลงต่อการเรียนรู้และการฝึกปฏิบัติรวมวง ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดนำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์และตารางประกอบ เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย และสะท้อนให้เห็นทั้งกระบวนการสร้างสรรค์ทางดนตรีและผลการนำบทเพลงไทยลูกกรุงที่ได้รับการเรียบเรียงเสียงประสานใหม่ไปใช้ในบริบทการเรียนการสอนดนตรี

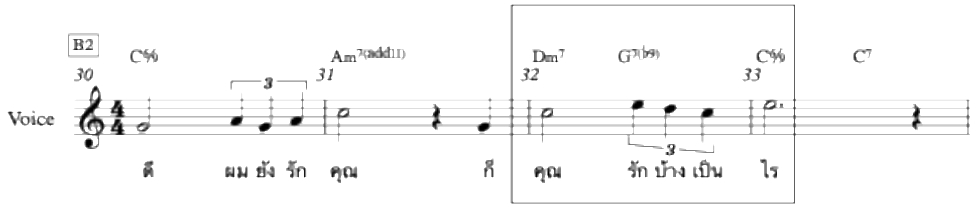
ผลการวิจัย

ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยนำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์แนวคิดในการเรียบเรียงเสียงประสาน และตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) จากแบบสอบถามความคิดเห็น มีรายละเอียดในแต่ละตอน ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์แนวคิดในการเรียบเรียงเสียงประสาน

ผู้วิจัยได้นำแนวคิดการเปลี่ยนเสียงประสาน (Reharmonization) มาใช้ในการเรียบเรียงบทเพลงไทยลูกกรุงทั้ง 5 เพลง สำหรับวงดนตรีแจ๊สขนาดเล็ก โดยใช้เทคนิคทางดนตรีแจ๊สที่สำคัญ 6 รูปแบบ ได้แก่ 1) การดำเนินคอร์ดแบบ II-V-I 2) การใช้คอร์ดโดมินันต์ทุติยภูมิ 3) การใช้คอร์ดแทนแบบไตรโทนซับ 4) การใช้คอร์ดนอกกุญแจเสียง 5) การเคลื่อนคอร์ดในลักษณะขั้นคู่ 3 และ 6) การใช้แนวเบสเป็นตัวนำคอร์ด ซึ่งจะนำเสนอแนวคิดการเปลี่ยนเสียงประสานในแต่ละรูปแบบ ดังนี้

1.1 แนวคิดการดำเนินคอร์ดแบบ II-V-I คือ รูปแบบการเคลื่อนที่ของคอร์ดที่สำคัญมากในดนตรีตะวันตก โดยเฉพาะ แจ๊ส หลักการทำงาน คือ ทำหน้าที่เป็นกระบวนการคลี่คลายทางฮาร์โมนี 3 ขั้น คือ คอร์ดเตรียม ⟶ คอร์ดโดมินันต์ ⟶ คอร์ดหลัก คอร์ด II สร้างการเคลื่อนตัวยังไม่มั่นคงนัก คอร์ด V ทำหน้าที่เป็นคอร์ดโดมินันต์ มีแรงดึงสูงต้องการคลี่คลายกลับไปยังคอร์ดหลัก คอร์ด I เป็นคอร์ดจบหรือจุดพักให้ความรู้สึกสมบูรณ์ เป็นการคลี่คลายความตึงเครียด ดังตัวอย่างบทเพลงรักคุณเข้าแล้ว คอร์ด Dm7 $G7^{(b9)}$ C6/9 ในห้องเพลงที่ 32 - 33 ดังกรอบสี่เหลี่ยม ดังนี้

ภาพที่ 1 ตัวอย่างโน้ตเพลงการดำเนินคอร์ดแบบ II-V-I

1.2 แนวคิดการใช้คอร์ดโดมินันต์ทุติยภูมิหรือ Secondary Dominant คือ การนำคอร์ดโดมินันต์มาใช้ชั่วคราวเพื่อเน้นหรือผลักดันให้ไปยังคอร์ดเป้าหมายอื่นที่ไม่ใช่คอร์ด I โดยตรง หลักการทำงานของ คอร์ดโดมินันต์ทุติยภูมิ คือ การทำให้คอร์ดเป้าหมายในบันไดเสียง “มีสถานะเสมือนเป็นคอร์ดหลักชั่วคราว” แล้วใช้คอร์ดโดมินันต์เข้ามานำหา ดังตัวอย่างบทเพลงครวญ คอร์ด D7 เคลื่อนไปสู่คอร์ด G13 ในห้องเพลงที่ 11 - 12 ดังกรอบสี่เหลี่ยม ดังนี้

ภาพที่ 2 ตัวอย่างโน้ตเพลงการใช้คอร์ดโดมินันต์ทุติยภูมิ

1.3 แนวคิดการใช้คอร์ดแทนแบบไตรโทนซับ หรือ Tritone Substitution คือการนำคอร์ดโดมินันต์อีกคอร์ดหนึ่งมาแทนคอร์ดโดมินันต์เดิม โดยคอร์ดใหม่มีระยะห่างจากคอร์ดเดิมเป็น ช่วงไตรโทน เพื่อให้เกิดสีสันของฮาร์โมนีที่แปลกใหม่ แต่ยังคงแรงดึงไปสู่คอร์ดเป้าหมายได้ใกล้เคียงเดิม ในทางฮาร์โมนีแจ๊ส ช่วงไตรโทนมีความสำคัญมาก เพราะเป็นช่วงเสียงที่สร้างความตึงเครียดภายในคอร์ดโดมินันต์ 7 แม้จะเปลี่ยนรากคอร์ด แต่คอร์ดที่นำมาแทนยังคงมีแรงดึงสู่คอร์ดเป้าหมาย เพราะยังมีช่วงไตรโทนที่ต้องการคลี่คลาย ข้อดีสำคัญ คือ ทำให้แนวเบสเคลื่อนแบบครึ่งเสียง ดังตัวอย่างบทเพลงรักคุณเข้าแล้ว คอร์ด Db7 ทำหน้าที่แทน G7 เคลื่อนไปสู่คอร์ด C6/9 ในห้องเพลงที่ 36 ดังกรอบสี่เหลี่ยม ดังนี้

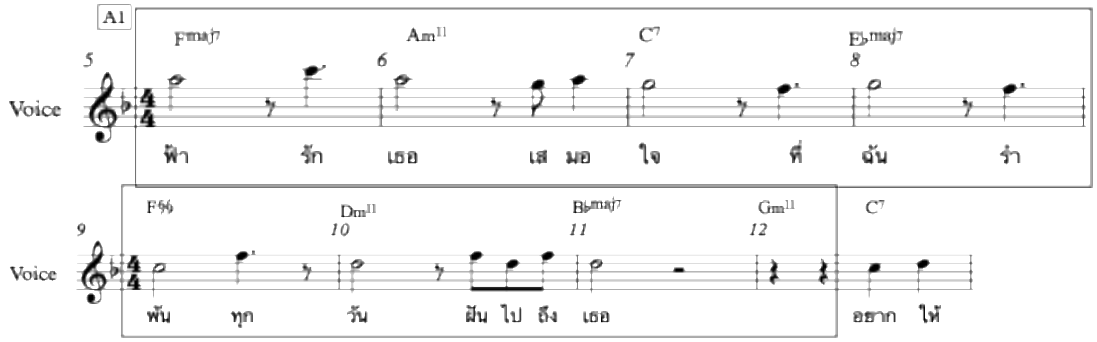
ภาพที่ 3 ตัวอย่างโน้ตเพลงการใช้คอร์ดแทนแบบไตรโทนซับ

1.4 แนวคิดการใช้คอร์ดนอกกุญแจเสียง คือ การนำคอร์ดที่ไม่ได้อยู่ในชุดคอร์ดประจำบันไดเสียงหลักของเพลงมาใช้ เพื่อเพิ่มสีสัน ความตึงเครียด และการเคลื่อนที่ของฮาร์โมนีให้หลากหลายขึ้น ดังตัวอย่างบทเพลงเพียงคำเดียว ใช้คอร์ด DbMaj7 ในห้องเพลงที่ 43 ดังกรอบสี่เหลี่ยม ดังนี้

ภาพที่ 4 ตัวอย่างโน้ตเพลงการใช้คอร์ดนอกกุญแจเสียง

1.5 แนวคิดการเคลื่อนคอร์ดในลักษณะขั้นคู่ 3 คือ การเปลี่ยนรากคอร์ดให้ห่างกันเป็นระยะ 3 เสียง ทั้งแบบ คู่ 3 เล็ก และ คู่ 3 ใหญ่ เพื่อสร้างสีสันของฮาร์โมนีที่ลื่นไหล นุ่มนวล แนวคิดนี้นิยมใช้ในงานเรียบเรียงเสียงประสานสมัยใหม่ แจ๊ส และเพลงร่วมสมัย เพราะทำให้เกิดสีสันใหม่โดยยังคงความเชื่อมโยงของเสียงภายในคอร์ด ดังตัวอย่างบทเพลงชั่วฟ้าดินสลาย โดยการใช้คอร์ด FMaj7, Am11, AbMaj7, C7 และ EbMaj7 ห้องเพลงที่ 5 - 8 และห้องเพลงที่ 9 - 12 ใช้เทคนิคการเคลื่อนคอร์ดแบบขั้นคู่ 3 โดยเคลื่อนลงอย่างต่อเนื่อง ใช้คอร์ด F6/9, Dm11, BbMaj7 และ Gm11 ดังกรอบสี่เหลี่ยม ดังนี้

ภาพที่ 5 ตัวอย่างโน้ตเพลงการเคลื่อนคอร์ดในลักษณะขั้นคู่ 3

1.6 แนวคิดการใช้แนวเบสเป็นตัวนำคอร์ด คือ การกำหนดทิศทางการเคลื่อนที่ของเสียงเบสก่อนแล้วจึงเลือกคอร์ดที่สอดคล้องกับแนวเบสนั้น ทำให้การดำเนินคอร์ดมีความลื่นไหล ชัดเจน และมีเอกภาพในเชิงเสียงประสานดังตัวอย่าง บทเพลงคืนนี้พี่คอยเจ้า โดยใช้คอร์ด G6/9, Bm11/F#, FMaj7, Em11, D13, C#o7, CMaj7 และ Bm11 ในห้องเพลงที่ 5 - 8 ดังตัวอย่าง

ภาพที่ 6 ตัวอย่างโน้ตเพลงการใช้แนวเบสเป็นตัวนำคอร์ด

2. ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานจากแบบสอบถามความคิดเห็นของนักศึกษา

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นของนักศึกษาที่มีต่อการเรียบเรียงเสียงประสานบทเพลงไทยลูกกรุงสำหรับวงดนตรีแจ๊ส จำนวน 21 คน และนำข้อมูลมาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) โดยแปลผลตามเกณฑ์ที่กำหนด ดังนี้

4.50 - 5.00 หมายถึง มากที่สุด 3.50 - 4.49 หมายถึง มาก 2.50 - 3.49 หมายถึง ปานกลาง 1.50 - 2.49 หมายถึง น้อย 1.00 - 1.49 หมายถึง น้อยที่สุด

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นของนักศึกษา (n = 21)

ข้อที่	รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย (Mean)	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	ระดับความคิดเห็น
1	บทเพลงที่เรียบเรียงมีความเหมาะสมกับรูปแบบวงดนตรีแจ๊ส	4.67	0.48	มากที่สุด
2	เทคนิคที่ใช้ในการเรียบเรียงเสียงประสาน	4.33	0.48	มาก
3	การใช้คอร์ดที่เหมาะสมกับบทเพลง	4.67	0.48	มากที่สุด
4	การเรียบเรียงเสียงประสานช่วยเพิ่มความน่าสนใจในการเรียนรู้วิชาปฏิบัติรวมวงเล็ก	4.81	0.40	มากที่สุด
5	การบรรเลงเพลงไทยลูกกรุงในสไตล์แจ๊สช่วยส่งเสริมความเข้าใจในดนตรีไทยลูกกรุงและแจ๊ส	4.86	0.36	มากที่สุด
6	บทเพลงที่เรียบเรียงสามารถใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนในรายวิชาปฏิบัติรวมวงเล็กได้จริง	4.81	0.40	มากที่สุด
7	การเรียบเรียงครั้งนี้สามารถใช้เป็นต้นแบบการบรรเลงดนตรีไทยลูกกรุงในรูปแบบใหม่ ๆ ได้	4.62	0.50	มากที่สุด
8	บทเพลงที่เรียบเรียงช่วยเสริมสร้างแรงบันดาลใจในการศึกษาดนตรี	4.38	0.50	มาก
9	การเรียนรู้จากบทเพลงที่เรียบเรียงช่วยพัฒนาทักษะการฟัง การบรรเลง และการทำงานเป็นทีม	4.76	0.46	มากที่สุด

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นของนักศึกษา (n = 21) (ต่อ)

ข้อที่	รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย (Mean)	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	ระดับความคิดเห็น
10	โดยรวมแล้วท่านพึงพอใจกับบทเพลงที่เรียบเรียงเพื่อใช้ในการเรียนการสอน	4.90	0.44	มากที่สุด
	รวม	**4.68**	**0.47**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 1 พบว่า ความคิดเห็นของนักศึกษาที่มีต่อการเรียบเรียงเสียงประสานบทเพลงไทยลูกกรุงสำหรับวงดนตรีแจ๊ส โดยรวมอยู่ในระดับ มากที่สุด มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.68 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.47 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ โดยรวมแล้วท่านพึงพอใจกับบทเพลงที่เรียบเรียงเพื่อใช้ในการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.90 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.44 รองลงมา คือ การบรรเลงเพลงไทยลูกกรุงในสไตล์แจ๊สช่วยส่งเสริมความเข้าใจในดนตรีไทยลูกกรุงและดนตรีแจ๊ส มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.86 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.36 นอกจากนี้ พบว่า การเรียบเรียงเสียงประสานช่วยเพิ่มความน่าสนใจในการเรียนรู้วิชาปฏิบัติรวมวงเล็ก และ บทเพลงที่เรียบเรียงสามารถใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนในรายวิชาปฏิบัติรวมวงเล็กได้จริง มีค่าเฉลี่ยเท่ากันที่ 4.81 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากันที่ 0.40 รองลงมา คือ การเรียนรู้จากบทเพลงที่เรียบเรียงช่วยพัฒนาทักษะการฟัง การบรรเลง และการทำงานเป็นทีม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.76 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.46 ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ เทคนิคที่ใช้ในการเรียบเรียงเสียงประสาน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.33 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.48 รองลงมา คือ บทเพลงที่เรียบเรียงช่วยเสริมสร้างแรงบันดาลใจในการศึกษาดนตรี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.38 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.50 ซึ่งทั้งสองข้ออยู่ในระดับ มาก ขณะที่ข้ออื่น ๆ อยู่ในระดับ มากที่สุด สะท้อนให้เห็นว่านักศึกษามีความคิดเห็นเชิงบวกต่อบทเพลงที่ผู้วิจัยเรียบเรียงขึ้น และเห็นว่าบทเพลงดังกล่าวสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการจัดการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม

อภิปรายผล

ผลการวิจัยเรื่อง การเรียบเรียงเสียงประสานบทเพลงไทยลูกกรุงสำหรับวงดนตรีแจ๊ส แสดงให้เห็นว่าบทเพลงไทยลูกกรุงสามารถนำมาพัฒนาและเรียบเรียงเสียงประสานใหม่ในรูปแบบวงดนตรีแจ๊สได้อย่างเหมาะสม โดยยังคงเอกลักษณ์ของทำนองเดิมไว้ได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากบทเพลงไทยลูกกรุงมีลักษณะเด่นด้านทำนอง ภาษา การขับร้อง และการถ่ายทอดอารมณ์ที่ประณีต จึงมีศักยภาพในการนำมาวิเคราะห์และพัฒนาต่อยอดในรูปแบบดนตรีร่วมสมัยได้ สอดคล้องกับ สมบัติ กิ่งกาญจนวงศ์ อธิบายว่า เพลงลูกกรุงมีลักษณะเฉพาะด้านท่วงทำนอง การใช้ภาษา และวิธีการขับร้องที่แตกต่างจากเพลงไทยสากลประเภทอื่น (สมบัติ กิ่งกาญจนวงศ์, 2534) ขณะเดียวกันยังสอดคล้องกับ สุกรี เจริญสุข กล่าวถึงดนตรีในฐานะสื่อทางวัฒนธรรมซึ่งสะท้อนอัตลักษณ์ของมนุษย์และสังคม (สุกรี เจริญสุข, 2539) ดังนั้น การนำบทเพลงไทยลูกกรุงมาเรียบเรียงเสียงประสานใหม่ในรูปแบบแจ๊สจึงมิใช่เป็นเพียงการปรับเปลี่ยนรูปแบบทางดนตรีเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างสรรค์ที่ช่วยสืบสานคุณค่าทางวัฒนธรรมของบทเพลงเดิมให้สามารถสื่อสารกับผู้เรียนและผู้ฟังในบริบทร่วมสมัยได้มากยิ่งขึ้น จากผลการวิเคราะห์แนวคิดในการเรียบเรียงเสียงประสาน พบว่า ผู้วิจัยได้นำแนวคิดการเปลี่ยนเสียงประสานมาใช้เป็นหลักในการพัฒนาบทเพลง

ไทยลูกกรุงทั้ง 5 เพลง โดยใช้เทคนิคทางดนตรีแจ๊ส ได้แก่ การดำเนินคอร์ดแบบ II-V-I การใช้คอร์ดโดมินันต์ทุติยภูมิ การใช้คอร์ดแทนแบบไตรโทนซับ การใช้คอร์ดนอกกุญแจเสียง การเคลื่อนคอร์ดในลักษณะขั้นคู่ 3 และการใช้แนวเบสเป็นตัวนำคอร์ด เทคนิคเหล่านี้ช่วยเพิ่มสีสันทางเสียงประสาน ทำให้บทเพลงเกิดมิติทางฮาร์โมนีที่หลากหลายและมีความร่วมสมัยมากขึ้น สอดคล้องกับ Coker, J. ให้ความสำคัญกับความเข้าใจโครงสร้างคอร์ด การดำเนินคอร์ด และการนำองค์ประกอบทางฮาร์โมนีไปใช้ในการสร้างสรรค์ดนตรีแจ๊ส (Coker, J., 1964) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับ Gridley, M. C. อธิบายว่า ดนตรีแจ๊สมีลักษณะสำคัญอยู่ที่การใช้จังหวะ เสียงประสาน การตีความทำนอง และการแสดงออกอย่างยืดหยุ่นของผู้บรรเลง การปรับเปลี่ยนลีลาจังหวะของบทเพลงจากต้นฉบับเดิม เช่น วอลซ์ หรือสโลว์โซล ไปเป็นสวิง บอสซาโนวา และบัลลาด ช่วยให้บทเพลงมีบุคลิกทางดนตรีที่ชัดเจนขึ้นในบริบทของวงดนตรีแจ๊ส ขณะเดียวกันยังคงรักษาแก่นสำคัญของทำนองและอารมณ์เพลงเดิมไว้ได้ (Gridley, M. C., 1994) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การเรียบเรียงเสียงประสานมิใช่เพียงการเปลี่ยนคอร์ดหรือปรับจังหวะเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการตีความบทเพลงเดิมให้เกิดมิติใหม่ทางดนตรี ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Dean, R. T. ให้ความสำคัญกับกระบวนการสร้างสรรค์ การทดลอง และการพัฒนาทางดนตรีในฐานะองค์ประกอบสำคัญของการสร้างผลงานดนตรีร่วมสมัย (Dean, R. T., 1989) ทั้งนี้ การเรียบเรียงเสียงประสานในงานวิจัยนี้จึงเป็นการผสมผสานระหว่างหลักวิชาการทางดนตรีแจ๊สกับการตัดสินใจเชิงศิลปะของผู้เรียบเรียง เพื่อให้บทเพลงมีความสมดุลระหว่างความร่วมสมัยกับเอกลักษณ์ของเพลงไทยลูกกรุง การวิจัยครั้งนี้จึงเป็นการต่อยอดแนวคิดดังกล่าวจากบทเพลงพื้นถิ่นไปสู่บทเพลงไทยลูกกรุง โดยใช้กระบวนการเรียบเรียงเสียงประสานและแนวคิดทางดนตรีแจ๊สเป็นฐานในการสร้างสรรค์ผลงาน ทำให้เห็นว่า บทเพลงไทยที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมสามารถนำมาพัฒนาในรูปแบบดนตรีร่วมสมัยได้ หากผู้เรียบเรียงสามารถรักษาแก่นสำคัญของบทเพลงเดิมควบคู่กับการใช้เทคนิคทางดนตรีใหม่อย่างเหมาะสม ผลการวิจัยยังแสดงให้เห็นว่า การเรียบเรียงเสียงประสานบทเพลงไทยลูกกรุงในรูปแบบวงดนตรีแจ๊สสามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนดนตรีได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะในรายวิชาปฏิบัติรวมวงเล็ก เนื่องจากบทเพลงที่เรียบเรียงขึ้นเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะหลายด้านพร้อมกัน ได้แก่ การอ่านโน้ต การฟังเสียงประสาน การบรรเลงร่วมกับผู้อื่น การเข้าใจบทบาทของเครื่องดนตรีแต่ละชนิด และการเรียนรู้แนวคิดทางดนตรีแจ๊สผ่านการปฏิบัติจริง ผลดังกล่าวสอดคล้องกับ Coker, J. ที่มองว่าการเรียนรู้ดนตรีแจ๊สควรเกิดจากการปฏิบัติควบคู่กับความเข้าใจทางทฤษฎี (Coker, J., 1964) และสอดคล้องกับ Gridley, M. C. ที่ชี้ให้เห็นว่าดนตรีแจ๊สเป็นรูปแบบดนตรีที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนพัฒนาทั้งความรู้ด้านโครงสร้างดนตรีและการแสดงออกทางดนตรีอย่างสร้างสรรค์ (Gridley, M. C., 1994) ผลการศึกษาความคิดเห็นของนักศึกษา พบว่า นักศึกษามีความคิดเห็นต่อบทเพลงที่เรียบเรียงขึ้นโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด สะท้อนให้เห็นว่า บทเพลงไทยลูกกรุงที่นำมาเรียบเรียงในรูปแบบวงดนตรีแจ๊สได้รับการยอมรับในด้านความเหมาะสม ความน่าสนใจ และประโยชน์ต่อการเรียนรู้ โดยเฉพาะประเด็นด้านความพึงพอใจโดยรวม การส่งเสริมความเข้าใจในดนตรีไทยลูกกรุงและดนตรีแจ๊ส และการนำไปใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนในรายวิชาปฏิบัติรวมวงเล็กได้จริง ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะบทเพลงไทยลูกกรุงเป็นบทเพลงที่มีความใกล้ชิดกับบริบททางวัฒนธรรมไทย ขณะเดียวกันการเรียบเรียงในรูปแบบแจ๊สช่วยสร้างประสบการณ์ใหม่ให้แก่ผู้เรียน ทำให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างรากฐานทางดนตรีเดิมกับองค์ความรู้ทางดนตรีสมัยใหม่ได้อย่างเป็นรูปธรรม

เมื่อพิจารณาในมิติของการอนุรักษ์และพัฒนามรดกทางดนตรีไทย การนำบทเพลงไทยลูกกรุงมาเรียบเรียงเสียงประสานใหม่ในรูปแบบวงดนตรีแจ๊สถือเป็นแนวทางหนึ่งที่ช่วยให้บทเพลงเดิมยังคงมีชีวิตอยู่ในบริบทปัจจุบัน การสร้างสรรค์ดังกล่าวมิได้ทำให้คุณค่าดั้งเดิมของบทเพลงลดลง หากแต่ช่วยขยายพื้นที่การรับรู้ของบทเพลงไปสู่ผู้เรียนและผู้ฟังรุ่นใหม่มากขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของ สุกรี เจริญสุข มองว่าดนตรีเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของสังคม (สุกรี เจริญสุข, 2539) การเรียบเรียงเสียงประสานบทเพลงไทยลูกกรุงในรูปแบบแจ๊สจึงเป็นการสืบสานควบคู่กับการสร้างสรรค์ ทำให้บทเพลงสามารถดำรงอยู่และพัฒนาต่อไปได้ในบริบทของการศึกษาดนตรีร่วมสมัย

โดยสรุป การเรียบเรียงเสียงประสานบทเพลงไทยลูกกรุงสำหรับวงดนตรีแจ๊สในงานวิจัยนี้ แสดงให้เห็นถึงความเป็นไปได้ในการบูรณาการดนตรีไทยสากลกับดนตรีแจ๊สอย่างมีหลักการ ทั้งด้านเสียงประสาน จังหวะ รูปแบบการบรรเลง และการนำไปใช้ในการเรียนการสอน ผลการวิจัยสนับสนุนแนวคิดว่า บทเพลงไทยลูกกรุงสามารถนำมาพัฒนาต่อยอดในรูปแบบร่วมสมัยได้ โดยยังคงคุณค่าทางวัฒนธรรมของบทเพลงเดิม และสามารถสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ทางดนตรีที่มีความหมายให้แก่ผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยพบว่า บทเพลงไทยลูกกรุงทั้ง 5 เพลง ได้แก่ เพลงคืนนี้พี่คอยเจ้า เพลงชั่วฟ้าดินสลาย เพลงเพียงคำเดียว เพลงครวญ และเพลงรักคุณเข้าแล้ว สามารถนำมาเรียบเรียงเสียงประสานใหม่ในรูปแบบวงดนตรีแจ๊สได้อย่างเหมาะสม โดยยังคงเอกลักษณ์ของทำนองเดิมไว้ ขณะเดียวกันสามารถเพิ่มมิติทางเสียงประสาน จังหวะ และรูปแบบการบรรเลงให้มีความร่วมสมัยมากขึ้น แนวคิดสำคัญที่ใช้ในการเรียบเรียง ได้แก่ การเปลี่ยนเสียงประสาน การดำเนินคอร์ดแบบ II-V-I การใช้คอร์ดโดมินันท์ทุติยภูมิ การใช้คอร์ดแทนแบบไทรโทน การใช้โน้ตนอกบันไดเสียง การเคลื่อนคอร์ดในลักษณะคู่สาม และการใช้แนวเบสเป็นตัวนำคอร์ด ซึ่งช่วยให้บทเพลงมีสีสันและเหมาะสมกับการบรรเลงในรูปแบบวงดนตรีแจ๊สขนาดเล็ก ผลการศึกษาความคิดเห็นของนักศึกษา พบว่า นักศึกษามีความคิดเห็นต่อบทเพลงที่เรียบเรียงขึ้นในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นว่าบทเพลงที่เรียบเรียงขึ้นมีความเหมาะสมต่อการใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนในรายวิชาปฏิบัติรวมวงเล็ก ช่วยส่งเสริมความเข้าใจในบทเพลงไทยลูกกรุงและดนตรีแจ๊ส ตลอดจนพัฒนาทักษะด้านการฟัง การอ่านโน้ต การคอมปิง การวิเคราะห์ฮาร์โมนี และการบรรเลงร่วมวง ดังนั้น จึงควรนำบทเพลงที่เรียบเรียงขึ้นไปใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนในรายวิชาปฏิบัติรวมวงเล็ก การเรียบเรียงเสียงประสาน และทฤษฎีดนตรีแจ๊ส โดยเน้นให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติจริงเพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างเป็นรูปธรรม สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาการเรียบเรียงบทเพลงไทยลูกกรุงในรูปแบบวงดนตรีประเภทอื่น เช่น วงบิ๊กแบนด์ วงดนตรีร่วมสมัย หรือวงดนตรีผสมไทย-สากล รวมทั้งศึกษาผลของการใช้บทเพลงที่เรียบเรียงขึ้นต่อทักษะทางดนตรีของผู้เรียนในด้านต่าง ๆ เพื่อให้เห็นประสิทธิผลของสื่อการเรียนรู้ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ที่ให้การสนับสนุนทุนวิจัยประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 ตลอดจนให้การส่งเสริมและเอื้ออำนวยต่อการดำเนินงานวิจัย จนทำให้งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

ต่อพงศ์ เชื้ออุ่น. (2565). การสืบสรรค์เพลงลูกกรุงในสังคมและวัฒนธรรมไทยร่วมสมัย. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ธีรภาพ โลหิตกุล. (2540). ปฐมบทเพลงลูกทุ่งและเพลงเพื่อชีวิตในเมืองไทย (พ.ศ. 2480-2500). กรุงเทพมหานคร: โสมสาร.

ปรกเกศ ใจสุวรรณ์. (2564). ราชินีลูกทุ่ง: พุ่มพวง ดวงจันทร์ กับความเปลี่ยนแปลงของเพลงลูกทุ่งไทย ทศวรรษ 2510-ทศวรรษ 2540. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมบัติ กิ่งกาญจนวงศ์. (2534). การวิเคราะห์เพลงลูกกรุง. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดนตรีศึกษา. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

สุกรี เจริญสุข. (2539). ดนตรีชาวสยาม. นครปฐม: โครงการจัดตั้งวิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

Coker, J. (1964). Improvising jazz. Englewood Cliffs: Prentice Hall.

Dean, R. T. (1989). Creative improvisation: Jazz, contemporary music, and beyond: How to develop techniques of improvisation for any musical context. Milton Keynes: Open University Press.

Gridley, M. C. (1994). Jazz styles: History and analysis. Englewood Cliffs: Prentice Hall.

บทความวิจัย

ผลของการจัดการเรียนรู้เรื่องความเป็นพลเมืองดิจิทัลกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทยในวิชาพลเมืองวิวัฒน์บูรณาการกับโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรม อัตลักษณ์คุณธรรม และทักษะดิจิทัลสำหรับนักศึกษาพยาบาล*

THE EFFECTS OF LEARNING MANAGEMENT ON DIGITAL CITIZENSHIP AND THE APPLICATION OF DIGITAL TECHNOLOGY FOR PRESERVING THAI ARTS AND CULTURE IN THE ACTIVE CITIZENS COURSE INTEGRATED WITH AN ARTS AND CULTURAL PRESERVATION PROJECT TO DEVELOP PRIDE IN ARTS AND CULTURE, MORAL IDENTITY, AND DIGITAL SKILLS AMONG NURSING STUDENTS

สุชาดา วงศ์สวาสดิ์[1], จิดาภา จิตตะสุสุทโธ[1], สุทธิเทพ สิริพงศ์พัฒนะ[2*]

Suchada Wongsawat[1], Jidapa Jittasusuttho[1], Sutthithep Siripongpattana[2*]

[1]คณะพยาบาลศาสตร์ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครราชสีมา ประเทศไทย

[1]Faculty of Nursing, Boromarajonani College of Nursing, Nakhonratchasima, Thailand

[2]กลุ่มงานการพยาบาลผู้ป่วยห้องผ่าตัด โรงพยาบาลมหาราชนครราชสีมา นครราชสีมา ประเทศไทย

[2]Perioperative Nursing Department, Maharat Nakhon Ratchasima Hospital, Nakhonratchasima, Thailand

*Corresponding author E-mail: open8781@gmail.com

*Tel: 089-720-3232

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของนักศึกษาและเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักศึกษาก่อนและหลังเข้าร่วมการจัดการเรียนรู้เรื่องความเป็นพลเมืองดิจิทัลกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทยในวิชาพลเมืองวิวัฒน์บูรณาการกับโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เป็นการวิจัยกึ่งทดลองแบบกลุ่มเดียววัดก่อนและหลังการทดลอง กลุ่มตัวอย่าง คือ นักศึกษาพยาบาลศาสตร์ ชั้นปีที่ 1 วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครราชสีมา ปีการศึกษา 2568 จำนวน 120 คน จากการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม มีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง .67 - 1.00 ค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคเท่ากับ .97 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าทีสำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่เป็นอิสระต่อกัน (Paired t-test) ผลการวิจัยพบว่า ระดับความคิดเห็นของนักศึกษาก่อนเข้าร่วมการบูรณาการโดยรวมและทุกด้านอยู่ในระดับดี หลังเข้าร่วมการบูรณาการโดยรวมและทุกด้านอยู่ในระดับดีมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ส่งเสริมความภาคภูมิใจในการร่วมสืบสานศิลปวัฒนธรรม

* Received 27 May 2026; Revised 30 June 2026; Accepted 17 July 2026

รองลงมาตามลำดับ คือ พัฒนาอัตลักษณ์คุณธรรมของสถาบันพระบรมราชชนก ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในศิลปวัฒนธรรมที่ศึกษา พัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีม และทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสร้างสื่อวีดิทัศน์ เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักศึกษาก่อนและหลังเข้าร่วมการบูรณาการ พบว่า โดยรวมค่าเฉลี่ยหลังเข้าร่วมการบูรณาการสูงกว่าก่อนเข้าร่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเปรียบเทียบรายด้าน พบว่า ทุกด้านหลังเข้าร่วมการบูรณาการสูงกว่าก่อนเข้าร่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้, บูรณาการ, ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม, เทคโนโลยีดิจิทัล, นักศึกษาพยาบาล

Abstract

This research article aimed to study the level of students' opinions and to compare students' opinions before and after participating in the learning management on digital citizenship and the application of digital technology for preserving Thai arts and culture in the Active Citizens course integrated with an arts and cultural preservation project. This study was a quasi-experimental research with a one-group pretest-posttest design. The sample consisted of 120 first-year students in the Bachelor of Nursing Science Program at Boromarajonani College of Nursing Nakhonratchasima, in the academic year 2025, selected by simple random sampling. Data were collected using a questionnaire on opinions toward the integration. The index of item-objective congruence ranged from .67 to 1.00, and the reliability coefficient based on Cronbach's alpha was .97. Data were analyzed by frequency distribution, percentage, mean, standard deviation, and paired t-test. The research results found that the level of students' opinions before participating in the integration, both overall and in every aspect, was at a good level, while the level after participating both overall and in every aspect, was at a very good level. The aspect with the highest mean was promoting pride in participating in the continuation of arts and culture. This was followed, respectively, by developing the moral identity of Praboromarajchanok Institute, promoting knowledge and understanding of the arts and culture studied, developing teamwork skills, and developing skills in using digital technology to create video media. When comparing students' opinions before and after participating in the integration, it was found that, overall, the mean score after participating in the integration was higher than that before participating at the statistical significance level of .05. A comparison by aspect also showed that every aspect after participating in the integration was higher than before participating at the statistical significance level of .05.

Keywords: Arts and Cultural Preservation, Digital Technology, Integration, Learning Management, Nursing Students

บทนำ

การยกระดับขีดความสามารถของประเทศไทยในเวทีสากลเป็นเป้าหมายสำคัญของยุทธศาสตร์ชาติ ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาประเทศบนพื้นฐานของแนวคิดที่ย้อนกลับไปสู่รากเหง้าความเป็นไทย ได้แก่ อัตลักษณ์ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต โดยผสมผสานองค์ความรู้ดั้งเดิมเข้ากับเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทโลกยุคใหม่ อันเป็นการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีดิจิทัลในการส่งเสริมการรับรู้และการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ยุทธศาสตร์ชาติให้ความสำคัญกับบทบาทของมหาวิทยาลัยในแต่ละภูมิภาคและสถาบันการศึกษาในท้องถิ่นร่วมขับเคลื่อนยกระดับการพัฒนาประเทศ โดยมุ่งพัฒนาคนไทยให้มีความพร้อมทั้งกาย ใจ และสติปัญญา มีพัฒนาการที่ดีรอบด้าน มีจิตสำนึกสาธารณะ มีความรับผิดชอบต่อสังคมและผู้อื่น มีวินัย รักษาศีลธรรม เป็นพลเมืองดีของชาติ มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 มีความสามารถในการสื่อสาร การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม มีความรักในการเรียนรู้ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ดังนั้น เพื่อให้คนไทยในทุกช่วงวัยได้รับการพัฒนาได้เต็มศักยภาพและเหมาะสม ยุทธศาสตร์ชาติจึงให้ความสำคัญที่ครอบคลุมทั้งในส่วนของการพัฒนาคนพร้อมกับการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนา ควบคู่กับการปฏิรูปที่สำคัญ เพื่อหล่อหลอมให้คนไทยดำรงชีวิตด้วยความดีงาม มีจิตสำนึกสาธารณะในการสร้างสังคมที่น่าอยู่ มีการปฏิรูปการเรียนรู้แบบพลิกโฉม โดยการพัฒนาระบบการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงที่ทันสมัย มีการออกแบบระบบการเรียนรู้ใหม่ การปรับบทบาทครู การเพิ่มประสิทธิภาพระบบบริหารจัดการศึกษา และการพัฒนาผู้เรียนให้สามารถกำกับการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตนเองได้อย่างต่อเนื่อง (ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580, 2561)

คณะพยาบาลศาสตร์ สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อการนำยุทธศาสตร์ชาติมาเป็นกรอบแนวคิดของการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ของหน่วยงานและทิศทางการบริหาร เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ระดับประเทศ โดยหนึ่งในประเด็นยุทธศาสตร์สำคัญ คือ การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและความเป็นไทยด้วยการบูรณาการศิลปวัฒนธรรมกับการพัฒนานักศึกษาและพันธกิจอื่น เช่น การบูรณาการเข้ากับการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาที่เกี่ยวข้องร่วมกับการพัฒนานักศึกษาให้มีทักษะในศตวรรษที่ 21 โดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการผลิตสื่อเพื่อเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ สร้างความภาคภูมิใจและปลูกฝังให้นักศึกษาร่วมสืบสานศิลปวัฒนธรรมและให้คงอยู่สืบไป (คณะพยาบาลศาสตร์ สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข, 2566) สอดคล้องการศึกษาของ รอซีกีน สาเร๊ะ และคณะ พบว่า การบูรณาการการจัดการเรียนการสอนกับการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม สามารถส่งเสริมให้นักศึกษานำเสนองานในรูปแบบหลากหลาย เสริมสร้างการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง รวมถึงได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เกิดความรู้ความเข้าใจ และรู้สึกหวงแหนอยากอนุรักษ์สืบสานศิลปวัฒนธรรม (รอซีกีน สาเร๊ะ และคณะ, 2560) ขณะเดียวกันการศึกษาของอุบลทิพย์ ไชยแสง และคณะ พบว่า สมรรถนะทางวัฒนธรรมของนักศึกษาหลังจากได้รับการจัดการเรียนการสอนบูรณาการกับการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม นักศึกษามีสมรรถนะทางวัฒนธรรมเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (อุบลทิพย์ ไชยแสง และคณะ, 2564) และการศึกษาของ ประภาพร เมืองแก้ว และคณะ พบว่า นักศึกษาพยาบาลศาสตร์มีความพึงพอใจต่อผลการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการกับการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก (ประภาพร เมืองแก้ว และคณะ, 2561)

การอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทยเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความมั่นคงทางสังคมและธำรงอัตลักษณ์ของชาติ ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีดิจิทัลที่ส่งผลให้รูปแบบการดำเนินชีวิตและการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ศิลปวัฒนธรรมเกี่ยวกับอาหาร เครื่องนุ่งห่ม สมุนไพรในการดูแลสุขภาพและรักษาโรค ศาสนา ตลอดจนการออกกำลังกายผ่านการละเล่น และกีฬาพื้นบ้าน ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนภูมิปัญญา ความเชื่อ วิถีชีวิต และอัตลักษณ์ของชุมชน ที่มีคุณค่าทั้งในด้านประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม การส่งเสริมให้นักศึกษาพยาบาลมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมดังกล่าว จึงไม่เพียงแต่ช่วยสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ความเป็นไทยเท่านั้น ยังช่วยพัฒนาความสามารถในการให้บริการสุขภาพที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนและความหลากหลายทางวัฒนธรรมในชุมชนได้อย่างเหมาะสม (งานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและกิจการพิเศษ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครราชสีมา, 2567) สอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนหัวข้อความเป็นพลเมืองดิจิทัลกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทยในวิชาพลเมืองวิวัฒน์ ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง สามารถใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างสร้างสรรค์ โดยจัดการเรียนการสอนแบบร่วมมือ ด้วยการแบ่งนักศึกษาออกเป็นกลุ่มย่อย ทำการศึกษาศิลปวัฒนธรรมที่สนใจจากสถานการณ์จริงผ่านการเรียนรู้จากปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้รู้ในชุมชน ผลลัพธ์การเรียนรู้ของหัวข้อนี้มุ่งให้นักศึกษาตระหนักถึงความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมไทย ส่งเสริมอัตลักษณ์คุณธรรมของสถาบันพระบรมราชชนกในการมีวินัย รู้หน้าที่ เสียสละ และสามัคคี การทำงานเป็นทีม รวมถึงสามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการสร้างสรรค์ผลงานเพื่อประโยชน์ต่อสังคมได้ (กลุ่มวิชาการ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครราชสีมา, 2568) อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมส่วนใหญ่อยู่ในรูปแบบกิจกรรมเสริมหลักสูตรหรือกิจกรรมตามโครงการ ซึ่งนักศึกษาบางส่วนมองว่าเป็นกิจกรรมที่แยกออกจากการเรียนรู้ในชั้นเรียน ส่งผลให้การตระหนักรู้และการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมยังไม่เกิดขึ้นอย่างลึกซึ้งและต่อเนื่อง ขณะเดียวกันนักศึกษาในยุคดิจิทัลนิยมเรียนรู้ผ่านสื่อออนไลน์และสื่อสังคมดิจิทัลมากขึ้น การบูรณาการเข้ากับรายวิชาที่เกี่ยวข้อง เช่น รายวิชาพลเมืองวิวัฒน์ ในหัวข้อความเป็นพลเมืองดิจิทัลกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทย โดยการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม จึงเป็นแนวทางที่ช่วยเพิ่มความน่าสนใจในการเรียนการสอน และขยายผลการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมสู่สาธารณชนได้อย่างกว้างขวาง (กลุ่มวิชาการ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครราชสีมา, 2567)

จากความเป็นมาและความสำคัญของการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมกับการจัดการศึกษาให้สอดรับกับบริบทของโลกสมัยใหม่ข้างต้น การส่งเสริมการบูรณาการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมกับการจัดการเรียนการสอนในระดับปริญญาตรีจึงเป็นหนึ่งในนโยบายด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสถาบันการศึกษาและการประกันคุณภาพการศึกษา โดยการนำศิลปวัฒนธรรมบูรณาการเข้ากับรายวิชาที่เกี่ยวข้องกัน ดำเนินการผสมผสานให้กลมกลืนเป็นเรื่องเดียวกัน เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ที่มีรากฐานความเป็นไทยให้กับนักศึกษาและนำไปสู่การพัฒนาการเรียนการสอน โดยมีขั้นตอนการบูรณาการอย่างเป็นระบบตามแนวคิดของวิลเลี่ยม เอ็ดเวิร์ด เดมมิ่ง (William Edwards Deming) ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนที่เรียกว่า วงจรคุณภาพของเดมมิ่ง (Deming Cycle) เพื่อพัฒนาและปรับปรุงการบูรณาการอย่างต่อเนื่อง ประกอบด้วย ขั้นวางแผน (Plan) ขั้นดำเนินงานตามแผน (Do)

ขั้นประเมินผลการดำเนินงาน (Check) และขั้นนำผลการประเมินไปปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น (Act) (งานมาตรฐานและพัฒนาหลักสูตร วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครราชสีมา, 2564); (กลุ่มวิชาการ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครราชสีมา, 2566); (สภาการพยาบาล, 2568) ซึ่งในการประเมินผลการบูรณาการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมกับการจัดการเรียนการสอนนั้น สามารถประเมินได้จากการบรรลุตามผลลัพธ์การเรียนรู้ของรายวิชา การตระหนักถึงคุณค่า การอนุรักษ์สืบสาน และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ความสามารถของนักศึกษาในการทำงานเป็นทีมร่วมกับผู้อื่น ความรู้ความเข้าใจรวมทั้งทักษะและประสบการณ์ที่นักศึกษาได้รับในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, 2565) ประกอบกับวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครราชสีมา มีนโยบายการผลิตบัณฑิตให้เป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง รู้คุณค่าและรักษ์ความเป็นไทย ร่วมมือรวมพลังเพื่อสร้างสรรค์การพัฒนาและเสริมสร้างสันติสุขอย่างยั่งยืนทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน สังคม และประชาคมโลก รวมทั้งมีทักษะศตวรรษที่ 21 ในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (กลุ่มวิชาการ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครราชสีมา, 2566) จึงเป็นที่มาที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดการเรียนรู้เรื่องความเป็นพลเมืองดิจิทัลกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทยในวิชาพลเมืองวิวัฒน์ โดยบูรณาการกับโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ของกลุ่มกิจการนักศึกษา เพื่อพัฒนาความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรม อัตลักษณ์คุณธรรม และทักษะดิจิทัล สำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตร์ ชั้นปีที่ 1 วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครราชสีมา ในปีการศึกษา 2568 และภายหลังสิ้นสุดการจัดการเรียนรู้ในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาถึงผลของการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการดังกล่าว ซึ่งผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้บรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เสริมสร้างพื้นฐานความเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งที่มีความรักความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมไทยให้กับนักศึกษา และส่งเสริมให้นักศึกษามีทักษะในศตวรรษที่ 21 ในการผลิตสื่อดิจิทัลในรูปแบบวีดิทัศน์ที่สอดรับกับบริบทของโลกสมัยใหม่เพื่อสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทยให้คงอยู่คู่สังคมไทยสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของนักศึกษาเกี่ยวกับความภาคภูมิใจในการร่วมสืบสานศิลปวัฒนธรรม ความรู้ความเข้าใจในศิลปวัฒนธรรมที่ศึกษา ทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสร้างสื่อวีดิทัศน์ การพัฒนาอัตลักษณ์คุณธรรม และทักษะในการทำงานเป็นทีม ก่อนและหลังเข้าร่วมการจัดการเรียนรู้เรื่องความเป็นพลเมืองดิจิทัลกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทยในวิชาพลเมืองวิวัฒน์บูรณาการกับโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

2. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักศึกษาเกี่ยวกับความภาคภูมิใจในการร่วมสืบสานศิลปวัฒนธรรม ความรู้ความเข้าใจในศิลปวัฒนธรรมที่ศึกษา ทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสร้างสื่อวีดิทัศน์ การพัฒนาอัตลักษณ์คุณธรรม และทักษะในการทำงานเป็นทีม ก่อนและหลังเข้าร่วมการจัดการเรียนรู้เรื่องความเป็นพลเมืองดิจิทัลกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทยในวิชาพลเมืองวิวัฒน์บูรณาการกับโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi-experimental Research) แบบกลุ่มเดียววัดก่อนและหลังการทดลอง (One Group Pretest-posttest Design) เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นและเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักศึกษาเกี่ยวกับความภาคภูมิใจในการร่วมสืบสานศิลปวัฒนธรรม ความรู้ความเข้าใจในศิลปวัฒนธรรมที่ศึกษา ทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสร้างสื่อวีดิทัศน์ การพัฒนาอัตลักษณ์คุณธรรม และทักษะในการทำงานเป็นทีม ก่อนและหลังเข้าร่วมการจัดการเรียนรู้เรื่องความเป็นพลเมืองดิจิทัลกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทยในวิชาพลเมืองวิวัฒน์บูรณาการกับโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ นักศึกษาพยาบาลศาสตร์ ชั้นปีที่ 1 วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครราชสีมา ในปีการศึกษา 2568 จำนวน 179 คน ที่เข้าร่วมกิจกรรมการจัดการเรียนรู้เรื่องความเป็นพลเมืองดิจิทัลกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทยในวิชาพลเมืองวิวัฒน์บูรณาการกับโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

คำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่างด้วยโปรแกรม G*Power กำหนดอำนาจในการทดสอบที่ระดับ 0.95 ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และขนาดอิทธิพล (Effect Size) เท่ากับ 0.35 ซึ่งจัดอยู่ในระดับปานกลาง (Medium Effect Size) โดยอ้างอิงตามแนวคิดของ Cohen, J. สำหรับการวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระหว่างกลุ่มตัวอย่างสองกลุ่มที่ไม่เป็นอิสระจากกัน (Cohen, J., 1988) ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 109 คน ผู้วิจัยได้เพิ่มขนาดกลุ่มตัวอย่างอีกร้อยละ 10 คิดเป็น จำนวน 11 คน ได้กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 120 คน เพื่อป้องกันกรณีกลุ่มตัวอย่างไม่ครบตามจำนวนที่ต้องการหรือถอนตัวออกจากโครงการวิจัย และทำการสุ่มตัวอย่างอย่างง่ายโดยใช้ตารางเลขสุ่ม โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างเข้ากลุ่ม ได้แก่ 1) เป็นนักศึกษาพยาบาลศาสตร์ ชั้นปีที่ 1 วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครราชสีมา ในปีการศึกษา 2568 และ 2) เป็นผู้ที่ยินดีเข้าร่วมโครงการวิจัย และเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างออกจากกลุ่ม ได้แก่ 1) เป็นนักศึกษาพยาบาลศาสตร์ ชั้นปีที่ 1 วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครราชสีมา ในปีการศึกษา 2568 ที่ไม่สามารถร่วมโครงการวิจัยได้ตลอดโครงการ

การจัดกิจกรรมบูรณาการครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาพลเมืองวิวัฒน์ สำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตร์ ชั้นปีที่ 1 ทุกคน จำนวน 179 คน โดยจัดให้นักศึกษาได้เข้าร่วมกิจกรรมและได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ตามแนวทางเดียวกันในการบูรณาการกับโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้บรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ของรายวิชาอย่างเท่าเทียม แต่ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 120 คน ซึ่งได้จากการสุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์ที่กำหนด เพื่อเป็นตัวแทนของประชากร

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 2 ส่วน ดังนี้

2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง ได้แก่ แนวทางการจัดการเรียนรู้เรื่องความเป็นพลเมืองดิจิทัลกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทยในวิชาพลเมืองวิวัฒน์บูรณาการกับโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เป็นระยะเวลา 6 สัปดาห์ โดยดำเนินการตามแนวคิดของวิลเลี่ยม เอ็ดเวิร์ด เดมมิ่ง (William Edwards Deming) ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนตามวงจรคุณภาพของเดมมิ่ง (Deming Cycle) (งานมาตรฐานและพัฒนาหลักสูตร วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครราชสีมา, 2564) ดังนี้ 1) ขั้นวางแผน (Plan) ระยะเวลา 1 สัปดาห์

ดำเนินการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้วิชาพลเมืองวิวัฒน์ในหัวข้อความเป็นพลเมืองดิจิทัลกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทย โดยบูรณาการกับโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มกิจการนักศึกษา ซึ่งเป็นโครงการตามแผนปฏิบัติการของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครราชสีมา 2) ขั้นดำเนินงานตามแผน (Do) ระยะเวลา 3 สัปดาห์ ประกอบด้วย 2.1) ประชุมเตรียมความพร้อมร่วมกันระหว่างอาจารย์ผู้สอนและบุคลากรผู้รับผิดชอบงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของวิทยาลัย 2.2) ประชุมชี้แจงนักศึกษาเกี่ยวกับที่มา วัตถุประสงค์และรายละเอียดของการจัดการเรียนรู้เรื่องความเป็นพลเมืองดิจิทัลกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทยในวิชาพลเมืองวิวัฒน์บูรณาการกับโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม 2.3) จัดกิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดิจิทัล การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทย และแนวทางการศึกษาเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมจากปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้รู้ในชุมชน 2.4) จัดกิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการผลิตสื่อวีดิทัศน์เพื่อส่งเสริมการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม 2.5) แบ่งนักศึกษาออกเป็นกลุ่มย่อย โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษาประจำกลุ่ม ร่วมกันระดมความคิดและนำเสนอหัวข้อศิลปวัฒนธรรมที่นักศึกษาสนใจศึกษาเรียนรู้ 2.6) นักศึกษาลงพื้นที่ศึกษาเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมจากปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้รู้ในชุมชน 2.7) นักศึกษานำองค์ความรู้ที่ได้รับมาวิเคราะห์และพัฒนาเป็นเนื้อหา (Content) พร้อมจัดทำสตอรี่บอร์ด (Storyboard) เพื่อเตรียมการผลิตสื่อวีดิทัศน์ โดยมีอาจารย์ประจำกลุ่มตรวจสอบและให้ข้อเสนอแนะ 2.8) นักศึกษาผลิตสื่อวีดิทัศน์ โดยมีอาจารย์ประจำกลุ่มให้คำปรึกษา ตรวจสอบความถูกต้อง และความสมบูรณ์ของผลงาน 2.9) นักศึกษานำเสนอผลงานสื่อวีดิทัศน์เพื่อส่งเสริมการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และสรุปผลการเรียนรู้ 2.10) เผยแพร่สื่อวีดิทัศน์ของนักศึกษาผ่านช่องทางออนไลน์ของวิทยาลัย เพื่อส่งเสริมให้สาธารณชนได้เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมไทย 3) ขั้นประเมินผลการดำเนินงาน (Check) ระยะเวลา 1 สัปดาห์ ประกอบด้วย 3.1) ผู้สอนสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้และการดำเนินงานของนักศึกษา ให้ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งวัดและประเมินผลการเรียนรู้จากผลงานของนักศึกษา 3.2) นักศึกษาประเมินผลการเข้าร่วมการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ 4) ขั้นนำผลการประเมินไปปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น (Act) ระยะเวลา 1 สัปดาห์ โดยผู้สอนสรุปผลการดำเนินงาน วิเคราะห์ผลการประเมิน และนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ปรับปรุงแนวทางการจัดการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นในการดำเนินงานครั้งต่อไป

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถามที่พัฒนาขึ้นโดยผู้วิจัย จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง รายละเอียดของรายวิชาพลเมืองวิวัฒน์ ผลลัพธ์การเรียนรู้ที่คาดหวังจากการบูรณาการผลการดำเนินงานของรายวิชาพลเมืองวิวัฒน์ในปีการศึกษาที่ผ่านมา พันธกิจการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และการพัฒนานักศึกษาให้มีทักษะในศตวรรษที่ 21 ในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครราชสีมา แบบสอบถาม ประกอบด้วย 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ และ อายุ

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนรู้เรื่องความเป็นพลเมืองดิจิทัลกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทยในวิชาพลเมืองวิวัฒน์บูรณาการกับโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรม อัตลักษณ์คุณธรรมและทักษะดิจิทัลสำหรับนักศึกษาพยาบาล จำนวน 24 ข้อ ประกอบด้วย แบบสอบถามความภาคภูมิใจในการร่วมสืบสานศิลปวัฒนธรรม จำนวน 5 ข้อ

แบบสอบถามความรู้ความเข้าใจในศิลปวัฒนธรรม จำนวน 5 ข้อ แบบสอบถามทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสร้างสื่อวีดิทัศน์ จำนวน 5 ข้อ แบบสอบถามอัตลักษณ์คุณธรรมของสถาบันพระบรมราชชนก จำนวน 4 ข้อ และแบบสอบถามทักษะการทำงานเป็นทีม จำนวน 5 ข้อ ลักษณะคำถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Likert Scale) โดยกำหนดเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้ ระดับมากที่สุด (5 คะแนน) ระดับมาก (4 คะแนน) ระดับปานกลาง (3 คะแนน) ระดับน้อย (2 คะแนน) และระดับน้อยที่สุด (1 คะแนน) การแปลผลระดับความคิดเห็นแบ่งเป็น 5 ระดับ โดยใช้เกณฑ์ค่าเฉลี่ยของบุญชม ศรีสะอาด ดังนี้ 4.51 - 5.00 (ระดับมากที่สุด) 3.51 - 4.50 (ระดับมาก) 2.51 - 3.50 (ระดับปานกลาง) 1.51 - 2.50 (ระดับน้อย) 1.00 - 1.50 (ระดับน้อยที่สุด) (บุญชม ศรีสะอาด, 2561)

แบบสอบถามการวิจัยนี้ ได้รับการตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน ซึ่งมีความเชี่ยวชาญด้านพยาบาลศาสตร์และสุขศึกษา ด้านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและการสื่อสารมวลชน และด้านการใช้สถิติเพื่อการวิจัย จากนั้นนำผลการประเมินมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item-Objective Congruence: IOC) และปรับปรุงแบบสอบถามตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ ผลการตรวจสอบพบว่า แบบสอบถามมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ระหว่าง .67 - 1.00 จากนั้นนำแบบสอบถามฉบับที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้ (Try Out) กับนักศึกษาพยาบาลศาสตร์ ชั้นปีที่ 1 วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครราชสีมา ปีการศึกษา 2568 จำนวน 30 คน ซึ่งไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง เพื่อตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม โดยวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .97

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล โดยหลังจากได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์แล้ว ได้ประสานงานกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อนำแบบสอบถามไปให้กลุ่มตัวอย่างและทำการชี้แจงรายละเอียดของการพิทักษ์สิทธิ์กลุ่มตัวอย่าง พร้อมกับรายละเอียดของแบบสอบถามทั้งหมดให้เข้าใจก่อนตอบคำถาม จากนั้นให้กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามโดยอิสระ และส่งแบบสอบถามกลับคืนโดยไม่เห็นหรือระบุตัวตนของผู้ตอบด้วยการหย่อนลงกล่องที่เตรียมไว้

4. การพิทักษ์สิทธิ์กลุ่มตัวอย่าง

โครงการวิจัยนี้ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครราชสีมา หมายเลข COE 01/2569 โดยก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ชี้แจงโครงการวิจัย วัตถุประสงค์ และขั้นตอนการดำเนินการวิจัยให้กลุ่มตัวอย่างทราบอย่างชัดเจน ผู้วิจัยระมัดระวังไม่ให้เกิดผลกระทบต่อผู้ให้ข้อมูลทั้งทางร่างกายและจิตใจ รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมวิจัยลงนามยินยอมเข้าร่วมการวิจัยโดยอิสระ ไม่มีการบังคับใด ๆ จากผู้วิจัยหรือผู้มีอิทธิพล และไม่แสวงหาประโยชน์ใด ๆ จากผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย ผู้ให้ข้อมูลมีสิทธิที่จะปฏิเสธการเข้าร่วมวิจัยเมื่อใดก็ได้ โดยไม่มีกระทบใด ๆ ทั้งต่อผลการเรียนและการใช้ชีวิตประจำวัน ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างจะเก็บไว้เป็นความลับและและผลการวิจัยจะเสนอในภาพรวมเท่านั้น

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลและระดับความคิดเห็นของนักศึกษาก่อนและหลังเข้าร่วมการจัดการเรียนรู้เรื่องความเป็นพลเมืองดิจิทัลกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทยในวิชาพลเมืองวิวัฒน์บูรณาการกับโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม โดยใช้สถิติเชิงพรรณา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของนักศึกษาก่อนและหลังเข้าร่วมการบูรณาการดังกล่าวใช้การทดสอบค่าทีสำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่เป็นอิสระต่อกัน (Paired t-test) ซึ่งก่อนการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อตกลงเบื้องต้นเพื่อให้เป็นไปตามเงื่อนไขของการใช้สถิติ Paired t-test (กัลยา วานิชย์บัญชา และฐิตา วานิชย์บัญชา, 2561) พบว่า 1) คะแนนความคิดเห็นที่นำมาวิเคราะห์เป็นคะแนนรวมจากแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ซึ่งสามารถจัดเป็นข้อมูลระดับอันตรภาค (Interval Scale) ได้ 2) ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์เป็นข้อมูลแบบจับคู่ (Paired Data) เนื่องจากเก็บข้อมูลจากนักศึกษากลุ่มเดิมก่อนและหลังเข้าร่วมการบูรณาการ และ 3) ผลการทดสอบการแจกแจงแบบปกติของคะแนนผลต่างระหว่างก่อนและหลังการเข้าร่วมการบูรณาการด้วยสถิติ One-Sample Kolmogorov-Smirnov Test พบว่า ตัวแปรทุกด้านมีค่า Sig. มากกว่า .05 แสดงว่าคะแนนผลต่างมีการแจกแจงเป็นปกติ จึงเป็นไปตามข้อตกลงเบื้องต้นของการใช้สถิติ Paired t-test และสามารถวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความคิดเห็นของนักศึกษาก่อนและหลังเข้าการบูรณาการดังกล่าวได้

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ผลของการจัดการเรียนรู้เรื่องความเป็นพลเมืองดิจิทัลกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทยในวิชาพลเมืองวิวัฒน์บูรณาการกับโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรม อัตลักษณ์คุณธรรม และทักษะดิจิทัลสำหรับนักศึกษาพยาบาล มีผลการวิจัย ดังนี้

1. ข้อมูลส่วนบุคคล พบว่า นักศึกษาที่ตอบแบบสอบถาม จำนวน 120 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 104 คน คิดเป็นร้อยละ 86.67 อีก 16 คน เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 13.33 มีอายุเฉลี่ย 18.56 ปี อายุต่ำสุด 17 ปี และสูงสุด 21 ปี

2. ระดับความคิดเห็นของนักศึกษาก่อนและหลังเข้าร่วมการจัดการเรียนรู้เรื่องความเป็นพลเมืองดิจิทัลกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทยในวิชาพลเมืองวิวัฒน์บูรณาการกับโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม พบว่า ก่อนเข้าร่วมการบูรณาการโดยรวมอยู่ในระดับดี ($\bar{X}$ = 4.42, S.D. = 0.61) และทุกด้านอยู่ในระดับดี โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ส่งเสริมความภาคภูมิใจในการร่วมสืบสานศิลปวัฒนธรรม ($\bar{X}$ = 4.50, S.D. = 0.59) รองลงมา คือ พัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีม ($\bar{X}$ = 4.49, S.D. = 0.64) และ พัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสร้างสื่อวีดิทัศน์ ($\bar{X}$ = 4.47, S.D. = 0.64) ตามลำดับ หลังเข้าร่วมการบูรณาการ พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับดีมาก ($\bar{X}$ = 4.94, S.D. = 0.12) และทุกด้านอยู่ในระดับดีมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ส่งเสริมความภาคภูมิใจในการร่วมสืบสานศิลปวัฒนธรรม ($\bar{X}$ = 4.98, S.D. = 0.07) รองลงมา คือ พัฒนาอัตลักษณ์คุณธรรมของสถาบันพระบรมราชชนกในการมีวินัย รู้หน้าที่ เสียสละ และสามัคคี ($\bar{X}$ = 4.96, S.D. = 0.15) และส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในศิลปวัฒนธรรมที่ศึกษา ($\bar{X}$ = 4.95, S.D. = 0.16) ตามลำดับ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ระดับความคิดเห็นของนักศึกษาก่อนและหลังเข้าร่วมการจัดการเรียนรู้เรื่องความเป็นพลเมืองดิจิทัลกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทยในวิชาพลเมืองวิวัฒน์บูรณาการกับโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม (n = 120)

ความคิดเห็น	ก่อน		ระดับความคิดเห็น	หลัง		ระดับความคิดเห็น
	$\bar{x}$	S.D.		$\bar{x}$	S.D.	
ด้านส่งเสริมความภาคภูมิใจในการร่วมสืบสานศิลปวัฒนธรรม	4.50	0.59	ดี	4.98	0.07	ดีมาก
ด้านพัฒนาอัตลักษณ์คุณธรรมของสถาบันพระบรมราชชนกในการมีวินัย รู้หน้าที่ เสียสละ และสามัคคี	4.37	0.73	ดี	4.96	0.15	ดีมาก
ด้านส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในศิลปวัฒนธรรมที่ศึกษา	4.25	0.79	ดี	4.95	0.16	ดีมาก
ด้านพัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีม	4.49	0.64	ดี	4.94	0.20	ดีมาก
ด้านพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสร้างสื่อวีดิทัศน์	4.47	0.64	ดี	4.89	0.27	ดีมาก
โดยรวม	**4.42**	**0.61**	**ดี**	**4.94**	**0.12**	**ดีมาก**

3. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักศึกษาก่อนและหลังเข้าร่วมการจัดการเรียนรู้เรื่องความเป็นพลเมืองดิจิทัลกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทยในวิชาพลเมืองวิวัฒน์ บูรณาการกับโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม พบว่า โดยรวมค่าเฉลี่ยหลังเข้าร่วมการบูรณาการสูงกว่าก่อนเข้าร่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเมื่อเปรียบเทียบรายด้าน พบว่า ทุกด้านหลังเข้าร่วมการบูรณาการสูงกว่าก่อนเข้าร่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบความคิดเห็นของนักศึกษาก่อนและหลังเข้าร่วมการจัดการเรียนรู้เรื่องความเป็นพลเมืองดิจิทัลกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทยในวิชาพลเมืองวิวัฒน์บูรณาการกับโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม (n = 120)

ความคิดเห็น	ก่อน		หลัง		t	P-value
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
ด้านส่งเสริมความภาคภูมิใจในการร่วมสืบสานศิลปวัฒนธรรม	4.50	0.59	4.98	0.07	9.169*	.001
ด้านพัฒนาอัตลักษณ์คุณธรรมของสถาบันพระบรมราชชนกในการมีวินัย รู้หน้าที่ เสียสละ และสามัคคี	4.37	0.73	4.96	0.15	9.473*	.001
ด้านส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในศิลปวัฒนธรรมที่ศึกษา	4.25	0.79	4.95	0.16	9.699*	.001
ด้านพัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีม	4.49	0.64	4.94	0.20	8.106*	.001
ด้านพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสร้างสื่อวีดิทัศน์	4.47	0.64	4.89	0.27	8.000*	.001
โดยรวม	**4.42**	**0.61**	**4.94**	**0.12**	**9.807***	**.001**

* ระดับนัยสำคัญ .05

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาระดับความคิดเห็นของนักศึกษาก่อนและหลังเข้าร่วมการจัดการเรียนรู้เรื่องความเป็นพลเมืองดิจิทัลกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทยในวิชาพลเมืองวิวัฒน์บูรณาการกับโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม พบว่า ก่อนเข้าร่วมการบูรณาการโดยรวมอยู่ในระดับดีและทุกด้านอยู่ในระดับดี โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ส่งเสริมความภาคภูมิใจในการร่วมสืบสานศิลปวัฒนธรรม ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากนักศึกษาได้รับการปลูกฝังและมีประสบการณ์เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมไทยผ่านครอบครัว ชุมชน สถานศึกษา และกิจกรรมของสถาบันการศึกษามาอย่างต่อเนื่อง จึงส่งผลให้นักศึกษามีทัศนคติและการรับรู้ต่อการสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทยอยู่ในระดับดีตั้งแต่ก่อนเข้าร่วมกิจกรรม หลังเข้าร่วมการบูรณาการ พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับดีมาก สอดคล้องกับการศึกษาของ อุดมศักดิ์ พิมพ์พาศรี และคณะ ที่พบว่า ความคิดเห็นของนักศึกษาที่มีต่อ กิจกรรมการบูรณาการการเรียนการสอนโดยประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (อุดมศักดิ์ พิมพ์พาศรี และคณะ, 2568) การศึกษาครั้งนี้เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับดีมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านส่งเสริมความภาคภูมิใจในการร่วมสืบสานศิลปวัฒนธรรม ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากในการจัดการเรียนการสอนวิชาพลเมืองวิวัฒน์มุ่งให้นักศึกษาตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรมอันเป็นรากฐานสำคัญในการดำเนินชีวิตของการเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ เน้นการบูรณาการวัฒนธรรมท้องถิ่นสู่การจัดการศึกษาโดยส่งเสริมให้นักศึกษาได้เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมในชุมชนของตนเองจากปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้รู้ในชุมชน เมื่อนักศึกษาได้เรียนรู้อย่างลึกซึ้งจะก่อให้เกิดการตระหนักรู้ในคุณค่า เห็นถึงความสำคัญ เกิดความภาคภูมิใจที่จะร่วมกันอนุรักษ์และเผยแพร่สืบต่อไป สอดคล้องกับการศึกษาของ รุ่งฤดี ภูชมศรี และภาณุวัฒน์ ภักดีวงศ์ พบว่า การส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เรื่องราววัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่นของตนเอง ช่วยให้ผู้เรียนได้รู้จักรากเหง้าของตนเอง เกิดความรัก ความภาคภูมิใจ ในวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นของตน รู้สึกหวงแหน และอยากจะดำรงรักษาไว้ ซึ่งการจัดการศึกษาของสถานศึกษาเพื่อสร้างความภาคภูมิใจบนฐานของวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น เป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองที่ดี (รุ่งฤดี ภูชมศรี และภาณุวัฒน์ ภักดีวงศ์, 2563) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสร้างสื่อวีดิทัศน์ ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสร้างสื่อวีดิทัศน์ เป็นทักษะที่ต้องอาศัยทั้งความรู้เชิงเทคนิคและความคิดสร้างสรรค์ควบคู่กัน ต้องใช้เวลาในการฝึกฝนอย่างต่อเนื่องถึงจะเกิดความชำนาญ ตั้งแต่การวางแผนสร้างเนื้อหา การออกแบบสื่อ การใช้โปรแกรมตัดต่อ ตลอดจนการสื่อสารเนื้อหาให้มีประสิทธิภาพ รวมทั้งนักศึกษามีพื้นฐานการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลที่แตกต่างกัน ส่งผลให้ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสร้างสื่อวีดิทัศน์ยังไม่พัฒนาอย่างเต็มศักยภาพภายในระยะเวลาของการจัดบูรณาการ สอดคล้องกับ นฤเบศร์ ลือเรื่อง และคณะ กล่าวว่า การเรียนการสอนที่ใช้เทคโนโลยีต้องอาศัยทักษะดิจิทัลขั้นพื้นฐาน หากผู้เรียนมีทักษะไม่เพียงพอ อาจทำให้เกิดอุปสรรคในการใช้งานได้ (นฤเบศร์ ลือเรื่อง และคณะ, 2568) และสอดคล้องกับการศึกษาของ อุดมศักดิ์ พิมพ์พาศรี และคณะ พบว่า ความคิดเห็นของนักศึกษาที่มีต่อกิจกรรมการบูรณาการการการเรียนการสอนโดยประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (อุดมศักดิ์ พิมพ์พาศรี และคณะ, 2568)

จากการเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักศึกษาก่อนและหลังเข้าร่วมการจัดการเรียนรู้เรื่องความเป็นพลเมืองดิจิทัลกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทยในวิชาพลเมืองวิวัฒน์ บูรณาการกับโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม พบว่า ภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรมการบูรณาการนักศึกษามีค่าเฉลี่ยความคิดเห็นโดยรวมสูงกว่าก่อนเข้าร่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สอดคล้องกับการศึกษาของ อุบลทิพย์ ไชยแสง และคณะ ที่พบว่า นักศึกษาหลังการได้รับการจัดการเรียนการสอนโดยบูรณาการกับการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม นักศึกษามีสมรรถนะทางวัฒนธรรมเพิ่มขึ้นและแตกต่างจากก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมบูรณาการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (อุบลทิพย์ ไชยแสง และคณะ, 2564) เมื่อพิจารณารายด้านทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านส่งเสริมความภาคภูมิใจในการร่วมสืบสานศิลปวัฒนธรรม 2) ด้านพัฒนาอัตลักษณ์คุณธรรมของสถาบันพระบรมราชชนกในการมีวินัย รู้หน้าที่ เสียสละ และสามัคคี 3) ด้านส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในศิลปวัฒนธรรมที่ศึกษา 4) ด้านพัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีม และ 5) ด้านพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสร้างสื่อวีดิทัศน์ พบว่า ทุกด้านมีค่าเฉลี่ยหลังเข้าร่วมการบูรณาการสูงกว่าก่อนเข้าร่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากผู้วิจัยซึ่งเป็นผู้สอนวิชาพลเมืองวิวัฒน์ได้ศึกษาหลักการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ อย่างเป็นระบบโดยเชื่อมโยงผลลัพธ์การเรียนรู้ของรายวิชา ภารกิจด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และการพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ด้านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลให้กับนักศึกษา ส่งผลให้สามารถกำหนดเป้าหมายการจัดการเรียนรู้ได้อย่างชัดเจน นำไปสู่การส่งเสริมและพัฒนานักศึกษาทั้ง 5 ด้านดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับการศึกษาของ กิตติพร ประชาศรัยสรเดช และคณะ พบว่า ผลการบูรณาการงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมกับการเรียนการสอนรายวิชาการพยาบาลมารดา ทารก และผดุงครรภ์ 1 วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ชลบุรี นักศึกษารู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าและเกิดความรู้ความภาคภูมิใจต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น (กิตติพร ประชาศรัยสรเดช และคณะ, 2561) นอกจากนี้ การดำเนินกิจกรรมครั้งนี้ได้ประยุกต์ใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือ โดยแบ่งนักศึกษาออกเป็นกลุ่มย่อยร่วมกันศึกษาศิลปวัฒนธรรมที่สนใจจากสถานการณ์จริง ผ่านการเรียนรู้จากปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้รู้ในชุมชน ส่งผลให้นักศึกษาเกิดการเรียนรู้อย่างมีความสุข และนำองค์ความรู้ที่ได้รับมาพัฒนาเป็นสื่อวีดิทัศน์เพื่อเผยแพร่สู่สาธารณชน กระบวนการดังกล่าวช่วยส่งเสริมความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรม พัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีม ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างเพื่อนสมาชิก และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างนักศึกษาด้วยกันและกับผู้สอนที่คอยให้คำแนะนำและสนับสนุนการเรียนรู้ ตลอดจนเสริมสร้างคุณลักษณะตามอัตลักษณ์บัณฑิตของสถาบันพระบรมราชชนก ได้แก่ การมีวินัย รู้หน้าที่ เสียสละ และสามัคคี สอดคล้องกับ จิรชพรรณ ชาญช่าง กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจเนื้อหาในลักษณะองค์รวม ส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริงมากกว่าการเรียนรู้แบบท่องจำเพียงอย่างเดียว อีกทั้งยังช่วยสร้างความสนุกในการเรียน ส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนและเพื่อนร่วมชั้น ตลอดจนพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมที่ดีงามของผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม (จิรชพรรณ ชาญช่าง, 2563) สอดคล้องกับการศึกษาของ ชูชีพ ประทุมเวียง พบว่า การเรียนรู้แบบร่วมมือเป็นวิธีการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ร่วมมือและช่วยเหลือกันในการเรียนรู้ โดยแบ่งผู้เรียนออกเป็นกลุ่มย่อย มีการทำงานเป็นทีมร่วมกัน เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และมีความรับผิดชอบร่วมกันทั้งในส่วนตนและส่วนรวม (ชูชีพ ประทุมเวียง, 2567) รวมถึง พระมหาชนินทร์ ลิขสิทธิ์พันธุ์ กล่าวว่า การสอนตามแนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือเป็นการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่งเสริมผู้เรียนได้สืบเสาะ ค้นคว้าหาความรู้โดยมีครูช่วยแนะนำ และส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการเรียนรู้ เช่น การผลิตสื่อ การนำเสนอ รวมทั้งการติดต่อ สื่อสาร (พระมหาชนินทร์ ลิขสิทธิพันธุ์, 2566)

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาผลของการจัดการเรียนรู้เรื่องความเป็นพลเมืองดิจิทัลกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทยในวิชาพลเมืองวิวัฒน์บูรณาการกับโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรม อัตลักษณ์คุณธรรม และทักษะดิจิทัลสำหรับนักศึกษาพยาบาล สรุปได้ว่า ความคิดเห็นของนักศึกษาก่อนเข้าร่วมการบูรณาการโดยรวมและทุกด้านอยู่ในระดับดี โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ส่งเสริมความภาคภูมิใจในการร่วมสืบสานศิลปวัฒนธรรม รองลงมา คือ พัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีม และพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสร้างสื่อวีดิทัศน์ ตามลำดับ ส่วนความคิดเห็นของนักศึกษาหลังเข้าร่วมการบูรณาการโดยรวมและทุกด้านอยู่ในระดับดีมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านส่งเสริมให้นักศึกษาเกิดความความภาคภูมิใจในการร่วมสืบสานศิลปวัฒนธรรม รองลงมาตามลำดับ คือ ด้านพัฒนาอัตลักษณ์คุณธรรมของสถาบันพระบรมราชชนกในการมีวินัย รู้หน้าที่ เสียสละ และสามัคคี ด้านส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในศิลปวัฒนธรรมที่ศึกษา ด้านพัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีม และด้านพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสร้างสื่อวีดิทัศน์ เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักศึกษาก่อนและหลังเข้าร่วมการบูรณาการ พบว่า โดยรวมค่าเฉลี่ยหลังเข้าร่วมการบูรณาการสูงกว่าก่อนเข้าร่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเมื่อเปรียบเทียบรายด้าน พบว่า ทุกด้านหลังเข้าร่วมการบูรณาการสูงกว่าก่อนเข้าร่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอแนะจากการวิจัยและนำผลการวิจัยไปใช้ ดังนี้ 1) งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าการให้นักศึกษาลงพื้นที่ศึกษาเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมจากปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้รู้ในชุมชน ช่วยส่งเสริมให้นักศึกษาเกิดความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมมากที่สุด จึงควรคงรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับชุมชนเพื่อให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมของตนอย่างลึกซึ้ง 2) ควรพัฒนาและเสริมทักษะด้านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการสร้างสื่อวีดิทัศน์ให้กับนักศึกษาเพิ่มเติม เช่น การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ หรือการให้คำปรึกษาแบบใกล้ชิด เนื่องจากผลการวิจัยพบว่า เป็นด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด และ 3) การดำเนินงานบูรณาการตามขั้นตอนวงจรคุณภาพตั้งแต่การวางแผนการดำเนินงาน การประเมินผล และการนำผลการประเมินไปปรับปรุง ช่วยให้การบูรณาการเป็นไปอย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพ สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับรายวิชาอื่น ๆ ที่ต้องการเชื่อมโยงกับการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งมีข้อเสนอแนะแนวทางในการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้ 1) ควรศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการบูรณาการจัดการเรียนการสอนกับการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เช่น พื้นฐานความรู้เดิม แรงจูงใจ หรือรูปแบบการสนับสนุนจากผู้สอน และ 2) ควรใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน โดยเพิ่มการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ เช่น การสัมภาษณ์หรือการสนทนากลุ่ม เพื่อให้เข้าใจประสบการณ์การเรียนรู้ของนักศึกษาในเชิงลึกมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กลุ่มวิชาการ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครราชสีมา. (2566). คู่มืออาจารย์. นครราชสีมา: วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครราชสีมา.

_____. (2567). มคอ.5 รายงานผลการดำเนินงานของรายวิชาพลเมืองวิวัฒน์ ปีการศึกษา 2567. นครราชสีมา: วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครราชสีมา.

_____. (2568). มคอ.3 รายละเอียดของรายวิชาพลเมืองวิวัฒน์ ปีการศึกษา 2568. นครราชสีมา: วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครราชสีมา.

กัลยา วานิชย์บัญชา และฐิตา วานิชย์บัญชา. (2561). การใช้ SPSS for Windows ในการวิเคราะห์ข้อมูล. (พิมพ์ครั้งที่ 35). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สามลดา.

กิตติพร ประชาศรัยสรเดช และคณะ. (2561). ประสบการณ์ชีวิตของนักศึกษาพยาบาลในการบริการวิชาการที่บูรณาการงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมกับการเรียนการสอนรายวิชาการพยาบาลมารดา ทารก และผดุงครรภ์ 1 วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ชลบุรี. วารสารวิชาการสถาบันวิทยาการจัดการแห่ง แปซิฟิค, 4(2), 85-97.

คณะพยาบาลศาสตร์ สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข. (2566). แผนยุทธศาสตร์คณะพยาบาลศาสตร์ สถาบันพระบรมราชชนก พ.ศ. 2566-2570. นนทบุรี: คณะพยาบาลศาสตร์ สถาบันพระบรมราชชนก.

งานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและกิจการพิเศษ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครราชสีมา. (2567). สรุปและประเมินผลโครงการสร้างสรรค์ปัญญาสู่สังคมด้านศิลปวัฒนธรรมไทยเพื่อส่งเสริมการบูรณาการศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญา. นครราชสีมา: วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครราชสีมา.

งานมาตรฐานและพัฒนาหลักสูตร วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครราชสีมา. (2564). คู่มือปฏิบัติงานคุณภาพระดับหลักสูตร ประจำปีการศึกษา 2564. นครราชสีมา: วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครราชสีมา.

จิรชพรรณ ชาญช่าง. (2563). การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการเพื่อพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง: การเรียนรู้สู่การปฏิบัติจริง. วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 48(3), 78-89. https://doi.org/10.58837/CHULA.EDUCU.48.3.5.

ชูชีพ ประทุมเวียง. (2567). การพัฒนาชุดการสอนรายวิชาคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณสำหรับครูโดยใช้เทคนิคการเรียนรู้แบบร่วมมือสำหรับนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครู มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ, 4(2), 697-708. https://doi.org/10.60027/iarj.2024.275238.

นฤเบศร์ ลือเรื่อง และคณะ. (2568). การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต. วารสารเสฏฐวิทย์ปริทัศน์, 5(1), 1-10.

บุญชม ศรีสะอาด. (2561). พื้นฐานการวิจัยการศึกษา. มหาสารคาม: ตักสิลาการพิมพ์.

ประภาพร เมืองแก้ว และคณะ. (2561). ผลการจัดการเรียนการสอนบูรณาการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไทยเรื่องทรัพยากร เทคโนโลยีภูมิปัญญาท้องถิ่น ในประเพณีกฐินกับการสร้างเสริมสุขภาพในชุมชนสาหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตร์. วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี อุตรดิตถ์, 10(1), 31-43.

พระมหาชนินทร์ ลิขสิทธิพันธุ์. (2566). การพัฒนาระบบการสอนตามแนวคิดการเรียนแบบร่วมมือเพื่อพัฒนาทักษะการเรียนพุทธศตวรรษที่ 21 ของกลุ่มสาระสังคมศึกษาและวัฒนธรรม. วารสารสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม, 4(1), 73-82.

ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580. (2561). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 135 ตอนที่ 82 ก หน้า 1-71 (13 ตุลาคม 2561).

รอซีกีน สาเร๊ะ และคณะ. (2560). การบูรณาการการจัดการเรียนการสอนกับการทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมของนักศึกษาหลักสูตรสาธารณสุขศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาทันตสาธารณสุข วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดยะลา. วารสารเครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลและการสาธารณสุขภาคใต้, 4(3), 151-159.

รุ่งฤดี ภูชมศรี และภาณุวัฒน์ ภักดีวงศ์. (2563). แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความภาคภูมิใจในตนบนฐานประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. สักทอง: วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 26(4), 160-178.

สภาการพยาบาล. (2568). คู่มือการรับรองสถาบันการศึกษา วิชาการพยาบาลและการผดุงครรภ์ ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2568. นนทบุรี: สภาการพยาบาล.

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์. (2565). คู่มือการบูรณาการงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมกับการเรียนการสอนและกิจกรรมนักศึกษา. นครสวรรค์: สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.

อุดมศักดิ์ พิมพ์พาศรี และคณะ. (2568). ผลการทดลองใช้กิจกรรมการบูรณาการการเรียนการสอนโดยประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 17(1), 103-115.

อุบลทิพย์ ไชยแสง และคณะ. (2564). ประสิทธิผลการบูรณาการการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมกับการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาสมรรถนะทางวัฒนธรรมของนักศึกษา หลักสูตรสาธารณสุขศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสาธารณสุขชุมชน วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดยะลา. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 12(1), 180-199.

Cohen, J. (1988). Statistical power analysis for the behavioral sciences. United states of America: Lawrence Erlbaum Associates.

บทความวิจัย

มาตรการทางกฎหมายในการกำกับแพลตฟอร์มดิจิทัลข้ามพรมแดนภายใต้หลักอธิปไตยดิจิทัลของประเทศไทย*

REGULATORY FRAMEWORK OF CROSS-BORDER DIGITAL PLATFORMS UNDER THE PRINCIPLE OF THAILAND'S DIGITAL SOVEREIGNTY

ฐิติกัญญ์ นิธิไชยวัฒน์ เว็นต์เซล[1*], พุทธรักษา วรวงษ์[2], ประจำ สุขชุม[3]

Thitikan Nithichaiwat Wentzel[1*], Puttaraksa Vorravong[2], Pracham Sookchum[3]

[1]คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพิษณุโลก พิษณุโลก ประเทศไทย

[1]Faculty of Law, Phitsanulok University, Phitsanulok, Thailand

[2]คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น ปทุมธานี ประเทศไทย

[2]Faculty of Law, Western University, Pathum Thani, Thailand

[3]นักวิชาการอิสระ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

[3]Independent Scholar, Bangkok, Thailand

[*]Corresponding author E-mail: Thitikan.nit@gmail.com

[*]Tel: 084-636-3598

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการกำกับแพลตฟอร์มดิจิทัลข้ามพรมแดนภายใต้หลักอธิปไตยดิจิทัลของไทยและต่างประเทศ 2) เพื่อศึกษาปัญหาข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้อง 3) เพื่อเปรียบเทียบกฎหมายไทยและต่างประเทศ และ 4) เพื่อเสนอแนะมาตรการทางกฎหมาย ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยผสานการวิจัยเอกสารทางกฎหมายเปรียบเทียบกับการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 25 ท่าน แบ่งเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ ผู้เสียหาย พนักงานสอบสวน ตำรวจสืบสวนอาชญากรรมทางเทคโนโลยี ตัวแทนธนาคาร และพนักงานอัยการ ใช้แบบสัมภาษณ์ ผ่านการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน ผลการวิจัยพบว่า ทฤษฎีหน้าที่แห่งความระมัดระวัง (Duty of Care) และทฤษฎีความรับผิดเชิงระบบ (Systemic Risk) เป็นมาตรการเชิงรุก พบปัญหา 4 ประการ คือ 1) ปัญหาศักดิ์ของกฎหมาย 2) ค่าปรับทางปกครองที่ไม่สามารถตัดวงจรอาชญากรรมไซเบอร์ได้ 3) ปัญหาความล่าช้าของมาตรา 15 และมาตรา 20 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560 และ 4) ไม่มีบทลงโทษทางอาญาต่อผู้บริหารแพลตฟอร์ม เมื่อเปรียบเทียบกับกฎหมายประเทศ สิงคโปร์ สหภาพยุโรป เกาหลีใต้ และ ไต้หวัน พบว่า มีกลไกการออกคำสั่งระงับภัยฉุกเฉินและค่าปรับตามสัดส่วนรายได้ทั่วโลก จึงเสนอแนะให้ 1) ยกระดับพระราชกฤษฎีกาการประกอบธุรกิจบริการแพลตฟอร์มดิจิทัลที่ต้องแจ้งให้ทราบ พ.ศ. 2565 ขึ้นเป็นพระราชบัญญัติเพื่อบัญญัติ 2) เพิ่มมาตรการค่าปรับรายวันสูงสุด 6% ของรายได้ทั่วโลกจนกว่าจะแก้ไขระบบ 3) แก้ไขมาตรา 15 และมาตรา 20 แห่งพระราชบัญญัติ

* Received 24 May 2026; Revised 27 June 2026; Accepted 8 July 2026

ว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560 ให้มีอำนาจออกคำสั่งฉุกเฉิน และ 4) กำหนดบทลงโทษทางอาญาต่อผู้บริหารแพลตฟอร์ม เพื่อสร้างกฎหมายในการกำกับแพลตฟอร์มดิจิทัลข้ามพรมแดนภายใต้หลักอธิปไตยดิจิทัลของประเทศไทย

คำสำคัญ: แพลตฟอร์มดิจิทัลข้ามพรมแดน, ความรับผิดเชิงระบบ, กฎหมายเปรียบเทียบ, อธิปไตยดิจิทัล

Abstract

This research aims 1) To examine theoretical concepts regarding legal measures for the regulation of cross-border digital platforms under the principle of digital sovereignty in Thailand and foreign jurisdictions, 2) To analyze existing factual and legal challenges, 3) To compare relevant legal frameworks, and 4) To propose effective regulatory measures. This study employs a qualitative research methodology, integrating comparative legal research with in-depth interviews of 25 key informants from five groups: victims, investigators, cybercrime police officers, banking representatives, and public prosecutors. The interview instruments were validated by five experts. The research findings indicate that the Duty of Care and Systemic Risk theories, as proactive measures, present four problems: 1) Legal standing; 2) Administrative fines insufficient to break the cycle of cybercrime; 3) Delays in Sections 15 and 20 of the Computer Crime Act B.E. 2560 (2017); and 4) The lack of criminal penalties for platform executives. Comparing these countries to Singapore, the European Union, South Korea, and Taiwan, which have mechanisms for emergency response orders and fines based on global revenue, the research recommends: 1) Upgrading the Digital Platform Service Business Notification Act B.E. 2565 (2022) to a full Act; 2) Increasing daily fines to a maximum of 6% of global revenue until the system is rectified; 3) Amending Sections 15 and 20 of the Computer Crime Act B.E. 2560 (2017) to grant emergency response authority; and 4) Establishing criminal penalties for platform executives. These proposed measures are intended to strengthen Thailand's legal framework for regulating cross-border digital platforms and to enhance regulatory effectiveness in accordance with the principle of Digital Sovereignty.

Keywords: Cross-Border Platform Regulation, Systemic Liability, Comparative Digital Law, Digital Sovereignty

บทนำ

วิวัฒนาการของเทคโนโลยีดิจิทัลได้ขับเคลื่อนและปรับเปลี่ยนสังคมโลกเข้าสู่ยุคดิจิทัลอย่างเต็มรูปแบบ ส่งผลให้การทำนิติกรรมและธุรกรรมต่าง ๆ ในรูปแบบออนไลน์เติบโตอย่างก้าวกระโดด นิติกรรมเหล่านี้มักต้องดำเนินการผ่านแพลตฟอร์มของผู้ให้บริการข้ามพรมแดน ซึ่งส่วนใหญ่ไม่มีถิ่นที่ตั้งสำนักงานหรือนิติบุคคลในประเทศไทย แพลตฟอร์มเหล่านี้มีอำนาจมหาศาลในการควบคุมข้อมูลผ่านอัลกอริทึมเพื่อประโยชน์ในการประกอบธุรกิจหรือทำธุรกรรมต่าง ๆ ได้รวดเร็วประหยัดเวลาและต้นทุน จึงเป็นความต้องการของบุคคลทั่วโลกที่ใช้แพลตฟอร์ม

ในการทำนิติกรรมออนไลน์ แต่ในทางกลับกันแพลตฟอร์มเหล่านี้กลับถูกเครือข่ายอาชญากรรมไซเบอร์ใช้เป็นช่องทางหลักในการหลอกลวงลงทุนและขายสินค้าสร้างความเสียหายทั่วโลก โดยเฉพาะประเทศไทย ซึ่งตกเป็นเป้าหมายของอาชญากรไซเบอร์ เนื่องจากกฎหมายของประเทศไทยมีสภาพบังคับที่ไม่ได้สัดส่วนกับอำนาจทางเศรษฐกิจระดับโลกของแพลตฟอร์มกับความรับผิดชอบทางกฎหมายที่รัฐไทยสามารถบังคับใช้ได้จริง ซึ่งนโยบายเศรษฐกิจดิจิทัลตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และอธิปไตยดิจิทัลของประเทศไทยในมิติด้านทฤษฎีนิติศาสตร์มหาชนและนโยบายสาธารณะ ปัญหานี้สามารถอธิบายผ่านทฤษฎีหน้าที่แห่งความระมัดระวัง (Duty of Care Theory) ผู้ผลิตแพลตฟอร์มจะต้องกระทำด้วยความระมัดระวังมิให้ผู้ใดได้รับความเสียหาย ผู้ให้บริการแพลตฟอร์ม ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญและได้รับประโยชน์เชิงพาณิชย์ ควรมีหน้าที่จัดการความเสี่ยงเพื่อคุ้มครองผู้บริโภค (UK Government, 2023) และทฤษฎีความรับผิดเชิงระบบ (Systemic Risk Theory) เป็นแนวคิดที่ว่า ความเสียหายออนไลน์ไม่ได้เกิดจากพฤติกรรมของบุคคลใดบุคคลหนึ่งเพียงลำพัง แต่เกิดจากการออกแบบระบบสถาปัตยกรรมและอัลกอริทึมของแพลตฟอร์ม (Platform Design & Algorithm) ที่จงใจหรือปล่อยปละละเลยให้เกิดความเสี่ยงในวงกว้างขวางเชิงสังคม ซึ่งแพลตฟอร์มในฐานะผู้ควบคุมระบบและอัลกอริทึมจึงต้องรับผิดชอบในการบริหารจัดการความเสี่ยงเชิงระบบนี้ที่เน้นการประเมินและควบคุมความเสี่ยงของโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล (European Union, 2022) การที่ประเทศไทยยังคงใช้มาตรการเชิงรับและไม่มีบทบัญญัติกฎหมายที่มีสภาพบังคับนอกราชอาณาจักร ทำให้ไม่สามารถแสดงออกถึงอธิปไตยดิจิทัลของประเทศไทยในการปกป้องสวัสดิภาพของพลเมืองตนเองได้อย่างมีประสิทธิผล สภาพปัญหาปัจจุบันในประเทศไทยทวีความรุนแรงจนถึงระดับวิกฤต จากสถิติคดีอาชญากรรมออนไลน์ศูนย์ต่อต้านการฉ้อโกงออนไลน์ (ACSC) เปิดสถิติคดีและความเสียหายในรอบสัปดาห์ ตั้งแต่วันที่ 12 เมษายน - 18 เมษายน พ.ศ. 2569 มีคดีที่รับแจ้งเข้ามาผ่านทาง Thaipoliceonline จำนวน 5,000 คดี มูลค่าความเสียหาย 269,445,711 บาท พบว่า คดีการหลอกซื้อ - ขายสินค้า ยังคงเป็นคดีที่มีปริมาณสูงที่สุด คิดเป็น 76.7% ของคดีทั้งหมด มูลค่าความเสียหายอันดับ 1 คือ คดีการหลอกลงทุน แม้มีเพียง 184 คดี แต่กลับสร้างความเสียหายสูงถึง 102 ล้านบาท ที่น่าสนใจ คือ ในวันที่ 16 เม.ย.69 ภายในวันเดียว มีมูลค่าความเสียหายพุ่งสูงถึง 80 ล้านบาท สะท้อนว่ามีการเกิดคดีประเภท “High Value” หรือการหลอกลงทุนเกิดขึ้น และอันดับ 2 คือ คดีหลอกลวงโดยแอบอ้างเป็นคนอื่น (กองสารนิเทศ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, 2569)

เมื่อพิจารณาถึงกฎหมายของประเทศไทยที่มีอยู่ในปัจจุบันทั้งพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560 และพระราชกฤษฎีกาการประกอบธุรกิจบริการแพลตฟอร์มดิจิทัลที่ต้องแจ้งให้ทราบ พ.ศ. 2565 กลับพบว่า กฎหมายทั้งสองฉบับยังไม่มีบทบัญญัติในการกำหนดโทษของผู้ให้บริการแพลตฟอร์มที่เหมาะสมกับความเสียหายและล้าสมัยไม่สามารถควบคุมสังคมได้ กล่าวคือ มาตรา 15 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560 มีข้อจำกัดทางนิติวิธีในการอิงภาระการพิสูจน์เจตนาความยินยอมหรือผู้ให้บริการที่มีส่วนร่วมให้ผู้ใช้กระทำผิด ซึ่งการพิสูจน์เจตนาว่าแพลตฟอร์มยินยอมหรือมีส่วนร่วมหรือรู้แต่เพิกเฉยหรือไม่นั้นกระทำได้ยากยิ่งเนื่องจากแพลตฟอร์มมักอ้างสถานะการเป็นเพียง “ตัวกลาง” (Intermediary) ทำให้ขาดหน้าที่เชิงรุกในการคัดกรองเนื้อหาตั้งแต่ต้นทาง ขณะที่มาตรา 20 แห่ง เป็นกระบวนการสั่งระงับการทำให้แพร่หลายหรือปิดกั้นเนื้อหา (Blocking Order) ซึ่งมีขั้นตอนที่ล่าช้าเกินไป เนื่องจากต้องผ่านขั้นตอนรวบรวมพยานหลักฐานเสนอต่อรัฐมนตรีและยื่นคำร้องต่อศาลซึ่งใช้เวลานานหลายวันหรือเป็นสัปดาห์

ไม่ทันต่อพลวัตของอาชญากรที่เปลี่ยน URL ลิงก์ปลอมได้ภายในไม่กี่วินาที ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและสภาพบังคับทางกฎหมายดังกล่าว สอดคล้องกับข้อสังเกตเชิงนโยบายของ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ), 2567) ในรายงานเรื่อง “เสรีภาพและพื้นที่ปลอดภัย: กำกับดูแลแพลตฟอร์มดิจิทัลอย่างไรให้สมดุล” ที่ชี้ให้เห็นว่าความท้าทายของรัฐไทย คือ การรักษาจุดสมดุล ระหว่างการคุ้มครองเสรีภาพในการแสดงออก กับการสร้างระบบนิเวศดิจิทัลที่ปลอดภัยจากอาชญากรรมไซเบอร์ทว่า กลไกการกำกับดูแลโดยรัฐแบบดั้งเดิม เผชิญกับข้อจำกัดทั้งด้านความล่าช้าเชิงกระบวนการและสภาพบังคับนอกราชอาณาจักร ฐานคิดเชิงนโยบายสาธารณะของประเทศจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพัฒนาไปสู่ระบบการกำกับดูแลร่วมกัน เพื่อยกระดับหน้าที่และความรับผิดชอบของแพลตฟอร์มต่างชาติ ซึ่งเป็นช่องว่างทางวิชาการที่งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งเข้ามาเติมเต็มผ่านการเสนอโมเดลอธิปไตยดิจิทัลของประเทศไทย

นอกจากนี้ ยังมีผลงานวิจัยเชิงประจักษ์ในประเทศไทยของสภาองค์กรของผู้บริโภค เกี่ยวกับการกำกับผู้ประกอบธุรกิจแพลตฟอร์มดิจิทัลที่กระทบต่อสิทธิผู้บริโภคกรณีศึกษาแพลตฟอร์มเฟซบุ๊ก ซึ่งสะท้อนความไร้ ประสิทธิผลของระบบกฎหมายไทยที่ไม่มีกลไกบังคับให้แพลตฟอร์มยักษ์ใหญ่ต่างชาติต้องร่วมรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ให้บริการของตนเองอย่างเป็นรูปธรรม (เกวลิน ต่อปัญญาชาญ และกฤษฎา แสงเจริญทรัพย์, 2568) ขณะที่บทกำหนดโทษของพระราชกฤษฎีกาฯ ฉบับนี้ มิได้บัญญัติโทษไว้ เมื่อต้องการบังคับโทษจึงจำเป็นต้องปรับบทบัญญัติตามมาตรา 44 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544 มาปรับใช้เพื่อลงโทษผู้กระทำผิดแทน โดยมาตราดังกล่าวกำหนดโทษจำคุกไม่เกิน 1 ปี หรือปรับไม่เกิน 100,000 บาทหรือทั้งจำทั้งปรับซึ่งเป็นเพดานคงที่ (Fixed Cap) เมื่อเทียบกับสัดส่วนรายได้ทั่วโลก (Revenue-based Fines) ของแพลตฟอร์มซึ่งมีรายได้มหาศาล จึงไม่ก่อให้เกิดการยับยั้งเชิงเศรษฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพทำให้ผู้ให้บริการแพลตฟอร์มไม่เกิดความเกรงกลัวกฎหมาย (พระราชบัญญัติว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544, 2544)

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 25 ท่าน พบว่า กลุ่มผู้เสียหายต้องเผชิญกับขั้นตอนการระงับเหตุที่ซับซ้อนและล่าช้าทำให้ทรัพย์สินและข้อมูลหรือพยานหลักฐานการกระทำผิดถูกโอนย้ายออกจากระบบอย่างรวดเร็ว ขณะที่พนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการเผชิญอุปสรรคอย่างมากในการเข้าถึงพยานหลักฐานจากแพลตฟอร์มข้ามพรมแดนที่ไม่มีสำนักงานใหญ่ในประเทศไทย เนื่องจากผู้ให้บริการมักอ้างเขตอำนาจเหนือดินแดนและขั้นตอนการส่งเรื่องไปยังสำนักงานใหญ่ในต่างประเทศที่ต้องใช้เวลานาน อีกทั้งยังขาดระบบกลางในการเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนข้อมูลอย่างรวดเร็วระหว่างสถาบันการเงินและตำรวจไซเบอร์ ส่งผลให้คดีหลอกลงทุนและการซื้อขายสินค้าออนไลน์ยังคงสร้างความเสียหายอย่างรุนแรงต่อประชากรกลุ่มตัวอย่าง จากข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่ามาตรการทางกฎหมายในการกำกับแพลตฟอร์มดิจิทัลข้ามพรมแดนภายใต้หลักอธิปไตยดิจิทัลของประเทศไทย โดยการปฏิรูปกฎหมายไทยให้มีสภาพบังคับที่มีประสิทธิผลต่อผู้ให้บริการแพลตฟอร์มดิจิทัลข้ามพรมแดนเป็นเรื่องจำเป็นเร่งด่วนอย่างยิ่ง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการกำกับแพลตฟอร์มดิจิทัลข้ามพรมแดนภายใต้หลักอธิปไตยดิจิทัลของประเทศไทยและของต่างประเทศ แนวคำพิพากษาศาล มาตรการทางกฎหมาย และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. เพื่อศึกษาปัญหาข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการกำกับแพลตฟอร์มดิจิทัลข้ามพรมแดนภายใต้หลักอธิปไตยดิจิทัลของประเทศไทย

3. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการกำกับแพลตฟอร์มดิจิทัลข้ามพรมแดนภายใต้หลักอธิปไตยดิจิทัลของต่างประเทศกับของประเทศไทย

4. เพื่อเสนอแนะแนวทางปรับปรุงกฎหมายและมาตรการทางกฎหมายในการกำกับแพลตฟอร์มดิจิทัลข้ามพรมแดนภายใต้หลักอธิปไตยดิจิทัลของประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการจัดทำวิจัยนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผ่านการวิจัยเชิงเอกสารและการวิจัยเอกสารเชิงวิเคราะห์ มีขั้นตอน ดังนี้

1. การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นการรวบรวมและศึกษาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยผู้วิจัยทำการสืบค้นและรวบรวมตัวบทกฎหมาย เอกสารทางวิชาการ วารสารระดับชาติและนานาชาติ รายงานการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนรายงานประจำปีของหน่วยงานกำกับดูแลในต่างประเทศ (เช่น Ofcom ของสหราชอาณาจักร Ministry of Digital Affairs ของสาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) และ Korea Communications Commission ของสาธารณรัฐเกาหลี (South Korea) รวมถึงสถิติคดีอาชญากรรมไซเบอร์และยอดมูลค่าความเสียหายจากหน่วยงานบังคับใช้กฎหมาย เพื่อนำมาสร้างกรอบแนวคิด (Conceptual Framework) และทฤษฎีทางกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น ทฤษฎีหน้าที่แห่งความระมัดระวัง (Duty of Care Theory) และทฤษฎีความรับผิดเชิงระบบ (Systemic Risk Theory) ศึกษาปัญหาและขอบเขตของมาตรการทางกฎหมายในการกำกับแพลตฟอร์มดิจิทัลข้ามพรมแดนภายใต้หลักอธิปไตยดิจิทัลของประเทศไทย โดยวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบกับมาตรฐานสากล ศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายแพลตฟอร์มของต่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา สหภาพยุโรป สาธารณรัฐสิงคโปร์ สหราชอาณาจักร สาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) และสาธารณรัฐเกาหลี (เกาหลีใต้) เพื่อเปรียบเทียบปัญหาและช่องว่างของกฎหมายไทยเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการกำกับแพลตฟอร์มดิจิทัลข้ามพรมแดนภายใต้หลักอธิปไตยดิจิทัลของประเทศไทย ผู้วิจัยจึงได้ข้อสรุปรวมถึงแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายให้สอดคล้องกับสังคมในปัจจุบันที่เกี่ยวกับความรับผิดทางปกครองให้เหมาะสมกับความเสียหายและความรับผิดของผู้ให้การบริการแพลตฟอร์มทางอาญาเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการกำกับแพลตฟอร์มดิจิทัลข้ามพรมแดนภายใต้หลักอธิปไตยดิจิทัลของประเทศไทยให้สามารถบังคับใช้ได้จริง

2. สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) 25 คน โดยแบ่งเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่าง ทั้งหมด 5 กลุ่ม แบ่งเป็นกลุ่มละ 5 ท่าน เพื่อให้ได้มุมมองที่ครอบคลุมทุกมิติของกระบวนการยุติธรรม โดยใช้เกณฑ์การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ได้แก่ กลุ่มผู้เสียหายจากอาชญากรรมไซเบอร์: คัดเลือกจากผู้เสียหายในคดีหลอกลงทุนหรือซื้อขายออนไลน์ กลุ่มพนักงานสอบสวน: คัดเลือกจากสถานีตำรวจนครบาลที่มีประสงบการณ์ตรง กลุ่มตำรวจสืบสวนอาชญากรรมทางเทคโนโลยี: คัดเลือกจากข้าราชการตำรวจกองบัญชาการตำรวจสืบสวนสอบสวนอาชญากรรมทางเทคโนโลยีที่มีหน้าที่โดยตรง กลุ่มตัวแทนธนาคาร: เจ้าหน้าที่ของธนาคารพาณิชย์ที่มีบทบาท

ในการประสานงานเพื่ออายัดบัญชีธนาคารตาม พ.ร.ก. มาตรการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยี พ.ศ. 2566 และกลุ่มพนักงานอัยการ: คัดเลือกจากพนักงานอัยการสังกัดสำนักงานคดีสืบสวนสอบสวน หรือสำนักงานต่างประเทศ ที่มีประสบการณ์ทำคดีอาชญากรรมไซเบอร์ข้ามชาติและคดีคอมพิวเตอร์

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วย 5 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ข้อมูลผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ส่วนที่ 2 ข้อมูลความเข้าใจกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับมาตรการทางกฎหมายในการกำกับแพลตฟอร์มดิจิทัลข้ามพรมแดนภายใต้หลักอธิปไตยดิจิทัลของประเทศไทย ส่วนที่ 3 ข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการกำกับแพลตฟอร์มดิจิทัลข้ามพรมแดนภายใต้หลักอธิปไตยดิจิทัลของประเทศไทย ส่วนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับความร่วมมือและแนวทางในการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการกำกับแพลตฟอร์มดิจิทัลข้ามพรมแดนภายใต้หลักอธิปไตยดิจิทัลของประเทศไทย ส่วนที่ 5 ข้อเสนอแนะ

โดยผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรง ความน่าเชื่อถือ ให้มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับมาตรการทางกฎหมายในการกำกับแพลตฟอร์มดิจิทัลข้ามพรมแดนภายใต้หลักอธิปไตยดิจิทัลของประเทศไทย ผ่านการตรวจสอบผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน ประกอบด้วย อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยพิษณุโลก 2 ท่าน อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น 2 ท่าน อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีปทุม 1 ท่าน และทนายความผู้เชี่ยวชาญคดีคอมพิวเตอร์ ผลการตรวจสอบมีความตรงเชิงเนื้อหาและสามารถนำไปใช้เก็บข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลและทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารถึงสภาพปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการกำกับแพลตฟอร์มดิจิทัลข้ามพรมแดนภายใต้หลักอธิปไตยดิจิทัลของประเทศไทยทั้งของประเทศไทยและของต่างประเทศ ว่ามีปัญหาและอุปสรรคหลักเกณฑ์เงื่อนไขการบังคับใช้กฎหมายเหมือนกันหรือแตกต่างอย่างไร เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์หามาตรการทางกฎหมายในการกำกับแพลตฟอร์มดิจิทัลข้ามพรมแดนภายใต้หลักอธิปไตยดิจิทัลของประเทศไทยและสรุปผลการศึกษาหาข้อเสนอแนะให้สอดคล้องกับหลักสากล

4. การวิจัยเอกสารเชิงวิเคราะห์ (Analytical Method) เป็นการนำข้อมูลเอกสารที่รวบรวมได้ทั้งหมดมาทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางนิติศาสตร์ในลักษณะของนิติวิธีเปรียบเทียบ (Comparative Legal Analysis) เพื่อจำแนกรูปแบบของปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเชิงระบบโดยใช้วิธีการตรวจสอบแหล่งข้อมูล เพื่อยืนยันความสอดคล้องของคำให้สัมภาษณ์ระหว่างกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญต่างกลุ่มและใช้วิธีการตรวจสอบความถูกต้องย้อนกลับไปยังผู้ให้สัมภาษณ์ เพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูลดิบ ตลอดจนการทำสรุปผลโดยเพื่อนร่วมงานกับนักวิชาการนิติศาสตร์อิสระภายนอกเพื่อหลีกเลี่ยงอคติของผู้วิจัย วิเคราะห์ช่องว่างทางกฎหมายของบทบัญญัติมาตรา 15 และมาตรา 20 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 และที่แก้ไขเพิ่มเติม และพระราชกฤษฎีกาการประกอบธุรกิจบริการแพลตฟอร์มดิจิทัลที่ต้องแจ้งให้ทราบ พ.ศ. 2565 โดยนำมาเปรียบเทียบกับมาตรการทางกฎหมายสภาพบังคับและกลไกการกำกับดูแลของต่างประเทศที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะในการปฏิรูปกฎหมายและโมเดลการกำกับดูแลที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทยอย่างเป็นรูปธรรม (UK Government, 2023)

5. งานวิจัยนี้ได้รับการพิจารณาอนุมัติจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ของมหาวิทยาลัยพิษณุโลก โดยผู้วิจัยได้อธิบายวัตถุประสงค์และขั้นตอนการวิจัยแก่ผู้ให้สัมภาษณ์ทุกรายก่อนการลงนามในใบยินยอมเข้าร่วมการวิจัยและใช้การปกปิดรหัสข้อมูลระบุตัวตนเพื่อพิทักษ์สิทธิ์และความปลอดภัยสูงสุดของผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยเฉพาะกลุ่มผู้เสียหายซึ่งเป็นกลุ่มเปราะบางทางคดี

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษามาตรการทางกฎหมายในการกำกับแพลตฟอร์มดิจิทัลข้ามพรมแดนภายใต้หลักอธิปไตยดิจิทัลของประเทศไทย โดยทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบกับกฎหมายของต่างประเทศที่ได้มาตรฐานสากล เช่น สหรัฐอเมริกา สหภาพยุโรป ประเทศสิงคโปร์ สหราชอาณาจักร สาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) และสาธารณรัฐเกาหลี (เกาหลีใต้) ทำให้สามารถวิเคราะห์ผลการวิจัย ได้ดังนี้

1. งานวิจัยนี้ใช้แนวคิดทฤษฎีและแนวคำพิพากษาบรรทัดฐานสากลที่นำมาวิเคราะห์ปัญหา คือ จากการศึกษาพบว่า มาตรฐานสากลในการกำกับแพลตฟอร์มดิจิทัลข้ามพรมแดนได้เปลี่ยนผ่านจากระบบตั้งรับไปสู่การบังคับใช้มาตรการเชิงรุก (Proactive Measures) โดยปรากฏผลการศึกษาใน 2 บรรทัดฐานหลัก คือ

1.1 บรรทัดฐานแรก การบังคับใช้หน้าที่ในการดูแลรักษา (Duty of Care) ผ่านกฎหมาย Online Safety Act 2023 ของสหราชอาณาจักร ที่กำหนดให้แพลตฟอร์มต้องบริหารจัดการความเสี่ยงเชิงรุกและกำหนดโทษอาญาต่อบริหารระดับสูงหากละเลยสวัสดิภาพเชิงระบบ

1.2 บรรทัดฐานที่สอง การปรับใช้ทฤษฎีความรับผิดเชิงระบบ (Systemic Risk Theory) ตามแนวทางมาตรา 52 แห่งกฎหมาย Digital Services Act (DSA) ของสหภาพยุโรป ที่กำหนดมาตรการทางปกครองเชิงเศรษฐกิจโดยสั่งปรับตามสัดส่วนรายได้รวมทั่วโลกประจำปี (Revenue-based Fines) สูงสุดร้อยละ 6 ควบคู่กับระบบปรับรายวัน

นอกจากนี้ ยังค้นพบคำชี้ขาดของคณะลูกขุน (Jury Verdict) เมื่อวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2569 ในคดีประวัติศาสตร์ State of New Mexico v. Meta Platforms, Inc. (No. D-101-CV-2023-02838) ซึ่งศาลมลรัฐนิวเม็กซิโกสั่งลงโทษปรับ Meta เป็นเงิน 375 ล้านดอลลาร์สหรัฐ บนฐานความรับผิดจากการออกแบบระบบ (Product Design) และอัลกอลิทึมที่ละเลยการแสวงประโยชน์ทางเพศต่อเด็ก โดยคดีดังกล่าวได้ก้าวเข้าสู่การพิจารณาโดยผู้พิพากษา (Bench Trial) เมื่อเดือน 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2569 ขณะนี้อยู่ระหว่างรอคำตัดสินชี้ขาดนี้ จึงเป็นข้อค้นพบเชิงนิติศาสตร์ที่ยืนยันการสิ้นสุดของยุคความคุ้มครองสถานะตัวกลาง และประเทศไทยควรสถาปนาอำนาจอธิปไตยดิจิทัลของประเทศไทยเพื่อบังคับใช้กับแพลตฟอร์มข้ามพรมแดนอย่างแท้จริง

2. งานวิจัยนี้มีประเด็นปัญหาข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายของไทยเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการกำกับแพลตฟอร์มดิจิทัลข้ามพรมแดนภายใต้หลักอธิปไตยดิจิทัลของประเทศไทย คือ

ปัญหาข้อเท็จจริง พบว่า ปัญหาการแก้ไขอาชญากรรมทางเทคโนโลยีไม่เท่าทันท่วงทีกฎหมายของประเทศไทยเกิดความกระจัดกระจายและไร้สภาพบังคับล่าสมัย การระงับความเสียหายยังดำเนินได้ล่าช้า นอกจากนี้ แล้วการลงโทษเชิงเศรษฐกิจยังไม่สอดคล้องกับความเสียหายการแก้ปัญหาเป็นไปอย่างล่าช้า ผู้เสียหายไม่ได้รับการเยียวยา หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ธนาคารไม่รับผิดชอบอ้างว่าเป็นความประมาทเลินเล่อของผู้เสียหาย หรือแม้แต่กระทรวงดิจิทัล

เพื่อเศรษฐกิจและสังคมก็มีข้ออ้างว่าจะต้องได้รับคำสั่งจากศาลก่อนไม่เช่นนั้นจะเป็นการละเมิดผู้ให้บริการแพลตฟอร์ม ทำให้กฎหมายไทยไม่มีสภาพบังคับที่มีประสิทธิผลไม่สามารถระงับหรือควบคุมความเสียหายได้ ก่อให้เกิดความเสียหายมหาศาลโดยผลของแพลตฟอร์มข้ามพรมแดน เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2569 สภาองค์กรของผู้บริโภคได้ยื่นฟ้องบริษัทเฟซบุ๊กเพื่อผลักดันให้แพลตฟอร์มแสดงความรับผิดชอบต่อผู้บริโภคเป็นคดีแรกในไทย เนื่องจากแพลตฟอร์มระดับโลกนี้ปล่อยปละละเลยในการควบคุมระบบความปลอดภัย จนมิจฉาชีพใช้ช่องโหว่เข้ามาหลอกลวงผู้บริโภคจำนวนมาก จากการปล่อยให้มีโฆษณาผิดกฎหมายแพร่ระบาด เช่น หลอกลงทุน แอบอ้างดารา/บุคคลสำคัญ และการขายสินค้าปลอม นอกจากนี้ ยังรวมถึงการที่ระบบเฟซบุ๊ก มาร์เก็ตเพลส (Facebook Marketplace) และระบบเพจขาดกลไกคุ้มครองความปลอดภัยให้แก่ผู้ซื้อสินค้าอย่างมีประสิทธิภาพ

ปัญหาข้อกฎหมาย พบว่า โครงสร้างกฎหมายไทยยังติดขัดในเชิงกระบวนการโดยมาตรา 15 และมาตรา 20 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560 มีขั้นตอนที่ล่าช้า ไม่สามารถระงับเหตุและตัดวงจรการถูกโจรกรรมทางการเงินของผู้เสียหายได้ทันที ขณะที่พระราชกฤษฎีกาการประกอบธุรกิจบริการแพลตฟอร์มดิจิทัลที่ต้องแจ้งให้ทราบ พ.ศ. 2565 มีข้อจำกัดในเรื่องศักดิ์ของกฎหมาย บทลงโทษปรับทางปกครองที่มีเพดานคงที่ซึ่งค่าปรับสูงสุดเพียง 100,000 บาท ตามมาตรา 44 แห่งพระราชบัญญัติธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544 ไม่ปรากฏว่ามีกฎหมายบัญญัติลงโทษปรับตามสัดส่วนรายได้ของแพลตฟอร์มทั่วโลก จึงไม่สามารถจูงใจให้บริษัทข้ามพรมแดนยอมปรับเปลี่ยนพฤติกรรมหรือจัดระบบคัดกรองที่มีประสิทธิภาพได้

3. ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า ปัญหาอุปสรรคเชิงปฏิบัติจริงในระบบยุติธรรมของไทย โดยสามารถสรุปสาระสำคัญตามมุมมองของแต่ละกลุ่มได้ดังต่อไปนี้

กลุ่มผู้เสียหายจากคดีอาชญากรรมไซเบอร์: มีความเห็นตรงกันว่า แพลตฟอร์มข้ามพรมแดนไม่มาตรการตรวจสอบหรือเฝ้าระวัง เมื่อเกิดความเสียหายแจ้งความร้องทุกข์ต่อหน่วยงานที่รับผิดชอบแต่สถาบันการเงินมักปฏิเสธความรับผิดชอบชดใช้เยียวยาโดยอ้างว่าเหยื่อทำธุรกรรมโอนเงินด้วยตนเองด้วยความสมัครใจหรือประมาทเลินเล่อ ทำให้ผู้เสียหายต้องสูญเสียทรัพย์สินโดยไม่มีโอกาสได้รับการเยียวยาเชิงระบบ

กลุ่มพนักงานสอบสวน: ชี้ว่าอุปสรรคสำคัญในการทำสำนวนคดี คือ กระบวนการขอพยานหลักฐานจราจรทางคอมพิวเตอร์จากนิติบุคคลต่างชาติ แพลตฟอร์มมักปฏิเสธการส่งมอบพยานหลักฐาน เช่น ข้อมูล IP Address หรือพิกัดของผู้ใช้งานโดยอ้างสิทธิ์การคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลตามกฎหมายของประเทศแม่และการอยู่นอกราชอาณาจักรไทย ส่งผลให้สำนวนคดีอาญาต้องยุติลงเนื่องจากไม่สามารถยืนยันตัวตนคนร้ายที่แท้จริง

กลุ่มตำรวจสืบสวนสอบสวนอาชญากรรมทางเทคโนโลยี: ระบุปัญหาวิกฤตเชิงความเร็วว่า ระบบการระงับเหตุตามมาตรา 20 ของ พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์ฯ ของไทย ล่าช้ากว่าความเร็วของคนร้ายอย่างเทียบไม่ได้ มิจฉาชีพสร้าง URL เลียนแบบได้ภายใน 10 วินาที แต่ตำรวจใช้เวลาทำเรื่องยื่นคำร้องต่อศาลนานถึง 3 - 5 วัน (ไม่รวมวันหยุดที่รอศาลเปิดทำการเพื่อสั่งไต่สวน) และยังขาดระบบกลางในการส่งคำสั่งอายัดพยานหลักฐานและอายัดบัญชีธนาคารแบบอัตโนมัติข้ามสถาบันการเงิน ธนาคารมักไม่ให้ความร่วมมือในการอายัดบัญชี

กลุ่มตัวแทนสถาบันการเงินและธนาคาร: ระบุว่า ธนาคารมีข้อจำกัดด้านกฎหมายความคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล (PDPA) ทำให้ไม่สามารถแชร์ข้อมูลบัญชีเงินฝากที่ต้องสงสัยร่วมกับสถาบันการเงินอื่นได้อย่างคล่องตัว และ พ.ร.ก. มาตรการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยี พ.ศ. 2566 ให้อำนาจธนาคารระงับบัญชีม้าที่น่าสงสัยไว้ได้ชั่วคราวเพียง 72 ชั่วโมงเท่านั้น

กลุ่มพนักงานอัยการ ชี้ว่าการส่งคำขอความร่วมมือระหว่างประเทศในเรื่องทางอาญาเพื่อติดตามตัวคนร้ายหรือยึดทรัพย์สินจากแพลตฟอร์มข้ามพรมแดนเป็นระบบที่ช้าและไม่มีประสิทธิภาพสำหรับคดีออนไลน์รายวัน และการฟ้องดำเนินคดีอาญาต่อกรรมการผู้จัดการแพลตฟอร์มต่างชาติไม่สามารถกระทำได้จริงเนื่องจากอยู่นอกดินแดน

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลยืนยันตรงกันว่า ประเทศไทยไม่อาจแก้ไขปัญหานี้ได้ด้วยกลไกเชิงรับหรือการไล่ปิดกั้นทีละกรณีอีกต่อไป สภาพปัญหาเหล่านี้จึงกลายมาเป็นฐานคิดที่สนับสนุนความจำเป็นเร่งด่วนในการปฏิรูปกฎหมายผ่านโมเดล “อธิปไตยดิจิทัลของประเทศไทย” เพื่อยกระดับหน้าที่เชิงรุก บัญญัติโทษอาญาต่อผู้บริหารระดับสูง และสร้างระบบคำสั่งระงับความเสียหายชั่วคราวเร่งด่วนภายใน 1 - 2 ชั่วโมง เพื่อปกป้องพลเมืองไทยและตัดวงจรอาชญากรรมไซเบอร์ได้อย่างเด็ดขาดและยั่งยืน

4. ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบกฎหมายของต่างประเทศกับกฎหมายของประเทศไทยเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการกำกับแพลตฟอร์มดิจิทัลข้ามพรมแดนภายใต้หลักอธิปไตยดิจิทัลของประเทศไทย ผู้วิจัยได้จัดทำตารางการวิเคราะห์เปรียบเทียบกลไกการบังคับทางกฎหมายของต่างประเทศและของประเทศไทยเพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะที่ประเทศไทยควรนำมาปรับใช้ ดังนี้

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์เปรียบเทียบกลไกการบังคับทางกฎหมายของต่างประเทศและของประเทศไทย

ประเทศ	กฎหมายที่บังคับใช้	มาตรการบังคับ	บทลงโทษสูงสุด	ข้อเสนอแนะที่ประเทศไทยควรนำมาปรับใช้
ประเทศไทย	พ.ร.ฎ. การประกอบธุรกิจบริการแพลตฟอร์มดิจิทัลที่ต้องแจ้งให้ทราบ พ.ศ. 2565 (ภายใต้ พ.ร.บ. ธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544 มาตรา 44) และ พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์ฯ พ.ศ. 2560 มาตรา 15, 20	แจ้งข้อมูลประกอบธุรกิจ (Notification-based) ศาลสั่งปิด URL ตามมาตรา 20 พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์ฯ	จำคุกไม่เกิน 1 ปี หรือ ปรับไม่เกิน 100,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ (เพดานคงที่ Fixed Cap)	ปรับโครงสร้าง โดยยกระดับเป็นพระราชบัญญัติ เพื่อเพิ่มโทษปรับตามสัดส่วนรายได้ทั่วโลก และเพิ่มกลไกคำสั่งระงับภัยฉุกเฉิน ปฏิรูปโดยยกระดับหน้าที่เชิงรุก และเพิ่มโทษอาญาต่อผู้บริหารระดับสูงของแพลตฟอร์ม
สหรัฐอเมริกา	Federal Trade Commission Act, Section 5 (15 U.S.C. § 45)/FOSTA-SESTA (Pub. L. 115 - 164, 18 U.S.C. § 2421A)	สภาพบังคับทางปกครองเชิงเศรษฐกิจ (UDAP)/ ยกเว้น Section 230 Safe Harbor และโทษอาญา กรณีเสียหายร้ายแรง	Section 5(l) FTC Act: ปรับ 53,088 USD ต่อการละเมิด 1 ครั้ง (ปรับตามเงินเฟ้อปี 2025) FOSTA: จำคุกสูงสุด 25 ปี (aggravated) คดีตัวอย่าง FTC v. Facebook (2019): 5,000 ล้าน USD	นำแนวคิดความรับผิดจากโครงสร้างสถาปัตยกรรมดิจิทัลมาปรับใช้เพื่อข้ามผ่านข้ออ้างความเป็นตัวกลางของแพลตฟอร์ม

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์เปรียบเทียบกลไกการบังคับทางกฎหมายของต่างประเทศและของประเทศไทย (ต่อ)

ประเทศ	กฎหมายที่บังคับใช้	มาตรการบังคับ	บทลงโทษสูงสุด	ข้อเสนอแนะที่ประเทศไทยควรนำมาปรับใช้
สหภาพยุโรป (European Union: EU)	Regulation (EU) 2022/2065 Digital Services Act (DSA) มาตรา 52 (บทกำหนดโทษ)	ประเมินความเสี่ยงเชิงระบบ (Systemic Risk Assessment) หน้าที่เชิงรุก (Proactive Duty)	ปรับสูงสุด 6% ของรายได้รวมทั่วโลก ประจำปีก่อน (Revenue-based Fines) ปรับรายวันสูงสุด 5% ของรายได้รวมต่อวัน	เหมาะสมกับประเทศไทย ใช้เป็นต้นแบบที่จำเป็นในการลงโทษปรับทางปกครองคำนวณจากเปอร์เซ็นต์รายได้ทั่วโลกเพื่อสร้างอำนาจต่อรองระดับรัฐ
สาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน)	FCHPA มาตรา 39 บังคับใช้ 31 ก.ค. 2567	เพื่อควบคุมโฆษณาหลอกลวง (Scam Ads)การลงโทษผู้ให้บริการกรณีปล่อยปละละเลย	ปรับ 500,000 ดอลลาร์ไต้หวัน - 10 ล้านดอลลาร์ไต้หวัน กรณีทั่วไป สูงสุด 100 ล้านดอลลาร์ไต้หวัน กรณีฝ่าฝืนรุนแรง (คดีตัวอย่าง MODA ลงโทษ Meta 15 ล้านดอลลาร์ไต้หวัน เมื่อ ก.ค. 2568)	เหมาะสมกับประเทศไทย การนำแนวทางการให้อำนาจกระทรวงดิจิทัลในการระงับการให้บริการแอปพลิเคชันที่มีความเสี่ยงสูงโดยตรงมาประยุกต์ใช้ในไทย
สาธารณรัฐเกาหลี (เกาหลีใต้) (South Korea)	Telecommunications Business Act (TBA) มาตรา 22 – 5 (แก้ไขเพิ่มเติม 9 มิ.ย. 2563) บทกำหนดโทษ: มาตรา 95 - 2 และมาตรา 104	แพลตฟอร์มต้องดำเนินมาตรการทางเทคนิคและการจัดการเพื่อป้องกันการแพร่กระจายเนื้อหาผิดกฎหมาย	โทษอาญา (มาตรา 95 - 2) จำคุกไม่เกิน 3 ปี หรือปรับไม่เกิน 100 ล้านวอน โทษทางปกครอง (มาตรา 104) ปรับสูงสุด 50 ล้านวอน	เหมาะสมกับประเทศไทย ใช้เป็นต้นแบบในการบัญญัติโทษทางอาญาแก่กรรมการบริหารระดับสูงเพื่อบังคับให้แพลตฟอร์มให้ความร่วมมือแก่เจ้าหน้าที่ไทย
สาธารณรัฐสิงคโปร์	Online Criminal Harms Act 2023 (OCHA) No. 24 of 2023 บังคับใช้ 1 ก.พ. 2567 บทกำหนดโทษ: มาตรา 50 - 53	ให้อำนาจเจ้าหน้าที่ออกคำสั่งระงับ (Directions) แอป/บัญชี/เว็บไซต์อย่างเร่งด่วน Access Blocking Order	มาตรา 50 - 52 ปรับสูงสุด 1,000,000 ดอลลาร์สิงคโปร์ (ประมาณ 25 ล้านบาท) และ/หรือจำคุก มาตรา 53: ปรับสูงสุด 10,000 ดอลล่าร์สิงคโปร์สำหรับนิติบุคคล	เหมาะสมกับประเทศไทย เป็นต้นแบบกลไกการออกคำสั่งฉุกเฉิน เพื่อสกัดกั้นความเสียหายจากไซเบอร์ได้ภายใน 1 - 2 ชั่วโมง
สหราชอาณาจักร	Online Safety Act 2023 (c. 50) บทกำหนดโทษ: Schedule 13 paragraph 4 – 5 บังคับใช้ 26 ต.ค. 2566	หน้าที่ในการระวังรักษา (Duty of Care) กำกับโดย Ofcom หน้าที่เชิงรุกป้องกันเนื้อหาผิดกฎหมาย	ปรับสูงสุด 18 ล้านปอนด์สเตอร์ลิง หรือ 10% ของรายได้รวมทั่วโลก แล้วแต่จำนวนใดสูงกว่า (Revenue-based Fines) โทษอาญาผู้บริหารระดับสูง จำคุกสูงสุด 2 ปี	เหมาะสมกับประเทศไทย เป็นต้นแบบ ที่ผู้บริหารแพลตฟอร์มจะต้องมีความรับผิดอาญาทำให้เกิดมาตรการเชิงรุกที่จะทำให้ผู้ให้บริการกระตือรือร้นที่จะต้องป้องกันมากขึ้น

4. ข้อเสนอแนะมาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสมเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการกำกับแพลตฟอร์มดิจิทัลข้ามพรมแดนภายใต้หลักอธิปไตยดิจิทัลของประเทศไทยที่เหมาะสมสำหรับไทย ผู้วิจัยเสนอการปฏิรูปมาตรการทางกฎหมายไทยผ่านกลไก “โมเดลอธิปไตยดิจิทัลของประเทศไทย” ดังนี้

4.1 การปฏิรูปกฎหมายกำกับดูแลธุรกิจ (Administrative Path) ยกระดับพระราชกฤษฎีกาการประกอบธุรกิจบริการแพลตฟอร์มดิจิทัลที่ต้องแจ้งให้ทราบ พ.ศ. 2565 เป็น “พระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจบริการแพลตฟอร์มดิจิทัล”

4.2 บัญญัติหน้าที่แต่งตั้งผู้แทนทางกฎหมายที่มีอำนาจเต็มและกำหนดค่าปรับสูงสุดไม่เกินร้อยละ 6 ของรายได้รวมทั่วโลกพร้อมมาตรการค่าปรับรายวัน

4.3 การปฏิรูปกฎหมายอาญาคอมพิวเตอร์ (Criminal Path) แก้ไขพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560 โดยแก้ไขมาตรา 15 บัญญัติเพิ่มโทษอาญาของผู้บริหารระดับสูงกรณีจงใจขัดขวางกระบวนการยุติธรรมและแก้ไขมาตรา 20 ให้อำนาจพนักงานเจ้าหน้าที่ออก “คำสั่งระงับความเสียหายชั่วคราวเร่งด่วน” ได้ทันทีและผู้ให้บริการแพลตฟอร์มจะต้องระงับภายใน 1 - 2 ชั่วโมง โดยไม่ต้องรอคำสั่งศาลเพื่อตัดวงจรอาชญากรรม

4.4 กำหนดโทษอาญาต่อผู้บริหารระดับสูง (Executive Liability) ลงโทษกรณีเพิกเฉยต่อความรับผิดชอบเชิงระบบ

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยพบประเด็นสำคัญที่สามารถนำมาอภิปรายผลร่วมกับวรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้ดังนี้

ประการที่หนึ่ง ปัญหาการพิสูจน์ความยินยอมของมาตรา 15 และปัญหาความล่าช้าของการระงับตามมาตรา 20 ของพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560 ที่กำหนดให้รัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการกลั่นกรองข้อมูลคอมพิวเตอร์มอบหมายให้พนักงานเจ้าหน้าที่ยื่นคำร้องพร้อมแสดงพยานหลักฐานต่อศาลที่มีเขตอำนาจขอให้มีคำสั่งระงับการทำให้แพร่หลายหรือลบซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์นั้นออกจากระบบคอมพิวเตอร์ได้ล่วงหน้า สอดคล้องกับรายงานของสภาองค์กรของผู้บริโภค (พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560, 2560) ที่ชี้ว่าระบบของประเทศไทยยังช้ากว่าพลวัตของอาชญากรรมที่สร้างความเสียหายวันละเกือบ 60 ล้านบาท (สภาองค์กรของผู้บริโภค, 2569) ผลการวิจัยนี้สอดรับกับแนวคิดในของประเทศสิงคโปร์ที่ให้อำนาจพนักงานเจ้าหน้าที่ออกคำสั่งระงับเนื้อหาและแอปพลิเคชันได้โดยตรงอย่างรวดเร็ว (Emergency Directions) เพื่อสกัดกั้นความเสียหายตั้งแต่เริ่มต้น (Singapore Statutes Online, 2023)

ประการที่สอง ในมิติของความรับผิดของแพลตฟอร์ม ผลการวิจัยพบว่า บทลงโทษปรับคงที่มูลค่าต่ำของประเทศไทยตามพระราชกฤษฎีกาการประกอบธุรกิจบริการแพลตฟอร์มดิจิทัลที่ต้องแจ้งให้ทราบ พ.ศ. 2565 ไม่เพียงพอที่จะสร้างความเกรงกลัว (Deterrent Effect) บทลงโทษตามพระราชกฤษฎีกาการประกอบธุรกิจบริการแพลตฟอร์มดิจิทัลที่ต้องแจ้งให้ทราบ พ.ศ. 2565 กำหนดโทษอาญาจำคุกไม่เกิน 1 ปี ปรับไม่เกิน 100,000 บาท โดยจะต้องนำบทบัญญัติมาตรา 44 แห่งพระราชบัญญัติธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544 มาปรับใช้ ซึ่งเมื่อเทียบกับรายได้มหาศาลของแพลตฟอร์มระดับโลกค่าปรับนี้จึงถือเป็นต้นทุนการดำเนินงานที่ต่ำมากและไม่สามารถสร้างความเกรงกลัวได้จริง อย่างไรก็ตามแนวโน้มสากลได้เปลี่ยนผ่านไปสู่การลงโทษเชิงระบบภายใต้ทฤษฎีความรับผิดเชิงระบบ (Systemic Risk Theory) ดังที่ปรากฏในคำพิพากษาคดี FTC v Facebook ของสหรัฐอเมริกา

ซึ่งกำหนดให้แพลตฟอร์มต้องร่วมรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมดิจิทัลและการออกแบบระบบ คณะกรรมาธิการการค้าแห่งรัฐบาลกลางสหรัฐฯ (FTC) สั่งปรับเงิน Facebook เป็นจำนวนสูงถึง 5,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐคิดเป็นเกือบ 9% ของรายได้บริษัทในขณะนั้น เกิดจากการที่ Facebook ละเมิดข้อตกลงคำสั่งทางปกครองเดิมฉบับปี 2012 (Consent Order) ที่เคยสัญญาไว้กับ FTC ว่า จะไม่หลอกลวงหรือบิดเบือนสิทธิการควบคุมความเป็นส่วนตัวของผู้บริโภคอีก (Federal Trade Commission, 2019) นอกจากนี้ ในปี พ.ศ. 2569 ที่ผ่านมาได้เกิดบรรทัดฐานสำคัญระดับโลกในคดีระหว่างมลรัฐนิวเม็กซิโกกับบริษัท เมตา (State of New Mexico v. Meta Platforms, Inc., Case No. D-101-CV-2023-02838) ซึ่งศาลมลรัฐนิวเม็กซิโก (The First Judicial District Court of New Mexico) ได้บันทึกคำชี้ขาดของคณะลูกขุน (Jury Verdict) เมื่อวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2569 สั่งให้ Meta ต้องชดใช้ค่าเสียหายและโทษปรับทางแพ่งรวมเป็นเงิน 375 ล้านดอลลาร์สหรัฐ จากการฝ่าฝืนกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคกรณีละเลยมาตรการความปลอดภัยและระบบอัลกอริทึมจนเอื้อให้เกิดการแสวงประโยชน์ทางเพศต่อเด็กบนแพลตฟอร์ม (New Mexico Department of Justice, 2026) ปัจจุบันคดีนี้อยู่ระหว่างการพิจารณาของผู้พิพากษาซึ่งมีการไต่สวนเสร็จสิ้นเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2026 บรรทัดฐานนี้จึงเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ทางนิติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นถึงการปฏิเสธหลักความคุ้มครองสถานะตัวกลางและหันมาใช้ ทฤษฎีความรับผิดเชิงระบบ (Systemic Risk Theory) ในการลงโทษปรับทางแพ่งเชิงเศรษฐกิจและออกมาตรการเชิงบังคับอย่างเป็นรูปธรรม (BBC NEWS ไทย, 2569) อันเป็นการตอกย้ำแนวโน้มการขยายความรับผิดของแพลตฟอร์มออกไปจากเดิมที่ผู้ให้บริการเคยอ้างความคุ้มครองตามมาตรา 230 ของกฎหมายว่าด้วยการสื่อสารโทรคมนาคม 47 U.S. Code § 230 (Cornell Law School, 2026) และในกรณีของสาธารณรัฐเกาหลี (เกาหลีใต้) บทบัญญัติมาตรา 22 - 5 แห่งพระราชบัญญัติธุรกิจโทรคมนาคม (TBA) ก็ได้กำหนดให้ผู้ให้บริการต้องดำเนินมาตรการทางเทคนิคและการจัดการในการป้องกันการเผยแพร่เนื้อหาผิดกฎหมาย โดยมีโทษอาญาจำคุกไม่เกิน 3 ปี หรือปรับไม่เกิน 100 ล้านวอน (Republic of Korea, 2023) อันสะท้อนแนวโน้มสากลที่กำหนดความรับผิดเชิงระบบของผู้ให้บริการแพลตฟอร์มอย่างชัดเจน (พระราชกฤษฎีกาการประกอบธุรกิจบริการแพลตฟอร์มดิจิทัลที่ต้องแจ้งให้ทราบ พ.ศ. 2565, 2565)

ประการที่สาม หน้าที่ความระมัดระวังเชิงรุก (Proactive Duty of Care) ผลการสัมภาษณ์กลุ่มอัยการและพนักงานสอบสวนชี้ชัดว่าการที่แพลตฟอร์มอ้างตนว่าเป็นเพียงพื้นที่สื่อกลาง ทำให้ภาครัฐต้องแบกรับภาระในการไล่ตามปิดกั้นเนื้อหาด้วยความยากลำบาก แนวโน้มสากลได้เปลี่ยนไปสู่การกำหนดกฎการควบคุมการทำงานของระบบ (Targeting Rule) และหน้าที่ระมัดระวังป้องกัน (Duty of Car) ซึ่งบังคับให้แพลตฟอร์มต้องจัดระบบคัดกรองโฆษณา (Scam Ads) ตั้งแต่ต้นทาง ดังเช่น กฎหมาย FCHPA ของสาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) (Law & Regulations Database of The Republic of China (Taiwan), 2026) ที่เริ่มบังคับใช้เข้มงวดในปี 2569 และกฎหมาย Online Safety Act 2023 ของสหราชอาณาจักร (UK Government, 2023) ที่กำหนดหน้าที่เชิงรุกอย่างชัดเจน ดังนั้น การแก้ไขพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560 ของประเทศไทยให้ครอบคลุมความรับผิดของผู้บริหารจึงเป็นกลไกที่จะบังคับให้แพลตฟอร์มต้องหันมาให้ความสำคัญกับความปลอดภัยของพลเมืองไทยอย่างจริงจัง (European Union, 2022)

ประการที่สี่ ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบตามตารางที่ 1 นำไปสู่การสังเคราะห์ข้อเสนอเชิงโครงสร้างที่ผู้วิจัยเรียกว่า “โมเดลอธิปไตยดิจิทัลของประเทศไทย” ซึ่งเป็นกลไกแบบคู่ขนานที่ออกแบบให้ทำงานคู่ขนานและเสริมแรงซึ่งกันและกัน โดยกฎการควบคุมการทำงานของระบบ (Targeting Rule) เป็นฐานอำนาจที่ขยายการบังคับใช้ไปถึงแพลตฟอร์มข้ามพรมแดนที่มุ่งให้บริการแก่ผู้ใช้ในประเทศไทยแม้ไม่มีสำนักงานในประเทศ ประกอบด้วย 4 ระดับ ดังนี้

ระดับที่ 1 ระดับนโยบาย (Policy Level) เป็นการวางฐานอำนาจทางกฎหมายด้วยการยกระดับศักดิ์ของกฎหมายจาก “พระราชกฤษฎีกาการประกอบธุรกิจบริการแพลตฟอร์มดิจิทัลที่ต้องแจ้งให้ทราบ พ.ศ. 2565” ขึ้นเป็น “พระราชบัญญัติ” เพื่อแก้ปัญหาเรื่องศักดิ์ของกฎหมายและเปิดทางให้บัญญัติบทลงโทษและหน้าที่เชิงรุกได้โดยตรง อันเป็นการสถาปนาอำนาจอธิปไตยดิจิทัลของประเทศไทยเหนือผู้ให้บริการต่างชาติ

ระดับที่ 2 ระดับทางปกครอง (Administrative Track) มุ่งสร้างแรงจูงใจเชิงเศรษฐกิจให้แพลตฟอร์มปฏิบัติตามกฎหมาย ประกอบด้วย 1) หน้าที่แต่งตั้งผู้แทนทางกฎหมายที่มีอำนาจเต็มในประเทศไทย โดยถอดแบบจากกฎหมาย FCHPA ของสาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) เพื่อแก้ปัญหาผู้แทนในประเทศที่ไม่มีอำนาจสั่งการบริษัทแม่ และ 2) บทลงโทษปรับทางปกครองตามสัดส่วนรายได้รวมทั่วโลกสูงสุดร้อยละ 6 พร้อมมาตรการค่าปรับรายวัน โดยถอดแบบจาก Digital Services Act (DSA) ของสหภาพยุโรป เพื่อแทนที่เพดานค่าปรับคงที่ 100,000 บาท ที่ไม่ก่อให้เกิดการยับยั้งเชิงเศรษฐกิจ

ระดับที่ 3 ระดับปฏิบัติการ (Operational Track) มุ่งแก้ปัญหาความล่าช้าตามมาตรา 20 ด้วยการแก้ไขพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560 ให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจออก “คำสั่งระงับความเสียหายชั่วคราวเร่งด่วน” โดยผู้ให้บริการต้องระงับภายใน 1 - 2 ชั่วโมงโดยไม่ต้องรอคำสั่งศาล ถอดแบบจากพระราชบัญญัติ Online Criminal Harms Act (OCHA) ของสาธารณรัฐสิงคโปร์ เพื่อตัดวงจรการโอนย้ายข้อมูลดิจิทัลหรือทำลายหลักฐานของอาชญากรที่เกิดขึ้นภายในไม่กี่วินาที

ระดับที่ 4 ระดับความรับผิด (Liability Track) เป็นกลไกบังคับขั้นสูงสุดด้วยการกำหนดความรับผิดทางอาญาต่อผู้บริหารระดับสูงที่จงใจฝ่าฝืนหรือเพิกเฉยต่อคำสั่งระงับความเสียหายเร่งด่วน ควบคู่กับความรับผิดเชิงระบบตามทฤษฎีความรับผิดเชิงระบบ โดยถอดแบบจาก Online Safety Act ของสหราชอาณาจักรและมาตรา 22 - 5 แห่งพระราชบัญญัติธุรกิจโทรคมนาคม (TBA) ของสาธารณรัฐเกาหลี เพื่อบีบให้แพลตฟอร์มเปลี่ยนสถานะจาก “ตัวกลางที่เพิกเฉย” มาเป็นผู้มีหน้าที่ระมัดระวังเชิงรุก จุดเด่นของโมเดล คือ การทำงานคู่ขนาน ด้านทางปกครองสร้างการยับยั้งเชิงเศรษฐกิจระยะยาว ขณะที่ด้านปฏิบัติการและความรับผิดสร้างการตอบสนองเชิงระงับเหตุแบบทันที ส่งผลให้ประเทศไทยเปลี่ยนบทบาทจาก ผู้ตั้งรับมาเป็นผู้กำหนดบรรทัดฐานเชิงรุกเหนือพื้นที่ไซเบอร์อย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้ คือ โมเดล “อธิปไตยดิจิทัลของประเทศไทย” (Thailand’s Digital Sovereignty Model) ซึ่งเป็นการสลัดกรอบแนวคิดทางนิติศาสตร์แบบตั้งรับ (Reactive) ไปสู่มาตรการเชิงรุก (Proactive) ในการกำกับดูแลผู้ให้บริการแพลตฟอร์มดิจิทัลข้ามพรมแดนอย่างเป็นระบบ โดยสามารถจำแนกองค์ความรู้ใหม่ออกเป็น 4 มิติหลัก ดังต่อไปนี้

1. บรรทัดฐานใหม่โดยการปฏิเสธข้ออ้างความเป็น “ตัวกลางที่เพิกเฉย” ของแพลตฟอร์มต่างชาติ โดยผสานทฤษฎีหน้าที่แห่งความระมัดระวัง (Duty of Care Theory) และ ทฤษฎีความรับผิดเชิงระบบ (Systemic Risk Theory) เพื่อพิสูจน์ว่า แพลตฟอร์มต้องร่วมรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมดิจิทัลและสถาปัตยกรรมอัลกอริทึมของตนเอง

2. นวัตกรรมกลไกทางปกครองเชิงเศรษฐกิจ (Innovative Economic Sanctions) การตกผลึกแนวคิดการลงโทษปรับทางปกครองรูปแบบใหม่ โดยเปลี่ยนจากระบบเพดานคงที่ (Fixed Cap) มาเป็นระบบการสั่งปรับตามสัดส่วนรายได้รวมทั่วโลกสูงสุดร้อยละ 6 ควบคู่กับมาตรการค่าปรับรายวัน เพื่อทำลายแรงจูงใจเชิงพาณิชย์และสร้างแรงยับยั้งเชิงเศรษฐกิจต่อนิติบุคคลข้ามชาติที่มีฐานรายได้มหาศาล นวัตกรรมเชิงโครงสร้างจากข้อเสนอ “โมเดลอธิปไตยดิจิทัลของประเทศไทย” ที่ออกแบบให้กลไกทางปกครองสร้างการยับยั้งเชิงเศรษฐกิจควบคู่กับการตอบสนองเชิงปฏิบัติการระงับเหตุแบบทันทีนั้น สามารถตอบโจทย์แนวทางการสร้างความสมดุลเชิงนโยบายตามกรอบคิดของ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทยได้อย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากโมเดลแบบคู่ขนานนี้ ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการใช้อำนาจรัฐเข้าแทรกแซงหรือปิดกั้นเนื้อหาตามอำเภอใจอันจะกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน แต่เป็นการปรับดุลยภาพทางกฎหมายผ่านระบบความรับผิดเชิงระบบ (Systemic Responsibility) บีบให้แพลตฟอร์มข้ามพรมแดนปรับปรุงโครงสร้างสถาปัตยกรรมทางเทคนิคและอัลกอริทึมของตนเองให้มีความโปร่งใสและคุ้มครองผู้บริโภคตั้งแต่ต้นทาง อันเป็นการแปรแนวคิดเรื่อง “การกำกับดูแลร่วมกันให้สมดุล” มาเป็นตัวบทกฎหมายและมาตรการทางปกครองเชิงรุกที่สามารถบังคับใช้ได้จริงเพื่อพิทักษ์สวัสดิภาพของพลเมืองไทยในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล

3. การตัดวงจรอาชญากรรมด้วยคำสั่งระงับเหตุทันที (Real-time Administrative Injunction) การสร้างองค์ความรู้ในระดับปฏิบัติการโดยการออกแบบกลไกให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจออกคำสั่งระงับความเสียหายชั่วคราวเร่งด่วน (Administrative Emergency Order) เพื่อบังคับให้แพลตฟอร์มต้องปิดกั้นเนื้อหาหรือ URL ที่ผิดกฎหมายภายใน 1 - 2 ชั่วโมง โดยไม่ต้องรอขั้นตอนทางศาลในภาวะฉุกเฉิน ซึ่งเป็นการอุดช่องว่างความล่าช้าเชิงกระบวนการ (Procedural Delay) ของกฎหมายไทยเดิมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. ระบบความรับผิดคู่ขนานแบบบูรณาการ การสังเคราะห์โมเดลที่ผสานกลไกระหว่างกฎหมายกำกับดูแลธุรกิจ (Administrative Path) และกฎหมายอาญาคอมพิวเตอร์ (Criminal Path) เข้าด้วยกันอย่างเป็นเอกภาพ โดยกำหนดให้มีหน้าที่แต่งตั้งผู้แทนทางกฎหมายที่มีอำนาจเต็มในราชอาณาจักร ควบคู่กับการ บัญญัติโทษทางอาญาต่อผู้บริหารระดับสูง (Executive Liability) กรณีจงใจฝ่าฝืนคำสั่งระงับเหตุหรือเพิกเฉยต่อความรับผิดชอบเชิงระบบ

ภาพที่ 1 โมเดลอธิปไตยดิจิทัลของประเทศไทย

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยสรุปได้ว่าโครงสร้างกฎหมายของประเทศไทยในปัจจุบันยังเผชิญกับข้อจำกัดในการกำกับดูแลผู้ให้บริการแพลตฟอร์มดิจิทัลข้ามพรมแดน ส่งผลให้ไม่สามารถสกัดกั้นอาชญากรรมไซเบอร์ได้อย่างทันท่วงที ปัญหาเกิดจากบทบัญญัติตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560 มาตรา 15 การพิสูจน์ความยินยอมและมาตรา 20 กระบวนการสอบสวนเพื่อระงับเหตุที่ล่าช้าและบทลงโทษปรับของพระราชกฤษฎีกาการประกอบธุรกิจบริการแพลตฟอร์มดิจิทัลที่ต้องแจ้งให้ทราบ พ.ศ. 2565 ที่มีเพดานคงที่ต่ำ การปฏิรูปกฎหมายด้วยการนำบทเรียนจากกฎหมายต่างประเทศมาปรับใช้จึงเป็นหัวใจสำคัญในการเสริมสร้างอธิปไตยดิจิทัลของประเทศไทย ข้อเสนอแนะจากการวิจัย 1) เสนอให้แก้ไขพระราชกฤษฎีกาการประกอบธุรกิจบริการแพลตฟอร์มดิจิทัลที่ต้องแจ้งให้ทราบ พ.ศ. 2565 โดยยกระดับศักดิ์ของกฎหมายขึ้นเป็น "พระราชบัญญัติ" เพื่อให้มีฐานอำนาจในการบังคับให้แพลตฟอร์มข้ามพรมแดนต้อง 2) แต่งตั้งผู้แทนทางกฎหมายที่มีอำนาจรับผิดชอบร่วมและเพิ่มบทลงโทษปรับทางปกครองสูงสุดร้อยละ 6 ของรายได้รวมทั่วโลกและค่าปรับรายวันจนกว่าจะแก้ไขระบบ 3) เสนอให้แก้ไขพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560 มาตรา 15 และ 20 บัญญัติให้พนักงานเจ้าหน้าที่ออกคำสั่งระงับความเสียหายชั่วคราวเร่งด่วน (Administrative Emergency Order)

ได้ทันทีภายใน 1 - 2 ชั่วโมง และ 4) กำหนดโทษอาญาต่อผู้บริหารระดับสูงของแพลตฟอร์มข้ามพรมแดน ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับกลไก “ความรับผิดของอัลกอริทึม” (Algorithmic Liability) และการจัดตั้งกองทุนเยียวยาผู้เสียหายจากการกระทำความผิดเชิงระบบของแพลตฟอร์มดิจิทัล เพื่อให้ได้รับการชดใช้ความเสียหายอย่างเป็นธรรมและรวดเร็ว

เอกสารอ้างอิง

กองสารนิเทศ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ. (2569). ศูนย์ต่อต้านการฉ้อโกงออนไลน์ (ACSC) กางสถิติโกงออนไลน์! ทุบสถิติเคส “High Value” วันเดียววอด 80 ล้าน พร้อมช่วยเหยื่อวัยเกษียณหวิดสูญเพิ่มหลังโดนหลอกลงทุนกว่า 26 ล้าน. เรียกใช้เมื่อ 20 เมษายน 2569 จาก https://saranitet.police.go.th/commanders-mission/crime-prevention-and-suppression_20042026_62096/

เกวลิน ต่อปัญญาชาญ และกฤษฎา แสงเจริญทรัพย์. (2568). โครงการศึกษาวิจัยมาตรการการกำกับผู้ประกอบธุรกิจแพลตฟอร์มดิจิทัลที่กระทบต่อสิทธิผู้บริโภค: กรณีศึกษาเฟซบุ๊ก. ใน รายงานการวิจัย. สภาองค์กรของผู้บริโภค.

พระราชกฤษฎีกาการประกอบธุรกิจบริการแพลตฟอร์มดิจิทัลที่ต้องแจ้งให้ทราบ พ.ศ. 2565. (2565). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 139 ตอนที่ 78 ก หน้า 17 (23 ธันวาคม 2565).

พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560. (2560). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 134 ตอนที่ 10 ก หน้า 24 (24 มกราคม 2560).

พระราชบัญญัติว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544. (2544). สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 118 ตอนที่ 112 ก หน้า 26 (4 ธันวาคม 2544).

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ). (2567). เสรีภาพและพื้นที่ปลอดภัย: กำกับดูแลแพลตฟอร์มดิจิทัลอย่างไรให้ “สมดุล”. เรียกใช้เมื่อ 13 มิถุนายน 2569 จาก https://tdri.or.th/2024/12/laws_governing_digital_platforms_1/

สภาองค์กรของผู้บริโภค. (2569). 1 ปี พ.ร.ก.ไซเบอร์ ไร้น้ำยา ต้วมเตี้ยมไม่ทันโจร ชงเยียวยาเหยื่อ. เรียกใช้เมื่อ 12 เมษายน 2569 จาก https://www.tcc.or.th/cyber-law-slow-relief/

BBC NEWS ไทย. (2569). สภาผู้บริโภคฟ้อง แพลตฟอร์มดัง-ธนาคาร ฐานปล่อยมิจฉาชีพหลอกลวงประชาชน. เรียกใช้เมื่อ 13 มิถุนายน 2569 จาก https://www.bbc.com/thai/articles/cm2jy912jr0o

Cornell Law School. (2026). 47 U.S. Code § 230 - Protection for private blocking and screening of offensive material. Retrieved March 10, 2026, from https://www.law.cornell.edu/uscode/text/47/230

European Union. (2022). Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act) (Text with EEA relevance). Retrieved March 10, 2026, from https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj/eng

Federal Trade Commission. (2019). FTC Imposes $5 Billion Penalty and Sweeping New Privacy Restrictions on Facebook. Retrieved March 10, 2026, from https://www.ftc.gov/news-events/news/press-releases/2019/07/ftc-imposes-5-billion-penalty-sweeping-new-privacy-restrictions-facebook

Law & Regulations Database of The Republic of China (Taiwan). (2026). Fraud Crime Hazard Prevention Act. Retrieved March 10, 2026, from https://law.moj.gov.tw/ENG/LawClass/LawAll.aspx?pcode=D0080226

New Mexico Department of Justice. (2026). New Mexico Department of Justice Wins Landmark Verdict Against Meta. Retrieved March 13, 2026, from https://nmdoj.gov/press-release/new-mexico-department-of-justice-wins-landmark-verdict-against-meta/

Republic of Korea. (2023). TELECOMMUNICATIONS BUSINESS ACT. Retrieved March 10, 2026, from https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=64463&lang=ENG

Singapore Statutes Online. (2023). Online Criminal Harms Act 2023. Retrieved March 10, 2026, from https://sso.agc.gov.sg/Act/OCHA2023

UK Government. (2023). Online Safety Act 2023. Retrieved March 10, 2026, from https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2023/50

บทความวิจัย

เมืองเก่าสงขลา: พื้นที่ความทรงจำร่วมของสังคมพหุวัฒนธรรม*

SONGKHLA OLD TOWN: A SITE OF COLLECTIVE MEMORY IN A MULTICULTURAL COMMUNITY

สิรีธร ถาวรวงศา
Sireethorn Thawornwongsa
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา สงขลา ประเทศไทย
Faculty of Education, Songkhla Rajabhat University, Songkhla, Thailand
Corresponding author E-mail: sireethorn.th@skru.ac.th
Tel: 085-595-4045

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการรับรู้และความทรงจำร่วมทางประวัติศาสตร์ กรณีศึกษาพื้นที่เมืองเก่าสงขลา อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา โดยมุ่งอธิบายว่าประวัติศาสตร์ของพหุวัฒนธรรมเมืองสงขลา ถูกจดจำ ถ่ายทอด และผลิตซ้ำ ผ่านพื้นที่ เรื่องเล่า สถาปัตยกรรม ศาสนสถาน วิถีชีวิต และกิจกรรมทางวัฒนธรรม โดยใช้กรอบแนวคิดความทรงจำร่วม (Collective Memory) ร่วมกับแนวคิดพื้นที่ความทรงจำ (Sites of Memory) บทความวิจัยนี้เสนอว่าพื้นที่เมืองเก่าสงขลาเป็นพื้นที่ความทรงจำที่ประกอบสร้างจากความสัมพันธ์ของชุมชนพหุวัฒนธรรม ทั้งชาวไทยเชื้อสายจีน ชาวไทยพุทธ และชาวไทยมุสลิม ที่มีความสืบเนื่องจากการเป็นชุมชนเมืองท่าการค้าในอดีต การรับอิทธิพลจากวัฒนธรรมภายนอกอันปรากฏผ่านรูปแบบสถาปัตยกรรม ศาสนสถาน พื้นที่สาธารณะ และพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรม ความทรงจำร่วมของชุมชนพหุวัฒนธรรมเมืองเก่าสงขลาจึงมิใช่เพียงการรำลึกถึงอดีต แต่เป็นกระบวนการสร้างความหมายของคนในชุมชน หน่วยงานรัฐ นักท่องเที่ยว และบุคคล ภายนอก ฯลฯ ซึ่งถูกประกอบสร้าง ถ่ายทอด และผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่อง การศึกษางานวิจัยนี้ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ ร่วมกับวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่า โดยเข้าถึงข้อมูลในรูปแบบของการศึกษาจากเอกสาร และการลงพื้นที่ภาคสนาม โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 15 คน และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า ความทรงจำร่วมทางประวัติศาสตร์ของสังคมพหุวัฒนธรรมเมืองเก่าสงขลา ถูกประกอบสร้างผ่านกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ พื้นที่ของเมือง ชุมชนพหุวัฒนธรรม เรื่องเล่า พิธีกรรม และปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน และการสร้างอัตลักษณ์ร่วมของคนสงขลา ขณะที่รูปแบบความทรงจำร่วมที่ปรากฏในเมืองเก่าสงขลา ปรากฏได้สามรูปแบบ ได้แก่ ความทรงจำเชิงพื้นที่ สถาปัตยกรรมและวัตถุ และความทรงจำมิติศาสนสถานและพิธีกรรม

คำสำคัญ: ความทรงจำร่วม, เมืองเก่าสงขลา, พื้นที่ความทรงจำ, พหุวัฒนธรรม

* Received 7 June 2026; Revised 25 June 2026; Accepted 19 July 2026

Abstract

This research article aims to examine the perception and collective historical memory of the Old Town area of Songkhla, Muang District, Songkhla Province. It seeks to explain how the history of multicultural Songkhla has been remembered, transmitted, and reproduced through spaces, narratives, architecture, religious sites, ways of life, and cultural activities. The study employs the conceptual framework of Collective Memory in conjunction with the concept of Sites of Memory. This article argues that Songkhla Old Town constitutes a memory space constructed through the relationships among multicultural communities, including Thai-Chinese, Thai-Buddhist, and Thai-Muslim populations, whose historical continuity is rooted in the area's past as a trading port city. External cultural influences are reflected in the architectural styles, religious sites, public spaces, and socio-cultural spaces found throughout the area. The collective memory of the multicultural community in Songkhla Old Town, therefore, is not merely a recollection of the past, but an ongoing process of meaning-making among local residents, state agencies, tourists, and external actors. This memory is continuously constructed, transmitted, and reproduced over time. This research applies historical methodology in combination with oral history approaches, drawing upon documentary research and fieldwork. Data were collected through in-depth interviews and participant observation. The findings revealed that the collective historical memory of Songkhla Old Town's multicultural society is constructed through social and cultural processes, including urban spaces, multicultural communities, narratives, rituals, everyday practices, and the creation of a shared Songkhla identity. Furthermore, the forms of collective memory manifested in Songkhla Old Town can be categorized into three dimensions: spatial memory, architectural and material memory, and religious and ritual memory.

Keywords: Collective Memory, Songkhla Old Town, Sites of Memory, Multiculturalism

บทนำ

บทความวิจัยนี้เปิดพื้นที่ให้ศึกษามิติ "การรับรู้" ซึ่งเกี่ยวข้องกับความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์ของผู้คน และมิติ "ความทรงจำร่วม" ซึ่งเกี่ยวข้องกับการจดจำอดีตในระดับชุมชนและสังคม คำถามหลักของบทความวิจัยนี้ คือ ประชาชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องรับรู้ประวัติศาสตร์เมืองเก่าสงขลาอย่างไร และความทรงจำร่วมดังกล่าวถูกสร้าง ถ่ายทอด และใช้ประโยชน์ในปัจจุบันอย่างไร ซึ่งประวัติศาสตร์มิได้เป็นเพียงข้อมูลที่ถูกค้นพบหากเป็นความหมายที่ถูกเลือก เรียบเรียง และสื่อสารภายใต้เงื่อนไขทางสังคมของแต่ละยุคสมัย บทความวิจัยนี้ใช้กรอบแนวคิดความทรงจำร่วม (Collective Memory) ของ Halbwachs, M. ซึ่งเห็นว่าความทรงจำของปัจเจกสัมพันธ์กับกรอบทางสังคมของกลุ่ม (Halbwachs, M., 1992) ร่วมกับแนวคิดพื้นที่ความทรงจำ (Sites of Memory) ของ Nora, P ที่อธิบายว่าสถานที่ วัตถุ และพิธีกรรมทำหน้าที่เก็บรักษาความหมายของอดีตเมื่อความทรงจำตามธรรมชาติอ่อนแรงลง (Nora, P., 1989)

แนวคิด “ความทรงจำร่วม” เป็นแนวคิดสำคัญในสังคมวิทยาและประวัติศาสตร์ โดยมีรากฐานจากผลงานของ Maurice Halbwachs ซึ่งเสนอว่า ความทรงจำมิได้เป็นเพียงประสบการณ์ส่วนบุคคล แต่เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดและหล่อหลอมโดยบริบททางสังคม (Halbwachs, M., 1992) กล่าวคือ บุคคลสามารถจดจำอดีตได้ผ่าน “กรอบทางสังคม” (Social Frameworks) เช่น ครอบครัว ศาสนา ชุมชน และรัฐ จากงานศึกษาเรื่อง On Collective Memory ของ Halbwachs, M. อธิบายเพิ่มเติมว่า ความทรงจำเป็นกระบวนการที่มีการคัดเลือก (Selection) และการตีความ (interpretation) ซึ่งสังคมมีบทบาทสำคัญในการกำหนดว่า “สิ่งใดควรถูกจดจำ” และ “ควรจดจำอย่างไร” (Halbwachs, M., 1992) ดังนั้น ความทรงจำร่วมจึงไม่ใช่ข้อเท็จจริงที่เป็นกลาง หากแต่เป็นผลผลิตของบริบททางสังคมและวัฒนธรรม แนวคิดนี้ได้รับการพัฒนาต่อโดย Assmann, J. ซึ่ง ศึกษาผ่านงานเรื่อง Cultural Memory and Early Civilization เสนอแนวคิด “ความทรงจำทางวัฒนธรรม” (Cultural Memory) โดยเน้นบทบาทของสัญลักษณ์ พิธีกรรม และสื่อในการถ่ายทอดความทรงจำจากรุ่นสู่รุ่น และแบ่งความทรงจำออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ความทรงจำสื่อสาร (Communicative Memory) ซึ่งอยู่ในชีวิตประจำวัน และความทรงจำทางวัฒนธรรม (Assmann, J., 2011) ซึ่งถูกบันทึกและรักษาในรูปแบบที่มีความคงทน เช่น เอกสาร ประวัติศาสตร์ และพิธีกรรม ในมิติของปรัชญา งานศึกษาเรื่อง Memory, History, Forgetting ของ Ricoeur P. ได้เสนอว่า ความทรงจำมีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ แต่มีลักษณะเชิงอัตวิสัย (Subjective) และอาจมีความคลาดเคลื่อน ขณะที่ประวัติศาสตร์พยายามสร้างความรู้ที่มีความเป็นวิชาการและตรวจสอบได้ (Ricoeur, P., 2004) นักวิชาการจำนวนมากได้อภิปรายถึงความแตกต่างระหว่าง “ความทรงจำ” และ “ประวัติศาสตร์” โดยงานศึกษาของ Nora, P. เรื่อง Between Memory and History: Les lieux de mémoire ได้เสนอว่า ความทรงจำเป็นสิ่งที่มีชีวิต (Living Memory) และมีความผูกพันกับอารมณ์และอัตลักษณ์ ขณะที่ประวัติศาสตร์เป็นการสร้างความรู้เชิงวิชาการที่พยายามอธิบายอดีตอย่างเป็นระบบ (Nora, P., 1989) นอกจากนี้ Nora, P. ยังเสนอแนวคิด “Lieux de Mémoire” หรือ “สถานที่แห่งความทรงจำ” ซึ่งหมายถึง พื้นที่หรือสัญลักษณ์ที่ทำหน้าที่เก็บรักษาความทรงจำของสังคม เช่น อนุสาวรีย์ พิพิธภัณฑ์ หรือวันสำคัญ (Nora, P., 1989) แนวคิดนี้สะท้อนให้เห็นว่า ความทรงจำร่วมไม่ได้อยู่ในจิตใจของบุคคลเท่านั้น แต่ยังถูกทำให้เป็นรูปธรรมผ่านสถาบันและสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในทำนองเดียวกัน Ricoeur P. ชี้ว่า ความทรงจำมีแนวโน้มที่จะถูกบิดเบือนหรือเลือกจำ ขณะที่ประวัติศาสตร์พยายามใช้หลักฐานและวิธีการวิจัยเพื่อลดอคติ อย่างไรก็ตาม ทั้งสองมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เพราะประวัติศาสตร์เองก็อาศัยความทรงจำเป็นฐานข้อมูลเบื้องต้น (Ricoeur, P., 2004) ขณะที่ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ ผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนโดยนำแนวคิดความทรงจำร่วมทางสังคมมาใช้ในการวางกรอบการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน อธิบายประเด็นดังกล่าวในงานศึกษาวิจัยเรื่อง ประวัติศาสตร์เพื่อชุมชน ทิศทางใหม่ของการศึกษาประวัติศาสตร์ โดยชี้ให้เห็นความสำคัญของความทรงจำร่วมทางสังคมสองด้าน ด้านหนึ่ง การศึกษาความทรงจำร่วมทางสังคมทำให้เข้าใจพลังทางความคิดที่จรรโลงโครงสร้างสังคมในแต่ละช่วงเวลา เนื่องจากความทรงจำร่วมทางสังคมเป็นตัวนำไปสู่การสร้างตัวตนของคนในสังคมที่กำหนดให้คนในสังคมมีสำนึกร่วมกันทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ความทรงจำร่วมทางสังคมจึงเป็นเสมือนสายใยที่เชื่อมโยงทุกคนในสังคมเอาไว้ด้วยกัน อีกด้านหนึ่ง การศึกษาความทรงจำร่วมทางสังคมเป็นการแสวงหาลู่ทางที่จะสร้างความทรงจำใหม่หรือปรับเปลี่ยนความทรงจำเดิมเท่าที่จำเป็น เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการแก้ไขปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรที่ไม่เสมอภาคของคนในสังคม อันมีฐานอยู่บนความทรงจำเดิมของสังคม

และเมื่อสังคมมีความเปลี่ยนแปลงเกินกว่าที่ความทรงจำร่วมของสังคมแบบเดิมจะคงมีพลังในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมต่อไปได้ ความเปลี่ยนแปลงในการสร้างความทรงจำร่วมทางสังคมแบบใหม่ก็เกิดขึ้นเพื่อที่จะทำให้สังคมเคลื่อนต่อไปโดยไม่เสื่อมสลาย (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2548) ความทรงจำร่วมกันของสังคมไทยมีอยู่หลายระดับ เมื่อเกิดรัฐสมัยใหม่ในกลางพุทธศตวรรษที่ 25 ชนชั้นนำจำเป็นต้องสร้างความทรงจำร่วมชุดหนึ่งขึ้นมา เพื่อที่จะสร้างและจรรโลงรัฐสมัยใหม่ที่กำลังก่อตัวขึ้น พร้อมกับการจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ชนชั้นนำสามารถผูกขาดอำนาจเอาไว้ได้ ความทรงจำร่วมที่ถูกสร้างขึ้นได้รับการถ่ายทอดปลูกฝังให้เป็นความทรงจำร่วมกันของคนในทุกชุมชนและท้องถิ่นทั่วประเทศ อย่างไรก็ตาม ก่อนทศวรรษ 2500 อันเป็นช่วงเวลาที่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมและการขยายตัวของรัฐเข้าไปสู่ชุมชนและท้องถิ่นยังไม่เข้มข้นมากนัก ชุมชนและท้องถิ่นที่อยู่ห่างไกลจากอำนาจรัฐยังคงสามารถรักษาความทรงจำร่วมในระดับชุมชนเอาไว้ได้ เพราะระบบความสัมพันธ์ทางสังคมแบบเดิมภายในชุมชนยังคงอยู่ พร้อมกับการรักษาถ่ายทอดความทรงจำร่วมชุดเดิมผ่านพิธีกรรมและผ่านการดำรงชีวิตแบบรวมหมู่เอาไว้ได้ แต่เมื่อรัฐและเศรษฐกิจทุนนิยมขยายตัวเข้าสู่ชุมชนและท้องถิ่นอย่างเข้มข้นในยุคของการพัฒนาประเทศ ความทรงจำทั้งในระดับชุมชนและท้องถิ่นของชาวบ้านก็ถูกแทนที่ด้วยความทรงจำร่วมแบบใหม่อย่างชัดเจน (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2553) การศึกษาความทรงจำร่วมทางประวัติศาสตร์ช่วยให้เห็นว่า “อดีต” มิได้เป็นสิ่งที่อยู่เฉพาะในเอกสารจดหมายเหตุหรือคำบอกเล่าของผู้สูงอายุเท่านั้น หากยังถูกทำให้มีชีวิตผ่านการใช้พื้นที่ การประกอบพิธีกรรม เรื่องเล่าในชุมชน การนำเสนอประวัติศาสตร์ในพิพิธภัณฑ์ชุมชน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และสื่อสาธารณะร่วมสมัย ประเด็นนี้สอดคล้องกับ Connerton, P. ที่ชี้ว่าความทรงจำทางสังคมดำรงอยู่ผ่านการปฏิบัติ พิธีกรรม และการกระทำซ้ำของร่างกายและชุมชน (Connerton, P., 1989)

ปัจจุบันเมืองเก่าสงขลาได้รับความสนใจในฐานะพื้นที่อนุรักษ์และพื้นที่ท่องเที่ยว คำถามสำคัญจึงมิใช่เพียง “เมืองเก่าสงขลามีประวัติศาสตร์อย่างไร” แต่รวมถึง “ใครเป็นผู้เล่าอดีตของเมือง” “เรื่องเล่าใดถูกทำให้เป็นความทรงจำร่วม” และ “ความทรงจำใดถูกทำให้เงียบหรือถูกลดทอน” บทความนี้จึงเสนอว่าเมืองเก่าสงขลาในฐานะพื้นที่อดีตถูกประกอบสร้างอย่างต่อเนื่องภายใต้ปัจจัยเงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองวัฒนธรรม และการท่องเที่ยว เมืองสงขลามีพัฒนาการสัมพันธ์กับภูมิศาสตร์การค้าทางทะเลและเครือข่ายเมืองท่าภาคใต้ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ที่ตั้งเมืองสงขลาเอื้อต่อการเป็นท่าเทียบเรือที่มีความเหมาะสม ยังเป็นจุดเชื่อมโยงเส้นทางการค้าจากภายในทะเลสาบสงขลาสู่ภายนอก และยังมีเส้นทางเชื่อมโยงการค้าข้ามคาบสมุทรระหว่างทะเลฝั่งอันดามันในมหาสมุทรอินเดียทางด้านตะวันตกกับฝั่งทะเลอ่าวไทยในมหาสมุทรแปซิฟิกทางด้านตะวันออก เมืองสงขลายังเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจเมืองหนึ่ง โดยอำนาจรัฐจากส่วนกลางได้ให้บทบาทเมืองสงขลาเป็นศูนย์บัญชาการมณฑลนครศรีธรรมราช ทำให้เมืองสงขลามีความสำคัญทางการปกครองในบริเวณภาคใต้ตอนล่างด้วยปัจจัยดังกล่าวทำให้เมืองสงขลาเติบโตเป็นลำดับทั้งทางด้านอาณาเขตและทางด้านกายภายของเมืองสงขลา (ศรีสุพร ช่วงสกุล, 2547) การรับรู้ประวัติศาสตร์ของผู้คนในพหุวัฒนธรรมเมืองเก่าสงขลาถูกประกอบสร้างผ่านพื้นที่ของเมืองและสถาปัตยกรรมรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ ตึกแถวโบราณแบบจีนดั้งเดิม ตึกแถวแบบจีนพาณิชย์หรือแบบจีนผสมตะวันตก ตึกแถวแบบชิโน - ยูโรเปียน ตึกแถวแบบจีนสมัยใหม่ และตึกแถวแบบผสมจีน ยุโรปและมุสลิม (พัชรพงศ์ กุลกาญจนาชีวิน และอุปถัมภ์ รัตนสุภา, 2559) การเป็นชุมชนพหุวัฒนธรรม เรื่องเล่าและพิธีกรรมในศาสนสถาน อาทิ การจัดงานสมโภชวันคล้ายวันประสูติพระหลักเมืองสงขลา การจัดเทศกาลตรุษจีน

และธรรมเนียมการเดินสายไหว้เจ้าในเมืองเก่าสงขลาในยามแรกของปีใหม่ (เตชธร ตันรัตนพงศ์, 2566) และการสร้างอัตลักษณ์ร่วมของคนสงขลา ผ่านการประกาศกำหนด “วันสงขลา” ขึ้น โดยกำหนดให้ทุกวันที่ 10 มีนาคม ของทุกปีเป็นวันสงขลา

ดังนั้น บทความวิจัยนี้จึงต้องการศึกษาประวัติศาสตร์เมืองเก่าสงขลาผ่านมิติความทรงจำของผู้คน โดยใช้แนวคิดความทรงจำร่วมและพื้นที่ความทรงจำเป็นกรอบคิดสำคัญในการศึกษา เพื่อแสดงให้เห็นการประกอบสร้างการรับรู้และความทรงจำร่วมของกลุ่มคนต่าง ๆ ในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรม อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา อันจะก่อให้เกิดการสร้างการรับรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนโดยกลุ่มคนต่าง ๆ ในชุมชนเมืองเก่าสงขลา ซึ่งมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล เรื่องราว เรื่องเล่า ความทรงจำ ผ่านความทรงจำทางประวัติศาสตร์ร่วมกัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการรับรู้และความทรงจำร่วมทางประวัติศาสตร์ กรณีศึกษาพื้นที่เมืองเก่าสงขลา อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษางานวิจัยนี้ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) ร่วมกับวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral History) โดยเข้าถึงข้อมูลในรูปแบบของการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) และการลงพื้นที่ภาคสนาม (Fieldwork) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความรอบด้านและนำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยมีวิธีดำเนินงานวิจัย ดังนี้

การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) ทั้งเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรอง ได้แก่ เอกสารราชการ เรื่องเล่า งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และบทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง ฯลฯ

การลงพื้นที่ภาคสนาม (Fieldwork) อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยแบ่งกลุ่มเป้าหมายเป็นกลุ่มคนในชุมชนเมืองเก่าสงขลา จำนวน 15 คน ได้แก่ ชาวชุมชนเมืองเก่าสงขลา ผู้อาวุโส ผู้พักอาศัยในพื้นที่ย่านเมืองเก่า และผู้เกี่ยวข้องกับกิจกรรมเมืองเก่า เป็นต้น โดยคัดเลือกตัวแทนกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง และใช้วิธีการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน อาทิ งานประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ และกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อทำให้เข้าใจความเปลี่ยนแปลงและความสืบเนื่องของประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองเก่าสงขลาผ่านความทรงจำร่วมทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มคนอย่างรอบด้าน

ขอบเขตพื้นที่ศึกษา คือ พื้นที่เมืองเก่าสงขลา อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา โดยเน้นบริเวณพื้นที่ถนนนครนอก ถนนนครใน ถนนนางงาม และพื้นที่สำคัญโดยรอบ

ผลการวิจัย

เมืองเก่าสงขลาเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์สำคัญของภาคใต้ที่สะท้อนความเป็นเมืองท่า เมืองการค้า และเมืองพหุวัฒนธรรมอย่างเด่นชัด ย่านเมืองเก่าสงขลา หมายถึง บริเวณถนนนครนอก ถนนนครใน และถนนนางงาม ซึ่งปรากฏร่องรอยสถาปัตยกรรม อาคาร บ้านเรือน ศาลเจ้า โรงสี ร้านค้า และวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงกับการตั้งถิ่นฐาน

ของผู้คนหลากหลายกลุ่ม พื้นที่ดังกล่าวจึงมิได้เป็นเพียงภูมิทัศน์เก่าของเมือง แต่เป็นแหล่งหลอมรวมความทรงจำของชุมชนที่คนรุ่นต่าง ๆ ใช้อธิบายความเป็นมา ความภาคภูมิใจ และอัตลักษณ์ของตนเอง

พื้นที่เมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อยางซึ่งเป็นศูนย์กลางของเมืองเก่าสงขลาในปัจจุบัน ก่อตัวขึ้นจากการย้ายและขยายตัวของเมืองสงขลาในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ความสำคัญของพื้นที่อยู่ที่การเชื่อมโยงระหว่างฝั่งทะเลสาบกับกิจกรรมการค้า การเดินเรือ การตั้งถิ่นฐานของพ่อค้า และการก่อตัวของชุมชนหลากหลายวัฒนธรรมอย่างมีพลวัต ย่านเมืองเก่าสงขลามีถนนสำคัญสามสาย ได้แก่ ถนนนครนอก ถนนนครใน และถนนนางงาม ถนนนครนอกสัมพันธ์กับทะเลสาบและกิจกรรมการขนส่งสินค้า ถนนนครในเป็นพื้นที่อยู่อาศัยและอาคารพาณิชย์ที่สะท้อนสถาปัตยกรรมเก่า ส่วนถนนนางงามสัมพันธ์กับศาลเจ้า ร้านค้า อาหาร และพิธีกรรมชุมชน การจัดวางถนนทั้งสามสายทำให้เมืองเก่าสงขลาเป็นพื้นที่ที่อ่านประวัติศาสตร์จากภูมิทัศน์ได้โดยตรง

จากพื้นฐานตั้งเดิมที่เจ้าเมืองสงขลาฝั่งบ่อยางเป็นชาวจีนอพยพ และมีบทบาทในการปกครองเมืองสงขลา เมื่อมีการย้ายเมืองสงขลาจากฝั่งแหลมสนมายังฝั่งบ่อยาง และมีการเคลื่อนย้ายกลุ่มคนต่าง ๆ โดยเฉพาะชาวมุสลิมจากฝั่งหัวเขาแดงและฝั่งแหลมสนมายังฝั่งบ่อยาง จึงเกิดการผสมผสานเป็นพื้นที่พหุวัฒนธรรม เมื่อพิจารณาในฐานะพื้นที่พหุวัฒนธรรม เมืองเก่าสงขลาปัจจุบัน จึงประกอบด้วย ร่องรอยวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีน ชาวไทยพุทธ และชาวไทยมุสลิม ซึ่งเป็นการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมของชุมชนเมืองท่าที่ผสมผสานกัน ความหลากหลายดังกล่าวไม่ได้ปรากฏเฉพาะในศาสนสถานหรืออาหารเท่านั้น แต่ยังปรากฏในภาษา นามสกุล ตำนานประจำพื้นที่ รูปแบบบ้านเรือน การค้าขาย และจังหวะชีวิตของเมือง ความทรงจำร่วมของเมืองจึงเกิดจากความสัมพันธ์ของกลุ่มคนมากกว่าการครอบงำของเรื่องเล่าเดียว

1. การรับรู้ประวัติศาสตร์ของผู้คนในพหุวัฒนธรรมเมืองเก่าสงขลา

ความทรงจำร่วมทางประวัติศาสตร์ของสังคมพหุวัฒนธรรมเมืองเก่าสงขลา ถูกประกอบสร้างผ่านกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม โดยเกิดจากการที่ผู้คนต่างกลุ่มร่วมกัน “เลือกจำ ตีความ และถ่ายทอด” อดีตของเมืองผ่าน “พื้นที่เมืองเก่า ชุมชนพหุวัฒนวัฒนธรรม เรื่องเล่า พิธีกรรม และอัตลักษณ์ร่วมของผู้คน” จนกลายเป็นภาพอดีตร่วมของคนสงขลา

ประการแรก ความทรงจำร่วมของเมืองเก่าสงขลาถูกประกอบสร้างผ่าน “พื้นที่ของเมือง” โดยเฉพาะย่านเมืองเก่าสงขลา ความเป็นเมืองเก่าสงขลาที่มีกลิ่นอายทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม เรื่องราว และวิถีชีวิตของผู้คนผ่านมุมมองของสถาปัตยกรรม อาคารเก่า พิพิธภัณฑ์ ถนน ศาลเจ้า วัด มัสยิด และย่านการค้า พื้นที่เหล่านี้ทำหน้าที่เป็น “กรอบของความทรงจำ” ทำให้ผู้คนย้อนนึกถึงประวัติศาสตร์ของเมืองสงขลา ผ่านร่องรอยอดีตของการค้าทางทะเล การตั้งถิ่นฐาน และการอยู่ร่วมกันของผู้คนต่างวัฒนธรรมและต่างชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้คนสามารถสัมผัส ลิ้มรส ลิ้มลอง และมาเยือนได้ ดังนั้น ความทรงจำร่วมทุกชุดคลี่คลายอยู่ภายในกรอบเชิงพื้นที่ และพื้นที่มีความมั่นคงพอจะทำให้อดีตดำรงอยู่ในปัจจุบันได้

ประการที่สอง ความทรงจำร่วมของเมืองเก่าสงขลาถูกสร้างผ่าน “ชุมชนพหุวัฒนธรรม” ซึ่งเป็นชุมชนที่มีความโดดเด่นของความหลากหลายทางอัตลักษณ์และวิถีวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีน ชาวไทยมุสลิม และชาวไทยพุทธ ที่สามารถธำรงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมได้อย่างสันติสุขท่ามกลางสังคมพหุลักษณ์ โดยชาวไทยเชื้อสายจีนธำรงวิถี “ความเป็นจีน” ท่ามกลางความเป็นชาติพันธุ์จีนที่มีความหลากหลาย ทั้งชาวจีนฮกเกี้ยน แต้จิ๋ว ฮากกา ไหหลำ

และกว่องสิว เห็นได้จากการรวมกลุ่มจัดตั้งสมาคมจีนกลุ่มต่าง ๆ และห้าสมาคมจีนสงขลา (มนัส นามสมมุติ, 2567) ส่วนชาวไทยมุสลิมธำรงวิถี “ความเป็นมุสลิม” ที่ต้องปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัด ขณะที่ชาวไทยพุทธธำรงวิถี “ความเป็นไทย” ที่มีความยืดหยุ่นและปรับตัวบนความหลากหลาย สามารถดำรงอยู่ร่วมกับผู้คนต่างวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสมและกลมกลืน

ประการที่สาม ความทรงจำร่วมของเมืองเก่าสงขลาถูกถ่ายทอดผ่าน “เรื่องเล่า พิธีกรรม และปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน” อาทิ เรื่องเล่าประวัติชุมชน การใช้ศาสนสถาน งานประเพณีพิธีกรรม เทศกาลชุมชน และวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยกลุ่มคนต่าง ๆ ในย่านเมืองเก่าสงขลาต่างดำรงวิถีวัฒนธรรมผ่านปฏิบัติการในชีวิตประจำวันและประเพณีพิธีกรรมตามศาสนาของตน อาทิ การจัดงานสมโภชวันคล้ายวันประสูติพระหลักเมืองสงขลา การจัดเทศกาลตรุษจีน และธรรมเนียมการเดินสายไหว้เจ้าในเมืองเก่าสงขลาในยามแรกของปีใหม่ ของชาวไทยเชื้อสายจีนบริเวณถนนนางงาม ถนนนครใน และนครนอก (มนัส นามสมมุติ, 2567) การจัดงานเทศกาลฮารีรายอและงานสำคัญทางศาสนาอิสลามของมัสยิดอุสาสนอิสลาม (มัสยิดบ้านบน) ของชาวไทยมุสลิม บริเวณชุมชนบ้านบน และการจัดงานประเพณีตามความเชื่อทางพุทธศาสนาของชาวไทยพุทธ อาทิ งานทอดกฐิน งานทอดผ้าป่า ในวัดสำคัญต่าง ๆ บริเวณย่านเมืองเก่าสงขลา เป็นต้น ซึ่งความทรงจำถูกทำให้มั่นคงผ่าน “ข้อความ ภาพ พิธีกรรม อาคาร อนุสรณ์ และเมือง” มันจะพัฒนาเป็นความทรงจำทางวัฒนธรรมที่ช่วยให้สังคมคงภาพอดีตร่วมไว้ได้

ประการที่สี่ ความทรงจำร่วมของเมืองเก่าสงขลาถูกประกอบสร้างผ่าน “การสร้างอัตลักษณ์ร่วมของคนสงขลา”. กระบวนการนี้เรียกว่า “the concretion of identity” คือ ความทรงจำทางวัฒนธรรมทำให้กลุ่มรับรู้ “ความเป็นหนึ่งเดียวและความเฉพาะของตน” ได้ ในกรณีสังคมพหุวัฒนธรรมเมืองสงขลา ซึ่งอดีตเคยเป็นเมืองท่าที่รุ่งเรือง มีการดำรงอยู่ร่วมกันของผู้คนหลากหลายกลุ่ม ได้กลายเป็นภาพจำร่วมว่า “นี่คือเมืองของเรา” แม้ผู้คนจะมีพื้นเพต่างกันก็ตาม

การสร้างอัตลักษณ์ร่วมของคนสงขลานี้ หน่วยงานภาครัฐระดับจังหวัดสงขลาได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างการรับรู้และหล่อหลอมให้ผู้คนเกิด “ความสำนึกร่วม” ในการสร้างความภาคภูมิใจในความเป็น “คนสงขลา” ผ่านการประกาศกำหนด “วันสงขลา” ขึ้น โดยกำหนดให้ทุกวันที่ 10 มีนาคม ของทุกปีเป็นวันสงขลา และมีการจัดงานเทศกาลต่าง ๆ เป็นการรำลึกวันสำคัญที่เมืองสงขลาได้มีการย้ายเมืองจากสงขลาฝั่งหัวเขาแดงมายังฝั่งแหลมสนและมายังฝั่งบ่อยางนับเนื่องถึงปัจจุบัน

อีกประเด็นหนึ่ง การสร้างอัตลักษณ์ร่วมของคนสงขลาในยุคสมัยใหม่ ความทรงจำร่วมยังถูกสร้างใหม่ผ่าน “กระบวนการอนุรักษ์เมืองเก่าและการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ” งานศึกษาเกี่ยวกับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมในเมืองเก่าสงขลา ระบุว่ากระบวนการมีส่วนร่วมดำเนินต่อเนื่องเป็นช่วง ๆ ตั้งแต่ปีค.ศ. 2007 เป็นต้นมา นั่นหมายความว่า ความทรงจำร่วมไม่ได้มีแต่ของเดิมจากอดีต แต่ยังถูกนิยามใหม่ผ่านการอนุรักษ์ การจัดกิจกรรมและการสื่อสารคุณค่าของเมืองในปัจจุบัน

ขณะที่การรับรู้ประวัติศาสตร์เมืองเก่าสงขลาของผู้คนสามารถจำแนกได้เป็นหลายลักษณะ กลุ่มแรก คือ การรับรู้ผ่านประสบการณ์ชีวิต อาทิ ผู้สูงอายุที่จดจำร้านค้า โรงสี ท่าเรือ บ้านเรือน และวิถีชุมชนในอดีต กลุ่มนี้มักเล่าเมืองผ่านความสัมพันธ์ส่วนตัว เช่น บ้านของใครอยู่ตรงไหน ร้านใดขายอาหารอะไร หรือ พิธีกรรมใดจัดขึ้นในช่วงใด เป็นต้น ความรู้ลักษณะนี้เป็นความทรงจำเชิงประสบการณ์ที่มีรายละเอียดเฉพาะถิ่น (คทา นามสมมุติ, 2567)

กลุ่มที่สอง คือ การรับรู้ผ่านพื้นที่และวัตถุ เช่น นักเรียน นักศึกษา นักท่องเที่ยว หรือคนรุ่นใหม่ที่รับรู้เมืองเก่าสงขลาผ่านอาคารเก่า ป้ายข้อมูล ภาพถ่าย พิพิธภัณฑ์ และสื่อออนไลน์ การรับรู้ลักษณะนี้อาจไม่ได้เกิดจากการใช้ชีวิตยาวนานในพื้นที่ แต่เกิดจากการเข้าถึงเรื่องเล่าที่ถูกจัดวางและนำเสนอในพื้นที่สาธารณะ และกลุ่มที่สาม คือ การรับรู้ผ่านนโยบายและการอนุรักษ์เมืองเก่า ได้แก่ หน่วยงานท้องถิ่น นักวิชาการ นักอนุรักษ์ และผู้ประกอบการท่องเที่ยว ซึ่งมักมองเมืองเก่าในฐานะทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่ควรได้รับการจัดการ การรับรู้ของกลุ่มนี้มีผลต่อการกำหนดว่าพื้นที่ใดควรถูกอนุรักษ์ เรื่องเล่าใดควรถูกเผยแพร่ และกิจกรรมใดควรใช้เป็นภาพแทนของเมืองเก่าสงขลา

2. ความทรงจำร่วมทางประวัติศาสตร์ของผู้คนในชุมชนพหุวัฒนธรรมเมืองเก่าสงขลา

รูปแบบความทรงจำร่วมที่ปรากฏในเมืองเก่าสงขลา ปรากฏได้สามรูปแบบ ได้แก่ ความทรงจำเชิงพื้นที่ สถาปัตยกรรมและวัตถุ และความทรงจำมิติศาสนสถานและพิธีกรรม

รูปแบบแรก คือ ความทรงจำเชิงพื้นที่ ซึ่งปรากฏผ่านถนน อาคาร และภูมิทัศน์เมือง โดยถนนนครนอกถูกจดจำในฐานะพื้นที่เชื่อมโยงทะเลสาบ การค้า และโรงสี ถนนนครในถูกจดจำผ่านบ้านเรือนและพิพิธภัณฑ์ ส่วนถนนนางงามถูกจดจำผ่านศาลเจ้า ร้านอาหาร และกิจกรรมทางวัฒนธรรม ความทรงจำเชิงพื้นที่ทำให้ผู้คนสามารถเดินอ่านอดีตได้จากองค์ประกอบของเมือง ขณะที่ความทรงจำเชิงสถาปัตยกรรมและวัตถุ ปรากฏผ่านสถาปัตยกรรมรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ ตึกแถวโบราณแบบจีนดั้งเดิม ตึกแถวแบบจีนพาณิชย์ หรือแบบจีนผสมตะวันตก ตึกแถวแบบชิโน-ยูโรเปียน ตึกแถวแบบจีนสมัยใหม่ และตึกแถวแบบผสมจีน ยุโรป และมุสลิม รวมถึงวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ที่ถูกจัดแสดงในบ้านหรือพิพิธภัณฑ์ ทำหน้าที่เป็นหลักฐานทางวัตถุที่ทำให้เรื่องเล่าในอดีตจับต้องได้ ความทรงจำทางวัฒนธรรมจึงต้องอาศัยสื่อภายนอก เช่น ตัวอักษร ภาพ วัตถุ พิธีกรรม และสถาบันเพื่อข้ามช่วงชีวิตของคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง

ภาพที่ 1 อาคารสถาปัตยกรรมในย่านเมืองเก่าสงขลา

พิพิธภัณฑ์ชุมชนและบ้านโบราณในย่านเมืองเก่าสงขลา เป็นกลไกสำคัญในการแปลงความทรงจำส่วนบุคคลให้กลายเป็นความทรงจำสาธารณะ เมื่อบ้านเรือนบางหลังเปิดให้ผู้คนเข้าชม ของใช้ ภาพถ่าย เฟอร์นิเจอร์ เอกสาร และเรื่องเล่าของครอบครัวก็กลายเป็นหลักฐานที่ผู้ชมใช้จินตนาการถึงชีวิตของเมืองในอดีต และเป็นวัตถุแห่งความทรงจำ อาทิ บ้านนครในเป็นตัวอย่างของพื้นที่ที่ทำให้ความทรงจำในชีวิตประจำวันกลายเป็นความรู้สาธารณะ การจัดแสดงของเก่าและภาพวิถีชีวิตช่วยให้คนรุ่นใหม่เข้าถึงอดีตผ่านประสบการณ์ทางสายตาและการเดินชมพื้นที่ วัตถุเล็ก ๆ เช่น ถ้วยชาม สมุดบัญชี รูปถ่าย หรือป้ายร้านค้า อาจทำหน้าที่เชื่อมอดีตกับปัจจุบันได้อย่างทรงพลัง

เพราะทำให้ผู้ชมรู้สึกว่าอดีตเคยเป็นชีวิตจริงของผู้คน (นิชากร นามสมมุติ, 2567) อย่างไรก็ตาม การจัดแสดงความทรงจำย่อมมีการคัดเลือกเสมอ สิ่งที่นำมาแสดงมักเป็นสิ่งที่สวยงาม มีคุณค่าทางวัฒนธรรม หรือสอดคล้องกับภาพลักษณ์เมืองเก่า ขณะที่ความทรงจำที่เจ็บปวด ความขัดแย้ง หรือความยากลำบากอาจถูกนำเสนอน้อยกว่า ดังนั้น พิพิธภัณฑ์ชุมชนจึงควรเปิดพื้นที่ให้เสียงของคนหลายกลุ่ม ไม่ใช่เฉพาะกลุ่มเจ้าของเรื่องเล่าที่มีทุนทางสังคมหรือทุนทางวัฒนธรรมสูง

ภาพที่ 2 บ้านนครใน ตั้งอยู่ในย่านเมืองเก่าสงขลา ผู้ก่อตั้ง คือ คุณกระจ่าง จารุพฤกษ์พันธ์

รูปแบบที่สอง คือ ความทรงจำมิติศาสนสถานและพิธีกรรม ประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเมืองเก่าสงขลา ไม่ว่าจะเป็นงานเทศกาลประจำปีศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสงขลา งานประเพณีตรุษจีน ฯลฯ ล้วนเป็นกลไกสำคัญในการผลิตซ้ำอดีต เนื่องจากประเพณีและพิธีกรรมดังกล่าวมิได้สื่อสารด้วยคำพูดเท่านั้น หากแต่สื่อสารผ่านการรับรู้และการมีส่วนร่วมของผู้คนในมิติต่าง ๆ พิธีกรรมจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำให้สังคมจดจำอดีตอย่างเป็นรูปธรรม

ศาสนสถานสำคัญของชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านเมืองเก่าสงขลา อาทิ ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสงขลาและศาลเจ้าพ่อกวนอู มีบทบาทสำคัญในการรักษาความทรงจำของชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน ศาลเจ้ามิได้ทำหน้าที่ทางศาสนาเท่านั้น แต่เป็นศูนย์กลางความสัมพันธ์ทางสังคม การจัดพิธีกรรม การพบปะของชุมชน และการสืบทอดเรื่องเล่าของบรรพบุรุษ ศาลเจ้าจีนจึงเป็นพื้นที่ความทรงจำของอดีตที่ยึดโยงความศรัทธาและอัตลักษณ์ของเมืองสงขลาอย่างบรรจบกัน

พิธีกรรมประจำปีของศาลเจ้าจึงทำหน้าที่เหมือนปฏิทินความทรงจำ เพราะทำให้ชุมชนกลับมาร่วมกันรำลึกถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้ก่อตั้งเมือง บรรพบุรุษ และคุณค่าทางวัฒนธรรม (เอมอร นามสมมุติ, 2567) ความทรงจำของชุมชนชาวจีนผ่านปฏิบัติการทางสังคมและวัฒนธรรมช่วยยืนยันความต่อเนื่องของชุมชน แม้ว่าเมืองสงขลาจะมีความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจไปแล้วก็ตาม ในแง่นี้ความทรงจำของชุมชนจีนในเมืองเก่าสงขลามิได้แยกออกจากความทรงจำของเมืองโดยรวม แต่เป็นองค์ประกอบสำคัญของอัตลักษณ์พหุวัฒนธรรม ความเป็นจีนในเมืองเก่าสงขลาถูกแสดงผ่านศาลเจ้า อาหาร ภาษา สถาปัตยกรรม และเครือญาติ ขณะเดียวกันก็ผสานกับความเป็นไทยและความเป็นท้องถิ่นภาคใต้อย่างต่อเนื่อง

สำหรับความทรงจำร่วมมิติศาสนสถานและพิธีกรรมของชาวไทยมุสลิมในพื้นที่เมืองเก่าสงขลาแสดงให้เห็นว่า ความทรงจำร่วมมิได้ดำรงอยู่เพียงในเรื่องเล่าหรือเอกสารประวัติศาสตร์ หากแต่ฝังตัวอยู่ในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ วิถีปฏิบัติทางศาสนา และกิจกรรมทางสังคมของชุมชน โดยเฉพาะมัสยิดบ้านบนหรือมัสยิดอุสาสนอิสลาม ซึ่งเป็นมัสยิดเก่าแก่ที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์การสร้างเมืองสงขลาและเคยมีฐานะเป็นมัสยิดกลางประจำจังหวัดสงขลา ศาสนสถานแห่งนี้จึงทำหน้าที่เป็นทั้งศูนย์รวมจิตใจ แหล่งสืบทอดอัตลักษณ์ และหลักฐานทางกายภาพของการดำรงอยู่ของชุมชนมุสลิมในเมืองพหุวัฒนธรรม พิธีกรรมทางศาสนาที่เกิดขึ้นภายในมัสยิดและกิจกรรมวัฒนธรรมรอบพื้นที่ เช่น ตลาดอาหารฮาลาลและการนำชมมัสยิด ล้วนเป็นกระบวนการผลิตซ้ำความทรงจำร่วมที่เชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบัน และทำให้ชาวไทยมุสลิมมีพื้นที่ในการแสดงตัวตนภายใต้บริบทเมืองเก่าสงขลา ที่ประกอบด้วย ความหลากหลายทางศาสนา ชาติพันธุ์ และวัฒนธรรม

อภิปรายผล

ในยุคดิจิทัลความทรงจำร่วมของเมืองเก่าสงขลาถูกผลิตซ้ำผ่านสื่อออนไลน์อย่างกว้างขวาง ภาพถ่ายมุมอาคารเก่า ร้านอาหาร ศาลเจ้า ถนนนางงาม และโรงสีแดง ฯลฯ ถูกเผยแพร่บนแพลตฟอร์มต่าง ๆ ทำให้ภาพจำของเมืองถูกกำหนดโดยสายตาของนักท่องเที่ยวและผู้ใช้สื่อร่วมกับเสียงของคนในพื้นที่ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมช่วยทำให้เมืองเก่าสงขลาเป็นที่รู้จักและสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจแก่ชุมชน ดังที่ Assmann, J. อธิบายไว้ในงานศึกษาเรื่อง Cultural Memory and Early Civilization ว่าความทรงจำทางวัฒนธรรมต้องอาศัยสื่อภายนอก เช่น ตัวอักษร ภาพ วัตถุ พิธีกรรม และสถาบัน เพื่อข้ามช่วงชีวิตของคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง (Assmann, J., 2011) แต่ขณะเดียวกันก็อาจทำให้ความทรงจำบางชุดถูกเลือกนำเสนอซ้ำมากเป็นพิเศษ เช่น ภาพอาคารสวยงาม ร้านเก่า อาหารอร่อย และวิถีเมืองที่เชื่องช้า ขณะที่ประเด็นปัญหาเมือง เช่น ค่าครองชีพ การเปลี่ยนมือของอาคาร ความเปราะบางของชุมชน หรือผลกระทบจากการพาณิชย์ อาจถูกกล่าวถึงน้อยกว่า ดังนั้น การจัดการความทรงจำในเมืองท่องเที่ยวต้องพิจารณาให้รอบด้าน ไม่ควรทำให้เมืองกลายเป็นพิพิธภัณฑ์กลางแจ้งที่คนท้องถิ่นเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งของฉาก แต่ควรให้ชุมชนเป็นผู้ร่วมกำหนดเรื่องเล่า ร่วมเลือกสัญลักษณ์ และร่วมตัดสินใจว่าการอนุรักษ์ควรรับใช้ชีวิตของคนในพื้นที่อย่างไร

อัตลักษณ์เมืองเก่าสงขลาเกิดจากการทับซ้อนของหลายวัฒนธรรม ทั้งวัฒนธรรมไทย จีน และมุสลิม ความทรงจำร่วมของเมืองเก่าสงขลา จึงไม่ควรถูกทำให้เป็นเรื่องเล่าของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น หากควรมองเป็นพื้นที่ที่ผู้คนหลายกลุ่มมีส่วนร่วมสร้างและสืบทอดความหมายของเมือง

ความเป็นพหุวัฒนธรรมของเมืองเก่าสงขลาปรากฏทั้งในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ อาหาร ภาษา รูปแบบบ้านเรือน และการค้า การอยู่ร่วมกันของวัฒนธรรมต่าง ๆ มิได้หมายความว่าปราศจากความแตกต่างหรือความตึงเครียด แต่หมายถึง ความสามารถของเมืองในการจัดวางความแตกต่างให้อยู่ในพื้นที่ร่วมกันได้ การศึกษาความทรงจำร่วมจึงควรมองเห็นทั้งความกลมกลืนและความหลากหลายภายในเมือง อัตลักษณ์มิใช่สิ่งตายตัวแต่เป็นกระบวนการที่ถูกสร้างและต่อรอง เมืองเก่าสงขลาจึงเป็นพื้นที่ที่อัตลักษณ์ถูกสร้างผ่านการเล่าอดีตซ้ำ ขณะเดียวกันก็ถูกปรับ

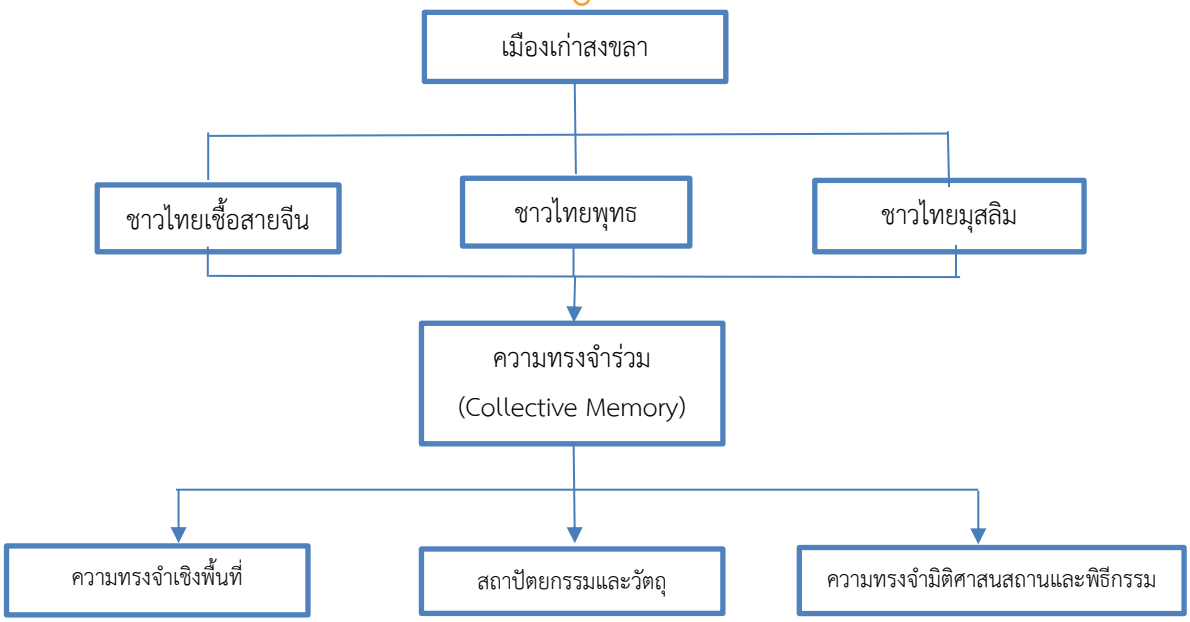
ให้เข้ากับความต้องการของสังคมร่วมสมัย ประเด็นนี้สอดคล้องกับงานศึกษาของ Connerton, P. เรื่อง How Societies Remember ที่ชี้ว่าความทรงจำทางสังคมดำรงอยู่ผ่านการปฏิบัติ พิธีกรรม และการกระทำซ้ำของชุมชน (Connerton, P., 1989)

การอนุรักษ์เมืองเก่ามักเริ่มจากการรักษาอาคาร โบราณสถาน และภูมิทัศน์ แต่การอนุรักษ์ที่มีชีวิตจำเป็นต้องรักษาความทรงจำและความสัมพันธ์ทางสังคมควบคู่กัน หากเมืองเก่ามีเพียงอาคารที่ได้รับการบูรณะ แต่ชุมชนเดิมไม่สามารถดำรงชีวิตได้ ความทรงจำของเมืองย่อมเสี่ยงต่อการกลายเป็นความทรงจำที่ถูกจัดแสดงมากกว่าความทรงจำที่มีชีวิต แนวทางอนุรักษ์เมืองเก่าสงขลาจึงควรพิจารณาสามระดับ ได้แก่ ระดับกายภาพ คือ การดูแลอาคาร ถนน ศาลเจ้า และภูมิทัศน์ ระดับสังคม คือ การสนับสนุนผู้อยู่อาศัย ผู้ประกอบการรายย่อย และกิจกรรมชุมชน และระดับความหมาย คือ การเปิดพื้นที่ให้คนหลายกลุ่มร่วมเล่าอดีตของเมือง

การพัฒนาเมืองเก่าที่เหมาะสมจึงควรใช้ความทรงจำร่วมเป็นฐาน ไม่ใช่ใช้ความทรงจำเป็นเพียงเครื่องมือทางการตลาด กล่าวคือ ต้องถามว่าการพัฒนานั้นช่วยให้คนในพื้นที่ภาคภูมิใจ เข้าใจอดีต และมีคุณภาพชีวิตดีขึ้นหรือไม่ หากการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์สร้างประโยชน์เฉพาะบางกลุ่ม แต่ทำให้ชุมชนเดิมถูกเบียดขับ ก็ย่อมขัดกับเจตนารมณ์ของการรักษาความทรงจำร่วม

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้สำคัญที่บทความวิจัยนี้เสนอ คือ พื้นที่เมืองเก่าสงขลาเป็นพื้นที่ความทรงจำที่ประกอบสร้างจากความสัมพันธ์ของชุมชนพหุวัฒนธรรม ทั้งชาวไทยเชื้อสายจีน ชาวไทยพุทธ และชาวไทยมุสลิม ความทรงจำร่วมทางประวัติศาสตร์ของสังคมพหุวัฒนธรรมเมืองเก่าสงขลา ถูกประกอบสร้างผ่านกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ พื้นที่ของเมือง ชุมชนพหุวัฒนธรรม เรื่องเล่า พิธีกรรม และปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน และการสร้างอัตลักษณ์ร่วมของคนสงขลา และความทรงจำร่วมในพื้นที่พหุวัฒนธรรมเมืองเก่าสงขลาปรากฏได้สามรูปแบบ ได้แก่ ความทรงจำเชิงพื้นที่ สถาปัตยกรรมและวัตถุ และความทรงจำมิติศาสนสถานและพิธีกรรม ซึ่งเป็นการศึกษาที่เปิดพื้นที่ในการนำกรอบแนวคิดความทรงจำร่วม (Collective Memory) มาศึกษาร่วมกับแนวคิดพื้นที่ความทรงจำ (Sites of Memory) เพื่อเป็นแว่นในการมองเมืองเก่าสงขลาในฐานะการสร้างการรับรู้และความทรงจำร่วมของผู้คนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการเปิดมุมมองการทำความเข้าใจ การมีสำนึกหรือความทรงจำร่วม และการร่วมนำความทรงจำทางสังคมมาใช้ต่อยอดในการขับเคลื่อนเมืองเก่าสงขลาสู่เมืองมรดกโลกต่อไป ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 3 ความทรงจำร่วมของเมืองเก่าสงขลา

สรุปและข้อเสนอแนะ

บทความวิจัยนี้แสดงให้เห็นถึงการรับรู้และความทรงจำร่วมของกลุ่มคนต่าง ๆ ที่ล้วนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับเมืองเก่าสงขลาในมิติต่าง ๆ อย่างหลากหลาย ได้แก่ ประการแรก การรับรู้และความทรงจำร่วมของเมืองเก่าสงขลาสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์กับพื้นที่อย่างชัดเจน ผู้คนไม่ได้จดจำเมืองผ่านลำดับเวลาอย่างเดียว แต่จดจำผ่านถนน อาคาร ศาลเจ้า ร้านค้า และรสชาติอาหาร ซึ่งเห็นว่าความทรงจำมักยึดโยงกับสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น สถานที่ วัตถุ และพิธีกรรม ประการที่สอง ความทรงจำร่วมของเมืองเก่าสงขลาเป็นความทรงจำแบบพหุวัฒนธรรม ไม่ใช่เรื่องเล่าเดียว แม้ภาพจำเมืองท่าและชุมชนชาวจีนในเมืองเก่าสงขลาจะมีความโดดเด่น แต่เมืองยังมีเรื่องเล่าของกลุ่มอื่น เช่น ชาวไทยมุสลิม ชาวไทยพุทธ ผู้ประกอบการรายย่อย เยาวชน นักอนุรักษ์ และคนที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงเมือง การศึกษาความทรงจำร่วมจึงควรเปิดพื้นที่ให้ความทรงจำหลากหลายกลุ่มปรากฏอย่างเท่าเทียม ประการที่สาม การอนุรักษ์และการท่องเที่ยวเป็นทั้งโอกาสและความท้าทาย โอกาส คือ ช่วยทำให้เมืองเก่าสงขลาถูกมองเห็นและมีทรัพยากรในการดูแลมรดกวัฒนธรรม ความท้าทาย คือ ความทรงจำอาจถูกทำให้เป็นสินค้าและถูกคัดเลือกจนเหลือเฉพาะภาพที่เหมาะกับการบริโภค บทเรียนสำคัญ คือ การจัดการเมืองเก่าต้องให้ชุมชนเป็นเจ้าของความทรงจำ มิใช่เป็นเพียงวัตถุของการจัดแสดง สำหรับข้อเสนอแนะจากงานวิจัยนี้ คือ ควรพัฒนางานวิจัยภาคสนามที่สะท้อนข้อมูลของผู้คนหลากหลายกลุ่ม โดยเฉพาะผู้สูงอายุ เยาวชน ผู้ประกอบการรายย่อย ชุมชนชาวไทยพุทธ ชุมชนชาวไทยมุสลิม และผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเมือง เพื่อเกิดชุดข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสงขลาผ่านความทรงจำร่วมของกลุ่มคนต่าง ๆ ที่มีมิติรอบด้านมากขึ้น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมการสร้างการรับรู้ประวัติศาสตร์เมืองเก่าสงขลาแบบมีส่วนร่วม โดยให้คนในชุมชนมีบทบาทกำหนดทิศทางการเล่าเรื่องเมืองผ่านมิติความทรงจำ เรื่องเล่า ที่มีเรื่องราวมาจากคนในชุมชนอย่างรอบด้าน เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจในการมีตัวตนโลดแล่นในประวัติศาสตร์ของชุมชน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณทุนสนับสนุนการวิจัยจากคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ประจำปีงบประมาณ 2566 และข้อมูลจากโครงการวิจัยเรื่อง การศึกษาความทรงจำร่วมทางประวัติศาสตร์ กรณีศึกษาพื้นที่เมืองเก่าสงขลา อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

เอกสารอ้างอิง

คทา นามสมมุติ. (28 มี.ค. 2567). ความทรงจำร่วมของชุมชนเมืองเก่าสงขลา. (สิรีธร ถาวรวงศา, ผู้สัมภาษณ์)

เตชธร ตันรัตนพงศ์. (2566). ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองกับวิถีความเชื่อชุมชนจีนสงขลา. รูสมิแล, 44(2), 82-99.

นิชากร นามสมมุติ. (2 ส.ค. 2567). ความทรงจำร่วมของชุมชนเมืองเก่าสงขลา. (สิรีธร ถาวรวงศา, ผู้สัมภาษณ์)

พัชรพงศ์ กุลกาญจนาชีวิน และอุปถัมภ์ รัตนสุภา. (2559). มรดกร่วมกันสำหรับย่านเมืองเก่าสงขลา: วิถีการอยู่บนรากประวัติศาสตร์. ใน การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยทางสถาปัตยกรรมและสาขาที่เกี่ยวข้อง ครั้งที่ 1. (หน้าที่ 177-202). มหาวิทยาลัยศิลปากร.

มนัส นามสมมุติ. (28 มี.ค. 2567). ความทรงจำร่วมของชุมชนเมืองเก่าสงขลา. (สิรีธร ถาวรวงศา, ผู้สัมภาษณ์)

ศรีสุพร ช่วงสกุล. (2547). ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเมืองสงขลา พ.ศ. 2385-2472. ใน ดุษฎีนิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2548). ประวัติศาสตร์เพื่อชุมชน: ทิศทางใหม่ของการศึกษาประวัติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2553). ระหว่างประวัติศาสตร์กับความทรงจำ: ประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นภาคเหนือ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

เอมอร นามสมมุติ. (2 ส.ค. 2567). ความทรงจำร่วมของชุมชนเมืองเก่าสงขลา. (สิรีธร ถาวรวงศา, ผู้สัมภาษณ์)

Assmann, J. (2011). Cultural Memory and Early Civilization. New York: Cambridge University press.

Connerton, P. (1989). How Societies Remember. Cambridge: Cambridge University Press.

Halbwachs, M. (1992). On Collective Memory. Chicago: University of Chicago Press.

Nora, P. (1989). Between memory and history: Les lieux de mémoire. California: University of California Press.

Ricoeur, P. (2004). Memory, History, Forgetting. Chicago: The University of Chicago Press.

บทความวิจัย

อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ในการก่อรูปความหมายชีวิตเมื่อเผชิญความตายในหนังสือ สู้ดิวะ*

THE CONCEPTUAL METAPHORS IN THE CONSTRUCTION OF LIFE MEANING IN THE FACE OF DEATH IN SOO DI WA

รัชตา มาอากาศ
Ratchata Maakat
คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา พิษณุโลก ประเทศไทย
Faculty of Business Administration and Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Lanna, Phitsanulok, Thailand
Corresponding author E-mail: natayu_m@hotmail.com
Tel: 061-536-2647

บทคัดย่อ

บริบทของความเจ็บป่วยรุนแรงและการตระหนักรู้ถึงภาวะความตาย มนุษย์จำเป็นต้องปรับความเข้าใจต่อชีวิตเพื่อตอบสนองต่อวิกฤตของการดำรงอยู่ การศึกษาส่วนใหญ่มักอธิบายประสบการณ์ดังกล่าวในมิติทางจิตวิทยาหรือวรรณกรรม ขณะที่การศึกษาบทบาทของอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ในฐานะกลไกทางความคิดที่ใช้สร้างความหมายของชีวิตยังมีจำกัด งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ที่ปรากฏในหนังสือ สู้ดิวะ ผ่านการวิเคราะห์เชิงวาทกรรมร่วมกับกรอบแนวคิดอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ วิเคราะห์ทั้งหมด จำนวน 17 บท โดยคัดเลือกข้อมูลอุปลักษณ์แบบเจาะจง (Purposive Sampling) กำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกข้อความที่สะท้อนการให้ความหมายเกี่ยวกับชีวิต ความเจ็บป่วย ความหวัง เวลา การยอมรับความตาย เป็นข้อความที่ปรากฏการใช้ภาษาเชิงอุปลักษณ์เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างภาษา ความคิด และการสร้างความหมายของชีวิตเมื่อเผชิญความตาย ผลการศึกษาพบว่า “สู้ดิวะ” ปรากฏ อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์สำคัญ ได้แก่ “ความเจ็บป่วย คือ สงคราม” “ความหวัง คือ พลัง” “เวลา คือ ทรัพยากร” และ “การยอมรับ คือ ความสงบ” ซึ่งอุปลักษณ์เหล่านี้ทำหน้าที่เป็นกรอบทางปัญญาเพื่อจัดระเบียบความเข้าใจเกี่ยวกับ ความเจ็บป่วย ความทุกข์ และความตาย ผ่านประสบการณ์คุ้นเคย สะท้อนการมองชีวิตในฐานะการต่อสู้ โอกาสที่มีจำกัด และสิ่งที่ยังคงมีคุณค่าแม้เผชิญความทุกข์ กล่าวโดยสรุป คือ อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์มิได้ทำหน้าที่เพียงเป็นกลวิธีทางภาษาเพื่อสื่อสารประสบการณ์เท่านั้น หากแต่เป็นกลไกสำคัญในการกำหนดวิธีคิด การรับรู้ และการสร้างความหมายของชีวิตภายใต้เงื่อนไขความเจ็บป่วยและความตาย ถือเป็นกลไกทางปริชานที่ช่วยเปลี่ยนผ่านมุมมองของผู้ป่วยจากการปฏิเสธไปสู่การยอมรับความตายอย่างสงบ

คำสำคัญ: อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์, การวิเคราะห์เชิงวาทกรรม, ความหมายของชีวิต, ความตาย, สู้ดิวะ

* Received 17 June 2026; Revised 17 July 2026; Accepted 22 July 2026

Abstract

In the context of severe illness and the are likely to advanced use of collocation, human beings must restructure their understanding of life to respond to existential crises. However, most previous studies have predominantly examined this experience through psychological or literary lenses, leaving a gap in research regarding the role of conceptual metaphors as cognitive mechanisms for constructing the meaning of life. This qualitative research aims to investigate The Conceptual Metaphor used in The book Soo Di Wa discourse analysis informer within The frame by Conceptual Metaphor Theory. The study illuminates the relationship between language, cognition, and the construction of life's meaning when facing death. The findings reveal that the book prominently features key conceptual metaphors, including "Illness is War," "Hope is Power," "Time is a Resource," and "Acceptance is Peace." These metaphors serve as cognitive frameworks that organize the understanding of illness, suffering, and death through familiar human experiences. Furthermore, they reflect a worldview that perceives life as a battle, a finite opportunity, and an entity that retains its value even amidst profound suffering. In conclusion, Conceptual metaphors function not merely as linguistic devices to communicate experiences, but as vital mechanisms that shape thought, perception, and the construction of life's meaning under the conditions of illness, pain and mortality. This research contributes to the expansion of knowledge in conceptual metaphor and discourse studies by highlighting the profound role of language in shaping human worldviews and existential understanding.

Keywords: Conceptual Metaphor, Discourse Analysis, Meaning of Life, Death, Soo Di Wa

บทนำ

มนุษย์รับรู้และทำความเข้าใจโลกผ่านภาษาและระบบมโนทัศน์ที่ก่อรูปขึ้นจากประสบการณ์ทางกายภาพ สังคม และวัฒนธรรม ภาษาในฐานะเครื่องมือสำคัญของการสื่อสารจึงมิได้ทำหน้าที่เพียงถ่ายทอดข้อมูลหรือสะท้อนความคิดที่มีอยู่เดิมเท่านั้น หากเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความหมาย กำหนดกรอบการรับรู้ และจัดระเบียบประสบการณ์ของมนุษย์ โดยเฉพาะประสบการณ์ที่มีลักษณะนามธรรมและซับซ้อน อาทิ ชีวิต เวลา ความเจ็บป่วย และความตาย แนวคิดอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ (Conceptual Metaphor Theory) สอดคล้องกับงานวิจัยของ Lakoff, G. & Johnson, M. อธิบายว่า อุปลักษณ์มิได้เป็นเพียงกลวิธีทางภาษา หากแต่เป็นกลไกพื้นฐานของระบบความคิดมนุษย์ ใช้ประสบการณ์รูปธรรมในการทำความเข้าใจสิ่งที่เป็นนามธรรมผ่านกระบวนการถ่ายโยงความหมายระหว่างมโนทัศน์ต้นทางและมโนทัศน์ปลายทาง (Lakoff, G. & Johnson, M., 1980) แนวคิดสะท้อนให้เห็นว่าภาษาและความคิดมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง มีบทบาทสำคัญต่อวิธีที่มนุษย์รับรู้ ตีความ ตอบสนองต่อประสบการณ์ต่าง ๆ ในชีวิต โดยเฉพาะประสบการณ์เชิงอัตถิภาวะ เช่น ความเจ็บป่วยและความตาย ซึ่งมนุษย์มักใช้ อุปลักษณ์เป็นเครื่องมือในการสร้างความหมายและทำความเข้าใจสิ่งที่ยากต่อการอธิบายโดยตรง

บริบทของความเจ็บป่วยรุนแรงและการเผชิญความตาย การใช้อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ปรากฏอย่างเด่นชัด เนื่องจากความตายเป็นประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการตระหนักรู้ถึงความหมายของการดำรงอยู่ของมนุษย์ มิใช่เพียงการมีชีวิตอยู่ แต่เป็นการดำรงชีวิตอย่างมีสติและรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของชีวิต (พระมหายงยุทธ กนฺตาโภ (เสริมจันทร์), 2562) เมื่อพิจารณางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ในภาษาไทยส่วนมากมุ่งศึกษาตัวบททางการเมือง พุทธปรัชญา สื่อมวลชน ภาษาและวรรณกรรม เช่น การศึกษาคำด่าในภาษาไทยตามแนวอรรถศาสตร์พันธุ์และวัจนปฏิบัติศาสตร์ (อรทัย ชินอัครพงศ์, 2557) ศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวทางปฏิบัติต่อความตายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (พระสิริปัญญาคุณ และคณะ, 2562) การศึกษาอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่น (นรากร ชินพิมาย และพิชญาวี ทองกลาง, 2568) การศึกษาวิเคราะห์พุทธตรรกวิทยากับการพิจารณาความตาย (พระธีรพล ณฏฐิโก บัวทอง และคณะ, 2569) แม้งานวิจัยด้านอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ในภาษาไทยจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่การศึกษาอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ความเจ็บป่วย และความตายในตัวบทประเภทการเล่าเรื่องความเจ็บป่วยยังมีอยู่อย่างจำกัด โดยเฉพาะการศึกษาที่มุ่งวิเคราะห์ว่ามนุษย์ใช้ภาษาและระบบอุปลักษณ์ในการทำความเข้าใจความเปราะบางของชีวิต การเผชิญโรคร้าย และความตายอย่างไร ช่องว่างดังกล่าวสะท้อนถึงความจำเป็นในการศึกษากลไกทางภาษาที่ใช้ก่อรูปความหมายของชีวิตภายใต้ภาวะวิกฤตของการดำรงอยู่ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ที่ปรากฏในหนังสือ สู้ดิวะ ซึ่งเป็นตัวบทประเภทการเล่าเรื่องความเจ็บป่วยที่สะท้อนประสบการณ์การเผชิญโรคมะเร็งระยะรุนแรง โดยมุ่งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์ต้นทาง (Source Domain) และมโนทัศน์ปลายทาง (Target Domain) เพื่ออธิบายกระบวนการก่อรูปความหมายชีวิตเมื่อเผชิญความตาย ช่วยขยายองค์ความรู้ด้านภาษาศาสตร์ปริชาน ภาษาไทยศึกษา และการศึกษาอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ในบริบทของความเจ็บป่วยและความตายให้มีความลุ่มลึกยิ่งขึ้น

หนังสือ “สู้ดิวะ” ของ กฤตไท ธนสมบัติกุล สร้างปรากฏการณ์ปลุกกระแสสังคม โดยจุดประกายให้คนตระหนักถึงคุณค่าของเวลา กล้าตั้งคำถามการใช้ชีวิต และสะท้อนประเด็นปัญหาฝุ่น PM2.5 ในเมืองใหญ่ เนื้อหาของหนังสือถ่ายทอดประสบการณ์ของผู้ป่วยโรคมะเร็งที่ต้องเผชิญกับความเจ็บป่วยรุนแรง ความไม่แน่นอนของชีวิตและความเป็นไปได้ของความตาย ผ่านภาษาที่กระชับ เข้มข้น เปี่ยมพลังทางอารมณ์ ตัวบทจึงมิได้เป็นเพียงบันทึกประสบการณ์ส่วนบุคคล แต่เป็นพื้นที่ทางภาษาที่เผยให้เห็นระบบมโนทัศน์เกี่ยวกับการต่อสู้ ความหวัง เวลา คุณค่าของชีวิต และการยอมรับความตาย สะท้อนวิธีคิดและโลกทัศน์ของมนุษย์ภายใต้เงื่อนไขของความทุกข์และความเปราะบางของชีวิต การศึกษาอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ที่ปรากฏ จึงมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจว่ามนุษย์ใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบประสบการณ์และสร้างความหมายให้แก่ชีวิตอย่างไรเมื่อเผชิญภาวะใกล้ความตาย (กฤตไท ธนสมบัติกุล, 2566)

จากการทบทวนวรรณกรรม นำมาสู่คำถามนำวิจัยว่า ระบบอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ทำหน้าที่อย่างไรในการสร้างและปรับเปลี่ยนความหมายของชีวิตภายใต้เงื่อนไขข้อจำกัดของเวลาและความตาย โดยวิเคราะห์รูปแบบการถ่ายโยงความหมายระหว่างมโนทัศน์ต้นทางและมโนทัศน์ปลายทาง อธิบายบทบาทของระบบมโนทัศน์ในการก่อรูปความหมายชีวิตเมื่อเผชิญความตาย นำไปสู่ความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างภาษา ความคิด และการรับรู้ประสบการณ์เชิงอัตถิภาวะของมนุษย์ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย นอกจากนี้ ยังช่วยขยายองค์ความรู้ด้านอุปลักษณ์

เชิงมโนทัศน์และวาทกรรมศึกษา ชี้ให้เห็นว่าภาษาไม่ได้ทำหน้าที่เพียงสื่อสารประสบการณ์เท่านั้น แต่เป็นกลไกสำคัญในการเยียวยาความทุกข์ สร้างความหมาย หล่อหลอมโลกทัศน์ของมนุษย์ต่อชีวิตและความตายอย่างลึกซึ้ง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ที่ใช้ในการก่อรูปความหมายชีวิตเมื่อเผชิญความตายในหนังสือ สู้ดิวะ
2. เพื่ออธิบายการถ่ายโยงความหมายระหว่างมโนทัศน์ต้นทางและมโนทัศน์ปลายทางของอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ที่ปรากฏในหนังสือ สู้ดิวะ

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)ด้วยการวิเคราะห์ตัวบท (Textual Analysis) ร่วมกับการวิเคราะห์เชิงวาทกรรมเชิงวิพากษ์หรือเชิงปริชาน (Cognitive Discourse Analysis) โดยใช้แนวคิดอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ (Conceptual Metaphor Theory) ของ Lakoff, G. & Johnson, M กล่าวว่า อุปลักษณ์มิใช่เพียงกลวิธีทางภาษา แต่เป็นโครงสร้างทางความคิด (conceptual system) ที่มนุษย์ใช้ทำความเข้าใจโลกถ่ายโยงมโนทัศน์ต้นทาง (Source Domain) ไปยังมโนทัศน์ปลายทาง (Target Domain) เพื่ออธิบายแนวคิดที่เป็นนามธรรมผ่านประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม (Lakoff, G. & Johnson, M., 1980) เป็นกรอบแนวคิดหลักในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยศึกษาอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ที่ใช้ในการก่อรูปความหมายชีวิตเมื่อเผชิญความตายในหนังสือ สู้ดิวะ ประชากรที่ใช้ในงานวิจัย คือ หนังสือ สู้ดิวะ ซึ่งเป็นงานเขียนเชิงประสบการณ์เกี่ยวกับการเผชิญความเจ็บป่วยร้ายแรง ความไม่แน่นอนของชีวิต และความตายของนายแพทย์ กฤตไท ธนสมบัติกุล

กลุ่มตัวอย่างผู้วิจัยเลือกใช้ข้อมูลจากเนื้อหาทั้งเล่ม จำนวน 17 บท ได้แก่ บทนำ, อยู่มาวันหนึ่ง, ผมชื่อ ‘ไท’, ส่องจ้องมะเร็ง, อีกหกก้อนในสมอง, ทำไมต้องเป็นผม, เราเป็นคนธรรมดาครับ, วิ่งดิวะ, สวัสดีปีใหม่ครับ, ถ้าวันนี้เป็นวันสุดท้ายของชีวิตจะยังออกไปทำงานนี้อยู่ไหม ?, ระบาดวิทยาคลินิก, ตัดคำว่า “เดือนสุดท้าย” ออกจากหัวไม่ได้เลย, จากเหย้าสวนกุหลาบ 141, ฝุ่น, ทำไมเราถึงยังตายไม่ได้?, ความหวัง และบทส่งท้าย คัดเลือกข้อมูลใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) กำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกข้อความที่สะท้อนการให้ความหมายเกี่ยวกับชีวิต ความเจ็บป่วย ความหวัง เวลา การยอมรับความตาย เป็นข้อความที่ปรากฏการใช้ภาษาเชิงอุปลักษณ์ ซึ่งสามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างโดเมนต้นทาง (Source Domain) และโดเมนเป้าหมาย (Target Domain) ได้อย่างชัดเจน หน่วยวิเคราะห์ในการวิจัย ได้แก่ คำ วลี ประโยค กลุ่มประโยค และย่อหน้าที่ปรากฏอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ในตัวบท

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย กรอบแนวคิดอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ (Conceptual Metaphor Theory) ของ Lakoff, G. & Johnson, M ศึกษาโครงสร้างทางความคิด (Conceptual System) ที่มนุษย์ใช้ทำความเข้าใจโลกถ่ายโยงมโนทัศน์ต้นทาง (Source Domain) ไปยังมโนทัศน์ปลายทาง (Target Domain) อธิบายแนวคิดนามธรรมผ่านประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม (Lakoff, G. & Johnson, M., 1980) เป็นแนวทางในการระบุ วิเคราะห์ และตีความอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ที่ปรากฏในตัวบท แบบบันทึกข้อมูลอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นสำหรับบันทึกข้อมูล

ที่เกี่ยวข้องกับถ้อยคำอุปลักษณ์ บริบทที่ปรากฏ โดเมนต้นทาง โดเมนเป้าหมาย และความหมายเชิงมโนทัศน์ที่สะท้อนผ่านการใช้ภาษา

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยอ่านหนังสือ สู้ดิวะ อย่างละเอียดหลายรอบ (Close Reading) เพื่อทำความเข้าใจเนื้อหา บริบท และลักษณะการใช้ภาษาในตัวบท จากนั้นคัดเลือกข้อความที่ตรงตามเกณฑ์ที่กำหนดและบันทึกข้อมูลลงในแบบบันทึกข้อมูล พร้อมระบุบริบทการใช้ภาษาและลักษณะของอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ที่ปรากฏในแต่ละข้อความ เพื่อให้ข้อมูลมีความครบถ้วนและสามารถนำไปวิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ดำเนินการตามแนวคิดอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ โดยมีขั้นตอน ดังนี้ ระบุถ้อยคำอุปลักษณ์ (Metaphorical Expression Identification) โดยพิจารณาคำ วลี ประโยค หรือข้อความที่มีลักษณะการใช้ภาษาเชิงเปรียบเทียบและสามารถตีความเป็นอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ได้จัดหมวดหมู่อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ (Conceptual Metaphor Categorization) โดยจัดกลุ่มข้อมูลตามมโนอุปลักษณ์ที่ปรากฏ เช่น ความเจ็บป่วย คือ สงคราม (ILLNESS IS WAR) ความหวัง คือ พลัง (HOPE IS STRENGTH) เวลา คือ ทรัพยากร (TIME IS A RESOURCE) และการยอมรับ คือ ความสงบ (ACCEPTANCE IS PEACE) วิเคราะห์การถ่ายโยงความหมาย (Mapping Analysis) โดยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างโดเมนต้นทางและโดเมนเป้าหมาย เพื่ออธิบายกระบวนการสร้างความหมายและการทำความเข้าใจประสบการณ์ชีวิตภายใต้บริบทของความเจ็บป่วยและความตาย ตีความและสังเคราะห์ข้อมูล (Interpretation and Synthesis) เพื่ออธิบายบทบาทของอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ในการก่อรูปความหมายชีวิตเมื่อเผชิญความตาย รวมทั้งวิเคราะห์ว่าระบบอุปลักษณ์ดังกล่าวสะท้อนโลกทัศน์ วิธีคิด และความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิต ความหวัง เวลา และความตายในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า หนังสือ สู้ดิวะ ปรากฏการใช้อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์อย่างหลากหลายในการก่อรูปความหมายชีวิตเมื่อเผชิญความตาย ได้แก่ “ความเจ็บป่วย คือ สงคราม” “ความหวัง คือ พลัง” “เวลา คือ ทรัพยากร” และ “การยอมรับ คือ ความสงบ” อุปลักษณ์เหล่านี้ทำหน้าที่เป็นกลไกทางความคิดที่ช่วยให้ผู้เขียนสามารถทำความเข้าใจประสบการณ์ความเจ็บป่วย ความทุกข์ ความไม่แน่นอน และความตายผ่านระบบมโนทัศน์ที่มนุษย์คุ้นเคย โดย อุปลักษณ์ “ความเจ็บป่วย คือ สงคราม” สร้างความหมายให้โรคเป็น “ศัตรู” และผู้ป่วยเป็น “นักสู้” ผ่านถ้อยคำ เช่น “สู้กับมะเร็ง” “เอาชนะโรค” และ “ไปต่อ” ขณะที่อุปลักษณ์ “ความหวัง คือ พลัง” ทำให้ความหวังถูกสร้างความหมายเป็นแรงขับสำคัญในการประคับประคองชีวิตและผลักดันให้มนุษย์ดำรงอยู่ท่ามกลางความไม่แน่นอน ส่วนอุปลักษณ์ “เวลา คือ ทรัพยากร” สะท้อนการรับรู้ว่าเวลาชีวิตเป็นสิ่งมีค่า มีอยู่อย่างจำกัดและสูญเสียได้ จึงควรใช้ไปกับสิ่งที่มีความหมาย ขณะที่อุปลักษณ์ “การยอมรับ คือ ความสงบ” แสดงพัฒนาการทางความคิดจากการต่อต้านความตายไปสู่การยอมรับความไม่เที่ยงของชีวิตอย่างมีสติ อุปลักษณ์ทั้งหมดจึงร่วมกันก่อรูปความหมายชีวิตผ่านลำดับของการต่อสู้ ความหวัง การตระหนักถึงคุณค่าของเวลา และการยอมรับสัจธรรมของความตาย ผลการวิจัย ชี้ให้เห็นว่า การก่อรูปความหมายชีวิตมิได้เกิดจากการใช้อุปลักษณ์แต่ละประเภทโดยลำพัง หากเกิดจากการทำงานร่วมกันของระบบการถ่ายโยงความหมายระหว่างโดเมนต้นทางและโดเมนปลายทาง ทำหน้าที่

เชื่อมโยงประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมกับประสบการณ์เชิงนามธรรม เป็นระบบมโนทัศน์ที่ช่วยให้มนุษย์สามารถทำความเข้าใจ ต่อรอง และสร้างความหมายใหม่ให้แก่ชีวิตเมื่อเผชิญความเจ็บป่วย ความไม่แน่นอน และความตายได้อย่างมีนัยสำคัญ

ผลการวิจัยพบว่า หนังสือ สู้ดิวะ ปรากฏการใช้อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์อย่างหลากหลายในการก่อรูปความหมายชีวิตเมื่อเผชิญความตาย ได้แก่ “ความเจ็บป่วย คือ สงคราม” “ความหวัง คือ พลัง” “เวลา คือ ทรัพยากร” และ “การยอมรับ คือ ความสงบ” อุปลักษณ์เหล่านี้ทำหน้าที่เป็นกลไกทางความคิดที่ช่วยให้ผู้เขียนสามารถทำความเข้าใจประสบการณ์ความเจ็บป่วย ความทุกข์ ความไม่แน่นอน และความตายผ่านระบบมโนทัศน์ที่มนุษย์คุ้นเคย โดยเฉพาะอุปลักษณ์ “ความเจ็บป่วย คือ สงคราม” ซึ่งสะท้อนการมองโรคในฐานะ “ศัตรู” และผู้ป่วยในฐานะ “นักสู้” ผ่านถ้อยคำ เช่น “สู้กับมะเร็ง” “เอาชนะโรค” หรือ “ไปต่อ” “อุปลักษณ์” ความหวัง คือ พลัง” แสดงให้เห็นว่าความหวังทำหน้าที่เป็นแรงยึดเหนี่ยวทางจิตใจที่ช่วยประคับประคองมนุษย์ให้ดำรงอยู่ต่อไปท่ามกลางความเปราะบางของชีวิต ขณะที่ อุปลักษณ์ “เวลา คือ ทรัพยากร” สะท้อนการตระหนักว่าเวลาชีวิตเป็นสิ่งมีค่า จำกัด และสูญเสียได้ ส่วนอุปลักษณ์ “การยอมรับ คือ ความสงบ” ยังสะท้อนพัฒนาการทางความคิดจากการต่อต้านความตายไปสู่การยอมรับความไม่เที่ยงของชีวิตอย่างมีสติและความเข้าใจ

ผู้เขียนใช้ประสบการณ์รูปธรรมและมนุษย์คุ้นเคย เช่น “สงคราม” “ทรัพยากร” “พลัง” และ “ความสงบ” เป็นโดเมนต้นทางในการทำความเข้าใจมโนทัศน์ปลายทางที่มีลักษณะนามธรรม ได้แก่ ความเจ็บป่วย เวลา ความหวัง และความตาย ผ่านกระบวนการถ่ายโยงความหมายระหว่างโดเมนต้นทางและโดเมนเป้าหมาย ซึ่งช่วยให้ประสบการณ์เชิงอัตถิภาวะที่ซับซ้อนสามารถถูกอธิบายและทำความเข้าใจได้อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น กล่าวคือ การถ่ายโยงมโนทัศน์ “สงคราม” ไปสู่ “ความเจ็บป่วย” ทำให้การรักษาโรคถูกมองเป็นการต่อสู้เพื่อความอยู่รอด ขณะที่การถ่ายโยงมโนทัศน์ “ทรัพยากร” ไปสู่ “เวลา” ทำให้เวลาถูกมองเป็นสิ่งที่มีขอบเขตจำกัดและควรใช้ไปกับสิ่งที่มีความหมายต่อชีวิตอย่างแท้จริง

ตารางที่ 1 ตารางวิเคราะห์มโนทัศน์ต้นทางและมโนทัศน์ปลายทาง

อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์	มโนทัศน์ต้นทาง Source Domain	มโนทัศน์ปลายทาง Target Domain	ความหมายที่ก่อรูป
ความเจ็บป่วย คือ สงคราม	สงคราม	ความเจ็บป่วย	ผู้ป่วย คือ “นักสู้” โรค คือ “ศัตรู”
ความหวัง คือ พลัง	พลัง	ความหวัง	ความหวัง คือ แรงขับในการดำรงชีวิต
เวลา คือ ทรัพยากร	ทรัพยากร	เวลา	เวลามีคุณค่า จำกัด และสูญเสียได้
การยอมรับ คือ ความสงบ	ความสงบ	การยอมรับความตาย	ยอมรับสัจธรรม นำไปสู่ความสงบ

จากตารางที่ 1 พบว่า อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์มิได้ทำหน้าที่เพียงเป็นกลวิธีทางภาษาเพื่อสื่อสารประสบการณ์เท่านั้น หากแต่เป็นกลไกสำคัญในการสร้าง จัดระเบียบ และถ่ายทอดความหมายชีวิตภายใต้เงื่อนไขของความทุกข์ ความเปราะบาง และความตาย สะท้อนโลกทัศน์เกี่ยวกับการต่อสู้ ความหวัง การยอมรับ และคุณค่าของการมีชีวิตอยู่ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย องค์ความรู้ใหม่ที่ค้นพบ คือ ภาษาเชิงอุปลักษณ์สามารถทำหน้าที่เป็น “พื้นที่ทางปัญญา” (Cognitive Space) ที่ช่วยให้มนุษย์เยียวยาความทุกข์ ปรับกรอบมโนทัศน์ และสร้างความหมายใหม่ให้แก่ชีวิตเมื่อเผชิญภาวะวิกฤตและความตาย อันนำไปสู่การตระหนักรู้คุณค่าของปัจจุบัน ความสัมพันธ์ และการดำรงอยู่อย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น

1. ความเจ็บป่วย คือ สงคราม

อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ “ความเจ็บป่วย คือ สงคราม” ที่ปรากฏในหนังสือ สู้ดิวะ วิเคราะห์การใช้ถ้อยคำที่ทำให้โรคมะเร็งถูกมองเป็นศัตรู ผู้ป่วยเป็นนักสู้ และการรักษาเป็นสนามแห่งการต่อสู้เพื่อความอยู่รอด ผ่านถ้อยคำ เช่น “สู้” “ชนะ” “แพ้” และ “ไปต่อ” อุปลักษณ์ดังกล่าวสะท้อนว่ามนุษย์มิได้เผชิญความเจ็บป่วยในฐานะอาการทางกายเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นการต่อรองกับความกลัว ความไม่แน่นอน และความตายในระดับจิตใจและการดำรงอยู่ แสดงให้เห็นบทบาทของภาษาในการสร้างพลังใจ ความหวัง และความหมายของชีวิตท่ามกลางภาวะเปราะบางของมนุษย์ ตัวอย่างเช่น

จากหนังสือสู้ดิวะ หน้า 22 กล่าวไว้ว่า “การมีชีวิตอยู่ของเขาอาจไม่มีอะไรที่แน่นอนเลยครับ โรคมะเร็งอาจจะลุกลามเพิ่มขึ้น หรืออาจจะเสียชีวิตจากอะไรก็ได้ แม้เขาอาจจะยังอยู่หรือไม่แล้วก็ตาม แต่การที่ท่านอ่านมาถึงตรงนี้หมายความว่า หนังสือที่บอกเล่าเรื่องราวของเขาเล่มนี้ยังคงอยู่ และจะอยู่ต่อไปเพื่อบอกเล่าเรื่องราวที่เขาเคยต่อสู้มา เรื่องราวของการ ‘สู้ดิวะ’” ข้อความสะท้อนการใช้อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ “ความเจ็บปวด คือ สงคราม” โดยเฉพาะคำว่า คำว่า “ต่อสู้” ในข้อความ “เรื่องราวที่เขาเคยต่อสู้มา” สะท้อนการมองความเจ็บป่วยในฐานะสงคราม โดยผู้ป่วยถูกมองเป็นนักสู้ ส่วนโรคมะเร็งถูกมองเป็นศัตรูที่ต้องเผชิญและเอาชนะ อุปลักษณ์เหล่านี้ช่วยก่อรูปความหมายของชีวิต ความตาย และการดำรงอยู่ของมนุษย์ภายใต้ความไม่แน่นอนของชีวิตได้อย่างชัดเจน

จากหนังสือสู้ดิวะ หน้า 57 กล่าวไว้ว่า “จากนั้น ก็ใช้เวลาพักฟื้น สู้กับไข้ สู้กับอาการปวดซึ่งทรมานมากหลังผ่าได้วันเดียว ผมมีไข้สูงมาก 39 – 40 องศาเซลเซียลมาตลอด โดนเจาะเลือดเพื่อหาว่ามีการติดเชื้อตรงไหนหรือไม่ ปอดแฟบหรือเปล่า” ข้อความสะท้อนอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ “ความเจ็บป่วย คือ สงคราม” ผ่านคำว่า “สู้กับไข้” และ “สู้กับอาการปวด” ซึ่งทำให้ความเจ็บป่วยและความทรมานถูกมองเป็นศัตรูที่ผู้ป่วยต้องต่อสู้และเอาชนะ อุปลักษณ์นี้สะท้อนให้เห็นการรับรู้ชีวิตในภาวะวิกฤตว่าเป็นสนามแห่งการต่อสู้เพื่อความอยู่รอด

จากหนังสือสู้ดิวะ หน้า 83 กล่าวไว้ว่า “ผมไม่ได้เป็นวัยรุ่นที่ป่วยเป็นมะเร็งคนแรกของประเทศไทย ผมไม่ได้เป็นคนเดียวที่ชีวิตและความฝันต้องพังทลายลงเพราะปัญหาสุขภาพแบบฉับพลัน มีอีกหลายคนที่อายุน้อย ชีวิตกำลังไปได้สวยแล้วพวกเขาก็มาพบกับโรคร้ายที่มาช่วงชิงเวลาในชีวิตของพวกเขาไป แต่พวกเขาเหล่านั้นก็ยังต่อสู้กับมัน ทุกคนยังคงอยู่บนเวทีของตัวเอง อดทนพยายามต่อสู้กับปัญหาดำเนินชีวิตอย่างงดงาม” ข้อความสะท้อนอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ “ความเจ็บป่วย คือ สงคราม” เช่น “ต่อสู้กับมัน” ที่ โดยมองโรคเป็นศัตรูที่ต้องเผชิญ อุปลักษณ์เหล่านี้ช่วยก่อรูปความหมายชีวิตในฐานะการต่อสู้ การสูญเสีย และการดำรงอยู่ท่ามกลางความไม่แน่นอนของชีวิตอย่างชัดเจน

จากหนังสือสู้ดิวะ หน้า 153 กล่าวไว้ว่า “ผมต้องทำทุกวิถีทางเพื่อต่อสู้กับโรคมะเร็ง ติดเครื่องฟอกอากาศทั้งในรถยนต์และในบ้าน ต้องติดตั้งห้องความดันบวก เพื่อให้อากาศมันสะอาดจริง ๆ”ข้อความสะท้อนอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ “ความเจ็บป่วย คือ สงคราม” ผ่านคำว่า “ต่อสู้กับโรคมะเร็ง” ทำให้โรคมะเร็งถูกมองเป็นศัตรูหรือภัยคุกคามที่ผู้ป่วยต้องใช้ทุกวิถีทางในการป้องกันและเอาชนะ นอกจากนี้ การใช้เครื่องฟอกอากาศและห้องความดันบวกยังสะท้อนการรับรู้พื้นที่ชีวิตเสมือนพื้นที่ปลอดภัยหรือแนวป้องกันในการรับมือกับโรค อุปลักษณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการรักษาชีวิตและต่อรองกับความไม่แน่นอนของความตายอย่างชัดเจน

โดยสรุป อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ “ความเจ็บป่วย คือ สงคราม” ถูกใช้เพื่อสร้างความหมายให้กับประสบการณ์ของโรคมะเร็งและการเผชิญความตาย ผ่านถ้อยคำ เช่น “ต่อสู้” “ชนะ” “แพ้” และ “ไปต่อ” ซึ่งทำให้ความเจ็บป่วยถูกมองเป็นศัตรูที่มนุษย์ต้องเผชิญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อุปลักษณ์ดังกล่าวสะท้อนการรับรู้ผู้ป่วยในฐานะ “นักสู้” ที่ต้องใช้พลังใจ ความอดทน และความหวังในการต่อรองกับข้อจำกัดของร่างกายและความไม่แน่นอนของชีวิต องค์ความรู้ใหม่ที่ค้นพบ คือ อุปลักษณ์ “ความเจ็บป่วย คือ สงคราม” มิได้ทำหน้าที่เพียงอธิบายประสบการณ์ความเจ็บป่วย หากแต่เป็นกลไกทางความคิดที่ช่วยให้มนุษย์สร้างความหมาย พลังใจ และความหวังในการดำรงชีวิต แม้อยู่ภายใต้เงื่อนไขของความเปราะบางและความตาย

2. ความหวัง คือ พลัง

อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ “ความหวัง คือ พลัง” ที่ปรากฏในหนังสือ สู้ดิวะ วิเคราะห์การใช้ถ้อยคำที่ทำให้ “ความหวัง” มิได้เป็นเพียงอารมณ์หรือความปรารถนา หากแต่เป็นพลังทางจิตใจที่ช่วยประคับประคองมนุษย์ให้สามารถดำรงอยู่และก้าวผ่านภาวะวิกฤตของชีวิตได้ อุปลักษณ์ดังกล่าวสะท้อนว่า ความหวังทำหน้าที่เป็นแรงยึดเหนี่ยวในการสร้างความหมายชีวิต ท่ามกลางความเจ็บป่วย ความสูญเสีย และการเผชิญหน้ากับความตาย อันแสดงให้เห็นบทบาทของภาษาในการเยียวยาจิตใจและหล่อหลอมมโนทัศน์ของมนุษย์ต่อการดำรงอยู่ ตัวอย่างเช่น

จากหนังสือสู้ดิวะ หน้า 20 กล่าวไว้ว่า “อาจารย์หมอหนุ่มท่านนี้คิดว่า ตลอดชีวิตที่ผ่านมาของเขานั้นผ่านอะไรมาเยอะพอสมควร ทั้งการอ่านหนังสือ การเฝ้าสังเกตชีวิต การทดลองใช้ชีวิต การเรียนรู้กับทุกสิ่งที่เข้ามาในชีวิตของเขา ทักษะการสอน การเล่าเรื่องที่เขามี มันคงดีไม่น้อย ถ้าหากก่อนที่เขาจะจากไป เขาได้เล่าเรื่องราวและสะท้อนความคิดได้ออกมาเป็นบทความหรือเป็นหนังสือสักเล่ม โดยหวังว่า ผู้คนบางส่วนในสังคมอาจจะได้อะไรจากสิ่งที่เขาเผชิญสิ่งที่ทำให้ชีวิตของเขาต้องมีเวลาเหลือน้อยกว่าปกติและช่วงเวลาเหล่านั้นอาจเป็นช่วงเวลาที่ทรมานกว่าเดิม”ข้อความสะท้อนอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ “ความหวัง คือ พลัง” อย่างชัดเจน ผ่านคำว่า “ใช้พลังใจ” “ต่อสู้” และ “กอดความหวังนั้นไว้” ทำให้ความหวังถูกมองเป็นพลังหรือสิ่งยึดเหนี่ยวที่ช่วยประคับประคองมนุษย์ให้ดำรงชีวิตต่อไป ขณะเดียวกันคำว่า “กอดความหวังไว้” ยังทำให้ความหวังถูกมองเสมือนวัตถุหรือสิ่งที่สามารถยึดจับและรักษาไว้ได้ อุปลักษณ์เหล่านี้สะท้อนว่าความหวังมิใช่เพียงอารมณ์ แต่เป็นพลังสำคัญที่เชื่อมโยงมนุษย์เข้ากับความหมายของการมีชีวิตอยู่ต่อไป

จากหนังสือสู้ดิวะ หน้า 70 กล่าวไว้ว่า “อย่างแรก ผมก็ต้องมีความหวังก่อนว่า ผมจะเป็นคนครึ่งหลัง และแน่นอนเช่นกันที่ผมก็หวังว่าตัวเองจะเป็นคนครึ่งหลังที่ยังมีชีวิตอยู่อีกสองปี เหนือสิ่งอื่นใด ผมยังมีโอกาสรอดชีวิตที่ห้าปีถึง 20 เปอร์เซ็นต์ด้วยผมหวังว่าจะเป็นหนึ่งในนั้น” ข้อความสะท้อนอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ “ความหวัง คือ พลัง” ผ่านคำว่า “มีความหวัง” และ “หวังว่าจะเป็นหนึ่งในนั้น” ซึ่งทำให้ความหวังถูกมองเป็นพลังทางจิตใจที่ช่วยประคับประคองการดำรงชีวิตท่ามกลางความไม่แน่นอนของโรคและความตาย ขณะเดียวกันการกล่าวถึง “โอกาสรอดชีวิต” ยังสะท้อนการมองชีวิตเสมือนการแข่งขันหรือการคัดเลือกที่มีทั้งผู้รอดและผู้พ่ายแพ้ อุปลักษณ์เหล่านี้แสดงให้เห็นว่าความหวังทำหน้าที่เป็นแรงขับสำคัญที่ทำให้มนุษย์ยังคงยึดโยงกับความเป็นไปได้ของการมีชีวิตอยู่ต่อไป แม้จะอยู่ในสถานการณ์ที่เปราะบางก็ตาม

จากหนังสือสู้ดิวะ หน้า 93 กล่าวไว้ว่า “ผมหวังว่าจะมีหมอที่มีมุมมองต่อการวิจัยที่ดีขึ้นอีกสักนิด ซึ่งส่งผลให้คนไข้จะได้รับการรักษาที่ดีขึ้นจึงพยายามเรียนรู้และฝึกตัวเองมาตลอด จนได้บรรจุเป็นอาจารย์ระบาดวิทยาคลินิก ได้ทำงานร่วมกับพี่เพียวและทีมงานคุณภาพ” ข้อความสะท้อนอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ “ความหวัง คือ พลัง” ผ่านคำว่า “หวัง” และ “พยายามเรียนรู้และฝึกตัวเองมาตลอด” ซึ่งทำให้ความหวังถูกมองเป็นแรงผลักดันที่กระตุ้นให้มนุษย์พัฒนาตนเองและก้าวไปข้างหน้า ขณะเดียวกันการกล่าวถึง “การรักษาที่ดีขึ้น” ยังสะท้อนการมองความก้าวหน้าทางการแพทย์ในฐานะการเคลื่อนที่หรือพัฒนาไปสู่สภาวะที่ดีกว่า อุปลักษณ์เหล่านี้แสดงให้เห็นว่าความหวังมิได้เป็นเพียงความรู้สึก แต่เป็นพลังสำคัญที่ขับเคลื่อนการเรียนรู้ การทำงาน และการสร้างคุณค่าให้แก่ผู้อื่นผ่านวิชาชีพของตนเอง

โดยสรุป อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ “ความหวัง คือ พลัง” ในหนังสือ สู้ดิวะ สะท้อนให้เห็นว่า “ความหวัง” ถูกสร้างความหมายให้เป็นพลังทางจิตใจที่ช่วยประคับประคองมนุษย์ให้สามารถดำรงอยู่ท่ามกลางความเจ็บป่วย ความสูญเสีย และความไม่แน่นอนของชีวิตได้ อุปลักษณ์ดังกล่าวมิได้ทำหน้าที่เพียงถ่ายทอดอารมณ์หรือความปรารถนา หากแต่ทำหน้าที่เป็นกลไกทางความคิดที่เชื่อมโยงมนุษย์เข้ากับความหมายของการมีชีวิตอยู่ต่อไป แม้ในสถานการณ์ที่เปราะบางที่สุด นอกจากนี้ ยังแสดงให้เห็นว่า ความหวังมิได้เป็นเพียงพลังในการยื้อชีวิตของปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่ยังเป็นพลังในการส่งต่อกำลังใจ การสร้างคุณค่าแก่ผู้อื่น และการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับตนเองและสังคม อันสะท้อนให้เห็นบทบาทของภาษาในการเยียวยาจิตใจ หล่อหลอมมโนทัศน์ สร้างความหมายใหม่ให้แก่ชีวิตเมื่อมนุษย์ต้องเผชิญความทุกข์และความตายอย่างลึกซึ้ง

3. เวลา คือ ทรัพยากร

อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ “เวลา คือ ทรัพยากร” ถ่ายทอดผ่านการใช้ภาษาที่ทำให้ “เวลา” มิได้เป็นเพียงหน่วยวัดเชิงกายภาพที่เคลื่อนไปตามลำดับของชีวิต หากแต่เป็นทรัพยากรอันเปราะบางและมีขอบเขตจำกัดที่มนุษย์ไม่อาจครอบครองได้ ผู้เขียนจึงใช้ประสบการณ์ของความเจ็บป่วยและการเผชิญหน้ากับความตายเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในการรื้อถอนมโนทัศน์เดิมที่ยึดโยงชีวิตไว้กับอนาคต ความสำเร็จ และการไล่ตามเป้าหมาย นำผู้อ่านกลับมาตระหนักถึงคุณค่าของ “ปัจจุบันขณะ” ในช่วงเวลาที่มีความหมายที่สุดของการดำรงอยู่ อุปลักษณ์ดังกล่าวสะท้อนว่า ภาษาไม่ได้ทำหน้าที่เพียงสื่อสารความคิดหรือประสบการณ์เท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความหมายใหม่ให้กับชีวิต ทำให้มนุษย์มองเห็นคุณค่าของเวลา ความสัมพันธ์ และการมีชีวิตอยู่ท่ามกลางความไม่แน่นอนของโลกและความตายได้อย่างลึกซึ้ง ตัวอย่างเช่น

จากหนังสือสู้ดิวะ หน้า 109 กล่าวไว้ว่า “ตอนนี้อินกับคำถามนี้มาเลยครับ เพราะตั้งแต่ป่วยมา ต้องยอมรับว่าเราอาจไม่ได้มีโอกาสและเวลาที่จะทำทุกอย่างได้เหมือนเดิมแล้ว ถ้ามองในมุมของการพักผ่อน การที่เราจะไม่ทำงานในช่วงนี้ก็ดูเข้าใจได้มาก ๆ เพราะควรเอาเวลาที่เหลืออยู่ไปใช้ในชีวิตมากกว่า” ข้อความสะท้อนอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ “เวลา คือ ทรัพยากร” ผ่านคำว่า “เวลาที่เหลืออยู่” และ “ไม่ได้มีโอกาสและเวลาที่จะทำทุกอย่างได้เหมือนเดิม” ซึ่งทำให้เวลาในชีวิตถูกมองเป็นทรัพยากรอันจำกัดที่ลดน้อยลงเมื่อเผชิญความเจ็บป่วย อุปลักษณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้เขียนเริ่มเปลี่ยนมุมมองจากการใช้ชีวิตเพื่อการทำงานและอนาคต ไปสู่การให้คุณค่ากับการใช้เวลาที่เหลืออยู่เพื่อการมีชีวิตและประสบการณ์ที่มีความหมายต่อตนเองมากกว่า

จากหนังสือสู้ดิวะ หน้า 151 กล่าวไว้ว่า “การได้มาพูดคุยกับน้องนี่เป็นเรื่องที่เกินความคาดหวังของชีวิตผมไปมาก หนึ่งชั่วโมงที่อยู่บนเวทีนี้มีคุณค่ากับผมมากจริง ๆ และมันอาจจะเป็นเวทีสุดท้ายของผมแล้วก็ได้ ผมไม่มีทางรู้ว่าพรุ่งนี้ผมจะตื่นมาแล้วยังปกติแบบนี้ไหม ผมอาจจะไม่สามารถพูดอะไรแบบนี้ได้แล้ว และผมอาจจำไม่ได้ด้วยซ้ำว่าเคยมาพูดงานนี้ แต่ในขณะที่ชีวิตยังให้โอกาสผมปกติมกพอที่จะไปพูดกับน้อง รวมถึงการที่ผมยังสามารถมาเขียนโพสต์นี้ได้ ผมว่า วันนี้ผมโคตรโชคดีเลยครับ ขอให้มี ‘วันนี้’ ที่มีความสุขครับ”ข้อความสะท้อนอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ “เวลา คือ ทรัพยากร” ผ่านคำว่า “หนึ่งชั่วโมง...มีคุณค่ามาก” “วันนี้” และ “ชีวิตยังให้โอกาสผม” ซึ่งทำให้เวลาในชีวิตถูกมองเป็นทรัพยากรอันเปราะบางและมีคุณค่าที่อาจสูญเสียไปได้ทุกเมื่อ ขณะเดียวกันการกล่าวว่า “อาจจะเป็นเวทีสุดท้ายของผม” ยังสะท้อนการตระหนักถึงความไม่แน่นอนของชีวิตและความตาย อุปลักษณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้เขียนให้คุณค่ากับการมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน และมองทุกช่วงเวลาที่ตนยังสามารถสื่อสาร ใช้ชีวิต และสร้างความหมายให้ผู้อื่นได้ เป็น “โอกาส” อันล้ำค่าของการดำรงอยู่

จากหนังสือสู้ดิวะ หน้า 186 กล่าวไว้ว่า “ผมเคยสนในเรื่องพวกนี้มากพอ ๆ กับคุณแหละครับ แต่เชื่อผมเถอะคุณจะไม่คิดถึงมันเลย ถ้าคุณกำลังจะตาย พอเราไม่ต้องเสียเวลาให้กับเรื่องเล็ก ๆ พวกนั้นแล้ว คุณจะมีสมาธิมากพอที่จะโฟกัสกับอาหารตรงหน้า โฟกัสกับการวิ่ง โฟกัสกับอากาศบริสุทธิ์ที่คุณยังสามารถหายใจเอามันเข้าไปในปอดของคุณได้ โดยไม่มีอาการเจ็บหน้าอกแบบผม คุณลองมองความสวยงามของธรรมชาติ มองรอยยิ้มของคนรอบข้าง และเสียงหัวเราะของคนที่คุณรัก มันพิเศษมาก ๆ เลยที่คุณยังทำสิ่งเหล่านี้ได้” ข้อความสะท้อนอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ “เวลา คือ ทรัพยากร” ผ่านคำว่า “ไม่ต้องเสียเวลา” ทำให้เวลาในชีวิตถูกมองเป็นทรัพยากรอันมีค่า ขณะเดียวกันการ “โฟกัสกับอาหารตรงหน้า” “อากาศบริสุทธิ์” และ “เสียงหัวเราะของคนที่รัก” ยังสะท้อนการมองปัจจุบันเป็นพื้นที่แห่งคุณค่าของการมีชีวิต อุปลักษณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการเผชิญหน้ากับความตายทำให้ผู้เขียนเปลี่ยนมุมมองจากการยึดติดกับเรื่องเล็กน้อยหรือสิ่งภายนอก ไปสู่การตระหนักถึงคุณค่าของประสบการณ์ธรรมดาและความสุขที่เกิดขึ้นในปัจจุบันขณะของชีวิต

โดยสรุป อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ “เวลา คือ ทรัพยากร” ถูกใช้เพื่อสะท้อนการรับรู้ว่าเวลาชีวิตของมนุษย์มีอยู่อย่างจำกัดและไม่อาจควบคุมได้ ผู้เขียนจึงให้ความสำคัญกับ “วันนี้” และ “ช่วงเวลาตรงหน้า” มากกว่าการไล่ตามความสำเร็จหรือความคาดหวังในอนาคต อุปลักษณ์ดังกล่าวทำให้เวลาไม่ได้เป็นเพียงสิ่งที่ผ่านไป แต่เป็นทรัพยากรที่ควรใช้กับความสัมพันธ์ ความสุข และการดำรงชีวิตอย่างมีความหมาย องค์ความรู้ใหม่ที่ค้นพบ คือ ภาษาเชิงอุปลักษณ์สามารถทำหน้าที่เป็นกลไกปรับมโนทัศน์ของมนุษย์ต่อเวลา จากเดิมที่มองเวลาเป็นเครื่องมือของการแข่งขันและความสำเร็จ ไปสู่การมองเวลาในฐานะ “พื้นที่ของการมีชีวิตอยู่” ซึ่งช่วยให้มนุษย์ตระหนักถึงคุณค่าของปัจจุบันและใช้ชีวิตอย่างลึกซึ้งมากขึ้น

4. การยอมรับ คือ ความสงบ

ในหนังสือ สู้ดิวะ อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ “การยอมรับ คือ ความสงบ” หมายถึง การเผชิญความเจ็บป่วย ความไม่แน่นอน อีกทั้งความตายด้วยความเข้าใจและยอมรับความเป็นจริงของชีวิต โดยไม่ปฏิเสธหรือหวาดกลัวเกินไป ผู้เขียนใช้ถ้อยคำ เช่น “ยอมรับมัน แล้วไปกันต่อ” และ “เราต้องตาย” เพื่อสะท้อนว่าการปล่อยวางความยึดติดและอยู่กับปัจจุบัน จะช่วยให้มนุษย์เกิดความสงบทางจิตใจ และสามารถดำรงชีวิตต่อไปได้อย่างมีความหมาย แม้อยู่ท่ามกลางภาวะวิกฤต ตัวอย่างเช่น

จากหนังสือสู้ดิวะ หน้า 77 กล่าวไว้ว่า “การเลือกที่จะมองสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามาในชีวิตมว่าจะดีหรือร้าย ว่าเป็น ‘ของขวัญ’แทนที่จะมองสิ่งที่ขาดหาย แต่เราเลือกที่จะมองสิ่งที่มีอยู่ แล้วเอ็นจอยกับมันผมเอ็นจอยที่แต่ละวัน ผมยังได้เดิน ได้ยิ้ม ได้กิน ได้หัวเราะ ได้รัก และได้ใช้ชีวิต” ข้อความสะท้อนอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ “การยอมรับ คือ ความสงบ” ผ่านการมองสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตเป็น “ของขวัญ” ซึ่งทำให้ประสบการณ์ทั้งดีและร้ายถูกมองเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและควรยอมรับ มากกว่าการต่อต้านหรือจมอยู่กับความสูญเสีย ขณะเดียวกันการเลือก “มองสิ่งที่มีอยู่” และ “เอ็นจอยกับมัน” ยังสะท้อนการอยู่กับปัจจุบันและการให้คุณค่ากับสิ่งเล็ก ๆ ในชีวิต อุปลักษณ์แสดงให้เห็นการยอมรับช่วยให้มนุษย์เกิดความสงบทางจิตใจ และสามารถดำรงชีวิตอย่างมีความหมายแม้อยู่ท่ามกลางความไม่แน่นอนของชีวิตและความตาย

จากหนังสือสู้ดิวะ หน้า 175 กล่าวไว้ว่า “ธันวาคม 2565 ติดตามผลการรักษาครั้งแรกที่สามเดือน ผลเอกซเรย์คอมพิวเตอร์บอกว่าก้อนเนื้อที่ปอดผมมีขนาดเล็กลง และมะเร็งไม่มีการกระจายไปที่อวัยวะอื่นเพิ่มเติม ตัวโรคในภาพรวมยังคงสงบ แต่ก้อนในสมองไม่เป็นเช่นนั้น เนื่องจากยาที่ผมได้นั้นผ่านเข้าสมองน้อยมาก เชื้อมะเร็งในเนื้อสมองผมจึงเริงร่า ผมได้เรียนรู้ว่า ชีวิตเราโคตรไม่แน่นอน สุดท้ายเราต้องตายและเราไม่รู้ว่ามันจะเป็นวันไหน” ข้อความสะท้อนอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ “การยอมรับ คือ ความสงบ” ผ่านการตระหนักว่า “ชีวิตเราโคตรไม่แน่นอน” และ “สุดท้ายเราต้องตาย” ซึ่งแสดงให้เห็นการยอมรับความจริงของชีวิตและความตายอย่างตรงไปตรงมา ขณะเดียวกันคำว่า “ตัวโรคยังคงสงบ” และ “เชื้อมะเร็งในเนื้อสมองผมจึงเริงร่า” ยังสะท้อนการมองโรคมะเร็งเสมือนสิ่งมีชีวิตที่สามารถสงบหรือเคลื่อนไหวได้ อุปลักษณ์เหล่านี้แสดงให้เห็นว่าผู้เขียนเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับความไม่แน่นอนของโรคและความตายด้วยความเข้าใจและการยอมรับ มากกว่าการปฏิเสธหรือหวาดกลัวต่อสิ่งที่ควบคุมไม่ได้

โดยสรุป อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ “การยอมรับ คือ ความสงบ” ในหนังสือ สู้ดิวะ มิได้ทำหน้าที่เพียงอธิบายสภาวะทางอารมณ์ของผู้ป่วยเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกทางภาษาที่ใช้สร้างความหมายใหม่ ให้กับความเจ็บป่วยและความตาย จากเดิมที่ความตายมักถูกมองเป็นจุดสิ้นสุดอันน่าหวาดกลัว กลับถูกเปลี่ยนให้เป็น “ความจริงธรรมชาติ” ที่มนุษย์สามารถเผชิญและอยู่ร่วมกับมันได้อย่างสงบ ผ่านถ้อยคำที่สะท้อนการปล่อยวาง การอยู่กับปัจจุบัน และการตระหนักถึงความไม่แน่นอนของชีวิต ผู้เขียนมิได้เสนอการต่อสู้เพื่อเอาชนะความตาย แต่เสนอ “การทำความเข้าใจความตาย” ในฐานะส่วนหนึ่งของการดำรงอยู่ ลดความกลัวและการยอมรับข้อจำกัดของมนุษย์อย่างตรงไปตรงมา อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ “การยอมรับ คือ ความสงบ” ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงเป็นเครื่องมือทางภาษาเพื่อสื่อสารประสบการณ์เท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็น “กลไกเยียวยาทางความคิด” (Cognitive Healing Mechanism) ที่ช่วยปรับกรอบมโนทัศน์ของมนุษย์ต่อความเจ็บป่วยและความตาย กล่าวคือ เมื่อผู้เขียนเปลี่ยนวิธีมองความตายจาก “ศัตรู” ไปสู่ “สิ่งธรรมดาของชีวิต” ภาษาจึงกลายเป็นพื้นที่สร้างความสงบทางจิตใจ และช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอย่างมีความหมายได้แม้อยู่ภายใต้ภาวะวิกฤต อุปลักษณ์ดังกล่าวยังเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับหลักพุทธธรรมเรื่อง อุเบกขา (การปล่อยวาง) และการยอมรับไตรลักษณ์ หรือ “กฎธรรมชาติ” ในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ อนิจจัง (ความไม่เที่ยง) กล่าวคือ สรรพสิ่งทั้งหลายไม่คงที่ มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ แล้วก็เสื่อมสลายหรือดับไปในที่สุด ไม่สามารถคงสภาพเดิมอยู่ได้ ทุกขัง (ความเป็นทุกข์) กล่าวคือ การถูกบีบคั้นด้วยกฎธรรมชาติ ทำให้สิ่งต่าง ๆ ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ ต้องเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ทำให้เกิดความไม่สบายกายไม่สบายใจ และอนัตตา (ความไม่ใช่ตัวตน) กล่าวคือ ทุกสิ่งในโลกไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริง ไม่อยู่ในอำนาจของเรา เราไม่สามารถบังคับได้ ไม่ว่าจะเป็นร่างกาย จิตใจ หรือสิ่งของต่าง ๆ

อภิปรายผล

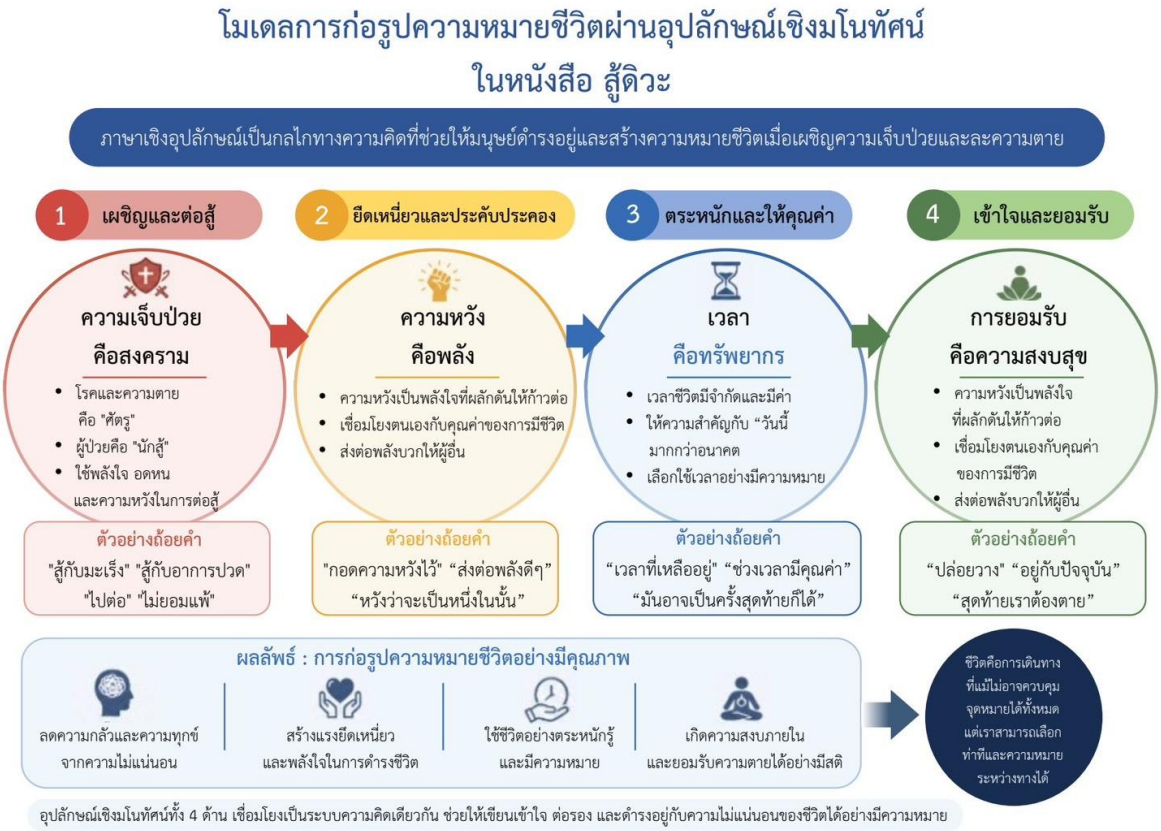
ผลการวิจัยพบว่า หนังสือ สู้ดิวะ ใช้อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์อย่างหลากหลายในการก่อรูปความหมายชีวิตเมื่อเผชิญความตาย อุปลักษณ์ที่ปรากฏเด่นชัด ได้แก่ “ความเจ็บป่วย คือ สงคราม” “ความหวัง คือ พลัง” “เวลา คือ ทรัพยากร” และ “การยอมรับ คือ ความสงบ” อุปลักษณ์เหล่านี้มิได้ทำหน้าที่เพียงเป็นกลวิธีทางภาษาเชิงเปรียบเทียบ หากเป็นกลไกสำคัญในการกำหนดกรอบคิดและการรับรู้ของผู้เขียนต่อความเจ็บป่วย ความไม่แน่นอน และความตาย เช่น การใช้ถ้อยคำว่า “สู้กับมะเร็ง” “ช่วงชิงเวลา” หรือ “ชีวิตยังไม่จบ” สะท้อนการมองชีวิตในฐานะพื้นที่แห่งการต่อสู้และการดำรงอยู่ท่ามกลางข้อจำกัดของเวลาและสภาวะทางร่างกาย ขณะเดียวกัน ตัวบทยังสะท้อนพัฒนาการทางความคิดจากการต่อต้านความตายไปสู่การยอมรับความไม่แน่นอนของชีวิต ผ่านการใช้อุปลักษณ์ที่สัมพันธ์กับความสงบ การปล่อยวาง และการดำรงอยู่กับปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่าอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์มิได้เป็นเพียงปรากฏการณ์ทางภาษา แต่เป็นกระบวนการสำคัญในการก่อรูปความหมายชีวิตของมนุษย์เมื่อเผชิญภาวะวิกฤต

สอดคล้องกับแนวคิดอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ Lakoff, G. & Johnson, M ที่ว่าอุปลักษณ์มิใช่เพียงกลวิธีทางภาษา แต่เป็นโครงสร้างทางความคิด (Conceptual System) ที่มนุษย์ใช้ทำความเข้าใจโลก ถ่ายโยงมโนทัศน์ต้นทาง (Source Domain) ไปยังมโนทัศน์ปลายทาง (Target Domain) เพื่ออธิบายแนวคิดที่เป็นนามธรรมผ่านประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม (Lakoff, G. & Johnson, M., 1980) กล่าวคือ มนุษย์มักอาศัยมโนทัศน์ที่จับต้องได้ เช่น “สงคราม” “พลัง” หรือ “ทรัพยากร” มาใช้ในการอธิบายประสบการณ์ที่เป็นนามธรรมและยากต่อการทำความเข้าใจโดยตรง เช่น ความเจ็บป่วย เวลา และความตาย อุปลักษณ์ “ความเจ็บป่วย คือ สงคราม” ปรากฏผ่านถ้อยคำ เช่น “สู้กับมะเร็ง” “สู้กับอาการปวด” และ “เอาชนะโรค” ซึ่งสะท้อนการมองผู้ป่วยเป็น “นักสู้” และโรคเป็น “ศัตรู” ที่ต้องเผชิญหน้า ผลการศึกษาสอดคล้องกับงานวิจัยของ นันทนา วงษ์ไทย เรื่อง “คนไทยกับมโนทัศน์การต่อสู้” ที่พบว่า “การต่อสู้” เป็นประสบการณ์พื้นฐานที่ฝังลึกอยู่ในระบบความคิดของมนุษย์ เนื่องจากมนุษย์ต้องเผชิญการแข่งขัน การเอาชีวิตรอด และความขัดแย้งมาตั้งแต่อดีต (นันทนา วงษ์ไทย, 2561) จนทำให้มโนทัศน์เกี่ยวกับ “สงคราม” ถูกนำมาใช้เป็นกรอบในการอธิบายสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตอย่างแพร่หลาย ดังนั้นการใช้อุปลักษณ์เกี่ยวกับ “สงคราม” ในตัวบทจึงมิได้เป็นเพียงการใช้ภาษาเชิงเปรียบเทียบ หากแต่สะท้อนระบบความคิดที่หยั่งรากอยู่ในประสบการณ์ร่วมของมนุษย์และสังคมไทยร่วมสมัยอย่างลึกซึ้ง ขณะเดียวกัน อุปลักษณ์ “เวลา คือ ทรัพยากร” ปรากฏผ่านการกล่าวถึง “เวลาที่เหลืออยู่” หรือ “ช่วงชิงเวลาในชีวิต” สะท้อนการรับรู้ว่าเวลาชีวิตเป็นสิ่งมีค่า จำกัด และสูญเสียได้ นอกจากนี้ ยังพบอุปลักษณ์ “ความหวัง คือ พลัง” ซึ่งทำให้ความหวังถูกมองเป็นแรงขับสำคัญในการประคับประคองชีวิตท่ามกลางความไม่แน่นอน ผ่านถ้อยคำ เช่น “กอดความหวังไว้” หรือ “ส่งต่อพลังดี ๆ” ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของ ณรงค์กรรณ รอดทรัพย์ ที่พบว่า มโนอุปลักษณ์เกี่ยวกับ “ความหวัง” ในภาษาไทยมักถูกสร้างความหมายในฐานะแรงผลักดันหรือพลังที่ช่วยให้มนุษย์ก้าวผ่านความยากลำบากและจินตนาการถึงอนาคตที่ดีกว่า (ณรงค์กรรณ รอดทรัพย์, 2561) อันสะท้อนบทบาทของภาษาในการเยียวยาจิตใจและสร้างพลังทางความคิดให้แก่มนุษย์ นอกจากนี้ อุปลักษณ์ “การยอมรับ คือ ความสงบ” ยังสะท้อนการตระหนักรู้และยอมรับความตายในฐานะสัจธรรมของมนุษย์ ผ่านถ้อยคำที่เกี่ยวข้องกับการปล่อยวาง การอยู่กับปัจจุบัน และการตระหนักว่า “สุดท้ายเราต้องตาย” ผลการศึกษาสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับชีวิต

และความตายในมิติทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมองว่ามนุษย์ไม่อาจหลีกพ้นความตายได้ เนื่องจากชีวิตเป็นสภาวะที่ไม่เที่ยง อีกทั้งชีวิตและความตายมิใช่สิ่งตรงข้าม หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของวัฏจักรธรรมชาติเดียวกัน สอดคล้องกับการศึกษาของ ยมลภัทร ภัทรคุปต์ ที่พบว่า การทำความเข้าใจสัจธรรมของการเกิดและการดับช่วยให้มนุษย์สามารถสร้างความหมายใหม่ให้แก่ความตาย จาก “สิ่งน่าหวาดกลัว” ไปสู่ “สภาวธรรมที่สามารถยอมรับได้” อันนำไปสู่การลดความทุกข์ทางจิตใจและการดำรงชีวิตอย่างมีสติและความเข้าใจมากยิ่งขึ้น (ยมลภัทร ภัทรคุปต์, 2553)

อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ในหนังสือ สู้ดิวะ มิได้ทำงานแยกขาดออกจากกัน แต่เชื่อมโยงเป็นระบบมโนทัศน์เดียวกันในการก่อรูปความหมายชีวิตเมื่อเผชิญความตาย กล่าวคือ มนุษย์เริ่มต้นจาก “การต่อสู้” กับความเจ็บป่วย ใช้ “ความหวัง” เป็นพลังในการประคับประคองตนเอง ตระหนักถึง “คุณค่าของเวลา” ที่มีอยู่อย่างจำกัด และท้ายที่สุดนำไปสู่ “การยอมรับ” ความไม่เที่ยงของชีวิตอย่างสงบ อันสะท้อนว่า ภาษาเชิงอุปลักษณ์มิได้เป็นเพียงเครื่องมือสื่อสารประสบการณ์เท่านั้น แต่เป็นกลไกสำคัญในการสร้างโลกทัศน์ เยียวยาความทุกข์ และหล่อหลอมความเข้าใจของมนุษย์ต่อชีวิตและความตายอย่างลึกซึ้ง

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 โมเดลการก่อรูปหมายชีวิตผ่านอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยพบว่า หนังสือ สู้ดิวะ ใช้อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์อย่างหลากหลายในการก่อรูปความหมายชีวิตเมื่อเผชิญความตาย โดยอุปลักษณ์สำคัญ ได้แก่ “ความเจ็บป่วย คือ สงคราม” “ความหวัง คือ พลัง” “เวลา คือ ทรัพยากร” และ “การยอมรับ คือ ความสงบ” อุปลักษณ์เหล่านี้ทำหน้าที่เป็นกลไกทางความคิดที่ช่วยให้มนุษย์สามารถทำความเข้าใจ ต่อรอง และดำรงอยู่ร่วมกับความไม่แน่นอนของชีวิตได้อย่างมีความหมาย สะท้อนให้เห็นบทบาทของภาษาในการสร้างโลกทัศน์ เยียวยาความทุกข์ และหล่อหลอมความเข้าใจที่มีต่อชีวิตและความตาย อุปลักษณ์เหล่านี้เกิดจาก การถ่ายโยงความหมายระหว่างโดเมนต้นทาง (Source Domain) ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมและมนุษย์คุ้นเคย เช่น สงคราม พลัง ทรัพยากร และความสงบ ไปสู่ โดเมนปลายทาง (Target Domain) ซึ่งเป็นมโนทัศน์นามธรรม ได้แก่ ความเจ็บป่วย ความหวัง เวลา และความตาย ส่งผลให้ประสบการณ์ที่ซับซ้อนและยากต่อการอธิบายสามารถถูกทำความเข้าใจผ่านกรอบความคิดที่เป็นรูปธรรม อุปลักษณ์ดังกล่าวทำหน้าที่เป็นกลไกทางความคิดช่วยให้มนุษย์สามารถทำความเข้าใจ ต่อรอง และดำรงอยู่ร่วมกับความไม่แน่นอนของชีวิตได้อย่างมีความหมาย สะท้อนบทบาทของภาษาในการสร้างโลกทัศน์ เยียวยาความทุกข์ และหล่อหลอมความเข้าใจของมนุษย์ที่มีต่อชีวิตและความตาย สามารถนำผลการศึกษาไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาวาทกรรมความเจ็บป่วย การสื่อสารด้านสุขภาพ จิตวิทยาการเยียวยา และการศึกษาภาษาเชิงอัตถิภาวนิยม เพื่อเข้าใจว่าภาษามีบทบาทอย่างไรในการสร้างพลังใจและความหมายชีวิตของมนุษย์ สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาการสื่อสารระหว่างบุคลากรทางการแพทย์ ผู้ป่วย และครอบครัว เพื่อสร้างความเข้าใจต่อประสบการณ์ความเจ็บป่วยและความตายอย่างลึกซึ้งมากขึ้น สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาการใช้อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ในตัวบทประเภทการเล่าเรื่องความเจ็บป่วยรูปแบบอื่น เช่น บันทึกชีวิต ผู้ป่วยระยะท้าย สื่อสังคมออนไลน์ หรือวรรณกรรมร่วมสมัย เพื่อเปรียบเทียบรูปแบบการสร้างความหมายชีวิตในบริบทที่แตกต่างกัน รวมทั้งอาจขยายการศึกษาไปสู่วาทกรรมเกี่ยวกับสุขภาพจิต ความสูญเสีย หรือภาวะวิกฤตทางสังคม ทำความเข้าใจบทบาทของภาษาในการเยียวยาและสร้างความหมายของมนุษย์ในมิติที่กว้างขึ้น การวิจัยครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ในหนังสือ สู้ดิวะ ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือทางปัญญา (Cognitive Tool) ที่สำคัญในการจัดระเบียบและปรับเปลี่ยนมุมมองความหมายของชีวิตเมื่อเผชิญหน้ากับความตาย ผลการศึกษาสรุปเชิงสังเคราะห์ได้ว่า กระบวนการสร้างความหมายของผู้ป่วยมีลักษณะเป็นพลวัต แปรเปลี่ยนจากการใช้กรอบคิดเชิงรุกรานเพื่อรับมือวิกฤต (ความเจ็บป่วย คือ สงคราม)ไปสู่การตระหนักรู้ข้อจำกัดของการดำรงอยู่ (เวลา คือ ทรัพยากร/ความหวัง คือ พลัง) ลงท้ายด้วยการประสานประโยชน์ภายในเพื่อยอมรับสัจธรรม (การยอมรับความสงบ) ซึ่งพิสูจน์ว่า ภาษาไม่ใช่เพียงเครื่องมือในการสื่อสาร แต่เป็นโครงสร้างการรู้คิดที่ช่วยให้มนุษย์ก้าวข้ามวิกฤตเชิงอัตถิภาวะได้

เอกสารอ้างอิง

กฤตไท ธนสมบัติกุล. (2566). สู้ดิวะ. (พิมพ์ครั้งที่ 38). กรุงเทพมหานคร: คู้บุ๊ก.

ณรงค์กรรณ รอดทรัพย์. (2561). มโนอุปลักษณ์แสดงอารมณ์หวัง ความใฝ่ฝัน หรือจินตนาการในภาษาไทย. Princess of Naradhiwas University Journal of Humanities and Social Sciences, 5(3), 172-185.

นรากร ชินพิมาย และพิชญาวี ทองกลาง. (2568). อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นโคราช. วารสารเสียงธรรมจากมหายาน, 11(3), 153-168.

นันทนา วงษ์ไทย. (2561). คนไทยกับมโนทัศน์การต่อสู้. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 18(2), 193-220.

พระธีรพล ณฏฐิโก บัวทอง และคณะ. (2569). ศึกษาวิเคราะห์พุทธตรรกวิทยากับการพิจารณาความตาย. วารสารชัยภูมิปริทรรศน์, 9(1), 91-98.

พระมหายงยุทธ กนฺตาโภ (เสริมจันทร์). (2562). วิเคราะห์อัตถิภาวนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท. ใน ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสิริปัญญาคุณ และคณะ. (2562). ศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวทางปฏิบัติต่อความตายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 6(4), 84-96.

ยมลภัทร ภัทรคุปต์. (2553). อุปลักษณ์ความตายในหนังสือธรรมะ. ใน วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อรทัย ชินอัครพงศ์. (2557). การศึกษาคำด่าในภาษาไทยตามแนวอรรถศาสตร์พันธุ์และวัจนปฏิบัติศาสตร์. ในดุษฎีนิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย. มหาวิทยาลัยนเรศวร.

Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). Johnson Metaphors We live by. Chicago: University of Chicago Press.

บทความวิจัย

แบบจำลองการพยากรณ์ราคาสุกรมีชีวิตในประเทศไทย*

A MODEL FOR FORECASTING LIVE PIG PRICES IN THAILAND

เกียรติพงษ์ เถาว์วันดี, อารยา อึงไพบูลย์กิจ*

Keattipong Thaowandee, Araya Uengpaiboonkit*

คณะเทคโนโลยีการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาวิทยาเขตสุรินทร์ สุรินทร์ ประเทศไทย

Faculty of Management Technology, Rajamangala University of Technology Isan, Surin Campus, Surin, Thailand

*Corresponding author E-mail: araya.ue@rmuti.ac.th

*Tel: 090-994-6990

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างแบบจำลองการพยากรณ์ราคาสุกรมีชีวิตในประเทศไทย โดยใช้ข้อมูลอนุกรมเวลารายเดือน ตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2558 ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2567 รวมจำนวน 120 เดือน การศึกษาครั้งนี้ การวิเคราะห์ใช้แนวทาง Box-Jenkins ร่วมกับแบบจำลอง ARIMAX (Autoregressive Integrated Moving Average with Exogenous Variables) ตัวแปรอิสระภายนอก ประกอบด้วย ราคาน้ำมันดีเซล ราคาลูกพันธุ์สุกร ราคาอาหารสำเร็จรูป ราคาวัคซีน และดัชนีราคาผู้บริโภค ตัวแปรตาม คือ ราคาสุกรมีชีวิตในประเทศไทย มีขั้นตอนการดำเนินงาน 4 ขั้นตอน คือ 1) การตรวจสอบความนิ่งของข้อมูล 2) การตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ 3) การกำหนดและประมาณค่าแบบจำลอง ARIMAX และ 4) การตรวจสอบความเหมาะสมและประเมินความแม่นยำ ผลการวิจัยพบว่า ราคาสุกรมีชีวิตมีค่าเฉลี่ย 72.764 บาทต่อกิโลกรัม ราคาลูกพันธุ์สุกรมีความผันผวนสูงสุดในกลุ่มตัวแปรอิสระ (CV = ร้อยละ 30.617) รองลงมา คือ ราคาวัคซีน (CV = ร้อยละ 22.135) ผลการวิเคราะห์แบบจำลอง ARIMAX (1,0,0) มีความเหมาะสมสูงสุด โดยมีค่า AIC = -340.909 และ BIC = -318.676 ต่ำที่สุด ส่วนการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อราคาสุกรมีชีวิต ได้แก่ ปัจจัยราคาลูกพันธุ์สุกรและราคาวัคซีนมีอิทธิพลเชิงบวกต่อราคาสุกรมีชีวิตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนปัจจัยด้านราคาน้ำมันดีเซล ราคาอาหารสำเร็จรูป และดัชนีราคาผู้บริโภค ไม่มีอิทธิพลต่อราคาสุกรมีชีวิต ผลการวิเคราะห์ค่าความแม่นยำของแบบจำลองอยู่ในระดับดีมาก (MAPE = ร้อยละ 4.059) และผลการพยากรณ์ชี้ว่าราคาสุกรมีชีวิตในปี พ.ศ. 2568 มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป จาก 78.58 บาทต่อกิโลกรัมในเดือนมกราคม เป็น 81.32 บาทต่อกิโลกรัมในเดือนธันวาคม

คำสำคัญ: แบบจำลองการพยากรณ์, ราคาสุกรมีชีวิต, ต้นทุนการผลิตสุกร

Abstract

Research article aimed to develop a forecasting model for live swine prices in Thailand using monthly time series data from January 2015 to December 2024, covering a total of 120 months.

* Received 9 June 2026; Revised 13 July 2026; Accepted 18 July 2026

The study employed the Box-Jenkins approach together with the ARIMAX (Autoregressive Integrated Moving Average with Exogenous Variables) model. The exogenous variables included diesel fuel prices, piglet prices, feed prices, vaccine prices, and the consumer price index, while the dependent variable was the live swine price in Thailand. The research procedure consisted of four main steps: 1) Stationarity Testing, 2) Multicollinearity Testing, 3) ARIMAX Model Specification and Parameter Estimation, and 4) Model Diagnostic Checking and Forecast Accuracy Evaluation. The results revealed that the average live swine price was 72.764 baht per kilogram. Among the independent variables, piglet prices showed the highest volatility (CV = 30.617%), followed by vaccine prices (CV = 22.135%). The ARIMAX (1,0,0) model was identified as the most appropriate forecasting model, with the lowest AIC and BIC values of -340.909 and -318.676, respectively. The analysis of influencing factors indicated that piglet prices and vaccine prices had a positive and statistically significant effect on live swine prices at the .01 significance level. In contrast, diesel fuel prices, feed prices, and the consumer price index had no significant effect on live swine prices. The forecasting model demonstrated a very high level of accuracy, with a MAPE value of 4.059%. Forecasting results suggested that live swine prices in 2025 would gradually increase from 78.58 baht per kilogram in January to 81.32 baht per kilogram in December.

Keywords: Forecasting Model, Live Swine Price, Swine Production Cost

บทนำ

สุกรเป็นสินค้าปศุสัตว์ที่มีบทบาทสำคัญต่อระบบอาหาร เศรษฐกิจการเกษตร และความมั่นคงทางอาหารของประเทศ เนื่องจากเนื้อสุกรเป็นแหล่งโปรตีนหลักของผู้บริโภค และการผลิตสุกรมีความเชื่อมโยงกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจในหลายระดับ ตั้งแต่การผลิตลูกพันธุ์ การผลิตอาหารสัตว์ การเลี้ยงสุกรขุน การจัดการสุขภาพสัตว์ การขนส่ง การแปรรูป ไปจนถึงการบริโภคภายในประเทศ การเปลี่ยนแปลงของราคาสุกรจึงส่งผลกระทบต่อทั้งเกษตรกร ผู้ประกอบการในห่วงโซ่อุปทาน ผู้บริโภค และกลไกการบริหารจัดการด้านอาหารของประเทศ ในระดับโลกตลาดสุกรมีความอ่อนไหวต่อปัจจัยด้านอุปสงค์ อุปทาน ต้นทุนอาหารสัตว์ โรคระบาด และภาวะเศรษฐกิจ มหภาค โดยเฉพาะโรคอหิวาต์แอฟริกาในสุกร (African Swine Fever: ASF) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าปัจจัยด้านสุขภาพสัตว์สามารถสร้างผลกระทบต่ออุตสาหกรรมสุกรและตลาดอาหารได้อย่างกว้างขวาง (Mason-D'Croz, D. et al., 2020) สำหรับประเทศไทย อุตสาหกรรมสุกรเป็นส่วนสำคัญของเศรษฐกิจการเกษตรและระบบอาหารภายในประเทศ ราคาสุกรมีชีวิตของไทยมีความผันผวนจากหลายปัจจัย ทั้งด้านต้นทุนการผลิต อุปทานสุกร ภาวะโรคระบาด มาตรการรัฐ และกำลังซื้อของผู้บริโภค ศูนย์วิจัยกสิกรไทย ระบุว่าในปี พ.ศ. 2568 อุปทานเนื้อสุกรไทยมีแนวโน้มลดลงร้อยละ 2.4 ตามจำนวนสุกรมีชีวิตที่ลดลงประมาณ 5 แสนตัว อันเป็นผลจากมาตรการลดจำนวนแม่พันธุ์สุกรและผลกระทบจากโรคระบาด ข้อมูลนี้สะท้อนว่าราคาสุกรมีชีวิตไม่ได้ขึ้นอยู่กับกลไกตลาดเพียงด้านเดียว แต่มีความสัมพันธ์

กับทั้งโครงสร้างอุปทาน ต้นทุนการผลิต และปัจจัยเสี่ยงด้านโรคระบาด ความผันผวนดังกล่าวส่งผลต่อการตัดสินใจของเกษตรกรในการวางแผนการผลิต การจัดหาปัจจัยการผลิต และการบริหารต้นทุน ขณะเดียวกันยังส่งผลต่อผู้ประกอบการแปรรูป ผู้ค้า และผู้บริโภคผ่านราคาจำหน่ายเนื้อสุกรในตลาดปลายทาง (ศูนย์วิจัยกสิกรไทย, 2568)

การพยากรณ์ราคาสุกรมีชีวิตจึงมีความสำคัญในเชิงเศรษฐกิจและเชิงนโยบาย เนื่องจากช่วยลดความไม่แน่นอนในการตัดสินใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง หากเกษตรกรและผู้ประกอบการสามารถคาดการณ์แนวโน้มราคาได้ล่วงหน้า ย่อมสามารถวางแผนการผลิต การจัดซื้อปัจจัยการผลิต การบริหารต้นทุน และการจัดการความเสี่ยงได้ดียิ่งขึ้น ขณะเดียวกัน หน่วยงานภาครัฐสามารถใช้ผลการพยากรณ์เพื่อประกอบการกำหนดมาตรการรักษาเสถียรภาพราคาและการบริหารอุปทานสุกรให้เหมาะสม งานวิจัยที่ผ่านมาชี้ว่าการพยากรณ์ราคาอาหารในช่วงเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วควรใช้ตัวแปรภายนอกประกอบแบบจำลอง เช่น ดัชนีราคาผู้บริโภค ราคาพลังงาน ค่าจ้าง รายได้ ราคาขายส่งอาหาร และต้นทุนการขนส่ง เนื่องจากตัวแปรเหล่านี้ช่วยเพิ่มความสามารถของแบบจำลองในการสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของภาวะเศรษฐกิจและตลาดอาหารได้ดียิ่งขึ้น (MacLachlan, M. et al., 2025)

จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า การพยากรณ์ราคาสินค้าเกษตรและปศุสัตว์มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทั้งในกลุ่มตัวแบบอนุกรมเวลา ตัวแบบถดถอย ตัวแบบการเรียนรู้ของเครื่อง (Machine Learning) และตัวแบบผสม ของ Sun, C. et al. ระบุว่าราคาสินค้าเกษตรมีลักษณะผันผวนและได้รับอิทธิพลจากหลายปัจจัย ทั้งอุปสงค์ อุปทาน ต้นทุน นโยบาย และความไม่แน่นอนของตลาด จึงทำให้แบบจำลองที่ใช้ตัวแปรภายนอกร่วมกับโครงสร้างอนุกรมเวลาได้รับความสนใจมากขึ้น (Sun, C. et al., 2024) การใช้ปัจจัยต้นทุน ได้แก่ ราคาลูกสุกร ราคาข้าวโพด และราคาอาหารสุกรขุน สามารถช่วยเพิ่มความสามารถในการพยากรณ์ราคาเนื้อสุกรได้อย่างมีนัยสำคัญ (Qin, J. et al., 2023) การแยกองค์ประกอบและสร้างใหม่สำหรับพยากรณ์ราคาสุกรโดยบูรณาการ STL, PCA และ BWO-BiLSTM จะช่วยทำให้มีผลการพยากรณ์แม่นยำสูงขึ้น (Liu, X. et al., 2025) เมื่อพิจารณาบริบทของประเทศไทย พบว่า งานศึกษาด้านการพยากรณ์ราคาสุกรส่วนหนึ่งยังเน้นการใช้ข้อมูลอนุกรมเวลาและราคาสุกรในอดีตเป็นหลัก เช่น ทิพศรัณย์ เจาสี และคณะ ที่ใช้วิธี Box-Jenkins พยากรณ์ราคาสุกรมีชีวิต และพบว่า แบบจำลอง SARIMA (1,0,1) (0,1,1) 12 มีความเหมาะสมที่สุด (ทิพศรัณย์ เจาสี และคณะ, 2565) ขณะที่ อรอุมา ทองหล่อ และคณะ เปรียบเทียบวิธีการพยากรณ์หลายแนวทาง และพบว่า การพยากรณ์รวมให้ผลแม่นยำที่สุดสำหรับราคาสุกรพันธุ์ลูกผสม (อรอุมา ทองหล่อ และคณะ, 2564) นอกจากนี้ Kiattiteerachai, P. & Khongmalai, O. ศึกษาปัจจัยในห่วงโซ่อุปทานสุกรของไทยโดยใช้การถดถอยพหุคูณ แต่ยังไม่ใช่การบูรณาการข้อมูลอนุกรมเวลากับตัวแปรภายนอกในลักษณะของแบบจำลองพยากรณ์ที่รองรับโครงสร้างเวลาอย่างเต็มรูปแบบ (Kiattiteerachai, P. & Khongmalai, O., 2023) ดังนั้น ช่องว่างงานวิจัยที่สำคัญ คือ ยังขาดการศึกษาเชิงพยากรณ์ราคาสุกรมีชีวิตในประเทศไทยที่บูรณาการข้อมูลอนุกรมเวลาของราคาสุกรเข้ากับปัจจัยภายนอกด้านต้นทุนการผลิต สุขภาพสัตว์ และเศรษฐกิจมหภาคอย่างเป็นระบบ

การวิจัยครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างแบบจำลอง ARIMAX (Autoregressive Integrated Moving Average with Exogenous Variables) สำหรับพยากรณ์ราคาสุกรมีชีวิตในประเทศไทย โดยใช้ข้อมูลอนุกรมเวลารายเดือนระหว่าง พ.ศ. 2558 - 2567 รวม 120 เดือน ร่วมกับตัวแปรภายนอก 5 ตัว ได้แก่ ราคาน้ำมันดีเซล ราคาลูกพันธุ์สุกร

ราคาอาหารสำเร็จรูป ราคาวัคซีน และดัชนีราคาผู้บริโภค เพื่อให้ได้แบบจำลองที่มีความแม่นยำสูงและสามารถนำไปใช้ประกอบการวางแผนการผลิต การบริหารต้นทุน การจัดการความเสี่ยง และการกำหนดนโยบายรักษาเสถียรภาพราคาสุกรของประเทศไทยได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างแบบจำลอง ARIMAX สำหรับพยากรณ์ราคาสุกรมีชีวิตในประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ที่ประยุกต์ใช้การวิเคราะห์อนุกรมเวลาเชิงเศรษฐมิติ (Econometric Time Series Analysis) ข้อมูลที่ใช้เป็นข้อมูลทุติยภูมิประเภทอนุกรมเวลารายเดือนตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2558 ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2567 รวม 120 เดือน รวบรวมข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สมาคมกลุ่มผู้เลี้ยงสุกรแห่งประเทศไทย กระทรวงพลังงาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมปศุสัตว์ และกระทรวงพาณิชย์

ตัวแปรตาม (Dependent Variable) คือ ราคาสุกรมีชีวิตในประเทศไทย แสดงในหน่วยบาทต่อกิโลกรัม ส่วนตัวแปรอิสระ (Independent Variables) ประกอบด้วย 1) ราคาน้ำมันดีเซล ซึ่งสะท้อนต้นทุนพลังงานและโลจิสติกส์ 2) ราคาลูกพันธุ์สุกร ซึ่งเป็นต้นทุนเริ่มต้นของการผลิตสุกรขุน 3) ราคาอาหารสำเร็จรูป ซึ่งเป็นต้นทุนหลักของการเลี้ยงสุกร 4) ราคาวัคซีน ซึ่งสะท้อนต้นทุนสุขภาพสัตว์และความเสี่ยงด้านโรคระบาด และ 5) ดัชนีราคาผู้บริโภค ซึ่งสะท้อนภาวะเงินเฟ้อและกำลังซื้อของผู้บริโภค ตัวแปรทั้งหมดถูกแปลงเป็นลอการิทึมธรรมชาติก่อนการวิเคราะห์เพื่อลดความผันผวนและให้การตีความค่าสัมประสิทธิ์อยู่ในรูปความยืดหยุ่น

การวิเคราะห์ดำเนินการตามแนวทาง Box-Jenkins (Hyndman, R. J. & Athanasopoulos, G., 2021) ซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การตรวจสอบความนิ่งของข้อมูล (Stationarity Test) ด้วยวิธี Augmented Dickey-Fuller Test (ADF Test) โดยตั้งสมมติฐานว่าง H0: ข้อมูลมี Unit Root หรือไม่มีความนิ่ง หากค่า p-value < 0.05 จึงปฏิเสธสมมติฐานว่าง ในกรณีที่ข้อมูลไม่มีความนิ่งจะทำ Differencing เพื่อขจัดแนวโน้ม (Dickey D. A. & Fuller W. A., 1981)

ขั้นตอนที่ 2 การตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ (Multicollinearity) ด้วยค่า Variance Inflation Factor (VIF) โดยกำหนดเกณฑ์ค่า VIF<10 จึงจะถือว่าไม่มีปัญหา Multicollinearity ที่กระทบต่อเสถียรภาพของค่าสัมประสิทธิ์

ขั้นตอนที่ 3 การกำหนดและประมาณค่าแบบจำลอง ARIMAX โดยพิจารณากราฟ ACF (Autocorrelation Function) และ PACF (Partial Autocorrelation Function) เพื่อกำหนดค่า p และ q จากนั้นประมาณค่าพารามิเตอร์ด้วยวิธี Maximum Likelihood Estimation (MLE) และคัดเลือกแบบจำลองที่เหมาะสมโดยใช้เกณฑ์ AIC (Akaike Information Criterion) และ BIC (Bayesian Information Criterion) ต่ำที่สุด (Box, G. E. P. et al., 2015)

ขั้นตอนที่ 4 การตรวจสอบความเหมาะสมและประเมินความแม่นยำ ตรวจสอบค่าคลาดเคลื่อนด้วย Ljung-Box Q Statistic หากค่า p-value > 0.05 ที่ทุก lag แสดงว่าค่าคลาดเคลื่อนมีลักษณะเป็น White Noise และแบบจำลองมีความเหมาะสม ประเมินความแม่นยำด้วยค่า RMSE, MAE และ MAPE

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา

ผลการวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนาของตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา แสดงดังตารางที่ 1 พบว่า ราคาสุกรมีชีวิตมีค่าเฉลี่ย 72.764 บาทต่อกิโลกรัม (S.D. = 11.804 CV = ร้อยละ 16.222) ราคาลูกพันธุ์สุกรมีความผันผวนสูงสุดในกลุ่มตัวแปรอิสระ (CV = ร้อยละ 30.617) รองลงมา คือ ราคาวัคซีน (CV = ร้อยละ 22.135) ผลดังกล่าวสะท้อนว่าต้นทุนด้านลูกพันธุ์สุกรและวัคซีนมีความผันผวนสูงกว่าตัวแปรเศรษฐกิจทั่วไป

ตารางที่ 1 สถิติเชิงพรรณนาของตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

ตัวแปร	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ต่ำสุด	สูงสุด	CV (%)
ราคาสุกรมีชีวิต	72.764	11.804	48.880	108.250	16.222
ราคาน้ำมันดีเซล	27.925	3.625	20.120	34.950	12.982
ราคาลูกพันธุ์สุกร	2,077.417	636.036	1,100.000	3,800.000	30.617
ราคาอาหารสำเร็จรูป	527.000	89.702	420.000	700.000	17.021
ราคาวัคซีน	4,400.800	974.126	3,272.000	5,910.000	22.135
ดัชนีราคาผู้บริโภค	104.178	3.000	98.880	108.790	2.880

จากตารางที่ 1 พบว่า ผลการวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา พบว่า ราคาสุกรมีชีวิตมีค่าเฉลี่ย 72.764 บาทต่อกิโลกรัม (S.D. = 11.804) โดยมีค่าต่ำสุด 48.880 บาทต่อกิโลกรัม และค่าสูงสุด 108.250 บาทต่อกิโลกรัม สะท้อนความผันผวนพอสมควร (CV = ร้อยละ 16.222) ราคาลูกพันธุ์สุกรมีความผันผวนสูงสุด (CV = ร้อยละ 30.617) รองลงมา คือ ราคาวัคซีน (CV = ร้อยละ 22.135) ผลการทดสอบ ADF พบว่า ตัวแปรส่วนใหญ่ไม่มีความนิ่งในระดับ Level แต่มีความนิ่งหลังทำผลต่างอันดับที่หนึ่ง และผลการตรวจสอบ VIF พบว่า ค่า VIF อยู่ระหว่าง 1.347 ถึง 3.272 ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์ 10 แสดงว่าไม่พบปัญหา Multicollinearity ในระดับรุนแรง

2. ผลการตรวจสอบความนิ่งของข้อมูลและ Multicollinearity

ผลการทดสอบความนิ่งของข้อมูลด้วย ADF Test แสดงดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการทดสอบความนิ่งของข้อมูลด้วย ADF Test

ตัวแปร	ADF Level	p-value	ADF First Diff.	p-value	VIF
ราคาสุกรมีชีวิต	-2.154	0.223	-9.939	0.000	-
ราคาน้ำมันดีเซล	-2.144	0.227	-6.454	0.000	2.874
ราคาลูกพันธุ์สุกร	-2.602	0.093	-7.286	0.000	2.407
ราคาอาหารสำเร็จรูป	-2.268	0.182	0.221	0.973	2.489
ราคาวัคซีน	-0.462	0.899	-11.075	0.000	3.272
ดัชนีราคาผู้บริโภค	-1.469	0.549	-16.964	0.000	1.347

จากตารางที่ 2 พบว่า ตัวแปรส่วนใหญ่ไม่มีความนิ่งในระดับ Level แต่มีความนิ่งหลังทำผลต่างอันดับที่หนึ่ง ($p < 0.05$) ยกเว้นราคาอาหารสำเร็จรูปที่มีลักษณะเปลี่ยนแปลงเป็นช่วง ซึ่งผู้วิจัยพิจารณาร่วมกับผลการตรวจสอบค่าคลาดเคลื่อนของแบบจำลองในขั้นสุดท้าย สำหรับผลการตรวจสอบ Multicollinearity พบว่า ค่า VIF ของตัวแปรอิสระทุกตัว อยู่ระหว่าง 1.347 - 3.272 ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์ 10 แสดงว่าไม่พบปัญหา Multicollinearity ในระดับรุนแรง และตัวแปรอิสระทั้ง 5 ตัวสามารถนำเข้าสู่แบบจำลองได้

3. ผลการคัดเลือกแบบจำลอง ARIMAX ที่เหมาะสม

ผู้วิจัยประมาณค่าแบบจำลอง ARIMAX หลายรูปแบบและเปรียบเทียบด้วยเกณฑ์ AIC BIC RMSE MAE และ MAPE ดังตารางที่ 3 พบว่า แบบจำลอง ARIMAX(1,0,0) มีค่า AIC = -340.909 และ BIC = -318.676 ต่ำที่สุดในบรรดาแบบจำลองที่พิจารณา จึงได้รับการคัดเลือกเป็นแบบจำลองหลัก

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบแบบจำลอง ARIMAX

แบบจำลอง	AIC	BIC	RMSE	MAE	MAPE (%)
ARIMAX(1,0,0)	-340.909	-318.676	3.838	2.881	4.059
ARIMAX(2,0,0)	-337.625	-312.688	4.263	3.035	4.289
ARIMAX(1,0,1)	-337.415	-312.479	3.803	2.857	4.019
ARIMAX(2,0,1)	-335.592	-307.886	4.689	3.113	4.408
ARIMAX(3,0,0)	-331.693	-304.071	4.221	3.063	4.329
ARIMAX(1,0,2)	-331.472	-303.850	3.813	2.866	4.026
ARIMAX(0,1,0)	-330.375	-310.981	4.008	2.870	4.049
ARIMAX(1,1,1)	-328.750	-303.891	18.782	4.623	6.672

จากตารางที่ 3 พบว่า การเปรียบเทียบแบบจำลอง ARIMAX หลายรูปแบบ แบบจำลอง ARIMAX(1,0,0) มีค่า AIC ต่ำที่สุด (-340.909) และค่า BIC ต่ำที่สุด (-318.676) จึงได้รับการคัดเลือกเป็นแบบจำลองที่เหมาะสมที่สุด ผลการประมาณค่า พบว่า ราคาลูกพันธุ์สุกร (β = 0.195, p = .010) และราคาวัคซีน (β = 0.398, p = .002) มีอิทธิพลเชิงบวกต่อราคาสุกรมีชีวิตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ขณะที่ค่า AR(1) เท่ากับ 0.847 ($p < .001$) แสดงถึงความสัมพันธ์สูงระหว่างราคาสุกรในเดือนปัจจุบันกับราคาเดือนก่อนหน้า ผลการตรวจสอบความเหมาะสมของแบบจำลองด้วย Ljung-Box Q Statistic พบว่า ค่าคลาดเคลื่อนมีลักษณะเป็น White Noise ($p > .05$ ที่ทุก lag) และผลการประเมินความแม่นยำ พบว่า RMSE = 3.838, MAE = 2.881 และ MAPE = ร้อยละ 4.059 ซึ่งอยู่ในระดับดีมาก

4. ผลการประมาณค่าแบบจำลอง ARIMAX(1,0,0)

ผลการประมาณค่าแบบจำลอง ARIMAX(1,0,0) แสดงดังตารางที่ 4 พบว่า ราคาลูกพันธุ์สุกรมีค่าสัมประสิทธิ์ 0.195 (p = .010) และราคาวัคซีนมีค่าสัมประสิทธิ์ 0.398 (p = .002) ทั้งสองตัวแปรมีอิทธิพลเชิงบวกต่อราคาสุกรมีชีวิตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ขณะที่ค่า AR(1) = 0.847 ($p < .001$) แสดงให้เห็นว่าราคาสุกรมีชีวิตในปัจจุบันมีความสัมพันธ์สูงกับราคาเดือนก่อนหน้า ส่วนราคาน้ำมันดีเซล ราคาอาหารสำเร็จรูป และดัชนีราคาผู้บริโภคไม่มีนัยสำคัญทางสถิติในแบบจำลองนี้

ตารางที่ 4 ผลการประมาณค่าแบบจำลอง ARIMAX(1,0,0)

ตัวแปร	สัมประสิทธิ์	S.E.	z-statistic	p-value	ผลการทดสอบ
ค่าคงที่	-0.430	0.499	-0.861	0.389	ไม่มีนัยสำคัญ
ราคาน้ำมันดีเซล	-0.106	0.168	-0.630	0.528	ไม่มีนัยสำคัญ
ราคาลูกพันธุ์สุกร	0.195	0.075	2.593	0.010	มีนัยสำคัญที่ระดับ .01
ราคาอาหารสำเร็จรูป	0.060	0.094	0.635	0.525	ไม่มีนัยสำคัญ
ราคาวัคซีน	0.398	0.127	3.134	0.002	มีนัยสำคัญที่ระดับ .01
ดัชนีราคาผู้บริโภค	0.484	0.591	0.820	0.412	ไม่มีนัยสำคัญ
AR(1)	0.847	0.048	17.798	0.000	มีนัยสำคัญที่ระดับ .01

จากตารางที่ 4 พบว่า ผลการตรวจสอบความเหมาะสมของแบบจำลอง พบว่า p-value ของ Ljung-Box Q Statistic ที่ lag 6, 12, 18 และ 24 มีค่ามากกว่า 0.05 ทุกค่า และ ADF ของค่าคลาดเคลื่อนมีค่า -9.165 โดย p-value เท่ากับ 0.000 แสดงว่าค่าคลาดเคลื่อนมีลักษณะเป็น white noise และแบบจำลองมีความเหมาะสมต่อการพยากรณ์

5. ผลการตรวจสอบความเหมาะสมและความแม่นยำ

ผลการตรวจสอบความเหมาะสมและความแม่นยำของแบบจำลองด้วยการทดสอบ Ljung-Box Q Statistic แสดงดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ผลการทดสอบ Ljung-Box Q Statistic

Lag	Ljung-Box Q	p-value	ผลการทดสอบ
6	4.901	0.557	ไม่พบ Autocorrelation
12	9.058	0.698	ไม่พบ Autocorrelation
18	18.864	0.400	ไม่พบ Autocorrelation
24	22.325	0.560	ไม่พบ Autocorrelation

จากตารางที่ 5 พบว่า ค่า p-value ที่ lag 6 12 18 และ 24 มีค่ามากกว่า 0.05 ทุกค่า แสดงว่าค่าคลาดเคลื่อนของแบบจำลองมีลักษณะเป็น White Noise และผลการทดสอบ ADF ของค่าคลาดเคลื่อน (ADF = -9.165, p = .000) ยืนยันว่าค่าคลาดเคลื่อนมีความนิ่ง ดังนั้น แบบจำลอง ARIMAX(1,0,0) มีความเหมาะสมสำหรับการพยากรณ์ การประเมินความแม่นยำ พบว่า RMSE = 3.838 MAE = 2.881 และ MAPE = ร้อยละ 4.059 ซึ่งอยู่ในระดับดีมาก (MAPE < ร้อยละ 10)

6. ผลการพยากรณ์ราคาสุกรมีชีวิตในปี พ.ศ. 2568

การพยากรณ์ปี พ.ศ. 2568 ในงานวิจัยนี้เป็นการพยากรณ์เชิงสถานการณ์ โดยสมมติให้ค่าของตัวแปรภายนอกทั้งหมดคงที่เท่ากับค่าล่าสุด ณ เดือนธันวาคม พ.ศ. 2567 ภายใต้สมมติฐานดังกล่าว ราคาสุกรมีชีวิตมีแนวโน้มทยอยเพิ่มขึ้นตลอดปี

ตารางที่ 6 ผลการพยากรณ์ราคาสุกรมีชีวิตปี พ.ศ. 2568 (บาทต่อกิโลกรัม)

เดือน	ค่าพยากรณ์	ขอบล่าง 95%	ขอบบน 95%
มกราคม 2568	78.577	70.681	87.354
กุมภาพันธ์ 2568	79.069	68.821	90.842
มีนาคม 2568	79.488	67.852	93.119
เมษายน 2568	79.845	67.303	94.725
พฤษภาคม 2568	80.149	66.986	95.899
มิถุนายน 2568	80.408	66.809	96.775
กรกฎาคม 2568	80.627	66.717	97.438
สิงหาคม 2568	80.814	66.678	97.947
กันยายน 2568	80.972	66.672	98.341
ตุลาคม 2568	81.107	66.685	98.648
พฤศจิกายน 2568	81.221	66.709	98.890
ธันวาคม 2568	81.318	66.739	99.082

จากตารางที่ 6 พบว่า การพยากรณ์ราคาสุกรมีชีวิตในปี พ.ศ. 2568 กำหนดให้ตัวแปรภายนอกทุกตัวคงที่เท่ากับค่าล่าสุด ณ เดือนธันวาคม พ.ศ. 2567 ผลการพยากรณ์แสดงดังตารางที่ 6 พบว่า ราคาสุกรมีชีวิตมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไปจาก 78.58 บาทต่อกิโลกรัมในเดือนมกราคม เป็น 81.32 บาทต่อกิโลกรัมในเดือนธันวาคม คิดเป็นการเพิ่มขึ้นร้อยละ 3.49 ตลอดทั้งปี ช่วงความเชื่อมั่นร้อยละ 95 กว้างขึ้นตามระยะเวลาการพยากรณ์ สะท้อนถึงความไม่แน่นอนที่สูงขึ้นเมื่อพยากรณ์ในระยะยาว

อภิปรายผล

ผลการวิจัยที่พบว่า ARIMAX(1,0,0) เป็นแบบจำลองที่เหมาะสมที่สุดนั้นเนื่องจากแบบจำลองนี้มีค่า AIC และค่า BIC ต่ำที่สุด ซึ่งทั้งสองเป็นเกณฑ์สำหรับการคัดเลือกแบบจำลองอนุกรมเวลา โดยพิจารณาความสมดุลระหว่างความสามารถในการอธิบายข้อมูลกับความซับซ้อนของแบบจำลอง ทั้งสองเกณฑ์มีหลักการว่าค่ายิ่งต่ำยิ่งแสดงถึงแบบจำลองที่เหมาะสมกว่าจึงได้รับการคัดเลือกเป็นแบบจำลองที่เหมาะสม สอดคล้องกับ MacLachlan, M. et al. ที่พบว่า การบูรณาการตัวแปรภายนอกเข้าสู่ แบบจำลองพยากรณ์ราคาอาหารช่วยลดความคลาดเคลื่อนได้อย่างมีนัยสำคัญเมื่อเทียบกับการใช้ข้อมูลราคาในอดีตเพียงอย่างเดียว (MacLachlan, M. et al., 2025) และสอดคล้องกับ Anggraeni, W. et al. ที่ใช้ ARIMAX พยากรณ์ราคาข้าวในอินโดนีเซียโดยรวมตัวแปรภายนอกด้านผลผลิตและฤดูกาล ค่า MAPE ร้อยละ 4.059 ที่ได้นั้นอยู่ในระดับดีมากตามเกณฑ์ที่ยอมรับในวงวิชาการ (MAPE < ร้อยละ 10) (Anggraeni, W. et al., 2019) และงานของ พิมพ์ชนก เกียรติธีรชัย ที่รายงานค่า MAPE ของการพยากรณ์ราคาสุกรมีชีวิตด้วย Business Intelligence อยู่ที่ร้อยละ 9.61 (พิมพ์ชนก เกียรติธีรชัย, 2565)

การที่ราคาลูกพันธุ์สุกรมีอิทธิพลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อราคาสุกรมีชีวิต มีความสมเหตุสมผลในเชิงเศรษฐศาสตร์ เนื่องจากลูกพันธุ์สุกรเป็นต้นทุนเริ่มต้นของการผลิตสุกรขุน หากราคาลูกพันธุ์สูงขึ้นต้นทุนรวมต่อรอบการผลิตย่อมเพิ่มขึ้น และสุกรขุนที่ออกสู่ตลาดจะถูกกำหนดราคาสูงขึ้นตามไปด้วย นอกจากนี้ ราคาลูกพันธุ์ยังสะท้อนภาวะอุปทานของระบบการผลิต ผลนี้สอดคล้องกับ Hua, J. et al. ที่ระบุว่าราคาลูกสุกรเป็นปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับความผันผวนของราคาสุกร (Hua, J. et al., 2024) และสอดคล้องกับ Cui, Y. ที่นำต้นทุนลูกสุกรเป็นตัวแปรสำคัญในการพยากรณ์ราคาสุกรจีน (Cui, Y., 2016)

ราคาวัคซีนที่มีอิทธิพลเชิงบวกต่อราคาสุกรมีชีวิตสะท้อนว่า ต้นทุนด้านสุขภาพสัตว์เป็นส่วนสำคัญของโครงสร้างต้นทุนการผลิตสุกร โดยเฉพาะในช่วงที่มีความเสี่ยงจากโรคระบาด เช่น ASF ซึ่งสร้างผลกระทบต่ออุปทานสุกรได้อย่างรุนแรง (Mason-D'Croz, D. et al., 2020) และยังสอดคล้องกับ Cui, Y. ที่นำต้นทุนการป้องกันโรคเป็นตัวแปรอธิบายราคาสุกร และชี้ว่าต้นทุนด้านสุขภาพสัตว์สามารถใช้ประกอบการพยากรณ์ได้ (Cui, Y., 2016)

การที่ราคาน้ำมันดีเซล ราคาอาหารสำเร็จรูป และดัชนีราคาผู้บริโภค ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติในแบบจำลองนี้ สามารถอธิบายได้ว่า ราคาสุกรมีชีวิตเป็นราคาหน้าฟาร์มซึ่งสะท้อนต้นทุนการผลิตภายในฟาร์มมากกว่า ต้นทุนโลจิสติกส์และระดับราคาสินค้าทั่วไป อีกทั้งผลกระทบของราคาอาหารสัตว์อาจมีระยะเวลาหน่วงตามรอบการเลี้ยงสุกรขุน ซึ่งโดยทั่วไปใช้เวลา 5-6 เดือน ดังนั้น การศึกษาในอนาคตควรพิจารณา Lagged Variables ของตัวแปรต้นทุนเหล่านี้

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้สร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญ 3 ประการ ซึ่งเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ยังไม่เคยถูกพิสูจน์อย่างเป็นระบบในบริบทสุกรไทยมาก่อน

1. โครงสร้างของโมเดล ARIMAX(1,0,0) โมเดลทำงานแบ่งออกเป็น 3 ชั้น

ชั้นแรก คือ ปัจจัยนำเข้า ซึ่งแบ่งชัดเป็นสองกลุ่ม กลุ่มที่มีนัยสำคัญทางสถิติ (ราคาสุกรเดือนก่อน + ราคาลูกพันธุ์ + ราคาวัคซีน) และกลุ่มที่ไม่มีนัยสำคัญ (ราคาน้ำมัน ราคาอาหารสัตว์ CPI) ซึ่งตัวมันเองก็เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ท้าทายสมมติฐานเดิม

ชั้นที่สอง คือ แกนกลางของโมเดล ที่บูรณาการกลไกอนุกรมเวลา (ความเฉื่อยราคา AR = 0.847) เข้ากับตัวแปรภายนอก (ต้นทุนการผลิต) ซึ่งแตกต่างจากงานไทยก่อนหน้าที่ใช้อย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น

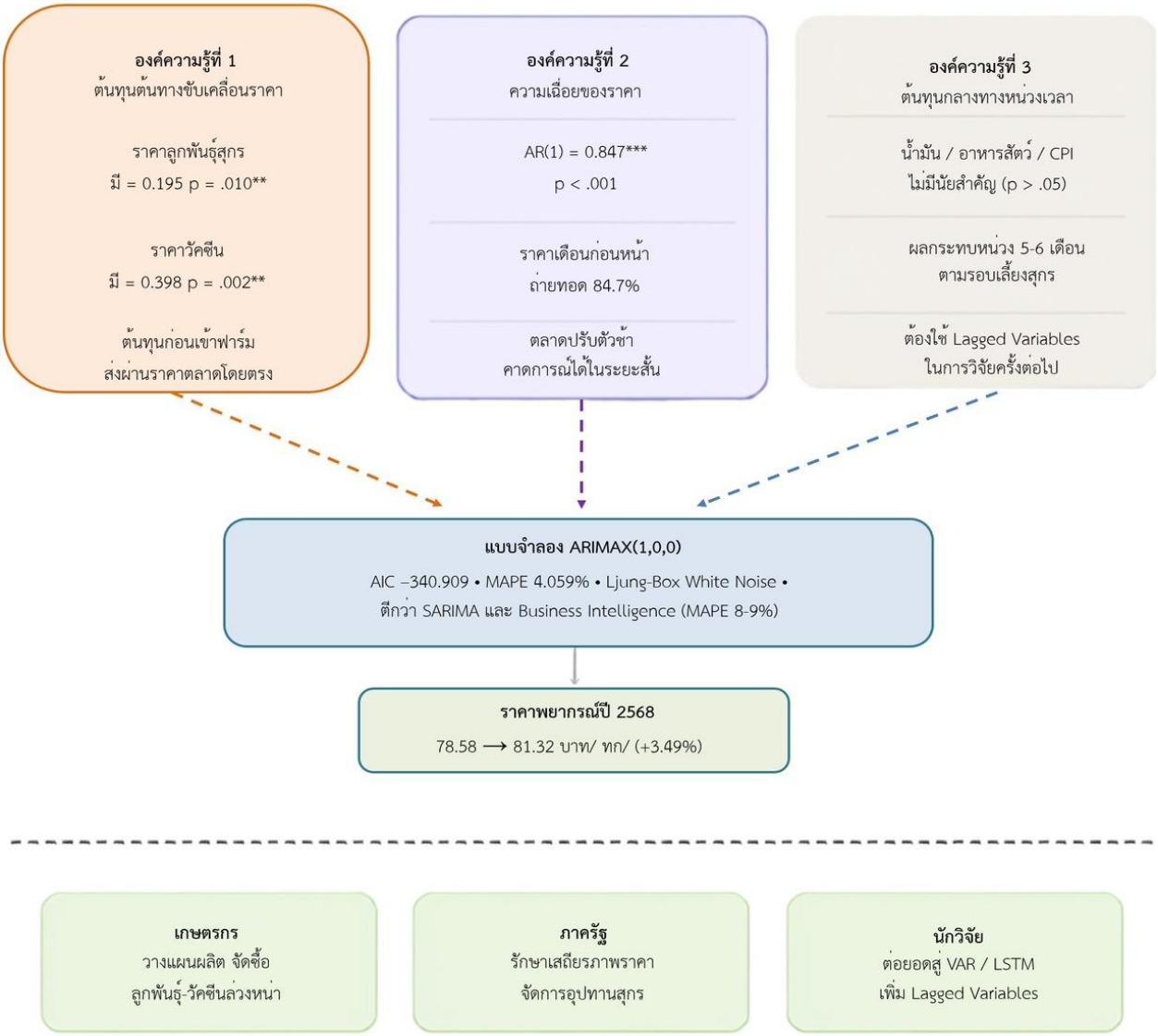
ชั้นที่สาม คือ ผลลัพธ์ ได้แก่ ค่าพยากรณ์รายเดือนพร้อม CI 95% ที่ความแม่นยำ MAPE = 4.059%

2. สาระสำคัญของ 3 องค์ความรู้ใหม่

ประการแรก ต้นทุนต้นทาง คือ ตัวขับเคลื่อนหลักของราคาลูกพันธุ์และวัคซีนมีผลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อราคาตลาด เนื่องจากสะท้อนต้นทุนก่อนการเลี้ยงสุกรจริงซึ่งส่งต่อไปยังราคาขายหน้าฟาร์ม

ประการที่สอง ต้นทุนกลางทางไม่มีผลระยะสั้น ราคาน้ำมัน ราคาอาหารสัตว์ และ CPI ไม่มีนัยสำคัญ อาจเพราะผลกระทบเหล่านี้มีระยะหน่วงตามรอบการเลี้ยง 5-6 เดือน ซึ่งเปิดโจทย์วิจัยใหม่ให้กับ Lagged Variables

ประการที่สาม ความเฉื่อยของราคาสูงมาก ค่า AR(1) = 0.847 แสดงว่าราคาสุกรในแต่ละเดือนถ่ายทอดตัวเองไปยังเดือนถัดไปสูงถึง 84.7% สะท้อนว่าตลาดสุกรไทยปรับตัวช้าและคาดเดาได้ในระดับหนึ่ง ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แบบจำลอง ARIMAX (1,0,0) - ราคาสุกรมีชีวิตในประเทศไทย 2558 - 2567

สรุปและข้อเสนอแนะ

การสร้างแบบจำลองการพยากรณ์ราคาสุกรมีชีวิตในประเทศไทยครั้งนี้ โดยบูรณาการข้อมูลอนุกรมเวลากับปัจจัยต้นทุนการผลิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ แบบจำลองมีความแม่นยำในระดับดีมาก (MAPE = ร้อยละ 4.059) แบบจำลองที่เหมาะสมที่สุด คือ ARIMAX(1,0,0) ประกอบด้วย ราคาลูกพันธุ์สุกรและราคาวัคซีนเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลเชิงบวกต่อราคาสุกรมีชีวิตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายภาครัฐและผู้ประกอบการควรให้ความสำคัญกับการติดตามและบริหารจัดการต้นทุนด้านลูกพันธุ์สุกรและสุขภาพสัตว์ ควรติดตามต้นทุนด้านลูกพันธุ์สุกรและวัคซีนอย่างเป็นระบบ พร้อมพัฒนาฐานข้อมูลต้นทุนการผลิตสุกรที่ต่อเนื่อง ทันสมัยและเข้าถึงได้ง่าย เพื่อใช้สนับสนุนการวิเคราะห์เสถียรภาพด้านราคาและความมั่นคงทางอาหาร ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ ผู้ประกอบการและเกษตรกรควรวางแผนจัดซื้อลูกพันธุ์สุกรและวัคซีนล่วงหน้าควบคู่กับการใช้ผลพยากรณ์เพื่อวางแผนการผลิต

การบริหารสต็อก และการประเมินรายได้ ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ การศึกษาครั้งต่อไปควรเพิ่มตัวแปรที่สะท้อนปริมาณการผลิต การบริโภค การนำเข้า - ส่งออก ราคาวัตถุดิบอาหารสัตว์ และตัวแปรโรคระบาด ตลอดจนพิจารณาตัวแปรล่าช้าและเปรียบเทียบกับแบบจำลองทางเลือก เช่น VAR, VECM, Random Forest, XGBoost หรือ LSTM เพื่อให้ได้แบบจำลองที่มีประสิทธิภาพสูงสุดในบริบทของอุตสาหกรรมสุกรไทย

เอกสารอ้างอิง

ทิพศรัณย์ เจาสี และคณะ. (2565). การพยากรณ์ราคาสุกรมีชีวิตของประเทศไทยด้วยวิธีบอกซ์-เจนคินส์. วารสารเกษตรนเรศวร, 19(2), 1-12.

พิมพ์ชนก เกียรติธีรชัย. (2565). โมเดลธุรกิจอัจฉริยะเพื่อการพยากรณ์ราคาเนื้อสุกรในประเทศไทย. ใน วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารเทคโนโลยี. วิทยาลัยนวัตกรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (2568). แนวโน้มอุตสาหกรรมเนื้อสุกรไทย (Update). เรียกใช้เมื่อ 19 มีนาคม 2568 จาก https://www.kasikornresearch.com/th/analysis/k-social-media/Pages/Pork-Industry-IAO124-FB-2025-03-19.aspx

อรอุมา ทองหล่อ และคณะ. (2564). การประยุกต์ใช้วิธีการวิเคราะห์อนุกรมเวลาในการพยากรณ์ราคาสุกรพันธุ์ลูกผสมของประเทศไทย. วารสารมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (สาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี), 13(26), 121-133.

Anggraeni, W. et al. (2019). Forecasting the price of Indonesia's rice using hybrid artificial neural network and autoregressive integrated moving average with exogenous variables. Procedia Computer Science, 161, 677-686. https://doi:10.1016/j.procs.2019.11.171.

Box, G. E. P. et al. (2015). Time series analysis: Forecasting and control. (5th ed.). New Jersey: John Wiley & Sons.

Cui, Y. (2016). The study of prediction of hog price in China. Italy: Istat & FAO.

Dickey D. A. & Fuller W. A. (1981). Likelihood ratio statistics for autoregressive time series with a unit root. Econometrica, 49(4), 1057-1072.

Hua, J. et al. (2024). The fluctuation of pig prices and the identification of major drivers in China. PLOS ONE, 19(11), e0313982. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0313982.

Hyndman, R. J. & Athanasopoulos, G. (2021). Forecasting: Principles and practice. (3rd ed.). Melbourne: OTexts.

Kiattiteerachai, P. & Khongmalai, O. (2023). A study of factors affecting price forecasting in the pork supply chain in Thailand. Suan Dusit Graduate School Academic Journal, 19(1), 147-163.

Liu, X. et al. (2025). Decomposition-reconstruction-optimization framework for hog price forecasting: Integrating STL, PCA, and BWO-optimized BiLSTM. PLOS ONE, 20(6), 1-29, e0324646. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0324646.

MacLachlan, M. et al. (2025). Adaptive food price forecasting improves public information in times of rapid economic change. Nature Communications, 16, 1-14. https://doi.org/10.1038/s41467-025-61660-x.

Mason-D'Croz, D. et al. (2020). Modelling the global economic consequences of a major African swine fever outbreak in China. Nature Food, 1(4), 221-228.

Qin, J. et al. (2023). A pork price prediction model based on a combined Sparrow Search Algorithm and Classification and Regression Trees model. Applied Sciences, 13(23), 1-23.

Sun, C. et al. (2024). A study on agricultural commodity price prediction model based on secondary decomposition and long short-term memory network. Agriculture, 14(1), 1-21.

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน

1. นโยบายการตีพิมพ์ในวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม เป็นวารสารวิชาการของโรงเรียนพระปริยัติธรรมสามัญวัดสระเรียง มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ นิสิตนักศึกษา และคณะครู ในมิติทางด้านพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์ พัฒนาสังคม พัฒนาชุมชน บริหารการศึกษา และสหวิทยาการด้านสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม บทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blind peer-reviewed) เปิดรับบทความเฉพาะภาษาไทย โดยรับพิจารณาตีพิมพ์ต้นฉบับของบุคคลทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ผลงานที่ส่งมาจะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวา รสาร ทัศนะและข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสาร ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น มิใช่ความคิดของคณะผู้จัดทำ และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ ทั้งนี้กองบรรณาธิการไม่สงวนลิขสิทธิ์ในการคัดลอก แต่ให้อ้างอิงแสดงที่มา ทางวารสารกำหนดออกวารสารปีละ 12 ฉบับ (รายเดือน) ดังต่อไปนี้

ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม	ฉบับที่ 2 เดือนกุมภาพันธ์	ฉบับที่ 3 เดือนมีนาคม
ฉบับที่ 4 เดือนเมษายน	ฉบับที่ 5 เดือนพฤษภาคม	ฉบับที่ 6 เดือนมิถุนายน
ฉบับที่ 7 เดือนกรกฎาคม	ฉบับที่ 8 เดือนสิงหาคม	ฉบับที่ 9 เดือนกันยายน
ฉบับที่ 10 เดือนตุลาคม	ฉบับที่ 11 เดือนพฤศจิกายน	ฉบับที่ 12 เดือนธันวาคม

2. ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

1) บทความวิจัย (Research Article) เป็นบทความที่นำเสนอการค้นคว้าวิจัย เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์ พัฒนาสังคม พัฒนาชุมชน บริหารการศึกษา และสหวิทยาการด้านสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

2) บทความวิชาการ (Academic Article) เป็นบทความวิเคราะห์ วิจารณ์หรือเสนอแนวคิดใหม่

3. รูปแบบของการจัดเตรียมต้นฉบับ

1) ต้นฉบับบทความต้องมีความยาว 8 - 12 หน้ากระดาษ A4 (ไม่รวมเอกสารอ้างอิง) พิมพ์บนกระดาษหน้าเดียว ใช้ตัวอักษรแบบ THSarabunPSK ตั้งค่าหน้ากระดาษโดยเว้นขอบบน ขอบซ้าย 1 นิ้ว และขอบขวา ขอบล่าง 1 นิ้ว กำหนดระยะห่างระหว่างบรรทัดเท่ากับ 1 และเว้นบรรทัดระหว่างแต่ละย่อหน้า การนำเสนอรูปภาพและตาราง ต้องนำเสนอรูปภาพและตารางที่มีความคมชัดพร้อมระบุหมายเลขกำกับรูปภาพไว้ด้านล่าง

พิมพ์เป็นตัวหนา เช่น ตารางที่ 1 หรือ Table 1 และ ภาพที่ 1 หรือ Figure 1 รูปภาพที่นำเสนอต้องมีรายละเอียดของข้อมูลครบถ้วนและเข้าใจได้โดยไม่จำเป็นต้องกลับไปอ่านที่เนื้อความอีก ระบุลำดับของรูปภาพทุกรูปให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่อยู่ในต้นฉบับ โดยคำอธิบายต้องกระชับและสอดคล้องกับรูปภาพที่นำเสนอ

2) ชื่อเรื่องต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พิมพ์ไว้ตรงกลางหน้าแรก

3) ชื่อผู้เขียน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมระบุชื่อสังกัดหรือหน่วยงาน

4) มีบทคัดย่อภาษาไทย จำนวนคำอยู่ที่ 300 คำ

5) กำหนดคำสำคัญ (Keywords) 3 - 5 คำ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

6) การเรียงหัวข้อ หัวข้อใหญ่สุด ให้พิมพ์ชิดขอบด้านซ้าย หัวข้อย่อยเว้นห่างจาก หัวข้อใหญ่ 3 - 5 ตัวอักษร และหัวข้อย่อยขนาดเดียวกัน ต้องพิมพ์ให้ตรงกัน เมื่อขึ้นหัวข้อใหญ่ ให้เว้นระยะห่าง 1 บรรทัด

7) การใช้ตัวเลข คำย่อ และวงเล็บ ควรใช้ตัวเลขอารบิกทั้งหมด ใช้คำย่อที่เป็น สากลเท่านั้น (ระบุคำเต็มไว้ในครั้งแรก) การวงเล็บภาษาอังกฤษ ควรใช้ ดังนี้ (Student Centred Learning)

บทความวิจัย ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

1) บทคัดย่อ (Abstract) เสนอวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัยและผลการวิจัยโดยสรุปสั้นกะทัดรัดได้ใจความ

2) บทนำ (Introduction) ระบุความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาในการวิจัยและระบุวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3) วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methodology) ระบุแบบแผนการวิจัยการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างและการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

4) ผลการวิจัย (Results) เสนอผลที่พบตามวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจน ควรเสนอในรูปตารางหรือแผนภูมิ

5) อภิปรายผล (Discussion) เสนอเป็นความเรียง ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของผลการวิจัยกับกรอบแนวคิด และงานวิจัยที่ผ่านมา ไม่ควรอภิปรายเป็นข้อ ๆ แต่ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของตัวแปรที่ศึกษาทั้งหมด

6) องค์ความรู้ใหม่ (ถ้ามี) (Originality and Body of Knowledge) ระบุองค์ความรู้อันเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการวิจัย สังเคราะห์ออกมาในรูปแบบโมเดล พร้อมคำอธิบายรูปแบบ/โครงสร้างของโมเดลอย่างกระชับ เข้าใจง่าย

7) สรุปและข้อเสนอแนะ (Conclusion and Recommendation) ระบุข้อสรุปที่สำคัญและข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และประเด็นสำหรับการวิจัยต่อไป

8) กิตติกรรมประกาศ (ถ้ามี) (Acknowledgement) ระบุเฉพาะกรณีที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย หรือกรณีชื่อบทความมีชื่อเรื่องไม่ตรงกับงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์

9) เอกสารอ้างอิง (References) ต้องเป็นรายการอ้างอิงที่มีปรากฏในบทความเท่านั้น

บทความวิชาการ ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

1) บทคัดย่อ (Abstract)

2) บทนำ (Introduction)

3) เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ

4) สรุป (Conclusion)

5) เอกสารอ้างอิง (Reference)

4. ระบบการอ้างอิงและเอกสารอ้างอิงทางวิชาการ

เอกสารที่นำมาใช้ในการอ้างอิงบทความ ควรมีที่มาจากแหล่งตีพิมพ์ที่ชัดเจน และมีความน่าเชื่อถือ สามารถสืบค้นได้ เช่น หนังสือ วารสาร หรืองานวิจัย เป็นต้น ผู้เขียนบทความจะต้องตรวจสอบความถูกต้องของรายการอ้างอิง เพื่อป้องกันความล่าช้าในการตีพิมพ์บทความ เนื่องจากบทความที่มีการอ้างอิงไม่ถูกต้อง จะไม่ได้รับการส่งต่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณา จนกว่าการอ้างอิงเอกสารจะได้รับการแก้ไขให้สมบูรณ์

การอ้างอิงในเนื้อหาบทความ

รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อเรื่องและท้ายเล่มใช้วิธีการอ้างอิงระบบนาม - ปี ตามรูปแบบของ American Psychological Association (APA) ให้ใช้ระบบตัวอักษรโดยใช้วงเล็บ เปิด - ปิด แล้วระบุชื่อ - นามสกุล ของผู้เขียนและปีที่ตีพิมพ์ กำกับท้ายเนื้อความที่ได้อ้างอิง ตัวอย่างเช่น การปฏิวัติทางอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 (Industry 4.0) ภาครัฐและภาคอุตสาหกรรมจะต้องเตรียมพร้อมในหลาย ๆ ด้านและสิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ การเตรียมพร้อมด้านทรัพยากรมนุษย์ เพื่อรองรับอุตสาหกรรมใหม่และเศรษฐกิจยุคใหม่ เป็นการพัฒนาคนสู่อุตสาหกรรมอนาคต เชื่อมโยงทรัพยากรบุคคล ความรอบรู้ นวัตกรรมทางความคิด และเทคโนโลยีดิจิทัล เป็นหนึ่งเดียวกับการขับเคลื่อนอุตสาหกรรม (ธนิต โสรัตน์, 2559) โดยเอกสารอ้างอิงที่ใช้ในการอ้างอิงในบทความ จะต้องปรากฏในเอกสารอ้างอิงท้ายบทความทุกรายการ โดยรูปแบบของเอกสารอ้างอิง มีดังนี้

อ้างอิงจากเอกสารภาษาไทย

1) พระไตรปิฎกและอรรถกถาให้อ้างชื่อคัมภีร์/เล่มที่/ข้อที่/เลขหน้า แล้วตามด้วยชื่อหน่วยงานผู้จัดทำ ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) พร้อมปีที่พิมพ์ ตัวอย่างเช่น “ภิกษุทั้งหลายรูปเวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณเป็นอนัตตา ภิกษุทั้งหลาย ถ้ารูปเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้จักเป็นอัตตาแล้วไซร้รูปเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธ” (วิ.ม. 4/20/27) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

2) ผู้แต่งหนึ่งราย ให้อ้างชื่อ - นามสกุลผู้แต่ง แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (เกสาวดี เชี่ยวชาญ, 2557)

3) ผู้แต่งสองราย ให้อ้างชื่อ - นามสกุลของผู้แต่งทั้งสองรายโดยใช้คำว่า “และ” ในการเชื่อมผู้เขียนทั้งสองแล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (นิรมัย คุ้มรักษา และอัจจิมา ศิริพิบูลย์ผล, 2560)

4) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างชื่อ - นามสกุลของผู้แต่งรายแรก แล้วเพิ่มคำว่า “และคณะ” แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (ทศพร คำผลศิริ และคณะ, 2560)

5) กรณีที่เนื้อความเป็นเรื่องเดียวกัน หรือผลการวิจัยเหมือนกัน แต่มีผู้อ้างอิงหลายคนให้ใช้รายการอ้างอิงที่ใกล้เคียงกับปีปัจจุบันมากที่สุด (ค้นพบล่าสุด) หรือหากเป็นแนวคิดทฤษฎีก็ควรอ้างอิงเจ้าของแนวคิดทฤษฎี หรือบุคคลผู้เป็นที่ยอมรับของวงการวิชาการส่วนใหญ่เป็นสำคัญ

อ้างอิงจากเอกสารภาษาอังกฤษ

1) ถ้ามีผู้แต่งหนึ่งราย ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่ง ตามด้วยอักษรตัวย่อของชื่อภาษาอังกฤษ ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Kiarash, A., 2007)

2) ถ้ามีผู้แต่งสองราย ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรก ตามด้วยอักษรตัวย่อของชื่อภาษาอังกฤษ ตามด้วยเครื่องหมายแอนด์ (&) คั่นกลาง ตามด้วยนามสกุลของผู้แต่งรายที่สองและตามด้วยอักษรย่อของชื่อภาษาอังกฤษ แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Werker, J. F. & Desjardins, R. N., 2004)

3) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรก ตามด้วยอักษรตัวย่อของชื่อภาษาอังกฤษ ตามด้วย et al. ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Bloom, B. S. et al., 2005)

เอกสารอ้างอิงท้ายเล่ม

(1) พระไตรปิฎก อรรถกถา

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อพระไตรปิฎกอรรถกถา.//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(2) หนังสือ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อหนังสือ.//(ครั้งที่พิมพ์).//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

หนังสือ

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร. (2548). เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: พิสิษฐ์ ไทย ออฟเซต.

หนังสือ ที่มี DOI

Ewert, A. W. at el. (2014). Outcomes and benefits. England: CAB International. https://doi.org/10.1079/9781845939199.0140.

(3) บทความในหนังสือ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ใน/ชื่อบรรณาธิการ (บรรณาธิการ).//ชื่อเรื่อง/(เลขหน้าที่อ้าง).//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

บทความในหนังสือ

ชลิตา บัณฑุวงศ์. (2556). ข้าวและชาวนาไทยในกระแสการเปลี่ยนแปลง ใน พจนก กาญจนจันทร (บรรณาธิการ), คน ข้าว นา ควาย ในวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (หน้า 39-68). กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์.

บทความในหนังสือ ที่มี DOI

Sparks, D. L. (2003). Inorganic Soil Components. In Sparks, D. L. (Ed.), Environmental Soil Chemistry. (2nd ed.). (pp. 47-73). England: Academic Press. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-656446-4.X5000-2.

(4) บทความจากวารสาร

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ชื่อวารสาร.//ปีที่/(ฉบับที่),//เลขหน้าแรกที่ตีพิมพ์-เลขหน้าสุดท้ายที่ตีพิมพ์.

ตัวอย่าง :

บทความจากวารสาร

พระสถาพร ปุณฺณนนฺโท (รำจวนจร) และคณะ. (2562). การวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการทำงานจิตอาสา ของชุมชนวัดสระเกษ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 3(2), 16-31.

บทความจากวารสาร ที่มี DOI

Baker, D. (2006). The Political Economy of Fascism: Myth or Reality, or Myth and Reality?. New Political Economy, 11(2), 227-250. https://doi.org/10.1080/13563460600655581.

(5) บทความในสารานุกรม

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ใน/ชื่อสารานุกรม,//(เล่มที่อ้าง, เลขหน้าที่อ้าง).//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

สนิทอาจพันธ์. (2537). หม้อคอควาย. ใน สารานุกรมของใช้พื้นบ้านไทยในอดีตเขต หัวเมืองฝ่ายเหนือ, (หน้า 274-275). กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้น.

(6) หนังสือพิมพ์

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(วันที่ เดือน ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ชื่อหนังสือพิมพ์,//เลขหน้า.

ตัวอย่าง :

สุชาติ เผือกสกนธ์. (9 มิถุนายน 2549). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. ผู้จัดการรายวัน, น.13.

(7) สารนิพนธ์, วิทยานิพนธ์, ดุษฎีนิพนธ์, รายงานการวิจัย

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อวิทยานิพนธ์.//ใน/ระดับวิทยานิพนธ์/สาขา.//ชื่อมหาวิทยาลัยที่พิมพ์.

ตัวอย่าง :

พรไทย ศิริสาธิตกิจ. (2558). การพัฒนารูปแบบการปรับตัวของชาวนาอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

นายมนัส ภาคภูมิ. (2540). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน. ในรายงานการวิจัย. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(8) สัมภาษณ์

รูปแบบ:

ชื่อผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์.//(วัน เดือน ปี ที่สัมภาษณ์).//ชื่อเรื่องที่สัมภาษณ์.//(ชื่อผู้สัมภาษณ์)

ตัวอย่าง :

ไชยศิริ ลีศิริกุล. (5 พ.ย. 2562). วิถีการพัฒนาห่วงโซ่อุปทานข้าว. (พระมหาปรัชญ์ อัตถาพร, สัมภาษณ์)

(9) สื่อออนไลน์ (ไม่อนุญาตให้ใช้แหล่งข้อมูลที่มาจาก Facebook)

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่เผยแพร่).//ชื่อเรื่อง.//เรียกใช้เมื่อ/จาก แหล่งที่มาของข้อมูล (URL)

ตัวอย่าง :

ฤทัยชนก จริงจิตร. (2555). กลยุทธ์ข้าวไทยบนฐาน AEC เพื่อก้าวสู่การเป็น Trading Nation เรียกใช้เมื่อ 1 สิงหาคม 2563 จาก http://www.tpso.moc.go.th/sites/default/files/862-img.pdf

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2561). เลื่อนข้าราชการให้ดำรงตำแหน่งประเภททั่วไป ระดับชำนาญงาน คำสั่งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ที่ 593/2562. เรียกใช้เมื่อ 15 มกราคม 2562 จาก http://www.onab.go.th/category/news/คำสั่ง-ประกาศ/

(10) ราชกิจจานุเบกษา

รูปแบบ:

ชื่อกฎหมาย.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อเรื่อง (ถ้ามี).//ราชกิจจานุเบกษา/เล่มที่/ตอนที่/หน้า/(วันเดือนปี).

ตัวอย่าง:

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4). (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก หน้า 49 (1 พฤษภาคม 2562).

ประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2562). เรื่อง กำหนดประเภทและขนาดของโครงการหรือกิจการซึ่งต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม และหลักเกณฑ์ วิธีการ ระเบียบปฏิบัติและแนวทางการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระบทสิ่งแวดล้อม. ราชกิจจนุเบกษา เล่ม 129 ตอนพิเศษ 97 ง หน้า 1 (20 มิถุนายน 2555).

ตัวอย่างเอกสารอ้างอิง

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงสาธารณสุข. (2558). คู่มือเฝ้าระวังและส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย Developmental Surveillance and Promotion Manual (DSPM) Promotion Manual (DSPM). เชียงใหม่: สยามพิมพ์นานา.

ประภัสสร ปรี่เอี่ยม และธรรมนูญ รวีผ่อง. (2554). ผลการส่งเสริมพัฒนาการ กล้ามเนื้อมัดเล็กสำหรับเด็กพัฒนาการช้าโดยพ่อแม่ของเด็กที่มีความต้องการพิเศษใน จังหวัดมหาสารคาม. ใน รายงานการวิจัย. สถาบันราชภัฏมหาสารคาม.

พระสุดรักษ์ วิสุทโธ และเดชชาติ ตรีทรัพย์. (2561). บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาชุมชนในตำบลทรายขาว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 2(2), 8-13

พระสถาพร ปุณฺณนนฺโท (รำจวนจร) และคณะ. (2562). การวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการทำงานจิตอาสา ของชุมชนวัดสระเกษ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 3(2), 16-31.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4). (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก หน้า 49 (1 พฤษภาคม 2562).

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ 2500. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานสาธารณสุขอ่างทอง. (2560). รายงานทารกน้ำหนักน้อยกว่า 2,500 กรัม ได้รับการคัดกรองพัฒนาการ DSPM ปีงบประมาณ 2560 (อินเตอร์เน็ต). เรียกใช้เมื่อ 15 มิถุนายน 2562 จาก http://atg.hdc.moph.go.th

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง. (2563). ศิลปะการแห่งโนราห์. เรียกใช้เมื่อ 9 กุมภาพันธ์ 2563 จาก https://www.m-culture.go.th/phatthalung/ewt_news.php?nid=508&filename=index.

Dunst, C. J. & Triette, C. M. (1996). Empowerment, effective helpgiving practices and family-Centered care. Pediatr Nurs, 22(2), 334-337.

5. หลักเกณฑ์การส่งต้นฉบับบทความเพื่อได้รับการตีพิมพ์

การส่งในระบบ (Online Submission) สามารถส่งเข้าระบบออนไลน์ได้เว็บไซต์ ของวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม ได้ที่ https://so06.tci-thaijo.org/index.php/JSC เมื่อส่งเข้าระบบสำเร็จให้แจ้งข้อมูลเพิ่มเติมทาง Email : suriya.sur@mcu.ac.th

6. ขั้นตอนการนำบทความลงตีพิมพ์ลงในวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

ต้นฉบับบทความที่เสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารให้อยู่ในรูปแบบของไฟล์เอกสาร *.docx ของ Microsoft Word Version 2010 หรือมากกว่า หากต้นฉบับประกอบ ด้วยภาพ ตาราง หรือสมการ ให้ส่งแยกจากไฟล์เอกสาร ในรูปแบบไฟล์ภาพ สกุล *.PDF*.JPG*.GIF หรือ *.bmp ความยาวของต้นฉบับต้องไม่เกิน 12 หน้า (ไม่รวมเอกสารอ้างอิง) กองบรรณาธิการจะพิจารณาบทความเบื้องต้น เกี่ยวกับความถูกต้องของรูปแบบทั่วไป ถ้าไม่ผ่านการพิจารณาจะส่งกลับไปแก้ไข ถ้าผ่านจะเข้าสู่การพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิเมื่อผลการประเมินผ่านหรือไม่ผ่านหรือมีการแก้ไข จะแจ้งผลให้ผู้เขียนทราบ โดยการพิจารณาบทความเพื่อลงตีพิมพ์ได้จะคำนึงถึงความหลากหลายและความเหมาะสม

7. สิทธิของบรรณาธิการ

ในกรณีที่กองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งได้รับเชิญให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินบทความมีความเห็นว่าควรแก้ไข กองบรรณาธิการจะส่งคืนเพื่อให้เจ้าของบทความแก้ไข โดยจะยึดถือข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินเป็นเกณฑ์หลัก และหรือขอสงวนสิทธิ์ที่จะพิจารณาไม่ตีพิมพ์ ในกรณีที่รายงานการวิจัย บทความทางวิชาการหรือบทความวิจัยไม่ตรงกับแนวทางของวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม หรือไม่ผ่านการพิจารณาของกองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญเมื่อบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ผู้เขียนจะได้รับวารสาร ลิ้งค์ฉบับที่นำบทความลงตีพิมพ์ พร้อมกับหนังสือรับรองการตีพิมพ์บทความในวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความวิจัย

บทความวิจัย (12 pt)

ชื่อบทความ (ไทย) (20 pt)

ชื่อบทความ (อังกฤษ) (18 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[2], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3] (ภาษาไทย) (14 pt)

Author's name-surname[1], Author's name-surname[1], Author's name-surname[2], Author's name-surname[3], Author's name-surname[3], (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[1]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[1]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[2]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[2]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[3]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[3]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[*]Corresponding author E-mail: (12 pt)

[*]Tel: XX-XXXX-XXXX (12 pt)

บทคัดย่อ (18 pt) (300 คำ)

(16 pt) วัตถุประสงค์ของการวิจัย ระบุประเภทของวิจัย ประชากรกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผลการวิจัยที่พบ (เลือกนำเสนอเฉพาะผลการวิจัยที่มีความน่าสนใจมากที่สุด)

คำสำคัญ: 3 - 5 คำ

Abstract (18 pt)

(16 pt) ให้ตรงตามบทคัดย่อภาษาไทย

Keywords: 3-5 words

บทนำ (18 pt) (ไม่เกิน 4 ย่อหน้า)

(16 pt) 1. กล่าวถึงความเป็นมาแล้วความสำคัญของปัญหา โดยกว้าง ๆ (อ้างนโยบาย กฎหมาย หรือแนวคิดทฤษฎีมารองรับ)

2. กล่าวถึงสภาพปัญหาปัจจุบันที่เกิดขึ้น (อ้างงานวิจัยหรือทฤษฎีมารองรับ)

3. กล่าวถึงสภาพปัญหาของประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการศึกษา

4. สรุปความเป็นมาทั้งหมดชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการวิจัยและประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (16 pt)

1. (16 pt)
2. (16 pt)
3. (16 pt)

วิธีดำเนินการวิจัย (18 pt)

(16 pt) ระบุรูปแบบของการวิจัย, ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง, วิธีการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง, การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ, การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัย (18 pt)

(16 pt) ผลการวิจัยต้องตอบวัตถุประสงค์ทุกข้อ

ภาพที่ 1 (ถ้ามี) .....ชื่อภาพ..... (16 pt)

ตารางที่ 1 (ถ้ามี) .....ชื่อตาราง..... (16 pt)

อภิปรายผล (18 pt)

(16 pt) อภิปรายผลการวิจัยที่พบตามวัตถุประสงค์ ผลการวิจัยสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยของใคร สามารถนำมาอภิปรายได้ทั้งหมด

องค์ความรู้ใหม่ (18 pt) (ถ้ามี)

(16 pt) ระบุองค์ความรู้อันเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการวิจัย สังเคราะห์ออกมาในรูปแบบโมเดล พร้อมคำอธิบายรูปแบบ/โครงสร้างของโมเดลอย่างกระชับ เข้าใจง่าย

สรุปและข้อเสนอแนะ (18 pt)

(16 pt) สรุปผลการวิจัยทั้งหมด สั้น ๆ กะทัดรัดได้ใจความ พร้อมข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยและการนำผลการวิจัยไปใช้ ร่วมถึงเสนอแนะแนวทางในการวิจัยครั้งต่อไป

กิตติกรรมประกาศ (18 pt) (ถ้ามี) (ระบุเฉพาะกรณีที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย หรือกรณีชื่อบทความมีชื่อเรื่องไม่ตรงกับงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์)

(16 pt)

เอกสารอ้างอิง (18 pt)

(16 pt)

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความวิชาการ

บทความวิชาการ (12 pt)

ชื่อบทความ (ไทย) (20 pt)

ชื่อบทความ (อังกฤษ) (18 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[2], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3] (ภาษาไทย) (14 pt)

Author's name-surname[1], Author's name-surname[1], Author's name-surname[2], Author's name-surname[3], Author's name-surname[3], (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[1]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[1]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[2]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[2]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[3]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[3]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[*]Corresponding author E-mail: (12 pt)

[*]Tel: XX-XXXX-XXXX (12 pt)

บทคัดย่อ (18 pt) (300 คำ)

(16 pt)

คำสำคัญ: 3 - 5 คำ

Abstract (18 pt)

(16 pt)

Keywords: 3-5 words

บทนำ (18 pt)

(16 pt)

เนื้อหา (18 pt)

(16 pt)

สรุป (18 pt)

(16 pt)

เอกสารอ้างอิง (18 pt)

(16 pt)